

ԱՅՆ ԽԵՐԱԳԻՐՈՒԹԻՒՆ
ՉՈՐՏՑ ՄԱՍԱՆՑ
ԱԾԽԱԲՀԻ

Ասիոյ . Եւրոպիոյ . Աֆրիկիոյ .
և Ամերիկիոյ :

Առաջընդունած զերատանը լիւր աշխարհաց ոք'ի
նուս՝ զբերս , զբերս , զբարս , զվաճառաշահ
նուի , զհոռավարուի , զբօնս , և այլն :

Աշխատասիրութեա Գերապատիւ Տն Տն
Ստեփաննոսի Գիւլիքը Աշոնց Վաղարիւ
Արբայի միաբանութեա Տն Միսիթարայ
մեծի Արբայի :

Յամի տն 1802. Կթուին ռմձա,
ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՒԴ
ԵՒՐԱՊԻՏԵ
ՀԱՏՈՒ. Ա.

Դ Վ Ե Ն Ե Տ Ի Կ
Ի Վ ա կ ա ս ո ւ ն կ ա ր ո ւ :

ՄԵՍԻ ԵՐԱՐՈՐԻ ԵՒԹՈՂՊԻԾ

ա. ԱՆՌԻՆ.

ՄԵԶ ԶՈՐԻՑ ՄԱՍԱՅՑ
աշխարհիս թէպէտ փոքր է սա
թ տարածում քան զայլս, ոտ
կայն գերազանցէ զնոքքը ըստ
բազմում երևելի և հզօր թա-
դաւորութեց, թ յաճախութեն մեծամեծ հոյակառ
քաղաքաց, թ ամրակուռ հաստահիմն յոդնայուղով
ամրոցաց, թ երևելի Խորտարագործ շինուածոց, թ
առաւելուեն ամ իմաստից գիտութեց, թ պանդիլի
կարգաց օրինաց և իրաւանց, թ յոդնախուռն աղ-
դաց արունեստից, և իմաստութեն հանձարոյ . որու-
ստէպ 'ի լրյս ընծային հրաշակերտ գործածք, որը
թռչին զանցանել քան զբնական կար մարդկային
կարողուեն . և ես թ վայելութեն մարդկային քաղա-
քական կենցաղակցուեն :

Իսկ անունդ Եւրոպիա, կմ Եւրոպա, է տառադարձ
եալ 'ի մեզ յանուանէս Եւրօն . կմ Եւրբիտ . որ
թ գրելոյ երոգոտոսի՝ անյայտ է թէ ուստի կամ
յումն եղաւ . առ եթէ միտ գիցուք առասպելաց
նախնի առասպելախն առաստեղծից, ուիսն կա-
տա մշւրապայ՝ որ եր գուռատը ոյինորոց կը ագէ-
որայ փենիկեցաց ազգայի, և քոյր կազմուի . յո-
ւ ՚ի սէր հարել գիտի և փոխել ՚ի ներառութեա-

ցլու , յափշտակեաց զնա . և բարձեալ տարաւ 'ի կրեաէ կղզի . և 'ի պատիւն նր զնմ մնացեալ ո՞ն այնր կողման յանուն նր կոչեաց Եւրոպա : Եւ ահա այս իսկ է պատճառ , զի կամեցել Եւրոպաց ւոց ձեւացուցանել զ՞ո՞ն Եւրոպիա , նկարեն օրիորդ նստել 'ի վր ցլու : Ոմանք 'ի մեկնել զայս առասպել ասեն , թէ յափշտակօղք օրիորդին Եւրոպայ՝ էին վՃՌկանք կրետացիք վ՛տ աստերիոսի աըքայի իւրեանց . և զի ՚ի ծայր նաւուն նց էր ձեւացուցեալ ցուլ սպիտակ , յայնմանէ կեղծեցին զփոխարկիլն գիոսի ՚ի ցուլ . իսկ դիտգորոս զյափշտակօղն դնէ լինել նաւապետ ոմն ցուլ անուն : Արդ՝ թողեալ զառասպելո զայս , Շագրաց հաւանական իմն թունի , թէ Եւրոպիայդ անուն 'ի փիւնիկեցւոց կալաւ ըդ ծագումն . որք յայս անուն կոչեցին զայս մասն Շի սակա սպիտակ գունոյ երեսաց բնակչաց նր : Քզի ը պոշարայ՝ Եւրոպէտ 'ի լեզու երրայեցւոց՝ որ աշգակից է լեզունին փիւնիկեցւոց , և հնցի ը նոցա խեռաշխատ , նշանակէ Սպիտակոպեսից :

Բ. Դիւտ Եւրոպիա :

Ի հիւսիսոյ սահմանի հիւսիսային ովկիանոսիւն , որ և սառուցել ծով կոչի . յարեմտից՝ արևմատեան կմ ադլանդեան ովկիանոսիւն . որով բաժանի յամերիկոյ . 'ի հարաւոյ՝ ունի իւր սահման զնեզուցն ձիպրալդառայ կմ սեպտէի . և զծովն միջերկրական , որ անջրոպետէ զնա յափրիկոյ . իսկ յարեւլից կուսէ զարշիպեղագոսն , որ կոչի և ծով յունաց , զնեզուցն հեղեսպոնտոսի՝ որ է կելիպօլու պօղազին , զպրոպոնտոսն , այն է՝ մարմարայ ծովն . զծովն սեաւ , զնեզուցն կէրշ , զմիոտիս կմ զազախու ծովակին , և զտօնաւիս , այն է տօն կմ թէն գեան ուղիղ գծիւն ը մասին , ապա զէթիլ գետն ը մասին , յետ այնորիկ զերինսն սիպերիոյ որք անկանին 'ի մէջ էթիլ և օպ գետոյն , մինչև 'ի ծովն հիւսիսային , ուրանօր ծայրն նոր զէմալլա կղզւոյն մերձենայ յոյժ 'ի ցամաքն : Եւ ը գնելոյ մարդինիւռի՝ սահման եւրոպիոյ բաժանի յասիոյ ձգելով ը երկայն գիծ 'ի ծայրէ հարաւակողման ծոցոյն որ կայ 'ի հարաւոյ քանտէնուս կղզւոյն . ը մէջ դաւառացն տվինայ և ծիբաննիայ , դքսութեն նէվկօրօտայ . և ստորին նէվկօրօտայ մինչ ցվոլիայ կմ ցէթիլ գետ : սուլ ինչ 'ի վերոյ նիժնէի նէվկօրօտայ , և արեւել

եան սահմանացն դքսութ վօլոտիմէրի՝ մինչև 'ի գաս-
սինուկօրօս , մինչև 'ի գարձուած թէն գետոյն , և
մինչև 'ի ծովակն ազախու :

Գ. Տարածութիւն , և Բնակչութ Եւրոպիու :

Ակսանի 'ի 36 աստիճանէ հիւսիսային լոյնութ .
և ձգել արածի մինչև ց71 աստիճանն . մեծա-
քոյն մասն նր է ը բարեխառն գոտեաւ . և փոքու-
թն աւարածութ ձգել և ը ցրտայնով : Տարածութ-
նր 'ի բաց առել զծովս՝ որք առ նա պատկանին . է
իբրև 2,432,000 . և ը այլոց՝ 2,749,344 . քառակու-
սի մըսն Շագրական :

Ըստ հաւանական կարծեաց ոմանց նախնի պատմա-
գրաց՝ մեծագոյն մասն բնակչացն Եւրոպիոյ սկիզբն
կալաւ 'ի գամբայ , և 'ի մագովդայ յորդոց յարե-
թի , ողկ և 'ի քանանու . իբր զի կեղաք , որք համար-
եալ Են 'ի սերնդոց անտի գամբայ , և սկիւթացիք .
ը որոց միաբան էին և ժղվագք սարմատացոց՝ սեր-
եալք 'ի մագովդայ , և լեշք յասիոյ , մտին զեղանյեւ-
րութիա . և անդ անեցել բազմացան . նոյնող և փիւ-
նիկեցիք սերունդք քանանու զայլ և այլ կողմանս
Եւրոպիոյ լցին բնակչուք : Ծակալէտ յետ այնորիկ Ե
դարս դարս և այլ ևս բշմ ժղվագք և լեշք յասիոյ .
մտին տիրեցին բշմ կողմանց Եւրոպիոյ . ող 'ի չրդ-
դարու փրկչին՝ հոնք . 'ի հինդերորդին՝ բուլզուք .
'ի վեցերորդին՝ աւառնացիք , ապա ունդարք . յե-
տոյ արաբացիք , կմ սարակինոսք , թաթարք . ևն :
իսկ այժմեան թիւ բնակչաց նր՝ ը զանազան կարծ-
եաց հասանէ 'ի 123 միլիոնէն սկսեալ մինչև 158 մի-
լիսն . ողկ ցուցանէ ազիւսակդ՝ որ զկնի :

Սակայն կարի ևս բազմամարդ լինէր եւրոպիա՝ ք
զոր այժմիք է , եթէ չէր կորուսեալ , և եթէ այժմ
ևս անդադար ոչ կորուսանէր զյոդնախոււն բազ-
մունի մարդկան 'ի ձեռն նաւուրկութ , և 'ի ձեռն փո-
խադրութ բնակութք յայլ և այլ կողմանս թի , մւնդ-
յամերիկայ : Ուստի և բշմ հաստատեն , թէ իբր
անհամետաբար նուազել է այժմեւրոպիա 'ի բնակ-
չաց , ք զոր էր 'ի նախնումն , մննդ առ տրութ նախ-
նի հռտվայեցոց :

Բաշմամարդութիւն եւրոպիոյ :

Ըստ պիտինակայ :

Ըստ այլ էքտունց խարծեայ :

Դերմամիա , ու

Հի մէլիոն .

24: Աշուեալ 'ի մա-

սին և վիքուս

սիտ . . . 28:

29,200,000:

Գաղղիա . կմ ֆը.

բանսա .

18:

24:

23,750,000:

Արուսսիա . կամ

Մոսկով .

16:

17:

16,

Բալօնիա . կամ

Լէհ .

15:

13:

'ի բայ առ Եւլով

ին . . 9:

Ապանիա .

10:

9:

10,

Էդալիա .

9:

16:

18,

Օսմանեան սէմիա .

8:

15:

8,

Բրիտանիա և իռ-

լանսա .

8:

10:

Հինչ սիսկիա

յէմ . 16,510,000:

Անկարիա . կմ

Մանաք :

5: Աշուեալ և զ-

իւլլիւրիա , և

գլուխ միրիա ,

և պայտ յարտ-

ին . . . 12:

10,

Շվեյցարի .

2,400,000:

3:

2,800,000:

Փորտուգալ .

2:

2:

2,200,000:

Հոլանտա . կմ

Ֆիլէմէնկ .

2: Աշուեալ և զ-

պայտերի . . . 7:

2,

Զմիջոցերի .

1,800,000:

1,850,000:

Տանինաքա .

1: Աշուեալ և զ-

արլիւրի . . . 2. $\frac{1}{2}$:

1,800,000:

Կորպէելիա .

700,000:

Բագաւորութիւն

600,000:

Միլիոն 123. $\frac{1}{2}$

158. $\frac{1}{2}$

151,110,000:

Շ. ԳԱԼԻՒԹԵՐ ՄԵՐԻՆԻ ԵՎՐՈՊԻԱ :

Պահենեան .	ի մէջ սպա Գարբողեան .	ի լեհաստան :
նիոյ և դաշ-		
զիոյ :		
Սէլվան .	ի հարաւայ .	Պօլյան .
Օքրե .	ին կողմանս Խէտպողեան .	տան .
	դաղղիոյ :	
Վէտա :	ի լորենա :	Տէլֆոնի .
		ի մէջ շվետոց,
Փէթէլիմոն .	ի կալէս :	և նորվէկիոյ :
Վէրենեան .	ի մէջ իդաւ Վլանուու .	ի մակեդո-
	լիոյ դաշ .	նիա :
	զիոյ և սպա Մալվենա .	յանդզիա, կմ
	նիոյ :	ֆէտ .
		յինկիւդեռ-
		ռա :
Վլբբենեան .	յիդալիա :	Շէլիոն .
Վէտարա .	ի նարոլի :	ի սկովախա :
Հաւուլուեան .	ի գերմանիա :	Գնուլժապինի .
Ֆիւրէլուէրի .	ի պուհէմիա :	յիուլանտա :

Ե. ԵՐԵԿԵԼԻ ԳԵՐԻ ԵՎՐՈՊԻԱ :

Ա սպանիա .	ի բերան :	Ա յելլ .	Ա եկանան :
Կուտայթիւնիւր Բէտիս :		Լուսու .	Լիգենիս :
Կուտայթիանա :	Վլանա :	Ռուու .	Հաւուլունա :
Շմայյո :	Տակու :	Կատու .	Գարբունիա :
Տօնրո .	Դաստիա :	ի դերմանիա .	ի նախնումն .
ՀԱՆԴՂԻԱ .	ի նախնումն .	Դաստիա .	Դանուսի :
Ընէմլ .	Տամէլիս :	Վեսու .	Վիւսուրիս :
Սէլենէ .	Ս-բրին .	Օրեր .	Վիւրբաս :
Հունդէր .	Վլբբ .	Էւդա .	Վլբբիս :
Շմակնի .	Տէրէնդա :	Ի լեհաստան :	ի նախնումն .
Ուսու :	Ուրէ .	Վիւլա .	Վիւլանա :
Ի սկովախա .	ի նախնումն .	Տէրէնդա :	Տէրէնդա :
Շմանո .	Տանա :	Դաւուլ .	Տիւրաս :
Հիւլանախա .	ի նախնումն .	Տնէբեր .	Բուրիւնեա :
Սէլենէ .	Սէնա :	Պու .	Դիւպուլիս :
Պիսուու .	Լիունիս :		

8	Անբաժանելի Եւրոպիոյ :
Հիդալգո .	'ի նախնումն : 'ի մոսկով . 'ի նախնումն :
Փօ .	Պարոս : Վոլոս + կամ
Աշտմէ .	Արեգիս : Երեւ . Ռէս :
Աղասօ :	Արենոս : Տօն . կմ Ռէն . Տանաւի :
Վուլխուսո .	Վաւլխուրնոս : Տանա . կամ Տանիալա . բառ .
'Իֆիանտրա .	'ի նախնումն : Տուբլա . պօն :
Մռա .	Մռա : Օդի . կմ (Օդ . Ունչու :
Մռելլա .	Մռելլա : 'ի շվետ .
Ըլքա .	Մտալիս :
Ռէնս .	Տալայիս . Ռէն . Ռունս :
Ռէն .	որոց նախնի անոռանկանք "չ յեշատակին 'ի գիրս :

Հ. Բագրանյան Երևանից :

Եւրոպիա առհասարակ առեւալ բաժանի 'իյետաւ-
դայ աշխարհսդ :

Ա. Փորդութան
 Բ. Սղանիա
 Գ. Գառշիա. Կմ^բ Ֆըսնա
 Դ. Ֆիսնքրա
 Ե. Հուլանդա. ամ^{ու} Ֆի
 Լյէնի
 Զ. Բըհիտանիա. ամ^{ու} Ին
 Իլեկ
 Է. Պանիա. Կմ^բ Տաւի
 Տառդա
 Ծ. Ըլեստ. Կմ^բ Սէրնի
 Ինընի
 Ո. Շիւրտ. Կմ^բ Սկըցիա
 Ոժ. Պիրուզ. Կմ^բ Տէրուխ
 Բըսնուից

Ճ . Լեհասպան . Կմբ Բազ
 լուիս :

ԺԹ . Մասկով . Կմբ Արտաշ
 միս :

ԺԲ . Զգլուհնեցի :

ԺՊ . Իրաւլիս :

ԺՊ . Գերմանիա . Կամ
 Ալեքսանդր :

ԺԵ . Մամատու . Կմբ Ուն
 իարիս :

ԺՀ . Օսմանեան Պրուդ Ռ
 յանըսիս :

Առաջ՝ 'ի ստորագրութեանդ այս Թագ, ունիմք
ստորագրել միանդամայն և զկղզիս իւրաքանչիւր
Թաց՝ որոց սեփական են նոյն կղզեք. բաց'ի կը լու
եացն՝ ոլք յտրակից են ափրիկոյ և ամերիկոյ, և ոչ
բասեալ ը կզզիս Եւրոպիոյ:

Ե. Ը. Խ. Բ. Դ. Ա. Ա.

ՓՈՐԴԱՒԹԱՆ. 'Ի ՀԱ ԿՈՒՍՏԱՆԻԱ.

ա. Աշուն:

Անունդ Փորդաւալ ըստ հաւանական կարծեաց ոմանց Թագրաց ելանէ 'ի Քայլ նախնի աւանէն, որ այժմ Ճաէտ կոչի, և է առ տովքո դետով, և 'ի Փորդո անուանեալ քղթէն և նւհնգստէն, որ յետոյ հանդեսլնը շինեցաւ և կոչեցաւ Փորդաւալէ. կմ Փորդո պիտաւէ. որ Թարգմանի նւհնգիստ քալէի. և զի մեծ էր երբեմն և երևելի. յայն սակա համօրէն ան յանուն նը կոչեցաւ Փորդաւալ. կմ ոնդ հնչեն եւրոպեանք Փօրդօկալը: Իսկ այլք հանեն 'ի լատին անուանցս Փորդաւա կալը, կմ Փորդաւա կալը: որ Թարգմանի նւհնգիստ դաղղիացւոց. իբր զի ասեն, կամեցել գալզիացւոց 'ի թիկունս հասանել քրիստոնէից ըղէմ մուղբեաց. ելին բաղմութ առ տովքո գետով մերձ առ փորդանուաննել քղթն. և յայնմանէ տեղին այն կոչեցաւ փորդուս կազօրում. և զի էր երևելի քղթ լուսիտանիոյ, նմին իրի յետ ֆմկց բոլոր անուն կոչեցաւ Փորդաւալ. և բնակիչքն Փորդաւալ, կմ Փորդաւալացի: Ակիզին գործածուել այսր անուան՝ ասի լեալ 'ի ֆմկս մեծին փերդինանգոսի արքային քասդելիոյ և լէոնի, յորժամետ զայս Թ հանդերձ կալեցիաին՝ կարծիայ երրորդածին որդւոյ իւրոյ: Իսկ նախնի անունդ Լուսիդանիա՝ ըստ պոշարայ ելանէ 'ի Լուս բառեդ փիւնիկեցւոց. որ առ նն նշանակէ կէ կառաւ. սակա սոռատութեն նշոյ սորին ափի. և 'ի յունական մասնիանէ Դանիա. որ առ նն նշանակէ որ ինչ առ մեզ մասնիկդ Արան. իբր թէ նշոյ ա. կմ նուշաստան: Այլք առնուն 'ի լիսոսէ որդւոյ բագոսի, և ասեն՝ թէ Լուսիդանիայ անուն նշանակէ ափ թագոսի, ուր որդւոյ նորին բագոսի եկեալ ըստ հեգնելոյ ոմանց, ամի ամի ըմկէ բղմ տակառութինւոյ: Այլ զայս 'ի դասս այլոց նախնի առաջ պելեաց պարտ է դասել:

բ. Դեմք, Տարածութ, և Բնակչութաւայ :

Այս Շաբախմտեան կողմն է վերջին ցամաք եւրոպակիոյ. զոր նախնկք եղու Շի համարէին, մինչընէր 'ի յայտ եկել ամերիկոյ. որ և սահմանի յարեւմաից և 'ի հարաւոյ՝ ադլանդեան ովկիանոսին, որ բշմ դիւրութիւն յաջողութիւնն ծնծայէ վճռկանութ փորդուքաց նաւել համարձակ յարեւմտեան և յարեւելեան հնդիկս. իսկ յարեւելից և 'ի հիւսիսոյ՝ սահմանի սպանիային :

'Ի նախնութն չունէր զնոյն սահմանս՝ և զնոյն ցափարածութեն, զոր այժմ ունի. բայց և այժմ՝ առ համեմատութ այլոց թիւրութեց եւրոպիոյ՝ չէ այնցափինչ մեծ. զի բովանդակ տարածութիւն՝ է իրրեւ 29520 քառակուսի մղոն Շագրական. կմ ը սյլոց՝ 29376. Թիւր բնակչաց նր ը հաշունի ոմանց աշխարհագրաց փորդուքաց՝ է 1,842,807. Խակ թիւր տանց՝ 459,800. այլ այս հաշիւն. ոչ թունի ամ իրքը լրացել. վոր զի ը այլոց Շագրաց՝ եկեղեցականք, քահանց, կրօնաւորք, և հաւատաւոր կուսանք, ոչ պարունակին. 'ի նախասացել հաշիւն. որոց թիւնն ը կարծեաց նց հասանէ ց2000000. ուստի և 'ի բովանդակ փորդուքալ դտանին ոդիք իրրեւ 2 միլիոնք. ուր աղաքէն առաւել ևս դսանէին, եթէ բազմութիւն 'ի նցնէ չէին ցրունել ընակութ յայլեյայլ կողմանս Շի. պայարեւելեան, և յարեւմտեան հնդիկս, և յափրիկէ :

բ. Երեւելի գերտ Փորդութաւայ :

Ուես, կմ Թույո, 'ի հն' Տագու : Եւ մեծագոյն և գլխաւոր գետ փորդուքալայ. որ ելանէ 'ի սպանիոյ առ սահմանօքն արակոնայ, և անցեալ ընոր քասդելիա, և ը էսդոկմատուրայն սպանիոյ, մտանէ 'ի փորդուքալ. ուր ը իսաւոնութ այլոց վուակաց և հեղեղատաց շարձակի յոյժ. և գործէ բշմ կղզիս, և նւհնգիստ պատունական առ լիսապնախիւն արքայանիստ քղթաւ. որ և ը ժմկս ժմկս զեղեալ զափամբք առ սանդարէնաւ, ողողանէ զըրջակայ դաշտս. և բարձել բերէ իսաւոն ը աւազոյ և հատս ոսկւոյ. աղա զնայ զեղանի յադլանդեան ովկիութեան :

Տագու. կմ Տագու. կմ Տագու. 'ի հն' Դաւրենու : Եւ գետ

գետ մեծ, որ Ելանէ 'ի հին քասդիլիա նհնդէն ըստ
սպանիոյ, առ միրանտա քղքաւ ունելով ղակն իւր-
և մուել 'ի փորդուքալ, հարուստ մի տարածութ հո-
սի ը մեջ լերանց . և յինքն ընկալեալ զբշմ հեղե-
զատո, յորդել սոճէ յոյժ, մինչև առ աւտնաւն, որ
կոչի Սբ յոհաննէս առ Յինաբանի, լինել նաւարկելի-
ալպատ առ փորդօ քղքաւ մտանէ յանդլանդեան ով-

կիանուն :

Կուտափիանտ, 'ի հն' Աղնաս : Ելանէ 'ի սպանիոյ 'ինոր
քասդիլիոյ նհնդէն՝ բզիսել 'ի լշից ոմանց, որք են
'ի հովիտու ը մեջ բարձրաբերձ լերանց . ընթացք
նր դանդաղ է յոյժ, և դրեթէ անզպալի, որ անց-
եալ ը աւազուտ վայրս, առ սակաւ սակաւ նուա-
զի, մինչև ապա գլխովին սներեսոյթ լինել . յետոյ
ասեն, թէ 'ի լշէն՝ որ կոչի Աղն կուտափիանտ, վերս-
տին 'ի վեր երեխ . և հոսել ը ստորին կողմն փոր-
դուքալայ, գնոյ զեղու 'ի ծովի : Իսկ նախնի անունդ
Աղնաս . ը ոմանց ելանէ 'ի հանուստ բառէդ արա-
բացւոց, որ նշանակէ Ղօղիլ :

Մինհո, 'ի հն' Մինհո, Ելանէ 'ի սպանիոյ 'ի կալի-
ցիա նհնդէն, և հոսել ը վերին կողմն փորդուքա-
լայ 'ի մեջ սահմանացն սպանիոյ և փորդուքալայ,
գնայ մտանէ յադլանդեան ովկիանուն :

Ահմա, կժ Լիդտ . որ և Պէւիս . 'ի հն' Լերէ անռւան-
եալ, այսինքն գետ մոռացութե . վշ զի տուրդողք
և կեղաք 'ի հնումն կորօւսել զառաջնորդ իւրեանց,
անդէն զտեզի առին, մոռացեալ զհայրենի ո իւր-
եանց : Այս գետ ևս Ելանէ 'ի կալիցիա նհնդէն
սպանիոյ . և անցել ք փորդուքալ, մտանէ 'ի ծովի =
Այս գետք առատ են ձկամբք . մնդ երեք առա-
ջինքն :

Ունի փորդուքալ և ինքնաբուզին հանքային ջերմուկս-
յօրս անուանի են ջերմուկք էսդակմատուրա նա-
հանդին, որք բժշկեն կատարեալ զամ ազքս բորո-
տուեց :

Պ. ՕՌ Փաբրուակաւ :

() Դ այսոր ո՞ի առաւել բարեխառնէ ք զօդ սպա-
նիոյ. բայց պէսնդ է թ այլ այլ նհնդաց : 'ի հիւ-
սիսային նհնդս ձմեռնասցին ցրտուին առ փոքր մի
նեղէ զբնակիչս . թէպտ և անդ դրեթէ ձմեռն ողջոյն
անձրեացին գոլով . մշղմացուցանէ զցրտուին : Խակ
'ի հարաւակողմն նեղէ սովոր ամառան . ստկայն թէ

ձմեռն՝ և թէ ամառն՝ կարի բարեխառն են անդ .
վո զի տօթ ամսառան բարեխառնի յարեւմառն հող-
մոց . որոց 'ի ծովակողմն կուռէ շնչեալ՝ զովացուցա-
նեն զօդ երկրին . իսկ զցրտուի ձմերան գիրք տեղ-
ւոյն . զի է ը մէջ հինգերորդ և եօթներորդ հիւ-
սիսային բաժնից , ուր մեղմ են ձմեռնային ցրտութք :
Բայց մւնդ գարունն քաղցր է յոյժ և զուարձալի .
և ը ամս ողջոյն իրը մշտագարուն դալարագիզ և
ծաղկապարդ երկին գալուք և հովհաքնը : Ծմէսկէտ 'ի
վր այսր մամի ուրեք ուրեք գրեթէ յամ ամի բնակիչք
նը ախտանան զտենդ , որ թուի սպատճառիլյոդոց :

Ե. Բէր Փորտաւալս:

Պյո Ե Թէպէտ իրը 'ի բզմն լեւնային է , տակայն
ուրեք ուրեք ունի և վայրո արդաւանեդս և
պարարտարօտո , մւնդ առ եսդրելքա և ովելինէ լե-
րամք յէսդուէմատուրանհնգի . բայց յայլ կողմանս
գոլտկ երկիրն գրեթէ կիսով չափ լքեալ , անդործ .
և անդարման , պէտո ունի ցորենոյ , և այլոց ար-
մտեաց . զոր առաւելակս ընդունի յանգիացւոց .
որք մեծագին վաճառեն . յայն ստկս գիւղականք նը
եղկելի կետնս վարեն , ուտելով հաց 'ի մասնաւոր
իմն արմտեաց . զոր մայիզ կոշեն . որ չէ այնչափ ինչ
առողջ և սննդարար :

Եսդուէմատուրանհնգն համարել է առ նու տուա-
ւել բեղմնաւոր և արդաւանդահաղլ քը զայլ դւոս .
բայց և անդ զմեծ մուսն երկրին գրաւել էին այդիք .
որք բերեին գինի պատուական , յայն ստկս սլքայի
փորդուքալսոյ 'ի 1765 հրաման եհան , 'ի բաց իւլել
զորթս առ հարկ , որք էին առ թէյօ , մոնտէկօ , և
վուկայ գետովք , և մշակել գերկիրն յարդիւնաւո-
րուն ցորենոյ . և թէ ոք 'ի տեարց տեղեացն այնոցիկ ոչ
հնաղանդեսցի այսմ հրամանի , կորուսցէ զիսլունած
իւր : Սակայն արտաքոյ են 'ի հրամանէ աստի վի-
ճակք լիսպոնայի , օկրասայ , գարքավէլօսայ , լա-
ւատրիտոնի , ալէնդվէրայ , անատիայ , և այլքանի մի
փոքրիկ վիճակք ողք և վիճակն դօրրէս վէտուաս կո-
չեցեալ՝ պահելք ստկս դինւոյ :

Արդ՝ գլխաւոր բերք փորդուքալսոյ՝ են գինի ազնիւն .
իւղ ձիթենւոյ , մոմ , և մեղք ընտիր և համեղ որոյ
երկու են տեսակ . մին է դաշտային , որ գրեթէ բո-
լորումին սպիտակ է և թափանցիկ և անտշահոտ .
եկան անտառային . որ թէպէտ չունի զողինուուն

առաջնոյն, բայց և այն լաւագոյն է քը զմեզը այլոց
հաց եւրոպիոյ : Ունի և լեմնն առատ, և նարինջ,
և կիտրոն, թուղ պատուակոն, նուշ, շագանակ,
այն է՝ քեսատնէ . արմաւ, և այլ աղջի աղջի պա-
տուական պատուղս . և աղջս աղջս պատուական
ձկանց ծովայնոց և գետայնոց առատ, և աղ բղմ,
և մետաքս, և ասր, որ չէ ինչ ստորին քը զապանիա-
կանն : Կոյնոպէս և ընտանի անաստոնս արջառ և ոչ-
խոր ունի բղմ, այլ ոչ ը ամ նկնդի միանգս . զի
յեսդրէմատուրա բղմ են, իսկ յացլս ը մեծի մասին
սակաւ . զորոց զպակառուի ընուն 'ի սորտնիոյ . երի-
վարք նր թէպէտ փոքր են, այլ թէթև և արագըն-
թաց . սակայն բնակիցքն առաւել մատղիր են բազ-
մացուցանել զէշտ, քը զերիվարս . զորս ջանան գաղտնի
ճնղիօք ստանալ 'ի սպանիոյ :

Ունի և բովս աղջի աղջի մետաղաց . ոտք արծաթոյ,
սրբնայ, անագի, կապարի, և երկաթոյ . բայց ը մեծի
մասին թողել կոն անդորթ . վո զի փորդուքալքյայ-
լոց հաց բերեն պէսպէս հրահալելիս 'ի պէտս իւր-
եանց, մնդ 'ի պրասիլիոյ բերեն ոսկի բղմ յոյժ :
Ունի և գունագոյն սրատուական մարմարիոն քա-
րինս, և այլ հարկ քարինս, առ պէսպէս գործս պի-
տանացուս : 'ի լերինս նր դատանին և ակունք պա-
տուականք, յակիննթ, զմբուխտ կապուտակ, և այլ
ակունք :

Դ. Վահագոն Փարբեսաւութեաւ :

Ա աճառք և առեւտրութիւն փորդուքալայ կարի ը-
արձակ ծաւալել են . զի գրեթէ ը ամ կողմանու
նի առեւտրուիս առնեն բնակիցքն, բայց օդուտ և
շնուռնի նի իւրեանց սակաւ քաղեն անտի . վո զի
զասին յարդեանց երկրի իւրեանց, և զհաւաքելս
'ի կալուածոց, զոր ունին յայլեալ այլ կազմանս նի,
մնդ յափրիկէ . ընուն 'ի ծոց այլոց աղջաց եւրո-
պացւոց, մնդ անգինացւոց, փինկ յորենոյ և պէս-
պէս ձեռակերտաց . քղի ոտք մշակուի երկրի նունագ-
է անդանօր, նոյնոպէս և այլ արհեստք և ձեռա-
դործք . զի չկը գրեթէ այլ ինչ արունեստ 'ի նմ,
բաց 'ի սակաւ կտաւոց, և ասուեղէն և մետաք-
սեայ խոշորանիւթ գործուածոց, և պէսպէս շա-
քարեղնաց . և յարդանիւթ ձեռաւորդաց . յայն
սակս գրամմովք դնեն յօտարաց զնոմ, 'ի ընուլ զպէտո-
ռչ միայն ընիկ նի իւրեանց, այլ և այլոց հեռաւոր

ահղեաց, զորս շիշևանութեանց ունին։ Յօրմէ յայտ է, թէ փարթամունք նց անցանեն 'ի ձեռս այլոց աղջաց, յորս առաջինն և գլխաւոր են անդ զիացիք ։ որք միշտ հնարեցան հաւանեցուցանելը փորդուքալս, թէ ինքեանք կարեն մատակարարել նց զնո՞մ ազգս ձեռակերտաց նուազ գնով, քը զոր գործէին նորին իսկ փորդուքալք ։ զնոյն հաշիւ արարել և սց, եդին 'ի մաի թէ լիսաս է ինքեանց գործարանս կանդնել յնի իւրեանց, ուր դիւրագին ևս կարեն ունիլ յանդղիացւոց ։ բայց մեծաղու վրիպեցան յայսմ, վն զի մոռացան 'ի հսուիւ արկանել զվարձս իւրեանց գործաւորսց, որ մնայր անդ ։ որով և չրջան դրամոց տուաւելանկս յաճախէր յնի իւրեանց ։ իսկ աալով զայն անդղիացւոց, թէպէտ և սակաւ, բայց և այնողս ելանէ անտի, և մնայ փորդուքալ աղջատ : Ուստի ասի, թէ 'ի համօրէն փորդուքալ հաղիւ մարթ է գաւանել աւուեւն պատրաստ դրամ 10, կմ 15. միլիոն լիրէ գաղղիացւոց ։ որ աւնէ իրբ 1. 309,090. վէնէտկեան սուկի ։ և թէ են 'ի նմ դուք, որոց բնակիչք ոչ երբէք տեսին զակառկեր արքայի իւրեանց յոսկի դահեկան դրոշմեալ, որ է ցոյց նուազուն դրամոց :

Բուն քերք երկրի իւրեանց, զոր վաճառեն օտարաց, են ազ ծովու, իւզ ձիթենւոյ, գինի, լեմոն, կիտրոն, նարինջ, թուզ, շամփչ, նուշ, շագանակ, և այլ աղջի աղջի պտուղք ։ մեղք, մոմ, ասր, մետոքս, և այլ պէսպէս նիւթք անդործք 'ի պէտս արուեստական գործոյից : Սակայն մեծագոյն մասն վտնաւոց նց են այնք, զոր բարձեալ բերեն 'ի հեռաւոր կալուածոց իւրեանց, մենդ 'ի պրասիլիոյ ։ ող աղջի տղջի շպքար, շոյ, ծխախոտ, գաղաօ, որ է տեսակ իմն արմտեաց, յորմէ գործեն չոքոլամթ, որ յաճախսել է առ եւրոպացիս յոյժ ։ փղոսկր, բերենոս, այն է ապանօզ ։ փայտ պրասիլիոյ, մորթ, աղջի աղջի համեմք, քը սրահարք ։ և բժշկական գեղորայք, ոսկի, մարդարիտ, անդամանդ, ակունք պրտուշականք, և այլ պատուշական քարինք ։ ևն ։ 'ի պրասիլիոյ ամի ամի բարձեալ բերեն նաւկք փորդուքալաց 'ի լիսապօնա արքայանիստ քղք իւրեանց լոկ սուկի, իրբ 6,000,000. վէնէտկեան ոսկի դահեկան, թուզ զայլ վաճառս, և զակառն պատուշականս բայց 'ի դրամոց աստի սակաւ ինչ մնայ յնի նց ։ զի մեծագոյն մասն անցանէ 'ի ձեռս անդղիացւոց, ուզ և վերագոյնդ նշանակեցաք : 'Սաւք փորդուքալաց

որք ամի ամի գնասն՝ ՚ի պրասիլիա , եօթն կը ութն ամիսս ծախեն ը գնալի , և ը գառնալն . ը որս ՚ի դարձի իւրեանց ուղղեկցին և այլնաւք պաղլականք . զորս առաքեն ը առաջ նց :

Է. Համալսարանի ՓոբՇնակալայ :

Պաց յերկուց երեւելի ճեմարանաց իմաստնոց , որք են ՚ի սանդարձն , և ՚ի թոմար , ունի այլ և սերիս հոքակաւոր համալսարանս , ՚ի Լիսոլոնա , ՚ի Գոհմպրա , և յէվորա : Սակայն ՚ի վը այսր ամի շն այնոցս ծաղկեալ անդէն ուսմունք գիտուեց , և արունեստք , ողղ որահանչեն առաջիկայ հանգստմանք ժմկիս . յորում գրեթէ համօրէն եւրոպիս Ճոխացել սլանծայ կմ գիտուք , և ազգի սպահի արունեստիւք . և այս ոչ առ տկարամութեն . քդի փորդուքալաց սրամութի , և յարմարուի առ ամ ուսմունս և մակացուիս , յամցն գովեալ է . այլ ը ասելոյ ոմանց , սակս վեհերստ և անփոյթ բարուց նց . և յաւէտ արտաքին Ճոխուեն , և վսեմուն անձանց մատդիր լի նելոյ , ք ուսմանց գիտուեց , և արհեստից : Զօր և ովրայ ոլիվէյրա փորդուքալ մատենսգիր , յասելն ՚ի յնշաբանուե գրոց յիշտկրնց : ՚ի հայրենիս մեր կեամք + ՚ի աղիտուեն . և ոչ իմանամք . այլ իրեւ ելսնեմք + անտի , բանին աչք մեր , և յայնժամ միանդամայն + աւեսանեմք , թէ որչափի է տգիտուեն մեր : Յօտարականաց առ հծրկ համարեալ եմք արագամիտ , + նրբիմաց . կրթական , և համբոյր . այլ մերս կարկանդան , և վսեմական ծանրուի , և ինքնահաճ եղոնակք կենաց , որք ոչ ներեն մեզ խորհիլ և կշռել , ձգեն ՚ի մեզ զերաւացի կշտամբանս . և պատճառեն զանարդ ըմբռնումն , զոր այլ ազինք ։ Շի ունին զմէնչ : ևն :

Ը. Ալբէդարանի ՓոբՇնակալայ :

Ա համօրէն փորդուքալ է մի անուննել ոլատրիարք գարան , և երեք արքենկարանք . ք , Պրակարէվարա , Լիսոլոնա : Լիսոլոնա արքայանիստ քղք փորդուքալաց է պատրիարքարան , միանդամայն և արքենկարան . որոյ պատրիարքն կոչի առաջին մատրանապետ արքունեաց . իբր զի Եյովշաննէս արքայն Փորդուքալայ՝ ՚ի 1716 զարքունական մատրուռն լիապունայ հաւանութիւն հռովմայ հյուպատէն վորիեաց ՚ի

պատրիարքարան։ Եւ 'ի 1739 ը Խնդրոյ արքային՝
շնորհեաց նո՞ հյուպտն հռովմայ, զի սրատրիարքն
լիսպոնայ լիցի միշտ կարդինալ, և յարքայական զար-
մէ, թուգ սովին պատրիարքաւ են եղածունք լէիրիայ,
Համեկոյի, ոյլ և եղան սնկրայի, որ է յազորեան
կղզիս, և ֆունքալայ, որ 'ի մատերայ։

Խոկ 'ի կարգի արքեպոսց՝ առաջին է արքեպոսն Պրա-
կոյ, որ է նախապատին առաջնորդ 'ի համօրէն
տրուե փորդուքալայ, և իշխան քղքական և եկե-
ղեցական պրակա քղքի, և ըրջակայ գւռի նորին։
Սոյն սա կոչի և նախապատին առաջնորդ համօրէն
սոլանիոյ, և ունի ը իւրե զեղսունս փորդոյի, Վե-
ուէվոյ, Գոյիմապրայ, և Միրանտայ, Եկդն է արքեպոսն
Էվգորայ, ը որով են եղածունք Եղվասայ, և Ֆարտոյ։
Խոկ երրորդն՝ է արքեպոսն Լիսպոնայ, որ ունի ը
իւրե զեղսունս փորդալէկուեայ, կուտրուեայ, քա-
փովէրաեայ, որ այն ինքն է հրուանդանն դալարի
յափրիկէ. և սըյն թովմայի 'ի հնդիկս։

Բ. Եղամբան Փորդունաւուայ։

Եկեղեց։

Գոյիմապրա։

Վեուէվու։

Լամեկո։

Կուտրու։

Փորդու։

Միրանտա։

Իւրեան և գաջ։

Փորդալէկուե։

Բաց 'ի սոցանէ ունի փորդուքալ և ոյլ և եղածունս,
և արքեպոսունս արտաքոյ իւրուպիոյ յայլ կողմանու
թի։ զորս իւրաքանչիւր յիւրում տեղւոջ ունիմք
նշանակել։

Ընտրուե և առաջարկուե թումեղաց՝ է 'ի ձեռս թա-
գաւորին։ և 'ի համօրէն Եղամբանաց տունու զոր-
րորդ մասն տարեկան մաից նց. զոր իրը 'ի բազմ ը
հաճոյից իւրոց բաշխու։ Խոկ հռովմայ հյուղտն հաս-
տատէ զեղսունս։ և առանց նախընթաց հրամանի
թքրին զկոնդակս իւր հրատարակէ 'ի թքրուե նը։
Դրատէ 'ի ձեռն նունիրակաց իւրոց զուխսոն եկե-
ղեցւոյն փորդուքալայ, որ կախել կայ զնմէ, նուն
ը հարկատունուե։ և տայ բազմ փոքր պաշտամունս։

Ճ. Բարտ և Լեզու Փորդունաւուայ։

Փորդուքալք վեհանձն են և ազատաբարոյ։ ծան-
րաշարժ, պատուատէր։ և ը էմմանուէլի փեր-
էւսն փորդուքալացի մատենագրի։ * Ազնուականքն
ածո հաճարին զանձինս, և պահանջեն զագց իմն
ու պաշա.

պաշտամանն : Միջականք զնոյն հաւասարակա պաշտամանն : Իսկ ժղվրդն գժգմնի ստորին քեզ զեր, կոսին զնոյն երևել : Այս բանք առ փոքր մի չափազանց երևին : Այլ և քաջասիրա են և արի . որամիտք և յարմարաւորք առ ուսմունս գիտութենց և արուեստից , սյլ յերկոցունց ևս նուազել գտանին : 'Ի հանդերձու և 'ի զարդս' և 'ի կարասիս տանց' շքեղ են և մեծադանձ , բազմածախ և փառաւոր . զի 'ի տունս մեծամեծաց չիք ուսանել անօթ , կմ սկաւու և ակ սլղնձի , կմ անագեայ , այլ առ հսրկ արծաթի , և ընախը ընտիր յաղճապակեայ , որոց ոչ դոյ թիւ . նոյնողս և 'ի թիւս ծոյլից անցանեն զաւիք . Քզի բազե մինչև ց200 ծոյլ պահեն :

Այս ժամ մեծութե իւրեանց՝ բջմ անգամ՝ ի
կարօտութիւն և 'ի անանկութիւն անկանին սակայութիւնը՝ տրն-
աւեսական կառավարութեան զամարելով
անձամբ խնամք առանիլ իրաց իւրեանց, զամ 'ի ձեռու
ծովից մատնեն. որք իւրե զար գաղտնաս կեզեքին
զնս, և ինքեանք ոչ խնաման : Նոյնպս իբր 'ի բջմ
գանդաղ են և վէհերտ 'ի դործառնութիս, յորս պա-
րապին միայն նախ ք զնան, և ը երեկս, կի՞ 'ի դի-
շերի. զի զկնի հաշոյն առաւել ք զայլ տեղիս՝ սովո-
րութիւն նոց ննջել, սակա աօմոյ տեղւոյն : 'Ի նաւար-
կութիւն քաջավարժ են, և կարի անձնատուր 'ի վաճա-
ռականութիւն. և յայն սակո յածել զրջեն ը համատա-
րած ծովն ոլիկանութիւն, որով և բջմ մեծամեծ Յո,
և կղզիս բարեբերս դտին, որք յաջագոյն գլխովին
անծանօթ էին, ոող և պատուական բերք նոց, յոր
այժմ լիսլիր վայելէ Յամ: Են որք առեն, թէ փոր-
դուքալք անհաւատատրիմեն մննդ տու օտարականս,
և կեղծաւորք 'ի կենակցութե, դաժանք և անգութք
ը բարբարոաց. բայց զայս իմաննալ պարտ է ըդ-
խառնաշաղանք ուսմիկն, որք նաւարկութ յածել յայլ
և այլ կոզմանս բարբարոաց, առ սակաւ սակաւ
զնուցայն զգենուն զվայրենեաց և զեւնսականաց բարս:
և ոչ զբնիկ քղբացեազ:

իսկ լեզու նց՝ է խառնել յայլեայլ լեզոնաց. յու ՚ի սովանիացւոց, յարաբացւոց, ՚ի լստինացւոց, և ՚ի դաղղիացւոց, և մասամբ իմե նաև յիտալացւոց. նմին իրի անախորժ իմն է լսելնաց սակա այսչափ լեզոնաց խառնուն:

ԺԱ. ԱՅՆԻ, և Կառավարութի Փորձութալայ:

Յառաջ ք զնշանակել մեր զհանգամանս այժմեան
կառավարութ փորդուքալայ , 'ի դէպ համարիք
զպէսպէս անցս նը համառօտիւ իմն նշանակել աս-
տանօր : Արդ նախնի թնակիչը այսր Շի էին Տուր-
դենացիք . որք բնակէին ը մէջ կուատիանայ , և
սարին սրյն զինչէնցիոսի . որ 'ի հնումն կոչէր սր
հրուանդան : 'ի հիւսիսակովն սց առ եզերք թէյօ
գետոյն՝ էին բարբարոսք , և կեղաք : Եւ 'ի հիւսի-
սակովն թէյօ և տուրօ գետոց՝ տարատուղք : Առ
սիէռա էսդրէլլս լերամբ՝ բնակէին պէսուրք . իսկ
ը մէջ աօգրօ և մինհօ գետոց՝ գրայք : Ապա ոի-
րեցին նմ փիւնիկէցիք , և կարկեդոնացիք . և 'ի նց
տրուէ՝ էանց ը իշխանութ հռովմայեցոց . զոր օգոս-
տոս կայսրն արար քւո հռովմայ : Եւ 'ի մուտո ն
գարուն , ալանք տիրեցին նմ . ապա յամին իբրև 440
շվէտք . և 'ի 582 գութք : իսկ 'ի ը գարուն՝ զեղան
լցան 'ի նմ մուղրիք , կմ սարակինուք ափրիկեցիք .
յորոց առ սակաւ սակաւ առին գրիստոնեայք ,
վանեալ զմուղրիս ձեւնտունուք ենրիկոսի իշխանին
պուրկօնեայ . որում փիւսարէն սյսպիսի մեծի քաջա-
գործուն , զ ալփոնսոս աբքայնքասդիլիոյ ետ զլմէ-
րէզիա զդուսար իւր 'ի կնուն . և 'ի 1093 արար զնա-
կոմն փորթուքալայ . և 'ի 1110 կտակաւ կացոյց զնա-
ռը և ժառանդ փորդուքալայ : Ապա որդի սր և
ժառանդ ալփիոնսոս ենրիկվէց 'ի 1139 յաղթուլ մէծ
արարիւն լոդէմ մուղրեաց , թէքրական անուն անձին
սեփականեաց . զոր յետոյ 'ի 1179 հաստատեաց և դ
աղէքսանդր հռովմայ հայրեղան . և այնուհետեւ օր ը-
օրէ ևս ք զես զօրացել փորդուքալաց , բայց տեղեաց
տիրեցին յայլեայլ կողմանս Շի . կը յափրիկէ , յա-
րելեան հնդիկս , և յամերիկայ : Այլ 'ի սպառիլ
արու ժառանդաց յալքայական տոհմէ 'ի 1581 թա-
գաւորութին փորդուքալայ անդրէն միացուցաւ ը
թէքրունն սպանիոյ : Առ թէքրօք սպանիացոց կո-
րուսին փորդուքալք զ մեծագոյն մասն Շաց , յորս
տիրել էին առ տրութ թէքրաց իւրեանց : Բաց յայս-
մանէն նաև բւնութիս և զրկանս կրել 'ի սպանիաց-
ոց , 'ի 1640 թօթափեցին զլուծ նց , թէքրեցուցել-
ինքեանց զյուհաննէս զդուքն պրականցայ , որ կո-
չեցաւ երջանիկ յոհաննէս չրդ : Եւ այնուհետեւ միշտ
եկաց մնաց փորդուքալ ինքնիշխան և անկախ . կա-

ռավարել 'ի միոջէ թդրէ , որոյ իշխանութին և կառավարութին է միապետական և բացարձակ . և ժառանգութին անցանէ յորդւոց յորդիս . յոր կարէ յաջորդել և դուստր արքայի , 'ի պակասիլ արունի . բայց կորուսանէ զիրաւունս իւր , եթէ ամենամասցի արտաքը թդրութ : Նաև եղբօրսրդին թդրին . բայց ոք յետանքս պէտք աւնին հաւանուե համօրէն իշխանաց թդրութ , առ շունելոյ զթդրական իշխանութին : Չոք են դլխաւոր ատեենք կմ ժողովք , որով համօրէն իլք թդրութն կառավարին : Առաջինն և գլուխ ամցն՝ կոչի ժողով կմ ատեան ապարանից կմ արքունեաց , զորմէ կախել կան այլ ամ ատեանք . և դուք . և առ այս լինի բողոքումն յայլոց գլխաւոր ատենից : Սա ընտրէ զամ գատաւորս , որոշէ զվէճա և զհկուկուիս , որք ծագին 'ի մէջ եկեղեցական և հական ատենից սակս իրաւանց . քննէ զհրամանադիրս նունիրակաց հռովմայ . սահմանէ և բացորոշ զամ օրէնս , հրամանս , վճիռս , հաստատուիս , արտօնութիս , շնորհս . ևն :

Եկդն կոչի գերագոյն ժողով . որոյ է խորհրդածել , և որոշել զգլխաւոր իրողութիս թդրութ . զի զեկեղեցական և զհական պաշտօնատարութիս . որք չեն կախել անմիջապս զայլմէ ատենէ . թէպէտ և 'ի վը այսպիսի հական պաշտօնատարութեց 'ի վերջոյ առ սա լինի բողոքումն : Չայսմատենի լինի նաև առաջարկութ մամ արքենպատագ , և ենպսաց , փոխարքայից , սպարապետաց զօրու , և կուսակալաց կառավարչաց համօրէն հաց տրութ փորդուքալոյ : Եւ ևս 'ի սինաքննին իրողութիւք սկզբմի և խաղաղութ , հրեշտակութիւք , և դանագրութիւք ը այլոց թդրաց . ևն :

Երդն կոչի ատեան կմ ժողով պտղակի : Սորա է քննել ընարել և որոշել զամ դործառնութիս զինունորականս , նաև զպաշտօնատարութիս և զդործս զօրաց և զօրապետաց . սկսել 'ի զօրապետաց մինչև ցմեծ սպարապետն զօրուն , և զամ ինչ : Նոյննու և զդործս համօրէն կուսակալաց , և նոցայն խորհրդականաց , և այլոց պաշտօնատարաց՝ զվերտբերելու առ զինունորութ : Եւ սա տայ զամ զինունորական պաշտօնատարութիս , սկսել 'ի ստորին տասնապետաց՝ մինչեւ յըպաշտօն ինչ հաղարապետութ բարիդան անունանեալ առ եւ բուղացիս . զոր ոչ կարէ տալ : Սորա է հսկել և խնամունել 'ի վը ամրոցաց , և բերդից , զինարանաց , և զինուց , բնակուրանուցն զօրաց , և անկելանոցաց նց , և այլ ամ զինունորական իրովութ : Այլ

ունեան յընտրուիս ծանր ծանր իրողուեց՝ առնու
լոդդ՝ ի նախընթաց գերադոյն ատենէ :
Չ դն՝ կոչք ատեան կմ՝ ժողով պէսպէս քղքական
իրողուեց : Սորա դլիսաւոր գործաւնուելք յերիս
դասս բաժանել են . և իւրաքանչիւրն ունի մի մի
գործաւդրիս մաս ինամ ունի ի վր թքրական իրաց
նին . եկդն ի վր մաից ափրիկոյ , և այլոց իրաց .
ոքք առ այն հոգին բիսկ երդն հօկէ ի վր մաից հնդ-
կաց թի , ի վր համբարանոցաց . և զինարանաց :
Բաց յերից աստի դլիսաւոր ոլոշտօնատարաց , են
այլ ևս պէսպէս խորհրդականք և պաշտօնատարաք ի
ժողովի աստ այլ և այլ անուամբք տնուանելք . զորմէ-
կախել կան բղմ մասնաւոր ատեանք . կմ՝ ժողովք =
Բաց ի չորեց աստի են այլ ևս բղմ ստորին ատեանք
և դատաստանք ի լիսպոնա : Եւ ևս իւրաքանչիւր
նահանգ . և դւռ ունի սեփական ատեան , և դա-
տաստան . բայց ի մեծամեծ իրողուիս առ հնրկ կախ-
եալ կան զորից աստի :

ԺՌ . Կնիտ , կմ Ալան , Վէրպառաւէն , և Մասպէ-
Փորդառաւալա :

Անիք փորդուքալայ թքրուե է ձուաձե վահսն ար-
ծաթի . և ի վր նր հինգ մանր վահսնք կատու-
ատակք խաշաձե դատաւորեալք . և յիւրաքամնչիւրն
ի նցէ հինգ հինգ նշանք ի ձե խաչին սըյն անդրէի
աւտաքելոյն . շրջանակ կնքոյն կարմրադոյն , և եօթն
ոսկի ամրոցք ի վր նր , որք են նշանք ալպանիոյ .
և ի նախնումն նշանակէին զիսթոմնպար , զիստեր-
նէ , զիստուր , զիստուֆէյրա , զիստուլլա ,
զիսկրէս , և զիստրօմարիմ : Խոկ մակագիրն ոչ
է միշտ նոյն . զի իւրաքանչիւր թքր փոփոխէ զայն
ը հսմոյից իւրոց . բայց սովորաբար է այս . Վէ-
թիքին և ժուլլութեան :

Խոկ վերտառուի թքրին է . թիգէ ժորդառաւալայ , և
ուշը լիս յայսիոյ և յայսիոյ ծովան յակէին : Տը իւ-
նէայ , կալանածոյ նաւարկութէ և լաճառականութէ յէնու-
զիս , ի պարս , և ի հնդիկս , ևն . Յամին 1749 , ժդ-
բենեղիկառս ոպտպն ի միում կոնդակի իւրում ետ
արքային փորդուքալայ զայս վերտառուի : Ալբայ
ամենահասապարիմ , որ առժամայն ի գործ եղաւ ի
թքրական հրովարտակս , և ըսունելի եղեւ և առա-
չի այլոց թքրաց : Այլ բան և խոկական նշանա-
կութին սորին վերտառուել չեւ ևս է օրոշել . ոմանք

համարին . թէ նշանակել Հոռագործիմ յոց ՚ի դիւրեմաց և ՚ի ռատմկական միտու . իսկ այլք համարին . թէ կամի ասել . կարի իրանասեր կմ՝ Քաջակատափ : Տարեկան մօւտք կմ՝ հասը թէքրութեն ՚ի նոյն իսկ փորդուքալաց յափրիկոյ , յամերիկոյ , և յայլոց տեղեաց , բովանդակ միանգամայն հասանէ ց 4 . 318 .

180 . վէնետիկեան ոսկի դահեկան :

Թիւ ցամացային զօրաց նը յամին 1760 հասանէր ց 19897 . բաժանեալ ՚ի 24 գունդս , երթեան հաւսանէ մինչեւ ց 40 հայր :

իսկ ՚ի ծովու ուներ ՚ի վերոգրել ամին 15 պատշաճական նաւաս . յորոց երեքն ունեին 70 մեծամեծ ռաբադիս , այն է դօփ . երկուքն՝ 60 . վեցն՝ 150 երկուք՝ 40 . մի՝ 30 . և մի ևս՝ 24 . յորս էին 2416 ծովամարտիկ զինունորք . և 300 ըռմբաձիգք . այն է՝ դօփէի : Այլ յամին 1767 թիւ պաղմական նաւուց նը յաւելան մինչեւ ց 21 : իսկ այժմ և ևս առաւելան :

Ժդ . կրօն . կմ՝ Հաւափտ Փորդուքալաց :

Փորդուքալ կմ՝ լուսիտանիա առ հորի դաւտնէ զուզափառ հաւատու . յորում ոչ երբեք գտին մուտս հերեսիովուայցն ժպրհութեք , սակա անհնարին նախանձայոյզ լինելոյ փորդուքալաց ուզղափառ հաւատոց . որք յիշագոյն ՚ի յայտնիլ հերետիկոսի ուրուք . զկնի բզմ՝ յորդորանաց , և խրատուց , և քարոզուեն ծշմարտուեն , և թէ տակաւին պնդել յամառէր ՚ի մոլար կարծիս իւր , կենդանւոյն այրէին զնա ՚ի մեծ հրապարակի միում՝ ի լիսպոնա յարքայանիսա քղքի անդ . այլ այժմ ոչ ևս ՚ի դործ ածեն զայսպի պատիժ : Պատմի , թէ աւետարանն քնի յիշեն դարու քարոզեցաւ անդէն ՚ի ձեռն սբց առաքելոց յակովքայ և ոլոզոսի , բայց այս անստոյդ իմն է . այլ ը վկայուեն տերուուղիանոսի՝ ստոյդ է , թէ յւեկի դարուն համբէն սպանիա ընկալաւ զոր հաւատոս քորի , ը որում միացել էր յայնժամ և փորդուքալ . որով յայտ է , թէ և անդ յայնժամ ծաւալեցաւ լոյս քնական հաւատոց :

Յերգ դարու նոր ժղվեք քրիստոնէից գնացեալ բնակեցան անդ . յետ այնորիկ ը ժմկս ժմկս բողմացան անդէն արարացիք . և հրէայք , որք խառն ը քրիստոնեայս բնակէին . որք և հրապարակաւ կմբէին զպաշտամունես խրեանց : Այլ յետոյյա ուուրց

ւուրց անտի ք յալհաննու արդելաւ այս
հրապարակական պաշտօն նց , մնդ հակից , որք և
սկսողէս խոշաննդանգք բայց անգամ թռնադատեցան
՚ի դաւանութի քրիստոնէական հաւատոց . և յա
մառելքն յաղանդ իւրեանց՝ տարագրեցան անտի -
սակայն և այժմ բազմութի հրէից գտանի անդ ՚ի
ծածուկ . և ը ասելոյ ոմանց , նաև ՚ի մէջ նախա-
լդատին կանանաւորաց , և եկեղեցականաց ևս . որք
աւ երեսո ձեւանան իրրե քրիստոնեայ . և այլոց
յատոնէից հաւասարեն զանձինս . և զի մի բնաւ
՚ի յայտ գայցէ խորամանկ խաթէուին նց , ոչ թլփա-
ռեն զմարմին իւրեանց . զոր առնեն , ոող զի կարո-
շասցին համարձակ վաճառականուին առնել : Ապօ-
ռմանք փարթամացել ը բաւականին , կմ՚ի ծերու-
թի հասել , և տկարացել , խոյս տան ՚ի հոլանտա ,
յինկիլդէռուա , և յայլ կողմանս Շի . և անդ առան
թլփատել դանթլփատուի իւրեանց : Իսկ որք սն-
դէն անթլփատ մեռանին , հաւատարիմ բարեկամք
նց անդ թլփատեն զմեռել մարմին նց , և զթլփա-
տուին եդել ը մեռելոյն առժամայն բերոք պնդեն
զտապանն , և թաղին ը հողով :

ԺԴ . Բանանուն Փարթառտալայ :

Արդ՝ փորդուքալ բաժանի ՚ի վեց հետագայ նա-
հանդսդ :

ա . Եսդուենապաւրա .

դ . Պառազընմանդէս .

բ . Գիէիւս .

ե . Ալէնթէս .

շ . Ենդրէ բռնչո և մնկո .

զ . Ալմարիէս .

Ունի և կղզիս յանդլանդեան ծովու , և այլ բղիք
կալուածս յայլ և այլ կողմանս Շի . զդ յափրիկէ ,
յարեելեան հնդիկս , և յամերիկա : Այլ մեք յայսմ
վայրի ստորագրեմք միայն զնահանդո փորդուքալայ
Շին . իսկ զայլ կալուածս նըր ունիմք ստորագրել
յիւրաքանչիւր տեղիս իւրեանց . ոող և զկշզիս նըր
յափրիկէ և յամերիկա , յորս անկանին :

Նահանգ առ Խաղողմատուրա :

Այս նահանգ՝ 'ի հիւսիսոյ և յարեւելից՝ ունի իւր ստհման զպէիրա, 'ի հարաւոյ՝ զալէնթէօ, իսկ յարեւմտից՝ զծովն. Տարածուն նը 'ի հիւսիսոյ Շ հարաւ, ըստ ոմանց է իբրև 117 մղոն, իսկ ըստ այլոց 99: Իսկ յարեւելից յարեւմուտս՝ ըստ ոմանց 54. և ըստ այլոց 77: Այս նահանգ կոնցցաւ էսդուեմուտուրա, որ թարգմանի ծայրք տուրօ գետոյն, կմ վերջին նահանգ ըստ որին գետոյն - իբր զի սովորութեն էր նախնի թղթոց լէոնի, առ ժմկօք՝ յորում մուղընք տիրէին սովանիոյ, յայս անուն կոչել զամ նահանգ սըն, զորս առնոււն 'ի նշէ, որք և այժմ կազուցանեն զթագաւորութին փորդուքալայ, և ձգին յայն կոյս տուրօ գետոյն. ոնդ և մեծն ալփոնսոս զգաւառն, որ է ըստ մէջ տուրօ և մինհօ գետոց, որ լու անուննի ինդէստհէնդին, այս է՝ միջագետք. կոչեաց ծայր կմ եզր մինհօայ. վե զի էր վերջին ըստ մինհօ գետոյն: Ընդ այս նահանգ հոսի գետն մեծ թէյօ, որոյ առ լիսպոնաքղբաւ գործեալ նաւահանգիստ մեծ մտանէ. 'ի ծովն:

Երկիր նը յաւետ արգաւանդ և բարեբեր համարեալ է ք զամ վայրս փորդուքալայ. զի բերէ զայն ամ բերս միանդամայն, զոր այլ գաւառք մասն մաքերեն, ոմանք զայս, և ոմանք քայն: Բայց մտաւորապէս բերէ ցորեան բշմ, իւղ, կորետկ, և այլ արմտիս, և նարինջ ազնիւ. բայց և 'ի նմ վիճակն՝ որ ըստ մէջ լիսպոնա և ադրանտէս անուն տեղնոյն՝ է իբր դրախտ իմն զուարձութեն, սակա գեղեցիկ դաշտոյին վայրաց, և բազմապատիկ ձիթենեաց, և այլոց պաղաքեր ծառոց: 'ի սմին նահանգի գործեն և աղ բշմ: Բաժանի սա 'ի ճ գաւառս, որք 'ի գլուխաւոր քղբաց, կմ աեզեաց առնուն զանուն, և են ոք: Վաղոն, Վանդիլէր, Սանդարձն, Շոօմոր, Լէնդիս. և Սեւեալալ: Յորս են երեք երեւելի քաղաքք. 111. աւանք և գեօղք. իսկ թիւ քնակաց նը՝ յամին 1732 հասանէր ց 296860. բաժանեալք 'ի 3:6 ժողովրդապետութիս: Բայց արտաքոյ է 'ի հաշուն տոտի թիւ անձանց, որք գտանին 'ի ժողովրդապետութիւն տըեւելեան մասին լիսպոնտ քաղաքէ:

շի : Իսկ գլխաւոր տեղիք նոցա են հետադպրութեաւուն կմը Ասպառակը Ասպառակը . աերսմ' . Ասուսպառակ . արար' . Բաւուցանա . իհն' Ռ-էսէպպան : Է արքայանիստ մայրաքղք համօրէն փորդուքալայ արուե , գերահաջուկ մեծադանիձ բազմամարդ . և բազմավաճառ . որաւրիարդանիստ միանգամայն և արքեպսարան . կուռւցեալ առ Թէյս գետով՝ ի վր եօթն լերանց . ուստի և տեսիլ նր գեղեցիկ է և վայելուչ , նման եալ վայելաշէն թատրոնի . Երկայնուե նր է իրի Ճմզն , բայց լայնավաճին սակաւ է . ունի շուրջանակի սպարիսպր ամիսկուռա , և առ նովաւ 77 աշտարակու . և Յճ գրտիստ Գլխաւոր փողոցք նր իրը ՚ի բկմա երկարու են երեւ մզոն մի , և աւելի ես : Իսկ Թիւ բնակչացն ՚ի 1732 հասանէր ց 150000 . իսկ ՚ի 1748 եհաս ց 270000 . հանդերձ օտարական սովորաբար Շագիզք դնեն 200000 : Եւ ունի 31 ժողովրդակետական եկեղեցիս , բաց ՚ի պատրիարքանիստ եկեղեցւոյն՝ որոյ ոսկի և արծաթի ականակուռ և մարգարտայեւ զարգուցն յոլովուե անբաւ է . և 50 մենաստանս , 32 արտնց՝ և 18 կանանց , յորս մեծադործութե շնուռածոց յաւետ նշոնաւոր են երեքին նք . յու մենաստանն հանդերձ եկեղեցեաւն՝ որ էր յանան միաբանուե . բենեդիկտ տեանցն , և մանդ օդոստինեանցն , որ է իրն բերդ հզօր և մեծաշէն . Թաղ զանկերանոցու , և զաղքատանոցս . յորս մեծաշինութե առաջաւ մտիցն երելի է արքայաշէն անկելանոցն և աղքատանոցն :

Բաց յայսցանէ են ՚ի նմ այլ ևս բժշմեծակառոց հոյակասկ շնուռածք . ողկ հինգ արքայաշէն տպարանք , զորս շ ժմիս ժմիս կառուցին Թփքք փորդուքալայ , և բնակեցան ՚ի նմ . իսկ յնառոյ առ ոյլ և այլ ոլէտս կարդեցան . մին միայն պահեցաւ ՚ի բնակութե արքայի , որ է առ Թէյս գետով . յորմէ երեխին մուտ և ելք տմ նաւուց ՚ի նաւահանգստէ անտի լիսպօնայ : Ըսդ մէջ քղքին ՚ի վր միոյ յեօթն լերանց անտի է ամրոց հզօր վառեալ զնուռ , որ տիրէ ՚ի վր համօրէն քլքին . որում չըրք գունզք հետեւակ զօրաց կան ՚ի պահպանուե : Երեւելի է և արքայաշէն ուսումնարանն կմ գապրոցն մեծաշէն՝ կառուցեալ ՚ի 1766 . ՚ի մարզումն 100 տղնունական մանկանց , ՚ի ժդ ամնից և ՚ի վայր . և արքունի մեմարան պատմութեց ազգին փորդուքալայ , կառուցել ՚ի 1721 :

Յորժամ մատուռն արքունեաց փոխնցաւ 'ի պատրիարքարան, քղքն ը իշխանութեաւին եկեղեցւոյ՝ յերկուս թեմս կմ վիճակս բաժանեցաւ . յոյ յարեմուեան և յարելեան, ունելով սահման 'ի միջի զին պարիսպ քղքին . զի զինի ժմկաց առսակաւ սակաւ բազմացան յոյժ բնակութեարդկան և արտաքրոյ պարսպաց, մնւնդ յարեմուեան կողմէ : Արեմուեան կողմն անկաւ ը իշխանութեաւ պատրիարքին, որ և պարագրէ 21 ժողովրդապետութիս : Խակ արելելեանն ը իշխանութեաւ արքեպսին . որ և ունի 16 ժողովրդապետութիս : Ըստ նմին օրինակի բաժանեցաւ և գաւառն լիսպոնայ յերկուս վիճակս . և 'ի 35 ժողովրդապետութեց նր՝ 25 անկան ը իշխանութեաւ պատրիարքին . իսկ տասն ը իշխանութեաւ արքեպսին : Այս բաժանումն եղէ 'ի 1716, այլ ոչ մեաց ըերկար . զի 'ի 1741 բարձաւ արքեպսին . և քղքն ողջոյն մնաց ը իշխանութեաւ պատրիարքին . որոյ արտաքին շուք հանդիսի յեկեղեցւով մեծ է ք զհյրպահին հռովմայ :

Վաճառականութեաւ և նաւարկութեաւ քղքիս ծաղկեալ և բարդաւաթելեն յոյժ . յայն սակս մեծագոյն մասն եւրոպական մտից արքային փորդուքալայ՝ գան 'ի մաքսից վաճառաց : Յայս քղք հաւաքել կուտին համօրէն վաճառք, զոր փորդուքալք բարձել բերեն 'ի հեռաւոր տեղեաց, զոր ունին յայլ և այլ կորմանն Թի : Նաւահանդիսան նր է մի 'ի մեծամեծ նւհնդսափից եւրոպիոյ . զի Երկսյնութին նր է 15 մզոն, 'ի ձև կիսաբոլոր . այլ չէ կարի անքոյթ 'ի հողմոց : Զերկու մուտս ունի . մին՝ է 'ի հիւսիսակողմն . իսկ երկդն՝ ը հարաւ . որ առաւել լայն և յաջող ք զհիւսիսայինն . որք ունին 'ի պատսպարութիւն իւրեանց մի մի ամբոցս հզօրս :

Սկզբնական հիմնարկութեաւ այսրաքղքի ը հսրէ կարծեաց փորդուքալաց եղէ յեղիսայ յորդույ յարեթայ, որդույ նոյի . և յանուն նր կոչեցաւ Ռուսէ կմ Ալեքսանդրութիւ . և յետոյ նորոգեաց զայն կմ ը սոլինսսի դլ . ժդ և այլոց ումանց՝ հիմնեաց ուլիսուէս . յորմէ և անուանեցաւ Ռուսէ պատն . Բայց չէլլարիսս 'ի գիրս կոչեցել ծանօթութին հին Թի . գիրք ք . դլ . ու . հիմնել 'ի բանս հմտագոյն (ոնկ ինքնասէ) նախնի Թագրաց, իբր անհիմն և տղայական մերժէ զայս կարծիս . այն զի իսկական անուն այսր քղքի՝ 'ի հնումն ոչ էր ուլիսիսպոն, այլ Օւխուզո-զոր և հաստատէ վկայութեաւ բշմց նախնի մատենագ-

բաց : Վեց այլք ուժանք համարին , թէ ոլխսիսկառն անունդ ծագէ յերկուց բառից աստի փիւնիկեց ևոց՝ Ալիս ռապոջ կմ Օւիս իպոջ . որ թարգմանի գեղեցիկ ծոց ծովու . քանզի հին ոլխսիսկառն եր առ ծոցով ծովու , ոոկ հաստատեն սլատմիչք . բայց և ծոցն՝ առ որով է այժմ քղքս այս՝ գեղեցիկ է և զուշարձալի , ուստի և հիմնել՛ի փիւնիկեցւոց : Զայտ քղք հռովմայեցիք կոչէին Երջանկութի յուշնայ , ոոկ յայտ է՝ ի հին գրուտծոց . և այս անուն եկաց մնաց մինչև ցտերել նմ գլծաց . որք կոչեցին զնա Օւիս պօնտ . զսր արարացիք փոխեցին 'ի Բայլունտկ . յուրոց ել անունդ՝ Լիսպնա . և յայս անուն կոչի այժմ՝ առ հնրկ : 'ի 1145 ալփոնսոս էառ զքղքս զայտ 'ի մուղմեաց . ապա դուքսն ալպայ տիրեաց նմ զկնի պտղմին ալքանդարայ . այլ 'ի 1640 յետ համար ին խոսվուն անդրէն 'ի հնազանդուն թէրբին փորգու-

քալայ նունաձեցաւ :

'ի 1755 'ի նոյեմ սաստիկ իմն գետնաշարժուն եղել 'ի սմին քղքի , առել՛ իբրև լ 7 վայրկեանս , որ և անհնարին քանդմունս գործեաց . որում յանորդեաց ապա հրդեհ մեծ , որ հրկէղ արար տունս բնիմն . և եկեղեցիս , և մենաստանս , լ նոսին և մեծամեծ դրատունս լի պատունական և սննդիւտ մատենիւք , յորմէ և բազմուն մարդկան մեռան . որոց թէն ը հաշունի ոմանց՝ և հաս ց45 , կմ 50000 . և այսպս քղքն ոքանչելի բազմապատիկ հոյակապ շնուռածովք պերձացել՛ յանկարծիւ իմն իբրև ը երից մասանց եղել անապատ ամայի , զոր այժմ առ սակաւ սակաւ վերստին նօրոգեն . մւնդ թէ իբր 'ի հիմանց նորոգ շնինեն : Այս քղք լ ժմկս ժմկս ընծայեցոյց ոի բշմարո երևելս սրբուք և իմաստուք . յորոց ատկի են սքանչելադործ սբն Անտոն բատվացի . Անտոն վէսիրայ . Բարթուղիմէոս մարտիրոսեան ,

և այլք :

Պէւլէմ , կմ Պէւլէն . այն է՝ բեթղեհէմ : Ի եկեղեցի և մենաստան հոյակապ , մերձ 'ի լիսպոնա քղք . շնինել՛ ի ժշ գտրու յէմմանուէլէ սրբոյէ 'ի պատուի ծննդեան ածամօր կաւսին , զոր և յայն սակս ան ունանեաց բեթղեհէմ . որ և է մեծաշէն յոյժ . որ մաւնք եկեղեցւոյն 'ի ներքուստ 'ի ստորէ մինչև ցառաստաղն առ հնրկ պատել՛ են յասպիս և այլովք շնտիր ընտիր սակաւագիւտ կճոյք . յորում են և մեծամեծ փառատղարդ գտամբարանք թէրբաց . և երեւլի երեւելի լշեանաց ոմանց : 'Նոյնպս և մենաստանն

յորումքնակին միանձունք՝ ի կարգեց օքյաներոնիմույր՝
մեծ է և հոյտակապ։ Համագեղու այսր տեղուոյ իբրև և
մշոնաւ հեռու ՚ի լիսպոնայ ը մէջ նեղուցի գետոյն՝
է սմբոց հզօր, կոչեցել Վաշարակ՝ զելմայ, կմբ թէ թէ
զեհեմայ, յանուն եկեղեցւոյն և մենաստանին, որ
է քառակուսի և սիւհազարդ։ զոր ամ նաւք՝ որք
անցանեն ը թէյօ գետն, պարտապան են տղու-
նել արձակելով հրազդնո, և ցուցանել զբիրս մար-
սից վաճառացն։ հանդէպ սր ՚ի հարաւակողմն՝ և
միւս ևս ամբոց՝ անուանել Սբ սէբափիտնոս, և մա-
դարակ վէլու։ յր հին։ կառուցեալ ՚ի ծայր լերին։
Աւու զի զամն համառօտիւ ասասցուք, ոկսեալ ՚ի
մոխց նւհնդսախն լիսպոնայ մինքն ցփոքը ինչ հեռա-
ւորուի ՚ի քզքէ անտի, գտանին 12 ամբոցք վառ-
եալք հրազնուք։

Գրասդաշտ: Աւան ամոււր ծովեզերեայ, որ գոլով
կառուցել առ բարձրաւանդակ սարիւ (որ ՚ի հը-
նումն կոչէր Սար լուսնի, կմբ Ուխիղողնայ, իսկ
այժմ Սար կմբ դլուխ անբոյի ը փորդուքալաց, Քափո-
դէ ուտա) է մի ՚ի զուշարձալի տւանաց սորին նի։
Ունի նւհնդիստ, այլ չէ սյնցափի ինչ սովահով, ուակո
ըազմուե աւաղայն։ սակայն տակստին նաւք վաճա-
ռականաց ընտրեն անդը խարիսխ արկանել, վազ
դիւրին է անտի զարդելով վաճառա փախուցանել,
և անմօքս մուծանել ՚ի քզքն։

Մաքրա: Ե աւան փոքր, որ ունի բնակից իբրև
1000, առ որով Ե յովհաննէս թդր փորդուքալաց ՚ի
չոր և յաւաղուտ վայրի՝ կառոյց մենաստան հրաշա-
լի, ՚ի կատարումն ուխտին, զոր ուխտանաց այ ՚ի
վասնդաւոր հինանդութեն իւրում կառուցանել վա-
յնց միանձանց, որոց մենաստանն իցե յաւէտ ան-
շոք և աղքատին ՚ի թդրութեն իւրում։ և գտաւ այն-
ովիսի՝ փոքրիկ մենաստանն ՚ի սմին աւանի, ուր 12
քափուցին միանձունք բնակիէին։ Խոկ գիրք հրաշա-
կերա շինուածոյս՝ է այսպիսի։ Ընդ մէջ նր է հոյա-
կապ եկեղեցի բոլշանդակ ՚ի կոփածոյ քարանց։ և
յետկոյս նր բնակարան միանձանց։ ուր բնակին
200. քափուչինք առատ ռոմիք։ Յաջակողմեսն
թեն շինուածոյն՝ է մեծաշէն ապարանք վա թդրին,
և մեծամեծաց նր։ Խոկ ձախակողմենանն մի ոլատ-
քիարգին, և 24 թագադիր կաննիկոսաց։ Գր-
զափար շինուածոյս ՚ի հռամայ բերաւ։ յոր 12000
գործալարք գործեին։ և ասի, թէ երեք մասն ար-
քունի գանձուց և ոսկւոյ, զոր ամի ամի բերեն

նաւք եկեալք 'ի պրասիլիոյ, ծախսեցան 'ի լինու
թե նը :

Չիքոս: Աւան փոքր, որ ունի բնակիչն իրեւ 1900.
և 4 ժողովրդապետական եկեղեցիս . և ամրոց հին,
մնացեալ 'ի մուղթեաց : Ասի, թէ օդ սթ լաւագոյն
է, ք զայլ ամ տեղիս փորդուքալոյ . յորժամ 'ի
լիսպոնա նեղին 'ի տապոյ, աստ վայելեն 'ի սիդ
քաղցրաշունչ և զովարար : Լեառն չինթռասյի է բո-
վանդակ 'ի մեծամեծ հատորոց գայլախազ վիմաց .
որք երեկին 'ի վլր միմեանց եգել, առանց մածուցիկ
ինչ նիւթ շաղկապ ը մեջ ունելոյ : Աղքի ազգի
մետաղք գտանին 'ի նմ, բայց թողել կան անգործ .
ող և բոյսք պատուականք 'ի պէտս դեղօրէից, այլ
և մագնիս քար . և 'ի գադաթանին կոյս՝ կան աւե-
րակք քղթի, և մնացորդք ինչ ամրոցի մուղթեաց, և
ջրհոր մի, կմ գուր կամարայարկ, իրեւ 10 ոտնաշափ
խոր, և ջուր ականակիտ 'ի նմ. զորմե ասեն, թէ
ոչ երբեք աճէ կմ նուազէ : 'ի յանապատս և 'ի
ժայռս՝ (որք ձգին մինչե ցնախայիշատակիլ ոսկին
լուսնի կմ ամրոցի, որ կոչի և դըռիս չինթռայի՝)
է սարահարթ 9 մլունաշտի, որ և է գադարք գայ-
լոց . այլ գտանին անդ և սակաւ ոմանք հովիւք
այժեաց . առ ստորոտով այսը լերին՝ են աւերակք
հին տաճարի նունիրելոյ արեդական և լուսնի, շին-
եալ 'ի նախնի հուզմույեցոց . ուղ ցուցանէ արձտ-
նագրուե ինչ քանդակել 'ի սիւն մարմարիոնեաց .
որ կայ անդ :

Աշունգչն, կմ Աշունգչէրօն : Ե աւան 'ի ըարձրա-
ւանդակի առ փոքրիկ գետով, որ մտանէ 'ի թէյո .
կմ տագոս գետն : Այս աւան ասի չինել յալա-
նաց . և անուանել Աշունգէր խռա, որ թարգմանի
տաճար պլանաց : Ունի բնակիչն իրեւ 2000. 5 ժո-
ղովրդապետական եկեղեցիս . 3 մենառուանս . և 2
անկելանոցս :

Սոնդարէմ, կմ Ըսնդարտ . 'ի հն' իբնուպօլիս : Ե
դընաւոր քղթ՝ կմ աւան 'ի համանուն գաւառի իւ-
րում առ թէյո գետով 'ի տափարակ տեղւոջ, պատ-
եալ շուրջանակի լերամբք . ձև նը է կիսալուսնու-
ձև, ունի ամրոց հոգր . և 13 ժողովրդապետական
եկեղեցիս . 11 մենասաանս արանց, և 2 կանանց .
և երեւելի գպրոց մի նախնի պատմուեց . և երկու
անկելանոցս, մի՝ վո ազքատաց, և միւսն՝ վո հի-
ւանդաց : Անունդ՝ Սանդարէն, ելանէ 'ի Սոնդա-
րէնս անուանց . որ թարգմանի Արբուհի իրեւ-
նէ .

Նէ . իբր զի անդ է գերեզման և նշխասրբ սրբուհւոյն իրենեայ վկային : Այս քղք 'ի նոտինումն կոչէր Ստալապիս . կմ Ստալապիսութեաւ յիշատակել 'ի գիրս ճանպհորդութեաւ անտոնինոսի , և 'ի պլինիոսէ . որ երերևելի քղք լաւսիտանիոյ . և անուանեցաւ Ասլաւէն յուլիոսի . որ 'ի 1146 առաւ 'ի մուլըրեաց . և

եղե աթու բշմ թղրաց փորդուքալայ :

Թօմար : Ե գլխաւոր քղք կմ աւան՝ իւր համանուն դաւի , 'ի գեղեցիկ գաշտավայրի . ոչ այնչափ ինչ հեռի յաւերակաց նախնի նապանչիայ քղքին . յորմ յարեելից կուսէ անջատի 'ի ձեռն նապատ գետոյն ինի իբրև 3600 բնակիչս , բաժանել յերկուս ժողովրդապետութիւն . և երկու անկելանոցս , մի՛ վսաղքառաց , և միւս ևս՝ վս հիւանդաց . 4 մենաստանո , յորս երեելի է բնակարանն ասպետաց քնեն կարգին կառուցել 'ի վր լերին , հանդեպ քղքին յարեմախց կուսէ . որ և է գլխաւոր վանք համարէն կարգին : 'ի 1752 հիմնեցաւ անդ յարքայէն փորդուքալայ մեմորան դիտուեց , 'ի նմանուն մեմարանին փարիզու գաղղիացւոց : Այս տեղի յը ջադոյն էր կարգին տաճարականաց . այլ իբրև բարձաւ կարգն այն , Եմուտա 'ի ժառանգութ կալուածոց նը կարգն քնեան՝ որ 'ի թօմար :

Էերիա : Գլխաւոր քղք հիպսանիստ համանուն գաւառի , 'ի գեղեցիկ հովտի առ լիզ վասակաւ , որ 'ի սմին տեղը լսառնի 'ի լենա գետն . ունի ամրոց 'ի բարձրաւանդակի . և բնակիչս իբրև 3500 . և 2 ժողովրդապետական լեկեղեցիս հանդերձ գահակալն կեղեցեաւ . և երկու անկելանոցս , մի՛ վս աղքատաց , և միւս ևս՝ վս հիւանդաց . 4 մենաստանս : Եպսարան նը հիմնեցաւ 'ի 1545 . որոյ եղան է ըպատրիարքաւ լիսպոնայ : 'ի նախնումն բնակեցան աստ ոմանք 'ի թղրացն փորդուքալայ :

Սէրուկաւ , կմ Սէրուբաւ : Գլխաւոր քղք համանուն դւուի առ փոքրիկ ծոցով ինչ ծովու , ուր սանտած գետն մատանէ : Ունի պարիսպս շուրջանակի , և այլ պէտքս ամրութիւն , և ամրոց հզօր Սբ իւլիպոն անուանել . և աշտարակ առ նւհնդստիւ իւրով , յորում գիշերայն վառի լաւտեր առ 'ի դիւրութ նաւորդաց : Չորս ժողովրդապետական եկեղեցիք են 'ի նմ , 10 մենաստանք կրօնաւորաց , և դպրոց երեւլի հիմնել 'ի ե յոհաննու արքայէն : Տըուն քաղաքիս է 'ի ձեռառ ասպետաց կարգին որըն յակորայ . ուստի և նք կարգեն զիուստկալ գաւառիս , և

զիսորհը գական նր՝ Այս քղբ շնչեցաւ զինի քան, դեւոյ Չետօպրին քղբին, որ էր հանդէպ նր, յայն կոյս գետոյն. որ և 'ի Ֆմկս հռովմայեցւոց երեւլի էր. և անուն նր առ սակաւ սակաւ փոխեցաւ 'ի Սեւոպր և Սեւոպալա. որ և քանդեցաւ 'ի Ֆմկին՝ յորում արաբացիք մտին 'ի փորդուքալ. առա զինի բղմ ամաց ձկնորսք ունանք 'ի հիւսիսային կողմն գետոյն շինեցին տունա, և կոչեցին զտեղին Աւբուլաւ յանուն նախնի քղբին :

Բէնիտ: Աւան հղոր և նւկնդիստ 'ի ցամաք կը լուսը շրջապատել ժայռին, և սննջատել 'ի ցամաքէ իրամով, որ շունի ջուր 'ի ծովից յորժամ բարձրանայ Նուլ. ունի բնակիչը իբր 2800. բաժանել յերիս «Քղիքակետուն»:

Վաղանտէս: Աւան գեղեցիկ առ թէյթ գետով 'ի վերամբարձ վայրի, շրջապատել յամ կողմանց մըր գալից սլարափզը և ձիթենեօք որ 'ի հեռուստ գեղեցիկ իմն տեսլ ընծայէ աչաց. քղի և բոլոր վեճակ այսր աւանի մինչեւ 'ի լիսապոնա՝ վայելուչ է յոյժ և զուարձալի: Բնակիչը նր են իբր 3500. բաժանեալ 'ի չորս ֆղիքապետութիս. ունի և 4 մենաստանս. և 2 անկելանոցու: Այս տեղի գոլով իբր նախապարիսպ էսդոքմատուրա նշնդին, ը պետքոս արքայն կամէր ամրացուցանել. և ալփոնսոս արար զնա կոմսուի. ապա 'ի 1718 Շ յովհաննէս արքայն՝ ետ նմ անուն Մարտեղուն:

Իսկ այլ նշանաւոր տեղիք նշնդիս՝ են այտոքիկ. Թուուէս Հետրոս, յո հին աշտարակք. Ողիպոս. Ուշէմ. Վլամպո. Բալելլո. ևն:

Այսանգ ք. Պէիրա:

Անծ է ք զայլ ամ նկնդս փորդուքալոյ. որ 'ի հիւսիսոյ ունի իւր սահմանակից զնէնդն էնդուէ տովիծ և մինհօ, և գուազամնդէս. յարն էլից՝ զապանիա. 'ի հարաւոյ՝ զէսդուէմուտուրայն և զանէնթէս. իսկ յարեւմոից՝ զծովին: Տարածուի նր յարեւմոից ը արեւելս՝ և 99 մզոն. նոյնքափ և 'ի հիւսիսոյ ը հարաւ. երամանի 'ի վերին և 'ի ստորին. վերինն ձգի ը հիւսիս և առ եզերը ծովուիսկ ոտորինն առ աղանիաւ, և առ էսդուէմուտուրիւ:

բաին փորդուքալսյ : Եցրկիր նոր արդաւանդ է , բեռէ ցորեան և մարացորեան և կորեակ . այլն ՚ի գածառս ինչ զինի աղնին , և ձեւթ առատ յոյժ . յորմ դրեթէ կիսով չափ մարթ է վաճառել արտաքոյ նշնդին . զի կէսն բաւական լինի բնակչաց նոր . ՚ի սմին նահանգի է Եսորելուտ հոչակաւոր լեաւոն , ի նախնի հռովմայեցւոց Երմէնետն ըստոն անուննել . որոյ բարձրուեն է 2 ՚ ժամուց Ճնպհ : ՚ի վրա այսրը լերին ՚ի բջմ տեղիս տեսանին նշանք ցուցակք ներքեն բատարկութեն նոր , զի լոի ՚ի ներբուօտ անտի շառացիւն գետոյ , որ հոսի առ ստորոտով նոր : Գտահի անդ և հանգ Ալարաստր կոչցել քարի . և ՚ի բագաթան նոր պատուական արօտ անասնոց . և լուակք ականասկիսոք , այլ և լիճ մի պատել շուրջանակի ժայռիք . ջուրք նոր որք բղխեն յերկրէ , մաքուր են յոյժ և վճիտ , և բարեխառն կմ դաղջ . և յերեսս նոր երեխ ծածանումն իմն , ուր երբեմն երբեմն և մանր ոլղպջակք ելանեն . է ՚ի լիճ անդը և այլ աեզի ինչ ուր ջուրն զամ ինչ յափշտակնալ յինքն ձգէ և ընկլուզանէ . ուստի երեխ լինել անդէն պատառուած իմն , ը որ հոսի ջուրն . և ՚ի նայն ջրոյ ը կարծեաց ոմանց ձեսնայ այլ լիճ մի , որ կայ անդ փոքր մի ՚ի ստորե . յորմն ելանեն մեծամեծ վտակք , յորոց ձեսնայ դետ՝ որ գնայ առ ոտամք լերենս : ՚ի լեռնէ աստի բարձել տանին ՚ի լիսովոնտ ձիւն և սառն ը ամառն ողջոյն , որք դիզեալ կան ՚ի խորին հովտի միում :

Զայս նահանգ ե յովհաննէս ալքայն ՚ի շնորհս թուան իւրոյ երեց որդւոյ պրասիլիոյ եշխանին անուննեաց Փրէնէի խեթո քը է իշխանութիւն : Որ և բաժանի ՚ի ճգաւառս , որք ՚ի գլխաւոր քղզ կմ տեղեաց իւրեանց առնուն զանուն . և են այսովքիկ . Գոհիրա . Աւելիս . Կուտրպա . Լամէկօ . և Քաստէլուիտօ . որ Թարգմանի ՚Իլիեակ սոլիտակ : Յորս են չըրք քղզք ենդուանիստք , 234 աւանք , և և գեօղք բղմք . և ՚ի 1732 էին ՚ի նոր 1091 ժողովրդապեառ իք , և իբրև 550856 բնակիչք : Իսկ գըլիստոր տեղիք նոր են հետագայքոյ :

Գոհիմուրա . ՚ի հն՝ Գուլիմուրիս . կմ Գուլիմուրիս : Եղիսուառը քղզք համանուն դաւարի , ողպ և համօրէն պէիրա նահանգին առ մօնտէկօ դեւտալ , դեղիցիք մեծացէն և եղուանիստ . որոյ եղուն է ը արքեմաստ պրանցայ . ունի իբրև 1200 բնակիչս , 9 ժողովրդապէտական եկեղեցիս , և 8 մենաստանս , երկու ան-

կելսնոցս, մի՛ վնա աղքատաց, և միւս ևս՝ վն հիշանդաց. այլ և երևելի համալսարան, հիմնել՝ ի դիոնէսիոսէ արքայէ փորդուքալաց՝ ի լիսովոնա. 'ի 1291.

որ զկնի սակաւուց փոխադրեցաւ աստ: Հինգօնինպէի ի քղբն յիշատակել՝ ի պլնիոսէ՝ էր ի նմին տեղւոջ, որ այժմ կոչի Քանդէրս Վեհա. Եր կիցս եղեւ սա աթոռ թղբրց փորդուքալայ. ուր և ոմանկը՝ ի թղբրց անտի նր թաղել կան:

Աշեիրո, կմ Աշեիրօն: Է գլխաւոր աւան՝ ի համանուն դւոփի, առ փոքրիկ ծոցով ինչ ադլանդեան ծովու, ուր ունի նւհնդիստ փոքրիկ, բաւական միջական նաւուց: Այս աւան բաժանի՝ ի հինդ թաղս, յորոց չըդն՝ որ պարսպապատ է, առաւել հին է և գլխաւոր. ունի 4400 բնակիչս, և 4 ժողովրդապետական եկեղեցիս. 6 մենաստանս կրե

նաւորաց. 2 անկելանոցս:

Աշել, կմ Ախերոն: Է գլխաւոր քղբ համանուն դւոփի, կառուցել շեց մնանտեկո և վովգայ գետոց՝ ի գեղեցիկ գաշտավայրի, ը ոմանց՝ ի տեղւոջ նախնի Վաքքա քղբին. և է եղանակիստ, որոյ եղան է ը արքեպսաւ պրակայ. և բաց՝ ի գահստկալ եկեղեցւոյն, ունի այլ ևս 2 ժողովրդապետական եկեղեցիս, և 3 մենաստանս կրօնաւորաց, և 2 անկեղանոցս, յորոց մին է վու աղքատաց, իսկ միւսն՝ վու անտերունչ հիշանդաց: Են՝ ի նմ և երկու հին թշտարակք շինեալք՝ ի նախնի հռովմայեցւոց: Այս քղբ անունանեցաւ Դիտուն. յարբոյէն ոյ յովհաննու:

Կուարտ: Է գլխաւոր քղբ համանուն դւոփի, մերձ յակունս մնանտէկո գետոյն, առ երի էսդրէլլեայ լերին. ունի ամրօց հզօր. և է եղանակիստ, որոյ եղան է ը պատրիագաւ լիսպոնայ: Ունի բնակիչս 2300. և 4 ժողովրդապետական եկեղեցիս, բաց՝ ի մայր եկեղեցւոյն՝ որ է հինդերորդ. և 2 մենաստանս կրօնաւորաց, 2 անկեղանոցս, մի՛ վն աղքատաց, և միւս ևս՝ վն հիշանդաց:

Լահիօ, կմ Լահիա: Գլխաւոր քղբ՝ ի համանուն դւոփի իւրում, մերձ առ տօվլրօ կմ դուրիս գետն, ի գեղեցիկ վայրի, պատել շուրջանակի լերամբք: Ասի, թէ այս քղբ շինեցաւ՝ ի յունաց լակոնացւոց. և անունանեցին զնա Լահիա: կմ Լահիանի նորին. յետոյ կոչեցաւ քղբ Լահիէնայաց. ապա Լահիա. կմ Լահի: Եւ է եղանակիստ. ը պատրիարդաւ լիսպոնայ: Ունի 3 թաղս. 4000 բնակիչս. և ժողովրդապետէն եկեղեցիս, 4 մենաստանս, 2 անկելանոցս

Քառորդէւ պիտանու, որ թարգմանի դղեակ սպիտակ է, դլիսաւոր աւան և դղեակ 'ի համանուն դաւառի խրում, ը մէջ երկուց հեղեղատաց՝ ոլք զեղուն 'ի թէյօ գետն. և է քննեան միաբանուն : Աւնի բնակիչ 3700, 2 ժղվարդապետական եկեղեցիս, 2 մենաստանս, և 2 անկելանոցս : Անդ է ձմերանոց եղամին կուարտայ. որ իբր 'ի բշխ անդ անցուցանէ զնմեռն, զի ունի անդ մեծաշէն ապարանս : Փինհէւ, 'ի հն' Փինհէւն : Աւան երեելի կառուցել ը լանջակողմն լերին. առ որով հոսի փոքրիկ գետ մի համանուն : Եւ է պարսպապատ. և առ պարսպօք նր ունի վեց աշտարակս . Թիւ բնակչաց նր է իբրեւ 1500 կմ 1600. և ունի 6 ժղվարդապետական եկեղեցիս, և մենաստան մի, և 2 անկելանոց : Աշխէլա : Է աւան երեելի, և ամրոց հզօր առ սահմանօք սպանիոյ . ունի բնակիչ իբրեւ 2000, և մի միայն ժղվարդապետական եկեղեցի, և մենաստան մի, և 2 անկելանոցս :

Իսկ այլ գլխաւոր տեղիք սյոր նահանգի՝ են այսոքիկ . Դրէակ հոպէինոն . հսկուերէա . Աշխանիւ . Կուն . Բայպէիր . Բէրէիրա . Մոնտէմոր, կմ Վէլս . Բէնելա . Ֆէյրա . Ալէր . Սէ վնաւուցիս պէտոյ . Իւնի հադու . Քօվէլնա . և Բէնամատօր . որ է աւան մեծ . ունի բնակիչ իբրեւ 2300. և 3 ժղվարդապետական եկեղեցիս . և 2 անկելանոցս . զոր ե ալփոնսոս աքքայն արար Կամուռի :

Նահանգ գ . Անդուե տուլրօ և մինչօ :

Այս նահանգ ձգի 'ի հիւսիսակողմն փորդուքալսյ . ը մէջ տուրօ կմ տովրօ, և մինհօ գետոց, յորմէ առնու և զանուն . նմին իրի և լատիներէն կոչի . Խնդէռանէնչիս . այս է, միջագիտ . իբր զի է ը մէջ երկուց գետոց : Տովրօ, կմ դուրիսս գետն բաժանէ զնա 'ի պէիրայ նահանգէն . իսկ մինհօ կմ մինիոս գեան 'ի կալիցիս նահանգէն սպանիացոց : Տարածութէն նր 'ի հիւսիսյ ը հարաւ՝ է իբրեւ 54 մղոն . իսկ յարեելս՝ 36 : Եւ է սա մի 'ի բազմավաճառ նահանգացն փորդուքալսյ . սակա երկուց նախայիշատակեալ գետոց, որք մոտանեն 'ի ծովն . ը որս մարթ է նաւուց 'ի ծովէ մոտանել 'ի ներքս 'ի

նահնգ սնդր, և սակա պատուական նահնգատից
իւրոց, յորս երեւելի են նւհնգիստք փորդօի, և
միանայ: Այս նահնանգ առ համեմատութեր տա-
րածութեն իւրոյ յաւելա բազմամարդ է ք զայլո-
ւ բաժանի ՚ի 4 դրաս, որը են կախմարանէն: Վան-
աս ՓօնԱկ Փի Հիմա և Փորդո: յորս են 2 քղթք ենթա-
նիստք, և 963 ժղվադապետութեց: և ՚ի 1732 ու-
ներ բնակիչս 430372: Խոկ գլխաւոր տեղիք նր են
այսոքիկ:

Պահիա: Ե գլխաւոր քղթք համօրէն նահնգին՝ ՚ի
գեղաղթարձ դաշտավայրի, պատետը շուրջանակի
գաւառու և տէսթէ գետովք: կալեալ զանուն՝ ՚ի
մասնաւոր իմն ձեզ հանդերձից, զոր նախնի բնա-
կիչը նր զգենութին: և է արքեպօսանիստ: որոյ արք-
եպսն է նախապատիւ առաջնորդ փորդուքտայ, ը
նմին և գերագոյն իշխան քղթքի հանգերձ շրջակայ-
վիճակուն իւրով: Թէպտ մարթ է յատենէ նր բո-
դրել յարքունի ատեանն: Այս քղթք ունի բնա-
կիչս իւրեւ 1200, և 5 ժղվադապետական եկեղեցիս,
հանդերձ մայր եկեղեցեաւ՝ որ մեծ է և հին: և 8
մենաստաննս, և 2 անկելանոցս, և գոլրոց մի երեւե-
լի: Ըստ ոմանց՝ քղթք այս շննեցաւ՝ ՚ի յունաց-
ապա յաջորդաբար տնիկաւ. ը նրութ կարկեդոնաց-
ւոց, հւովմայեցւոց, շնետաց, գթաց, մռւզրեաց,
և հուսկ յետոյ ը տրութ թիգրցն լէսնի: Հուտիմայե-
ցիք անուննեցին զնա Օքոստ, և թէպրք շնետաց անդ
հաստատեցին զաթու իւրեանց: Տեսանին՝ ՚ի նմ
մինչեւ ցայսօր մնացորդք նախնի հոյակադ շնուռա-
ծոց: յորս երեւելի են քարաշէն ջրմաւղք, և կրկէս,
կմ անփիթէատրոն մի մեծաշէն:

Կախմարանէն: Ե գլխաւոր աւան համանուն գաւառ-
ուի: որ զսկիզբն իւր ունի՝ ՚ի մենաստանէ քենե-
դիկաեան միանձանց, որ հիմնեցաւ իւրեւ՝ ՚ի 927-
առ որով յետոյ շննեցաւ գեզդ աննշան: որ ապա-
տու սակաւ սակաւ ըարձակել եղեւ աւան կմ քղթք
նշանաւոք, և աթոռ առաջնոց թէպրաց փորդուքտ-
այ: պարմորապատ, որոյ ընջապատն է իւրեւ 1850
քայլ. և բաժանի ՚ի հին և ՚ի նոր քաղաք. և ու-
նի իւրեւ 5000 բնակիչս, 4 ժողովրդապետականն
եկեղեցիս, երկուս ևս յարունարձանս իւր: 4 ան-
կելանոցս, մի՝ վաղ աղքատաց, և 3 վահ հիւնդաց.
և 2 մենաստաննս: մի՝ ՚ի ներքոս, և միւս ևս՝ ար-
աքոյ:

Վանաս, կմ Ալյաննես: Ե գլխաւոր բերդաքղթք հա-
մա-

մանաւն քւոի , մերձ՝ ի տեղին՝ ուր լիմա գետն մտանէ ՚ի ծովն . մեծ՝ բարեշէն՝ և տմուր . ունի բնակիչն իրեւ 7000 և 2 ժղվարդապետկն եկեղեցիս . 7 մենաստանս , 2 անկելանոցս , և նւկնդիսա փոքրիկ : Զայս քղք հիմնեաց դե ալիօնսոս արքայ փորդու-

Քալայ :

Քօնտէ ո՞ի լիմա . որ թարդմանի կամուրջ լիմային գլխաւոր աւան՝ ի համանուն քւոի առ լիմա գետով . ՚ինմին տեղւոջ՝ ուր առ ժմլօք հռովմայեցոց եր քղքն անուանեալ Արդոստ շիմինացու : Այս աւան Երկիցս քանդեցաւ , և Երկիցս Վերստին շնուեցաւ . մի՝ ՚ի 1126 . և Երկիդ՝ ՚ի 1360 . Ունի բնակիչն իրեւ 2000 . մի մեծաշէն ժղվարդապետական եկեղեցի . 3 մենաստանս . 4 անկելանոցս :

Փորդո , կմ՛ Օդորդո : Գլխաւոր քղք համանուն գտառի առ առվլո գետով . որ 10 մղննաւ հեռի՝ ՚ի քղքէ աստի մոտնէ՝ ՚ի ծովն : Եւ է առ քղք պարապապաս Եղիսանիստ , որ զինի լիսպօնսայ արքայանիստ քղքի՝ է յաւէտ բաղմամարդ փարթամ և բաղմամարդ և բարեշէն՝ ՚ի համօրէն փորդուքալ : Ունի նւկնդիստ պատուական , և առ նովաւ բերդամուր . բայց մուտ նը վտանգաւոր է յամառան , զի ժայռք և խաղիսաղք դտանին առ նովաւ . այլ ոչ ՚ի ձմերան , զի յսյնժամ ջուրք գետոյն միշտ աճեցուն են , ուստի և բարձր : Չորս արուարձանս ունի , և 7 ժղվարդադետական եկեղեցիս հանդերձ Եղիսանիստ եկեղեցեաւ , որոյ Եղիսն է ը արքենկուաւ պրակայ . և 12 մենաստանս , յորոց զղք արտաքոյ պարապաց են . և քանի մի անկելանոցս , և բնակիչն իրեւ 20700 : Այս քղք զակիզբն իւր ունի՝ ՚ի Քանչ , կմ՛ Ճայէտ անուանել քղքէ , որ էր հանդէսպ նը յայն կոյս գետոյն , ՚ի վը ժայռաւոր սեպացել չերին . ուր ոմանք ՚ի բնակչոց նը շնուեցին տունս՝ ՚ի ստորհադայն և յարմարագոյն վայրի . որ և յայն սակա կոմեցաւ Փորդուանչ . և Փօրդո ո՞ի գանչ . որ զինի ժմկց Էղեւ Եղիսաբան . որոյ Եղիսունք՝ փորդուքայեան , կմ՛ փորդեան Եղիսունք կուկին . և յայսմանէ բոլոր նն անուանեցաւ փորդուքալ . ող և ՚ի վեր անդր նշանակեցաք : Գինի այսոր նահանդի հաջուկաւոր է յեւրոսիս :

Պարէւլօս : Է աւան փոքր առ գաւատո գետով սրա բապաւոր . որ մի միայն ժղվարդապետական եկեղեցինի , և միւս ևս կանոնիկոսական , և մենաստան մի : Սեբաստիանոս արքայն փորդուքալաց՝ անուանի

եաց զնա Դրտութի . սյը ոյժմ ոչ ես յիշատակի այս
անուն :

Գրադնէս : Աւան ամուր առ մինհօ գետով մերձ 'ի
բերանն , ը որ զեղանի 'ի ծովին . ուր և ձեացուցա-
նէ փոքրին կղզի . յոր կայ ամրոց մի , և մենաս-
տան . և ունի մի միայն ժղվէրդասպետական եկեղե-
ցի . և 2. մենաստանս . և 3. անկելանոցս . յորոց
մին է վո զինունորաց : Ըստ ոմանց շինեցաւ Քղքս
այս 'ի դ ալփոնսոսէ արքայէ 'ի 1265 :

Վալենցիա : Աւան և գղեակ ամուր առ մինհօ գե-
տով , կառուցեալ ը զաւ 'ի վայր բարձրաւանդակ
վայրի , որ ունի 800 կմ² 900 բնակիչա :

Իսկ այլ նշանաւոր տեղիք սորին նահանգի՝ ևն այ-
սպիսէ : Մընառն . Ալգուս դէ Հալտէլէլ . Մէվաս .
Եւրոպիսնդէ . որ է նաւահանգիստ փոքր , ևն :

‘Կահանգ դ . Կոռազօսմօնդէս :

Կյս նահանգ՝ լատ՝ “Դրտանամուդանա անուանել , որ
թարգմանի՞ յայնկոյս լերանց , այսպէս կոչեցու-
ատէս դրից իւրոց . քղի 'ի կողմանէ էնդուէ առվլո
և մինհօ նահանգին՝ ձգի յայնկոյս մարած լերանց :
‘Ի հիւսիսոյ՝ ունի իւր սահման զիալեցիս , որ և
գաղղեկիա , յարևելից՝ զէռն , 'ի հարաւոյ՝ նոյնալէս
զէռն , և մասամբ իմն զակէիրա , իսկ յարևմտից՝ ըն-
մասին զնահանգն էնդուէ առվլո և մինհօ . և ը մա-
սին զպէիրա : Տարածուի նը 'ի հիւսիսոյ ը հարաւ-
է 90 մղոն . և յարևելից յարևմտւոս՝ 60 : Երկիրն
ը մեծի մասին լեւնային է , խոժոռ , անջրդի , և
անբնակ . սակայն ուրեք ուրեք ունի հավիտու ար-
դաւանդս , որք բերեն ցորեան , հաճար , մորացո-
րեն , դինի , և աշցի ազգի պտուղս : Բաց 'ի տովլու
գետոյն , ունի և այլ չորս փոքրիկ գետա , որք ևն
թամէկա , Քօքիտ , Թմունէլս , և Սօղոր , որ և Սաքոր ,
որք ելաննն 'ի տովլու գետոյն , և են իրրե առաջքնը :
Մէծագոյն մասն սորին նահանգի՝ է կալումծ մատ-
նաւոր տեարց . պը մասնաւոր իշխանաց , արքեղսին
պրակայ , բերնարդեան՝ և բենեֆիկտեան միան-
ձանց , և այլոց կարգաց կրօնաւորաց , և կարգաց
ասպետաց , ողջ քնեան կարգի առավետաց՝ և այլոց :
Եւ բաժանի յերիս դւռս , որք 'ի գլւատոր տեղեաց

իւրեանց կալեալ զանուն, կոչին. Մ' իւրանդա, Վելս
ռեսլ, և Մ' օնտօռջ, յորս 'ի 1730 էին իբրև 135808
բնակիչք. բաժանելք 'ի 55 ժղվրդապետութաւ : Իսկ
գլխաւոր տեղիք սորին նշնդի են հետագայքոյքոյ :
Մ' իւրանդա ու Տաշը : Է գլխաւոր քղք և բերդ հզօր
համանուն դւռի, առ առհմանոք սպանիոյ, յապա-
ռափուտ և 'ի լեռնային վայրի առ տովքո գետով :
Եղասանիստ, որոյ ենպն է ը արքենկաւ պրակայ. մի
միայն եկեղեցի ունի, որ է մայր եկեղեցին . և իրրե
700 բնակիչք, և 2 անկելանոցս : Երկիցո առաւ քղքո
այս, մի 'ի գաղղիացոց, և եկիդ 'ի սպանիացւոց .

զոր անդրէն առին փորդուքալք :

Պլատոնց, 'ի հն' Պլէիանցիս : Է միւս ևս նշանաւոր
քղք սորին նշնդի . մի 'ի հնագոյն քղքացն փորդու-
քալք . որ ունի բնակիչք իբրև 2700. և 4 մենատ-
տանս, զոր 'ի 1762 առին սպանիացիք, և քանդեցին
զամրութիս նը : Թէսկէտ և չէին ինչ հաստատուն :
Քաջը, կի՞մ Քապէս : Աւան ամսուր առ թամէկա գե-
տով . ուր ունի 2 արոնարձանս, և 2 ամրոցս, և
բնակիչք իբրև 2000. ը մէջ նը և միւռմ յարունար-
ձանեացցն՝ է կամուրջ հոյտկապ 'ի վը թամէկա գե-
տոյն, շինել 'ի նախնի հոռվմապեցւոց . երկայն՝ իբրև
92 երկրաչափական քայլ, իսկ լայն՝ 3 : Այս աւան
շինեցաւ 'ի հոռվմապեցւոց 'ի փլարիտէ վեսպասիա-
նոսէ . յորմէ ասի, թէ կոչեցաւ Ջւրէտ Քլբիսէ . որ
'ի նախնումն էր յոյժ մեծ . որոյ հետք երեին և այժմ՝
Վելս ռեալ . որ թարգմանի գիւղ արքունի : Գլխա-
ւոր աւան համանուն դւռի . պարսպաւոր մեծ և
բարեշէն, ը մէջ երկուց փոքրիկ գետոց՝ որք զե-
ղուն 'ի տովքո . մեծ մասն բնակուեց՝ է արագոյ
պարսպաց, և սակաւ՝ 'ի մէջ պարսպին, որ և կոչի
հին քղք . երկու և եթ ժղվդապետական եկեղեցիք են
'ի նը, 3 մենաստանք կրօնաւորաց, և 2 անկելանոցք :
Զայս քղք շինեաց գիտնէսիոս արքայ փորդուքալք :
Մ' օնտօռջ, որ և Յուստուն գի նօնտօռջ, այլ և Մ' օն-
տօռջուն : Է իշխանանիստ և գլխաւոր աւան համո-
նուն դւռի, 'ի լայնածաւալ և 'ի զունարձալի դաշտա-
վայրի, առ ոտամբ բոպորէտօ լերին, ը մէջ տովքո
և սոսպոր գետոց . ունի շուրջանակի պարիտուզ հինս,
և ամրոց . և մի միայն ժողովքապետական եկեղեցի .
2 անկելանոցս, և մի մենաստան . և բնակիչք իբրև
1300 : Զայս աւան 'ի 1762 առին սպանիացիք . այլ
յետոյ անդրէն լինքէանս ընկրկեցին զայն փորդու-
քալք :

Միքանդելքա : Աւան ամուր, այլ փոքր՝ առ թուելաց գետով. որ ունի մի միայն ժղվալպակն եկեղեցի : **Մօնտ աշխանէ,** որ թարգմանի լեառն գեղազուարձ : **Աւան փոքր՝** այլ ամուր, առ փոքրիկ գետով, 'ի հիւսիսային եղերս սորին նահանգի :

Կահանգ Է. Աւենթէօ :

Ամբյշարձակնէնկացն փորդուքալայ. 'ի հիւսիսոց ունի իւր սահմանակից զէսդուեմատուրա և ըղուպէիրա. յարեւելից՝ զապանիա. 'ի հարաւոյ՝ զալկարավիա. իսկ յարեւմուից զծովիս. Տարածուենր ըստ ոմանց 'ի հիւսիսոց չ հարաւէ է 120 մզոն, և 'ի հարաւոյ Շարեւմաւտա. 90 : Իսկ ըստ այլոց՝ երկոքին ես են 102 մզոն : Անունդ Ալենթէօ՝ ծագի ՚ի դրից իւրոց. զի զի 'ի կողմանէ էսդուեմատուրային հայելով, և այլոց հիւսիսային նահանկաց, զորս նախ չ տրուե իւր եանց ընկրեւցին փորդուքալք, և յայնկոյս թէյօ գետացն. յօրմէ եւանունդ ալենթէօ: Երկու գետս ունիր զմէյօ, և զիուատիսանա: Երկիր նր ըստ մեծի մասին դաշտային է, և քաջայարմար 'ի մշակուեն. որոյ գըլխաւոր բերք են մորացորեն, և գարի. ունի և գինի, և ձէթ, և աղցի աղցի պտուղս, և ձուկին առատ, և վայրենի որս, այլ և աղնին մարմարիոն. քարինեալու այլ այլ դոյնս, ողղ սպիտակ, կանաչագոյն, և կարմիր սպիտակախախառն: Առատուեն սորին նէնդի՝ մէնդ այնիր նմի՝ ողք հարկաւոր են 'ի պահպանուեցրաց, արար զոա տեղի և աստարել իմն գմնդակ պարզմաց. ողղ տեսանի յերկոսին պարզմաւնս, որք վճարեցան 'ի ձեռն դաշնադրուեց եղելոց 'ի 1668. և. 'ի 1715. վնկ թէքրք փորդուքալայ՝ իրաւամբ փոյթ մէծ առնեն՝ ունել 'ի սմա բերդս ամրակուռս: Այս նահանդ բաժանի 'ի ե. գւասս. ողք 'ի գլխաւոր տեղեաց իւրեանց ունին զանոււն. Փօրդ աշխանէ. իշխան. իշխանք. իշխանքող. և Պէյտ, կմ Պէյտ. յօրս 'ի 1732 էին իբրեւ 265223 բնակիցք, բաժանելք 'ի 355 ժողովրդապետուիս: Իսկ գլխաւոր աեղեք նր են այսոքիկ:

Փօրդ աշխանէ. 'ի հն' Բօրդուս աշխանք. որ թօրդ նի նահանդիսա զուտքթարթար: Ե գլխաւոր քղք իւր համանուած գւասի, ամրացուցեալ ըստ հին սովորութեալարս.

պարսպօք և աշտարակօք . և եղանակաւոտ . ունի բնակից իբրև 5600 . և անկելանոց , և 2 մենաստանս . և 5 ժղվագնդէն եկեղեցիս . հեղձ մայր Եկեղեցեաւ որոյ եղան է չը պատրիարքաւ լիւապոնայ :

Գրաւութեան պարագաւոր ի հիւսիսակողմն սորին նահանդին . որ ունի մի միայն ժողովրդապետական եկեղեցի , և 1 անկելանոց և մենաստան մի : Եւ է գլխաւոր տեղի կմ առաջնորդարան կարգի ասպետացն մազդայի . որոյ առաջնորդն կմ հրամանատար՝ հրամանաւ հառվմայ հյրակտին ունի քղթական և եկեղեցական իշխանութիւն վրա այսր առանի , և շրջակայ միհակի նը . որ և է արտաքոյ եղանական իբաւանց .

և յայն սակս ոչ է թեմեղսի ուրուք :

Քառեալ պէ շնուք : Աւան ի վր լերին . որ ունի բանակից իբրև 5700 . և 3 ժողովրդապետական եկեղեցիս :

Աշխան : Է առան ի բարձրաւանդակ վայրի առ համանուն փաքրիկ գետով . որ ունի բնակից իբրև 14 , կմ 15 հշր , և մի միայն ժողովրդապետական եկեղեցի , և 2 անկելանոցս , և վանք մի կարգին ասպետացն ավելայ . որոց՝ տեղիս ոյս է գլխաւոր տեղի և աթոռ . որ և յայն սակս յաւանէ աստի առնու զանուն . Կարգ ասպետացն ավելայ անուննել . որ և հիմնեցաւ առ ժմկօք ը ալփոնսոսի արքային :

Աշօնդէս : Է առան ամուր ի բարձրաւանդակի , առ տեղեաւն՝ ուր ալեկութեթէ և գայէ փոքրիկ գետք խառնին ի միմեանո . և ունի բնակից իբրև 1200 . և մի միայն ժողովրդապետական եկեղեցի : Զայս աւան ըն պետրոս արքայն ի 1674 արար Մարտէնսի .

որ և իշխանութիւն առ եւրոպացիս :

Նիւա . կամ Նիյա : Աւան երևելի ի սմին քւռի , որ ունի իբրև 19000 բնակից . և 2 ժողովրդապետական եկեղեցիս ևեթ :

Եւլաս , կմ Հելլէ : Գլխաւոր քղք , և բերդ ամուր համանուն գւուի ի բարձրաւանդակի . եղանակաւոտ , որ ունի 4 ժողովրդապետական եկեղեցիս . հանդերձ մայր եկեղեցեաւ . որոյ եղան է չը արքեղաւաւ . էվրայ . և 7 մենաստանս , 2 անկելանոցս . և թիւն բնակչաց . որք ի քղքի անդ՝ և որք ի շրջակայ միհակի նը . է 12400 : ի մէջ նշանաւոր իրաց այսր քղքի գլխաւորն է ջսհոր , կմ գուբ մի ջրոյ , որ շունի զնուր և ջամադ մզնաւացի երկայնուք , որ մերձ ի քղք անգր այնչափ ի մեր բարդարանայ , մինչև պէտք ունիլ երից կամացաց ի վր միմեանց , առ ի հաստատիւ ի նու :

նո, և հեղուլ զջուր՝ ի դուք անդր : Շըմակայ վիճակ
քղքիս բերէ գինի ազնիւ, և ձեթ :

Վիւլակիսոցա. որ թարգմանի՝ քղք, կմ աւան զուարէ
թագեղ : Ե քղք գեղեցիկ և բարեշէն՝ յարգաւանդ
և ՚ի զուարձալի վայրի . ունի գվեակ ամուր, և ըը-
նակիչ իրրե 3700. և 2 ժողովրդապետական եկե-
զեցիս, 7 մենաստանս, և 2 անկելանոցս : Հնաշոդոյն
էր ամոռ՝ արքսյազուն դքսից պրականցայի :

Էլշրա. ՚ի հն՝ Եպրագ : Ե դլիտոր բերդաքաղաք
պարսպապատ համանուն դւոխ, յըարձակ գաշտի,
որ գրեթէ յամ կողմանց պատեալ է լիրամբք . արք-
ենդսանիստ : Ունի իրրե 12000 բնակիչս, բաժան-
եալս՝ ՚ի 5 ժողովրդապետունն, հանդերձ արքենդսակն
եկեղեցեաւ . և քանի մի անկելանոցս, յորս դլիտ-
որքն երկու են, և 22 մենաստանս ՚ի քղք անդր :
և արտաքոյ նը . այլ և համալսարան երեկի : ՚ի
1540 սոսկ ենդսութին նը ամբորձաւ ՚ի սկասիւն ալզ-
ենդսուն . և այնուշետե եվես սա արքենդսանիստ :
որ ունի Շ իւրե զերկու ենդսարանս՝ զելվասայն, և
զիարօին : Այս քղք ՚ի նախնութն կոչեցաւ Ալու-
գայէտանուն յաւլիսուն սակս բազմապատիկ շնորհաց և
ազատուեց, զոր շնորհեաց նմ յուլիսս կայսրն : Եւ
ապա անունանեցաւ Ելզրա, կմ Եպրագ . յորմէ եւ
ռամկական անունդ՝ Էլշրա :

Այս գւռ ունի Շ իւրե և զայլ աւանս, յթ Ռէտօնփու,
և **Վիւլանա, զորոց չունիմք ինչ դրել :**

Էսթենձու: Վւան և բերդ հզօր, մի ՚ի դլիտոր տու-
րոցաց փորդուքալայ, յարդաւանդ և ՚ի գեղեցիկ
վայրի . ունի բնակիչս իրրե 6500. զերիս ժողովրդա-
պետական եկեղեցիս . 2 անկելանոցս, 6 մենաստանս :

Առ սովին աւանաւ ելանէ մարմարիոն սրատուական,
զոր իրրե յզկեն . ոչինչ Շ հստ է յալտաստր կճոյ :
Պէյս, կմ Պէյս : ՚ի լիսաւոր քաղաք իւր համանուն
դւոխ, ՚ի բարձր և յարդաւանդ վայրի . ՚ի հն՝ կոչէր
Բատս աւիուսդա, և Բատս իւլիս, խազուղութօդուստայ,
և Խաղաղութ յուլեայ . ունի բնակիչս իրրե 600. 4
ժղվդպտէն եկեղեցիս . 7 մենաստանս . 2 անկելանոցս :

Յնագոյն ենդսանիստ էր, այլ այժմ օչ ես :

Ռէտօնփու, ՚ի հն՝ Ուլիքփում : Ե աւան երեկի . որ
ունի իրրե 2000 բնակիչս . մի ժղվդպտէն եկեղեցի .
2 անկելանոցս : **Առ սովլաւ ՚ի 1139. ալփոնսոս ենրիկ-**

իկց եա սաստիկ պաղմբ Շ դէմ մուզրեաց :

Մուլրա : Վւան և ամրոց . որ ունի իրրե 4000 բն-
ակիչս :

Սեւէտա . Եւ աւան և ամրոց . ունի և սա իբրև 4000
բնակիչն :

Են և այլ ևս ամրոցք և աւանք 'ի սմին նահանգի ,
որոց անունանք են . Լու լիդիք . Օւկէնշա . Քահի
Տայթ . Մօնթալզ , և Ֆեռեյբա :

'ի սմին նահանգի է ծովակ մի , որ յորժամ մօտ 'ի
վր կոյ փոթորիկ ինչ , սաստիկ շառավիւն արձակէ .
որ լսի իբրև 20 մղոնաւ հեռի : Ոմանք ասեն , թէ
զայն շառավիւն արձակէ տեսակ մի ձկան , և ոչ ջուրն :

Նահանգ Շ. Ալկարվիա . կմ Ալկարվէ :

Առջի սա և թիգրուի . 'ի հիւսիսոյ՝ ունի իւր սահ
ման զալէնթէօ նահանգն), յորմէ անջատի 'ի
ձեռն երկուց երեւելի լերանց) . յարեւելից զանաւալու
սիս նահանգ սպանիոյ . իսկ 'ի հարաւոյ և յարեւմուից
զծովն : Տարածուի նր յարեւելից Շ արեմուտս՝ է
իբրև 108 կմ 112 մղոն . իսկ 'ի հիւսիսոյ ը հարաւ
20 և 24 : Բատ ոմանց՝ զայս անուն ունի 'ի մուզրեաց .
Վոր զի մինչեւ էին նք մտել անդ , յայլ անուն կոչէր :
Ոմանք առեն , թէ անունդ Ալկարվիա , նշանակէ
Երկիր դաշտային և արդաւանդ . իսկ այլք թէ Եր-
կիր արեմտեան , կմ Երկիր Եղեր Յի : Երեք նշնւոր
սարք են առ սովին նէնդաւ 'ի ծովափնեայս . իր Սար
սիր վինւնցիստի . 'ի նախնումն Սբ հրուտանդան անուն-
եալ : Սար իտքէնեա . և Սար սիր նարիանս :

Յուղին Ֆմկս ալկարվիա Շարձակագոյն ևս էր . վա-
զի ձդեալ տարածէր ը բովանդակ ծովեղերեայս ,
սկսել 'ի սարէ սըյին վինչենցիսի , մինչեւ ցալմէիրա
Քղք գրանատայ սպանիոյ , և պարունակէր ը իւրեւ
նաև մասն ինչ 'ի յանդիմանակաց ափրիկոյ : Իսկ այժմ
ոչ տարածի աւելի , ք որչտփ ինչ վերագոյնդ նշա-
նակեցաք : Գլխաւոր բերք սր են գինի , ձէթ և
մնյացորեն . բայցյաւէտ աւատատ են 'ի նմ ազգի ազգի
պատուական պառուղք . իր թուզ , նուշ , շամիչ . ևն :
Չորս քղքս ունի . 12 աւանս . և 60 դիօղս . և 67
ժողովրդապետուիս . յորս 'ի 1732 էին 18873 առնք ,
կմ դերդաստանք . և 63688 բնակիչք :

Այս թիգրուի կմ նահանդ՝ է ը իշխանութ փորդու-
քուաց արքայի . յորոյ վր թէպէտ ը բջում Ֆմկս
սկնդէին թէրք սպանիոյ ունիլ իրաւունս , սակայն
'ի

՚ի վերջը՝ ՚ի ժք դարսուն տուաւ արքային փորդուքաւ լայ. որ և յայն սակա ՚ի վերտառուե իւրում կոչի, ինչը աշարձեայ յայսկոյ և յայնիոյ ծովուն յագեհիէ: Զալ-կարմիա անունդ՝ տուել լայնաբար փինկ մասին նր. զի զի բոլոր աշկարմիա ըստ նախնի շարձակուե իւրում՝ ոչ է ըստ բութ նր. ոյլ մասն ինչ յայսկոյս ծովուն, և մասն ինչ յայնիոյս յափրիկէ. զի և անդ՝ ՚ի ծովել զերեայս ուրեք ուրեք տիրեն փորդուքաւք. զորս ՚ի տեղիս իւրեանց ունիմք յիշտկել: Արդ՝ թղթուեն աշկարմիայ՝ որ յայսկոյս ծովու, բաժանի յերիս գաւառս, որք են Լահօն, Տալիք, և Փարոս, ՚ի դլիսաւոր տեղեաց իւրեանց կալել զանուն:

Լահօն: Ե գլխաւոր քղք համանուն իւրուի առ ծոցով ծովու ՚ի հարաւոյին ծովեղերեայս. ուր ունի նաւահանգիստ պատուական բաւական նաև մեծամեծ նաւուց: Ասեն, թէ ՚ի սմին վայրի էր նախնի Լատող ցիս գերահռակ քղքն: Ունի երկու ամրոցս, և իրը 2600 բնակիչը. 2 ժողովրդապետական եկեղեցիս. 4 մենաստանս. և է աթոռ կը ուսակալ իշխանին. և գլխաւոր սպարապետին ալկարմիայ:

Աշուա-Քէյք: Աւան, որ ունի բնակիչը իրը 1900. և երկու ժողովրդապետական եկեղեցիս: Նախնի դշեակ սր նշանադրի ՚ի կնիքն թագաւորուեն փորդուքաւք:

Գուգուլույ:

Վլլա նուլ պէ գորդինո. որ թարգմանի նորադիւղ նւհնդսուի մասնայ: Եւ Սաֆէն: Աք են երկունշանաւոր աւանք, և նւհնդսուի ՚ի սմին գւռի:

Թաշչւա: Ե գլխաւոր քղքապարիստ համանուն գւռի առ ծոցով ծովու, ուր ունի նւհնդիստ պատուական երկու ամրոցովք ողաշտպանել: Պալլիք նր գեղեցիկ է և զուարձալի. և բաժանիյերկու թեմս. յո՝ յարեելեան և յարեմուկան, ՚ի ձեռն սէգվար գետոյն: Արաւաքոյ պարսպաց իւրոց ունի դշեակ ամուր ՚ի պատսպարութ, և բնակիչը իրը 4700. 2 ժողովրդապետական եկեղեցիս. 2 սմինելանոցս. 5 մենաստանս: Ունինք համարին, թէ ոյս է նախնի Պալլա քաղաքն:

Լէլէ: Քաղէլլա, Քասութրանարիմ: Աք են երեք նշանաւոր աւանք և ամրոցք ՚ի սմին գւռի. յորոց երկու յետինքդ ծովեղերեայ են:

Ջարօ, որ և Փարօս: Ե գլխաւոր բերդաքղք ՚ի համանուն գւռի, ամրացուցել ըստ այժմեան սովորուե, ՚ի գեղեցիկ գաղտապայացրի առ ծոցով ծովու, որ ձեռցուցանէ անդէն նւհնդիսա ողատուական: Այս քղք ան-

անշատի 'ի սարեն սըյն մարիամու . (զոր պլինիոս
ՀՀ-անդան իւնիան անուանէ,) անձուի նեղուցաւ ծո-
վու , ումկ . Պարբերա կոչեցեալ : Եւ է եղասանիստ -
ունի իբրեւ 4600 բնակիչու . 2 ժողովրդապետական
եկեղեցիս , հանդերձ մայր եկեղեցեաւ . 2 անկելա-
նոցս . 4 մենաստանս : Եշտարան քղթիս զառաջենն
որ ցՈստնոպա . ապա փոխեցաւ 'ի Ալ-լիչ . և անտի
'ի քղթս յոյս :

Ալ-լիչ : Է քղթ փոքր առ գետավ , որ մերձ'ի վելսա
նովա տէ փօրդիմաս մտանէ 'ի ծովիս : Ունի ընակիցս
իբր 1600 . և մի միայն Ժողովրդապետական եկեղեցի .
յնչադոյն եղասանիստ էր , այլ այժմ ոչ ես : Այս
քղթ հանդերձ շրջակայ վիճակաւ իւրով է սեփական
կալուած թագուհւոյն փորդուքալայ :

Այստի ինչյաղադս թին փորդուքալայ . իսկ զայլ
կալուածս , զոր այս արուե ունի յայլ և այլ մասունս
նի , նշանակեացուք յիւրաքանչիւր տեղիս : 'Ի վերջին
թմիիս խոռվուե՞ բժմ ինչ կորոյս փորդուքաւ յիւրոց
սահմոնաց , զորս պարզաւ էառ սպանիս միարանելլ
գաղղեացիս . բայց 'ի գաշնադրուե պառույօզ քղթի
որ եղեւ 'ի 1801 . 'իյուն 6 . յետս գարձոյց սպանիսա
զնմ . բաց 'ի օլիվէնցայէ և յիւր սահմանէն , որք են
յայսկոյս կուատիանա գետոյն . սահման որոշիչ 'ի
մշերիուց արուեց գնելով զնոյն կուատիանա դեռ :

ԱՅ Խ Ե Բ Հ ։ Բ ։ Ս Պ Ա Ն Ի Ա ։

ա. Աղասի, և Դիբու:

ատենագիրք յունաց՝ յորոց առին և բա-
նաստեղծք լատինացւոց, զայս Շ կոչե-
ցին իպէրէտ, կմ հետէրէտ ։ զորմէտ ատեն թէ ա-
ռաջին բնակիցք՝ ի ժամանել անդր, իբրև ոչ ևս տե-
սին ցամաք երկիր յովկիանոս անդր, որ յերից կող-
մանց պատէ զսպանիտ, համարեցան թէ յեզր Շի
հաօեալ իցեն ։ յայն սակս ՚ի կիր առին զանունգ
իպէրէտ ։ որ ՚ի բարբառ փիւնիկեցւոց նշանակէ եղը
Շի ։ վնկ և զթու կոչեցին իպէրէտ ։ և զմեծադոյն
գեան զոր գտին անդ՝ իպէրէտ ։ իսկ մտաենադիրք
յունաց կոչեցին հետէրէտ ՚ի հետպերոս համատե-
ղուէ, որ ը երեկս երեխյարեմուտոս ։ իբր զի սողա-
նիտ ը դրից յունաստանի՝ ձգի ը արեմուտոս ։ և
առ՚ի որոշել զնա յիդալիոյ, զոր նովին անունամբ կո-
չէին, (վո՞ զի և իդալիա է ը արեմուտոս դրից յու-
նաստանի), կոչեցին Վէրջն հետէրէտ ։ Ունակք հա-
մարին թէ մասն ինչ ուպանիոյ ուրեք ուրեք ՚ի նր
դիրս կոչի մարդիւ ող յերեմ ։ Ֆ. Զ. այլ այս ան-
ստոյդ է :

իսկ այժմեան Սպանիտ անունդ ը պոշարայ ծագին
՚ի բարբառոյ փիւնիկեցւոց ։ յորում սեպան նշանա-
կէ զաեսակ ինչ կենդանւոյ, որ ամ իրօք նման է
ծագարի ։ զի ող ասեն վարրոն, եղիանոս, պլինիոս ։
և ստրարոն, ՚ի հնումն կարի յաճախել էին յայսմ
Շի այն ազգ կենդանեաց, որք անբաւ վնասս գոր-
ծէին ։ ՚ի հաստատութիւն կարծեաց նց՝ է պատկեր
դրամոց ինչ ադրիանոսի կայսեր, յորս ճագալրն է
նշան սպանիոյ ։ որ է ցոյց իմն թէ ճագարի ՚ի նախիւ-
նի ժմկց անտի սեփական ինչ էր այսմ Շի ։ ապա
հաւանական երեխ, թէ նախնի փիւնիկեցիք կամ
կարկեդոնացիք՝ ՚ի կենդանւոյ անտի անունեցին
զայս Շ, կմ դէթ գնասն նր ցոր վայր ծանօթ էր
նց ։ Սփանիտ, կմ իսպանիտ ։ իսկ անտօն մոյեան
զսնունդ Սպանիտ հանէ յարդաւանդուէ երկրի նր ։
Քանզի ասէ, թէ գտանին հին դրամք հռովմայեց-

ւոց, յորս դրոշմեալ կոյ կին 'ի զինունորական հանդերձս, ունելով՝ 'ի գլուխն սուղաւարտ, և 'ի միում ձեռին նիզակ, իսկ 'ի միւսումն փունջ հասկաց ցորենոյ. առ որով դրել կոյ Հիսուսնիտ. իբր թէ Եսքան, որ թարգմանի Եւ հայ, կմ Հայուսեպ. կամելով ցուցանել զարգաւանդութիւն երկրին այսր Շի: 'ի սոյն միտս գտանին և այլք ոմանք, զորոց զբանսն իբր աւելորդ իմն 'ի բաց թողեալ, մատիցուք 'ի սասրագրուել այսր Շի:

Արդ Սպանիտ ունի իւր սահման յարեւելից՝ զանգաղիացւոց կմ զֆրանսա, յորմէ անջատի բերքենեան լերամբք. 'ի հիւսիսոյ՝ զովկիանոսն ագլանդեան. որ յայսմ վայրի 'ի հն' կոչէր ՈՎԱՆԻԱՆ գոնդապըւտն. այժմ Ալիսանայ. յարեւմտից՝ մասամբ իմն զարեւմաեան ովկիանոսն, և մասամբ իմն զփորդուքալ՝ իսկ 'ի հարաւոյ՝ նոյնալէս զովկիանոսն, և զծովն միջերկրեայ:

Բ. Տարածութ, և Բնակչութ Սպանիոյ:

Ապանիս է մի յըարձակագոյն Շացն եւրոպիոյ ըմէջ 11 և 21 աստիճանսց երկայնուեն. և 37 և 43. ½ աստիճանաց լոյնուեն. և բովանդակ տարածութեն նր ը ՀՀդադոյն չափու Շագրաց՝ է 136000 քառակուսի մլոն Շագրական. այլ բնակիցք նր առհամեմատութ լայնածաւալ տարածուեն իւրոյ՝ սակաւ են 3 Բնովանդակ սպանիս ունի 139 քղքու, և աւանս բջմա. յորոց յոլովք ոցինչ ըհատ են 'ի քաղսքաց. իսկ թիւ բնակչաց նր 'ի ժմկս դ փիլիսպոսի էր 9 միլիոն. իսկ այժմ ը ոմանց՝ իբրև 7 և կէս. իսկ ըստ այլոց 8 միլիոն. Են ևս՝ որք հայուն 10 միլիոն. այլ սք ողկ թուին, և զթիւ բնակչաց քանարեան, կմ երանելեաց կղղեաց առնուն 'ի միասին: Սակայն սպանիս կարօղ էր դարմանել եւ ռապատիկ ևս առաւել բնակիչս, եթէ բնակիչք նր ժրաշան էին 'ի հողագործուեն, և յայլ պէսպէս արուեստու: Քանզի ողկ 'ի ժմկս դթաց, և մուղրեաց թիւ բնակչաց նր 'ի 20 միլիոնէն եհաս ց30 միլիոն, նոյնակէս և այժմ մարթ էր լինել:

Պ. Եւրեմ Գետի Սպանիոյ :

(ոմանս 'ի գլխաւոր գետոց ստորագրեցաք 'ի նախընթաց գլուխոգ 'ի կարդի գետոց փորդու քաշայ . որ զմէլյօ , որ և տադոս . զտօվրո , որ և դուրիոս . զմինհօ , որ և մինիոս . զկուատիանա , որ և անաս . վայ յայսմ վայրի զանց արարեալ վնոքք , զերկու և եթ նշանաւոր դետա սպանիոյ ստորագրեցուք :

Կուագացչելի , որ և լանէ 'ի բառից աստի արարացւոց , Ավորի ըլ ծըռնը որ թարդմանի մեծ գետ . 'ի նախնուռման Պէտիս , Դասրդէստան , և Ջեւէստան : Այս գետ ելանէ 'ի սեկուրոյ լեռնէ , և հոսեալ իրրե մըննս 6 , ապա առ կասորլաւ փոխէ զընթացս , և մոտնէ ը մէջ լերանց . և անաի ելեալ , և վատկա բէմս յինքն ընկալել , 'ի սկզբան անդ ուղղի ը հորաւ . ապա զկուատալիմար վտակն ևս ընկալեալ , փոխէ զընթացս ը տրեմուտս , մինչև ցսիվլէլեալ , և անտի վերստին դառնայ ը հարաւ , և շարունակեալ զդնացս իւր մինչև ցորե զուկաս պառամետոյ , գնայ ինանէ յովկիսանուն :

Եպրօ , 'ի հն' իտէրս : Ելանէ 'ի հին քասդելիոյ 'ի սանտիլեանայ լեռնէ յերկուց ականց տռ սահմանօքն ասբուրիոյ դւռին . և յինքն ընկալել իրրե 30 վտակս , և գետս մանունս , առ թուտելաւ մինի նաւարկելի . բայց սյն ձդի մինչև ցթորթոսա և եթ . զի անաի և անդր վտանգաւոր է նաւարկել 'ի նմ . սակս բազմապատիկ ժայռից , որք աստ անդ ցրուել կան 'ի յատակ նր : Ապա գահավէժ ընթացիւք զե . զու 'ի միջերկրական ծովն , առ որով գործէ կզրեակ մի փոքրիկ : Զուր նր բարի է յարբումն մարգկան , և անասնոց , և պատուական յոյժ 'ի լունանուլ և 'ի սպիտակացուցանել զկտաւու . նորին սղագաւ լցել 'ի տակառս , բարձել տանին ցհրուաւոր տեղիս :

Պ. ՕՌ Սպանիոյ :

Իմեծագոյն մասին սպանիոյ օդն և ըոր և մաքուր . յամնեանն յունիտի , յուլիսի . և յօդառտոսի՝ տօթ տունջեան ստոստիկ է , մինդ 'ի միջին կողմանս սպանիոյ . սակայն 'ի վը այսր ամի ը ան թմկս ցրտութեն դիշերոյն այնպէս ազդուական է . մինչև սարսուիլ ճնողհորդաց , և այլոց բացութէից :

Դ հեւսիսային կողմանս և 'ի լեռնային աեղիս՝ ու
աւել ցաւրտ է քը 'ի հարաւայինս , իսկ 'ի մերձա-
կայ վայրս երկուց ծովուց՝ խոնաւ է օդն և ծանր :
Աւր ուրեմն լինի անդ անձրև . և 'ի ձմերան ոչ եր-
բեք այնպէս սառի անդ գետինն , մինչև կարծրա-
նալ : Այս անբարեխառնութիւնութիւն տօմույ և ցրտոյ՝ է
պատճառ անագան բուսանելոյ սերմաննաց : 'ի լե-
րանց կալիցիոյ շնչէ Երբեմն ցրտային ինչ հողմն՝ որ
մեծապէս լինասէ առողջութիւն , որոց ոչ զգուշանան
անձանց :

Ե. ԲՆԴ Սպանիս:

Պսպանիս կարի նուազութեն է արմաեաց , մանդ
ցորենոյ . որոց սուածին պատճան՝ է պակասունի
երկրադործուն առ հեղտուն բնակչաց . վնդի թե-
որէտ երկիր նը 'ի բնշմ տեղիս ցը է և անքեր , և
շնունային , նաև սաստիկ ատօթն տունջեան՝ և ան-
բարեխառն ցրտութիւն գիշերոյ խափաննեն զանութեն
արմունաց , սակայն յայտ է 'ի պատմաբանից և յար-
խարհադրաց , թէ 'ի նախնութն առատուն էր արմու-
եաց 'ի սպանիս . ապա այժմեան նուազունի յաջ դայ
տու 'ի ցոյէ երկրադործուն , ուստի և բնշմ ուրեք
գաշտք լայնածաւալք կան մնան անգործ և անդար-
ման : Ենթ պատճան՝ է անբարեխառնութիւն տօմունի .
վնդի մերձ 'ի ժմկո հնձոց՝ ոոկ 'ի յունիսի և յուլի-
սի գոյով տօմուն սաստիկ , և անձրև սակաւ , ար-
մունիքն մինչեւ իցնն հասել , ցամաքին . և ոչ կարծրա-
նան առաւել ք զարմտիս լիվնիոյ , որ 'ի լէհ , ուր
'ի ձեռն հրոյ կարծրացուցանեն :

Ուստի գլխաւոր արմունիք նը են մօրացորեն , գա-
րի , և սեսակ իմն ոլեռան , և որիզ , զոր 'ի քաղա-
լոնիս և եթ մշակեն . և այլ աղջք ինչ արմաեաց ,
բայց և այն սակաւ . զորոց զպակամութիւն յատուց
աշխարհաց լցուցանեն : Այս առատութիւնն է անդ
ազդի աղջի պատուական պարոց . զի բաց 'ի հա-
սարակ պտղոց , ունի և պէսպէս պատուական
տսնձն , և գեղձս , և ձեթ ընտիր , և թուզ ,
և շամբի , նուշ , շաղանակ , լեմոն , նարինջ , կիտ-
րոն , նուռն , ևն : Աւնի և այլ աղջի աղջի բերու
յայլ և այլ գլաս . ոոկ 'ի մանիքա , և յանտալուսիա
լինի քըքսւմ , այն է՝ զաֆրան առատ յոյժ , և բա-
ռական ոչ միտյն սպանիացոց , (որք գրեթէ զամ-
էերակուրս իւրեանց նովաւ համեմեն ,) այլ և համօ-
լէն

րէն եւրոպից . տանին և յամերիկա , և յայլես կողմանս նի : 'ի վալենցա , յանտալուսիս , 'ի նաւառուա , 'ի քասդիլիս , յարակոնայ , 'ի կադալոնիս , և 'ի կալեցիս՝ ելանէ դինի ազնիւ , պէսպս գունով և համով . որք զօրեղ են և ծաղկահոտ , և են՝ որք քաղցր և թեթև և օդտակար . զոր բարձեալ տանին յայլ և այլ կողմանս նի , մանաւանդ յեւրապիա . որք և 'ի համարի են ամուրեք . ող և շամիչն սպանիոյ : 'ի կռանադա լինի եղեգն շաքարաբեր , ող յոջադոյն լինէր և 'ի վալենցա , այլ այժմ ոչ ևս . դրեթէ ոչ ուրեք յնի այնշափ շաքար ծախի , որչափ 'ի սպանիա . վոյ չէ նմ բաւական ոչ միայն իւրն ,

այլ և ոչ այն՝ զոր բարձեալ բերեն յամերիկայ : Ունի և մեզը առատ և պատուական յոյժ՝ անուանի լը համսրէն եւրոպիա . զոր և 'ի գեղ բժշկութեն 'ի կիր արկանեն . ող և մետաքս բշմ , որ առաւելապէս լինի 'ի վալենցա , 'ի մուրզիա , 'ի կռանադա . և յարակոնա : Իսկ վուշ , և կանեփ , և բամբակ ստկաւ , որ և ոչ տասներորդ մասին ընակչաց նր բաւական լինի . այն զի և զսակաւն զայն համայն ոչ գործեն , այլ յօտարաց գնեն պէսպէս կտաւս , ող և առասանս , պարանս , 'ի պէտու նաւուց : Ունի և աղ առատ 'ի ծովէ և 'ի ցամաքէ . և հօտս ըն սիր ընտիր խաշանց անբաւս , ուստի և տար /ընտիր և ազնիւ բշմ յոյժ , զոր տանին և յայլ նո 'ի գործել չուխայ . և երիմարս ընտիրս , մընդ յանտալ . սիա և յասթուրիա . և ջորի բշմ , ող և արջառ . այլ կոդի սակաւ գործի 'ի սպանիա . վոյ զի սպանիացիք փիսկ կոդւոյ՝ 'ի կիր արկանեն ձեթ : Յանտալուսիա որսան և վայրենի ցուլս , և ձուկն առատ 'ի ծովէ և 'ի գետոց :

Բաց յայսցանէ՝ ունի և աղդի ազդի խոտս , և բանջարս , և արմատս 'ի պէտու դեղորէից և ներկարարաց . ող Սօզա անուանեալ խոտն , զոր 'ի գործ ածեն 'ի բաղադրութեն օճառի , և ապակւոյ : Եւ անտառս մեծամեծս , յորոց հատանեն փայտ բշմ 'ի պէտս շինուեն նաւուց՝ և այլոց շինուածոց : Առաջ և առատաբեր բովս ոսկւոյ և արծաթոյ , որք կոսրի հռչակեալ են առնտինի մատենագիրս . սակայն թաղել կան անգործ առ հեղուեն բնակչաց , շատուցեալ այնու՝ զոր բերեն յամերիկոյ : Գտանին անդ և այլ աղդի ազդի մետաղք , և հանք . դր կապար , անտգ , երկաթ , սնտիկ , պաղեղ , անտիմոն , կադֆա , Առյլ և ակունք ովատուականք , ող ակն վոյ :

նի, անդամանդ : ամեթոս, և այլ տկունք : Ունի
և բջմ ինքնաբուղիս ջերմուկիս, և աղբիւրս բժշկա-
կանս . ևն :

Հ. Վաճառք Սպանիս :

Ե երքին վաճառականութեապանիոյ՝ նուազ է յոյժ .
մի՝ առ ՚ի չփոյէ անդ յաճախուեն մեծամեծ գե-
տոց, ող զի ը այնս մարթասցին տանիլ զվաճառո-
հեշտեաւ և սակաւ ծախիւք, զի ծախիք ցամաքային
Ճնինհի կարի ծանր են : Երկո՛ սակս ծանրաբեռն
մորսից, որք զանցանեն զբուն գնով իրացն . Նոյն-
պէս և վաճառականութեան ՚ի նաւահանդստէ առնաւ-
ահանդիսաւ՝ գրեթէ գլխավին եղծել և խափանել է
առ երկիւղի ծովային հինից և ասպատակաւորաց :
Խսկ արտաքին տուրքեաւութեան թէպէտ ծաղկել է և
բարդաւաճ, ունելով սպանիոյ քաջոյարմար գիրս
առնաւարկութի, և պատուական նաւահանդիսաւս
յովկիանոսն, և ՚ի միջերկրական ծովու, յորոց ար-
ձակէ նաւայ յափրիկէ, և յայլ և այլ կողմանս ատիոյ .
և մունդ յամերիկա, ուր մեծամեծ նահանդս ունի
ը իւրով մարութ, յորոց բաց ՚ի շաքարէ, և յայլ
պէսսպէս իրաց, ամի ամի գայ ՚ի սպանիա բջմ գանձ
արծութոյ և ուկւոյ . սակայն ՚ի վը այսր մօի՝ տղ-
քատութի մեծ է ՚ի սպանիա . որոյ պատճառն է
նուազութի երկրադործութե, և այլոց հարկաւոր
ծոյականն սրբնեստից : Խսկ պատճառ նուազուեն նց՝
է նախի՝ անգործասէր և մեծամիա բարք բնակչաց
նը, որք գժաղատեհ իմն համարին անձանց յայնպի-
սի նուաստ ծոյին գործո վաստակիլ . ուստի և ՚ի
սակաւ արհեստաւորսն՝ որք գտանին ՚ի սպանիա .
մեծ մասն գաղցիացիք են : Երկո՛ ծանր հարմէ-
եդելը ՚ի վը արհեստական իրաց, ող և ՚ի վը կե-
րակրելինաց . յայն սակս ը ասելոյ ուրումն, ՚ի
սպանիա՝ ոչինչ գործելին է շահիլ . խսկ գործելի՝
կորուսանել . զի վայրապար կորուսանէ դաշխա-
տանս . զի զոր շահի յարհեստէ իւրմէ, վճարէ նո-
վաւ զհարկս :

Ուստի և ամի ամի անբաւ գրամք ելանեն ՚ի սպա-
նիոյ սակս ցորենայ՝ և այլոց պէսպէս արհեստա-
կերտ իրաց, առ ՚ի կարեւոր պէտս հանդերձից, և
կարասեաց տանց, և զարդուց . ևն : Զի ՚ի գաղ-
ցիոյ ը ունի պէսպէս ուկեհուռն և արծաթաթել-
կերպասս, և այլ տղլի աղբի ծաղկերանդ, և ան-

ծաղիկ մետաքսեայ կերպասս , ոսկի և արծութի ժապաւէնս , այն է՝ շերիտ , սունազանս մետաքսեայս և ասունիս . ևն : 'ի հոլանտացւոց պէսպէս կտաւս , և ըեհեղս , պաստառակալս սեղանոյ , և ջուխա . ևն . այլ և համեմս , դր պղպէղ , ընկոյզ հնդկաց , որ է հինտիօտան ձէվիզի , մեխակ , կինամնն՝ որ է դարչին . ևն : 'ի ոյնպէս և յանգլիացւոց բաց 'ի ցորենոյ՝ և 'ի ջուխայէ՝ և փոքրիկ անուաւոր ժամացուցից՝ ըունի և այլ ազգի ազգի արհեստա կերտ դործածս :

Իսկ վաճառք , զոր սպանիա մատակարարէ այլոց թիգրութեց՝ դլխաւորքն են բուն բերք երկրի նր . դր քրքում , զոր բշմ անդամ թանան 'ի ձէթ , ոող զի ծանրացի կշիռն որով շահին յոյժ . պէսպէս ծաղկահու գինի պատուական , ձէթ , շաքար , մետաքս , մեղր , մոմ , նուշ , նարինջ , ըմբոն , օհառ , աղ , և ասր բշմ , զոր մնւնդ անդիացիք առնեուն , թէպէտ և ինքեանք ունին յանգլիա տար պատուական , բայց չէ բաւական նց . զի անբաւ ջուխոյս , և այլ պէսպէս ասունեղէնս գործեն , որք և ամտեղիս անուանի են : Թանգ զվաճառս , զոր սպանիացիք բարձել ըերեն յամերիկոյ . դր մարդարիա , պէսպէտ ակոնս պատուատկանս , նիւթ կապուտակ պատուական ներկոյ , վանիլիա , և գտփաօ , որք են նիւթ չքոլաթի՝ որ յաճախել է յոյժ յեւրոպիտ , մնւնդ 'ի սպանիա . զի ասին թէ ամի ամի լոկ 'ի սպանիա ծախի իբրև 3 . 700 . 000 . օխայ գագատո . և 4 . 704 . 540 . Անէտկեան ոսկի գահեկան 'ի պէտս չքոլաթի : Թանգ և զայլ սոցին նման վաճառս բերեալս ոչ միայն յամերիկոյ , այլ և 'ի կողմանցն ասիոյ , և ափրիկոյ :

Հ . Համալսարանի և Դպրութի Սպանիա :

Բայ 'ի բազմազատիկ երեկելի երեելի գպրոցաց գիտունց , և վարժարանաց պէսպէս ազատական արուներակաց , դր նկարցուն , քանդակագործութե , և ճարտարապետութե , ունի և 21' իսկ ըսլոյ 28 համալսարանս , որք են սոքա :

Ալգուլս հէնարէն .
Դուլքո .
Ալվարտո .
Ալհելս .

Կառնադա .
Վալենյա .
Միկալենյա .
Կանդիս .

Ռիաթէ .
Փանդլանա .
Էպիթէլա .
Սարախանա .
Վա-

Սպանիս :

Վայսագալիք .

Ուժելէլու .

Հռուեստա .

Սալամանդր .

Քամիստէլա .

Չերվերա .

Միջելա .

Ուշեցօ .

Դառախնա .

Գաղնա .

Ուսնանա .

Անա այօջափի համալսարանք են 'ի սպանիա . սա կայն 'ի վրա այսր նմի չեն այնշափի ինչ ծաղկել անդ դիտունք , և ոչ յաճախտւե սպագրութե գրեանց՝ ողպ արժանն էր . և այն զի՞ սպանիսցիք արագու միտ են և քաջայարմարք դիտութեց , և կարօղք 'ի ճառել ղամբ դիտութեց , ողպ ցուցանեն իմաստալից մատեսնիք նոխնի և այժմեան մատենագրաց նց . որոյ գլխաւոր պատճառք երկու են : Մի՛ անհարթ և սարժանելի մեթուստ , և եղանակ ուսումնաց , զոր ունին 'ի դպրոցս . յորս բաց 'ի առմական փիլի սոփօյից՝ այլոց վերջին թմրի ներհուն և քաջափորք փիլխառփայից անունանք՝ գրեթե բնաւ ոչ լինին լսելի : Երբեգ՝ ճիշդ և ըներկար քննութիւն մատենից , զոր ունին ապագրել . վա զի ողպ ասեն , 'մինչև մատեան ինչ 'ի սպագրուն ելցէ , ը բջմե ճիշդ փորձս պարտ է անցանել :

Եւ չէ իսկ թոյլ տունեալ սպանիսցի մատենագրաց արտաքոյ սպանիոյ տալ 'ի ապագրուն դիրս ինչ առանց հրամանի . իսկ հրաման յայլ ու տպագրելոյ դժունարին է յոյժ 'ի ձեռս բերել : Ծիկոպէտ այս սովորուն սպանիոյ , եթէ պահեսցի 'ի չոփաւորել կուղարի , ոչ եթէ արգել ինչ է ուսմանց , և ճշմարիտ գիտութեց , այլ յաւէտ ծաղկեցուցիչ և բջմե մեծամեծ չարեաց իսպան . քզի սովաւ խափանին տպագրունք պէսպէս ինասակար և ապականագործ գրոց : որք բերին յեղծումն և յապականութիւն ոչ միայն ածապաշտ վարուց , և կրօնից սրբութե , այլ և ամ կարգաց քղքական կենաց : Ապա թէ խստուն նախանձայուցուն անցանիցէ զափի , յայն ժամ յիրաւի է ասել , թէ ը որոման և զցորեանն 'ի բաց խլեն , որով և զըկեն զդպրոցս 'ի կարենը ցորենոյ դիտութեց :

Հ. Ալբերտարանի Սպանիս :

Պալէտօ .

Կառնադա .

Սարահսա .

Միջելա .

Գուրիոն .

Վալենյա .

Քամիստէլա .

Դառախնա .

Ապենան գոլետոնի՝ է նախապատիւն մետրապօլիս համօրէն սպանիոյ . և դիւնանագպիր քասդիլիոյ .

և ատենակալ կմ խորհրդական գլխաւոր աւտենին սպանիոյ . որ և ունի շիւրե 8 եղասուն : Աքենպան սիվելիոյ՝ ունի շիւրե եղասունս մալակայ , կվատիկեայ , քանարեան , կմ երանելեաց կզշոյն , և կեղանեան կզզոյն : Աքենպան քոմիոստելայ՝ ունի շիւրե 12 եղասուն : Նոյնպէս և այլք ունին շիշանութ իւրեանց եղասունս , որ յաւէտ , և որ նոճազ :

Բ. Եպողանտ Սպանիո :

Սպանիո ունի 47 եղասարանս , զորսյառաջիկայդ ունիս տեսանել :

Աղաւեսպանիո .	Կարէս .	Թռէրչել .
Կրէնլս .	Գորդանլս .	Թռառազնա .
Քալահօռա .	Եռէն .	Եսգա .
Մելունա .	Մալակա .	Հռուեստա .
Ռոմա .	Կիւտրիտս .	Պազլասմբրօ .
Վալլա .	Վալերիա .	Վարդարաշին .
Լեն .	Քարդանինս .	Պարւելանա .
Միկլենյա .	Որոհչելս .	Ճերնեն .
Վաբորիա .	Սելերոկ .	Վար . կմ Վիգլե .
Զամբա .	Մանափռեցո .	Ո-րիել .
Փալենյա .	Թռասի .	Լերիտա .
Սալամանդա .	Լուսի .	Սոլօնա .
Հոռուերինեան գաղատ .	Որենսե .	Թռոբնա .
Պատայէօդ .	Ուլիեցո .	Վաթօրիա .
Գորէտ .	Սոնդանդէր .	Ուլիեցո .
Փլազէնլու .	Փամիլունա .	

Ահա այսցափ են եղասարանք սպանիոյ . թող զեղասարանս փսլէրեան և քանարեան կզեհաց , և այլոց՝ զոր ունիյայլ և այլ կողմանս Յի , մնւնդ յամերէ կայ . զորսյիւրսքանցիւր տեղիս իւրեանց ունիմք նշանագել :

Ըստրութին և առաջարկուին համօրէն արքեպսաց սպանիոյ՝ թիգրին է . իսկ հաստատութին հռամմայ հյրպտին : 'Ի 1753 եղե դաշնադրութին իմն 'ի մէջ արքային ուղանիոյ և հռովմայ հյրպատին . յորում հաւանեցաւ հյրպտն , զի զստորին եկեղեցական սլաշտօնաստրութիս թիգրն ինքնին տացէ , որով և խտփանեցան անբաւ ծախսքն , զոր առնեին 'ի հռոմ եկեղեցականք սպանիոյ , առ 'ի ձեռոս բերելոյ զպաշտօնաստրութին իմն : Եւ 'ի 1761 կարոլոս արքայն

սպանիոյ՝ արտը օրէնս . զի կոնդակք , և այլ զինչ
և իցէ հրովարտակք , կմ վճիռք հռովմայ հյրակին ,
(որք հային մուծանել օրէնս ,) առաքելք առ մաս
նաւոր անձինս , կմ ատեանս դուստնի , առ արքնակս
ոք , կմ առ եղաս , և կմ առ այլ առաջնորդ սպա-
նիացւոց թրուե , մի բնաւ հրատարակեսցին , և մի
'ի գործ դիցին . առանց նախընթաց քննուե : Վոյ
նուիրակն հռովմայ հյրակին՝ որ նստի 'ի սպանիա
ովարտապան է զայնալիսի գրուածս առաջի առնել
թքրին . իսկ թքրն առաքէ 'ի մեծ ժողովն քասդի-
լոյ քննել և դատել , եթէ իցէ մարթ 'ի գործ
դնել զայն առանց վնասու օրինաց թքրական իշ-
խանուե , սովորութեց , հնրկաց խաղաղութե , կմ
իրաւանց երդի ուրուք :

Ֆ . Բարէ Սպանիայոց :

Սպանիացիք ըստ գունոյ առ փոքր մի 'ի թխագոյն
հարկանին . հերք նց սեաւ են , և դիրք մար-
մույն սովորարար վայելու և բարեշափ : Հաստա-
տուն և անփոփոխ 'ի խնդս . հանդարտ և ծանր 'ի
շարժմունս . վեհանձն և մեծախնդ , առատաձնան և
մեծադործ . 'ի զարդս զգեստուց շքեղ և մեծածախ .
զի զարդք մեծամեծաց նց մեծագին են ոսկիակերտ ,
և ականակուռ . նոյնպէս և 'ի կարասիս և 'ի զարդս
տանց՝ և 'ի բազմութ ծոյից՝ շափազանցք առաւել ք-
զփորդուքալս : Խորշին 'ի նունաստ գործառնուեց ,
յայն սակա և 'ի տնտեսական կառավարուե կարի նը-
ռուազել գտանին , զԹմ կառավարուե տանց թողեալ
'ի ձեռս ծառայից . և այն՝ ոչ միայն մեծատունք , այլ
և հնրկ և ռամիկ ժղովդն . որք և նորին աղագաւ
յօժար են և հակամէտ 'ի դատարկուե , անարժան
համարել անձանց յերկրագործուի , և յայլ ստորին
արհեստս պարապիլ , թէպէտ և կարեոր իցեն , և
մեծապէս շահաբեր . վոյ ստկաւ տրուեստաւորք
գտանին 'ի սպանիա 'ի բուն սպանիացւոց . այլ լը
մեծի մասին են օտարազգիք , մնւնդ գաղզիացիք :
Նոյնպէս խորշին և 'ի զինունորուե . վոյ զի զինուն-
րական վիճակն խոտան համարել է առ նո . ուստի
հազիւ ուրեմն ինքնակամ մոտանեն 'ի զինունորուե .
այլ որք ենն՝ գրեթէ առ հնրկ բռնի մուծել են :
Դ կերակուրս և յըմկելիս շափաւոր են . այլ կարի
յահարտեն զներմացուցիւ համեմս , մնւնդ զպշպեղ .
և բաց 'ի գինուոյն՝ զոր ըմուեն 'ի սեղանի , սովորու-

Թէ ունին զկնի սեղանոյ ըմպելցքի զօրեղ . այն զի՝
և դինի սպանիոյ զօրեղ է յոյժ : Եւ ևս յաւուրն
երկիցս ըմպեն չոքոլաթ . և ահա այս մամ շամաքե-
ցուցիչ են ներքին կարեռը խոնաւութե՛ . նմին իրի
սպանիացիք գրեթէ առ հորկ ցամաք են մարմնով ,
և սակաւակեացք . և հաղիւ գաանին առ նս սպա-
րարոք մարմնով : Եւ ևս կուրուի և աշացաւութի
կարի յանախ է 'ի սպանիա . զորմէ բնակք ասեն ,
ոյատնառիւ 'ի ջերմէ 'ի ցամաքեցուցիչ կերակրոց
և ըմպելեաց :

Ժա . Ավանդու :

Ա սպանիա 'ի նախանումն խօսէին 'ի բարբառ կան-
գաբրացւոց . որ և այժմ կայ մնայ 'ի կանդաբ-
րիա , այն է 'վիպանեա , յալավա , 'ի նաւառուա սպա-
նիացւոց , այլ և 'ի նահանգս ինչ գաղղիացւոց սահ-
մանսկիցս սպանիոյ . այլ յետոյ խառնել 'ի նմ պէս-
պէս լեզուաց , զր փիւնիկեցւոց , կարկեդոնացւոց .
գթաց , արաբացւոց , և առաւելապէս լատինաց-
ւոցն , ծագեցաւ սյժմեան լեզուն սպանիոյ , մնանդ
թէ քասգիլիոյ . որ համարել է բուն և հարազատ
լեզու սպանիացւոց . յորմէ մեծապէս տարբերին
լեզուք վալէնցիոյ , քադալոնիոյ , արագոնայ , և
լիւսիանիոյ : Բարբառ սպանիացւոց թէպտ բնմ
խառնակութիս ընկալաւ յայլ և այլ լեզուաց , սա-
կայն տակաւին առաւել հպաւոր գտանի լատին
լեզուի , ք զայլ ամ լեզուս եւրոպացւոց , որք ծա-
գին 'ի լատին լեզուէ :

Ժք . Ավանդու , և Կոռուլութե՞ն Սպանիա :

Ա յ յայտ , թէ երբ , և ուստի սկզբնաւորեցան
ընտակիւք սպանիոյ . բայց այս ստոյգ է , զի 'ի
Ժմիս փիւնիկեցւոց տրուե կային 'ի նմ բնակիչք ,
ը որս և վաճառականուին առնեին փիւնիկեցիք :
Ըսդ այն Ժմիս մտին 'ի սպանիա և կարկեդոնա-
ցիք , և տիրեցին նմ , յորոց առին յեւոյ հսովմայե-
ցիք . Ապա 'ի սկզբն ե գարուն մախն անդ վկետք ,
ալանք , և վանդալք . այլ փութով յաղթեալ նց
արևմտեան գթաց , հանին զնո՛ի սպանիոյ , և ինք-
եանք տիրեցին նմ . որոց առաջին թիգր 'ի սպա-
նիա եղեւ գիեաերիկոս եկիդ . և այնուհետեւ բնա-
կեցք սպանիոյ : որք եին յայլ և այլ ազդաց , առ սա-

կաւ սակաւ խառնեալ միացան ը գութս , և եղեն ժղվդ մի , և իրը ազգ մի , յորմե իջանեն այժմեան սպանիացիք :

'Ի 589 'ի հրաժարիլ հսեկարդոսի արքայի դժաց՝ կի՞ սպանիացւոց՝ յարիսսեան աղանգոյն , ժողովն դուշտոյ ետ նմ զայս վերտառուի . * Զերմեռանդն քրիստոնեայ , զկնի ժմկաց խափանեցաւ . և փխկ նր թքքք սպանիոյ կոչեցան՝ Ուղղադաւան . առ ՚ի զանազանուի ՚ի հերեսիովտաց , և ՚ի հերձուածողաց : Յետ այսորիկ ՚ի 712 դաւաճանութ միուն յիշխանաց անախ սպանիոյ յուշիանսս անուն , և ձեռնորդութք արքեպիսին սիվլիլիոյ , մատնեցաւ մասն ինչ սովանիոյ ՚ի ձեռս արտօբացւոց , որք ամս իբրե 400 տիրեցին նմ , ուղղութք և արդարութք կառավարել զիա . և բջմ շինութիս գործել ՚ի նմ , և պէսպէս ուսմամբ ծաղկեցուցիլ զդպրոցս գորառվայ , գուլետոյ , և սալամանքայ , մուծել ՚ի նմ զաստղաբաշխութիս , զտսումականուի , այն ինքն է՝ մաթէմաթիքա , զիիլիսոփայութիս , զբժկականուի , և զայլ գիտութիս : Խսկ պեղագիսս սըքքայն գժաց կմ սպանիացւոց՝ հանդերձ բազմութք մեծամեծաց՝ որք ՚ի կողմն նր էին , խոյս ետ ՚ի լերինս ասդուրիոյ , կալիցիոյ , կանդաբրիայ , և վիսքայեայ : Եւ այլ գաղթական գժաց կի՞ սպանիացւոց՝ էանց ՚ի նաւառուաս , յարագոնս , և ՚ի բնիրընեան լերինս : Եւ յայսմանէ սկիզբն եղև միահեծան տրուե սպանիոյ բաժանիլ ՚ի բջմ տրութիս , և թէքրութիս : Վս զի իշխանացն գժաց սպառակտելք ՚ի միմեանց , իւրաքանչիւրն կալաւ մի մի նահանգ . և անունանեաց զանձն թէքր , և զնահանգն՝ թէքրութիս . որք և յարաժամ ը միմեանս՝ և ը արաբացիս՝ մարտ անուուէր մղէին :

Ապա զկնի ժմկաց ՚ի հարկանել ե փերդինանդոսի արքային արաքոնոյ զարաբացիս , և ՚ի շնջել զտրութիս նց ՚ի սոլանիայ ՚ի 1492 , մասամբ իմն պտղմաւ , և մասամբ իմն դաշնադրութք և խնամութք , այն բազմապատիկ տրուելք կմ նահանգք սպանիոյ միացան ՚ի մի թէքրութիս . որք և կացուցանեն զայժմեան թէքրութին սպանիոյ . բայց ատակաւին պահեն զանուն թէքրութիս . ուստի թէքրք սպանիոյ ՚ի վերտառութիս իւրեանց յիշատակեն զնս անունամբ թէքրութիս : Արդ թէքրութին սպանիոյ սկսել ՚ի թէքրաց անախ դժաց :

լիներ ընտրութ մինչև 'ի եւ կը գէփէ փոնսոս , թէ պէտ յայնմ միջոցի պէս պէս փոփոխուիս կրեաց . յորմէ սկսաւ լինել ժառանգութ՝ յանդրանկանէ յանդրանիկ . յոր կարեն յաջորդել և կանայք 'ի պահասիլ արունի յարբայական զարմէ :

Իսկ քղթկան կառավարութիւն սպանիոյ՝ է միտպետական 'ի սկզբանէ մուծեալ 'ի գլծաց . ուսկայն թէրք նը 'ի դիպուածու ծանր ծանր իրողուեց միշտ վարեցան խորհրդով մեծամեծաց Շին : Ապա սու վորութիւն եղև նց զմեծամեծ իրողուեց թէրութէ խորհրդածել յէկեղեցական ժողովս , յորոն նախ առաջին գեկեղեցական իրս բացորոշէին . և առա ըշավերաբերելու առ քղթական կառավարութ թէրութէ . և խորհրդականքն էին եղասւնք , և մեծամեծք թէրութէն : Բայց այժմ զինի դիլիլ փիլիպպոսի ոչ ևս գումարի այսպիսի ժողով . իբր ոչ եթէ խափանել են այն առաջին իրաւունք ուխտին եկեղեցւոյ , և մեծամեծաց սպանիոյ , վոր զի լը իրաւագիւտաց սպանիացւոց , և այժմ եթէ հարկ հսրկց բարւոյն պահանջէր , գումարէր զնոս արքայն 'ի ժողով . ուր ունին զնոսն իրաւունս զոր յուջն ունէին . այլ առ 'ի չդոյէ այսպիսի հարկի , ամ ինչ 'ի մասնաւոր ատեանս կմ 'ի ժողովս վճարին , որոց գլխաւորքն մետասան են :

Ժողով կմ ատեան Շին սպանիոյ , իտալիերէն Քօնութիւն ու ըստարո անունանել , զոր 'ի 1526 կացոյց և կարոլոս կայսրն . յորում է մի ոմն նախագահ , հանդերձ քանի մի խորհրդականք : Գործ այսր ատենի առ սակաւ ստկաւ նունազեցաւ յոյժ . զի այժմ դրեթէ չունի այլ ինչ , բայց եթէ տալ պաշտօնինչ , կմ անուն պատունոյ ումեք յազնուականացն սպանիացւոց , ուկս քաջագործութէ , կմ այլ ինչ արդեանց յօդուտ հնրկց :

Գերագոյն ժողով , կմ ատեան պազմի , զոր 'ի 1714 կացոյց փիլիպպոս արքայն . յորում էն քանի մի խորհրդականք կմ ատեանակալք , յորոց մի ոմն է դիւնադպիր , և այլ ոմն գանձապետ . և երեք ընթերակայք , կմ առաջակայք , որք և են պաշտօնատարք արքայական ատենին , կմ ժողովոյ քաւ-

դիլոյ :

Ժողով կմ ատեան սրբունի . և գերագոյն վսեմափառ արքայի , կմ (Նմբայական ատեան քասդիլիոյ . որ և է գերագոյն ատեան համբէն ուրուեն սպանիոյ . զոր 'ի 1608 դիլիլ փիլիպպոս բաժանեաց 'ի 5 սրբաւ :

սրահս կմ խորհրդարանս . յորոց իւրաքանչիւրն դատէ զայլ և այլ դատս : Յնչնում խորհրդարանի՝ է մի ոմն նախագահ , և եօթն ատենակալք , և երկու գահձառեսք : Յեկդումն՝ չորս ատենակալք : Յերդումն՝ որ և կոչի Հաղար հինդհարիւրոց , են հինդ ատենակալք : 'Իչորդումն՝ որ կոչի խորհրդարան արդարուե , են չորս ատենակալք : 'Ի հինդերդումն՝ որ կոչի խորհրդարան գաւառական , նոյնպէս չորք ատենակալք են . այլ բաց 'ինոցանե են 'ի նմ այլ ևս հինդ գաւառորք վ՛ը այլ և այլ երողութեց :

Նահանգք թրութեն սպանիոյ բաժանել են 'ի մէջ եօթն ատենակալաց առաջնոյ խորհրդարանին . իսկ յորոշմունո ծանր ծանր իրողութեց՝ հնդեքին ոք գան 'ի միասին :

Ժողով կմ ատեան արքունի , և գերագոյն ատեան հնդկաց . յորում մի ոմն է նախագահ . և 17 ատենակալք , և 2 գահձառեսք , մի՝ վ՛ը բերուայ , և միւս ևս՝ վ՛ը նոր սպանիոյ , և վ՛ը այլոց գործառնութեց : Այս ատեան ունի զշերագոյն իրաւասարուե 'ի վ՛ը ումի , որք ենին յամերիկայն սպանիացոց , թէ 'ի ծովու , և թէ 'ի ցմքի :

Ժողով կմ ատեան արքայական ասպետական կարգաց , կացուցել՝ 'ի 1480 . որ և բաժանեալ է յերկուս որսահս կմ խորհրդարանս . յորոց մին՝ է լոկ վ՛ը կարդի սեյն յակոբայ , իսկ եկդն՝ վ՛ը կարդացն քալադրավայ , և ալքանդարայ . որ և գատէ զամդատոս վերաբերելս առ կարգս ասպետաց :

Ժողով կմ ատեան արքայական վ՛ը պէսոլէս իրողութեց թէքրուե . ունկ վ՛ը հարկաց , մաքսից , վճռկանութեց , ևն . զոր կացոյց ե փիլիպոս արքայն սպանիոյ . որ և բաժանի 'ի 4 սրահս կմ խորհրդարանս , յորում է մի ոմն նախագահ . և 18 ատենակալք : Գերագոյն կմ ըհանուր ատեան սրբաքննութե , որ կառուցաւ 'ի 1478 'ի փերդինանդոսէ արքայէ , և 'ի կողակցէ նորին դշխոյ եզիսաբեթէ , միջնորդութ կարդինալ պետրոսի կոնզալէդ մէնտողեան . զոր կացուցանէ մի ոմն ատենակալ , որ կոչի ըհանուր քննիչ , որոյ իշխանութն մեծ է յոյժ , զոր ինքնին թէքրն ընտրէ , և այլ 6 խորհրդականք . ը որս է և մի ոմն ածաբան դոմինիկեան , և այլ բաժմութիք սպաշտօնատարաց : Գործ այսր ատենի է հօկել 'ի վ՛ը իրաց , որք վերաբերին առ հաւատս . և առ քրիստոնէական կրօնու : Աւստի ձգի իշխանութիւ

նր՝ ՚ի վլր հրեից, մուղքիաց, հերետիկոսաց, և ուրացողաց : Բայց առաւելապէս ՚ի գործածէ զայն ՚ի վլր գրեանց, որք հանդերձել են տպագրիլ : Բաց յայսցանէ են այլ ևս ժողովք, և ատեանք կարգեալք ը միմէամբք • ոնդ և իւրաքանչիւրնաշանդ և գաւառու ունի իւր սեփական ատեան դաստինի ցորոց ՚ի վերջը մարթ է բողոքել ՚ի մի ՚ի գերագոյն ատենից նախագրելոց :

**ԺՇ. Կնիտ, Վէրպառուի, Մշակու, և Զօրտ
Սպանչու :**

Փոքը կնիք սպանիացոց տրուե՝ որ և յաճախու գոյնս ՚ի գործ ածի, է վահան ձուաձև բաժանեալ ՚ի շրս խորանս . յորոց վերին աջակողմնան խորանն, և սառիրին ձախակողմնանն, ունին մի մի սակի դղեակ հանդերձ երեւք բրդօք կմ աշտարակօք վլր քասդիլիոյ : Իսկ վերին ձախակողմնան խորանն՝ և սառիրին աջակողմնանն՝ ունին աւիւծ թագ ՚ի գլուխ վլր լեռնի թնդորուե . իսկ ՚ի մեջն վահանին՝ են երեք շուշանք մու անիսվայ . և ՚ի գլուխ կնքոյն՝ թագ կայսերական : Իսկ ՚ի մէծ կնիքն սպանիոյ՝ են նշանք և այլոց բզմց նաց, յորոց վլր աիրեն սպանիացիք, կմ իրօք և ներդործութք, և կմ անուշամբ և եթ, իրը զի երբեմն ը նց տրուը եղեն . և ՚ի գործ ածելով զնշանս նց, ցուցանեն թէ և ոյժմ ունին իւրաւունս ՚ի վլր նց :

Իսկ վերտառութէ արքային սպանիոյ՝ ը համօրէն ըարձակուե տրուե իւրոյ, այս է : Ազս անուն նոր հօն այ թիր տառիւնոյ, լեռնի, արակնայ, երկոց սին շիայից, եղնայ, նառանայ, իսանադայ, դալքոյ, վա մէնցիայ, իսլիցիոյ, նուշերիայ, սիլվերիայ, լեռտենայ, գու գուսիտայ, նուրլիոյ, եանեայ, աշխարշեայ, ը մէ շիրայի, միզուալյանայ, տանարեան իմ նրանեւեաց իշեաց, արեւելեան և որեւնիտեան հնդիաց, իզնեաց . և յամադի ու իսանասի : Ազը լիդուտն առողբիոյ . Պատու պրուրիսեայ, պրոպանդէայ, և Գլուխու : Իսլիան հապալուրիայ, ֆիւնք ըստի, թիրուսի, և պարէւլուս, իսլիան վիստեայ, և նուշնայ, ևն : Զայսպիսի ըարձակ վշրտառութէն ՚ի գործածեն թիրք սպանիոյ . իբր ոչ եթէ համարելով զանձինս ներդործութք տիրել ՚ի վլր այսշափ այլ և այլ նաց, այլ առ ՚ի պահել զիշտիկ քաջադործուե իւրեանց, որով պրամբ ածին երբեմն զորութիւն և զժառանդութէն նացն այնոցիկ, յորս իրեւ ՚ի

Ե. մասսունս բաժանեալ էր 'ի նախնութն թէքրութին
գթաց :

Իսկ հստառօտ վերաառութի արքային սողանիոյ՝ է
այս : Ուշադասան արքայ սպանիոյ . կմ պարզապէս :
թ. դ. սպանիոյ : Փերդինանգոս ն արքայն՝ 'ի 1500
ընկալաւ 'ի չ աղեքսանդր պապէ զվերտառութիս ,
թ. դ. սպանաւան : Թուպէա զայս վերտառութինան
յն ջին ժմկս ունեին թէքրք սպանիոյ . զե ոնկ վերա-
դոյնդ նշնկեցաք , ժողովը դոլէտոյ 'ի 589 ետ զայս
վերտառութին հռեկարդոսի արքային , 'ի հրաժարիլն
իւրում 'ի հերձուածոյն արիոսի . ուստի առ փեր-
դինանգոսին եղեւ իրմե նորոգութն այնր վաղնջուց
վերտառութե :

Տարեկան մուտք կմ հասք թէքրութեն սպանիոյ՝ պէս,
պէս այլայլութեա կրեցին . զի ը ձիշդ հաշունի Յագ-
րաց , 'ի ժէ դարու բերէին 32 մինչև 533 միլիոն լի-
րէ դաղղիոյ . որ առնէ իրեւ 2 , 763 , 640 . իսկ
երկդ թիւն առնէ 2 , 850 , 000 . Վէնետիկեան ոսկի
դահեկան : Առմ այս գումար յաւարտ նոյն դա-
րուն սակս յոռի և անկարդ անսեսութե այնշափ
նուազեցաւ , զի 'ի մահուն ը կարողոսի հազիւ ժա-
մանէր ց 7 կմ 8 միլիոն լիրէ . որք առնեն 604550
կմ 690910 վէնետիկեան ոսկի : Իսկ փիլիպոս ար-
քայն զնոմ ինչ 'ի բարւոք կարգի եղեալ , աճեցոց
յոյժ զթիքրական մուտք . զի այժմ բոլոր տարե-
կան մուտք կմ հասք թէքրութեն սպանիոյ՝ ը հաշունի
սողանիացւոց՝ է 46 , 884 , 641 . սքուսք սպանիոյ .

որ առնէ 10 , 122 , 820 վէնետիկեան ոսկի :
Ժ. ին համօրէն զօրաց սպանիացւոց տրուե 'ի ժմկի
իւաղագուեն հետեակաց , և հեծելազօրաց , և ծե-
րոց . որք ոչ ևս կարօղ են 'ի գործ զնուուրութ , 'ի
1754 , էր 155399 . յորոց 58802 էին հետեակք .
բաժանելք 'ի 42 գունդս . իսկ մեացելքն հեծելա-
զօրք , 'ի բաց հանել զ4800 , որք անզօր էին 'ի գործ
զնուուրութ . յորու ամի ամի ծախէին 1 , 975 , 370 .
վէնետիկեան ոսկի : Այժմ սովորաբար համարի ու-
նել զօրս 'ի ցամապի՝ 80 հշր , յորժամ է 'ի խաղա-
դութե . իսկ 'ի ծովու՝ 136 նաւս պազմի : Զորս 'ի
ժմկս մարտի բաղմացուցանէ ը պիտելց :

ԺՂ. Արև, կմհ հաւաքատ Սպանիոյ :

Պատ նախնի պատմագրացն սպանիացւոց՝ քրիստոնէական հաւատոք քարողեցաւ 'ի սպանիայ յառաջին դարուն 'ի սրբ առաքելոյն յակովայ զերեդեայ . այլ յետ այնորիկ վերստին զօրացել կռապաշտութեն, 'ի սակաւ ոմանս մնաց քրիստոնէական կրօնն, մինչև ցեկդ դարն, յորում 'ի համօրէն սոլանիա սփիւռ ծաւալեցաւ : Գութք սպանիոյ սուժմկ մի կացին մնացին յաղանդն արիոսի . այլ 'ի գողավանդ գոցէտոյ 'ի 589 առ թրութ հռեկարդոսի արքայի ' հերքել մերժեցին զաղանդն զայն պիղծ : 'ի ժշդ դարուն հերձուածն ըուտերի դաղոնակոս սողոսկել եմուտ և 'ի սպանիա . և զբար յինքն ճգեաց մնդ յիսպաղիա . և 'ի վալեատոլիտ . բայց փութով սառակակուռ բարձաւ 'ի միջոյ 'ի ձեռն տաստիկ սրտծոյ սրբաքննութ ատենին : Դիք բնաւ անդ հրաման, կմթոյլտունի հերեաիկոսաց, կմհ հերձուածողաց, հրապարակաւ կատարել զպաշտամունա իւրեանց . կմթ ունիլ տաճար հրանդարակական : Յաջադոյն և ոչ իսկ բնակելոյ դոյր թոյլտունութի հերետիկոսի, կմթ հերձուածողի . բայց այժմ այն առաջին խստութ արգելման առ փոքր մի նուազեալ է, ուստի գտանին սյժմ օտարազգի լուաերականք, որք անդորր և անվերդով կեանս վարեն . մնդ՝ զիեմէ զրկտնս ինչ, կմթ վաս կրեսցեն յումեքէ սակա կրօնի, նոյն ատեանն սրբաքննութ իրաւունս առնէնց : Առած է 'ի սպանիա, թէ որ զիցը է 'ի լեզուն, աներկիւղ է յարքայէն, և 'ի սրբաքննութ ատենէ :

ԺԷ. Բաժանուան Սպանիոյ :

Պորժամհ հռովմայեցիք տիրեցին սպանիոյ . (որոյ հանդամանք յաջք զայն անծանօթ էր . զի հազիւ ուրեք աւանեն զյիշատակութ ինչ, զնմէ նախնի մատենադիրք յունաց և լատինացոց,) 'Նախ' բաժանեցին զայն ըլլիվոսի դիլք լը . դը 28. յերկումասունս . Յայսիս . և հյայնիս . զայն մասն որ առաւել մօս էր հռովմայեցւոց, կոչեցին յայսկոյս . իսկ զմիւն 'յայնկոյս : Ապա օգոստոսս կայսր՝ որ նոր բաժաննունս արտար յամ կռուս հռովմայեցւոց թրութ, զմասն կոչեցին յայնկոյս՝ բաժանեաց յերկուա . զի 'ի բներէսէսն . և 'ի Լուսիդանէան . իսկ լմասն

զմասն կոչեցել յայսկոյս՝ անոնքանեաց Դրառակինեան
դըւու. որով բոլոր սպանիա՝ թաժանեցաւ յերիս գու-
շառու. թ ՚ի բնէպիսեան. ՚ի Լուսիփանեան և ՚ի Դրառա-
կինեան: Բնէպիսեան յայս անուն անոնքանեալ ՚ի բե-
տիս գետոյն. որ այժմ կուատալդվելիք ասի, կո-
չեցաւ և Տուրքեպանիա. յանուն բնակչաց խրցոց ուզ
ասէ ստրաբոն. որ և ձգել տարածէր ՚ի մէջ անաս
գետոյն (այժմ կուատիանա), և միջերկրեայ ծովու.
ուր այժմ են անտալուսիա, կուանադա, և էսդու-
մատուրա: Լուսիփանիա՝ է այժմեան Ծն փորդու-
քալայ. բայց սահմանք նը ալեսողս օրինակաւ փո-
փոխեցան. է՝ զի Շարձակ էին, և է՝ զի անձուկ.
այլ օդոստոս կայսր եղ նմ սահման ՚ի հարաւոյ՝
զանաս գետ, իսկ ՚ի հիւսիսոյ՝ շդուրիս, այժմ
Տովրո անոնքանել. յորմէ յայտ է թէ փոքր էր ք
զայժմեան փորդուքալ: Իսկ ՚ի անուանեան (որ կա-
լաւ զանուն ՚ի ՚ի անուան դլատւոր քղքէ հառվմայեց-
ւոց՝) որարագրէր զիւսիսային մասն սպանիոյ ողջոյն
մինչեւ ՚ի բիրբենեան լերինս ցսահմանս գաղղիոյ. և
զերեսելի մասն յայժմեան փորդուքալայ: Այս եր-
բեակնէնք յետոյ թաժանեցան յայլ և այլ վիճակս,
յորս բնակէին զնշն ժղվէր յիշատակելք ՚ի նախնի
մատենագրաց. ոնդ Գառունիսոյի, բնակելք ՚ի կա-
լեցիա. Ազուրէնոյի, յաստուրիա. Կանդուբայի, ՚ի
վիքաեա. Ազուրէնոյի, և Վարդուշոյի ՚ի կիւ-
փոսգովա. Վասինայի, ՚ի նաւառուա. Սուենիոյի, և
՚Լուսիոյի, յարակոնա առ բիրբենեան լերամբք. Վահ-
նէոյի, ՚ի լէսն. Վէտքոնայի, առ սալամանքաին. Կար-
պէտոյի, ՚ի դւռն մատրիգու. Լուսիփանայի, ՚ի մա-
սին փորդուքալայ. իսպալիոյի, ՚ի սխլիլիա. Իւե-
լոյի, ՚ի կադալոնիա. Ուետոյի, յեսդումատուրա.
Կէշինէւթայի, ժղվէրք քաջ պաղմինք, յարակոնա.
Ասիսնուրոյի, ՚ի վալէնցա. Տուրքուշոյի, առ գորտո-
վոյին. Բասպուշոյի, առ սեպտեայ նեղուցաւ. և

այլ ժղվէրք:

Իսկ այժմ համօրէն սպանիա ըաժանի ՚ի 14 նէնդս
մեծամեծո, յորոց ոմանք ՚ի նախնումն էին մասնա-
ւոր թէրուիք, ուզ և վերադոյնդ նշանակեցալք. զորո
ունիս յաւածիկայդ տեսանել:

ա. Նոր տասէւիւա. զ. կառադա. ժ. Վիստաեա.
բ. Հին տասէւիւա. է. Մարզիա. ժբ. Կառադա.
գ. Լէսն. ը. Վալէնցա. ժգ. Ազուրէնա.
դ. Լուսիփանապուրա. թ. կալիոյի. ժդ. Բատալնիա.
ե. Ազուրէնոյի. ժ. Վարդուշոյի.

‘Արհանդ աղ . ‘Արք քասդիլիա :

Իյս նահանգ՝ զոր ոմանք կոչեն թղթրուեն դոլէտոյ ,
և գլխաւոր և նախապատիւն նահանգ համօրէն
սպանիոյ , և աթոռ թղթրի նր , ը մէջ Շին սպանիոյ
իրեւ սիրտ ՚ի մարմնի . ունի շուրջանակի իւր սահ-
մանակից զհին քասդիլիայն , զարակոնա , զվալէն-
ցա , զմուրչիա , զեակն , զբորառվա , և զէսդաէմա-
տուրա : Երկայնութիւն նր 'ի հիւսիսոյ ը հարաւ՝ է
250 միջն . նոյնողս և լայնուին յարեմաից ը արեւելս՝
դրեթէ չէ ինչ նունաղ : Ունի լերինս բղմա , և գետո-
յորս գլխաւորքն են թէյօ , որ և տագոս . և կուտ-
ախանա երեւելի գետք սպանիոյ , որք 'ի նհնդէ առ-
ալի ելանին 'ի լերոնց նր :

Գլխաւոր բերք նր է քրբում , գինի , և ցողեան
ընտիր : Այս նահանգ եղեւ ը տրութ մուլզեաց մին-
չւ ցամն 1085 . յորում ամի մեծն փերդինանդոս
վանել զմուլզիս , էառ զիա . ը նմին և զդոլէտա
քզք : Բաժանի յերիս գլուռ , որք են Աղջորէտա ,
Սիւնա , և Մանիտա . կմ Մանիտա : Զօրոց զգլմասաւոր
տեղիս ստորագրեացուք յանձնիայդ :

Մագրիս , 'ի հնումն Մանիտա խորդէգոյաց : Է գըլ-
խաւոր և առաջին մայրաքղք սպանիացւոց տրուե ,
և աթոռ թղթրի նր , կառուցել յլարձակ դաշտա-
վայրի . որ յամ կողմանց պատել է մանր բլրակոք :
Ըրջապատ նր թուզել զբերդն , և զարբունի պար-
տէզն , է երից ժամուց ճնշդի հետափուստ զնալով :
Չունի խրամ՝ կմ պարիսալ շուրջանակի , և կմ այլ-
ինչ ամրուե , բայց միայն պատնէշ հողաբլուր : Յարե-
մոից և 'ի հարաւոյ՝ հստի զնովաւ Մանդնարէն
գետն . որոյ ջուրք սովորաբար են սակաւ , և 'ի
ձմերան միայն յորդեն յանձրեաց : 'ի 1584 թ փի-
լիպոս արքայն սպանիոյ՝ ետ կառուցանել 'ի վր-
գետոյս քարաշէն կամուրջ , անուննել սեպովեան
կամուրջ . որոյ երկայնուին՝ է 1100 քայլ . իսկ լայ-
նուեին՝ 22 . յորոյ 'ի շինուե ծախեաց իրրե 94100 վէ-
նէտկեան ոսկի : 'ի Վր այսր գետոյ 'ի հարաւակողմա-
քզքին՝ ե փիլիսպաս արքայն ետ շինել միւս ևս ա-
ռաւել մեծաշէն ք զառաջինն , որ կոչի կամուրջ
դոլէտոյ : Յարեւմուեան կողմն քղքին՝ առ մանզա-
նարէս գետով՝ կայ ճնշդի երկայն . առ որով աստի
և

և անտի տնկել կան ծառք մեծամեծք . որ ՚ի գարնանային և յամաւնային թմկս է տեղի զբօսանաց և սթափունքաղաքացեաց :

Այս քղք ունի տունս , կմ երդահամարս 13100. և ՚ի 1641 առ տրութեն փերդինանդոսի՝ էին 26042 բնակիչք ՚ի ժը ամենից մինչեւ ցվաթսնամեանս . իսկ որք անցեալ էին զվաթսնամենիւք՝ էին 1641. և որք չեն հասել առ ժը ամս , էին 13907 : Անձինք կարգեալք ՚ի ծոյրուն 10676. աղքատոք՝ 735. օրշարեաց աշխատաւորք՝ 207. որք չենէին տունս՝ հ660. այրիք և այլ կանայք և մատաղ մանկունք այլ և այլ հասակաւ՝ 42168. իսկ բոլոր գումար բնակչաց մատրիտոյ՝ էր 101036 : Փողոցք նոր համեմատ կարգաւքաժամանել են , որք առ հարկ սալսայատակ են . այլ մինչեւ ցկարոլոս դր , աղաւեղի էին և գարշահոտ . քղք զամ աղաւեղունս անխափիր ՚ի փողոց անդր արկանէին . բայց նա սաստիկ հրամանաւ արգել զայն դժուատեհ սովորուն . ուստի այժմ մաքուր են , և վայե-

ԸՆԿ:

Ունի քանի մի հրապարակս գեղեցիկս , յորո գըլիաւորն է հրապարակն մեծ սալսայատակ . յորում յամին քշմանդամ՝ առնէին ցլամարտունս , առ ՚ի զուարծուի և ՚ի զբօսանս քղքացեացն . ոոր և արտաքոյ քղքին ՚ի մէջ բոլորածիր հօյակապ շինունածոյ միում . բայց այժմեան թիգրն եբարձ զայն խաղ , սակս պէսպէս վաստուց՝ որք դիոլէին : Ունի և 13 դլխաւոր ժղվդապէտին եկեղեցիս . որք ունին ըիւրեամիք և այլ և ո 6 ժղվդապէտունու . 69 մենաստանու արանց և կանանց . 22 անկելանոցու . թող զբազմուի մատրանց , յորս երևելի է հօյակապ մատուն՝ կմ եկեղեցին նունիրեալ որյն իսիդորոսի սպաշտպանի քղքին մատօրիտոյ . որոյ հիմնարկութիւն էղւ ՚ի դ փիլիպպոսէ որքայէն սպանիոյ : Արքունիք թիգրին Են յարեմանան կողմն քղքին ՚ի բարձրաւանդակ վայրի . որ և ունի տեսիլ գեղեցիկ և զուարծալի . ունելով առաջի իւր դաշտ վայելուց : Ը որ անցանէ մանզանարէս գետն : ՚ի 1734 հրդեհակեզ եղեն , զոր ապա վերստին շինեցին լաւ և ք զառաջինն . յոր գործ և յիաալիոյ տուրան ճարտարապէտք և քաջ որմնադիրք : Զորք երևելի արքայական մեմարանք են ՚ի սմին քղքի . մի՛ վշ իրաց սպանիացւոց . եկդն՝ վո պատմութեց , երդն՝ վո բժշկուկանուն . իսկ չուն՝ սակս երից ազտատիսն արունեստից՝ քտնդակադործուն , ճարտարապէտուն :

և նկարչութե՛ : Անդ են և գլխաւոր և գերագոյն
տտեանք թէրութեն սպանիոյ :

Դաւիթո : 'Ի բարբառ արաբացւոց՝ Դօլոյինեւահ : Եղաք հին և հզօր, կառուցել 'ի վրժայուից, առ թէյօ գետով՝ որ դրեթէ, յերից կողմանց պատէ զըդքառ : 'Ի հիւսիսակըմն քղթին՝ ուր կայ դաշու ըարձակ, և ոչ ժամանէ անդ գետն, կրկին պարսպօք և բջմաշտարակօք ամրացուցել է : Այս քղք 'ի պահուս դրից իւրոց, կարի անհւասրէ, և առապար, և բջմ ելեւէջք են 'ի նմ : Եւ է աթոռ գլխաւոր և նախարարին արքեղութին սպանիոյ . որոյ տարեկան մուտք կմ հաւք են 300000 ոսկի . որ առնէ իբրև 141140 վէնէտկեան ոսկի . իսկ մուտք քէնչյից մայր եկեղեցւոյ իւրոյ՝ 150000 ոսկի . որ առնէ իբրև 70570 վէնէտկեան ոսկի . բայց 'ի բոլոր գումարէ աստի 66000 ոսկի, յ՛ 21900 վէնէտկեան ոսկի գնան յարքունիս : Ունի բնակիլս իբրև 4000, ը սյլոց 20000. 27 փոքրիկ ժղվագտութիս . 39 մենաստանս . 28 տնկելանոցս . բջմ դպրոցս . և համալսարան մի, կմ լաւ ևս ասել դպրոց . զե 'ի վերջին թմկմ կարի անշքացաւ . քղի 'ի 1760 ը ժամատու վդպտօք՝ 16 ուսանողք և եթ էին : 'Ի մէջ գլխաւոր շինուածոց քաղաքիս՝ երևելի է մայր եկեղեցին, որ ունի և դրա առւն մեծ՝ և չոխ ձեռապիր մատենիւք :

Առաջու քղթ անունինի է յեկեղեցական պատմութեա վկա
բէմեկեղեցական ժողովոց, որիք ըստ ժմկու ժմկու գու.
մարեցան 'ի նմ: Յարուշարձանն՝ որ է 'ի հիւսիսա.
կողմն քղթին, երեխն մինչև ցայժմ մնացորդք տւե.
րակաց թատրոնի հռովմանցւոց. և 'ի մերձակայ,
դտշտի անդ՝ կան բժմես մնացորդք բոլորածիր շին.
ուածոյ ինչ խաղարիուեց. ուր շնորհ կայ փոքրիկ
մատուռն, յորում մատուցանի պարգ վս նց, որք
'ի սրբագնութեա ատենէ դատապարտին 'ի հուր. զորս
յնչագոյն այրէին մերձ յայն տեղին. այլ այժմ
բարձեց է այն խստութ.

Աղւալս գե հենարէս. 'ի հն' Գօմբէութեած: Ե քղք հին,
ուր արքենկան դոլէտոյ ունի հայտկապ աւգարանս. և
Են 'ի հմ 3 ժղվապետէն և կեղեցիք. 19 մենատանք
արանց, և 9 կանանց. 24 մեծամեծ դպրոցք. 4
անկելանոցք. և մի երևելի համալսարան, որ յու-
նուն քղքիս անուանի գօմբըլուդեան համալսարան:
Կուտալագիւարտ. զոր ապիւլֆէտ արարացի կոչ.
Վարի ըլ հափլարտ: Քշք առ հենարէս դետով. ունի
քնակիլս առաւել ք զ2000. 9 ժղվապետէն և կե-

զեցիս . և 7 մենաստանս արտանց , և 7 կանանց . և
քանի մի անկելանոցս . և գործարան ջուխսյի , և
այլոց ասունեղէն իրաց :

Պիւնուիդիւս . որ թարգմանի՝ գեղեցիկ խուսարան ,
կմ զբօսարան . կոչի և գեօզ արքունի : Ե շինուած
մեծ 'ի ըորս բազուկս կմ առաջս բաժանեալ . որք
ձեացուցանեն զկատարել քառանկիւնի . շինել 'ի դ
փիլիպոսէ արքայէ . յորոյ յիւրաքանչիւր անկիւնո
ւն խորանք , կմ վրանք վայելուչք . և 'ի միջի անդ
քառանկեան՝ է պղնձի արձանն ը փիլիպոսի ար
քայի հեծեալ յերիվար պղնձի , և պարտէզ վայե
լուչ . ուր յըարձակ տեղւոջ միում պահին պէսոլէս
կատաղի դաղանք ծանուցեալք և անձանօթք՝ բեր
եալք յօտար Յաց : Ե անդ եանտառ մեծ և զուար
նալի սակս զբօսանաց . և 'ի նմ երեք մեծամեծ
լինք , բջմ վրանք , և պարտէզք , և տղբիւրք . և
մերք առ նովաւ երկու գեղեցիկ անաղատք՝ ան
ուանեալք ԱԷ անդն , և ԱԷ պօրս : Յայս գեօզ սո
վորուի է արքային սովոնիոյ կալ միալ 'ի գտընան ,
և 'ի մեծ մասն ամառան :

Փարփու : Ե գեօզ արքունի , 7 մղոնաւ հեռի 'ի մատ
րիսոյ , առ մանզանարէս գետով 'ի հօվտի միում .
յորում բաց 'ի գլխաւոր շինուածոյն կատուցելոյ 'ի
ն կարոլոսէ , (որ և զարդարել է բջմ ծարտարա
գործ նկարուէ երեւելի երեւելի նկարչաց .) Են ոյլ
և բջմ շինուածք : Առ սովին տեղեաւ սկսանի ան
տառ մի տնկախիտ ծառոց , և լեռնային , որ և է
թիգրական տեղի որսոյ պարսպապատ . որոյ շրջա
պատն է իբրև 84 մղոն . և են 'ի նմ ցրիւ աստ և
անդ բջմ տունք , առ 'ի հանգիստ այնոցիկ՝ որք
գնան անդ յորս վայրենի երեսոց : 'Ի շինուածս՝ որք
գտանին յանտառի անդ՝ երեւելի է աշտարակն ան
ուանել . Ալլարաէ բարտայ . շինել 'ի ն կարոլոսէ 'ի
գլուխ բլրոյ . կիսաժամու Հնիկրհաւ . հեռի 'ի գեղ
ջէ անտի , յորմէ երեխ բոլոր մատրիտ քլքն . և են
'ի նմ նկարք սքանչելիք գործք երեւելի նկարչաց :

Սանտ Մբենոս ըւնչու Լայուիւլ . յա ԱԷ լորենտիոս ար
քայաշէն էսքօրեալայ : Ե գերահռչակ մեծակառոյց
հրաշալի մենաստան միանձանց կարդին սբյն երո
նիմեսի . զոր սպանիացիք մի յեսթն հրաշից Շի հա
մարին . 25 մղոնաւ հեռի 'ի մատրիտոյ . կառուցել
'ի բ փիլիպոսէ , 'ի յշտի մեծի յավթուն՝ զոր արար
ըստէմ գաղղիացւոց 'ի 1557 . 'ի պատղմի սըյն կուին
ովինոսի : Այս շինուած սկզբնաւորեցաւ 'ի 1563 .

և կտրեցաւ 'ի 1584. յորում ծախեցաւ 25 միլիոն ռուկի դահնեկան: Չե մենաստանին է քառակուսի. և երկայնուն իւրաքանչիւր թեռոյ՝ է 250 քսյլ. իսկ բոլոր շվաղապատն՝ 1000 քայլ: Բաց 'ի բնակարանաց անտի կրօնաւորաց, որք են իրեւ 200, են 'ի նմը բզմ մեծամեծ սենեակք, և սրահք՝ պահեալք վլլ թղթին, և իւրոց պաշտօնատարաց, և այլոց արքունի սպաստորաց:

'ի բովանդակ շինուածս մենաստանիս՝ երևելի է եկեղեցի նր. որ ունի 40 մատուռս, և նոյնչափ հոյակապ մեծագին խորանս: Աւագ խորանն՝ որ է 'ի դժևաւոր մատուան անդ, իստորէ մինչեւ ցագագամն ցվերին կամար եկեղեցւոյն՝ է բովանդակ յասպիտքարէ. գին այնը մատաան համարի 5 միլիոն: Նոյն որէս և սուանդատունն է ըարձակ և հոյսկապ շինուած, զարդարել նկարուք դիցիանու, և այլոց դերահաջուկ նկարըաց: Անդ պահին մեծագին զարդք խորանաց եկեղեցւոյն, և քէնյից. անհամար արծաթի և ոսկի անօթք. յորս նշանաւոր է խաչ մի մեծ համակ ոսկի, զարդարել մեծամեծ և սակաւագիւտ մարդարտովլք, կարմիրքիւան յակնօթօք, կապուաակ զմբիսաօվլք, անդամանդ ակամբք, և այլովլք պէսսող մեծագին ակամբք:

Ա. Յ. յաւէտ ք զմմ' հրաշալի է դամբարանն Շադաւորաց, և դշնոյից սպանիոյ. զորոց զննն ետ կարոլոս եւ, ապա փիլիպպոս թ, դ, և դ, կտրցին. որոյ շինուեն աւարտեցաւ 'ի 1654: Եւ է այն՝ այր դեսնափօր 'ի ներքոյ աւագ խորանի եկեղեցւոյն 'ի ձև ու ժամանկիւնք. յոր լինի իջանել ը մարմարիսն և աստիճանս. որոյ շքեղուեն, և ձոփուլն բազմապատիկ ականց, և այլոց պէսսովէս մեծագին քարանց, և ոսկի և արծաթի և պլնձի զարդուց, որք յամ կողմանց ցոլացել ճառագայթեն առ հնրկ, հիացուցանեն զաշո տեսողաց. յորս յաւէտ հրաշալի են կնիք, կմ նշանք թղթաց սովածիոյ 'ի գունակ գունակ պատուականքարանց վեսնչելի ճարտարությօրինելք: 'Նոյնպս սքանչելի են և 16 մահարձանք 'ի գունագոյն յասողիս քարանց, որք բարձել ունին զկամար գետնափօր այրին. և 'ի յետուստ նց կան նոյնչափ թունով կճեայ մահարձանք վայելուչ կարգաւորելք, և իւրաքանչիւրն ունի վերնախարիսխ պղնձի ոսկեզօծ: Իսկ 'ի ճակատ այրին հանգէտ մտից նր՝ է մատուռն մեծագին զարդուք զարդարեալ. յորում յաւէտ երևելի է խուչ ոսկի բարձ-

բարձել ունելով՝ ի վր զիսացելեալն ոսկե ձոյլ զարդարել մեծագին ակամիք պատուականոք : Իսկ կողմանքը մատրան բաժանել են՝ ի 26 խորշ, կմշշերիմս զուգահաւասարս ըստ մեծուեն, չորս չորս ՚ի վր մի մեանց . և յիւրաքանչիւր խորշս կայ մի մի տապան ՚ի սեաւ և յընտիր մարմարիսնեւ, զարդարել պղնձի ոսկեզօծ զարդուք . և ՚ի նոր գնին մարմինք թղթրաց, և դշասյից : Բայց որք մեռանին առանց ունելոյ զաւակ արու, ոչ դնին՝ ՚ի տապանս յայնոսիկ . այլ յայլ երկու դամբարանս, որք են՝ ՚ի ներքոյ եկեղեցւոյն մերձ՝ ՚ի նոյն շիրիմն թղթրաց :

Բաց յասացել իրացդ, երևելի է և գրատունն այսր մենաստանի կառուցել ՚ի բի փիլիպպոսէ . և ՚ի ք փիլիպպոսէ ճոխացուցել յոդնապատիկ ձեռագիր ընտիր ընտիր մատենիւք : Անյլ ՚ի 1671 հրդեհ անկանալ ՚ի գրատուն անդ, այրեցած մեծ մասն ՚ի տրպագրել դրեանցն . և հազարաւոր հատորք ևս յանդիւտ ձեռագրաց . և հազիւ 1805 ձեռագիր մատունիք զերծան ՚ի հրոյ :

Կիւնչա կմզ Գուսէնսա : Է՛ քղք ՚ի վր բլըսյ ՚ի սիեռա գւոի, առ քսուկար գետով, ենպանիստ, որ ՚ի 1183 անդ փոխադրեցաւ ՚ի վալերայ . և տարեկան հասք ենդսի նը է 60000 ոսկի դահեկան : ՚ի սմին քղքի են 14 ժղվապետին եկեղեցիք . և 14 մենաստանք, 8 արանց և 6 կանանց : Է՛ ՚ի նմ և ատեան սրբութննութե :

Հունիւն . ՚ի հն՝ Օբրա . այլեւ Օբրա իւլիա : Քաղաք բարեշէն ՚ի սմին գւուի . ունի 10 ժղվապետին եկեղեցիս . 5 մենաստանս արանց, և 2 կանանց :

Աւարաւ : Վղդք փոքր ՚ի բարձր վայրի ՚ի սմին գաւառուի՝ առ կուատարմենայ գետով, որ ունի դղիակ ամուր . և 5 ժղվապետին եկեղեցիս . 5 մենաստանս արանց, և 2 կանանց :

Աւարաւ : Աւան պարսպաւոր առ ոսու բլըոյ, որ և գլխաւոր տեղի կարգի ասպետաց սրբյն յակովբայ, որ ՚ի քասդիլիոյ . որոց պարդեեցաւ ՚ի 1174 :

Սիւտագ աւաւ . որ թարգմանի քղք արքունի : Քղք փոքր ՚ի մանիքա գւուի . որ ունի 3 ժղվապետին եկեղեցիս . 4 մենաստանս արանց, և 3 մենաստանս կանանց . և 3 անկելանոցս : Անյա քղք 3 մղնաւ գետի է ՚ի կուատիանայ գետոյն . սակայն ՚ի վր այսր ամի ՚ի յորդել ջուրի նը, և ՚ի զեղանիւն զափամիք, երբեմն հասանին մինչև ցքղք անդը :

Մանաւարէն : Աւան՝ ի մանիքա դւռին . առ որով
լիսի քրթում, այն է՝ զաֆրան, բշմե պատուական :
Աշխատիօ : Աւան մեծ՝ ի սմին դւռի . ունի 2 ժու-
ղովրդապետկն եկեղեցիս, 5 մենաստանո արանց,
և 4 կանանց . և համալսարան հիմնել՝ ի 1552 : Ու-
նի և ինքնաբուղիս աղքիւր բժշկական : Այս աւան
է ը իշխանութե կարգին ասպետացն քալադուսվայի :
Վաւու բնաս : Աւան մեծ, որոյ շրջակայ վիճակն
պարարտ է և արգաւանդահող . բերէ քրթում պատ-
ուական, գինի ազնիւ, և մարացորեն . յորմէ գոր-
ծին հաց պատուական որոյ նման ասեն չիք՝ ի բո-

Ըոր սպանիա :

Քալադուս : Աւան, և գլխաւոր վանք կարգին առ-
սլետաց, որ յանուն նր կոչի՝ կարգ ասպետաց քա-
լադուսվայի : Յաւանէ աստի առնու զանուն և
դաշտ մի ըլարձակ :

Կահանդ ք . Հին քասդիլիա :

Դր մասնաւոր թփրուի, և կոչեցաւ հին քասդի-
լիա, վո զի նախ զսա առին մուղթիք, և ապա
շնորն : 'Ի հարաւոյ՝ ունի իւր սահման զնոր քաս-
դիլիայն . յարևմաից՝ զլեռն . 'Ի հիւսիսոյ՝ զասդու-
րիա, և զպիսքաեա . որ և պիսքալիա . իսկ յարև-
ելից՝ զնաւառուա, և զարակոնա . Զե նր կարիան-
կանոնաւոր է, յայն սակս և տարածուի նր անհա-
ւասար . որոյ երկայնութին է իրրե 231 մղոն . իսկ
լայնութին 138. կմ ը սյլոց 200 : Գլխաւոր գետք
նր են թեյո . և էպրո . որ և իբերս, յորս խառնին
այլ ևս վեց վտակք մանունք, որք առ հսրկ՝ ի լե-
րանց սորին նահանգի ունին զսկիղբն . վո զի կարի
լեռնային է, որով և ոչ այնչափ ինչ արգասաւոր :
Գլխաւոր բերք նր են դինի ազնիւ և պատուա-
կան, և արջառք, և խաչինք . որք բերեն ասր ըն-
տիր և առատ . ը որոյ չիք՝ ի համօրէն սպանիա,
ուրեք ուրեք լինին և արմտիք, և մեղք պատուա-
կան և բշմ :

Այս նհնգ՝ ի նախութիւն էր մասնաւոր կուսակա-
լուի ը տրութե թփրացն լէսնի . բայց՝ ի 1016 փո-
խեցաւ 'ի թփրուի . որ և բաժանի յութն դւռս .
և են ոք Պատրիա . Վաւադուիդ . Քալադուա . Օսմա .
Ան

Սէկուլարական պատմութեան մասնաւոր վիճակին Ուժութան ուղղակի առ հնրկ ի գլուխ և ուր տեղեաց իւրեանց առնուն զանուն :

Պարհեա, 'ի հն' Պիտաւում : Գլխաւոր քղք համօրեն հին քասդիլիոյ զեւոնոտամբ, առ արշանզոն գետով, ունի բերդ հղոր ՚ի գլուխ սեպացեալ և ղառ ՚ի թափ լերին : 'Իերք քղքիս մեծ է և ըարձակ . այլ բնակիչը նր սակաւ : Ունի 16 ժղվդպտկն եկեղեցիս . 8 մենաստանու արանց, և 10 կանանց . 5 անկելանոցս . և մի մեծ և երեւելի դպրոց : Եւ է արքենդանիոտ . որ ՚ի 1078 'ի օքայ քղքէ՝ աստ փոխադրեցաւ . առ նովին ժմկօք եր ոսուկ ենպս . ապա 'ի 1574 ամբարձաւ յարքենպսուն . տարեկան հասք արքենդսի նր՝ հասանէ ց40000 սսկի դահնեկան :

Վալեագուլիս, 'ի հն' Վաւենօւէրում : զոր ապիւլֆէտ կոչէ Մէրինենի Վալեագին : Գլխաւոր քղք համանուն դւռի, մեծ և գեղեցիկ, առ պիտիրկայ գետով . ունի 11000 տունս . 16 ժղվդպտկն եկեղեցիս . 46 մենաստանու . և 13 անկելանոցս . համալսարան երեւելի հիմնել 'ի 1346. և ճեմարան ինչ Շատրուե : Եւ է ենպսանիստ . որոյ ենպսն ունի մոււտս 15000 սսկի դահնեկան : 'Ի մէջ գլխաւոր շինուածոց քղքիս՝ երեւելի են արքունի ապարանք : Ոմանք համարին 'ի սմին տեղւոթ լինել 'ի նախնումն քղքն անուանեալ Պինդիս . 'ի հն' Քալակուրիս . այլւ Քալակուրիս Քի-

պաւլարիս :

Քալակուր : Գլխաւոր քղք համանուն դւռի 'ի բարձրաւանդակի առ շիմազգ գետով : Ունի 3 ժղվդպտկն եկեղեցիս . և 3 մենաստանս : Եւ է ենպսանիստ . որոյ ենպսն ունի մոււտս 18000 սսկի դահնեկան :

Օսման : Գլխաւոր քղք համանուն դւռի, առ տովրո գետով . և ունի հանդեպ իւր յայնկոյս գետոյն ըղպուրկօ անուանել արուարձանն, որ մեծ ևս է և բաշմամարդ ք զնոյն իսկ օսմա քղք . և է ենպսանիստ . որոյ ենպսն ունի մոււտս 26000 սսկի դահնեկան . ունի և համալսարան երեւելի՝ հիմնել 'ի 1550 :

Սէկուլարական պատմութեան մասնաւոր վիճակի վրարձր բարձր և ժայռաւոր լիրին առ երէսմա գետով . ունի հին ամրոց . և իրրե 8000 բնակիւս . 27 ժղվդպտկն եկեղեցիս . 16 մենաստանս արանց, և 8 կանանց . և բշմ տնկելանոցս : Եւ է ենպսանիստ . որոյ ենպսն ունի մոււտս 24000 սսկի դահնեկան : Ունի և գործարանս, յորս գործի չուխայ, և այլ ասուելին գործանք . զի ասր սորին դւռի ազնիւ է . այլ և

և թուղթ, և կեղծելյախնձապտկեայ անօթս : Եւ անդ
և ջրմուղ մեծաշեն, որ կոչի սէկուպեան կամուրջ.
որ ձգի 'ի միոյ լեռնէ ցմիւս լեռուն, 3000 քայլ եր-
կայնուք . հաստատել 'ի վր 76 բարձրաբերձ կամա-
րաց, յորոց ոմանք են 'ի վր միմեանց կառուցելք :
Այլ չունի ինչ դրուած 'ի վր . ուստի և չէ յայտ,
թէ յորում ժմկի շինեցաւ :

Եօթն մզոնաւ հեռի 'ի քղքէ աստի առ սահմանօք
նորքասդիլիոյ՝ է գեօղ ինչ անուաննէ լ Սբ Էւսէտնուս .
զոր 'ի 1716 շինեաց ե փիլիպոս արքայն սպանիոյ:
Եւ է անդ պարտէզ մի մեծ և դեղեցիկ, ազգի աղքի
ծառովք, և շատրուանօք զարդարել : Այս դեռող
ունի բնակիչը իբրև 400 . և արքունի գործարանս
ապակւոյ, ուր շինեն և հայելիս . որք ըս մեծուն,
և ըս մաքրուն ոչինչ ըս հատ են 'ի հայելեացն գաղղիոյ :
Ազնիւս : Գլխաւոր քղք համանուն դւուի առ ան-
տայեա գետով . և ունի 8 ժղվդպտին եկեղեցիս . 10
մենաստանս արանց, և 7 կանանց, և 9 սնկելսնոց :
Եւ է եղուանիստ . որոյ եղան ունի մուտս 24000
ոսկի դահեկան : Ունի և համալսարան հիմնեալ 'ի
1482 :

Սօբիս, 'ի հն՝ Առանցիա : Գլխաւոր քղք փոքր հա-
մանուն դւուի, առ ակամբը տովքո, որ և գուրիսս
գետոյն . և ունի 13 ժղվդպտին եկեղեցիս . 7 մենա-
տանս արանց, և 4 կանանց . և 4 անկելանոց :

Միւլնյա, 'ի հն՝ Աէւանցիա : Գլխաւոր քղք փոքր
համանուն դւուի առ հենարէս գետով . ունի ամրոց,
և 3 ժղվդպտիկան եկեղեցիս . 3 մենաստանո, և 3
անկելանոցս : Եւ է եղուանիստ . որոյ եղան ունի
մուտս 70000 ոսկի դահեկան : Ունի և համալսարան
հիմնել 'ի 1470 :

Ռիսէտ, կմ՝ Ռիսոս, 'ի հն՝ Բայսնիա : Եւ դւու փոքրիկ
առ սահմանօք պիսքաեայ, որ 'ի նախնումն էր մասն
նաւուռուոյ նէնդին . որոյ գլխաւոր տեղիս են նք :
Լիքօն, 'ի հն՝ Լուքրէնիամ, և Իւլիոպէիա : Գլխաւոր
քղք ամսւր սորին դւուի . առ հոգրո գետով, մի 'ի
լաւագոյն քղք սպանիոյ : Ունի բնակիչը աւելի ք
5000 . և 5 ժղվդպտին եկեղեցիս . 6 մենաստանս
արանց, 2 կանանց :

Նասէրտ, կմ՝ Նասէրտ : Բերդաքղք սորին դւուի, և
գլխաւոր տեղի գքսուն մակվետայ տոհմին . և ունի
3 ժղվդպտին եկեղեցիս . և 2 մենաստանս :
Անդ Տօմնիօ գէ լս + ալպարայ : ք Սբ գոմինիկոս քայ-
լատայ : Քղք փոքր առ կլերսց գետով, կուլել զու-
նուն

նուն 'ի սըյն որ 'ի ժբ դարուն : Ունի և եկեղեցիս .
և և մենաստանո կրօնաւորաց :

ԱՄՀԱՆԴ Պ. | ԷՌՆ :

Ի յս նահանդ՝ որ կոչի և թքրուե, 'ի հիւսիսոյ՝
ուռնի խւր սահմանակից զասդուրիա . յարեմտից՝
զկալիցիա, և զփորդուքալ . 'ի հարաւոյ՝ զէսդու-
մատուրա . իսկյարենլից՝ զնորքասդիլիս : Տարա-
ծութի նր 'ի հիւսիսոյ չե հարաւ՝ է 192 մղն . իսկ
յարեմտից չե արեելս՝ 130 : Երկիր նր արդաւանդ-
է . և բերէ զնմ , որ հարկաւոր է կենաց մարդկան :
Գինի նր ազնիւն է և պատուական . գտանի անդ և
զոճազմ երկնագոյն , որ այն ինքն է՝ լանիվելոտ քար :
Աւնի և դեռս , յորս գլխաւորն է տովրօ կմ տուրս .
որ յարեմտից չե արեելս քնթացել , բաժանէ զնա-
հանդն յերկուս հաւասուր մասունս : Մը 'ի հիւսիս և
'ի հարաւ . որք են իբրև երկու մեծամեծ դւոք .
որոց գլխաւոր տեղիք են հետագայք :

ԿԱԼԻԱՆՈՐ ՄԵՂԻՒ ՀԻՒՍԻՍՈՅԻՆ ՏԱՐԻՆ :

Ի ն 'ի Ֆմկս հռովմայեցւոց՝ Եօներդր և գիշ գեր-
մանեան անուննել : Ե գլխաւոր քղք համօրէն
նահանդին՝ կմ թքրուե առ էզլա գետով . որ ը դրից
խրոց մեծ է , այլ բնակիցն սակաւ առ համեմատուք
ըարձակ տարածուե նր . զի են իբրև 12000 ոդիք :
Աւթի ժղվդպտկն եկեղեցիք գոն 'ի նմ . 7 մենաս-
տանիք սրանց , և 6 կանանց . և 4 անկելանոցք : Եւ
է ենդուանիստ . որոյ տարեկան մուտք հասանեն ց3945
ոսկի դահեկան , որ անմիջակուն չե հռովմայ հայրապե-
տաւ : Մայր եկեղեցի նր է մի յերեելի եկեղեցեացն
ապանիոյ :

Աղանիս , 'ի հն' Աղանիսիւս սիստա . Քղք առ իւ-
երտո գետով . որ ունի 8 ժղվդպտկն եկեղեցիս . 4
մենաստանո . 9 անկելանոցս : Եւ է ենդստանիստ .
որոյ տարեկան մուտք են 2817 ոսկի դահեկան :
Մերինս ու սիստա . 'ի հն' Ֆօրում եկառուամ . յս Ուր-
գուստա եկուրացւոց : Քղք բարեշէն 'ի դեղազուարչ
հովտի . որ ունի 3 ժղվդպտկն եկեղեցիս . 3 մենաս-
տանու

տանս արտնց, և կանանց . և 3 անկելանոցու : Այս
տեղի 'ի 1632 անունանեցաւ քղբ 'ի փիլապատու ար-
քայէ . և է գլխաւոր տեղի մասնաւոր իման դքսուէ ,
զոր է կարոլոս արքայն ետ փերդինանդոսի հէնրի
կուէց . որոյ տոհմն մինչև ցայսօր պահէ զանուն
դքսուէն մէտինայի :

Ժաւէնաց . կմ Փալէնիա : Քղբ առ քառիոն գետով .
որ ունի 5 ժղվագտնին եկեղեցիս . 11 մենաստանս .
5 արանց . և 6 կանոննց . և 2 անկելանոցս : Եւ է
եղանակատ . որոյ եկան ունի մուտս 24000 ոսկի
դահէկան : Համալսարանն՝ զոր 'ի 1209 կառոյց անդ
թալփոնսոս արքայն սպանիոյ , 'ի 1240'ի սալամանքա-

սր և սաղմանտիկէ՝ փոխադրեցաւ :

Դասո , 'ի հն' Դասուս : Քղբ առ տովրո գետով .
որ ունի 22 ժղվագտնին եկեղեցիս . 2 մենաստանս
արանց . և 7 կանանց . և 4 անկելանոցս . և ամրոց
հզօր : Յոյս քղբ հաստեցան հռչակաւոր օրէնք սպա-
նիացւոց , որը կոչին օրէնք դօրոյի կմ դաւրսոի :
Զամօքա , 'ի հն' Սէնտիգա , կմ Սարսէրիս : Քղբ ամուր
առ օտվրո կմ տուրո գետով . որ ունի 24 ժաղովրդա-
սկետական եկեղեցիս . 6 մենաստանս արանց . 8 կո-
նանց : Անդ են նշիարք սիյն իլդէփոնսոսի արքեպոսին
դոլետոյ : Եւ է եղանակատ . որոյ եղանականն հիմ-
նեցաւ 'ի 1119 կմ 1124 . և տարեկան մուտք եղոսի
նը է 28000 ոսկի դահէկան :

Վալիաւոր պեղէր հարաւային մասին լեռնի :

Վալիաւոր , 'ի հն' Սալամոնիւ : ը ապիւլֆէտայ՝
Մէփինէր սալէմ : Քղբ հին առ դօրմէս գետով ,
ը մէջ երկուց լերանց . և հովտաց , որ ունի 15
ժղվագտնին եկեղեցիս . 31 մենաստանս . 20 արանց ,
և 11 կանանց . 6 անկելանոցս . 25 գապրոցս . և հա-
մալսարան երևելի . որ 'ի 1240 'ի փալէնցայէ տատ
փոխադրել յանունայսր քղբի անունի մինչեւ յայժմ :
Եւ է եղանակատ , որոյ տարեկան մուտք են 24000
ոսկի դահէկան : Աստ սկսանի հին ձնպհն հորդել
'ի նախնի հռովմայեցւոց , որ հանէ 'ի մէրիտա և 'ի
սիվիլեա , որ և իստաղիս :

Սիդար ուստիյէ . որ թրդմինի Հռոդէրիկեան քղբ : Այ-
դղբ ամուր և բազմավաճառ առ ակվէտայ գետով .
որ ունի իրարև 60000 բնակիչն . Դժղվագտնին եկեղեցիս .
9 մենաստանս . 3 անկելանոցս : Եւ է եղանակատ .

որոյ տարեկան մռւտք է 16000 ռուկի գահեկան: Այս
քղք շինեցաւ՝ ի ժք դարուն՝ ի դոնզալէս հռոդէրիկոս
իշխանէ՝ ի նմին վայրի, ուր՝ ի նախնութեան եզեւ Մերոպ
բնիս, կը Օժառողբէիս քղք, որ և յիշխանէ անտի
կալաւ զանունն:

Աշեղյա, 'ի հն' Եւերիստ: Քղք կմ աւան առ Թոր
մէս գետով. ունի ճաղիչողակն եկեղեցիս. 2 մենաս
տանս. և 3 անկելանոցս, և պատուական ինքնա
բուղիս ջերմուկս առողջարարս:

Կահանգ Շ. • Խաղոհմատուրա:

Կ յո նահանգ՝ ի նախնութեան անունել Պէտոնիս, 'ի
հիւսիսոյ՝ ունի իւր սահմանակից զվեռն. յարեա
մտից՝ զփորդուքալ. 'ի հարաւոյ՝ զանտալուսիա. իսկ
յարեւլից՝ զնոր քասդիլիայն: Տարածուն նր՝ 'ի հա
րաւոյ ը հիւսիս՝ է իրրե 18 մզոն. իսկ յարեւմտից
յարեւլս՝ իրրե 140: Օդ նր ջերմէ յոյժ, և երկիրն
թէպէտ սակաւաջուր, մւնդ՝ 'ի գաշտային տեղիս,
(զի 'ի լեռնակողմանս ունի ջուր բարի, և առաս.)
սակայն արգաւանիդ է և բերէ ցորեան, և զայլ
արմաիս, և գինի, և ազգի ազգի պտուղա. ունի և
արօտս խոտաւէտս, և յուռութիս. յայն սակս և յայլ
տեղեաց անդ ածեն զանասունս յարօտ 'ի պարար
տանալ: Երկու գլխաւոր գետք սոլանիոյ, ց՝ թէյօ,
և կուսափանա անցանեն խոտորնակի ը այս նհնիգ.
յորս խառնին և այլ վտակք մանունք: Այս նհնիգ
յունատոյն էր գւռ մի, կմ կուսակալուն որոշելյայլ
ոմն նհնգաց սոլանիոյ. այլ յուն ք զժշ դար, միացու
ցաւ ը նոր քասդիլիոյ, Ասկայն և այժմ ունի իւր
սեփական կուռավար զմասնաւոր կուսակալ: Ուր 'ի
նմ բաժանումն էւռաց. յայն սակս և մեք զժլիսաւոր
տեղիս նր յուն ջեկայդ ստորագրեսցուք:

Պատայէող, 'ի հն' Գուշնիտ Բալնդիս. այլև Բագս աւ
իսութայ. ը ասկու լիքտայ՝ Պաթալւս: Գլխաւոր քղք
հտմօրէն նհնիգին առ կուսափանա գետով. յորոյ վր
ունի հին կամուրջ քարաշէն, և ամրոց հզօր առնու
վաւ հանդէսկ փորդուքալսց: Ունի 6000 բնակիչն.
3 ժղվապակն եկեղեցիս. 12 մենաստան. 5 արանց.
և 7 կանանց. և 3 անկելանոցս: Լյու է եպսանիստ.
որոյ տարեկան մթւոք է 18000 ռուկի գահեկան: 'ի
գ

1658 և 'ի 1705 տաշարեցաւ 'ի փորդուքալայ, այլ
վայրապար, զի ինչ ոչ կարացին առնել նմ։ 'ի 1801
'ի սմ եղեւ գաշնակցուին ը մեջ սպանիոյ՝ և փորդու-
քալայ՝ և գաղղիոյ։

Աշխանիաբարա: Եւ աւան ամուր ոչինչ կարի հեռի 'ի
սահմանաց փորդուքալայ, առ թէյօ դեառվ. յորոյ
վը ունի քարաշէն կամուրջ հին շինել 'ի հռովմայեց-
ւոց առ տրութ տրայիանոսի։ Երկու ժղվդապտկն
եկեղեցիք են 'ինմ. և + մենաստանք։ Զայս տւան
էառ թ ալփոնսոս արքայ 'ի 1214. և ետ 'ի պարդե-
ասպետաց կարդին սըյն յուղիանոսի պէրէյրեան։ որ
յետոյ յաւանէ ասախ կալաւ ղանուն, իրբե 'ի գըլ-
խաւոր տեղւոջէ իւրմէ. զոր ասպա 'ի 1706 առեն
փորդուքալայ։

Գուրիա, Ալտ. Գաւարիամ: Եւ քղք փոքր առ ալակոն
դետով. որ ունի 2 ժղվդպտկն եկեղեցիս. 2 մենաս-
տանս. և 3 անկելանոցս։ Եւ է եպսանիսու. որոյ
եպսն յամին ունի մուտս 2600 ոսկի գահեկան։

Փլավէնցա, 'ի հն' Բլավէնցա։ Ք-Ղ-Է սարեցէն առ
սէրթէ դեառվ. որ ունի 7 ժղվդպտկն եկեղեցիս. 4
մենաստանս արանց, և 3 կանանց. և 5 անկելա-
նոցս. և 2 մեծամեծ դպրոցս։ Եւ է եպսանիսու.
որոյ տարեկան հասք է 40000 ոսկի գահեկան։ Այս
քղք ունի բշկականութիւն, որ և հիմնեցաւ՝ կմ լաւ
ևս ասել նորոգեցաւ 'ի ժամանակակից արքայէ քառ-
դիլիոյ 'ի 1180. որ և էր սա յուղադոյն գլխաւոր քղք
մասնաւոր իշխանութ. բայց 'ի 1488 առաւ յարգունիս։

փոխանակել ը պէյսրայս դւորին։

Թուրուկուլո. կմ Թուրուկուլո. 'ի հն' Գոււռուին իւլիա. որ
թրգմնի Աշտարակ յուղոսի։ Քղք փոքր 'ի վը
բլրոյ. որ ունի 6 ժղվդպտկն եկեղեցիս. 4 մենա-
ստանս արանց, և 6 կանանց. այլ և դղեակ։ Այս
տեղի 'ի 1437. անունանեցաւ քղք։

Մերիտա, 'ի հն' Աշ-կ-ի-ր-ա-ն եմերիտա. զոր ապուլֆէտ
կոչէ։ Մարիտա կամ Մարիտահ։ Քաղաք փոքր առ
անաս դեառվ. որ ունի 3 ժղվդպտկն եկեղեցիս. 6
մենաստանս. 3 արանց, և 3 կանանց։ Բստ եկեղե-
ցական իրաւանց է ը իշխանութ մենաստանին սըյն
մարիտահ՝ կարդին սըյն յակովայ, 'ի նախնումն երե-
կլի էր այս քղք. զոր 'ի 713 առին արաբացիք զկնի
սաստիկ պաշարման։

Պէտիս: Աւան 'ի բարձրաւահնդակի, որ ունի ամրոց.
և մի միայն եկեղեցի ժղվդպտկն. և 4 մենաստանս
'ի վիճակի այսը աւանի 25 միջնաւ հեռի 'ի փլավէն-
ցայ

շխայ՝ և ձոր մի՞ կմ՞ հովիտ զուաբնալի երկայն իբր
42 մըլն , և լոյն 10. յորում են բազմուն ընտիր ըն-
տիր սկավարքեր ծառոց . և պատուզք նց համեղք յոյժ .
և դաշտք մարդագետինք , և պարտէզք , և բուրաս-
տանք , և աղբիւրք ականակիտք պատուական ջրոյ .
և վատակք ջուրց լի ընտիր ընտիր ձկամբք : Յամառ-
հային Ֆմկս 'ի տիրել տօթոյն , բշմք 'ի մեծամեծաց
սպանիացւոց 'ի շրջակայ քղքց տմսօրեայ Ֆմկս մնան
անդ . 'ի նմին հովտի են 17 բնակել տեղիք կմ՞ վեօզք ,
յորս գտանին իբրև 5000 բնակիցք : Անդ է և երե-
ելի մենաստանն Այբ յառափառ անուանել . ուր 'ի 1556
ե կարոլոս արքոյն հրաժարել 'ի կայսերական իշխա-
նուե՝ առանձնացել կատարեաց զմնացոնած կենաց
իւրոց :

Պէյար . լու ապուլֆէտայ . Պէյերահ : Աւան 'ի հովտի
ուռ ոսս լերին , որ յաւանէ աստի ունի զանուն : Եւ
Են 'ի նմ 3 ժղվդպտկին եկեղեցիք . 3 մենաստանք , և
գործարան մի չուխայի , և այլոց ասունեղինաց . որ
և է գլխաւոր տեղի մասնաւոր իմն իշխանուն , փո-
խանակել լու փլազէնցիայ . ոնդ և վերադոյնդ յշտկե-
ցաք : Են անդ երկու նշանաւոր աղբիւրք առ մի-
մեամբք . 'ի միոյն՝ բղխկ ջուր ցուրտ պատուական .
իոկ 'ի միւսոյն՝ ջուր ջերմ առ 'ի պէտո բազանեաց :
Քուեւեւ աւ լու + աշւլւեւու . յն ասպետաց : Է քղք միուլ
մկնաւաւ հեռի յատրիլլայ գետոյն . որ ունի 4 ժղղովր-
դապետական եկեղեցիս . 3 մենաստանս արանց , և
6 կանանց : Այս քղք հիմեցաւ 'ի 1229. և 'ի սկզ-
բուն անդ կոչեցաւ քսէրէզ պայատօղայ . զոր ե կո-
րուոս անունանեաց քղք :

Կահանգ ե . Անտալուսիա . յորում էն
Անդլետ , Վարդովա , և Լաւեն :

Ապահով շարձակ ե յոյժ . զոր լաւ ևս է ասել
առ , քնչնդ . զի պարունակէ մեծամեծ նհնդս ,
կմ՞ թղրուիս . ց' զմժգրուին սիվիլեայ , գորտովոյ ,
և ետենայ . և փոքր մի յուջ նաև զթղրուին կռանա-
դայ , որ և կոչի վերին անտալուսիա . յայն սակս
սա , զորմէ աստ իսօսինք , անուանեցաւ Ապահովին անդա-
լանիա : Մասն ինչ սորին Շի լումանց 'ի նախնումն
կոչեցաւ Պէտիւս . այլւ թարւէլ . կմ՞ լու սովորութե-

քաղդէացւոց և ասորւոց՝ փոխելով զերրայտական տառս Ծի՞ ՚ի թառս, Թարթեսիս, Արդ՝ ունի իւր սահման՝ ՚ի հիւսիսոյ՝ զէսդոհմատուրա, և զնոր քասդիլիս. յորմէ անջատի միագօտի լերամբք, որք կոչին Սիեռա Խոչնա. յարեմտից զալէնթէօ, և զալկարվիս. որք են նհնդք փորդուքալսյ. ՚ի հարաւոյ՝ մասամբ իմն զովկիանոս, և մասամբ իմն զսեպտեայ նեղուցն.

իսկ յարելելից՝ զկռանադա, և զմուրվա:

Գյլսաւոր գետք նր են կաւագալգլվիր, ՚ի նոսխնեաց Բէտիս, և Տարդեռա անունանեշ, որ հոսի ը երկայն ը մեջ գաւառին. և բաժանէ զնա յերկու մասունս: Եւ Վասպիանա, այն է Ալնա, գետն մեծ. որ յարեմտից բաժանէ զնա յալկարվիոյ փորդուքալսյ. ունի և զայլ գետս մանունս, յորոց ոմանք անմիջանդս մուանեն՝ ՚ի ծովին. ող Օրէեր, կմ Օրէեւ. Ծախնիս, որ կոչի և Աղնին, որոյ ջուրք յոռի են և լիսասակար բուսոց և ծառոց և ամեննելին զուրկ ՚ի ձկանց, և յայլ տմշը քային կենդանեաց, յորոց ոմանք խառնին ՚ի կուատալցվելիր: Այս նհնդ համարել է լսագոյն մասն սպանիոյ. զի արգաւանդ է, և բերէ զնմազգս ընտիր և պատուական պալոց. մեղք առատ և աղնին. և գինի պատուական. ազգի ազգի արմտիս. մետաքս բշմ. ձէթ պատուական. և անասունս յովովս. զի արջառս, և ոչսարս, և մէնդերիվարս ընտիրս. ող և մետազս, զի կիննաբագիս. որ է նիւթ ինչ կարմրագոյն. և սնտիկ աղնին: Օրնր կարի տօթագին է յամառան. ուստի և սովորութ է բնակչաց նր ննջել ՚ի ցերեկի, և ՚ի գիշերի գործել և մնպհորդել: իսկ յայլ եղանակս տարւոյն բարեխառն է. զի ՚ի սահմանել թմկս շնչէ անդ հողմն

զովոցուցիչ:

Այս նահանդ, կմ լաւ ևս ասել Յ, ող վերագոյնդ յիշատակեցաք, պարունակէ զերիս թքրութիս, կմ մեծամեծ նհնդս, որք են Սիւլւէս. Գորդուլս. և Եսէն, զորս միլմիոջէ ստորագրեսցուք յովիկայդ:

ա. Արևելեա:

Սիւլւէս, կմ Սիւլւէս. որ կոփ և թքրութի, իբր զի յովագոյն ուներ իւր սեփական թքք. ունի 15 քղբս. 160 աւանս. 25 գեօզս. 512 տեղիս քանդելս և աւերեալս. 257 ժղվրդապետութիս. 172 մենաստանս արանց, 86 կանանց. աւելի ք 4000 Նական-

գչինյս . 6000 կրօնաւորս , 4000 կրօնաւորել կանայս . և 81678 գերդաստանս : Խսկ գլխաւոր տեղիք նր են հետագայքդ :

ՍԻՒԼԵ- . կմ ՍԵԼԻԼԻ- . 'ի հն" Հիւժաւի- . զոր արաբացիք լսկդիւշահ կոչեն : Գլխաւոր մայրաքաղաք այսր թքրութեն , մեծ ք զնմ քղքս սպանիոյ , հին բազմամարդ և բաղմավաճառ . կառուցեալ 'ի գեղեցիկ գաշտավայրի՝ առ կուատալգվելիր գետով . շրջապատ նր է իբրև 12 մղոն . և ունի 28000 տունս . այլ թիւ բնակչաց հազիւ հաւասարի թունյ տանց . զի յոլսվք 'ի տանց դատարկ են 'ի բնակչաց . փողոցք նր նեղ են . և շինուածք տանցն անշուք : Եւ է արքենպանիստ . որոյ մայր եկեղեցին ըստ մեծուեն գրեթէ մի միայն է 'ի համօրէն սպանիա . խսկ տարեկան մուտք արքեպսի նր է 180000 փեցա . որ առնէ իբրև 61360 վէնէտիեան ոսկի գահեկան . թող զ20000 տուքաթն , որ առնէ իբրև 9390 վէնէտիեան ոսկի . զոր ամի ամի պարտական է արքեպսն տալ յարքունիս : Խսկ տարեկան մուտք ուխտին մայք եկեղեցւոյն է 140000 տուքաթն . որ առնէ իբրև 65750 վէնէտիեան ոսկի : 'ի ամին քղքի են 19 ժողովրդապետական եկեղեցիք . 50 և աւելի ևս մենաստանք արանց , և 32 կանանց . 24 անկելանոցք . համալսարան երեւելի հիմնեալ 'ի 1504 . բազմապահիկ դպրոցք գիտուեց , և ազատական արուեստից : 'ի նշանաւոր շինուածս քղքիս , բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն երեւելի են արքունի աղարանք , որ կոչի Աշխարհ . արքայական շինուածն ծխախոտոյ , թք թիւ թիւնի . որ շարձակութ , և մեծաշինութք իբր մի միայն է՝ ոչ միայն 'ի սպանիա , այլ և գրեթէ ըստ համօրէն եւրոպիա . աստի ելանէ ծխախոտն , թէ լրսեալ , որ է ողուանութի , որ և հռչակաւոր է ըստ տեղիս , և թէ 'ի տերե , և սփռի ըստ ապանիոյ . ունի և ջրմուղ մեծաշէն արտաքոյ քղքին արժանի տեսանելոյ . և արուարձան մեծ յայնկոյս գետոյն , անուանել Տէխնա . որ 'ի 1733 քղք անուանեցաւ :

Այս քղք կարի անշքացաւ 'ի փոխադրիլ անտի 'ի 1717 արքունի ատենին՝ կմ ժողովոյ վճռկանութենդկաց նի 'ի քատիչէ քղք . որով և արուեստքն ևս ոչ սակաւ նուազեցան . զի ուր յոթն 16000 ոգիք գործէին ասուեղէնս և մետաքսեայս , այժմ հազիւ 3 կմ 4 հարիւք գործէն : Սակայն վճռկանութ նր բարգաւաճէ , որ յերիս երեւելի գլուխս է բաժան-

եալ. որք են՝ ասր, իւղ, և պտուղ, ը որս և քըրքում. ամի ամի իբրև 2500000 օխայ ասր ելանէ՝ ի քղքէ աստի, իւղ 4622000 օխայ, բայց այս ոչ միշտ. իսկ պտուղք՝ են լեմնն, նարինջ, խնձոր սինէացւոց, որ է ազգ ինչ պտղոյ. որով ամի ամի լնուն հարիւրաւոր նաւու. նաև քրքում բղմ ելանէ անտի: իսկ յայլոց ըունի պէսպէս իրս, զր կտաւս 'ի ցէզիոյ, ի ստորին սաքսոնիոյ, և 'ի բրիտանիոյ, ող և առունեղէն կերպասս, ևն: Այս քղք հանդերձ շրջակայ գտւառաւաւ իւրով առ թմզօք մուղըեաց առաւելքաղմամարդ էր, ք այժմ: Աստ 'ի 1739 վճարեցաւ երևելի դաշնադրութեն 'ի մէջ սպանիոյ, գտղիոյ, անդղիոյ, և հօլսնաւայի, 'ի նսլաստ կարոլոսի որդւոյ ալքային սպանիոյ, որ յետոյ թքրեաց 'ի նաբօլի. ուր և հաստատեցաւ տէրութեն անդղիացւոց 'ի վրձիսպատալդար գերահուշակ բերդին և քղքի: 'ի 1755.

մեծապէս ինասեցաւ 'ի գետնաշարժուէ:

Քառիւն. 'ի բարբառ սպանիացւոց Քառիզ: Ի քաղաքաբերդ հզօր, բաղմէջառ և գերահուշակ նաւահանդիստ եւրոպիոյ, կառուցել յարեւմուեան ծայրներկայն և թիւրաթեկ լեզունի ինչ հողոյ, որ 'ի հարաւոյ արեւելից ձոփի ը հիւսիս. և արեւմտեան մասն նր կոչի Քառիզ. իսկ հարաւային արեւելեանն՝ կոչէ Նեռայ: Եւ է սա կղզի՝ ունելով անձուկ նեղուց անջրապետ ը մէջ ցամաքին, ը որում կցի 'ի ձեւն Սուակն անունանել կամրջի՝ կառուցելոյ 'ի վրձնեղուցին համակ վիմատաշ. և հաստատել 'ի վրձն հինգ կամարաց, և 'ի կողմանէ քղքին սպաշտապաննել ամրոցովք, և պահակապան զօրօք որ և է մի 'ի հրաշալի շինուածոց ծի. զոր ոմանք 'Դաւլդրէ կոշեն: Այս կղզի 'ի նախնուումն մեծ էր ք այժմ. զի երկայնուին նր էր 35 մղն. իսկ բոլոր շրջապատն 105. ոյլ այժմ երկայնուին նր է 11 մղնն և եթ, սկսեալ 'ի Սուակն կամրջէ ինչ յարեւմտեան ծայրն, կմը մինչև ցրերդն սբյն սերաստիանուսի. իսկ լայնութիւն իբրև 7 մղնն. յսրումէ և ձիպուալդար ամրոցն, որ և յայն սակա յանուն սր անուննի Ալճրոց տադիւյ. զորմէ դրես ցուք ստորե: Գլւաւոր բերք նր Են դինի տղնիւ և անունանի ը ամ տեղիո. ունի և արօտս անամնոց խոտաւէտո և յոււթիսո. և աղ 'ի ծովիւ. և ձուկն առատ. յորս երևելին է 'Դան անուննեալ ձուկն մեծ, Երկայն 6 կմ 8 երբեմն ևս 10 ստոնցափ: Իսկ քատիչէ կմ քատիզ քղքն փոքր է. զի երկայնուին նր է իբրև 800 ձոլ. և լայնութիւն 500: Փո-

դուք նր ըստ մեծի մասին նեղ են, թիւրաթեկկ, և
առապար, և տղմուտ. բայց ունի և փողոց լայնս,
ուղիղս, և սալսայատակս, Տունք նր են 'ի կոփածոյ
քարանց եռայարկ կմք քառայարկ. և առնոքոք բակ
քառակուսի սալսայատակ, Բնակարանք նր՝ և կե-
րակրեղէնք՝ թանկագին են, ոոկ և ջուր ըմպելց
սակաւ. զոր բարձեալ բերեն 'ի նեկնդսուէն սըյն
մարիամու, որ չէ ինչ հեռի. թէպէտ գրեթէ ամ
տուն ունի գետնափոր ջրշիղջ 'ի ներքոյ բակին, ուր
հաւաքին ջուրք անձրեաց : Թիւ բնակցաց նր է եր-
բե 70000. որոց գրեթէ երրորդ մասն են օտարազ-
գեք. զը գաղլիացնք, խոալսացիք, խոլանտացիք, համ
պուրկացիք, են. և սք բնշմ աղատուիս ունին ան-
գեն. ոոկ և լուտերակունք. յորոց բնշմք գտանին,
և չունին ուրեք 'ի սպանիս զնոյն աղատուիս, զոր
աստ ունին. 13 մենաստանք են 'ի նմ. յորս երեւ-
լի է մենաստանն, որ էր յուեան միաբանութեն, մե-
ծաւն որոց նմանն վիք 'ի համօրէն անտալսւսիս. և
մի միայն ժղվդապետին եկեղեցի. որ և այն է մայր
Եկեղեցի, շինուած հրաշալի. զի քըլքս այս է ենալսա-
նիստ, ըստքեպսին սիվիլեայ, և տարեկան մուտք
նր է 12000 ոսկի դահեկան : Հինգ անկելանոցք են
'ի նմ. յորս երեւելի է արքայաշէն անկելանոցն վա-
նաւորդաց, և զօրականաց. և առ նովաւ հոյակառ
հեմարան, ուր ուսուցանեն զարուենստ վիրահատու-
թեն, ցը հեռահուեն, և պարտէզ բժշկական բուսոց:
Անդ է ատեանն իմք ժողովն վճռկանուեն հնդկաց
Ֆի. ուր 'ի 1717 փոխադրեցաւ 'ի սիլիլիոյ, ոոկ և
վերագոյնդ յիշատակեցաք. յորում են մի ոմն նախա-
դահ, և ջրք խորհրդականք, և մի գանձապետ. և
սց է դատել զամ դատս, որք հային յառետրուիս
հնդկաց . յորմէ լինի բոլոքումն յատեանն մատրիտ
մայրաքաղաքին: Այս քզք է կեդրոն վճռկանուե-
տմերիկոյ. և յայն սակս վճռկանք անդղիացիք և
դաղլիացիք՝ ֆիանտրացիք և իտալացիք՝ անդ առա-
քեն վլաճառս իւրեանց. զար սպանիսացիք բարձել
'ի նաւս իւրեանց, տանին յամերիկա, և անտի բե-
րեն նց վաճառս տմերիկոյ. զի գլխովին արդելեալ
է այլոց ազգաց նաւս առսպել յամերիկայն սպա-
նիացւոց. սակայն 'ի վր այսր ամի առաւել շահին
նք յառեւտրուեց անտի ամերիկոյ, քը զբնիկ սպա-
նիացիս. զի սք բաց 'ի վարձուց նաւուցն սակաւ
ինչ շահին. զի գոյզն ինչ այնք, զոր 'ի սպանիոյ
անին յամերիկա: Մաքս վճռցն որք մտանեն անդ,

և ելանեն, (թող զհարկս, զորս վհռկանք սակս առանելոյ վճռկանուիս անդէն՝ տանի յալքունիս, և ըզմաքսն վաճառացն ամերիկոյ.) ամի ամի հաստանէ ց238630 վէնէտկեան ոսկի գահնեկան: Իւրաքանչյուր նախադրել ազդք ունին անդ հիւղատոսս կարգելն մը ծովային վճռկանութե, որք 'ի պատուի են առապանիացիս:

Այս քղք 'ի նախնի փիւնիկեցւոց կոչեցաւ կատէր. կմ կատրէր. որ թարգմանի՝ ցանկ, կմ ցանկապատ տեղի. Եւ ըստ ոմանց, վրիուանօք ասացաւ Սարբէն սուս. և Եւեներո. իսկ 'ի հռովմայեցւոց կատէս. յարացւոց. Ղադէս: Նախնի կատէս, կմ կատախիր քղքն շինեցաւ 'ի տիւրացւոց. և զինի նց տիրեցին նմ կարկեգոնացիք. յորոց առա առին հռովմայեցիք: 'Ի 1262 բոլորովին առաւ 'ի մուզբեաց. և 'ի 1596 աւար հարաւ, և հրդեհակեղ արարաւ յանդ զիացւոց. զորյետոյ վերստին շինեցին ոպանիացիք: Ասլա 'ի 1702 վերստին անդզիացիք և հոլանտացիք պաշարեցին, այլ ըստնայն. զի շարաչար վանեցան 'ի սպանիացւոց: Կարոլոս Ե արքայն սպանիոյ 'ի մեռանելն պատուէր ետ որդւոյ իւլում ֆիլիպոլուսի երկդի, զի փոյթ կալցի ոլահել ը տրութե իւրով զեւ. 'ի վաճառատեղիս. Ֆ' զֆլէսինկա որ 'ի ֆիսնարա, զկօլէպդա՝ յափրիկէ, և զքատիչէ որ 'ի սպանիա:

Պարոյրն քատիցոյ բովանդակի յերկու ծովածոցս միացնալս. որոց մին կոչի Պարոյր Քատիլսա, իսկ միւսն Պարոյր Բունդալսա. մուտ առաջնոյն 'ի քղքէ մինչեւ ցամրոցն. թիյն կատարինեայ կառուցել 'ի հանդիպոյ քղքին 'ի ցամաքի՝ ձգի 2000 ձող ը լայն: Իսկ մուտ երկդին ը մէջ բունդալս ամրոցին 'ի քղքակողմն, և Մատոկոդա ամրոցին կառուցելոց 'ի հանդիպոյ 'ի նեղ ցամաքալեղու ինչ. է 500 ձող: Այս եկդ պարոյր է՝ նւէնդիստ պատերազմական նաւուց և վաճառականաց կարգելոց սակո առեւտրութե ամերիկոյ. ուր նաւք օտար ազգաց ոչ կարեն մտանել. յորժամցածնու ծովին, երեւելի մտոն այսր նաւահանդստի մեայ սինջուր: Արագին կողմն ծովածոցոյս որ սկսանի ը մէջ թօդա և Սբ սէբաոդինու կոշեցել ամրոցաց, և տարածի մինչեւ ցնւէնդիստն սիյն մարեմնայ, բաժանի յերկու մասունո 'ի ձեւն Լուբուես և Տիամանդէ ժայռից: 'Ի մէջ վաճառդաւոր ժայռին տիամանդեսոյ և բունդալէսայ՝ դոյ տարածուի իւր 3000 ձողոց:

Հոռչակաւոր Հերակլեան արքան + (ոող անոնանէին նախնիք մեր,) կմ Հերտուլեան սիւն+ զորոց ասեն, թէ կան և այժմ յեղերս նախայիշատակել լեզուի հողոյ, ըստ ասելոյ ոմանց՝ ոչ այլ ինչ են, ելծէ ոչ զայդի բոլորաձև աշտարակաց, շուրջանակի պատեալ ողարսոլօք, որք թունի թէ ՚ի հնումն էին հողմավարալորեալք :

Եւպլա: Քաղաքապարիսպ առ թինդո գետով, որ ունի բնակիչն իրեւ 3000 և 5 ժղվապետկն եկեղեցիս. և մենաստան մի կրօնաւորաց :

Լէտէ: Աւստ և դղեակ առ սալթէս գետով իրեւ կէս սպանիական մղոնաւ հեռի ՚ի ծովէն :

ՄԵ պէտրոս: Է կղզի մերձ առ մուտոս նեղուցին քատիչայ. ՚ի 1731 ՚ի ժմկո սաստիկ տեղատուեն ծովումօտ յայս կղզի երեւեցան մնացորդ աւերակք վաղնջական քղթին և տաճարին հերակլեոյ կմ հերքուլէսի, շինեալ ՚ի փիւնիկեցւոց. ուր գտին մեծ արձանեայ պատկեր ասղողոնի չուծոյն. զոր խառնաղանձ ժղվիդ սպանիացւոց անդէն և անդ իսպառ սոլուռ խորտակեցին, զի մի և հեռք ինչ նր մնացեն: Գտան անդ և բշմմանը պղնձաձոյլ արձանք կաց. որք զերծուցել ՚ի նցէ, անկատն ՚ի ձեռս մարքէզին կմ իշխանին թերեայ. որ եդ զայնոսիկ յապարանս իւր ՚ի կարգս այլոց հին յիշտկարանաց :

Դասահանգիստ սիյն յարիանս : Քղք փօքր, և երեւելի նւհնգիստ հանդէսի քատիչայ 7 մղոնաւ հեռի ՚ի նմէ : Ունի մի ժղվուդապետկն եկեղեցի. 9 մենաստանս. 3 անկելանոցս. և բնակիչն իրեւ 7000. և տունք նր առ հսրկ քարաշէն են, յորոց յոլովք մեծ են և հոյակապ, և փողոցքն ուղիղ և լայն. Եւ եածոռ մեծ սպարապետին սիվելեայ, գորտովայ. և եաենայ, կմ համօրէն ստորին անուալուսիոյ: ՚ի 1702 անգլիացիք և հոլանտացիք աիրեցին քղթիս առանց ինչ լեդիմագրուեն ուրուք :

Ան ըստաբ ու Պարքամետու. ի՞ ոք զուկաս սպառամետոյ. ՚ի հն՝ Լուլիքէտ քանում. որ թարդմանի տաճար լուսաբերին : Է քղք առ բերանով կուտալդվելիք դետոյն, և նւհնգիստ երեւելի հզօր, կրկին դղեկօք ամրացուցեալ. որ յայն սակս կոչի Բանալիսիւլայ, կմ Հիսուսալուայ. այլ մոււտ նր գժունարին է և վտանգաւոր. ունի մի ժղվոդապետկն եկեղեցի. 13 մենաստանս արանց, 3 կանանց. և անկելանոց մի :

Քառեւել ու լու քրօնուերա. ըստ սպիւլֆեայ՝ Շիւրէւ Ֆաւ

Քաղաք մեծ 'ի գաշտավայրի միով մզնառ հեռի 'ի գուատալէթ գետոյն . ունի բերդ ամռեր . և 9 ժողովրդապետին եկեղեցիս . 13 մենաստանու արանց , և 8 կանանց . 4 անկելանոցս : Յայամ վայրի 'ի 712 վճարեցաւ հաջակաւոր սլողնն 'ի մէջ գթաց և մուղթեաց , յորում հարան գութք : Գլատաւոր բերք և փարթամութի քղթիս՝ են մարացորեն , ձէթ , և առաւել ք զթմ՝ գինի աղնին . որ է կրկնատեսակ . մի քաղցր , իսկ միւսն առ փոքր մի գառն և զօրացուցիս ստամղքաց :

Մերինէ սիդոնիս . 'ի հն' Ալսիրո : Է արձակաքղք 'ի գլուխ քարաժայու լերին 'ի լայնածաւալ գաշտի . որ յնչափոյն էր եղանակիստ . այլ 'ի 1277 եղանակի նր փոխադրեցաւ 'ի քատիշէ : Փողոցք և շինուածք տանց նր անշուք են . և պարիսպք և ամրոցք նր քանդեալք : Եւ է սա գլխաւոր տեղի մասնաւոր իմն իշխանուե :

Շմառիքա , ըստիւլֆետայ . Շմարիք . 'ի հն' Խոլիտուապուտրա , և Խոլիտ եօլս : Է բերդաքղք առ նեղուցաւ ծովու , և նունիդիստ երեւլի . որ ունի 4 ժղվերդապետին եկեղեցիս . և մենաստան մի , այլ բնակիցք նր սակաւ են :

Վաղենիրաս . ըստիւլֆետայ , ըստիւլֆետաթ : Արձակաքղք առ նեղուցաւ ձխպուալդարայ . որ 'ի հնումն բաժանել էր յերկուս քղքս . յայն սակի և անունն նր բազմաւորական է : Այս քղք անհնարին քանդմունք է հարուածս կրեաց 'ի մուղթեաց առ ժմկք պետրոսի արքայի . և մինչև ցայժմ կայ մնայ ըստի մասին աւերակ և անբնակ , թէպէտ և ե փիլիպպոս արքայն բղմ տպատռես խոստացաւ . որոց կամիցին երթալ բնակիլ անդ : 'ի 712 առին զքղքաց զայս արաբացիք . և ամո իբրեւ 629 տիրեցին նմ . առաք 'ի 1341 առին զնա քաստիլիացիք զինի եռամեւան պաշարման :

Եւրիս , ըստիւլֆետայ իսրիիսահ , կմթ Ալսիրիս . 'ի հն' Ալսիրիս , և Ալսիրուդա քիրմա : Է մի 'ի նշանաւոր տեղեաց այսր գւուի , կմթ թիրուե առ ձենիլ գետով : Ունի իբրեւ 8000 բնակիցս . 6 ժողովք դապետական եկեղեցիս . 10 մենաստանս արանց , և 6 կանանց . և 5 անկելանոցս : 'ի 1402 առեսու սմա անուն քղքի :

Ալբոն , ու ըստիւլֆետա . յս սահմանագլուխ . ըստ րաբացւոց՝ Օրգոն . 'ի հն' Ալբոնուրիս : Է քղք 'ի քարձրադրապլուի ժայոի , առ որով հօսի կուատալէթ գետն :

գետն . որ ունի 2 ժղվագապետկն եկեղեցիս , և 5
մենաստանս : Անուանի սա Դիտուի , որ է անուն
ինչ իշխանութե :

Հառէլլա . 'ի հն' Օնուպա : Ե՛ քղքապարիսող առ ո-
տել գետագ . որ ունի 2 ժղվագապետկն եկեղեցիս .
և 5 մենաստանս , այլ և դղեակ ամուռ :

Ուօթա : Աւան հանդեպ քատիւայ առ ծոցով ծովու-
որ յաւանէն առնու զանուն : Անուանի է դինի շըր-
ջակայ վիճակի այսր աւանի :

Աշամօնիւ . և Բօրդո ու լու . որ թարգմանի նւհնդիստ
ուրբայական : Են երկու պատուական նւհնդիստաք
յայսմ գաւառի :

Փալս : Աւան փոքրիկ ծովեղերեայ , մօտ 'ի բերան
թինթօ գետոյն , որ ունի նւհնդիստ պատուական .
յորմէ քրիստոնիոր քուրմակու 'ի 1492 ել 'ի գիւտ
նորոյ Ֆի , կմ ամերիկոյ :

Ճիպուտար , որ և Ճիպիւտէռու : Ե՛ բերդ հզօր 'ի
գլուխ քարաժայռ լերին , ողատեսալ ը մասին 'ի մի-
ջւրկրական ծովէ , և լու մասին 'ի ծոցոյ ինչ նորա-
Այս լեառն 'ի նախնեաց կոչեցաւ Գրալէն . մինչև
ց712. յորում ամի թարեխ սպարապետ արաբացի
հասեալ առ ոտս այսր լերին արաբացի զօրօք որք
էին 7000 , առ 'ի սպատին սպարապետի իւրեանց
կոչեցին զեառն Ճիպէլ ըլ նարէն , որ թարգմանի
լեառն թարեխայ . յորմէ ել անունու Ճիպուտար .
և Ճիպիւտէռու : 'ի սմին լերին եր Երանէս քղքն
զոր էառ թարեխ : Ապոիւլ մումեն շինեաց անդ
քղք . և կոչեաց զնա Ճիպէլ ըլ վանհ , յու լեառն
յաղթութե : սակայն աւաջին անունն մնաց 'ի սովո-
րութե :

Ժայռն այն , կմ լեառն յորոյ 'ի ստորոտս և Հիոլ-
ալդար քղքն , 'ի հիւսիսոյ ձգի ը հարսւ տնդղիա-
կան մղոնս երիս , կմ մի մղոն սպանիական : Հան-
դէպ Զէռնիս անուանեալ լերին որ է 'ի հանդիսպա-
կաց ցամաքն ափրիկոյ . զոր նախնիք Ալբիոնա կո-
չէին , իսկ սպանիացիք Սիէռու ու մինու , և Սիէռու
ու լու հետո . յու լուառն կազկաց , որք և են կար-
ծեցեալ հւշակաւոր սիւնքն հերակլեսոյ . կմ հեր-
քուլէսի , զորմէ տես յըհանուր ներածութե մատե-
նիս , 'ի ձառն միջերկրական ծավուն : Բարձրութե
նը 'ի բարձրադրոյն տեղուջ՝ որ է 'ի հիւսիսոյ արևե-
լից , երկրտցախապէս ցափել՝ է 1400 ոտնացափ . և
գոլով ողորկ ամենեին , և տղղաբերք ամբարձեալ .
Քվառլին անմատոյց է յայնմ կողմանէ : Իսկ 'ի կող-

մանէ՝ որ հայի ՚ի քղբն՝ չէ այնպէս զտու՚ի թափ, ուստի և ը այն կողմն՝ ՚ի բշմ տեղիս մարթ է ելաւ նել մինչև ցդագաթ լերին։ Հարաւային ծայր՝ ԿՅՌ կէտ լերին՝ կոչի Ասք. կմ կէտ եւբողիոյ։ Զկիրճն՝ որով լեառն այն կցի ը սպանիոյ՝ ը մէջ սբյն հառ քոսի և ձիւպուալդարոյ, սպանիացիք հատին ուղղագիծ ։ որ ՚ի միջերկրական ծովեն ձգի մինչև ցծոցն, ուր մտանէ պարմոնէս գետն։

Իսկ ձիւպուալդար քղբն՝ որ է առ ոառ ոյնր լերին, թէպէտ չէ այնցոփ ինչ մեծ, այլ ամուըր է և քաջ պատսօլարեալ մէնդ՝ ՚ի կրծին կողմանէ։ ուր ունի շրու մարտկոցս հատելս յապառաժ լերին անդ, մի ք զմի բարձր։ յորոց բարձրագոյնքն են՝ ՚ի հին բերդ անգր շինել՝ ՚ի մուղբեաց։ Ունի և նւհնդիստ պատուական քաջ պատսօլարեալ՝ ՚ի հողմոց, և ՚ի վուան գաւոր ալեւկածուեց ծովու։ Գլխուոր փողոց քաղաքիս է մի միայն, որ ՚ի դրանեւ ցամսկին մինչև ցդուռն ծովուն ձգի իբրեւ մղոն մի անդղիական։ Վոր յերկուց հողմոցն հատանեն բշմ մանր փողոցք, որք առ հարկ սալայատակ են և մողուր, տունք նր ը մեծի մասին կրկնայարկ են, և ոչ աւելի։ և չունին պատուհանս, թերեւս սակս սաստիկ տօթոյն։ Հրապարակն՝ որ է ը մէջ քղբին, մեծ է և գեղեցիկ։ Խշխան քղբին բնտկի ՚ի վանս, որ էր կրօնաւորաց կարգին օգոստինեանց, որ է մեծ և վայելուց։ Իսկ եկեղեցի այնր մենաստանի՝ է այժմ ՚ի ձեռս լուսերականաց։ Է անդ և փոքրիկ մենաստան մի կրօնաւորաց ֆրանշիսկեանց։ յորում բնակին չըրք միանձունք, որք ունին և եկեղեցի։ և անդ կամարեն ուղղափառք զածային պաշտամունս։ Պահապանք քղբէիս ՚ի Ֆմկս խաղաղուե են ճ թերակոտար գունդք։ իսկ ՚ի Ֆմկս պտղմի՝ հասանեն ցուլմն դունդս։ Բնտկիչք նր հանդերձ զօրտկանօք են իբրեւ 1000։ Սակաւ սուրանիացիք մնացել են անդէն։ Նոյնպէս և անդղիացիք սակաւ են։ իսկ մեծագոյն մասն բնակչաց հրէայք են։ որք երիս սինակոկայս ունին անդ, այլ և Ճենաւացիք։ և սակաւ ոմանք իւլահնացիք ուղղափառք։ Վաճառականութիւնը սակաւ է յոյժ, և գրեթէ սցնիչ։ ուսաի բնակիցք նր զկարեոր դարման կենոց լս մեծի մասին շահին ՚ի Ճեւն պահպանութեն։ չունին պէտու գնելոյ կերակուրս ՚ի սպանիացւոց, վն զի յափրիկոյ և յարեւելից գնայ անդ ցորեան բաւական։

Կրկին անդամ առին սպանիացիք զայս քղբ և ըշբերդ։

բերդ։ մի՛ ՚ի 1309. եկդ՝ ՚ի 1462 ՚ի ձեռն իշխանին մէտինայ սիդոնայ։ որում ետ արքայն սովանիոյ զանուն այսր տեղւոյ։ զոր յայնժամ քղք անոնսնեաց։ Ապա ՚ի 1704 անգղիացիք և հոլանտացիք միաբանեալ առին զնա ՚ի սպանիացւոց, և ՚ի 1713 ՚ի յլուդրէքեանն դաշնադրուե հաստատեցաւ տրուին անդղիացւոց ՚ի վրը քղքիս։ Յետ այնորիկ դրձլ ձեռն արկին սպանիացիք անդրէն աւնութ զքղքն, այլ ՚ի դերեւ ելին ամ ճգանք նց։ Ապա վերստին ՚ի սիվելեանն դաշնադրուե հաստատեցաւ տրուին անգղիացւոց։ Ը որոց իշխանութ կայ մնայ մինչեւ ցայժմ։ Եւ թէղտ ՚ի մեր ժմկո, թ՝ ՚ի 1782 դրձլ սպանիացիք միաբանել ըստ պաշարել զաւուրութ բջման։ այլ անգղիացիք յլերկար և ՚ի խիստ պաշարման անդ ՚ի յետին անձկուի հասեալ, նորահնար ճարտարութ ռումբս հրածիգու տրձակեալ ՚ի վերուստ ՚ի բերդէ անտի, բջմ և մեծամեծ մնասս գործեցին ՚ի նաւս սուսնիացւոց։ ուստի և բռնադատեցան խոյս տալ ՚ի պաշարմանէ։ և եկաց մնաց քղքն և բերդն ՚ի ձեռս անգղիացւոց։

ԱՐ ՀԱՅԻՒՄ : Ե քղք փոքրիկ ՚ի վրը լերին, 3 մղոնաւ հեռի ՚ի Ճիպուլդարայ։ Մօտ յայս քղք ՚ի նախի նումն գոյր բովք ոսկւոյ։ Քարմանա . ՚ի հն՝ Քարմո։ Քղք առ քարպոնէս գետով։ որ ունի 7 ժղվագոտիկն եկեղեցիս։ և 10 մենաստանս արանց, և 5 կանսնաց . և 3 անկելանոցս . և համալսարան հիմնեալ ՚ի 1549։

Է . Վարդպահ :

Ա հնումն թքրուն, կալեալ զանուն ՚ի գլխաւոր քղքէ իւրմէ, ը երկայինուե ՚ի հիւսիսոյ ը հարաւէ է 108 մղոն . իսկ ը լայնուե յարեելից յարեմուտս՝ 60։ Օդ նը բարեխառնէ . ձմեռն համառօտ, զի երկու եեթ ամիսս տեսէ . բայց ամառնային արեելեան հողմունք տօթագին են, և իլոաստակար առողջուե և դաշտաց։ Եւ երկիր նը կէս մի դաշտավին է, և կէս

կէս մի լեռնային բաժանել՝ ի միմեանց՝ ի ձեռն կուռա-
տալդ վիվիր գետոյն լեռնայինն ձգիյարեկ լեռն կողմն
զետոյն . զոր գրեթէ առ հարկ գրաւելը ունին միա-
շար ժայռաւոր և սեպացեալ լերինքն . ՚ի բարբառ
սպանիացւոց Սիէռա Տօքէնա ասացեալ : Գլուխիք նց
բարձր են և սրածայր , բաժանելք ՚ի միմեանց խո-
րին ձորովք . ուրեք ուրեք առ լերամբք կան փոք-
րիկ տափարակ տեղիք . բայց և այնք ապառաժուտ
են , յորս հազին ուրեք երկի սակաւ ինչ հող . սա-
կայն ՚ի վրա այսր մմի գաանին պարաեզք մրգաւետք ,
այդիք , ձիթենիք , թզենի , և այլ աղդի աղդի ծառք
պտղաբերք . և պտուղք նց մեծուք , և համով , և
ը առողջուն անուանի են , ՚ի համօրէն սպանիա : Ե՛
անդ և աղդ մի կիտրոնի , ՚ի աղամ խաւունիի որ ոչ
գաանի այլուր ՚ի սպանիա . ՚ի բարբառ սպանիացւոց
Տամասգվինաս ասացեալ , որք մանր են , և երկայ-
նաձև , և անուշահոտյոյժ . համարելք առողջաբարք
ք զնմ տեսակս լեմննից . թէպէտ զնոյն համ ու-
նին , զրը լեմնն : Կոյնալէս և հովիաք նց չեն գա-
աարկ . զի լի են ՚ի նու աղդի աղդի ծառք պտղա-
բերք և անողառուղք , զր մրաենի , վայրենի շագա-
նակ , և ձիթենի , փսազենի , և այլ պէսողս ծառք .
մեղք աղնին և առատ . այլ երե վայրի . ող այծ-
եամին , եղն , նապաստակ , ճագար , տքիս , ևն . և
պէսալէս թռչունք , որք գան յափրիկոյ :

Ունի և հօրսնս այծից , և հօտս խաշանց , որք բե-
րեն ասր ընափր . վոյ և գլխաւոր բերք և վածառք
այսր նէնգի՝ են աղդի աղդի պտուղք , փոյտ ՚ի
պէտս հիւսանց . ասր պտունական , և սեկ այծեայ ,
այն է սահտիան . որ յեւրուզացւոց գրեթէ առ հծրէ
անուանի Գ. բարդուն . թերեւ յանուն գորտովլայ մայ-
րսկաղաքի նէնդիս : իսկ գաշտային կողմն նր ար-
դաւանդ է և բարեբեր . թէպէտ չէ լը բաւակա-
նին մշակել . բերե պէսալէս արմախս առատ , և ըն-
տանի անասունս , եր երիվարս ընափրս , եշ , ար-
ջաւա , ոչխարս , այծ , խող , ևն . Սերունդ երիվա-
րաց սորին նէնգի լը բղմ թմկս անուանի եր յոնմ
տեղիս , այլ այժմ օր լը օրէ նուազի , ող և յայլ նաւ
հսմգս սպանիոյ : Երկու երեւելի գետս ունի . մին
է կուադրդէնէր . որ և բներիս . որ մեծ է և նա-
ւարկելք : Եկոն է վասկ սր , կոչեցեալ Ճննէլ . որ
յարեելից ընթանայ լը արեւմուտս . և յինքն ընկալ-
եալ զայլ գետակս և զձորակս , գնոյ խառնի ՚ի կուա-
տալդ վիվիր գետ , առ փալմս աւանաւ :

Բնակիցք նր ը մասին՝ լցել զեղել են փարթամութք, ողջ իշխանաւորք նց, և եկեղեցականք, և ոմանք 'ի սոսկականաց. իսկ ը մասին՝ դաւն աղքատութ տառապին, որք 'ի ժմկանուազուն առվրելեաց. Թողել զբնակունի իւրեանց, գնան չըջին մուրզութ 'ի մերձակայ նհնդս: Տեարք դիւղից և ագարակաց՝ որք բջմ են յոյժ, զառօրեայ գործավարս իւրեանց ունին իւրեւ զգերիս. յայն սակս չեն ինչ զարմանք, նուազ լինելոյ բնակչաց նհնդիս առ համեմատութ բարձակ տարածուն իւրոյ: Այս նհնդ 'ի հնուանն էր մասնաւոր իմն թիգրուն մուղթեաց. որ սկասւ 'ի ը դարուն. և եկաց Յնաց մինչեւ 'ի 1236. յորժամ դ փերդինանդս էառ զգսրատվա թղթն: Գլխաւոր

տեղիք նր են հետագայքդ:

Գորդոն. 'ի հն' Գորդոնոս. 'ի հւովմայեցւոց վիճակ բարձրիցիս անունանեալ. զոր ասկիւլիւն Գործուունի կոչէ: Եթ գլխաւոր մայրաքաղաք այսր նհնդի և թիգրուն. կրկնապարիսով, առ կուստաւլցվիվիր գետով, յորոյ վր ունի կամուրջ հին և մեծաշեն շինեալ 'ի մուղթեաց, երկայն դիրկս 364. լայն 9 և կէս. և բարձր դիրկս 13. հաստատեալ 'ի վր 16 կամուրաց. և 'ի մեջն անդ կամրջին՝ է աշտարակ 'ի պտուս սրարուն նր: Այս քղք բաժանենի յերկուս մասունս ը արևելս, և ը արևմտւաս. արևելքեան մասն 'ի մուղթեաց կոչեցու Ալյարդէնիս. իսկ արևմտւանն ը Մէդինա. և ունի 3300 տունս. և իրքե 26000 բնակիցս: Գլխաւոր հրապարակ նր, որ կոչի Գործուունիքը, է երկոյն քառակուսի, մեծ և գեղեցիկ. ունելով շուրջանակի տունս եռայարկս և վայելուց. ունի և այլ մեծամեծ շինուածս, յորս երևելի է շինուածն որբաքննութե ատենին. որ 'ի նախնութն էր արքունի ապարանք թիգրացն դթաց. և առ նովաւ՝ է մեծաշեն ախոռ արքունի, շինել 'ի չ փերդինանդոսէ, ուր պահին արքունի երիվարք. յորս յամին ծախի 16120 վէնէտկեան ոսկի: Եւ է ենզանիստ ը արքենդսաւ դոլիտոյ. տարեկան մուտք նր 120000 ոսկի. իսկ զուխտ մայր եկեղեցւոյ նր՝ կացուցանեն 8 կանոնիկոսք աթոռակալք. որոց տարեկան հաւք է 2500 մինչեւ ց5000 ոսկի. և այլ ևս 20 կանոնիկոսք, և սց տարեկան հաւք՝ է 1500 մինչեւ ց5500 ոսկի. և ես 10 թոշտկաւորք. յորոց իւրաքանչիւրն յամին ունի մուտք 2000 ոսկի: իսկ ժողովն քնչնից կմ ուխտն եկեղեցւոյ ույն հիպողի տոսի՝ հիմել 'ի 1736, ունի զմի ուն առաջնորդ, և

12 կանոնիկոսս . առաջնորդն յամին ունի մաւառ
2000 ռոկի . և իւրաքանչյլւր կանոնիկոս ունի զիեսն
մարդ նր , ց՝ 1000 ռոկի :

Այս քղք ունի 16 ժղվագետին եկեղեցիս , բաց
յեղանիստ եկեղեցւոյ՝ որ է շինուած հոյակասլ ,
մի՞ի գլխաւոր շինուածոցն սպանիոյ . փարթամբաղ-
մապատիկ ոսկի և արծաթի կահիւք և զարդուք :
Զայս հրաշակաւոյց եկեղեցի՝ շինեաց անբաւ ծա-
խիւք ա ապառուռաման թիր գորառվայ՝ մղկիթ ա-
րաբացւոց . որ ըս հսւանական կարծեաց ոմանց՝ է
՚ինմին տեղւոջ , ուր էր տաճարն յունանի ըպծոյն .
և ապա սպանիացիք փոխեցին զայն յեկեղեցի : Բաց
յասացեալ եկեղեցեաց , ունի և 16 մենաստանս տ-
րանց , և 20 կանանց . 16 անկելանոցս . 2 բնակա-
րանս որբոց . և տեղի պատժոց և ապաշխարանաց
անառակ կանանց . և 2 երեւլի գորոցս , յորս ու-
սուցանեն զփիլխսոփայուն , և զտեսական , և զբա-
րոյական աճաբանուի :

Այս քղք ամի ամի տայ հարկս թիրին Յ5150 վէ-
նէտկեան ոսկի . թնզ զկապալն ծիսխոտոյ , ք թիւ-
թիւնին , որ բղմ է յայժ : Բղմք յերեւելի իշխանաց
և ՚ի սեպուհաց քասդիլիոյ՝ աստ ունին զբնակութի
իւրեանց : Ունի և գործարանս մետաքսեայ կեր-
պասուց , և խոշորանիւթ չուխայի , և այլոց ասունե-
շինաց : Խսկ վճռկանուինը՝ ուկ և համորէն նկնգին
է այնչափ բարդաւաճ : ՚ի սահմանս յոյսոսիկ ու-
նէին զբնակութի իւրեանց նախնի Տ-բռելացին , կմ

Տարբաշ :

Հին գորդուշ : Եւ դաշա իստաւէտ պատեալ պարս-
պօք սակս արքունի ձիոց , 3 մղոնաւ հեռի ՚ի քղքէն ,
առ ոտոս Սիւաս հունա անունսնետլ լերանց : Զե-
յայտ պատճառն՝ վլո որոյ տեղիս այս կոչի հին գոր-
տավա . քղի ստոյդ իմն է , թէ գորտովա քղքն ոչ
երբեք եղև ՚ի սմին տեղւոջ : Ազտուռուռաման գ սր-
քայ արաբացւոց կառոյց անդ դղեակ՝ որոյ մնա-
ցորդ աւերակք ՚ի գործ ածան ՚ի մերձակայ շինուած
անդր մենաստանի կարգին սբյն երոնիմոսի , որ է
՚ի զուարձալի և ՚ի գեղեցիկ հովտի :

Պայալանլէ : Քաղաք յարդաւանդ վայրի , որ ունի
իբրև 4500 բնակիչս . և մի ժղվագետին եկեղեցի . և
3 մենաստանս արանց , և 2 կանանց . և անկելա-
նոց մի :

Լուլնա : Քղք՝ որ ունի իբրև 5000 բնակիչս . մի
ժղվագետին եկեղեցի . 6 մենաստանս արանց , և 4
կաւ-

կանանց, շբջակայ վիճակի քղթիս բերէ ցորեան առատ, գինի, և ձէթ. ունի և ընտիր երխլարս: Միով մղոնաւ հեռի 'ի քղթէ աստի' է լիչ մի, որոյ ջուրք դառն են:

ՄԱՐԻԼԻԱ: Քղթ 'ի գեղեցիկ հովտի. և ունի բնակիչ 4000. և 2 ժղվդպտկն եկեղեցիո. 5 մենաստանս արանց, և 2 կանանց: Եւ է գլխաւոր տեղի մասնաւոր իմն իշխանուեն:

Փալմա: Աւան մերձ յայն տեղի, ուր ճենիլ վտակ խաւնի 'ի կուատալդվիլիր դետ. և ունի մի ժողովրդուկն եկեղեցի. 2 մենաստանս արանց, և 2 կանանց:

Եւ է գլխաւոր տեղի մասնաւոր իմն իշխանուեն: Պայէնա, կմ Վահետ: Աւան մեծ և պարսպաւոր, որ ունի 4 ժղվդպտկն եկեղեցիս. 3 մենաստանս արանց, և 2 կանանց: Անունանի է նուռն ար. ունի և աղահանքս երկուս, յորոց հանէ աղ բղմ:

Փահէիս: Աւան մեծ առ ոսս լերին՝ որ ունի մի ժղվդպտկն եկեղեցի. 4 մենաստանս արանց, և մի կանանց: Եւ է գլխաւոր տեղի մասնաւոր իշխանուեն: Չեղա, 'ի հն' Եհապէ: Աւան մեծ առ ոսս լերին մերձ յակն քաղրա դետոյն. և ունի մի ժղվդպտկն եկեղեցի. 4 մենաստանս արանց, և 2 կանանց: Եւ

է գլխաւոր տեղի մասնաւոր կոմսուեն:

Գառնիոս պէլ ոիս: 'ի հն' Գառնիոս բօնդումիտ: Աւան բարեշէն. նուռն այսր տեղւոյ աղնին է յոյժ:

Ք. Խան:

Յարեելից՝ ունի իւր սահմանակից զմուրչիա, 'ի հարաւոյ, զկուանադա. յարեւմուից՝ զդորուովա, իսկ 'ի հիւսիսոյ՝ զնոր քասդիլիա. յորմէ անջատի սիեռա մորէնա լերամբք: Տիճուեն նր յարեւլից յարեւմուաս՝ է 77 մզոն. իսկ 'ի հրւոյ Շ հիւսիս՝ 70. միջնն կողմն նր դաշտային է, իսկ հարաւային և հիւսիսային կողմանքն՝ լեռնային. հողադործուեն կարի նունազ է 'ի սմին նհնդի. ուստի և բերք նր սակաւ, մւնդ արմակք. նոյնալէս և սերունդ ընտիր ընտիր երիվարաց նունազել է յոյժ: Ունի աղահանքս յերիս տեղիս. վոյ և գլխաւոր բերք և վաճառք նր է ազ, այլ և մետաղ կապարի: Գլխաւոր դետ նր է կուտալդվիլիր, յոր խառնին և այլ բղմ մանր վտակք: Ունի 5 քաղզքս. 60 տւանս. և 11 դեօլս. 3216 տունս. և 110 ժղվդպտակետիս: Գլխաւոր տեղիք նր են հետադայքք:

Եւրէն, 'ի հն' Աշուրէին . այլև ֆլավիոս առարիտանում . և Ճիւնէ . զըր ապիւլֆետ Շայան կոչէ : Եւ գլխաւոր քղք համօրէն նհնդին առ ոտս լերին , յորոյ մը ունի բերդ հզօր . ենպանիստ , փոխադրել անդ 'ի պաեզայ քղքէ . որ և է ը արքենպսաւ դոլէտոյ : տարեկան մուտք նր հասանէ ց 40000 ոսկի դահնեկան : Ունի 12 ժղվդպտկն եկեղեցիս . 8 մենաստանս . արանց , և 7 կանանց . և 11 անկելանոցս . և 4439 բնակիւս : Ըօջակայ վիճակ նր արգաւանդ է . թէ պէտ ըս բաւականին մշակել , սակայն բերէ իւղ , և դինի առատ . ունի և արօտոս , ուստի և անտառունու բղմն : Ըստ գրուածոց՝ որք երեխն մինչեւ ցայժմ 'ի սմին քղքի , աստ էր Աշուրէի . կմ ֆլավիոս առարիւրան անուշանել քղքն հռովմայեցւոց :

Պաւէլս , որ և Պէտրոս . ը ապիւլֆէտոյ , Պայտան : Քաղաք 'ի դաշտային վայրի , որ ունի 11 ժղվդպտկն եկեղեցիս . և մի կանոնիկոսական եկեղեցի . որ յաջն էր ենպսանիստ . այլ 'ի 1249 ենպս նր փոխադրեցաւ 'ի նախագրել եաեն քղք : Ունի 16 մենաստանու՝ 9 արանց , և 7 կանանց . և համալսարան հիմնեալ 'ի 1533 . թիւ բնակչաց նր է իբրև 2240 :

Ուպէտոս . ը ապիւլֆէտոյ , Աշուրէպտան : Եւ քղք յարդաւանդ վայրի , որ ը ամանց թունի լինել նախնի Վիլէնուս մայրաքղք պէթուրիս նհնդին : Ունի եկեղեցի կանոնիկոսական . 10 ժղվդպտկն եկեղեցիս . 8 մենաստանս . և իբր 2600 բնակիւս :

Աշուրէ ու կալիս . ը արաբացւոց՝ ը Քամէս ողէնդայէտ . որ թարգմանի , բերդ կմ աշտարակ ապկենզայիտոյ : Քղք 'ի բարեբեր վայրի . զըր ամանք վրիսլանօք դնեն 'ի թէքրունի կուսնագայ . և է ը տըրուք մեծի արքայանիստ վանաց . որ և է 'ի նմին տեղւոջ . տարեկան մուտք արքային հասանէ ց 12000 ոսկի դահնեկան . որ և անմիջաւպէս կախել կայ զթէքրէն սովանիոյ , և զյուղպտակն հռովմայ : Բաց 'ի հայակասք արքայական վանաց անտի , են անդէն այլ ևս 6 մենաստանք արանց և կանանց . և իբր 2000 տունք : Սոյն այս արքայուն 'ի ունի ոյլ ևս քանի մի աւանո և գեօղս 'ի թէքրունի , կմ 'ի նհնդին գորաւվայ :

Աշուրէ կմ Աշուրէյոր : Բշր առ կուատալգվեսլիք դէտուլ . որ ունի 5 ժղվդպտուկն եկեղեցիս . 7 մենաստանս արանց . և 5 կանանց . և իբրև 2250 բնակիւս : Իբրև մղրնաւ միալ հետի 'ի քղքէ աստի ' դահնեկան աղդմի սովիատկ կաւոյ . յոր խուանեալ աղ , չինեն անտի անօթս նուրբս . յոքս յամառնային տօթադին ժմկու

դուշանայ ջուրն . միայն թէ ցիցեն եղել յարեռու :
Մարտօն , 'ի հն' Դաստիարակութեան իսկ առ թմկաք հռովմայեց
 լոց՝ Քօլնիտ ա-իուստա : Եւ աւան մեծ , և գլխաւոր
 տեղի մասնաւոր միաբանուն կարգին ասսկետաց քա-
 լադուավայի . կառուցել 'ի բարձր և սեւպացել ժայռի ,
 յորոյ ՚ի դադաթան գոյր բերդ : 'Ինախնութիւն մեծ
 եր սա , և երեւելի . ող ցուցանեն շրջակայ մնացորդք
 աւերակաց նր . իսկ այժմ ունի 3 ժղվդպտիկն եկե-
 զեցիս . և 4 մենաստանս . 2 արանց , և 2 կանանց :
Աշեանտ , 'ի հն' Աշեանտաւորենչ , կմ Աշեանտենչ :
 Որ է աւան մեծ . և ունի 3 ժղվդպտիկն եկեզեցիս :

Կահանդ Շ. Կուանադա :

Կահանդ և թիգրունի . որ կոչե և վերին անտալու-
 սիա . յարեւմտից՝ ունի իւր սահմանակից զսի-
 վելեա . 'ի հիւսիսոյ՝ զբասդիլիա . և զդորաւվա .
 յարեւելից՝ զմուրչիա . իսկ 'ի հարաւոյ՝ զծովին մի-
 ջերկրական : Երկայնուն նր առ եղերք ծովու՝ է
 2.45 մզսն , իսկ լայնունն յանձկադոյն տեղիս՝ 'ի մա-
 լակայ մինչև ցալորա՝ 24 մզսն . իսկ լըարձակադոյն
 տեղիս՝ 87 մզսն : Երկիր նր ըստ մեծի մասին լեւնային
 է . սակայն բերէ գինի առատ և պատուական , և
 ձեթ , և եղէդն շափարաքեր որ բուսանի յանձախա-
 գոյն 'ի սահմանու մոնթրիլայ , ալմունեգարոյ , և
 արբասայ : Ունի և վուշ , և կանեփ , և ազդի ազդի
 սրատուական պառզս . զբ նուռն ընտիր , լեմնն
 կիարոն , նարինջ , թուզ , և նուշ . իսկ ցորեան և
 այլ արմտիս սակաւ բերէ , որ հազիւ բաւական է
 բնակչաց նր յութամսնայ թմկս : Գործեն անդ և
 շամիչ բղմյոյժ և պատուական , որ և է կրկնատե-
 սակ . ունի և մեղք առատ , և մամ . այլ առաւել ք-
 ղամմ մետաքս . զի ասեն , թէ յամին բերէ իբրե 34717
 օխայ : Իսկ ըստ ասելոյ ոմանց՝ 'ի թմկս արարացւոց
 այս թղթաւն յամին բերէր իբրե 375000 օխայ մե-
 տաքս : Ունի և ազդ մի արմաւոյ տռաա , որ կարի
 ախորժական է բնակչաց նր , և այլ պէսն պառզս ,
 և ըոյսս պիտանացւուն ներկարարաց : Ունի և աղո-
 հանքս , յօրոց տղ բղմ ելանէ . այլ և ընտիր մարմա-
 րէսն քարինս , յօրս դատենի և ողորփի ըհանքար . որ
 է սուսմթիսի , և յակինթ պատուական . և այլ տիտղօ-

սլատունականք, և բռվա երկաթոյ և արծաթոյ, և
ոյլոց մետաղաց. այլ բռվք արծաթոյ թողեալ կան
անգործ :

Առ ժմիօք արաբացւոց՝ այս թդրուն շէն էր և բաղ-
մամարդ, և քաջ մշակել ք զայլ ամ նհնդս սպանիոյ,
այլ այժմ ոչ ևս է նոյնպէս. զի բջմ ուրեք երկիր
նր լքել կայ մեայ անգործ և անդարման : Սակայն
տակաւին լը արդեանց իւրոց՝ զանցանէ զբջմ նա-
հանգօք սպանիոյ : Եւ ևս գրեթէ չի նհնդ կմ դւռ
'ի համօրէն սպանիա այնուս բազմամարդ, որպէս են
Ալլահաւարաս անսօնանել լերինք սորին նահանդի . որք
գրեթէ առ հորկ ծածկել են աւանգք և գիւղօրէիւք .
և բնակիչք նց ժրաջանք 'ի մշակուի երկրի, ը մոմ
աեղիս անկելով այգիս, և ծառս պատղաբերս, յորոց
բջմո շահին : Ունի և ինքնարուվիս չերմուկս, որք
անոն անի են 'ի համօրէն սպանիա, այլ և աղբիւրս
բժկականս, և բջմ գետս մանունս կմ վտակս, յորս
գլխաւորն է Ճննիւ, կմ Աննիւ գետն, որ ելել աստի,
գնայ 'ի գորտովլա : Իսկ առ ափին ծովու սկսել 'ի
միուլուալգարաց նեղուցէն մինչեւ ց՛լ. ի գրիս անուն-
եալ գետն՝ ունի բազմասպատիկ աշտարակս, որք
միանդամայն են դիտանոցք 'ի պաշտապանուն սահմա-

նաց իւրոց յերեսաց հինից ափրիկեցւոց :

Այս նհնդ 'ի թդ գարուն փոխեցաւ 'ի թդրուն . իբր
զի 'ի 1236 ապէնհաւտ արքայ արաբացւոց, որոյ ա-
թոռ թդրուն էր ի գորտովլա, անկել 'ի պազմի որ
է քրիստոնեայս և ը արաբացիս, ը նմին կորուսել
և զթդրուն գորտովլայ, արաբացի զօրք նր փախս-
տական անկան 'ի կուանադա . և անդ կացուցին ինք-
եանց թդր, որ եդ զաթոռ իւր 'ի կուանադա քղք :
Այս նոր և վերջին թդրուն արաբացւոց 'ի սպանիա՝
ունէր յայնժամ 33 քղքս . և իբր 100 աւանս . որ
և եկաց մնաց ը ամս 256. ց 'ի 1236 էն մինչեւ ց1492.
յորում ամի փերդինանդոս արքայն էառ զկռանադա
և միացոյց ը քասդիլիոյ . և եղեւ այնուհետեւ նհնդ
սպանիացւոց տրուն : Ուր և ունի այժմ 17 քղքս .
180 աւանս . 172 գեօզս . և 478 ժղվդապետունս .
և 500000 բնակիչս : Եւ բաժանի 'ի 4 դւռս . որք 'ի
գլխաւոր տեղեաց իւրեանց ունին զանուն, և են
նց . կուանադա . Մալուկա, և Ալլինիւա, որոց
գլխաւոր տեղիք են հետագայքգ :

Կուանադա . 'ի հն 'իւլիուլիւս, ը սպիւլֆեաց . Կու-
նաբահ : Եւ մի 'ի մեծագոյն և 'ի գեղեցիկ քղքցն սպա-
նիոյ, գլուխ համօրէն կուանադա նհնդին, կառուց

եալ մասամբ իմն՝ ի վր չորից լերանց, և մասամբ իմն՝
'ի գիւրի առ Ճէնիլ կմ սէնիլ գետով. պարսպաւոր,
և աշտարակօք ամրացուցել. շրջապատ նր է 12000
քայլ: Եւ է արքեպսանիստ. որոյ տարեկան մուտք
է 60000, որ երբեմն հասանէ ց70000 ոսկի: Է անդ և
արքունի ատեան դատաստանի, յորում է մի ոմն
նախադահ. և 16 խորհրդականք. և 4 դատաւորք,
որք դատեն զդատ արեան, և այլ ևս չորք դատա-
ւորք 'ի վր ազնունականաց, և երկու դանձապետք:
Խիսնուն ոց ձգի 'ի վր համօրէն կուանադայ, սի-
վելեայ, դորտովայ, և մուրչիայ, և 'ի վր էսդումա-
տուրայ, և մանիքայ: Ունի և համալսարան երեւլի.
և ատեան սրբաքնութեն, և ըշմ դործարանս մե-
տափսեայ դործունածոց: Եւ 25 ժղվդպտկն եկեղե-
ցիս. 23 մենասոտանս արանց, և 18 կանանց. 13 ան-
կելանոցս. 14000 տունս, և իբրև 70000. բնակիչս.
Որ և բաժանի 'ի նոր և 'ի հին. հինն է 'ի վր լե-
րանց, և փողոցք նր նեղ են յոյժ, զառ'իթափ և
առապար. յորոց 'ի բազումն չէ մարթ անցանել կա-
ռաց: Իսկ նորն է 'ի գիւրի, և փողոցք նր ուղիղ

Ա, և լայն. և շինունածք տանց վայելու չք:
Երկուպին պք դրմ բաժանին 'ի չորս թաղս: Առա-
ջնն որ և է գլխաւոր. և կոչի կուանադա, է 'ի գիւ-
րի, և 'ի մէջ հովտաց՝ որք են ը մէջ երկուց լերանց,
անդ բնակին ազնունականք քղքին. և վճռկանք, և
եկեղեցականք. և ունի ըշմ հոյակառպ շինունածս
հսրկաց, և մասնաւորաց. 'ի ներքոյ գլխաւոր փո-
ղոցաց նր են կամորակառպ ջրմուլք, ը որս անի
ջուրն 'ի տունս: Անդ է և հոյակառպ մայր եկեղեցի
քղքին, կից արքունի մատրան, ուր թաղել կան
փերդինանդոս արքայ. և դշխոյ կողակից նր, և փի-
շիպապոս մ, հանդերձ խօսեցելով իւրով, 'ի սպիտա-
կափառ կճեայ տապահս: Անդ է և մեծ հրապա-
րակ քղքին, ուր առնեն ցլամարտունս. և մեծաշէն
շինունածն, յորում են կրպակք վճռկանաց: Երկու
թաղն է 'ի վր լերին. զոր արաբացիք կոչէին ըլ համզ-
ը. ք կարմիր թաղ. իսկ սոկանիացիք Ալեքսանդր-
ու. իբր զի է յարեւելեան կողմն: 'ի նախնումն՝ էր
այն ամրոց քղքին. իսկ այժմ է տեղի ամայի և կի-
սաւերակ. ոտանար պարիսպք և բարձրաբերձ աշ-
տարակ մի նր՝ մերձ ենյանկանիլ: Գլխաւոր շինունածք
այսր մասին քղքի՝ են երկու ապարանք. մին է այն,
զոր ե կարոլոս ըշմ մեծոտքործութ սկսաւ շինել,
և ժամանել յերկու յարկն, եթող անկատար և ան-

յարկ. և է այժմ ը մասին շոեմարան, և թ մասին ախոռ ձիոց : Խոկ երկդն՝ է ապարանք չինեալ՝ ի մուզեաց, խոնարհ և անշուք. որոյ մի կողմն քանի ւ եալ է, ուղ զի տեղի լիցի վերոդրել արքայաշէն ապարանից . բայց միւս կողմն կանգուն կայ, յորում բը նակէ բերդակալ իշխանն : 'Ի գլուխ լերին՝ է եկէ զեցի, նունիրել սբյն հեղինեայ :

Երդ թաղն անունանել Աշտակէլն, յունադայն արունար ձան համարել էր, կառուցել՝ ի վը երկուց բլոց : 'Խախին քնակիչք նր եղեն սրարացիք ուարադրել է ի սրաեղայ, և յուսկետայ, և յայլոց տեղեաց . և էր երբեմն, զի էին 'ի նմ 4000 տունք, և առաւել ես . յետոյ նունազեցան բնակիչք նր . զի 'ի 1764 դան 'ի նմ 984 տունք, կմ Երդահամարք, և 1265 գերդաստանք, և բջմ տունք անբնակք, և կիսաւերակք : Խակ չորդ թաղն անունանել Աշտեկէրէլն՝ է 'ի դիւըի, և դրեթէ համօրէն բնակիչք նր մետաքսագործ են :

Արտաքոյ քղքի են քանի մի անկելանոցք և մենառատանք կրօնաւորաց . և շրջակայ դաշտք նր արդաւանդ են, և օդն բարեխառն : Վճռկանուն նր ոչ ձգի արտաքոյ սահմանաց նէնդին, ուսափ և նունազ է . և բնակիչք նր բայ 'ի վճռկանուն, հայթհայթեն զգարման կենաց իւրեանց 'ի բաղմապտուղ ուարտիզացն, և մշակուք շրջակայ սմիդաստանաց . որոց բերք հաղին բաւական լինին բնակչաց առ քանի մի ամիս : 'Ի հարաւոյ, և յարեմոից կռանադա քղքին է հովիտ դեղեցիկ, անունանել պարտէզ կռանադայ . որոյ Երկայնուն է իբրև չորից ժամուց ձնողի . և են 'ի նմ փոքրիկ աւանք և գեօղք և գետք բղմք կարկաչահսոք : 'Ի սմին նէնդի են այլ ևս քշքք ինչ, յորոց զոմանս նշանակեցուք :

Սահա Քէ . ք Սբ հաւատ : Քղք փոքր շնուն՝ 'ի փերդինանդոսէ արքայէ առ սէնիլ գետով յոաս ամսւլ լերին՝ յորժամ պաշարել էր զկռանադա . զի աստ էր գլխաւոր բանսկ նր, որով դիտէր հատանել իսպառ զյոյս պաշարելոցն ազատիլ՝ 'ի պաշարմանէ անտի : Լոյ . ը տպիւլֆէտայ, Լոյան : Քղք փոքր առ ձենիլ գետով, և առ ոտս անբեր լերին . որ ունի 3 ժղվդպտկն եկեղեցիս . և 4 մենաստանս : Մերձ

յայս քղք է աղահանք արքունի :

Աշեանս, կմ ըւ Հանս : Քղք փոքր առ ոտս լերին, կիսաւերակ, որ անունի է 'ի պատմառս ջերմուկ աղբերացն, որ կէս ժամաւ հեռի են 'ի քղքէ անտի

Արքյըլ Համագետան որ յայսամվայրի Ճնշդէ հատելը,
անցանէ ը մէջ երկուց լերանց :

Ունդա: Բերդաքղք 'ի դլուխ բարձր բլրոյ , առ
թէյօ կմ տադոս գետով . և ունի շ ժղվդպտկն եկեց
զեցիս . և 8 մենաստանս : Յայսմ վայրի սկսանին
բարձրաբերձ և ձիւնապատ լերինք , անուանելք 'ի
բարբառ սպանիացւոց՝ Ախեա գէ ոծնպա , որք ձգին
ը հարաւ .

Մարգեւլս : Քղք փոքրիկ առ միջերկրական ծովու .
ուր ելանէ առատ ձուէն կոչեցել սարտէլ . ունի
նւհնգիստ պատուական , և դղեակ ամուր :

Մալակա , կմ Մալաղ : Ե դլիսաւոր քղք 'ի համանուն
կուրի , առ ոսս լերին , և առ միջերկրական ծովու .
որ ունի նւհնգիստ մեծ և պատուական . յոշագոյն
որատապարեալ էր երկոքումիք ամրոցովք , որք այժմ
տւերակ են . և փինկ նց ունի այժմ զդղետկն անուանն
եալ Աբ լունդիս : Բազմամարդ է այս քղք , և ունի
4 ժղվդպտկն եկեղեցիս . 13 մենաստանս արանց . և
9 կմաննց . 2 դպրոցս . և 5 անկելանոցս : Եւ է
նականիստ . որոյ ենցոն յամին ունի մուտս 80000
փեցցա . որ առնէ 36360 վէնէտկեան ոսկի . միան
դամայն է և աթոռ սողարտապետին համօրէն կռա
նադա նհնգին : Գլխաւոր բներք և վաճառք նր՝ են
լեմոն , նարինջ , թուզ , ձեթ , իւղ , չամիչ կրկնա
սեստկ , ց՝ երկայնսուձե և բոլորակ . և առաւել ք
զնում գինին աղնիւ և առատ . յորմէ անգղեացիք , և
հոլանտացիք , և այլ հիւսիսաբնակք ամի ամի սանին
յու իւրեանց իրր 5000000 օխայ գինի : Յայսմ
վայրի զառաջինն փիւնիկեցիք շինեցին քղք , որում
'ի 773 տմաց անտի մինչեւ ց1487 տիրեցին արաբացիք :
Վէլէն մալակա : Քղք առ վէլէզ դետով . 3 մղնաւ
հեռի 'ի ծոյլէ ունի դղեակ ամուր 'ի դլուխ լերին .
և 2 ժղվդպտկն եկեղեցիս . և 5 մենաստանս : Ըրջա
կոյ զինակ նր մրգաւետ է . բերէ աղգո աղգս պա
տուական պաղոց , և գինի աղնիւ . բայց յաւէտ չամիչ
բշմ , որով ծաղկեցուցանէ զվածկանուին մալակոյ ,
զի 'ի 1764 ը ճիշդ հաշուի ել աստի 5131325 արկդ
չամիչ . և 4886 արկդ լեմոն և նարինջ .

Ալմանէտար . կմ Ալմանէտար : Քղք փոքրիկ , և նա
ւահանգիստ առ միջերկրական ծովու : Ըրջակայ
վիճակ նր բերէ եղեգն շաքարաբեր :

Մորտէլ . 'ի հն " Ֆիրման իւլիում : Ե արձակաքղք .
իրրէ կէս ժամու հեռի 'ի միջերկրական ծովէ . ունի
մի միայն ժղվդպտեալին եկեղեցի . և 4 մենաստանս .

՚ի ըրջակայս սորին քղթի լինի եղեգն չպարաբեր
բկմ յոյժ :

Կուտափիւ . ՚ի հն՝ Քօլօնիա ուշիւնաւ : Եւ դլիաւոր
քղթ ՚ի համանուն գաւառի առ կուատիքս գետով :
ունի Յ ժղվապետկն եկեղեցիս . 6 մենաստանս .
և է եղուանիսա . որոյ տարեկան մուտք 8000 սոկի
դահնեկան :

Սալպրէնա . ըստ աղիւլֆէտայ . Ըսլուգիննահ : Եւ աւ
տան պարսպաւոր առ միջերկրական ծովու . և նաւ
ւահանգիսա պատունական :

Ազմէիւ . ըստ աղիւլֆէտայ . Մարիեսհ : Գլխաւոր
քղթ իւր համանուն գւռի . ՚ի վր մեծի ծոցոյ ծո-
վու՝ զսր ձեացուցանէ երկայնաձիգ լեզու ինչ հո-
զյ , ձգել ՚ի խորս անդ ծովու . որոյ ծայրն ձեա-
ցուցանէ զհրուանգանն Քարիդէնէ անուանել՝ ՚ի նախ-
նեաց . իսկ այժմ Հրանտուն իւշայ : Ալյս քղթ ու-
նի 4 ժղվապետկն եկեղեցիս և 4 մենաստանս . և է
եղուանիստ . որոյ եղուն յամին ունի մուտք 6000 սո-
կի . ՚ի նախնումն եղեւ սա արքոյանիստ քղթ ումանց
թիրաց մուղրեաց՝ ոլք կոչեցան թիրք ալմէիրայ :
Առ սովոն քղթաւ՝ ըսլՄէիւ գետն մտանէ ՚ի ծովին
միջերկրական :

Վէրա . ՚ի հն՝ Վէրէէ , կմ Վէրէէ , և կմ Վէրէէ : Վա-
ղոք Փոքրիկ մերձ ՚ի ծովին միջերկրական . բնակիչք
նր զառօրեայ պէտս իւրեանց շահին երկրագործու-
թը , և ձկնորսութ :

Լառ Ազմէուերաս , կմ Ազմէուերէան լէքին : Են ՚ի
նշանաւոր լերանց սպանիոյ , որք ձգին ը մէջ կուա-
նագայ քղթին , և ալմէիրայ իրրե 35 մզոնաւ ը
լայն . և 17 մինչև ց21 մզոնաւ ըերկայն : Բարձր
են քզամ լերինս սսրսնիոյ , և զառիթափ , և դլուխիք
նց դրեթէ միշտ ձիւնասպատ . սակայն ունին ՚ի միջի
ուրեք ուրեք հովիստ , և տափարակ տեղիս արգա-
ւանգս . որք բերեն արմտիս , գինի ընտիր , և ազդի
ազգի պտուզ , և արօտս խոտաւէտս ՚ի գարման
անասնոց , զի բնակիչք նր կարի ժրաջանեն և փոյթ
՚ի մշակութն երկրի . որք գարմանեն և շերամն , և
դործեն մետսպս այնչափ , որչափ ինչ բոլոր կուա-
նագայ նահանդն ոչ դործէ : Մք ազգաւ արարա-
ցիք են . ՚ի նախնի արարացւոց անտի սերելք . որք
և ընկալան գքրիսառնէական հաւատս . բայց զնախ
նի սովորուին և զեզանակ կենաց իւրեանց՝ ոչ փո-
խեցին . որք առաւելարար քզայլ գւռոս ծանրացել
են արքունի հարկու , զի ամի ամի տան հարկս իրրե

34090 ՎԵՆԿԹԿԵԱՆ ՊԱԿԻ . և բղմ տաժանակիր աշխատութեք դործեն զայն անըներ լերինո : Սակայն տակաւին բղմ են բնակիչք 'ի լերինս յայնոսիկ . որք ունին քղք մի և 120 աեղիս բնակելս , կմ գեօղս մանունո , բաժանելս 'ի 11 վիճակս . Ծերդու ումանք 10. վիճակս յիշտկեն , և այլք 7 և եթ :

Կահանգ է . Ո՞ուրչիա . կմ Ո՞ուրսիա .

Այս նահանգ կոչի և թղրութի . որ 'ի հարաւոյ արևմտից՝ ունի իւր սահմանակից զկռանադա . յարևմտից՝ զանտալուսիա և զնոր քասդիլիայն . 'ի հիւսիսոյ՝ նոյնպա զնոր քասդիլիա . 'ի հիւսիսոյ արևելից՝ վլալենցա . իսկ 'ի հարաւոյ՝ զնովին միջերկրական : Ծերդու փոքր է քը զամ թղրութիս կմ նէնդս սպանիոյ , (զի լայնուինը յառաւել ըարձակագոյն տեղիս 'ի հարաւոյ ը հիւսիս՝ է 85 մղոն և եթ . իսկ երկայնուն յարևմտից յարեելս՝ 80 ,) այլ դերք նը զուշարձալի է յոյժ , մինչև կոչիլ Դաստակերտ և Վարտէզ արքայի : Գլխաւոր գետ նը է Սէկուրա . 'ի նախնութեան Դէբէդու Սրապէրամ . և Սրօբապիս անուանել . որ ելանէ 'ի նոր քասդիլիոյ , յարևմտից յարեելս ընթացել , և անցեալ ը վալենցա , գնոյ մասնէ 'ի միջերկրական ծովին : Օդ նահանգիս մաքուր է և առողջարտր . և երկիրն լեռնային . բերէ գինի տղիիւ , և արմակիս ընտիրու բայց սակաւս , ստկս լեռնային գուլոյ վայրացն : Գլխաւոր բերք և վաճառք նը են պէսով պատուական պտուղք . զյլեմնն , և կիտրօն , ևն . և արմակիք , ուպ որիզ . ոլոռն , ևն . և շաքար , մեղք , մոմ , և մետաքս : Բաժանի յերկուու քւռա , որք են Մոռլիա , և Քարդալին . զորոց զդլիսաւոր տեղիս ստորագրեսցուք յոջեկայդ :

Մոռլիա : Է գլխաւոր քղք համօրէն նահանգին . կառուցել 'ի գեղեցիկ գաշտավայրի , առ սէկուրա գետով . փողոցք նը են ուղիղք . և շինուածք տանցն վայելուչք . և թիւ բնակլացն իրու 9000 : Ունի 11 ժղվդպոկն եկեղեցիս . 11 մենաստանս արանց , և 9 կանանց . 3 մեծամեծ գարոցս . 2 հսրկ անկելանոցս : Եւ է աթու եղուսին քարդակենայ . 'ի քղքի աստ է գերեզման թալփոնսոս թղրին քաս-

գելիոյ . որ թիրեաց 'ի 1252 . արտր աղիւսակս ասաւ զաքաշխականս , որք յանուուն նր կոչին : Ունի այս քղք և դղեակ անունանել Աւոռն սրածայր , արտաքոյ քղքին 'ի բարձրագիտակ վայրի : Ըրջակայվե նակ նր բերէ ընտիր ընտիր պտուղս առատս , և իւղ ազնիւն , և մետաքս , և եղէգն շաքարարէր : Քարտաւատ : Եւ աւան մեծ և պարսպապատ և բերդաւոր , հոչակաւոր սակս հրաշագործ խաչելութե որ գոյ անդ , ուր և օրհնեն բղմ խաչս 'ի պահպանուի կայծականց : Ունի մի ժղվդպակն եկեղեցի , և 6 մենասատնս :

Բարեհւա : Եւ աւան ծովեզերեայ , մօտ 'իքօրէ հըրունդանն :

Քարտախնա , որ Կ'Նոր խըրագինն , կմ կարիերան : Եւ դլխաւոր քղք 'ի համանուն գւռի իւրում առ ծոցով ծովու . և նւհնդիստ քաջագէպ , որ է մի 'ի նշանաւոր նւհնդստից սպանիոյ : Այս քղք շինեցաւ 'ի մեծէն աննիպալոյ , կմ յամիլքարայ . որ յաջագոյն մեծ էր , հզօր , և բարեշէն . իսկ այժմ ոչ ևս նոյն պէս . ունէր և եղաս , այլ փոխադրեցաւ 'ի մուրցիա . որոյ տարեկան մուտք են 64000 ոսկի : 'ի շրջակայ ստհմանս քղքիս՝ բուսանի կնիւն բղմ յոյժ , որ 'ի բարբառ լատինացւոց՝ կոչ սփարթում . ուստի և քղքն 'ի բարբառ նց կոչի Սիարթուիտ . և շրջակայ միհնակն Սիարթայիւս տամբաս . որ թարգմանի , Դաշտ կնիւնալից , կմ կնիւնաբեր : 'ի սմին գւռի գտանին և ակունք պատուականք , գյունդամանդ , զմբուխու կարմրերփեան , ամեթօս , և այլ պատուական քարինք և պաղլեղ . այն է շապ առատ :

Լորտ : Եւ քղք կառուցեալ 'ի բարձր վայրի . առորով հոսի կուատալէնթին գետն . դիրք նր մեծ է , այլ գրեթէ կիսով չսփառ աւերակ և անքնակ , թէ պէտ և շրջակայ միհնակ նր արգաւանդ է : Մեծ մասն բնակչաց նր են մուղիք , կմ ափրիկեցիք մկրտելք , սգիք իթը 2000 , և ունին անդ 7 ժղվդպապէտկն եկեղեցիս . և 5 մենասատնս : Եղան կարկեդոնի յաջին ժմկս աստ նստէր :

Վեւէնա . 'ի հն" Ալբագուլ : Եւ քղք փոքր և անշան . որ ունի 2 ժղվդպապէտկն եկեղեցիս . և 2 մենասատնս :

Ապանդ Շ. Ալեքսանցա :

Այսնահանդ՝ սմբառանել թքրուեն, յարևմտից՝ ունի իւր սահմանակից զարակոնա, և ղքասդիլիս. 'ի հիւսիսոյ՝ զքադալոնեա. յարևելից՝ զծովին միջերկրական. որ երկու ծոցս գործէ, որք կոչին ծոցտ կալէնցայ, և աւետանընեայ : Իսկ 'ի հարաւոյ՝ ըզմուրջիս : Երկայնուեն նր է 200 մղոն. իսկ լոյնութին յըարձակագոյն տեղովշ՝ 60. և յանձկագոյն վայրի՝ և եթ : Գլխաւոր գետք նր են Սէկուրա. զոր 'ի ստորագրուե մուրջիայ նհնդին յիշոնկեցաք կուտալէնդէ. որ ելանէ յիւր համանուն հռվտէ, և մօտառ ալթեա քղք՝ մոտանէ 'ի ծովին. յորմէ և կոչի գետ ալլեայ : Ալլոյի. այս գետ ելանէ առ իւր համանուն քղքաւ, և առ կանդիս քղքաւ մտանէ 'ի ծովին : Իսկար, 'ի նախնուռմն՝ Սուկունանուռանել. ելանէ 'ի նոր քասդիլիցոյ. և յինքն ընկալեալ զայլ և սկետու, մտանէ 'ի ծովին : Կառապալապիլար. 'ի հռովմայեցւոց Դրուբիա անուռանեալ. ելանէ յարակոնայ, առ սահմանօք նոր քասդիլիցոյ. և առ վալէնցաքաղաքաւ մտանէ 'ի ծովին :

'Ի ծովեղերեայս սորին նհնդի՝ են իբրև 50 աշտարակք կժ գիտանոցք 'ի գիտել զէնս ծովու. այլ նւհնդիստ չիք և ոչ մի. սակա անյարմարուե վայրացն, և յաճախելոյ 'ի նո մրրկալից հողմոց : Լիոնային է երկիր սր, և լերինք նր ժայռաւորք և անբերք, բաց 'ի ծովեղերեայ կողմանոց, ուր 'ի տեղիս տեղիս դտանին հովիսք, և դտշոք արգաւանդք, ուսսի և ունի չափաւոր զայն ևամ, որ ինչ հարկաւոր է կենաց մդկան, և օդտակար. յորս դլիսաւորն է մետաքս, զի մետաքս բշմ բերէ : Եւ է բազմումարդ, ոչինչ չ հատ 'ի կալիցիոյ, ուսսի սող սա, նոյնպս և նա են առաւելապէո բազմամարդ ք զնամ նհնդիս սպանիոյ : Յամոց անտի 788, էր մասնաւոր թքրութի մուղսեաց. զոր 'ի 1238 էառ յակոբոս արքայն արակոնայ : Գլխաւոր տեղիք սր են հետադայրդ :

Վալէնցա. ըստ ապիւլֆէտայ, Պալանչեահ : Գլխաւոր մայրաքղք սյոր նհնդի, առ կուատալապիար գետով. յորոյ վր կան կառուցեալ 5 մեծաշէն կտմուրջք, 'ի զուռարձալի և յարգաւանդ գաշտավայրի,

և է քղբարերդ, քղբարերդ մեծ, քաղցնամարդ, և արքեղսանիստ. որոյ տարեկան մռւտք՝ են 40000 ոսկի. ունի և համալսարան երեսելի, հիմնեալ՝ ի 1410. որ միշտ նախապատին համարեցաւ՝ ի մեջ այլոց համալսարանացն սպանիոյ. և ձեմարան զնդն ուսմանց անուանել ությն կարողոսի. հիմնել՝ ի 1768։ Անդ է և գլխաւոր ատեան այր նէնդի, որոյ նախագահ է կուսակալ իշխան նր, և մեծ սպարապետ զօրացն. ը որոյ իշխանութ են և զօրքն մուրցիոյ։ Մայր Եկեղեցի քղբիս՝ է մի ՚ի մեծաշէն և ՚ի մեծագանձ եկեղեցեացն սպանիոյ։ Անյս քղթ հին է յոյժ. հիմնել օ16 ամօք զկնի հիմնարկուե հառմայ ՚ի վէտէրեան զօրաց, որք զինունորել էին ը վերիատոսիւ. և յայն սակա բնակեցք նր անուանեցան Աէտէրայիտ, կժ Վէտէրեանի։ Պոմայէսոս ՚ի նախնումն կործանեաց զքղքս զայս, այլ անգէն փութով չենեցաւ։ ՚ի 524 գումարեցաւ անդէն ժողով եկեղեցական։ Մուղրիք ՚ի 788 ամաց մինչեւ ց: 238 կալան ը տրութ իւրեանց զքղքս զայս։ Գլխաւոր վաճառք նր բաց յայլոց իրաց, որք ելանեն աստի, և և նուշ.

զի շրջակայ վիճակ նր բերե նուշ բշմ։

Ալլանիւէ, ՚ի հն՝ Լուլէնդում, Քղք և նւհնդիստ պատուական, որ ունի և բերդ ամուր՝ ի գլուխլերին. զոր ՚ի 1706 առեն անդղիացիք. այլ զկնի երկուց ամաց անդրէն առեն զայն սպանիացիք։ Շրջակայ վեհակ քղբիս՝ բերե գինի պատուական, կարմիր և սպիտակ, այլ կարմիրն է ՚ի յարգի, և ազնիւ։ Իսկ գլխաւոր վաճառք նր են օճառ, և նարինջ ընտիր։ Տէնիս որ և Տիտանիում։ ը ապիւլֆէտայ՝ Տանիւս։ ՚ի հն՝ Ալլանիւէնդում. ոյլե Հեմերօնտօքիում անուանել։ Է քղք և նւհնդիստ, և գլխաւոր տեղի մասնաւոր ինչ մարքելութե. կառուցել առ ուս լերին. յորոյ ՚ի գլուխն ունի գղեակ։ Գլխաւոր վաճառք՝ որք ելանեն ՚ի քղքէ աստի, են ցամիչ, և նուշ։ Կոնդիս։ Քղք մերձ ՚ի ծովին, որ ունի համալսարան՝ հիմնել՝ ի 1549. որ ցորչափ կայր միարանութն յունան։ եր ը նց կառավարութ։

Օրիկելս. զոր բնակեցք նր կոչեն Օրիուս։ ը արտքացւոց՝ Օւեռլան։ Է քղք առ սէկուրա գետով ը մէջ արգաւանդ գաշտավայրի պատելոյ շուրջանակի լերամբք. եղանակիսա. որոյ ենքսն է ը արքական վայէնցայ. և ունի տարեկան մուտս 1000 ոսկի. ունի և համալսարան հիմնել՝ ի 1555. որ է ը կառավարութ դոմինիկեան կրօնաւորաց։

Սէհօպէ: Քղզարմերդ հին՝ գեղեցիկ՝ և զուարձալվ առ ոտս լերին. եղասանխատ՝ որոյ եղան յամին ունի մուտս 10000 ոսկի. և է ը արքենդսաւ վալենցոյ: 'Ի մերձակայ ուահմանս քղքիս՝ դժանին հանք պատուական մարմարիոն քարանց:

Աբ իւնապաս: Բերդաքղք չինել հրամանաւ ե փիլիպպոսի արքոյի զինի կործանելոյ նր զետիվա, կմքուադիվս քղքն՝ որ էր 'ի նմին տեղւոջ. սակս կուռակից լինելոյ նր կարողոսի երդի:

Բնախութուայ: Է քղք փոքրիկ ծովեղերեսյ, 'ի ցամաք կղղւոջ:

Շիշուա: Բերդաքղք փոքր ը մէջ լերանց. որոյ շրջակայ լերինք բերեն դինի ազնիւ:

Կառարդամար, 'ի նախնի յունաց՝ Աղջու սնունանել: Է աւան և նւենդիստ առ բերանով սէկուրոյ գետոյն. առ սովոն քղքու են բղմ աղբիւրք 'ի մօտակայ Մարտե Աղամարտ կոչեցել լիճն. յորոց պատրաստեն աղ բղմ յոյժ ջերմութ արևու:

Վաշինես: Է նշանաւոր մենաստան ջիսաերսեանց. հիմնել 'ի յակոբոսէ արքոյէ արակոնայ. պարգևելով նմ բղմ կալունածս, յորոց ամի ամի ընդունեի մենաստանն 13640 վէնէտ' ոսկի:

Աահանգ թ. Լալիցիա:

Ա նախնումն էր մասնաւոր թքրութե. 'ի հարաւոյ՝ ունի իւր սահման զփորդուքաւ. յարեմանից և 'ի հիւսիսոյ՝ զծուին. իսկ յարեւելից՝ զատուրիա, և զլէոն: 'ի ժմկօ հռովմայեցւոց կոչէր կանչւի 'ի կանչւացա անտի, որք էին յաւետ բազմաթիւ և զօրաւոր 'ի ժողովուրդս նախնի բնակչաց նր: Լըրկայնութե նր՝ է իրեւ 175 մզոն. իսկ լայնութեն՝ 140. ծովելիքն նր ըարձակադոյնս տարածին, ք այլոց համարէն նահանդաց ուկանիոյ. յորս գտանին և բղմ պատուական նաւահանդիսոք, որոց գլխաւորիքն են երկու. ք Գորանա, և Ըլքեռու, այլ և բարձրացեալ հրունան". յորս յաւետ երեւելի է հրանունանել ը լա" Բրօնութօրիստ արդապրում, կմ Չեւդիւան. այլ և Գառան գինիս դեռան. որ թարդմանի գլուխ եղեր երկրի, իբր զի յոշ ք զգիւս ամերի կոյ, զայս տեղի համարէին եղս և տարտ նի: Օդ-

նահանգիս 'ի ծովեղերեայ կողմանս՝ բարեխառն է .
իսկ 'ի խորին կողմանս՝ առ փոքր մի ցուրտ , և իբր
'ի բշխն խոնաւ : Եւ երկիր նր լեռնային , ուստի
արմախս սակաւ բերէ . այլ գինի առատ և պատ-
ուական , և լիմոն . ունի և արօտս խոտաւէտու և
ոչխար բշխ , և անտառս . և փայտ 'ի պէտու շինուե-
նաւուց , և այլոց շինուածոց , և աղբի աղբի ձկունս
'ի ծովէ :

Ունի իրրե 70 գետո և վտակս . յորս դլիաւորքն
են Մինհո , զոր ստորագրեցաք՝ ի փորդուքալ : Ա-ըս .
որ ելանէ ՚ի նահանգէ աստի , և առ փատրոն ան-
ունանեալ փոքրիկ քղքաւ մտանէ ՚ի ծոց մի ծովու :
Տամպրո , կմ Դրամարօ , և կմ Դրամաբիս , որ ելանէ ՚ի
նահանգէ աստի . և ոչ կարի ինչ հեռի ՚ի մուրօս
աւանէն մոտանէ ՚ի ծոց ծովու : Այս նահանգ զբյտ-
ը վալէնցայ՝ է յաւէտ բազմամարդ ք զայլ եմնա-
հանգս սպանիոյ . ունի 7 քղքու . 60 աւանս . 242265
տունս . 11 մայր եկեղեցիս . 3242 ժղվակութիս .
12637 եկեղեցականս . 34 սինկելանոցս . 14 մեծու-
մուծ դպրոցս . 79 մենաստանս տրանց , և 24 կա-
նանց : ՚Ի բազմամբոս ժողովրդեան նը բշխմ են աղ-
քատք , յորոց բղմբ գնան յայլ նահանգս , մենդ ՚ի
քասդիլիս գործել անդ ոչ միայն ՚ի հունձս , ոյլ և
յոյլ ստորին գործո , որ ասլաքէն գովելի է , զի
մարդ առ աշխատանս է ծնել . սակայն առ սորտ-
նիացիս անարդ համարին ոք և խոտան : ՚Ի 1060
անունանեցաւ ոյս նհնդ թղրութի ՚ի փերդինանդո-
ւէ արքայէն քասդիլիս և լէսնի : Եւ բաժանի ՚ի
Տ գաւառու , որք ունին զանուն ՚ի գլխաւոր տեղեաց
իւրեանց , որք են Մոնտօնէփո . Քամբուդէլս . Թուուի .
Օրէնէ . և Լուի . զորս յոնջեկայդ ստորագրեսցուք
հանդերձ ոյլ ևս երեւելի անդեօք սորին նահանգի ,
Դրբուննա , ՚ի հն՝ Գարծէնիում . ՚ի նախնի հռովմայեց-
ոց Պէնիէնշիում անունանել : Եւ գլխաւոր քղք հա-
մօրէն կալիցիա նահանգին . և երեւելի նաւահան-
գիստ սպանիոյ ՚ի մնաւոնէտօ գաւառին . որ և է
աթոռ փոխանորդի արքային , և մեծի սպարապետի
զօրաց . ունի երկու հզօր ամրոցս ՚ի սրաշտանուն-
նաւահանգստի իւրոյ՝ անունանելս Աք Տոբինս . և
Աք իալ . և 4 ժողովրդասպետական եկեղեցիս . և 4

Մակոնեցո . 'ի հն' **Մ**իւպանիս : Քաղաք փոքր . և
գլխաւոր տեղի իւր համանուն դաւառի . ունի 2
և եթ ժշգայթեականն է իւղեղիս . և 2 մենաստանս :

Եւ է եղանակստ , ը արքեպոսաւ քոմիսատէլայ . և
ունի յամին մուտս 8000 սոկի :
 Քոմիսատէլա , կմ Սբ յակով . զոր ապիւլֆէտ Շահու
Եպուուդ կոչէ : Եւ դլսուոր քղք իւր համանուն դա-
ւառի , մի յերեւելի քղքցն սպանիոյ , կառուցել ը
մեջ Սար , և Սարէլա վուակաց . որք իրու կէս մլո-
նաւ յայսկոյս՝ միանան՝ իմի գետ թիւս արշադիսիօ ան-
ուանել : Այս քղք ունի 12 ժղվապետական ե-
կեղեցիս . 7 մենաստանս արանց , և 5 կանանց . 4
անկելանոցս , յորոց մի է պանդոկն կմ իջևանն ար-
քունի՝ շինուած մէծագործ՝ ի ուկտս ուխտաւորաց-
Ունի և համալսարան երեւելի՝ հիմնել՝ ի 1532 . և
ատեան սրբարննութե : Եւ է արքեպոսանիստ , ը
որով են 12 եղուունք , որոյ տարեկան մուտք է
ծ0000 սոկի : Բայց մեծամեծ շինուածք են՝ ի սմին
քղքի . յորո երեւելի է մայր եկեղեցին բազմագանձ .
յորում հանգուցել կայ մարմին սբյն յակորայ զե-
րեթեայ , որ է պաշտպան համօրէն սպանիոյ . զորմէ-
տաի , թէ եկն՝ ի ծանօթուն՝ ի թ դարուն ածային
յայտնութեք . յայնսակս խուռն ընթանան անդր
ուխտաւորք յայլ և այլ հեռաւոր տեղեաց : Ասի .
թէ էտ երբեմն զղղքո զայս ալմանսուր իշխան
արաբացի , և հրկէղ արար զնա . և այն եղե առիթ
կառուցանելոյ զհուչակաւոր կարգ ասպետաց սպա-
նիոյ , որ և կոչի կարգ սբյն յակորայ . որ է առա-
ջն և նախաղատիւն ք զայլ ամ կարգս ասպետացն
սպանիոյ , որք սահմանել թունով թնակին ասա :
 Լոյն : Եւ աւսն փոքր մերձ՝ ի քոմիստէլա . ուր՝ ի
մենաստանի միտւմ օգոստինեան միանձանց՝ սկիզբն
կալու կարդն ասպետաց սբյն յակորայ . յայնսակս
է այժմ գլխաւոր տեղին սորին կարգի , կմ միա-
բանութե :
 Պիետանկան . ի հն՝ Քլավիում Պիետանդիւմ : Քղք ծո-
վեղերեաց , և նաւահանգիստ , առ մանտէօ և քաս-
քառ գետովք . զոր՝ ի 1462 արքայն ենրիկոս ք ան-
ուանեաց քղք :
 Թուսի , կմ թուսի : Եւ դլսուոր քղք համանուն
դաւառի կառուցեալ՝ ի հովտի առ մինչօ գետով .
մոտ յայն տեղի , ուր այս գետ մտանէ՝ ի ծովս . ու-
նի 2 ժղվապետական եկեղեցիս . 3 մենաստանս :
 Եւ է եղուանիստ . որոյ տարեկան մուտք են 10000
սոկի :

Օրէնսէ . ի հն՝ Աշում . լու՝ Աշում ժուլիտէ . որ
թրկմինի , ջուր ջերմ , կմ ջերմուկք : Եւ քաղաք

Պլխաւոր համանուն գաւառի առ մինչօ գետով. որ ունի 4 ժղվդապետական եկեղեցիս. 4 մենաստանո. և պատուական ջերմուկս. յորս են՝ որք եռան իրբե կաթոսայ՝ որ կայ յեռանդեան : Եւ է եղուանիստ ը արքեպատ քոմիտէլայ . և ունի տարեկան մուտու 10000 ոսկի :

Հուկ, 'ի հն' Լըգուս ափուստի անուննել. ի գլխաւոր քղք համանուն գաւառի մօտ յականս մինչօ գետոյն . Ունի 3 ժղվդապետական եկեղեցիս . 4 մենաստանո . 2 անկելանոցս : Եւ է եղուանիստ ը արքեպատ քոմիտէլայ . և ունի տարեկան մուտու 18000 տուքաթ . որ առնե իրբե 8460. վէնէտական ոսկի : Ունի ինքնաբուղիս ջերմուկս առողջարարս : Բնակիչք նր և շրջակայ վիճակի նր՝ քաջայարմար են 'ի զինուորուի :

Իսկ այլ նշանաւոր աւանք սորին նահանդի՝ են սյստիկ . Պայոնա . Գունդամար . Վիկ . Գունբէլէտաս . ըւ Փադրօն . Մուրօն . Ֆէռօն . Վիլէրօն . Մ'ոնֆունե . և ն:

Կահանգ Ճ . Ասդուրիա :

Ունի իւր սահման յարեմտից՝ զկալեցիա, 'ի հիւրիոյ՝ զծուլս . յարեկլից՝ զվեսպաես . իսկ 'ի հարաւոյ՝ զնոր քասդիլիա և զէսն : Տարանծուի նր՝ 'ի հարաւոյ ը հիւրիս՝ է իրբե 70 մղոն . իսկ յարեմտից ը արեելս՝ իրբե 160 . Օդ նր բարի է և առողջարար . և երկիրն լեռնային և խոժոռ . սակայն բերէ արմաիս բաւական, և պառւզս առատ, և գինի ազնիւ : Երիվարք նր՝ 'ի նտինումն կարի անուննի էին սակս արագաթուիչը ընթացից, և այլոց ընտիր հանդամանաց նց : Ունի և պէսպէս հանքս . դյ նօթ, որ է մինէ . և կապուտակ սլատուականն իմն ների . և լու ունանց նաև բովս ոսկւոյ : Այս նահանգ չէ այնամի ինչ բազմամարդ սակս լեռնային և բազմանտառ դոլոյ : Բնակիչք նր անկեղծ են . բարեմիտ, քաջ, առատասիրա, գործունեայ, և աշխատասէր . որք առ հնրի ազնունատոհմ համարել են . զի պարծին ունիլ զսկիզբն և զսերունդ իւրեանց 'ի դթաց : և ոչ 'ի իստան սերնդոց հրեից, և մոլորեաց : Վազ զի յետ ձախողակ պտղմին զոր առհւոգերիկոսիւ : ալքոյին մղեցին գութք ը արարաւ ցիս :

չիս, պեղագիոս մեծ իշխանն գթոյ հանդերձ երեւ-
ելի գնդաւ ազնունականաց խոյս ետ 'իլերինս առ
գուրիիոյ . և անդ զօրս ընտիրս իրքև հազար մի 'ի
գթաց անտի ը իւր առեւալ, գարանամուտ եղե 'ի
ձոր ինչ մեծ ԱՀ-սէնա անուանեալ 'ի մէջ լերանցն
ասդուբիոյ . զի ոչ իշխաց գէմ ըդէմ ճակատիլ
նց . և մինչ մուզզրիք մարտին ելանէին յասդուրիա .
ոք յանկարծուստ իմն 'ի գարանաց անտի յարձակ-
եալ 'ի վր , իսպառ վանեցին զնս անտի : Ազա 'ի
նմին տեղւոջ շինեցաւ մենաստան՝ անուանեալ Սբ
յարիամ կողագունիայ , յոր անուն կոչի և ձորն : Այս
խուսափումն և քաջագործուի գթաց՝ մինչեւ ցայսօր
կարի մեծաթիգի է առ սպանիացիս . իրը զի համօրէն
բնակիչք լերանցն այնոցիկ համարեալ են հարազատ
գութք , և ունին բնյմ աղատուիս . ուստի և գեղ-
ջուկք՝ որք 'ի լերանց անտի խմբավին գնան յայլ
նահանդս սպանիոյ 'ի ծնյութ , անարդանս համարին
անձանց , եթէ լունիցեն յումեքէ ոչ գութս , այս
յօտար անուն անուանել զնս . զի առ հըրկ կոչեն
զնս Յարդոյապատիւ գութս , կմ Յարդոյապատիւ
լեռնականս . որք թէպէտ և աղքատք իցեն , նա-
խասինս համարին անձանց՝ ամուսնանալ ը այնպիտ
եաց , որք չիցեն 'ի ժամանակ իւրեանց թէպէտ և
մեծատուն իցեն : Եւ ևս այնչափ 'ի յարդի են նք .
զի երբեմն մեծատունք ծախին դրամս յոլովս , առ
'ի մտանել յաղգակցուինց ինամուք : Եւ որ առա-
ւել է , զի անդրանիկ որդի սրբայի , և ժառանգ
թքրուն սպանիոյ 'ի նահանդէ աստի առնուն զո-
նուն . իւխան առջարէիոյ անուանել : Բաժանի այս
նէնդ յերկու մասունս անհաւասարս , որք են ԱՀ-
ուստիտ ոչ իբանի , և ԱՀ-ստիտ սանդիլանա :

Դարձիս ովկտոնի , և Ալուսուրէիս սանդիլւնեայ :
Ալուսուրէիս ովկտոնի , որ է մեծագոյն մասն . ձգի Շ
արևմուտաս . որոյ գլխաւոր տեղիկը են նք :
Օվկետօ . 'ի հն' Օվկետում : Ես գլխաւոր քղբ հա-
մորէն նէնդին , կաւուցել 'ի գաշտային վայրի . Շ
մէջ յովէ և տէվա գետոց , ունի ամրոց հղօր . և
իրբե 7000 բնակիչ . 3 ժղվագոտկան եկեղեցիս . 4
մենաստանս արանց , և 7 կանանց . և 4 անկելա-
նոցս , և համալսարան երեելի հիմնել 'ի 1580 : Եւ
է եպսանիուտ . որոյ տարեկան մուտք են 16000
ռամի : Անո է եւ ուսաւոր առեան նէնդին :

ՃՇՇԻ : Բայր է և գլուխեղի առեւտս սհսկիրս ։
ՃՇՇԻ : Բներդաւան և պարսպաւաւան առ. ծոցով ծո.
վու՝ ուր ունի նաւահանգիստ յաջողակ : Այս ա.
ւան եղի. ալմուր պեղագիտնի իշխանին գթաց . ուս.

աի և յաջորդք նր անուշանեցան թէրք ձիովելք .
մինչև ցալվոնսոս կաստոս . որ կոչեցաւ թագաւոր
ովհետոնի :

Նախա: Աւան պարսպաւոր , և նաւահօնդիստ :
Աշեւէ: Աւան առ ծոցով ծովու . և նւհնդիստ
պատուական :

Վիւլ Հեղիօզա . որ թարգմանի Գեօղ արատաւոր :
Է աւան բարեցէն առ ծովածոցով , ուր առթա գետն
մտանէ . և ունի նւհնդիստ քաջադէպ :

Աստուրիտ սուրէլանատ . որ է փոքրագոյն մասն սո-
րեն նհնդի . ձգի ը արեւելս , և ունի իւր գլխաւոր
աեղի զհետադայդ :

Սանդիւլանա , ը արաբացւոց Շանդարին . 'ի հն'
Յուլիսնուպօլիս անուշանեալ : Է քաղաք փոքր կու-
ռուցեշ 'ի հովտի առ ափն գետոյ . որ ունի շեկե-
զեօիս . մին ժղվեդպական , իսկ միւսն կրօնաւորաց :
Լիկապանա : Է վիճակ մասնաւոր 'ի սմին նահանդի ,
որ է արքայորդւոց . երկայնութի նր 30 մղոն . իսկ
լայնութին իբրև 14 . լեռնային յոյժ , որոյ լերինք
սակս բարձրութեն 'ի բարբառ սպանիացւոց կոչին
Լաս հօնվանա գէ եւրուք : Սակայն արգաւանդ է .
բերէ գինի , իւղ , և աղդս աղդս պաղոց . և են 'ի
նմ հինդ հովիաք կմ ձորք լի բնակչզք , որոց գլխա-
ւոր աեղին կոչի Փոքրէ , որ է առ աէդա գետով :

* Ասհանդ ժան . Վիզքաեա , կմ Պիս-
քալիա :

Չորսում էն լիւդուգովա . և Ալաւ :

Այս նհնդ 'ի հն' Քանեապէիտ անուշանեալ . յարե-
մտից՝ ունի իւր սահման զասդուրիտ . 'ի հիւ-
միսոյ՝ զովկիանոս . որ յայսմ վայրի առնու զանուն
'ի նահանդէ աստի . և կոչի ծով վիզքաեայ և քան-
դապրեայ . յարեւելից՝ զկիւփօնդովա . իսկ 'ի հարա-
ւոյ՝ զալաւա : Օդ նր առաւել բարեիստոն է ք
այլոց նահանդաց սպանիոյ , և երկիրն լեռնային ,
ուստի և ուրեք ուրեք գրեթէ գլսովին անբեր .
բայց ունի և արգասաւոր վայրս , որք բերեն գի-
նի , և արմախտ , թէովէտ սակաւ . իսկ մեղք առաւ-
ր ամ տեղիս . յորմէ գործեն մեղքաջուր որատուշ-
եան . որ է լմագելի իմն , որ ը իրաց ինչ լնու զպա-
կա .

կատուեց գինւոյ . նոյնպէս և ծովէզերեայ կողմանք նը բերեն կիարոն , և նարինջ առատ յոյժ : Ունի և անտառս մեծամեծս , և փայտ պատուհական 'ի պէտս շինուեն նառուց , և այլսց շինուածոց : Այս և բովս բշմա երկաթոյ , և պօղպատի , որ և է գլխաւոր վաճառք նը . ոնկ և ասր , զի ոչխար բշմ ունի : Դիմիք նը կարի յարմարաւոր է վճռկնութեն , գոլով ծովեզերեայ , և ուահմանակից գաղցիոյ . ուստի և ծաղկեալ է 'ի նմ վճռկնութին : Բնակիչք նը աշխատասեր են , հլու , արիասոիրտ , և քաջարամար 'ի դինուորուեն՝ և 'ի նաւարկուեն՝ ք զայլ սողանիացիս : Ազու նահանդիս , ոնկ և կիւփոսկովայ , ալաւայ , և նաւառուայ , է հին և մասնաւոր իմն բարբառ , յարմէ սնանցի լեզուն քասդիլիոյ . կմ այժմեան լեզու սողանիոյ խառնութ պէսուէս բառից յայլոց լեզուաց : Այս նահանդ յուղին ֆմկս էր իրեւ մասնաւոր իմն կուսակալութեն . ապա յաւարտ թ դարուն փոխեցաւ 'ի թէրութի , ունելով սեփական թէրու մինչև ցամն 1379 . յորում ամի միացուցու ը քասդիլիոյ , 'ի ա յովհաննսւ արքայէն քասդիլիոյ :

Ոմանք յագրաց զկիւփոսդովա՝ և զալաւա՝ գնեն 'ի վիզքաեա իրեւ գաւառս . իսկ այլք մեկուսի գասեն իրեւ սյը և այլ նահանդս , այլ մեր առաջնոց զհետ դնացել յայտմ վայրի ստորագրեսցուք դժլիաւոր տեղիս նախ զմիզքաեայ , և ապա զայլոց : Պէլատօ , որ և Վէլպատօ 'ի հն' ֆլապոդրիկա , և Պէլալու շատում : Է գլխաւոր տեղի վիզքաեայ նհնդին , Դ մընաւ հեռի 'ի ծովէն առ էյպայքալվալ անուանեալ մեծ գետով , որ և է նաւարկելի : Ունի նաւահանդիստ յարմար , և առահով . ուր յաճախեն նաւք մընդ հոլանտացւոց , և անդզիացւոց . ուր բացյայլոց իրաց՝ բառնան անտի ասոր ընտիր : Իսկ քղքն թէպէտ չէ այնցափ ինչ մեծ , բայց գեղեցիկ է և բարեշէն և բշմլանառ : Ունի 5 ժղվդապտկնեկեղեցիս . 5 մենաստանս արանց . և 7 կանանց . Օրունական : Քշք փոքր 'ի ձոր ինչ , որ ունի 2 ժղվդապտական եկեղեցիս . և 2 մենաստանս :

'ի սմին նահանդի են այլ ևս չորք երեելի նահանդիստք . ի՞ն Պէրմօ . Լաբէչո . Սանթանդեր . որ թարգմանի ' սբ անդրէառ . որ և է եղասանիստ . և ունի չորս ամրոցս , առ ՚ի պաշտպաննութի նւհնգստի իւրոյ . և Աբ Հրէնդիս . որք են աւանք պարսպապտագր , և բերդաւորք :

Ալեքսանդր Հայութ :

Այս գաւառը յարեւելից՝ սահմանակից է գաղղիոյ, ՚ի հարաւոյ՝ նաւառաւոայ, յարեւմոից՝ ալաւայ և վիզբահեայ. իսկ ՚ի հիւսիսոյ՝ վիզբահեան, կը կանդարձեան ծովուն. որ միացուցաւ ը քասդիլից՝ ՚ի 1200. ՚ի թա ալփոնսոս արքայէ : Գլխաւոր տեղիք նր են ոք :

Սբ սէբառիանոս : Գլխաւոր քղք նր հզօր և բազմավաճառ առ բերանալ լիւրումէն անուշանել դեայ, որ ը ունանց ՚ի նախնութն Մէնաւում կոչէր. Ե կուրուզ կայսր պատեաց զքզքո զոյս երրակի պարապօք. որոց լայնութին է 22 ոտնաշափ : Բնակի նաւառ հանգիստ հոչտկաւոր, և բերդ ամութ շինեալ ՚ի 1194 : **Անդ.** է աթոռ գլխաւոր իշխանի հոմօրեն երից գաւառացն. յո՛ կիւփոսդովայ, ալաւայ, և վիզբահեայ. 2 և եթ ժղվիզապետական եկեղեցիսունի. և 5 մենաստանու : Գլխաւոր վաճառք նր են երկաթ, պողպատ, և ասր. Է անդ և ընկերութեն վճռկնաց՝ որք արքունի հրամանաւ յինքեանս գրաւեալ ունին զվճռկնուն գուգամի. որ է տեսակ ինչ արմտեաց՝ եկեալ յամերիկոյ, յուրմէ կոտզմեն զ Զոքոլաթ կոչեցեալ ըմպելին, որով բշմայոյժ շահի այն ընկերութ. ուստի և չիք ՚ի սպանիս ընկերութի վճռկնաց փարթամ իբրև զնիա. քղի ոոկ ասուցով ոյլուր, յահախել է յոյժ առ եւրոպացիս այս ընկերութիւն : ՚ի 1630 անկաւ հրդեհ մեծ ՚ի քղքի աստ, որ բշման մեծամեծ վնասոս գործեաց. և ՚ի 1719, առաւ ՚ի գաղղիացւոց :

Ջունկնեւէ ոսպիտ, որ թարդմանի, աղբիւր սրահոս : Քաղաք փոքր՝ այլ ամսւր. մերձ ՚ի ծովին, առ Աջնդաւեան կմ Վիդոսոս գետով. որ կոչի և Բիդառ, և և սահման ը մէջ սպանիոյ և գաղղիոյ. որ ՚ի ձեւն դաշնագրուեն եղելոյ ը մէջ փերդինանդոսի և ժբուղովիկոսի գաղղիացւոց արքայի. է ը իշխանութերկոցունց թքրութեց, յո՛ սպանիացւոց՝ և գաղղիացւոց. ուստի և զհարկս՝ զոր առնուն յանցաւոր սւղկորաց ը այն գետ, բաժանեն ՚ի մէջ իւրեանց զայս օրինակ. զի հարկն՝ զոր առնուն ՚ի նցէ, որք ՚ի գաղղիոյ դնան ՚ի սպանիա, անկանի սպանիացւոց արքայի. իսկ այն՝ զոր առնուն, յորոց ՚ի սպանիոյ անցանեն ՚ի գաղղիա, անկանէր արքային գաղղիոյ :

Այս քղք ունի նւհնգիստ պատուական, և բերդ
ամուր. զոր երեք թղթքը ը թմկո ժմկա միմեանց
զինի ամրացուցին : ՚ի 1638 պաշարեցաւ ՚ի դաղ-
վացւոց, այլ ոչ կարացին առնուլ . և յայն սակա
անունանեցու քղք :

Կամ է ժախտաց, ը դաղը՝ Լիւ ՛ լո + օնքերէն : Ե՛
կզզի ձեացուցել՝ ՚ի նախագրել անտաեայ գետոյն,
որ անունանի է ՚ի պատմագրութին . իբր զի անդ.
հաստատեցաւ ՚ի 1659 թիրենեան միաբանութին և
խաղաղութին, որ ՚ի մէջ գաղղիացւոց և սողանիաց-
ւոց . և կատարեցաւ գաշխագրութին ամուսնութեն
ժի լուդովիկոսի գաղղիացւոց տրքայի՝ ը մարիա-
մու թէրեզայի դստեր սողանիացւոց արքայի :

Կրէտօրիտա : Աւան ծովեղերեայ պարսպապատ, ու-
նելով և ամրոց ՚ի վր լերին Սբ անդոն կոչեցեալ . և
նւհնգիստ անքոյթ ՚ի հողմոց, ունելով ՚ի հանդի-
պոյ կզզեակ ըդէմ իմաստկար հողմոց :

Դաշտա : Կմ Դաշտա : Աւան պարսպաւոր ՚ի գլուխ
ըլքոյ առ արակսէս դետով . յորոյ վր ունի քարտ-
չէն հոյակսոպ կամուրջ :

Վագենիտ : Աւան ՚ի հովտի, առ ուրօլոյ գետով,
շինել՝ ՚ի 1310 : Բնդ իշխանութք սորին աւանի ան-
կանին շրջակայ կալուածքն ըստոլոյ և ոնէզ անունան-
եալ աւանաց, որբ էին ը իշխանութք պելտրանայ
ըստոլեան, և ոնէզայ հօր սրբյն իդնատիոսի հիմնար-
կողի յնեան միաբանութեն : Հոյրենի տունն նորին
սըն իգնատիոսի ՚ի 1681 վահառեցաւ այրի գշխոյին
նէուլուրկոյ . և ՚ի նմէ էտնց ՚ի ձեռս միաբանութ-
յնեանց, զոր կոչեն Սբ քոռն :

Բնդէրիտ : Աւան պարսպաւոր առ արակսէս դե-
տով, որ մասնէ ՚ի ծոցն Լու ժառախէն ասացել . և
գործէ անդ նւհնգիստ մեծ և ապահով :

Մոտրիտ : Պարսպաւոր ծովեղերեայ, և նւհնգիստ :

ԱՅԼԱԽ :

Այս գաւառ փոքր է՝ և ունի սահման յարեելից՝
զկիւփոսդովա . ՚ի հիւսիսոյ՝ զվիզքաեա, կմ
ոլիոքալիա . յարեամոխց՝ զհին քասդիլիա . իսկ ՚ի հա-
րաւոյ՝ զնաւառուա : Գլխաւոր աեղիք որ են հե-
տադայքդ :

Վետօրիտ : Ե՛ գլխաւոր քղք բաղմավաճառ սորին
գաւառի, կառուցեալ ընդ զտո՛ի վայր տեղուոշ . որ

ունի 5 ժղվագետական եկեղեցիս . 4 մենաստանս .
և 3 անկելտնոց : Գլխաւոր վաճառք նը են Եր-
կալթ , պողպատ , և ն . ՚ի 1431 անուննեցաւ . ըդք .
զառաջնն կոչէր Շիշունիշին :

ՏԵՂԻՆ : Պարսպաւան փոքրիկ ՚ի բլրի , առ ակու-
տոյ գետով . որ և ունի դղեակ . և երիւ ժղվդա-
պետական եկեղեցիս :

Օնաթե : Գլխաւոր տեղի մասնաւոր կոմառութեք , և
աւան երեելի . որ սենի և համալսարան :

‘Ահանգ ժը . ‘Աւառւա :

յս նէհնդ անոնանեալ և թիգրութի , առ ՚ի զանա
զանութի 'ի ստորին նաւառուայ' որ է ը տրուց
գաղղինացոց , կոչի Վերին նաւառուա . և ունի իւր
սահման յարեմաից զին քասդիլիա . 'ի հարաւոյ'
զարակոնա . 'ի հիւսիսոյ' զկիւփոսդալա , զալաւա ,
և զվեղքաեա . իսկ յարելըլից' ստհմանի բիրթենեան
լերամբք : Երկայնութեն նր է իրքեւ 115 մին . իսկ
լոյնութեն 94 : Առ ժմկք հռովմայեցոց և յաւնաց
թաղնիա կոչէր : Գլխաւոր գետ նր է Էպրո , որ և
իբերու գեան - որ յինքն լունի զլտակս սորին նա-
հանգի , յորս երեւելիքն են , Ալբակն , և Ալչե : Մէ-
ծագոյն մասն նր լեռնային է , դոլով 'ի մէջ բիրթեն-
եան լերանց' որք իրքեւ 77 մինաւ ձգին 'ի ներքս
կոյս : Են 'ի նմա և հովիարք կօք ձորք յոլովք , յորս
երեքին սք երեւելի են : 'Նախ' հովիտն Պատպահայ ,
որ 'ի հիւսիսոյ ձգի ը հարաւ . և երկայնութեն նր է
24 մղոն . իսկ լոյնութեն 12. ուր ցանել ցրոնել կոն-
քազմութեանց , որք կացուցանեն 14 ժղվդ-՛կատութիս :
Եկդ' հռվիան Բոնցւշաւէս . որ հռչակաւոր է յոյժ
սակս յաղթութեն , զոր 'ի 809 արար անդ արքայն
ալփոնսոս կաստոս ընդդէմ մեծին կարողոսի . բիշմ
հահիճք են 'ի նմ . և յայն սակս մէդ և մառախուզ
գրեթէ անոպակաս է անդ . ունի և անտառս , այլէ
արտորայս մշակելս : Երդն է հռվիան Բոնտալայ . որ
է 'ի մէջ սահմանացն նաւառուայ և դաղղիոյ . և ձգի
յարեւելից ը արեմուտս :

Օդ նէնգիս բարեխառն է և առողջ. Երկիրն թէ ոչ լեւնային, ասկոյն արդասաւոր վշ ժրաշան աշխատամիրուե ընակցոց նի. զի ունի արմուխս բա-

ւական և գինի, իւղ, և ազգի ազգի պտուղս առատ, և մեղք, և արօտս յուսութիս, և անասունն բազում, և աղ առատ. զի 'ի տեղւոջ ուրեք են հօօ ազգիւրք աղի ջրոյ, յորմէ գործեն աղ ընտիր: Գտանին անդ և ազգիւրք բժշկականք, և ջերմուկք: Բնակիչք նր ճարտարամիտք են, հնարագէտք, և ուսնդնոտք, գործաւնեայք, և յաջողակք յուսմունս զիտուեց, և 'ի վճռեանութեն: Ալ զու նց 'ի բառս՝ յոձն՝ և յեղանակն խոսից՝ ըս երաց ինչ տարբերի 'ի երգուէն վիզքաեացւոց: Ալյոնհնեդ 'ի 724 ամաց անահի ունէր իւր սեփական թնդրոս. այլ 'ի 1512 վերդինանդոս արքայն ասլանիսց ընկեց 'ի թնդրուէ զիւվան լապրիդ: և յինքն կալաւ զնրութեն թին. իրը զի կուսակից եր ժը լուդովիկոսի գաղղիացւոց արքայի, վոյ և յայտնի թշնամի եր հուվմէտական եկեղեցւոյ, և նզամիւալ 'ի ը յուլիոս պատէն, որ ունէր զնկութեն ինչ ը նախագրել գաղցիացւոց արքայի: Բաժանի 'ի հինգ դւոս, որք 'ի գլխաւոր տեղեաց իւրեանց ունին զանուն, և ենսք. Փամբլիա. Էստեւլա. Թառդէլա. Օւենէ. և Սանկլուս. զորս յառաջիկայդ ստորագրեացուք:

Փամբլիա. որ և Պամպէլոն. 'ի հն' Բամբէօբւիս. ըստ ապիւլֆէտայ՝ Պամպօլունան: Եւ գլխաւոր քղք համօրէն նհնդին. կաւուցել առ ոտոս բիրբենեան լերանց, յըարձակ գաշտի առ արկա գետով. որ բաց յայլոց ամրուեց, ունի և մարտակոց ամրակոււտ, կառուցել 'ի փիլիսոփասէ եկդէ: Բացյայտմանէ ունի և զայլ հին դղետկ 'ի սարահարթի, ուր և է բնակութ փոխարքային նաւառուայ: Ունի և համալսարան երեւլի, հիմնել 'ի 1608. և է եղանակիստ. որոյ տարեկան մուտք են 28000 ոսկի. և բնակիչը երեւ 5000. երիս ժվլդպտէն եկեղեցիս. 8 մենաստանս սրանց, և 5 կանանց. և 4 անկելանոց: Ունի և աղօրի ձեռաշարժ քաջահանձար արունեստիւ կազմել. որ 'ի լինել հարկաւորուեն, զր եթէ պաշտրեսցի քղքն 'ի թշնամեաց, բաւական է բոլոր քղքին ը բղմ ժմկո: Անդ է և գերագոյն ատեան գտաստինի նհնդին, յորմէ չի բոլորումն: 'ի պաշտրման սորին քղքի 'ի 1521, սին իդնատիս լոյոլեսոն գոլովմի 'ի պազմուզ զինունորաց, վիրաւորեցաւ յոտո իւր, և նովին որատձառաւ աղդեցուք հսկւոյն սիյ, հրաժարել յթէ, հիմն եղ գերահուզակ միաբանուել յնեանց, որ ամս երկերիւր, և փեքը մի աւելի՝ մատէս փայլեցաւ 'ի հսմբեն թի, բարգառանձալ.

բազմասլատիկ մեծամեծ հոյակառպ վանօրէիւք, բազմութ առաջինազարդ և մեծիմօստ արանց, ոնք վը կայեն յոդնախուռան հսդենորու և խմաստալից մատեանք նոց . յաճախութիւն յոգնայոլով գապրոցաց, յորս մարդէին զրիւրաւոր մանկունս Շականս 'ի պէոնկուսմունս դիտուեց, և 'ի վարս ածալաշուուն . առասութ քարողութեւ ուղղադաւան հաւատոց և ձմեռիտ ածալաշուուն, ոչ միայն յեւրոպիտ, այլև յատիա, և յամերիկա 'ի մէջ խուժագուժ բարբարոս ավանց . թաղում ասել զգերահանձնար կարդ, և զկաւավաց բութ նոց, և զայլ ոլէսպէս պտնծալի հանգամանս, սրով նոխանձելի էին համօրէն Ֆի : ԱՆՅ ՚ի 1773, 'ի յուլիոի 21, համօրէն այս միարանութիւնեան ջըն ջեցաւ, 'ի ժդ կղեմայ հռովմայ հյրողական, սակա գաղանի ինչ ալտնուաց : Բայց միայն սակառ ունանք մնացին յերիրին մնակովու 'ի ինդրոյ բ կատարինէի, և որդւոյ նը պօզոսի . իսկ 'ի 1801 'ի ինդրոյ աղերսոնդրի արքային անդրէն հաստատեցաւ 'ի զնի ու դիս տրութեւ ռուսաց, մնադ 'ի մասին լէհաց՝ որ ընդրութիւնուաց, հրամանաւ է պիտի՝ որ այժմ՝

սրբութ և իմաստութ հովուէ զեկեղեցին քո՛ի :

Եշտակաւ : Գլխաւոր քղք 'ի համանուն գլւռի, 'ի տափարակ տեղւոջ առ էկայ գետով : Ունի գղեակ ամուր, և 6 ժղվդպտկն եկեղեցիս . 4 մենաստանս արանց, և 2 կանանց . և համալսարան հիմնել 'ի 1565. զոր տերապէս խօսելով, լաւ ես է կոչել գորոց,

ք համալսարան :

Վեհանս: Քաղսք փոքրիկ առ էպրօ դետով, յորմէ անդրանիկ որդիք թիգրացն նաւառուայ առնուին զանուն, իշխան վիանայ անուանեալք :

Թիգրէւս . լը ասկիւլֆէտայ, Թիօթիւսն : Գլխաւոր քղք համանուն գլւռի առ էպրօ գետով : որ ունի գղեակ հին . և 10 ժղվդպտկն եկեղեցիս . 6 մենաստանս արանց, և 2 կանանց :

Գորէւլս՝ Գառգանին: Են երկու փոքրիկ քղք, յորս չեք ինչ լիշտակաց արժանի :

Օւինէ . 'ի հն' Օւիիւնն : Գլխաւոր քղք համանուն գլւռի, այլ փոքր . և բնտկիչք նը սակաւք : Ունի 4 ժղվդպտկն եկեղեցիս . և 5 մենաստանս . այլ արքունի ապարանս, շինել 'ինախնի թիգրացն նաւառուայ :

Թրափաւլս : Եկեղէ նշանաւոր քղք այսր նէնդի . որ թէուէտ փոքր է ք զփամիլոնա մայրաքղք նէնդիս, բայց գեղեցիկ է ք զնա . որ երբեմն եղէ սիթու

ԹԵՐԱԳՆ ՆԱԼԵԱՌԱԿԱՅ . ՈւՍՏԻ և արքունի ապարանքն
կան մնան մինչև ցայսօր :

Ս-ՆԻՀԵԿԱ : 'ի հն' ԽԻՇԱ-ՀԻԱՆ : Գ-ԸՆԻԱՎՈՐ ՔՂԵ 'ի հա-
մանուն պետի առ արակոն գետով . որ ունի 3 ժո-
ղովրդական եկեղեցիս . և 4 մենաստանս : ԵՐԵՔ Մը-
զօնաւ հեռի 'ի քղբէ աստի է Ք-Ա-ՀԵՐԷ անուննել-
աւանն . ուր ծնաւ սբն Ֆրանչիսկոս քառվերեան ,
անուննել առաքել հնդկաց . սակա զբաժմ ՚ի խու-
ժադուժ աղանց անտի հնդկաց առաքելաշնորհ քա-

րողութ դարձուցանելոյ 'ի նր հաւատոս քնի :
Բ-Ն-Ե-Կ-Ե-Ա-Կ- : Աւան երեելի , և գլեաւոր աեղի 'ի
համանուն հռչակաւոր ձորավայրի :

Կահանգ Ժկ . Երակոնա :

Կյս նահանգ որ կոչի և Թքրութի , 'ի հիւսիսոյ'
ունի էւր սահման զնաւառուտ . յարևելից՝ ԱՀ ;
բերենեան լերինս , և զքադալոնիա . 'ի հարաւոյ
դվալէնցա . իսկ յարևմտից՝ զքասդիլիա : Երկայնու-
թի նր է 158 մզրն . իսկ լայնուն 141 : Գլխաւոր
գետ նր է Եպրէ , որ և իբերս . որ անցեալ ը մէջ
նր , բաժանէ զծա յերկու մասունս գրեթէ հաւա-
սարս , ունի և զայլ գետոս բշմն , սակայն և այնողս
երկիր նր 'ի աեղիս որք հեռի են 'ի գետոց , չոր են
և անթեր . այլ և ուրեք ուրեք աւազուտ , և քարա-
յայտ , և լեռնային . ուստի և բկմ ուրեք անբնակ :

Այլ 'ի գետեզերս ունի անդաստանս արգասսաւրս ,
որք բերեն արմատիս , և վուշ , ուրեք ուրեք և քըր-
քում . ունի և այգիս , և ձիթենիս , և աղջի աղջի
ծառս պտղարերս : Այս նհնդ 'ի նախնուն բաժա-
ներ յերկու մասունս , կմ որունս , յո 'ի որուն ա-
րակոնայ , և 'ի դրւն անուննել Սոպէաղէ : Եւ 'ի
սկիզբն ժա դարուն երկոքին ևս ամբարձան 'ի պա-
տիւ թէրուե . քղի մեծն սանկոս թէր նաւառուայ
բաժանեաց զթէրութին արակոնայ 'ի մէջ երկուց
որդւոց իւրաց , տունել կոնստլվոսի զսօպրարպէ ,
և հռամիրոսի զարակոնա . առղա 'ի մեռանել կոն-
ստլվոսի , եղբայր նր ժառանգեաց և զբաժին նր ,
զոր և միացոյց ը խրում թէրուե . և այնուհետեւ
բուլը արակոնա եղե մի թէրուե . որ յետոյ սնկու-
շ որութի արքային քասդիլոյ : Սակայն պահեաց

զիւր նախնի քղբական սահմանադրութես, և զօրէնս, և զմասնաւոր սպատութես, և զգերագոյն ատեան դաստինի . յորում գահագլուխ ըաղմեր փոխանորդնե արքային քառդիլիոյ . որ և էր հարազատ կառավար նէնդիս : Այլ 'ի 1705 արակոնացիք կուսակից եղեն արշիղքսին կարոլոսի երդի . յայն սակս փիլիպպ պոս է . 'ի 1714 երարք զնախնի ազատութես, և զօրէնս արակոնայ արութեն . վայ այժմ կառավարի քղբական օրինացն քասդիլիոյ : Եւ բաժանի յեօթն գուսս, որք 'ի գլխաւոր աեւետց իւրեանց առնուն զանուն . և հն Սարտիս . Թմէրէւ թմառալցնա . Եւ գա . հաւեստա . Պաշտերօ . Վլուսալին . զորս յառաջիկայդ ստորագրեացուք :

Սարտիս, 'ի հն' Զելարիա աւեստա . յթ կեսարիա օգոստեան, ըստ ապիւլֆէտայ, Սարտիսիտ: Է գլխաւոր մայրագաղտք համօրէն նէնդին, կառուցցեալ 'ի գաշտագետին վայրի, առ էպրօ գետով . որ 'ի բղմ առաջս հատուածեալ, ոռոգանէ զշովակայ միհակ քղբին, և բազմարդիւն գործէ զնա: Եւ է սա քղբ մեծ . բազմամարդ, բազմավաճառ, գեղեցիկ, և ալք եպանիստ: Փողոցք նր երկայն են և լայն . սյլ աշտեղի և առառլար . յորս դլասաւորն է փողոցն լայնարձակ, և երկայնաձիգ, անսէանել նը պողոտաա որի է տեղի զքսանաց, և մեմելոյ ազնուականաց հետի և գեղաշուք կառօք . 14 մեծամեծ ժղվդովին եկեղեցիք են 'ի նմ. և 3 մանունք . 23 մենաստանք արանց, և 13 կանանց . և 15000 բնակիչք :

Ըստ հոյակաստ շինուածուն ունի, յորս երեւելի է մեծ անկելանոցն բազմագանձ . և մայր եկեղեցին, յորում է աթոռն արքենդսի քղբիս . որոյ ապրեկան մուտք հասանէ ց5000 սուկի: Եւ եկեղեցին անուանեալ Աղջոծին 'ի Նը մահացանի . զի 'ի նմին եկեղեցւոջ է փոքրիկ պատկեր նծամորն հրաշագործ՝ մեծադին ակամիք զարդարել, և հաստատել 'ի վյը սեան՝ որ է սրանցելի յառագիս ակն պատուական . և հանդէպ նր բազմապատիկ սուկի և արծաթի կանթեղք, և մոմեղէնք յարաժամ վառելք . որոյ լուսաւորուին առաւելանդ սաստկանայ անդրագործ ցոլացմոմբ ոսկեղէն զարդուց մատրանն (յորում է պատկերն,) և բազմապատիկ ականց, և սուկի աշտանակաց . մինչեւ խտաղել զացս, և ըներել համօրձակ հայել 'ի պատկերն: Կոյնոպէս երեւելի է եկեղեցին քրանչիսկեան կրօնաւորաց մեծագործ և գեղեցիկ: Է 'ի նմ և համալսարան երեւելի . հիմնել 'ի 1474 բղմ ազնուականիք

կանք են 'ի սմբի քղթի . և կարի բարգաւաճ է 'ի նմ վճռկանուն : Զայս քղթ զառաջինն շինեցին փիւնիկեցիք , զոր և անունանեցին Սաւաբար : Ազա հառվամայեցիք առ օդոստոսին առաջեցին անդ դաղթական յորմէ և քղթն անունեցաւ կէսարիս օգոստէան . և յեղծմանէ այսր անունն՝ ասի թէ ել անունդ Առաքաս : 'ի 1710 դ կարուլոս արքայ արար անդ յաղթութ մեծ ըդէմ զօրաց ե փիլիպպոսի :

Թէքէւլ : Գլխաւոր քղթ համանուն դւռի . 'ի բարձրաւանդակ վայրի , առ տուրցիա գետով . որ և կվատալապիտար կոչվ . որ ունի 8 ժղվապտկին եկեղեցիս . և 5 մենաստանս : Եւ է եղամիստ . որոյ տարեկան մուտք են 12000 ոսկի :

Շատուացնա , 'ի հն' Դրաբիսո : Գլխաւոր քղթ համանուն դւռի , ը լանջակտղմի Մանչառ լերին . որ ունի 3 ժղվապտկին եկեղեցիս . 4 մենաստանս արտնց , և 3 կանանց : Եւ է եղամիստ . որոյ տարեկան մուտք են 20000 ոսկի :

Պօչէս : Քղթ . առ ոտս փոքրիկ լերին . որ ունի 3 ժղվապտկին եկեղեցիս . և 5 մենաստանս :

Գալատայիսո : 'ի հն' Ալեքսանդր պիլարիէն . յի օդոստապիլայ : Քղթ առ ոտս բարձր բլրոյ . առ քսալոն վատակաւ , որ խաւոնի 'ի քսիլոգա գետն : Ունի 13 ժղվապտկին եկեղեցիս . և 11 մենաստանս արտնց , և 4 կանանց : Այս տեղի 'ի 1366 անուննեցաւ քղթ : Տարօդո : Քղթ ը մէջ երկուց բլրոց , առ քսիլոգա գետով . որ ունի 7 ժղվապտկին եկեղեցիս . և 5 մենաստանս :

Երգո , կմ Լուսո : Գլխաւոր քղթ համանուն դւռի , առ ոտս բիբրենեան լերանց . եղամիստ , որոյ տարեկան մուտք են 4000 ոսկի . 4 մենաստանք են 'ի նմ . և մի միայն ժղվապտկին եկեղեցի , որ և է մայր եկեղեցին . ունի և մարտկոց ամուր :

Հոռնեստո : 'ի հն' Փառանցիս հօգութո : Գլխաւոր քղթ համանուն դւռի , առ իսլէլո գետով . որ ունի 4 ժղվապտապետական եկեղեցիս . 5 մենաստանս , և համալսարան : Եւ է եղամիստ . որոյ տարեկան հաք են 13000 ոսկի :

Պալմաթո , կմ Պալմասուրո : Գլխաւոր քղթ համանուն դւռի առ վէրօ գետով . եղամիստ . որոյ տարեկան մուտք են 8000 ոսկի և մայր եկեղեցի նը է ժողովրդապետական եկեղեցի քղթին . են 'ի նմ և 5 մենաստանք : Այս քղթ անձնատուր եղեւ 'ի 1710 . Եկարուլոսի ղինի պաղպին ոլմենայ :

ԱՀՍՊԱՐԱԿՅԻՆ: ԳԵՂԱՎԵՈՐ ՔԵՂՔ համանուն դեռի տռ
թուրքիա գետով՝ ի հովտի ը մէջ երկուց ապառա-
ժուտ լիրանց: Եւ է եղանակստ: որոյ եղանակին
ունի մուտք 6000 ոսկիր: 3 ժղվդպտկն եկեղեցիք են
'ի հմ' և 2 մենաստանք:

ՄԻՒՄԱՆՆԱ, 'ի հն' Օ+ԲՈՒԷՂԱ. ՔԱՆԻՆՔ. ՖԱ-
ՀԻՒԱՐ. ԳԻԱՐԴՔ. ԱՀՐԻԿԱ. ՄԱՆԴԱՎԱՆ. ԵՐԻԼԱ. ՓՐԱ-
Խ. ԱՄՐԻՒԵԱ. ՄԱՆՊԸՆ: Սք են երեւելի աւանք սորին
ՆՀԻՆՊԻ. պարսպասպատք, և ոմանք բերդաւորք:

Այահանգ ժԴ. Վաղալոնեա կի՛ Վաղալունա:

Ունի իւր սահման յարեմաից զարակոնա և զվա-
լէնցա. 'ի հարաւոյ և յարեկից՝ զծովն միջերե-
րական: իսկ հիւսիսոյ՝ զբիրենեան լերինս: Տա-
րածուի նր յարեմոից ը որեելս՝ է 140 մղոն: իսկ
'ի հարաւոյ ը հիւսիս՝ 170: 'ի հախինումն ը արձաւ-
կագոյն էր, այլ յետոյ մասն ինչ նր էանց 'ի ձեռու-
գաղղիացւոց: Ունի գետս բշմս, յորոց գլխաւորքն
էն Բ-ի՛ք. 'ի հն' ՍԻՒԾԻՆ. և Եղիք: Օդ նր մագուր,
սուողջարար և բարեխառուն: 'ի հիւսիսային կողմանո
առ բիրենեան լերամբք 'ի ձմերան չուրքն առ փոքր
մի սաւելին. և ձիւն ևս իջանի: Երկիր նր լեռնային,
այլ 'ի մէջ լերանց ունի դաշտս արդասաւորս: և
լերինքն ը մեծի մասին կանաչսզգիեացք անտառովլք,
և սուողարեր ծառովք, և ազդի ազգի բուսովք:
Ունի և գինի սուատ և ցորեան, որիշ և այլ պէս-
պէս արժմախս, և ազգս ազգս պաղոց, և վուշ. և
կանեփ բջմ, և ընտիր մարմարիոն քարինս, և ակն
վանի, իս' Քրիստոլո կոչեցել. և ալաբաստր տղիւ-
տակափայլ թափանցիկ, և յառալիո, և ամեթօս, և
այլ ակտնս ովասուականս: ոոկ և ոոկի և արծաթ,
մետք, կապսր, երկաթ, ոլաղլեղ, բորփկ, աղ, և
պղինձ ուակաւ. 'ի ծովեղերեայս նր դտանի և բուստ,
որ է մերձան: ունի և ջերմուկս առողջարարս: Միօ-
և այլ տմ կերակրեղէնք նհնդիս հսոմել են յոյժ:
'ի Ժմկին՝ յորժամ մուշպիք զեղել լցել էին գրեթէ
'ի համօրէն սովանիա, ոոկ և 'ի քադալոնեա, բնու-
կիչք նր կամեցել թափել զանձինոր 'ի լծոյ նց: ինդ-
րեցին օդնուի 'ի մարտեղեան կարուլսոէ գաղղիացւոյ:

և նու՝ ոնդ և ողիպինիոս որդի նր՝ ձեռնտու եղին նց
'ի պազմունս ըդէմ մուզրեաց : Ապա իբրե թքրեաց
մեծն կարոլոս , և յինքն կալաւ զարեմաեան կայսե-
րու ին , այնպէս ահ կալաւ զմուզրիս , մինչև զարոսի
իշխանի պարզելլոնայ ինքնակամ ներքոյ արեւունել
զանձն , և հարկատու լինել նմ : Ապա յետ մա-
հունան զարոսի , բերնառոգոս թոււն մեծին կարո-
լոսի կացուցաւ իշխան և հրամանառար պարզելո-
նայ , որ և կոչեցաւ դուքս , և մարզպան սպանիոյ :
Յետոյ յորժամ լանկլազը և փրօվանս նհնդք գաղ-
զիոյ միացուցան ը կալուածոց իշխանուն նր , տուաւ
նմ ընկեր 'ի կառավարուն ոմն գոփրեդոս անուն .
որոյ որդի համանուն հօր իւրոյ՝ յետ մահուն բեր-
նարդոսի եղեւ կառավար պարզելլոնայ . և վո զեքա-
ջութիւն մեծ գործեաց սա՝ սակս արքային կարոլոսի
կրասսասի 'ի գծնդակ ոկտզմունս՝ որ ը նորմանտիտց-
ւոց , 'ի 884 'ի նոյն կարոլոսէ կացուցաւ իշխան պար-
զելլոնայ ինքն և որդիք իւր ժառանդութ . բայց սո-
վոն պայմանաւ , զի կացցէ մնացէ հալատակ ար-
քային գաղզեոյ : Ապա 'ի 1137 հուայմոնդոս բերան-
գերոս իշխանն ողարչելլոնայ էառ իւր 'ի կնուն ըղ-
պետրոնիցա , զժառանդն արակօնայ . և միացուցել-
զարակոնա ը քաղալոնեայ , 'ի 1182 բաժանեցաւ 'ի
գաղզեոյ , և եղեւ իշխան ինքնուգլուի . և այս բա-
ժոնումն եկաց մնաց մինչև յ1640. յորում ամի քա-
դալնեա դարձաւ անդրէն 'ի հնազանդուն արքային
գաղզեոյ : Այլ 'ի 1652 արքայն սպանիոյ ընդ իւրե
նունածեաց զպարչելլոնա հանգերձ այլ ևո շրջակայ
քղքու . և 'ի 1659 'ի ձեռն բիրենեան դաշնագրուն
համօրէն քագուլոնեա դարձաւ ը մրութ սպանիաց-
ւոց : Ապա 'ի 1705 բոլանդակ իշխանունին քագուլո-
նիոյ ձախողակո իմն կրել 'ի սպանիացւոց , անձնու-
տուր եղեւ կարոլոսի արշնդքսին աւետդրիոյ , և եղեւ
կուսակից նր , զոր և սինդ կալաւ : Եւ թէպէս 'ի
1713 արշնդուքսն ստիպեցաւ 'ի բաց թողուլ զքա-
դալոնեա , և զմազեօլքա , և զեվիսա կղզիս , առ
ապրեցուցանելոյ զկողակից իւր , և զբնտիր ընտիր
գունդս զօրտց՝ ոլք մնացել էին , սակայն պարչել-
լոնացիք ունին թուլացան 'ի սպատօպարելոյ զանձննս .
ընտրելով կը պահել զազատութիւն իւրեանց , և կիմ
մեռանիլ : Այլ յամին որ զինի . յ 1714 բոնադա-
տեցան անստլ խոհական ցափաւորուն յաղթական
սպանիացւոց . և բովանդակ նհնդն դարձաւ անդրէն
'ի հնազանդուն ե փիլիպոլոսի արքայի . և կողովակ-

յաւ յնմաղատուեց իւրոց, որք մեծամեծ և երկելի էին:

Այս նահանգ է միյառաւել մարդաշատ նէնդազ սպանիոյ. և ունի մի արքեղապարան. 7 եղանական:

28 մեծամեծ արբայտուիո. բղմմանը իշխանուիո. և 7 համալսարանս. զորյեաոյ փիլիսոփոս Ե կացոյց 'ի մի, որ է 'ի կերպէտա: Ըստ ոմանց բաժանի ՚ի հին և 'ի նոր տարալնետ. և երկոքին բաժանին 'ի 15 պառս, զորոց զգլիաւոր տեղիս յիշեկայդ ստորագրեոցուք:

Հին դադալունեա:

Վեհ ը արևելս, և սկսել 'ի բերրենեան լերանց, տարածի ը երկայն ը ընթացից լուպրէկաթ գետոյն, և գնայ աւարտի 'ի ծովին. և պարունակէ 6 վիճակս, կմ իշխանունիս, որք յանուն դլիսաւոր տեղաց իւրեանց կոչին՝ Պարզէլսնա. Շիրսնա. Վիտ. կմ Վիտչ. Մանրէսա. Գանիքէտն. և Փառչէլքառ. զորս յառաջիկայդ ստորագրեոցուք:

Պարզէլսնա, կմ Պարչէտ. ը ապիւլֆէտոյ. Պարչէտ նունահ. կմ Պարչէալսնահ: Պ.լիսաւոր քղք համօրէն քաղալթնիոյ, մեծ, փարթամ, հղօր, և բազմավոնաւ. կառուցելյափն ծովու լուսնաձե. և բաժանի 'ի վերին, և 'ի ստորին: Յարևելից ունի մարտկոց ամրակուռ, կառուցեալ 'ի 1715. ը որում ամրոցն անուանել ՍՖ իարուս, որ է յափն ծովու, ունի հաղորդուի ստորերկրեայ ձնողհաւ: Յարևմտեան կողմն նր է լեառն մեծ, յորոյ վր կառուցել կայ տմրոց հղօր. ուր 'ի 1753 արքայն սպանիոյ հրամայեաց կտուուցանել այլ ևս մարտկոցս 'ի պատշաճանուենաւահանգստի նր, որ է մեծ և ապտհով յնմ հողմոց: Փողոցք նր լոյն են ը բաւականին, և սալայատակ. ունի բէմ մեծացէն և գեղեցիկ տունս. և հրապարակս վայելուցս. և 9 ժղվդպտկն եկեղեցիս. 19 մենաստանս արանց. և 15 կանանց. 6 երեկելի դպրոցս. 6 տնկելանոցս. և իբրև 15000 բնակիչս ը պիշտնկայ. բայց այլք գնեն 63 հշը. ծաղկել է 'ի նմ վհնկանուին. ունի և գործարան նաւուց: Անդ է գլխաւոր ատեան գտաւոնի համօրէն նէնդի. և է ենդասնիստ. որոյ եպսն յամին ունի մուտս 20000 սոկի: Այս քղք ուներ իւր սեփական իշխանու մինչեւ ցժը դարն. յորոց վերջինն Ե հռայրոնդոս էաւ իւր 'ի կնուի զդուստար բ. հռամիրոսի արքային արակոնաց. որուլ

որով և միտցոյց զպարչելընաւ ը արակոնայ , որի և
վերագոյնի նշանակեցաք : 'Ի 1640 պարչելընաւ թօ-
թափեաց զուծ սովանիացւոց , և անձնուառուր եղե-
դաղյիացւոց . այլ 'ի 1651 տնդրէն ը տրուբ սովա-
նիացւոց ընկրկեցաւ : 'Ի 1691 պաշարեցին զնա դադ-
դիացիք , ուումբոս հրաձիգս ընկեցեալ 'ի նմ : մինչև
ապա 'ի 1697 աիրեցին նմ : Այլ յամին որ զինի 'ի
բիսվիքեանն դաշնադրուե տուաւ անդրէն սովանիաց-
ւոց : 'Ի 1705 էաւ զնա դ կարոլոս արքայ . այլ 'ի
1714 զինի ը երկար և խիստ սպաշտրման՝ էանց 'ի
ձեռու ե փելիսպոսի արքային սովանիոյ :

Մաբարօ : Քշք մոքքը ծովեղերեայ . որ ունի դղետի
ամուռ . և 5 մենաստանս :

Պապալնա . 'ի հն՝ Պէթուլք : Աւան ծովեղերեայ ,
առ փեսոս գետով իբրև 3 մղննաւ հեռի 'ի պար-
չելընայ :

Ճերուա . կմ Ճերուա . 'ի հն՝ Ճերունդա : Գլխաւոր
քղք համանուն դւուի , երեւլի և ամուռ , կառուց-
եալ ը զառ'ի վայր փոքր լերին , առ թէր գետով .
տմբացուցել բջմ ամրոցովք : Ունի 3 ժղվակովն
եկեղեցիս . 9 մենաստանու արանց , և 4 կանանց .
և անկելանոց մի սպառունական : Խւ է եպստանիստ .
որոյ եղուն յամին ունի մուտս 8000 ոսկի : Այս
քղք երկիցու առաւ կ դաղյիացւոց , և միանդամ
'ի դ կարոլոսէ . այլ անդրէն ը տրուբ սովանիացւոց
ընկրկեցաւ :

Վյտ . կմ Վյտչէ . որ 'ի հն՝ Վիտռու աւսօնէնուի : որ
թրգմանի Աւսոնեան գեօղ : Գլխաւոր քղք համա-
նուն դւուի առ ստորստովլ բլրոյ . ունի մի միայն ժո-
զավրդովտկն եկեղեցի . և 10 մենաստանս . և է եպստա-
նիստ , որոյ եղուն ունի յամին մուտս 6000 ոսկի :
Մանրէսա . 'ի հն՝ Մինօբսա : Գլխաւոր քղք հա-
մանուն դւուի , առ քարտէնէլծ գետով . ունի դղեակ
ամուռ . և մի միայն ժզվրդովտկն եկեղեցի . և 5 մ-
նաստանս :

Նուենուա Սէնեօրա դէ յօնընետաբէ : Է հռչակաւոր
արքայանիստ մենաստան քենեդիկտեան կրօնաւո-
րաց 'ի սմին նէնդի , 'ի մոնթանուաթէ լերին . յորոյ
եկեղեցւոջ է հրաշագործ պատկեր ածամօրն , ուր
իսուոն ընթանան ուխտաւորք : Որոյ նիսան պատկեր
հրաշագործ գտանի և 'ի վեննայ աւսդրիոյ , 'ի հռոմ ,
'ի մատրիտ , և յայլ տեղիս :

Գամբէնուա . 'ի հն՝ Գամբէնու բօլունդուա . ք՝ դաշտ
բուրածիր : Է գլխաւոր քաղաք համանուն գա-

և առի առ թէր դետով, որ թէսլէա փոքր է, այլ
ամուը:

Փայլէսպա, կմ Փայլի հերան - 'ի հն' Զերեպանիս: Գ.ը. Հ
խաւոր բերդաքղք 'ի համանուն դաւասի, մեծ և
պարտզապատ, առ սէկրէ դետով. զոր 'ի 1678 զինի
եռտմօնեան պաշարման առին դաղղիացիք:

Ուրիւլ. կմ Սէս ու Ուրիւլ: Քղք փոքր չ մէջ լւ-
րանց առ սէկրէ դետով. ունի տմկոց հզը, և ա-
ժղվագութիւն եկեղեցիս. և Յ մենաստանս: Եւ Ե
եղանականիստ. որոյ եղանականին ունի մուտտ 9000 ունի:

Առ ժադալունեա:

Զգի 'ի ձախմէ հնոյն, և տարածի 'ի հիւսիսոյ ը-
հարաւ սկսեալ 'ի լոպրէկաթ գետոյն մինչե-
ցսահմանս վալէնցայ և արակոնայ. և պարագրէ 9
դւռս, որք 'ի գլխաւոր տեղեաց իւրեանց առնուն
շանուն. զորս յըջիկայդ ստորագրեսցուք:

Լէրիտա. ը ապիւլիքտայ, Լարիտա: 'ի հն' իւնիտա:
Գլխաւոր քղք համանուն դւռի 'ի սարահարթի առ
սէկրէ գետով. որ ունի 6 ժղվագութիւն եկեղեցիս.
և մենաստանս: և ոնկելանոց մի գեղեցիկ: Եւ Ե
եղանականիստ. որոյ եղանականին ունի մուտտ 5640
վէնիտ' ոսկի:

Ալիւնս: Աւան առ սէկրէ դետով. և գլխաւոր
տեղի մասնաւոր իշխանունե:

Պալաէլէր. 'ի հն' Պալէտորիամ: Քղք փոքր, և գլ-
խաւոր տեղի համանուն դւռի, առ սէկրէ գետով.
ունի գզեակ ամուը. և մի միայն ժղվագութիւն եկե-
ղեցի. և 4 մենաստանս:

Ալիւնն, 'ի հն'. **Ա**լիւննդիւմ: Գ. Լիսաւոր աւան,
համանուն դւռի, առ սիսն գետով:

Զերէլը: Գլխաւոր քղք համանուն գաւառի, առ
համանուն փոքրիկ գետով, մասամբ իմն 'ի բարձր'
և մասամբ իմն 'ի տափարակ վայրի կառուցել: Ու-
նի մի միայն ժղվագութիւն եկեղեցի. և 6 մենաստանս.
և անկելանոց մի, և երիս վանս, կմ եղբայրանոց
ասոկետաց եղէմեան կարգին: 'ի 1717 անուննեցաւ
քղք 'ի ե փիլիպպոսէ: Ունի և համալսարան մեծ.
զոր հաստատեաց փիլիպպոս ե բարձել 'ի միջոյ զայլ
հօթն համալսարանս, որք էին յըջոյն 'ի քագա-
լոնեա:

Ալուսնա: կմ Զելուն: Քղք 'ի սմին դւռի 'ի վը-
ժայ.

ժայռի . առ ստորոտով թըսոյ : ունի երկու ամրոցա
մի նոր , և մուս ևս հին . և է եղանակատ , որոյ եղան
յամբին ունի մուտս 4000 ստիք :

Վելլա Քրանէս ու Փանագէս : Աւան պարսորապատ ,
և գլխաւոր տեղի յիւրում համանուն վիճակի :
Թառականա . Ծալին-Լֆէտայ , Թաւանանակ , կմ Թաւ-
ագանակ . 'ի հն' Ծառագո : Քշքապարիսպ ծովե-
զերեայ 'ի վր լերին . և գլխաւոր տեղի համանուն
դւոի : Եւ է արքեպանիստ . որոյ արքեպան յամին
ունի մուտս 22000 ոսկի , որ առնէ իբրև 10350
ոսկի մէնէտիկեան . և քղքն դրեթէ կիսով չափ է
նր : Մի միայն ժղվապտկն եկեղեցի ունի . և 10
մենաստանս : Խսի համալսարան նր , ը հրամանի Ե
փիլիպպոսի փոխագրեցաւ 'ի չէրվէրա : Այս քղք
'ի նոտինումն յաւէտ մեծ էր և բազմամարդ . և դը-
լուի երեւելի մասին ինչ սպանիոյ , որ կոչէր Թօ-
քական գառակ : Մինչև ցայժմ տեսանին 'ի նմ
մնացորդք ինչ նոտինի մեծամեծ շինուածոց :

Մնադանէ : Գլխաւոր աւան համանուն դւոի առ
ֆրանքոլի գետով . որ յոջն էր դքսութի , և Շ իշ-
իսանուր ժառանդակալ իշխաննին արակոնայ :
Թարթառ , կմ Տէրեսոս . ը ապիւլֆէտայ Թաթթառ-
էակ : Ե քղք ամուր 'ի վր լերին առ էպրօ , որ և
իբերոս գետով . ունի և ամրոց , և արուարձան մեծ
շուրջանակի . և 4 ժղվապտկն եկեղեցիս . 9 մենաս-
տանս . և անկելանոց մի : Ե և եղանակատ , որոյ
եղոն յամին ունի մուտս 15000 ոսկի . յոժագոյն
ունէր և համալսարան այլ այժմ ոչ ես : 'Իշրջակայ
սահմանս նր գտանին մետաղք , աղահանք , և յա-
ղիս ակն պատուական : Զայս քղք 'ի 1647 առին
գաղցիացիք . այլ զինի երից ամոց անդրէն դարձաւ
ը իշխանուր սպանիացւոց :

Փինէլ : Աւսոն բարեշէն , զոր 'ի 1766 կարուոս ար-
քայն անուսանեաց Ամենասհաւատարիմ . և եա բլ-
նակչաց նր իրաւունս կրելոյ սուսեր ը մէջ : և
այլես զնդն արտօնութիս . յորոց ստիք է եայս , թէ
յամ Եշրէ արացեն առնուվածառ լի փանայիր . ա-
շատ յամ մոքսից և 'ի կտուպալաց :

Թառական : Քշքապարիսպ 'ի վր լերին . և գլխաւոր
տեղի 'ի համանուն փոքրիկ վիճակի :
'ի սմին դւոի է հռչակաւոր Սարն անուննել Սա-
խուլի , կմ Սբ ափրափէսիս . որ 'ի 1660 կացուցաւ
սահման ը մէջ գաղցիոյ , և սպանիոյ ուղիղ դժիւ
մինչև ցբիրենեան լերինս :

Աղնդիկարեա :

Պյս քղք է լու կռանագայ, սիվիլեայ: և
գորտովայ, այլ արտագոյ է 'ի նցէ և յայլոց
իւրց սպանիոյ: վոյ և մեք ուրոյն եգուք աստէն:
Յարեւելից և յարեմտից՝ պատել է բարձր լերամբ,
իսկ 'ի հիւսիսոյ՝ ունի դաշտ ըարձակ: և 'ի հարա-
ւակողմն՝ 3 մղոնաւ հեռի և այլ լեառն ինչ բարձր:
իւ է ստ քղք մեծ: ունի բեմ փողօց ըարձակս: և
ուղիղս, ուունս գեղեցիկս, մարմարիսնեայ սեամբք
շարդարելս արտաքուստ, 4 ժղվդպինկն եկեղեցիք
են 'ի նմ: 15 մենասատնք արանց, և 8 կանանց: և
ընակիչք իբրեւ 13000: Ըստ զինուորական իրողու-
թեց՝ կախիել կայ զմեծ սսլարապետէն կռանսդայ: իսկ
'ի հոգեւորս՝ զեղուէն մալսկայ: Ծրջակայ վի-
ճակ նր 'ի հարաւոյ՝ ձգի իբրեւ 17 մղոն: 'ի հիւսի-
սոյ 10, յարեւելից 7. իսկ յարեմտից՝ 10. և բերե-
ցորեան, և այլ արմտիս, և մեառքս, իւղ, և աղգի-
ազգի պտուղս: Ունի և լիճ, և կմ ծովակ աղի, որոյ
շրջապատն է իբրեւ 3 մղոն:

Աղջիք Ապանիոյ:

Պալերեան, և Բակուուսէան իշխէն:

Պալերեան իշխէն, ևն քանի մի կղզիք 'ի միջերկրական
ծովու: յորոց երկուքն մեծ են որք կոչին Մա-
նորիս, կմ Մանուսիտա, Մինուսիտա, կմ Մինուսիտա: իսկ
այլք՝ մանուսիք: Ա յս կղզիք ըս ոմանց՝ կոչեցան 'ի
յունաց Վալեսի՛րէն ցը պարսաւորք: իբր զի բնակիչք
նր էին, և են այժմ ևս քաջ պարսաւորք: որք ը
միկոփրոնեայ, և փլորոսի, դիք: դ: գլ: 8 աւանդո-
տին 'ի մանկական աիոց վարժելոյ զորդիս իւրեանց
'ի պարսաձգութ սավորուն ունեին դնել զկերակուր
նց 'ի գլուխ բարձր գերանի: իսկ մանկանց ստիպել
'ի քաղցու, ջանային նմզօրուք պարսատկաւ 'ի վայր
ընկենուլ, վո զի այլազդ ոչ կարէին առնուլ: Բայց
այլք լաւ ևս զանունդ Վալերեան առնուն 'ի Վալե-
ռն, որ եր ընկերակից հերակեայ, կմ հերքուլեայ.
որ և անդ հաստատեաց զբնակութին իւր: իւ ևս
կոչեցան 'ի յունաց կինդիք: կմ կինդիք:

կրթեալք . քանզի բնակիչք նը կիրթք էին յար-
ունեստ պարսաձգութե , ոող ասացաք :
իսկ Բերեստէ անուշնդ ելանէ 'ի Բէդիս բառեդյու-
նաց . զոր լատինք Բիուս կոչեն . որ նշանակէ
փաղենի կմ ոոճի . այն է՝ շամ . և յայս անուն կո-
չեցան կղղիքն , սակայ յաճախելց 'ի նո այսպիսի ծա-
ռոց : Երկու են գլասաւորք 'ի բիդիուսնեսն կղղիս .
յորոց մին կոչի Խնչաստ . կմ Խնչիս . 'ի հն' Եբուսա :
իսկ եկիդն Փոքինդերա . 'ի հն' Ֆըռամնդարիս : Զե-
մարթ ճշգրտիւն նշանակել , թէ ոյք ոմանք էին բնա-
կիչք սց : Սարաբոն գրէ , թէ զառաջինն յոյնք ոմանք
'ի հոռասոս կղղւոյն գնացել բնակեցան անդ : Ցո-
տոյ կարկեդոնացիք տիրեցին նց , ապա հոռվմաց-
ցիք . և 'ի ե՛ դարուն՝ վանդալք . ապա 'ի սկիզբն լժ-
դարուն մուղիքիք : Ալյլ ոք փութով տարագրեցան
անտի 'ի մեծէն կարողասէ . և զտրուեն կղղեացն կա-
լաւ բերնարդոս թուն նորին կարողոսի : Եւ սուլ-
ինչ յետոյ անդրէն մուղիք տիրեցին նց . և կար-
գեցին անդ մասնաւոր թդր . և այնուհետև գրե-
թէ հնող պտղմ 'էր 'ի մէջ թդրացն մուղեաց , և
քադալոնացւոց , յորս էր՝ զի մուղիք յաղթէին , և
էր՝ զի քադալոնացիք : Յաւարտ 1229 ամին . ոյ յա-
կոբոս արքայն արադոնայ էառ զմնցօրիքա կղղեն ,
և 'ի 1232 զմինօրիքա . հուսկ յետոյ 'ի 1254 և զի
վիստա . և այսնզս տիրեաց համօրէն կղղեացն այնո-
ցիկ . և միացոյց զնո ը թդրուեն արակոնայ . զորս
յուջիկայդ ստորագրեցուք :

Այօբետա . կմ Ալեօրիտա :

Ա մեծագոյնն 'ի մէջ պալէրեան կղղեաց . երկոյ-
նուենք 52 մզոն . իսկ լայնուեն 42 : 'ի չորե-
սին անկիւնս իւր ունի չորս երեսելի Սարս կմ հըր-
ունանդանս . որք հային 'ի չորեսին գլխաւոր կողմանս
ոք . և կոչին . Փերա , կմ Փեթոս . Սալինա . Տո-
խն . և քրօնետոր : Բաժմանի յերկու մասունս . մի
մասն ձգի ը արեւմուտո և ը հիւսիս . որ թէուլու-
լեռնային է , ոտկայն արդասաւոր . իսկ եկիդն ձգի
ը արեւելս և ը հիւսիս 'և է գաշոային , և ունի
անդաստանս մշակելս , և ոյգիս , և աշարակզս պլու-
ղաբերս , և պարարտարօսս . վոյ բերէ արմտիս ա-
ռատա , իւզ , գինի , մեղր , քրքում ; և արջառս , և
ոչխարս ընտիրս , և երիվարս . ունի և զոյրենի ա-

Նատունս . ֆիեղջերու , նապաստակ , բայց մենք ճռ
դար . զի պատմէ ովլինիոս . գիրք ժը . գլ . 52 . թէ
այնշափ խուռն բազմուի ճագարաց էր ՚ի նմ , մինչեւ
բանադասարիլ բնակչաց նր ինդրել օդնուի յօդոստոս
կայսերէ շդէմ ճագարացն : Ունի և ազդի ազդի
թուզունս այլ և ձուկն ՚ի ծովէ : Չիք ՚ի նմ գազան
սլատառող , կմ սովուն թիւնաւոր :

Օդ նր բարեխառն է , և առողջարար . և թէսկէտ
շունի գետս , սակայն զպակառուի նց լնուն բաղ-
մապատիկ աղբիւրք մշտաբուղիք , և ջրհորք պատ-
ումականք : Բնշմ նւհնգիստս ունի , քաջադէուս և
աշտարակս զինու վաւելս ՚ի բոլոր ծովեզերեոյ
շրջանակս իւր . յորոց ՚ի հեռուստ մարթ է աեսաւ
նել զթշնամիս : Բնակիչք նր յաղթանդամեն , ու-
ժիղք , արիասիրտք . և քաջավարժ ՚ի նոտւարկու-
թիս . թ բարուց՝ և ըս սովորուե՛ ամիւ նման են
սպանիացւոց , մննդքագալոնացւոց : Ազնուականքն
և երեելիքն ՚ի նս՝ ՚ի լեզու սպանիացւոց խօսին .
իսկ ռամիկ ժղվդն ունի առանձին իմ բարբառ
խառնել՝ ՚ի ոլէսպէս լեզուաց . զի լիմոզինաց , դաշ-
շիացւոց , յունաց , լատինացւոց , սպանիացւոց , և
արաբացւոց : Տըութիւ կղզեացս այսոցիկ՝ պահէ
միշտ 20 գունդս հետեւակ զօրաց , 5 հեծելազօրաց ,
և 2 ռմբահարաց , որք են գօփիթի . ՚ի սլաշտապանու-
թլաւոր քղքենց : Բայց յայսցանէ ունի այլ և
4 գունդս կարգելս ՚ի պատսպարութ այլոց քղքաց ,
և ամրոցաց նց :

Փալմա: Եւ գլուաւոր մայրաքղք համօրէն մըրութեն
կղզեացս այսոցիկ , ՚ի մայօրիքա կղզին կառուցել-
առ ծոցով ծովուն . ը որ ձգի ՚ի ներքս կոյս 1500
քայլին շափ ամբարտակ ինչ շինել առ ՚ի ապահո-
վուն չեքտիրից և այլոց նաւուց : Բայց արգեւնի
նաւք խարիսխ արկանեն ՚ի բօշթօթի անուննել նա.
ւահանդիստն , որ է ՚ի ծոց անդր՝ միով մղոնաւ հե-
ռի ՚ի քղքէն : Եւ է սա քղք ամրակուռ , զի բայց
յայլոց ամրուեց՝ ունի զերիս դղեակս քաջազենս .
և միւս ևս ամրոց հզոր յարեւելեան կողմն իւրեւ մզո-
նաւ միով հեռի ՚ի քղքէն ՚ի սարահարթի՝ որ հայի
՚ի քաղաքն . որ և էր բնակարան նախնի թքրացն
կղզւոյն . թող զամրոցն կառուցել՝ ՚ի պաշտպանութ
նաւահանգստի իւրոյ :

Գրիւ բնակչաց նր է իրրե 10000 . 5 ժղվդպտկն և
կեղեցիք են ՚ի նմ . 12 մենաստանք արանց , և մի ար-
քայտկան մենաստան բազմագանձ բերնտրդինեան
մրան :

միանձանց . և օ մենաստանք կանանց . և համալսարան երեելի : Ունի և եղասրան , որոյ տարեկան մուտք է 2400 ռակի : Անդ է գլխաւոր առեան գոտսանի կղզեացս , և մեծ սպարապետն , որ և է կառավար համօրէն այսր պրուեն : Այս քղք հանդերձ համօրէն կղզեաւն 'ի 1707 անկաւ 'ի ձեռս սոնդղեացւոց . այլ 'ի 1715 անդրէն յինքնընկրկեսոց զնան փիլիալսոս :

ԱՀԱՅԱԳԻԱ : Քշք ծովեզերեայ ը մէջ ֆօրմէնտօք և Փէթոս Սարից . որ ունի նւհնդիստ պատուական . ուստի 'ի յուլիսի և յօդոսառսի հանեն բուստ բշմ , ունի բնակիչս իբրւ 1000 . և մի ժղվդպտկն եկեղեցի . և մենաստան կրօնաւորաց :

Փօլէնիցա . որ և Փօլէնիցա : Անուանի է սակս ծաղկահռտ ազնիւ գինւոյն իւրոյ . զայս տեղի շնիեաց գաղթական ինչ հստվմայեցւոց :

Բաց յերկուց աստի՝ ունի այլ ևս չըս երեելի նաւահանգիստս , որք կոչին նւհնդիստ Գրւմդէտն . նաւահանգիստ Փէթոս , որէ 'ի հարաւակողմն առաջնոյն . նւհնդիստ Տբագոնայ , և նւհնդիստ Գրւմդրայ :

ԱՐՀԵԱՀԻՇ որդի են առ Տայօրէքս իղուեաւ :

Գառպէրա : Է կղզի հանդէոլ Ասլինաս հրուանդանին . կալել զանուն 'ի բազմուեն եղջերուաց , որք գաանին 'ի նմ : Լունային է և անբնակ . ունի նւհնդիստ մեծ և ապահով , և ամրոց առ նովառ . յորոց 'ի պահապահուեն կարգել կան սակաւ ումանք զօրք բերդապահք : Այս կղզի է տեղի տքսորանաց : Լունային : Է կղզի երեելի , ոչ այնչափ ինչ հեռի 'ի նւհնդիստէն Օւլայ . 'ի հնումն բազմամարդ էր . այլ այժմ ոչ ևս : Ունի հանք պատուական մարմարիոն քարանց :

Ֆօրմէնտօք . Գուլուեր . Բանեալս . Տբագոներա . Գրւադապահ : Ուր որդի յակորայ արքային՝ որ էառ զմայութեա կղզին , 'ի գլուխ լերին շնիեաց մենաստան , կմ գալրոց . առ 'ի ուսանիլ անդահօր ֆրանչիսկեան կրօնաւորաց զւեզու արաբացւոց , 'ի դարձուցանել զմուզիս 'ի հանոս քոի :

Միհօքետա . կմ Ա' իհօքէա :

Պնկանի սա 'ի հիւսիսակողին մայօրիքա կղզւոյն ,
իբրև 30 մղոնաւ հեռի 'ի նմե . և է ը տրութ
աղանիացւոց : Տարածութին նր է 236 քառակուսի
մղոն անդղիական : Օդն խոնաւ է , և թանձր . եր-
կիրն չոր և անբեր . և ջուրն խառնել կարծր մասն
կամքք . յայն սակս յաճախ է անդ ախտն միզար-
գելուե , ողատձառել 'ի կարծր քարտեսակ խճից :
Տղրուկն համարել է անդ 'ի սակի թունաւոր զեռ-
նոց . զի համարին , թէ 'ի գարնան՝ յարկանելն ըշ-
ձուս , ապականէ զջուրս : Գլխաւոր բերք նր են
ձուկն առատ , և ծովային խեցեմորթք , որք են կե-
րակուր աղքատաց . և գինի ազնիւ , որ է գլխա-
ւոր վաճառ նր . մեղք , և մոմ , և կապապար , ոյն
է քէպէրէ առատ . և մրաենի , զոր 'ի կիր աւնուն
մորթեգորթք , 'ի գործել զմորթս . և արմաւենիք ,
բայց անպառեղք . և հնդկալմուզ , զոր իբրև զնորկ
պտուղս ուտեն . ող և ծաղիկն վայրենի : Ռւնի և
պէտպէս բանջարս պատուականս 'ի կերակուր . իոկ
ցորեան և այլ արմտիս՝ սակաւ . մինչե հազեւ ը-
երդ մասն տարւոյն բաւական լինել բնակչաց նր :
Ռւնի և ոչխարս , և ասր , այլ սակաւ . գործեն պա-
նիք՝ որ մեծարդի է յիդալիա : Խսկ վայրենի անա-
սուն չիք 'ի նմա . բայց նապաստակ՝ և ճագար՝ բշմ :
Գտանին անդ և քարայել խեցեմորթք , և մարմա-
րիոն ընափիր , և բովք կապարի , այլ կայ մնայ ան-
դործ : Գին համօրէն արգասեաց ոյսը կղզւոյ , զոր
ամի ամի վճնեն բնակիչք նր , հասանէ իբրև 'ի 3695
վէնէտկեան սակի : Բայց ինքեանք բշմց իրաց ոկտա-
մանին , զոր ըստնին յօտարաց . ոնկ ցորեան վա եր-
կու մասին ուարւոյ . ձեթ վա բոլոր տարւոյ . ար-
շառս , ոչխարս , և հաւս , որիզ , շաքար , պէտպէս
ձեռակերտս , ևն . յորս ասի , թէ ամի ամի ծախեն
146175 վէնէտկեան սակի :

Յոյս կղզի են 3089 տունք , և 27000 բնակիչք , յո-
քաց բշմք բանջարովք կերակրին . սիրեն զկաքա-
ւել , և կարի յօժարել են 'ի բանաստեղծութիւն .
մինչե գիւղականաց անդամ վարժել զանձինս 'ի
յանկարծ գիպունածս ոտանաւորս յօրինել . քաջու-
վարք են 'ի պարտաձգութ , այլ ու նոյնողս և յայլ
արգանեսատ . ող և ոչ 'ի մշակուի երկրի , սակո հեղ-

գումար և դատարկասիրուել իւրեանց . ապա թէ ոչ
երկիր նշ առաւել սլովաբերեր . որով և սակաւ
իրաց կարօտանային : Սովորական մուտք՝ զրը ամի
ռմի առնոյր մեծն բրիտանիա կմ ինկիլոպէռուա 'ի
կղզւոյ աստի , էր 4050 սդէոլին ոսկի , որ առնէ
իրք 8315 վէնէտկ' ոսկի . յորմէ ամի ամի ծախէին
իրք 2464 վէնէտ' ոսկի 'ի թոշակ զրաց կարդե-
լոց 'ի սպահողանուե կղզւոյն : Այս կղզի էր ը տրուք
անգղիացւոց . յոր խաղաղութ տիրեցին 'ի 1708 էն
մինչ ց1755 . յորում ամի առին զնա գաղղիացիք :
Այլ յետոյ 'ի 1762 անդրէն տուաւանգղիացւոց .
Ը որոց տրութք մինչ ց1783 . յորում ամի
դարձաւ 'ի ձեռու սպանիացւոց . 'ի ժմկս վերջին խոռ
վութե անդրէն առին անգղիացիք : Խսկ 'ի դաշնա-
դրուե լիւնէվիլի և ամիէնսի վերստին ետուն սպա-
հիացւոց : Բաժանի այս կղզի 'ի չորս գուռս , զոր
Սահմանս անուանեն . որոց դլիսաւոր տեղիք են
հետագայք :

Սիւպատէլլա , կմ Զիւպատէլլա : Ե գլխաւոր քշք
համօրէն կղզւոյն , յարևմտեան կողմն , որ ունի նա-
շահանգիստ փոքրիկ , և ամրոց հզօր . և իրք 600
տունս . 2 եկեղեցիս . և 3 մենաստանս : Անդշիա-
ցիք զգլիսաւոր դիւնանն կղզւոյս՝ փոխադրեցին 'ի
մահան' . և այնուհետեւ անշքացաւ քաղաքս այս
Մերիանաւ . Աւան փոքրիկ առ ոտս բարձր լերին .
որոյ 'ի դագաթան է մենաստան ոգոստինեան միան-
ձանց :

Լեյօր , կմ Ալլայէօր : Աւան 'ի բարձրաւանդակի . որ
թէպէտ փոքր է , այլ շինուածք տանց նշ զայելուչ .
խոկ փողոցքն իրը 'ի բղմս նեղ և առապար . 2 եկե-
ղեցիք են , 'ի նմ . և մի մենաստան :

Մահօն , կմ Մահօն : Ե գլխաւոր տեղի համօրէն
կղզւոյն . զի իրք ամրեցին նմ անգղիացիք 'ի չիւ-
տասէլլա քղքէ աստ փոխադրեցին զգլիսաւոր դիւ-
նանն համօրէն կղզւոյն . տունք նր առ հսրկ 'ի կո-
փածոյ քարանց են . և յարկք նշ՝ տանիք անձեղուն .
փողոցքն նեղ , և առապար . 3 մենաստանք են 'ի
նմ , և այլքանի մի եկեղեցիք . առ սաորոտով լերին
յորոյ վր է առանն , է դոգ ինչ , ուր կարեն . մտա-
նել նաւք :

ՄԷ Քիւլէպաս : Ե բերդ հզօր 'ի մաւտս նւ հնդստին
մահօնայ , և գուռն նր 'ի նեղ կիրճ ինչ հողոյ ը
մեջ նւ հնդստին մահօնայ , և ծոցոյ սրյն ստեփաննո-
սի , սպառազինել իրը 54 ոմբադործեք , և 5 ոըմ-

բարտակաք, այն է՝ զումուգարայ. ունի շուրջանակի խրամս խորայատակս հատելը յաղառաժուտու. և ստորերկրեայ տեղիս յասրահովուն պահանորդոց : 'Ի ծայրի կրծին յարևելեան կողմն բերդին՝ է Քըւ-
րեն Փօրթ ամրոցն : Եւ 'ի ներքսագոյն կողմն՝ ամրոցն անուշանեալ Ֆօրթէ բելլու բնձին. որ թարդմանի, Ամրոց թագուհւոյ. և առ նոքօք այլ ես երկու փոքրիկ մարտկոցք : Խսկ 'ի միւտ կողմն ծոցոյն սքըն ստեփաննոսի՝ է արուեստակերտ բերդն մալբուրդոյ. և առ բերդաւն սքըն փիլիպպոսի է արուարձան փոքրիկ . զոր 'ի 1775 պնի խիստ և սաստիկ պաշարման առին գաղլիսացիք :

Առ սօվին կզգեաւ են այլ ևսքանի մի փոքրիկ կըզ-
գեք, կմշաւ ևս ասել ժայռք, ոող Կուլին ճագարաց, Կուլին աշանեաց. ևն :

Պատրիոտական իշխեւ :

Ավագան, կմ իշխա. 'ի հն' Եպուստա : Է գլխաւորն
'ի բիդիուսեան կզգեաց իբրև 45 մլոնաւ հեռփ
'ի պալերեան կզգեաց՝ 'ի ձախմէ կողմանէ. երկայ-
նուին նը է իբրև 18 մլոն. խսկ լայնուին 14 : Եր-
կիր նը արդաւանդ է, բայց չէ այնչափ ինչ մշակել-
չո զի բնակիչք նը առաւելակս ոլարապին 'ի սո. ր-
ևառուիս ազի. զի գլխաւոր բերք նը է աղ սպի-
աակ և պատուական, և գինի : Լեռնային է, և ու-
նի սոճի բզմ, այն է՝ շամ. և աղդի աղդի ծառս
պազարերու. Գլխաւոր տեղի նը է հետագայդ :

Ավագան, կմ իշխա : Գլխաւոր քղք կզգւոյս ամրա-
պարիստ, և հզօր. այլ մեծապս անշքացել 'ի նախ-
նի պայծառուէն, զոր ունէր առ Ժմկօք կարկեդո-
նացւոց, և հռովմայեցւոց : Անդ է աթուտ գլխաւոր
էշսանի բիդիուսեան կզգեաց, յորոյ ատենէ լինի
բողոքել յարքունի ատեան մայօրիքայ :

Փօրթւան ճականս : Որ թարդմանի Մեծ նոհնդիստ .
և ՍԲ սնդուն : Սք են երկու նոհնդիստք սորին կզգւոյ :
Փօրթւնտէրա. կմ ֆրամէնտէրա. 'ի հն' ֆրամէնտէրիս :
Որ թարդմանի Ծակմարան ցորենոյ . վո զի յոջն
կարի բեղմնաւոր էր, խսկ այժմ լքել կայ անգործ .
և անբնակ, սակո յանախելոյ տնդէն ասպատակա-
ւոր հինից ափրիկեցւոց . ուստի և գրեթէ առ հորկ
ծածկել կայ մացառախիտ անառացել ծառովք .
ուր դասնին բզմ էւք վայրենիք :

Մուսուլապէք . 'ի հն' Օքիւսա . կմ Քօւսպըաբէտ : Ե
փոքրիկ կղզի . ոչ այնչափ ինչ հեռի 'ի վալենցա գա-
ւառէն սպանիոյ , հանդէպ Օքէսայ սարին :

Գիտել պտրտ է՝ զի են և այլ բշմ տեղիք յայլ և
ոյլ կողմանս Ֆի , յորս աիրեն սպանիացիք . յր Յափ-
րիկէ Ջեւրտ . Օւբան . և Մասալդէնէր : Յագ-
լանդէսանն ովկիանոսի՝ Քանարէտան , կմ Երանելւա-
խէտ : Յասիա՝ Կուիտ սբյան դաշտաւ . Կուիտ աւազա-
խա , և Փէլէպուտան իւլիտ : Եւ մեծագոյն մասն ամե-
րիկոյ . յր 'ի հարաւայինն ամերիկա . Յամա երիե
անուննել նհնդն . Դասգաւան . Բէրտա . Բարակչա .
Մաճէլլանէտան երիերն . Քէւիտ : Իսկ 'ի հիւսիսայինն
ամերիկա՝ Մէտսիտոն . Նոր Մէտսիտոն . Քալիքօրիխա-
մի մասն ֆլորիդայ , և Քուպա իւլիտ . Փօրդօ սիգգօ-
որ թարգմանի , հարուստ նաւահանդիստ Քարիպէտան
իւլիտ . յր կղզին Մարգարիտայ , Հուսկայ , Օքտիլայ , Փլան-
խա . և Լուժանէտն իւլիտ : Զորս Խարաբանցիւր յիւրում
տեղւով ստորագրեսցուք :

Ե. Ը. Խ. Բ. Բ. Դ. Գ.

Գ. Ա. Հ. Ա. Ա. այժմ ֆրանքի Ա.

կը ֆրանք

ա. Ալեքս.

Պաղցւայդ անուն Ելանէ՝ ի Գաղցւայ, կմ՝ ի Գաղցւայդաց նախնի թնակչաց այսր Շի, որք յաջն կոչէին Չեւտ լը մեզ կեցն։ կմ՝ Գաղցւայդին, ապօտ լը պատմելոյ կմսարոսին, ՚ի հւովանց յեցոց կոչեցան Կուլէի որ՝ ի մեզ գառնոյ Գաղցւայդ յորմէ ել Գաղցւայդ անուն։ Չեւող նշանակեն ներհուն հաղիբք, նախնի կեղախիայն աիրանդս առել, երան Շն գաղցւայդ, ոնդ ցուցանին և սահմանք կեղտից, որք էին քիրենեան, և ալբեան լերինք, և ովկիանոս, և հուենոս : իսկ ֆռանսիա, կմ՝ ֆռանս, և կմ՝ ֆռանսիա անունդ, որով այժմ առ հարկ կոչի այս Շ, ելանէ՝ ՚ի ֆռանքաց, որք ՚ի եղ գարուն՝ ՚ի կողմանցն գերմանիոյ զեղան՝ ՚ի գաղցւայ. և տիրեցին նմ սկսել՝ ՚ի հուենոս գերոյն, մինչեւ ՚ի բերան Լեգերիս, այն Հայուած գետոյ. ուստի և յանուն նոց կոչեցաւ ֆռանսիա, կմ՝ ֆռանս, և կմ՝ ֆրանց. իսկ տաճկերէն, ֆիրանց. կմ՝ ֆռանսը մէհնէնին :

Բ. Դ. Շ. Գ. Գ. Ա. Ա. :

Պաղցւայ հանդերձ շրջանայ կւագքն, յորս յետոյ աիրեցին գաղցւացիք, ունի իւր սահման՝ ՚ի հարաւոյ՝ զծովին միջերկրական, և զսպանիա. յորմէ անջատի բիրենեան լերամբք. յարեմախց՝ զարեմանեանն ովկիանոս՝ ՚ի հիւսիսոյ՝ մաստամի իմն զՓիանտրա, և զծովին բրիտանիոյ, որ կոչի և նեղուց գաղցւայց, կմ՝ բրիտանիոյ. և Մանչես, կմ՝ Մանչե, յութեղանիք. իբր զի ունի զձև թեղանեաց զդեստաց. այլ և ը գաղցւացոց՝ վարչ աւէ. որ թարգմանի, Վայք քաղեայ. յանուն քալէ Քոքին՝ որ է անդ սունդուցաւն, իսկ յարանելից՝ զգերմանիա, զմիցերի. և պիդալիա : Այս եր սահման գաղցւայ՝ նաև քան զմեր-

զվերջին փոփոխութին որ եղեւ 'ի 1802. յորում և ֆիսանտրա համօրէն միացուցաւ ընթ. ողեւ 'ի գերմանիոյ 'ի շրջանակաց վերին և ստորին հռենոսի՝ բովանդակ աարածութին որ ձգի 'ի ձախակողմն նորին գետոյ. վոյ այժմ հիւսիսային սահման գաղղիոյ և մասամբ իմն արևելքանն է հոլանտա, և հռենոս, որ և ունո գետ:

Հ. Տարածութիւն, և Թիւ բնակչաց Գաղղիոյ:

Այս Շանկանի ը մէջ 13 և 25 և կէս աստիճան մնաց Երկայնութեն. և 42 ½. և իրրե 51 աստիճանաց լայնութեն: Ուստի ը ճիշդ շափու Շագրաց բովանդակ տարածութի կմ սփիւռ գաղղիոյ՝ է իրրե 360000 քառակուսի մղոն Շագրական: Եւ է բազմամարդ. ունի հազարաւոր քշքոս, և աւանս, և գեղս անհամարս. և ը ոմանց 'ի հարևանցի իսունելով, 3,739,200, տունս, յորոց յիւրաքանչիւրս եղել հինգ հինգ բնակիչա, թիւն համօրէն բնակչաց նր լինի իրրե 18 միլիոն. թէպէտ ոմանք 16 միլիոն և եթ գնեն: իսկ այլք ը հինգն ց22 միլիոնն հասուցանեն: 'ի մէջն ժե գարուն՝ թիւն բնակչաց գաղղիոյ հասանէր ց24 միլիոն. ողեւ այժմ բաշմք նոյնշափրնակիչա գնեն: 'ի գաղղիա. իսկ 'ի համօրէն սահմանին իւրեանց որ յեւրոպիա, մինչեւ ց30 միլիոն հասուցանեն: **Այլ** զինի ըերկար պտղալոց, և 'ի խափանիլ հրովարտակին նանթեայ, որով իրրե ։ միլիոն կալ վինականք սուրագրեցան 'ի գաղղիոյ, այն թիւն մեծապէս նուշաղեցաւ. զի 'ի 1700 թիւն բնակչաց նր գտաւ 19 ½ միլիոն: Մակայն կարող էր գաղղիա ը իւրում ըարձակ տարածութե, և արգասաւորուե. կը ինապատիկ ևս ժղովդս ունել. այլ ծանրութեոն հարկք, և տուրք եղելք 'ի վր հոգագործութեն, և և սողքատութեն սոսկական ժղովդեան, յամախ և ըերկար պտղալունք, այլ և ըարքայս յօժարութե գաղղիացւոց, գաղղթական լինիլ արտաքոյ հայրենեաց իւրեանց յայլ և այլ կողմանս ոչի, մեծակա խափանեն զանութեակչաց նր:

Դ. Երեւելի գետի Գաղղիոյ:

Ասառա. 'ի հն' լյագելու: Ե գետ մեծ, որ ելանե 'ի ծնուղին ընծառ անուանել լերանց, առ սահմանոք վիսիեր և վելւ դւոց լանկըտօքայ, և առ

ոռուէնաւ շարձակի յոյժ . և հոսելը պուրագօննէ . ը ոռլէաննէ , ը անկումէ , և ը բրիտանիա , և յինքն ընկալել զաւիէ , զէր , զենար , զդրեւզ , զվիէն . և զմայէնը վտակս , շարձակի յոյժ , մինչեւ լինել նաւարկելի , և հաջորդեալ ը սիէնայ գետոյն 'ի ձեռն արունեստաշէն ձորագետոյն ոռլէանոյ , գնայ զեղու յարևմտեան ովկիսանոսն առ նանթեաւ :

Սիէն. 'ի հն' Սէլիոն : Ելանէ 'ի պուրկօյնը նահանգէն՝ 'ի մոնթէյնը գաւառէն . 18 մլոնաւ հեռի 'ի տեյ քղքէ . և հոսելը մէջ կղզւոյն գաղզիոյ առ մէլօ և փարէզ քղքօք , և ը նորմանտի առ ոռուէն և գօտըպէք քղքօք . և յինքն ընկալել զժօնը . ը լուէն , զմառնը , զուէզ , զէուր , և զայլ ևս վտակս մանունս , շարձակի յոյժ , մինչեւ լինել նաւարկելի . ասլա մտանէ 'ի նեղուցն բրիտանիոյ 'ի ձախմէ . համըը ա' կրաս անուննել քղքի . որ թարգմանի , գեղեցիկ նաւահանգիստ :

Կարօննը . 'ի հն' Գարւանս : Եւ գետ մեծ , որ ելանէ 'ի լերանց օռայ , 'ի գօմէնժ դւորի . որ է առ սահմանօք լանկըտօքայ . և յինքն ընկալել զօրիէժ , ըզարզժիմօն , զմառնը , զաիզ , զմիէր , և զօժ , ը արձակի յոյժ . ասլա միացել ը տօրանը գետոյ , առ պէս քղքաւ որ յամպէ դւորի , փոխէ զանուն իւր , այնուհետեւ Ժէրոնի անուաննել . և հուսկյետոյ տութուր քղքաւ մտանէ յարևմտեան ովկիսանոս ը երկուս բերանս , զորս գաղզեացիք տնուաննեն փառնէ . որ թարգմանի , անցք , կմբ քայլ ելոյ . և ըւ ժորէ կրագու :

Ռոն. իտ' Ռոտանս . 'ի հմ' Հրոտանս : Ելսնէ 'ի Փուըք լերանց յուրի դւուէն ըզվիցերաց . և սրա վար ընթացիւք անցանէ ը բովանդակ վալլէսի . Հուրք նր ը իրաց ինչ 'ի սպիտակագոյն հարկանին . և ապա առ պուըքէ քղքաւ մտանէ 'ի ծովակն , կմբ լիճն ձինէռվայի , ը որ հ մլոնաւ շափ սրընթաց հոսի , առանց խառնելոյ ը ջրոյ լճին , ող ցուցանէ սպիտակախառաւն գոյն նր , որով տարօրթշի 'ի կասպուտակ ջռւրց լճին . և ապա առ սակաւ սակաւ գըլ կովին խառնի ը ջռւրս լճին , մինչեւ այնուհետեւ ոչ ևս որոշիլ 'ոչ դունոյ , և ոչ ընթացից նր : Ուստի և վրիպին նք , որք ասեն , թէ ունը կմբ հոռդանոս անցանէ ը բովանդակ լիճն ը այն առանց խառնելոյ ջռւրց նր ը ջրոյ լճին : Աղա վերստին ելել 'ի ծովակէ անտի . և յինքն ընկալետը զարկ վաակն , իւրև 16 մլոնաւ հեռի 'ի ծովակէն ը պատառուած լինչ

ինչ ժայռի . (որոյ պատառով ածոյ Երկայնուն է իբրև
մի մղոն , այլ յանձկագոյն աեղլոջ 2 կմ 3 մող , այն
է փերթիքա դաշլիսացւոց . խսկ խորուն 20 , և ու-
րեք ուրեք 25 ,) այնպիսի անհնարին գահավէժ
բռնութ հսուի ը զառ . 'ի վայր , մինչեւ չերեկիլ ջրոյն
անդէն , բայց միայն մէդ թանձրամած : Յետոյ և
ևս յորդել յինքն ըունելով զայլ ևս վտակո բակմո ,
կը զէն դեան , զսաօն , զետեր , զսօրկիւ , զտիւրանս ,
ևն , լինի նաւարեկելի , աղա գնայ զեղու 'ի միջեր-
երական ծովն ը երիս բերանս , ի՞ ը ի՞ս + ուով , ը
ի՞սն իրա , և ը օ՛ն աննէ : Այս գետ ունի իւր առան-
ձին իմն բնուել . քզի նախ հկուկ այլոց գետոց դաղ-
ղիոյ , աճէ ը աճման ջերմուել . ուստի յամառնամի-
ջի անդ՝ յորժամարտիքն Երկայնագոյն են , և տօթն
առաւելել , ջուրք նր առաւելապահ յորդին . որ թունի
ուստանաբել 'ի լուծմանէ ձեանց լերանց ալբիոյ :
Եկդ՝ զի ունի զուեղատուն և զմակընթացուել , բայց
անկանոն : Եւ երդ՝ զի զկնի յինքն ընդունելոյ դարվ-
վատակն , խառն ը առազոյ բարձել բերէ մանրիկ
հատս ընտիր ոսկւոյ :

Ե՞ն 'ի գաղղիա և այլ գետք բէլմբ մեծամեծ , և մա-
նունք , յորոց զոմանս ունիմք յըտկել 'ի ստորագրու-
թիս նահանդաց նը :

Ե . ՕՐ Գալլի:

() Դն գաղլիոյ բարեխառն է և առողջարար , մննդ
'ի միջին կողմանս նր գոլով ը 7 և 8 հիւսի-
սային բաժնիւ : 'ի հիւսիսային կողմանս ցուրտն ձը-
մերան չէ այնչափ ինչ սաստիկ որ ձդի ամիսս 4 կմ
է : 'և, ոյնպս և օդ ծավեզերեայ կողմանց նր գրեթէ
չէ ինչ յուեդոյն , քզ զայլոց դւոց : Բայց մասնաւո-
րապէս օդն մօնիկլիէ քղքին՝ որ 'ի լանկըտօք նա-
հանդի , համարել է իբրև անվրէալ դեղ բազմաժա-
մանակեայ ախտաժէտուե արմաացելոյ յարեան :
Այլ առաւել յայտնի տպացոյց լաւուե սդոյն գաղ-
ղիոյ՝ այս է . զի ըհանրապէս խօսելով , ոչ այնչափ
ինչ տեղի տայ ժանտախտի , և այլոց տարափոխիկ
ախտից , որչափ այլ նք եւրոպիոյ :

Հ. Բերտ Գուստավ:

Անդհանրատեղիս խօսելով, արգաւանդրէ է. առկօշն
Նըզմ անդամնութաղութե ցորենոյ կրէ, և մինչեւ
ցոյժմ չէ ինչ նոր 'ի նմ' սովոր. քզի բզմ տեղիք նր
աւազուտ են, և լեռնային և անքեր. շատք ևս թէ
ովէտ սկսորարտ և բերրի, այլ կան մնան անդործ և.
անդարման. նաև դործել տեղիքն ևս չեն ըս արժան
եաց մշակեալ. որք կրկին ևս պտղաբերէին՝ քզ զոր
այժմ, (ոող եցոյց զայս յայտնադդ գաղղիացի իշխանն
առուբիլեայ.) վծ զի բնակիչը նր առաւելադդ այլոց
աղդի աղդի գերագոյն արուեստից միտ եղել. ըս
նին ինչ փոյժ զերկրագործուէ: Եւ զայս անհոգու
թէ նց յաւէտ հաստատէին արքունի արգելք հա
նելոյ ցորեան յթէն գաղղիոյ: Վոյ աբբայն գաղղիոյ
ըս ինդրոյ հսրից, 'ի 1764 ետ զբիտլիր ազատութենի
աւնելոյ առեւտրուեն ցորենոյ. այլ է հրաման մշակ
չենական եհան, առանց կաղալաց մուծանել զցոր
եան, թէ 'ի գաղղիոյ, և թէ յօտար Շաց. նոյնողս
և հանել արտաքս. բայց զայս ամիտիկեսց սովոր
կրկին պայմանօք, մի՝ զի 'ի մասնաւոր նւէնգիստ
հանցի, զորս և որոշակի նշանակէ 'ի հրովարտակի
անդ. և եկդ՝ զի գաղղիացւոց նաւուք տարցի. ո
րոց նաւապետն և գելթ երկու մասն նաւավարաց
գաղղիացիք էցեն. սպա թէ ոք զհկուկին դործեացի
բոլոր բեռն նուու նր յարքունիս առցի: Եւ լուշ ք
զայս, 'ի 1761 ել վճիռ 'ի մեծ ատենէն փարիզու,
որով այնց աղանց, որք զանքեր վայրո մշակեալ ար
գասաւորս գործեն, շնորհի ազատուն 'ի գլխահար
կաց ը ամս 10, կմ ը երկար ևս ըս հաճոյից թէրին:
Ուստի այնուհետեւ սկսաւ ծաղկիլ երկրագործունն
'ի գաղղիա. և յաճախիլ դպրոցաց երկրագործուէ:
Արգ՝ այժմ բաց 'ի ցորենոյ և այլոց արմուեաց, ու
'ի գաղղիա գինի առատ. զի ամ նհնդ նր առատաց
եալ են որթովք. որ սկսան յաճախիլ 'ի ժմից ան
սի հրովարմայեցւոց, նախ 'ի մարսէլլը, կմ 'ի մարսի
լիա. և անտի էսանց 'ի նարբանեանն գաղղիա. առա
մուծաւ և 'ի կեղտեանն գաղղիա. մինչեւ առ սակաւ
սակաւ ծաւալեցաւ 'ի համօրէն նոն գաղղիոյ: Գինի
շամիայնը նէնդին՝ համօրէլ է ընտրելագոյն. քզի
առողջաբար է, և զօրացուցիչ ստամուտաց. և համ
նր ախորժական և ծաղկահու: Զինի պուրիզնայ
համել է և գեղեցկագոյն: 'Սոյնուես և այլ նէնգք

բերեն ազդի ազդի գինի պատուական։ յորս առաւ-
շել անուանի է ֆրանքինեաք անուանել դինին ազ-
նիւ, որ լինի 'ի լանկըտօք ։ Ունի և աղ բղմ' 'ի ծո-
վէ, և յինքնաբուզիս ականց։ Ծովայինն գործի 'ի
հիւսիսային և 'ի հարաւային ծովեզերեայս։ իսկ
աղն յինքնաբուզիս ականց՝ յանախ է 'ի պուրկօյնը,
և 'ի լորէնա : իւզ ընտիր 'ի փրօվանս, և 'ի լանկը-
տօք ։ քրքում 'ի նորմանատի, 'ի լանկըտօք, 'ի փրօ-
վանս, յօրանժ։ և մնդ 'ի կաթինէ, կմ կասթինէ :
Ունի գաղղիտ և ազդի ազդի պոտուզու, մնդ 'ի հիւ-
սիսային նհնդս, ուր առատագոյն են սլուցուզ արար-
տիզաց և դաշտաց, յորս երեւլին է շլորն սլուր-
ատայ, առատ և պատուական, զոր բարձեց տանին
յայլ և այլ կողմանս եւրոպիս : Եսյնողս վուշ, կո-
նեփ, և ասր բղմ, մնդ 'ի բուկինսն, 'ի բօսսիլիօն,
'ի լանկըտօք, 'ի պէռախ, 'ի նորմանտի, 'ի պուրկօյնը,
և 'ի մէսսին, այլ ոչ գործեն այնպիսի աղնիւ չու-
թա, և ցփսի, ող յանդղիա : Ունի և մետաքս 'ի
լանկըտօք, 'ի փրօվանս, 'ի չիօննէ, 'ի տօֆին, և ոյ-
լուր, բայց չէ այնցափ ընտիր . և ոչ իսկ բաւական
'ի գործ բղմապահիկ կերպասուց, որք գործին 'ի
գաղղիտ ։ ուստի և պէտս ունին գնոյ սունուլ յո-
ատր ազդաց : Ունի և ընտանի անասունս, պի ոչ-
խարս, արջառս, երկվարս, և ջորի . այլ և վայրե-
նիս՝ ող այծեամն, եղջերու, նապաստակ, ճադար .
ևն . և ազդի ազդի թռչունս . այլ և ձուկն առատ
'ի ծովեզերեայ նհնդս . և փայտ բղմ 'ի պէտս հրոյ,
և շինուե նաւուց, և այլ չինուածոց, մնդ յալսա-
ցիա, 'ի պուրկօյնը, և 'ի լորէնա . իսկ յայլ նհնդս
գայտ շինուածոց, և հրոյ օրիզօրէ նուազի :

Ունի և բովս ոսկւոյ 'ի լերինս լանկըտօքոյ, և այ-
լուր . իսկ յալուացիա գտանին մանրիկ հատք ձոյլ
ոսկւոյ յաւագուտս ունի գետոյն . ող և 'ի ջէզօ
մնուանել գետն . այլ և բովս արծաթոյ, և ողնձոյ,
'ի լերինս կասդօյնայ . նոյնող և երկաթ 'ի բղմ տե-
ղիս, և պողպատ, կապար, ածուխ հանքային . և
պէսպէս ընտիր ընտիր մասրմարինս դրեթէ ը ամ
տեղիս . բայց մնդ 'ի լանկըտօք, 'ի փրօվանս, և 'ի
սլուրկօյնը : Գտանին ուրեք ուրեք և հորկ ակունք
պատուականք, թէնպա սակաւ : Ունի և ջերմուկս,
և ջուրս հանքայինս բժշկականս, ող 'ի պանեարէ
'ի մարն օսուայ քանի մի մզոնաւ հետի 'ի փօայ, 'ի
լուքորվիլ . գտանին և այլ տղրիւցք նշանաւորք,
յորս են ոզք 'ի բաւն յամառնամիջն անդ յորթամ

առաւել սաստիկ է տապ արեգական , յուրտ են
սմբատարին . և է՝ որոյ ջուրն թօթափէ զատամունս
ընկողաց . և այլ ևս սոցին նմանք , զրս ստորագ-
րեսցուք 'ի տեղիս իւրեանց :

Է . Վաճառք Գաղղիայ :

Պալսաւոր վաճառք գաղղիոյ են բերք երկրի նր .
զի արմանիք , դինի գերազանց , ցքի , աղ , կա-
նեփ , վուշ , ասր , պէսպէս խէժք , և իւզ , ձեթ ,
նուշ , չամիչ , շագանակ , թուզ , աշդի տղդի շբ'ր ,
կապապար , այն է՝ քէպէրէ , ընդոյզ , մեզր , քըքում ,
ևն : Այլ առաւել ք զայսոսիկ՝ բիւրազդի արունեա-
տական դործածք . զի պէսպէս սոկեթել և արծա-
թաթել ծաղկեայ կերպասք՝ պատուականք համբաւ-
եալ չ տու տեղիս . զոր առտ և անդ յեւրոպիա , և
'ի կոստանդնուպոլիս և յոյլ բշմ տեղիս արեելեայց
բարձեալ տանին : Ոսկի և արծաթի լժել , այն է
սրմա ազնիւն . և պէսուզ ժապաւէն , այն է՝ շէրիտ .
մետաքս ոլորել 'ի պէտս գերձակաց , բեհեզք , նըր-
բանիւթ կտաւք , սնդուս , որ է՝ պիւրիւնձիւկ ,
շուխայ . գորդ , այն է՝ խալի ազնիւն և հնրկ , հայե-
լի փոքր և մեծ , աղակի , թուզթ , և զնին կտրա-
սիք տան , և պէսուզ երկաթի և պողպատեայ գոր-
ծածք , և սյլ սոցին նման անբաւէք . որով լնուն առ
հորկ դասիս զնիշն ձեռակերտօք իւրեանց , և մւնդ
երկաթեղինօք , զի են դանակիք , ածելքք , դիւրադին .
վաճառելով :

Վազ զի միաբանական սէր Շին և աղդին իւրեանց ,
փոյթ և յորդորումն թքրին , և ուշիմութի և ջանք
ժղվդեան , զնմ արունեստո ազատականս , և մեքե-
նականս մեծապէս ծաղկեցոյց 'ի գաղղիա . և գրե-
թէ 'ի վերջին ծագ կտուարելուն հասոյց . ուստի և
վճռկանուի նր նելքին և արտաքին , դու զոր առնե-
յիւրում Շի , և ը օտար Շա , ծաղկեալ է յոյժ և
բարդաւած : Ըստ Ներքնոյն՝ համօրէն նէնդք նր բաւ-
զում առեւտրուիս առնեն ը միմեանս , մատակարա-
րելով միմեանց զկարեորս , ը ջուր և ը ցամաք , դ
ը գետս մեծամեծս , և ը ջրալից խրամս արունես-
տահատս , որք հաղորդին ը գետոց : Խսկ ծովեղեր-
եայ նէնդք նր չ ծով , որ դիւրին ևս է , վճարեն
զոռուրեւառաւիս իւրեանց .
Խսկ արտաքին վճռկանուին գաղցիոյ ձգել տարածի
ը Շ ամ , յեւրոպիա , յասիա , յափրիկէ , և յամերի-
կա .

կա . և 'ի նորդարձել յայլեայլ նէնդու և 'ի տեղիս .
զի գրեթէ ցիք ուրեք երեւելի և նշանաւոր նէնդիստ ,
ուր ոչ գոցին նուրբ գաղղիացւոց : Եւ զայս տուր-
եառութ յ այլց մատանց հօի 'ի վաղնջուց ֆմկաց
սկսան առնել գաղղիացեք . բայց ընդէւ միօրի .
նակ շահաբեր . ուստի և բարձր անդամ ընդհատաւ .
մնդ յորժամ վճռկանութիւն այնց հաց՝ եր 'ի ձեռա-
մանաւոր ընկերութեն վճռկանաց , որք ոչ ծանեան
զնմօրիս օդուտ իւրեանց . զրոց այսպէս դրէ ս'
լան մատենագիր գաղղիացի 'ի գիրս իւր , որ յդիս
նաւարկութ և վճռկանութ : Զերիս (ասէ) գլխա-
ւոր պակասութիս ունէին այն ընկերուելք . մի ' զի
կամեցան ժողովւլ 'ի ֆմկի սերմանելոյ , ոչ մալով
դիոլով ֆմկի . և ոչ ածին զմաւաւ , թէ լաւ են պը-
տուղք , որք անադան հասանին , ք զկանիսահասս .
հայեցան յառձեռն պատրաստ օդուտոն , և ոչ գի-
տացին զմաւաւ ածել . թէ թողուլն 'ի բաց զփոքք
ինչ օդուտաս , բանայ ճնկհ մեծամեծ շահաստանու-
թեց . և յայն սակս փութով ձանձրացեալ . 'ի բաց
թողին զվճռկանութին զոր սկսան : Եկի պակասութին
եր , զի կամեցել նց տռաւել ք զլափն շահիլ , ածին
այլուստ վաճառս բջմն , ք որչափ ինչ մարթ էր
ծարիլ յօի իւրեանց , որ և է ճնկհ նուշաստանա-
լց յարդի վաճառացն , և նուշադելոյ գնոց նց : Իսկ
երդ պակասութին էր : զի զառանձնական շահ , և
զօդուտ իւրեանց նախամեծար տռնէին ք զհմրկցն :
Բայց այժմեան ընկերութին վճռկանութ արեւելան
հնդկաց , ասէ նոյն մատենագիր , չունի զայն ողա-
կասութիս . մւնդ զի 'ի 1724 արքայն գաղղիոյ կացոյց
նոր ժողով և տառեան առ 'ի խնամք ունիլ վճռկանութ
սաար հաց : յորում մտանեն և 12 վճռկանք ընտր-
եալք 'ի կարգէ վճռկանաց յաւետ բազմավաճառ
քզքցն գաղղիոյ :

Ուստի այժմ ը հաշունի ոմանց մատենադրաց գաղ-
ղիացւոց : արտաքին վճռկանութին գաղղիոյ , բայց
յամծախուց՝ ամի ամի պտղաբերէ 150 միլիոն լիրէ
գաղղիական . որ առնէ , 13,068,180 , վէնէտ' ոսկի :
Եւ յառաջ ք զայս , ոող և տեսանել 'ի բառարանի
մակրերայ , գերահայակ կարգինալն սիշլիու՝ նորո-
դին և պայծառացուցիչն գաղղիոյ՝ առ 'ի և ես ծաղ-
կեցուցանել զվճռկանութին 'ի գաղղիա . հետամուտ
եղն մուծանել 'ի գաղղիա և յազգէս հայոց վաճա-
ռականս : քաջ ծանուցել զնոցայն փոյթ և զացալը-
ջութ , և շքաջ հմառի 'ի վճռկանութիս , որք 'ի մէ-

ծառեն նւ հնգիստու, և 'ի աեղիս աեղիս եւրոպիս՝
մւնդ 'ի մաճառաստան, և յիդալիս պայծառացու
ցին զայս արուեստ, և յայն սակս կամեր բանալ 'ի
պաղլիս տպարան հայոց գրեանց. ոող զի նովաւ
յորդորեսցին վճռկանք աղջիս մերոյ գնալ անդ,
այլ ոչ եհաս դիտման իւրում. թէպէտ և բացաւ
տպարան 'ի մարտիլիս քղքի յասխանայ վդակուե, որ
և ետ տպագրել անդ ոիրս ինչ 'ի լեզու հայոց:

ը. Համալսարանի : և դպրութի Գաղղիու :

Պաղլիս 'ի վաղ ժմկց հետէ հռչսկաւոր և անունաւ
նի գոլով 'ի գիտուենս ը մմմ ։ այնպէս ծաղ
կեցոյց յինքեան զամ աղջս գիտուեց, և յայն աս-
տիճան կատարելուե հասոյց, մինչ գրեթէ զանցաւ
նել ք զբնական կար մարդոյ. ուր ոչ միայն արք,
այլ յազդէ կանանց բնիք գերագոյն հանդիտացան
'ի գրուենս պէսովէս խմաստալից մատենից. զի բաց
յանհամար մեծամեծ գապրոցաց, և 'ի հուշակաւոր
ձևմարանաց գիտուեց, ունի և աւ հոչակաւոր հա-
մալսարանս, ոող երեխյառաջիկայդ:

Փարէզ.	Համեն.	Պէղանօն.
Սուասուն.	Մօնթէլլէմին.	Քարդէնթէաս.
Վուրգո.	Փերդինեան.	Ռէյմ.
Փաւասիեր.	Աշտանիան.	Լիոն.
Օռլէն.	Օրոնժ.	Աշ-ինեօն.
Պաւէժ.	Շառլուազ.	Ռուսէն.
Ալնէեր.	Վալանս.	Ալիէս.
Գայէն.		

Ոող 'ի գիտուենց նոյնող և յայլ ազատական արուեստու
գերազանց գտանին կաղլիացէք: Նկարչուին սկսաւ
ծաղկիլ 'ի գաղլիս առ ժմկօք ա ֆրանչիսկոսի. և
'ի 1648 հիմնեցաւ 'ի փարէզ արքունի ձևմարան նը-
կարչուե և քանդակագործութեն, յորմէ ելին բզմ
արք քաջաղարժք յայն արուեստու: Արհեստն փո-
քագրուե 'ի պղնինձ յիդալիոյ էսնց 'ի գաղլիս ուր
'ի գերագոյն տստիճան կատարելուե եհաս. զի 'ի
քանդակս նոց գտանի միացել այն Խմ կատարելու-
թի, զոր պահանջէ ոյն արտեստ: Նոյնողս և ար-
ուեստն հարտարապետուե, նաւարկութեն, և զին-
ուորուե՝ մեծապէս ծաղկել են անդանօր: Գողում
ասել զայլ բաղմապատիկ նիւթական արուեստու: ոյ-

ոսկերչութե, մետաքսագործութե, և յորս առ հօրինանի են գաղղիացիք ըստ ամսաց. այլ յաւէտ ըստ քանչելիք են, յարունեսան գործելոյ գորգս, որ է խաչը. յորս 'ի ձեռն ասունեայ՝ կմբ մետաքսեայ թելից ձևացուցանեն պատկերս, և պէսնկս ծաղիկս սքանչելիք արունեստիւն հիւսել և յարմարել զպէսնկ գոյնս առ միմանս, մինչ գրեթէ և քաջնկարչաց լինել կարող խառնութեք գուշոց լաւեւս նմանեցուցանել նոյն իսկ բնական իրաց : Զայս արունեստ, ուղ և զայլ ամարունեստս, և մւնդ զմետաքսագործութեն՝ յաւէտ իմն ծաղկեցոյց լուդովիկոս ժիկ գերահլուշակ արքայն գաղղիոյ . զի յաւուրս նորա լոկ ոռչինէ, լանկըտօք, և փրօվանս, ամի ամի բերեին, 1.866,000. լիպրէ մետաքս անգործ . որ առնէ իրբեկ 466500 օիսայ : Եւ 'ի թուրս քղքի գործէին 8000 սստայնանկք մետաքսեայ կերպատուց . և 800 աղորնք, յորս էին 40000 գործալարք : 'Ի լիօն էին 18003 սստայնանկք . այլ յետոյ նունաղեցու յոյժթիւն սստայնանկացն լիօնի . զի 'ի 1698 էին 4000 ևեթ . սակայն տակաւին անուանի է քաղաքս այս սակո պատուական կերպատուց իւրոց : Եւ թէնպատ 'ի վերջին ամս անկաւ գործածութե մետաքսեայ ըզգնուառոց, և 'ի պատճուս համարական խռովութե անկաւ տուրեառութե լիօնի և համօրէն գաղղիոյ, բայց յետ նոր հաշտութե զիեւտ են այժմ գաղղիացիք ոմագութեավ յուղին շափ հանել զվարկանութե իւրեանց :

Եւ Աւունարան +, և Եպուարան + Գաղպէտ :

Ի համօրէն գաղղիայառաջ քը զվերջին փոփոխութիւն՝ էին 18 արքեղուարանք, ուղ աեսանի յառաջիկայդ :

Փարէն.	Պարժ.	Աշւել.
Լէն.	Աշւի.	Իշլ. կմբ Աշիւն.
Բանէն.	Պարագ.	Վիկանս.
Սան.	Օւ.	Աշխարհուն.
Բայր.	Նարդոն.	Պէտանսոն.
Ծառարս.	Ծառաւաղ.	Գանմանել.

'Ի 18 տղթեղուաց աստի 16 ևեթ հանդերձ եղուաք իւրեանց խմբէին յեկեղեցական ժողովս . իսկ երկու յետինքն, յը պէղանսոնայն՝ և գամօգուէյայն հանդերձ իւրեանց հողուք՝ արտաքոյ էին . ուղ և ենթան

Եղան արժանիթանայ, և եղանունքն մեցայ, թուլայ,
և վերտառնայ, որք էին քորենդսունք դրիվերեայ.
այլ և եղան օրանիթայ, որ էր ընդ ալիքեղսաւ առ
լէսայ:

יִשְׂמָח

Ըստ հանուր եկեղեցական ժողովք գաղցիոյ կրկնա-
տեսակ էին . հորկ կմ սովորական , և արտաքոյ
կարդի : Յետինս այս ոչ էր որոշել առ սահմանա-
ւոր իմն ֆակ , այլ գումարիւր ըստ պահանջման հաբ-
կաւորութե իրաց : Բայց առաջինն յիւրաքանչիւր
տասն ամս գումարէր անվրէոգ . և ամ եկեղեցական
վիճակք առաքէին , 4 նույրակա , 2 եղտունո , և 2

աբըսյու :

Բաց յերկուց աստի ընամուռ եկեղեցական ժողովոց, էին՝ ի դաղղիս այլևս 8 եկեղեցական ժողովք. Ֆ՝ ի փարեզ, ի լիօն, ի ռուէն, ի թուրս, ի պուռատո, ի պուրժ, ի թուլուզ, և յայեքս՝ որ ի փրանս, որք կատարել և բացարձակ իշխանութ վըճուէին և որոշելին զամդատս և զվեճս, զորս ի թեմից իւրեանց հանէին յատեան նց. և ամեպսունք և վեճակք՝ յայս 8 ատեանս բոլոքէին. որք և յայն ատէս՝ ի բարբառ գաղղիացւոց կոչէին Պի-րօ տիօն-պէն. և Պի-րօ ծէնէրօ. որ թարգմանի, թէմական և

ԵՀԱՆԻՊԵՐ ԺՈՂՈՎՔ :

Եւ 'իվր սոցա ամցն էր միւս ևս ատեան , ըս գաղ-
դիացւոց անունանեալ . Ըսմոց սու կերէն +իւ Գւէրէն +ը
Փրանս . որ Ծարգմանի , գերադզյն տաեան ուրիսին
գաղլիոյ : Որոյ դաւրք էին երեք ատենակալք մշծի
ժողովայն . այն է՝ փառլամենթին փարիզու , յորս
յաւելեալ լինելին այլ ևս ատենակալք 'ի նոյն ժո-
ղովայն : Յայս ատեան լինելը բողոքումն 'ի վերջոյ 'ի
դատաստանաց վերոգրել 8 ժողովոց :

ԱՅԼ ՚ի վերջին փոփոխութեն՝ մնացին միայն 10 ա-
ռաջիկայ արքեպոստարանքդ :

Փարեզ. Էտօն. Ռուսէն. Թուրք. Պէղանսօն.
Պարժ. Պաւար. Ժմաց-էն. Եղ. կամ Ալյիթ. և
Մըլինէ. ՚Ի ֆիանսը:

Իսկ եղանակը յուշ ք զվերջին փոփոխութին՝ էին 110
ը իշխանութեամսադրել 18 արքեպիսաց. զորս ըստ
կարգի նց կարգեցուք աստանօր. յաւելեալ ՚ի վր
դայը ևս եղանակը ունենաւ ու արք էին արտաքոյ Յին գաղ-
ղեոյ, բայց ը նորայն արքեպիսամանք անկանէին :

Ընդ արքեղութեաւ Ընդ արքեղութեաւ	Այլիքսայ.	Սկյանը.
փարիզու.	այլիքսայ.	Փռատիէբ.
Օռէան.	Ալիբ.	Փերիիւս.
Համբը.	Ունե.	Գանգօմ.
Մ'ես:	Ֆուշչու.	Սառշալ.
Պրուս.	Կադ.	Բրուն.
Ընդ արքեղութեաւ	Սխմիւրօն.	Լուսն.
լիսնի.	Ընդ սովին արք եղութեաւ էին ե-	Ընդ արքեղութեաւ վիեննայ.
Քլոդ.	պիսկոպոսն Բա-	Կոնցոզ.
Օթան.	սէլիու. և Լուս-	Վլիչի.
Լունդու.	նայ:	Վաւանս.
Մ'ասօն.	Ընդ արքեղութեաւ	Տի.
Տի.	Թուրսայ.	Ընդ արքեղութեաւ գամպռէյայ.
Հալօնառ սաօնառ.	Մ'անս.	Ալսա.
Ընդ արքեղութեաւ	Ալուին.	Ան օնչը.
սուէնայ.	Բանն.	Թուռաններ.
Պայէան.	Բինդեր.	Այս երեք ե-
Ալբանը.	Գունդնին.	պիսկոպոսարսնք
Եւրին.	Վանն.	էին'ի ֆիանարա:
Ան.	Սիւն ժը լիօն.	Իսկ եղուն Ծո-
Լիդու.	Թուրէլլեն.	րասպուրիայ. եր
Գրութան.	Սիւն պահու.	Ը արքեղութեաւ մա
Ընդ արքեղութեաւ	Սիւն հալօ.	կոնցայ:
սանսայ.	Տօւ.	Ընդ արքեղութեաւ օշայ.
Թուռին.	Ընդ արքեղութեաւ	Ալ.
Օռէբբե.	պուռժայ.	Գոմանժ.
Նենին.	Գլէրմօն.	Գոնէբբան.
Գլուխին.	Լինօնի.	Եռը.
Ընդ արքեղութեաւ	Թիւլլե.	Պասա.
ուէյմա.	Փուի.	Թարադ.
Սաւասան.	Սիւն քլար.	Օւնիօն.
Հալօն.	Ընդ արքեղութեաւ	Լիստար.
Լուսն.	ալպեայ.	Պայէօննը.
Սիւնը.	Ուուի.	Ընդ արքեղութեաւ նարոպոնայ.
Պրուս.	Գասեր.	Պեղին.
Ընդ արքեղութեաւ	Հաօր.	Ալիու.
արլեայ.	Վապէ.	Մելիս.
Մ'արսէլը.	Ընդ արքեղութեաւ	Գորգառոն.
Սիւն թակ չուն.	պուրտօսայ.	Նին.
Թուռին.	Ալին.	Մօմիւլին.
Օթան.	Ալիս.	Լուկէլ.

Ուղէ .	Լուծը .	Վահան .
Սէն գօն ու թօդէր . Ինիյու .	Լոմոկ .	Կըսեդէլ .
ՀՀԱՐ .	Սէն գօլ .	Սէնէ .
ՀՀԱՐ .	Փամէտէր .	Ընդ արքենպատ
Փէտինէան .	Ընդ արքենպատ	պէզանսնայ .
Ընդ արքենպատ	Ընդ արքենպատ	Պէլէր .
Ընդ արքենպատ	ամողրունայ .	
Մօռլուղայ .		
Մօռլուղայ .	Տիկի .	
Միբազան .		
Միբազան .	Կըսան .	

ԱՅԼ յետ այսր վերջին հանրական փոփոխութեն՝
միայն 50 եղանակով հաստատեցան 'ի գաղղիա , և
'ի համօրէն նկնդս , զոր 'ի վերջոյ ստացան գաղղիա
շիք , միացուցեալ ը բնիկ Յ թրուե խրեանց , ոպէ
տեսանի յառաջիկայդ :

ՀՀԱՐ .	Մօռլուղայ .	'Ի ֆիանտրա .
ՀՀԱՐ .	Քիմիք .	Ազատ .
Գրէս .	Թուած .	Քանդակէ .
Գուգանան .	ՀՀԱՐ .	Կանք .
Կանոնակ .	Պայէտէր .	Կամար .
Մէնք .	Շամոկ .	Թուարնէ .
Օմէտան .	Խըլըկ .	'Ի գերմանիա .
Սէնէ .	Մէտ .	Մօռլուցա .
ՀՀԱՐ .	Նանի .	Դուէտէր .
Հասր .	Ռէննը .	Լէնի .
Տիկի .	Վահան .	Գուղէնդ .
Լիմօնէ .	ՀՀԱՐ .	'Ի լոռէնա .
Մօռլուլին .	Պայօննը .	Շրանդուրի .
Փամէտէր .	Գլէրճն .	'Ի սավոյա :
Անաստան .	Սէն գլուր .	Եւ . կամ ՀՀԱՐ .
Օման .	Մէտ .	և Շատէւ .
Գուգանան .	Նանք .	'Սէյա .
Տիկ . հմ Տիյոն .	Ռուզէլ .	
ԼՄան .	Վաննը .	

Ընտրութ համօրէն արքենպատ , և Ենպատ , և այլոց
նախապատիւ առաջնորդաց գաղղիացւոց եկեղեց
ւոյն , թղրին էր սեփականել , ոպէ և այժմ առաջ
նոյ հիւոպատոսին , իսկ հաստատուին հռովմայ հայ
րապետին :

Հ. Բարձր Գաղութիացւոց :

Գաղջիացիք ըստ արոյս հանգամանացիւրեանց ուշիմ են և սրամիաք, ճարտարք, և աշալուրք, յօժարամիոք, և քաջայարմարք յուսմունս գիտութեց, և 'ի պէսպէս գերադոյն արուեստս աղատականս, և մեքենականս, յորս ըստ վերադոյնդ նշանակոյ, գերահռչակ են ըստ ամս, իւ ևս ըստ բնական խառնուածոց եւանդեսոտ են աժխոյժ, զուարթամիտ, քաղցրակենցաղք, ընտեականք, թէթեաբարքոյք, նորառելք, հետաքննիք, զի յերկար յուսալ ոչ հանդուրժեն, ինքնահաճք, յանառոտք 'ի կարծիս, դիւրաշարժք 'ի ցասումն : Եւ ևս ժրածան են, և աշխատասէր, յաջողակ 'ի վճռկանուն, և ճարտարք և քաջահմուտք յարուեստս պաղպի : որք առաւել զգնութեաւ և արուեստին, ք թէ զըրութ ուժոյ յաղթեն. և ըստ ասից տ' լանտ գաղջիացի մատենադրին, աստանդականք յօժարամիտք 'ի լքանել զհայրենի թիւրեանց սակս ննջն պատճառի, մնեդ թէ և գըլխովին անպատճառ . յայն սակս գրեթե ըստ գոտանին գաղջիացիք, ուր շատ, և ուր սակաւ :

Ժ. Աւագ Գաղութիացւոց :

Լեզու գաղջիացւոց ունի զնադումն իւր 'ի նախւնի լեզունէ կեղտեաց, կմ գաղատացւոց, և 'ի բասին լեզունէ հռովմայեցւոց . և 'ի լեզունէն ֆրանկաց, և գերմանացւոց : Առ Ֆմիք թէքրաց մերովեանց՝ յարքունիս դաղլիոյ խօսէին 'ի լեզու ստորին գերմանիոյ . և առ որութ կարոլոսնանց լեզու արքունեացն գաղջիոյ էր լեզուն վերին գերմանիոյ : Աղա 'ի վախճան թէ դարսւն բարձաւ 'ի միջոյ լեզուն գերմանացւոց . և փոխան նր լեզուն հռովմայեցւոց (որ յոջն էր բարբառ ոամկաց,) մուծաւ յարքունիս : Յետոյ առ սակաւ սակաւ և սյն փոփոխեցաւ : Լեզու հարաւային նհնգաց գաղջիոյ 'ի վաղ Ֆմկաց անտի այլազսն էր 'ի լեզունէն հիւսիսային նհնգաց . ոոկ և այժմ բշմ տարբերութք դըատանին 'ի բարբառ գաղջիացւոց յայլեայլ նհնգս նր . զորս մարթ է վերածել յերկու գլխաւոր լեզու . ֆ 'ի լեզու գաղջիական, որով խօսին 'ի հիւսիսային նհնգս, և 'ի լեզու կտորդյնայ, որ յաճախ

եալ է՝ ի հարտւային կողմանու: Առհմանն բաժանեց
այս լեզուաց, ըստ գրելոյ սուշաժայ, անցանէ և
տօֆինէ, ընդ լիօն, ընդ օվեյնը, ընդ լիմօվէն, ը-
փերիկորու, և ըստ սէնթօնժ: Այս լեզու թեսվէ
ի բազմաց լեզուաց խառնեալ է, սակայն ի վերջին
ժմկս բավկունք լեզուագէտ իմաստնոց նշ այնուեւ
յարդարել վայելզացուցին զայն, մինչեւ նախանձելի
լինել ամ աղբաց հւրոպիոյ: Բայց սակայն և այն
ուկս ոչ է ժմիրօք անմասն ի ողակամուեց, յորոց
մի է՝ ի յարմարագրուն: իրը զի այլազգ գրեն, և
այլազգ հնչեն: և բազում տառս գրեն, և սակաւո
հնչեն: որ կարի խազնդուն է ուսանողաց: զար ո-
մանք յերկելի լեզուագիտաց գաղղիացւոց կամեցան
ուղղել, այլ զմուռաւ ածել, եթէ այնուհետեւ դիքը
նշ ցայն վայր տողագրեալք անվերծանելի լինին, և
դառնալ միւսանգամ տպագրել պայնուիկ անհնարին
իմն էր, զի անթիւ և անհամար են, վյ կասեցան
'ի խորհրդոց իւրեանց:

ՃՐ. ԱՅՆԻ, և Կառավարուի Գուռիո:

Ամինի բնակիչք գաղղիոյ ը ճշգրիտ ոլտամագրաց՝
էին կեղաք: զորս հռովմայեցիք գաղզոս, և պա-
զատացիս տնուանեցին: յորմէ ել գաղղիայդ անուն: -
ուզ և՝ ի վերանդը նշանակեցաք: Ապա յօւ լիոս կայսր
տիրել նմ, արար զնա իւռ, կմ նէնդ հռովմայ: 'ի
Ե դարբւն մտին 'ի գաղղիա բուրգոնդիացիք: և տրե-
մաեան գութք, և բրիտանացիք, որք տիրեցին
այլ և այլ տեղեաց գաղցիոյ: Սկնի ս՛ յաջորդեցին
ֆրանկք: որ եկելք 'ի գերմանիոյ, զօրավար և ա-
ռաջնորդ ունելով ինքեանց զերովիկոս: և զքիոդիրէ-
կոս, ախրեցին միոյ մասին գաղցիոյ: և առ կզոդո-
վիկոսիւ կմ լուգովիկոսիւ որդւովլքելքերիկոսի՝ ը-
արձակեցին զերուն իւրեանց, սկսել 'ի հսկնոսէ:
որ է՝ ոսնը գետ: մինչև ցրերան լիդերիս, այն է՝
լուառ գետոյն: Սոյն այս արքայ հաւատացել 'ի քս
'ի 496, ընկալաւ զմիրառուն ոք: և այնուհետեւ և
ևս ըսրմակեաց զորուն իւր: և մեծապս տկարա-
ցոյց զգօրունս բաւրդոնդիացւոց: գթաց, և բրիտա-
նացւոց: որք և ինքնակամ անձնատուր եղեն 'ի քս:
Ապա համօրէն որուն այս բաժանեցաւ յերկուս
մասունս, ք' յԱւստրազիա, կմ յարևելեան: և 'ի
կեւսատրիա, կմ յարևմատեան: զոր ըորեքին որդիք
կզոդովիկոսի կմ լուգովիկոսի, զկնի մահու հօջն

բաժանեցին 'ի մշջ իւրեանց : Յմ. Հքերերառոս որդի
թէսդերիկոսի ազգայի աւատրազիւյ՝ նիզակակցուի
համազգեաց իւրոց՝ 'ի 534 երարձ 'ի միջոյ զթքրուեն
բուրդոնդիոյ . և կղոտարիոս որդի լուդովիկոսի՝
'ի 558 միացոյց վրոլոր ինքնակալուեն ֆրանկուց 'ի
միապետուեն . սակայն յետոյ բջմ անդամ վերստին
բաժանեցաւ . և անդրէն դըմլ միացուցաւ :

Զկնի մահու գագոբերդոսի ը . պիպինոս հերսդա-
լայ կմ երխոդալայ ընարեցաւ գուքս աւստրազիոյ
և անտես նեւատրիոյ . (որ եր մասնաւոր իշխանուեն
ինչ առ գազզիսցիս) . և զկնի մահու նր , որ եղեւ 'ի
714. յաջորդեաց զամոռ իշխանուեն նր որդի նորին
կարոլոս մարտեղեան : Սր որդիք կարլոման և սլի-
պինոս՝ զկնի հօր իւրեանց բաժանեցին յինքեանս
զդւուս գազզիոյ . առաջինն եղեւ գուքս աւստրազիոյ .
իսկ երկուն նեւատրիոյ . և կացուցին թքը զքիլպե-
րիկոս ք : **Առաջ** ապա 'ի կրօնաւորի կարլոմանայ .
և 'ի մուծանել պիպինոսի հաւանուը հռովմայ հայ-
րապետին և համօրէն թրուեն գաղցիոյ զքեղպերի-
կոս՝ ը որդւոյ իւրում թեւդերիկոսի 'ի վանս , նա
ինքն պիպինոս սնունանեցաւ թքը գաղցիոյ 'ի մլեսոն
քղք . այն է՝ սուասօն 'ի 752. որով և բարձաւ թաւ-
դաւորուեն 'ի մերովինան տոհմէ , և նոր տոհմ սկսաւ
թքրել : Սոյն այս պիպինոս էառ զհամօրէն հիւպա-
տոսուեն սյստողփոսի լոնկոպարտացւոց արքայի . և
ետ զայն 'ի ոլարդե հռովմայ եկեղեցւոյն . զոր յետոյ
հաստատեաց և աճեցոյց որդի նր մեծն կարոլոս :
Աս 'ի վերջ հասոյց զթքրուեն լոնկոպարտացւոց .
միացուցել զիւտալական դւռան նր ը թքրուեն գաղ-
ցիոյ . յազթեաց և սաքսոնացւոց . և 'ի 800 յաւուր
տանախմբուեն ծննդեան վրկչին մերոյ 'ի հռովմ ան-
ուանեցաւ հռովմէական կայսր . և օծաւ 'ի միասին
ը որդւոյ իւրում պիպինոսի . որք ըարթուկեցին յոյժ
և զօրացուցին զթքրուեն գաղցիոյ : **Առաջ** որդի նր
լուդովիկոս պիտակաբար բարեպաշտ անուննել , որ
թքրեաց զկնին հօր իւրոյ . գոլով այր սրարզամիտ .
վրիպակ մեծ գործեաց . զի զկուսակալուեն նհնդցն
գաղցիոյ՝ արտաքառակուք անցանել յորդւոց յոր-
դիս . որով անողջանալի հարուածու ետ թքրական
իշխանուեն , զի այնուհեաւ կուսակալքն զօրացան .
և թքրք 'ի կարոլոսեան տոհմէ օր ք զօր տկար-
ցան . մինչեւ բարձաւ թքրուեն 'ի կարոլոսեան տանէ .
որոց վերջինն եղեւ լուդովիկոս ե . ը նմին և գերմա-
նացիք սպառեցան յարքունեացն գաղցիոյ :

Ապա ը կարգի իրաւանց՝ թքրուին գաղղիոյ հառանէր կարոլոսի դքսին լորենայի, այլ ուղոն կավետեան բռնագոյն գտեալ ինքն կալաւ զմիկրուին 'ի 987: 'ի տոհմէ ար թքրեցին 'ի գաղղիա սմս իր 341. որք 'ի պահածոս պաղմացն խաչակրաց տկարացան յոյժ: Փիշիպպոս դք գեղալէշ անուանել տարադէպ եղանակաւ երարձ զկարգ տճրինաց, և երդ որդի նր կարոլոս դ մեռաւ անորդի: որով և բարձաւ թքրուին 'ի տոհմէ աստի: Ապա 'ի 1328 թքրեաց փիշիպպոս կ այլ 'ի սլնդել և դք եղուարդոսի անդղիացւոց արքայի զիրաւունս իւր 'ի թիքրուի գաղղիոյ: Վառեցաւ բշմամեան դմնդակ պաղմ 'ի նս, և 'ի յաջորդս նց: Հովհաննէս քարեւարոյ անուանեալ 'ի 1361 կալաւ ժոնդուք զպուրիօյն, որ տուաւ փիշիպպոսի կրտսեր որդուոյ նր: Կարոլոս է էտայ յանդղիացւոց զնորմանտի և զկույէն: Լուգովիկոս ժան թքրեաց բռնակալուք: էտա զդքառուին պուրիօյնայ 'ի մեռանիլ դքսի նր կարոլոսի յանդուդն կոչեցելոյ: և ևս կալաւ ժոնդուք և զիրօվանս: Ըլթուրուս: և զշամփայն: Կարոլոս ը մեռաւ 'ի 1493: Վերջին թիքր 'ի մեծագոյն ձիւղադրուէ վալեան տոհմին: յայր սակս թագին արքայական տուաւ լուգովիկոսի ժք դքսին օւլէանայ: զոր յաջորդեաց կոմնի էնկուլէզմայ ֆրանչիսկոս ն, աղդակից և փեսայ նր, այր կղոդիայ գոտեր աննայի բրիտանացւոյ: Ըծակցի նախագրեալ լուգովիկոսի: Սոյն այս ֆրանչիսկոս ն արար զհուշակաւոր գաշնագրուին արտօնուեց գաղղիական եկեղեցւոյ ը ժ լէոնի սրապին: Ենրիկոս ք էտայ յանդղիացւոց 'ի 1549 զպուլօյն, և շայլ ևս դւռս: զոր յաջորդեցին երեք որդիք նր մի մեանց զկնի:

Առ արուք երիցադոյն որդւոյ նր ֆրանչիսկոսի ը, սկսաւ ճարտահիլ աղանդն կալվինական 'ի գաղղիայորմէ առ կարոլոսին թ, գրգուեցան երկու գառնազետ քդքական պաղմանք. և 'ի կանք այնոցիկ, 'ի 1572 օդոսա' 24 գործեցաւ հուշակեալ սոսկալի կոարտած փարիզու: որ կոչի կոտորած սիյն բարթուղիմեայ: իր զի յաւուր ասնի նր դործեցաւ: Առ ենրիկոսին դ ևս առաւել բորբոքեցաւ երկապուակուին: յորում 'ի 1589 խողիսողեցաւ նա ինքն ենրիկոս դ: զոր յաջորդեաց ենրիկոս դ թիքր նաւառայ, և գուքս պուրապօնայ: որ 'ի կալվինականուէ դարձաւ յուղափառուի: սակայն և սյնովէս թեկն ածէր կալվինականաց, հանել 'ի 1598 զհուշակաւոր հրու

Հրովարտակն նանթեայ ինսպաստ նց . առա և ստ
ը առաջնոյն օրինակի , շարամահ վճարեցաւ ի կե
նաց : Առ լուդովիկոսի ժկ դրձլ բորբոքեցաւ
կրկին անդամ ոլովմ կրօնի . սա 'ի 1620 զթդրուեն
նուռառուոյ միացոյ ը գաղղիոյ . առ սովու կարդի
նալ ովչիւ նախապատին պաշտօնառար նը 'ի 1633
հիմնեաց զնեմարանն գտղղիական . և մածանդ տկարտ
ցոյց զուկոնեան կալվինական : Զսա փոխանորդեաց
լուդովիկոս ժկ . գերահամբաւ մեծազօր աբքայ ,
որ 'ի բարձրադրայն աստիճան վերացոյց զդաղղիա
բարձրակեաց զսահմանս նը միացուցել ը նա զալստ
ցիս , զրոսիլիսն , և հարուստ մի 'ի ֆիանորայէ . և
զֆուանիրա քօնդէա . զկումսուեն պուրկոյնայ , և ըզ
մրուեն օրանժայ : Տարածեաց զմրուե իւր և յա
մերիկա , և յասիտ . ստացաւ զթդրական աթոռ սպա
նիոյ թոռան իւրում փիլիպպոսի անժուայ . ծառ
կւցոյց զնաւարկուես և զարհեստս 'ի գաղղիո . ա
պախստ արար զնրովարուակն նանթեայ . բարձել զամ
ազատուես 'ի կտլվինակոնաց . վէկ հզրաւորք 'ի նցէ
ելելք 'ի գաղղիոյ , սփռեցան յայլեայլ կողմանս Ֆի .
և մննդ 'ի գերմանիս , և 'ի բրուսիա : Զսա փո
խանորդեաց թոռնեւայն իւր լուդովիկոս ժէ . որ ըզ
լուենա միացոյց 'ի թդրուեն գաղղիոյ :

Զկնի սր թդրեաց լուդովիկոս ժէ 'ի նմին պսրապոն
եան առհմէ , առ որով հուր համատական խոռվուեն
բորբոքեցաւ 'ի գաղղիա 'ի սադրելոյ նոր աղանդաւո
րաց ֆրամասոնից , որք 'ի վաղուց հետէ սկսել 'ի
գաղղիոս օրըօրէ բազմանային . դաւն գործելով դր
բովք և վկանառք չնշել յաւուր միւլմոյ միայն 'ի
գաղղիոյ , այլեւ յԵէ իսկ գլխովին զկրօն և զմիապե
տուե . մի զե ը ամ աեղիս ուներն իւրեանց համա
խոհս : Ապա 'ի 1789 գումարել ազգային ժողով 'ի
փարեզ . սակա խորհելոյ հնարս անհնարին պարաւոց
արքունի գանձուն , որ 'ի պատճառս պայմանաց ը անդ
զիացիս , արգեամբ երեւցուցին յայնամ զիմա
զուց հետէ մեցենոյել խնդուն . զե զուդովիկոս ժէ
թզիր իւրեանց ընկեցին յալծուոյ , եգեալ 'ի գիտա
հօջ . և զմիասբասական իշխանուեն փոխեցին 'ի ուսմ
կառետուե . և հուսկ ուրեմն 'ի 1793 'ի յունվ Հ
հատին զզլուի նը 'ի հրապարակամբէ 'ի աեսիլ և 'ի
նշաւակ ամ ժղիդեան :

Ապա յետ ըկմաղատիկ խոռվուեց և պէսպեա գու
փոխուեց կառավարչացն ուամկապետուե , պղուցին
սպարապետի նց պօնա խորդեայ 'ի 1799 թ

հաստատեաց հիւպատոսական իշխանութեաւ կարգելով.
 Երիտ հիւպատոսս տասնամեայ իշխանութեաւ որոց առաջին՝ ինքն ընտրեցաւ 'ի ծերակուտեէ նոր հարկապետութեն գաղցիոյ . այլ 'ի 1802 յօդուա" 2 հաւանութե ծերակուտին և ժղվականն , սահմանեցաւ այս իշխանութի Երից հիւպատոսաց տեսել մինչեւ ցմահ նոյ .
 Հնդ այսու արտօնութե , զի առաջին հիւպատոսն կարասցէ առաջարկել Մղմոյ ծերակուտին զյաջորդիւր՝ ըստ եւ հաջի . կմ թողուլ զնոյն թղթով յետ մահուան . զոր եթէ ոչ ընտրեցէ ծերակոյտն , առաջարկեցէ զոյլ ոք . եթէ և այս ոչ ընտրեցի 'ի ժղվակոյն , առաջարկեցէ զոյլ ոմն երգ՝ որում պարտ է ծերակուտին տալ զհաւանութե ընտրուե .
 ըստ այսմ առաջարկեցէ և զբահակիցս իւր 'ի մեռանիլ նոյ . այլ եթէ 'ի կենդանութե իւրում ոչ առաջարկեցէ զյաջորդի իւր , կմ ոչ թողցէ զնոյն թղթով .
 յետ մահուանն նոր՝ Երկոքին զահակից հիւպատոսն 'ի դործ դիցեն զայս առաջարկութե յաջորդի նոր . որոյ ընտրութեն կատարեցի 'ի միջոցի 24 ժամուց , սկսել 'ի մահուանէ անտի հիւպատութեն : Այս եղանակը ընտրուե հիւպատոսաց , ոոկ և այլ ոմ կարգ այժմեան կաւագարութեն գաղցիոյ եղեւ խնդրով վերոյիշել ստարապետին պօնափառդեայ . որ է այժմ առաջին հիւպատոս , և կովրէ զբաղցիականն հսրկապետութեն :
 Արդյայտ է . թէ թէրական իշխանութեն գաղցիոյ դրեթէ 'ի սկզբանէ անտի ժամանդութե անցանէր յորդւոց յորդիս . վակ առած եր առ գաղցիացիս . թէ թէր իւրեանց ոչ մեռանի . իբր զի ասէին , նոյն վայրկեան՝ որ կափուցանէ զալս թէրին , ըստ նմին նստուցանէ զյաջորդ յաթու նոր . ուստի և 'ի գաղցիա ոչ եր հարկ հաւանութե իշխանոց , և ոչ օծումն . կմ թագադրութե . թէ պատ զավորութեն օծուե 'ի վաղ ձմեց ունէին , զոր և միշտ անխախտելի պահեցին . որ սովորաբար կորիւր 'ի մայր Եկեղեցւոյն ուկյանց . զոր առնէր արքեպոսն նօրին քղքի . և 'ի պակասիլ նոր . եկպան սուստունի՝ քորեպոսն նոր . և յայնմ օծման 'ի կիր առնութեն զշիշ մի իւղոյ . զորմէ առեն բերել յերկնից 'ի ձեռն հշտկի 'ի միրատուե անդ կղոդովիկոսի արքային . զոր ունիմք վճրատին յիշտկել 'ի ստորադրութե ուկյմ քղքին . և ապա թագ սոկի գնէին 'ի գլուխի նոր . և բաց 'ի սովորական արքունի գաւազունէն . տային 'ի ձախոյ ձեռին նորապահկ արքայի միւս Ըստաւազան , զոր կոչեին Գուսազան արդարութե . Բայց կանոյք ոչ մաւանէին 'ի ժուռանդութե թէրութե . և ոչ

բնական որդիք արքայի, թէսլէտ և յետոյ օրինաւոր արարել իցեն. այլ 'ի սպատիլ օրինաւոր սերնդոց 'ի պուրագոնեան տանէ. ըստ արքունի սահմանադրուե հասաելց 'ի 1715, մնայր 'ի ձեռս իշխանաց գաղղիոյ. ընտրել թէր ըստ հաճոյից իւրեանց: Յորժամ թէրն էր սակաւամեայ, որ ըստ օրինացն գաղղիացւոց համարիւր մինչեւ ցըրումն ժդ ամսաց հասակի, կաւավավսր թէրուե է: Ի մի ոմն 'ի գլխաւոր իշխանաց. իբր գասահարակ արքայորդւոյ, զոր կացուցանէր թէրն մինչըն. իցէ մեռել. և կմ մեծ ժողովն իշխանաց, թու փառը լամէնթն, և թէ չէր կացուցել թէրն:

Իսկ քղթական կառավարունի գաղղիոյ, և զի միապետական էր, և է զի՝ բազմապետական, ըստ պէսող փոխուսուեց Եղիշոց 'ի նմ. քզի Եղիշ երբեմն, զի բազմ կուսակալք տիրեին նմ. սպա փոխեցաւ 'ի միապետուն. զի թէր նր էր ինքնակալ, և բացարձակ որ համօրէն թէրուե գաղղիոյ. զոր կառավարէր 'ի ձեռն պէտպէս ժողովոց ըստ մկս ժմկս հասաւատելոց յայլ և այլ թէր. յորոց զշլսաւորսն յուջիկայդ սար-

րադրեացաւք:

Մեծ ժողովն, կմ ատեանն փարիզու. ըստ գաղղի՝ Փառավան ասացել, յորում բաց յայլոց ատենսկալոց ունէին տեղի և իրաւունս՝ գուգոք և կոմաք. և այլ իշխանք յարքայազարմ ծննդոց, և արքենքունք փարիզու, և ռանսոյ. այլեւ արքայք գլունեայ, և սըյն գիռնէսիոսի: Եւ բաժանէր 'ի Զատեանն. կմ խնդարանս. որք էին, ոստ մեծ խորհրդարանն. ըստ ուրիշ գարանն քրէական լիսասապարառուեց, ըստ գաղղի՝ Շառունելուրէնէ. դերեք խորհրդարանք. հարցփորձի քննութեց բողոքմանց և ամբաստանուեց 'ի ձեռն դրուածոց, ըստ գաղղի՝ Ըսմպու դէղ անգէթ. դերկու խորհրդարանք դրոց աղերսանուց, այն է արզուհալոց, առ թէրական իրողունս պատկանելոց. ըստ գաղղի՝ Ըսմպու դէղ անգէթ դէղ դալ: Եւ այլ ևս երկու սննդանք, որք առ հորկ էին մասունք կմ անդամք մեծի խնդարանին. յորում բաց յառաջնոյ, և 'ի դլխաւոր նախագահ իշխանէն, էին այլ ևս Զ նախապատիւ ատենակալք, ըստ գաղղի՝ Փրէսիդան ամօրնէն. որ թարգմանի, ատենակալք անկունաւորք. իբր զի գլխարկք նշնուան էին անկանի, որ է հաւան. դատենակալք. ըստ գաղղի՝ Փրէսիդան հօնօրէր. այն է ատենակալք պատուաւորք. ըստ իտրհրդականիք, կմ ատենակալք, ըստ գաղղի՝ անունանել աղօնիւր. այն է պատուաւորք. որք էին որքեկապունք փորիզաւ, և ռուանայ. սք զայր

իշխանութե՛ ժառանգութ ունեին ուստի և չունեին
սկզբան նորոգ ընտրուե՛ . զ այլ ևս խորհրդականք ,
կմ ատենակալք պատուհաւորք . 25 Թական տաենաւ
կալք , և 12 եկեղեցականք :

Այդ դործ էր 'ի գիրս օրինաց անցուցանել զվարուս
հատելոյարքայական գիւանի , որք հայեին յարքունի
մուտոս , և 'ի ծախս . և զայլ ամվաշիւս , հրովարական ,
և զահմանագրութ արքայի , որք հայեին յամու սնու
թես , 'ի դաշինս խաղաղուե՛ , ևն . և զվկայական գիրս
որովք թքրն զքւոս , կմ զվեհակո ինչ ամբառնայր
'ի պատիւ դքսուե՛ , մարքէզուե՛ , կոմուե՛ , ևն : իւ
և ուներ իշխանութ հկուկ կալոյ թիգրական վճռոց ,
թէսյէտ և այս ուր ուրեմն պատահիւր . վոյ այս
ատեան երեւելի էր 'ի գաղղիա . սա գատէր զնուխա
պատիւ պաշտօնատարս թքրուե՛ , զդուքսս , և զիշ
խանս յարքայազարմ սերնդոց , այլև զեկեղեցականս :
Զառաջին նախագահ մեծի խնդրգարանին , և զըհու
նուր գործակալս նր՝ թքրն կացուցաներ . իսկ այլ
ուաշտօնատարութք սոցին ինն խորհրդարանաց՝ վա
հառեին դրամուք : Ընդ իշխանութ այսր ժողովոյ
անկանէին կզցիքն գաղղիոյ . Պօս . Պաւլունէ . Վէռու .
Օւերու . Լեռնէ . Ֆունէ . Պօժու . 'Սէլքրնէ . Պուր.
ուռնէ . Փօնիս . Օնէ . Ալոյն . Անկուք . Փէտորդի .
Համբայն . Մ'նէ . Փէրս . Պահա . ևն .

Այս ատեան սկսանէր 'ի նոյեմբ' 12. յորում աւուր
մի ոմն 'ի նախապատիւ եղաց մատուցաներ ձայնաւոր
պարդ բշմ հանդիսիւ . և ձգէր մինչև ց7 սեպտ'
զիյօրէ յայնմանէ դադարէին ամ դտունք : Սակայն
կացուցանեին զայլ մասնաւոր իմն ատեան , վոյ այն
ոիսի դտունցու զորս չէր մարթյապաղել . որ և ձգիւր
մինչև ց27 հոկտ' : Զայս ատեան կմ ժողով 'ի 1302
սահմանեաց փիլիարդս արքայն դասպիացւոց , ընտր
եալ զոմանս յուխտէն դապիլիոյ եկեղեցւոյն , 'ի նախա
րարաց Նին , և 'ի նախապատիւ քղքացեաց . որք
յշջագոյն կացուցանեին զայլ այլ ըհանուր թքրաւ
կան ժողովս , կմ ատեանս , որք և բարձան յետոյ . և
հաստատեաց այսմ ժողովոյ աթոռ անխախտելի զիաւ
րէլ քղք մշանջենողս . վթ զիյօշագոյն չուներ հառ
տատուն տեղի ժողովոյ , այլ գումարէր ը ամ տե
ղիս , ուր ուրեք արքայն անձամբ դտանէր : Մեծ էր
իշխանութ նր և ըարձակ 'ի ոկզբան անդ , որ բշմ
անդամ և թքրին խակ հրամայէր , և կուպար դնէր
իշխանութ նր . այլ յետոյ առ սակաւ ոտեաւ նուն
զեցաւ . մինչև բոլորովին ը իշխանութ թքրին ան
կաւ :

կաւ : «Սոյնպէս նույնազեցան և իշխանութիւն գլխաւոր ժղվոց , կմ ատենից բրիտանիոյ , պուրկօյնայ , ու ֆինայ , փրովանսայ , լանկըտօքայ . այլ և գւռացն ֆինատրսյի , յորս աֆրէին գաղղիացիք . սակայն տակաւին ունեին իշխանութիւն ժողով գումարել , առ 'ի խհդածել 'ի վր հարկապսիհանջուեց թէքրին , մընդ եթէ նոր հարկս ինչ դնէր 'ի վր նց . և առ 'ի բաժանել 'ի մէջ իւրեանց զհարկն եղել 'ի թէքրէն , և կք 'ի գաղանել միջնորդս , և հնարս պատշաճականս առ 'ի բաց քերել յանձանց զայնպիսի հարկս :

Բաց 'ի ժղվոյ աստի , կմ ը գաղց' Փառլըն , էին 'ի փարէզ այլ ևս 5 գերագոյն ժողովք , կմ ատեանք , յորս վճարէին նմ՝ գլխաւոր իրողութիւն թէքրուեն : Գերագոյն ժողով , կմ ատեան թէքրուեն . յորումնախագահ էր թէքրին . ապա առաջին պաշտօնատար թագաւորուեն , և 4 խորհրդականք , և ըհանուր քննիչ , և վերակացու արքունի հասից : Յաւելոյր 'ի սոսա երբեմն թէքրն զայլ ոք , պաշտօնատար թէքրուեն առնելով զնուա :

Գերագոյն ժողով , կմ ատեան պէսպէս իրողութիւն թէքրուեն . յորումբաց 'ի թէքրէն , և 'ի տօֆինայ արքայորդւոյն . և յունին պաշտօնատարէ թէքրուեն , մասնէին և ատենակալք վերոգրել ժողովոյն , և դիւանագպիր , կմ փոխանորդ դիւանագպիր . և այլ ևս ոք 'ի խհդականաց թէքրուեն : 'ի ժղվոյ աստի ելանեին պատուելք և հրամանք կուսակալաց , իշխանաց , դատաւորաց , և այլոց պաշտօնուարաց նհնդցն գաղցիոյ . Սոյնպէս և ամ գրուեածք աղերսանաց , կմ գանգատանաց , այն է՝ արզուհալ . և թուղթք և հրովարակք աստ վճարէին :

Ժողով , կմ ատեան արքունի թէքրական հասից . յորումբաց 'ի թէքրէն , էին այլ ևս երկու խհդականք թէքրուեն , դիւանագպիր , և մի օմն վերակացու արքունի հասից , և ըհանուր քննիչ , և դիւանագպիր :

Ժողով , կմ ատեան արքունի վճռկանուեն . յորումբաց 'ի թէքրէն , և յունին պաշտօնատարէ թէքրուեն , էին 4 խորհրդականք թէքրուեն , և սյլ ևս 2 խորհրդականք թէքրուեն և առւրեառուեն , և դիւանագպիր :

և ըհանուր քննիչ , և դէտ թէքրական հասից : Ժողով , կմ ատեան ներքին թէքրուեն . այս ժողով գումարիւը ը կամաց ալքունի դիւանագպիրին . ուրունէր իւր սեփական ամոռու և թէքրն . և էին 'ինը արքունի դիւանագպիրն , և փոխանորդ նբ , և մէծ

Վերակացուն արքսւնի կնքոյ, և 19 ատենակալք թաւաւորուեն, և խէդականիք թփրուեն, և շհանուր քննիչն, և գէտ արքունի հասից, և վերակացու արքունի հասից, և այլ ևս 12 ատենակալք . որոց պաշտօնն ձգիւր ը ամիսս 6 և եթ: Բաց ՚ի սոցանե մոտանէին յայս ժողով այլ ևս 12 գիւնադպիրք անունանելք քարտուղարք գրոց աղերսանաց, որք եին ՚ի փառլամէնթէն . և առաջի առնէին ժղովոյն զիրողուն յանձնելու իրողուն իրողուն վճարէին ՚ի մեծ ժողովն: զոր ՚ի 1492 սահմանեաց ը կարողոս սրբայն: ՚ի սկզբանն վճարէին անդէն միայն իրողուն թփրկն հասից, և պտղմի . այլ Փրանչիսկոս և ՚ի 1517 եմոյժ ՚ի նմ և զբացորոշուն դատից վերաբերելոց առ արք, եղանականս, և առ եղանականս, և առ արբայուիս: Անդ դատէին և զհակառակունս ոյլոց դատունց արդարուեն՝ ՚ի նիւթաւ իրաւարանուեն, և զայլ ևս դատս: Գլուխ այսր ժողովոյ էր մեծ գիւնանդպիրն դադշիոյ: իսկ անդաւըն նր էին ատենակալք, ինորհրդականք, և այլ պաշտօնատարք:

Իսկ դատունք իրաւանց, և արեան, և այլ մեծ դատ չվրասկանք վճարէին յայլ և այլ ատեանս ստորինս, ներքոյ անկեալս նտիսագրեալ գերագոյն ասենից: ՚Սոյնպէս և ամ նէնդք, և դւռք ունէին ոլեսպէս ատեանս գերագոյնս, և ստորինս շորս ճամ իրաղունք նց վճարէին . և յորոց ՚ի վերջոյ մարթ էր բողոքել ՚ի գերագոյն ատեանս փարիզու: Եւյայն ամատեանս դլիսաւորքն էին 11 ժողովք, կմ ը դալզ՝ ասացից՝ փառլըմանք, բաց ՚ի փառլըմանէն փարիզու: որով 12 լինին . զորս ստորև ՚ի բաժանմանն դաղղիոյ ունիմք յիշուկել:

Ժէ . Կնիտ, և Վէրտառուի գաղտիոյ:

Ուերական կնիք կմ նշան դաղղիոյ՝ էին երկու վահանք առ միմեամբք . յորոց ՚ի միումն՝ որ էր ը աջմէ, էին երեք ոսկի շուշանք ՚ի վր կապուակ ենթակայի . որք էին նշոնք դաղղիացւոց տրութէ: Իսկ ՚ի վահանն՝ որ էր ՚ի ձախմէ, էին ոսկի դաւազանք շլթայարար վանդակսձե յօրինելք, որք ձևացուցանէին զերկու քառակուսի ձևս, մի փոքր, և միւս ևս մեծագոյն, որք նշանակէին զմարտւի նաւառուայ, և ՚ի գչուի կնքոյն ոսկի սաղաւարտ բաց եալ, և ՚ի վր նց թօնք ոսկի կայսերական . և ՚ի վր

բոլոր կնքոյն խորան կմ վերարկու մեծ զարդարել
շուշան ծաղկօք , ունելով՝ ի վր զայս վերատառուի :
Յայ ծավանը ընդունեցի ինչ զայտն . Ըստանտ ու շանոն ,
և ու նիւթեն : Աւներ միւս ևս վերտառուն՝ ի գլուխ
անդ կնքոյն զայս օրինակ . Յնծուի իմ ոք դիմեսիս
միանզի թղթութեն դաղղիացւոց ուներ իւր գլխա-

ւոր սրաշատպան զնքն գիտնէսիս :

Խակ վերտառուն թղթին էր այս . * Ընորհօքն այ
թղթ ֆռանսայի և նաւառուայ : Գաղղիացիք կոչէին
զնա Սիրէ , որ թարգմանի , որ . կամեցեալ զանկո
սպար իշխանուն նր նշանակել : Խակ օտարացդիք ան-
ուանեն , Ալմենարիստունեայ լիդ : Կմ Ալմենարիստունեայ
գերաբուն հեծուի : Ասի յոմանց թէ իբրև 'ի 1469 բ
ոլովոս սկապն հուզմայ ետ զայս վերտառութեն ժա-
լուգովիկոսի . այլ մատենադիրք դաղղիացւոց պնդեն
թէ սկիզբն կալաւ 'ի Ժմկո քիլդեքերդոսի . և թէ
առ Ժմկօք թղթուն մերովեանց՝ չիր այնչափ ինչ 'ի
դործածել , ոսկ և յետայ արդելել էր դաղղիացւոց
յայս անուն անուանել զթղթ իւրեանց : Եւ ևս
հուզմայ հյրապաք անուանեին զթղթն դաղղիոյ , նաև
Ալմենարի ուրէ էկէնցոյ . վա զի 'ի թղթոն եւրոպիոյ
կղոդովկոս զառաջինն դարձաւ 'ի կռապաշտուէ 'ի
քրիստոնէունի : Եւ 'ի 1349 թուականէն , յորում
ումբերդոս տօֆին իշխանն վիէննեայ՝ զգաւառա
իշխանուն իւրոյ ետ 'ի պարգև դաղղիացւոց թղթու-
թեն , անդրանիկ որդիք թղթցն՝ և ժառանգք թղթ-
ունն՝ կոչէին Տօֆին . յուջագոյն անուանեին Տօֆին
չիննեայ , բայց յետայ կոչեցան Տօֆին գառնիոյ , կմ
ֆռանսայի : Այս անուն զառաջինն տունաւ տօֆին
նայ որդւոյ ժդ լուգովիկոսի , որ մեռաւ 'ի 1711 և
Եթէ տօֆինն մեռանի էր յուջ ք զարքոյ հայր իւր .
ոյլի մեռելոյն առնոդ զոօֆին անունն : Աւստի
լուգովիկոս ետես տօֆին , և զթունեայն իւր . յու-
զրդի թոռան իւրոյ . որ մեռաւ 'ի մերումն Ժմկի և
լըրէց որդի տօֆինայ՝ կոչիւր դուքս պուրկօյնայ
և կիդն՝ դուքս ակվիտանիոյ , (որ է նախնի անուն
կոյէնը նահանցին) . երդն՝ դուքս պէռէայ . չըդն՝
իշխան փրօվանաայ . խսկ հինգերդն՝ կոմս արթիսայ =
Եւ ևս այլով անուանիր ևս անուանեին . զի եկա-
որդի արքային՝ կոչիւր և դուքս ուլիկանեայ . երդն՝
դուքս անժունայ . չըդն՝ դուքս պէռէայ : Բաց 'ի
սոցանէ ոչ գոյր մինչև ցայժմ սահմանեալ սյլ ինք
անուն պատունոյ վա այլոց արքայորդւոց . այլ բ-
հանրապէս կոչէին իշխանիք դաղղիոյ , կմ ֆռանսայու-

ԺՂ ՄՌԱԴՔ, և ԶԵՐ ԳՐԱՀԱՆ:

Նարեկան մուտք կմ հասք դաղղիացւոց տրուե, ը ժմկս ժմկս պէսպէս այլայլուն կրեցին. և զի առաւելան, և է զի՝ նոչ աղեցան: 'Ի ժմկս պաղմբ առաւելուն յոյժ. վշ զի նոր հարկս արկանեին 'ի վր ժղվդեմն. ուղ և 'ի պաղմի՝ որ 'ի 1755 թուականը մինչեւ ց 1762. այնչափ յանախեցան հարկք, մինչեւ 'ի վտանգ սպառապուռ կործանման, և յետիեանանկուե հասանիլ ժղվդեան. յայնսակո վառարամինը ուսմայ 'ի 1759 եղ արքային առաջի, թէ 'ի յետին վտանգ կործանման կայ ժղվդն, սակս ծանրաբեռն հարկաց, և խոսիանելոյ տուրեառուե 'ի պահուս սլաղմին: Ապա 'ի նեղ անկեալ թղրին, և աղ ասէ առածն. 'ի վէրջին վէրջնոց բռուն հարեալ 'ի 1759 առ. 'ի հայթհայթել դրամն 'ի պէտոս սլաղմի, ետ զարծաթի անօթս իւր, և ժղվդեանն, հատաշել անտի գրամս: Իսկ սովորական մուտք թղրութեն գաղղիոց, 'ի ժմկի խաղաղութեն, առ լուգովի կոսիւ ժե. ը ձիչդ հաշունի մատենագրաց բովանդակն որ ինչ 'ի մաքսից, 'ը կապալաց, 'ի գլխահարկաց, 'ի տաստնորդաց, և յայլոց իրաց, եհաս ց 251, 228, 000, լիրէ գաղղիական. որ առնէ իրրև 21, 387, 288. վէնէտկեան ոսկի: Բայց ոմանք 'ի մատենագրաց գաղղիացւոց հաստատեն. թէ լուգովի կոս ժե. չունէր այնչափ փարթամուն, և ոչ նոյն չափ մուտս, որշափ ունէին առաջինքնիր. որով մեղմով իմն ստգատանեն զանդեպ կառավարութի նր: Իսկ ապա թուի, թէ առաւելաւ ք զնախասացել դումարդ. զոր ոմանք 'ի 90 միլիոն սքութ հասուցանեն նախ ք զվերջին պաղմն հաշունելով: Իսկ զինուորական զօրութին գաղղիացւոց տրուե, բաժանի 'ի ցամաքային, և 'ի ծովային. ցամաքայինն գրձլ բաժանի 'ի հեծելազօր, և 'ի հետեակ: Հեծելազօրըն 'ի 1767 էին 237 դունդք. և իւրաքանչւր դունդք ը արքունի հրամանին պարունակէր 2 դասս, և իւրաքանչւր դաս 3 զօրապետս, և 53 սոսկական զօրս, ողք միանդամայն առեալ՝ էին 2654:

Հետեակ զօրքն էին 223 դունդք. յորոց իւրաքանչւրն ը արքունի հրամանին՝ ունէր 27 զօրապետս. և պարունակէր 8 դասս: և իւրաքանչւր դաս 63 անձինս. թող զդասն չը զօրաց, զոր եւ

քոպացիք կրանաթիէռ կոչեն . որոց թիւն միան գամայն էր 129909 . Յաւել 'ի սոսա և այլ ևս 6 փոքր լեդեռնս , յորս էին 9600 զօրք . ուստի և թիւ բոլորեցուն հեծելազօր և հետեակ զօրուն՝ էր 166053: Այս այսշափ էր 'ի նախայիշտկել ամի թիւ կար գաւորել զօրաց տրուե գաղվիացւոց : Բաց 'ի սցնե են 'ի գաղվիա և այլ 710 գունդք , կմ խումբք , յորս են 74550 ոդիք . որք ամի ամի վիճակաւ ընտրին յամուրեաց , և յանզաւակաց , յութուտասն ամենից մինչեւ ցքառասնամեան . իսկ եթէ ամուրիք ցիցեն բաւական 'ի լնուլ զնախասացեալ թիւն , առնուն և 'ի կանամբեաց . և նք պարտապան են ծառայել 'ի գործ զինունորուե չե ամս 6 . և ապա արձակին , և այլք 'ի տեղի նց յաջորդեն : Սովորաբար 'ի ժմկի խաղաղուե 260 հշը ասկին լինել համօրէն զօրք գաղվիացւոց , նախ քը զսկսանիւլ խոռոշուե նց :

Կոյնոպէս և 'ի ծովու զօրաւոր են գաղվիացիք . զի 'ի 1756 ունէին իբրև 110 պաղմական նաւո . այլ 'ի յեօթնամեան պաղմին՝ զոր մկեցին չե անգիացիս , 'ի 1755 ամէն , մինչեւ 3 1762 . կարի նուաղեցաւ թիւ նց . զի 'ի 1763 գտան 70 եեթ նաւք պաղմի : Բայց փոյլք մեծ ունին գաղվիացիք , օր ը օրէ ամրացւցանել շժովային զօրուե իւրեանց առաւել քը զառաջինն . ուզ և 'ի վերջին ժմկո ամրացուցին յոյժ յոյժ : Յուջ քը զփոփոխիւլ կովրուե նց . 220 նաւո ալողմի համարիւր ունել գաղվիոյ 'ի ժմկո խաղաղութեն :

ՀԵ: Կըն Գաղտնա :

Յեկդ գարուն քարողեցաւ 'ի զաղվիա աւետար բանն քնի , զոր 'ի սուզ ժմկի համօրէն գաղվիա սրտի մօօք ընկալաւ . և եկտց մնաց 'ի նոյն ուղղադաւան հւաս անխախտ և անարատ , մինչեւ ցժշ շարն . յորում ազանդն կալվին հերեւիովտաղետին 'ի ներքու սպրոդեալ , զբկմա յուղադաւան գաղվիացւոց 'ի կորստական վիճն գահավեժ արար . յորմէ անհնարին խոռվուեք , և ներքին սկազմունք գրգռեցան 'ի գաղվիա : 'ի 1598 ենրիկոս դէ եհան հրովարտակ , օր կոչի Նրովարտակ նանթեայ . օրովետ աղատուե կալվինականաց հրովրկաւ կատարել զպաշտամունս իւրեանց : Առջ յետոյ 'ի 1685 լունդովիկոս ժդէ ապախտ արար զայն հրովարտակ . և

Էծանը ծանր պատժովք արգել զհրմկական պաշտամանս կալվինական աղանդանոյն հրամանական աղանդանոյն . հրամանական զի համօրէն դաղղիա համաձայնեացի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ . և զհրաւորս'ի կալվինականաց անտի առաջիր արար յՇէ մորուե իւցոյ . շատք ևս ինքնին մեկնեցան առ ահի խստագոյն պատուհանից : Սա կայն առկաւին մնացին 'ի տօֆինէ , 'ի լանկըոք , և յայլ նէնդս բշմ գաղանի կալվինականք . մինչև ըստանց՝ հասանել ց Հմ 3 միլիոն . որք սակս ժողովելոյ իւրեանց 'ի մի վայր 'ի կատարումն պաշտաման իւրեանց , (ուր դասն երբեմն 10 , 20 , 30 , սյլ և 40000 ոգիք , ըդէմ արքունի հրամանաց ,) մեծամեծ հաշածանու և աքսորանս իրեցին : Բայց և այնպէս շեղն իսպառ անհետ 'ի դաղղիոյ աղանդոյն . վշ զի և յիտ այնորիկ մնացին անդ կալվինականք , թէպէտ սակառք :

Սակայն 'ի վերջին թմկու այլ իմն վեասակարագոյն աղանդ անածուե բուսել 'ի դաղղիա , և որ ք զօր արմասացեալ և զօրացել , 'ի 1789 միահազոյն եւրեցոյց զհամակործան վնասս իւր . յարուցել անագորոյն հալածումն ըդէմ եկեղեցւոյն քնի . եկեղեցիք 'ի սպանդահոցս յարդելանոցս , և 'ի թուտերս փոխեցան . սեղանքն այ քակեցան . խաշանիշ նշանք 'ի գլխոց եկեղեցեաց և զանգակաւանոց բարձան . որհնաբանութիք երրորդական ածութեն լուցին . պաշտօնեայք այ եղուունք և քնիք , և յոլովք 'ի քաջառոհմիկ Յականաց , որք ոչ հաւասարեցան ըստան աղանդն , 'ի սուր և 'ի հուր կոտորեցան . շառք ևս տարագրեցան , և ինչք նց 'ի յափշաակուե մաանեցան . թող զայնոսմիկ , որք յահէ շարաշուք հալածանաց ինչնին դաղղմել 'ի բնիկ հայրենեցան , վտարանդի անկան յայլ և այլ կողմանս նի : Ապա իրեւ կարգեցաւ պօնափառքէ ու հիւպատոս գաղղիացոց , փոյթ կալաւ անդրէն հաստատել 'ի դաղղիա զուղղափառ կրօնն իրեւ առաջին և նախապատիման 'ի մէջ այլոց . սակայն թոյլ արար և այլոց պաշտել իւրաքանչիւր զիւր կրօն կմ աղանդ . ուստի այժմ և կալվինականք հրապարակաւ կատարեն պաշտամունս իւրեանց՝ որ յը չգոյն արգելեալ էր նց : Նուազեցոց և զթիւ եղուսարահաց գաղղիոյ կեսով շափ և տեղի , ոնց ունիս տեսանել 'ի վերոյ , միացուցեալ զոմանս 'ի նցնէ 'ի մի եղուսարան հաւանութ հռովմայ հայրապետին ալիոսի է . որ սյժմ հովուէ վեկեղեցին քնի :

ԺՀ. Բաժանուն Գալլիա :

Ահմանք գաղղիոյ 'ի Ֆմկս հռովմայեցւոց 'ի կողմն գերմանիոյ՝ ձգէին մինչև 'ի հռենաս դետ . 'ի կողմն ֆիանսարայի՝ մինչև 'ի ծովին գերմանացւոց . 'ի կողմն իդալիոյ՝ յայնկոյս ալբեան լերանց մինչև 'ի ծովին միջերկրական : Եւ համօրէն գաղղիա նախ բաժանեցաւ ալբիական լերամիք յերկու մասունք . յո 'ի Գալլիա յայսկոյս ալբէանյ . և 'ի Գալլիա յայնկոյս ալբէանյ : Առաջինն տիրապէս խօսելով ոչ էր մասն գաղղիոյ , այլ՝ իդալիոյ . բայց գաղղիա կոչեցաւ , զի գաղղիացիք բնակեցան 'ի նմ : Այս երկու մասունք գաղղիոյ և զայլ անունանս կալան . զի գաղղիայն որ յայսկոյս , կոչեցաւ Գալլիա պատմութեանունը . վո՞զի՞ սոզ ասէ շելարիոս , յետ ընկերական պազմի , բոլոր գաղղիայն յայսկոյս՝ ընկալաւ զիրաւուն քղբականուն հռովմայ . Վեց բնակիչք նր ըստ վարութեան հռովմայեցւոց հանգերձս ոլոյնաւորս զշենուին : Խոկ բնակիչք յայնկոյս ալբեանց կրէին վարս երկայնս , զոր ըստ այն Ֆմկս փոքրէին հռովմայեցիք . յայն ստկո այն մասն կոչեցաւ Գալլիա շրանունք . որ պարագրէր զակվասանիա . զլուգդոն նիս . և զրեղդիա : Խոկ հարաւային մասն , որ յետոյ Նորմանեան անունանեցաւ , կոչեցաւ Վարդիտառուն զի բնակիչք նր սովոր էին ադանիլ երկայն անդրավարաիս . Զայսուսիկ երեսին անունանս յիշտաւ կէ դիովի կասսիոս զիրք 46 . և այլ նախնի մատենադիրք :

Ապս զբաղցիայն յայնկոյս ալբեանց , որ է քուն Շ գաղցիոյ՝ գրճը բաժանեցին 'ի ըորս մեծամեծ գլուխ , կմ նահանգու . որք կոչէին Գալլիա իւղեան , կմ լուգդոնեան . Գալլիա ահշիտանեան . Գալլիա նարբունեան . և Գալլիա բեղդեան : Կեղուեանն՝ որ յայս անուն կոչեցաւ 'ի բնակչաց իւրոց , և ունէր իւր գլուխոր քղբք զլուգդոն , պարագրէր զայժմեան լիօն , զօրլէան , զբրիտանիա , զնորմանտի , և զերկոսին պուրկօյնս : Ակլիտանեանն՝ պարագրէր զայն ամ տարածուի , որ ձրի շուրջ զկարոն դետով . ուր այժմ է կույյէն ըստակ նահանգն : Նարբունեանն՝ լուգդինէ . զլանկըտօք , և զիրովմանո . Խոկ ըստ ոմանց՝ նուև զսավայա : Խոկ բեղդեանն՝ ձգէր 'ի սենայ դիւտիզն՝ մինչև 'ի ոսն . այն է հռենոս դետ . ուստի և սլարունակէր զկողին զաղցիոյ , զտամիայն , զրուենա :

նա , զալսացիա , և զմասն ինչ շրջանակի ստորին
հռենոսի՝ որ 'ի գերմանիտ : Եւ յայս ամ գւառ բնա-
կելին զնդն ժղվարք . ուղ կեղոք , կենոմանեցիք , բիք
դեայք , ստնտոնեցիք , անդեպաւացիք , արմորիկե-
ցիք , փարիզացիք , հաեմացիք , ուութենացիք , սե-
պուսիացիք , առուրովնեցիք , եայլ ժղվարք . զորս
ումանք հատուցանեն մինչև 'ի 47 և աւելի . որք ը-
մեծի մասին էին նոյն տղգաւ , գւառաւ և եթ զնդն
եալք : Խակ յետոյ համօրէն դաղլիտ հնդէ նահան-
դք որք միացուցան ը նմ՝ ոլէսպէս օրինակաւ բա-
ժանեցաւ : Ըստ քղքական կառավարութե իւրոյ
բաժանեցաւ 'ի 12 փառլըմանս , կմ գերագոյն առ-
եանս . ֆ՝ փարիզու , թուլուզայ , ռօանայ , կաե-
նօպլայ , ոլուրտօայ , տիյօնայ , այլքսայ , ուէննայ ,
փօայ , մէցոյ , պէշանսօնայ , և տուվսցեայ , որ է-
գովակոն : Յորս յաւելեալ և զդերագոյն տաեանա-
կումարիայ՝ որ յալսացիա , և փէրփինեանու՝ որ 'ի
ոսսիլիօն , լինին 14 : Այս փառլըմանք , կմ ա-
տեանք յուշագոյն գրեթէ զնոյն իշխանութե ունեին ,
զոր փառլըմանն թղքական . այլ յետոյ մեծապէս
նուշազեցան իշխանութե նոյ . և շնաց ինչ 'ի նախինի
իշխանութե անախ , բայց միայն քննութե 'ի գիրս օրի-
նաց անցուցանել զթղքական վճիռս . ող զի լիցին
հսրկաց օրէնք , և ունիցին զշհանուր իշխանութե .
խակ յետոյ և այն գրեթէ բարձել էր 'ի միջոյ : Ըստ
եկեղեցական կառավարուե 'ի 18 արքեպոսարանս ,
և 'ի 110 եղսարանս , կմ եկեղեցական վիճակո :
Խակ ը զինուորական կովլութ 'ի 38 գուրութիս :
Զվերջինս զայս եղեալ իւր հիմն փիդերփիսոփի պի-
շնիկայ , ը այնմ ստորագրէ զդաղլիա : Ոմանք ևս ,
ը որոց և անոռն քիւզոլեան բաժանել զդաղլիա 'ի
12 մեծամեծ նհնդս , կմ Ծս : Այլ ը բաժանման
պիշինկայ , բշմ ուրեք ոչ պահին ճշգին սահմանք
նհնդաց , և դւոյ , այլ ձգին և արագոյ , ը տա-
րածելոյ դարական իշխանութեց . որ ոչ սակաւ
շիոթութի սրոճուէ , մենդ նորավարժից : Խակ եկդ
բաժանումն կարի ըշհանուր է : Վոյ մեղ լաւ ևս
թուշեցաւ զհետ երթալ այլոց Շագրաց , մենդ պիւ-
ֆէւայ քաջ Շագրին . ը որոյ համօրէն գաղլիա
բաժանի 'ի 30 նահանդս , յորս յաւելել և զկոմութ-
ուուրկօյնայ , այն է՝ ֆրանքա քօնթէա , զլորէնա ,
և զալսացիա , որք արտաքոյ են բուն Շին գաղ-
լիոյ , այլ կից են նիր , լինին 33 : Զորս առ դիւրա-
դոյն ըմբռնելոյ : բաժանեոցտք 'ի հինգ մասունս

Ը գրեց Նին գաղղիսյ , յը՝ 'ի մէջն գաղղիսյ , 'ի հիւ
սիսակողմն , յարեւմտեան կողմն , 'ի հարաւակողմն ,
և յարեւելեան կողմն , ը առաջիկայ օրինակիդ :

'ի մէջն գաղղիսյ .
Կուի ժաշտեա .
Օ-ընանե .
Մէւը . և իեր .
Վւշու .
Ռուրբէն .
Պէտուի .
Նէլչուն .
Մարը . և Լիմուի .
Պրոբոնն .
Օւեւն .
Էւուն .
'ի հիւսակողմն .
Փէտարքի .
Նորմանքի .
Բրէդանիս .

Յարեւելեան կողմն .
Փօքիս .
Օնէ , Սէւրօնչ . և Ալուխումի .
Կուրէն , և կոսգօյն .
Մոռիննաւառաւա . և Պէտու .
'ի հարաւակողմն .
Լանիըդու .
Արտուրէն . և Ֆաւն .
Փրօլունս .
Յարեւմտեան կողմն .
Տօքինէ .
Պրոբէյն .
Շամփայն .
Լունա .
Կոմունի պուրիօյնայ .
Ալսացիս .

Ա յլ 'ի վերջին խոռվութն զաղղիսյ , յորում միա-
պետական տրութիւն նր գարձու 'ի հորկասեւու-
թի , փոխեցաւ գլխութին և նախադրեց բաժանումն
նահանդաց նր 'հնդք փոփիսամիւ անունանց + ուսակ
և համօրէն գաղղիս այժմ 'հնդք նորոգ ստացել սահ-
մանօք իւրովք . բաժանեցաւ 'ի բղմպատիկ քւու .
զոր դաղը 'կոչեցին Տէ ֆարդման . որ է Բաշխ . զորս
դիցուք յառաջիկոցդ 'նշանակելով և զառաջին ան-
ուանսն . կարգելով և զգլիսաւոր քղքու իւրոքանցիւր
բաշխիցն 'ի հանդիսոյ , օրինակ զայս :

Բաշիք .

Քշեք .

Հին քւոք .

Տէւն .
Տէւն .
Տէւլիք .
Տէր հոտ ալք .
Տէ պատալք .
Տէրալք հարեթիս . Դիս .
Տէ լորդէն .
Տէր արքէն . և Մէւելիք .
Տէր արքէնք .
Տէ լոդ .

Պրար .
Լան .
Մալին .
Կաք .
Տէյն .
Կիս .
Փրէլսա .
Մէւելիք .
Ֆաւն .
Ուրուս .

Պրէս եղանձէն .
Իւլւ ու Քունա .
Պրոբոնն .
Տօքինէ .
Փրօլունս .
Գիեմօն .
Լանիըդու .
Շամփայն .
Բօնիլ ու Քունա .
Շամփայն .

Բաշխք .

Քշէք .

Հին դռք .

ՏԵ ՄԴ .	Քարտասօննէ .	Լուլչո՞ւ .
ՏԵ ԼԵՂԵՐԸՆ .	Թեռուը .	Առանքի .
ՏԵ ԿՇԱ ԴԵ ՌՈՆ .	Է՛ղ .	Փրօվան .
ՏԵ ԳԱՎԱՎՊՈՆ .	Գան .	Կորմանդի .
ՏԵ ԳՆՆԴՎԱԼ .	Սէն Քլ՛յր .	Օվկրին .
ՏԵ ԱՄ ԱՐԺԱՆԻՆ .	ՎՀԱԿԱՆԱՅՏ .	ՎՀԱԿԱՆԱՅՏ .
ՏԵ ԱՄ ՀԱՐՑԱՆԻՆ ԵՆ .	ՍԻՆԻԲԸ .	ՍԻՆԻԲԸՆ Ճ ակ .
ՔԵՐԻՒՐ .		
ՏԵ ՁԵՐ .	ՊՐԵՐԺԸ .	ՊԵՐՐԻ .
ՏԵ ԱՄ + ԵՐԿԱՆ .	ԹԻՖԱՆ .	Լիմուսակն .
ՏԵ ԼԱՄԵՐ ԴԵՐ .	ՏԵՇԸՆ .	Պարիօրյան .
ՏԵ + ԵՐ ԴԱՆ ՆԵՐ .	Սէն պախա .	Պրէբայրյան .
ՏԵ ԱՄ ԳՐԻՆ .	Կերէր .	Մ - ըշ .
ՏԵ ԱՄ ԴԵՐԴՎՈՅՆՆ .	Փերիէլին .	Փերինօր .
ՏԵ ԴԱՐԴ .	Պէղանան .	Վարժակի .
ՏԵ ԱՄ ԴՐԵՅ .	ՎՀԱԿԱՆԱՅՏ .	Օմլեննէ .
ՏԵ ԼԵՇԻՐ .	Է՛լքին .	Վհալակն .
ՏԵ ԼԵՇԻՐ Ե ԼԱՎԻՐ .	Ըարմր .	Պրըւայրյան .
ՏԵ ՔԻՆԻՄԵՐԸՆ .	Քինդէ .	Լանիչո՞ւ .
ՏԵ ԼԵՐ .	Նիշ .	Լանիչո՞ւ .
ՏԵ ԱՄ ԽԵԲ ԽԵԲԸՆ .	Թունակակ .	ՎՀԱԿԱՆԵԿ .
ՏԵ ՃԵՐ .	Օ .	Կիւյենն .
ՏԵ ԱՄ ՃԵՐԵԿՄ .	Պօրտ .	Իւլ + ը գըմ .
ՏԵ ԽԵՐ .	Պարիխա .	Լուլչո՞ւ .
ՏԵ ԼԵՐ .	Մօնիւլիկ .	Պրըւայրյան .
ՏԵ ԼԵՇԻՐ ՆԵԽԱԿՆ .	Իրէնն .	Պերէր .
ՏԵ ԼԵՇԻՐ .	Ըսթուման .	Թուռէկն .
ՏԵ ԼԵՇԻՐ Ե ԼԱՎԻՐ .	Թունր .	Տօֆինն .
ՏԵ ԼԻՆՔ .	Կրծհոպւլ .	Իւլ Կ գըմ .
ՏԵ ԼԻ-ՆՅՈՆ .	ՎՀԱԿԵՎՈՒՅՏ .	Քրանչօնին .
ՏԵ ՃԻ-ՐԱՐ .	Լոն լը սօնիկ .	Լասուդօյն .
ՏԵ ԱՄՆՎԸ .	Մ օն դը նաբուան .	Օմլենն .
ՏԵ ՎԵ-ՆԻՐ Ե ԳԻՆ .	Պլասա .	
ՀԱՅ .	Ֆիւր .	Լունն .
ՏԵ ԱՄ ԼԱՎԻՐ .	Լը դիւնի .	Օվկրին .
ՏԵ ԱՄ ԼԱՎԻՐ ԵՆ .	Նաւն .	Պելմայրյան .
ՔԵՐԻՒՐ .		
ՏԵ ԿՈԲ ԼԱՎԻՐ .	Օմլեան .	Օմլենն .
ՏԵ ԱՄ .	Քահազ .	Քելմայրյան .
ՏԵ ԱՄ ԽԵԲԸՆ .	ՎՀԱԿԱՆ .	ՎՃէնն .

Բաշխք .

Քղբք .

Հին կռք .

Տը լո չանդէ .

Տը լո վիշնւն .

Տը լո կոթ վիշնւն .

Տէ վէշն .

Տը լինօնն .

Ֆարմէ լո գօմ .

Փառասիէր .

Լիմօծ .

Երինաւ .

Օհմէր .

Փակըն .

Փակըն .

Լիմօծ և մարզ .

Լուկէն .

Պրոբին .

Սակայն մեք ը առաջին կարգի ստորագրեացուք յո ջիկայդ զիւրաքանչիւր նէնդս . զմեծագոյնս մի առ մի , իսկ 'ի փոքրագունից զոմանս երկու երկու , կմ երիս , միանգամայն բոլվանդակելով . զորս յաւետ կուսա արժան էր ասել , ք նէնդս . այլ մեք առ սնիսախտ պահելոյ զսովորական եղանակ մատենիս , նէնդս անուանեմք զնոյլը արձակ և յօադրական միտս .

Կահանդ առ . Կղզի գաղղիոյ :

Կ յս հահանդ կուեցաւ կղզի գաղղիոյ , ը գաղութ մէլութ գրան անուանէլ . վս զի յանցել գարս մինչեւ էին այլ սահմանակից նէնդք նր անկել ը իշխանութ տրուե փարիզու , սա իրբե կղզի կայր ը մէջ համօրէն Շին գաղղիոյ , ունելով շուրջանակի շայլ նէնդս . Այլք զպոնմա նր այսը անուանակոշուե ընծայեն որինը գետոյն . որ շուրջ պատելով զփարեզ քղքաւ հնդ շրջակայ վիճակաւ իւրով , ձնացուցանէ զայն ը նմանութեն կղղւոյ . ուստի ը սոցա զիճակն փարիզու տիրապս կոչք կղզի գաղղիոյ և անտի նաև նէնդն ողջոյն : Որ մեծ է և ըտրծակ . և երկիր նր արգաւանդ . բերեցորեան , ազգի ազգի պրոռեզ , և դինի պատուական : Խւթաժանի 'ի 10 քւոս , որք են կրտի գաղղիոյ առայնակի . Պետք գրան ուն Վալ . Առասանեն . Լուսնեն . 'Առաննեն . Պայք . Վետ սն քուանեկը . Հուրբունե . կարինէ քուանեկը : Ումանց յօադրաց զվալ . զսուաստոնէ , զլասննէ , զնուոնննէ , և զսովէ դռասդ զնեն 'ի վերին փիքարափա , այլ մեք ը այլոց 'ի սմիննէնդի եղաք . զմբոց զգլիսաւոր աեղիս յաւազինայդ . ստորագրեացուք ոկտեալ յաւազիոյն :

Գու

ՓԱՄԵՐԸ. Կմ^թ Փարիշ. իտ՝ Փարիժ. 'ի հն' Լուդուկիս
Դարչնութեան, և արքայանիստ մայրաքղք համօրէն թա-
դաւորութեն դաղղիացւոց. մեծ, հոյակատ, մարդա-
շատ, բազմավաճառ, և մեծագանձ. աթոռ արք-
եղան, և առաջին փարլըմանին դաղղիոյ, և ոյլոց
գերադոյն ատենից թթութեն. այլ և ազգիւր ողէս-
պէս ըսունայն նորաձեռութեց 'ի հանդերձ, յորմէ-
սփութ՝ 'ի համօրէն եւրոպիա: Կառուցելը մէջ կըլզ-
ւոյն դաղղիոյ յըարձակ դաշտավայրի առ սիենը
դեառով: Դիրք նր բոլորաձեւ. և տրամադիծ լոյ-
նութեն նր հնդա արունարձանօք՝ 6 մղոն. խոկ բոլոր
շրջապատն 19 մղոն. կմ^թ 5 ժամուց Ճիկհ: Ունի
գլխաւոր դրունս 11, թող զմանունս. 967 մեծաւ-
մեծ փողոց, որք ը ամիսս 6 առ հարկ լուսաւորել-
են 'ի գիշերի մշտավառ լապտերօք. 50 հրապարակիս,
որոց երեքն յաւետ երեւելի են. յորս կառուցեալ
կան ձիաւոր արձանիք. 'ի միունն՝ լուդովիսիոսի ժիք.
և յերկոսին՝ մեծին լուդովիսի ժիք. 50000 տաւնս.
յորս յոլովք ունին յարկս 3. 4 մինչեւ ցեօթն.
500 մեծաշեն ըարձակ առարանս. և իրքն 500000
բնակլուս: Եւ յուջ ք զգերջին խուզութեն ուներ 40
ժղվագոտին եկեղեցիս. և 5 այլ ևս եկեղեցիս, որք
ունին զիշխանութե ժղվագոտուեն. 20 եկեղեցիս կա-
նոնիկոսականս. և այլ ևս 80 եկեղեցիս, և մատուռս,
որք չեն կարգել առ խնամ հոգւոց. 11 մեծամեծ
արքայարանս, կմ^թ արքայանիստ վանս. 3 արանց,
և 8 կանանց. և այլեւ 65 մենաստանս արանց, և
վանս կմ^թ ժողովատեղիս եղբայրակցուեց եկեղեցա-
կանաց և Յակունաց. 67 մենաստանս, և միարա-
նութիւն հաւատաւոր կուսանոց: Այլ այժմ՝ 'ի բղմու-
թէ մենաստանաց աստի ցլք և ոչ մի, զի առ հարկ
բարձան 'ի միջոյ. նոյնպէս և թիւ ժղվագոտին ե-
կեղեցեաց նուաղեցան յոյժ: Ունի և 26 անկելա-
նոցս մեծամեծս. 15 ուսումնարանս մանկանց. 43
մեծամեծ դսլրոցս. 6 Ճեմարանս այլ և այլ մակա-
ցուեց, և ազատական արուեստից. և այլ ևս երիս,
յորս որդիք աղնունականաց կրթին 'ի ձիավարժութիւ.
և դլուխ համօրէն դորոցաց՝ է համալսարանն գե-
րահաշակ, զոր ստորեւ ունիմք վերստին յիշտկել. 5
հրապարակական մեծամեծ դրաստւուն լի ամպիտանի
գրեամբք. թող զայլ մասնաւորս, որոց ոչ դոյ թիւ.
4 սրբունի սովարանս՝ բաց 'ի նախագրել 500 առա-
քանից. 4 դշեակս. 12 կամուրջն ի վր սիէնը դե-
տից. յորոց 10 քարաշեն են:

Էշ. Քղքն քարտյատակ - որ և ունի խրամ՝ կմ գետ
Նախոր լուսղիս՝ քարտչէն խոր և լայն - յոր հաւաք
Լալ ժողովին ամ աղտեղուեք - առ որոյ մաքրութի
շին. Ըստ ջրհոր մեծ յօյժ, ուր յամ ըրջակայ կող-
մանց ժողովին ջուրք - որ և ունի ճ ջրհանս - որք
'ի ձեռն արուեստաւոր մեքենայի շարժել ՚ի չորից
Երիւարաց, գեղուն զնուր ՚ի քարտչէն աւաղան մեծ -
և անոնի ը երկուս մեծամեծ խողովակս իջանէ ՚ի
լուալիս անդր, վարեալ տանի զաղտեղութիս ՚ի
սիէնը գետ - սակայն ՚ի վր սյար ամի ՚ի ձմերան և
յայլս ևս անձրեային ժմկս սակս անգադար երթ-
և եկուեց կառաց սաստիկ լինի տիղմն ՚ի փողոցս նր -
Այս Քղք թէպէտ ամ իրօք է ծաղկել, և բարդա-
ւաճ, բայց մի ինչ է՝ որ արատ մեծ բերէ նմ. իրր դի
շունի ջուր բարի - ուստի բնակիչք նր բռնադատին
՚ի կիր առնուլ մասամբ իմն զնուր սիէնը գետոյն -
որ ժահահոտ է, և պատճառէ զբուծումն օրովոյնի -
և մասամբ իմն զնուր ջրհորոց, որք յոռեգոյն ևս
են - զի ունին քարտցուցիչ զօրուեն: Եւ յայն սակս
առ ՚ի դարմանել ը իրաց ինչ այսմ մեծի պակու-
սուե, շինեցան գետնափոր ջրմուղք - ը որս յայլ և
այլ հեռաւոր աղբերաց բերի ջուր ՚ի քղք անդր,
և անգ բաշխի ՚ի ծօ աղբերս - յորոց ջրկիրք քղքին
յայդուե մինչև ցերեկոյ յարաժամ բարձել տանին
ջուր յամ տաւնս, զի ջրկիրք բշմեն յօյժ ՚ի քղքի
աստ - սակայն և այնպս ցն լիով բաւական բազմու-
թեն բնակչաց նր - ՚ի 1767 արարան ՚ի փարէզ քաջ
պատրաստուեք ՚ի շինուցանել զհրդեհս, պարտա-
ւորելարագ հասանիլ յօդնուե առաջին նախադահն
փառլըմանին, կմ մեծ ժողովոյն, իշխանն վճռենց,
և պահապանք քղքին արք իրրէ 1000. և խումբք
ինչ պահակաց դաղղիացւոց զվիցերաց - Բաց ՚ի
սոցանիէ նաև շրբ կարգք մուրացիկ կրօնաւորաց
պարտաւորելք ՚ի նոյն գործ: Այս քղք գերահու-
շակ բժնի ՚ի Յ Շհանուր թաղս, և ՚ի 11 արուեարձանս -
որք ՚ի 1702 դարձել բաժանեցան ՚ի 20 թաղս - զսրոց
զգիսաւոր շինուածս ստորագրեսցուք համառատիւ:
Առաջին թաղն՝ ը դաղղ՝ Լ Ա Սիշէ անուանել, այն
է քղք, գեղեցիկ է և մեծաշէն, և փարթամ ք
զայլ ամ թաղս - բովանդակել յերիս կղզիս գործ-
եալս ՚ի սիէնը գետոյն - որք ՚ի բարբառ գաղղիաց-
ւոց կոչին Լ Ա Տիշ ժալք - որ թարդմանի կղզի առա-
րանից - քզի անդ են ապարանք մեծի ժղվոյն, կմ
հիառլըմանին - կոչք և Լ Ա Գ Ի Ն օդուգամ յի՝ կղզի տիրուհ-
ւոյն

ւոյն մերոյ յանուն արքեպիսկոպոսնիստ , և մայր եկեղեց գեցւոյ քղզին : Եւ ան ըստ յ կղզի սբյն լուդովիկոսի : Եւ Եւ Հրէ յայս անուն անուանել յարքայանիստ առարանից անտի , որում սեփականնել է Լուկը տնունդ : Իսկ դլխաւոր շինուածք նյ ևն հետադայքդ :

Յուր կանուզ : Եւ դլխաւորն յնմ կամուրջս փարիզու . կառուցել 'ի վր երկուց առաջից սիէնը գետոյն . որով այս թաղ կցի ը այլոց չորից շրջակայ թափեց : Սկիզբն շինուել այսր կամրջի եղե 'ի 1578 , և կատարեցաւ 'ի 1604 . որ և է հաստատել 'ի վր 12 կամարաց . երկայնութմի նր է 170 ձող , կմ փէրթիքու դաղզ՝ . իսկ լայնուն 12 : Վերին մակերեսոյթ նր է բաժանել յերիս անցու կմ Ճնդհս . միջննն լայն է իրրե 5 ձող . և է Ճնդպրհ կառաց , և ոայլեց . իսկ երկուքն որք ասաի և անտի , նեղ են , և շ ոտեաշափ բարձր ք զմիջիննն , և սալայատակ : 'ի մէջն կամրջին կառուցել կոյ 'ի վր մարմարիսնեայ խարսխի ճարտարագործ սրբնաձոյլ սրձան ենրիկոսի դ . հսկայաձե : Եւ անդ միւս ևս շինուած , անուանել Սանմարտի . իբր զի պատմուի կնոջ սամարացւոյ կոյ նկարել 'ի նմ . այլ և ջրմուղ , այն է՝ դուլումոյ . որով ջարք սիէնը գետոյն ը ստորերիբեայ ջրանցիկս բաշխին յայլեայլ տեղիս :

Ելանուրջ տանիեայ , ը գաղզ՝ , Փօնը շնչ առացեալ . է կամուրջ հոյակալ , առ որով 'ի հիւսիսակողմն կանդնեալ կայ պիշտի տակածի արձան լուդովիկոսի ժիք :

Ելանուրջ ածածնի . ը գաղզ՝ , Փօն նօրբամ . այս կամուրջ զառաջինն 'ի փարեզ շնեցաւ 'ի քարէ : Ունի և սա ջրմուղ 'ի բաշխէլ զնուր սիէնը գետոյն : Եւ երկորումբք կամրջօքս ասաի և անտի կառուցեալ կան կարգաւ առւնք , յորոց 'որք առ տռաջնով կամրջաւ ևն՝ առ հողի քառայարկեն . իսկ որք առ երկորդիւ ևն՝ կրկնայարկք : Են անդ այլ ևս 2 երևելի քարաշէն կամուրջք . յորոց մին կոչի կանուրջ սիյլ մատուելի . իսկ եկդն կանուրջ սիյլ իտրլսուի :

Ենդ է և մայր եկեղեցին արքեպիսկոպոսն մեծ և հոյակապ . երկայն 65 ձող . լայն 24 . և բարձր 17 . 'ի ներքուստ ունի չորեքկարգեան մահարձանս կմ աղիւսակերա սիւնս՝ յիւրաքանչիւր կարդի 30 և 45 մատուռս . սիւնին՝ որք բարձր ունին զմիջին կամար եկեղեցւոյն . յօրինել ճարտարագործ սքանչը ևն կարսուք : Իսկ դաս նր գերազանց , ճոխացւցել բազմուղատիկ ծախիւք 'ի ժիք լուդովիկոսէ 'ի կատար

բումն ուխտի հօր իւրոյ : Են 'ի նշ և մեծաշէն դաւ
բարանք . յորս յաւետ երեւելի են գամբարանք եր-
կուց կարդինալաց . թ' ըեցայ , և նօալեայ : Ունի
երկու զանգակատունս քառակուսի , բարձրուելի նշ
34 ձող , կմ 187 վէնէտկեան ոտնաշամփ . պլուսի նշ
ատփարակ , և վանդակապստ շուրջանակի . յորոց
երեխ քղլքն ողջոյն . և 'ի միումն յայնցունէ են և
մեծամեծ զանգակ . մին կըռէ 41340 վէնէտկեան
լիալրէ . որ է իբրա 10335 օխայ . իսկ երկդն 32140
լիալրէ . թ' 8035 օխայ : Յայս եկեղեցի կատարին
ուաշտոնք ննջեցելոցն զշ մեռելոց յարքայական զար-
մէ . և այլ գլխաւոր եկեղեցական հանդէպ : Առ
եկեղեցեաւ է արքեպիստարանն փարիզու . որ 'ի 1622 ,
ամբարձաւ 'ի սպատիւ արքեպիստուն . զի յո՞ջագոյն եր
ուարդեպստարան . որոյ արքեպիստն ունի մուտս յամին
180000 լիբէ գաղղիական . որ առնէ 15662 վէնէտ՛
ոսկի : Յապարանս նր բաց յայլոց նշանաւոր շինուա-
ծոց է և հրապարակական գրատուն մեծ , 'ի պէտա
փաստաբանից փարիզու : Աւաճին եղո քղքիս եղեւ
մի ուն ոք հայրապետ դիոնէսիոս անունանել . որ
դնաց 'ի գաղղիա 'ի ժմկս գեկոսի կայսեր յամին
իբրև 240 , և անդ նահատակեցաւ : Այլ իլլուի
նոս արքայն հաշակաւոր վանաց սրբին դիոնէսիոսի ,
զոր ստորե ունիմք ստորագրել . 'ի թ գարուն զայս
դիոնէսիոս նոյն համարեցաւ ը դիոնէսիոսի արիս-
տագայւոյն . զորոյ զիարծիս յետոյ բշմք 'ի մատե-
նագրաց հաստատեցին : ը որս և նստաղիս աղեք-
սանդր : Բայց այժմ մեծ մասն երեւելի մատէնու
գրաց մերժեն զայն , հաստատելով , թէ դիոնէսիոս
արիստագային ոչ երբէք գնաց 'ի գաղղիա : Աական
զիարդ և իցեղերկոսին ևս տօնեննք 'ի զիշին աւուրո
զարիստագային 'ի Յ հոկտեմբ . իսկ զեպիսկովոն
փարիզու 'ի 9 նորին ամսոյ : Յայս թաղ էին և
այլ եկեղեցիք , և մենաստանք : Անդ է և արքու-
նի պալատն , որ 'ի նախնումն եր բնակարան թա-
դաւորացն գաղղիոյ : Այլ լուգովիկոս ժբ . կարդ-
եաց զայն առն խորհրդոյ . ուր համախմբի ժո-
ղովն , կմ իմ փառլումանն փարիզու : Է 'ի նմ և մա-
տուռն թ ձեռյ գթաց . այլ մեծաշէն և գեղեցիկ ,
շինել 'ի թ լուգովիկոսէ : Անդ է և մեծ անկեցու-
նոցն , ը գաղց . Հօթէլ գիւս անուանել . որ թարգ-
մանի , տուն ոյ . ուր են 1200 մահինք . և թիւ հե-
մանդաց ամ լը ամէ հասանէ ց5000 . վո զի ըունին
անդ զնամ ախտամէտու , բաց յախացելոց զտիսն

գործադրական՝ ֆակտներով ասացել. և խնամարկելին նց հաւատաւոր կանոցք՝ ի կարգե սբյն օդուախնոսի. ունելով ըստ ժամանակ իւրեանց աւելի ք 200 ծոյս. և 60 վերաբռւժութու. այնէ ճշուահ: Յարուարձանի անդ՝ Սբ անդան ասացել. է միւս ևս սնկելանոց մեծ յոյժ վոր ընկեցիկ տղայոց. ուր ամի տանին աւելի ք 8000 նորածին տղայոյ:

Դի թաղն, որ ըստ գաղղի ասի, Քարենի ու ըստ է. կմ Սբ Շերմե քառենէ. է հօյակասու արքայազնն պաշտան, անուանել Լուսուար կմ ըստ գաղղի Լուսէ. որ բաժանի ՚ինոր և ՚ի հին. թէպէտ և է մի միուն շնուռած: Հին կողմն սկիզբն կալաւ ՚ի 1528 ՚ի ֆրանչիսկոսէ ան. և կատարեցաւ ՚ի 1548 յենրիկոսէ թ. զոր ապա նորոգել ըստ անկատար. որ զի մասն նը ՚ի հիմանց սկսաւ շնուռ, այլ եթող անկատար. որ ապաքն հրաշալի իմն շնուռած լինէր, եթէ տւարակալ եր, ուղ ցուցանեն թերակատար մասունք նը: Դի իրք նը է կտրել քառակռւսի, որոյ իւրաքանչիւր կողմն է 59 ձոզ. կմ 354 վէնէտկեան ոտնաշափ: Բայց մեծամեծ հոյակաս սրահք և սենեակք են ՚ի նմ: յորոց մի է և մեծ դահղին նորանշան իրաց. որոյ երկայնութիւն է 681 կանգուն. յորում են իրեւ 180 դաղափարք ամրոցաց դաղղիոյ. յորս ամ ճշուք նկարել կան քղքք, և փողոցք նց, առնք, հրապարակք, եկեղեցիք, և ամ ամրութնց. զրի իրամք, իտմուրջք, և գետք, ուղ և համօրեն քջակայ վիճակ նց, դաշտք և լերինք, արօտք, պարտէզք, և անտառք: Այս գովելի դործոյ սկզբնապտնու նղեմեծն լուդովիկոս ժիշտ. որ և շարունակի մինչև ցայժմ: Անդ է և արքունի տպարանն, և հաւաքումն բազմադատիկ սքանչելի նկարուց. այլ և աթոռք քանի մի Ճեմարանաց իմաստնոց. որք են Ճեմարանն դաղոյական. հիմնել ՚ի 1636 ՚ի լուդովիկոսէ ժիշտ. դործակցուք և իւլիս կարգինացն. և ՚ի 1636 հաստատել ՚ի փառլըմանէն. յորում են 40 իմաստունք, որոց տռաջադիր նպատակ է կտրել ագործել և վայել շացուցանել զիեզուն դաղղիական. որք երիցս յեօթ ճեկի ժողովին. դր ՚ի բշ ՚ի եւ և ՚ի շբ. յըարձակ սրահի միում այնոր ապարանից: Այս Ճեմարանն ան ամի ՚ի տօնի սբյն շռւդովիկոսի տայ տղարդե 300 ըլլերէ գուղզ: որ աւնէ իրեւ 27 վէնէա" ոսկի: Այս քունի Ճեմարանն նախնի վերտառուեց, և բանասիրուե, հիմնեալ ՚ի 1663. և նորոգել յիրս ինչ ՚ի

1699. և 'ի 1716. յորում էին 10 դլատու սմբեռք.
 և թոշակաւորք. և 20 ընկերակիցք. որոց դօրձ է
 մեկնել և պարզել զնախնի յշտկարանս. և 'ի լոյս
 ընծայեցուցանել զգործ և զվասաակ նախնեաց. 'ի
 ձեռն հին վերսաւուեց. դրամոց. և այլոց վաղնջա-
 կան իրաց. որք երկիցո յեօթնեկի ժողովին. յու 'ի
 ըշի և 'ի յուրբաթու: Աք ամի ամի երկու պարզեա
 բաշխեն. մին է 400 լիրէ գաղզ". որ առնէ իրու 35
 վէնէտ" ոսկի: իսկ եկդն 500 լիրէ գաղզ". յու իրու
 46 վէնէտ" ոսկի: Արքունի ճնմարանն գիտութեց
 հիմել 'ի 1667. և նորոգել 'ի բաշմ իրս 'ի 1699. և 'ի
 1716: Յայսմ ճնմարանի են ողէսպէս ահծինք. յու
 12 դլատորք. 20 թոշակաւորք. 26 ընկերակիցք.
 և 12 յաւելեալք: Յընկերակիցաց' 8 օտարականք
 են. 6 մարդին 'ի գիտութես յորս համին. և 12 պար-
 տաւորել են բնակիլ 'ի փարէզ: Աք երկիցո յեօթ-
 նեկի ժողովին. յու 'ի ըշի. և 'ի շբու: Արքունի ճն-
 մարանն նկարչուե և քանդակագործուե. հիմել 'ի
 1648: Առհաւատչեայք և փորձք նկարչաց և քանի-
 դ ակատործաց այսր ճնմարանի եգել կանյերիս մե-
 ծամեծ դահղիճս. յորոց յիւրաքանչիւրսն նշանակել
 կայ անուն արհեստաւորին: Են անդէն և կենդա-
 նագիր պատկերք դերահոչակնկարչաց. այլ երկու տրձանք 'ի դանէ. յու ալզըյէ. գաղափարելք 'ի հին
 ճնմարտարագործ արձանաց: Արքունի ճնմարանն վե-
 րահատուե. յու ճէռահուե. հիմել 'ի 1731. և հաս-
 տատել 'ի 1748: Առաջին վերահատ թքրին եր գտ.
 հագլուխ այնր ճնմարանի: Անդ էր և ճնմարանն
 ճնմարադպետուե. որ 'ի 1767 բարձաւ 'ի միջոյ: Այլ
 այժմ յայս ճամ ճնմարանս մուծան փոփոխութեք: 'ի
 սմին լժաղի են այլ ևս քանի մի մեծամեծ շինուածք.
 'ի ե թաղն են մեծաշնչն ազգունի տպարանք շինել 'ի
 սիշիու կարդինալէն 'ի 1639. զոր ետ 'ի պարդե ժկ
 լուգովիկոսի արքայի 'ի 1639. և զինի մահու սր 'ի
 1643 եմուտ 'ի ժառանգուե այնր ապարանից դժխոյն
 կողտկից լուգովիկոսի. ը լուգովիկոսի ժկ. և այ-
 նուհետե կոչեցաւ Արքունի ապարանք. զե յաջն
 կոչէր Հօթեւ ու ու ու ու ու, այն է՝ տուն ու իշլիւայ: իսկ
 լուգովիկոս ժկ նախս ետ զայն 'ի պարդե փիլիսոփոսի
 եղբօր իւրում. և զինի մահու նր փիլիսոփոսի զքուն
 ու լիւանաց. որ շքեղապանն զարդարեաց շշլիստոր
 սենեակս. և զդահղիճս նր: Այլ յամ զարդս նր
 յաւետ նշանաւոր են ճնմարտարագործ նկարք պես-
 ովէս գերահոչակ նկարչաց. զոր նա ինքն դուքսն

ոռլեւանսյ գնոյ էառ ՚իքրիստինեա դշԽՇԵ շվետոց
400000 լիրէի դաղղիոյ . որ առնէ իրրե 34848 վէնէա
ոսկի : Յօյս ապարանս է աթոռ ձեմօրանին երաժշ
առւե . որ հիմնեցաւ ՚ի 1669 :

՚իսմին թաղի է միւս արքայաշխն ապարանք , անոնան
ևալ ը գաղջ՝ Դ.Հ.Հ.է.է. , որ կից է նախագրբել լուվի
անոնանն արքունի ապարանից զոր շինեաց կատարի
նէ դշխոյն մեղիկեան սկսել ՚ի 1564. և աւարտել յել
րիկոսէ դ ՚ի 1600. և ՚ի ներքուստ զարդարեաց լու
գովիկոս ժդ . որ է շինուած գեղեցիկ և մեծաշխն :
Աւոր ՚ի ներքու կրկէս , կմ թատրոն մեծ . և ուաշանչ
վոյելուչ , զարդարեալ ընտիր ընտիր արձանօք . և
հանդէապնը հրապարակ ըարձակ . յորում կառուցել
կայր ձիաւոր արձան լուգովիկոսի ժե : Մերձ յայն
տեղի տու սիէնը գետով է տեղի ըարձակ անոնանն ը
գաշտ էղիսեան . և ՚ի նմ երկայնաձիդ ճնապհ , ունե
լով անկել ծառու տատի և անտի . ուր լինին հանդէապ
ձիընթացից կառօք : Անդ է և վարժանոցն պարզմի ,
ուր որդէք ազնոնականաց կրթին յամ տեսակս ա
րուեսափ ձիավարուե :

՚իսմին թաղի է և մեծ հրապարակն՝ անոնանն ալ
հրապարակ մեծին լուգովիկոսի . ութանկիւնի , պատ
եալ ըուրջանակի տամրք , որը գեղեցիկ են և մեծա
շխն . և ը մեջ նը կառուցել ձիաւոր արձան պղնձի
՚ի պատիւ լուգովիկոսի ժդ . համակ միաձոյլ գործ
ոքանցելի , որոյ զարդարական գրեթէ չիք ուրեք . ուա
տու անդան նը մարմարիքնեայ . բարձր 30 ստնաշափ .

երկայն 34. իսկ լայն 13 :

՚ի է թաղն՝ որ ը գաղջ՝ ասի . Քաղեիէ նոնմարեք . և
հրապարակն յաղթուե բոլորաձե . ուր կանգնել էր
պղնձի արձանն նորին լուգովիկոսի ժդ . բովանդակ
ոսկեզօծ . բարձր 13 ստնաշափ . հնդձ սովին վերաս
ուուի . Աղոն անհանի : Անդ է և արքունի գրատունն ,
յորում ՚ի 1741 էրն իրրե 94000 գիրք տպագրելու .
և իրր 30000 ընտիր ձեռադիրք . և անքաւ հին դը
րամք . և ոյլ սակաւագիւտ իրք : Իսկ այժմ և ևս ա
ռաւելան յոյժ յոյժ : Վշ զի ՚ի վերջին խուվուեո
յարշաւել գաղղիացւոց ՚ի ֆիտնտրա , ՚ի սակցյա , ՚ի
զվեցցէափ . և ը համօրէն իդալիա , կողոպտեցին ոչ
մայն զերեւելի երեւելի գրատունս , այլև զեկելիցիս ,
և զաենեակս պահէստի նորանշան իրաց . բառնալով
անհամար հնագիր ընտիր ընտիր մատեանս , և ձար
տարագործ նկարս , և անգին հին յիշատակարան .
Թող զայն , զօր յեգիպտոսէ տարամն յթ իւրեանց :

Ի ժշ թաղն, որ ըլ դարզ՝ ասի, Քարենին ու լա իւս
հողէր. է գերահուցակ համալսարանն փարիզու. հիմն
եալ 'ի մեծէն կարողոսէ. յորում են գլխաւոր ձե-
մարանք. դ' ածաբանուեն, քղցական, և եկեղեցական
օրինաց, բժշկականուեն, և պէսպէս արհեստից:
Գլուխ և կառավար այնր համալսարանին է միշտ մի
ոմն 'ի ձեմարանէ անտի արհեստից. որոյ ընտարուեն
լինի յերիս ամիսս միանդամ. այլ երթեան մնայ 'ի
պաշտաման իւրում և ամս ինչ: 'Ի հօրկաց հանգէսս
երկդ էր զկնի որդւոց արքայի. և 'իյուղարկաւորուեն
մարմնոյ մեռել թքրին դնայր 'ի միասին ը արքենդսին:
Հատենի կմ 'ի ժղվո նախասացել ձեմարանաց դա-
հագլուխ բազմի. և իսկդ կանք նր էին հնագոյնք 'ի
'ի վղակաց ածաբանուեն, իրաւաբանուեն, և բժշկա-
կանուեն. և 4 գործակալք չըրից ազգաց. դ' գաղ-
ղիոյ, Փիքարդիոյ, նորմանախիոյ, և գերմանիոյ. որք
կացուցանեն զգասն արհեստից: Ա ք ժողովէն յատ-
եան 'ի ա եօլնենի իւրաքանչիւր ամսոց. և յամ
նուագս յորժամ յառնէր վէճ ինչ 'ի մշջ ձեմարսնաց
վզիոք նց անցանէին 'ի փառլըմանն. որք և զկնի
բազմապատիկ և ոչդ քննուեց, և փորձոյ, տային
վվելողական իշխանուեն, և հրաման գասատուեն
'ի փարէդ, և այլուր: Արդ 'ի չորից ձեմարսնաց
աստի նախապատահին. էր գասն ածաբանուեն. զոր
կացուցանէին բաղմուեն վղակաց կրօնաւորաց, և Նու-
կանաց, որք և բաժանէին 'ի վեց տունս, կմ խումբու,
յորոց առնուին զանուն. յորմէ արտաքոյ էին ան-
ուսանելքն Աղնեաբէտէաս. որք չունելով զանուն 'ի
միոջէ 'ի խմբից առաջի, կոչէին միայն վղակաց ածա-
բանուեն հանդիսի, և ածաբանուեն փարիզու: Գլխա-
ւորքն 'ի նախասացել վեց խմբից 'ի հին Սուպանայն, և
գիւանն կմ գոլրոցն նաւառուոյ, որ իսպառ բարձաւ
'ի միջոյ:

Արդ հայն. էր խումբ կմ հանդէս նախապատիւ ածա-
բան վղակաց փարիզու. որք կոչէին Արդանտ 'ի հրո-
բերդոսէ սորպովիէ. որ 'ի 1252. հիմնեաց զայտ
ձեմարան. զոր յետոյ կարդինալն ու իշխու լաւ և ս
բարեկարգեաց: Որ և կառոյց զմեծաշէն շինուածն.
յորում են 36 մեծամեծ սենետակք, որք եկեն յետոյ
քնակարանք ծերագոյն սորպոնեան ածաբան վարդա-
պետաց. և առ նովաւ հոյակաղ եկեղեցի, որ ձեռվ
և սքանչելի համեմատուք՝ համարնէլ է իր չլուի
հարաբարպետին արհեստի. և գրատուն հոյակաղ լի
բշկակատիկ ընտիր ընտիր հին ձեռագիր մատենիւք.

Խօկ գիւնանն նուռառուայ, հեմիւշ' ի 1304 ՚ի յովհանց
նայ գշխոյէն նաւառոռոյ կողակցէ գեղեցիկն փիլեպ-
պոռի, բովանդակիւր ՚ի ըրս այլև այլ խումբս, որք
զայլ և այլ ուսմունս աւանդէին. յորս ըորդն՝ որ կարի
մեծարդի էր, հանգէսն օլսակաւոր մեծաբան վկանց
փարիջու, որք էին իշխան և գլուխ մեծաբանից :
՚Ի սմին թաղի է, ՚ի ՄԵ ՀՀԻԿԱԾ անոնանել արուեար-
ձանի ընհանուր կը հսրկաց անկելանոցն բաժանելը
՚ի ըրս մեծամեծ և մը արձակ շնունածս, յորս են
իբր 8000 անձինք :

՚Ի ԺՇ Թաղին փարիջու բաց յայլոց մեծամեծ շինուա-
ծոց՝ են մնացարդք հրաշակառոյց ապարանից, զոր
շինեաց յուղիսնոս ուրացող կայսրն. յորում՝ ՚ի նախ-
նումն բնակեցաւ գիլդեքերդոս, և այլ ևս թղթք-
գաղղիոյ յառաջնոյց ցեղէ. ողջ եղեւի ՚ի գրուածոց ինչ
գրելոց ՚ի շինուած անդր ՚ի թղթք անտի : Մասն
ինչ ոյնը հոյակապ շինուածոյ փոխել է ՚ի տունս, և
մասն ինչ բոլորովին աւերել. և ՚ի բուն նախնի շինուա-
ծոյ անտի չկը այլ ենից թ իւրում նախնական ձեռյ,
բայց միայն կամարայարկ շինուած ինչ բարձր և ըար-
ձակ. որ թէպէտ անսիւն է գլխովին, սակայն ՚ի
վաղ թմից ունի ՚ի վր՝ հող իբրև Յմարդաշափ բարձ-
րութ, և ՚ի նմ տնկի կան ծառք պտղաբերք, և այլ
պէսպէս բոյսք : Այս շարձակ շինուած թունի լեալ
՚ի նախնումն շահմարան ցորենոյ : Են այլ ևս թղթք-
հոյակապ շինուածք ՚ի փարէզ, զորս ը երկար իմն
լիներ մինմիունէ ստորադրել : Այլ յամ շինուածո
նր յաւէտ նշանաւոր եր հրաշակառոյց օգոստափառ-
տանարն սրբ կուսին ժենովէ ֆայ՝ ՚ի վր միոյ ՚ի բարձ-
րագոյն բլրոց փարիջու, շինել ը տմս 40. և ծախել
՚ի շինունի նր աւելի ք 40 միլիսն . զոր պատեհ հա-
մարիմ փոքր մի ըարձակագոյն ստորադրել, ՚ի սակա-
սրտասունելի փոփոխուեց, որք անցին ը նայայս
վերջին համակործան խուզուն գալզիոյ :

Արդ՝ և առ շինուած մեծագործ ըարձակաստրը ՚ի
ձե բառաթե խաչի, բովանդակի կել ՚ի ըրս առաջն,
կմ ՚ի ըրս զնիվն տաճարս միացնալս. գողցէս իմն ՚ի
ըրից ծագաց տիւզերաց հրաւիրել ը ջմարիտ երկր-
պակուս առ մի սեղան բարձրելոյն կանգնեսլ ՚ի
միջակէտն մեծի տաճարին. ունելով ՚ի վր ոսակաձեւ
հոյակապ գմբէթ վերամբարձ : ՚Ի ներքին շրջապատ
որմունս քառեակ տաճարացս՝ ընտրելագոյնք ՚ի ճար-
պար անդրիսագործաց եւրսպանոյ զամ ճիգն սորմեա-
տին ՚ի վար արկեալ, ձևացուցէալ էին ՚ի քանդակ

պքանչելցարսէնստ զհամօրէն որառմունի անտապուն
կրտնի, սկսել յարարչուն նի : 'Ինելքին ծագ անդը
տաճարին՝ գոյր նախասաւեղծ հայր հարկց մրգկան
աղդի, մովսէս, և որ զինի նր մարդարէք, և թէքը
յուղայ առ հորկ : 'իյայտորարուն գրաւորակուն
օրինաց, և սքանչելեաց հնոյ կտակի : 'Ի մեծացարկ
գմբէ (ժի) քն, որ աւանդէր զիմականս երկնից սրբն
պետրոսի . և հայրապետք հռովմայ, որք ընկալել 'ի
պետրոսէ, աւանդէին միմեանց անընհատյաջորդուն
մինչեւ ցհայրապետ այնը Ժմիկ : Ցաշմէ՝ մարտիրոսք,
հայրապետք, և վզնդոք արեւելեան եկեղեցւոյ : 'ի
ձախմէ՝ հայրապետք արեւմուեան աթոռոց, և վրդոք ք
և նահատակք . և զի միանդամնոյն տսացից՝ համեւ
ուսուն բովանդակ եկեղեցական պտումունց՝ հին և
նոր կտակարանաց՝ գոյր անդ սքանչելի արունեստին
արձանագրեալ : Իսկ 'ի հանդիպոյ աւագդ ուղանոց
շրդ առաջք տաճարին յանդիման առնելը գաղղիոյ
զիւրոյին գիտնէսիոսս, զհիլարիոսս, և զհամօրէն կարէ
եկեղեցական պատմուն նր : 'Ի վրդ աւագ սեղանոյն
պատրաստեալ կային ոսկի և պորփիրեան կձեաց
սիւնք 'ի նեցուկ բշմահարուստ տմնզհովանուոյ, և
որով յոսկիտկուռ տկանակուու տալպանի հանդուցել
կային պատրեական նշխարք ժէնովէֆայ կուսին . զոր
բարեպաշտուն գաղղիոյ, և սքանչելագործունիք նր
յանշուք հովուումէ բարձրացուցին 'ի պաշտպան ար-
քայանիստ մոյրաքզզին և համօրէն որդուն դազ-
զիացւոց : Իսկ լայնատարր քեզապանծ գաւիթն առ
խանձելի հնոյն և նորոյն հռովմայ երեւցուցանէր
սիրալի քանդակք զնծակրօն վարս և զառաքինուն
նորին սրբուհոյ կուսին :

Արդ այս տաճար ընծիկ (զոր թէ ոք մի 'ի հրաշա-
կերտից նի ասիցէ, ոչ վրիպի) : կանդնել յանուն
ԱՅ բարձրմլոյ 'ի յաւէժական պարծանս դաղիտ-
կան բարեպաշտ առատածեւնուն, 'ի մերումն վեր-
ջին դասնադէտ դարու, այն ինչ նորոգ պատրաւու-
էր, 'ի սադրելոյ նորաբոյս աղստնդուուրաց անանդից
վճռաւ ուսմիապետունի փարիզու փոխեցու 'ի դամ-
բարտն ածամբրու անօրէն և անկրօն ամբարշտաց :
Բարձու քնափառ նըմն խաչն 'ի գլխոյ գմբէթի նր .
ընծեցաւ 'ի ճակատու անուն **ԱՅ** ճմմարտի . 'ի բաց
քերեցան կռանոք մոլեգնելոց նախաղրել ճարտա-
բարունեստ սրբազն քանդակք, մինչեւ չմալ և հե-
տոց իսկ նց . յորոյ եղծումն ծախեցան միլիոն մի և
հարիւր հշը լիրէ դաշյական . քակեցան սեղանցն
ոյ,

եց . մերժեցան պատուական նշխարք սբց . և զուեղի
նց զառաջինն փոխանորդեաց գիւակիր գիւ միրա-
պուայ միայ ՚ի չարագլուի աղանդապետաց . որ այն
ինչ հնարեր զնրդեհ խռովուե և անթծուե և ո ք զկս
բորբոքել , հարեալ յանձասաստ բարկուէ՝ փշեաց
զսգին . զոր յոգնաթիւ ջոկ մոլելոց մեծահանդէս
յուղարկաւորութ աարել եղին յաւագ սեղան մեծի
տաճարիս : Ընդ նմ կարգեցաւ և վոլգեր պարագ-
լուիս ազանդոյ անթծից , ոոկ զի ընկալցի վարձո
վաթմանամեան քրտանց , յորո ճգնեցաւ բշխապատիկ
զրովք սպառ սպուռ ջնջել յոհէ զկրօն և զյիշատակ
անունան ոյ . ք զի որդնակեր ոսկերք նր , որք ՀՕ փար-
ստիսաւ հեռի ՚ի փարիզութաղել կային , վճառ ոամ-
կապետուե փարիզու մածացուք փառօք փօխագրե-
ցան յայս տաճար . զոր այնուհետե անունանեցին
բանդէն ցրամ եօնց , իսկ ն կոշեաց թանգէննին , այս
է՝ ամ դիւաց : Սակայն լուսաք յետոյ , թէ ՚ի խաղաղիլ
խռովուեն , և ՚ի հաստատիլ ուղղափառ կաթողիկէ
հաւատոյ ՚ի դաղղիա . բարձան պիղծ ոսկերքն այնո-
քիկ ՚ի տաճարէ անտի :

Այս քղք զկիզբն իւր ունի ՚ի նախնի Լուտեյին՝
անունանիւ քղքէ . որ առ ժմիօք հուվմայեցւոց յոհ
ք զծնունդն քնի էր ՚ի լիլ տիւ փալէ կպցին . յորում
բնակեր ժղովդ ինչ ՚ի կեղանեաց անունանիւ Փարիզ .
որք ՚ի մասանել հուվմայեցւոց ՚ի գաղղիա , ինքնին
հրձիկ արարին զղղք իւրեանց . զոր հուվմայեցիք
վերատին շինեցին . որ փարր էր և աննշան մինչև
ըսուլիանոս ուրացողն . որ կառոց ՚ի նմ զնախագր-
եալ շինուածն մեծագործ ՚ի պէտո իւր : Եւ յետ այ .
Նորիկ առ մորութ Փրանկաց օրթօրէ ըարձակեցաւ .
՚ի ՏՕՑ կղոդովիկոս արքայն անդ հաստատեաց զրնա-
կուի իւր . այլ յետ այնորիկ տմս իբրև 400 ոչ ևս
բնակեցան անդ թղրք գաղղիոյ՝ մինչե ցուգոն կա-
պետոս . որոյ կալէլ զթղրուին գաղղիոյ , անդ փո-
խադրեաց զաթոռ թղրուե իւրոյ . և այնուհետե
ամ յաջորդք նր անդ նստան . որք և զկնի միմեանց
ըարձակեցին և ճսխացուցին զնա բնակչոք , և բաղ-
մալատիկ մեծամեծ շինուածովք . մինչե հասուցին
յայն դեբապանծ վիճակ , յորում է այժմ :

ԱՅ ԵՒՆԵԽԻՆ : Ըլ գաղց՛ ԱԵՆ ՔԷՆԻ . ՚ի ՀՆ՝ Քարուսան ,
կմ ՚ԲԱԴԱԼՀԻԿՈՒՆ : Ե քղք ՚ի սմին քւափ յարգու-
ւանդ դաշտավայրի , մերձ ՚ի սիէնը զետ : Այս քղք
առնու զանուն ՚ի հոչակաւոր արքայանիստ զտնաց
բենեղ իւկաեան միանձանց , որ չինեցաւ ՚ի 650 տա-

Արութք ը կզօտարիկոսի 'ի պատիճ սրբյն դիոնէսիոսի ,
ը ունանց՝ արիսպագացւոյն , և ը այլոց՝ վերոյիշել
ա հյրողաին փարիզու . և նորոգել 'ի դոգոբերատեաց
յարդւոյ նորին արքայի : Ընուշած վանացն մամա
սամբ նորէ , և համակ վիմատաշ . և առ նովլաւ պար-
տէզ գեղեցիկ : Եկեղեցի նր մեծ է և հոյակառ ը
ձեռյ դժաց . ունի գանձ բղմ . անդ էր և ականա-
կուռ թագն արքայական գաղղիացւոյ , և դամբա-
րանք թքրացն գաղղիոյ , և ընտանեաց նց : Զառա-
ջնն դոգոբերատոս թաղեցաւ 'ինմ . և զինի նր բղմք
ի սերնդոց նր : Ազգա առ թրութ ուգոնի կառետոնի
եղեւ սովորական տեղի գերեզմանաց թքրցն գաղղիոյ .
զի զինի նր ամթքը անդ թաղեցան . բաց 'ի չորից
աստի , յն՝ 'ի փիլիպպոսէ առ . 'ի լուդովիկոսէ կրու-
սերոյ . 'ի լուդովիկոսէ ժամ . և 'ի լուդիվիկոսէ ժա-
վերջին թքրէ . որ յետ գլաւատման թաղեցաւ յեկե-
ղեցւոյ սրբյ մագդաղենացւոյն : Զարքայաշէն զամ-
բարանս յաւէտ երևելի են տապանք ֆրանչիսկոսի
ն , և ընտանեաց նր . լուդովիկոսի օք , և կողակցի
նր . ենրիկոսի ք , և կողակցի նր , և որդւոցն . և
Ենրիկոսի դ : Այլ զինի որ այլ ամթքը գաղցեց
փոյթ ինչ ոչ արարին մեծագործ դամբարանս կա-
ռուցանել : Բաց 'ի դամբարանացն թքրց , են այլ
ևս քանի մի մեծաշէն տապանք մասնաւոր իշխանաւո-
րաց գաղցեցւոց : Արքայուն այսր վանաց բարձաւ
'ի 1692 . և տարեկան հաս սեղանոյ արքոյին՝ որ եր
իբրև 8712 վէնէտ' ոսկի , և հոգեորական իշխանուին
'ի վը որին քղքի՝ տունաւ արքեպոսին փարիզու : Իսկ
մենաստանն հնդէ ամ իրօք՝ որք են 'ի նմ , մնաց ը
իշխանութք հյրողաին հառվիմայ : Աւաջնորդ վանացն
էր մշանջենաւոր փոխանորդ , կմ աթոււակալ արք-
եպոսին : Տարեկան հասք այնր վանաց 'ի յետին ժմկա-
հաստանէր ց 5227 վէնէտ' ոսկի . որ և իշխան բոլոր
քղքին . յորմէ չէր մարիթ այլուր բողոքել , բայց միայն
անմիջանու ի փառալրմանն փարիզու : Այլ այժմ բար-
ձան անտի միանձունք և տմ նախագրել կարգք փո-
փոխեցան :

Վէրապյալ : Որ հեռի է 'ի փարիզու իբրև 16 մլոնաւ .
'ի նախանումն էր գեօդ աննշան , զոր գնոյ տաել լու-
դովիկոսի ժք , կառոյց անդէն գղեակ սակս որսոր-
դուն . ապա լուդովիկոս ժիշնէտց անդ մեծ և հոյա-
կառ ապարանս , զարդարել բազմապատիկ Տարթա-
րագործ պատկերք , և այլ պէսպէս մեծագին զար-
դու . և մատուռն մեծաշէն պէսպէս ոքանչելի մար-
մա

մարիոն քարտամբք յօրինելու է և անդ և անտառ զբար ձալի, և սկսորտեզ գեղեցիկ յոյժ զարդարելը բազմու պատիկ տրձանոք, և մեծագործ շատրունանք • որ և կոչի փափկութի, կմ դրախտ փարիզու • այլ և դա զանարան մեծ, յորում պահին զնդն սակաւագիւտ անասունք, և այլ ևս պէսպէս վայելուչ չինուածք զրօսանաց: Եւ քանչի անդ էր սովորական բնակութի թդրցն գաղղիոյ, յայն սակս առ սակաւ սակաւ չինեցաւ անդ քզք գեղեցիկ, զարդարելը բիշմ մեծագործ չինուածք: որ և բաժանի 'ի հին և 'ի նոր, 'ի ձեռն լայնարձակ ճպհի՝ որ հանէ 'ի գղեակն • որ և անշատի յերիս շաւիզս: Բաց 'ի յեշտիել անտառէ, և անդ միւս ևս անտառ մեծ, յորում են բիշմ գեղղք, և գղեակք, և այլ պէսպէս գեղեցիկ չինուածք: անդ է և հօյակապ պալատն անուանել Տիֆանն: որ թէպէտ միայարկ է, սակայն գեղեցիկ է յոյժ, և մեծաշէն, սակս պէսպէս գերազանց մարմարիոն քարանց:

Մուշէ: Է գեղ առ սիէնը գետով Յ մղոնաւ հեռի 'ի վէրսայլեայ. առ որով լուգովիկոս ժդ 'ի մէջ զուարձալի անտառի կառոյց գղեակ ինչ մեծաշէն. և առ նովաւ սկարաեզ գեղեցիկ յոյժ և զուարձալի, յորում են բիշմապտիկ ճարտարադործ մարմարիոնիայ արձանք և շատրունք, ոչինչ ըհատք 'ի վերսայլեայ. և այլ բիւրազգի պքանչելի կերտուածք, որք զարմացուցանեն զտեսօղս:

Աներձ յայտ աեզի է սքանչելակեցտ մեքենայն կմ չքմուզն. որոյ զուգական գրեթէ չիք ուրեք: ունի 14 անիւս. և նովաւ ջուրն 'ի սիէնը գետոյ ամբառնայ 'ի գագաթքառակուսի աշտարակի, կառուցելոց 'ի գլուխ լերին 610 ձողազափ հեռի 'ի գետոյ անտի. յորում է ծովակ կմ աւազան մեծ: Յաշտարակէ անտի մտանէ ջուրն 'ի խողովակ մեծ, երկոյն իբրև 230 ձող, հաստատել 'ի վը 30 բարձր կամարաց. 'ի խողովակէ աստի ը այլ երկուս երկաթի մեծամեծ խողովակս երկայնս 350 ձողազափ, ջուրն հոսի 'ի մեծ աւազանն մարլեայ, որոյ ըարձակութին է 18700 ձող. իսկ խորութին 15 ոսնաշափ: Յաւազանէ տատի գնայ ջուր և 'ի վէրսայլ ը այլ խողովակս: Այս մեքենայ զցայդ և զցերեկ յարաժամ 'ի շարժման կայ յորոյ 'ի պահպանութ ամի ամի ծախի իբրև 13636 վէնէտ" ոսկի. և արք 50 կարգել կան զնովաւ. յարոց իւրաքանչիւրի ունի զիւր սեփական գործ. 5 'ի նցէ հոկեն 'ի գիշերի զնովաւ. և միշտ կան ոպատ-

ըաստական, ունցի եթէ խանդարումն ինչ դիպեսցի
'ի մքենայն, վաղլաղակի դարմանեսցեն . և առ հեշտ
եաւ լինելոյ այսմ, խողովակքն հանդերձ այլ ևո
յարակից գործեօք այնող յարմարեալ են, զի յամ
ժամ մարթ է դադարեցուցանել զնա . առանց բնաւ

այլայլոյ զարժումն այլոց :

Ան ծերմն ան լէ: Է քղք դեղեցիկ 'ի բարձրաւան
գակի առ սիէնը դետով . որոյ ջուրք և օդն բարի
են և առաջարար . փողոցք նր սալայատակ . և շի
նուած տանցն հոյակապ, և հրապարակքն մեծ և
գեղեցիկ : Ունի մի միայն ժղվարտիկն եկեղեցի . և
յոշագոյն Յ մենաստան . յորոց շիք այժմ և ոչ մի .
և 2 անկելանոց : Այս քղք ունի զանուն 'ի մենաս
տանէն, զոր հռոբերդոս արքայն շինեաց յանուն սըյն
գերմանոսի յանտառի միում, որ կոչէր Լեռիտ . և
գաղզ' Լէյ . յորմէ մենաստանն կոչեցաւ 'ի բարբառ
գաղղիացւոց Ան ծերմն ան լէ, որ Թարգմանի, աբ
գերմանոս լէդիոյ : Յայս աեղի կուռուցեալ կան և
երկու գղեակք մեծակառոյցք շինելք 'ի թքրց գաղց
զիոյ . յորոց մին կոչի հին, իսկ երկդն նոր . զհինն
լուգովիկոսք ժի՛ և ժի՛ զարդարեցին, և լարձակե
ցին . ունց և զհոյակապ պարտէզն, որ առ նովու .
որ է 'ի վր գետնտփոր կամարաց : Այս դղեակ մե
ծագործ' է ովատկեր ունայնուեն և փոփիխուեն նի .
վ զի մեծագործ փառաղարդ սրահն նորանշան իրաց,
այժմ է շտեմարան ցորենոյ . և գեղեցիկ նկարք նր
կախելք զորմով, հազին նշմարին 'ի յորգուէ փոշոյ .
և սենեակն շքեղազարդ' ուր ծնաւ մեծն լուգովիկոս
ժի՛, իրը անքնակ որջ անասնոց փոշելից, և բնակա
րան սարդից . և հոյակապ քարաշէն սանդուիք պար
տիզին բազմաշխատք, և մեծածակք՝ քանդելք . ունց
և գետնափոր կամարքն 'ի բաշմ տեղիս կործանելք:
Հանդի . 'ի հն' Լադինիագում : Քաղաք փոքր 'ի պաէյ
քրանսէդ գաւառի առ մարնը դետով . որ ունէր Յ
ժղվարտիկն եկեղեցիս . և աբբայանիստ մենաստան
մի բենեդիկտեան Փանձանց, 'ի միարանուէ սըյն
մաւրոսի, որ խափանել է այժմ :

Պաէյ, կմ լաւ ևս Պաէյ, որ կոչի և Բոռայ իմուսնէն
ևորիւրտսի : Քղք փոքրիկ 'ի վիք սէն դաւառի . որ
յոշագոյն ունէր իւր սեփական դուքս . զոր յետոյ
Քրանչիսկոս և միացոյց ը թքրուեն գաղլիոյ :
Պատպէյ 'ի հն' Գորպալուսն, կմ Գորպալուսն առ սիէնը
և ծօնը գետովք : Քղք 'ի վիքէն դուռի տու սիէնը
դետով . որ բաժանի 'ի հին և 'ի նոր . հինն է 'ի բուն
պոէյ

պուէյ դւռի . իսկ նորն՝ որ մեծագոյն է , անկանի 'ի հուրըփուէ դւռի . յայն սակա ոմանք յՇագրաց զայս քղք գնեն 'ի հուրըփուէ . Երկու քարաշէն կամուրջու ունի . մի 'ի վլր սիէնը գետոյն , և միւս ևս 'ի վլր ժանը գետոյն . և 3 ժղվապտկին եկեղեցիու . 4 մենաստանու , որք բարձան 'ի միջոյ , և 2 արռնարձանու : 'Ի նախնութն էր ը իշխանութ կոմսին փերշոյ . վլր ք կոփրեառս կոմսն Փերշայ կոչի և կոմս Գրօպֆինի : Քառեսի եւ վալ . 'ի հն' Քրեսէյսամ . Գլխաւոր քղք վաղէ քւռի . որ յուջն երևելի էր , այլ այժմ ոչ նոյն պէս . 2 եկեղեցիու և եթ ունի . իսկ գլխաւոր վաճառք նրի են արմաիք , և փայտ :

Սիւլ . 'ի հն' Սիւսանէտէն , և Աղետուրօմական Պարսպաքղք 'ի բարձրաւանդակ վայրի , առ նօնէթ փոքրիկ գետով . յուջագոյն եղանիստ . որոյ եղան էր ը արքենդսաւուէյմքղքի . ունէր տարեկան մուտու 18000 լիրէ գտղզ' . որ առնէ իբրև 1560 վէնէտ ոսկի : Այս քղք ունէր 6 ժղվապտկին եկեղեցիս հնդէ մայր եկեղեցեաւն . և միւս ևս եկեղեցի կանոնիկոսական . և մատուան արքունի , որոց թիւ այժմ նունաղեալէ :

Համբէւլի : Աւան երևելի 20 մղոնաւ հեռի 'ի փարիզու . ունի դղեսոկ հին . և հանդէպ նր կառուցեալ կայ ողղնձի հեծեալ արձան վերջն դքսին մոնմուրանեայ :

Գ.օմքինէն . 'ի հն' Գ.օմքինէնտիում : Քղք հին 'ի սմին կուսի առ ուէզ գետով . ունի դղեսոկ ամուր . և 2 ժղվապտկին եկեղեցիս : Գլխաւոր վաճառք նր են արմտիք , փայտ , և ասր : Յոյս քղք վեց անդամ գումարեցան եկեղեցական մասնաւոր ժողովք . և 'ի 1430 'ի սմին քղքի կողան անգղիսացիք շհուշակաւոր օրիորդն ուլէաննեցի . յովհաննա . որ գաղզ' կոչի մեանտերգ , կմ ժեան տարգ , որ բղմ պտղմունս մղեաց 'ի կողմանէ գաղղիսացւոց ըդէմ անդղիսացւոց . և 'ի 1624 տաս հաստատեցաւ գաղնագրութ ինչ ը փիսնարացոց :

Սուսուն . (Սոյիօն) . որ և Սուսին 'ի հն' Աղետուրօմական , և Աղետուր սուսինէնտիում : Քղք հին բղմամարդ , և անունանի , վլր բկմպատիկ պտղմաց՝ որ եզէն 'ի նմ . և գլուխ համանուն իւռի . կառուցել յարգաւանդ . 'ի զունարձալի հովահ , առ էնը գետով . եղանիստ և եղան յուջագոյն էր ը արքենդսաւ ուէյմայ . և ունէր ը իւրև 397 կմ ը այլոց՝ 450 ժղվապետուքա . և ատրեկան մուտս իբրև 1560 վէնէտ 'ոսկի : Մը էր օծանել

զարքայն գաղղիոյ . 'ի ողակասիլ արքեղոսին ռէյմսայ : Այս քղք բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն՝ ունէր այլ ևս 3 կանոնիկոսական եկեղեցիս . 6 արքայանիստ վանս , և այլ բշմ մենաստանս սրբ խափանեցան . և ձեմուրան մի արքայական հիմնել 'ի 1674 . և դղեակ հին : Յայս քղք բշմ անգամ գումարեցան եկեղեցական ժղվակ էւ լծեմականք :

Պահ , կմ Պահեյն . 'ի հն' Գրէնագում : Քղք փոքրիկ 'ի սմին դուսի , առ վեզը գետով . որ ունի մի մրայն ժղվագտնին եկեղեցի . յնջագոյն և 3 մենաստանս : Լաօն . 'ի հն' Լուսաւորամ վաշարում և Լուսաւորամ , կմ Լուսաւորամ : Գրիսաւոր քղք լաօննէ դուսի , կառուցել 'ի բարձրադիտակ վայրի , վայելագիր և գեղեցիկ . փողոցք նր վայելուց են . և օգն բարի . եղանակստ էր Շ արքեղակաւ ռէյմսայ . որ և էր երկդ դուքս , և իշխան փարիզու . որոյ տարեկան մուտք էին 2591 վէնէտակ' ոսկի : Բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն էին 'ի սմին քղքի այլ ևս 3 կանոնիկոսական եկեղեցիք . 5 արքայանիստ վանք . և այլ 2 մենաստանք . և 2 անկելանոցք , այլ մենաստանքն ջնջեցան :

Գուսակ . 'ի հն' Գրօդէւագում : Քղք փոքրիկ , բաժանեալ 'ի վերին և 'ի ստորին . այս տեղի 'ի նախնութն երեւլի էր , յորմէ երեւլի ազնուական տոհմ ինչ դաղղիացւոց առնոյր զանուն . իսկ յետոյ տուաւդքսին ուլէանայ . իսկ այժմ և այս փոփոխեցաւ վօ զի ոչ ևս գոյ դուքս ուլէանայ :

Լաօն . 'ի հն' Սովորակառ վշտանդաշուոց և Սովորամ , կմ Սովորանում : Է քղք հին , մէծ , 'ի համանուն գաւառի . մօտ առ ուեղ գետն . յնջ եղանակստ . որոյ եղան էր Շ արքեղակաւ ռէյմսայ . և ունէր մուտք իբրև 2178 վէնէ' ոսկի . բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն էին 'ի սմին քղքի 10 ժղվագտնին եկեղեցիք . և արքունի մատուռն մի . և 4 մենաստանք . յորոց երեւլի . և 2 անկելանոցք : Այս քղք վեց անգամ դրեթէ իսպառ այբեցաւ . թող զբկմակտիկ քանդմունս , զոր կրեաց 'ի պատղմաց . այլ վերստին շինեցաւ 'ի 1516 . աստվածարեցաւ դաշնագրուին 'ի մէջ ֆրանքսկոսի , աւ և կարոլոսի աւստրիացւոյ . որ յետոյ եղե կայսր : 'ի քղքի ասած ծնաւ կալվին քերեսիովապետ , որոյ ժանտաբեր հերձուածն սփիւռ ծաւալեցաւ յեւրոպիա :

Հօնի . 'ի հն' Գրանիագում : Քղք փոքրիկ առ ուեղ գետով . Շ որ յայսմ վայրի մարթ է նաւարեւլ . և ունէր

ուներ 2 ժղվագութեակն եկեղեցիս. և 2 մենաստանս :
Պօշէ (Պէտական), 'ի հն' Պէլըլատում. և Չէպրամախու :
Գլխաւոր քղք համանուն պւռի առ թառնը դեստիվ .
 յն ջագոյն եպսանիստ . որոյ եպսն եր ը արքեպսաւ
 ու էյմոյ . և տարեկան մուտ նր հասաներ ց4792 վէ
 "նէտկ" ոսկի : Ասի թէ ա եպս սորին քղքի եղէ "քն
 զուկիանոս յերդ դարսւն . բաց 'ի մայր Եկեղեցւոյ'
 որոյ դասն դեղեցիկ է յոյժ և ճարտարագործ , էին
 'ի սմին քաղաքի 6 կանոնիկոսական եկեղեցիք . 13
 ժղվագութեակնք . 3 աբբայանիստ մենաստանք . բաց
 յայլոցն , որիք բարձան գլխովին : 'ի 1472 սղաշարեաց
 շղքքս զայս իշխանն պուրկօյնոյ 80000 զօրօք . բայց
 ոչ կարաց առնուլ . յայնմպաշարման կտնայք քղքին
 նշանաւոր գործոքաջուե գործեցին , ը կտուավարութ
 յովհաննայ օուլէանեցւոյ . յայն սակս 'ի թափարին
 միում , զոր ամի տմի առնեին անդ՝ յառաջեին կա-
 նայք քղք զարս :

Փօնթէլ (Փօնթօլսէ) . 'ի հն' Պօնթիսարա . կմ Պրիլ իսարա =
 Գլխաւոր քղք վիքուէն ֆռանսէղ դւռի , առ ուեզ
 դետով . յորոյ վը ունի կամուրջ բարաշէն . յորմէ և
 քղքն առնու զանուն . զի բառդ՝ Փօն առ գաղղիս-
 ցիս կամուրջ լսի . յորմէ ելանէ անունդ Փօնթէլ ,
 իբր թէ կամուրջ ուեզայ . ուներ 2 ժղվագութեակն ե-
 կեղեցիս . և 2 մենաստանս , և դղեակ ամուր : 'ի
 1442 առին զայս քղք 'ի ձեռաց անդղիացւոց վուք
 է կարողոսի :

Մեռութօն . 'ի հն' Մէլքոնում , կմ Մէրունում . և
 Մէրիսուկում : Աւան երեւելի 'ի հուրըփուէ իքուի . և
 միջնաւ հեռի 'ի փարիզու . երկու դղեակս ունի . մի-
 հին , և միւսն նոր , յորում բնակեցաւ միամբ որդին
 լուգավիկոսի ժդ . առ որով 'ի մի կողմն է լսյնար-
 ձակ բուրաստան ծաղկաւէտ . և 'ի միւս կողմն՝ ան-
 տառ դեղեցիկ , վայելուչ կարգոք բաժանել 'ի բնմ-
 մայրիս , և շաւիղս . որիք ուրեք ուրեք այնսիսի կար-
 դաւ բաշխել են , զի առ մի հայեցուած աջաց՝ ութն
 շաւիղք միանդամոյն երեին : Էջր անդ և մատուն
 հոյակապ , շինեալ 'ի նախատացել սրբայորդւոյ , որ
 այժմ թունի թէ խափանելէ . և առ նուլաւ ամարտեոց
 մեծաշէն և վայելուչ , այլ և գեղեցիկ մենաստան
 քափուչինաց :

Փօռի աօյալ . ք' նւհնդիստ արքայական : Եցր ար-
 քայաշէն մենաստան կրօնաւորել կունանց 'ի կարգէն
 վատերսականաց . որիք 'ի ժէ դարսւն վալէին խո-
 ատկրօն կեանս . վը համբաւ նոյ հռաջկելէր ու միայն
 H 6

՚ի գաղղիա, այլ և ՚ի բոլոր եւրոպիա: Մերձ ՚ի մենաստան անդր շինեցան բջմ' բնակարանք, յորս բնակէին յանսէնեանք ապաշխարօղք, ըստ նմանութ անուպատաւորաց. յորոց միջի գտան բջմ երեւլի մատենագիրք: Առևլ յետոյ ոչ կամեցել կուսանաց սորբին վանաց ստորագրել կոնդակին է աղեքսանդրի հռովմայ Հյուղատին, որ Ծղեմյանսէնեանց, լուդովիկոս ժդ՝ ՚ի 1709 ՚ի հիմանց կործանեաց զայն հրաշալի վանս. և զկուսանո ՚ի փարէղ փոխադրեաց:

Առանձինութեան: Աւան և դղեակ երեւլի ՚ի սմին դւռի, 20 մղոնաւ հեռի ՚ի փարիզու. որ ՚ի 1711 անունանեցաւ Պատուի:

Մաների. յթ՝ Լեառն լեթերիկոսի: Քզը փոքրիկ ՚ի դլուխ բլրոյ ՚ի սմին դւռի. որ և անունանի կոնտուի: Առ սովին քզքաւ ՚ի 1465 եղեւ պտղմաստիկ ՚ի մեջ արքային լուդովիկոսի ժամ. և կառոլոսի դքսի պեռուէայ:

Աշխարհագիրք գաղղիացւոց կարի անհամաձայն են ՚ի վր գլխաւոր տեղեաց սորին դւռի. զի ոմանք փիսկ նախայիշտակեալ քզքացդ գնեն ՚ի նմ զՄէւին, զինեւնէ, և զԳուուկեաւ, զոր այլք՝ որոց և մեք զհետ գնացաք: այլուր գտասեն:

Մէւին. ՚ի հն՝ Մէւլքունում: Էջ քզք ՚ի կաթինէ ֆրանսէլ դւռի առ սիէնը գետով. որ բաժանէ զնայերիս թաղս. յորոց մին անունանեալ հին՝ է կզզի միացել լը այլոց ՚ի ձեռն երկուց քարտշեն կամքաց. իսկ երդն՝ որ է յանմէ սիէնը գետոյ, և ձգի ՚ի որույ դւռի. է գլխաւոր ՚ի մեջ այլոց: Եւ եր իշխանանիստ. ունէր 3 ժղվդպտկն եկեղեցիս. և 4 մենաստանս. և միւս ևս եկեղեցի կանոնիկոսական: Գլխաւոր վաճառք նր են արմուիք, տիւր, գինի, և երե վայրի. զոր աստի բարձել տանին՝ ՚ի փարէղ: ՚ի 1419 առին զբութ զայս անգղիացիք. այլ զինի 10 ամաց՝ նոյն իւկ բնակիչք քզքին տարագրեցին զնս. ինքնակամ անձնաստուր լեալ կարուսի է:

Նենու (Կենուլու). ՚ի հն՝ Նենուիւն. կմ՝ Կենուլու: Որ թարգմանի՝ անտաւալից. կալել զանուն ՚ի Նենու անուննել դեղջէն. որ ՚ի լատին բարբառ նշանակէ անտառ. սակս դույց յանտառալից վայրի. և է քզք փոքր, անուննել ՚Իտունի՝ ՚ի կարուսէ դ. զոր լուց ովիկոս ժդ եա դքսին օռլէանեայ: Ունի դպիակ հին. և մի միսյն ժղվդպտկն եկեղեցի. յոջադոյն և 3 մանաբառանու: Գլխաւոր վաճառք նր են ցորեան, գինի, և որս վայրի:

Եսպամբ, կմ Արտամին : Քղք առ ժօնը գետով . որ
ուներ Տ ժղվապտկն եկեղեցիս . և Յ մենաստանս :
Այս քշք անուանի է սահս եկեղեցական ժողովոց .
զի Երեք գլուխ Եղեն 'ի նմ . և միւս ևս ազ-
դային : Ոմանք յնագրաց զայս քշք դնեն 'ի հուրը-
փուէ դւուի . իսկ այլք 'ի պս դւուի . վազի Եղիանք
Կշղոյն գաղղիոյ՝ և ոռլեանեայ՝ վիճին 'ի վր նր . և
Երկոքին ևս իրաւունս վարեին 'ի նմ , այլ ոյժմ 'ի
փոփոխել ամի , գադարեցաւ և այն վէճնց , ուղ և
Եղիանունն . վազի այժմ ոչ ևս լսին առ գաղղիացիս
անուանք Եղիանունց և պատունոյ :

‘Յահանդ Շ . ()ոռլեաննէ . 'ի հն’ Աւրելիա :

Ի հիւսիսոյ՝ ունի իւր սահման զկղզին գաղղիոյ և
զշամփայնը և զպուրիօյնը . յարեմտից՝ զթուր-
րէն և զմէնը . 'ի հարաւոյ՝ զնիվէրնէ , և զպեռոի :
Գլխաւոր գետք նր Են Լուս . զոր 'ի ներածուե անդ
գաղղիոյ ստորագրեցաք : Լուս . որ Ելանէ Յ մլոնաւ
հեռի յոռլեան քղքէ . և յինքն ընկալել զԱնսիր , և
զԴրուպի վտակս , մտանէ 'ի լուսար : Ընք . Ելանէ յո-
վելինը դւուէ , և 'ի պրեյ դւուի ըարձակեալ գնայ
խոռնի 'ի լուսար դեան : Լուս . Ելանէ յանուառէն
ոռլեանայ . և գնայ մտանէ 'ի լուսար : Հեր . կմ Հեր .
որ ը ասելոյ ոմանց՝ զկնի հարուստ մի ընթացից
գետնասոյզ լինի . և առաջ դրձլ 'ի վեր երեւել , գնայ
խոռնի 'ի լուսար գետ : Ժոն . Լուս . ևն : Բաց 'ի գե-
տոց աստի՝ ունի և մեծամեծ ջրալից խրամն , կմ
առուսո , որք հաղսրդին ը գետու , հատելս 'ի դիւ-
րուն վճռկանուե , որ կարի ծաղկեալ է և բարգա-
ւած 'ի սմին նհնդիւ . ուր բարձել բերին անբաւ վա-
ճառք , ոչ միայն 'ի հրցյին և յարեմուեան նկնդացն
գաղղիոյ , այլ և յօտար Նաց :

Զայս նհնդ պէսպէս օրինակաւ առնուն Նադիրք .
Ը որս կորտոն անդղիացի Երեւելի Նազիր , առնու-
ընդարձակ միտու . զոր և բաժանէ 'ի 13 մեծամեծ
գւռու : Իսկ այլք վերջին Ֆմկի Նադիրք՝ գրեթէ
առ հորկ զհետ Երթել սյժմեան Նագրաց գաղղիաց-
ոց , յանհառուկ միտու առնուն փոխան լոյն ոռլեաննէ
նհնդին , մեկուոի գատելով զոյլս իւրե շմառնաւոր

հՀնգս. որոց և մեր զշետ գնացեալ, յայսմ վայրի ստորագրեացուք նախ՝ զուլէաննէ նհնդն, և ապա շայլս :

Արդ՝ ուլէաննէ ը այսմ առեալ, բաժանի յեօթն փոքրիկ կւաս. որիք են Օռէան առանցնաէի. Պու, կմ Վլո, որ և Ծաբո. Տիսնէ. Վանդոմէ. Պէնչէ. Սօւյին. Կ-ինէ ուլէաննէ. զորոց զբլիաւոր աեղիոյ յառաջնեկայդ ստորագրեացուք :

Օռէան . 'ի հն' կէնապում . կմ Չէնապում . յետոյ կոչեցաւ Աշ-էւլիս . և Աշ-ընէւան տաղտ : Եւ դլսաւ, ուր քղք համօրէն այսր նհնդի, և մի յերեւելիքաւ զաքացն գողցիոյ, առ լուար դեսով, բայց անշուք, և բնակիչք նր բաց յոմանց վճռկանաց՝ ըստ մեծի մուխն տղթատք . յուշագոյն իշխանանիստ՝ այժմ ենպար նիստ . որոյ ենպսն յուջ եր ը արքենդսաւ փարիզու . զորմէ առի, թէ յաւուր յորում մասնէր 'ի ժաւան գուի ենպսուե իւրոյ, ուներ իշխանութիւ աղտանելոյ 'ի բանաից զամ բանարդեշս . և տարեկան մուտք նր եր իրրե 2095 վենետիկ' ոսկի : Ուներ քղքս այս 22 ժղվդպանին եկեղեցիս, և քանի մի մենաս ասհս, և համալսարան՝ յորում իրաւաբանական աւստունք ևեթ աւանդէին . 'ի նախնութն յաւէտ եր իւրելի եր, այլ այժմ ոչ նոյնպէս : Մայր եկեղեցին նր գեղեցիկ է յոյժ, որոյ ուստան իրրե դլխաւոր և առջին կանոնիկոս ունելով զբու, գովանի ուժարաւ տուր կրկին բաժին հանել յամ մտից եկեղեցոյն, այսին մեծի հիւանդանոցի քղքին յանուն նր : 'ի համօրէն երեւելի շնուռաձս այսր քղքին նշանաւոր է կամուրջ մի քարտուին 'ի վր լուար դետոյ . յորոց վր կայ կաւուցի մահարձան ձուլածոյ նարտարա դործ, որ է խաչ մեծ . և 'ի դլուխ խաչին հաւա լուսն . որ պատառել զկուրնս, մարմնով և արեամք իւրով կերակրէ զձագս . և հանգեպ խաչին բազմել կոյ ածամեայրն, ունելով 'ի գրկի զքս մեօւալ . և յաշմէ նր՝ է կարողոս 'ի ծունկս տնկել, և զբաղուեկս 'ի վեր ամբարձեալ առ խաչն . իսկ 'ի ձախմէ՝ գերահոչակ յովհանննա օրիորդն աւըելիացի կմ ուլէանեցի՝ ծունր եդել, որ 'ի 1429 աղասիեաց զքղին 'ի խիստ պաշարմաննէ անդղիացւոց . վնկ ամի ամի 'ի մայիսի 12. սունէին հանդիսաւոր թափօր : Առջ այժմ թունի թէ և այն հրաշակերտ մահարձան բարձ եալ է ը այլոց հրազարակական արձանաց . զորտ 'ի յետին խուզվութեն խորտուկեալ անհետ արարին : Կարի անոնանի է այս քղք 'ի գիրո սակա բշմուկին եկե-

Էկեղեցական ժողովոց . որք ը 7մէս Ժմկո գումարեցան անդ . որ և դթլով առ լուար գետով , է մի 'ի գլխաւոր բազմավաճառ քղքացն գաղղիոյ , որոյ գլխաւոր վաճառք բաց 'ի ցորենոյ , և յայլոց արմբակաց , և 'ի գինւոյ , և 'ի ցքոյ , և աղջի աղջի համեմից , են և պէսպէս արռնեստակերտ դործաճք . մնայ սռնապանք , և մորթ , և շաքար զահալ , և ն ։ Ասեն թէ բարբառ գաղղիացւոց 'ի սմբին քղքի է առաւել մաքուր , յատակ , անվթար , և ուղիղ ք ը համօրէն թէրութին գաղղիոյ : Այս քղք 'ի ժմկո մերովնեան տոհմին՝ ը ամս իրրեւ 200 եզե ալբայանիստ մինչև ցիլուտարիոս ք . որ միացոց զնհնդս զայս ը թէրուեն գաղղիոյ . ապա եզե կամսուի . յէտոց 'ի 1344 անռնանեցաւ Դատուի . և թղմանգամ տուաւ իշխանաց՝ որք յարբայական տոհմէ . և 'ի վերջոյ լուգովիկոս ժդէ ետ զնա եղբօր իւրում . և մինչև ցրարձումն միապետուե գաղղիացւոց՝ նաց ը իշխանութ այնր տոհմի . ապա միացուցաւ ը թաղաւորուեն գաղղիոյ :

Պօժոնսի . (Պէտէնուի) . 'ի հն՝ Պալէնոյիատում : Քաղաք փոքրիկ , և կոմսուի , առ լուար գետով . յորոյ վրանի կամուրջ քարաշէն : Յայս քղք երկեցս գումարեցան եկեղեցական ժողովք :

Չառնը . (Բարբէէն) . 'ի հն՝ ԱՀ-ԴՐԻ+Ն-Յ : Գլխաւորքաղաք պօս կմ շուաթր դւռին . բաժանեալ յերկութազս 'ի ձեռն էուր գետոյն . յուջադոյն եղուանիստ , որոյ եղուան էր ընդ արքենցաւ փարիզու . և ունէր մուտոյ յամին իրրեւ 2180 վէնէտիկ' ոսկի : Ասեն թէ առաջին եղու քղքիս եղեւ սըն քերոն . բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն՝ որ է մի 'ի պանծագոյն եկեղեցեացն գաղղիոյ . էին 'ի քղքի աստ 6 ժղվապնկն եկեղեց ցիք . 12 մենաստանք . 2 անկելանոցք . և մի երեսելի գոլըոց . թող զեկեղեցիս , ոլք են յարունարձանս նր : Գլխաւորվաճառք նր են ցորեան , և այլ արմբակը . զն զի շնչակայ լինակ քղքիս բերէ ցորեան բջմ . որ և յայն սակս կոչի շտեմարան փարիզու .

Բայց դինի սակաւ :

Չաթէն . (Բաթէատուն) . 'ի հն՝ Խանում : Քղք հին 'ի տիւնէ պւռի , առ լուար գետով . 'ի բարձրաւանգակ վայրի . որ է էր իշխանանիստ . և ունէր 6 ժղովուգապետական եկեղեցիս . 4 մենաստանս . և անկելանոցս . և դղեակ հին :

Վանդոմ . 'ի հն՝ Վինդոմիում : Քղք փոքր 'ի վանտօմէ դւռի , առ լուար գետով , իշխանանիստ . որոյ

մայլ

մայր եկեղեցին է կանոնիկոսական, յորում են դամբարանք կոմսից, և իշխանաց վանաօմայ, բացյեկեղեցւոյ աստի՛ ուներ այլ ես 6 մենատոանս, և անկելանոց մի :

Պըսա, կմՊւէդէ : Գլխաւոր քղթ սլեզէցէ գւռին կառաւացեալ ըստ մասին 'ի բարձրաւանդակ վայրի, և ըստ մասին 'ի գեղազոնարձ դաշտի, առ լուար գետով. յորոյ վր ունի հոյակապ կամուրջ քարաշէն, յուսաշագոյն իշխանանիստ, և եպսանիստ, որոյ եղան էր ըստ արքեպոսաւ փարիղու. և ուներ մուտս յամին իրեւ 2095 ոսկի. և բաց'ի մայր եկեղեցւոյն՝ էին 'ի սմին քղթի ոյլես բշմեկեղեցիք, և մենաստանք, յորոց մի էր մենաստանն որ էր միաբանուե յիեանց. ուր թաղել կոյ մայր ստանիսլաոսի արքայի : Աւնի և գղեակ մեծաշէն և անոնցանի 'ի գլուխս սեպացեալ ժայռի, զոր բշմ իշխանք միմետնց զկնի չնեցին և ամբացուցին. ըստ եւ լուդովիկոս ժբ, որ անգ ծնաւ. որոյ հեծել արձանն կառուցել կոյր 'ի վր միոյ 'ի դրանց նր. զոր թոնի թէ բարձին : Անդսուանաւ դուքսն կիզայ. և կարտինալ եղբայր նր. և մարմինք նց այրեցան 'ի մեծ վառարանի, որ կայ դեռևս անգ յըարձակ որահի միում. օդ և սենեակի՞ յորում սպանան, սեւապատ առ հորի : Բնակիչք քղթիս ճարտարամիտք են, աըալուրջք, ճարպիկք, առատասիրտք, և քաջ վաճառականք :

Չոմուու: Դաղետի կմ բերդ արքայաշէն 'ի սմին գաւառի, 'ի մէջ գեղեցիկ անտառի, առ դասոն գետով, մեծաշէն և հոյակապ համակ վիմստաշ, շինել ըստ նախնի գթաց 'ի ֆրանքիսկոսէ ա : 'ի մէջ այլոց շնորհածոց այսր գղեկի երեւելի է աշտարակ մի հոյակապ կառուցեալ 'ի վր բերդին, յորում են սանդուիք բոլորամեւ այնպիսի արուեստին շինել. զի թէ երկու անձինք միանդամայն յայլեալ այլ կողմանց ելցեն ըստ այն, կարեն միշտ զուգահեռական : կմ ուղիղ գծին ելանել մինչեւ ցոլուին : Այս բերդեղեւ առ թմկ մի բնակարան ստանիսլաոսի . և ասլու տուաւ մաւրիտիսի կոմսին սպասոնացւոյ . որ մինչեւ ցվերջին խոռովունին գաղղիացւոց, մաց 'ի ձեռաժառանդաց նր :

Ուօնօքանմէն. 'ի հն' Արքան Յօհանտինի : Գլխաւոր քղթ սօլօյինը գւռի 'ի նախնուումն Սիւալսանիս անոնց նելց, առ համանուն գետով իշխանանիստ . ունի գործարանս չուխոյի, և մարթեգործաց :

Մանթեսունը. 'ի հն' Ման աբիսու : Ման աբմանս . Ման

Մըսն արդէննիս . և Մըսն արդէննիս . ոքք թարդմանին
Լետոն արդոսի , կամ արգոսեան : Գլխաւոր քղք
կաթինէ ոռլէսննէզ դւռին առ լոէն դեսով . դե-
ղեցիկ և բազմամարդ , անոնանել երբեմն Դժունի .
և էր իշխանանիստ . ունելով մի միայն ժղվապեկին
եկեղեցի և 6 մենաստանս , յորոց չկը այժմ և ոչ
մի : 'Ի զըշակայս սորին քղքի գտանին ըկոմնացորդք
շինոնածոց նախինի հւովմայեցոց :

Ըստիւն : Քղք փոքրիկ , և դքսութի , 'ի կաթինէ
ոռլէսննեղ դւռի առ լոէն դեսով . յորում չկը ինչ
յիշատակաց արժանի :

Ժէն . 'ի հն' կիէմուն : Քղք փոքր 'ի սմին դւռի առ
լուսոր գետով , յառաջադոյն իշխանանիստ , և ու-
նէր 3 մենաստանս :

Արհանդ դ . Ահնը , և Փերը :

Անախնումն կոչէր Ջէնանիս . և Ազգարան իշխան-
նաց . կտեսալ զանուն 'ի կիէնանաց նախնի բնուկ-
չաց իւրոց . ունի իւր սահման 'ի հիւսիսոյ՝ զնօր-
մանտի - յարևելից՝ զիկէրը . 'ի հարաւոյ՝ զթուրրէն ,
իսկ յարևմտից՝ զանժօւ , և զբրիտանիա : Երկայ-
նութի նր յարևմտից յարևելս է իբրև 150 մղոն .
իսկ լայնուն 'ի հարաւոյ ը հիւսիս՝ 60 : Գլխաւոր
գետք նր են՝ Մայնը , Լուլը , ը որ աստէն մարթ-
է նաւարկել մինչև ցըերան գետոցն փոքրիկ նաւա-
կօք . Հոռէն , և Սարեն : Երկիր նր արդաւանդ է , և
բաց յայլոց արդասեաց՝ ունի և բոլս երկասթոյ . և
երկուքարահանքս մարմարինի , և հանքային ջուրս :

Այս նէնդ յն ջտգոյն էր կոմսութեան . որ 'ի 1584 միա-
ցուցաւ ը թէքրութե գաղղիոյ : Ունի իւր սեփական
օրէնս , և կուսակալ իշխան , և բաժանի յերիս մա-
սունս , չի 'ի վերին , 'ի ստորին , և 'ի կոմսութեան լա-
վալսյ , զորոց զդլիաւոր տեղիսն յըջիկայդ ստորա-
դրեսցուք :

Մասն . 'ի հն' Ջէնանան : Գլխաւոր քղք համո-
րէն նէնդին , 'ի ստորին մասին նր . կառուցեալ 'ի
վը բլրոյ առ սարթ գետով . փարթամ , բազմամարդ ,
հին , եղուանիստ որ անդրէն հաստատեցաւ . ենզս նր
էր ը արքենպաւ թուրատ , և ունէր ը իւրեւ 696
ժղվագատութիս . և տարեկան մաւոք նր էր իերեւ

ՅՈՅՈ վեհետ՝ ոսկի : Ասի թէ առաջին եղու քազաքիս եղեւ սբն լիբորիս . և բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն՝ ուներ այլ ևս 16 ժղվդպտկն եկեղեցիս . և 12 մենաստանս . յորոց չորքն աբրայանիստ էին . և շ կանոնիկոսական եկեղեցիս . և շ մեծամեծ դպրոցու : Ա այնուշ, կը Մ էնը . 'ի հն' Մ էրաւան : Ք լք առհամանուն գետով . և գլխաւոր տեղի վերին մէնայ : Ունի շ ժղվդպտկն եկեղեցիս . և քանի մի մենաստանս :

Պայօն և Հ ի գոնը . Մ ա ն է ր ս . Մ է ն է ր ս . Լ ը ն է . Պ ա լ լ օ .
Ե ն ք լ ք ք փ ո ր բ ի կ վ ե ր ի ն մ ա ս ի ն մ է ն ա յ :

Շ ա ն օ . (Ք ա ն է ա ս) ո ր ը շ ա ր ը : Ք լ ք ք փ ո ր բ ա ս լ ո ւ ա ր դ ե տ ո վ . ո ր ուներ շ ժղվդպտկն եկեղեցիս : Ա յ ս ք ա ն ո ւ ա ն ի է 'ի պ ա տ մ ո ւ ն ս դ ա ղ յ ' . ս տ կ ս ք ա ն ո ւ թ ք դ ի մ ա գ ր ա ւ լ ի ն ե լ ո յ ն ը կ ո մ ս ի ն մ ա ն ո ս յ յ ե ս մ ն ա յ :

Ս է ն ծ է ր է ն . ո ր թ ա ր դ մ ա ն ի , Ս ը գ ե ր մ ա ն ո ս . Ս է ն գ ա լ է . Ս է ն ս տ ո ւ ն է . Ս տ ո ւ ւ : Ե ն փ ո ր բ ի կ ք լ ք ք ' ե ս տ ո ր ի ն մ ա ս ի ն մ է ն ա յ :

Լ ա ս ա ւ : Ե ս գ լ խ ա ւ ո ր ք լ ք հ ա մ ա ն ո ւ ն կ ո մ ս ո ւ ն ա ռ մ ա յ է ն ը գ ե տ ո վ . ո ր ունի բ ն ա կ ի չ ո յ ի բ ը ր 45000 հ շ ը . շ ժղվդպտկն եկեղեցիս . յ ն ջ դ ո յ ն և 6 մ է ն ա ս տ ա ն ս . և ա յ լ ե ս շ ե կ ե ղ ե ց ի ս . և գ ո ր ծ ա ր ա ն ս կ ո ս ա ւ ո յ . ո ր ո վ բ զ մ ա ռ ե տ ր ո ւ ն ս ա ռ ն է ը ս պ ա ն ի տ ո ց ի ս , և ը ն դ փ ո ր դ ո ւ ք ա լ ս , ո ր ք բ զ մ կ ա ս ա ւ ս բ ա ր ձ ե լ ո ւ ա ն ի ն ա ս տ ի յ ա մ ե ր ի կ ա : 'ի շ ը շ ա կ ա յ վ ե ճ ա կ ի ս ո ր ի ն ք լ ք փ գ լ տ ա ն ի ն բ զ մ պ ա տ ո ւ ա կ ա ն ք ա ր ա հ ա ն կ ք , և բ ո վ ք ե ր կ ա թ ո յ :

Փ ե ր շ .

Ի հ ն ո ւ մ ն կ ո չ է ր Գ ր ո դ դ ա դ ո ս Բ է ր դ ի ւ ն լ ի ս . յ թ կ ր մ ս ո ւ ն փ ե ր շ ե ա ն . ո ւ ն ի ի ւ ր ս ա հ մ ա ն 'ի հ ա ր ո ւ պ յ զ մ է ն ը . և զ վ ա ն ս ո մ է . 'ի յ ա ր ե մ ս ի յ և 'ի հ ի ւ ս ի ս ո յ ' զ ն ո ր մ ա ն տ ի . ի ս կ յ ա ր ե ե լ ի ց ' զ մ ա ն թ է : Ե ր կ ա յ ն ո ւ ն ի ն ը ո ո ւ և լ ա յ ն ո ւ թ ի ն ' է ի բ ը ր և 40 կ մ ի ր ը և 44 մ ի ր ն հ ա գ ր ա կ ա ն : կ ա լ ա ւ զ ա ն ո ւ ն 'ի մ ե ա ն տ ա ռ է ա ն ո ւ ա ն ե լ ո յ Մ ա յ է ի ի ւ ր չ ո ւ : ո ր յ ա ճ ա խ յ ի շ ա տ ա կ ի 'ի ս պ ա տ մ ո ւ ն ս : Գ լ խ ա ւ ո ր բ ե ր ք ն ը ե ն ա զ գ ի տ ղ ց ե ա ր մ տ ի ք , և կ ա ն ե ի ք , ո ւ ն ի և պ ա տ ո ւ ա կ ա ն ա ր ո ս ա ն ա ս ն ո ց 'ի բ լ ո ւ ր ս ' ո ր ք թ ո ղ ե ա լ կ ա ն ա ն դ ո ր ծ 'ի պ է տ ա յ ո ւ ո յ , և մ ե զ պ ա ւ ա տ , յ ո ր մ է գ ո ր ծ ե ն մ ե զ ր ա շ ո ւ ր , ո ր է հ ն ը կ ը մ ո վ ե լ ի բ ն ա կ ա յ ա ց ն ը . վ ա զ գ ի ք ի -

գինի սակաւ բերէ , և այն՝ յոռի . ունի և մետաղա
երկաթոյ . այլ և աղբիւր մի հանքային առողջարար =
Այս նհնդ յնջագոյն ունէր իւր սեփական կոճա ,
այլ յետոյ միտցուցաւ ը թփրուեն գաղղիոյ , որ և
բաժանի յերիս մատունու . որք են Փեր Հծ . Փեր
իւէ . և Ծիւնիւէ . զորոց գլխաւոր տեղիսն յնջիկայդ
ստորագրեսուք :

Մարտինը . 'ի հն' Մօրէդուիտա , կմ Մօրէդուիտա : Գլխաւ
ուր քղք համօրէն նհնգին 'ի մեծն փէրշ . յնջագոյն
իշխանանիստ , որ բաց 'ի գլխաւոր եկեղեցւոյ իւ-
րոյ , որ էր կանոնիկոսական , ունէր 3 ժղվդպտկն ե-
կեղլցիս . 4 մենաստանս , 2 անկելանոցու , և երես-
լի գործարանս խոչոր կտաւոյ :

Պետէմ : Քլք փողը 'ի սմին մասին փէրշայ , զոր ո-
մանք գլխաւոր տեղի համօրէն նհնգին դնեն , որ
ունի գլետկ հին : Այս քղք 'ի հն' էր մասնաւոր
ումարց , որք 'ի նմէ ունէին զանուն . և միտցաւ ը
փէրշայ 'ի ժմկս առ ենրիկոսի անդղիացւոց արքայի ,
որ ետ զայն 'ի պարգև կտմուին դք ոստրոկոսի կոմ-
սին փէրշայ փեսայի իւրում :

Ուժքոն : Ե հռչակաւոր մշնաստան հիմնեալ 'ի սիյն
բերնարդոսէ 'ի 1113 . որ և էր գլուխ համօրէն կար-
գին , որ 'ի գաղղիա :

Լէ Շբաբէն : Երաբբայանիստ մենարան վլստերսեանց ,
հռչակաւոր ստեղծակրօն կենաց միանձանց նր .
հիմնել 'ի 1140 'ի գողոցք կոչեցել կոմսէն փէրշայ :

Աահանդ Շ . Խնմու . (Խնձիօ) :

Ինախնումն կոչէր Աշուեկաւիտա . յայս անուն ան-
ուաննել 'ի նախնի անտէկաւացւոց : Ունի իւր
սահման յարեւելից՝ զնթուրբէն . 'ի հարաւոյ՝ զիօէ-
թու . յարեւմտից՝ զբրիտանիա . իսկ 'ի հիւսիսոյ՝
զմէնը : Երկայնուահ նր յարեւելից յարեւմուտու է 78
մղոն . իսկ լայնութին 'ի հարաւոյ ը հիւսիս՝ իրրե-
շա : Գլխաւոր դեաք նր են Լուար . Վիենը . Մայնալ-
մանէ : Երկիր նր արգաւանդ է . և ունի բիշմ բը-
լուրս դաշարտելու , և գաշտս՝ որք բերեն դի-
նի , և արմութա . կը սիսեռ , բակլայ , ևն . վաշ , և
կանեփ . ունի և աղջս աղջս ողողաբեր ծառոց , և
արօտա խոտաւէտու , և անասունս լետիրս , և բչմ

ուրեք ածուեն հանգըլին . և բովս Երկաթոյ , և մօրք մարիսն ազնիւ , այլև հանգային ջուրս : Այս նէնդ յնջադոյն բաժանել էր յերկու կոմսուիս , որք յետոյ միացան . և տուշան այլև այլ իշխանաց , յարքայական տոհմէ . որք և կոչեցան դուքս անժութոյ , որ և ունի իւր այժմ սեփական գւռին ատեան :

Իսկ գլխաւոր տեղիք են այսօրին :

Ազնիւն . (Ազնիւն) : 'ի հն' իւլիօնակառ , և Ազնիւնամ : Գլխաւոր քղք սորին նէնդի , բաժանել յերկու թալզ 'ի ձեռն մայէնը գետոյն . և է քղք մեծ և բազմամարդ եպսանիստ , որոյ եղան էր ը արքեպոստ թուրք քղքին , որ և ունէր ը իւրե 668 ժղվագառեն . և տարեկան մուտս իրրե 2265 ուկի : Եւ բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն էին 'ի քղքի պստ 16 ժղվագնեն եկեղեցելք . և բղմ մենաստանք , և այլև եկեղեցելք որք բարձան , և համալսարան երևելի , հիմնել 'ի սրբյն լուգովիկոսէ գաղղիացւոց արքայէ . և միւս ևս գպրոց մեծ , և ամբոց հզօր 'ի գլուխ սեպացել ժայռի : Ունի և գործարանս ասուելին իրաց . ուր գործեն պէսող ասունեղէն գործածու . վճռկանուն նր ծազկել է և բարդաւաճ :

Լո Քէւն . (Լո Քէւն) : Քղք փոքր առ լուար գետով . որ ունի գզեստկ ամուր . այլև մենաստան գեղեցիկ որ էր միաբանութե յնեանց , զօր 'ի 1764 արքայն գաղղիոյ փոխեաց 'ի գպրոց զինունօրութե , վլ 500

ազնունական երիտասարդաց :

Շանթօ - Գօնթին . (Քարեաւ - կօնդիներ) : Քղք փոքր , այլ բազմամարդ ը իւրում համեմատուե , առ մայէնը գետով . որ և անուանի Մարտեղուի . և ունէր 3 ժղվագտապետական եկեղեցիս , և քանի մի մենաստան :

Սօմունէ : Մասնաւոր քւռ , կմ վեճակ , որ ը մասին անկանի 'ի փոթէու , և ը մասին յայսմ նէնդի . որ վշ զի ունէր իւր մասնաւոր իշխան , յայն սակս ումանիք յագրաց մեկուսի դասեն զնամ . իրրե մասնաւոր քւռ , բայց շատք ևս յանժու նէնդի գնեն . որում և մեր զհետ գնացել , 'ի սմին նէնդի եգոք . որ ունի իւր գլխաւոր քղք զՄօմուն . 'ի հն' Սալմոնա , առ լուար գետով . որ ունէր 3 ժղվագնեն եկեղեցիս . և 9 մենաստանս , և արքայական գպրոց մի երեւելի . և դղեակ ամուր : Ոչ կարի ինչ հեռի 'ի քղքէ աստի , էր արքայսնիոտ մենաստան բենեդիկտեանց 'ի միաբանուէ սրբյն մաւրոսի :

Ա, ահանգ Ե. Յառըրեն :

Ինախնումն կոչեր՝ Տարօնիտ. յանուանե նախնի
Տարօնացաց. և նահանգ փոքր, և ունի իւր
սահման ՚ի հիւսիսոյ՝ զմենը. յարեւելից՝ զղկեռի,
և զփութու. յարեւմտից՝ զանժու. իսկ ՚ի հարաւոյ՝
մասակը իմն զմարը: Տարածուի նր յարեւմտից յար
եւլ է իրրե 66 մղոն. իսկ ՚ի հիւսիսոյ ը հարաւ
իրրե 77: Ունի գետա բկմ, որոց գլխաւորք են
Լուար, որ ը մեջ բաժանեէ զնա, և մեծապե նպաս
տաւորե վճռկանուե նր. և Շեր. և Էնդր: Օդ նր
է ուրեք՝ զի բարեխաւոն է, և մաքուր. և է՝ զի գէն
և Թանձր, ուր յահախին Ճահիճք. նոյնուկս և եր
կիրն ոչ է միօրինակ ը ամ տեղիս. զի ՚ի կողմանա
ինչ նր տղաղուն է եանբեր, իսկ ուրեք ուրեք պա
րաբու, արգասաւոր, և զուարձալի, մինչն կոչել
զայն պարտէզ դաղպիոյ. և բերէ աղքս աղքս ար
մտեսոց, և պտղոց. այլ և պէսնզս բոյսս պիտանիս
՚ի բժշկուի. յորս է ազդ մի բուսոյ՝ յորմէ գործեն
զեղին ներկ: Ունի և բովս երկաթոյ, և պղնձոյ.
և ՚ի 1763 գտան ՚ի նմ և բովք արծաթոյ և ոսկեոյ.
բայց չն ոյնչափ ինչ շահաբեր: Այս նհնդ յանցա
գոյն ուներ իւր սեփական կոմս. ապա եանց ը
իշխանութ կոմնից անժուա նհնդին. և յետոյ մա
շաւ ը թիրուն գաղղիոյ. և անուանեցաւ Դրան
թ: Եւ ուներ իւր կուտանկալ իշխան, և տաենա
կալս, և բղժքղբես, և աւանս, որոց գլխաւորքն են
այսոքիկ:

Յառ, որ և Տարօնիտ. ՚ի հն. Չեղարօնամ, և
Գրարօնի: Գլխաւոր քղք այսր նհնդի, ը մեջ լու
արայ և չերայ, ՚ի զեղեցիկ գալտավայրի, արք
եկանիստ, որոյ արքեպսն յոշ ուներ ը իւրե և
եկանարանս. և յոօ ժղիդպետութիս. և տարեկան
հասս 3485 սոկի: Փողոցք քղքիս գեղեցիկ են և
մաքուր. և շինուածք տանցն ՚ի սպիտակ քարանց.
որ և բաց ՚ի մայր եկեղեցւոյն՝ ուներ այլ ևս 5 կա
նոնիկուական եկեղեցիս. 15 մենատանս. յորոց Յ
եին արքայանիստք. և դղեակ ամուր. և քարաղէն
կամուրջ ՚ի վր լուար գետոյ. և գործարան մի մե
տաքուաց կերպահուց:

Լիւնը. Կի՞ Լիւնը: Քվը փոքր առ լուար գետով
որ ունի գղեակ փոքրիկ. և 2 ժղվդպիտկն եկեղեցին
ցիս. 'ի 1619 անոնանեցաւ Դատուանի, այլ այժմ խա-
փանել է այն անուն:

Աշխատել. 'ի հն' Աշխատիտ: Կմ Աշխատիտ: Քվը
բարեշեն առ լուար գետով, որ ունիր 2 ժղվդպիտկն
Եկեղեցիս. և 4 մենաստանս, և դղեակ ընդարձակ
'ի գլուխ բարձրացել ժայռի. յորում կառուցեալ
կային տրձանք կարոլոսի ը, և տիկնոջ նր աննոցի:
Հայնմ դղեկի են երկու եղջեւը եղջերուն մեծա-
մեծք յոյժ. երկայն 10 ստնաշափ. և հեռաւորուի
երկոցունց 'ի միմեանց իբր 8 ստնաշափ. բայց ասի:
թէ չեն բնական, այլ արոնեստաշէնք: Անդ մե-
ռաւ կարոլոս ընկարել 'ի դուռն ինչ. Կմ ը այլոց:

Հարել գնտակաւ ը ծամելիս:

Կծէ. 'ի հն' Լուլէ: Քվը անշուք, առ էնտր գե-
տով. որ ունի մի միայն ժղվդպիտկն եկեղեցի. յուսա-
ջագոյն և 6 մենաստանս. և դղեակ հին 'ի սեպաց-
եալ ժայռի. որ երեւնն եր բերդ ամուր. յորում
են երեք գետնափոր կամարակապ վիրապք 'ի վր
միմեանց. յորոց 'ի վերնութի ը ամս 10 եկաց կա-
լսնաւոր լուգովիկոս սփօրկեան դաւքս միլանու.
և յաշտարակի միում այսր դղեկի են երկու սեն-
եակք, կմ լաւ ես ասել բանդք երկաթապատք
ամրակօւոք. յօրում լուգովիկոս ժի բանտարկեաց
զուալվէ կարդ ինալ եղիս անժիերայ:

Եահանդ կ. Ալեռոի:

Ի հնումն Պիտուրիի քաւոյի. կալեալ զանուն կի-
նախնի Պիտուրիի քաւոյաց. ունի իւր
սահման 'ի հարաւոյ զպուրպօննէ, և զմարչ. յարն-
մակց՝ զժուրբէն. 'ի հիւսիսոյ զօռլէաննէ, իսկ
յարեւելից՝ ը մասին զպուրպօննէ, և ը մասին
զնիվերնէ: Տարածութի նր յարեւմտից յարեւելս է
իբրև 60 մղոն, և ուրեք ուրեք 80. իսկ 'ի հարաւոյ
ը հիւսիս՝ իբրև 105. և ուրեք ուրեք 110 մղոն:
Գլխաւոր գետք նր են Լուար, Գրիու. Շեր, Էնաք.
Օսօն. և Լուս: Օդ նր բարեխսառն է, և մաքուր
և երկիրն ուրեք ուրեք արդաւանդ. բերք նր են
մարացորեն, հաճար, և դինի. վուշ, և կանեփ. իսկ

ցորեան՝ տակաւ։ Ունի և երկիրս պարարտարօսական անասուն բջմ, մշնդ ոչխար, որք բերեն ասր պատուական։ Այս նհնդ 'ի հն' ունէր իւր սեփական կոմ։ որք կոչէին կոմաք փուրժաց, յանուն գլխաւոր քղթի նր։ յորոց վերջինն՝ 'ի 1100 վաճառեաց զնհնդս զայս արքային փելիսպոսի առ միացու ը թղրուեն գաղղիոյ, մինչև 'ի 1360 յորում արքայն յովհաննէս իւրե դքսուեն ետ զնա երդորդոյ իւրում։ յետ այնորիկ և այլ թղրք միմեանց զնի ետուն որդւոց իւրեանց զնհնդս զայս իւրե զմասնաւոր գքսուի։ Ունէր իւր կուսակալ խխան, և մասնաւոր օրէնս։ որք այժմ գլխովին ոցլայլեալ են, և բաժանէր 'ի վերին և 'ի ստորին, զորոց ըլլիսաւոր տեղիս յովհիսպոյդ ստորագրեացուք։

Պառժ (Պօռքին)։ 'ի հն' Պիտարէիէս, կմ Պիտարչ ողկ և Աջարէիգում։ Պլխաւոր քղք սորին նհնդի առ էուը գետով, գլխացիկ և բարեշէն, արքեկպատիստաց, որոյ արքեղուն յովհագոյն անուննէր պատրիարք և առաջնորդ ակունիտանիոյ, որ այն ինքնէ՝ կուէն, և կասկօյնը ։ և իւրե մետրապօլիտ ունէր ը իւրե 5 եղիսարանս ։ և տարնկան մաւոս իւրե 2615 ոսկի ։ բուց'ի մայր եկեղեցւոյն՝ և այլոց երկուց եկեղեցեաց, էին 'ի քղթի առտ այլեւս 4 երեւելի եկեղեցիք, և 16 ժղվկպտիկնք ։ և 4 ամբայանիստ մենաստանք ։ թող զայլ բաղմապատիկ վանակրօնաւորաց ։ և յայն սոկս գրեթէ կէս քղթին և կեղեցականք էին։ Այլ այժմ 'ի բառնիլ վանորէ՛ց և 'ի նուազիլ ժղվդորտիկն եկեղեցնաց, նուազեցան յոյժ և քննք ։ Ումի և համալսարաններեւի հիմնել կմ նորոգել 'ի 1463 ։ և այլ երեւելի գողրոց մեծ և գեղեցիկ ։ Բշմ աղնուականք գտանին 'ի սմին քազափի ։ որք ունին մեծամեծ հոյակապ ապարանս։ Առնեա ։ 'ի հն' Սիւլեռա ։ զոր ոմանք վրիսպանօք կոչն Սաւրում նպարէն։ Քաղաք Թոքր առ լուար գետով, և գլխաւոր տեղի մասնաւոր կոմմանեն, ունէր մի միայն ժղվկպտկն եկեղեցի, և մի մենաստան։ 'ի 1569, և 1572 ։ կալվինականք բշմ քաջութ պատուարեցին զքղքս զայս ։ այլ 'ի 1573 յետ ըներկար և խիստ պաշարման, յորում ոռվ մեծ կրեցին, բռնուդատեցան ինքնակամ անձնատուր ընել թղրին։

որ և հրամայեաց քանդել զամ ամրուին նր։ Ըսթօ ուն ։ 'ի հն' Քառրում ըսպաւլֆի ։ յո Դրզեակ ըսպողփոսի ։ և քղք բարեշէն առ ինտր գետով և գլխաւոր տեղի մասնաւոր իմն դքսութեն ։ ունի

4 Ժղթգպտկն Եկեղեցիս, և Երեւելի դործարան չու-
խայի. յնջագոյն ունէր և երիս մենաստանու :
Խառնդիւն. 'ի հն' Եշտուի բառնում: Քղք գեղեցիկ առ-
տեօլ գետով, 'ի գեղազուարձ դաշտավայրի, բա-
ժանհը 'ի վերին և 'ի ստորին. ունէր ամրոց հզօր .
և 4 ժղթգպտկն Եկեղեցիս. 6 մենաստանս. և այլ
և 2 Եկեղեցիս. և 2 անկելանոցս: Այս քղք ե-
րեք անդամ մեծամեծ հրեիզուիս կրեաց :

Տես, կմՊար գեօւ: Եշ քղք փարբիկ առ էնտր գե-
տով. որ ունէր 3 ժղթգպտկն Եկեղեցիս. և հաշտ-
կաւոր աբբայանիստ մենաստան մի: Յառաջագոյն
երեւելի էր, այլ այժմ անցուք :

"Կահանդ է. "Կիլիրնէ :

Դնախնումն Կիլիրնէ: կմ նհնդ նիվերնիոյ. 'ի
հիւսիսոյ՝ ունի իւր սահման զկաթինէ. յարե-
ւելց՝ զպուրկօյնը. 'ի հարաւոյ՝ զպուրպոննէ. իսկ
յարեմաից՝ զպիւուի: Զե նր է դրեթէ բոլորա-
ծիր. և երկայնութին և լայնունն իբրև 60 մետր:
Գլխաւոր գետք նր են Լուս. Աւանէ. և Ժանէ: Էր-
եր նր 'ի դաշտային տեղիս արգաւանդ է. բերե-
ցորեան, և այլ պէսսիս արմանիս. դինի, և ազդս
աղդս պաղսց. բայց լեռնային կողմանքն անբեր Են:
Ունի և փայտ բշմ. և բովս երկաթոյ. և ածուի
հանքային. և սղբիւրս հանքայինս: Այս նհնդ 'ի
ժամ դարան էր կրմանէ երեւելի. ապա 'ի 1588
Փրանչիսկոս ետ. ետ նմ անուն Պատութին. յետոյ 'ի
1707 դրձլ ընկալաւ զանուն կրմանէ. ունէր իւր սե-
փական օրէնս, և կուսակալ իշխան, և ատենա-
կալս. և բաժանէր 'ի փոքրիկ նուռ. որիք Են Է
չ բը նելէր. Աւանօյնը. Մօնթընուազն. Եօննը. Մօ-
դուն. Պառէ, վիճակ լը մեջ լուարոյ, և ալիսայ. և

Տաղմէ:

Կիլիր: 'ի հն' Սովորունում. յետոյ կոշեցաւ 'ի հ-
նդինս: Գլխաւոր քղք համօրէն նհնդին 'ի ձե-
թատրոնի. որոյ շինուածք գեղեցիկ իմն կարդաւ
մի 'ի վր միոյ երեխն. կառուցեալ առ լուար գե-
տով, ուր յայսմ վայրի խառնի նիեվք վտակ. և ու-
նի 'ի վր քարաշէն կամուրջ գեղեցիկ. յնջագոյն
Եղոսոնիստ. որոյ ենդոն էր ը արքեպոստ Ան-
դ:

Քղքի.

Եղքի . և ուներ մուտք յամին իբրև 1745 ունի :
Բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն հին 'ի քղքի առտ այլ ևս
11 ժղվագութիւն եկեղեցիք . և շաբարյանիստ մնածա-
մէն վանք . և այլ բշմ մենաստանք . և գղեակ հին-
Ռուի և գործարանս ապակւոյ . և կեղծեալ յան-
ձապակւոյ :

Լու շրիմե , որ և Քարեթառ . որ Թարդմանի՝ Սէր :
Ե քղք փոքր 'ի սմին գաւառի , առ լուար գե-
տով , յօրոյ վր ունի քարաշէն կամուրջ գեղեցիկ .
և եր չ իշխանութք վանահօրն բենեղիկուեան վա-
նաց՝ որ անգ : Ունի գործարանս կեղծել յախնա-
պակւոյ . այն է՝ ֆառֆուռի :

Մընթառապղն : Քղք փոքրիկ 'ի համանուն գաւառի :
Գլամեսի . 'ի հն՝ Գլամելիագում , կմ Գլամելիագում :
Քղք յեսնը դւռի , առ ժօնը գետով . շնու և բազ-
մամարդ : Մի յարուարձանեայց նր՝ որ է յայնկոյս
ժօնը գետոյն , որ և կոչի Փամելենօր . 'ի 1180 եզե-
ամբու եղասանիստ . յորում զառաջինն նստաւ եկա-
մի տարագրել 'ի բեթղէ հէմայ պաղեստինոյ , վնկ
անտի մինչև ցմերձակայ ժմկո եզե եղասանիստ . ո-
րոյ եղաս կաշեցաւ միշտ եղա բեթղէ հէմի . այլ վե-
ճակ նր ոչ ձգեցաւ արտաքրյ այսր աւանի . և ու-
րեկան մուտք նր էր իբրև 87 ոսկի :

Ըսթէւ , կմ Ըսթո . և կմ Ըսթո . 'ի հն՝ Գառդրան
Գունինում : Քղք փոքրիկ 'ի վր լերին առ ժօնը գե-
տով 'ի մօրվան դւռի :

Մընթառ ենթելուել : Քղք փոքր 'ի պաղէ դւռի . որ
ուներ 2 մենաստանս . և միւս ևս եկեղեցի կանո-
նիկոսանիստ :

Տեսն . 'ի հն՝ Տեսնս : Քղք փոքրիկ և վաղնջական
'ի ժայռաւոր կղզի ինչ գործեալ 'ի լուար գետոյ .
ուներ 3 մենաստանս . և գղեակ հին և վաղնջական .
Ան գիւր լը հութիւ : Քղք փոքրիկ չ մեջ լերանց
մերձ 'ի ճախճախիստ ինչ տեղի . ուստի և ոդ նր
յոռի է :

Տօնի : Գլխաւոր քու առնզիէ գւռին . որ երկու
և եթ եկեղեցիս սանի :

**Նահանգ Շեք. Մարշ. և Լիմուղեն.
Մարշ. 'ի հն' Մարտիս :**

Լ նահանգ փոքր , կմը լաւ ես ասել դւռ . որ ու
նի իւր սահման յարևելից՝ զօվէրյնը . 'ի հա-
րաւոյ՝ զմիմօզեն . յարևմտից՝ զփօէթու . իսկ 'ի հիւ-
սիսոյ զպէւուի : Երկայնութիւնը է իբրև 66 մլոն .
իսկ լայնութիւնը իբրև 24 . Գլխաւոր գետը նը են
Վիչնը . Գուրեկ մեծ և փոքր , որ խառնի 'ի վիչնը
դետ . և Շէր : Երկիր նը ուրեք ուրեք արդաւանդ-
ե , և բերէցորեան , և գինի , թէպէտ ոչ այնչափ
առատ : Այս նահանգ 'ի հն' անսանեանէր կրմաւի .
ապա կարողոս . դ . անուանեաց զնա Պատառթի . որ
խափանեցաւ . բաժանի 'ի վերին և 'ի սառին . և
գլխաւոր տեղեք նը են :

Կէտէ՛ս . 'ի հն' Վարադրու : Գլխաւոր տեղի սորին
նէնդի առ ժարթօմ գետով . քղթ փոքր և անշուք .
որ ռւնէր 1 ժղվապտկն եկեղեցի . 2 մենաստանս .
և անկելանոց մի :

Պէլսկ : Քղթ փոքրիկ և անշուք : Ուսնդու : Աւան
փոքր . առ որով 'ի 1762 գտան բշմ մնացորդ աւե-
րակք հին հռովմայեցւոց . յորոց գուշակեն , թէ
անդ էր նախնի Ալեքեգայուլում քղթն :

Լիմուղեն . կմը Լիմուղեն :

Լ հսումն Լէյուլէտ . որ 'ի մեզ դաւանայ Լէյուլէտ .
յայս անուն անուանեալ 'ի նախնի Լէյուլէտ-
ոց . և ունի իւր սահման յարևելից՝ զօվէրյնը . 'ի
հարաւոյ՝ զքէրսի + յարևմտից՝ զփէրիկօրտ և զան-
կումե . իսկ 'ի հիւսիսոյ՝ զմարշ և զփօէթու : Տա-
րածութիւնը 'ի հարաւոյ է հիւսիս՝ է իբրև 75 մլոն .
իսկ յարևմտից յարևելս՝ փոքր մի առաւել : Գլխաւ-
որ գետք նը են Վիչն , որ ելանէ 'ի նէնդէ աստի .
Գուրեկ . Տօրոյնը . որ բաժանէ զնէնդս զայս յո-
վէրյնը , և 'ի քէրսի նէնդաց : Օդ նը 'ի վերին կոշ-
մանոց ցրտային է . և երկիրն շհանրապէս իօսելով
անբեր . զի բաց 'ի սակաւ դարւոյ , հաճարոյ , և 'ի
մարացորենոյ , որ և բնակչաց իսկ չեն բաւական ,
դրե-

գրեթէ այլ ինչ արմատիս ոչ բերէ . բայց շտգանակ ունի բզմ , այլ և արօտա . ուստի և անասունս ընտիրս մնդա արջառ , և երիվար , որք են գլխաւոր վաճառք Նր : Գտանին 'ի նմ և բովք կապարի , պղնձոյ . անագի , և երկաթոյ . բայց չեն այնշափ ինչ շահաբեր : Բնակիչք նր առ փոքր մի բիրտ են , և աշխատաւորք . մեծ մասն բեռնակրաց փարիզու են 'ի սցնէ : Այս նհնդ էր մասնաւոր կոմսութիւն . զոր են բիկոս դ . միացոյց ը Թէքրութն դաղղիոյ . և էր ը փառլամէնթիւն պուռտօնայ . բայց ունէր իւր սեփական կուսակալ իշխան մինչև ցվերջին խռովութեն դաղղեացւոց . յորում նախնի քղքական տնաւեսութիւն նց իսպառ այլայլեցան : Բաժանի 'ի վերին և 'ի ստորին . զորոց դժւհաւոր տեղիսն յառաջիկայդ ստորագրեսցուք :

Լինօն . 'ի հն' Լէնուն : Գլխաւոր քղք համօրէն նհնդին . կառուցեալ ը մասին 'ի վր բլորյ . և ը մասին 'ի հովտի , առ վիենը գետով . քղք անշուք . եղանակատ . որոյ եղան էր ը արքեպատ պուրժայ . և ունէր ը իւրե 900 ժղվդդութուն : և տարեկան մուտք իւրե 1745 ուկի :

Սէնդի-Նին . Սէն լէօնար . Փիեր պաֆիէ . Օդէ-սուն : Են փոքրիկ քղքք 'ի վերին մասին լիմողենայ : Ծիւլք , կի՞լաւ ևս ծիւլք . 'ի հն' Դրաւդէլս : Քղք առ գուրեզ գետով . յուշագոյն եղանակատ . որոյ եղան էր ը արքեպատ պուրժայ , և ունէր ը իւրե 70 ժղվդդութուն : և տարեկան մուտք իւրե 1047 ուկի : Բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն՝ Եին 'ի քղքի առաջ մենաստանք . և գոգրոց մի երեկը :

Պրել և ծայլաբար : Քղքք փոքրիկ , այլ գեղեցիկ , առ գուրեզ գետով :

Վանդագուար : Դաղեակ վաղնջական փոքրիկ իմ գլուխութեն 'ի սմին նհնպի . որ 'ի գղեկէ աստի առնուղանուն :

Ուկ : Քաղաք փոքրիկ , և դժւհաւոր տեղի այսը դքսուն :

'ի սմին նհնդի՝ է մասնաւոր իմն կոմսութ ան տեսանեալ ծաւորէն . որոյ տարածութն ը երկայն՝ է իւրե 24 մղոն . իսկ լայնաւթին՝ 21 : Յուշագոյն էր անկախ և ինքնիշխան . այլ 'ի սկիզբն ժ դարսուն տուաւ թէրին գտղիացւոց . բայց ը սովին պայք նանաւ , զի թէրն մի տացէ սյլում դժվիաւոր արուել թի նր . որում յետոյ առ ժմկ մի տիրեցին իշխանք պր ույլիսայ , այլ յետոյ անդրէն անկաւ ը անմիջ սկան

Թրութք արքային . և ունի իւր գլխաւոր տեղի
շմուրբէն քղք , և դշեակ փոքրիկ :

• Աահանգ Ֆ. Պուրպօննէ . 'ի հն" Պորպօնիա :

Ի հիւսիսոյ՝ ունի իւր սահման զնիվէրնէ և զպէո,
ոփ . յարևմտից՝ զմարշ . 'ի հարաւոյ՝ զօվէըյնը .
իսկ յարևելից՝ զպուրկօյնը . Գլխաւոր գետք նր են
Լուս . Ըէր . և Ալւելէ . որ յամսեանն յունիսի 'ի
լուծանիլ ձեանց 'ի շրջակայ լերանց , առասանայ
յոյժ . և զեղել զափամբք , ողոզէ զդաշտս , յանհնա-
րին մնաս արտօրէից : Երկիր նր արդաւանդ է .
քերէ ցորեան առատ . և ազգի ազգի պատուզ . և
դինի ազնիւ . այլ ապահանի 'ի տանինի զայն այլուր .
ունի և պատուական արօսս անասնոց . և ածուխ
հանքային . և բշմհանքային ինքնաբուզն ազբիւրս .
և չերտուկս : Այս դւռ 'ի հն' ունէր իւր սեփական
իշխանս . առաջ 'ի 1327 անուանեցաւ 'Դատութի : 'ի
նահանդէ աստի ունէր զանուն տոհմն արքայական
թքրացն գաղղիոյ , սկիզբն կալել 'ի սերնդոց լու-
գալիեկոսի գբսին որդին նէնդի . որոյ եղեն երկու
որդիք պետրոս և յակոբ . յակոբ էր կոմս մարշոյ
նէնդին . յորոյ 'ի սերնդոց նստան յաթոռ թքրութն
գաղղիոյ մինչեւ ցլուդովիկոս ժշ . զոր սովանին 'ի
1793 . հրապարակաւ հատեալ զբլուի նր 'ի փա-
րէդ . ը նմին և 'ի վերջ հասուցին զմիապետութին :
իսկ պետրոս եղեւ գուքս պուրագօնիայ . որում յա-
ջորդեցին որդիք նր մինչեւ ցկարոլոս քոնթէսթապիւ-
լէ . որ ամրարձաւ չշէմիւրոյ թքրի ֆրանչիսկո-
սի ա . յայն սուկս թքրն յարքունիս էառ զիքսութին
պուրագօնիայ . մացուցել ը այլոց կալուածոց թա-
գաւորութ : Այլ 'ի 1659 'ի բիրենեան գաշնագրու-
թն վերստին անջատեցաւ . և տուաւ լուգովիկոսի
պուրագօննացւոյ փեկ գբսութն ալպրեայ : Ուստի
և ունէր իւր սեփական գուքս . և նա ընարէր զայ-
քղքական պաշտօնատաւրս նէնդին . բայց նք չու-
նէին ինչ կախումն զնմէ , այլ զթէրէն : Եւ բաց 'ի
գբսէն ունէր այս նահանդ և կուսակալ իշխան , և
ատենակալս . և աւ քղքս , և աւանս . յորոց ըլ-
դւասւորսն յոնջեկոյդ ստորագրեացուք :

Գաղցիս : կը առ մասունք է առ մասունք կը առ մասունք հանդի . առ ալիկ գետով . գեղեցիկ . բարեշէն , և մի 'ի վայելու և 'ի զաւարհալի քղքցն գաղցիս . որ բաց 'ի մայր եկեղեցոյն՝ ուներ այլ ևս 15 մենակատանս , և անկելանոց մի :

Պարզոն Ա' արշամպատ . 'ի հն' Պարզոն արքեմպալորի : Քաղաք փոքրիկ պատել շուրջանակի 4 բլրովք . յորոց 'ի միումն ունի դղեակ հին , և 'ի նմ 3 մատուռս . մին 'ի նշէ գեղեցիկ է յոյժ . բաց 'ի սոցանէ , ուներ 1 ժղվապտէկն եկեղեցի , որ կոյ և այժմ . այլ մատուռքն և մենաստանն բարձան : Զերմուկք և հանդային ցուրտ ջուր սորին քաղաքի՝ անունանի ևն յոյժ 'ի գաղղիս , սակա բժկական զօրութ իւրեանց : Ա՛նլուսոն : Քը Փոքրիկ առ շէր գետով , 'ի վը սեպացել ժայռի ուր ուներ 2 ժղվապտէկն եկեղեցիս . և 2 մենաստանս :

Կանար , Վիշիւ : Են քղքք փոքրիկ 'ի սմին նէնդի : Վարչունց . 'ի հն' Վարչունա : Քղքք փոքր և աննշան 'ի բարձրաւանգակ վայրի առ ալիկ գետով . սահմանադլուի պուրապոնի և ստորին աւերժէնայ . ուր 'ի 1792 . 'ի յուլիսի՝ թղթին դաղղիսյ լուդովլէկոտ ժն 'ի փախչել իւրում 'ի մոլեդին ցասմանէ Ֆղլդեան իւրոյ՝ ըմբռնեցաւ , և գարձուցել անդրէն 'ի փարել , եդաւ 'ի դիմահոջ :

Կահանգ ժն . (Դլէրյնը :

1 հնումն Ալեքսէնէ կմԱլը լէրնիս . այսպս կոշեցել յանուն նախինի բնակչուց իւրոց . յարեն լից՝ ունի իւր սահման զֆուռէ . 'ի հիւսիսոյ՝ զպուրուլոյնը . յարեմուից՝ զլեմողէն , զքէրսի , և զմարչ . իսկ 'ի հարաւոյ՝ զռուերկ , և զսանս : Տարածութ նը 'ի հիւսիսոյ ընարաւէ է իւրե 120 մղոն . իսկ յարեմուլոյ յարելը՝ իւրե 90 : Ունի բղ. բետս . յորոց դլիսաւորքն են Ալլէին . Տարտօն , և Լալանէն : Եւ առ հնրկ բաժանի 'ի վերին և 'ի ստորին : Ստորինն զուարհալի է , և արդասաւոր . բերէ ցորեան , և այլ արմօնիս ուատ . և գինի աղնին . և աղցի աղցի պառուլս , և կանեփ . ունի և պատուական արօտս : Իսկ վերինն ընանային է և ցուրտ . ուր լը 7. 8 ստորոտայ ժմկս՝ անդակաս է ձիւնն . սակայն և անդ ունի ուրեք

ուրեք արօտու ընտիրս, և անասուն բշմ. ուստի և
մատակարարելիօնի և փարիզու՝ արջառ բշմ. յոյժ. լը
մասին 'ի կերակուր մարդկան, և ըստ մասին 'ի գոր-
ծել զերէիր. այլ և բազմատեսակ վայրենի որս,
և այլ վաճառու: Բնակիչք նր աշխատասեցք են.
սլոտմի, թէ ամի ամի իրք 10000 աշխատաւորք,
և պղնձագործք ելանեն յերկրէ իւրեանց, և դնան
'ի սպանիա, և յայլ կողմանս գործել. յորս շահել,
գառնուն անդրէն յերկիր իւրեանց. ումանք ևս անդ-
ման: Ունի և ինքնաբուզի հանգույին չուրս բղման,
և բովս երկաթոյ. և ածուխ հանքային, այլ և մե-
տաղ արծաթոյ. այլ քզի օգուտն որ անտի ելանէ,
ոչ հաւատարի ծախուց, յայն սակա թողել կայ ան-
գործ: Գլխաւոր վաճառք նր ոչ միայն են արմատք,
գինի, անասուն, երէ վայրի, և ածուխ հանքային,
և ընական բերք երկրին, այլ և արունետակերտ
գործածք. կի ազգի ազդի մետաքսեայ կերպասք,
շուխա, սնդուս, նրբանիւթ բեհեզք. և թուղթ
ընտիր. են: Այս նէնդ է վաղնջական իմն կամաւ-
էի. որ 'ի 1360 անուանեցաւ Պատրութի. և 'ի 1531
Նոյեմբեր ըստ բարութեան գաղզիոյ, բաց 'ի փոքրիկ ինչ
մամնէ նախնի կոմսուեն. որ և մինչեւ ցվերջեն փոփո-
խուեն գաղզիոյ անուանէր կոմսուեն. և եր ըստ բա-
զույլիօն տոհմին. իսկ բուն նէնդն ունէր իւր կու-
տակալ իշխան, ատենակալս, և դուրս. որ և ուգ-
ասացաք, բաժանի 'ի վերին և 'ի ստորին. զորոց
պաշտորտեղիսն յաջիկայդ սառագրեսուք:

Ա էրին օվենիյնը :

Աւ Քւար: Գլխաւոր քզք վերին օվերյնայ, 'ի
սեպացել և 'ի դժուարակոիւլերին, եղանիստ
որոյ եղոն միանգամայն և ը քշքական իշխանութ-
տիրէր քզքին. և եր ըստ արքենիսաւ սլուրժայ.
ունէր ըստ իրք 270 ժղվդպտութիս. և ատրեկան
մուտս իրք 1047 ոսկի. բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն,
ունէր և այլ եկեղեցիս բղմա, և մենաստանս. յորոց
մի եր և երեւելի մենաստանն յնեանց:

Օռէւլսգ: Քզք գեղեցիկ և բարեշեն, կաւուցել
'ի հովաի առ ժօրտանը գետով. զոր ոմանք գնեն
գլխաւոր քզք վերին օվերյնայ, որ բաց 'ի գլխա-
ւոր եկեղեցւոյն ունէր և այլ 5 մենաստանս: և
գղեակ ամսուր 'ի զլուխ բարձր մայոի, և դործա-
րանս,

բանս, ուր գործեն պատուական գորդս, յը խալի ։
Մարտիրոսի Քշք փոքր, առ ալլանկօն գետով ։ որոյ
բնակիչք ըս մեծի մասին պղնձագործ են. և գոր-
ծեն կաթսայս :

Այսորին օվերյան :

Պահերին. 'ի հն' ԱՀ-իստարժոնէմերում. ապա կոչեցաւ
ԱՀ-իստիս. այլև Քաղաք արէնիայաց: Եւ գըւ-
խաւոր քշք համօրէն նահանգին. 'ի մեջ ԱՀ-ինէ.
և Պէտքի գետոց. հին, հռչակաւոր, բազմամարդ.
և տմուր. այլ փողոցք ըս մեծի մասին նեղ են. և
սունքն մթին. եղանակիստ՝ որոյ եղան էր ըս արք-
եղուաւ պաւրժայ. և ունէր ըս իւրե 800 ժղվդապե-
առնիս. և տարեկան մուտս իրրե 1307 ոսկի : Բաց
'ի մայր եկեղեցւոյն՝ էին 'ի սմին քշքի այլ ևս 3 կա-
նոնիկոսանիստ եկեղեցիք. բշմ մենաստանք. յորոց
մին անունանել Սէն աւլին: էր աբբայանիստ ար-
տաքոյ պարսպաց քշքին, ունէր հոյակասէ եկեղե-
ցի. և 'ի նմ հանդուցել բշմ մարմինք որց: 'Սոյն
պէս երևելի էր և մենաստանն սրբյն անդրէի: ու-
նելով յեկեղեցւոջ դամբարանս նախնի կոմսից գը-
լէրմոնայ. և տօֆինացն օվերյանոյ: 'Ի սմին քշքի
են ինքնարուղիս աղբիւրք ինչ, որոց ջուրք պատեն
քարաաեստէ կեղեանս. յորս յաւէտ նշանաւոր է
այն՝ որ գտանի յարուարձանի անդ առ Սէն աւլին
անունանել մենաստանաւ բենեդիկտեան մանձանց:
Քանզի ջուրք այնր աղբեր 'ի բարձանց հոսել, և
առ սակաւ սակաւ քարեղէն նիւթս թողել 'ի յա-
տակ անդր, զինի թմիաց ձևացուցին անդէն կամար
քարեղէն, ըս որով հոսի ձորակ. ապա իբրև քարձ
բացաւ կամնուրջն այն, ջուրք աղբերն սկսան հոսիլ
յայնկոյս կամարին. և գործեցին միւս ևս ժայռ.
որ առ սակաւ սակաւ քարձրացել, եղև իբրև մա-
հարձան իմն. իսկ բնակիչք տեղւոյն կամեցելը ար-
ձակել զայն մահարձան, և եկդ կամուրջ գործել
անդէն, ուղղեցին զընթացս ջուրց աղբերն՝ հոսիլ
առ մահարձանաւ. ուստի և ջուրք նր գործեցին
անդէն միւս ևս կամար. որ և եղև եկդ կամուրջ,
նման առաջնոյն: Եւ ըս այսմ մարթ էր գործել
անդէն և այլ բշմ կամուրջս: Այլ միանձունք բե-
նեդիկտեանք նեղել 'ի բազմուէ անտի մարգկան.
որք յաճախիւն անդր 'ի զնին այնր նորանշան գործոյ
բնուի, բաժանեցին զջու բուաղբերն 'ի բշմ առաջս.

որով և տկարացաւ քարացուցիչ զօրեւն նշ . ուստի
այժմ ջուլը նր պատեն քարեղէն կեղևանս միայն
շմարմնովք , յորոց վր 'ի բարձանց իջանեն . իսկ 'ի
տեղիս՝ Ը որս ուղիղ հոսին , ոչինչ ներդործեն :
Բնակիչք արուարձանին առ հորկ յաղթերէ աստի
ըմպեն . զի չիք այլ ջուր բարի , այլ ոչ վնասին :
Ծինէր , կմ ծին : Է քղք և գլխաւոր տեղի մասնա-
ւոր ինչ վիճակի մերձ առ տուրով գետ , որ 'ի ձեռն
վճռկանուե եղև մի 'ի յաւէա ծաղկել և բազմա-

մարդ քղքացն նէնգիս :

ՈՒԻՅ . 'ի հն' Ռուկոմակոս : Քղք փոքրիկ , բայց բա-
րեցն և գեղեցիկ , այլ բնակիչք նր սակաւ :
Եկտէրս . լատ 'Ազնու սէրսա , որ թարգմանի , Ջուր
շնչիւն : Գլխաւոր քղք դքուութեն տանն ոռլէանայ-
տա . լուզ գետով , 'ի գեղեցիկ դաշտավայրի , առ
որով է ջրհոր ինքնարուղին , որ եւսցել ալիս յարու-
ցանէ . սակայն ցուրտ է , և չունի մասնաւոր ինչ
համ : Մերձ 'ի տեղիս են տւերակք Մանթէնսիէ բեր-
դին . յորմէ գլխունին սորին քղքի տռնոյր զանուն :
Ազնէր : Քղք փոքրիկ , 'ի մէջ լերանց 'ի յապա-
ռաժուտ և յանրեր վայրի , և գլխաւոր տեղի Լինը-
տէ կոչեցել վիճակի . ունի գործարանս ասոնեղէն
գործունածոց , և երկաթեղինաց , այլ և թղթոյ . ուց

գործեն թուղթ բղմ :

Լև ի՞նչ : Քղք փոքր 'ի սմին նահանգի , զոր այժմ
արարին գլխաւոր տեղի Տէ լո հօթ լուսէ կոչեցեալ
նոր դաւառին :

Կահանգ ժը . Հիօննէ .

Կյս նահանգ 'ի հիւսիսոյ՝ ունի իւր սահման ըշ-
պուրկոյնը . յարեւելից՝ զտօֆինէ . յորմէ բաժա-
նի 'ի ձեռն սօն և ոօնը գետոց . 'ի հարաւոյ՝ զվիվիեր .
և զվէլէյ . իսկ յարեւելից՝ զօվէընը : Գլխաւոր գետք
նր են Ռուը . Սն . և Լուր : Երկիրն չն մասին պա-
րարտ է և արդասաւոր . այլ ուրեք ուրեք մւնդ 'ի
պօժոլէ պւռին , կաւուտ և անրեր . Ունի և բովս
ոպղնձոյ , երկաթոյ , և պատուական քարահանքս .
այլ և զտօփիկ . կմ զռնեխ , սլաղթել , որ է շապ . ար-
ջասալ , և ածուխ հանքացին . և յաւազուտս ոօնը
գետոյն գտտնին երբեմն և մանրիկ հատք ոսկոց :

Ունի իւր սեփական կուսակալ իշխանս, և ատենակալս. և պարագրեր զերիս կոմսութեա, կմ դաւառս. որք են Լիօննէ առանցնաչ, Փոռէ, և Պօծուէ.

Լիօննէ առանցնաչ :

Այս գւո Ը երկայնութեն՝ է իբրեւ 36 մղոն. իսկ ըլայնութեն և եթու 'ի ժմկս մերովնեան թագաւորացն գաղղիոյ, կառավար նր էր կոմս, կմ փոխանորդք նր. որք ըերկար ժմկս հկուկութեա ունեին ը արքեպահին լիոնի սակս սահմանաց իշխանութեա իւրեանց. Ապա 'ի 1573 եղեւ խաղաղութինս. զեկոմսն շնորհեաց եկեղեցւոյն լիոնի զայն ամ, զորուներ ՚ի լիոն քղքի. և եկեղեցին լիոնի փոխարէն էտ նմ զմեծագոյն մասն կալութեաց, զոր ուներ ը իշխանութեա իւրով 'ի պաժուկ գւուի: Ապա զինի իբրեւ 200 ամաց փիլիպոլոս արքայն անունանեան պեղեցիկ, երգումն հաւատարմութեա առեալ յալքենդուէն, անունանեաց զեւոս զայս Կանուսի. զի յառաջագոյն չուներ զայն անուն. թէպէտ և 'ի նախնումն կառավարեցաւ 'ի կոմսից, զոր հնդմ քղքական իշխանութեն շնորհեաց արքեպահին, և մայրեկեղեցւոյն լիոնի. վոկ կանոնիկով նորին եկեղեցւոյ կոմս անունանեին: Բայց ապա 'ի 1563 քղքական իշխանութեն անկաւ ը տրութեա թգրութեն գաղղիոյ:

Իսկ գլխաւոր տեղեք նր են այսոքիկ:

Լիօն 'ի հն' Լուիսունում. այլեւ Լուգրան սէգուսիացւոց որ և յետոյ կոչեցաւ Լիօն: Եւ դլիսաւոր քղք համօրէն նհնդին, հին և անսւանի. հիմնել 'ի զուկիոսէ փղանկասէ նախնի հռովմայեցի եպարքոսէ. առանցեաւն՝ ուր հռովմանոս այն է՝ ունը, և տաւոնառ է սօն, միանան ը միմեանս. և է մի 'ի բազմավաճառ քղքացն բարուոյ, 'ի պատճառս ուն գետոյն. որ առ շանկրտք նհնդւն քերելով, ձգք մինչեւ ցծով միջերկրական. որ յայսմ վայրի կոչի ծոց լիոնի Յամին չորս անդամ լիոնին անդ երեւելի տօնավաճառք: Տարածութի քղքին՝ է իբր Ը չափու չորդմասին փարիզու. 'ի 1765, էին 'ի նմ բնակիչք իբրեւ 120000. որք Ը մեծի մասին արհեստաւորք են. և դործեն ազգի ազգի մետաքսեայ ունկեթել և արծաթաթել կերպասս, և այլ պէսպէս ձեռակերպաւ. Յնջին ժմկս առաւելնաղկել էին 'ի նմ արդեստք. զի լոկուտայնափակք 'ի քղքի, և 'ի շրջակայ վիճակու

Նը՝ էին 18000. ող և 'ի ներածութե անց գաղղիոյ յիշտկեցաք. իսկ 'ի 1698 հազբւ ժամանիէր թիւն ց4000, սակայն տակաւին անոնանի էր սուկս իւրոց ձեռակերտաց. և վճռեկանութիւնը նը թարձակ էր յոյժ. զի ծաւալէր ը բովանդակ տրուեն գաղղիացւոց, այլ և 'ի սովանիա, և յիդալիա, 'ի զվեցցերի, 'ի գերմանիա, 'ի Ֆիանտրա, և յանդղիա: Բայց 'ի վերջին Ժմկս մեր իբրև անկաւ յարգ. մետաքսեայ զգեստուց տռ եւրոպացիս, գրեթէ առ հորկ խափանեցան այն հռչակաւոր գործարանք լիօնի. Թողը ըդ վերջին խուվութե ժմէնս, որ ևս առաւել երարձ զառերեաւութիւն նման այլոց վճռտեղեաց եւրոպիոյ: Այժմ ամ հնարիւք զհետ են լիօնցիք անդրէն մուծանել զյարդ գիպակաց և այլոց մետաքսեայ ձեռագործաց. վզ յորժամ 'ի 1802 աստ խըմբեցաւ Շախումբ ժողով նոր իդալիական հորկապեսուե առաջի սօնափառդեայ, լիօնցիք մետաքսեայ զգեստ ծանրագին պարգև ետուն սօնափառդեայ: Ապենու քղթիս նախագահ էր 'ի մէջ շրից արքեպաց. յի՛ ոււենայ, Թուրսայ, սանսայ, և փարիզու. յորոց մուրթ էր բովութել յատեան նը, և ունէր ը իւրե վեցեպսարանս, և տարեկան մուտա նրբե 4190 ոսկի: Բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն, և յայ. Ըստ երից կանոնիկոսական եկեղեցեաց, էին 'ի սմին քղթի այլ ևս 16 ժողովապեկն եկեղեցիք. և բղմմէնաստանք, և 3 անկելանոոցք: Ունի և երկու երեսելի Ճեմուրանս իմաստնոց. մի՛ վու գիտուեց, և բանասիրուե, հիմնել 'ի 1710. միւս ևս վստագատական արուենութից, և այլ ուսմանց. զրերկացահուե, աստղաբաշխուե, մեքենական և քիմիական արուենսատից, և բընազննութե, ևն: Փողոցք նը իբր 'ի բղմս նեղ են, բայց ունի բղմհայակապ շնորհածու, յորս յաւետ երելի է մինյերկուց մենաստնց, որ էր յշետնոց. որ ունէր գրատուն երեսելի լի բազմապատիկ լուսիր մատենիւք. և բարձր գիտանոց վստագարաշխութե: Եկեղեցին սբյն նիսերիոնի. և ասղարանք քղթին. և 2 մեծամեծ և վայելուչ հրապարակք. յորոց մինն յորում կառուցել կայր հեծել որման ժկ լրուդովիկոսի՝ մեծ է յոյժ, համեմատ և գեղեցիկ: Այս քղթ անուանի է յեկեղեցական պատմութիւն, զի շեկեղեցական ժողովք գումարեցան 'ի նմ. մին 'ի 1245. իսկ երկուն 'ի 1274. Ունի և 3 ամրոցս. և դինարան մեծաշէն:

Անու. Լո պրել. Գոնդրիւ. Սէն փոքրիկ քղթք:

Ք.

Թոռէ :

Այս դւռը ըստ տարածուեն գրեթէ հւնը է լիօննէ և ողօժօլէ դւռց միանգաւանայն . որ 'ի հն' ունէր իւր սեփական կոմս . այլ զինի պէսպէս անցից՝ 'ի 1532 ա ֆրանչիսկոս արքայ գաղցիոյ միացոյց զնա և թղթուեն գաղցիոյ . որ և բաժանի 'ի վերին , և 'ի ստորին . որոց գլխաւոր տեղիք են :

Մնակիղը . որ թարգմանի , Լեաւն պրիսոնի : Գըլիսաւոր քըլք սորին դւռի , առ վէզիշ գետով . իշխանանիստ էր , և բաց 'ի գլխաւոր եկեղեցւոյ իւրոյ , որ էր կանոնիկոսական , ունէր այլ ևս քանի մի եկեղեցիս և մենաստանս : Ու կարի ինչ հեռի 'ի քղքէ աստի գտանին ինքնաբուղիս աղբիւրք հանքայինք : Ֆիւր 'ի հն' ֆօրում սէկուսիանթրում . Կորդոստայ սէդուսիացւոց : Քղք փոքրիկ սորին դւռի , առ լուսար գետով . յնջագոյն յաւետ երեւելի էր , այլ այժմ ոչ նոյնողս : Ունչ կարի հեռի 'ի քղքէ աստի 'ի ժայռի միում է ինքնաբուղիս աղբիւր ծծմբային : Սէն իւլիէ : Քղք փոքրիկ 'ի սմին դւռի 'ի բարձրաւանդակի ' մերձ առ լուսար գետն . 'ի ծայրն արուարձանեայց նը՝ և աղբիւր մի ինքնաբուղիս , որոյ ջուրք ունին դհամ դինւոյ , և առողջարարք են : Սէն էթիւն դէ ֆիւրան : Քղք փոքրիկ 'ի սմին դւռի , առ ֆիւրան գետով . շէն , և բազմամարգ . որոյ բնակիչք ըստ մէծի մասին երկաթադործ են , և դործեն բաղմապատիկ զինս , որով բշմառաւորութիւն առնեն :

(Պօժօլէ :

Այս դւռը ըստ երկայնուեն է իբրև 30 մղոն , իսկ լայնութեն 24. և երկիր նը արդաւանդ է յոյժ . որ 'ի 1400 տունաւ լուգօվիկոսի ք. դքսին պուրապոյնայ . յորմէ ժառանգութիւն էանց 'ի տունն դքսից օռլէանեայ . որոյ գլխաւոր տեղիք են : Ռուսնէ , կմը Ռուսաննէ . 'ի հն' Ռուսունտ : Քաղաք վաղնջական 'ի սմին դւռի , առ լուսար գետով . յորում աստէն մարթ է նաւարկել . ուստի և սա է գլխաւոր աթոռ վճռկանաց . որք 'ի լիօնէ անցանեն 'ի փարէշ . յօռլէան . և 'ի նանթիւս :

Պօծիս: Քշք փոքրիկ 'ի պօժոլէ գւռի, առ փոքրիկ գետով. որ ունի ամբոց 'ի գլուխ լերին. յառաջադոյն երևելի էր, այլ այժմ ոչ նոյնողս:
Վիլլը Գրանչ: Քշք փոքրիկ, մերձ առ սօն գետ. յորում է ճեմարան վս բանասիրութե, հիմնեալ
'ի 1672:

Ի, ահանգ մէջ. Վիկարտի, կմ Վիկարտ:

Ունի իւր սահման յարեւելից՝ զբամբայնը. յարեւմը-
տից՝ զնօրմանտի. 'ի հիւսիսոյ՝ զնեվուցն մանկաց
անունանել. իսկ 'ի հարաւոյ՝ զնզգին դաղղիոյ. կալաւ
զանուն ըս դաղղիացի հագրաց՝ 'ի բնակչաց իւրաց.
որք սակս ժանտ և ցասմնուտ բարուց իւրեանց՝ 'ի
նախնի փարիղացւոց կոչեցան Փիտորի. յորմէ և նա-
հանգն կոչեցաւ Փիտորի, կմ Փիտորի. իրը թէ
խածառողք և կռւնասէրք. որք և այժմ ջերմ են
և եռանդնոտ, և դիւրացասումն, և զօրաւորք.
անկեղծք, և արձակաբերան, ցը բաց բերան. թշնամի
կեղծաւորական քշքավարուեց. յամառառք 'ի կար-
ծիս. հարաւարամիտք և աղխառասէրք: Գլխաւոր գետք
նը են. Սօմէ. 'ի հն' Սամարտ. և Սամնուտ. որ ելանէ
'ի թիւրաշ գւռէն, և յինկն ընկալել զայլ ևս բշմ
փոքրիկ գետս, բաժանի 'ի 12 փոքրիկ առաջս. որք
զինի հարուստ մի ընթացից դրձլ միացել գործենն
գետ մեծ. և հուսկյետոյ գնայ մաանէ. 'ի մանկա ան-
ռանել նեղուցն: Ունչ, որ և իւնէր, կմ Խարտ. գետ
մեծ, որ եւանէ 'ի նէնգէ աստի. և մտել 'ի կղզին
դաղղիոյ, գնայ մտանէ 'ի սիմել գետ: Բանչ. 'ի հն'
Քանչիսս. և Գառնեցիս. գետ երեւելի, որ ելանէ 'ի
դրւեն առթէ անունանել. և տալա գնայ զեղու 'ի
ծովն: Օւնչ. 'ի հն' Երդիւխա, ելանէ առ շահմանօրն
փերարտեայ, և գնայ 'ի ծովն: Ունի և այլ բշմ
փոքրիկ գետս: Երկիր նը դաշտային է և տրգա-
ւանդ. բերէ արմախ առատ, և գինի, և ազդս ազդս
պտղոց. ունի և արօտս խոտաւէտս, և անտառուն
բշմ. և ձուկն 'ի ծովէ, և 'ի գետոց. բայց միայն
պայտ սակաւ. յայն սակս բնակիչք նը փինկ փայտի
վառեն ածուխ հանքային ըս օրինակի անդղիսցւոց.
ունի և բշմ գործարանս մետաքսիայ կերպասուց.
(որք այժմ ըս մասին խափանեցան), և պէսովէս

ասուեղէն գործուածոց, և վշեղէն նրբանիւթ կտաւ լուց . ևն : Այս նէնդ է մի յառաջնոց անտի, որք անկան ը տրութ նախնի ֆրանկաց . և ամիէն մայրաքղք նր եղե աթոռ առաջին թժրց, որք թժրեցին 'ի գաղպահ : Եւ բաժանի 'ի վերին և 'ի սաորին :

Ա ԷՐԻ ՔԵՐԱՐՈՒ :

Ա երին փիբարաի ձգի ը արևելյա . և բաժանի 'ի 4 պէտու, որք ևն թիւերաւ . Վէրմանպէ . Սանիւ . և Ալիէնէ . զորոց զդլսաւոր տեղիս յ՛շիկայդ ստորագրեցուք:

Կիւ . 'ի հն' կուսիտ, կմ կուսիտ : Գլխաւոր քղք թիւերաւ քւուին առ ուեզ գետով . որ ունի գղեակ ամսուր, զոր բազմ անդամ պաշտրեցին թշնամիք, և բազմ ինասս գործեցին 'ի նմ . այս քղք յ՛շն կոչեր կուսունի . և ֆրանքսկոս տ'ի 1527 անունուաց շնագուսանի . որ այժմ բարձել է իսպառ :

Սէն իոդէն : Դղեակ 'ի սմին դւռի, որ անունանի է սակս մեծամեծ և պատուական հայելեաց, զորս գործեն անդ : Ու կարի ինչ հեռի 'ի տեղութէ աստի 'ի 1760 գտաւ տեսակ մի հողոյ, որ վտուի իրրե զփու փործն . սեագոյն է, և բաղկանայ 'ի ծծմբոյ խառն ը մասանց երկաթոյ . ձենր է բոլորակ, պատել 'ի բազմ կուզս . ունի հերս զօրէն սոխոյ . և գտանի 'ի 22 կմ 24 սանաշափի խորուե երկրի . հուր նր տռաւու է, և տեսական . և է պարարտացուցիչ գաշտաց, ոող փորձիւ ամեսաւ :

Սէն գունիւր . որ թարգմանի . Սը կունինտոս . 'ի հն' Աշկանուր վէրմանդըրամ . ի՞ր օգոստա վերմանդացւոց : Եւ գլխաւոր քղք վէրմանտէ դւուին, առ սօմմէ գետով . որ բաց յեկեղեցւոյն սբյն կունինտոսի՝ որ է մի չոյտակալ և ո գեղեցիկ եկեղեցեացն գաղղիոյ . յորում հանդուցել կան նշխարք նոոին սբյ, յորմէ և քղքն կաշաւ շանուն, ունէր այլ ևս 8 մէշտունին եկեղեցիս . և 5 մանաստանս արանց, և 2 կանանց . յորոց մի եր և արբայանիստ մենաստան քենեդիկուեան միանձանց միաբանուե սբյն մաւրսսի : Գլխաւոր վաճաւոք քղքիս՝ են, նրբանիւթ վշեղէն բեհեշտ ստատուականք : Զայս քղք 'ի 1557 առին սպանիացեկ : այլուետոյ անդրէն ը տրութ գաղպիացւոց նունացաւ :

Ուստի . կմ Ուսիւ և 'ի հն' Աշօգանիտ, կմ Ախորիւր : Եւ

ԴԱՄԱՎՈՐ ՔՂՔ ՍԱԱՆԹԷՌ ՊԵԼՈԲԻՆ, Առ ԷՌՈՐ ԳԵՍՊՈՎ.
ՈՐ Ունի Յ ԺՂՋԴԱՎՈՒԿՆ ԵԿԵՂԵՑԻՄ և Հ ԱՆԿԵՂԱՆՈԳՍ :
ՓԵՌԱՆՆԸ : ՔՂՔ ՓՈՔՐԻԿ, այլ ամուր ՚ի սմին ՊԵԼՈԲԻ ,
առ սօմմէ ԳԵՏՈՎ, ԽՍԱԱՆԱՆԻՄՍ . ՈւՆԵՐ Տ ԵԿԵՂԵՑԻՄ
ԺՂՋԴԱՎՈՒԿՆՍ . և 6 մենաստանս :

ԱՀԲԱՆ . ՚Ի ՀՆ՝ ԱՀՄԱՊԻԱՆԱՄ . և ՍԱՅՐԵՊՐԵԼՍ : Ե ԳԵՄԱ-
ՆՈՐ ՔՂՔ ՀԱՄԱՆՈՒՆ ՊԵԼՈԲԻ , ողջ և ՀԱՄԲՐԵՆ ՓԼՔԱՐ-
ՄԻՈՅ, մեծ և գԵՂԵցիկ ուռ սօմմէ ԳԵՏՈՎ . ՓՈՎՈՉՔ
ՆՐ ԼԱՅՆ ԵՆ և ուղիղ, և վայելուց . ԵՂԱՄԱՆԻՄՍ՝ որոյ
ԵՄԱՆ էր ը ալբերտաւ ուշյմայ . և ուներ ը իւրե-
780 ԺՂՋԴԱՎԵԱՈՒԽՍ . և տարեկան մուտք նր էին
ԵՐՐԵ 2614 ուկի . բաց ՚ի մայր ԵԿԵՂԵՑԵՈՅ, յորում
ասի լինիլ դլիոյ յովհաննու մկրտչին, ուներ այլ ևս
14 ԺՂՋԴԱՎՈՒԿՆ ԵԿԵՂԵՑԻՄ, և բղմ մենաստանս, և
ԵՐԵԿԵԼԻ ՃԵՄԱՐԱՆ մի գիտուեց, և բանասիրուե , այլ
և մնջամեծ դործարանս ասուելէն և մետաքսեայ
դործանածոց, և օհառաց . ևն : ԱՆՅ ՔՂՔ ՚Ի ՀՆ՝
Եղև առ ժմի մի արքայանիոա քղք թիքրցն դաղլիոյ :
Պատմի, թէ փերդինանտոս բելեան իշխանն առուլէ,
կը տուռլէ քղքին՝ որ է ՚ի սմին ՊԵԼՈԲԻ , ՚ի 1597 նոր
օրինսակ իմն հնարադործութեւու առնուլ զքղքս զայս
սպանիացւոց : Բանդի ոմանք ՚ի զինունորաց անտի
ծովտել՝ ՚ի հանդերձս գիւղականաց . բարձին ՚ի սայլի
ընդոյզ, և տանեին ՚ի քղք անդր . իբրև բայցաւ դուռն
քղքին առ ՚ի մաանել ոսայլին ՚ի ներքս . ոք մեղմով
իմն ընկեցին զպարկ մի ՚ի գետին ը մէջ դրան, և
ցրուեցաւ ընդոյզն . աղա մինչդեռ պատաղել էին
նք , ը որս և պահապանք դրանն ՚ի ժողովել զըն-
դոյզն , զինունորիքն որք դարանել նստէին զքղքաւ ,
յանկարծակի հասին ՚ի վր , մտին ՚ի ներքս , և տի-
րեցին քաղաքին : Բայց ենրիկոս դ փութով անդրէն
էառ . և ետ շինել ՚ի նմ բերդ . ամուր . ՚ի 1801 եղէ
՚ի սմին քղքի ժողով առ հիւպատոսութ պօնափար-
գեայ վո հաշտուե անգղիոյ ը գաղղիացնս , և ը դա-
նակիցս նց , յո ը թիքրին սպանիոյ , և ը հնրկապե-
սունն հոլանտացւոյ

ՔՈՎԱՒՅ . ՏԱՅ , կը ՏԱՅԱՅ . ՚Ի ՀՆ՝ ՏԱՅԻՆԳԱՄ . ՓԱՆԻ :
Ե՞ն փոքրին քղք սորին գեռի :

Աղոբին գերաբան :

Չգիյարեմանեան և 'ի հիւսիսային կողմն , և պարագրէ 4 դրաս որք են Փանթիել . Վլիդու . Պաւլուն . և Փայիլ ռետօնիստիս . զորոց զգլիսաւոր տեղիսն յուջիկայդ ստորագրեացուք :

Աշողէթու : Այսինքն է՝ Արբայեան գիւղ . իբրե զի յաջագոյն էր ուա գիւղ արբայանիստ վանաց սըյն իկարիստի . իսկ այժմ է քղք բարեշն և բազմավաճառ , և գլխաւոր տեղի փոնթիել դրուին , յարգաւանդ . և 'ի զունարձմալի հովտի . յորում սօմմէ գեան բաժանի 'ի բաշմ սուածու . և անցելը քղքն , յերկամասաւնս անջատէ զնոս . դիրք սորին քղքի կարի յարմարաւոր է վճռկանութե , ունելով հաղորդութելը ծով 'ի ձեռն սօմմէ գետոյն , և գլխաւոր վաճառք նը են արմատիք , իւղ . կանեփ , վուշ , առասան , օճառ , և պէսապէս ասունեղէն դործածք , մւնդ չուխայ . որ դրեթէ չէ ինչ ը հատ 'ի չուխայից անգղիացւոց , և հոլանտացւոց . գործեն անդ և գորգս , և ազգի ազգի կատաւս , այլ և հրազէնս : Ունէր 14 մզգդպանկն եկեղեցիս . և 15 մենասատանս կրօնաւորաց . և ժողովատեղի ասունտացն մալդայի . և երեւլի դպրոց մի : 'Ի քղքէ աստի են հուչակաւոր Շատիլք նիկողայոս . և կուլիելմոս սամիսոն . որոյ Շացոյցք բզմն նպաստեցին մեզ . սէտրոս տիւ վալ . և փիլիպպոս պրեդ :

Մանըլիւ . Ռառէ . Փանք ու ռեկոյ . Քաօնօս : Ին քղքք փոքրիկք 'ի փոնթիել դրուի :

Ան հայէտ . 'ի հն' Անդօնաւու : Քղք փոքր 'ի վիմիու դրուի , կառուցելու բերանով սօմմէ գետոյն , մերձ 'ի ծովն՝ որոյ սկիզբն եղեւ մենասատան մի հիմնել 'ի սկիզբն առվեց 'ի սըյն վաղերիստէ իլրեւ 'ի ճ13 . յորմէ և քղքն կուցեցաւ Ան հայէտ . այն է՝ որ վաղերիստ . իսկ մենասատանն էր 'ի ձեռս բենեդիկտեան միանձանց 'ի միարանուէ սըյն մաւրոսի . և է սա քղքք բազմավաճառ . 'ի նւհնդիստ նը յաճախեն յոյժ նաւք = Պատցուը . 'ի հն' կիսորիատում , կմ կիսորէատում . որ յետոյ կոցեցաւ Պանսիտ : Է ծովեղերեայ քղք , և գլիտաւոր տեղի համանուն դրուի առ լէանը գետով , բաժանել 'ի վերին և 'ի ստորին . որք իբրև 100 քայլեն . հեռի են 'ի մշմեանց : Ունի նւհնդիստ մէծ , պաշտպանել տմրոցաւ . այլ մուտ նը քժունարին է յոյժ :

յոյժ. ուր ոչ կարեն մտանել նաւք վհնկանաց, եթէ
ոչ 'ի մակընթացութե ծովու. յոջագոյն եղսանիստ
էր, որոյ եղսն էր չ արքեպառաւ ու էյմայ, և ունէր
չ իւրե. 277 ժղվդպառուիս, և տարեկան մուտս
իբրե 1742 ոսկի: Այս քղք հնդձ շրջակայ դւռաւ
իւրով, որոյ երկայնուին է իբրե 36 միլն, իսկ լայ-
նուին 24, յոջագոյն անկոնէր 'ի ֆիանտրա. այլ իբրե
անկաւ չ տրութ գաղղիացւոց, միացուցաւ ը փի-
քարտեայ. և յայն սակա ոմանք յօագրաց՝ մեկուսի
դասեն զու 'ի փիքարտեայ, իբրե մասնաւոր իմն
դաւառ:

Քայլ. 'ի հն' միալեռամ: Եւ գլխաւոր քղք փայիզ
ու էդօնքունիզ անունանել դւռաւին, 'ի վերջին սահմանա
փիքարտեայ. ծովեղերեսոյ, հզօր, և բջմզնու. ձե-
նիր է երկայն քառակուսի. և փաղոցքն ուղիղ և սու-
լայատակ: Ունի բերդ ամսուր, և նւհնգիստ պա-
տունական և ապահով, առ նեղուցան՝ զոր դաղ-
ղիացիք անունանեն Փա գըտուէ, որ թարգմանի անցք
քալեայ. և շղվդպուկն եկեղեցիս. մի 'ի քղքամիջն
անդ, և միւս ևս յարունարձանի. և 4 մենաստանու.
և շանկելանոցու և երեելի զինարան շինել 'ի ռիշիու-
կարտինալէն. որոյ պղնձաձոյլ արձանն կառուցեալ
կոյ 'ի հրապարակ անդը քղքին: 'ի քղքէ աստի' և
'ի տօվրէս քղքէն որ յանդղիա, յամ եօթնեակս ան-
ցանեն փղըրիկ նտւակք, հաղորդելով միլեանց ըղ-
վաճառս իւրեանց: Գլխաւոր վաճառք քղքիս և
դինի, ցքի, աղ, վուշ, կոգի, և երիվարք: Եշունաւէ-
գոս գ. Թքր անդղիոյ 'ի 1344 պաշարել զեղքու զայս,
այնչափ 'ի նեղն հասոյց զրնակիւս նիր, մինչեւ առ 'ի
ցոյէ կերակրոյ, բռնադատեցան ինքնին աաւ ըղ-
քլեն. և տիրեցին նմ անդղիացիք ամս իբրե 214.
մինչեւ 1558. յորում անդրէն առին դաղղիացիք: Յե-
տոյ 'ի 1594 առին սուանէպղիք. առաջ դրձէ անդղիա-
ցիք. այլ հուսկյեայ 'ի դտշնադրուեն վերվնիոյ՝ որ
է քղք փիքարտեայ, անդրէն դալածուցաւ դաղղիաց-
ւոց. և յայն սուիս դւռաւ այս կոցնցու 'ի բարբառ
դաղղիացւոց, փայիզ ու էդօնքունիզ, յո ' անդրէն
ստացական: Առա է համառօսագոյն անցք, կմ նե-
ղուց ծովու չ մէջ դաղղիոյ՝ և անդղիոյ. որոյ լսյ-
նուին է 18. և ուրենք ուրեք 20 մինչեւ 25 մզոն:

Ալբր: էւ քղք ամուր 'ի ճախճախուտ վայրի, ան-
ունանել Պատուի, որ ունի 19 ժղվդպուկն եկեղեցիս:
ունէ, կմ կիսէ: Բաշաք փղըրիկ 'ի ճախին վայրի =

‘Ա, ահանդ ժիկ . ‘Ա, օրմանտի . որ և
‘Ա, օրմանտիա ,

Անահանդ ըարձակ . որ ունի իւր սահման յա-
րեմատից զմանիքա անուանել նեղուցն , որ բա-
ժանէ գաղղիա յանդղիոյ . 'ի հարաւոյ զբրիտանիա՝
զմէնը , և զփերը . յարեւելից՝ զկշվին գաղղիոյ . և
զփեքարտի . իսկ 'ի հիւսիսոյ՝ զնախայիշոկեալ նե-
զուցն : Տարածուի նը յարեւմտից յարեւելս՝ և իբրեւ
180 մզոն . 'ի հարաւոյ ը հիւսիս՝ 9 մզոն : Կալաւ
զանուն 'ի նախնի նորմանեացւոց , որք ասսլատակել
'ի ծովու առ տրութն կարոլոսի , որոյ մականուն էր
ճաղատ , մտին յայս նկնդ . որ էր յառաջ մասն ինչ
հէռուստրիա Շին . և անդ հաստատեցին իւրեանց
բնուսկուի : Ապա 'ի 912 բռնադասեցին զկարոլոս
զահուանեալն պարզամիտ , առաջ նց զտեղին իբրեւ 'ի
վարձու . որոց ապա զօրացել աիրեցին ոչ միայն հա-
մօրէն նօրմանտիոյ , այլ և բէշմց այլոց ևս դւռաց
դտողղիոյ և անդղիոյ . ապա զինի պէսպէս պազմաց
փիլիսլուս օգոստոս թէր գաղղիացւոց 'ի 1023 միա-
ցոյց զնօրմանտի , ոնց և զայլ նհնդո 'ի մի թէրուեն
գաղղիացւոց : Ենրիկոս քետ սբյն լրտովիկոսի և
յաշորդաց նը զիւր իշխանուեին որ 'ի վը սորին նա-
հանդի . զոր մինչև ցդարն ժդ՝ ոմանք 'ի թէրցն
գաղղիոյ սովորուեն ունէին առաջ երէց որդւոց իւր-
եանց . որք և յայն սակս անուանեին դուքս նօրմանտ-
եայ մինչև ցժմկս ե կարոլոսի , որ կոչէր իմաս-
տուն . զի այնուհետև անդրանիկ որդեք թէրցն գաղ-
ղիոյ 'որք և էին ժաւանդք թէրուեն , կոշեցւն տօֆին ,
կմ դուքս տօֆինայ . զորմէ ունիմք յիշոկել և 'ի
ստորագրուեն տօֆինէ նկնդին : Գլխաւոր գետք նը
են Սիեն . Էռու . Իթան . Աշուել . Դիւլ . կմ Ռիւլ :
Այս նկնդ արգաստոր է գրեթէ ք զամ նկնդս
գաղղիոյ . յորմէ առաւել մուտս ըունի տրութին
գաղղիացւոց , ք յայլ նկնդաց . բերէ ազգս ազդս
արմուեաց . վուշ , կանեփ , պէսպէս բոյսս 'ի պէտս
ներկարարաց , այլ և գինի՝ բայց սակաւ , զորոյ զսլու-
կասուին լնուն 'ի ձեռն արուեստին կազմել ըմպել-
եաց : Ունի և պարարտարօսս , և սնասունս ը-
տիրս . և ձուկն առասա 'ի ծովէ , և 'ի դետոց . այլ

և տղահանքս 'ի ծովեղերեայս . և բովս երկաթոյ աւատո , և պղնձոյ , և ջուրս հսնքայինս , յորոց ումնիք տոռզարար են , և ջերմուկս , այլ և քարահանքս սլատուշական մորմարիոնքարանց : Առ ժմկօք նախնի հառվայեցւոց էր երկդ դւռ լիօնի . և առ թփրօք նախնի ֆռանկաց կմ գաղղիացւոց՝ էր մասն նէուստրիայ Շին մինչև ցտիրելնմ նորմանտացւոց : Ունէր սեփական օրէնս , և իրաւունս , սնուաննեալ իմաստուի . յայն սակս և կոչի Աշխարհ իմաստուէ . բնակիչք նր եռանդնոտ են , աչալուրչք , և ուշիմք քու ջտմիտք և յաջողակք յուսմօւնս գիտուեց և արուեստից , յաջողաձեռն և աշխատասերք . բայց անհնարին կուռարարք : Եւ ըհանրապս բաժանի յերկու մասունս , դու 'ի վերին , և 'ի ստորին :

Ա չըն նօրմանտի :

Այս մասն ճգի յարեւլեան կողմն սահմանակից փեքարտեայ . և բաժանի 'ի 5 դւռաս որք են լիունն , որ կոչի և Վետուն նշանդեղ . առ ՚ի զանազանութեն 'ի վիքսէն ֆրանսէզ անուաննել դւռակն , որ է ՚ի կղզին դաղվիոյ . Գրո . Պահ . Ժիուո . և Եղբէու . զորոց դպիխաւոր տեղիսն յոջիկայդ ստորագրեացուք : Ուստին , կմ Ուօսն . 'ի հն " Ուօտօնական . ապա կոչեցաւ Ուօտօնում , կմ Ուօտօնում : Է գլխաւոր քղք համանուն դւռի , ող և համօրէն նորմանտիոյ , և մի 'ի մեծադոյն , բազմամարդ , ՚ի բշմվաճուռ քղքցն դաղվիոյ . յերից կողմանց պատել բարձրաբերձ լերամբք . կառուցել առ սիէնը գետով . որ ըս մակընթացուե և տեղատուե ծովու՝ աճէ և նուազի . յորոյ վը ունի և կամուրջ սալայատակ , հաստատել 'ի վրնաւակաց . որ ըս աճման և ըս զիթման գետոյն՝ ելանէ և իջանէ . և ինչ ոչ ինասի : Ունի ճ արուարձանս . յորոց 'ի միումն գտանին Յ կմ 4 հսնքային աղբիւրք առողջարարք . և առունս 7200 : Արքեղուանիստ՝ որոյ արք Ենդսն յոջագոյն անուանէր նախատպատին առսպնորդ նօրմանտիոյ . և ունէր ը իւրէ զ եղուարանս , և տարեկան մուաս իբրեւ 6970 ոսկի : Մայր եկեղեցին նր մեծ է և հոյակապ . յորում են բշմ մեծաշէն դամբարանք թփրց , եղուաց , և մեծամեծ իշխանաց . ունի և Յ զանդակատունս . յորոց 'ի միումն է զանդակակ մեծ , անհւաննել զանդակակ ամբովսեան գէորդայ . 10 ոտնաշափ բարձրութե . նոյնչափ է և միջին արամադիծնր . իսկ կչիւ բոլոր շանդակին է Յ 6000 լիուրէ ,

որ առնել իբրև 14. 15 հզը օխայ : Բացյեկեղեցւոյ աստի էին անդ այլ ևս 36 ժղվագտկն եկեղեցիք . 56 մենաստանք . յորոց 4 արբայանիստ էին . և այլ բշմանաշէն շինուածք , և հրապարակք գեղեցիկք . յորոց 'ի միումն' որ ըստ գաղղիացւոց կոյէ Օ , կմ Վօ , կառաւցել կայր արձանն հռչակաւոր օրիորդին ոռւ լեանեցւոյ , զոր անդէն այրեցին , ձևացուցեալ 'ի ծունկս անկել առաջի կարուսի արքայի է : Նոյն պէս և 'ի նոր որգոստայն կանգնել կսյր միւս ևս արձան լուդովիկոսի ժե : Այս քղք ունի և գործարանս այլև այլ արունեատից :

Եւէկի . Մանքօթ : Են քղքք փոքրիկ 'ի սմին դւռի : Քաւըզէտ . (Քաւագեպէտ) : Քղքք փոքրիկ , այլ բաղմամարդ , 'ի գո դւռախն առ սիէնը գետով . ունի մի միայն ժղվագտկն եկեղեցի . և 2 մենաստանս , և անկելանոց մի : Զայս քղք 'ի 1562 առին կալվինականք . այլ զինի ամաց ինչ անդրէն ըստրուք թիգրին նունացնաւ :

Տէկ : Քաղաք ծովեղերեսյ , և դղեակ ամուր . որ ունէր 2 ժղվագտկն եկեղեցիս , և 8 մենաստանս : Զայս քղք 'ի 1694 քանդեցին անդղիացիք . այլ յետոյ վերստին շինեցաւ լաւ ևս քղառաջննի : **Ալէտ :** (Ալբանէտ) . Ու : Են փոքրիկ քղքք 'ի սմին գաւառի :

Կիւլնէլ . Կուսանէ : Են փոքրիկ քղքք 'ի պոկյ վեճակի . որ լեռնացին է և ճախճախուտուստիւ անքեր : Ժիսօր : Գլխաւոր քղք համանուն դւռի առ էփթ գետով . որ անսամանէր Պիտուանի , և ունի 3 արունարձանս . բայց մի միայն ժղվագտկն եկեղեցի . և յառաջարդոյն 6 մենաստանս :

Վենտէլ . 'ի հն' Վենտէլաւուս , կմ Վենտէլաւուս . Լիոն . Վէրնո : Են փոքր քղքք 'ի ժիսօր դւռի : **Եւէկի . 'ի հն' Մէնտէլաւուս .** կալել զանուն 'ի նախնի (կալելաշնուշ) , կմ (կալելաշնուշ) : Են քղքք փոքր առ իթօ գետով , և գլխաւոր տեղի համանուն դւռի . Եկսանիստու որոյ ենկս յոջն էր ըստրեպսաւու ուռենայ . և ունէր ըստրե 480 ժղվագտունիս . և տարեկան մուտու իբրև 1745 ոսկի . և բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն՝ էին 'ի քղքի աստ 2 ժղվագտին եկեղեցիք , և քանի մի մենաստանք : Մերձ յայս քղք 'ի հոյակալ և գեղեցիկ դղեակն նաւառուայ շինեալ 'ի 1686 :

Հանդէս ու կառ : որ թարգմանիս , գեղեցիկ նունդիստ : Են մասնաւոր իմն վիճակ պարունակել 'ի գո դւռի :

որ ունի իւր համանուն քղբ, և դշեակ առ դրամբ
աիէնը գետոյն, հիմեեալ 'ի ֆրանցիսկոսէ ա.յորմէ
և կոչեցաւ 'ի բարբառ գաղզ' Վիլլ քառակ. որ
թարգմանի, քղբ ֆրանցիսկոսի. ունի նւէնդիսա
պատուական. զոր 'ի 1562 առին ուկոնացիք, և ե-
տուն անդղիացւոց. այլ յամին որ զկնի՝ անդրէն

Շ երուբ գաղզիացւոց նուանցաւ :

Մաթիւսէիւ: Ե քղբ փոքրիկ առ լէզար գետով,
որ ուներ Յ ժղվդպտկն եկեղեցիս :

Ապրին Կօրմանդի :

Այս մասն Նօրմանտիոյ ձգի յարեմուեան կողմն ա-
ռաջնոյն, և բաժանի յերիս գաւառու. ոլք են
Գոյէն. Գոթանըն, իմ Գուաննին. և Ալանդն. զ-
րոց զգլիատոր տեղիս յոջիկայդ ստորադրեացուք ։
Գոան. (Գոյէն). 'ի ՀԱ' Գոտուման : Քղբ 'ի համանուն
կւռի իւրում, առ որով օռնը և օտօն գետք խառ-
նին 'ի միմեանս. ունի երկու տրուարձանու մեծա-
մեծու. և յառաջադոյն 12 ժղվդպտկն եկեղեցիս. և
16 մենաբտանս, և համալսարան երեելի հիմնել 'ի
1452. և Շեմարան բանասիրութե, կառուցեալ 'ի
1706. և հրապարակս գեղեցիկս. յորոց 'ի միումի'
որ է գլխաւորին, կառուցեալ կայը հեծել արձանն
լուգովիկոսի ժդի. Գլխաւոր վաճառք նր են չու-
խայ ազնիւ, և վերայ նրբանիւթ բեհեզդք :

Պայէն: (Պայէտուանի): Ե քղբ առ էուր գետով,
եպսանիստ. որոյ ենպսն եր Շ ալքեպսաւ ռուե-
նայ, և ուներ Շ իւրե 615 ժղվդպտունս. և տա-
րեկան մուտս իբրե 5230 ոսկի : Բաց 'ի մայր եկե-
ղեցւոյն՝ էին 'ի սմին քղբի 17 ժղվդպտկն եկեղե-
ցիք. 10 մենաստանք. և 2 անկելանոցք : Ցուէի
թէ սա է Ալքէգնու քղբն, զոր յիշատակէ պտղո-
մէոս. և դնէ 'ի դւռն պիդուկասեցւոց :

Սէն լ. յ. Սէն լանդոս : Ե քղբ առ վերը գետով,
որ ուներ 4 ժղվդպտկն եկեղեցիս. և 2 անկելո-
նոցս. և քանի մի մենաստանօ :

Լիւտո. (Լիվէանի): Ե քղբ առ օրողէս գետով.
յառաջադոյն եղսանփատ. որոյ եղսն անուանէր
կոմո շրջակայ վիճակի սորին քղբի. և ուներ ընդ
իւրե 580 ժղվդպտունս. և տարեկան մուտս իբրե
3485 ոսկի : 'ի սմին քղբի գործեն բղմէ կտաւս, և
պէսսրէս վշեղէն դործածու :

Հօնքը էսու : Եւ քազաք փոքր , այլ բազմամարդ առ գրամբ սիւնը գետոյն , ուր ունի նւհնդիմա յաջողակ . զոր 'ի վերջին թմկս շարձակեցին . և ժողովրդական եկեղեցիս :

Ալ ժանիսոն , կմ Ալ ժանիսոն : Եւ քղք առ օրնը գետ առվ . որ ուներ 3 ժղվդպտկն եկեղեցիս , և 4 մեծաստանս , և գործարանս կտաւուց , և պէսող առ ունեղէն գործունեածոց :

Տաճքոր : Քւը փոքրիկ 'ի վր սեպացել ժայռի , առ որով հոսի վառէննը գետ : Ոչ կարի ինչ հեռի 'ի քղքէ աստիք 'են ջերմուկք ծծմբահոտք , և բովք երկաթոյ :

Ալ անսօն : Եւ գլխաւոր քղք համանուն դւռի , և մի յիշեալի քղքը նորմանտիոյ , յոր նստին սպարապետք , առ սարթէ գետով . որ ուներ 2 ժաղովրդական ապետական եկեղեցիս . 6 մեծաստանս . և 2 անկերանոց :

Անն . 'ի հն' Սայի , կմ Սայի : Եւ քղք առ օռնը գետով , եղանակիստ . որոյ եղան էր ը արքեպոսաւ ոռւենոյ . և ուներ ը իւրե 500 ժղվդպտուիս , և տարեկան մուտս իւրե 1395 ոսկի . և բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն , էին 'ի նմա այլ ես 5 ժղվդպտկն եկեղեցիք . 2 մեծաստանք . և 2 երեկոյ դալրոցք :

Այսէ : Քղք առ համանուն գետով . յորում էին 5 մեծաստանք . և գործարանք կտաւոյ :

Մորթայն . 'ի հն' Մերիտուիսմ : Քղք փոքրիկ առ լորէ գետով . որ եր գլխաւոր աեղի մասնաւոր կոմունիթե :

Թագրեյնէ . (Թագրինի :) Եւ աւան մեծ առ պոկի գետով . և գլխաւոր տեղի մասնաւոր կոմունիթե . որ ունի գղեակ գեղեցիք յոյժ . և 2 ժղվդպտկն եկեղեցիս :

Ալ աննէ . 'ի հն' Ալ գրիտանդէ , կմ Ալ գրինիք : Եւ քաղաք 'ի վր լերին առ սիէ գետով յուղագոյն եղանակիստ , որոյ եղան էր ընդ արքեպոսաւ ոռւենայ . և ունի ը իւրե 180 ժղվդպտուիս , և տարեկան մուտս իւրե 1310 ոսկի . և բաց 'ի մայր եկեղեց" , էին 'ի նմ այլ ես 3 ժղվդպտկն եկեղեցիք . և մեծաստան մի : Լեռու սիյն դույէլի : Քղք փոքրիկ , և գղեակ ամուր , 'ի վր ժայռի 'ի մէջ ծովու . առ որ 'ի ժմէս տեղատուն ծովու՝ մարթէ է գնալ ը ցամաք և հետիուս : 'ի 709 շինեցաւ սինդ եկեղեցի յանուն սիյն մէքսոյելի հրեշտակապետին , որ յետոյ տունաւ թէնեցիկան միանձանց . որ և էր պւխտատեղի :

Ըերպութիւն . որ կոչի և վիազատ իւսաբն : Ի քըք և նաւահանգիստ 'ի գօթանթէն դւռի . որ ը Ժմկս Ժմկս
բշմ քանդմունս կրեաց յանդղիացւոց :
Գառափան . և Գոնոբան . 'ի հն' Գոստանցիս : Գլը
եղանակիստ . և գլխաւոր տեղի համանուն դւռի .
որոյ եպսն էր ը արքեպոսաւ ուռէնայ . և ունէր ը
իւրե 550 ժղվդպտուհն . և տարեկան մուտս իրրե
1920 ոսկի :

Վալյան . 'ի հն' Վալյան : Է երեելի քըք գօթան
թէն դւռին , 'ի մեջ ձորոյ . մերձ յաւերակսն նախ
նի ալունայ , կմ լոնիսց քըքին . բազմամարդ . ու
նի բնակիչա իւրե 12000, յորս են բշմազնուակսնք .
ունի 2 ժղվդպտէն եկեղեցիս . և մեհաստանս 3 . և
2 անկելանոցս : Հանդէպ նօրմանտիոյ յարեմուետն
կողմն գտանին քանի մի կղզիք , որք այժմ են ը իշ
խանսւթք անդղիացւոց . յորոց գլխաւորն է հետա
գայդ :

Ժերմէյ . 'ի հն' Կեսարէտս : Է կղզի իրրե 15 մղսնուա
հեռի 'ի նօրմանտիոյ . և 30 մղսնաւ 'ի բրիտանիոյ :
Երջակատ նր է 11 մղսն . և օդն առողջ , և երկիրն
արդասաւոր . բայց ասի , թէ ոստան գորտն բշմ
գտանի անգ , մինչեւ 'ի տունս մոտանել . յորմէ մե-
ծասկէս նեղին բնակիչիք տեղւոյն : Գլխաւոր տեղի
նր է ԱԲ եւլիս :

Կահանգ ժե . Տրիտանիս . ը գաղլ Պրէթայն :

Այս նէնդ գաղլեոյ օնունանեալ Փոքր բրիտանիա .
առ 'ի զանազանուն է 'ի հիւսիսային մեծ բրիտու-
նիոյ . որ այնինքն է ինկիլտէռուա , ունի զանուն 'ի
բրիտանացւոց անտի . որք իրրե 'ի կէսն է դարուն
տարագրեալք 'ի բրիտանիոյ կղզնոյն յանդղիացւոց
և 'ի սաքսոնացւոց , եկին տիրեցին այսմ մասին
գաղլիոյ : Ալսկա 'ի 1532 զինի բազմոց պտղմոց 'ի
ձեռն խնամուե միացուցաւ ը թքրուեն գաղլիոյ 'ի
ֆրանչիսկոսէ ծ . գաղլացւոց արքայէ : Եւ է իր-
րե թերակղզի յամկողմանց շուրջ պատել 'ի մածէն
ովկիտնասէ , բաց յարեելից կուսէ . ուր ունի իւր
սահման շնօրմանտի , զմէնը , զանժու , և զփոյէթու :
Երկայնութէն նր յարեմանից յարեելը՝ է իրրե 180

մղոն . իսկ լայնութիւն 135 . բայց ուրեք ուրեք նեղեց : Օդ նր ըարեխառն է , և երկիրն լեռնային , մենդ ՚ի վերին ըրիտանիա . արմտիս սակաւ բերէ , ոնզ և գինի , այլ ունի արօտու յուռաթիս , և անասուն բլիմ . ուստի և գլխաւոր վաճառք նր են երիվալք , և կողի , ոնզ և պէսողէս կտաւք . զի վուշ և կանեփ բերէ առատ : Վաճառականուն նր ծաղկել է յոյժ ՚ի պատճառս բազմապատիկ քաջադէպ նւհնդստից , որոք դատանին ՚ի ծովեղերեայս նր : Այս նհնդ ունէր իւր մասնաւոր գերագոյն ատեան , և սեփական օրէնս , և սահմանադրութիս . և նախարարս . յորս էին եկեղեցականք , Տական աղնուականք . քաղաքացիք և դիւղականք , զրու արքայն գաղղիոյ յերկու ամին միանդամ գումարէր ՚ի ժողով . այլ այժմ գլխովին փոփոխել է այս եղանակ կովարուել նր : Բաժանի ՚ի վերին և ՚ի ստորին . վերինն՝ դրձլ բաժանէր ՚ի 5 եղանականս , կմ վիճակս , իսկ ստորինն՝ ՚ի 4 . զորոց զգլիսաւոր տեղիս յուջիկայդ ստորագրեսցուք :

Կալետառը պէշետ վերին բրեփանիոյ :

Աւանաւ . ՚ի ՀՆ" Հաեդանէս , կալել զանուն ՚ի նախնի (Հաեդանայուց) , որք երեելի էին ՚ի մէջ արմօրիկեցւոց . երբեմն կոչեցաւ և գոնտագէս : Ե գլխաւոր քղթ համօրէն նհնդին առ վիլէնը գետով . հին և անուանի , եղանակիստ , որոյ եղան էր ընդարքենդսաւ թուրսայ . և ունէր Ը իւրե 263 ժողովրդապետութիւն . և մուտս յամին իբրե 1220 ոսկի : Բաց ՚ի մայր եկեղեց" . էին ՚ի քղթի աստ 8 ժողովրդապետական եկեղեցիք . և 18 մենաստանք : Անդէր և աթոռ գլխաւոր դիւանի համօրէն նհնդին : ՚լանէ , կմ ՚լանին . ՚ի ՀՆ" Գ.օնդիշինգում , կմ Գ.օնդիշինում . կալել զանուն ՚ի նամնետացւոց՝ որ էին մասնաւոր ժղիշտ յարմօրիկեցւոց անտի . Ե գլխաւոր քղթ իւր համանուն վիճակի , ը կարգի եկդղինի ունայ . քղթ երեելի , և բազմամարդ առ լուար գետով . եղանակիստ . որոյ եղան էր Ը արքեղուաւ թուրսայ . և ունէր Ը իւրե 212 ժղիշտութունիս . և մուտս յամին իբրե 2615 ոսկի . և բաց ՚ի մայր եկեղեց" , էին ՚ի սմին քղթի 14 ժղիշտութէն եկեղեցիք . և 14 մենաստանք , և 2 անկելանոցք , և համալսարան երեելի , հիմել ՚ի 1460 : Մեծանու ծաղկել է

շնմ վճռկանութեն . և լի են 'ի նւհնգիստու նր նա : քեկեալք յամբրիկոյ , և յայլ կողմանց թը : Բնակիչք քղքիս յառաջագոյն գրեթէ առ հորէ կալվինուկան էին . որոց 'ի 1598 ենրիկոս դ . ետ ազատուի հրապարակաւ կառարել զպաշտամունա իւրեանց . այլ 'ի 1685 լուդովիկոս ժդ . նանբացոյց զայն ազատուի : Ըստ պէտան : Քղք փոքրիկ , որ ունի 650 տունս .

և մի միայն ժղվդպեկն եկեղեցի :

Սէն Տալ . 'ի հն' Մատվիլամ . և Մատվօլիխ : Եղիսաւոր քղք համանուն վիճակի յնջագոյն եղիսանիստ . որոյ եղիսան էր ը սրբեպսու թուրսայ . որ և էր իշխան քղքին . և ունէր ը իւրե 160 ժղվդապետուիս . և մուտոյամին իբրե 3050 ոսկի : Եշւ է սա քղք բաղմավաճառ՝ կառուցել 'ի փոքրիկ ինչ կղզի , երբեմն Մբ ակարսն անունանել . որ դոյզն իմն մասամբ հողոյ կցել է ը ցամաք : Ունի նւհնգիստ մեծ , ուր կարի յաճախիեն նաւք . բայց դժուարին է մուտ նր , վս ապառաժուտ դոլոյ վայրացն շուրջ զնովաւ . և բերդ ամուր 'ի գլուխ բլոյ , և այլ ևս ամրոցս կառուցելս 'ի վի ժայռից առ նւհնգիստին նր : 'ի 1695 պաշարել անգղեացոց զայս քղք , բղշ ժուաս հասուցին նմ . բայց ոչ կարացին առնուլ : Եւ 'ի 1758 'ի Առլիտօր անունանեալ նւհնգիստի այրեցին անգղիացիք իբրե 80 նաւս դազգիացոց . յորս էին երկու նաւք սլաղմի , և բջմ նաւք ասպատակառութաց . ը նոսին և զբումարանն կարասեաց նաւուց : Ասի թէ 'ի գիշերի մինչդեռ փակել են դրունքքազքիս , բաղմուի մեծամեծ շանց արձակին արտաքոյ քղքին , առ 'ի աղդ առնել զյանհարծահաս յարշակումն թշնամեաց . վս զի յաճսիսեն տնդ ասպատակաւոր հենք ծովու :

Տօւ . 'ի հն' Տօւ : Եղիսաւոր քղք համանուն վիճակի կառուցել 'ի ճախին վայրի . ուստի և ոգ նր յոռի է , և բնակիցն սակաւ , և քղքն փոքր . որ յնջագոյն եղիսանիստ էր ը արքեպսու թուրսայ . և եղիս նր էր իշխան քղքին . և ունէր ը իւրե 80 ժղվդպատուիս , և տարեկան մուտս իբրե 1920 ոսկի . Մն պրիւ . որ թարգմանի . Մբ բրիսկոս : Եղիսաւոր քղք համանուն վիճակի կառուցել ը մեջ լերանց . իբրե միով մղոնաւ հեռի 'ի ծովէ . ունի նւհնգիստ փոքրիկ . եղիսանիստ 'որոյ եղիս էր ը արքեպսու թուրսայ , և էր իշխան քղքին . ունէր ը իւրե 200 ժղվդապետուիս , և տարեկան մուտս իբրե 1920 ոսկի :

Վաշինանը պեղէդ սպորին բրեգանեց և

Ուշին-էն. 'ի հն' Պրետօքիում. իսկ 'ի բռւն բար-
րառ բրիտանացւոց Լանթրախտա: Եւ գլխաւոր
քղք իւր համանուն վիճակի, կառուցել առ ծոցով
ծովու 'ի վր ցամաք կղզւոյ, որ կոչ Պրեքօր. յոր-
մէ և քղքն կալաւ զանուն. յշջագոյն եղուանիստ,
որոյ եղսն եր ը արքեղուաւ թուրսայ. որ և եր
եւսան քղքին. և ուներ ը իւրեւ 70 ժղվդապետու-
թիս. և տարեկան մուսաս իրրե 1745 ոսկի:

Մոռլ, կմ Մօնրըն. 'ի հն' Մօն ուշտուս. որ
թարդմանի, Լեռն զիջական: Եւ քղք փոքրիկ, և
նւէնգիտ պատռնական 'ի վր գետոյ միոյ. ը որ 'ի
Ժմկո մակընթացուե ծովու նաւք դնան մինչև ցքա-
ղաք անդր:

Աւն իւլ + ւ լիօն: **Ա**յսինքն՝ Աբ պօղոս լիօնի. կօ
պարզապէս Լիօն. և Լիլիօ: Եւ գլխաւոր քղք հա-
մանուն վիճակի մերձ 'ի ծովն, կալեալ զանուն 'ի
որ եղսէ ում ննէ, և 'ի լիօն անուանել շրջակայ
վիճակէ. յշջագոյն եղուանիստ, որոյ եղսն եր ը
արքեղուաւ թուրսայ. և ուներ ը իւրեւ 120 ժղվդա-
պետութիս. և մուտսյամին իրրե 1310 ոսկի:

Ջան-ը: Ճավեցերեսայ քղք փոքրիկ, այլ հզօր. և
մի 'ի գլխաւոր նւէնգստից գաղղիոյ. որ վու մեծի
ապահովուեն յամ հողմոց բռնուել, կոցեցաւ Առա-
գաստ, կմ Սենեակ նաւուց. որ ունի 'ի պատապա-
րուե իւր դղեակ ամրակուա, և աշտարակ, և ամրոց
'ի գլաւի շառյը լիրին. բայց մուտ նր դժուարին է-
և վտանգաւոր ստէս ժայռից, որք սփռել կան 'ի
աստակս ծովու ծածկել ը ջրավ: Ուներ 2 ժողո-
վրդապէնին եկեղեցիս. և դպրոց մի երեելի. որ յա-
ռաջադոյն եր ը ինտամարկու ը յնեանց: 'ի 1752 հառ-
տառեցաւ 'ի նմ ձեմուրան մի արհեստի նաւարկու-
թե. և 'ի 1750 'ի հարսւակողմն նւէնգստին արկան
հիմնենք մեծի շնորհածոյ, յոր հանգերձեալ են շի-
նել զինորան, և շտեմարան մեծ վու ամենատեսակ
էարաւեաց նաւուց. և այլ տեղիս վու այլ և այլ պի-
տոյէց: 'ի 1694 բազմապատիկ հնարիւք գուն գոր-
ծեցին անդզիացիք. պատամբ ածել զայս նւէնգիտու,
այլ չեղեն կարօղ զգեմ ունիլ անսպարտելի քաջուե
դաղլիացւոց: 'ի վերջն դժնդակ պտղմիս որ յայս
ամ աւարտեցաւ. և ծնւէնգիս դաղլիացւոց: 'ի սում

կայր ամրացեալ:

Ռենտանը . 'ի հն' Ռենտանդիս : Եղ կղզի փոքրիկ հանդէալ պուէսթ քղբին . որոյ շրջապատն է իրքեւ 24 մղոն . և անուաներ Մարտեղութի . որ այն ինքն է՝ սահմանակալ իշխանութի . և էր ը իշխանութե ռիու անուանել տոհմին . ունի ամրոց 'ի պաշտպանութե նւհնգատի իւրոյ յերեսաց ծովային հիմից . և առ նովաւ աշտարակ , յորում 'ի գեղեցի լուցանեն լապտեր յառաջնորդութի նաւորդաց . որք մտանեն 'ի նաւահանգիստ պետսթայ :

Քիմիք , կմ Գրունչաւ . որ կը և վառեն իւլւիէ . որ թարգմանի . Եղջեւր գաղղիոյ . յայս անուն անուանել 'ի գրից շրջակայ վիճակի իւրոյ . որ Եղջեւրանման ձգի 'ի ծովին , Եղջիւրոր քղբ իւր համանուն վիճակի . առ օտէր գետով . յոր յայսմ վայրի խառնի և պէտէթ վտակ . եղջանիստ էր . որոյ Ենպոն էր ը արքենպաւ թուրտայ . և էր իշխանքաղաքին . ունէր ը իւրեւ 100 ժղվդպտութիս . և տարեկան մուտս իրքն 1920 ոսկի : Բաց 'ի մայր Եկեղեցւոյն , էին անդ այլ ևս քանի մի եկեղեցելք . և Յմնաստանք : Այս քղբ և տեղի աքսորանաց տարգրելոցն յարքունեաց փարիզու :

Վաննը . 'ի հն' Տարիեթիւս , այլ և Վէնեցիա . յայս անուն անուանել 'ի նախնի Վէնետացուոյ : Եղ գլխաւոր քղբ իւր համանուն վիճակի առ ծոցով ծավուենպանիստ . որոյ Ենպոն էր ը արքենպաւ թուրտայ . և տարեկան մուտս իրքն 2091 ոսկի . որ և էր իշխան քղբին . բաց 'ի մայր Եկեղ' էին 'ի քղբի աստ այլ ևս քանի մի եկեղեցելք , և մենաստանք . և ունի 2 արուարձանս , յորոց մին մեծ է ք զբուն քղբն , այլ և նւհնգիստ մեծ , որ է մի 'ի քաջարէալ և յապահով նւհնգիստիցն գաղղիոյ :

Փօրթլուի . որ թարգմանի , 'Անգիստ-ալոսիսի , կմ լուդովիկոսի : Եղ քղբ . և պատուական նւհնգիստ . որոյ գլխաւոր գաճաք են սարտել ձուկն , և օծաձուկն . վո զի շրջակայ ծով նր բերէ ձուկն առատ , թնդ զայս ազդ ձկանց : Լուդովիկոս ժկ կառոյց առ ոտլին նւհնգիստիւ ամրոց . և զայլ ըղմ շնութիս գործեաց սնդէն . յայն աօկս յանսւն նր կոչեցաւ . զի յաջ Պլատէ կոչէր :

Հեննեպոն : Եղ քղբ փոքրիկ առ պլավէ գետով , բաժանել յերիս թազա . յորոց մինն կոչի նոր քղբ . երկիդն պարսպել . երդին հին քղբ . և ունի 2 եկեղեցիս և եթ . և փոքրիկ նւհնգիստ :

Ա. Օքէնք: Եւ քըս փոքրիկ առ փօրթլուի ան ու անել ծոցով. որ և է երկելի նւհնդիստ, և դըլ. խաւոր տեսի վճնկանուե ընկերուե վճնկանաց ար եկեան հնդկաց: Հանդէպ այսոր նւհնդստի 'ի հա բաւակողմն՝ գտանին քանի մի կղզեք 'ի ծոցն կառ դօյնայ. որոց գլխաւորն է հետագայ կղզեգ:

Պէւ իշէ. որ թարգմանի, Գեղեցիկ կղզե. 'ի հն' Գոցնեղոս: Եւ կղզի իբրև 18 մղոնտւ հեռի 'ի ցա մարքն. երկայնուեն նր է իբրև 18 մղոն. իսկ լոյ. նուլին 6. որ գրեթէ յամ կողմանց պատել է բարձ րարերձ ժայռիւք. ը երիս և եթ տեղիս մարթ է մերձենաւ և մտանել 'ի նա. յորոց գլխաւորն կոչ Փալէդ. որ և է ամրոց հզօր. իսկ գլխաւոր տեղի կղզւոյս կոչի Պէնիոս. որ է աւան փոքրիկ. 'ի 1761 առին անդղիացիք զայս կղզե, այլ յետոյ անդրէն դարձուցաւ առ գաղղիացիս:

Ա. ահանդ ժղ. Ոօկնու:

Ա նախնումն Բիւրաշիս անունանել 'ի նախնի Բիւ րանացաց, կմ Բիւրալացաց. 'ի հարաւոյ ունի իւր ստհման զանկութէ, և զօնի, և մասամբ իմն զւենթօնմ. յարկելից՝ զմարշ, և զպէռուի. 'ի հիւ սիսոյ զթուրրէն, և զանժու. իսկ յարկեմոից՝ զով կիանոս: Երկայնուեն նր յարկեմոից յարկելս է 14 մղոն. իսկ 'ի հարաւոյ ը հիւսիս՝ իբրև 66 մղոն Գլխաւոր գետք նր ևն Վէն. Գրէնդ. ևն: իսկ արդասաւորուի նր ոկեսղէս և ը պէսպիսուե տեղ եաց. բայց ը հանրանկս ասի, թէ արդաւանդ է. բերէ արմոխս առատ. ունի և պարարտարօսաս. և անտառուն բջմ. ուստի և գլխաւոր վաճառք նր է արջառ, ջորի, երիվար, և ասր: Այս նահսնդ անունանեցաւ Դիտուի 'ի մէծէն կարոլոսէ. որ յետոյ տունաւ վարձանս լեռնորայ գոտեր վերջին դքսի ոջոնիդանիոյ. այն է՝ լանկըտօքայ. որ ամուսնուցաւ ը ենրիկոսի անդղիացւոց արքայի. զոր յետոյ կալու փիլիպպոս օդոստոս. և 'ի 1259 ք ենրիկոս արքայն անդղիացւոց ետ զայն գաղղիացւոց. բայց յետ այնորիկ 'ի մէջ այս երկուց թէրուեց բիշման գամ մէծամեծ երկպառակութիք ծագեցան վո սորին նկնդի, այլ յաւմաց անտի 1436. եկոց մնաց ը

Թրուք գաղղիացւոց: Որ և բաժանի ՚ի վերին, և
՚ի ստորին. զորոց զբլսաւոր տեղիսն յառաջիկայդ
ստորագրեացուք.

Ա կրին Փօքէբու:

Փուասինը, կմ Փաեեիներ. (Փօքէբինը). ՚ի հնաւլ-իւն-
տօրիդ-ամ: Լ դլխաւոր քղք համօրէն նհնդին
առ դլաէն դետով, հին, և ը տարածուե մեծ գրե-
թէ ք զամ քղքս գաղղիոյ զկնի փարիզու, այլ ան-
շուք, աւերակ, և ամայի ՚ի բնակչոց եղանակատ,
որոյ ենպոն էր ը աղքենկաւ ալուրտոայ. որ և ունէր
ը իւրե 722 ժղվդասկետուիս . և տարեկան մուտք
նր էին իւրե 1920 ոսկի: Մայր եկեղեցի քղքիս՝
մեծ է յոյժ, այլ անզարդ և անշուք, ը ձեռյ նախ-
նի գթաց. և բաց յայսմանէ էին ՚ի քղքի աստ այլ
ևս 4 կանոնիկոսական եկեղեցիք. 17 ժղվդպակիք.
21 մենաստանք, բաց ՚ի չորից արբայանիստ վանաց,
և համալսարան երևելի, հիմնել՝ ՚ի 1431. և այլ ևս
2 մեծամեծ գպրոցք. և 3 անկելանոցք: ՚ի 1687
՚ի մեծ հրապարակին՝ բնակիչք քղքին կանգնեցին
արձան ՚ի պատիւ լուգովիկոսի ժիք: Գտանին ՚ի
նմ և մասցորդք ինչ շնուռածոց նախնի մեծագործ
հռովմայեցւոց, ոտք ամփիթէատրոն մի յորում այժմ
պարտեզք են, և խրճիթք. և կամար յաղթութէ,
կմ լաւ ևս ասել՝ դուռն կառուցել՝ ՚ի բերան փողո-
ցի միում. յօրմէ շիք մնացել ինչ այժմ, բայց եթէ
կումարն, և շ սիւնք: Լոյնպս երևելի են և տուն
խորհրդոյ քղքին, և մեծ աշտարակն՝ որ առ նո-
վաւ. զոր ռամիկք համօրին գործ նախնի հռով-
մայիցւոց, բայց տեսանին ՚ի նմ յայտնի նշանք, թէ
յետոյ շինեցան: Կարոլոս է աստ փոխադրեաց
զմեծ ժողովն, կմ զփառլըմանն փարիզու ը բախն-
դակ ժմին՝ յօրս դաղղիացիք ունէին պտղմ ը ան-
դիացիս. և ինքն ևս անդ հաստատեաց զբնական-
իւր: Անուանի է այս քղք վը ողազմին՝ որ եղեւ առ
նուլաւ ՚ի 1356. յորում կալանաւոր եղեւ յովհաննէս
ողբայն սնուզզիացւոց: ՚ի ոմին քղքի դործեն բշմ
ձեռնոցս, և սանտոր, այլ և սունաղանս, և դլխարկս
վը բնակչոցն ամերիկոյ:

Վեր: Քղք բաղմալանու, առ սէուր գետով. որ
ունէր շ ժղվդպետին եկեղեցիս, և 9 մենաստանս,
և անկելանոց մի, և գործարանս ասունեղէն գործ-
ուածոյ:

Ուժութեա: Քղթ շինեալ ը կանոնաց 'ի գերահոցակ
ռիշլիու կարդինալէն. ունի և գղեակ ամուս առ
ամապը փոքրիկ գետով:

Լուգօն: Եւ քղթ, որ ունի 2 ժղվապեկն եկեղեցիս.
և 8 մենաստանս: 'իսմին քղթի գտանին և այժմ
բիշմ կալվինականք, զորս բղմք բազմօրինուկ աշխատ
ելեն 'ի գարձուցանել յուղափառ հաւատու, այլ
չեղեւ հնար:

Ապօրին գունու:

Ասուն: Եւ քաղաք 'ի հահինս, ուստի և օդ նիշ
թանձր է և ինասակար. յուջադոյն ենդստնիստ,
որոյ ենդսն էր ը արքեպոստ պուրտօայ. և ունէր Ծ
իրեւ 230 ժղվապետութիւն. և տարեկան մուտս
իրեւ 1000 ոսկի. և բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն՝ էին
'ի նմ մի ժղվապեկն եկեղեցի, և 2 մենաստանք:
Լէս սաղւը գունու: Եւ քղթ ծովեղերեայ, և փոքրիկ
նուհնգիստ. որոյ բնակիչք քաջ են 'ի նաւարկութեն:
'Առաջ մունիք. որ թարգմանի, Աեաւ մենաստան.
կողի և կուլի այ: Եւ կղղի բազմամարդ յարեմուեան
կողմն սորին նահանգի, երկայն իրեւ 9 մզոն:
Քօնդընէ ըւ գունէ: Եւ քղթ բարեցէն առ վենու գե
տով. որ ունի 3 ժղվապեկն եկեղեցիս. յուջադոյն
և 5 մենաստանս, յորոց մին էր յուեանց:

Կահանգ. ժէ. ժղ. ժթ. (Յնի. Աէն թոնժ. Անկումէ :

(Կ) սյսուիկ երիս նահանգս 'ի մի գասեցաք, իրը
զի փոքր են. զորս յաւելու գաւառս արժան է
կոչել. ք նահանգս:

(Յ) նէ :

**(Յ) նի. 'ի հն' բահոստալանենպիս. որ թարգմանի Գեոզ
կմ Վեհակ ալանեան: Եւ նհնգ փոքր. որ 'ի
հարաւոյ և յարեւելից՝ ունի իւր սահման զուէնթօնժ.
յարեմուից՝ զովկիսանոս. իսկ 'ի հիւսիսոյ՝ զիսէթու:**

Գլխաւոր գետք նը են շարանթ , սէցւր , որ ելու նէ 'ի փօկթուայ . և ապա յինքն ընկալել զայլ ևս գետս , Շարձակի յոյժ , մինչև լինել նաւարկելի . յետոյ իառնի 'ինմ և վանտիէ վտակ : Ունի բղմ պատուական նւհնդիսոս . Երկիր նը ըստսին ան շրդի է , և ըստսին լհային , ուստի և օդն չէ այն շափ ինչ լսւ , սակայն բերէ գինի բղմ , այլ և արմատիս . բայց սակաւ . 'ի ճահինձնիւր՝ որոյ ջուրք տղի են , ուրեք ուրեք գործեն աղ պատուական : Ուներ իւր սեփական կուսակալ իշխան , և ատենակալս .

և գլխաւոր տեղիք նը են այսոքիկ :

Արօնէւլ . (Արօնէւլ) . 'ի հն' Արօնէւլս : Է գլխաւոր քղք համօրէն նհնդին , և պատուական նաւահանգիստ . միջական ըստսուեն , այլ չէն և բազմովաճառ , և եպսանիստ . որոյ եպսն եր ըստրեպսաւ պաւստօայ . որ ունէր ըստիւրէ 108 ժաղկաւ պետուին . և տարեկան մուտս իւրիւ 1482 ոսկի : Բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն՝ էին 'ի քղքի աստ և այլքանի մի եկեղեցիք , և մենաստանք , և ձեմարան բանասիրուեն , հիմնել 'ի 1734 . և գորրոց մի երեւելի վոյ բժշկական գիտուեն , և անդամազնուեն , և բժշկական բուսոց . և գործարան մի ուր զահն զաքար . ունիւր բղմ չինուածս գեղեցիկս , յորս երեւելի է հրապարակն բերդին ; 'ի հնդիստ նը ըստրամակ է և ապահով 'ի հողմոց , այլ մուտք նը նեղ են , և խորուին սակաւ . վոյ և անբաւական մեծամեծ նաւուց , Գլխաւոր վաճառք սորին քղքի են դինի , ցքի , աղ , թուզիթ , պէսողս տեսակք կտաւոյ , և այլ արուեստակերտք . զորս ըստ մեծի մասին բարձել տանին յամերիկա : 'ի 1557 բնակիչք քղքիս առ հորի յարեցան յաղանդն կալվինի . և ամբացուցել զքզքն , բերկար ժմկ արխարար և յաղթանակաւ պատսալարեցին զանձինս յերեսաց արքային գաղլիոյ . այլ ժկ լուդովիկոս առ 'ի բռնադատել զնոյ անձնատուր լինել նմ , 'ի 1622 ետ կառուցանել ամերոց առ մուտս նւհնդուտի նը , որ և կողք ֆուլուի , ցոյ ամբոց լուդովիկոսի . և ապա 'ի 1628 շննեաց ամբարտակ քարաշէն 'ի ծովու . սրով գլխովնի փակեաց զնուհնդիստ նը . վոյ 'ի ծովուն կողմանէ ոչ կարելով բնակչաց ունել պաշար կերակրոյ , հուսկ ուրեմն առ սաստկուեն սովոյն սախկեցան ինքնակամ անձնատուր լինել նմ . որ և մերկացոյց զնոյ յամ ազատութեց և ետ հիմնայատսկ առնել զամ ամբութես քղքին . այլ յետոյ լուդովիկոս ժկ վերա-

արնչինեաց : Օդ քղբիս յոռի է և շնասակար , սակա շրջակայ աղտաղտին լճից :

Ռուշքութ : Եթ քղբ նոր շինել կանոնաւոր համեմատուք առ շարանիթ գետով . յորում է երեելի զինարան լի բազմապատիկ զինուք , և կարասեք նաւուց . այլ և արքայական ապարանք , և անկելանոց մի վը նաւավարաց , և դպրոց : Օդ նր յոռի է և լիսսակար սակա շրջակայ լճից :

Ռութ , կմ Ռուն : Քղբ փոքրիկ առ կարօննը գետով ունի նւհնդիստ պատուական առատացել սարտել ձկամբ . այս տեղի յն շագոյն հզօր էր , և ամրացուցեալ 'ի կալվինական ուկոնացւոց . զոր 'ի 1622 զինի լերկար պաշարման ոչ կարաց առնուլ լուդովիկոս ժիք , այլ այժմ այնողա աւերակ է , մինչեւ չմնալ ինչ 'ի նախնի ամրուեց նր :

Սուսի : Քղբ փոքրիկ առ շարանիթ գետով , և գըլ խաւոր տեղի փոքրիկ իմն իշխանուե . յորոց երկու յետինքն ծովեղերեայ են :

Հանդեպ սորին նհնդի յարեմտեան կողմն են ի կղզիք 'ի ծովն աքունիդանիոյ :

Օւեն . 'ի հն' Աւելիուս : Եթ կղզի իբրև 10 մղոնաւ հեռի 'ի ցամաքէն . երկայն իբրև 15 մղոնաշափ . իսկ լայնուե իբրև 6 . և բոլոր շրջապատն իբրև 36 մղոն : Քղիաւոր բերք նր են արմտիք , և փայտ . և ունի բնակիչն իբրև 12000 , որք քաջավարժ են 'ի նաւարկուն . և 6 ժղվդապետութիս . և դղեսի ամուր յարւելեան կողմն : Զայս կղզի առին ուկոնեան կալվինականք 'ի ժմկա ապատամրուե իւրեանց . և աիրեցին 'ի նմ մինչեւ յ1626 . յորում ամի անդրէն է իւրեւ նուշանեաց զնն լուգովիկոս ժիք :

Ե իւլէ ու ու . 'ի հն' Ռատիս : Եթ կղզի իբրև 9 . 10 մղոնաւ հեռի 'ի ցամաքէն . երկայն 12 մղոն , և լայն 6 : Գղիաւոր բերք նր են գինի և աղ . իսկ թիւ բնակչացն իբրև 20000 . գլխաւոր քղբ նր կոչի Սբ Խարդիւնք . որ թէպա փոքր է , այլ ամուր . ունի ամրոց հզօր , և նւհնդիստ պատուական :

Ալենթնէ . (Այսինւօնիէ) . 'ի հն' Ատնդժնիտ :

Ա նահանդ փոքրիկ , կմ դւռ , որ յարեելից՝ ու նի իւր սհմն զանկումք . 'ի հարաւոյ՝ զպուրտըլէ , և զկարօննը գետ . յարեմտից՝ զովինիանոս . իսկ 'ի հետսիոյ՝ զօնի , և զիսէթու : Երկայնուի նր է

75 մղոն . իսկ լայնութիւն իւրեւ 36. կալեշ զանուն 'ի սանդոնացւոց նախնի բնակչաց իւրոց : Գլխաւոր գետք նր են Շարանը գետ մեծ , և ձկնալից , որ մտանէ 'ի ծովս : Պատմանը , որ ելանէ 'ի փօէթուայ . և զինի հարուստ մի ընթացից խառնի 'ի շարանթ գետ : Երկիր նր արդաւանդ է , և բերէ աղբի աղբի արմտիս , և պտուղս առատ . ունի և պտաս ունկան աղահանքս առ ծովեզերս , և երիվարս ըն աիրս , որք անունանի են 'ի գաղղիա : Այս նահանք յնջագոյն եր կամանի . որում է 'զի անգղեացիք , և է 'զի գաղղիացիք աիրէին . ապա ե կարուլաս միացոյց և թքրութեն գաղցիոյ . որ և բաժանի 'ի վերին և 'ի ստորին . որոց գլխաւոր տեղիքն են :

Ակյանը . (Ասինթէս) : Ե գլխաւոր քշթհամօրէն նա հանգին , առ շարանթ գետով . փոքր , և փոլոյք նր նեղ , առասպար , և անշուք . յնջագոյն հայտանիստ . որոյ հնդսն եր ը արքենդսաւ պաւրաւոայ . և ունէր ը իւրեւ 565 ժղվապետուիս . և տարեկան մուսու իրբեւ 1745 ոսկի : Բաց 'ի մայր եկեղեցոյն էին 'ի քշթի աստ քանի մի եկեղեցիք , և մենաստանք : Յայս քղք ը ժմկս ժմկս դումարեցան 5 եկեղեցական ժողովք :

Փօնս : Գղք փոքրին , այլ բարեշէն և գեղեցին , 'ի վր բլոյ , առ սէվելլյնը գետով . յորոյ վր ունի բշմ կամուրջս , յորոց և քղքն թունի առնուլ զանուն . զի անունդ Փօնս առ նս կամուրջ լոի : Եւ է բաժանել 'ի վերին և 'ի ստորին . և ունէր 3 ժղվապետին եկեղեցիս , 3 մենաստանս , և 3 անդելանոցս . եր 'ի նմ և վանք մի ասպետաց կարգին ենմայ : Մօնթոսի . Մօնթոսի . թաւլւըն : Են փոքրիկ քշթք 'ի սմին դաւառի :

ԱՆԿՈՆԻ . ԿՄ ԱՆԿՈՆԻՆԻ :

Անու զանուն 'ի գլխաւոր քղքէ իւրմէ , որ է նէնդ , կմ քւու փոքր . և ունի իւր սահման յարեւմտից՝ զսէնթօնժ . 'ի հարաւոյ՝ զիերիկօր . յար և ելից՝ զլիմօզէն . իսկ 'ի հիւսիսոյ՝ զփօէթու : Եր կայնուի նր ուրեք ուրեք է 45. և ուրեք 57 մղոն . իսկ լսյնուին 46 կմ 48 : Գլխաւոր գետք նր են շարանթ , և թուվը՝ որ 'ի գւաէ աստի ելանէ , և խառնի 'ի շարանթ գետն . երկիր նր արգաւանդէ , և բերէ մորացորեն . հանար , գարի , և ոյլ հա

արմախա, այլ և քլքում, գինի, և ազգի ազգի ոլրտուղա. ունի և բովս երկաթոյ, և գործարանս պատուական թղթոց: Այս իւռ յաջագոյն կոչէր կրմանի. այլ՝ ի 1515 յորժամ ֆրանչիսկոս կոմս նր թղթեաց ՚ի դաղղիա, անունանեաց զնա Պատութի:

որոյ գլխաւոր տեղիքն են հետագայքդ:

Աշխալի, կմ Աշխալի ՚ի հն' ինկուբա: Ե գըւ խուոր քղք սորին գուսի, կառուցել ՚ի վր լերին, առ շարանթ գետով. եպսանիստ, որոյ եպսն եր Շարքեպսաւ պուռատօայ. և ունէր ը իւրե 200 ժողովրդապետունս. և տարեկան մուտս իրրե 1745 ուկի: Բաց ՚ի մայր եկեղեցւոյն էին ՚ի սմին քղքի 12 ժղվապտին եկեղեցիք, և 12 մենաստանք. յորոց ՚ի միումն, որ էր արբայանիստ, են գամբարանք նախնի կոմսից սորին նէնդի:

Գուենիագ: Երկրորդ քղք սորին նէնդի ՚ի գեղազուարձ վայրիառ շարանթ գետով. որունի գղեակ ամուր. ուր ծնաւ ա ֆրանչիսկոս: ՚ի 1233 ՚ի սմին քղքի գումարեցաւ եկեղեցական ժողով:

Ըստութիւնք. Ուսւչքութո. Վերտւչն. ևն: Են փոքրիկ քղքք սորին նահանդի:

Կահանգ ի. իս. կուեն. և կասդօյնը:

Ի միասին առել ՚ի հն' միուլ անուամբ Աշխալի կոչէր. որ և ունի իւր սէմն ՚ի հրւոյ՝ զբիրենեան լերինս. յարեմուից՝ զովկիանոս. ՚ի հիւսիսոյ՝ զակն թօնժ, զանկումէ, զլիմօզէն. իսկ յարելից՝ զավէրծէն, և զանկըտօք. Տրծուենր ՚ի հրւոյ ը հիւսիս է իւրե 240 մզոն. իսկ լայնութիւն 270: Աշունդ կուեն որ սկիզբն կալաւ ՚ի 1360, ելանէ յեղծմանէ բարիդ Արութանիա, որ է բուն նախնի անուն սյոր նահանդի, որ ը ոլլինիսի, յայս անուն անունանեցաւ ՚ի բազմապատիկ հանքային ջուրց. քզի Աշխալ: առ լատինս ջուր լսի: Գլխաւոր գետք նր են կարօնը. Թառնը. Լը. Տօրոյնը. Տը. և Աղուր: Եւ է արդաւանդ. բերէ ազգու ազգու արմանեաց առատ, և ոկտօպէս պուռաց, և կանեփ, վուշ, ծխախոտ, և մնադ գինի ազնիւ. որ և է մի ՚ի գլխաւոր վճաց նր. զի ասի, թէ ամի ամի ելանէ ՚ի պուռատօայ իրրե 100000 առակաւ դինի: Ունի և բնշմ ինքնարուղին

Հանքային ջօւրս առողջարարս, և բովս ողջնձոյ, ածուխ հանքային, և այլ մետաղս, այլ և ուատունական մարմարինքարինուն : Մ' էջն կարուսու զբրդի իւր զյուտովիկոս կացոյց թղիր կուէնայ . կմբ աքունիդանիոյ . այլ զկնի սուզ ժմկի ոյս միահեծան թղրունի բաժանեցաւ յերկու գքսունիս . յու' ի գքսունի բուն կուէնայ՝ կմբ աքունիդանիոյ, և կասդօյնայ, որք յետոյ անդրէն միացուցան՝ ի ձեռն խնամունե որ՝ ի մեջ գքսից Երկուց դւռացս, առաջ զկնի այլ և այլ անցից, բալոր նկնդն միացուցաւ ը թղրունի գտղղիոյ : Որ և ը հանրանդր բաժանի ՚ի վերին և ՚ի ստորին . վերինն տիրանդս տնուանի կուէն առանձնակ, իսկ ստորինն կասդօյնը . զըրս յնչիկայդ ստորագրեացուք :

Արտէն առանձնակ :

Այս մասն ձգի ՚ի հիւսիսուկողմն նհնդին . և Եպինեւէտ, և պաղալից . ՚ի պատուզս նր անունանի է շագանակն, այն է քէսոտանէ . և թուզ աղնիւն : Եւ բաժանի ՚ի 5 դւռս, որք են Պարփելք, Փէրիւու . Աշէնէն . միերսի . Ուսէրիւ, կմբ Ուսէրիւ . որոց գլխաւոր տեղիք են առաջիկայքդ :

Պարփե (Պարփէանուք) . ՚ի Հն՝ Պարփիւլս : Եշ գլխաւոր մայրաքղք համօրէն նհնդին, առ կորօնը գետով, լուսնաձև ը դրից . հին, մեծ, փարթամ, և մի յերեւլի քղքցն գաղղիոյ, արքենոսանիստ . որոյ արքենոսն ունէր ը իւրեւ 9 եղասարանս, և տարեկան մուտս իրեւ 4795 ուկի . մայր եկեղեցի նր թէպէտ մեծ է, այլ անշուք և անզարդ . շինուած նր է ը ձեռյ նախնի գթաց . յորում չիք երեւլի ինչ, բայց միայն տապան մի, կմբ արկզ մեծ արծաթի յաւագ սեղանն, յորում ամիսփել կան նշխարք սըց : Ունէր և բզմ մենաստանս, և եկեղեցիս . յորս երեւլի էին մենաստանն գոմինիկեանց, կարթուսեանց, և բենեդիկտանց՝ որ ՚ի միաբանուէ սըն մաւրոսի, ոոզ և մենաստանն յնեանց, հանդերձ եկեղեցւ օք իւրեանց . ունի և համալսարան հիմնեալ ՚ի 1441, և ձեմարան գիտուեց և բանասիրուե՝ հիմնել ՚ի 1703 ՚ի գաղղիացւոց արքայէն . որոյ գրատունն թէպէտ և չէ այնչափ ինչ մեծ, և յանախունի գրեանցն չէ ինչ բզմ . սակայն առ հնրկ լնտիր են . Բաց ՚ի սցնէ ունի և Յ մեծ մեծ գպրոցս, և Յ բերդս, և նւհնդիստ պատուական առ կարօննը գետով : որ հաղորդի ը ծով :

Մեծապստաղկել է՝ ՚ի սմին քղքի վճռկանութիւն . և
առ և ես բարդաւաճութիւն Թոյլ առնել է բնակիլ անդ
անգղիացւոց , հոլանտացւոց , դանեաց , ամպուրկաց-
ւոց , լուսպեկացւոց , այլ և հրեից փորդուքալաց-
րայց արդելել էր հրեից՝ ոող և այլոց հերետիկոսաց
ունել հրապարակական եկեղեցիս , և ժողովրդանոցա-
և կորել հանդիսիւն զՊաշամունս իւրեանց . այլ
այժմ այս ամ Թոյլ տունեալ է նց : Գտանին ՚ի սմին
քղքի և մնացորդք շինուածոց նախնի հռովմայեցւոց .
յորս երեւելի է կրկեսն՝ անունել ապարանք դա-
ղենոսի կայսեր . և մասն ինչ որմոց տաճարի կռոց :
Պարք . Պատ . Լեպունել . Գտայիւատ . Ռիխոն . Ջրօնոստ =

՚ի ն ֆոքրիկ քղքը ՚ի սլուրաէլէ դաւառի =
Փերիիւն . (Փերիիւն-+ն) . ՚ի հն՝ Բէտրիտօրին . Կմ
Բէտրիտօրին : ՚ի գլխաւոր քղք փերիկու դւռին , առ
իսլ գետով . բարեշէն և բազմամարդ . յառաջադոյն
եկանիսատ , որոյ եղան էր ը արքենպատ պուռատօյ .
և ուներ ը իւրե 450 ժղվադունութան . և տարեկան
մուտս իւրե 2091 սոկի . է ՚ի նմ և դպրոց երեւելի .
որ յնշադոյն էր ՚ի ձեռույնեանց . և մնացորդք ինչ
նախնի շինուածոց հռովմայեցւոց . ոոկ տաճար արա-
մազդայ կռոց , և կրկես , կմ ամիկիթէտրոն կի-
սաւերակ :

Պէրծերատ . ՚ի հն՝ Պըայւատ . Միւսիպան . ՚ի հն՝ Մաւ-
չառնաւմ . Լոյնիլ : ՚ի քաղաքք փոքրիկ ՚ի փերիկու
դաւառի :

Սառաւ : ՚ի քղք , կմ լաւ ես ասել՝ աւան փոքր և
անշուք ը մեջ լիրանց ՚ի սմին դւռի յնշադոյն եղան
նիսատ , որոյ եղան էր ը արքենպատ պուռատօյ . և
ուներ ը իւրե 250 ժղվադունութան . և տարեկան մուտս
իւրե 1046 սոկի : Այս քղք եղե երբեմն տեղի ու-
ղաւինի գաղղիացի կալվինականաց . որ և յայն
սակա երկիցս պաշարեցաւ . յորս ոչ սակաւ քանդ-
մունս կրեաց :

Աշէն , կմ Աշէն . ՚ի հն՝ Աշէնաւմ : ՚ի գլխաւոր քղք
ամէնէ դւռին առ կարօննը գետով . բարեշէն , բազ-
մամարդ , եղանիսատ , որոյ եղան կոչեւր կոմի ա-
մէնայ . թէպէտ և ոչ իշխէր ը քղքական իրաւանց
՚ի վր քղքին . և եր ը արքենպատ պուռատօյ :

Ելլուն . Գւլքատ . Մարմանք : ՚ի քղքք փոքրիկ ք առ
կարօննը գետով ՚ի սմին դւռի :

Շաօ . (Քահօրս) , կմ Քահօր . ՚ի հն՝ Տէլքնա , կմ Տէ-
պինա . և Գտադուրդում : ՚ի գլխաւոր քղք քերսի գա-
ւառին , առ լոթ գետով . ը մասին ՚ի ժայռի կա-

ոռւցել, անշուք և աննշան . այլ սակայն յոջագովն եղանիստ էր . որոյ եղան անուննիւր կոմ շաօրայ , և էր ը արքեղան ալպեայ . ունէր ը իւրե 800 ժղվդղառնիս , և տարեկան մուտո իբրե 3920 ոսկի : Յոջագոյն գոյր և համալսարան 'ի սմին քղքի , այլ 'ի 1751 հրամանաւ արքային բարձաւ : Պատմի թէ իշխանն վասսագայ՝ որ էր ը իշխանութեղանի քղքիս , յաւուր՝ յորում մոտանէր եղան 'ի ժառանգութեղանութեղան իւրոյ , մասնաւոր իմն օրինակաւ ծոյէր նմ : Քղքի սպասէր նմ առ դուռն քղքին բացագլուխ անվերարկու , և հողաթափ յոտս ՚ի մերկուց . և սոյն պէս կալեալ զսանձ ջորւոյն՝ յորոյ վլր նստէր եղան , ածէր զնա յասրարանս նր . և անդ 'ի նմին աւուր ծոյէր նմ 'ի սեղանի . և 'ի փոխարէն այսր սպասաւորուն՝ ջորին այն և անօթք սեղանոյն : որոց դիմն հասանէր ց272 վէնէտկեան ոսկի , երթային 'ի պարգե իշխանին :

Մընթօղան . 'ի հն' Մըն աշպանոս . որ թարգմանի : Էւան ալպանեան : Ե՛ քղք 'ի քէրսի կւոի , գեղեցիկ և բարեշէն առ թառնը դետով . յոջագոյն եղանիստ , որոյ եղան էր ը արքեղան մուլուզայ . որ և ունէր ը իւրե 96 ժղվդղառութիս . և տարեկան մուտո իբրե 2180 ոսկի : Բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն , էին 'ի քղքի աստ 2 կանոնի էկոսական եկեղեցիք , և չմենաստանիք . և անմարան գիտունց հիմնել 'ի 1744 . և դպրոց մի երեւելք : 'ի 1562 բնակիչք սորին քղքի առ հորկ ընկալան զաղանգն կալվինի , և հաստապինդ ամ ացուցին զղոք իւրեանց . զոր 'ի 1621 պաշարեաց լուդովիկոս ժդ . բայց ինչ ոչ կարտոց առնել նմ : Ապա 'ի 1629 բնակիչք նր ը ոմանց 'ինքնակամ անձնատուր եղեն արքային . իսկ ը սցլոց՝ բռնի նուաճեցան 'ի նմ . և յայնժամ ը խորհրդոյ ոիշվեաւ կարդինալին իւրառքանդ եցին զնմամրութիւն քղքին : 'ի 1766 շըբդակայ արունարձանք սորին քղքի՝ մեծամեծ իշխաս կրեցին 'ի յորդելոյ թառնը գետոյն :

Ուստի . 'ի հն' Մէկուտանոմ : Դլիսաւոր քղք ուսկէրկը , կմ ուուվէրկը քւուին , առ ավելիրու գետով . յոջագոյն եղանիստ , որոյ եղան էր ը արքեղան ալպէ եայ . որ և անսեանիւր կոմս ուուեայ , և ունէր ը իւրե իբրե 450 ժղվդղառութիս . և տարեկան մուտո իբրե 3490 ոսկի : 'ի սմին քղքի բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն , էին 8 մենաստանիք :

Միւս , կմ Միւս . 'ի հն' Ադւանոմ : Վաղսրա առ իմառնը գետով . և զլաւառը սեղի վերին մասին

ոսկերկը քւռին . զոր կարի ամրացուցին գաղփացեն
կալվինականք . այլ 'ի 1629 լուդովիկոս Ժդ ետքանդել
զնամամբութեա Նը : Եւ 'ի 1744 երկու գունդքք զօրաց
սիռել 'ի քղքի աստ , կալվան իշխանս 'ի առւնս կալ-
վինականաց . որոց 'ի գարման ը ուժիս երիս բնա-
կիչք քղքին ծախեցին իբրև 2615 ուկի . ուստի և
աղքատացաւ քղքի :

Վաղուն : Քիչք փափը և աննշան, այլ յուղագոյն ենթաս-
նիստ . որոյ ենթան էր ը արքենթաւ ալսկեայ . և
օւնէր չ իւրեւ 150 ժղվիդպետութեա . և տարեկան
մուտաս իւրեւ 1745 սուկի :

Վեաւ Ֆանէ. յու Ֆանկողօլիս. Յայտ. Կռանէ
Են քզք փոքրիկ ի սմբն դւռի:

ԱՐԱՐՈՅՆԸ :

Ա աշաւ զանուն 'ի կասդոնացուոց , կմ Վասգոնացուոց
որք էին ժղվեք բնակելք 'ի սոլանիա 'ի թիրեն-
եան լերինս . որք 'ի վախճան չը դարուն , հիմնեցին
զաթու իւրեանց 'ի հիւսիսային կողմանս բիրենեան
լերանց , և ը բեմ Ֆմկս քաջութ պատուպարեցին
զանձինս յերեսաց դաղղիացւոց , այլ յետոյ նուածե-
ցան ը տրութ նց : Աք և այժմ ը բարուց քաջ են ,
եռանդնոտ , և աշալուրջ , խորտմանկ , և անհնարին
շափաղանց 'ի բանս , մւնդ 'ի լինիլն խօսից 'ի վր ու-
ժոյ և քաջութ . ուստի և յառակս եզե առ դարսիա-
ցիս , զնմ չափազանց և զաղակրատ բանս կուել .
Կասդոյնեան բան : Այս նհնդ չէ այնչափ ինչ բազմա-
մորդ . և ոչ արգասաւոր . յայն սակս բնակիչք նր
իւր 'ի բշմն ելանեն յերկրէ իւրեանց , և ցրուին
յայլ և այլ կողմոնս գաղղիոյ , 'ի գտանել դարման
անձանց : Բայց գտանին 'ի նմ բովք պղնձոյ և կա-
պարի : Եւ բաժանի յութն փոքրիկ գրոս , որք են
Ալբանիաք . Պասոսք . Գևուգու . Շիւրան . Լաղուր .
Գևոնիշ . Գևոնեան . Գիւօռ . և յայլ ևս քանի մի փոք-
րիկ և անեշան վիճակս . զրոց զգիսաւոր տեղի
յնջեկայդ նշանակեոցուք :

Օւ. 'ի հն' կը սասպէտիս, կմ գլխակետիս, և կը լին-
ուիսիս. յետոյ կոչեցաւ Օդոսոս : Ե գլխաւոր քաջ
արմատկնուք դւռին, ող և համօրէն կասդօյնայ . կա-
ռուցել 'ի սարահարթի , առ ժիկէր դեւովէ . որ յա-
ռաջադրյն ըս մասին՝ ը քղքական կը սանութ էր արդ-
ենդուի իւրոյ, զի էր արքենուանիւստ, որ ունէր մուտա

յամին իբրև 7845 ոսկի . և ըստ մասին կոմին արքակինագոյ :

Լեյքբուր . 'ի հն' Լուտուրա . կմ Լուտուրա : Եւ բերդաքղք ամուր , կառուցել 'ի գլուխ ուստացել Եւրին առ ժիեր գետով . յոջագոյն եղանականիստ , որ էր ըստ արքեղական օշայ . և ուներ ըստ իբրև 73 ժղվագոյութեա

և ատրեկան մուտոս իբրև 1570 ոսկի :

Պաստա . 'ի հն' Գաւսիօ . և Քաղաք Հաստեան . կալեալ զանուն 'ի Վաստագայուց նախնի բնակչաց իւրոց : Եւ զլսաւոր քղք պաստատէ դւռին , կառուցել 'ի վլր լուրին . յոջագոյն եղանականիստ , որոյ եղան էր ըստ արքեղական օշայ , և ուներ ըստ իբրև 234 ժղվագոյութեա : և ատրեկան մուտոս իբրև 1570 ոսկի : Բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն , էին 'ի քղքի այլ ևս 3 ժղվագոյութեա :

Գրանգում : Գլխաւոր քղք գոնուօմէ դւռին , առ ովոյիս դեառով . յառաջագոյն եղանականիստ . որոյ եղան էր ըստ արքեղական պատուայ , և ուներ ըստ իբրև 140 ժղվագոյութեաւութեա : և ատրեկան մուտոս իբրև 4360 ոսկի : Բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն , էին 'ի քղքի աստ այլ ևս 2 ժղվագոյութեաւութեա : և 5 մենաստանք :

'Անգուտ : Գլխաւոր քղք Ալլուէ մասնաւոր դքսուն : առ պէս գետով . որ բաժանի 'ի քղք մեծ և 'ի փոքր : և ունի դղեակ ամուր : Բնակիչք նր 'ի ժղվարուն . ըստ մեծի մասին ընկալան զաղանդն կալիսի . այլ 'ի 1621 բռնադատեցան անձնատուր լինել ժիկ լուգու վիկոսի գաղղիացւոց արքայի : Այս քղք 'ի հն' էր ամեռու թիրքն նաւառուայ . և առաջ դքսից ալպրեայ . զոր հանդերձ ըրջակոյ դւռաւան ենրիկոս ըստ 'ի 1556 անուննեաց Դրուստի 'ի պատին անտոնի սուրբարոյնացւոյ , և յոհաննայ ալպրեացւոյ կնոջ նր : Իսկ ենրիկոսի գաղղիացւոց զնաց ըստ թիրքուն դաղղիոյ :

Ետք 'ի հն' Ալլուէ . և Վիտունիւնի . յու Հանգըրունան յուլիոսի : Եւ գլխաւոր քղք փոքրիկ թիւրան դւռին , առ աթուր գետով . յոջագոյն եղանականիստ . որոյ եղան էր ըստ արքեղական օշայ : և ուներ ըստ իբրև 241 ժղվագոյութեաւութեա : և ատրեկան մուտոս իբրև 2615 ոսկի : Այս քղք 'ի պատմուս կալվինականաց Բղմ քանդմունս կրեաց :

Այս սէքտ . ցո՞ Ար սևերոս . կոզի և Աստ կանգունայ : Եւ մի 'ի գեղեցիկի և 'ի պատմունական քղքացն իտոգոյնայ , առ աթուր գետով . յոջագոյն աթուր դւռակալ իշխանին . ունի զանուն 'ի մենաստաններ միոջէ բենեդիկտեան միտնձանց :

Ազգ, կմ Տառ. 'ի հն' Աշխել բառութելիք. որ թարգմանի, ջաւրք տարփելեան, այլև Աշխել առաջ-բէ. յը ջաւրք գոյստայ. յայս անունն անուանել 'ի ջերմկաց իւրոց : Եվ քղք առ աթուր գետով, 'ի լանտ կմ լաննը անուանել վիճակին. յն ջադոյն ենպանիստ, որոյ եղան էր ը արքենպատ օշայ. և ուներ ը իւրե 243 ժղվդուտուիս . և տարեկան մուտս իրբե 1220 ոսկի : Բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն՝ ուներ 6 մենաստանու. և քանի մի եկեղեցիս . գղեակն, և այլ ամբուիք նր անզօր են : 'ի 1461 կարոլոս է էառ. զբաց վայս 'ի ձեռաց անզվացւոց . և անտի մինչեւ ցայսօր է ը իշխանութեալ դաղլիացւոց : Ընջակայ վիճակ քաղաքիս ձգի . և կասդօյնեան, կմ սքունիդանիոյ ծովուն . որ և բաժանի 'ի մեծ և 'ի փոքր . և է առաջուտ և անքեր . գլխաւոր քերք նր են մեզր, և մամ: Մը ու մարտան . յը Լեան մարտանայ : Քը փոքրիկ շնուեալ 'ի 1138 ը մեջ տուղ և միտու գետոց, որ է գլխաւոր տեղի մարտան անուանել վիճակին :

Պայնունը. 'ի հն' Լաբուրգում : Գլխաւոր քղք լապուր դւուին, կառուցեալ մերձ 'ի ծովին . ուր աթուր և նիվը գետք խառնին ը միմեանհա, և է բերդաքղք ամուր և պարսպապատ . ունր նւհնգիստ քաջադես ուր յաճախին նաւք . թէպէտ մուտ նր 'ի պատճառս աւազոյ ' գմունարին է . եղանիստ, որոյ ենպսն էր ը արքենպատ օշայ, և ուներ ը իւրե 72 ժղվդպետուիս . և տարեկան մուտս իրբե 1656 ոսկի : Բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն՝ էին 'ի քղքի աստ 5 մենաստանք, և այլ քանի մի եկեղեցիք :

Մը պէտքան : Քը փոքր և անզուք, այլ գլխաւոր տեղի գօմանժ դւուին, առ կարօննը գետով. յն ջադոյն ենպանիստ, որոյ եղան էր ը արքենպատ օշայ, և ուներ ը իւրե 200 ժղվդպետուիս . և տարեկան մուտս իրբե 2440 ոսկի : 'ի սմին վիճակի էր նախնի քղքն անուանել լուդդոն դոնվենացւոց :

Լուդդէ : Քաղաք փոքր առ սավաք գետով, 'ի գօմանժ դւուի . յն ջադոյն ենպանիստ . որոյ եղան էր ը արք ենպատ թուլուզայ, և ուներ ը իւրե 90 ժղվդպետուիս . և տարեկան մուտս իրբե 1745 ոսկի : Զմանինչ գօմանժ դւուին պիտինկ դնէ 'ի լունկըտօք, իրը զի ը իշխանութե նր անկանի :

Մը լիւդէ : Քը փոքրիկ, և գլխաւոր տեղի գօմանէ լունի դւուի, առ սալաթ գետով. յն ջադոյն ենպանիստ, որոյ եղան էր ը արքենպատ օշայ, և ուներ ը իւրե 28 ժղվդպետուիս . և տարեկան մուտս իրբե 2091 ոսկի :

Թօնք: Քղեք փոքրիկ, և գլխաւոր տեղի պիկու դւռին, առ ամուսը գետով՝ ուր յուջն էր պիկու քաղաքն. յոջադոյն եղանակիսա, որոյ եղան էր Շաբքենաւ օշայ, և ուներ ըստ իւրե 384 ժղվակետուիս. և տարեկան մուտս իւրե 1920 ստի : Բաց 'ի մասը Եկեղեցւոյն, էին առտ մի ժղվապահն եկեղեցի, և 2 մեհաստանիք :

Միբանդ: Քղեք փոքրիկ և աննշան, և գլխաւոր տեղի տոթարրաք կմ էսթարրաք վիճակի. որ թեսլէու փոքր է, այլ արդաւանդ և բազմամարդ :

Սուս: Ե՛ գաւառ կմ վիճակ փոքր. ը մեջ ստորին նաւառուայ. և պէարն դւռի, առ բիրենեան լերամքք. որ լեռնային գոլով՝ անքեր է. վնկ մի և մասն բնակչաց նր սնցանեն 'ի սպանիա գործել անդ, և գտանել դարման կենաց : 'Խլերինս նր գտանին բովք ողլիձոյ, և կապարի : Այս վիճակ ուներ իւր մասնաւոր դւռական օրէնս . իսկ գլխաւոր տեղի նր ե Մուտք քվք փոքր, կմ դղեակ :

Աահանդ իշ . իդ . Ատորին նաւառուա . և Պէառն :

Լյս երկու նոսհանգք կմ դւռք՝ ը ոմանց Յագրաց դնին 'ի կասդօյնը նհնդին . բայց այլք մնդ գաղղիացի Յագիլք՝ իւրե մասնաւոր նհնդս արտաքոյ նր գասեն, զի ունին սեփական իշխանս . և առեանս . վոյ և մեք զհետ նց գնուցել, յայսմ վայրի մեկուսի կարդեցաք. որք ը սյումառել, ունին սահման 'ի հիւսիսոյ՝ զկասդօյնը . յարեւելից՝ զպիկուն . 'ի հարաւոյ՝ զբիրենեան լերինս, որով բաժանին 'ի սպանիոյ . իսկ յարեւմսից՝ զլապուր . զորս ուրոյն ուրոյն յոջեկայդ ստորագրեսցուք :

Ատորին նաւառուա :

Լհ հարաւոյ անջատի 'ի վերին նաւառուայէ սպանիացւոց՝ բիրենեան լերամքք. յարեւմտից՝ ունին իւր սահման զլապուր . յարեւելից՝ զփոքրիկ վիճակն սուլը, և զպէառն . իսկ 'ի հիւսիսոյ՝ զմասն ինչ կասդօյնայ : Երէայնուին նր' է իւրե 24 մզոն . իսկ Հայե-

լայնութեն՝ 15 և 16 : Գլխաւոր գեաք նը են նիվը, աթուր, և պիտու : Եւ է լեռնային, ուստի և անբեր . ունի բովս պղնձոյ, (որ ՚ի ժմից անտի հռովարյեցոց ծանուցել էր,) այլ և երկաթոյ . իսկ բընակիչը նը բովանդակ են կատոյնացիք, որք խօսին ՚ի մասնաւոր իմն լեզու, որ գրեթէ նոյն է ը լեզուին պիտքայեա նէնդին ոպանիացւոց : Այս դւռսր էր մի ՚ի վեց դւռաց կմ նէնդաց, որք յը ջագոյն կացուցանեին զթքրուին նաւառուայ, ՚ի սպանիացւոց կոչեցաւ դւռ յայնկոյս գրանց, քզի ձգի յայնկոյս բիրենեան լերանց . և զի Ճնդհք՝ որք ը բիրենեան լերինս հանեն ՚ի սպանիա, կոչին ՚ի նցէ փուէրթոս, այն է՝ գրունք, յայն սակս և դւռն կոչեցաւ յայնկոյս գրանց, կմ Ճնդհք : Եւ գոլով սր յը ջագոյն միացել ը նաւառուայի սպանիացւոց, ը նոյցոյն մերութէ էր . ասկա զկնի պէսովէս անցից ՚ի ձեռն խնամուե էանց առ գաղղիացիս . զըր ՚ի 1620 լուգովիկոս ժդ զոյդ ը պէտոն դւռի միացոյց ը թշքրուեն գաղղիոյ : Որ և բաժանի ՚ի 5 փոքրիկ վիճակս, որք են Աշխա . Զիս . Պէտո . Աշ-պէտու, և Օ-բագարէն . յորս չիք նշանաւոր ինչ տեղի, բաց ՚ի հետագայ քլքէդ, որ և է գլխաւոր տեղի համօրէն այսր դւռի :

ԱՅՆ ծէ ժէ ու ժոր : Քշք փոքրիկ լեռնուտն առ նիվը գետով . որ յայսմ վայրի է իբրև գետակ փոքրիկ : ՚Ի իրք քշքին՝ է ՚ի ձեւ կիսալուսնի . ունի ամրոց հզօր կառուցել՝ ՚ի պլուխ ժայռի . ը մեջ գեղեցիկ և արդաւանդ հովտի, պատել բարձրաբերձ լերամբք, և վառել մեծամեծ հրազբնոք, հայեցել՝ ՚ի Ճնդհքը որ ը բիրենեան լերինս հանէ ՚ի սպանիա : Մերք յայս քշք գտանին բովք երկաթոյ :

Ական :

Յայս անուն կոչեցաւ ՚ի նախնի Պէնէկաբնում քաղաքէ, զորմէ չկ յայտ, թէ յորում վայրի էր : Երկայնուն սորին դւռնի՝ է իբրև 48 մղան . իսկ լոյնուն՝ իբրև 36 : Եւ է լեռնային, անջրդի, ազազուն, և անբեր . ստկայն ուրեք ուրեք՝ ՚ի հովիտառնի արդաւանդ անդաստանու . գլխաւոր բերք նը են վուշ . իսկ ցորեսն և այլ արմտիք՝ սակաւ յոյժ . ՚ի լերինս նը գտանին երակիք երկաթոյ, ողնձոյ, և կապարի, այլ և սոմք ծառք մեծամեծք, այն է յամ-

յորոց շինեն կայմնաւուց . և տպակար մի աղի . յորմէ դործեն աղ բղմ բաւական համօրէն քւոին : Ծ.իւ բնակչաց նր է իրբե 198000 : Իսկ գլխաւոր տեղիք նր են հետադայքդ :

Փօ . (Փառ) : Ե՛ գլխաւոր քղք համօրէն քւոին կառուցել 'ի սարահարթի , առ ժովպէառնէ գետով . որ թէովէտ փոքր է , այլ գեղեցիկ և բարեշէն . և աթոռ կուսակալ իշխանի քւուին . ունի գղեակ , յորում ծնաւ դ ենրիկոս . և երենը ձեմարան դիտուեց և բանասիրուեն , հիմնել 'ի 1721. 2 անկելանոցս , և դործարան մի չուխայի , յոջադայն ունէր և 5 մենասահնո :

Լեռֆար : Քղք փոքրիկ 'ի բլրի , յոջադայն Եղիսանիսաւ , որոյ ենկոն էր ը արքենզսաւ օշայ , և ունէր ը իւրիւ 178 ժղվդպետուենս . և տարեկան մուտս իրբե 1357 ոսկի :

Օւերօն : Քղք փոքրիկ , այլ բազմամարդ . յոջադայն եղիսանիսաւ , առ ժովդետուլ . որ յայում վայրի փոխէ զանուն իւր , օլերօն անունանեալ յանուն քղքին . ենկո սորին քղքի էր ը արքենզսաւ օշայ , և ունէր ը իւրիւ 273 ժղվդպետուենս . և տարեկան մուտս իրբե 1135 ոսկի : Բայց ենկո նր իր ՝ ի բղմանոտէր 'ի սէն մայիր քղք , որ փոքրիկ իմն ձորակաւ և հթանջատի յօլերօն քղքէ , ուստի և է իրբե արունարածան նր :

Աահանգ իշք . | անկըտօք :

Այս նէնգ որ և Անկըտօք . 'ի հն' Օւերեանիս . Ա է մի 'ի մեծագոյն նէնգացն գաղզիոյ . որ յարեւելեան կողմն ունի սահմանակից զիրօվանս , զավինէն , և զոօֆինէ . յորոց բաժաննի ունը գետով . իսկ 'ի հիւսիսոյ՝ զի իւննէ , զօվէրյնը , և զկուէն . յաքեմաից՝ զկասոդայնը . յորմէ անջատի 'ի ձեռն կարօննը գետոյն . իսկ 'ի հարաւոյ՝ զֆուէ , և զոօսսիլիօն , և զծովին միջերկրական : Յարեւելեան կողմն սորին նէնգի ըարձակեցաւ յոյժ ցամաքն , սկսել յակատեայ մինչ 'ի ունը գետ՝ տեղի տունն ծովուն . սով յայտնի երեսի 'ի նախանի Տացոյց սրատեկրս : Զմեծութիւն սորին նէնգի դժուարին է ճշդիւ չոփել , սակա անեկանոն դրէց նր . սակայն Շագիրք զայդուել նր յարեւել :

րեմուեան կողմն՝ ուր առաւել լայն է, համարին երբեք 90 մղն. իսկ յարեւելեան կողմն՝ իրրեւ 100. բայց երկայնութիւնը յարեմտից յարեւը նուշազ է յոյժ, 30 և ուրեք 40 մղնացափ գոլով։ Այս հաւանդ սլարագրէ գրեթէ բովանդակ զայն տարածութիւն, որ 'ի հն' կացուցանէր զգւոն սնունանել Աղով վն նարբնեան գտառ։ և զերեւելի մասն առաջնոյ ակունխանիոյ։ և զմասն ինչ վիճնեայ։ և զվեճակն անուննել Նովի քոփուցնիո։ ըստ ինն ժղվիդ ։ ոչքյետոյ միացուցան 'ի մի նհնդ, և անկան ը ան իջական որութ գաղղիացւոց 'ի ժդ գարեւն։ և 'ի նմին Ժմկի ծագեցաւ և անունդ լանկըտօք ։ վն զի տո 'ի զանազանութիւն սորին նհնդի 'ի նախինի կալուածոց դաղղիացւոց որութ, ը երկուց լեզուաց որք էին 'ի նմ, բաժանեցաւ յերկու մասունս։ յու 'ի Լանի պը տ. և 'ի Լանի պ' ուի. որ թարգմանի Անգու օքայ. և Անգու ուի։ Առաջինն է բուն լեզու նհնդին։ իսկ Եկիդն է յատուկ բարբառ գաղղիացւոց։ քղի փիկ գաղց բառիդ՝ Ուի, որ նշանակէ՝ Այս բուն բնակիչք տեղւոյս ասելին Օտ. որ զնոյն նշանակէ. ուստաի և յայսմաննէ այն մասն նհնդիս, որ ձգի 'ի հարաւակողմն լուարայ, կոչեցաւ Լանի պը տ. որ և յետոյ անկառ ը իրաւատարութիւն փառլրմանին թռւ լուզայ. իսկ Եկիդն, որ ձգի 'ի հիւսիսակողմն նորին գետոյ, Լանի պ' ուի. այլ յետոյ Եկիդ անունս այս խափանեցաւ, և մնաց առաջինն. յորմէ ծագեցաւ և լոտին անունդ Օտէլուսիո։ կմ ը տառագար Ճուկ Ռվանական։

Գլխաւոր գետք սորին նհնդի են. Մրանց. Կոբանց. որ անցել ը արան ձորն մուսնէ 'ի բիրենեան լերինս. Օտ. Թառանց. Աղւեէ, որ 'ի նհնդի աստի ելտնէ. և Լառը, որ ելանէ 'ի վիճիկը դւուէ, և մըտանէ 'ի ծովին միջերկրական։ Երկիր նր լեռնային է յոյժ. և 'ի լերինս նր յառետ բարձրաբերձք, ու սլացելք, և ժայռւա որք են լերինքն անուննել Սև Հնանց, 'ի նախինութիւն Աշբենայտ. յորս բազմուն բնուկ շաց գտանի. անդ էր և դլիսաւոր աթու, և զօրուե գաղղիացի կալվինականաց։ Եւ բերք նր են արմըտիք, և ազգի ազգի սլառուղք. դինի ազնիւ և առատ, ձիթենիք՝ բայց ձեթ նր ոչ հաւասարի ձիթոյ փրօվտնսայ, և թթենիք 'ի պէտո շերամնց. վն զի շերամք դարմանեն անդէն։ Ունի և քարահանքս սլատունական մարմարիսն քարսնց, և ածուխ հանքային, և բովս պղնձոյ, կապարի, և երկաթոյ։ և

Ճուրա

ջուրս համբայինս . այլ և ասի գտանիլ անդ և պատ
ռւական ականց : 'Ի թերս սորին նհնգի անուշանի
է և իբր սեփական նմ՝ բոյսն անուշանել՝ Կռւափո-
ղ գաղզ՝ Կէտը . լո՛' կլաստում . որ յաճախափոյնս լի-
նի 'ի վերին լանկըտօք , ուր երկիրն լաւագոյն է .
որ է աղդ մի բուսոյ՝ որոյ արմատն է ստուշար իր-
քե մատնաշափ . և լը երկտյութեն ոտնաշտփ մի և
կէս . սւնի հ . 6 տերեւ երկայնս իբրե ոտնաշտփս .
և լայն 6 մատնաշտփ . ծաղիկ նր է խաշաձև . և սերմն
երկայն , մանուշակագոյն , կմ՝ գեղնագոյն . առաջինն
լաւագոյն է , զոր սերմանեն 'ի փետր' 'ի պարարտ
երկրի . որ իբրե բուսանի , խոդրէ բղմ գարմանո .
և յորժամ հասանէ . հաւասանեն զնա հաւասարութը
հողոյ . յետոյ ծեծեն յանկանի , մինչև լինի զանգ-
ուած մի , յորմէ շնուն մանր գնտակս , և դնեն յա-
րեու 'ի շորանալ , յետոյ վերստին լոսեն 'ի փոշի . և
է սա ներկ կապուտակ գեղեցիկ և տեսկան : Յա-
ռաջին թմկս մինչև էր 'ի յայտ եկել լեղակին , կա-
րի 'ի յարդի էր , և շահարեր յոյժ բնակչաց նհնգիս .
որ և էր գլխաւոր վաճառք նց . վշ զի 100 ամգք
յառաջ ամի ամի տանէին ը կարօննը գետ 'ի թու .
լուզոյ 'ի պուռաւո . 100000 զնտակս , որք բերէին
միլիոն մի և կէս լիրէ գաղզ՝ , որ առնէ իբրե 130680
վէնեա' ոսկի . բայց այժմ նուշաղեալ է յարդ նր :
Էթօ . լատ . Լեռնա . լը գաղզ՝ , Ալենէն . Մէտուուն .
Ֆանտոգէն . որ կոչի և կեռասենի . է ազդ մի ծտ-
ռոյ , որ գտասի 'ի կարդս երեւելի իրաց սորին նա-
հանգի . բուսանի 'ի քսւթաշ լերին , բայց գտանի և
այլուր , ոչ միայն 'ի գտղղիս՝ սյը և 'ի տպանիս , և
յիշալիս . բուն նր բարձրանայ իբր 2 . 3 . և 4 ուշ
նաշտփ , զի ոչ թողուն և ես բարձրանալ . և 'ի գտ-
դաթան նր բուսանին բղմ ոստք ուղղաբերձք՝ զորս
ոչ թողուն ամել աւելի քան հ . 6 ունաշտփ երկայ-
նուր . և յերդ ամի յօտել զնիւղան , ձեացուցանեն
զնու 'ի ձե երեքժանեաց . տուղա 'ի վեց կմ եօթն և
երբեմն յիններդ ամի յորժամ հաստանեն 'ի լրացեալ
շտփ մեծութեն , 'ի բաց հատանեն մինչև ցրունն . և
եղել 'ի փռան՝ կարծրանան և ստանան զձե լաւտ-
դոյն :

Յայսմ վայրի 'ի դէպ համարիմ յիշոտակել և զհո-
շոկաւոր արքունի ջրանցն կմ խրամն , որ հատաւ
յաւուրս ժղ լուդովիկոսի առ 'ի դիւրացուցանել
վլանկանութին գաղզիսյ : միացուցանելով զբարմ գետու-
ը կարօննը գետոյն , ոող զի լիցի ծնողհ նաւարկու-

գողովիացւոց՝ ՚ի միջերկրական ծովէ մինչև ցնուին ոք, սևիդանիոյ, կմ կուէնսայ. և այնպէս առանց ելանելոյ արտօքու՝ ՚ի սահմանացն գաղղիոյ, համառօտ ձնակաւ ՚ի միոյ ծովէ ՚ի միւսն անցանիցեն : Վշ զի յառաջագոյն հարկ էր նց պատել զբովանդակ սպառնիային, և զիորդուքալաւ ը ծուին ադլանդեան, և ապա մասնել ՚ի սեպտէի նեղուցն : Ասի թէ և նախնի հուվմայեցիք խորհեցան զայն խրամ հասաւնել, այլ չեղին ՚ի գործ . ապա առ ժմկօք մեծին կարուլոսի . և ֆրանցիսկոսի ա, և ենրիկոսի դ վերստին խէդ կալան զայնմանէ, բոյց և նոցայն ինչդք ՚ի դերե ելին : Յետոյ ՚ի ժմկս լուդովիկոսի ժդ բազմերախտ արքային գաղղիացւոց, պօղոս ռիկուէտ ը ամս 20 ՚ի ծածուկ խորհեցաւ ՚ի վր այսորիկ ը միումն ՚ի ուարտիզանաց իւրոց . ապա ՚ի 1666 ձեռն էարկ հրամանաւ նորին լուդովիկոսի ժդ ՚ի գործ գնել զինչդ իւր . զոր ՚ի 1680 կատարեաց . բացել զինրամն, որ սկսանի ՚ի թ ը լճէն, և ՚ի ձեռն սէթթը անուանեալ նւհնդատին հաղորդի ը միջերկրական ծովուն . և ապա առ շեղ հատետլ զնէրո, և զօրու գեսն, և զայլ և քանի մի գետս առ թուլուզ քաղաքաւ, ձգի մինչև ցկարօննը գետ : Էցրկայնուի նր է 120 մլոն . և բարձրութի լուրց նր՝ 6 ոտնաչափ . ուստի և մարթ է տանիլ ը այն բեռինս 27150 օ խայ . իսկ լսյնութի նր՝ է իրրե 24 ձող, կմ փերթիքա . և ը բովանդաուկ ջրանցքն ը այն են 64 դըրունիք, կմ փականք, և 8 կամուրջք : Յայս գործ ծախեցան իրր 1,132,1580 զէնէտ" ոսկի . ը մասին յարքունուատ, և ը մասին ՚ի ընակչոց լանկրտօքայ : Եւ թդրն ետ զայն ՚ի պարգև հնդ ամ իշխանութ՝ և ամ հասիւք՝ վերոյիշել պօղոսի ռիկուէտ հնարովի նր, և սերնդոց նր ՚ի կարգի արու զաւակաց : ՚յաւակք որք ը այն անցանեն, պարտապան են մը ձարել 38 զէնէտ" ըստակ . որ այժմ առնէ իրրե 22 փարա . նաև նոյն ինքն թդրն յառաքելն զօրս, կմ կարասիս պաղմաց ը այս ջրանցք, պարտապան է նոյնչափ վճարել . ուստի և հառք նախագրեալ իշխանին, մէնդ յորժամ բարդաւաճ է վճռկանուին, բշմ են յոյժ . սակայն նաև ծախսքն ՚ի պահէլ զայն, չեն ինչ սակաւ, վշ զի բաց ՚ի ծախսուցն որք ծախին ՚ի նորթուի և ՚ի մաքրուի նր, (յթ քզի գետքն որք ՚ի նո զեղուն, հնող բարձել բերեն տիղմն և աւազ .) վարձք բաղմուե պաշտօնաւատքացն ամի ամի հասաւնէ ց100000 լիրէ գաղզ", որ առնէ իրրե 8712 զէնէտ :

նետ՝ ոսկի : Տեարք սորին ջրանցից պարտական են պահէլ նաւակս ՚ի պէտս հնդզօրեայ Երթեւնկունց ՚ի քղքէ ՚ի քղք : Այս ջրանցը թէպէտ բղմ գիւրունս ընծայէ բնակչաց նհնդիս , սակայն ոչ ում ՚ի բօք եհաս ՚ի վախճանն վն որոյ արարաւն . քղի բազում անդամ է մարթ գնալ ը այն նաւակաց սակս

նունազուն ջուրց , և յորդուն աւազոյ :

Վաճառականունին ծաղկեալ է ՚ի սմին նհնդիս . որոյ դիսաւոր վաճառք են պէսպէս բերք նր , զո դինի , իւղ , շագանակ , չամիչ , ևն . և ձեռակերոք , դըսուսա , և այլ սկսապէս ասունեղէն դորժածք , և մետաքսեայ կերորասք : Բայց ծովեղերք նր կարի վատանդաւոր են , չունելսվ ուրեք դիպաւոր և տպահով նւհնդիստս , բաց ՚ի միոյ՝ որ է առ սըդդ կոշեցեալ հրուանդանաւ . բայց և այն սակաւաջուր

գոլով , անըուննակ է մեծամեծ նաւուց :

՚ի հն՝ բնակէին ՚ի սմին նհնդի Վըգայիտ . և ՚ի եղարուն մաին ՚ի նմ արեւելեան գութք . ապա ՚ի եղարուն նունամել զնն սարակինոսաց , մտին տիրեցին երկրին . այլ յետոյ կարուիսս մարտեղեան , և պիտինիոս որդի նր իսպառ վանել զնն անտի , զնահանդն ողջոյն ը գաղղիացւոց տրութ նունամեցին , որ և բաժանեցաւ յայլ և այլ մանր իշխանունիս : Բայց յետոյ՝ է զի պաղմաւ , և է՝ զի դաշնադրութ սնդրէն միացուցաւ , և անկաւ ը անմիջական տրութը

Թքրունն գաղղիոյ :

Աղանդն կալվինական իրրե ՚ի կեսն ժիշ գարուն մեծանկո ճարակեցաւ ՚ի սմին նհնդի . յորմէ և անհնարին պաղմաւնք գրգռեցան , որ եկաց մնաց ամս իրրե 100. յորում բղմ է մեծամեծ ոճիրք գործեցան , և արեւան ճապաղիք . սակայն և այնողս ցարձաւ ՚ի միջոյ իսպառ աղանդն այն . վո զի մնացին ՚ի նմ բղմ կալվինականք , բայց ՚ի ծածուկ : Ոչ գոյր նհնդ դրեթէ ՚ի համօրէն գաղղիա , յորում էին այն շափ եկեղեցականք , և այնչափ փարթամ . ոճ՝ ՚ի սմ , յառաջ ք զվերջին խռովունի . զի Յ արքենդսարանք էին ՚ի նմ . և 20 ենդսարանք . և տարեկան մուտք համօրէն ուխտին հասանէր ց2,181,680 ոսկի : Այս նհնդ ըհամնրանդս բաժանէր ՚ի վերին , և ՚ի ստորին . զորս յառաջիկայդ . ուրոյն ուրոյն ստորտքեսցուք :

Ա ԵՐԻՆ ՀԱՆԻՇԱԾ

Այս մասն ձգի յարեւմուեան կողմն նհնդին առ
հասդոյնաւ . և բաժանի 'ի Դ դւռս , կմ վիճակս .
որք Են Ծխուլող . Աշխիծե . Գասեր . Լավը . Սէ
ժախու . Ուիյու . և Մէրըքուա : Պիշինկ , որ ը զին
ունորական խխանութեց բաժանի զգաղղիս , և զմօն
թօպան դւռն 'ի սմին նհնդի դնեէ . իբր զի ը մասին
ը զինունորական խխանութեր սորին անկանի . իսկ
զմօնթօպան գլխաւոր քշք նր՝ 'իքէրսի դւռին ստո-
րագրէ : Այլ մեք զերկոսին ես յը՝ զմօնթօպան
դւռն , և զքզքն՝ անդ 'իքէրսի եղաք իբրև 'ի բուն
տեղւոջ խւրեանց : Խսկ յայսմ վայրի ունիմք ստո-
րագրէլ զգլիսաւոր տեղիս նախագրեալ եօթն գա-
ւառացդ :

Թառվանդ . 'ի հն' թաղվարյա : Եւ գլխաւոր քղք համօրեն լանելը տօքայ : 'ի գեղեցիկ դաշտավայրի , առկարուննը գնատով , հին , անհունանի , և մեծ գրեթէ քզնմ դղքսն գաղղիոյ լկնի փարիզու , այլ ոչ այնչափ բաղմամարդ . արքեպոսանիստ , որոյ արքեպոսն ունիք լիւրե Դ եկպստարանո . և տարեկան մուտ նրեր իւրե ՏՀՅՕ տսկի : Փողոցք քղքիս ըստ մեծի մասին լայն են և վայելուչ . և շնուռածք տանցն գեղեցիկ : Ուներ բջմ մեծամեծ եկեղեցիս , և մենաստանս , որոց գլխաւորքն են մայր եկեղեցին . որ թէպէտ մեծ է ըստ շնուռածցին , այլ անշուք , և չենչ 'ի ՆՄ Երեւելի : Երկեղեցին սբյն սատուրեինունի՝ յորում ասեն՝ թէ գտանին ՅՈ մարմինք սբյ . յորոց եօթն են մարմինք առաքելոց . և մի 'ի նշնէ ասի լինիլ մարմին սբյն յակոբայ զերեթեայն , կամ լաւ ևս առել , մասն ինչ 'ի նշխարաց նր . վաղի հաստրակաց աւանդունի՝ զմարմին նր գնէ 'ի քոմիոս թէլս սպանիացոց . որ և յանուն նր կոչի որ յակոբ , և է հաջակաւոր ուխտատեղի : Երկեղեցին սնունանել ոսկեզօծ . 'ի յոսկեզօծ սքանչելագործ արձանեայ պատկերէ տնծամօրն , որ է յաւագ սեպանն , զոր սամիկք համարին քանդակել 'ի սբյն զուկոյ աւետարանցին . իբր զի քանդակել կայ 'ի վր պատկերին անունս՝ զուկաս . որ ըստ մատենագրաց գաղզիացոց , է անսուն քանդակիողին , այլ ոչ աւետարանցին . վաղի ըստ հարկց աւանդութէ 'սբն զուկաս աւետարանին ոչ երբէք քանդակեաց արձանեայ

պատկերս : Եշեղեցին դոմինիկեանց . մեծ և գեղեցիկ , յորում հանգուցել կայ մարմին սըյն թովմայի ագվլնացւոյ 'ի հոյակատ դամբարանի : Ունի և համալսարան , հիմնեալ 'ի 1228. և երկու երեսելի հեմարան , մի՛ վն բանտսատեղծութեց , յորում նու 42 անձինք . որոց գլխաւոր վախճանն է մարզիլ 'ի բանաստեղծութիս . այս հեմարան ամի ամի 'ի մայիսի 3 բաշխէ չորս պարգևս . որք են արոնեսատչն ծաղիկք , մին է ոսկի . խակ երեքն արծաթիք : Խոկ եկդ ձեմարանն է նկարչութեն , քանդակագործութեն . և ձարտարապետութեն : Ունի և քանի մի հոյակառ և մեծամեծ շինուածու . յորոց մի է և քարաշէն հաստակառոյց կամուրջն արտաքոյ քղքին , 'ի վր կարօննը գետոյն . երկայն 145 ձողաշափ . և լայն 12. հաստատել 'ի վր 7 կամարաց : Միով մղնաւ հեռի 'ի քղքէ աստի , նախադրեալ հռչակաւոր ջրանցքն՝ կմ իրամն միանայ ը կարօննը գետոյն . ուստի և գիրք նր կարի յարմարաւոր է վճռկանուեն . սակայն 'ի վր այսր ամի չէ այնչափ բարգաւաճ 'ի նմ վաճառ ուականուեն . վն զի ընտակիչք նր կարի յօժարել են յուսմունս դիտութեց . և յայն սակո փոյթ ինչ ոչ առնեն զվհնկանուեն . և շատք ևս 'ի գլխաւոր վահառականաց նր իրեւ հարստանան , թռղել զվառ ուականուեն , հետամուտ լինին իշխանուեց , և քաղաքական պաշտամանց . որով ոչ ևս ծաղկի 'ի նման վհնկանուեն : Յայս քղք գործեն գորդս պատկերազրդու : բայց չեն այնչափ ինչ անունանի . ոյլ կերպարսու խասն ասոնեայ և մշտաքսեայ :

Աշուկի . 'ի հն' **Աշուկիս :** Գլխաւոր քղք ալպիֆէ դւորի , առ թառնը գետով . յառաջադրոյն արքեպիսոս նիսա , որոյ արքեպիսոն իշխան էր քղքին , և ունէր ընդ իրեւ հեղսարանու . և տարեկան մուտս իրրե 8280 ոսկի : Մայր եկեղեցի քղքին էր մի 'ի հարուսա և 'ի գեղեցիկ եկեղեցեացն գաղղիոյ . նոյնողու և արքեղոսարանն է շինուած հոյակառ : 'ի 1176 եղե ժողով ենդսաց 'ի սմին քղքի . և դապարտեցահերձուածն ալպիկեանց , որք 'ի ժա դարսւն զօրտցան յոյժ 'ի սմին դւորի . նմին իրի և տպանդ նց կոշեցաւ ալպիկեան կմ աղբիգետն : Այս դւոր արդաւանդ է յոյժ . և բաղմանարդ . այլ բնակից նր աղքատք են . ուակու անհնարին ծանրաբեռն հարկաց , որք եղեալ կան 'ի վր նց :

Պատիք . 'ի հն' Քասդրան : Գլխաւոր քղք համանուշ դւորի . յառաջադրոյն եղսանիստ . որոյ եղսան էր լուսք .

արքեպիսաւ աշուիկայ, և ունէր Շ իւրե 79 ժողովը
գաղթեաւունիս, և տարեկան մուռոս իրրե 2615 ոսկի :
՚ի 1567 իրրե սկսան յուզիլ խոռվունք'ի վը հուա-
տոյ զկնի մահուն ենրիկոսի Շ, բնակիչք քղթիս ըն-
կալսն զաղանդն կալվինի . և ամրացուցել զդուն,
կործանեցին զամ եկեղեցիս ուղղափառուց : Այլ 'ի
1629. բռնի նուաճնեցան 'ի հնազանդուն լուդովիկեռ
ոի ժք . որ և ետքակել զամ ամրուն քղթինց :
Լուլը . 'ի հն' Վարուժ : Գլխաւոր քղթ համանուն
դւոփի, առ ակու գետով . յուջագոյն եղանիստ, ո-
րոյ եղան էր Շ արքեպիսաւ թուլուզայ, և ունէր Շ
իւրե 88 ժղվդպտունիս, և տարեկան մուռոս իրրե
3050. ոսկի : Բնակիչք սօրին դւոփի շատ Շ աղբի-
գացոց ընկալան զաղանդն կալվեց . յոյր սակս և
մարտ անագորոյն մկեցին . այլ 'ի վերջոյ ակամայ
կամք նուաճնեցան 'ի հնազանդուն լուդովիկոսի ժք :
Ան իւտու . որ թարդմանի, Սը պողուղոս : Գլխա-
ւոր քղթ համանուն դւոփի . յուջագոյն եղանիստ,
որոյ եղան էր Շ արքեպիսաւ թուլուզայ, և ունէր
Շ իւրե 56 ժղվդպտունիս, և տարեկան մուռոս իր-
րե 1745 ոսկի :

Գլխաւոր նորարի : ՚ը եկդ նշանաւոր տեղի այսր դւոփի :
Ան : Գլխաւոր քղթ Վոքրիկ համանուն դւոփի,
առ ըիսը վտակաւ . որ մերձ 'ի քղթ անդր խառնի
'ի կարօննը գետ . յուջագոյն եղանիստ, որոյ եղան
էր Շ արքեպիսաւ թուլուզայ, և ունէր Շ իւրե 90
ժղվդպտունիս . և տարեկան մուռոս իրրե 1570 ոսկի :
Մերժութ . 'ի հն' ՄԵՐԺՈՒԺ, կմ ՄԵՐ-ՔԻ-Մ : Է գլխա-
ւոր քղթ փոքրիկ համանուն դւոփի . յուջագոյն եղան
նիստ, որոյ եղան էր Շ արքեպիսաւ թուլուզայ . և
ունէր Շ իւրե 62 ժղվդպտունիս . և տարեկան մուռոս
իրրե 1220 ոսկի :

Ապրին լանիըպօք :

Դժե յարեւելեան կողմն առ սահմանզք փրավան-
սայ, և տօֆինայ . և բաժանի 'ի 14 դւռս,
կմ վիճակս, որք են ԱՀԱՅ . Գարդասն . Կարպօն .
Մեն իւն ու Խօմեր . Պերէն . ԱՀԱՅ . Լուսէն . Մօնէն-
էն . Սիմ . Ուշէ . ԱՀԱՅ . Մանդը . Փոսէ . Վինէն .
յորոց զգլիսաւոր տեղիս յուջիկայդ ստորացքքացուք :
ԱՀԱՅ . 'ի հն' ԱՀԱՅ-ԴԱՅ . կմ Ելէտէ : Քլք փոքր .
և դլիսաւոր տեղի համանուն դւոփի առ բիրենեան
ժամ

Երամբք 'ի վը ստը գետոյ . սկիզբն կալել յարրայ
անիտա վանաց բենեղիկտեան միանձանց . որ յե-
տոյ փոխեցաւ յեղսարան , որոյ եղան իշխեր քղթին ,
Ե էր չ ալքեղսաւ նարպօնայ . ունելով չ իւրե 80
ժղվդղտուին , և տարեկան մուտս իբրե 1570 ոսկի :
Գորդաստն : Քլք հին , և գլխաւոր տեղի համանուն
դւռի առ ստը գետով . եղսանիստ , որոյ եղսն յա-
ռաջագոյն էր չ արքեղսաւ նարպօնայ . և ուներ չ
իւրե 114 ժղվդղտուին . և տարեկան մուտս իբրե
3055 ոսկի : Այս քղք բաժանի 'ի վերին , և 'ի ստո-
րին . վերին մասն՝ հին է և անշուք . իսկ ստորինն՝
դեղեցիկ և բարեշն . ունի ապարանս և եկեղեցիտ .
յառաջագոյն և մենաստանս մեծաշենս , որք այժմ
բարձեալ են իսպառ :

Նարպն . 'ի հն' Նարպս նացիստ . այլև Գուլնիա ու-
գունագորսմ : Է քղք հին և մեծ . յոջագոյն արքեղսաւ
նիստ , որոյ արքեղսն ուներ չ իւրե 10 եղսարանո ,
և տարեկան մուտս իբրե 7841 ոսկի : 'ի սմին քղքի
դանին մնացորդք ինչ աւերակաց նախնի շինուա-
ծոց հումայեցոց , յորո երևելի է հօյակապ դամ
բարան մի 'ի սպիտակ մարմարիոնէ սեղանաձև , որ
է 'ի սպարտիզի անդ արքեղսին : Այս քղք գոլով
չ մեջ լերանց 'ի ստորին տեղւոջ . յանձրեայոյզ Ժմկո
այնպէս յորգեալ ծովանան ջուրք զնովաւ , մինչ չէ
մարթ անվտանգ ելանել չ դրունա քղթին :

Ան ին դը նուներ . 'ի հն' Բանտիբուլիս : Քղք չ մեջ
լերանց 'առ ժօր գետով . յոջագոյն եղսանիստ . ո-
րոյ եղսն էր չ արքեղսաւ նարպօնայ : և ուներ չ
իւրե 40 ժղվդղտուին . և տարեկան մուտս , իբրե
2615 ոսկի :

Պէտքն . 'ի հն' Պէտերս սէպրինասցուզ . Պէտերէ . Պէ-
տէրէ . այլև քողատ Պէտերացուզ : Քղք փոքր 'ի վը
բլրոյ առ օրպէ գետով , մերձ 'ի նախայիշատակեալ
մեծ ջրանցքն . յոջագոյն եղսանիստ , որոյ եղսն
էր չ արքեղսաւ նարպօնայ . և ուներ չ իւրե 160
ժղվդղտուին . և տարեկան մուտս իբրե 2615 ոս-
կի : Ծրջակայ վիճուկ քաղաքիս ' արգաւանդ է և
զունարձալի յոյժ , բերէ դիմի , ցորեան , և իւղ ա-
ռատ : Ունի և երկու ինքնաբուղիս ջերմուկս հան-
քային ջրոյ , մերձ առ կապիան աւանն : Է անդ և
ժայռ մի , յարմէ բղիսէ սեագոյն նաւթ հեղեղուկ ,
որով բժշկին պէտպէտ ախաց , և հիմանդունք . կը
արդանդախատութին , որ է ախտ ինչ սեփական կա-
նանց , խիթք որովայնի , ձմեռնահարութիք , վեր-

հարութածոց, մինչ նաև ազեղաբառութիւն, որ է ախտ անբժշկելի . որով աղիքն դառնան, և յաւելուածք որովայնի ը բերանն ելանեն:

Աշխը. այս է՝ Աղաթա : Քղք փոքր, այլ՝ բազմա մարդ առ հերօ գետով, որ իրեւ կէս մզոնաւ հեռի 'ի քղքէ առաջի մոտանէ 'ի ծովին . ուր ունի և փոքրիկ նւշնգիտ, և առ նովաւ մարտկոց 'ի պաշտպանութիւնը: Բնակիչը քղքին ը մեծի մասին վաճռուականը են, և նաւավարք: Եւ յըջադոյն ենպատիտաւ ը արքենպատ նարպօնայ . որ և էր իշխան քաջարին, և ունէր ը իւրեւ 18 ժղվադպատութիւն . և տարեկան մաւատու իբրև 2615 ոսկի: Արտաքոյ քղքին գոյր մենապատ միքաֆուզնաց . և առ նովաւ մատուոն, որ և էր ուխտաաեղի, սակս հրաշագործ պատկերի տիրամօրն որ 'ի նմ':

Փօր ու ունիթը, կի՞ Սէն ըսի . որ թարգմանի, 'Նաւահանդիստ սետեայ, կի՞ Սըյն լուգովիկոսի: Ենաւահանդիստ 'ի սմին դուռի, մերձ 'ի համանուն սարն զոր շնեւաց լուգովիկոս ժղվազմտպատիկ ծախիւք, յոր փօքրիկ նաւք ևեթ կարեն մտանել. քղք գրեթէ միշտ ծովին յալէկոնդիլն, աւազ բկմ բարձեալ բերէ 'ի նմ: ուստի և բնակիչը տեղւոյն հնող ստիոյին մարքել զայն, սակա թէ ոչ 'ի սուզ թմիի անպիտան լինի: Անդ սկսանի վերոյիշել մեծ ջրանցքն արքոյական:

Լցուն. 'ի հն' Լուդիւս: Քղք հին, յըջադոյն ենպատիտաւ ը արքենպատ նարպօնայ . և ունէր ը իւրեւ 15 ժղվադպատիս, և տարեկան մուտու իբրև 1920 ոսկի:

Մօնքէլլին. 'ի հն' Մօնս քէսսաւաւս, որ թարգմանի, Լեառն պեսուղեան: Բերգաքղք գեղեցիկ, և մեծաշէն . զինի թուլուզոյ եկդ երեւելի քղք լանկըտօքայ . կատուցել 'ի վր բլրոյ, առ լէղ դետով, սկիզբն կալել յաւերմանէ մակվէլոն քղքին: Եւ ենպանիստ, ունի բերդ տիւր, և բկմ եկեղեցիս մեծաշէնս, և զայլ հոյակապ շինուածս . յորս երեւելի է աղարանիք իշխանին լանկըտօքայ, զի անդ երբնակուն նր . այլ փողոցք նր նեղ են, որք 'ի ցերեկի ծածկին 'ի վերուստ կուաւովք, առ 'ի շնեղիլ անցաւորաց 'ի շողոյ արեգական . իսկ 'ի գիշերի առ հորկ լուսաւորեալ են լաղտերօք: Ունի և համալսարան, որ յաւեկա անուանի է սակս բժշկական մակացուե . որ սկզբնաւորեցաւ 'ի սկիզբն թարուն յարաբացւոց, որք եկեալ 'ի սպանիոյ' հիմնեցին

անդ դպրոց թժշկական գիտութե . և 'ի 1180 անուան
նեցաւ համալսարան ՚ի դ դուլի , խոսէ իշխանէն
մօնթփէլլեայ : Աւնի և ձեմարան գիտութեց հիմնել
՚ի 1706: և պարտէղ երևելի ազգի աղջի թժշկական
բուսոց , յորում է և հնրկաց գպրոց , ուր ուսու-
ցանեն զգէսնպս յատկութես , զզորութես , և զներդոր-
ծութս բուսոց : Առ միով ՚ի գրանց քղբին՝ (որ է
՚ի ձե կամարի յաղթութեն , որ և հանէ ՚ի մեծ և ՚ի
գեղեցիկ հրապարակն , որ է արտաքոյ քղբին , յո-
րում գոյր կառուցել մարմարիոնեայ արձան մեծին
լուդավիկոսի ժկ ,) է մեծաշէն ջրմուղն , որ յետ
այսափ գտրուց չեւս եհսու ՚ի կատար , հաստատել
՚ի վր կրկնայարկ կամարոց . և առ նովաւ կայ ա-
ւազանն մեծ , յորմէ ը քղբն ողջոյն բաշխին ջուրք
ստորերկրեայ անցիւք : Շըշակայ վիճակ քղբին թե-
պէտ աղազուն է , ստկայն ճարտարութ և ժրտջան
փոյթ բնուսկացն՝ դործեն զեա բեղմնաւոր յոյժ . վլ-
զի բովանդտկ դաշաավայրք նր ծածկել են որթովք ,
և ձիթենեք , և առ ամ Ճնղիօք աստի և անտի
տնկել կան թթենենիք առ ՚ի գարման շերամոյ . ուս-
տի և մետաքս բղմ ունի :

Գլխաւոր վաճառք նր են գինի . ցքի , և առը , որ
դայ անդ ը միջերկրական ծովն . այլ և ժէնկեառ ,
այն է՝ կէօղ դաշի , զոր անդ դործեն . և այլ սիէս-
պէս արկեստակերտ դործածք : Կալվինեանք առ-
դ ենրիկոսի տիրեցին այսմ քղբի . այլ ապա զինի
ը երկար և խիստ սպազման , և բլմ արիւնաչե-
զուե , անդրէն ՚ի հնազանդութի արքային նուռանե-
ցան . ՚ի քղբի աստ ծնուր որն ուրքոս պաշտպանն
ժանուամհու : Յայսմ իբւի մերք առ պալպրուք
աւանն՝ դտանին ինքնաբուղին ջերմուկք . որք սա-
կաւ , կմ ոչինչ ծծմքային ոգիս ունին . այլ ը նրաց
ինչ ազի են , և ջուրք նց թեթեագոյն են ք զնորկ
ջուրա տեղայն , բայց չեն այնափ ջերմն , մինչւ ե-
փել զնուս . ուստի եդել զնու յանօթ չոր , և բար-
ւոք իցել , և թօզել ՚ի ջուր անդր , դրեթէ ՚ի նոյն-
չափ աւուրս , որըսփ աւուրդք պահանջին առ ՚ի
թխանել հաւու , ելտնեն ՚ի նցէ ձազք : Ջուրն հան-
եալ ՚ի չերմկաց անտի , պահէ զնորմութն գէթ ժամա-
ծ . և եգել առ հրով , անազան ևս եռայ ք լինքն
ջուրն , ոող և յեւունն նոնազ յորձանս հանէ : Յոր-
մէ յայտ է , թէ ջերմութնր ոչ պատճառաի ՚ի ստորեր-
կրեաց հրոյ , այլ ՚ի ներքին իմն խմորմանէ մասանց
իւրոց . որ և է առողջարար յըմազելն , կմ ՚ի լուա-

նալ 'ի նմ ողջոյն իսկ մարմնով : Եւ ևս մօտ առ
փէրօլ գեօղն, որ իբրե Յ մըսնաւ հեռի է 'ի վե-
րոդրել քղքէդ առ թօ անունանել Հնիւ է իրամ-
ուր ջուրք անձրեոյ հաւաքել՝ եռան անընատ, սա-
կայն պահեն զցրտութիւ իւրեանց : Բնակիչք ուղ-
ոյն յամառան լունանան 'ի նմ, առ 'ի բժշկիւ 'ի
յօդունացաւուէ :

ԱՄՅԸ, կմ' Ախես 'ի հն' Վեճառշառ : Քղք մեծ և հին
'ի գեղազունարձ վայրի . ունելով 'ի մի կողմն լերինս
այդեսատանեայց, և 'ի միւս կողմն դաշտս արդա-
սաւորս . յնշագոյն եպսանիստ ը ալփեղիսաւ նար-
պոնայ . և ուներ ը իւրե 215 ժղվդպետուիս, և
արեկան մուտու իբրե 2270 սսկի : Փողոցք քղքիս
ը մեծի մասին նեղ են, այլ մաքուր . և առունքն
քարաշէն . բնակիչք նր գրեթէ առ հարկ ընկալան
զաղանդն կալվինի . և թէպտ լուգովիկոս ժդ փոյթ
մեծ կալաւ ստորակառւր առնել անտի զայն ա-
ղանդ, սակայն տակտւին գրեթէ երդ մասն բնակ-
չաց նր 'ի նոյն աղանդ մնաց, բայց 'ի ծածուկ . իսկ
այժմ յայտնի . զի ոող ասացաք աղատուի է այժմ
'ի գաղզեա ամ դենից և աղանդից : Բաց 'ի մայր ե-
կեղ' էին 'ի քղքի: աստ և այլ ևս ժղվդպետին եկե-
ղեցիք, և մենասատնք կրօնաւորաց . ունի և բերդ
ամուր . և երեելի Ցեմարան բանափրուե, հիմնել
'ի 1682 . և բշմ գործարանս մետաքսեայ և առուն-
քն գործունածոց . բայց Շլստար վաճառք նր են
ըտիսա :

Իսկ 'ի մեացորդ շինուածոց անտի նախնի մեծա-
գործ հռովմայեցւոց, որը 'ի ներքս' և որը արտաքս
կան մնան մինչև ցոյժմ, երևելի են կրկէսն . կմ' ամփիթէատրոնն հոյակապ 'ի մեծամեծ կոփածոց
որձաքար վիմաց կառուցել : Տաճարն անունեալ
տուն քառակուսի . իբր զի է քառակուսի երկայ-
նաձե . կառուցել 'ի պատին զուկիսի և կայոսի
որդւոց աղբիպեայ . որդեդրելոց յօդոստոս կայսե-
րէ . ոող ցուցանեն գրուածք ինչ գտելք 'ի տաճա-
րի անդ . որ զարդարել է Յ գեղեցկաշէն սեամք :
Միւս ևս տաճար հոյակապ, որ իբր կիսով չափ
կայ մնայ անեղծ շինեալ 'ի գեղեցիկ կոփածոց քա-
րանց, որպէս կարծի 'յանուն անահտայ ափինով .
բայց քղի զտաճարս ոորին տիկնով սովորութիւ եր
շինել ը յոնեան ձեռյ . իսկ այս շինուած ը մասին
է ը ձեռյ կորնթացւոց, և ը մասին հռովմայեց-
ւոց . յորմէ թումի թէ չեր այն տաճար ահահտայ :

Աղբեւր մի շատաջուր, որ բղիսէ 'ի մեծ և 'ի ժայռաւոր լեռնէ. զոր 'ի վերջին թմիս դտին 'ի մաքրելն զողմասիք ճահիճս. ուր 'ի բջմ մնացորդ շինուածոց երեխ, թէ 'ի հնումն էին հնրկց բազանիք. և սակաւ ինչ անդր 'ի կղզեակ մի ձեւացուցել 'ի վտակաց այսր աղբեր, և փոքրիկ շինուած ինչ վայելակերո, պատուական սեամբք զարդարել, և ը մէջ նր դրոշելն անահտայ դից. որ և յայն սակս կոչի բաղանիք անահտայ, շինել ծախիւք բնակչաց նիմը քղ. բի: Պատուական ջուրք այսր աղբեր ը ջրմուղացնան մինչև ցնիմը քղք առ 'ի պէտս բնակչաց 'ի թը:

Աշտարակ մի ութանկիւնի բարձր իրրե 15 ձող: Կայ անդ և այլ աշտարակ մի հին ութանկիւնի իրրե 15 ձող բարձրութ: Յայս ամ շինուածս ուր ուրեք գտանին արծուիք քանդակեալք 'ի նախնի հոռվմայեցւոց, առ հնրկ անգլուխ են. զոր տաեն արտարեալ 'ի գթաց յառնուլն զնահանգս զայս 'ի հոռվմայեցւոց 'ի նախատինս և 'ի խորատակումն ամբարտաւանուեն նց:

Ա ին ու խրպ: Ա ջրմուղ մեծակառոյց կիսաւերտկ, շինել 'ի նախնի հոռվմայեցւոց, ը որ ջուրն յականէ անտի էուր գեացյ գնայր 'ի նիմը քղք. և բաշխեր յայլեայլ տեղիս, ը մասին 'ի վերոյիշեալ կրկէսն, կմ ամիինձէատրոնն, ը մասին 'ի հնրկց չոհօրս, և ը մասին 'ի տունս բնակչաց քղքին:

Այս ջրմուղ հաստատել կայ 'ի վր երեքկարգեան կամարաց 'ի վր միմեանց կառուցելցոց. և ձրի 'ի միոյ ժայռէ մինչև ցհանդիպակաց ժայռն, որք են աստի և անտի կարտո գեաոյն, ուստի ջուրն 'ի մոյ շեռնէ անցանէր 'ի միւսն 'ի ձեռն այնր ջրմղի: Սառըին կամուրջն հաստատել կայ 'ի վր ճ կամարաց. և երկայնուին նր է 438 ունացափ. իսկ բարձրութն 83: Եկդ կամուրջն հաստատի 'ի վր 11 կամարաց. և լայնուին իւրաքանչիւրոց յայնցանէ' է 56 ունացափ. իսկ բարձրութն 67: իսկ երդն՝ որ է 'ի վր նր, հաստատի 'ի վր 35 կամարաց. և լայնուին իւրաքանչիւրունց 17 ունացափ. 'ի վր այսր երդ կարգի կամարաց 'է խաղախոնին ը որ անցանէր ջուրն. որոց բարձրութն գրեթէ մարդաշափ է. վոյ մարդ է 'ի ներքս անդ բայլել, միոյն փաքր մի խոնարհեցւոցն զիւլուին: Այս հրաշալի շինուած է համակ 'ի կոժանոյ քառակուսի որձաքար վիմաց: Կաև առ ուեզ քղքաւ աստ անդ կան կամուրջը, յորոց ունանք դեռ ևս ամբողջ են, որք եին մասունք ոյսր մեծի ջրմղին:

Ա-նք . 'ի հն' Ո-վշիս : Քղք փոքրիկ , և դլխաւոր տեղի համանուն դւռի , ը մեջ լերանց առ խեն դետով . յոջագոյն եղանիստ ը արքեպսաւ նարալոնայ , և ուներ ը իւրե 181 ժղվդպետուիս . և տարեկան մուտք նը էր իրրե 2180 ոսկի : Առ եղանականաւ գոյ աղբիւր մի յորդաջուր , յորմէ 'ի նախնումն գնայր ջուր 'ի վերոյիշտկել մեծաշէն ջրմուզն , և անտի 'ի նիմը քղք : Յորժամ աղանդն կալվինեան սկսաւ ճարակել 'ի գաղղիս , եղան քղքիս յովաննէս սրբն գելատիստի հնդձ համօրէն ուխտիւ եկեղեցւոյն իւրոյ , թողէլ զկաթուղիկէ ուղղափառ հաւտաս , ընկալաւու զաղանդն կալվինի , ոտք և քղքն ողջոյն . այլ յետոյ վերստին դարձան յուղղափառուի :

Աշխաւ , կմ Աշխիւ : Քղք մեծ , բաղմամարդ , և դլուխ համանուն դւռի . յոջագոյն եղանանիստ ը արքեղանաւ նարպօնայ , և ուներ ը իւրե 80 ժղվդպետութիս , և տարեկան մուտք իրրե 1395 ոսկի : Այս եղանական հիմնեցաւ 'ի 1692 'ի դարձուցանել յուղղափառ հւաս զբազմուն կալվինականաց սորին դւռի : 'Ի քղքէ աստի ամի ամի ելանէ մետաքս անդործ իրրե 456000 օխոյ :

Մանտ , որ և Մանտէ : Քղք բազմամարդ , և դլխաւոր տեղի համանուն դւռի , տու լօթ գետով . յուածագոյն եղանանիստ ը արքեղանաւ ուղղեայ . և ուներ ը իւրե 208 ժղվդպետուիս . և տարեկան մուտք իրրե 3485 ոսկի :

Փառի : Գլխաւոր քղք համանուն դւռի , 'ի վիր լերին , 'ի տեղւօջ՝ ուր 'ի նախնումն էր Անիս քղք . և ունի զանուն իւր 'ի լւունէ անտի , որ 'ի բարբառ արվիգանացւոց Փառի , կմ Փառի կոչք . և է քղք գեղեցիկ , և բազմամարդ . յոջագոյն եղանանիստ , որոյ եղան էր իշխան քղքին . և անմիջակա կախել կայր զհայրապետէն հռովմայ , սակայն վիճակ նը յարտաքին իրս էր 'ի ներքոյ արքեղապօխն փուռժայ . և տարեկան մուտք սորին եղան էր իրրե 2180 ոսկի : 'Ի մայր եկեղեցւոջ սորին քաղաքի՝ գոյ հրաշագործ ութատիւր մծամօրն պատռենալ արժանաւոր մեծարանօք : Եին այլ ևս բկամ եկեղեցիք և մենաստանք 'ի ամին քղքի , յօրս երեկոյի էր մենաստանն յնեանց հանդերձ եկեղեցեաւ , որոց մեծ մասն բարձել է այժմ 'ի միջոյ : Մօտ յայս տեղի է ակն լուար գետոյն : 'Ի շրջակայս սորին քղքի գտանին գեռեա մացարդք ինչ ուկօնեան հերետիկոսաց , կամիսարդեկան անուանելոց . որք 'ի սկզբան անցել գարու

սուր 'ի ձեռին պաշտպանելին զհերձուած իւրեանց ըդէմարքունի զօրուն . բայց աղա ը մասին բռնութք , և ը մասին քաղցրութ 'ի հնազանդուի նուանեցան :

ԱՀՀԵՐ . 'Ի ՏՆ' ՎԻԼԱՐԻԱՄ . ԳՐԻԽԱԿՈՐ ՔՂՔ համանուն գւռի յաղառաժուտ վայրի , առ ոօնը գետով , փոքր և անշուք . այլ յուջագոյն եղանիստէր , բայց եղան նր 'ի Սէն էն տօլ աւանն բնակէր . և ունէր ը իւրե 314 ժղվագետուիս , և տարեկան միւսոտ իրրե 2790 ոսկի :

Փրիւն : Եւ աւան փոքր 'ի վիվիեր գւռի . զոր այժմ արարին գլխաւոր տեղի Տէ Շահեւնոր գւռի :

Նահանգ իԵ . իՂ . Առօսսիլիօն . և ֆուէ :

Այս երկու նհնդք , կմ շաւ ևս ասել՝ գաւառք . Ճգին 'ի հարաւակողմն լանկըտգրայ , և անուանին կոմմունք . զրրո յաջիկայդ ուրոյն ուրոյն սառադրեսցուք :

Առօսսիլիօն , կմ Առօսսիլօն :

Ա մասնաւոր իմն նահանգ , կմ գւռ առ բիրեն Եան լերամքք . 'ի հարաւային ծայր գաղղիացւոց Ֆի , առ սահմանօքն սպանիոյ . որ և է իրը գուռն ը մէջ գաղցեց և սպանիոյ . 'ի հիւսիսակողմն ունի զփոքր բիրենեան լերինս . (որով բաժանի 'ի լանկըտգրայ) . յարեելից զմիջերկրական ծովն . իսկ 'ի հարաւոյ և յարեեմից զմեծ բիրենեան լերինս . որք բաժանեն զնտ 'ի քադալսնայ սպանիոյ : Երկայնուի նր յարեեմից յարեելու է իրրե 54 մզոն . և ունի զանուն իւր 'ի նախինի Բառուին քղքէ . որ էր քղք հոռվմայեցւոց . և գլխաւոր տեղի սարգանացւոց . այլ այժմ չեք այն քղք : Օդ նր բարի է , բայց գուղլյամ կողմանց շուրջ պատել բիրենեան լերամքք տօմն ամառան սաստիկ է , 'ի նմ . վոյ և բնակիչք նր թխագոյն են և նիհար : Եւ երկիրն արգաւանգ . բերէ ցորեան , և այլ արմախ առատ յոյժ . քղք ուրեք ուրեք զենի հնձոց ցոլենայ՝ վերստին ուրեմն նեն :

նեն՝ ի տեղի նր կորեսակ, և այլ այսպիսի սերմանիս որով և 'ի միում ամի երկիցս և երիցս հնձեն. բերե և գինի պատուական, և նարինջ, և նուռն, և այլ աղդս աղդս պտղոց. և մշնդ ձիթենի բշմ յոյժ. ուստի և գլխաւոր վաճառք նր է ձեթ. որ ամի ամի բերէ իրբ 1743⁰ վէնետ ոսկի: Ունի և ոչեարս, այլ եզն՝ և մշնդ կոմ սակաւ յոյժ. կաթն կովուց նր յոռի են: Գտանին անդ և ջերմուկք, յորոց ու մանք առողջարար են: Այս նահանդ ՚ի տերութէ հոռվմայեցւոց էանց ՚ի ձեռս գթաց, յորոց առին սարակինոսք. զորս ՚ի 796 վանեալ անտի մեծին կարուսի, և որդւոյ նր լուդովիկոսի, կացուցին ՚ի վր նր կոմս, որք առ սակաւ սակաւ տիրեցին նմ. Ապա էանց ՚ի ձեռս սպանիացւոց, և ՚ի նցէ առ գաղլիացիս. և է ը նց իշխանութ մինչեւ ցայսօր: Իսկ գլխաւոր տեղիք նր են:

Փէ: ՚ի հն՝ Փերբինիատում: Ե գլխաւոր տեղի սորին նահանդի, հզօր, բարձրապարիսպ, և բերդաթեղիք. ը մասին ՚ի վր բլրոյ, և ը մասին ՚ի գիւրի, առ թէթ գետով, յարգաւանդ վայրի. յաջագոյն եպսանիստ, որոյ ենդոն կոչեւր եպս ելնայ, զի յաջն անդ էր աթոռ նր, և էր ը արքեպոսաւ նարապոնայ. ուներ ը իրբ 180 ժղվագետուիս, և տարեկան մուտս իրբ 1570 ոսկի: Բաց ՚ի գահակալ եկեղեցւոյն էին ՚ի նմ այլ ևս քանի մի եկեղեցիք, և մենաստանիք, և համալսարան հիմնեալ ՚ի 1349 ՚ի պետրոսէ արքայէն արակոնայ. զի յայնժամ ը նր տրութ էր քղքն և նահանդն ողջոյն: Այս քղք գրեթէ ամ բարեգք լի է, այլ զուրկ և ՚ի բարեթ ջրոյ:

Սաւէ. ՚ի հն՝ Սալսաւէ: Ե բերդ, կմ ամրոց վայն չական առ սահմանօք լանկը առօքայ, կառաւաեալ ՚ի սլաշտանուի հորկց մեծի Ճնդիչի. որ ՚ի փերփինեան քղքէ հանէ ՚ի նարապօննը՝ անցել ը լերինս. և ը սալսէ լիչն, ՚ի հն՝ Լէ-խատէ անուննել: Զայս ամրոց շինեաց ե կտրոլոս կայսոր. որ է շինուածքառակուսի, և յիւրաքանչիւր անկիւնս ունի մի մեաշտարակու, և գետնափոր կտմարակառ ձնողիս զոր երկիցս առին գաղլիացիք ՚ի սպանիացւոց. մի ՚ի 1639. և եկդ ՚ի 1642. և այնունեան եկաց մաց ը տրութ նց:

Ենա, որ կոչի և Հելենա, այն է՝ Հեղինէ: Քլք գլքը և հին, ՚ի վր բլրոյ առ թէթ գետով. որ ա է եկդ քղք սոլին նունդի. այլ անշտաք, զի երկիցս

Քանդեցաւ 'ի պազլմց . յովագոյն Եղիսանիստ էր :
այլ 'ի 1602 Եղիսարան նր՝ 'ի փերփինեան փոխադրե-
ցաւ . Աստ էր նախնի Խւեբեւէւն քղքն :
Վեւէ Փրանչ : Քշք Փոքր 'ի մեջ լերանց , և գլխո-
ւոր տեղի քօնֆլան վեճակին . որ ունի գղեակ հզըր
շինել 'ի ժդ լուգովեկոսէ :

Մօնթան : Քշք Փոքր այլ գեղեցիկ և ամուր , շին-
եալ 'ի 1681 'ի բիրենեան լերինս . ունի և գղեակ
պատուական :

Պէտքար : և Գօր Կը պէ : Են երկու ամրոցք 'ի ամին
նահանգի . յորոց զերկդն շննեաց 'ի 1670 լուգովի
կոս ժդ :

Քռուէ :

Լ նահանգ կմ դւռ Փոքր առ բիրենեան լերամբք .
որ 'ի հարաւոյ՝ ունի իւր սահման զբիրենեան
լերինս , և զասսիլիօն . յարեմտէց՝ զկասդոյնը . իսկ
'ի հիւսիսոյ և յարեւելից՝ զըսնկըտոք : Երկիր նր
լեռնացին գոլով , չե այնչափ ինչ արդասաւոր , բայց
ունի պարարտարօտս , ուստի և անասունս ընտիրու
որք են գլխաւոր վաճառք նր . ողկ և խէժ ու տին ,
այն է՝ թիրէմէնթին . ձիւթ . սունկ , որ և ման-
թար . ունի և երկամք , այլ և պղինձ , և կապար :

Այս դւռ յովագոյն եր մասնաւոր կամացի լինքնիշ-
իան . զոր անդիկոս դ 'ի 1607 մրացոյց ը Յերուան-
դաղլիոյ . որ և եր մի 'ի դւռց անախ , որք ունէին
դաւառական ժողովս , զարս սովորուն եր արքային
դաղլիոյ ամի ամի գումարել , յոր մտանէին ուխտն
եկեղեցւոյ , աղնուականք դւռին , քղքացիք , և
ունաւորքն 'ի կարդէ գիւղականաց : Գլխաւոր տե-
ղիք նր են :

Քռուէ : Գլխաւոր քղք այսր դւռի առ արիէժ գե-
առվ , յորմէ և դւռն առնօւ զանուն . ունի գղեակ
ամուր , և յովագոյն երեւելի արբայանիստ մենաս-
տան . որոյ արբայն 'ի դւռական ժողովս նր ունէիր
գեկդ տեղի զինի Եղիսին :

Տօնրագին : Քշք Փոքր առ արիէժ գետով . որ 'ի
սկիզբն այսր գարու գրեթէ բովանդակ հրդեհակէլ
եղէ . այլ յետոյ վերստին շննեցաւ :

Ա : Քաղաք Փոքր առ օտոս բիրենեան լերանց ,
եւշեալ զանուն 'ի չերմկաց անտի , որք են առ նո-
ւու . զո՞ զի անունդ Ասէ՝ առ դաղլ ' ջուր նշնկէ :

Փաթէ . որ և Աշխածա . 'ի հն' Ֆրեփէլաս : Քշք փոքր առ արիէժ գետով , որ բշմ քանչմունո կրեաց 'ի պատճառո կալվինականաց . յնջագոյն եղանիստ ը արքեպօսաւ Ծուլուզսց . և ուներ ը իւրեւ 103 ժողովականաւթիս . և տարեկան մուտս իրրեւ 560 սոկի :

Մաղարէս : Ե մի 'ի գլխաւոր քաղաքացն դւրիս , որ յնջագոյն էր աթոռ կոմսից նըր . զոր 'ի ժշգ գարուն ամրացուցին ուկոնեան կալվինականք . և պաշտպահ նեցին մինչեւ ցամն 1629 . յորում ամբ նուռանեցան 'ի հնաղանդուն Թիֆրին . որ ետ հիմնայատակ առնել զամմ ամրութիս նըր :

Սալերուն : Ե մի 'ի չորից գլխաւոր քղէց սորին դւրի , քղք փոքր առ արիէժ գետով . յնջին Ժմկս ամուր էր , այլ այժմ ոչ նոյնպէս :

Մազ աղիւ : Քաղաք փոքր առ ըիլ դեմով . որ զակիզբն իւր ոոկ և զանունն ունի 'ի բենեդիկտեան վանաց , որ կոչէր Մանուս աղիւ : Բնակիչք սորին քղքի , մինչչք էր ժղ լուդովիկոսի առաջատար եալ զիրովարաւակն նանթեայ , առ հնրկ կալվինական էին . որք և ամրացուցին զաղաքս զայս , և պաշտպանեցին նմ մինչեւ ցամն 1629 . յորում ամբ պկամայ կամօք անձնատուր եղեն Թիֆրին .

Տօնելուն : Ե վիճակ փաքրիկ իւր 10 մղոն ը երկայն նոյնափ և ը լայն անջատել 'ի Ֆուեայ 'ի ձեռն ըերանց , յնջագոյն էր մասնաւոր Կամունք , այլ յետոյ միացուցաւ ը Թիֆրուն գաղցիոյ . և ունի 9 աւանն կմ գեղու , յորս գլխաւոր է Կետիլիս աւանն , որ և գուեակ ամուր , և իւր նախապարիսպ վերին լան իլուստրայ :

Կահանդ իւն . Փրովանս , որ և Փրովենցա :

Լյո հահանդ 'ի հն' Բրունիւս կոչեցել 'ի հռով մայեցոց , 'ի հիւսիսայ , ունի իւր տահման զոտ թինէ . յարեելից զալբիայ ըւրինս , և զվարօ գետն , որով բաժանէր 'ի կալունածոց Թիֆրին սարտէնեայ . 'ի հարաւոյ զժանը միջերկրական . իսկ յարեմտից զհոսկանոս . այն է՝ ունց գետ , որով բաժանի 'ի լանելը առջայ : Երկայնաւն նըր է իւրեւ 12.0 և ուրեք

130 մղոն . իսկ լայնութեն՝ 'ի հիէրը եղջեաց մինչեւ ցասս գեօղն՝ և իրրե 90 մղոն : Գլխաւոր գետք նոր բա են Տիւրան , զոր սառադրեսցուք 'ի տօֆինէ : Սուրծւ . որ բղիսի և հոսի ըլ վէնայսէն քւան ևեթապա գնայ մտանէ 'ի ռօնը գետ : Լործէ . ելանէ յերից ականց , յորոց մին է առ նը մաքսիմինոս աւանաւ . եկդն՝ 'ի նը մարտինոս վիճակի . իսկ երրդն՝ 'ի պարեօլ վիճակի . ապա առ ֆրէժուս քշքաւ մտանէ 'ի ծովն : Վարո , որ բաժանէ զգազզիա յիւ գալիոյ :

Վերին մասն այսր նահանգի՝ բարեխառն է ըլ օզոյն . և ունի արօտոս խոտաւէտս , և անասուն բջմ . բերէ և ցորեան , և այլ արմախս առատ . և ազդի ազդի պտուղս , բայց գինի սակաւ . իսկ ստորին միսան՝ վտիտ է և անջրդի , և աւազուտ . ուստի և արմտիս սակաւ բերէ . որ և ոչ կիսոյ մտսին բնակչոց բաւական է . բայց ունի ազգի ազգի պտղաբեր ծառս . յունոնենի , կիարենի , ձիթենի , այլ և նոճի . ողի և ծառ մի ափրիկոյ , անուանել Ագազիս , և այլ պեսպէս նորաւաեսակ ծառս . պր Պառուք . որ է ծառ կմ թուփ՝ նման տօսախի . բայց տերե նր առաւել երկայն և սրածայր . և բերէ պտուղ մանր կարմրագոյն , որ լինի 'ի մեջ տերեոցն . զոր և մարթ է պահել անապական ըլ ամ մի ողջոյն : Ճավային կեռասինի՝ որոյ պտուղն ըլ ձեռյ և ըլ մեծութեն նման է կեռասի : Եւ այլ ոլեսպէս ծառս : Անի անդ և սունկն անունանեալ յեւրոպացւոց հժարթութօ , որ 'ի սեղանս մեծամեծաց ևեթ գատնի . այլ և երկատեսակ գինի , յորոց մին թանձր է ոյլ համեղ ճաշակելեաց , և փութով արրեցուցիչ . իսկ երկդն ազնիւ է և ծաշկահոտ : Ասի՝ թէ գտանին 'ի նմ և բովք երկալժոյ , այլ և հատք ոսկւոյ 'ի ծովեզերեայս նր մերձ 'ի հերքը քշք , և հանքակաա ական , որ է սեռու քար ինչ պատուական : Մեծապէս ծաղկեալ է 'ի սմին նհնդի վաճառակար նուին . զի դրեթէ բովանդակ առեւտրութն՝ զոր առնէ գազզիա ըլ իդալիոյ , ըլ սպանիոյ , և մւնդ ըկոստանդնուպօլսոյ , ըլ գիւռնիոյ , և ըլ այլոց երեւելի բազմավաճառ տեղեաց ասիոյ , անցանէ ըլ մարտիկա , այն է՝ մարտէյլը . զի 'ի նւհնդստէ աստի առաքին յիդալիա ազդի ազդի չուխայ , ձունձ , մեղր , շար , թուզ , օձաձուկն ոչ աղել , կապպար , այն է քէպէրէ . ձիթապսուղ , անսակ մի մանր սարտել ձկան , ձէթ , կտաւ . 'ի ոլէտս առավապտից նառուց :

քքի , սռնապան , չօրապ : Իսկ յիշալիոյ բարձետը՝
տանին անգր կանեփ , որիզ , ցորեան , և այլ պէս-
ոլէս արմտիս , ծծումբ , մանանոյ , մետուքս . ևն-
որք ը հաշունին պիշխնկայ՝ առաւելուն 200000 գաղզ
լիրէին (որ առնէ իբրեւ 17430 վէնէտէ՛ ոտկի) ք
զվաճառուն , որք 'ի գաղզիոյ գնան յիշալիա : Իսկ 'ի
սպանիս առաքեն աղքի աղքի կտաւս , մետոքսեաց
ուկեթել և արծաթաթել կերպասս , պէսպէս աս-
ուեղէն գործածու , ոսկի և արծաթի ժապաւէնս ,
մեդուս , այն է՝ ողիւրիւնքիւկ . և այլ պէսպէս ձե-
ռակերտսս : Իսկ վաճառքն , որք 'ի սպանիոյ գնան
անգր , իբր 2 միլիոն լիրէին . (որ առնէ իբրեւ
174250 վէնէտէ՛ ոտկի) նուազ են ք զվաճառուն
գաղզիացւոց : Բայց առաւել շահարեր վճռկնութին
սորին նաւահանդուի տյն է , զոր առնէ յարևելեան
Շս . դր 'ի կոստանդնուպոլիս , 'ի զմիւռնիս , 'ի թէ-
ռաղոնիկէ , և յայլ կղզիս արշիպելագոսի . այլև 'ի
կողմանսն ափրիկայ , 'ի տրապօլիս , յեգիպտասս , յա-
ղէքսանդրիա . ևն :

Այս նահանդ 'ի հնումն բաժանէր 'ի բշմ փոքրիկ
տրուիս , որք ընտրեցին լինել ը տրուիք հռոմայեց-
ւոց . ք կոմսից փրօվանսայ , և այն բաժանումն ը
երաց ինչ կայ մնայ և այժմ . նմին իրի ոմանք յ՛նագ-
րաց գողզիացւոց ը այնմ հին բաժանման յերիս
մոսունս բաժանեն զայս նահանդ ց 'ի կոմսութիս
միացելս ը փրօվանսայ , 'ի ֆօրքալքիէ , և 'ի սահ-
մանակից վիճակս : Ոմանք ևս բաժանեն ը եղողն
վիճակացն . պիշխնկ ը զինուորական դատաւորու-
թեց . իսկ այլք յերկու ընդանրական մասունս . ց
'ի ստորին և 'ի վերին : **Ա**յսմ յետին բաժանման
և մեր զնետ գնացեալ , բաժանեսցուք զնահանդս
զայս 'ի ստորին , և 'ի վերին . և զերկոսին 'ի դա-
շուոս իւրեանց :

Ստորին գրօվանս :

Ուեպէտ ը կարգի ոլտրու էր նախ զվերին փրօ-
վանս ստորագրել . և տպա զստորինն , բայց
քզի մայրաքզ նէնդիս՝ ը նմին և այլ երեւելի քա-
ղաքք նր 'ի սմին մասին են , յայն սակս 'ի դէպ վար-
եաք յայսմ փոխել զստովորական կարգ մեր , զստո-
րինն նախ ստորագրելով . որ ձգի 'ի հարաւակողմն
առ միջերկրական ծովուն , և բաժանի 'ի 8 դաւառս .

որք են իւն . Աշ-էն . Մարտիւնա . Պահնեղ . Թու
սնւ . Տրովինեան . Հիւնեց . և կուս . զորոց զդլիաւ-
ւոր տեղիս յնջեկայդ ստորագրեացուք :
Եւ . 'ի հն' Աշ-էն ուստուէ . յթ Աւատասեան ջուրը .
Յայս անուն անունանեալ 'ի սեստոսէ կալվինոսէ:
հռովմայեցոց արարատէտէ . որ չինեաց անդ ամրոց
630 ամօք զինի հիմնարկունեն հռովմայ , և կոչեաց
զնայիւր անուն , և ջերմկացն՝ զորո անդ եղիտ : Եւ
է գրիաւոր մայրաքաք համօրէն նահանդին , և մի
յերևելի քղքցն դազգիոյ , 'ի լայնարձակ և 'ի գե-
զազունարձ հօվոփի կառուցել , որ լը տարբաժութեն
թէպէտ չէ այնցափ ինչ մեծ , այլ բազմամարդ է :
Փողոցք նր սալոյատակ են մաքուր և զեղեցիկ , ու-
նելով աստի և անտի տունս գեղեցկաշէնս . այլ լը
մեծի մասին նեղ են . յորս անունանի է պազուայի-
շարձակ Օրդինէւլ անունանէլ , որ և է տեղի զրո-
սանաց քղքցոց , գեղեցիկ յոյժ . զարդարել շատր-
վանք , և բաժանել յերիս առաջո սարպաթադեղ-
ծառովք , և յաւարս պազուային 'ի քղքամիջի անդ-
հրապարակ մեծ . յորում 'ի վերջին ժմկո կառու-
ցաւ հոյտիապ մոհարձան բրգածե քառակուսի . և
'ի շրեսին կողմանս նր կենդանագիր պատկերք
քանդակելք 'ի մարմարիսնի սեստոսի կալվինոսի
պրետորի . կարոլոսի անժուայ վերջին կամսի փրո-
վանսայ . լուդովիկոսի մեծ . և կոմսին փրօվանսայ .

հսնգերձ վերտառութք 'ի լստին բարբառ :
Եւ է արքեպանիստ , որ ուներ ը իւրեւ 5 ենրա-
րանս . և տարեկան մռւտս իւրեւ 2788 ոսկի : Ունէ
և համալսարան երևելի հիմնեալ 'ի 1409 . և Ճեմա-
րան բանասիրուն հիմնել 'ի 1668 . և այլ ես երկու
մեծամեծ գողրոց . և հորկաց գրատուն մեծ յա-
պարանս անդ փառլումանին . ուներ և 18 մենաս-
տանս , որք այժմ խափանեալ են . ուղ և տնանք 'ի
ժղվոդպուին եկեղեցեաց նր . յորս երևելի է մայր
եկեղեցի քղքին . յորում են չորս հոյակապ գամբա-
րտնք նախանի կամսից փրօվանսայ . և 'ի գանձսն նո-
րին եկեղեցւոյ պահեր ոսկի վարդ մի օրհնել . զու-
գ էնովլինտիս հայրապետն հռովմայ ետ 'ի պարգև
հռայմոնդոսի բերենգերայ : Ունի և այլ բղմ գեղե-
ցիկ շինուածու՝ մենդ առ վերոգրել գեղեցիկ պողո-
տային : Անդ է և փառլումանն՝ կմ գլխաւոր առ-
եանն համօրէն նհնգին : Եւ մեծամեծք և սպնուա-
կանք նհնգին անդ անցուցանեն զաւուրս մենդ 'ի
հմերան . վեց զինի փարիզու՝ այս քղք համօրել է

յաւէտ ծաղկել, և բարգաւառն աղնուականօք, և
տեղի զուարձալի կենակցութե աղնուականաց : 'Ի
1704 յարուարձանի անդ սորին քպչի՝ դտան համ-
քային ջուրը . որը 'ի սկզբան անդ մեծապէս հռչա-
կեցան իրը զօրաւոր գեղք բժշկական ողեսպէս
ախտից . բայց յետոյ փորձին տեսաւ, թէ չեն այն-
չափ աղդողական, որչափ համեաւն հնչեր : Ըրջա-
կայ վիճակ սորին քզքի՝ բերէ դինի պատուական .
բայց առաւել աղնին է ձեթն, որ և է դլիսաւոր
վաճառ բնակչաց նր :

Սացն: Քզք փոքր 'ի սմին դւռի 'ի սարահարթի .
որ էր ը իշխանութ արքեղակին արլէսայ : 'Ի քզքի
աստ յեկեղեցւոջ ֆրանչիսկեանց թաղել կայ սմին մի-
քայէլ նսսթրըտամ անուն, մարդարէ համարել . որոյ
գամբանտկան վէմն ադուցել կայ յորմն եկեղեցւոյն
'ի տարադէպդիրս, յու՝ դլիսիվայր հանդերձ տաղանա-
դրովն . յորոյ վրնկարել կայ երանդօք կենդանադիր
պատկեր նր իրը ծթ սմեան : Այս այս սյր հըն-
չակաւոր ծնաւ 'ի սէն ռէլիմ տւանի սորին նէնդի .
և մեռաւ 'ի քզքի աստ 'ի 1566 : Ասի թէ մարմին
նր թաղել կայ կէս մի յեկեղեցւոջ, և կէս մի ար-
տաքոյ սակս երկրայական լինելայ փրկուեն նր :

Աշուն: 'ի հն' Աշուն, կի՞ Աշուն . և Աշուն-
դաս : Է գլխաւոր քզք համանուն դւռի, մեծ և
բարեշէն, առ ունը գետով 'ի ճախին վայրի . վայ և
ոդ նր յուի է 'ի պտղնուս ժահահուտ գոլորշեաց վրն-
չելոց յազուազտին լնից անտի : Յնչագոյն աքքեղաւա-
նիստ . որ ուներ ը իւրեւ 5 եղամարան . և տարե-
կան մուտս իւրեւ 2875 ունի : Եւ բաց 'ի մայր եկե-
ղեցւոյն էին 'ի սմին քզքի այլ ևս 7 ժղվդպտկն ե-
կեղեցիք . 15 մենաստանք կրօնաւորաց . յորոց ոյժմ
չեք և ոչ մի . և արքունի մեմարան գիտուեց : Այս
քզք 'ի նախնումն եղեւ աթոռ բուրդոնդեան, այն
է պուրկօյնեան թիրուե . որ յայն սակս կոչի և
թիրուե տուլէսայ : Բէշմ եկեղեցական ժողովք գու-
մարեցան 'ի սմին քզքի . յորս յաւէտ նշանաւոր է
այն՝ որ գումարեցաւ 'ի 314 : Գտանին 'ի սմին քա-
ղաքի բազմապատիկ մասցորդք մեծադորժ շինուա-
ծոց նախնի հռովմայեցւոց . ուզ մեծամեծ մարմա-
րիսնեայ տապանք, սիւնք, և մահարձանք, թա-
ահըք, և ոյլ աւերակք հոյակապ շինուածոց . յորս
նշանաւոր է մահարձան մի մեծ 'ի պորփիւրեան բա-
րէ . այն է՝ սումախիք . զոր 'ի 1675 գտին ը հողով .
և 'ի 1676 կանդնեցին 'ի պատիւ ժդլուդ ավիկոսի .

դաղղիացւոց արքային, 'ի վր անշուք պատռեանդանի . 'ի հսրկ քարանց շինել, որ եղծանէ զվայելցուն պատռն սկսն մահարձանին: 'ի գաշտի անդ՝ որ է արագոյ քղքին, 'ի հնոււնն անուննել Եւնչան դուք ուր հռովմայեցիք թաղէին զմեռելս իւրեանց, կան մինչև ցայժմ անհամար քարաշեն տապանք, և շառք ևս մարմարիոնեայք: ոմանք կիսով չափ թաղեալք յերկիր, և ոմանք ը բոլորին հանեալք, յորս են և զնդն գրուուծք: Գրաննին տնդ և գերեզմանքքիստանէից: Մեծն կոստանդիանոս սիրէր զայս քղք յայն սակս ը ժմկս ինչ անդ հաստատեաց զբնակուն իւր: Յայս քղք ծնաւ սրին ամբրոսիոս մեծ վկապան լատինացւոց:

Աւորին քղքաւ ոօնը գետքաժանի յերկու առաջօն արևմուտս և ը արևելք: որք և գործել անդէն կղջի: Ը գաղզ՝ Գամարիւ անուննել, և 'ի նախնունն կտնարէս, (որ է արգաւանդ յըյժ և բարեբեր,) սրցնիթաց հռնմամք զեղուն 'ի ծովին, բարձիլ տանելով և աւաղբազմ: Վոկ բերանք նց սակս բազմուեւաղոյ որ 'ի յառակ անդր, վտանգաւոր են վոնուոց: Առեւելեան առաջք գետոյն առաւել լայն է: և բնրան նոր ը որ զեղու 'ի ծովի՝ 'ի բարբառ գաղզացւոց կոչք Գրաւու դւ դասն: իսկ այլ բերանք նորին գետոյ՝ կոչին կըսա, կմ կըսէս:

Էն նուէ յարին: որ թարգմանի, Երեք մարիամանք: Քղք փոքրիկ 'ի նախասացել կողին, մերձ առ բերան փոքր ունաց, կմ հառդանոսի: Այս տեղի ուն համարել է առ բնակիչս փրուլանայ: քղի աւանդութեաւ պատօմի առ նոն, թէ անդ ելին 'ի ցամաք երեք մարիամանք յիշտիել յաւեւուրանին: մարիամ մագդաղենացի, մարիամ յակոբայ, և միւս մարիամն ընընյակորայ առաքելոյն փոքրիան: վոյ և տեղին յանուն նց կոշեցաւ լուէտ յարիանն: թէնդ զայս աւանդութիւնն նց եկեղեցական պատմադիրք ը երկրայութ արկաննն:

Սէն ռէմ: որ թարգմանի: Սը հուեմիկիոս: Էց քղք հին, մեծ, և բազմամարդ: յառաջէս քւորի, մերձ առ լիճ մի, որ ունէր եկեղեցի կանոնիկաստկան: և շմենաստանն արտաքոյ: քղքին:

Թարաղն: Քղք հին առ ոօնը գետով, մեծ և բազմամարդ: ունի գղեակ անուր ընախնեաց սովորուեամբացուցել: և մի կանոնիկաստկան եկեղեցի: յառաջադրոյն և 8 մենաստանն:

Մարիամ: ը գաղզ՝ Մարիամ: Էց երկրորդ գւլ իսու:

խաւոր քղբ Փրօվսնաայ . մեծ , փարթամ , բազմաւ վաճառ , և հին . զի ասի թէ 500 ամեք յըշ ք ըշ- ծնունդ քնի կայր անդ քղբ . որ և է առ ստորո- տով ժայռաւոր լերին՝ յեղբ ծովու , բաժանել՝ ի հին . և 'ի նոր : Հինն ձգի 'ի բարձրացել վայրի . և փո- ղոցք նր նեղ են , և թիւրաթեկ . և շինուած տանցն անշուք : Այս նորն ունի փողոց լայնո , և ուղիղո . և տունս գեղեցիկս : 'ի մէջ հին և նոր քղբին՝ ե հրապարակ ըարձակ , և երկայնաձիգ , և վայելուց . սւնելով աստի և անտի տունս մեծացէնս . և 'ի մէջն ձնողի ծածկել բարձրածայր և ստղարթալից ծա- ռովք , որք ուղղագիծ ունելը կան առ նովաւ . և բղմուրեք յերկուց կողմանց շինել կան պատուաւ կան նստարանք , առ 'ի հանգիստ առնուլ 'ի նա՝ որոց ձնմանն յայն վայր զուարձալի : Յոշտոյն եղաս- նիստ էր ը արքեղաւաւ առլիսայ , և ունէր ը իւրձ 36 ժղվդպաւուիս . և տարեկան մուտս իրքն 2613 ոսկի :

Այս քղբ ունէր + ժղվդպտկն եկեղեցիս . հեքա- մայր եկեղեցեաւն . և բղմունուստանս , որք բարձ- եալ են . և ձեմարտն բռնասիրութէ , հիմնեալ 'ի 1726 . և առ նովաւ դիտանոց բարձր վա աստղա- բարիստթէ , և հոյակապ մեծացէն պանդոկ վա վա- ճառականսց : Ունի և նւէնդիստ անուանի , որ է դլսաւոր 'ի մէջ ամ նւէնդիստ գուղղիոյ . զի ողի 'ի 'ի վեր տնդր ասացաք . ը այս նաւահանգիստ ան- ցանեն գրեթէ ամ առեւարուեք , զոր առնէ գաղղիս ը իդալիս . ը սպանիսյ , և ը այլօց բղմու երևելն անդեաց ասիոյ , և ափրիկոյ : Զե նր է երկայնքա- ռակուսի . և առ երկորումբք երկայնադոյն կողմամբք կառուցել կան շինուածք հորկց և մասնաւորաց . և 'ի մուտս նր աստի և անտի՝ են երկու ամբոցք . այլ մուտ նր սակս ժայռաւոր լերին՝ որ է հանգէպ նր , առ փոքր մի դժուարինէ և վտանգաւոր : 'ի քղբի աստ գործեն բղմ և ուատուական սկիւթէլ և արծաթաթել կերպասս . և այլ տղդի ազդի արհեստակերտ գործածս : 'ի 1720էն մինչեց 1722 . կոտորած մեծ գործեաց անդէն ժանտախան . որով և նուազեցան յոյժ բնակիչք նր :

Պահնէու . 'ի հն' Պէտանիս : Վ. զ. մեծ 'ի համանուն քուի , 'ի գեղեցիկ յարդաւանդ վայրի . կալել զա- նուն 'ի շրբոյ , զոր նախնիք պրինօնէս կոչէին . վա զի շրջակայ վիճակ այսոր քղբի ' բերէ շրոր բղմ ընտիր և պտտօւական . որ անոնանի է յոյժ յեւրոպիտ :

Առ ան պեսն, կմ՞ Պօմ : Եշ քարտնձաւ հաջակառը տու գաղղիացիս, 'ի սեպացել և ժայռաւոր լերին . ուր տսի, թէ չը ամս ՅՈ խստակրօն Նղնութիւն ապաշխարեաց սբն մարիամ մադդաղենացին . յայս առակսքարանձաւն այն վոխիկը է յեկեղեցի, առ որով դոյր և մենաստան միանձան :

Թուշնը, որ և թուլլուզ . 'ի հն' մեօք նարցիսս : Եծովեցերեայ քղք մեծ և բարեցն , 'ի համանուն գւռի յաջագոյն ենպանիստ, ըստ արքեպոստ ապեսայ . և ուներ ըստ իւրեւ 1307 սուկի : Աւներ բղմ Եկեղեցիս, բաց 'ի մայր եկեղեց' . և 9 մենաստանս, և 2 երևելի գպրոց . և 2 մեծամեծ նւէնդիստաս . յորոց մին բաժանի 'ի հին և 'ի նոր, կցելք ըստ միմեանս նեղուցաւ . և առ նորօք է եկդ նւէնդիստան մեծ . որ ըստ բնական դրից իւրօց է բոլորամեւ, շուրջ պատել բլսովք . օրոց շրջապատն է իւրիւ երից ժամուց ձնողի . աստի և անափ ունելով երկու հզոր տիրոցս : 'Արյնկո և նոր նւէնդիստան շինել 'ի ժդ լուգ գովիկուէ՝ քաջ պատապարել է . առ որով շուրջանակի կառուցել կոյ գործարան մեծ, ուր գործին ամ գործիք պաղմին, և կարասիք նաւուց : Այս նաւք պաղմի ունին անդ ուրոյն ուրոյն համբարանոց կարասեաց . բայց հրազենք, և առուգասոք ամցն 'ի միում տեղուց են . 'Արյնկո և արհեստաւորք ոյրք՝ ոյր դարբինք, հիւսունք, քանզակիցք, և ունին ուրոյն ուրոյն գործարան : Իսկ գործարանն՝ ուր մասնեն առասանօ նաւուց, և համակ վեմատաշ, երկոցն 320 ձող . և 'ի ստորե ունի երիս մեծամեծ դաշնդին, ուր երեք խումբք չունանանք միանդամայն գործեն առաստանս . և բաց 'ի մասնաւոր համբարանոցաց՝ և անդ միւս ևս համբարանոց մեծ, յորում միշտ կան պատրաստական հրազենք, և այլ ամ կարասիք նաւուց : Երեկը է և գործարանն, ուր ձուլեն հրազենս : 'ի 1707 զըքք կայսեր ըստ առաջնորդութե եւդինեսափ մեծի սպարապետի պաշարեալ զայս քղք, բղմ մշասս գործեցին նիմ, այլ ոչ կարացին առնուլ, վս զի բաց յարուեսատ կան ամբուեց, ունի և բնական ամբուես . գոլով 'ի ցամաքին կողմանէ պատեալ քարաժայու անմատոց լերամբք :

Ֆուէժու . 'ի հն' Ֆուէժ իւլիկա գուշենիս, կմ՞ Օտտականուում, և Գրանդնզիս : Եշ քղք ամուր 'ի արտեկնեան դրուի : առ արժան գետով . իւրեւ միով միաւ,

մղոնաւ հեռի 'ի ծովէն 'ի ճախին վայրի . ուստի և
ոդ նք յոռի է և մխասակար : Յնչադոյն ենդանիստ ,
ը արքեպոստ եղեայ . և ուներ ը իւրեւ 88 ժղվա-
պետութիւն , և տարեկան մուտս իբրեւ 1985 ուկի :
Գոտանին 'ի ամին քղքի մնացորդք ինչ հին շինուա-
ծոյ նախնի հռովմայեցոց . յորս երեւելի է թատրոն
մի աւերակ . և կամալք ինչ մեծի ջրակի , որով 'ի
նախնումն ածել ըներ ջուր 'ի քղք անդր 5 մղո-
նաւ շափ 'ի հեռուստ :

Ան Առօդեզ : Քղք փոքրիկ 'ի տրակինեսն գուի ,
և նւհնդիստ պատուական , առ ծոցով ծովու՝ որ
'ի քղքէ աստի առնու զանուն . և երկայնուն նը է
իրբեւ 12 մղոն :

Հիւերը . 'ի հն' Ալօն : Քղք փոքր 'ի համանուն գա-
ւառի . որ 'ի հն' երեւելի եր , և ուներ նւհնդիստ .
ուր ուխտաւորք քաղցիացւոց մոտանեին 'ի նաւ՝ պնազ
յեկմ . այլ այժմ 'ի աեղի տալն ծավու 'ի ցամաքէ
իբրեւ 200 քայլին շափ , իցաւ և նւհնդիսանը , իբրեւ
գագարեցաւ և երթեւեկուխտաւորաց նց . Ըրջակայ
երկիր նը պարարտ է և արդաւանդ . յորում ևն
բայմ ողաբանելք որբ բերեն ազգս ազգս պատուա-
կան ոլտղոց . այլ սոյ տեղւոյս յոռի է , և լխասակար
կենաց սակս մեռել լին՝ որ առ նսվաւ . ուր գոր-
ծեն ազ բղմ :

Հանդեպ սորին քղքի ևն երեք կղզիք 'ի ծովու ,
որք միանդամայն յանուն սորին քղքի 'ի բարբառ
գաղու՝ կոչեն Հիւերը . իսկ 'ի հն' Ալեւագէն . բայց և
իւրաքանչիւրծ ունի զիկն անուանս : Առաջննն՝ որ
առաւել հուզի է 'ի ցամաքն , կոչի Փաշէկու . այն է՝
խոզային . վո զի գոտանի անդ գարազ բղմ , որք 'ի
ցամաքէն լողալով գնան անգր , ուստեւ վայրի կա-
զինս . քզի կսունի բեկմ է 'ի կղզի անդր : Երկայնուն
սորին կղզւոյ է 12 մղոն . իսկ լայնուն 3 և եթ . և
ունի դղեակ մի հին 'ի պաշտպանութե : Երկդն կոչի
Փունօտակ . յանուն նւհնդաստին՝ որ 'ի բարբառ գաղու'
փունք լսի : Իսկ երգն անուանի Թիվան , կմ 12
շնմ . այն է՝ արեւելք . իբր զի է յարեւելեան կոզմն
այլրաց երկուց : Երկայնուն նը է 12 մղոն . իսկ լայ-
նուն 3 . այլ գլխովին անընակ է . 'ի հն' կոչքր կո-
պարս : Պատմէ պլինիուկ , թէ այս կողզիք ը դրից
իւրեանց այլ և այլ յունական անուանմք անուա-
նեցան 'ի յունաց մորսիլիացոց : Առաջննն Փաօքէ-
ևկդն կմ մղոնն Մեռե . որ յետայ կոշեցաւ և Մէ-
պիստա . իսկ երգն Հիւերը : 'ի կղզիք յայստիկ դուա-
նին

Նին ազդի ազգի բոյսք բժշկականք, որք 'ի սպանիա, յիդալիա, 'ի յունաստան, և յեղիպտոս՝ դասին 'ի կարգութեաւագիւտ բուսոց. յորս է և բոյսն անուանեալ Անէտագն, յանուն կղջեաց. որ նման է զոսպայի հոտաւոր և դառնահամ:

Կոսու: Քղք երեւելի, և մի 'ի դլխաւոր քղքցն սորին նհնդի, կառուցել 'ի համանուն քւոփի, 'ի վը բլրոյ յարգաւանդ. վայրի. բազմամարդ, և յուղագոյն եղսանիստ ը արքեղսաւ ամպրունայ. և ուներ ը իւրեւ 22 ժղվդպտուին. և տարեկան մուտու իրրեւ.

1917 ոսկի:

Անտիպ. 'ի հն' Անտիպուի: Քղք ծովեղերնայ 'ի կռաս դւոփի. որ է մի 'ի հնագոյն քղքցն սորին նաւհանդի. ունի նւհնդիստ փոքր, և դղեակ ամուր առ. սահմանօք փիեմնթեայ դւոփին իտալացւոց: Դի շրջակայս սորին քղքի գտանին բազմապատիկ աւերակք շնորհածոց նախնի հռովմայեցւոց:

Վանս. 'ի հն' Վանս. Տ: Եշ քղք հին 'ի սմին դւոփի, յուղագոյն եկպանիստ, որոյ եղան իշխեր միոյմասին քղքի. և էր ը արքեղսաւ ամպրունայ. ուներ ը իւրեւ 23 ժղվդպտուին. և տարեկան մուտու իրրեւ.

610 ոսկի:

Ան ժու Կը Հանս: Քղք փոքրիկ: Ան Սոսէն: Աւան փոքր մերձաւ թերան վարօդետոյն. ուր լինի ծաղկահոտ դինի ազնին: Եւ է օա վերջին տեղի գաղպիացւոց առ իդալիային:

Ա էրին դրօշանս :

Այս մասն փրօվանսայ ճգի 'ի հիւսիսակողմն առ առօֆինաւ յարեւելից լանկըտոքայ. և բաժանի 'ի 4 դւուս, որք են Գասթեւլսն. Տեին. Սիսերն. Փորդացին. զորոց զգլիսաւոր տեղիս յուղեկայդ ստորագրեսցուք. ապա յաւելցուք չինի զալցւնեն, և զվենեսսէն կոմսուին:

Գասթեւլսն: Քղք փոքրիկ և անշուք, բայց գլխաւոր տեղի համանուն դւոփի. 'ի հն' կառուցել 'ի վերայ լերին. այլ 'ի 1260 բնակիչք նր առ ոտս այնը լերին սկսան շինել տունս. և ապատ առ սակաւ սակաւ անդ փոխագրեցաւ քղքն. երկու մենաստանք եին 'ինմ. նաեւ ենթան սէնեայ անդ նստեր ը մեծի մասին:

Անէ. 'ի հն' Անէշնամ: Աւան անշուք 'ի դասի լու

ըստնը դռնի . 'ի խոժոռ և յանքեր վայրի , ը մէջ լեցանց . յառաջադրոյն եղասանիստ ը արբենիստ ամպրունայ . և ուներ ը իւրեւ 40 ժղվագոտուիս . և տարեկան մուտս իրրեւ 871 ոսկի :

Ունի: 'ի հն' Առեմիւմ . և Աշխաղեւ : Քղք փոքր 'ի սմին դռնի առավելսմբը դետով . 'ի վայելու դաշտավայրի այգեւէտ և պազալից . և յուջագոյն եղասանիստ ը արբենիստ էղեայ . որ և էր իշխան քղքին , և ուներ ը իւրեւ ճ ժղվագոտուիս և եթ . և տարեկան մուտս իրրեւ 1307 ոսկի :

Կուշւար: Քղք փոքր ը մէջ լերանց . և գլխաւոր տեղի մասնաւոր իմն վիճակի :

Կըսնագել: Էր երբեմն քղք գեղեցիկ , և եղասանիստ 'ի ոմին դռնի . այլ վարօ դեռն այնոց քանդեաց զնա , մինչ գրեթէ չմնաց 'ի նմ շինունած ինչ կանդուն , բաց յապարանից եղասին . որ և փոխադրեցաւ յլշնթրը տւանն . որ մղոնաւ և կիսով հեռի և 'ի քղքէ ասափի . և էր ը արբենիստ ամպրունայ . և ուներ ը իւրեւ 56 ժղվագոտուիս . և տարեկան մուտս իրրեւ 871 ոսկի :

Տինը . 'ի հն' Տինիս : Գլխաւոր տեղի համանուն դաւառի . որ է քղք փոքր , անջուք , և վաղնջական , կառուցել առ սասորոտավ լերին . այլ եղասանիստ , որոյ եղամ էր ը արբենիստ ամպրունայ . և ուներ ը իւրեւ 33 ժղվագոտուիս . և տարեկան մուտս իրրեւ 871 ոսկի : Առ սովին քղքաւ է աղբիւր հանքային , զգածել ծեմբային ողեաք , և աղկալեան աղին . որ և բժշկական է յըմսկելն , և 'ի լունանալն 'ի նմ ողջոյն մարմառով : Ըըջակայ վիճակ քղքիս քերէ պատուական սկսուզու :

Գալմար : Քղք փոքրիկ 'ի սմին դռնի , առ որով դրանի ինքնարուզիս ջրհոր . որոյ ջուրք է՝ զի բարձրանան , և է՝ զի իջանեն . գրեթէ թ նմանուն անդատուեն , և մակընթացում ծովու :

Սիւնէրն . 'ի հն' Սիւնադեւո : Կմ Սիւնեւեւեւիտա : Է գլխաւոր քղք համանուն դռնի առ ստորատով սետացել ժայռիք . որ է քղք փոքր . յուջագոյն Եղասանիստ ը արբենիստ էղեայ . և ուներ ը իւրեւ ճ ժղվագոտուիս . և տարեկան մուտս իրրեւ 1307 ոսկի : Առյա եղամ էրկու աթոռս ուներ , մի 'ի քղքի աստ , և միւս ևս 'ի ֆորբալքիէ :

Փօրւաւէնէ . 'ի հն' Փօրւաւէն գուլացիւմ : Քղք փոքր , և գլխաւոր աեղի համանուն դռնի . որ յուջագոյն էր մասնաւոր և ինքնագլուխ կոմսուի , այլ յետոյ միաւ :

միտուցու ը փրավանաց : ԱՆՅ քղք 'ի ժա դարուն առ թմկ մի եզեւ եղասանիստ . յայն սակա մայր Եկեղեցի նր և այժմ կազի եղասանիստ :

Մանստ : Երկդ նշանաւոր քղք այսր կւուի , որ թէ պէտ փոքր է , այլ մարգարատ , կտոռուցել յարգաւանք և 'ի գեղեցիկ հովտի : Երկու ժզիքալուին եկեղեցիք էին 'ի նմ . և 7 մենաստանք . այլ և ժողովատեղի ասպետացն մալդայի , 'ի կարգէ ուղին յովաննու հեմացւոյ :

ԱԺԻ : կմ ԱԺԻ . 'ի հն' ԱԺԻ իւլիս : Քղք փոքր առ գավար գետով . յն ջակոյն եղասանիստ ը արքեպիստ եղեայ . որ անուննէր և իշխան ափթայ . թէ պատ և ջոշսէր քաղաքին ը քղքական իրաւանց , ունէր ը իւրե 33 ժողվապետուին . և ուարեկան մուտս իւրե 784 սակի : Ասի , թէ 'ի քղքի աստ է մարմին , կմ երկեղի մասն նշխարաց սրբյն աննայի մօր ամենօրնել տծամօրն : Գաւանին անգ և մաս շորդք 'ի նախնի շնորհածոց հռովմայեցւոց :

ԱՀԵԽԵՏԻ:

Դ պւռ փոքրիկ , կմ վիճակ , պարփակեալ 'ի վե նէսսէն կոմութեն , և զյու ը նմ 'ի փրօվանա նէնդի . արգաւանդ և բարերեր . զի բերէ ցորեան , և այլ արմախ առատ , դինի աղնիւ , և քրթում : 'ի հն' կոմաք թուլուզոյ՝ և փրօվանայ՝ միանդամոյն տիրէին նմ . ապա 'ի ծագել 'ի մէջ նոց հկոկուել մը իշխանուել 'ի վլր սորին պւռի , բնակիչք նր առ թմկ մի կացին մնացին աղատ , և ինքնագլուխ . յետոյ զինի ողեսուիս անցից՝ յորս այլ և այլ տեարք տիրեցին նմ , 'ի վլրջոյ 'ի ձեռն ժառանդուել և պարփեատուել , ի 1290 էանց ը իշխանուե կարողուի արքային ոիկելիոյ . որ էր միանդամոյն և կոմս փրօվանայ : Ապա յովհաննա գշխոյ սիկիլիոյ՝ և կոմս փրօվանայ՝ 'ի 1348 զավլյնեօն քսովաք հանդերձ ըրջակայ վիճակու իւրով վաճառեաց ը կղեւմոյ հռովմայ հյրեկտին 80000 գաղղ՝ ուկւոյ դահկեկանի . որ համեմատի 72700 վէ նէտ" ռակւոյ . հաշունելով զմի ռսկի դահեկանն դտղո՞ 4 մարտիլ գաղցիական ը հնրէ առման : Ընդ այս վաճառումն հաւանեցաւ և դ կարողոս կայսր , իրքէ դերագոյն նր այսր դւռի . նոյնալէս և իշխանք 'ի տոհմէն անժուսց յաջորդք նախայիշատակել յովհաննայ դշխոյին ը դարս ինչ գժկամակուել ոչ ցուցին ը

ը այն . Ապա առկօ պէսպէս գիտուածոց , թէքը գաղղիոյ երիցս առին զտվինեօն . լ նմին և զվենէս - էն 'ի հռովմայ հյրդաց . յ' յամին 1562. և 1688. և 1768. և միացուցին լ նախնի կոմսուեն փրօվանաց . այլ վերստին յերիս նուագսն և սնդրէն դարձուցին . յորոց վերջինն եղեւ 'ի մերձակայոց ժմկս , առ կդեմաւ ժդ . և անտի մինչեւ ցայս վերջին խռովաւթիւն գաղղիացոց եկաց լ տրուբ հռովմայ աթոռոյն . իսկ 'ի 1797 փետր' 19 յորժամ եղեւ դաշնագրուել լ մեջ գաղց' և չ սկիոսի , 'ի դ համար նոյն գաշին հրաժարեցաւ հյրդան հռովմայ յիրաւանց իւրոց դորուներ 'ի վը աւինեօն դւռին , և քղքին . և ետ չ բաւունս իւր հրկապետուե գաղցիոյ :

Աղմէնն: Ե քղք երեւելի և վաղնջական , մեծ և վայելուց յարգաւանդ դաշտավայրի . ուր ունը կմ հռովմանս և սորկիւ գետք խառնին 'ի միմեանս . զկնի միոյ յառաջեց սօրկիւ գետոյն անցանելոյ լ մի մտան քղքին : Ծրջապատ պարիսուպք նր ամրակառոյցք , բովանդակ 'ի կոփածոյ որձաքար վիմաց . և ներքին շնորհածք նր հոյակապք և գեղեցիկք . այլ տուրեառուե և գործածուե արունեստից սակաւ , և մեծ մասն բնակչաց նր անգործ . մենդ իւրեւ խափանեցան գործարանք , յորս բազմուե գործավարաց գործերն ծաղկեայ կտաւս , այն է չիթ . որով և բարմա շահէին : Այլ տեսեալ ընկերուե գաղցիացն վճռկանաց արեւելեան հնդկաց , եթէ յարդ ծաղկեաց կտաւոց իւրեանց՝ զոր բերեին 'ի հնդկաց , նուաստանայ , և սակաւ վաճառի 'ի պատճառո կտաւոցն ավլինեօնի , տունեւ երեւելի գումար գրաստոց հռովմայ հյրդատին , հաւտնեցուցին զնա խափանել զբործարանո կտաւոցն ավլինեօնի : Կոյնողս և որք զվաճառուադի , եծխախոտոյյաբրունուստ անձանց սեփականեւեն , որք իտալերէն Ափիփալթաթօռի կոչքին , յ առեարք մուգադայից , 'ի ձեւն գրամոց ետուն հռովմայ հյրդատին հրաման հանել , զի բնակիչք քղքիս և համօնըն շրջակայ զիճակի նր 'ի նշի գնեսցեն զաղք և զծխախոտ , 'ի պէտս իւրեանց . որով և մէծանդա անշբացաւ քղքն , և առեարուե նր :

Այլ քղք առ ժմկ մի եղեւ աթոռ հռովմայ հյրդաց . քզի 'ի յաճախիլ անագորոյն պաղմց յիդալիս , կղեմէս է . որ առ նովին ժմկօք ընտրեցաւ հյրդան հռովմայ 'ի լիօն քղք գաղցիոյ , երկուցել 'ի պաղմց անաի , զաթոռ իւր հաստատեաց 'ի քղքի աստ . ուր զինի նր նստան այլ ևս վեց հյրդաք միմեանց յաջորդել ամս իրբէ

իբրև 70, մինչեւ ցդրիդոր ժմ . որ 'ի 1377 դարձաւ անդրէն 'ի հռովմ : Յետ ոյնորիկ եղեւ արքեպատ նիստ . զի 'ի 1475 պարզ եպսուն նը ամբարձաւ . 'ի ոլատիւ արքեպատէ 'ի դ սկզբանա ոլատէն . իսկ այժմ անդրէն դարձաւ 'ի պարզ եպսուն : Բջմհոյակապ եկեղեցիք , և մենաստանք էին 'ի սմին քղքի . յօրս երևելի է մայր եկեղէ' որ է 'ի ուարահարթի . և թէպաշէ այնչափ ինչ մեծ , այլ գեղեցիկ է և մեծառէն . յը բումեներկու հոյակապ դամբարանք երկուց հյուղոց բենեղիկտոսի ժը . և յովհաննու ժը . և դահն հյուղտական : Երևելի երեւեկեղեցին կեղեստինեան միանձանց , յօրում է մեծառէն դամբարանն հռովմնայ հյուղտին կղեմայ է . ուր հանգուցել կայ մեծառպանծ փառք 'ի հոյակապ մասուան և մարմին սըյ կարդի նալին ողետրոսի լուգսէմպուրկացւոյ . որ 'ի ժը ամի հոկի իւրոյ եղեւ կարդինալ . և ժը ամաց որբուք փոխեցաւ առ առ , բկմ սբանելելք պայծառացել զինի մահու իւրոյ . Ար է ասեն շնուր զմեծ բարաշէն կամուրջն 'ի վը ոռնը գետոյն . այլ 'ի 19 կամարացն՝ 4 միայն երեխ այժմ : Խակյայլ շնուռածս սորին քղքի նշանաւոր են ապարանք հռովմնայ հյուղոց . զոր շն եաց բենեղիկտոս ժը առ մայր եկեղեցեաւ . 'ի բարձրաւանդակ վայրի , մեծ և հոյակապ բովանդակ 'ի կոփածոյ քարանց . և ունի շուրջանակի խրամս . այլ ձեւ նը չէ այնչափ ինչ կանոնաւոր և վայելուչ Եւ զինարանն՝ որ է շնուռած կամարակապ բարձր և երկայն . ուր կան սակու ինչ հրազէնք , որք չեն առ այլ ինչ պիտունացու բացց եթէ տրձակել . յու ժամ մեծառնք ըմբռեն յառողջուն միմեանց : Է 'ի սմին քղքի և համալսարան հիմնել 'ի 1303 . 'ի վոնի փակիոս պապէն , և այլ գոպրոց մեծ , որ յաջն եր Շինամուկալուք յաեան միանձանց : Գտանին 'ի քղքի առտ և հրէայք , որք և հրապարակաւ կարօղ են կտրել զպաշտամունս իւրեանց . զի չիք անդ արդեւլք ինչ նց , ուղ եր յաջագոյն յայլ քղքս գաղղիոյ . 'ի 1721 ժանատիսն ըկմ լիասս գործեաց 'ի սմին , և 'ի ցըլակայս նը :

Ա Հ Ա Խ Ա Կ Ի Ն :

Ա մասնաւոր գւռ և կոմսուք 'ի փրօվանն նկնդի .
Ե որ 'ի հն' եր ը լուսանուք կոմսից թուլուզայ .
յորոց եանց 'ի ձեռու այլ ինչնաց . և ը այն
ժամ

Ճմկս հառվմայ Հյրպառք ողեղելին ունել երաւունս
զերադոյն արուե 'ի վր նց 'ի Ֆմից անտի հասյմոն
գոսի կոմսին . բայց չեղեն լսելի բանք նց : Ապս
միջնարդուք ժառանգուելոյ գաղցիացւոց արքայի .
և նա 'ի 1273 ետ գրիգորի թ . հառմայ Հյրպատին
իրրե սեփական կալօնած հռոմոյ աթոռույն . Ը որոյ
իշխանուք մասց մինչեւ ցվերջին թմկս : Խան գլխաւոր
տեղիք նց են այսոքիկ :

Գառականիրան . 'ի հն' Գառական թօքաւուէ Աննօրսամ . կմ
ը Հոնքուէրայ ֆօրսմ նէրօնիս , թ Արքոստա ներու
նի . Եւ գլխաւոր քղք այսր դւախ առ ըօսսէ գեասվ .
յաղագոյն եղանիստ . ուներ համալսարան , այլ և
հայակակ կոմար յաղթուել վաղնջական . որ ը մասին
աւերեցաւ 'ի պատճառս նորաշեն ապարանից եղանին .
որ առ նովաւ շինեցաւ : Յայտ քղք 'ի 527 եզե ժո-
զով եղասաց :

Վեշն : Քաղաք փոքր , և դղեակ ամուր , յաղագոյն
եղանիստ , կառուցել 'ի վր լերին . առ որով հոսի
ուէզ գետն , և էր ը իշխանուք եղանի իւրոյ . սա-
կային մուտք եղանին սակաւ էին :

Վեշն : Քղք փոքր առ նուք , կմ վինդաք գեասվ .
որ յաղագոյն էր գլխաւոր քղք այսր կոմսուե , յորմէ-
ունի և զանուն իւր . և եղանիստ . այլ յետոյ
անշքացաւ , և եղանարան նը 'ի գտրփենթրառ փո-
խագրեցաւ :

Վւլ . այն է՝ Կղզի : Քղք փոքր : այլ գեղեցիկ , և չեն
ք զոյլ քղքս ոորին գւռի . կառուցել 'ի կղզի ինչ .
զոր գործէ սէրկիւ գետն :

Գառական : Քղք փոքր և անշուք . սյլ յառաջագոյն
եղանիստ , կառուցել 'ի բարձրացել վայրի 'ի կղզի
ինչ գործել 'ի տիւրանս գետոյն :

Ա հիւսիսոյ՝ ունի իւր սահման զոօնը գետ . որով
բաժանի 'ի պուռկօյնայ . յարենելից՝ ոնկ և մա-
սամբ իմն 'ի հիւսիսոյ՝ զսավոյեա . և զփիեմօնթէ .
'ի հարաւոյ՝ զփրօվանս . իսկ յարեւմահց՝ զոօնը . որով
բաժանի 'ի լանկըտգոյ , և 'ի լիոնեայ : Գլխաւոր
քր

դեաք նր են Ռանը . որ և Հռոդանոս : Տեսան , որ ելանէ 'ի լերսնցն ճինեվրայի . ընթացք նր գահավէտ են յօյժ . որ և բջմանդամյորդել ողողէ զըշակայ վոյրս յանհնարին վնաս արտօրէից , և ասզա դնայ խառնի 'ի ոռնը : Իւնը , կմ իւնը . ելանէ յիղիրան լեռնէ սավոյեայ . և յինքն ընկալել զԱզուշ . զՏրտ . զՎան . և զԺին . ըարձակի յօյժ մինչեւ առ կունօպլ քղք , ուր լինի նտւարկելի . և աղա դնայ զեղու 'ի ոռնը գետ : Տօն , ելանէ 'ի տրօն անոնանել ձորոյն , մերձ առ գեօդն՝ որ կոչի Փա պը Քօն . և յինքն ըն-

կալել զայլ ևս բջմ վտակս մտանէ 'ի ոռնը :

Այս նահանգ 'ի ստորինն կողմանս արդաւանդ է . և բերք նր են արմատիք , ձիթենիք , մետաքս , կանեփ , աղ , բորակ , կվատօ , որ է բոյս ինչ՝ յորմէ գործեն կապուտակ ներկ . զոր ըարձակագոյն ստորագրեցաք 'ի լանկըտօք նհնդի : Ունի և ակն վանի , ըլ իս՝ Քրիսթալլօ ասացել . երկաթ , պղինձ , և կապար . ոյլ յաւետ ք զամ անոնանի է գինի նր , կոչեցել Գինի ա' էրէմիթաժ . որ լինի 'ի վալէ դւռին . զոր լցել 'ի Փաքրիկ չիշա , առաքեն յայլ և այլ կողմանս եւ ըոսինյ , և վաճառեն մեծագին . և գինին անոնան եալ Գօթը րօդի , որ անոնանի է յեւրոպիս : Խոկ վերին կողմանք նր՝ ը մեծի մասին լեւնային են և անրեր . վնկ բազումք 'ի բնակչաց նր բռնադատին ևնդրել զդարման կենաց իւրեանց այլուր : Բայց և լերինքն ընի դլսովին անրեր . զոր զի յոմանս 'ի նշել դտանին անտառք ոօչի , այն է՝ չամ ծառոց . յորոց ժողովեն իսէժ բջմ , զոր բնակիչք տեղւոյն մանա նայ ասեն . գտանի անդ և աեսակ մի ական , այլ և աղք մի ապիտակ կաւոյ , զըր կոչեն կաթն լուսնոյ , և 'ի գործ ածեն 'ի ոպէսովէս գեղորայս , նաև 'ի մարդել շծիրանի կերպասս : Ունի և մասնաւոր տեսակս վայրենի կենդանեաց , որք յոյլ կողմանս դաղիսյ՝ ոչ գտանին . զր աեսակ իմն այծեման . զըր ունիք ստորագրել 'ի փիեմոնթէ դւռին իդալիոյ : 'Սախնի պատմագիրք՝ ուղ և բջմք յայժմեան Շագրաց՝ ուատմեն բջմ նորանշան իրաց գտանիլ 'ի սմին նհնդի . յորոց յոլովք առասպելսոկանք են , ը գրելոյ պիշնկայ . վոյ 'ի բազմաց անտի զոմանս ևեթ նշնկեսցուք աստանօր : Աղյին-է հրաբուբես . և վտակ մի փոքր ըիկ . 9 մզմնաւ հեռի 'ի կունօպլայ , որ 'ի հն' հարուստ մի ստորերկթեայ Ճնակհաւ հոսեր . յորմէ ելանէր ծուխ , և երբեմն նաև բոց . այլ այժմ 200 ամք են . յորանհետէ այն վտակ փոխեալ զընթացս իւր :

իւր, ոչ ես հոսի ը Երկրաւ, և ոչ իսկ արձակէ ծուխ, կմբ բոց :

Աշխարակ թշնամի թիւնից անօճանեալ. Յ մղոնաւ հեռի ՚ի կոէնօպլայ, առ ափն տրաք դետոյժ. յորում ասեն, թէ ոչ կարէ կենդանի մնալ թիւնաւոր կենդանի. բայց այժմ աեսանին ՚ինմ բջմ օձք, և ոստան գորտք թիւնաւորք:

Քարանյառ սասէնածայ : Են Երկու քարինք աւազանածն խոռոշացեալք ՚ի ժայռաւոր լերին, յայնկոյս սասսէնած գեղջն. Յ մղոնաւ հեռի ՚ի կոէնօպլայ. զորոց ասեն բնակիցք տեղւոյն՝ թէ ամի ՚ի ճյունվարի լցել լինին ջրով. որք ՚ի ձեռն յաւետ և նուշալ լիուե իւրեանց՝ մին դուշակէ զառատուի, կմբ զնուազութիւնոյ առաջիկայ տարւոյն, իսկ միւսն զցորինոյ, և զայլոց արմանաց : Բայց և այս է մի ՚ի վաղնջական առասպելեացն դաղղից, որը ը բջմ գարս ետ հնոպղորդել խորամանկուի ոմանց ՚ի մերձակոյ բնակչաց, որք լնուեին ջուր յաւազանսին : Եւ մերձ յայս աեղի է սահանք միյորդեռանդն ջուրց, որք իջանեն ՚ի քարանձու ինչ. և անդ է ասեն, սենեակ և տախտակ հուշակայ մեղուսեան փաթայ . յորմէ ասեն սկիզբն կալել սասսէնածեան տոհմին : Աշխատար սասսէնածայ . զոր կոչեն և Քար պատուական . որ ը ոմանց է քաղկետոն ակն . այն է՝ գերփիւզէ . և ասեն ունիլ ամա զմեծ զօրուի ըդէմ վերնոտուեն . բայց զայս քար սլարտ է զանազանել ՚ի քարեն . որ նոյնպէս կոչի քար պատուական . որ և գըտանի ՚ի խիճո նախայիշտկել սահանացն, և տիրանդ անունանի տկնաքար . զի եղել ՚ի վր աշաց, ՚ի բաց հանէ զամի ինչ, որ արտաքուստ սնկել իցէ ՚ինն. և է թափտնցիկ, ոսպնացափ . որ և գոլով ողորկ ամենեին, ոչ ինասէ ինչ աշաց :

Մարդ դողուլուն . է լիճ կմ ճահիճ ՚ի կափ քուի . որ այժմ կոչի Լիճ ժեւհունեայ . որ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ բաղմուեն կնիւնոյ, սիզոյ, և այլոց ջրոյին բուսոց . որ կասպակիցելք ը միմեւանս առ արմատով ը իւրեանց ՚ի ձեռն մանրաթելից, ՚ի միասին ծածանին յերեսս լջին . զորմէ շրջակայ բնակիցք նր առասպելեն, եթէ երկիրն շարժի անդ :

Քարանյառ ածածնի, ՚ի վիեննը դւոի . է անդունդ իմ խոր . զորմէ ասեն . թէ ՚ի հն՛ լեալ իցէ լիճ . այս այժմ ցամոք է, փոխել լջին ՚ի վատկ փոքրիկ . որ բջմ սնդամ իսպառ ցամաքի: Պատմեն, թէ Ֆրանչիս կոս ա թդրն գաղզ՝ կամեցել իջանել ՚ի վիճն յոյն,

շինան բազմութեք ջահիցն , զորս աանէին յառաջոյ : ՚ի մէջ երևելի նորանշտն իրաց սորին նհնդի , ունուանի է և աղբիւրն ը գաղղ՝ կոչեցել Լաւ + Յօթ . որ թարգմանի , ջուրք մօթայ . զորմէ ասեն լինիւ ազդողական դեղ ստամբարայ , իջուածոց , և կորիա մուն անդամոց . որք և ջերմ են յոյժ , և եւան իրեն ՚ի կաթսայ յեռանդեան . իսկ Մօթ անուանել աեզին է ձոր իրրե Տ մզնաւ հեռի ՚ի կոէնուլլայ . Ը մէջ երկուց սեպացել ահաւոր լերանց . ուր տրաք դեան եկել ՚ի բարձր վայրացն կափայ , անհնարին գահավէժ հոսմամբ իջանէ , և հաւաքել ծովանայ ՚ի մէջ երկուց բարձրաբերձ ժայռից . և ծածկէ իրրե կէս ունաշափ բարձրութ զնախասացել ակն . սակայն ՚ի վր այսր Թմի յորդեռանդն ջուրք նր ցայտեն ՚ի վիր յերեսս ջուրց գետոյն : Այս աղբիւր ոտք ասացուք . թէուկտ օդտակար է բջմ ախտաժէտաց , սակայն ոչ այնշափ յաճախեն անդէն . վո զի առ ՚ի հասանիլ անդր , հարկ է առնել իրրե մզոնաշափ մի Ճնդին Ը շորհուրելի ժայռա :

Գտանին անդ և այլ պէսպէս հանքային ջուրք բժշկականք այլ այլ ախտեց . յորս յաւէտ անուանի է այն որ կոչվ Ալէիր գիւռոյ . զորմէ ասեն լինել դեղ ըդէմ տենդի , և ունիւ շնամ գինուոյ . այլ զայս համ ասէ սիւճնեկ կեղծեն քիմիք ըմսղողաց . քզն իրօք ոչ է ոյնպէս . այլ միայն առ փոքր մի ատիպ , սակա սրակուե , երկաթայ զոր ունի :

Այս նէնդ պարագրէ բջմ դւռս . որք ՚ի հն ՚ի ին այլ այլ որութեք , մինչե զօրացել կոմսից ալֆօնսոյ որ ՚ի վիէննը , ափրեցին բջմ ՚ի նցէ . Ը որս յետոյ միացուցան և այլ զվահայ դւռք , որք ՚ի միասին կացուցանեն զնահանգս զայս . որ անուանեցաւ Տօքինէ . ՚ի ժամ դարուն . յանուն կուիկվէսայ կունի իւրոյ . որ ՚ի միքրուտե իւրում կոչեցաւ տօքին . և այնուհետե ամ յաջորդք նր վնոյն կալան : Ապա ում քերտոս տօքին ՚ի սերնդոց սնորի նր ՚ի կողմանէ գոսեր , ՚ի 1343 հրաժարել յանդ եզե կը կրօնաւոր . և զնէնդս զայս շնորհեաց փիլիպոլոսի Պքսին կրասեր որդւոյ արքային փիլիպոլոսի վալեայ . առել փոխարէն ՚ի նմէ 120000 ոսկի՝ Ը սավին պայմանաւ , զի իշխանք այսր նէնդի միշտ կոչեցին տօքին , և զկնիք տոհմին իւրոյ վորեսցեն : Ապա ՚ի Ֆմէց անտի ե կարուսի գաղղ՝ պրեյս . երէց որդիք թգրց գաղղ զիոյ՝ որք էին ժառանգք թգրուեն , կոչեցան Տօքին . կը Ռուսու գաղինու յանուն սորին նէնդի , որ ոչ երւ բէք

բեր միացուցաւ ը թշրուեն դաղլիոյ , այլ միւտ ե-
կաց մնաց իրրե մասնաւոր իմ ուրուե . յայն սակա-
արքայն դաղլիոյ 'ի հրովարտակս իւր՝ որք հային
յայս նոհնդ , կոչեր զնտ Տօֆին Ախեւայ . և ուներ իւր
սեփական օրէնս , ը օրինաց հռովմայեցւոց . և մաս-
նաւոր սովորուենս , և գերադոյն ժողով . ը դաղլ
փառ լըման . և ատենակալս . այլ և արքեպոսարանս ,
և 5 եպսարանս : Եւ ըհանրապո բաժանէր 'ի վե-
րին և 'ի ստորին . և երկորին դրձլայլ այլ դուս .
որք յետ վերջին ժմկի խռովուե դաղլիոց , փո-
փոխեցան :

Ա էրին դօֆինէ :

Այս մասն ձգի ը արեւելս . և բաժանէր 'ի 5 դւոս :
որք են Կրէսիլստուն . Տիւն . կաթենդէ . Ալմարտնէ .
Պլանդնէ . կմ Պլիտաննէ . և յերկու փոքրիկ եմա-
նուենս կմ վիճակս , որք են Ուոյունէզ . և Պարտնէ .
զորոց զգլիսաւոր տեղիս յըջիկայդ ստորադրեսցուք :
Կընեազ - 'ի հն' Կրտշիանօքաւին : Եւ առաջին մայրաքըլք
համօրէն նհնդին , 'ի կրէյտիվուան դուռի առ իսեր
դետուլ . յոր յայսմ վայրի խառնի տրաք վտակն . և է
քոք գեղեցիկ , բաղմամարդ , և ամուր . ունելով իւր
պատսպարան ամրոց հզօր , եպսանիստ 'ի վազ ժմկց ,
որ և այժմ հաստատեցաւ . եպս նր յըջագոյն էր ը
արքեպոսաւ վիենայ . և ուներ ը իւրե 304 ժողովակ-
տուիս . յորոց 240 էին 'ի աօֆին նհնդի , և 64 'ի
սավոյա . աարենկան մուտք նր էր 2440 ոսկի : Այս
քղք 'ի ձեռն իսեր դետոյն բաժանի յերկու անհա-
ւասար մասունս . փոքրագոյն մասն նր անշուք է .
իսկ մեծն գեղեցիկ . փողոցք նր ուղիղ են և վայե-
լուչ . անգ է եպսարանն , այլ և ապարանք գլխաւ-
որ դտստնց , և սյլ ևս եկեղեցիք , և անկելանոց
մի մեծ , և զինարանն քղքին : 'ի 1562 յըջնում պազմի
անդ կալվինականաց , բղմ արեան ճապաղիք դործե-
ցան 'ի քղքի աստ :

Աօթն մղոնաւ հեռի 'ի կոէնօպլայ . էր հռչակաւոր
Ալնապատն իարթուսէան , գաղ " Ըստրու իտ " Զերտու . յոր
հանեն երկու Ճնպհք , բայց երկոքին և զարհութելիք
սակս բարձրաբերձ սեպացել լերանց . ը որտ ան-
հնարին շառավմամբ հոսի գետակ մի փոքր . իսկ մենաս-
տանն էր 'ի սարտհարթի ը մէջ ժայռից , և անտա-
ռախիս լերանց . ձե նր երկայն քառակուսի պար-

եալ պարսպօք . սենեակ միանձանց են մեկուսի 'ի միմեանց , իւրաքանչիւրն առ սենեկաւ իւրավ ունել լով պարտեղ փոքրիկ . էր 'ինմ և սրահ , կմ դահղին մեծ և գեղեցիկ . յորում էին պատուական նկարք , որք յանդիմն առնեին զերևելի գործս սրբյն բրունոնի հիմ նադրի կարթուսեան կարգի . և կենդանադիր որատ կերք համօրէն կարգապետաց այնր կարգի : 'ի սրահի անդ ամի ամի գումարէր ընհանուր ժողով միանձանց , սակա բարեկարգուե կրօնին : Այս մենատասն էր դշուխ համօրէն կարգին . զի անդ զառաջինն բնակեցաւ սբն բրունոն հիմնադիր կարթուսեան կարգին , հանդերձ սրբակրօն ընկերօքն յաղբատին խրքիթս . և զի յուն այն տեղի ջուներ մասնաւոր իմն անուն , 'ի կարթուսիսյ մերձաւոր գեղջէ անտի , որ կայ մինչև ցայժմ , կոչեցաւ կարթուսիս . յորմէ այնու հետեւ ամ մենաստանք այսր կարգի կարթուսիս անունանեցան : Եւ սր էր ընտրել զկարգապետն համօրէն կարգին . որ և անդ նստէր , և իշխանութենը ձգէր միհչեւ ցմահ նը . այլ այժմ բարձաւ և այս մենաստան ը այլոց :

Տի . 'ի հն' Տիտ չշտանիօրում : Է քղք փոքր առ տրօմէ գետով , առաջն հնդսանիստ , ը արքենդստւ վեհայ . և ուներ ը իւրե 95 ժղվդպետուիս և տարեկան մուտս իբրե 1307 ոսկի : 'ի սմին քղքի մարտանհնարին կրեաց ուղղափառ հաւատն՝ մինչև էր խափանել հրովարտակին նանթեայ : Զքը քակայ դաւառ սորին քղքի՝ իբրե զմասնաւոր իմն վիճակ մեկուսի 'ի տօֆինայ յիշատակէր արքայն գաղլիոյ 'ի հրովարտակս՝ զորս դրէր 'ի տօֆինե :

Կադ . 'ի հն' Վաբէնիում : Է քղք անշուք , այլ գլխաւոր տեղի կտիւնսօ ուի , առ ստորոտով լերին մերձ 'ի պէնը գետ . յառաջագոյն եղանակստու , ընդարքենդստւ էզեայ . և ուներ ը իւրե 229 ժողովը գապետութիս . իսկ տարեկան մուտք նը էր իբրե 960 ոսկի . և ըստ 'ի մայր եկեղ' էին աստ գմենաստանք . յորոց մին էր արտաքսյ քղքին : Այս քղք 'ի պտճուս հրկիզուեց , և բազմուպատիկ ներքին , և արտաքին պազմաց , կարի անշքացել է և ամայոց եալ 'ի բնակչաց :

Աշոպուհն , կմ Աշոպուհն . 'ի հն' Ապուրօպուհն , կմ Եղորէգունամ : Է գլխաւոր քղք համանուն պւոր . որ թէպէտ փոքր է , այլ ամուր , կառուցել 'ի վրա սեւրացել ժայռի , առ առորանո գետով . յունադոյն արքենդսանիստ , որոյ արքենդսն կոչւր իշխան : և

կոմա ամեզքունայ . և ուներ ը իւրեւ 6 ենդսունս , և տարեկան մուտք իրբեւ 1920 ոսկի : Եւ բաց 'ի մայր եկեղ' էին 'ի քղքի աստ 5 ժղվդպնկն եկեղեցիք . և 2 մենասատանք : 'Իշրջակայ իւրաւի սորին քղքի 'ի հն' ընակեին Կապուրիկենի :

Պըտանգն , կմ Պըտանօն . 'ի հն' Պըտանօնում : Եւ քղք փաքրիկ , և գլխաւոր տեղի հատմանուն իւրաւի , որ ունի գղեակ ամսւր 'ի գլուխ սրածոյր ժայռի . մերձ յայս տեղի միանան Տուր , և Վան վատկը , և գործեն աջարան գետն : Այս դւռ բովանդակ ձգի 'ի մէջ բարձրաբերձ լերանցն ալբիոյ . ը որ անցանէ մի 'ի գլխաւոր ձննպհացն , որք 'ի գաղղիոյ հանեն յիգալիա . և բնակիչքն իր գոլսվ յամ կողմանց քաջ որաշաղանել 'ի լերանց անտի , ը բզմ ժմկս կացին մնացին ազատ և ինքնիշխան , միշտ արիաբար գեմամարտել ըդէմ հկակորդաց իւրեանց , այլ յեսոյ զլչել ը արդար և խոհական գաշնադրութ կոմսին առջինայ վիենեայ , ինքնակտմ անձնատուր եղեն նմա :

Առօանեղ : Եւ փոքրիկ իմն վիճակ , որոյ երկայնաւեն է իրբեւ 18 մզն . խոկ լայնութեն 12 . և ունի իւր գլխաւոր տեղի զիւռ ու ուստա անուննել քղքի փոքրիկ : Բնակիչքն նր ազատ են 'ի գլխահարկաց :

Գուշնի ու գուշնի . 'ի հն' Մէտաւլիօ : Եւ գտւառ սահմանակից փրօվանսայ . որ կոչեցաւ բաշխաւորակի . Պարօնի . այն է՝ ազատ իշխանութեակ . քղի 'ի նախնութեն պարփակից եօթն մեծամեծ ազատ իշխանութիս . առ գաղղեացին պարօնիէ անուտանելս . ուստի ը այն ժմկս ըտրամակադոյն էին սահմանք նր . խոկ 'ի ժդ գարուն միացուցու ը տօֆինայ . գլխաւոր տեղի նր է :

Պառ : Քղք փոքրիկ , և գլխաւոր տեղի մասնաւոր իմն վիճակի , 'ի մէջ հովտի , առ էկիւ գետով . յուրա վր ունի կամուրջ հոյակապ , զոր համարին գործնախնը հոռվեմայեցաց :

Այսորին դօքինէ :

Այս մասն տօֆինեայ ձգի յարեւմտեան կօզմն ունը գետոյ . և բաժանի 'ի 5 դւռս . որք են Վաննէ . Խուտասմինէ . Վաշնենինէ . Տի . և Օւոնչ . որոց գլխաւոր տեղիք են :

Այսէնը . 'ի հն' Վահնենա աւաղովում . խոկ այժմ սովոր

Ռաբար կոչի Վլենևա քրանստի : Եւ գլխաւոր քղթ
համանուն գլուխ առ ունը գետով . հին , մեծ , և 'ի
հն' երևելի , այլ այժմ՝ ոչ նոյնպէս : Փողոցք նր նեղ
են և առապար . յոջագոյն աղքելուսանիոտ , որոյ արք-
եկան անուշանէր նախապատիւ առաջնորդ գաղղիոյ .
և ունէր ը իւրեւ 7 եղանական մռւտք նր էին իր-
քե 1920 սուկի : Մայր եկեղեցի քղքիս գեղեցիկ է և
հոյակապ . և բաց 'ի նմէ ունէր այլ ևս 3 երևելի ե-
կեղեցիս . և 10 մենաստանս . յորոց մին էր յուեանց .
և դպրոց երևելի : 'ի 1311 դումարեցաւ 'ի քղքի
տառ եկեղեցական ժողով առ ե կղեմաւ 'ի պատ-
ճառո առաջարական կրօնաւորաց , և հերձուածոց
բեկութինեանց , և բեկուարդեանց , և այլոց ամբարիւտ .
հերձուածուոյաց : Աղովինէս երևելի մատենադրիլ
զառաջինն գրեաց , թէ պիղաստո՞ առ որով խաւե-
ցաւ փրկիչն մեր , 'ի սմին քղքի անձնապատճեն :
Սէն ժօւ թը գագարին , կմ Սէն ժօւ թը զամաս լա՞ լա՞ ֆո-
րում թը գագարին : յո Որդուտա արիկաստինացոց .
յայս անուն անուշանել 'ի նախնի բնակչուց իւրոց :
Ե քղք փոքր գլխաւոր տեղի թրիդասմինէ փոք-
րիկ քւափին , կառուցել 'ի բարձրաւանդակ վոյրի .
յոջագոյն եղանակիստ , ը արքենդուաւ առլէս քղքի .
և ունէր ը իւրեւ 33 ժողովակետունս , և տարեկան
մուտա , իրը 871 սուկի : Չիք 'ի սմին քղքի երևե-
լի շնուշած ինչ որաց 'ի մայր եկեղի':
Վալոն . 'ի հն' Վալոնիստ : Գլխաւոր քղքվալանթի
նէ քւոխին , առ ոսնը գետով , բարեշն , և ը մե-
ծուեն միջական . և մի 'ի հնագոյն քղքոց գաղղիոյ .
յորում երբեմն բնակեցան ժղվիք հռովմայ . եղանա-
կիստ , որոյ եղան էր ը արքենդուաւ վիէն քղքի . և
ունէր ը իւրեւ 105 ժողովակետունս , և տարեկան
մուտա իրը 1395 սուկի : Բաց 'ի մայր եկեղի' , եին 'ի
սմին քղքի 9 մենաստանք , յորոց երեքն արքայու-
նիստք եին . և համալսարան հիմնեալ 'ի 1339 . 'ի
կաենապլ քղքի , զոր լուդովիսկաս ժամ աստ փոխա-
գրեաց : Յայս քղք երեք եկեղեցական ժողովք գու-
մարեցան : Իսկ շրջակայ դւռ նր համարել և իրը և
մասնաւոր իմն վիճակ , որոշեալ տօֆինայ . վծ զի 'ի
դրելն գաղղիացոց արքայի 'ի առֆինէ . ոչ միայն
անուշանէ զանձն Տօֆին Նիկոլեայ , այլ և կոմս Հայոնայ ,
և Տիոյ գլուխ . որ յոջն էր կոմունի . և յեաոյ ը-
րիցս անուշանեցաւ Դիտունի : 'ի քղքի աստ պիստ ք-
րաղմարդիւն հայրապետն հռովմայ . դուրս 'ի կալանա-

ը ձեռամբ գաղղիացւոց, վաստակարեկ 'ի յոքնա-
գիմի աստվալանաց 'ի 1799 յոդոս" 27 հանգեաւ 'ի
քո 82 ամաց. իսկ մարմին նր զկնի 'ի 1802 'ի շնոր-
քելոյ պօնափառդեայ ածաւ փառզք 'ի հռովմ:

ՄԵ պօջա դրէտարինայ: Ել քղք Փոքր և գլխաւոր տե-
ղի համանուն վիճակի կառուցել 'ի բարձրաւանդակ
վայրի: Յոշագոյն եղանիստ էր, և եղու նր ընդ-
արքեղսաւ արլեայ. որ ունէր չը իւրե 34 ժղվա-
պեառւիս, և տարեկան մուտս 871 վէնետ" ուկի: Զիք 'ի ամբ նշանաւոր ինչ շնորւած. բաց 'ի գահա-
կալ եկեղեցւոյ. իսկ արտաքոյ քղքին էին յառա-
ջադոյն 2 մենաստանք. որք յայսմ վերջին խռովուե
բարձան:

Տօնէր: Աւան Փոքր առ ոօնը գետով, որ էր ընդ-
իշխանութե եղուին վլովիերայ:

Մ օնթը համար, կմ լաւ ևս, Մ օնթը եմար, կմ Աղբամար.
'ի հն' Մ օնթիւն ափեմարի: Քղք Փոքրիկ, և ան-
շուք, կմ լաւ ևս ասել՝ գեօլ 'ի սմին դւռի, առ-
րոպիու գետով, մօտ առ ոօնը գետ: Այս քղք
անուանի է առ ուստամագիրս գաղղիացւոց. իբր զի
զառաջինն սա ընկալաւ զաղանդն կալվինի, ուր և
յետ այնորիկ միշտ գտան բզմ կալվինականիք:

Օռանչ. 'ի հն' Աղբասիտ, կմ Աղբասիտ: Գլխա-
ւոր քղք համանուն դըւռի, հին, պարսպաւոր: 'ի
լոյնածաւալ և 'ի գեղեցիկ գաշտավայրի: ուսողել
'ի բզմ Փոքրիկ գետոց. յորոց մայենը գետ մեծ տռ-
պարսպազք նր քերէ: Յոշագոյն ենիսանիստ չ արք-
եղսաւ առլէսոյ, և ունէր մաստս յամին իբրե 871
ուկի: Բաց 'ի մայր եկեղ՝ էին աստ սյլ ևս քանի
մի եկեղեցիք և մենաստանք. և համալսարան հիմ-
նեալ 'ի 1365 'ի դ կարողոս կայսերէ: Ունէր եր-
բիմն և բերդ ամրակուու 'ի սարահարթի, զոր 'ի
1622 մաւրիտիոս նասովեան իշխանն ռռանժայ ամ-
րացոյց յոյժ յոյժ, այլ յետոյ լուդովլիկս ժկ. հրա-
մայեաց քակել զնմ ամրուիս նր, ընմին և զրերդն
հիմնոյատակ արար: Յոյս քղք ը ժմկս ժմկս գու-
մարեցան երեք եկեղեցական ժողովք: 'ի մասցորդ
մեծագործ շնորւածոյ նախնի հռովմայեցւոց՝ ուղ-
գտանին 'ի քղքի աստ յաւէտ նշանաւոր են կամար
մի յաղթուե, և ամիիթէասրոնն: Ծըշակայ դւռ,
կմ վիճակ սորին քղքի՝ յոշագոյն էր մասնտւոր ինն
իշխանութի. և ապա 'ի 1714 մասցուցաւ չ աօքի-
նայ. յայն սակս աստ 'ի տօֆինէ նէնդի ստորագրե-
ցաք զիս, թէպէտ ը դրից անկանի ի փրսվանս:

“Աահանգ իթ . Պուրկօյնը . ՚ի հմ”
Պուրկունտիա . իտ” Պօրկօնեա :

Անի իւր սահման ՚ի հիւսիսոյ՝ զշամփայնը . յարեւելից՝ զկոմսունին պուրկօյնայ , որ և ֆռանքաքօնթէա ասացեալ . ՚ի հարաւոյ զլիօննէ . իսկ յարեւմաից՝ զպուրպօյնը , և զնիլերնէ : Տարածուն նր յարեւմաից յարեւելը՝ է իբրև 90 մղոն . իսկ ՚ի հարաւոյ ը հիւսիս 130 : Գլխաւոր գեաք նորա են Սիէն . Տէհունէ , որ մտանէ ՚ի սաօնայ , կմ ը գաղ սաօնը գետ . Պուեղնս , կամ Պուռպինս . որ զոյդ ը նախընթաց գետոյն ելաննէ ՚ի Լճած չէնդու լճէն : Ազամանսն , զորմէ ասիրյառակս գետյոնի , և ձկունք նր պատուական . Ուշ . և թմիւն : Երկիր նր արգաւոնդ է . բերէ ցորեան , և ազդի ազդի սրտուղս առատ , և մննդ գինի բզմ , և աղնիւ յոյժ , որ անունի է ՚ի համօրէն եւրոպիա . ունի և ջուրս հանքայինք բժշկականս պէստ ախտից . այլ և սղբիւր , յորմէ բղիսի ջուր աղի . և ՚ի լերինս սրտէսը դաւառին՝ գտանին ստորերերեայ լիճքու բովք կապարի : Այս նհնդ կալաւ զանուն ՚ի նախնի Բարգանդիայ , որք ՚ի սկիզբն ե դարուն մտել բնակեցան յօն ըղմեցցերաց , և ՚ի մասին ինչ ֆռանքայ գօնթէա անուննել դւռին . և անտի եւս ըարձակել . առ հոգանու և առ սաօնայ գետովք , հիմնեցին անդ նորթիրուի . յորում ապա թմիրք ֆռանկաց՝ կմ գաղղացւոց՝ առ սակաւ սակաւ տիրեցին : Յետոյ բաժանեցաւ յերկում մասուննս , անջրապետ ՚ի միջի ունելով զիւռա լեաւն . որ այժմ կոչի լեաւն որին կըզոդեայ . յորոց մին կոչեցաւ Բարգանդիա յայնիոյ իւսայ , և Վէրին Բարգանդիա . իսկ միւսն Բարգանդիա յայսիոյ իւսայ , կմ Ապրինս Այս մասն , որ և կոչի Դատունի պարիօյնայ , եկաց մնաց ը թրութ գաղղացւոց արքայի , յորում նստուցին դուքսս . որք յետ Ֆմկաց ինչ այնշափ զօրացան , մինչև մի ոմն ՚ի նցնէ ուուգողբոս անուն ՚ի Ֆմկս պարզամիտն կարուսի ընտրեցաւ թմիր գաղղիոյ . և դքսունն պուրկօյնայ սունաւ մեծին ուգոնի դքսի գաղղիացւոց , որ բզմ վիշտս հասոյց ռուդողբոսի արքայի . ապա որդի որ ուգոն կաղետս կալաւ զաթու թագաւորութեն

գտվզիոյ. որում յաջորդեաց որդին նր հառբերդոս ՚ի թագաւորութին գաղզ՛. որ եղե սկիզբն առաջնոյ տոհմին դքսութեն պուրկօյնայ. վասն զի երկրորդ որդի նր համանուն հօր խըրոյ կալաւ զքքսութիւն սլուրկօյնայ, անունանեալ նախապատիւ գուքս, և իշխան գաղզիոյ: Այլ 'ի 1361 'ի շիշանել սերնդոց որ, յովհաննէս արքայն միացոյց զայս դքսութիւն լեզրուեն գաղզիոյ, իրաւամբ ժառանգուե գոլով որդիյովհաննայի տիկնոջ սլուրկօյնայ. զոր և ետ որդ, ոյ իւրում փիլիպպոսի յանգուգն անունելոյ. որ եղե սկիզբն եկի տոհմին դքսուե պուրկօյնայ: Ազգա 'ի 1477 յորժամ կարուլոյ յանդուգն թունեայն նորին փիլիպպոսի՝ մեռաւ աւ ՚Նաև քղքաւ, լուղ ովկեսս ժա բռնակալեալ անդրէն միացոյց զպուրկօյնը լեզրուեն գաղզիոյ, թէովէտ տունն տւու զսիոյ բջմ անդամ բողոք կալաւ ըդէմ այսմ. քղի սլուրկօյնը իրաւամբ ժառանգուե անկաննէր մարիամնւ գստեր նախագրել կարուլսաի, լծակցի մաքսի միլիանոսի արշիդքսին աւսոգրիոյ. և այնուհետեւ միշտ եկաց մնաց միացել լեզրուեն գաղզիացւոց: Այս նհնդ՝ կիմ դքսուե բաժանի 'ի 11 դւոս, որիք էն Տիեն, կիմ Տիենոն: Մծեթայնը. Օտուբրէ. Օտուն: Օնօն: Պընեն: Շալոն: Մասն: Պուեն: Պուծ: և թրէնս մասնաւոր իշխանուեն: Տիեն, կիմ Տիեն, և կիմ Ժիոն, և Տիենո. 'ի Հն՝ Փականութենալիս: Մայրաքշը տիօնէ, կմ տիժօննէ քւոին, ոող և համօրէն այսր դքսուե, պարապապատ և բերդաւոր, հին և բարեշէն, և փարթամ. կառուցել յարդաւանդ և 'ի զուարձալի դոշտավայրի. լեմէջ սուֆօն, և ուշ գետոց: Փոլոցք նր ուղիղ են և սալայատակ. քղքամէջք՝ այն է հրապարակքն գեղեցիկ, և վայելուշ. և շինուած տանց, և եկել սկցեաց հոյակապ, և չքեղ. և է նիստ գլխաւոր կուսակալ իշխանի համօրէն նհնդին, և եղուանիստ զի եղուարան նր հաստատեցաւ. այլ տարեկան հաւ նր, որ յնշագոյն էր 1568, այժմ նուազեցուցաւ յոյժ: Բաց 'ի մայր եկեղ՝, ունէր այլ ևս 7 ժողովրդապետական եկեղեցիս. և 4 արքայանիստ վանս. և սյլ ևս բջմ մենաստանս. յորս երեւլի էր մենաս՝ կարթուսեանց, որ էր 'ի ծայրն արուարձանի քաղաքին. և յեկեղեցւոջ նր մեծաշէն դամբարանք վերջն դքսից պուրկօյնայ, և տիկնաց, և զաւակաց նց. և մենաս՝ հոյակապ, որ էր յուեանց. երեւլի է և մատուցոն անունանել Սուրբ. հիմնել 'ի 1172. ուր

պահիւր քննյագործել նշխար մի հրաշագործ , զոր .
մէ բջմ մեծամեծ սքանչելիս պատմեն . ունի և ձեւ
մարան երեւելի՝ հաստատել 'ի 1740 յարքայէն գաղ-
զիոյ . 'ի 1743 կառուցաւ և գպրոց մի մեծ իրաւու-
գիտուեն : Ունի և 3 անկելանոց : Արտաքոյ քղզին
է Ճնդէ գեղեցիկ բաժանել յերիս առաջս , աստի
և անտի ունելով ծառո մեծամեծս , որ հանէ յան-
տառ մի գեղազոնարձ :

Երեք մղոնաւ հեռի 'ի քղզէ ասաի՛ է գեօղ մի ան-
ուանել ֆօնթայնէ ու գէօն . յորում ծնաւ սրն բւր-
նարդոս . և տուն նը փոխեցաւ 'ի մենաստան փրան-
շիսկեպնց :

Օւսէնէ , կմ^թ **Չ-էնէ** : Եւ գլխաւոր տեղի համանուն
փոքրիկ կոմսուեն 'ի սմին գւոփ , առ սաօնը գետով .
յորոյ վր ունի և կամուրջ քարաշէն գեղեցիկ առ-
սահմանօք պուրկօյնց կոմսուեն . և է քղզ ամուր .
ունի և գղեակ վաղնջական :

Ջիթ , կամ **Ջիթս** . (**Ջիթէստին**) : Եւր մենաստան
հուշակաւոր , գլուխ համօրէն կարգին ջմսթէրսա-
կանաց առ վուկ գետով , մերձ 'ի քեղեցիկ անտառ
ինչ . տարեկան մաստք նը եր իբրև 9629 սոկի . յո-
րում էին իբր 80 միանձունք . և արբոյ վանացն
անմիջան կախել կայր զհռովմայ հյրպաէն , և ու-
նէր ը իւրև 1800 մենաստ" արանց , նոյնցոփ և կա-
նանց :

Հոտիւլօն «իւռ սէյն . ի՞ Առ սիէն գետով : Գլխա-
ւոր քղզ մօնթայնը գւոփին , որ է փոքր . զոր սէյն
գետ յերկուս բաժանէ . ունի մի միայն ժղվրդա-
պետական եկեղեցի , և յաջագոյն 7 մենաստ" , և 2
անկելանոցս :

Պառ սիւռ սէյն . ի՞ Առ սիէնը գետով . 'ի հն" Պա-
ռամ սպ սէգվանում : Եւ քղզ փոքրիկ , և գլխաւոր
տեղի մասնպւոր կոմսութեն , առ սասրութով լերին .
յորոյ վր 'ի հն" գոյր գղեակ ամուր : Տունք նորա
փայտակերտ են , և անշուք . թէպտ 'ի շրջակայ վի-
ճակի սորին . քաղաքի գտանի պատռական քարտ-
հանք :

Օւսէնէ . (**Ալ-տէրրէ**) : 'ի հն" Ալ-դիսիօդօրում : Գլխ-
խաւոր քղզ պաէրրէ գւոփին , առ մօնը գետով . յա-
ռաջագոյն եպսանիստ ը արքեպոստ սանտոյ . և ու-
նէր ը իւրև 283 ժղվդպետուին , և տարեկան մուտտ
իբրև 3050 սոկի . տպարանք եպսանի գեղեցիկ են
յոյժ . և բաց 'ի մայր եկեղէ , էին 'ի սմին քղզի 8
ժղվդպտիկն եկեղեցիք . և 12 մենաստանք . և 2 ան-

կելանոցք . և ժողովարան առպետաց կարդին մաշ
դայիք :

Աւետ , հնդմ յարագրութ՝ 'Օտսէ . 'ի հն' ԱՀՀԵՒԻ :
Է գլխաւոր քղք օքսէ դւոին 'ի բարձրաւանդակ
ժայռի , առ մանզօն գետով . բաժանել յերիս թաղս
պարսպապատ . որ ունէր ճ մենաստ' . և այլ ես
քանի մի եկեղեցիս . և գործարան մի , այն է՝ քեր-
խանա չուխայի . որ և է գլխաւոր վաճառ քղքին :
Օթօ . (ԱՀՀԵՒԻ) . 'ի հն' ԱՀՀԵՒԻ ժողովանում . այլ եւ
ՉԵՄԴԱ եպուօրամ : Է գլխաւոր քղք օթօնէ գոր-
չառին , 'ի վլր առօ գետոյն . մերձ յերիս մեծամեծ
լերինս , բաժանի 'ի վերին և 'ի ստորին . և է եպսա-
նիստ , որոյ եկան յոջագոյն էր նախագահ յան-
իումք ժողովս իշխանացն պաւրիօյնայ , այլ այժմ' ոչ
ես . և ունէր ը իւրե ճ մղղղողետուիս , և տա-
րեկան մուտա 1481 ոսկի : Բաց 'ի մայր եկեղ' , էին
'ի քղքի աստ այլ ես 12 ժղղղողեկն եկեղեցիք . 7
մենաստ' . 2 անկելանոցք . գոտանին 'ի նմ' և բղք
մնացորդ աւերակք շինուածոց նախնի հւովմայեց-
ոց , յորս են տաճարք կուոց . և կրկէս մի . ևն :
Պատրիք է անզի . 'ի հն' Պատրիք անմէւլ : Է քղք
փոքրիկ 'ի վլր լերին . յորոյ արտէարձանի , որ կոչ Սէն լէժէր , են ինքնաբուղիս չերմուկք ծնմբայինք .
աղի և երկաթոյին , և ջուրք նց ջերմ են յոյժ . սա-
կայն ը ասելոյ պինօդայ : եղել առ հրով , ոչ եռան
վաղագոյնք զնուրկ յուրտ չուր :

Աւետ . հնդմ յարագրութ՝ 'ի Պէհենէ . 'ի հն' Սինէ
հարուս : Ե քղք փոքրիկ , և գլխաւոր տեղի Պէհեն-
նը փոքրիկ դւոին . միավ մղոնաւ հեռի 'ի լուար գե-
տոյ . որ մի միայն ժղղղողեկն եկեղեցիս ունի , որ և
է կանոնիկոսական :

Հաւն սիւր սաօն . 'ի հն' Քաղիւլանում : Ե գլխա-
ւոր քղք 'ի համանուն դւոի , առ սասնը գետով .
յոջոյն եպսանիստ . ը արքեպօսաւ լիօնի . և ու-
նէր ը իւրե 166 ժղղղողտուիս . և տարեկան մուտա
իւրե 1220 ոսկի . և բաց 'ի մայր եկեղ' , ունէր այլ
ես քանի մր ժղղղողեկն եկեղեցիս . և ճ մենաստ' .
և 2 անկելանոցս . այլ եւ ամբոց հզոր :

Մասն , կմ Մասն . 'ի հն' Մասնութ : Ե գլխա-
ւոր քղք մասնէ դւոին , առ սասնը գետով . յա-
ռաջագոյն եղանանիստ ը արքեպօսաւ լիօնի . և ու-
նէր ը իւրե 200 , կմ ը ասելոյ ոմանց' 268 ժողո-
վշդապետութիս , և տարեկան մուտու իւրե 1481
ոսկի :

Պատրի: Քվեք փոքրիկ, և գլխաւոր տեղի պուէս դաւառի. որ մի միայն ժղվագոտին եկեղեցի ունի. և յաւաջ 8 մեհաստանու:

Պէտք: 'ի հն' Պէլլին: Եւ գլխաւոր քղք պուժել դւռին, կառուցել ը մեջ փոքրիկ և զուարձագեղ բրոց և լերանց. յառաջագոյն Եղիսանիստ, ը արքեպիստ ովեզանասոն-քաղաքի. և անունանէր իշխան հռովմական կայսերուել. որ և ունէր ը իւրեւ 220 ժղվագետուելու, և տարեկան մուտս իւրեւ 870 ուկիւ: Ժետու: Քվեք փոքրիկ, և գլխաւոր տեղի համանուն դւռի, առ ստորատավ որ կղոդիս անունանեալ լերին. որ և բաժանի յերիս թաղս. և ունի մի միայն ժղվագոտին եկեղեցի և 'ի սմին քղքի' և 'ի շրջակայ մի հակի նը' գտանին իւրեւ 200 արհեստաւորք, որը գործեն զժամացոյցու անունաւորս: 'ի 1536 էտու ըդ-քղքս զայս հնրիկապետուին ովեւնայի, և ետ սավոյացւոց. ապա 'ի 1589 Ճինելիքացիք տիրեցին նման երկիցս. և յերկրորդումն քանդեցին զդղեակ և զպարիստս նը:

Ըստէնս. 'ի հն' Յօրէի լուցիուն: Եւ քղք փոքրիկ, և գլխաւոր տեղի Տօնպ անունանեալ իշխանուել, 'ի վը բլրոց, առ սահնը գետով. որ յնշագոյն լաւ ես էր, և բարեշեն, այլ 'ի սրբամունսն' որք եղեն 'ի մեջ դքսիցն պուրիօյնայ, և սավոյեայ, բնշ քանդմունս կրեաց. վայ և այժմ փոքր է և անշուք: 'ի սմին իշխանուել են այլ ես քանի մի դղեակք, կմ աւտնք. որոց գլխաւորքն են Յօրէիս. Մօնթէտու. Պօրէիտը. Ան լուիլին. և ն:

Կահանգ և Շամփայնը. իտ"

Վամփանիս:

Լամի 'ի գլխաւոր և 'ի մեծամծ նհնդացն գաղղիոյ. որ յարևմտից՝ ունի իւր սահմանն զկըզդին գաղցեոյ, և զփկարտի. 'ի հարաւոյ՝ զպուրիօյնը. յարեւելից՝ զլուքսէմպուրի, և զլուէնա. իոկ 'ի հիւսիսայ՝ զշաննոնիս: Երկայնութին նը է իւրեւ 138 մզոն. իսկ լսյնուեն 162. կալել զանուն յըարձակ դաշտաց իւրոց. զի անունդ Շամփայնը, առ գաղցիացիս դաշտ լսի, ոոկ և Քամֆանիայ սու իտ": Գլխաւոր դետք նը են Յիէնը, զոր 'ի ներածութեանդ:

անդ գաղղիոյ ստորագրեցաք : Մառնը . որ ելանէ ՝ Եղասսիյնի պւռէ սորին նհնդի . և մտել 'ի կղզին գաղղիոյ՝ ոչ կարի ինչ հեռի 'ի փարիզը , իտոնի 'ի սիէնը գետ : Լօղ . ելանէ առ սահմանօքն պուր կօյնայ , և շամփայնայ , և առ քօնֆլէն աւտոնաւ մը . տանէ 'ի սիէնը գետ . բջմք ը երկար աշխատ եղեն , ոոկ զի մարթասցին նաւել ը այն փոքրիկ նաւակօք , այլ 'ի գերեւ ելին վաստակօք նց : Լօնը . ելանէ առ սահմանօք շամփայնայ , և լուէնայ , և մօտ առ շաթօ փօրսիէն՝ ըարձակի , մինչև լինել նաւարկելի . և ապա մտանէ յուէդ գետն :

Երկիր սորին նհնդի բարի է և արդաւանդ . բերէ ցորեան առաւտ , մննդ 'ի պրիլ շամփէնէդ անունանէլ դւռի առ մէօ քղքաւ . և դինի սրատունական , զոր բարձել տանին յայլ և այլ տեղիս եւրոպիոյ , սակայն բնակիցք նը ոչ շահին անտի այնշափ , օրշափ ինչ մարթ եր կարծել . մի՝ զի հազիք երեւք լինին առաւ կութք . և եկի՛ զի գժունարին է անդ մշակութին այգեաց , և բազմածախ . յայն սակս դիւրագին վաճառին անդ այգէք : Նոյնող և անտառք նը օրթօրէ նունազին . վոյ նունազուի է անդ փայտի , և առաւ ել ևս լինիցին , եթէ փայթ ոչ արասցեն բազմացուցանել զանտուռ . բացյարմունեաց , և 'ի գինւոյ , ունի և աղդս աղդս պաղոց , և լուշ , և ովխարս ընտիրս , և բոլս երկաթոյ . քարահանքս պատուական մարմարին . բարանց , և ջուրս հտնքայինս : Խակ գլխաւոր վաճառք նը են գինի , արմակիք , կտաւ 'ի վայ , տոր , երկաթ , և անտառւնք , մննդ ովխար . և մետաքսեայ և ասունեղէն կերպաս . ևն : Բնակիցք նհնդիս քաղցրաբարոյ են , մարդասէր . քղքավար , աշխատասէր , քաջ , և յարմարաւոր զինսենորութեն . բայց իր 'ի բղմու թթամիտ համարել են , սակայն ելին և 'ի նցնէ , և ելանեն մինչև ցայժմ բղմ սրբ երեւելիք յամ տեսակս մակացունց :

Յորժամորդեք լուդովիկոսի բաժանեցին 'ի մէջ իւր եսնց զթղբուն հօր իւրեանց , շամփայնը եղե մասն աւստրալիոյ , և ունէր իւր մայրաքղք զմեց : Ապա դուքսք տիրեցին նմ . և նց յաջորդեցին կոմոք մինչ շէ ցամի 1274. յորթւմ ենրիկոս դ կոմս շամփայնայ , և թէքր նաւառուայ մեասու անորդի , թողեալ միայն զուռոտր յովհաննա նաւառուացի անունանեալ . զոր էաս իւր 'ի կնունի փիլիպպոս անունանելն գեղցիկ թէքր գաղցիոյ , և միացոյց զամփայնը ը թէքրուն գաղցիոյ : Այս նհնդ ըհանրանդ բաժանի 'ի միւրին

և 'ի ստորին . և երկութին դրձլ բաժանին յութն գաւառս , որք են Համբայնը առանցնակ . լիւկէ . Փէրլէ . Ռեմբէլ . Վալւած . Պառակնէ . Սէնօնէ . և Պ-է , ամբէնէնէւ . զորոց զգլիաւոր աեղիս յառաջիկայդ ստորս . դրեսցուք , յաւելեաւոլ 'ի սոսա և զիւդան :

Թառաօյ . 'ի հն' Օւանիստամ , և Աշւիստօմանան , կմ Աշւիստօմանան : Եւ գլխաւոր մայրաքաղաք համօրէն նկնդին 'ի շամփայնը առանձնակ . բարձրապարիսպ , մեծ , և գեղեցիկ , բայց ոչ այնչափ բաղմումարդ , և ծաղկիւ , ողջ էր յուջագոյն . կառուցեսլ առ սիէնը գետով , յարգաւանդ և 'ի բեղմնաւոր երկրի : Եւ է եղանակիստ , զիւ եղանակ նոր հաստատեցաւ : Բաց 'ի մայր եկեղէ' , որ գեղեցիկ է և մեծաշէն . էին 'ի քղզի աստ այլ ես 2 կանոնիկոսակնք . 13 ժղվապատկնք . 14 մենաստանք . երկու երեկլի գոպրոցք . և հօրկաց . դրատուն մեծ , որ էր 'ի մենաստանի ֆրանչիսկեանց . և բերդ ամուր՝ ուր յուջագոյն բնակէր գուքսն շամփայնայ . այլ և գործարանս ալէողէս իրաց , մենք կտուոց . ուստի և գլխաւոր վաճառք նոր են տղդի աղդի վշնդէն . և բամբակի կտուոք . այլ և վուշ անգործ , և կանեփ . և ասունեղէն , և մետաքսեսյ կերպառք , մոմ , և ճրագ ճարպեղէն : Ըրջակայ վիճակ նոր արգաւանդ է յօյժ , և բերէ արմախո առատո , և դինի աղնիք . և աղդի աղդի պտուզս : Զարմանալի իմն պատմի վա քշշիս . զիւ ասեն , թէ յամառնային ժմկս՝ յորժամ ամ՝ ուրեք բաղմացէլ են մաննք , 'ի սոլանդանոցս մասվաճառաց նոր բնաւ և ոչ մաննմի երեխ . զնոյն ողառմեն և վա սոլանդանոցտց վիեննայ մայրաքշշին աւսդրիոյ . բայց 'ի զուր , վա զի մեք աջօք տեսաք անդ բկմ ճանձս :

Հայն , հնդձ յարագրութո՝ Սիւ Յառնէ , առ 'ի զանազանուի 'ի շալօնայ՝ որ 'ի պուրկօյնը . 'ի հն' Քաբուշանում : Քղք 'ի շամփայնը առանձնակ , առ մառնը գետով . և գլխաւոր աեղիս մասնաւոր իմն վիճակի . յուջագոյն եղանակիստ , որոյ ենքսն անուննէր կոմս , և էր ը արքենդսաւ ուկյանյ . ունէր ը իւրե 304 ժղվապետութուն : և տարեկան մուտս իւրե 2090 ունէր : Եւ բաց 'ի մայր եկեղէ' էին 'ի ամին քղզի սյը ևս 2 կանոնիկոսական եկեղեցիք . և 11 ժղվապետականք . 11 մենաստանք . 2 անկելանոցք . և 2 մեծամեծ գոպրոցք : 'Ի 1592 մեծ ատեանն կմ փառլը մանն փարիզու աստ տարագրեցաւ , վա տարապայման համարձակութեն 'կմ յայտնի առացից , յանդութենն ընդդէմ ալպային դ ենրիկոսի . այլ յետու

զիմեալ՝ եցոյց արքայի խոնարհ հպատակութեա, և ան-
կեղծ հաւատարմութեա. յայն սակա և արքայն ետ հա-
տանել դրամ մի սովին վերտառութ. Յէլագու գա-
լալանեան հաւատարմութեան: Սոյն այս առեան 'ի յե-
տին ժամանակս զարձեալ կրկին անդամվարեցաւ
յաբբայէն դաղղեոյ 'ի փօնթէղ. քանզի ոչ կամեր 'ի
մօստեանն օրինաց անցուցանել զհրովարտակն ար-
քայի. որ 'ի վերայ հակառակութեան ինչ ընդ ե-
պիսկոպոսաց :

Ը-ԵՒԱՆ, հանդերձ յարագրութես. Սիւր ճառնը՝ առ
'ի զնշնութե յայլ համանուն քաղաքէ դաղղեոյ : Եւ-
դէրնէ, 'ի հն' Սբաբնագում : Աշ, ի. Աշէնէ, . առ
մատնը գետով : Միամերու. Փօնթէ, . Փինէ, . Փլանչի-
ւունէ : Են փոքրիկ քաղաքք 'ի շամփայնը առանձնա-
կի առ օպկ գետով :

Առեւմ. կմ Հառնդ. 'ի հն' Տարբութօրդութեան ւելիդաս կմ
ունցում. զորմէ ոմանք ասեն, լինել գլուխ համօ-
րէն շամփայնայ : Ե քլք մեծ, հին, գեղեցիկ, և մի
յերեւելի քղքցն դաղղեոյ, առ վէսլը դետով 'ի գե-
ղեցիկ և յարգաւանդ դաշտավայրի . որ յամ կող-
մանց շուրջ պատել է մանր բլրովք, որք և բերեն
գինի գերտօնանց . յանագոյն արքենպատիստ, որոյ
արքեղոն էր առաջին իշխան գաղղեոյ, և նունիրակ
առուքելական աթուույ, և առաջնորդ բեղզեանն
գաղղեոյ . և ունէր ը իւրեւ Դ եպսարտանս, և տա-
րեկան մուաս իրբե 4356 ոսկի : Սա օծանէրզմթիրս
գաղղեոց 'ի մայր եկեղեցւոջ իւրաւմ, որ Ե-
հոյակապ և մեծագանձ . վա զի ամ թէրք՝ որք անդ
թագ գնեն, չնորհեն 'ի պարգև եկեղեցւոյն մեծա-
դին իմն ընծայ : Աւագ խորանն՝ առաջի որոյ օծա-
նէին թէրք, սրատեալ է ոսկի թիթղամբ . և գիրք
աւետարանաց՝ յորոյ վը երգնութին նորապատկ թա-
դաւորք . է օսկիսապատ յեռեալ պատուական ա-
կտմբ . և աւետարանքն 'ի նմ գրեալք ոտք ասի, 'ի
բարբառ լիւրիկեցւոյ : Բաց յեկեղեցւոյ աստի՛ էին
'ի սմին քղքի և սյլ ևս 3 կանոննիկոսական եկեղե-
ցիք . 14 մենաստ', յորոց 5 արբայանիստ էին . և 'ի
նո յաւէտ երեւելի էր աբրայական մենաս' ըենե-
գիկտեանց, որ գերազանցէր զայլ համօրէն վանո-
րէիւք, զոր ունէին բենեդիկտեանք 'ի գաղղիա-
անուաննել Սբ հունդգիս . իրը զի մարմին նորին որը
եպսի՝ էր յեկեղեցւոջ նը :

Աշ, 'ի հոյակապ մատրան առ դամբապանաւ. ոչին
հունդգիսի՝ պահիւր բղմ յարդանք հռչակաւոր
ընչ

շիշ իւղըյն, զորմէ ասեն, թէ 'ի 496 'ի մկրտելն սէյ
և զուին հռէմիգիոսի զկրտդովէստ արքայն, իբրև ոչ
կարաց քհնյն բերել անդ զնք միւռոնն սակս խուռան
բաղմութե ժողովը եան, սբն հռէմիդիոս աղօթս
արար. և ահա աղաւնի մի հեզիկ թռուցել երեր
յերինից շիշ մի իւղըյ, որով օծաւ թիգրն: Ըիշն այն
է սեազոյն կարմիր, երկայն իբրև մասնացափ. և
խցանք նր սոկի պտոււտակ, այն է պուռմա. և ու
սի, թէ իւղն որ 'ի նմ' պնտացել է, յորմէ առնաւն
փաքք մի. զոր խառնել է հնրկ իւղըյ, նովաւ օծաւ
նեն զթքը գաղղիացւոց: Ամանք 'ի պատմագրաց
գաղղիացւոց՝ առասպելս համարին զայս պատմուին.
և ասեն, թէ սուանին պատմիչ նր եղեւ հինկմարս
եղու քղքիս 'ի վերջին ժմկո: Ասկայն հնրկց աւան-
դութե գաղղիացւոց՝ իբրև ճշմարիտ հրաշական 'ի
յարգի ունի զայն իւղ. յայն սակս և թիգրք նոցա-
նովաւ օծանէին միշտ: Այլ զեարդ և իցեւ, ոչ է
աեղւոյս քննել զայս: Այս քղք ունի և համալսաւ-
րան մեծ հիմնել 'ի 1547. և սյլ գոլոց մի մեծ. և
Յ մեծամեծ անկելանոց: Գլխաւոր վաճառք նր
էն գինի, և աղքի աղքի կերպափ մետաքսեայք և
ասուել զենք: Գտամինին 'ի նմ և բղմ մնացորդք նոսիւ-
նի շնուռածոց հուվմայեցւոց: յորոց են և երեք
դրսնք քղքին, որք մինչեւ ցայֆմ պահեն զնախնի
անունանս հեթանուսական կուոց. զի մին կոչք գուռն
արեգական, եկդն հրատի, իսկ երդն չերես: որ
և չուծուհի հողըյ:

Ֆիւնը. 'ի հն' ֆիւնէս: Ե քղք փոքր և հին 'ի սմին-
դւափ, առ վէսլը գետով. յորում 'ի 881 երկու ե-
կեղեցական ժողովք գումարեցան:

Ռոժոյի. 'ի հն' Ռոժոյի ռէմէտ, որ թարգմանի
Ժայռ. արքայական: Ե քղք փոքր, սյլ ամսւր 'ի
դշնվայրի, առ սհմնօց հաննօնիոյ: 'ի 1648 առ սո-
վին քղքաւ հարին գաղղիացիք զզօրս սպանիացւոց:
Սիւ ռէմէտ: յը Տաճար սէյն դէսիդէրիոսի: Ե քղք
'ի փէրթէ գւառի առ մառնը դետով: օր յունագոյն
եր քղք հզօր. զոր 'ի 1544 պաշարեաց Ե կարուս
կոցոր, սյլ ինչ ոչ կորաց աւնել նմ: Բայց այժմ
ոչ ևս է նոյնապէս:

Վիւնէ լը Քուանէնէլ: Ե քղք փոքր 'ի փէրթէ կւոսի
առ մառնը գետով. կալէլ զանուն 'ի ա ֆրանչիս-
կոսէ գաղղիացւոց արքայէ հիմնադրէ իւրմէ, առ
'ի զեշնուրի 'ի Վիւնէ լը պառաւ աւանին, զոր քան-
դեաց Ե կարուս կայսորն:

Ունել. 'ի հն' Ունելիրեղեւ. կմ' Ունելիրեստ: Եւ գլխաւ
ուր քղք գեղեցիկ, և բարեշն 'ի ութելէ դւռին
շնել 'ի 1650 առ այիզնը գետով, 'ի վր լերին՝ որ
բշմ պազմունս կրեաց, և ը տրուբ բազմաց եանց.

այլ այժմ է ը տրուբ գաղղեացւոց:

Ըստ Ավա. Տանչէր. և Մ'եւին. լատ" Մ'աւին: Են փոքրիկ քղք 'ի սմին դւռի առ միւզ գետով: Ժան Հիւ. 'ի հն' Եւին Ավա: Եւ քղք 'ի վալլութ դւռի, 'ի լեռնային վայրի, առ մառնը գետով. ունի գղեակամուր, և 'ի նմ եկեղեցի. յորում են քանի. մի մեծաշն դամբարանք իշխանաց ոմանց: Ըստ
կայ Երկիր նր բերէ գինի պատռնական:

Լանիւ. 'ի հն' Անինէ և Անտենանդունաւ: Եւ քղք 'ի պատուէնի դւռի 'ի վր լերին, առ սահմանօք լոռենոյ. յուղագոյն եղանակստ, ը արքեկպատ լիօնի. Կողս նր էր գուքու և նախապատին առաջնորդ դադ զիոյ. և ուներ ը իւրե 764 ժղվապետուին, և ուսրեկան մուտս իրե 3400 ոսկի: Բաց 'ի մայր եկեղ' էին 'ի քղքի աստ այլ ևս 3 ժղվապատին եկեղեցիք. 8 մենաստանք. 2 անկելանոցք. և դպրոց մեծ և գեղեցիկ: 'ի սմին քղքի գործեն ուստի կերպաս, և դանակս. և է սա քղք հին, կալել զանուն 'ի լինկօնացւոց նախնի բնակչաց խրոց:

Ծօն, ոմանք զայտ քղք համարին գլուխ բասսին ենոյ դւռին: Որ է քղք գեղեցիկ 'ի վր փոքրիկ լերին, մերձ առ մառնը գեա. ունի շնուռածս գեղեցիս, և բնակիցք նր բարպարավոր են, և քաղցրակենցազ:

Սուն. 'ի հն' Աղճառիտում: Դլխաւոր քղք սէնօնէ գաւառին, զոր ասեն շնել յոջ ք զհառմ, ը լսն ջակողմն լերին, յարպաւանդ դաշտավայրի, առ ժօնը գետով որով և է յարմարաւոր առ վաճառականուն. ստիայն ը իւրում ընարձակուեն ըլունի բնակիցն բաւական: Յառաջագոյն արքենցանիստ. որ ուներ ը իւրե 3 ենցաւրանս, և տարեկան մուտս իրե 4356 ոսկի: Մսյր եկեղեցի նորս մեծ է և հոյակապ. և բաց յոյնմանէ էին 'ի քղքի աստ 16 ժղվապատին եկեղեցիք. 13 մենաստանք. և դպրոց մի երեելի: Յայս քղք բշմ անդամ գումարեցան մասնաւոր եկեղեցական ժողովք. յորս յաւետ ան ունանի է այն՝ որ եղւ 'ի 1140. յորում զտուպրաեցաւ արեյիլարդ:

Մօն բետ քօ ծօննը. 'ի հն' Մօնաւութերիւլում սէնօնում: Եւ քղք փոքր 'ի սէնօնէ դւռի, առ որով ժօննը և սիէնը

սիէնը գետք խառնին 'ի միմեանս + Ունի կամուրջ
հոյակապ . յորոյ վը 'ի 1409 զյովհաննէս դուքսն
պարկօյնայ խողխողեցին յանդիման դ կարոլոսի
արքայի :

Պահի շամփէնէդ : Ե մասն պակի գւռի . սր 'ի հն' էր
անտառ մեծ , տարածել կէս մի 'ի կղզին դաղղիոյ .
որ և յայն սակս կոչի Պահի քուանէդ . և կէս մի 'ի
սին նհնդի . որ կոչի Պահի շամփէնէդ . որոյ գլխաւ
որ տեղիք են :

Մէս . (Մէսաւո) 'ի հն' Մէսի : Ե գլխաւոր քղք
սպակի շամփէնէդ գւռի , առ մառնը գետով . ենիսաւ
նիստ . որ անդրէն հաստատեցաւ . ենդս նր յառա-
ջագոյն էր ը արքենպատւ փարիզու , և ունէր տա-
րեկան մուաս իրր 1418 ոսկի : Բաց 'ի մայր եկեղէ-
էին 'ի քղքի տատ մի կանոնիկոստնիստ եկեղեցի . Տ
աբբայական վանք . և այլ բղմ մենասմ' . և Երկու
անկելանոցք : Գլխաւոր վաճառք նր են արմակ ,
ասր , և պանիր : Յայս քղք տղանդն կալվինական
յայտնեցաւ 'ի գաղղիս առ ժմկաք առ ֆրանչիոկոսի
գաղղ" արքայի :

Գրաւորէ : Քղք փոքր . որ ունի դղեակ գեղեցիկ .
և ամուր . յորոյ 'ի շնուռի ասի , թէ ծախսեցաւ իրրէ
174240 ոսկի .

Հարօ թէրրէ : Քղք առ մառնը գետով . և գլխաւոր
տեղի . Պահի իւնիլէս անուշանել վիճակի . որ ունէր
Յ ժղվդոպնէն եկեղեցիս . Տ մենասմ' . և Յ անկելա-
նոցս : Այս քաղաք էր ը իշխանութ դքսին պու-
լէսնոյ :

Փրօնին . Սէկանց , կմ' Սէպաննը : Են փոքրիկ քղք
'ի սմին գւռի :

Սէդան : Ե քղք ամուր , առ միւզը , այն է՝ մօսա
գետով , մերձ 'ի սահմանս լուքաննպուրիոյ , բա .
Ժանել 'ի վերին և 'ի ստորին . ունի գղեակ ամուր ,
և արուշարձան մեծ . և գործարանս ազնիւ չուխայի
և այլ առուելին իրաց . և մինչև էր իսափառնել հրո-
վարտակին նանթեայ գոյր 'ի քղքի ասա և դպրոց
կալվինականաց . քանիզի կալվինականք բղմ էին 'ի
նմ' : Այս քղք հանդերձ շրջակայ վիճակաւ իւրով
ը քղքական իշխանութ անկանի ը իշխանութ մէց
քղքի . որ և 'ի լոռէն , կմ' լոռէնա գւռի :

Մուղն . 'ի հն' Մօսենիուս . Հարօ ունէօք : Են փոք-
րիկ քաղաք 'ի սմին դւռի տռ միւզ , այն է՝ մօսա
գետով :

Ահա այսցափ է տարածութե Շին՝ զոր հնրէ ան-
ուամիւ

ունամբ գտղղիս կոչեմք : Յետոյ միացուցան ը նմ
Լուսնա , կոմունին պուրիօյնայ , և Ալլաշիս : Խոկ
սյժմ յաւելաւ 'ի ս՛ և համօրէն ֆիանտրա , որով
ըարձակեցան սահմանք գազվից յոյժ յոյժ : զրս
յառաջիկայդ սառորագրեցուք . բաց 'ի ֆիանտրիոյ՝
զրմէ ուրոյն գրեսցուք :

**Կահանգ լա . | օռէնա ը գաղ" | օռէն .
և | օթիէ . 'ի հն" | օթարինգիա :**

Յայս անուն սնունանեցաւ 'ի լոթարիոսէ եկիտէ ,
որ էր թոռն ա լուգովիկոսի կայսեր . զոր եւո
նմ հայր իւր 'ի բաժանելն զօս տրուե իւրոյ յոր
դիս իւր . ուստի և 'ի բեղդիացւոց կոչեցաւ Լո
թար ռիդ . յորմէ ել Լոթարինգիայ անուն : 'ի հն"
ըարձակ էր յոյժ . զի պարագրէր զառաջին և զեկդ
գերմանիայն . ոնկ և զնահանգն անունանել առաջին
բեղդիական , և զմասն եկդ բեղդիականին , և հու
մարել էր իր մասն աւատրասիոյ թէրուե : Ապա
բաժանեցաւ յերկուս մասունս . ցու 'ի ստորին , և 'ի
վերին : Ստորինն պարունակէր զայն նմ տարածու
թի . որ է ը մէջ հաէնոսի , մօսայ , և շնլտա դե
տոց , մինչեւ ցծուին : Խոկ վերինն զայն մասն և եթ
որ ձգի ը մէջ հաէնոսի , և մօսելլայի , մինչեւ ցծ
ուա , որ նոյն է . զոր այժմ Լուսնա կոչեմք . զոր և
աստեն ստորագրեմք :

Արդ՝ լոռէնա նահանգն ը այսմ առել , ունի իւր
սահման յարեելից՝ զմասն ինչ գերմանիոյ , և զալ
սացիս . յորմէ բաժանի 'ի ձեռն լերանցն վօդեց
ւոց . 'ի հիւսիսոյ՝ զստորին գերմանիա , այն Հ՝
ֆիանտրա . յարեմտից՝ զամփայնը . խոկ 'ի հարա
ւոյ՝ զիոնսութին սլուրիօյնայ . ը իսալ" ֆրանքա
քոնթէա ասացել : Լայնուի նը 'ի հարաւոյ ը հիւ
սիս՝ է իբրեւ 104 մլրն , նոյնչափ է գրեթէ և եր
կայնուին յարեմտից յարեելս :

Գլհիաւոր գետք նորա են Մոս , ը գաղց" Միո .
Մոսէւս . զորս ունիմը ստորագրել 'ի ֆիանտրա .
Սասր . և Սասնէ . 'ի հն" Ալլաշ . որ ելանէ 'ի լե
րանցն վօդեցւոց . առ սահմանօք կոմսունն ոլուր
կօյնայ և լոռէնայ , և ը փոքր ինչ մասն և եթ որ
բին նահանգի ոռողանե : Բաց 'ի չորից աստի՝ ունի

և այլ բազմապատճեկ գեւսու մանունս , յորս երևելի
են Վօց . Մօքթէց . Միւթու . և Սայււ : Օդ նր
բարեխառն է . երկիրն լեռնային , այլ արդաւանդ .
բերէ զնմ տեսակս արմահաց , և գինի ոպատառաւ .
կան , և կանեփ , և վուշ : Ունի և պարարտարօտս ,
և բշմ տնասունս ընտանիս , և վայրենիս . և ձուկն
առատ 'ի դետոց , և 'ի լճից . և անտառս փայտից
'ի ոլէտս շինուածոց՝ և հրոյ . և պատուեկան ազա
հանքս , և քարահանք մարմարիսն քարանց . և բավա
երկաթոյ , պղնձոյ , տրծաթոյ , այլ և ոսկեոյ : Գոտա
նին 'ի լերինս նր պատուական ակրունք , պի Սէլեան ,
քաղկիտսն՝ որ է հսրկ ակն ինչ սպիտակագոյն , և
տկաթ : Եւ զի միանդամայն ասացից , ունի զնմ որ
ինչ հարկաւոր են 'ի ոլէտս կենաց մարդկոն , յայն
սակոյառակս եղե 'ի նախնուռմն . Լընարինգիա խրչացն
շատացեալ է : Ունի և դործարանս ոլէտպէս իրաց ,
այլ սակաւ , որ չէ իսկ բաւական բնակչաց իւրոց .
վոյ ը հաշունին պիլեսթէյն անուն մատենագրի ,
գինն չուխայից՝ և այլօց ասունզէն և մետաքսեայ
դործուածոց , և կտաւոյ , և բամբակի , և օճա
ռաց , և շաքարի , զոր այլուստ ըստնի , ամի ամի
հասանէ ց 2 , 108 , 340 , վէնէտ' ոսկի . իսկ 'ի նմէ
սակաւ ինչ ելանէ արարոքս . թէպէտ ը նորին
մատենագրի , կարօղ էր հանել թէ ոչ նոյնչափ ,
գէթ չ :

Ըստ նախյիշտկել մատենագրին , թիւ բնակչաց սո
րին նահանգի , է իբրև 600000 . որք 'ի հն' անունա
նի էին 'ի քաջունիս պտղմց . բայց և այժմ գրեթէ
չեն ինչ նունազ . ոնկ աեսաւ 'ի բշմ պտղմունս , զոր
մզեցին գաղղիացիք ը ալոց . այլ և հաստատարիմ
առ իշխանն իւրեանց , հաստատուն յուղպահուս հա
ւատս , և յաշուղակք յուսմունս գիտունց , և 'ի բա
նասիրունս . որք և գրեթէ առ հսրկ խօսին 'ի բար
բառ գաղց' . բաց 'ի բնակչաց փոքու մասին ինչ այսր
նհնդի , ուր խօսին 'ի լեզու գերմանացւոց :

Այս նէնդ և գքսունի զկնի նախյիշտկել ը լութու
րիոսի բշմ փոփոխունիս կրեաց , և ը բշմ իշխան
ուք էանց . ցո՛ գերմանացւոց . ֆիսանտրացւոց , և
գաղղիացւոց : Ազա 'ի 1729 'ի մեռանիլ լէոբոլու
սի յովսէփայ , էանց 'ի ձեռս որդւոյ նր ֆրանչիս
կոսի ստեփաննոսի . այլ 'ի 1733 գաղղիացիք սնդ-
րէն տիրեցին նմ : Ձետոյ 'ի 1735 'ի հաստատիլ խա
ղաղուն 'ի մէջ չ կարուսի կայսեր գերմանիոյ , և
գաղղիացւոց արբայի , երկու գքսութին , թ՛ լոռէ-
նայն

Նոյն առանձնակի՝ և պառե՛ տուաւ ստանիսլա-
ւսի լէհացւոց արբայի աներոյ ժղ լուգովիկոսի :
Ըստվին պայմանաւ, զի զկնի մահու նր բոլոր նա-
հանգն գարձցի անդրէն ը գաղղիացւոց արութքը :
Եւ 'ի 1737 . եմուտ ստանիսլաւոս 'ի ժառանգու նր
որոյ 'ի մեռանիլի 'ի 1766 գարձաւ անդրէն առ
դաղղիացիս , ը որովք կայ մայ մինչև ցայսօր : Խոկ
ֆրանչիակոսի ստեփաննոսի որ առ նովին ժմեք էր
դուքս լոռենայի , ող վերագոյնդ յիշատակեցաք , և
փետոյ է կարոլոսի կայսեր , յետոյ կայսր հռովմէա-
կան , միջնորդութ նորին կարոլոսի կայսեր աներոյ
իւրոյ տուաւ մեծ գքսութին դուքսնայ՝ որ յիգա-
լիա , փիսկ լոռենայի : Այս նահանգ ըհանրապէս
առեալ , բաժանի յերիս մտառնու . որք ևն Լոռենա-
ռանձնակ . Պատմէ . և Թառլէ . որ գրձլ բաժանի
յերիս եղանակ , ց' 'ի թառլ , 'ի Մէջ , և 'ի Վերտոն ,
զրսյանիկայդ ստորագրեսցուք :

Լոռենա առանձնակ :

Վյս մասն նէնդիս՝ ձդի գրեթէ ը մէջ նր 'ի հիւ-
սիսոյ ը հարաւ . որ և է գլխաւոր մասն նր .
յայն ատկո բոլոր նէնդն 'ի նմէ առնու զանուն ,
որոյ գլխաւոր աեղիք են հետագոյքդ :

Նաևսի . 'ի հն՝ Նաևսամ : Է գլխաւոր քղք սորին
գլուխ գեղեցիկ և մեծաշեն , 'ի զուարձագեղ գաշ-
տավսցրի , առ միւթուր գետով , բաժանել 'ի հին և
'ի նոր : Փողոցք նր գրեթէ առ հնրկ ուղիղ են և
սալայատակ և գեղեցիկ . ունելով առտի և անտի շին-
ուածս հոյակապս , և 'ի գլխերի բոլանդակ լուսաւոր
եալ . ռւստի մարթ է շրջել 'ինտ 'ի գլխերիսոն 'ի տուն-
ջեսն : Եօթն գլխաւոր հրապարակո ունի , բաց 'ի
մանունց . երեք 'ի հին քղքն , և չորք 'ի նորն , առ հնրկ
սալայատակ և հոյակապ.ք . յորս երևելի է հրապա-
րակն անունել Ալբայական՝ ը գաղզ՝ Փլաս ըսյէալ . որ
է մեծ և քառակուսի , և շինուածքն օր զնովաւ՝ հոյա-
կապ.ք և մեծաշենք , և ը մէջ նր սղնաձոյլ ոսկե-
զօծ արձանն ժդի լուգովիկոսի 'ի վր մարմարիսնեայ
պատուանդանի , կառուցել յաներոյ իւրմէ ստանիս-
լաւոսէ լէհացւոց որբայէ : Կանաւոր է և հրապա-
րակն անունել Ուխորի խաղաղուն . ը գաղզ՝ Լու-
գ ալլիանս . որ է եռամսկիւնի . յորում կանգնել իսն
երկու սիւնք 'ի յիշոնկ ուխտի և դաշնց խաղաղուն .

որ եղեւ 'ի 1756 ՚ի մէջ տանն աւստրիոյ և գաղղիոյ ։ Աւնի և բղմ հոյակապ շինուածս, յորս գլխաւորքն են հին ապտրանք, յորս քնակեին դուքսոք լոռէնայի ։ տունն ի ըհրդոյ ։ զինարանն և ժողովատեղին վահառականոց ։ ապարանք քղթին ։ և հոյակապ կամար յաղթուե ։ որ 'ի հին քղթէ հանէ 'ինորն ։ և այլ ևս բղմ մեծամեծ շինուածք հնրկաց և մասնաւորաց ։ Աւնէր և բղմ եկեղեցիս և մենատանս' ։ յորս երեելի է մայր եկեղեցի նոյ ։ յորոյ վր ոչ ոք յեկասաց իշխեր, այլ անմիջական կախել կայր գհուով մայ աթուոյն ։ և աւագերէց նր անուանէր առաջնորդ, և էր առաջին և նախապատիւ 'ի մէջ համօրէն ուխտին եկեղեցւոյ լոռէնայի առանձնակի ։ որ և լու օրինակի եղաց կրէր թագ եղացական, և պաւազան, և խաչ կախել զպարանոցէ ։ Նոյնպէս և կանոնիկոսք նր զգենուին մանուշակագոյն, և ունէին խաչ կախել զլանջօք ։ այլ այժմ հաստատեցաւ առամթոռ եղասկան ։ Աւնի և գտրոց երեելի ։ և հորկց գրաւառն մեծ շինեալ 'ինախտյիշատակեւալ ստանիսլաւոսէ արքայէ ։ և ընկերութիւն մի իմաստասիրաց հաստատեալ 'ի նոյն արքայէ ։ Այս քաղաք յառաջագոյն կարի բազմումարդ էր և բազմավաճառ ։ այլ ապա 'ի բառնալ անտի գքութե ։ և 'ի նուազիւ իշխանաւորաց, նուազեցան և բնակիցն նր, ը նմին և առեւրութիւնն ։ Աւնէր և հզօր ամրոցս, և հաստապինդ պատսուպարել էր յամենայն կողմանց ։ այլ 'ի գաշնադրուեն րիսվիքայ՝ սահմանեցաւ, զի իսպառ քանդեսցին արտսկին ամրութիւն հին և նոր քղթին, ը նմին և միջնաբերդն նորոյն ։ Թողել կանդուն միայն զներքին ամրութիւն հոյն և զպարիսպս նոր քղթին ։ Լիււեւււ ։ որ թարգմանի, գեօշ, կմ քղթ լուսնոյ ։ Է քղթ հին և փոքր առ վեցուժ գետով 'ի հախին վայրի ։ ունի գղեակ մեծացէն, յորում առ ժմկ մի բնակեցան երկու վերջին դուքսք լոռէնայի ։ այլ և սաանիսլաւոս արքայն լէհաց ։ 'ի 1755 աջ կողմն այսր հոյակապ գղեկի՝ կմ ապարանից՝ հրկեղ եղեւ ։ ող և 15 տանք յետոյ բոլոր գղեակն ։ այլ ապա վերսանն շինեցաւ ։ 'ի սմին քղթին էին Յ մենահատնք կրօնաւորաց ։ և մի ժողովատեղի կարգին ասպետացն մալգույի ։ Աստ 'ի 1801 սկզբնաւորեցաւ 'ի մէջ գաղղիաց և անեկղիացւոց գաշնագրուեն, որ ապա 'ի 1802 'ի մարտի 25 կատարեցաւ յամիէն քղթ Փիքարտիոյ ։ Փլոմել ։ Է աւան փոքր, այլ անուանի՛ սակս ինքնուրուղին բաղանեց իւրոց, որք կարի առողջարար են ։

ովք և ունին զզրուեն օհուախ՝ ՚ի կակղել և ՚ի մաքրել զաղոս։ Այնու ՚ի բաղտնեաց անախ ջերմ է յոյժ, յոր թէ դիցի ձօւ, ՚ի քանի մի վայրկենի եփի։ այլ չուր նր եգեալ ՚ի կաթսային ոչ եւսաց վաղագոյն ք շնորկ ցուըտ ջուրս։

Նէ անու Շաբակ ։ առ մօսէլլա գետով, Տարնեյ, առ սասոնէ գետով։ Են փերրիկ քզքք ՚ի սմին դւռի։ Շառենդուրի։ Ե գղետկ ամձուր ՚ի վր լերին, յորմէ և շրջակոյ վիճակն առնուո զանուն։ զոր պետուին գեր մասնացւոց ոչ երբեք նորհեաց գաղղիացւոց, ստիպյն ող և լցե, ՚ի ք աիրենն նմ։ իսկ այժմ ը բղմ կը ուս կալան և զայս։ Գոյր ՚ի սմին վիճակի հաջակաւոր արբայսուն ըհնեգիտիկուանց։ զոր բարձին այժմ դաշ զիացիք։

Երբենաւ, կմ Երդինաւ։ Ե քոք փոքր բաժանել յերկու մասունս մօսէլլա գետով։ յոյշագոյն ամուր էր յոյժ, այլ քանդեցան մոմ ամիսունք նր, յորմէ և շրջակայ վիճակն առնուո զանուն։ որ երբենն եր ը իշխանութե եղասին մեցոյ։ այլ ՚ի 1444 բնակիցք ՚ի ապատամբել յեղասին, ինքնակամ անձնատուր եղեն և կարսոսի դաղղիացւոց արքայի։ և ապա անկառ ը տրուը լուենայի։ որ ՚ի 1659 և 1661 կրկին գայ հադրուք հաստատեցաւ։ իսկ այժմ զեփինակ քզքք արքին գլխաւոր աելի Տէ քոյժը կոչցել նոր դաւասին։

Պատմութեաւ ։

Ար մսանաւոր դքսուն ինքնելքաման, որ յետոյ միացաւ ը լուենայ առանձնակի, և ՎՐ ը նմատուաւ ստանիոլտուսի լեհաց արքայի, ող վերադրյնդ քոյնդ քոյնդեցաք։ և ապա էանց ՚ի ձեռաւ դաղղը։ իշկայնուն նր է 140 մզոն։ իսկ լայնուն 44։ և գլխաւոր տեղիք նր են հետագայքու։

Պար արքունի։ Ե դլիսաւոր քզքք այսր դւռի և դքսուն, չինել ՚ի մ փիգերիկոսէ զքսէն լուենայի ՚ի 1150 առ սանք զետուք։ որ և բաժանի ՚ի վերին և ՚ի ոտորին ունէր շ կանանիկոտակտն եկեղեցիս։ մի ժղովդպտին։ և շ մենատանս ։ յո լագայն ունէր և դուքակ ամուր ՚ի վերին քշքի անդ։ ուր են և ապարանք։ բնակարան նախնի դքսից նր։

Ենի։ Ե երկդ քզքք սորին դքսուն ։ առ օննը գետով։ որ ունի մի ժղովդպտկն եկեղեցի։ և յոյշագոյն ժդի

Տ մենաստ". և միւս ևս կանաչիկոսական եկեղեցին:
ՄԷ Դւյել: «Քաղաք Փոքրիկ առ մօստ դետով. որ
սկիզբն կալաւ յարբայանիստ մենաստանի բենեգիկ-
տեանց:

Փօն ամսանոն: Քղք դեղեցիկ և բարեշէն առ մօսէլլա
դետով. որ թ մէջ նր անցել յերկու մասունս բա-
ժանէ զնա: Ունէր 3 ժղվդպակն եկեղեցիս. 10 մե-
նաս": և համալսարան հիմնել 'ի 1573: Ըստ քղք 'ի
1354'ի կարոլոսէ անուանեցաւ Քաղաք իսյունը կան,
և Մարտէլուն:

Գրեգոր. մերձ առ էրը գետ: Գրեգոր. առ մօստ
գետով: Են Փոքրիկ քղք 'ի սմին դւռի:

Խճռուկ :

Խ իւռ Փոքրիկ յամ կողմանց շուրջ պատել լուն-
նային առանձնակի: որ և բաժանի յերիս եղանա-
րանս, որք են թառլ. Մէջ: և Վէրփոն:

Թառլ. 'ի հն՝ Խճռուկ: «Քղք երևելի առ մօսէլլա
դետով. յարդաւանդ դաշտավայրի: զոր գրեթէ յամ-
կողմանց շուրջ պատեն Փոքրիկ բլուրք այդեսատանեայց
որք բերեն դինի աղնին: Յնչագոյն եղանանիստ:
որոյ եղան սնուաներ կայսերական իշխան, և դուքս
թուլպայ. որ և էր թ արքենպատ դրեվերիոյ. և ու-
նէր թ իւրե 1400 ժղվդպետութիս, և տարեկան
մուտս իրրե 1482 սսկի: Բաց 'ի մայր Եկեղ" որ գե-
ղեցիկ է և մեծաշէն, էին 'ի քղքի աստ այլ ևս 4
ժղվդպակն եկեղեցիք. և 12 մենաս": 2 անկելանոցք.
և ժղվտեղի ասպետաց կարդին մալդայի: և դպրոց
մի մեծ:

Մէսսէն:

Խ վեճակ Փոքրիկ թ մէջ լուքսէնովուրիայ, լուկ-
նայի առանձնակի: և պառոեայ առ մօսէլլայ
դետով, և է արդասաւոր. բերէ ցորեան, գինի, և
աղցի աղցի պտուղս առատ: Բնակեցք նր բարեբաւ-
րոյ են, քաղցրակենցաղ, քղքավար, և հանճարեղ.
և ունի իւր դլխաւոր տեղի զքնչքդ՝ որ զինի:
Մէջ. 'ի հն՝ Մէտէ, կմ Մէտէ: Են քղք մեծ կա-
ռուցիկ թ մէջ մօսէլլայ, և սէյլը դետոց, որք անդ
խառնին թ միմեանս. և բաժանի 'ի հին և 'ի նոր.
հինն

հինն մեծ է, և շինուած տանյան գեղեցիկ ըստ սովորութեան նախնեաց, այլ փողոցք նը նեղ են: Իսկ նորս թէպէտ չէ մեծադոյն, այլ գեղեցիկ և բարեշէն քը զհինն: Եւ բաց յայլոց ամբուեց, ունի և երիս ամբոցն հասրոց: և է ենդսանիստ, զի ենդսարան նը անդրէն հաստատեցաւ. բայց տարեկան հասք նը որք էին 10455 ոսկի, նուազեցաւցան յօյժ. բաց 'ի մայր եկեղէ' որ գեղեցիկ է և հոյակապ, էին 'ի քղքի աստ այլ և 3 եկեղեցիք. 16 Ժղիգղպէկնք. 6 արբայանիստ մենաս': և արքունի ընկերուեց գիտուեց և արհեստից, հիմնեալ 'ի 1760: Գտանին անդ և հրեայք, որք և ունին ովհետպլքայ: Այս քղք 'ի հն' եր ազատ քղք կայ սերական:

Ա Էրդրունէ :

Ա ինակ փոքրիկ՝ այլ բաղմամարդ, ձգել առ մօսա դգետով. ունի դեօղո, և աւանս բջմս. այլ քղք՝ մի միայն, որ է հետագայդ: Վէրդրուն. 'ի հն' Վէրդրունում, կի՞մ Վէրդրունում: Գըլ խուոր քղք այսր վիճակի առ մօսա գետով, մեծ և բազմամարդ. որ և բաժանի յերիս թազս, յը 'ի վերին, 'ի ստորին, և 'ի նոր քղք. ունի ամրոց գեղեցիկ և հզօր, և այլ ամրութիս: Յնչագոյն ենդսանիստ, որոյ ենդսն յառաջ ք գլուխնալն այսր վիճակի հնի ձքղքաւ իւրով ը տրուե գաղղիոյ, եր իշխան կայսերական. զտնաւնն պահէր մինչև ցվերջին ժմիտ, ոյլ ոչ զիշխանութին. կոչէր և կոմս վէրտունոյ. և եր ը արքենդսաւ դրէ վէրէց, ունելով տարեկան մուտոս իւրա 4360 ոսկի: Բաց 'ի մայր եկեղէ' էին 'ի քղքի աստ 9 Ժղիգղպէկն եկեղեցիք. 6 արբայանիստ մենաս': Այս քղք յնչագոյն եր կայսերական: 'ի 1552 եմուտ ը պաշտպանութ գաղղիացւոց. և 'ի 1648 բոլորովին անձնատուր եղե նց:

Ա յահանդ լը. Ա ոմսուի պուրկօյնայ:

Այս մասն ոլուրկօյնայ, որ և ֆռանդա տնիքն, ըգաղլ' ֆռանդա տնիք ասացել, այս է՝ ազատ կուտի, ունի իւր ստհման 'ի հիւսիսոյ' պատէնա. յա

ըևելից՝ զվեցցէրի . և զկոմսունին միւգիէլկարտ . 'ի հարաւոյ և յարեմախից զպուրկօյնը դաղղից և զտամ փայնը : Տարածուն նր ՚ի հարաւոյ ը հիւսիսէ իւրն ցօ մղոն . իսկ յարեմախից ը արևելք՝ իրրե 60 : Գըլ-խաւոր գետք նր են Սառն . Առնեն . Տռ . Լուկ . և Տայէն : Երկիր նր գրեթէ կիսով չափ դաշտային է և արդաւանդ . բերէ ցորեան , գինի , կանեփ , ևն . ունի և ողարարտարօսաս , և անասունս ընտիրս , մշնդ երիվարս . իսկ մնացել մասն լեռնային է և անրեր . բայց դատանին անդ բավք արծաթոյ , պղնձոյ , երկաթոյ , և կապարի , և քարահանք սալաբաստր քարի , և այլոց պատուական մարմարիոն քարանց . ունի և հանքային ջուրս : Մերձ ՚ի թուիլլոն գետողն՝ է աղբիւր մի ինքնաբուղիս , որ կանոնաւոր պարբերուք , է՝ զի հոսի , և է՝ զի զկայ առնոււ : Եւ 3 մղոնաւ հեռի՝ ՚ի դուէնժէյ գեղջէյ՝ և իրրե 50 քայլիւն ՚ի տու գետոյն է քարանձաւ մի մեծ , յորում ինքնին ձեւաց եալ կան սրւնք , նմանուիք տապանաց մեռելոց , և այլ պէսպէս ձեք : Եւ առ լույնը աւանուաւ՝ է բնական սառոյց իմի , որ ՚ի ձմեռան լուծանի , և յամառան անդրէն պինդանայ և սառի :

Այս նհնդ , ՚ի հն՝ էր մասն թէլլուեն պուրկօյնայ . զոր լուդ ովիկոս՝ անուսանեալն բարեպաշտ ետ որդւոյ ըւրում լութարիոսի , որում յաջորդեաց կարոլս՝ ան ունանեալն ճազատ . առ որով նհնդս այս կոչեցաւ Վէրին պրերիոյն : Ապա կոմսք տիրեցին նմ . այլ ը պէրագոյն մըրուք գերմանացւոց կայսեր : Այսու հուկյնողդոս ել՝ ՚ի բաց ՚ի հնապանդուէ ք լութարիոսի կայսեր . և յայնժամ տակի , թէ անուսանեցաւ ֆունդունքնեւ . թ Ազատ կոմսուի : Յետոյ զինի պէսպէս անցից , յորս այլ այլ տեալք սիրեցին նմ , և կարոլս կայսր զյքսութն և զիսմսունին պուրկօյնայ միացոյց ը ֆիանտրայի . և իքը մասն շըջանակին բուրդունտիոյ կմ պուրկօյնայ՝ պարփակեցաւ ՚ի մէջ սահմանաց հռովմէտկան կայսերական ոլետուն : Այլ ՚ի 1668 և 1674 առին գաղղիացիք : և ՚ի 1679 ՚ի դաշնադրուեն նիմէկայ՝ հաստատեցաւ տրուեն նց ՚ի վը նհնդիս : Որ և բաժանի յերիս մասունիս՝ ՚ի վերին , ՚ի միջին , և ՚ի ստորին . զորոց զգլիսաւոր տեղիս յառաջիկայդ ստորագրեսցուք :

Պէղանաօն . ՚ի հն՝ Վէսնուշիոն . կմ Վէսնուշիոն . իտալ . Վէսնուշիոն : Գլխաւոր քղք համօրէն նհնդին . արք նողուանիստ , և աթոռ փառլըմանին , կմ մեծ ատենի նր . կառուցեալ ՚ի միջակէտն այսը նհնդի առ առւ գեր

գետով . որը ըլլէջ նոր անցել , բաժանել զերկուս
մտառնս . յի՞ ի վերին , և 'ի ստորին . կմ' ի նոր : Եւ
է քղք ամուր և գեղեցիկ . արքետղս նոր իշխան էր գեր-
մանացւոց պետուն . բաց 'ի մայր եկեղ' Եին 'ի քա-
ղաքի տոտ և կանոնիկոսական եկեղեցեցիք . 8 ժղվդա-
սիետականք . 4 արքայանիստ մենաս" . և այլ ևո 13
մենաս" . 3 անկելանոցք . և համոլատրան . և ձեմա-
րան մի գիտուեց և բանասիրուե , հիմնել 'ի 1752 :
Առյ քղք յառաջադոյն էր ազատ կայսերական մին-
չե ցդաշնադրութիւն վեսդ ֆալիոյ , զի սնկ տուտ-
սոլանիացւոց . այլ յետոյ էսնց 'ի ձեռս դաղլ" . զոր
ժդ լուդովիկոս փոխեաց 'ի դպետկ . կմ բերդ ամուր ,
քաջ ամրացուցել յամ կողմանց :

Ալեքսանդր . 'ի հն' Ալեքսանդր , կմ Վեստալը : Քղք փոքր
'ի վերին մասին նհնդիս , 'ի վոր լերին . առ որով ան-
ցանե տուրժօն գետն : Անի մի կանոնիկոսական ե-
կեղեցի . և 3 մենաստանս : Յոշտոյն էր սա քղք երե-
լի . այլ յետոյ մեծադիս անցքացաւ 'ի նախնի վայել-
չուէ իւրմէ 'ի սկզնուս բազմապատմկ ոպղմաց :

Ալեք . 'ի հն' Ալեքտիւս : Քղք փոքրիկ 'ի վերին մասին
նհնդիս առ սասնէ գետով . անի մի ժղվդպտին ե-
կեղեցի : Յառաջադոյն ամուր էր . այլ 'ի 1668 հրա-
մանաւ ժդ լուդովիկոսի քանդեցան տամ ամրութիւնը նոր :
Լուսաւ . Վէստալ . Լուրէ : Են փոքրիկ քղքք 'ի սմին
մատին նահանդիս :

Տօւ : Ե քղք փոքր 'ի միջին մասին նհնդիս առ առ-
գետով . 'ի զուտարձալի և յարդաւանդ վայրի : Յոր-
ժամ ողեղանան քղքն էր ազատ քղք կայսերական .
սո էր դլուխ այսր նհնդի , և ամեռ փառլըմանին .
կմ մեծ առենին . անդ էր և համարսարանն . և էր
ամուր յոյժ . այլ 'ի 1668 յառնուշն զնա լուդովիկոսի
ժդ . եւ քանդել զնամ ամրութիւն նոր . ապս էտոյ 'ի
Ճեռս սպանիացւոց . որք վերստին ամրացուցին . այլ
յետոյ միւսանդամտիրել նմ դաղլ" քակեցին զոյն
նարաշէն ամուրս , և զիհառլըմանն հանդերձ համու-
լսորանաւ փոխեցին 'ի պեղանոօն : Իսկ այժմ ունի
դպրոց մի մեծ , որ էր ը խնամակալուք յանց : Մի
կանոնիկոսական եկեղեցի . և յոշտոյն և մենաս-
տանս , և անկելանոց մի :

Օռնաւ . Ե քղք փոքրիկ 'ի միջին մասին նհնդիս , առ-
ըւով գետով . որ մի միոյն ժղվդպտին Եկեղեցի ունի :
Յոշտոյն ը վելլըման և պեղանոօն քղքց կացւ-
ցանէր զմասնաւոր իմն իշխանութիւն :

Սունաւ . 'ի հն' Սունաւ : Ե քղք 'ի գտորին մասին նա-
հան

Առաջին աշխարհական :

Եւ առաջարկութիւն է Սրբագրելու համար . ի հետեւ Ազգային պահպան աշխատանք . ապա կոչեցաւ Ազգային ժիշտութիւն : Եւ դվյան առ մայրաքղթ համօրէն ալսացիոյ . հին' մեծ' գեղեցիկ՝ բազմամարդ՝ և բաղմանականառ . կառուցել ի Դիրս վայելուց առ իլլ գետով յեղը սահմանաց գաղղիոյ . իբրև բառորդաւ ժամու հեռի ի հսկենուսէ : Երկայնուն նրէ 1385 ձող . իոկ լայնուն 1046, և է քաջ ամբացուցել . զի բաց յայլոց ամրուց ունի գղեսէ ամուր . որ ի 1682 շինեցաւ ը մէջ հսկենոսի և քղթին, որոյ ամրութիք ձգին մինչև ցհոենոս : Եւ այլ ևս երկու ամրոցն , մի յարեմտեան կողմն , և միւս ի հիւսիսակողմն : Մերձ յայս աեզի է փայտակերտ կամուրջ մեծ ի վրհ հսկենոս գետոյն . որ ի պատճառս փոքրիկ կղզւոյ՝ բաժանի ի մեծ , և ի փոքր . որք ի միասին են 1300 քոյլ : Եւ առ ի դիւրուն վճռեկանուն քղթիւ , բացին ջրանցք կիմ խրամ , ը որ ջուրք հսկենոսի գնան մինչև ցքուքն . և միանան ը իլլ գետոյն : Ունի 200 փաղոց մեծ և փոքր . և աւելի ք 4000 տունս , բաց ի հսրկց շինեածոց . և բնակիլս իբրև 50000 . թէնչ զպահապան զօրս , որք ի Ֆմկո խաղաղուն են իբրև 5000 : Իշխանք նր՝ ոոկ և հորկ քաղաքացիք՝ կէս մի ուղափառ էն , կէս մի լուտերակոտն , և կէս մի կալվինակոտն : Աւղափառք ունին անդ եղան , և քսնի մի ժղվերդապետն է կեղեցիս , հնդձ մայր եկեղեցեաւ . որ թէ պէտ հին է , այլ շինուած հրաշալի . զոնդակատուն նը բըրդածե , բարձր 445 ոտնաչափ դաշտ . որ է 416 վէնէա՛ ռանաշտի . վերին մասն զանդակատան՝ է ը իշխանութե լուտերէինց ուր ի սահմանն իմն ժաման աւուրին հնչեցուցանէն նուշագս : Ի նմին զանդակատան է և ժամացոյց սքանչելի . որ է երբ լըրումն և ողուկ մեքենական և տատղաբալնական արհեասի : Լուգովիկոս ժիկ , ետ ի պարգև այսմ եկեղեցւոյ զարդս մեծագինս . զն՝ երիս ոլտրդի հանդերձու . և 6 մեծամեծ արծաթի աշտանակս . յորս ասի . թէ ծախեաց 600000 ռիսլի . բաց յեկեղեցւ եաց աստի՛ ռւնէին անդ ուղղափառք ճ մէնաստանս . 2 արանց , և 4 կանանց , որք այժմ խափանել են . և այլ ես երիս եկեղեցիս : Խսկ լուտերականք ունի 7 եկեղեցիս . իմ ժողովրդ անօցս . բաց կալվինաս :

Նականք չունին 'ի քղթի անդ եկեղեցի . այլ 'ի վոլ-
ֆիսհայմ գեօղն՝ որ 3 մղօնաւ հեռի է 'ի քղթէն ,
անդ կողքեն զպաշտամունս իւրեանց : Ե՛ 'ի նմ և
համալսարան մեծ , որ է 'ի ձեռս լուտերականաց .
և այլ ևս երկու մեծամեծ դպրոցք , յորոց մին լու-
տերականաց է , իսկ միւսն ուղղափառաց . և 2
դպրոցք անդամազնութեն , և պարտէղ մի բժշկա-
կան քուսոց . և այլ դպրոց մի զինուորական ար-
հեստի , և մեմարան մի ազնուականաց : Ունի և
բշմ հոյակապ շինուածու , յորոց յաւետնշանաւոր են
մայր եկեղեցին ուղղափառաց . և ենդսարանն շինել
'ի 1741 . և ասպարանք դւռակալ իշխանին . և մեծ
դիւանն արքունի : Այս քղթ շինեցաւ 'ի ֆրանկաց
կմ դաղղիացոց , 'ի դ դարուն . յաւերակաց նախնի
արձենդինայ քղթին . զր 'ի ե դարուն քանդեցին
աշամանք . և եկաց մնաց միշտ անկախ և ինքնիշ-
խան մինչեւ ց1681 . յորում ամի անկաւ ը տրութիւ-
լուդովիկոսի ժդ . որ հաստատեաց զնմ նախնի եւ-
խանուիս , և զաղատուիս քղթականս , և զիներաբեր-
եալսն առ կրօնն :

Հաւենաւ . ը դաղղէ հակնօ : Քղթ փոքր առ մոթ-
թեր գետով յաւազուտ վայրի . հինել 'ի 1105 . որ
յոջին ժմկս մեծ էր և բարելին , այլ 'ի պատճառ
բազմապատիկ պտղմաց կարի նուազեցաւ և անշքա-
յաւ : 'ի 1750 դտան 'ի նմ 678 տունք ևեթ-
Ռուկայմ : Քղթ փոքր . յոջագոյն ազատ կայսերա-
կան . կառուցել 'ի մուտս փոքրիկ ձորոյ , Ըոր ան-
ցանէ մակել գետն :

Լանդաւ : Քղթ և ամրոց հզօր առ գուիշ գետով .
'ի 1689 հրդեհ մեծ անկաւ . 'ի նմ , որ զմեծ մասն
քղթին այրեաց . այլ յեաոյ վերստին շինեցաւ լաւ-
ես . և գեղեցիկ ք զառաջինն . փողոցք նր լայն են
և ուղիղ , և շինուած տանցն վայելուց . 'ի 1752 գը-
տան . 'ի նմ 893 տունք . և 3480 բնակի չք . որք կես
մի ուղղափառ են , և կէս մի լուտել յական . և 'ի
միումեկեղեցւոջ կատարեն զպաշտամունս իւրեանց
իւրսկանցիւր ը կրօնի իւրում : Այս քղթ յոջա-
գոյն էր տղատ քղթ կտյաերական . ա , զա զկնի ակ-
րելոյ նմ բշմ տերանց , ուսկ յետո ց 'ի 1713 ան-
կաւ ը տրութ դաղղիացւոց :

Ֆոռ լսի . այն է՝ Ամրոց լուդովիկ ոսի . Քաղաք
փոքր , և ամրոց հզօր 'ի կղզի մի հռեն ոսի . որ հրա-
մանաւ ժդ լուդովիկոսի 'ի 1689 շինել յաւ յաւերա-
կաց դղեկին հակենաւաց :

Հըմեսպուրք : Քաղաք միոքը , առ որով լօթէր վատեն խառնի ՚ի հռենոս . ՚ի 1234 վելէլմոս արքացն եւ զայս քղք ՚ի պարգեն եղանին սբիցայի , որ ՚ի գերմանիա : Առա ՚ի 1744 առին զնա աւստրիականք . այլ յետոյ անկառ ը որութ գաղղիացւոց :

Վայսէնպուրք : Ե քղք ամոււր առ ստորստով վասկիով եան լերանց . զոր առ ՚ի զնինուն յայլոց համանուն քաղաքաց , արտաքինք կոչեն Գրոն վայսէնպուրք . իսկ բուն քաղաքացիք Վայսէնպուրք առ հռենոսին : Այս քաղաք յուշադոյն էր ազտա քաղաք կայսերական , որ և էր արտաքոյ ալսացիոյ . այլ զնինի միանալոյ նր քնի այլոց կոյսերական քաղաքաց ալսացիոյ , դնի յաշացիա : Բնակիչք նր խառն են , ուղղափառք և լուտերականք . և ունին շ ժղիդպտկն եկեղեցիս . յորոց մին հորկց է՝ ուղղափառաց և լուտերականաց , իսկ միւսն բոլորավին է ՚ի ձեռս լուտերականաց : Եին ՚ինմ և 2 մենաստանք ուղղափառաց . և միւս ևս կանոնիկոսական եկեղեցի նունիրել որց առաքելոց պետրոսի , և ողոլսի . որ և է մայր եկեղեցին . և ը իրաւատարութ եպոնին սբիրայ ։ Զագերն ը գաղլ ։ Սականը կոչի և Եւլատ զագերն ։ ՚ի հն՛ Շրագերն է , կմ Շրապերն է ալսացիոյ : Ե քղք երեելի յառաջադոյն եպսանիսոտ : առ սօր գետով , հիմնել ՚ի հռովմայեցւոց : Ունի շինուածու մեծաշէնս և գեղեցիկս . յորս երեելի է նորաշէն ապարանք եպսին մեծ և հոյակառ : Եւ բաց ՚ի մայր եկեղ ունի մի ժղիգապտկն եկեղեցի :

Շէպագագիք : Քաղաք թղրական առ իլլ գետով , ՚ի վերջին սահմանս վերին ալսացիոյ . հանդեպ վասկովեան լերանց . իրրե 12 մղոնաւ հեռի ՚ի հռենոսսէ : Առասջինն հիմնարկուն նր եղե ՚ի ֆրանկաց , կմ ՚ի նախնի գաղլ ։ առ ժմկ մի եղե ազատ քղք կայսերական . ապա անկառ ը որութ գտղղիացւոց . զնին պարի սպս նր ՚ի 1673 ետքակել լուգավեկոս ժիք . և զնին երկուց ամաց վերստին շինեաց , և քաջ ամբացոյ զք լքն : Ասի թէ ՚ի ժիք գարուն ՚ի քղքի առա գտաւ արհեստն ապակարուելոյ , թ սըռ տալ կաւեղին անօթոց :

Ա լ ե ր բ ն ա լ ս ա յ ի ա :

Քումար : Ե թ գլխաւոր և առաջին քղթ վերին ալս սացիոյ, երկդ զինի շդուասպուրկոյ . և ա թոռ արքունի դիւանին ալսացիոյ . յարգաւանդ՝ ն բարեշունչ և 'ի զուարձալի տեղւոջ . և է քղթ ա մուր, այլ փոքր . զի իբրև 800 տունք են 'ինմ . բաց յեկեղեցեաց և յայլոց հորկց շինուածոց՝ յա ռաջադոյն էին անդ 4 մենաստանք, և այլ ես եր կու եկեղեցիք : Եւ էր ազատ քղթ կայսերական . այլ այժմ ոչ ես : Գլխաւոր վաճառք նր է գինի .

զի շրջակայ վիճակ նր բերէ գինի ազնիւ :

Թիւինկայմ, կմ թիւտկայմ : Ե քղթ փոքր և անսպա րիսոլ առ մուաս գրիգորեան անուաննել ձորոյն . որումէ իբր գուռն, յորմէ ը բնակչաց նր՝ ելանէ թիւրինկայմ անունդ . զի բառդ թիւր առ նո զդուռն նշանակէ : Պարիսպ.ք նր 'ի 1681 առ հորկ քանդե ցան հրամանաւ գաղղիացւոց արքային . բնակիչք նր առ հորկ ուղղափառ են . և մի միայն եկեղեցի ու նին : Շրջակայ վիճակ նր բերէ գինի ազնիւ և ա ռատ : Այս քղթ պարտապան էր ամի ամի տալ ար բային մինսդէրայ 125 չափ . յու պարիսպ գինի :

Էնոհայմ, կմ էնոհն : Պազաք փոքր առ գուաթէլ . սրաք խրամով, որ ձդի մինչե ցիւլ գետ : Յնջադոյն էր սա գլուխ տւոտրիականն ալսացիոյ, և աթոռ արքունի դիւանի նր . այլ այժմ մեծանոս անշքաց նալէ 'ինախնի վայելունէ իւրմէ . և ունի 3 եկե ղեցիս :

Ա. Ը. Խ. Բ. Հ. Գ.

Ֆ Ի Ա Ն Տ Ր Ա :

Ձ. Ա Զ Ա Ն Յ . Դ Ի Ռ Ե . և Տ Ե Ր Ա Ն Ի :

առնայ ՚ի մեղ այս անուն Փլանտիքա . որ հո
չե և Սպահին գերմանիա . ՚ի հն' Պելմամ . կմ
Պիլմա . որ դառնայ ՚ի մեր լեզու բնագիտ .
ը գերմ' կոչի՝ Նիւելանդ , կմ' Նիւր բայրությանդ .
ը գաղո՞ւ Լէ ժայէ պա . իտալ' Փոյեռն պասի : ՚ի հիւ
միսոյ ունի իւր սահման զծովին հիւսիսային . յարեւ
մուից՝ զծովին գերմանիոյ . յարեւելից՝ զդերմանիա .
իսկ ՚ի հարաւոյ զգալովիա :

Տարածուի նր առ հարկ ը լայնուեն , կմ' ՚ի հիւսիսոց
ը հարաւ . է իբրև 90 ժամու ձնող . ուստի և
իբրև 240 մղոն իսկ ը այլոց 270 . իսկ ը երկայն
նութեն յարեմահից յարեւելս ՚ի հարաւային կողմանու
180 . և ՚ի հիւսիսայինս՝ ուրեք 60 , և ուրեք ուրեք
90 մղոն . և համօրէն տարածուի նր՝ է 20800 քա-
ռակուսի մղոն Յագրական : Եւ է ը մէջ 20 և 24
տատիճանաց երկայնութեն , և ը մէջ 49 և 54 աստի-
ճանաց լայնութեն : Այս ո թէպտ չէ այնչափ ինչ
մէծ , սակայն բազմամարդ է յոյժ . որ և այնչափ
մեծամեծ երեւելի քղթս ունի , մինչև ը ունանց ա-
ռաւելուլ յայսմ մասին քան զսպանիա , նաև քսին
զգաղղիա : Եւ առ հարկ առել , բաժանի ՚ի հիւսի-
սային , և ՚ի հարաւային : Հիւսիսայինն՝ որ կոչի և
հոլանտա , յանուն գլխաւոր դաւաւի իւրոյ , է մաս-
նաւոր հասարակապետուի ինքնիշխան . իսկ հարա-
ւայինն յառաջ ք զվերջին փոփոխութեն՝ որ եղև առ
մեօք , բաժանել էր յայլ և այլ արութիւն : Յայսմ
վայրի ունիմք խօսիլնախ՝ զհարաւային մասնէ , ապա
ուրոյն ՚ի մասնաւորի ստորագրեսցուք զնիւսիսայ-
ինն . որ այն ինքն է՝ հոլանտայն , գոլով ոյլ արուե-
և աշխարհ ,

Շ. Երևելի գետ Ֆիւնքը յի :

Առաս . ը գերմ' Մաս : Ե գետ մեծ , որ ելանէ ՚ի լօռէնա նհնդէն , և հոսել առ շամփայնը նհնդաւ գաղղիացւոց , գնայ ը հիւսիս , անցանելով ը նամուր , ը լիեկի , ը քելտրիա . և խոտորել ը արևմուտս՝ քերմլով առ պրանթեաւ , երկիցս միանայ ը ուվալ՝ որ և վահալիս գետ . մի՝ առ ամբ բոցաւ սիյն անդրէի , և երկդ՝ առ լովեսդայն քաղաքաւ . և այնուհետեւ փոխել դանուն , կոչի Մերձ : յանուն քանդել ամբոցի միոյ , որ է առ առորտրէթ քղթաւ : Ապա հանդէալ սորին քղթի բաժանի յերկու տռտջու . աջակողմնան առաջքն՝ որ հոսի առ ոռոգրտամ քղթաւ , ուրեք կոչի Մաս , և ուրեք Մերձ : իսկ ձախակողմնան՝ միշտ պահէ զառտջին անուն իւր , Հին հոս անունանիալ . հուսկ յետոյ երկուցն ևս միացել , և զմօսա անուն վերստին ընկալել . մատանեն ՚ի ծովին հիւսիսային : Յառաջին ժմկա յաճախէին նաւարկուելք ՚ի գետսյայս . մենդ՝ ՚ի մէջ եղուուեն Լիեկեայ , և նհնդաց ոմանց ֆիանտրայի : Բայց քղի գետս այս անցանէ ը բշմ նհնդս այլ և այլ տրուեց , և ամ ուրեք ծանր ծանր մաքսք ՚ի վրի վաճառաց եղել կան , յայն սակս և նաւարկուեին նուազել է յոյժ . և զմեծ մասն վահառաց տանին ՚ի սայլս :

Առանձ . Հառնու : Ե մի ՚ի նշանաւոր գետոցն եւրուիոյ . որ ելանէ ՚ի լեռնէն սիյն կոդարտասի՝ որ է յիդալիս յանին կրիզանաց , առ ալքիոյ լերամբք . և հոսել առ վերին դերմանիաւ , մատանէ ՚ի ֆիանտրա . և անդ՝ ՚ի վաղնջուց ժմկա բաժանեցաւ յերկու առաջս . յորոց մին՝ որ կոչի Առան և Վահալիս , ուղղէ զդնացս իւր ը նիմէկա , և ը թիւ . և ողջ վերագոյն յշտկեցաք , երկիցս միանայ ը մօսա գետ : իսկ երկդն՝ է բուն ռէնօ գետն . որ ՚ի նախնութեանուաթեկ ձնուց անցանէր առ արնհէմ քղթաւ , և էր սակաւաջուր , որ յետոյ իսպառ ցամաքեցաւ , ՚ի բանալ անցս յուվիալ վատկէն՝ ՚ի ռէնօ : Ապա ը մէջ հուէսէն և արնհէմ քղթց դրձլ բաժանի յերկու առաջս . յորոց մին կոչի Նոր իսուկ . որ գնայ խառնի ՚ի հին իսսէլ , և ապա զոյդ ը նմ մտանէ ՚ի ծոցն հարաւային , Զատերդէն անունանիւ : Իսկ երկրորդն պահել զուենո անունդ , և հարուստ մի հոսեաւ ը արևմուտս , դրձլ բաժանի յերկու տռաջու .

յորոց մեծագոյնն անուշանի Լէտ։ որոյ խառնել՝ բանս գետն, 'ի միասին ը նմ մտանէ 'ի ծովին հիւսիսային։ իսկ երկդն՝ որ անձկագոյն է, հսկել ը արևմտեան հիւսիս, և անցել առ բջմ քղթաք, 'ի հնուան անմիջաղսմտանէր 'ի ծովին հիւսիսային։ իսկ այժմ ջուրք նը բաժանել են 'ի բջմ առաջս, յորոց 'ի վերջը մտանեն 'ի ծովին։

Մօնէլս, կմ Մօնէ։ Ել վտակ երևելի։ որ ելանէ 'ի գաղղիոյ, և հոսեալ ը արևելեան կողմն ֆիանսը ըսյի, մտանէ 'ի լուբանապարկ դւռ, զոր ը փոքր ինչ մասին ոռոգել, գնայ խառնի 'ի հուենոս։

Ըելու։ որ և Ստալի։ Ելանէ 'ի գաղղիոյ 'ի փիքարտի նէնդէն։ և հոսել ը հիւսիս, անցանէ ը հանհօնիա, և ը ֆիանտրա առանձնակի։ և յինքն ընկալեալ զայը ևս գետս, գնայ զեզու 'ի ծովին գերմանիոյ։

Է. ՕՌ Ֆիանդրայի։

() Դ այսր մասին ֆիանտրայի լաւ է ք զհիւսին պային կողմանց նը, սակայն խոնաւուի և դիւնու երկրին 'ի պատճառս բաղմապատիկ լճաց, և ճամասին տեղեաց, պատճուէ մէնդ 'ի ձմեռնային ժմկո մէդ և մառախուղ թանձրաման որ մեծակս կատար առողջուե բնակչաց, եթէ արևելեան հսղմունք ցուրտ և չոր՝ ոչ մաքրէին զօդն։ որք ը ամիսո ինչ ստեպ շնչեն ը բովանդակ այն ։ իսկ ը շերմուե ցըտութե բարեխաւոն է, գրեթէ ոչինչ ըհատ 'ի գաղղիոյ, դոլով ը թ բաժնին։

Է. Բէտէ Ֆիանդրայի։

Այս մասն ֆիանտրայի ոչ է ամ ուրեք մեծապէս արդասաւոր, զի են կողմանք ինչ բարի և արդիւնաբեր, և են՝ որք լեռնային են, աւազուտ և անբեր, սակայն 'ի վր այոր ամի 'ի ձեռն ժըաջան մշակուե բնակչաց իւրոց, ոչինչ 'ի կարեորաց պակասի նմ։ Ասդ՝ գլխաւոր բերք նը են ցորեան, և այլ ազգի ազգի արմակք, վաւշ ընտիր, կանեփ, սերմն վշոյ և կանեփոյ յորոց մզեն իւղ, գինի պատուական, և ողէսնպս տեսակք պաղոց, ունի և արջառս և ոչխարս բջմ, ուստի և ասր ընտիր, և կոգի, և պանիր, և ճարուպ։ Գտանին 'ի նմ և բովք երկաթոյ, կապարի, պղնձոյ, և ածուխ հանքային, և

և հանգ սկատունական մարմարի թոնի, և այլոց հնքե
քարանց :

Է. Վաճառք + Ֆիւնդրայի :

Վալխաւոր վաճառք նոր են սկսնկա արհեստական
գործածք . զբ կերպարք մետաքսեսյք , և աս-
ունեղէնք . աղնին գորգք , ոյն է խալին ծաղկեայք .
յորս սքանչելի արունեստիւ գործեն սկսողածաղիկո ,
այլ և մարդկային կերպարանս , որք գրեթէ ոչինչ
ընատ են 'ի նկարաւց : Բեհեղք , և մնդուսք , այն
է՝ պիւրիւնձիւկ աղնին . որ անունին է 'ի համօրեն
եւրոպիա . և աղգի ազգի սկատունական վշեղէն կը-
տաւք՝ բարակամանք , սկարզք , և նկարքնք . այլ և
բերք երկրի նոր . զբ վուշը կանեփ , գինի , ցորեան ,
կոդի , պանիր , երկաթ , և երկաթեղէն գործածք .
ևն : Յուղին ժմկո մեծանդ ծաղկել էր վճռկանուն
'ի սմին մասին ֆիանտրայի , և մւնդ յանվերսա . որ
էր մի 'ի գլխաւոր վաճառատեղեաց Շի . այլ աւ
ոյս զինի յինքեանս գրաւելոյ հոլոնտացւոց զմնծ
մասն արտաքին վհռկանութեց , սորայս մեծապէտ
նունաղեցաւ :

Հ. Պապուն , և Համալսարան + Ֆիւնդրայի :

Երկու են երեելի համալսարանք 'ի սմա . Լախնիա ,
և Պապուն . բացյերկուց աստի , են 'ի ֆիանտ-
րա և այլ բազմապատիկ մեծամեծ դպրոցք . յո-
րոց ոմանք գրեթէ ոչինչ ընատ են 'ի համալսարա-
նաց . քզի կարի ծաղկել են , 'ի նմ գիտութէ և ար-
ունեստք . յորմէ ելին և ելանեն բիշմ արք երեելիք
'ի գիտուն և յարունեստս . որք բազմապատիկ մե-
ծամեծ իմաստալից մատեանս 'ի լոյս ընծայեցին .
յորս հռչակաւոր են բազմահատորեան մատեանք
վարուց սթց , անունանել Պիւլանդ . յանուն յովհան-
նու սկոլսնտեան 'ի միաբանութէ յոնեան , որ սկիզբն
արար այնմ բազմարդիւն գործոյ . որում յետոյ
այլք յաջորդեցին 'ի նոյն միաբանութէ . որ և զա-
ւաղինն տպագրեցաւ յանվերսա քղք , ասլա 'ի վե-
նէտիկ .

Է. Աղբէնդսարանի, և Անդսարանի ֆիանքը յիշ:

Ըբքենդսարանիք ֆիանտրայի էին երկու . Այս լինէ , որ կոչք և Մէտլինիս . և Քամովին : Արքենդսան մալինեայ որ հաստատեցաւ և այժմ , կոչքը և նախապատին առաջնորդ ֆիանտրայի , կմը բեղդիոյ . և ուներ ը իւրեւ ճեղսարանու . զը՝ զմանվերայն , շիւնդայ , շիւնդայ , շՊրունդայ , շԲունդանդայն : և շՊառաւ լը դու : Իսկ արքենդսան քամայրէյայ՝ կոչքը իշխան հոռվմէական կայսերուան , և կոմս քամայրէյայ վիճակին , միանդամայն և որ համանուն դլիստոր քղքի նը . այլ այս արքենդսարան այժմ փոխեցաւ 'ի պարզ եղսարան , բարձեալ 'ի նմէ զնում քղքական իշխանութիւն :

Իսկ եղսարանիք նը էին 10, ոնդ տեսանի յառաջեկայդ :

Թ. Աղբէնդսան .	Ե. Բաներնագ .	Հ. Անհօմէր .
Բ. կանդ .	Դ. Աղբան .	Ճ. Կամուր .
Գ. Պառաւին .	Հ. Պառաւ լը դու .	
Դ. Իւնա .	Ե. Տօբնիտ .	

Այլ այժմ հնդրձ եղսիւք ամպրէյայ , մնացին հինգ հետեւեալքդ . Աղբան . Քամովին . կանդ . Անհօմէր . Շունդայ :

Ե. Բարձ , և Լէզու ֆիանդրայն :

Տանակիչք այսր մասին ֆիանտրայի են խառնուրդ իմն 'ի հոլանտացւոց , 'ի սպանիացւոց , 'ի գաղղիացւոց , և 'ի գերմանացւոց . յայն սակա չէ հնարև ևո ճանաչել զհանդամանո բարուց նց . բայց եթէ քննելով զբարս իւրաքանչիւր նշանակել ազգացդ , և այնպս բաղդատել առ միմնանս . զոր ունիս աւասիկ գտանել 'ի մասնաւոր ստորագրութեն Յաց իւրաքանչիւր վերոգրեալ ազգացն : Բայց են 'ի ֆիանտրա և բուն բնակք , ուրք ոչ գերմանացի են , և ոչ գաղղիացի . այլ 'ինախնի բեղդիացւոց անտի սերեալք . որք և ունին մասնաւոր ըաբոյս հանգամանս . ոնդ ը դրելոյ Յատրաց , բնակիչք ֆիանտրայի առանձնակի ' իրը 'ի բեղմա քաղցրաբարոյ են և մարդասէր . զուարթամիտք և զբօսամէրք . աչա-

լուրջք

լուրջք և յաջողակք՝ ՚ի վճռկանութեա, և ճարտարք ՚ի զիւտ նորանոր արունեատից, ոնդ տեսցի ՚ի ստորագրութեա անդ Ֆիանտրա նահանգին : Նոյնողս և բնակիչք արդէսից հաւատարիմ են, անկեզծ, բարեմիս, ոշխատամէր, քաջափոյթ ՚ի կտրել զպարտս իւրեանց, մօնաւանդ ՚ի լնուլ զնոսամօնես . և ոաստիկ նախանձայոյզ նախնի սովորութեա, և աղատութեւրեանց : Այս հանգամանք ոնդ և աշխատասիրութիւնների հորկ է դրեթէ համօրէն ֆիանտրացւոց :

Հորկ լեզունց է եղծեալ բարբառ գաղղիացւոց, խառնութեա բազմապատիկ բառից հոլանտացւոց, և սոլանիացւոց : Բայց են ՚ինմ և յոլով բնակիչք բնիկ գերմանացիք, և գաղղիացիք, որք պահեն զհարազատ բարբառ իւրեանց : Իսկ ՚ի գւռս ոահմանակիցս հոլանտայի, առաւելապէս ՚ի բարբառ հոլանտացւոց խօսին :

Ծ. Կառավարութեա, կնի+, և Մոպ+ ֆիանդրայէ :

Վաղքական կովարութ նր ոչ էր միօրինակ, վուզի ոնդ ստորև ունիմք նշանակել, ոյս մասն ֆիանտրայի բաժանել էր յայլ և այլ տրութեա . յորս ակրեին աւսդրիացիք, գաղղիացիք, հոլանտացիք . և ՚ի փոքր ինչ մատին նր թփրն ըրուստիոյ : Ուստի իւրաքանչիւր նէնդ նր կառավարիւր ՚ի պետութեանսի, ըստոց իշխանստթիք էր : Աւագրիականն ՚ի տանէն աւսդրիոյ, որ ունէր կարգել ՚ի նմ դերագոյն դադաս յաւսդրիական տանէ, յորոց վերջին եղև կարուս եղայր Շյովսեփայ կայսեր, և նուալիրէր բռվանդակ աւսդրիական կողմանց : Դաշվիսկանն անմիջապս կախել կայր զարբային գաղղիացւոց : Նոյնողս և հոլանտիոյն ՚ի հորկապետութեանտրայի : Բայց առ հորկ խօսելով, մարթ է առել, թէներքին կովարութիւն այսց մասանց ֆիանտրայի՝ էր ազնունապետական . վուզի իւրաքանչիւր նէնդ՝ մէնդ թէ և քւռ ունէր սեփական նախարարս . յօրոց սակի էին և ենպունք, որք և կացուցանէին զցերագոյն ատեան նց . և ՚ի ձեռս նց էր ըհանուր կառավարութիւրին :

Կաշան կմ կնիք նր յաւաջին ժմկս լը այլ և այլ նահանգաց այլ և այլ էին . ոնդ կնիք ֆիանտրայի առանձնակի՞ էին երկու առիւծք թագ'ի դլուխ դէմ ըդէմ միմեանց ՚ի վը սոկի ենթակայի : Այս եսիոյն երկու կայսերական թագք, և ըստ վանաչը դրունգք

շուշանաձեզ : Նամուրաց՝ առիւծ մի , և 'իվլի նը
կողմակի ձգել քանոն : Պրապանդիոյ՝ առիւծ մի
ոսկի 'իսեաւ ենթակայի : Անվերայն՝ երկգլխանի
արծունի , և 'իստորե արծունոյն՝ եռանկիւնաձե կաղ-
մած իմն , յորոյ երկոսին անկիւնու են թաթք ձեռին
ասաի և անտի . նոյնուկու և այլոց : Յետոյ իւրա-
քանչեւը ինքնակալ զիւր սեփական նշան 'ի կիր առ-
նոյր 'ի սահմանու իւրոյ տէրուե . բայց պահելով և
զբուն ինիք իւրսկանչեւը նէնդի : Իսկ տարեկան
մօւտք աւսդրիական մասին ֆիանտրային՝ էլ 6 մի-
լիոն ֆիորին . որ առնէ իբրեւ 1,363,600 վէնէտի-
տիկեան ոսկի :

Ֆ. Արք Փիանդրայի :

Պաւսդրիական՝ և 'ի գաղղիական մասին՝ առ հնրկ
բարդաւաճել ծաղկեր ուղղափառ հաւատ , և
ճշմարիտ ածպալատւի : Իսկ 'ի կողմանու՝ յորս աի-
րեն հոլանտացիք՝ էր խառնուրդ պէսպս կրօնից .
բայց և անդ թիւ ուղղափառաց առաւել էր ք զա-
գսնդաւորաց . այլ գլխաւոր իշխան տեղեացն այնու-
ցիկ՝ լինէր միշտ 'ի կողվինական հոլանտացւոց . իսկ
նախարարքն ըստ մեծի մասին էին յուղղափառաց :

Ժ. Բաժանուն Փիանդրայի :

Պայսմ վայրի կամեցել ըհանուր իմն ծանօթուիս
տալ զհամօրէն ֆիանտրայէ . գիտել պարս և .
զի ֆիանտրա առ հնրկ բաժանի 'ի 17 նէնդս . որբ
են Ալբանիա . Ֆիանդրա առանցեանի . Հաննենիտ . Սա-
մուր . Լատունապարէ . Լինուրէ . Պրոպանդէ . Անվերա .
որ և Անդերբիտ . Մէտէնիտ . Հոլոնդա . Զելանդա .
Ռումբայէտ . Կմ Ունէտէտ . Քելտրիա . Զադրֆանիտ .
Օվբրիտէլ . որ և Օմբանդիստաւուն . Արենինիտ . Կմ Կրո-
նիտ . և Փրիտիտ : Եւ թէկուր բնշմ փոփիսունիք և-
զւն 'ի սմին Շի , բայց այս բաժանումն նէնդաց ու
փոփիսունցաւ , այլ մնաց նոյն ոող էր յառաջն . միայն
տրուն նց փոփիսունցաւ : Վա զի յառաջին ժմկս ոյս
17 նէնդք՝ սլք բաղկացուցանեն զֆիանտրա , էին
մասն գերմանիոյ տրուե . իւրաքանչեւըն ունելով
իւր սեփական դուքս , կմ կուն ինքնիշխան . ապա
ըստ մասին 'ի ձեռն խնամուեց՝ և ըստ մասին ժառան-
գութ՝ առ հնրկ անկան ըստ բուք դքսից ողուրկոյ-
նայ . յորոց վերջենն եղեւ և կարողու մականունակ-
եալ

եալ համարձակ, կմ յանդուգն. որ մեռաւ 'ի պատեր բաղմի 'ի 1477. թողել գուստր միամօր ժառանգ համօրէն ֆիանտրայի. զոր մաքսիմիլիանոս արշիդուքս աւստրիոյ էառ յիւր կնուի. ը նմէն տիրեաց և համօրէն ֆիանտրայի, և կոչեցաւ նաև գուքս պուր կօյնայ : Ապա տմբարձել 'ի պատիւ հռովմէական կայսերուե, 'ի 1512 յախումբ ժողովն Քոլզնիայ, զպուրկօյնը հանդերձնախագրել նհնգօք, բաց յերկուց՝ կմ յերից հեւսիսային նհնգաց՝ յորս տիրէին մասնաւոր իշխանոք, արար շրջանակ հռովմէական կայսերուե դերմանացւոց ազգին. որ և հաստատեցաւ յայլ հետագայ ժողովս իսկ ե կարողու կոյսր թոռն մաքսիմիլիանոսի 'ի 1548 առել և զայլ երկու կմ զերիս նհնգս, միացոյց 'ի նհնգս իւր . որով և լրացոյց լշրջանակն պուրկօյնայ, յետոյ հրաժարել նը 'ի կայսերուե, միանգամայն և յաւ, ետ զկայսերութին եղբօր իւրում և փերդիսանդոսի, իսկ զշրջանակն պուրկօյնայ՝ որդւոյ իւրում ք փիլիսոփասի սպանիացւոց արքայի . որով և բռվանդակ ֆիանտրա անկառ ը տէրութ սպանիացւոց : Այլ քի և անդ, մէնդ 'ի հեւսիսային կողմանո՛ հարակեալ էր աղանդն կալմէնի, կամեցել ֆիլիսոփասի բառնալ 'ի միջոյ զայն հերձուած, յարոյց հալածանս 'ի վր կալվինուկանաց . ը նմին ծանրացոյց և զլուծ հարկի 'ի վր նց, զոր առաւելանդ սաստկացոյց փերդինանդոս դոլէտացի՝ կարդել 'ի փիլիսոփասէ կուսակալ 'ի վր ֆիանտրայի . յորմէ աղմուկ մեծ յարեաւ 'ի ֆիանտրա, և պատճառեաց զնոր բաժանումն . զն 'ի 1579 եօթն նհնգը հիւսիսայինք 'ի նախագրեալ նահանդացն որք ընկալան զայնողն կալվինի, ապստամբեցան 'ի սպանիացւոց և յայսմանէ անհնարին ոլողմունք դրդուեցան, որք ձգեցան ամս իբրև 80 : Ապա 'ի նախանցեալ դարու 'ց 'ի 1648 'ի դաշնադրուե մաւնսթէրայ՝ եղեւ խտղաղութին, և սահմանեցաւ՝ զի եօթն այն նհնգը լիցին ինքնիշխան, անկախ յայլոց . որք և կացուցին զնորհորկասպետուի, և անուշանեցան 'Եահանդէ Գոշէաց . և Բենգիտ Դանտիաց և բողժարինաց . այլ սովորաբար միով անունամբ կոցն հուլուգա, յանուն դլիսաւոր 'որ նհնգի իւրեանց :

իսկ նացել տասն նահանդք՝ որք են 'ի հարուակողն ֆիանտրայի, կացին մնացին ը հնազանդութ սպանիացւոց . և յայն սական կողման բնութիւն սպանիացւոց . և Բենգիտ անձուկուաց : Այլ զնին մահուաւոր է :

թ կարոլոսի սպանիացւոց արքայի, բեղդիա սպանիացւոց գարձաւ վերստին՝ ի տունն աւսդրիոյ. որ և երկիցս հաստատեցաւ. մի՛ ՚ի 1714, ՚ի գաշնուդրութեն սպատենայ, և եկդ՝ ՚ի 1725 ՚ի գաշնադրութեն վիեննայի. և այնուհետեւ կոչեցաւ թէլգիտական: Ապա և գաղղիա առ սակաւ սիրեաց՝ ի վը մասանց ինչ աւսդրիականն բեղական: որ և յայն սակս կոչեցաւ թէլգիտական: Տուաւ փոքր ինչ մասն և բրուսութացւոց ոող և հոլմանտաց. ոոց. որով հարաւային մասն բեղդիոյ՝ կմ ֆիանտրայի, անկաւ ը իշխանութեն չորից պետութեց: Բայց մեծադոյն և գլխաւոր մասն նր եր ը իշխանութեն տանն աւսդրիոյ, ուստի և ՚ի նմ բովանդակիւր շրջանակին պուրկօյնայ գերմանացւոց պետութեն:

Ա. Ա. ՚ի 1792 և 1794 համօրէն ֆիանտարա ը տրութեն գաղղիացւոց գրաւեցաւ, յորում նոր բաժանմունս գաւառաց մուծին, հիմ փոփոխութեն անուանց հին գւեցն. և զբուռն կոչելով Տեխտիչն: որ թարգմանի Բայխ. ոող ունիս տեսանել յառաջիկայդ, ուր եդաք և զանուանու հին դւեց և շրջանակութեն քղթու նյ:

Բաշիք.

Գ. Հ. Ք. Ա. Բ.

Հին գւեցք.

Տե լու.

Պրաւիլ, կմ Պրեւծ. Ֆիանտրա.

Տե լուտ.

Կանդ, կմ Կան. Ֆիանտրա.

Տե թեավ.

Մուսուր և Պէրին. Հաննօնիա.

Տե լու ուլւ.

Պրիւսուլւ. Պրապանթէ.

Տե ու նեւթէ.

Վավերա. Պրապանթէ.

Տե ու գու եւթէ.

Մասութէ. Եղութէ լեւայ.

Տե լուս.

Լութի. կմ Լութ. Սպառան լութեայ.

Տե քուէ.

Լութուէնուրէ. Կանութի լութուէն.

Տե սահուսէ դուշ.

Կանուսի նամակայ.

Ընդ սոսա միացուցին և զհետեել գւեսդ կմ վիական, ՚ի բաց հատել ՚ի դերմանից. զորս անդ ունիոք ստուագրել:

Բաշիք.

Գ. Հ. Ք. Ա. Բ.

Հին գւեցք.

Տե լու սահուս.

Դութին.

Կանուսի դութին.

Տե

Բալեք .

ԳԼՇ ՔՎԵՔ .

Հին գւնք .

ՏԵ ՏԵ ԲՈՒՆԿԱ . ՄՐԴԻՆՅԱ .

ԿԱՅԱԾՆՊՐԵՆԹԻ Տ .
ՀԱՆՅԱ

ՏԵ ԱԿԱ Է ԽԵՂԱ . ՊՐՈՊԼԵՆՅԱ .

ՎԱՀԱԿ ՌԵՆՔԵՆԵՄ .
ՀԱՀԱՆՅԱՏԵ ԼՍ Ա-ՕԵՐ . ԵՒ ԼՍ Մ-ՔԵԼ . ԿԱՅԱԾՆՊՐԵՆԹԻ Ք-
ԼՆ-ԽԱ . յորում սրարադրի և գքսուին իլեպայ .
Ը ԳԱՎՈՒ ՏՐԱՀ ՔԵ ԺԵԱՀԻ :

Յաւելին 'իստ և զհարկապետութին ձինէվրայի՝ զոր
կոչեցին ՏԵ ԼԸՆԻ . այլ և զսավոյա բովանդակ՝ որ
յիդալիա . զորս յիւրեանց տեղիս թողումք ստո-
րադրել : իսկ աստ ստորադրեսցուք զֆիանտրա և
Եթ՝ ը նախագրեալ հին բաժանման . բայց դիտել
պարտ է , զի անվերսա և մեքլինիա՝ որք յուշադոյն
էին առանձին դւոք կմ նահանդք . յետոյ միացու-
ցան ը պրապանդեայ . վոյ յետ այնորիկ այս մասն
ֆիանտրայի՝ բաժաննէր յութն նհնդս և Եթ . որք
են ԱՀՐԵՆԻա . ֆիանտրա առանջնակ . Հաննօնիա . Ն-
ՏԱՐ . Լ-Ա-Ն-Յ-Ա-Ր-Ե-Ի . Ա-Յ-Ա-Ր-Ե-Ի . Վ-Ե-Մ-Ր-Ե-Ի . և Պ-Յ-Ա-Պ-Ա-
Դ-Ի . զորս յուշեկայդ ստորադրեսցուք . յաւելիալ 'ի
ստ և զԱՀԻ , զոր թեպէտ նորոդ 'ի բաց հատին 'ի
դերմանիոյ , այլ տիրապէս պարադրի 'ի մեջ սահմա-
նաց ֆիանտրայի :

'Ա-Հ-Ա-Ն-Գ Ա-Ր-Ե-Կ-Ա-Ս-Ի-Ա . Ը Գ-Ա-Գ Ա-Ր-Ե-Կ :

Յայս անուն անուշանեալ յԱՀՐԵՇապացւոյ նախնի
ընակըսց իւրոց , որք բնակեին 'ի թեղդեանն
գաղղիա , և երեսելի էին առ Ֆմկօք կեսարոսին . 'ի
հիւսիսոյ՝ ունի իւր սահման զֆիանտրա առանձ-
նակ . յարեւելից՝ զհաննօնիա . իսկ յարեմոից և 'ի
հսրաւոյ՝ զգաղղիա . և մասնաւորապէս զփիքարտի .
Երկայնութին՝ նր՝ է իբրև 78 մղոն . իսկ լայնութին՝
իբրև 39 : Եւ է մի 'ի գեղեցիկ և յարգաւանդ գա-
ւառացն ֆիանտրայի : Գլխաւոր բերք նորա՝ սով
և վաճառք՝ են ցորեան . վուշ ընտիր , իւզ 'ի սեր-
մանց կաղամբոյ՝ որ է լահանա , և շողգամի՝ այն
է

է՝ շալզամ. և առը . և պէսպէս պատուական
կուալք :

Այս գաւառը ըլ բշմ ժմիս էր մասն արեմաւան
ֆիանարայի . ապա 'ի պատճառոս ամուսնունց էանց
'ի ձեռո այլ և այլ տեարց . յետոյ անկաւ ըլ տրութ
տանն աւսոդրիոյ . ապա սպանիացւոց . յորոց առին
դաղղիացիք առ ժմիօք լուդովիկոսի ժկ և ժկ . որ
և հաստատեցաւ յերիս դաշնադրութիւն յո նիւթիայ ,
րիսվիրայ , և ութրեքայ . և անաի մինչև ցոյժմ կոյց
մայ ըլ տրութ նոյ : Գլուաւոր տեղիք դւոխիս են

հետադայք :

Ազատ . թ պաշտոմեայ Օչիվատում . իսկ ըլ կեսարու
սին Ազգեպարէ : Ել բերդաբազաք , պարտզաքլք
մեծ , հին , փարթամ . բազմավաճառ , և հզօր առ
սբարքէ գետով . զոր բնակիչքնը նր իրր անառիկ հա-
մարէին մինչև էր առել զնա ժկ լուդովիկոսի գաղց
արքայի՝ որ եղել 'ի 1640 . յայն սակո գրել էին 'ի վր
միոյ 'ի դրանց քղքին զայս բան՝ գաղցիացւոց բար-
բառով : Յուժամ գաղցիացիւ առջեն զառաս , մասնէ ի-
տիշեն վարուս . զոր յետ առման քղքին տեսեալ մի
ոմն կասկօյնացի՝ ասաց . բարուք գրել է . յոր չք
այլ ինչ փոփոխելի , բայց միայն փինկ բառիդ՝ Ազ-
գան : Դիցի՝ Դաշնութէն : Այս քղք բաժանի յերկու-
մասունս . ունելով անհրազետ 'ի միջի պարիսպ , և
խրամ խորայատակ , և ձոր՝ ը որ հոսի գետակ փար-
բիկ . յորոց մի մասն՝ որ հնադոյն է , կոչի Սիրէ .
այն է՝ քղք . իսկ միւսն՝ որ մեծագոյն է և նոր .
անունանի Վէլլ . յո՝ գեօլ : Եւ է եպսանիստ . որոյ
եկոն յըջագոյն էր ը արքենկառ քամպրեայ . և էր-
իշխան քղքին , և նախագահ 'ի դւռէկն ժողովս իշ-
խանաց . և ունէր տարեկան մուտու 22000 լիրէ
գաղց . որ առնէ իրրե 1918 վէնէտ' ոսկի : Այլ
ոյժմ բարձել է 'ի նմէ քղքական իշխանութիւն , ը
նմին և տարեկան հաս նր նունազել : Բաց 'ի մայր
եկեղեցւոյն՝ որ մեծ է և գեղեցիկ , էին 'ի սմին քա-
ղաքի այլ ես 11 ժղվդպոկն եկեղեցիք . և դպրոց
մի մեծ և երեւելի . և բշմ մենաստանք . յորս երեւ-
լի էր արքայանիստ մենաստանն Աբովյան , ը գաղց
Ան Հառպ անունանել . յանուուն թ սկյ եղասի քղքիո .
զոր շինեաց թիէռ արքայն լելս է գարուն . Եկեղե-
ցի նորա գեղեցիկ է , և մեծաշեն . ունի գրատուն
մեծ , և լի ընտիր ընտիր սակաւագիւտ գրեամբք :
Այս հրապարակն քղքին , որ և է վաճառանոց .
գեղեցիկ է յայժ . ունելով շուրջանակի հայակապ
շին .

շինուածո . յորս են և ապարանք քաղաքապետին ,
և այլոց մեծամածաց քղթին : Յայս քղթ գործեն
ընտիր գորդո . բայց ոչ հասանէ այնում , որ գործի
'ի փարէզ , և յանվերսա :

Պատօնէ . որ և Պատօնա : Ե քղթ ամսուր յանջրդին
տեղւոջ . առ որով կառուցել կայ գղեակ վաղինա-
կան , յորմէ սկիզբն կալաւ և քղթն :

Հետին : Քղթ կմ ամրոց հզօր առ քանչ գետով յաղ-
տաղավին տեղւոջ . ձև նր վեցանիւնի կանոնաւոր :
Սէն օմէր . որ և Աշտամարտօնի . 'ի հն' Սիրէայ : Ե
եկդ նշանաւոր քղթ այսր նհնգի . գեղեցիկ , բա-
րեհէն . և մի յամուր քղթըն Փիանտրայի առ այս .
գետով . և մասին 'ի բլրի ' և լը մասին յաղտաղավուկա
կառուցել . ուստի և օդ նր ծանր է և լիսասակար :
Յնջդոյն եղանակիսա ը արքեպատքամորեայ . և ու-
ներ ը իւրե 110 ժղվդպատունս . և մուտս՝ 40000 լի-
րէ գտղ . որ առնէ իրբե 3485 սոկի : Բաց 'ի մայր
եկեղեցւոյն ' էին 'ի սմին քղթի այլ ևս 6 ժղվդպատկն
եկեղեցիք . և բղմ մենաս' , յորս յաւետ նշանաւոր
եր հոյակասլ արբայանիսա մենաս' բենեդիկտեանց
Սէ բնետին անուննեալ . յորմէ և քաղաքն կալաւ
զսկղթնաւորութի իւր : 'ի 1754 առ սովին քղթաւ
սկսան հատանել խրամ , որ ունի գնալ մինչև ցոյե-
րիա , առ 'ի միայնաւցանել զայտ գետն ը լիս գե-
տոյն . և բանալ Ճննդի ը ջուր առ միջերկրական
գլխաւոր քղթս գաղղիացւոց . 'ի Փիանտրա առանձաւ-
կի . յարգեսիա , և 'ի հաննօնիա . և անտի մինչև
ցծովի , առ 'ի գիւրութի վաճառականուն :

Պէրսոնէ . որ և Պէրսոնիա : Ե երբեդ քաղաք սորին
նհնգի . առ պիէթէ փոքրիկ դետով . շնունածք
տանց նր անշուք են , և փողոցքն առապար . բայց
ուլիսաւոր հրապարակն , կմ վաճառանոցն մեծ է և
գեղեցիկ , 'ի ձև քառակուսի . 2 ժղվդպատկն եկեղե-
ցիք էին 'ի նմ , և այլ ես 3 եկեղեցիք , և 6 մենաս' :
Ունի և ամրոց հջօր . զոր 'ի 1710 առին դաշնակիցքն
ըգեմ գաղղիացւոց . այլ զկնի երից ամաց 'ի գաշ-
նադրութեն ուգրէքայ անդրէն դարձուցու դաղ-
ղիացւոց :

Աշտամարտօնի . կմ Աշտամարտօնի : Վղթ և ամրոց
հզօր առ լիս գետով . որ յերկուս անհաւասար մա-
սունս բաժանէ զնա . և ուներ բղմ մենաստանս .
և երկու երեսելի անկելանոցս . յորոց մին է վո-
զնունուրաց :

Կահանգ ք. • Փիանտրա առանձնակիլ :

Ա հիւսիսոյ տրեմտից՝ ունի իւր սահման զծովը
հիւսիսային . 'ի հիւսիսոյ՝ զմասն ինչ շելտա գե-
տոյն , որ կոչի Հռել . որ և բաժանէ զնա 'ի զելոն-
ախոյ . յարեելից՝ զպրապանդէ , և զհաննօնիա . 'ի
հարաւոյ՝ նոյնական զհաննօնիա և զարդեսիա . իսկ 'ի
հարաւոյ տրեմտից՝ զարդեսիա . Որ և շարձակու-
ղոյն է ք զայլ ամուսնութս ֆիանտրայի և պատուա-
կան , գոլով ծովեղերեայ . յորմէ շունի բշմ բա-
րիո , զոր սփուէ և յայլ նահանգս , մինչեւ ցվերին
գերմանիա :

Գ. Հասաւոր գետք նր են Շելտա . որ յինքն ընկալեալ
շայլ ևս գետս , շարձակի յոյժ . և Լէտ . կմ Լէտի-
ւ և կմ Լէտա . որ ելանէ յարտեսմիոյ . և մուեալ 'ի
ֆիանտրա . յերկու մասունս բաժանէ զնա . և առդու
գնայ խառնի 'ի սքալդիս : Ունի և խրամս հատեշն
'ի գետոց մինչեւ 'ի ծովը . որք բազմապատիկ բարիս
ընծայեն բնակչաց նր . երկուքն 'ի նցէ՝ որք գլխա-
ուորք են , ձգին առ բրուդաւ և դանդաւոնիւն . յո-
րոց մին կոչի հին . որ յաջադոյն գետ եր Լէտիւ ան-
ուանել . առդա փոխեցաւ 'ի իրամ . իսկ միւսն՝ ան-
ուանին նոր . որք յարեմուից գանդաւոնի մերձ 'ի
լովենդեհեմ կմ էվերկհեմ գեօղն միանան ը մի-
մանս :

Օդ նր բարեխառն է . և երկիրն ը մասին լւս-
նային , և ը մասին գաշտային . և ըհանրապէս խօ-
սելով արդաւանդ և յարմար 'ի մշակութի . բերե-
արմտիս առատ , և ազդս ազդս պատլոց , և բանջարս
'ի կերակուր մարդկան . ունի և արօտս յռւրթիս .
և անասունս բշմս . զի երիվարս և ոչխարս բշմս .
ուստի և կոգին և պանիր ողատուական . այլ և վուշ
բշմ և աղնիւն . յորմէ գործեն պէսսոլէս կտաւս բա-
րակամանս , որք են գլխաւոր վաճառք նր : Եւ է
բազմամարդ յոյժ . զի ունի 62 քղքս պարսպաւորս
և անպարիսպս . և 1164 գեօղս . և աւելի ք 250
փոքրիկ իշխանութիս : Բնակիչք նր ող և 'ի վեր
անդր ասացաք . ճարտար են 'ի գիւտ նորանոր ար-
ուեստից . զի ըստ աւանդելոյ պատմուգրաց՝ նք բզմ
պիտոնի արուեստս մուծին յեւրոպիա . ող զար-
ժք

Հեսաւ ներկելոյ զուխայս , և զայլ առունեղէն դոր-
ծածս , և զոստայնանկուն , զոր՝ ի թարուն եմոյծ
բալդովինոս իշխանն այսր նահանգի . և զարհեսա
գործելոյ ծաղկեայ վշեղէն կտաւո : Գուշիելմոս
բեկելունեան՝ ի ժկ դարուն ուսոյց զեղանակ մաք-
րելոյ , և ապիստելոյ զառինկ ձուկն : Յովհաննէս
էյիք պոիւժեցի Եդիտ զարհեսա խառնելոյ զներկս
ը իւզոյ , և նկարելոյ իւզով : Եւ թէդրտ այժմ չեն
այնպէս ծաղկել 'ինմ արունեստք՝ ողյ յոջն , սակայն
տակաւին անդադար ելանեն անտի պէսպէս մե-
տարսեայ կերպասք , և ասունեղէն դործածք , և
ազդի ազդի վշեղէն կտաւք , և ազնիւ բեհեզգք , և
սնդուսք , այն է պիւրիւնձիւկ , և այլ պէտպէս
արհեստակերտք : Խակ ըսկ կրօնից յոջ ք զայս վեր-
ջեն խւովութեա առ հորկ ուղղափառ էին և ունեին
զերիս Ենկսարանս հիմնեալս 'ի ք փիլիպպուէ ար-
քայէ . 'ի Քէնտ , 'ի Պլուէ , և յիդու :

Առաջ նահանդ 'ի հն' ունէր իւր սեփական իշխան .
տողա զինի ողէսպէս ողտղմց՝ և գաշնադրութեց՝ և
ամուսնուեց , անկաւ ըստ որութ տանն աւոդրիոյ .
յետոյ Էանց 'ի ձեռս սպանիացւոց . ապա բովան-
դակն անդրէն դարձուցաւ տանն աւոդրիոյ : Այլ
'ի 1667 աւսին գաղղիացիք զհարաւային մասն նր . և
'ի 1715 'ի ձեռն դաշնադրութեց հիւսիսային մասն
նր տուաւ հոլանտացւոց : Վոյ և յերիս մասունս
բաժանի . մի մասն մնաց ըստ որութ տանն աւոդրիոյ .
եկդն ըստ որութ գաղղիացւոց . խակ երդն հոլանտաց-
ւոց : Առաջինն կոչեր Ֆիւնդը Ալարտրիո . եկդն
Դիավուլոյ . խակ երդն Հալանդայի . խակ այժմ բովան-
դակ է ըստ որութ գաղղիացւոց :

Ֆիւնդը Ալարտրիո :

Աւոդրիական Ֆիւնդը գրաւէր զմեծ մասն այսր
նահանգի . և ձգէր ըստ երկուց վերոգրեալ
մասանց . 'ի հիւսիսայ՝ ունելով իւր սահման զմասն
հօլանտացւոց . խակ 'ի հարաւոյ արեւմտից՝ զդաղցիա-
կանն : Գլխաւոր տեղիք նր են հետագայքք :
Կանդ . ըստ երմ' կէնտ , կմ' Քէնտ . ըստ աղջ' կան . 'ի
հն' կանդաւում : Է գլխաւոր մայրաքազք և վաճա-
ռասեղի հպմօրէն նահանգին . որ թէպէտ ըստ խար-
ձակաւեն չէ այնչոփի մեծ , զի երկայնուինր է իրու-
միոյ ժամու Ճնողհ , այլ գեղեցիկ է և մեծացէն .
ժկ

օրաբապաւոր և ամուռը . և գիլք նիդ կարի յարմարաւոր է վաճառականուն . զի բաց 'ի շելտա գետոյն , ունի և այլ վտակս՝ որք խառնին անդ 'ի շելտա . և խրամն ջրալիցս ձգեալ մինչեւ ցծովն . և յայլ և այլ երկելի երկելի քղք : Ունի 13 հրապարակս կմ շուկայս , յորոց 7 մածամեծք են . և 'ի միունն յայն ցանէ կառուցել կայ արձան 'ի պատին և կարողոսի կայսեր : Յողագոյն կարի բաղմամարդ էր . այլ այժմ ոչ նոյնսկէս . և այս թունի լինել 'ի պատճառս բաղմապատիկ պղղմաց և հրկիզուեց : Ունի և ու բոցս ամրակառոյցս . յորս գլհաւորն է ամրոցն Մը բէրդ անուանել , զոր շինեաց ե կարողոս . և ապա բանս հոյակառու հսրկց . և ասուկականաց , յորս նշանաւոր է Փրինցինսկօֆ անուանել ապարանքն . ուր 'ի 1500 ծնաւ նախայիշեկել կարողոս ։ Եւ է եղանակստու նիստ որ այժմ անդրէն հաստատեցաւ . որոյ եղանակ յոջագոյն ունէր ը իւրեւ 131 ժողովրդապետուիս ։ Եւ բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն՝ որ է յանուն սըյն յովհաննու մկրացի , էին 'ի քղքի աստ 7 ժողովրդապետական եկեղեցիք . և 3 արքայանիստ մենաստանք . և այլ ևս 9 մենաս" արանց . յորոց երկուքն էին յանանց , և 22 կանանց . և այլ մենաստանձեւ շինուած առաքետացն մալցայի . և բշմ անկելանոցք . 'ի Պէլքօչն անուանել զանգակատան է զանգակ մի մեծ յոյժ , որոյ կշիռն է 11000 լիրէ . որ առնէ իրը 4400 օխայ : 'ի 1576 աստ վճարեցաւ հոչակսուոր գաշնադրուին 'ի մէջ ը փիլիպպոսի սպանիաց" արքայը՝ և հոլանտացւոց : Եւ 'ի 1678 . 1708 . և 1745 տիրեցին նմ գաղղիացիք . այլ յետոյ անդրէն դարձուցաւ աւոդրիադւոց : 'ի միունն յեկեղեցեաց քաղցիս՝ թաղեալ կայ մարմին սըյն մակարայ եղանակագույն յազդէս մերմէ :

Պըսէ , կմ Պըսէ , կմ Պըսէ . ը գաղզ" Պըսէ : Է քշք բարեշէն , որ 'ի ձեռն ջրալից խրամոց ունի զհաղորդուն ը ծովու , ը կանաւայ , և ը այլոց երեկի տեղեաց սորին նէնդի . յոջադրոյն եղանակստ , որոյ եղանակ էր մշտնջենաւոր դիւնադպիր ֆիսնարայի . և ունէր ը իւրեւ 126 ժղվդապետուիս . մայր եկեղեցի նը նունիրել է սըյն դոնատիանոսի . ուր 'ի մատրան սըյն բարտովի՝ պահի արիւն . զորմէ ասեն լինել յարենէ քնի տոն մերոյ , ժողովել սպնկաւ 'ի յութէփայ արեմաթացւոց : Բաց յեկեղեցւոյ աստի , և յայլոց երկուց կանոնիկոսական եկեղեցեաց՝ էին անդ 5 ժղվդպտին եկեղեցիք , և 13 մենաս" արանց ,

և 19 կանանց՝ որք այժմ իսափանելը են . բղմհիւնանց գանոցք, և աղքատանոցք, և դպրոցք մեծամեծք, և աղաբարանք հյակապք : Յեկեղեցւով ածամօրն՝ է մեծաշխն դամբարանն յանդուգն անուանել կարուլսի՝ իշխանին պուրկօյնայ կմբ բուրդունտիոյ : 'Ի սմին քղքի գործեն ու էսպէս բամբակի և ասունի պատուական կերպասս, և վէեղէն բեհեզս, և սնդուս աղնին :

Ի՞ւս, կմի ի ի է բում . ը գաղլ" ի ի ս : Քղք երևելի, և դեղեցիկ առ խփուըլ փոքրիկ վտակաւ, որ մերձ յայն տեղի բղիսէ, և անցելը քղքն՝ աճէ 'ի ջուրց երկուց լից . յորոց մին մերձ է 'ի Տիւնպուստ, խակ միւսն 'ի Սիւնպէկ . աղա 3 մլոնաւ հեռի 'ի քղքէ տատի՝ խաւնի յիզէր գետն : Յունադոյն ենթանիստ էր, որոյ ենդսն ունէր ը իւրե 160 ժղվդապետուիս Այցը Եկեղեցի նր մեծ է և փառաւոր նունիրեալ սրբն մարտինոսի . բաց յայնմանէ՝ ունէր այլ ևս 5 ժղվդապլիկն եկեղեցիս . 7 մենսս" արանց, և 8 կանանց . և անկելանոցս . և գպրոցս երևելիս : Այս քղք 'ի վաղ թմից անուանի է վո պատուական ասունեղէն գործունածոց իւրոց : 'Ի սկզբան անդ խռովուն բեղդիոյ՝ և սա միաբանել էր ը գաշնակիցս . այլ 'ի 1584 տիրեցին նմ սպանիացիք . աղա երիցս առին զնա գաղղիացիք . և 'ի վերջոյ տունաւ 'ի պահապառւի զինուորաց ամ տրուեց ֆիանտրայի . ուստի և տիրապս ոչ էր ը իշխանութ միոյ ուրուք 'ի նցէ . այլ էր իւր հորկց, կմ ազատ . բայց այժմ և սա ը այլս՝ անկաւ ը ձեռամբ գաղղիացւոց :

Տունիք . 'ի հն" Դօւնագաւմ . ը գաղլ" Խմուռնէյ : Քղք հին, մեծ, բազմամարդ, և ամուսր առ շելտա գետով, որ ը մէջ նր անցանէ . ենդսանիստ՝ զի անդրէն հաստատեցաւ . ունի պատուական գործարանս ասունեղէն գործունածոց : Այս քղք բազմապատիկ պատերազմունս կրեաց, և ը բղմց ձեռս էանց . 'ի վերջոյ 'ի 1748 գաղղիացիք քանդեցին զայն կռղմն ամրոցի նր, որ հայի 'ի քղքն, և այնպէս ետուն աւսդրիացւոց . էր և սա մի 'ի հորկց քղքաց անափ, տունէլ 'ի պահպանուի զինուորաց համօրէն տէրուեց ֆիանտրայի :

Տենդէրմանք . ը գաղլ" Միւնքըն : Քղք ամուսր սու բերանով տէնտէր վտակի՝ ը որ խաւնի 'ի չէլտա . գիրք նր կարի պիտանի է 'ի թմիս պտղմց . վո զի զիմն կախեալ կան կանափ, և անվերսա . և է իրը նախտպարիսպ նց : Ունի բերդ հզօր առ շելտա

գետով . և 2 եկեղեցիս . 2 մենաս" արանց , և 4 հանանց . և գպրոց մի մեծ : 'Ի 1715 տունն աւսդրիոյ շնորհեաց հոլանտացւոց պահել զբերդ նը :'

Օսւենտէ , կմ Ա-ս-շենդա : Եւ ամրոց հզօր , և նոհանդիստ պատուական , և անուանի առ հիւսիսային ծովու , որ քաղմապատիկ պազմունս կրեաց . յորո երեւելին եղե 'ի սկիզբն ժէ դարուն . որ զամն 3 և աւելի մնաց սկաշարել , և կորոյս աւելի ք 50 հզը ոգիս . իսկ 'ի թշնամեաց կորեան իբր 80 հզը , մինչև էառ տնօնանին ամբրսսիոս սրինօլա'ի կողմանէ սպանիացւոց 'ի 1604 . հոլանտացիք , սովանիացիք , գաղզիացիք , և գերմանացիք բղմ անգամ առին զուա 'ի միմտանց . այլ ապա տուաւ գերմանացւոց , կմ տւագրիացւոց . ը յովսեփ կայսր տեսեալ զյաջողութիւն տեղւոյս՝ Ազգափ նաւականդիս անուննեաց 'ի բաց բարձել զնմ տուրս մուքսի , հրամայեաց նաև ըարձակել , և ոգէոպէս շինուն յաւելուլ 'ի նմ : 'Ի շըրջակայս իւր' ունի զնիվն գղեակոս 'ի ծովու՝ ամբարտակո ևն , ուր խուռն ընթանան բաղմուն նաւուց յորժամ է 'ի խալազուն :

Նիւֆեր . 'ի հն' Ա-ս-գունս . որ թարգմանի . 'Եոր նւհնդիստ : Քլք փոքրիկ , այլ ամուր՝ առ խփորդ գետով . որ փոքր մի սառեւ մտանէ 'ի ծովն : Յնջադոյն կոչէր Սանդիսկուլէտ , կմ Զանդուֆու . այլ զինի գնելոյնը զիրաւունս լոմբարդիդայ , և բանալոյ զնոր նւհնդիստ , խափանեցաւ այն անուն : Առ սովոն քղքաւ եղեւ սկազմ սաստիկ սպանիացւոց ը հօլանտացիս , յորում հոլանտացիք 'ի պարտուն մատնեցան : Վայրէն , կմ Վիւլը . որ և ֆուբնա . ը գաղզ ֆիւռն : Քլք ամուր յազտաղտուկ վայրի , որ 'ի ձեռն խրամոյ ունի զհաղորդուն ը տունդերդիւնայ , նիւփորայ , ողրուկեայ , և այլոց քղքաւ . բղմ անգամ տիրեցին նիմ գաղզեացիք , այլ հուսկ յետոյ եկաց մնաց ը արուք տանն աւսդրիոյ : Բայց տուաւ իշխանուն հոլանտացւոց , սլահել զօրս յամրոց նը . ուստի և եր մի 'ի հորկց քղքաւ անտի , այլ այժմուն ևս :

Ռուսնօրդէն , կմ Ա-ս-գունորդէն . Ալ-դէնարդա : Քաղաք զիշապատել շէլաա գետով , ունելով 'ի միջի բերդ բամէէ կոչեցել . և 2 ժղվդպտկն եկեղեցիս . յնջադոյն էին անդ և 6 մենաստանք . 'ի 1708 ոչինչ կարի բացադոյն աւսդրիականք միտցեալ ը անդկեացիս : հարին զդաղղեացիս 'ի հարուածս սաստիկս : Քօտէիւտ . ը գաղզ Քառբանէ . 'ի հն' Քօրդքանմ : Քլք առ լէյ գետով , որ ունի երկու արունարձան եայս :

եայս, և բերդ վաղնջական՝ յոշագոյն ուներ ճ մենաս". Յ արանց, և Յ կանանց, հռչակաւոր է ստայնանկութիս սորին քղքի, ուր սկսպէս ձեռ նմանութիս և պատմութիս ձնացուցանեն յոստայնս միագոյն թելիւ : Ի 1744 դաղղիսցիք կալիշ զքղքս զայս, քան դեցին զնմ' ամրութես նր:

Ֆիւնդը Գալլեն :

Յ յօ մասն ֆիւնտրայի ձգի ՚ի հարաւակողմն առ ստահմանօքն արդէսիոյ որոյ գլխաւոր տեղիք են : Էւլս, կմ Լիւլս . Ը գաղղ՞ Լիւլս . և Ռիււլ . լա՞ ինստալս . այն է՝ Կլզի : Քղք մեծ, բարեշէն, բազմամարդ, և գլուխ համօրէն քղքցն գաղցիականն ֆիւնտրայի . անդ է աթոռ կուսակալի նր, և պըւխաւոր գիւնանն . ուներ 50 եկեղեցիս, յորոց 7 ժողովրդապետկն էին . և բշմ մենաս", և անկելանոցս, և մեծամեծ գործարանա՝ յորս գործեն չուխա պատուական . այծենական, այն է՝ զօֆ . և այլ պէս պէս պատուական ասունեղին գործան : ՚ի 1708 եւգենիոս սպարապետն աւստրեան զօրաց՝ զինի դժիգակ պաշտրման, էառ զքղքս զայս ՚ի ձեռաց ժկ լուղովիկոսի մեծանուն արքոյի դաղղ՞ . այլ յետոյ ՚ի դաշնադրուեն ու դրէքայ ՚ի 1713 տունաւ անդ բէն գաղցիացւոց :

Պաշախն, կմ Տուտալի . Ը գաղղ՞ Տուլյ : Քղք մեծ և ամուր . որ ունի նուհնիցիստ առ բերանով սքարփէ գետոյն . և համալսարան երևելի, հիմնել ՚ի 1559 ՚ի ք փիլիապոսէ սպանիաց" արքոյէ . և այլ գորոց մի երևելի . և 7 ժողվոպետկն եկեղեցիս . և բշմ մենաս": ՚ի 1667 առաւ ՚ի դաղղիացւոց . յորոց ՚ի 1710 առին դաշնակիցք հոլանտացւոց . այլ ՚ի 1712 անդրէն տիւրեցին նմ գաղցիացիք :

Բամպրէյ . որ և Քամբէտում . և Քամբէտիք : Քղք մեծ և ամուր առ շելտա գետով . յոշագոյն արքենպսանիստ, որոյ արքենպսն անուներ իշխան հոռվմէական արքուն, և կոմս քամպեայ . որ և էր իշխան սցոր քղքի և շրջակայ վիճակի նր . յորում գտանին իբրև 800 ժողվապետութիք . այլ այժմ փոխեցաւ ՚ի պարզ եղանական . միանդամայն և բարձան յեւկուն նր ամ քղքական իշխանութիք : Հռչակաւոր է բենեղին սորին քղքի պարզ և գունաւոր . որ և յանուն քղքին ռամկօրէն կոչի . Բամպրայա, կմ Քամպրի :

Քղք 'ի 1677 ամաց անտի է ը տրութ գաղղիացւոց: Ըստ ժամանեայ, կմ պարզապէս Ըստ: Կլիստոր բերդաքղք կոմուլեն քամապրեայ. յորոյ վր յառաջն իշխէր արքեպան քամապրեայ: Զառաջինն հզօր էր Քղքս այս, այլ յետոյ քանդեցին ղամրուին նր: 'ի 1559 'ի Քղքի աստ հաստատեցաւ խաղաղութիւն 'ի մեջ դաղղիացւոց, և սպանիացւոց:

Քառութ. 'ի հն՝ Դակեալ Տօրինեցաց: Քղք փոքրիկ 'ի գլուխ բարձր լերին. որ և է գլիստոր աեզի փաք րիկ դւորի. յորում են 4 փոքրիկ քղքք կմ աւանք. 47 գեօղք: Այս քղքը յոջագոյն յաւետ ծաղկել էր և բարգաւաճ. այլ այժմ կարի անչքացեալ, սակա յաճախ հրկիզուեց:

Կըալէլին. որ և կըալէլին ին: Է քաղաք փոքրիկ, և ամրոց հզօր մերձ 'ի ծովն առ այս գետավ. որ բշմ քանդմունս կրեաց 'ի պաղմաց, և 'ի վերջ՝ 'ի հրկի զութել:

Պուրպարի, կմ Պըստպօք: Քղք փոքր առ քոլմէ գետավ. որ բշմ պաղմունս կրեաց և բշմ անդամ 'հրդե հակեզ եղե. նորին աղադաւ անշուք է և աւերակ: Պէրծի- հանդերձ յարադրութ' Սէն Վան. ը գերմ' Վէյնոպէրին: Քղք անշուք, այլ ամուր. որ ունի երկու ամրոց. և է աթոռ փոխանորդի կոմսի:

Տանգէգէն. ը գերմ' Տանգէրին: Է ծովեզերեայ քղք, և գլիստոր աեզի մասնաւոր վիճակի կմ դւորի. բարէլին և բազմավաճառ. կալել զսկիզբն յեկեղեցւոյ միոյ զոր ասեն շինել սեյն ելոսիոսի, (որ եղե առաջին քարոզիչ աւետարանին քո՞ի 'ի բեղդեայ) 'ի վր աւազակոյտ բլրոյ. յորմէ և քղքն 'ի բարբառ բեղդիացւոց կոչեցաւ Տանգէրի. յո՞ւ եկեղեցի 'ի վր աւազոյ. զի անունդ Քիրի առ նո՞նշանակէ եկեղեցի. իսկ Տանէն, բլուրք, կմ կոյորք աւազոյ: Ապա առ նովին եկեղեցեաւ շինեցան տաւնիք. որ առ սակաւ սակաւ ձեւացուցին քղք փոքրիկ. զոր 'ի ժ գարուն բարդովինոս իշխանն ֆիանտրայի պատեաց պարստօք. որ և ունելով որատուականն նւհնդիոտ, և առնելով առետրութիս, 'ի սուզ ժմկի այնպէս զօրացաւ, մինչև հանել և նաւս պաղմի: Այս քղք բշմ պաղմունս կրեաց, և 'ի բշմ ձեռու էանց. զոր 'ի 1646 աւին գաղղիացիք, և 'ի 1658 ետուն անդզիացւոց, սակա օդնելոյ նց 'ի պաղմի, որ ըդէմ սպանիացւոց: Ապա 'ի 1662 ը կարոլոս արքայի անդզիոյ վաճառեաց ըզ քղքս հանդերձ շրջակայ վիճակաւ իւրով գաղղիացւոց 5 միլիոն գաղղիական լիբէի, որ աւանէ 454545 վէ.

վէնետ" ոսկի . և ժկ լուդովիկոս ամրացոյց զքշքն , և զնւհնդիստ նր , կառուցել առ նովաւ ամրոցս , և ամբարտակս հաստատունս յամրուի նւհնպստին . և այնուհետեւ եղե մի 'ի գլխաւոր վաճառատեղեաց եւրոպիոյ : Այլ տեսել անգղիացւոց՝ եթէ քղքս այս ինաս մեծ բերէ նաւարկուեն , և վճռկանուեն իւրեանց , 'ի 1713 'ի գաշնադրուեն ուդրէքայ բռնադաւեցին զքաղղիացիս՝ խնուլ զնւհնդիստն , և քանդել զամ ամրուիս նր . զոր ը մասին արարին , բայց ոչ ը բոլորին . ող պահանջէին անգղիացիք . և թէպէտ յետոյ բղմանդամ ստիպեցին զնս անգղիացիք առայն , այլ նք ոչ առին յանձն : Ուստի և այժմէ այն նւհնդիստ պատուական . և միշտ լի են 'ի նոր նակ :

Թէպէտ ոչ ող յառաջն :

Մարդի: Գեօղ ծովեղերեայ Տ մզոնաւ հեռի 'ի տունգերգենայ յարեմանեան կողմն . յնջագոյն ուներ ամրոց հզօր իւր համանուն՝ Յ մզոնաւ հեռի 'ի նմէ . որ 'ի 1665 'ի հիմանց քսնդեցաւ : Անուանի է այս տեղի սակո մեծի խրամայ՝ զոր երաց առ նովաւ լուդովիկոս ժիկ . որոյ երկայնուեն է 3384 ձողաչափ , յ աւելի ք Յ մզոն և կէս . իսկ լայնուեն՝ 25 մինչև 30 . որ զինի հարուստ մի երկայնութեն , բաժանէր յերկուս առաջս . ունելով աստի և անտի թումբա հաստատունս . յորոց մին՝ մեծ էր , ը որ կարէին անցանել և նաւք մեծամեծք . իսկ միւսն՝ փոքր վո փոքրիկ նաւուց և եթ : Այլ կտրի անհանոյ էեն անգղիացւոց . յայն սակս 'ի 1717 'ի գաշնադրուեն անդ հայեսայ՝ բռնադաաեցան գաղղիացիք եղծանել զմեծ առաջսն . և զփոքրն և ևս անձկացուցանել . և սահմանեցաւ՝ զի 'ի շրջակայս տունգերգենայ , և մարտիկայ , 6 մլոնաւ չտի մի ևս այնպիսի ինչ գործ ու բացցեն :

Ֆիւնդրա Հրանդրայի :

Այս մասն ձդի 'ի հիւսիսակողմն առ երի զելանատիոյ . որ առ համեմատութ երկուց նախաստորագրեալ մասանց՝ փոքր է յոյժ . և սակաւ քղքսունի . վո զի զերենելի մասն երկրին՝ բազմապատիկ լինք , և ձահինք գրաւել են . վոյ և օդ նր չե այնչափ ինչ լաւ սակս խոնաւուեն : Որ 'ի 1645 'ի գաշնադրուեն մունտէրայ՝ տուաւ յարքայէն սպանիոյ հորկապետուեն հոլանդացւոց . որք 'ի 1715 հասուա-

տեցան՝ ի ժառանգութեանը նը՝ ի կայսերէն՝ զօրութ դաշ-
նագրութեանը ինչ: Գլխաւոր տեղիք նը են: Ալ-
Սլուխ. հանդերձ յարադրութեանը նը՝ ի Վլանդիան. լու գաղն
Էւլեւ-լ: Եւ քղք ամուլը կառուցել առ ծոցով հիւ-
սիսային ծովու որ կոչի Զաւին. ուրունի նւ Հնդկիստ: այլ
այնպէս լցել է աւաղով, զի փոքրիկ նաւք և եթ
կարեն մոտանել 'ի նմ: Ըրջապատ քղքին թէպէս ու-
ղարձակ է, այլ բնակիչք նը և չինուածք սակաւ-
են, որք 'ի մի կողմն նը և եթ կան հաւաքել. իսկ
'ի մասցեալն ուարտէզք են, և ամայի տեղիք, ուր
թափիչք կտաւո սպիտակացուցանեն: Օդ նը յոռի
է. վո զի դրեթէ բոլոր քղլոն հիմնել կայ 'ի Խահիճա,
և յաղտաղացուկս. և 'ի Ժմիկ մակընթացուե՛ ջուր
ծովու ծածկէ զշրջակայ վայրս նը, մնադ յարեւելեան
կողմն. ուստի և դժուարին և դրեթէ անհնարին է
յամ կողմանց պաշարել զիս: Բնակիչք նը իբր 'ի
բարձր պարապին 'ի նաւարկուիս, և 'ի ձկնորսուի:
Հարթէնպարէ. յուջագոյն Բոդէնպարէ: Քղք փոքր առ-
դեռակաւ՝ որ մատանէ 'ի զուին ծոցն. այս քղք յու-
ռալն ամուլը էր. այլ 'ի 1701 քանդեցին զմում ամրութեան
նը. ուստի այժմէ տեղի անելուն:
Հուլիս, կմ Հուլիսն: Քղք փոքրիկ, որ ունի իբրեւ
400 տունս, այլ բարեշն, և սոմրոց հզօր յաղտաղ-
տուկ վայրի կառուցել. բնակիչք նը լու մեծի մասին
ուղղափառ են, և գլխաւոր վաճառք նը են ցորեան,
և այլ արմտիք:
Աշուն: Քղք փոքրիկ ամրապարիստ ՚ի կղզի ինչ առ-
նելուցաւ միով, որ 'ի քղքէ սոսոի ունի զանուն:
իբրեւ 160 տունք են 'ի նմ:
Փիւնպապէլիս. ռամկ". Փիւնիւնէ: Քղք փոքրիկ,
այլ սամուլը. յորում են տունիք իբրեւ 70 և եթ. առ-
նու զանուն իւր 'ի ը փիլիպպոսէ արքայէ, որ եղեւ
հիմնադիր նը:
Գրադանտ. կմ Գրադանտ: Խղզի՝ որ յուջագոյն մեծ էր.
այլ դրեթէ կիսով չափ ծածկեցաւ 'ի ծովի. և թէ-
պէտ այժմ պաշտպանել է հողապատ թմբուլ, սո-
կայն տակաւին ոչ է զերծ 'ի վաանդէ, մնադ յորժամ
շնչն հիւսիսային արևելեան հողմունք. այլ մացել
տեղիք նը՝ ուր ոչ ժամանեն ջուրք ծովու, բերեն
ցորեան առատ: Յայս կղզի եկին բնակեցան բնմք
'ի գաղղիացի կալվինականաց. և բղմք ևս լուտերա-
կանք սալիսպուրկացիք: Ջեք 'ի նմ քղք, այլ միայն
գեղք ինչ:

"Ա, ահանգ դ՝ Հոննօնիա. և գերմ" Հէնսէկաւ. և գաղ" Հէնօ :

Այս մէջ շէլտա և մօստ գետոց . 'ի հիւսիսոյ՝ ու նի իւր տահման զֆիանտրա առանձնակ . յարելից՝ զպրապանդէ, զնամուր, և զեղսութն լինեայ . 'ի հարաւոյ՝ զշամիայնը, և զֆիանտրա : Տարածութն իր 'ի հարաւոյ ը հիւսիս՝ է իրրե 12 մզրն . և յարելից յարեմուտու 13 կմ⁹ 14: Գլխաւոր գետք նր են Շէլտա, և Տէնտէր : Օդն բարի է և բարեխառն, և երկիրն արդասաւոր : Ունի պարարտարուս, և արջառու և ոչխարս, և ասր ընտիր, և ածուխ հանքային, և երկաթ, և ընտիր մարմարիոնս, և այլ ևս քարինու պատուականնո, և պիտանիս : Եւ է բազմամարդ, զի տնի 24 քղք . և ը ոմանց 750 գետու . իսկ ը այլոց 614:

Յայս նհնդ բդմք ախրեցին . այլ յետոյ բաժանեցաւ յերկու մօսունս, գրեթէ հոււասարա . յորոց մի մասն էր ը որութք տանն տւադրիայ, և կոչիւր հաննծնիա առարիւյ, իսկ եկդն ը որութք գազզիացոց, և կոչիւր հաննծնիա գուցիւյ . իսկ այժմ ը բոլորին է 'ի ձեռս նց :

Հաննօնիա Ալւարիւյ :

Այս մասն հաննօնիոյ՝ որ ձգի ը հիւսիս, և մասին սահմանակից է պրապանդեայ, և ըստ մասին Փիանտրայի . գլխաւոր տեղիք նր են :

Մօն, որ և Պէտէն . ը լու" Մօնթէն հաննօնիէ, որ թարգմանի՝ Լերինք հաննօնիոյ : Է գլխաւոր մայրաքաղաք համօրէն հաննօնիոյ, դեղեցիկ, բարեշն, և հզօր . ունի տունս 4600, և ը ոմանց՝ 6 ժողովք գապետական եկեղեցիս, և բդմ մենասատնո, և գպրոցս երեկիս : Այս քղք բդմ պողմունս կրեաց, և 'ի բազմաց ձեռս էանց . այլ ապա տունաւ տանն աւադրիոյ :

Հաւ, կմ Հաւլէ : Քղք փոքր առ սեննէ գետով : Դմոյր եկեղեցւով պյոր քղքի՝ է հրաշագործ պատ Օ 5 կեր

կեր տծամօրին, ուր յանձնախն ուխտառորք 'ի շրջա-
կայ տեղեաց : 'Ի 1404 իշխանն պուրկօյնայ, կամ
բուրդունտիոյ՝ փիլիպոս' կոչեցել յանդուգն, մե-
ռաւ 'ի հին դղեկի այսր քղքի :

ԱՅ, կմ ԱՅ ԱՅ : Քաղաք փոքր, այլ ամուր, առ
տէնտէր գետով, որ ունի դործարանս ընտիր կը-
տաւոյ :

Ենիկին . որ և ԱՅ Գիտ, կմ ԱՅ Գիտուում : Քղք փոքր
և հին . կուսակալուն յորմէ տունն որուրութեան
կալաւ զանուն պատուոյ :

Սէն ծիսէն : Ե քղք փոքր առ հայն գետով :
Լայն, կմ Լայն : Քղք փոքր : Լեսոխինէ, կմ Լեսոխ-
ին : Քղք փոքր առ տէնտէր գետով, ուր դործեն
բշմ վշեղէն պատուական կտաւու :

Հանհօնիտ Պատշշիոյ :

Այս մասն հանհօնիոյ՝ ձգի 'ի հարաւակողմն տատր-
րիական մասին . և դլխաւոր տեղեք նր են :
Վալանսի . 'ի հն՝ Վալանսիունէ, Քղք և բերդ զօրա-
ւոր՝ այլ շինուածք նր անկարդ և անկանոն . ը մե-
ծի մասին ամրացուցել 'ի վուպան իշխանէն . կառուց-
եալ առ շելտա գետով, որ յերկուս բաժանէ զնա,
որոյ մի մասն՝ որ է յաջմէ գետոյն, անկանի 'ի գա-
ւառին քամպը էայ, իսկ միւս մասն՝ որ է 'ի ձախմէ,
'ի վեճակին առասայ : Բնակէիցն իբր 25 հզր . տունք
նր իբր 'ի բշմն առ հորկ քարաշէն են և աղքերա-
ւոր, փողոցքն նեղ և շրջապայտ : Ունէր քանի մի
եկեղեցիս, և մենաստանս . և երկու գործարանս
ասուեղէն գործուածոց և վշեղէն կտաւոց : 'Ի մեծ
հրապարակ անդ նր՝ կանդնել կայ սպիտակ մարմա-
րիոնեայ սիւն 'ի պատիւ ժդ լուդովիկիոսի դաղղեաց-
ւոց արքայի . որ 'ի 1677 էառ զայս քղք 'ի սպա-
նիացւոց . 'ի հն՝ թերք գաղղեացւոց ունէին 'ի սմբ-
պաշատ . շնուրի քղքիս կարծի լեալ 'ի ոկիզն ե
դարուն :

Մողիւծ, որ և Մուլպագիում : Ամրոց առ սամպրէ
գետով . յորում են երկու եկեղեցիք, և քանի մի
մենաստանք : Զայս տեղի քաջ ամրացոյց լուդովի-
կոս ժդ, յորժամ տիրեաց նմ :

Մարիէնդուրի : Քղք փոքրիկ, առ Եօպլան ձորակաւ .
զոր 'ի 1547 շնեաց մարիամ աւսդրիացի քոյր ե կա-
րուցուի . զոր իբրև էառ ժդ լուդովիկոս 'ի 1675, ետ
քան:

Քանդել զամբուխս նր . ապա 'ի 1681 պատեաց զնա
արարապօք :

Լանգընի . լ գերմ " Լանգընայս : Ամրոց փոքրիկ .
այլ ամուր առ սամպրէ գետով . զօր 'ի 1712 պա-
շարեաց եւգենիոս սպարապէտ զօրաց աւսդրիաց-
ւոց , այլ ոչ կարաց առնուլ :

Աղջանէ : Քղք փոքր և ամրոց առ հէսփրէս վետով .
որ յոջին ժամս ունէր իւր սեփական իշխան . որ և
էանց 'ի ձեռա բշմ իշխանաց , ապա 'ի 1706 տուաւ-
տանն օռլէանայ :

Աահանդ դ . Աամուր . կմ Աամէն :

Այս մէջ եղասուն լիեկեայ , պրապանդեայ . յա-
րեմուից՝ ունի իւր սահմանակից և զհաննօնիա :
Տարածուին նր յարեմուից յարելս՝ է իւրե 6 և կես
մզն . իսկ 'ի հեւսիոյ ը հարսու՝ 6 և եթ : Գլխա-
ւոր գետք նր են Մոռա , և Սամպէէ : Երկիր նր լեռ-
նային է և անտառալից . ունի բովս պղնձոյ , եր-
կաթոյ , և կասլարի . այլ և ածուխս հանքային , և
ընտիր մարմարիոնս , և այլ քարինս պիտանիս 'ի
շնուռած : Իսկ գաշտսյին տեղիք նր՝ բերեն զամ
ազգս արմատեաց : Եւ համօրէն նահանգն , առեւլ
և զմասն գաղցիացւոց , ունի 5 քղքս , և 158 գեօվս .
որ և 'ի ժ գարուն էր մասն կումունց լումեայ և ար-
նաւոյ . ուստի և կոչէր Աղքարա , կմ կոնսէի լու-
մայ , և արնաւոյ : Առաջին մասն՝ ձգի ը մէջ մօսա
և սամպրէ գետոց . իսկ երկդն՝ 'ի սամպրէ գետոյն
ձգեալ տարանի մինչեւ յօյնկոյս կեմպլուրայ , առ
երկայնուք օրնաւ գետոյն : Այլ յետոյ անկաւ ը
տերուք սեփական իշխանի , և եղե մատնաւոր կու-
սակալուն . տպա բաժանեցաւ յերկու մասունս ան-
հաւասարս . յորոց մեծագոյն մասն անկաւ ը տրուք
տանն աւսդրիոյ , իսկ փոքրագոյնն՝ ը իշխանութք
գաղլիացւոց . զորոց զգլիսաւոր տեղիս յայսմ վայրի
նշանակեցուք :

Այսուը Աշխարհիոյ :

Այս մասն ձգի ը հիւսիս, և յարկելեան կողմն .
որոյ գլխաւոր տեղիք են :
Նամուր, կմ "Նամն . այլ և Նամուրում, կմ "Նամուր
դում . 'ի հն" Նամն : Է գլխաւոր մայրաքղթ համա-
րէն նհնգին՝ 'ի հովոի, ը մէջ երկուց լերանց առ-
մօսա գետով . ուր և սամազրէ վատակ խառնի 'ի նի՞ .
ող և Վէտէրին անուն փոքրիկ վատակն, որիք և սա-
տեն զքղքն շուրջանակի : Այս քղք գեղեցիկ է և
բարեշէն . ունի երիս ամրոցո, և էր աթոռ կուսա-
կալ իշխանին, և գլխաւոր գիւնանի նահանգին, և
ենպսանիստ . որ և անգրէն հաստատեցաւ : Բաց 'ի
մայր եկեղեցւոյն՝ որ է նունիրեալ որյն ալբինոսի .
էին 'ի նմ այլ ևս երկու կանոնիկոսական եկեղ" . Ա-
յս ժղչդպտկնք . և 13 մենաս" : Յայս քղք գործեն
բղմ դանակս, զմելինս, մկրատս, թուրս, հրա-
ցանս, ոյն է՛ Թիւֆէնկ . և ատրճանակս, որ է
փիշտով . և այլ սկսալէս երկաթի գործիս . որ և
բազմապատիկ պտղմունս կրեաց, և 'ի բղմաց ձեռու
էանց . այլ յետոյ անկաւ ը իշխանութ տանն աւոդ-
րիոյ :

Չարլէրէ . որ և Քարօւը է միում : Քղք առ սամազրէ
գետով . զոր բղմ անգամ առին դաղղեացիք 'ի սպա-
նիացւոց, և հուսկյետոյ 'ի 1741 քանդել զտմամ-
րութիս նր . ետուն աւսդրիացւոց :

Պաւնչինծ, կմ Պաշիննս, և Պաշիսիատում : Քաղաք
փոքր և հին, մերձ 'ի մօսա գետն . որ 'ի նախնութին
էր ամրոց հզօր, այլ 'ի բազմապատիկ ալթղմաց քան-
գեցան ամ ամրութիք նր . և քղքն գլխովին անշքա-
ցաւ և աւերեցաւ :

Այսուը Պաղցիոյ :

Այս մասն Նամուրայ՝ ձգի ը հարաւ . որ փոքր է
յոյժ, և երկու ևեթ բնակետլ տեղիս ունի .
զոր յայսմ վայրի ստորագրեսցուք :

Քարլսպէրէ . և գաղզ Շառլզն : Է ամրոց փոքրիկ
'ի վը սրածայր ժայռի առ մօսա գետով . որ ունի
զանուն 'ի ե կարսլուտէ հիմնագրէ նորին :

Ժիւկ սէնթ իւնք : Աւան նոր և գեղեցիկ առ ստորո-
տով :

տով նախայիշատակեալ ժայռի . որ և ունի յիւր
պատսպարանն երկու ամբոցս . ց' զվերոդրել Քարը
ունի և զամբոցն անունեալ գաղղիաէրէն Ժիկէ Նօթք
դամ , որ է հանդէոդ նր յայնկոյս մօսէլլայ դնուոյն :

**Կահանդ Ե . | ուքսէմպուրկ . կմ | ու
չէմպուրկ . ը գերմ' | իցէմպուրկ :**

Յարեւելից՝ ունի իւր սահման զկայսրընարութիւն
դրէվէրիս . յարեմտից՝ զշամիայնը գաղղեաց-
ւոց . 'ի հարաւոյ՝ զքուէնա . իսկ 'ի հիւսիսոյ՝ զենպու-
թին լիէկեայ և զլիմիպուրկ : Տարածուն նր 'ի հա-
րաւոյ ը հիւսիս՝ է 20 մղոն . նոյնչափ և յարեւելլդ
յարեմտւոտ : Բջմ գետս ունի . յորոց գլխաւորքն
են Մօստ , որ քերէ առ սահմանօք նր յարեմտից
կուսէ . և Մօսէւլս , որ հատանէ զարեւելետն մասն
ինչ այսր նէնդի : Երկիր նր թէպէտ լեռնային է և
աւագուտ , մննդ 'ի հարաւային կողմանս , սակայն
տակաւին բերէ զշափաւոր իմն արմտիս , և ունի ըն-
տիր ընտիր անասունս , մննդ ոչխարս , որոց միսն
համեղ է յոյժ . բերէ և գինի պատուական , մննդ
առ մօսէլլա գետով . ունի և վայրի անասունս , և
մեաաղը՝ մննդ երկաթոյ , և երկաթեղէնս . որ և է
գլխաւոր փարթամուն նր :

Այս նէնդ բաց 'ի գլխաւոր մայրաքղքէ իւրմէ , ու
նի 23 փոքրիկ քղքս , և բշմ աւանս . և 1170 գեոպա .
որ և ունէր իւր սեփական իշխանս . իսկ յետոյ էանց
ը տրութ տանն աւսդրիս . բաց 'ի փոքրիկ մասնէ՝
որ 'ի 1659 'ի բիրենեան գաշնադրութ առնաւ գաղ-
ղիացւոց : Ուստի և բաժանէր յերկու անհաւասար
մասունս . յորոց մեծագոյնն եր ը տրութի տանն
աւսդրիս , իսկ միւսն գաղղիացւոց որք սյժմ տի-
րեն նմ համօրէն : Ումանք յագրաց յերիս մասունս
բաժանէին զայս նէնդ՝ ը երից լեղուաց . որք են
'ի նմա . ց' 'ի գերմանանտկան , 'ի վալլնական , և 'ի
գաղղիական . իսկ այժմ 'ի մի նէնդ ամփոփեցին զնա
գաղղիացիք . սուկայն մեք ը առաջնոյ բաժանման
նշանակացուք յայտմ վայրի զգլխաւոր տեղիս նր :

**Պալեաւոր դեղիբ Աշտրինիան
լուսուն մայուսը իւայ :**

Ի սուսէմպուրի, կմ Լուսէմպուրի . 'ի հն' Լուսէլիպուրի . և Աշտրինիանի հօքունի : Եւ գլխաւոր մայրաքաղաք համօրէն նահանգին , մեծ՝ գեղեցիկ՝ և ամուր՝ առելզ . կմ աշլիլ գետով . բաժանի 'ի վերին և 'ի ստորին : Վերինն՝ որ կոչի հին քղթ , է վեցանիկիւնի , ըստ մասին է 'ի դիւրի , և ըստ մասին 'ի վր ժայռից . որ գրեթէ անմատչելի է . շնել յամին 1000 : իսկ ստորինն՝ կմ նորն՝ է 'ի տափարակ վայրի : Աստեր գլխաւոր դիւնանն համօրէն նհնդին , և աթոռ կուսակալ իշխանին . մի միայն ժղվդպտիկն եկեղեցի ունի , յոջադայն և քանի մի մենաս' . յոլու երեւելի էր տրբայանիստ մենաս" ըենեդիկտեանց Մանուքէր անուննել : Զայս քղթ երիցս առին դազզիացիք . և 'ի 1684 ժդ լուդովիկոս և ևս հաստատեաց և ամրացոյց , որով եղեւ մի 'ի հզօրագոյն ամրոցացն ֆիանտ բայի : Ապա 'ի յուդրէքեան դաշնադրութե տունաւաւադրիացւոց :

Աշտրին . 'ի հն' Օրբլունում , և կմ Օրբլանում , և Աշտրինում : Եւ քղթ փոքրիկ 'ի բարձր վայրի . որ ունի և դղեակ 'ի բարձրագոյն տեղւոջ . յոջագոյն յաւետ բարգաւաճ էր ամուր և մարդաշատ . այլ այժմ ոչ ևս նոյնպս . զի 'ի 1671 քանդեցին զամրութիս նր :

Պատրօյնէ . որ և Պատրօնագուած : Եւ քղթ 'ի դաշտավայրի , որ թէպէտ մեծապէս անկել է 'ի նախնի վայելցութէ իւրմէ , սակայն տակաւին զինի լուքսէմպուրկայ մեծ է և բարեցին , ք զայլ ամ քղթս սորին նհնդի :

Մարտէ , կմ Մարտ : Եւ քղթ առ մարսեթթէ լուտակաւ . և գլխաւոր տեղի ֆալեննէ , կմ ֆալենէ անունանել վեճակին . ուր 'ի նախնութեն բնակեր ժղվդինչ , զորս յօւլիոս կայսրն անուննէ Փօհնողին , կմ Փէմացին : 'ի 1236 առ հորկ հրդեհակէլ եղեւ . այլ յետոյ վերսաին շնեցաւ :

Էդմինիստրի , կմ Էդմինիստրի . 'ի հն' Աշնուկըաննա : Եւ քղթ փոքրիկ առ սուրէ գետով . յորում գոյր հոյակապ արբայանիստ մենաստանն բենեդիկտեանց որ ունէր բէմ կալուածս ոչ աստ միայն , այլ և 'ի վէսդ ֆալիա :

Վլանդին . ը գաղ՝ Վլենու : Քղք փռքրիկ առ ովք-
րէն գետով , յամ կողմանց շուրջ պատել՝ ի լեռանց և
ինէն , կմ Աշուն : Գեօղ առ մօսէլլա գետով , յոտս
լերին , ուր սարս կո՞սուրո վտակ խառնի 'ի մօսէլ-
լսա : Ե 'ի նմ երեւելի մահարձան քառակուսի , 74
տոնաշափ բարձրութեր , յորոյ վր փորագրեալ կան
պէսպա ուրուական պատկեզք . որ և է գերեզման
հեթանոսաց , շինել (ուկ ցուցանեն գրուածքն որ 'ի
նմ ,) յերկուց եղբարց սեկունդինոսք անուանելոց ,
սակա ծնողաց իւրեանց . որ և ժունի կառուցեալ
յաւուրս դիսկղետիանոսի , և մեծին կոստանդիա-
նոսի :

Գալիանոր տեղեւ Պաղլիահան լուժումպուրիայ:

Թահուլիւն : որ և Տիրէն հօքէն . 'ի հն' Աշտարակ Աւո-
րունի : Քղք փռքրիկ , այլ ամոււր առ մօսէլ-
լսա գետով . յորոյ վր ունի քարաշէն կամուրջ մե-
ծաշէն . բնակիչք նր գերմանացիք են . զոր երկիցս
առին գաղղեացիք . ց' 'ի 1558 և 'ի 1643. և այնու-
հետեւ եկաց մնաց ը արուբ նց :

Տամլիւն : Քղք փռքրիկ յաղաղաղառուկ վայրի . զոր
ի 1528 ամրացոյց կարուս և . զոր և երկիցս առին
գաղղեացիք . և 'ի 1673 լուդովիկոս ժդ ետ քան-
գել զամրուիս նր :

Մանթեսի : Քղք փռքրիկ այլ ամոււր առ շերս դե-
ստով , որ բաժանի 'ի վերին , և 'ի սատրին . զոր 'ի
1657 առին գաղղեացիք :

Հարինեան : Քղք փռքրիկ , և դլխաւոր տեղի մաս-
նաւոր իմն իշխանուե , առ շերս գետով . որ յառա-
ջագոյն կոչէր Խաչք . Եբուռուս , կմ Եբուռուս . այլ իր-
ըն ժդ լուդովիկոս ետ զայն 'ի պարգև կոմսին առեւ-
սիրնի , կմ սօխսոնայ , 'ի սավոյեան տանէ , անուա-
նեցաւ Հարինեան 'ի տանէ անետի կոմսին :

Պրէնիւլօն : որ և Պրէնիւլօն : Գլխաւոր քղք մասնա-
ւոր իշխանուե , կառուցեալ 'ի գլուխ ժայռի , առ
սէմիս գետով . ունի և ամրոց 'ի գագաթ բարձրա-
գոյն ժայռի :

Սէր լունի : Քղքաբերդ հզօր , առ սէր գետով . զոր
'ի 1680 սկսաւ շինել լուդովիկոս ժդ . և կատարե-
ցաւ զկնի 4. 5 ամաց . ուստի և 'ի նմէ կալաւ զա-
նուն : Փողոցք նր կանոնաւոր են , և վայելուց . և
ամրոցն հզօր վեցանկիւնի : Անդ է գընաւոր ատեան
գաղղիական մասին :

Կահանգ է . | Հմալուրկ :

Այս նհնդ է ը մեջ եղառուեն լիեկեայ, և դքսութեն իլեբայ . և ը մասին՝ սահմանակից լուքսէմպուրկայ . կոչի և Երիեր անդրանօսէան . բայց այս անուն յետայ սեփականեցաւ այնում մասին նր, որ էր ը իշխանութե հոլանտացւոց : Գլխաւոր գետ նր է Սաս գետն . յոր 'ի սմիննհնդի խառնին երեք փոքրիկ վտակք . ն' Վեղա . Պէտէն, և Ժէւլէն : Երկիր նր քաջ մշակեալ է, ուստի և արգաւանդ և բարեւբեր . բերէ արմախս աւատ, ունի և պարարտարօտո, և անասունս ընտիրս՝ ընտանիս և վայրենիս, և բավա երկաթոյ, որ կարի շահարեր է նմ . յորմէ դործեն բզմ երկաթի գործիս : Վեց քղքա ունի . և 123 գեօղս : Եւ բաժանէր յերիս մասունս . յորոց մի մասն էր ը տրութ տանն աւսդրիոյ, եկիդն հոլանտացւոց, իսկ երդն պարփակիւր 'ի շրջանակին վէսդժալիոյ գերմանացւոց ոկետութ . որ ունէր սեփական կոմս ը պաշտպանութ բրուսսիացւոց թղթին, որում ամի ամի հարկս հարկաներ Յօհան դալէս կմ ուղղի . այլ այժմ ը բոլորին է ը տրութ գաղղիացւոց :

Վալխաւոր պեղիւ Ալսոդրեական մասին :

Էմպուրի : Գլխաւոր քղք համօրէն նհնդին, կառուցել 'ի վր լերին, առ որով ընթանայ վէզու գետն . բուն քղքն փոքր է, այլ առ ստորոտով լերին ունի արունարձան . որ մեծ է, և առաւել բազմամարդ ք զբուն քղքն : Աստ էր ամոռ աւսդրիացի կուսակալ իշխանին :

Հերձէ : Փոքրիկ վիճակ, և մասնաւոր իշխանութիւն, որ ունի իւր համանուն աւան փոքրիկ : Բաց 'ի սցէ շիք այլ ևս քղք 'ի սմին մասին լիմպուրկայ, այլ միայն գեօղք և աւանք անհշանք :

Պաշտամոր պեղետ Հոլանդացւոյ ճանին :

Այս մասն զքսութեն լիմպուրկայ՝ էանց ը որութէ հսրկպետութեն հոլանդացւոց՝ ի 1648. ՚ի ձեռն գանադրութեն մինսդերոյ. որ առ համեմատութք այլոց մասանց պրապանդեայ եղելոց յայսկոյս մօսոյր, սովորաբար կոչի Երիեր յայնիոյն ճօսայի. ը հոլանտ" հեր լաւագ չան ուներմա, որ և պարագրե ըշ. մասն ինչ վալկենապուրկայ, տալեմայ, և հերթօնկերատայ վիճակաց. որոց գլխաւոր տեղիք են հետա-

գայքդ:

Վալկենապուրկի, կմ Վալիենպերի. ՚ի հն՝ Բագեհո լետոն: Քշք փոքր, որ ունի առւնս իբրև 110 ևելժ. յառաջադոյն եր սա քղք տմաւր, ուներ և տմրոց հզօր ՚ի գլուխ լերին, այլ ՚ի ժմկս վերջին ուղղմաց առ հորկ քանդեցան:

Վիկ, որ և Վիկու: Քղք փոքրիկ, բայց ամուր, առ մօսա գետով. ը մէջ ուահմանացն լիմպուրկայ և լիեկեայ, հանգելու մասթրիք տմրակառոյց քղքին. ը որում հաղորդի կամրջաւ, և է իբրև մասն նր, Տալիք, կմ Տօլէւն, և Կրասնապաւ: Գլխաւոր քղք համանուն փոքրիկ վիճակի. ամրոց նր գրեթե կի սով ցափի քանդեցաւ ՚ի գաղղիացւոց՝ ի 1672:

Կուլին. Մերիենապէ: Են գեղզք մեծամեծք, կմ աւանք, ը որովք են այլ ևս քանի մի գեղզք մատունք՝ ՚ի հերթօնկերատ վիճակի:

Պաշտամոր պեղի ճանին Վաւրմանիոյ :

Իմպուրէ, որ առ ՚ի զնանուն նախապրել լիմպուրկայ՝ կոչի Հոհեն լիմպուրէ: Է գղեակ ՚ի գլուխ բարձր լերին առ լէննէ գետով, և առ ոտս նր աւան փոքր. որ էր գլխաւոր աեղի այսր փոքրիկ կոմսութեն մարդայ, սահմանակից վէսդֆալիոյ. երկայնութիւն նր 5 ժամուց առ նսուզարհ. իսկ լայնութիւն՝ իբր 4 ժամուց. և ունի գեղզք 6. որոց բնակիչք դրեթէ առ հորկ կալվինաւ կան են:

Աշհանդ է . Վելտորիա . 'ի հն' .
Վելլու :

Աշհանգ ըարձակ , որ ձգի մինչև ցծոցն հարաւային Զուգերդէ կոչեցել . 'ի հարաւոյ՝ ունի իւր սահման զվորապանդէ , յորմէ բաժանի 'ի մեռն մօսա գետոյն . յարեւելից զեղսուին մունսթերայ , և զուլեվէս . յարեւմուից՝ զնոլանտա առանձնակի , և զուդրէք . իսկ 'ի հիւսիսոյ՝ զծոցն հարաւային . և ը մասին զովեր-իսսէլ : Ըւ բաժանի 'ի վերին՝ կմ հարաւային , և 'ի ստորին՝ կմ հիւսիսոյին . Վերինն կմ հարաւայինն՝ որ փաքր է ք զհիւսիսոյինն , 'ի 1648 'ի դաշնադրուեն վեսդ ֆալիայ բաժանեցաւ 'ի ստորին մասնէ անտի . և առ Ֆմի մի եկաց մնաց ը տրութ սպանիացւոց . ապա 'ի 1713 'ի դաշնադրուեն ուդրէքոյ այս վերին մասն՝ յայլ յերիս մասունա բաժանեցաւ . զի կէս մի տոճաւ աւսդրիացւոց , և կէս մի բրուսսիացւոց թդրին , և մասն ինչ նաև հոլանտացւոց . իսկ ստորին՝ կմ հիւսիսոյին մասն՝ որ մնջ է ք զերեսին միանդամայն , եկաց մնաց ը տրութ հոլանտացւոց . որ և է մի յեւթն միացնալ նահանգաց անտի , որք հորկ անոնամք հոլանտա կոչին , զոր թողումք ստորագրել ստորե 'ի ճառս հոլանտայի . յայսմ վայրի զաւսդրիականն ե եթ , և զբրուսսիացւոցն , ը սրոց և զփոքրիկ մասն հոլանտացւոց սառագրեսցուք . որ այժմ համարէն անկան ը տրութ գաղղիացւոց :

Վելլու Ալադրիոյ :

Այս մասն ձգի 'ի հարաւակողմն , և ը մնջի մասին է տափարակ դաշտավայր . ազաղուն , և անիբեր . յայն սակս բնակիչք նը իրը 'ի բջմա պարապին յոստայնունկուն , և 'ի չուխուայագործութն . որովհայթհայթեն զդարման կենաց : Գլւսաւոր տեղի այսր մասին՝ է քշքդ :

Բոյեմնադ , կմ Բարենձնադ : Քշք ամուր առ բերանով բոյեր վտակին , ը որ մունիէ 'ի մօսա . ը ըարձակուեն մնջ է ք զամ քշքս քելտորիոյ , ոյլ բնուկիւն

կեչք նր ստկաւ են . յոշագոյն երկդ էր 'ի կարգի գլխաւոր քղքացն քելտրիոյ . յարեմակց' ունի զմօսա . և 'ի հարաւոյ զրօյէր վտակն , որք են պատապարանք նր . իսկ այլ երկու կողմանք նր , ամրացուցել են հողարլուր պատիշօք : Յոշագոյն եղաւնիսա էր , որոյ եղաւն էր ը արքիպսաւ մեքլինայ . այլ այժմ բարձել է եղաւարան նր : Եին 'ի քղքի աստ բղմ գեղեցիկ եկեղեցիք և մենաստանք , յորս երեւլի էր մայր եկեղեցին , մենաստան մի կարթուսեան կրօնաւորաց : 'Ն.ք' որք զվաճառս իւրեանց նաւակօք տանին ը մօսա գետն , աստ վճարեն զմնաքս :

Բաց ՚ի քղքէ աստի' չունէր տունն աւստրիոյ այլ ևս նշանաւոր տեղի 'ի սմին մասին , այլ միայն քանի մի գեօղս :

Վահագիտ Շարուասիացւոց :

Այս մասն քելտրիոյ՝ սահմանակից է մասին աւստրիոյ յարեւելից . որ 'ի դաշնադրուե անդ ուղը քայ' տուաւ մշանջենակս բրուսոիացւոց արքայի . բայց ը սովին պայմանաւ , զի ուղղափառք կացցեն մնացեն 'ինմին վիճակի և ազատուե , յորում էին ը որութ սպանիուցւոց : Գլխաւոր տեղիք են հետադայք :

Քնարիա . 'ի հն' Կէւէ : Ե քղք փոքրիկ , բայց ամուր , 'ի հախին վայրի , տռ նիկրս գետով . որ և էր աթոռ կուսակալ իշխաննն բրուսոիացւոց :

Սնարըն . Վատեննան : Են երկու փոքրիկ քղքք կիսաւերակք : Բաց 'ի քղքաց աստի , են 'ի սմին մասին այլ ևս քանի մի փոքրիկ կալուածք , որք չունին քղքս , այլ միայն քանի մի գեօղս աննշանս :

Գլխաւոր դեղէս Հոլանդացւոց :

Ասարակապետուն հոլանդացւոց ստացտւը մասն ինչ վերին քելտրիոյ 'ի 1715 'ի ձեռն դաշնադրուե ինչ , այլ ը պայմանաւ , զի ուղղափառ կրօնն ու եկեղեցիք և վանորայք ուղղափառուց 'անիշխապահեսցին . և ունիցին զնոյն ազատուե , ղոր յոշն ըւնէին : Գլխաւոր տեղի այսր մասին է քաղաք :

որ զնի :

Ալենց . կմ Վէնցա , և կմ Վէնտէլը . որ և Վէնցա :
Ե քղք ամուր առ մօսա գետով , այլ փոքր և ան-
շոք . որ ունի իբրեւ 8 կմ 900 տունու և եթ : Բնա-
կիչք նր լը մեծի մասին ուղղափառ են . ուստի և
դժխաւոր եկեղեցի քղքին՝ է 'ի ձեռունց . ունին անդ-
ե հ մենաստան՝ 2 արանց , և 3 կանանց . իսկ
մնացեալքն՝ են կալվինական . և սքամքն ուղղափառը
և կալվինականք՝ իբր 'ի բնմա քեռնակիբք են և նա-
ւալվարք և սայլորդք . որք 'ի նաւատկու և 'ի սայլո-
րարձել զվաճառս , որք գան յիւլիքայ , տանին 'ի
հոլանտա , կմ 'ի պրասլանդէ , ը մօսա գետն : Ասու
է դշխաւոր դիւնանն այսր մասին քէլտրիսյ . որոյ
ատենակալք բաց 'ի նախագահէն՝ առ հորկ ուղղա-
փառ են : 'ի 1627 յորժամ ը սպանիացւոց արութ-
եր այս մասն քէլտրիսյ , ինչդ կալան բանալ աստ-
խրամ ջրոյ , 'ի հունոսէ մինչեւ ցմօսա գետն , առ 'ի
եղծանել զվաճեկանուն հոլանտացւոց , այլ 'ը յո-
ջողեցաւ :

Բաց 'ի քղքէ աստի՛ունին հոլանտացիք 'ի սմին մասին
Երկու երեւելի ամրոցս . յորոց մին կոչի Սբ Գեորգէւ-
սր է 'ի Տէրլուք սնոււանել կղղին 'ի մեջ մօսա գե-
տոյն հանդէպ վէսլոյ . իսկ միւսն 'ի Սլելին կանքը
կղղին մօսա գետոյն : Ունին և երիս փոքրիկ քղքու ,
կմ աւանս , որք կոչին Սմանիքուն . Եւր ։ և Ապագա :

Կահանդ ը . Պրապանդէ .

Դ իբրեւ ը մէջ համօրէն ֆիանորսյի կմ բեղ-
ջ գիոյ . և ունի իւր սահման 'ի հարաւոյ՝ զհան-
նօնիս և զնամուր . յարեւմտից՝ զֆիանորա առանձ-
նակի և զզելսնոտա . յարեւելից՝ զեղուունն լիեկեաց
և զքելտրիս . իսկ 'ի հիւսիսոյ՝ զհուանտոս : Եր-
կայինուենր է իբրեւ 22 մղոն . իսկ լայնութին 20 :
Օդն բարի է , իսկ երկիրն պէսպէս . հիւսիսոյին
կողմանք նր իբր 'ի բնմա են աւազուտ դաշտա-
վայրք , որք բազմաշխատ և տարժանուուր մշտիութ-
բերէն հանար , վարսակ , այն է՝ իւլաֆ . մնրացու-
րէն , և վուշ բնիմ և պատոււտկան : իսկ 'ի հարա-
ւոյին կողմանու պարարտ է երկիրն և ըերբի . ուս-
տի և առատուն է անդ եմ արդառեաց :
Գլխաւոր գետ նր է Տէրլուք . վատկին որ յինքն ըն-
կուլու

կալեշ զոյլ ևս վտակս մանունս, պր զիւէն . զՏեւ . զԱնուն . և զՆեռն , փոխէ զանունն , և անունանի թաղն . և տպա գնայ խառնի 'ի շէլտա գետն , որ քերէ առ պրապանդեաւ յարեւմտից : Աւ պրուք սէլլ քղքաւ 'ի սիէննը վտակէն՝ է խրամ կմ ջրանց ք հատեալ մինչև ցվիլբէսլրօք գեօղն . ուր նոյն վտակ մտանէ 'ի ըրուպէլ վտակ , որ փոքր մի 'ի վայր խառնի 'ի շէլտու : Աւստի ը այն խրամ մարթէ 'ի պրուք սէլլ քղքէ նաւել մինչև ցծովն հիւսիսային : Այս խրամ սկզբնաւորեցաւ 'ի 1550. և աւարտեցաւ 'ի 1561. յոր տարի , թէ Տախեցաւ 181800. վէնէտ" ու կի : 'ի 1753 սկսան բանալ միւս ևս խրամ 'ի լուսնիոյ մինչև ցրուպէլ վտակ . որ հատանէ յերկուս հաւասար մասունս զամբարտակն՝ որ է ը մէջ լու վանիոյ և մեքլինոյ . որ և ամօք ինչ յուշ աւարտեցաւ : 'ի 1710 հորդեցին ձնողն քարայրատակ 'ի լու վանիոյ մինչև ցպրուքսէլլ . և միւս ևս սմին նման ձնողն սալցյատակ շինեցաւ 'ի 1726. որ 'ի լովանիոյ հանէ 'ի թիենէն և 'ի լիւէկի :

Այս նէնդ 'ի նախնուժն էր մասն միահեծան տրութեն ֆռանկաց կմ գաղղիսցւոց , զոր կաւալարէին մասնաւոր դուքսք : Ապա եղե մասն թէրութ ստորին լուէնայի , ը գերագոյն տրութ գերմանացւոց կոյսեր : Յետոյ զինի պէսպէս անցից 'էանց 'ի ձեռու ք փիլքպատի սպանի" արքայի . իսկ 'ի ժէ զարուն հոլանտացիք առին զհիւսիսային կողմն նը . և տրութեն նդ 'ի վր այնր մասին հարտատեցաւ 'ի դաշնուդրութեն վեսդ Փալիայ : Ապա կարոլոս ք որ յետոյ աբբարձաւ 'ի կայսերութ , կարոլոս զ անունանէլ , 'ի 1706 զկնի պտղմին ըումէլիսոյ էառ զայն մատն սորին նհնդի , որ կոչեցաւ Պրապոնդէ առողջիոյ : Վայ համօրէն սպրապանդէ այնուհետեւ բաժանէր յերկու հասունս . յորոց մին էր ը նրութ տանն աւսդրիոյ , և երկդն հոլանտացւոց . այժմ բովանդակ ը տրութք գաղղիացւոց կայ գրամել , զոր բաժանեցին յերկու մասունս կմ դւոս . չո 'ի դւու պրուքսէլլոյ , և 'ի դւու անվերսայ . և երկոքին միանդամայն ունին 28 քղքս , և 700 պեօղս . յորոց զդլմաւորսն ստորագրեսցուք ը նախնի բաժանման :

Պըսապանդէ ԱՀ-սովորիական :

Պյս մասն ձգի առ սահմանօքն հաննենիոյ և նա մուրայ . և ունի 19 պարսպաւոր քղքս , և բզմ աւանս բարեշէնս , և իրրե 500 գեօղս . որ և դարձ եալ բաժանէր 'ի 4 չորրորդապետութիւն՝ ըստ ջրից գլխաւոր քղքաց նր . որք են Լուսնիա , Պըսապանդ . ԱՀՆՎԵՐԱ : Երկու յետինքս , յը ԱՀՆՎԵՐԱՅՆ , և ՄԵՒԼԲԻՆՅԱՅՆ յոշտոյն էին մասնաւոր ինք . նիշխան կուսակալութք . այլ յետոյ միացուցան ը պրապանդեայ հանդերձ շրջակայ գլուոք :

Լուսնիս , կմ Լուսնիսում . Լէլին . Լայլին . կմ Լայլայն : Ի առաջին քղք պրապանդեայ առ տիլէ դետով , մեծաշէն գեղեցիկ ամսուր և ըարձակ . այլ բնակիչք նր սակաւ են առ համեմատութիւն մեծուեն նր : Եւ բաժանի 'ի ներքին և արտաքին . ներքին քղքն՝ է սլարապաւոր , զորով շուրջ ողատէ արտաքինն իրրե արունարձան նր . որ վեց անդամ մեծ է ք զներքինն , այլ ըստ մեծի մասին անդամակ է , ունելով 'ի միջի պարտէցս մեծամեծս , արօտս , և անդաստանս : Հինգ ժղվդպկնեն եկեղեցիկ էին 'ի նմ . և 16 մենաստանք արանց , և 15 կանանց , որք դրեթէ առ հնրկ մեծաշէն և գեղեցիկ էին , այլ այժմ բարձեալ են : Ունի և համալսարան հոչակաւոր հիմնել 'ի 1425 . 'ի ք յովհաննու դքսեն . յորաւմ են 14 դաւք ուսումնականաց : Ունի և այլ երեկելի հոյակապ շինուածս , յորս գլխաւոր է տունն խորհրդոյ քղքին : Մեծապս ծաղկել էին 'ի սմին քղքի արհեստոք ըուիայագործուեն , և այլ ազդի ազդի ասունեղէն պատռւական ճեռակերտաց . զի 'ի ժդ դարուն առ Ժմկօք բյովհաննու դքսին՝ աւելի ք 150000 դործավարք թոշակաւորք գործէին 'ի նմ . այլ 'ի 1382 յարուցել նշապստամբուիս , և ընկալել զարժանահաս սկատիժ , բշկք 'ի նշէ խոյս ետուն յանդղիա , որով և անկան այն արհեստք . ըստմին և տուրեառուեն քղքին նուազնեցաւ : Ապա կամեցել միւսանգամ ծաղկեցուցանել զդառնութիւնր , բացին զնտիայիշտկել խրամն : Ունի և դղեակ հին արտաքոյ քղքին , 'ի գլուխ բլրոյ առ տիլէ գետով : 'ի հնումն էր սա գլխաւոր քղք մասնաւոր իմն կոմսուեն , ըստով էր և պրուք սէլլ քղքն . այլ յետոյ զկնի բազմապատիկ պողմաց , և ըստմց շեռս անցանելոյ , 'ի վերջոյ տուաւ տանն աւսդրիոյ , և անտի առին գաղղիացիք :

Պատուելու . և գերմ՝ Պէտութ : Եւ երկո քղք պլա-
ստադեայ զինի լովանիոյ , զոր ոմանք դնեն առաջնի
և գլխաւոր քղք . մեծ , հոյակապ , գեղեցիկ , փար-
թամ , մարդաշատ , և բազմավաճառ , կառուցեալ
յարդաւանդ և 'ի զուարձալի վայրի առ սեննը գե-
առվ . և մասին 'ի բարձրաւանդակի , և և մասին
'ի դիւրի . որք 'ի ձեւն սեննը գետոյն բաժանին
յերկու մասունս . և երկոքին դրձլ 'ի 40 թաղ ,
յու մահալէս . իսկ բնակիչք նր յինն դասս կմ աղդա-
բաժանին . որք 'ի միում մասին քղքին՝ խօսին 'ի լե-
զու գերմանացւոց , և յայլում՝ գաղղիարէն : 'ի ոռ-
սա ևն Դ տունք . կմ ցեղք աղնունականք , կմ պատ-
րիկք . յորոց յն ջագագոյն ամի ամի ընտրէին խորհր-
դականք և դաւրք քղքին : Այս քղք բաց 'ի բուն
ամբութեց իւրոց , ունի և բերդ հզօր 'ի պատոսպա-
րուի . և Դ մեծամեծ հրապարակո , և Դ ժղովդա-
պետին եկեղեցիս . յորս առաւել նշանաւոր են եկե-
ղեցին սրբյն միքայելի հրեշտակատին , սրբյն դուդովայ ,
յարում բժիշերեւելի իրք գտանին արժանի աեսու-
թե . և սրբյն յակովը կոչեցել քաւենակէրկ . որ ու-
նի առընթեր հոյակապ վահո կանոնիկոսաց 'ի կար-
ուե սրբյն օգոստինոսի : Ունէր և 12 մենաստանա
արանց , և 21 կանանց , զորս իամփանեցին գաղղիա-
ցեք . և երեւելի ճիմարան մի գիւտուեց , թող զայը
բաղմապատիկ դպրոցս : Ունի և բարձր հոյտկապ շին-
ուածս հնըկց , և ապարանս մեծամեծս , և արքու-
նիս յայլեայլ իշխանաց կառուցեալս . յորս նշանա-
ւոր են ապարանք իշխանի կմ դքսին՝ կառուցել 'ի
բարձրագոյն տեղւով քղքին . որ 'ի 1731 բովան-
դակ հրկէն կղեւ հանդերձ ամ մեծագանձ և պատ-
ուական զարդուք և կարասեզք . որ թուի թէ յե-
տոյ վերստաին շինեցաւ . 'ի յետկուսէ սորին ապարա-
նից է շրջափակ տեղի մեծաշէն , յորում պահին պէս-
ուկէս սակաւագիւտ անսունք : Երեւելի է և տունն
խորհրդոյ քոքին , և զինարանն , և թատրոնն , այլ
և մեծ ժողովատեղին ընկերուն . կմ էսնաֆին , որք
շինեն դարեջուր , զոր Պիռո կոչեն . յորում 'ի մեծի
սրահէ միում կայ սլղնաձոյլ ձիաւոր արձանն կա-

րոլոսի դքսին լունայի :

Ունի և գործարանս պէսպէս արհեստակերտաց .
յորս անուանի են գորդք ծաղկեայք , այն է՝ իա-
լի . և ազգի ազգի պատուական տսունզէն կեր-
պապք . և ոսկեթել և արծաթաթել ժողովաւէնք ,
այն է՝ շէրիս . որք և են դլխաւոր վաճառք նր : Եւ
'ի

՚ի սմին քղբի տեղի ինչ՝ կմը շնուռած՝ այնքափ ձայնարձակ, մինչ միոյ ձայնի մէ անդամ կը կնել ՚ի նմանդրադարձ արձագանդաւ : ՚Ի քղբի տատ էր և ամֆոռ մեծի գքսին համօրէն աւստրիականն վիճակուցայի, կմ բեղդիոյ որոց վերջին եղե կարողոս դուք սըն ՚ի տանէն աւստրիոյ՝ եղբայրը ք յովսեփայ կայսեր ու ող և գլխաւոր ատեանն բավանդակ աւստրիական բեղդիոյ : Կաև ազնունայնք պրապանդեայ ՚ի մեծ մասն ատրւոյն անդ բնակին, բայց մանդ ՚ի ձմեռան . վնյ քղբու այս է իրբե մայրաքղբ համերէն հարաւասցին ֆիխանտրայի : ՚Ի 1695 վլլցէրո սակարագետ զօրունին գաղղիացւոց պաշարել զքղբս զայս ը ժաման 46 անը հատ ուռմքս ընկեց ՚ի նմ. յորմէ 14 եկեղեցիք, և իրբե 400 տունք հրկէղ եղեն . սակայն զինի չորից ամաց՝ բոլոր քղբն վերսափին նորուգեցաւ լաւ ևս և գեղեցիկ ք զառաջինն :

Աւ որբուքսէլլ քղբաւ են քանի մի փոքրիկ աւանք կմ գեօղք, որք համարել են իրբե արուատրձմիքնը . յորս անսունանի են Շէն և Լագէն գեօղքն, զի յերկոսին ևս են երկու հրաշադործ ուստոկերք անձամբն . ուր յահախեն ուխտաւորք ՚ի մերձակայ տեղեաց :

Վաշէրս . ը գեր՝ Վաշէրքէն, իմ Վաշօրք . ը գաղզ . վաշէր, ՚ի հն՝ լատ՝ Վահէրքէն : Ե երրորդ քղբ ՚ի կարդի գլխաւոր քղբացն պրապանդեայ . մեծ, հոյակապ, և գեղեցիկ . ձե նր է ը լարեալ աղեղան . յորոյ ՚ի լայնաբաց կողմն փինկ լարի՝ է շէլտա գետն . առ որով ունի նւհնդիատ պատունական՝ մեծ յաջողակ՝ և բաւական նաև մեծամեծ նաւուց, որք ՚ի ծովէ հեշտեաւ մատանեն ՚ի քղբն ը ութն նեղուցս լայնս և խորայատակս : Եւ թէնպտ բշմար ըունք նր քանդեցան, սակայն տակաւին ունի ամրոց հզօր մեծ վեցանկիւնի, շինեալ ը կանոնաց ՚ի 1568 ՚ի դքսէն ալուսյի . և 22 մեծամեծ հրազդարակս . և 200 փողոցս ըարձակս համեմատս և կանոնաւորս : Յն ջագոյն ունէր և ենպսարան հիմնել 1559. որոյ մայր եկեղեցին՝ որ նունիրել է անտարքն, գեղեցիկ է և մեծաշէն, և գործ կատարել ձարտարապետուե . որ և ունի 66 մատուռս . և բաց յեկեղեցւոյ աստի՝ և կանոնիկոսական եկեղեցւոյն սլյան յակովբայ՝ ունի այլ ևս 3 ժղվդպտկն եկեղեցիս . 13 մենաստանո արանց, յորս երևելի եր եկեղեցին վանաց որյին միբայելի, և 19 կանանց . յորաց այժմ չիք և ոչ մի . և լուզմապստիկ մեծամասի հոյակառ ժկտ սովու-

ապարանս . յորսյաւէտ պանծադոյն են տունն խոր հրդոյ քղզին , և ժողովատեղին վճռկանաց , որ առաջինն է յեւրոպիա . և դրեթէ յօմի հաւասար

ժողովատեղւյն լոնտրայի , և ամսդրատամու :

Այս քղզյաւարտ ժե դարուն էր մի 'ի հռչակաւ որ վաճառատաեղեաց Շի . յորում 'ի կէսն ժկ դարուն էին (200000) բուն բնակիք և ստարականք . այլ 'ի նմին գարու 'ի քղզական պաշված մեծամեծ լիտաս կրեաց , մինդ 'ի 1576 . յորում ' աւուրս Երիս կողոպատեցու 'ի սպանիացւոց : Եւ ապա 'ի 1648 'ի գաշնադրու Են մունսթէրայ 'որ եղէ 'ի մէջ սպանիացւոց և հոլանտացւոց 'ուահմոնեցաւ , զի մի բնաւ մեծնաւ ինչ ուղիղ գնասացէ յանվէրտախ , այլ ամ մեծամեծ նաւք 'ի հոլանտա թափեացեն զբեռինս իւրեանց . և անաի փոքրիկ նաւակօք աարցին յանվէրտա : Եւ ևս 'ի 1659 խռովուն մեծ յարուցիլ 'ի նմ , բշմք ելլին 'ի քղզէ անտի : Եւ հուսկ յետոյ 'ի 1678 ախտ փոխադրտեկան տնկել 'ի քղզ անդր , սպառեաց զմեծ մասն 'ի նաւցելոց անտի . որով և ամայացաւ քղզն , և գրեթէ իսպառ շիջաւ վճռկանուն նր : Այլ յետոյ առ սակաւ սակու վերստին սկսաւ բարդաւառի 'ի նմ վճռկանուն , բայց ոչ եհաս , և ոչ իսկ Երբէք ունի հասանիլ ոչ միայն 'ի շափն առաջին . այլ և ոչ 'ի կէսն . ցորչափ կացցէ մնացէ 'ի կայի իւրում վճռկանուն , ամսդրատամու մայրաքղզին հոլոնացւոց : Յառաջ քղզէրջին պտղմ բնակիչք նր համօրէին լինել 70 հէլլ : Այժմ գաշիտացէ փութոյ ովնդուն զհետ են ծաղկեցուցաննել զվաճառականունուն : որ և զհուսւոր վաճառքն են աղջի աղջի սպառունական բեհեղզ , և կտաւք , և սնդուս , և զրադ աղջին : Բշմք արք երեւելիք ելին 'ի քղզէ առափ , յորոց սակի են արբահամ օրդէլեան . մկրտիչ գրամագեան . գարբինել սյալեան . հայրն ադրիանոս յնեան . և բուղէնս գերահռչակ նկարիչն : Որ և սյժմ գտանին 'ի նմ բազմուն ինաստնոց , որք պէս սկէս մատեանս կենցազօգոււոս 'ի լոյս ընծայեն , քանզի մեծարդս ծաղկել են 'ի սմին քղզի գիտունք : Մէւլնիս , կմ լը ալին : որ և Մէւլնիս : ի քղզ երեւելի , բարեշէն , և զեղեցիկ , առ տէմեր զետով . ուր 'ի ժմիս մակընթացուն ծովուն կարեն նաւք լը շելտա դետն հասանիլ մինչեւ ցքլքն . փողոցք նր լայն են և մաքուր . և եր ամթոռ գերադոյն դիւնանին , կմ փառլամէնթին համօրէն տւոդրիական ֆիանտրայի : Ունի և արբէ պատրան , հիմնել

՚ի 1560 որ և այժմ հաստատեցաւ . որոյ արքեպիսկոպոս յառաջադոյն անոնանէր նոտիսառատիւ առաջնորդ բեղդիոյ : Եւ բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն էին 'ի նմ՝ այլ ևս 5 ժղվդպոկին եկեղեցիք . և 10 մենաստ' արանց , և 13 կանանց . և մենաստանաձև տեղի առ պետաց թւեթոնեան կարգին : Սնդուս քղքիս աղնիւ է և անոնանի յեւրոպիա : 'ի 1546 համբարանոց մի վառօթոյ բորբոքել 'ի կայծակնահարուէ , մեծամեծ քանդմունս գործեաց 'ի քաղաքի աստ : Այս քաղաք' (որպէս անվերտա՝ և այլ ամքաղաք ֆիանտրայի') բշմ պտղմունս կրեաց . և 'ի բաղմաց ձեռս էանց : Թինէն , կմ թինէնլին . ը գաղլ' թիւլէն , կմ թիւլէն . 'ի հն' թիւնէ օր 'ի լերինո կմ թիւլէն : Քղք միջական ը մեծութեաւ առ կեթ դետով 'ի վեճակին լիվոնիայ , 'ի հն' եր մի 'ի գլխաւոր քղքաց պրապանդեայ . այլ 'ի պտղմոս բշմապատիկ խոռովութեց և պտղմաց կարի անշքացաւ . սակայն և այն պէս բաց 'ի ժղվդպոկին եկեղեցւաց 'ունէր 14 մենաստանս , 6 արանց , 8 կանսնց . զորս 'ի վերջին խոռովութ բարձին գաղղիացիք :

Կէմպլան , կմ կիպլան . 'ի հն' կէմպլայն , կմ կէմպլայն . այլէ կէմպլատուն : Քղք փոքր և հին որ եր ը իշխաւ նուրբ աբբայի երևելի մենաստանի միոյ :

Լանդէն : Քղք փոքր և անչուք , բայց հնագոյն կարծի քղամ քղքս պրապանդեայ . և ասի թէ ըսուսջինն աստ և 'ի շրջակայս նր ծաւալեցաւ քրիստոնէութիւն . 'ի ժղվդպոկին եկեղեցւոջ նր գոյ հրաշագործ պատկեր ածամօրն , մեծաղս պատունեալ 'ի ժողովրդենէ :

Լուզէ . որ և Սուլ շուխ , կմ Լուզ ոչ չըռնարպի : Քաղաք փոքր՝ այլ բերդաւոր , 'ի ճախճախիսւոտ վայրի առ կեթ դետով . որ բշմ ոլողմունս կրեաց , և բշմք տիրեցին նմ :

Տիոտ : Ե քղք 'ի ձորամիջի առ տէմեր գետով , որ յուղագոյն բաղմամարդ եր և ծաղկեսլ յոյժ , այլ այժմ ոչ ևս :

Վլյուք , կմ Երլէ : Քղք փոքր , այլ ամուր , և բաղմամարդ . առ տէմեր գետով :

Վլյուքրէն : Քղք առ որով սէննոը և վոլուվէ գետք խառնին , և առ խրամով պրուքսէլլայ . ունի դղեակ հին 'ի բանտարկութ յանցաւորաց , անդ եր և մատենագարանն պրապանդեայ :

Նիւէլէ : Գլխաւոր քղք վալլօնեան պրապանդեայ առ թինէ գետով :

Դաստիարակությունը . Լեռ, Կիբ Լեռ . Հերէնիքալս : Են Փոքրիկ
Քղքք՝ ի սմին մասսին պրապանողեաց :

Ալրապանդէ Հոլանդացւոց :

Այս մասն պրապանողեաց ճգի ըլ հիւսիսակողմն .
ի հիւսիսայ՝ ունի իւր սահման զքէլտրիա հո-
լանտացւոց, և զհոլանտա տուանձնակ . յարեւելց
դժքսուին գլէվէսայ, և զվերին քէլտրիոյն . ի հա-
րաւոյ՝ զեկզուին լիէկեայ, և զուսդրիականն սլրա-
ուանդէ . իսկ յարեւմաից՝ մասսամբ իմն զդելանտայն
հոլանտայի : Եշրկիր նը իբր ՚ի բշմս՝ աւազուտ է և
լխային, և անբեր . սակայն ժրաջան մշակուն բնակ-
չոց նը՝ արդասաւոր դործեաց զնա : Բնշմ քղքո-
ւունի . և բնակիչք նը ըլ կրօնից՝ խառն են . յ՝ կալ-
վինականիք, և ուղղափառք : Եւ թէնպատ արուի երկ-
րին է, ՚ի ձեռս կալվինականաց, սակայն վ՛ զե-
րշմեն անդ ուղղափառք ք զկալվինականս, ունին
զնմ աղստուն կրօնի . բաց ՚ի թափօրէ, և յայլոց
հրապարակական հանդիսից, որք արդեւել են նշ։
Խոկ գլխաւոր տեղիք այսոր մասին ուրապանողեաց են:
Պօլքսուն . ըլ հոլանտ” Հերբովնապօս, կմ Պօս . ըլ
գերմ” Հերցովնապօս . ըլ գաղզ” Պատ ւը դիւ . իսկ
լատ” Սիլւ պուլիս . որ թարգմանի, Անտառ իշխա-
նի : Է գլխաւոր քղք մասնաւոր դւռի կմ իշխա-
նուն՝ մերձ ՚ի տեղին՝ ուր տօմել և այս վտակք խառ-
նին ՚ի միմեանս . որ և տյնուհետեւ օննուանի տիէստ .
որ միով ժաման հեռի ՚ի քղքէ աստի գնայ մոտանէ
՚ի մօստ : Յնջագոյն շուրջ զեղքաւս՝ էին ճահիքք
խորինք և ըստրձակ, որք և էին նմ՞ փիսկ ամրոցաց .
այլ ապա իբրեւ ցամսոքեցան ուրեք ուրեք, սյնու-
հետեւ ամրացուցին զբերգ նը, և զայլ ամրոցս, մա-
նաւանդ ՚ի ցամսոքային կոլիմանս . ուստի և է քղք
տմուր յոյժ, մեծ և բալզմավաճառ : Բնշմ վտակք
չուրց հասին ըլ քղքն, մոյ առաւել ք զհարիւր կա-
մուրջու ունի : Իրբեւ անկաւ քղքս այս ՚ի ձեռս հե-
րետիկոսաց, եղուն հանգերձ ուխտիւն եկեղեցւոյ
խոյս ետ ՚ի սպանիա . բաց և այժմ առաւել է ՚ի
նմ թիւ ուղղափառաց ք հերեաիկոսաց . զի ուղ-
ղափառք ունին անդ 10 փոքրիկ եկեղեցիս, կմ
աղօթատեղիս . հոլանտացի կալվինականիք 3 եկեղե-
ցիս . գաղզիացիք 1 . նոյնողու և լուտերականիք 1 :
Այս քաղաք հիմնեցաւ ՚ի 1184 ՚ի ք դոփրեգոսէ

դքսէն պրապանդեայ . և քըլի փայտ անտառին՝ որ
էր 'ի աեղովն , ուր քզքն շնեցաւ , 'ի գործ արկաւ
'ի շնունածո քզքին , յայն սակա կոչեցաւ դաղլին-
րէն Պրատ լը դէ . և ը գերմանացւոց , հերցօհնողութ .
այն է՝ Անտառ իշխանի :

Աշխագիւն : Է՛ քզք անպարիսպ առ տօմէլ գետով .
որ յնչագոյն ունէր ամրոց հզօր . բնակիցք նր իրը¹
'ի բղմն սոտայնանկ են : Դաշաք ինչ անքերք՝ որք
ձգել տուրածին չորից ժամուց ձնողհաւ հեռի յուգ-
րէքայ մինչ ցլիեկի : 'ի քզքէ աստի առնուն զանուն :
Կառլ : Է՛ քզք փոքր , և ամրոց հզօր առ մօստ
գետով . որ 'ի հանդիողայ յայնկոյս գետոյն՝ ունի 'ի
պատողարուն իւր պսակաձև շնունած մի ամրոր .
ուր նաւք՝ որք առ սովին ամրոցաւ անցանեն , նույ-
եալ ը մօսա դեսն , վճարեն զմաքսո վ՛ վանա-
ռաց , զոր բարձել տանին :

Ուալինցայն : Է՛ քզք փոքր առ մօստին , որոյ ամ-
բութիք զրեթէ խորառ եղծել են . բայց մօտ առ
նմ գոյ հին գղեակ մի , ուր բնակէին իշխանք ռա-
վէնցդայնայ տոհմին :

Պէտք : Գլխաւոր քզք իւր համանուն վիճակի կմ-
իշխանուն՝ առ մէրգ գետով , յոր՝ մերձ յայս տեղի
խառնի և այս վտակ . որով և այնողէս առատանան
ջուրք նր , մինչև մարթ է նաւել ը այն . որով և
հազորդուն ունի քզքն ը հիւսիսային ծովու . ուա-
կայն 'ի վր այսր ամք , այժմ կարի նուաղել է վա-
ճառաւականուն նր . ող և արհեստն չուխայագործու-
թէ , և այլ արհեստք : Եւ է պարսպաւոր , այլ
պարիսպք նր՝ ող և այլ ամրութիք՝ բղմներոցուն-
պէտս ունին , առ 'ի զդէմ ունիլ երկար պաշար-
ման . ուակայն բաց 'ի պարսպաց անտի , և բուն
դիզք քզքին մեծապէս նպաստեն 'ի պաշտպանուն
նմ յերեսաց թշնամեաց . զի 'ի միոյ կողմանէ են լիճք
և ճահիճք . իսկ 'ի միւս կողմանէ՝ մարթ է 'ի ձեռն
ջուրց մէրգ և այս վտակաց ծածկել զհամօրէն
մացեալ ցամաքն , որով անմասաւց լինի քզքն 'ի
թշնամեաց : Ունի և ամրոց հզօր և կանոնաւոր . և
առ նովաւ խրամ . և հանդէպ մաից նր հրապարակ
գեղեցիկ ծառաշարդ . և 1500 տունս գեղեցկաշէնս .
և 3 փոքրիկ եկեղեցիս կմ մատուռո ուղղափառաց .
2 եկեղեցիս հոլանտացի կալվինականաց , և 1 գաղ-
ղիացւոց , և միւս ևս լուտերականաց . 'ի սմին քզքի
վճարեցաւ 'ի 1667 հոլանտաւոր գաշնադրութին 'ի
մէջ անդշնոցւոց , և հոլանտացւոց :

Վելէմշադր : Քղք փոքր՝ այլ ամուր տու հողանս
տիեւ գետով , ը անմիջական իշխանութեա մարզպա-
նին նահանգոց միացելոց . հիմնեալ 'ի 1583 'ի տ-
գուլիելմոսէ իշխանէն օրանմաց . ունի տունս 100.
և նւհնդիտու . և առ նովաւ ամրոց քաջ պաշտպան-
եալ 'ի հորկավետուեն հոլանապյի :

Պէրին օդ զնամ , կմ Պէրին օդ գէմ զնամ . որ կոփ և
Պէրին զնօյայ : Եղ գլխաւոր քղք փոքրիկ իմն իշխա-
նուե . ը որ անցանէ զում , կմ մօմամ փոքրիկ ձո-
քակն կմ իրամն՝ որ գնացեալ խառնի 'ի յօսթէր
չելտա գետն մեծ , ը որում հաղորդուեն ունի քղքս
սցու : Եւ է քղք հին և ամուր , ը մասին 'ի փոքրիկ
լերին և ը մասին 'ի դիւրի կառուցել . ունի եր-
կու ուժատուական նւհնդիտաս . և շուրջանակի հո-
դարլուր պատնեց բազմապատիկ հաստատութեա
բացուցեալ . որոյ շուրջապատն է իբրև միոյ ժամու-
ճնաղհ . և առ նովաւ ամրոցս հզօրո . և բաց յայս-
ցանէ՝ մարթ է արձակել զգեան , մինչեւ ծածկել
առ հօրկ զըրջակայ վալու : որով անհնարին լինի
մըրձենալ թշնամեաց առ նա . և ցորչափ զէլանատա
չէ 'ի ձեռա թշնամեոյն , չէ մարթ խափանել զգա-
լուստ կերակրեզինաց 'ի քղքս այս ը չելտա : Բաց
յամրոցաց աստի՝ ունի և զգեակ մի հին 'ի քղք
անդր , զոր որպաւնիք . կմ տուարանք տնուանեն . վտ
զի անդ էր բնակուեն իշխանոց սորին կուսակալու-
թեն . ող և այժմ է բնակարան իշխանի դւռիս : Եւ-
ունի իբրև 1100 տունս . և 3 եկեղեցիս . մի՝ ուղ-
ղակառաց . մի՝ հոլանտացի կուլինտեկանաց . և միւս
ևս՝ որոյ կէտն է զատղեացի կուլինտեկանաց , և կէտն
լուտերականաց : Հորկապետութին հոլանտացւոց
երեւլի գունդ մի պահապան զօրաց պահէ 'ի սմին
քղքի , և գլխաւոր քղքապետ մի : Այս քղք բզմ՝
սկզբանս կրեաց , և 'ի բզմց ձեռաւ էանց . հուսկ
յեաց 'ի 1747 զինի եօթանտոնօրեաց պաշարման
տուին զնա գաղղիացիք , և անհնարին քանդմունս և
աւերածս գործել 'ի նմ , յետ երկուց ամաց անդ-
րէն գարձուցին հոլանտացւոց :

Լիւլ . Գրաւէշանց : Են ամրոցք առ չելտա գետով :
Մասթիւ . լու՝ թրայէտիւմ առ ճօսայիմ , այսպէս
անուանել . 'ի զանազանուեն յուդրեքսոյ , որ նոյնպէս
անուանի թրայէտիւմ . բայց ոչ առ մօսսյիմ . այլ
առ հունոսին : Եր մի 'ի հին և 'ի գլխաւոր քղքցն
հոլանտացւոց , և ամրոց հզօր . և գուռն տրուեն նը
'ի կողմանէ մօստ գետոյն , առ որով կառուցել կոյ

քաղաքս . որով և բաժանի յերկու մասունս . որոց փոքրագոյն մասն՝ որ է 'ի կողմն լիմակուրկայ նահանդին , կոչի Վլյո , կմ Վլյո , և երկութին կցին ըմիմեանս'ի ձեռն հոյակատ քարաշէն կամըջի : Աւնի տունս իրբե 3000 . և բնակիչքն նը խաւան են . ֆ' ուղղափառք , կալվինականք , և լուսերականք . այլ ուղղափառքն բզմեն . որք ունին 4 ժվլդպտին եկեղեցիս . և 2 կանոնիկոսականս , և 9 մենաս" արանց , և 11 կանանց . հղամաց ազատութք կրօնի . բայց միայն զի ոչ կարեն հրապարակաւ 'ի թափօր ելանել . եթէ ոչ երկիցս միայն 'ի տարւոջ . և այն՝ երկու եկեղեցեք և եթ : Իսկ կալվինականք ունին ղերիս եկեղեցիս , յորոց երկուքն են հոլանտացի կալվինականաց , և մին՝ գաղղիացւոց . իսկ լուտերականք մի միայն . են անդէն երեւլի դպրոցք կալվինականաց , և ուղղափառաց : Ունի և հոյակասք շինուածս . յորս նշանաւոր են հոյսկատ ապարանք քղքին . որ ունի և դրատուն երեւլի : Տունն կմ ապարանք քղքապետին՝ մեծաշէն և գեղեցիկ . և դիւնն կմ ժողովարանն սինկղիասաց : Յոշագոյն ուներ և բզմ դործարանս չուխսյի . այլ այժմ մեծ մասն նց խափանել կան :

Գերագոյն տրուել սորին քղքի է 'ի ձեռս հորկապետութեն հոլանտացւոց , միանգամայն և եղուին լիեկեայ . սակայն միայն հորկապետութին ունի երաւունս կարգելոյ 'ի նմ զօրս 'ի պահպանութ . և ինքեանք միայն են տեարք համօրէն վանորէից , և ուխաին եկեղեցւոյ , և շրջակայ երկրին . վոյ և կարող են շնօրհել պէսպէս ազատութս . բայց կառավարութ քղքին հօրկ է երկոցուն ևս . ֆ' հօրկապետութ , և եկասին . ուստի և քղքացիքն բաժանեալ են յերկու դասս լերկուց տրուեց . որք և կացուցանեն խորհրդականս , կմ առենակալս 'ի կալվինականաց պրապանդեցւոց , և կէս մի յուղղափառացն լիեկեայ : Ու կարի ինչ հեռի 'ի քղքէ ասաի է լեառն մի անուանել ԱԷ պէտքո , բարձր քղքացն , և լինասակար նմ 'ի թմկս պաշտրման . յայն սակս հոլանտացիք 'ի 1701 շինեցին 'ի գլուխ նը ամրոց . և քղի լեառն այն է 'ի սահմանս եպսութ լիեկեայ , ենդս նը բոլոք կալաւ ըդէմ հոլանտացւոց . այլ 'ի 1717 'ի ձեռն իրիք դաշնադրութ հաճեցուցին վիա : 'ի նմին լերին է քարահանք պատուական . որ է իրը լոյնարձակ քարանձաւ կմ փապար , որոյ յառակն առափարակ է . ուր համարձակ կտրէն մսաւել և

սայլք 'ի կողմանէ մօսա գետոյն . և բարձել անտի զմեծամեծ հատորս վիմաց , գիզեն յափն մօսայի . և ապա ը գետն տանին յայլ և այլ տեղիս 'ի պետո շնուռածոց : 'ի ներքս անդ 'ի քարանձաւն՝ են բզմ գետնափոր ճնողհք , հաստատելք 'ի վր անհամար քառակուսի մահարձանաց , կմ բրդանց . որոց բարձրութիւն է իբրև 20 ունաշափ և աւելի . և 'ի բզմ տեղիս՝ են ծերպք լուսանցոյցք . և փոքրիկ շտեմարանք , կմ խորշք ջրալիցք : Այս քարանձաւ 'ի ժմկս պտղմց՝ է ապաւէն ալլահով մերձակայ բը նակչաց , որք քաջավարժ են տմ ճնողհց նր , ուր կարեն 40000 ոդիք՝ հանդերձ պատունականագոյն աղիսիւք և անտանովք իւրեանց գտանել բաւական տեղի թագստեան : Յոր եթէ ոք 'ի թշնամեաց անտեղեակ հանդամանաց տեղւոյն համարձակէր մոանել , 'ի հետամուտ լինել նց , ոչ միայն մոլորեալ կորնչէր ընդ այնշափ բազմասլատիկ թիւրաթեկ ճնողհս , այլ և արկանէր զանձն 'ի վտանգ հարկանելց զդլուխն 'ի սրածայր անկիւնս մահարձանաց ոյլ և մեռանելց 'ի ձեռաց զօղելոցն 'ի խորշ անդ քարանձաւին : Առ նովին լորտոք գոյր և մենաստան մի զոր բարձին դաղլիացիք :

Աահանգ թ . | իկի . կմ | իէկի .

Դար գաւառ 'ի շրջանակին վէսդ ֆալիոյ գերմանացւոց պետուե . ը իշխանութիւն իւրումն եպսի . և յայն սակս կողի եղանութիւն լիկեայ . զոր 'ի 1891 գաղլիացիք գրաւել ը արօւթ իւրեանց , միացուցին ը ֆիանտրայի . որ և ը գրեթ իւրոց անկանի 'ի մեջ սահմանացն ֆիանտրայի , ունելով իւր սահման 'ի հիւսիսոյ և յարեմոից զպրապանդէ . 'ի հարաւոյ զշամմայն գաղլիացւոց և զլուքսէմպուրկ . իսկ յարեկլից զլիմովուրկ և զիլեք կմ իւլիք . Տարածութիւն 'ի հիւսիսոյ ը հարաւ 'է իբր 80 մլոն . իսկ լայնութիւն պէսպէս է . զի 'ի հարաւային կողմն խոտորի 'ի բզմ թիւրաթեկ առաջս . և փոքրիկ վիճակք ինչ նր ձգին և 'ի պրապանդէ , այլև 'ի լուքսէմպուրկ : Ունի 26 քղքս , և գետօղս իբր 1400 , ինակիչք նր խօսին ը մասին 'ի լեզու ֆիանտրացւոց ը հնչման պրապանդեցւոց . և ը մասին յեղծել բարբառ գաղլիացւոց : Գլխաւոր դետք նր են

Մօս . և Սահմանէ . որք 'ի գւռին նամուրայ միանան : Տէմէր , որ ելանէ 'ի գւռէ աստի . ապա փոխեալ զանուն իւր , կոչի Շաբէլ . և 'ի պրապանդէ խառնի 'ի շէլտա : Երկիր նը 'ի հիւսիսային կողմանս առ տէմէր գետով գիճին է , ուստի և անբեր . իսկ 'ի հարաւային կողմանս՝ ուրեք ուրեք արգաւանդ , ուր լինի ցորեան , և այլ արմոնիք . բայց մշնդ գիշի պատուական . այլ առ սահմանօքն լուքսէմպուր կոյ և լիմպուրիայ՝ Լեռնային և անտառալից . վայ և ունի փայտ բզմ . այլե բովու երկաթոյ , պղնձոյ , կապարի , և ածուխ հանքային . և պատուական . քարահանքս մարմարիոն քարի . և ջուրս բժշկականս և առողջարարս :

Առաջին հիմնարկուի այսր եղանակութեն՝ եղե 'ի գոն կերն քղք . զի անդ նստաւ առ եղան նը . և անտի անց 'ի մասթրիք . ուր նստան յաջորդք նը մինչև ցնը եղան ուբերդոս , որ 'ի սկզբան ը դարուն փոխագրեցաւ 'ի լիկի 'ի քղք ծննդեան իւրոյ . և անդ նստան յաջորդք նը միշտ , սակայն տակաւին կոչեն եղան գոնկէրնայ մինչև ցհերակլ կմ երերադոս եղան . զի նա զառաշինն կոչեցաւ եղան լիկեայ , կմ Հոստիքոնի : Որ է 'ի կարգէ եկեղեցական խխանացն գերմանիոյ . և 'ի կայսերական ժողովս է համապատիւ ը եղան . զի նա զառաշինն կոչեցաւ եղան լիկեայ , կմ Հոստիքոնի : Որ է 'ի կարգէ տեղի 'ի միջի իւր եանց եղան օսնաւորիքայ . իսկ 'ի շրջանակին վագագանց վու լիկեայ : Եւ գերան մի խոտորնակի շդեալ վու սուլօնայ : Եւ երեք առիւծք վու ֆրանքիսնդայ . և այլ ևս չորք գերանք սուկս լոզայ : Իսկ ը եղանակն է ը արքենդասաւ քոլոնիոյ : Զայս կնիք , ուղ և զնախագրել իշխանութիւն վարեր եղան մինչև եր լիկի դաւառն գրաւեալ ը տրութ գաղզիացւոց . իսկ այժմ այս ոմ էանց 'ի ձեռու գաղզիացւոց : Գլխաւոր տեղիք գւռիս են հետագայքդ : Լէիլ , կմ Լէիլ . ը գերմ " Լէտտին . ը գաղզ " Լէիլ . 'ի հն " Լէստիտուտ . և Լէիլ : Է գլխաւոր քղք այսր եղանակ , և աթոռ եղանի նը . կառուցել ը մէջ երկուց բարձրաբերձ լերանց 'ի հովափ . ը որ անցել մասոյ գետոյն՝ բաժանէ զբղեն լերկու մասունս . ք 'ի հին կմ 'ի վերին . և 'ի նոր կմ 'ի ստորին . վերինն 'է ը լանջակողմն լերին . իսկ ստորինն 'է 'ի ձոր անգր առ մետային , որ գը Յլ բաժանի յայլ երկու .

կու մասունս , ցր 'ի կղզի . և 'ի թաղն՝ որ յայնկոյս
մօսայի . և այս ձում մասունք քղբին 'ի ձեռն կամր-
ջաց հաղորդին միմեանց : Աւ է քղք ամուր դեղե-
ցիկ և հոյակապ . փողոցք նր ը մեծի մասին նեղ
են այլ մեծաշէն . և բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն՝ որ է
նուիրեալ սրբյն լամբերտոսի , 'ի քղբի անդ՝ և 'ի
չորեսին շրջակայ արունարձանս իւր՝ ունի այլւս 7
կանսնիկոսական եկեղեցիս . 32 ժղվապտկնս . 5
արբայսական մենաս" արանց . և 5 կանանց . և այլեա
32 մենաս" արանց և կանանց . 2 մեծամեծ գպրոցա
ոլք էին ը խնամակալութք յնեանց . 10 անկելա-
նոցս . և մի մենաս" կարդուսեանց , և 12 հրապա-
րակս . յորոց ոմանք ըարձակ են և մեծաշէն : Ունի
և բղմ մեծաշէն ասպարանս , յորս երեւլի են հոյա-
կապ ասպարանք եպսին . ուր գումարին և գումա-
ժողովք . ոնկ և ժողովք վերին տուենի քղբին : Եւ
տուննե խորհրդոյ քղբին . որ 'ի 1691 աւերեցաւ 'ի
ոմքարտակաց . այլ յետոյ վերստին նորոգեցաւ .
հոյակապ ևս ք զառաջինն : Գլխաւոր վաճառք նր
են զէնք , բեկոք , սեկ , այն է՝ սահտիան , մարմա-
րիսն քար , կիր , ածուխ հանքային ևն . զոր ը մե-
ծի մասին տանին 'ի հոլանտա : Իցրե կէս մղոնաւ
հեռի 'ի քղբէն յայնկոյս մօսայ գետոյն ունի ենթան
գեղեցիկ ասպարանս . որ է իբր ամսարանոց նր , վշ
զի զմի մասն ամսուան անդ անցուցանէ :

Դանիէն . 'ի հն' Աղքատիւտ դանիւտու . յայս անուն
անուաննել 'ի նախնի Դանիկայաց . որք յաշն կոչէին
կապուրնացիտ : Ե քաղաք հին առ եգեր գետով , 'ի
նախնումն գլխաւոր մայրաքղք գոնկըրացւոց , մեծ
և անունանի . ուր նախ եդու ալծոո . եպսուեն լիե-
կեայ . այլ 'ի դ գարուն քանդեցաւ 'ի ֆրանկաց -
և յետ այնորիկ ը Ֆմկս քմկս բաղմապատիկ հար-
ուածս կրեաց . յայն սակս այժմ փոքր է և անշուք :
Գատանին անդ մինչև յայժմ մնացորդ աւերակք շին-
ուածոց նախնի հռովմայեցւոց :

Սէտա , կմ' Սէտա : Քաղաք փոքրիկ , այլ անուանի
սուկս բժշկական կծու ջուրցն իւրոց . յորոց ասի
թէ ամի սմի շահին շրջակայ բնակիչք նորա մինչեւ
ց 473⁶⁰ վէնետ" ոսկի . բացյայլոց փոքրիկ շահից -
զի անդադար տանին անտի ջուր բղմ ոչ միայն 'ի
մերձակայ տեղիս , սյու 'ի հեռաւորս :

Հոռ : Ե քղք 'ի մէջ սահմանաց նախնի քօնարոսաց
'ի գեղեցիկ հովտի առ մօսա գետով , որ անցել ը
քղբէն յերկու մօսունս բաժանէ զնա , որք հաղոր-

Դին միմեանց քարսէն կամբըտաւ : Յառաջագոյն ամուր էր , այլ 'ի 1715 քակեցան ամրութիք նր . և թէպէտ բզմ՝ անգամ բզմ՝ քանդմունս կրեաց , սակայն տակաւին բարեշէն է , և ըստ իւրում համեմատուել բաղմամարդ : Ունիմի կանոնիկոսական եկեղեցի . 14 ժղվակունս . մի արբայանիստ վանս . և միւս ևս կանոնիկոս կրօնաւորաց սբէյ խաչի , որ և է աթոռ կարգապետի այնր կարգի . և այլ 16 մենաստանս տրանց և կանանց . և մատուռս , որք այժմ բարձել են խապառ . ունի և պատուական անկելաւնոցս : Ըրջակայ վիճակ նր բերէ երկաթ , պաղբեղծծումք , ածուխ հանքային , և գինի պատուական , և արմտիս , և պտուղս . գաւանի անդ և ջուր հանքային :

Տիւնութ . 'ի հն' Տիւնութում : Եթ քղք առ մօսա գետով 'ի մեջ բլրոց և ժայռից . որ ունի մի կանոնիկոսական եկեղեցի . և 7 այլ եկեղեցիս . և 6 մենաս' . այլ այժմ մենաստանքն բարձել են . ունի և 2 երկելի անկելանոցս : Գլխաւոր վաճառք նր են սեկք : Արտաքոյ նր գտանին քարահանք պատուական մարմարինի , և այլոց քարանց : Յուջագոյն ռմէր և բերդ 'ի գլուխի բարձր ժայռի , այլ հիմնայտակ եղել 'ի թշնամեաց . քանդի և սա ըստ այլոց քղքց գերմանիոյ բաղմապատիկ պտղմունս կրեաց : Գուշին . 'ի հն' Գ. ունում : Քաղաք փոքրիկ լը լանջակողմն լերին առ շվարց վասսէր կոչեցել փոքրիկ գետով . որ թարդմանի սեաւ ջուր . ունի զեւրեարունարձան Սբ գերմանաւ ըստ գաղղը՝ Աւեն ծերէլ անուննել , որ գեղեցիկ ևս է ք զբուն քղքն : Այս քղք յուջագոյն էր մասն կոմսուեն հաննօնիոյ , այլ յետոյ հանդերձ շրջակայ վիճակաւ իւրով վաճառեցաւ եղասին լիկեւոյ . ունի և ամրոց , զոր քանդեցին թշնամիք :

Շնուին . 'ի հն' Շնուինիւս : Քաղաք փոքրիկ բաժաննել 'ի վերին և 'ի ստորին . վերին մասն է 'ի վը բլրոյ . իսկ ստորինն առ սամողիկ գետով . որ սւնի մի կանոնիկոսական եկեղեցի . և յուջագոյն երիս մենաս' : զորս բարձին գտղղիստցիք :

Աւեն բրն . ըստ գաղղը . Մերէւյէ . 'ի հն' Մերէւյօնօտէւլիս . և քղք ամուր , որ բզմ անգամ պաշարեցաւ , և կողղուպտեցաւ . իսկ 'ի 1675 գաղցիացիք հարթայտակ արարին զամ տմրուեն նր : Գոյր անդ և երկելի աբբայանիսա մենաս' բենեդիկտեանց . զոր բարձին գաղղիացիք :

Ա. Ը. Խ. Բ. Տ. Հ. Ե.
ՀՈՒԱՆՏԱ. ԿՐ ՃԻՒՍԻՍԱՅՏԻՆ
ՖԻԱՆՏՐԱ. աշ" ՖԻԼԵՄԵՆԿ.

Թ. Աղնան, և Դիբ:

Այս մասն Ֆիանտրայի 'ի նախնութեն կոչէր
Պատավա. և էր մի 'ի նհնգացն նախնին
բեղդիոյ. բայց երկոցունց ևս սահմանք
ըստակադոյն ևս էին. ողի յայտ է 'ի ճնակհորդա-
կան գրոց անտոնինոսի. և 'ի պոնկիրողոսէ' 'ի ծառ
նուցմունս արևելեան տրուեն: Զնախնի և զերիցա-
կոյն ուստաւացւոց՝ իսուի և գլուխի. դ. 565. զորոց
ասէ. * Սք են հեծելազօրք ընտիրք, և քաջք. զորոց
+ զթիւ սահմանաբար ասել ոչ կարեմ". զորոց և զա-
նաղանէ 'ի նորագունից, կմ 'ի կրտսերագունից: իսկ
սունեդոնիոս. ժը. 4. Գերմանացին կոչէ զնն: Բայց
այժմ այս Շ կոչի Պէպիտ. ըստ բեւցիս դաշնաւորաց,
և բողոքարիւնոց. նաև 'կահմագիտաց' այլ սովորաբար
յանուն դլխաւոր նհնդի իւրոյ՝ կոչի Հոլանդա. որ
ը ոմանց՝ ելանէ յերկուց թեղոնհական անունացդ-
հու, և Լուսպ. որք նշանակեն Երկիր ստորին, կմ
զնստագոյն: իսկ ը սյլոց, յՕկլանդ կղզւոյն. որ է
'ի ծովին պալդիկ. որոյ բնակեցք էին զարհուրելի
հէնք ծովու. որոց կալել զայս մասն եւրոպիոյ, յա-
նուն կղզւոյն իւրեանց՝ կոչեցին զնա Հոլանդա: Եւ
ունի իւր սահման 'ի հարաւոյ՝ զառանձնուկ ֆիանտրա,
և զպրապանքէ. յարեւելից՝ զվերին քէլտրիա, և
զուլէլէս, և զենպսարանն մունսթէրայ, և զկոմնուին
ուէնթհայմայ, և զարեւելեանն ֆրիզիա. իսկ 'ի հիւ-
սիսոյ և յարեմոից՝ զծովին հիւսիսոյին:

Բ. Տարածունք, և Բաղմանարդունք Հոլանդայի:

Այրկայնունք հոլանտայի, պայարեմոից յարեւելո 'ի
հարաւային կողմանս՝ ը ոմանց է իրրե 180
մլրն. և ը սյլոց՝ իրրե 144. իսկ 'ի հիւսիսոյին կող-
մանս՝ հազիւ ժամանէ ց80 մլրն. իսկ լայնուին՝ ցը
'ի հարաւոյ ը հիւսիս՝ իրրե 120 կմ փոքր մի աւելի.

և բոլոր տարածութեանը ըստ պիշտինիայ հագրի՝ է 10000
քառակուսի մետր Յաղբական։ Եւ է ըստ մեջ 51 և
53 տատիճաննաց, և 30 բովէ լայնութեան 21 և 24
տատիճաննաց, և իրեւ 30 բովէ երկայնութեան։ Որ թէ
պէտ չէ այնչափ ինչ մեծ ըստ տարածութեան, բայց կարի
բազմամարդ է։ զի ունի 113 քղբա։ և իրեւ 1400
աւանս և գեօղս։ և ըստ հատագոյն հաշումի՝ իրեւ 2
միլիոն բնակիչուն։ ՚ի 1785 տրութիւն հոլանտացի ետ ՚ի
թիւ արկանել զժութեան իւր, և եգիտու 2, 778,632 ոգիս,
ուստի ՚նք՝ որք հասուցանեն մինչև ցա միլիոն, զատ է
մանակիցն եւս աւանուն ՚ի միասին, որ զժիանտրատ։ Շեն
՚ի վերոյգրել հաջուկ յոդնաթիւ հոլանտացիք, որք ըստ
մասնին նաւարկութեան, և ըստ մասնին բնակութեան սփռեալ
կան յայլեայլ կողմանուն ՚ի մենդ յարեւելեան հըն-
դիկու, և ՚ի կողես հեռաւորու։ յորս բղմ կալուածու-
գրաւել ունին ըստ իշխանութեանց իւրեանց։ զորս ՚ի տե-
ղիս իւրեանց ունիսք յիշուկել։

Պ. ԵՐԵՎԱՆԻ ԳԵՐԻ և ԾՈՅ ՀԱՆԴԻԳԱՅԻ :

Պալմաւոր գետք են հռենոս, կի՞մ ռէնո, մօսա, և
չէլտա։ զորս ստորադրեցաք ՚ի վեր սնդը ՚ի
ներածութեան հարաւային ֆիանտրայի կմբ բեղդիոյ։
Յայսամ վայրի կարեւոր համարիս ստորադրել զծոցն
մեծ, որ է ըստ մէջ մասնաւոր հոլանտացի, ուղրեքայ։
քէլտրիոյ, և ֆրիզեայ։ կոչեցեալ Զուգեց - պէտ, յու-
ծով հարաւային։ իւր զի կամեցւել ՚ի հիւսիսային
ովկիանոսէ մատանել ՚ի նա, հարկ է գիմել ըստ հարաւ։
Սկզբնաւորութեան այսր ծոցոյ ըստ գրելոյ հագրաց, սց-
պիսի եղեւ։ Աջակողմեան առաջքն հռենոսի՝ որ յա-
ռաջն կը չէր ծու, կի՞մ Նէլսոն դրաւասի, կի՞մ Կուն իսուս-
կմ իւսու։ իսկ այժմ Հին իսուս։ մերձ յայն տեղի՝
ուր մտանէր ՚ի նմի վեցթ գետն, (որ յետոյ փոխեաց
գրեթան,) ՚ի նախանութեան զեղել զամբամբք իւրով ծած-
կեաց զմերձակայ ճախին վայրս։ և գործեաց անգ-
րիմ։ զորս պոմպոնիսոս մէլայն կոչէ ֆլեգուն, ռամի՝
ֆլէկ։ Այն լիձ ՚ի հարաւոյ ձգեր ըստ հիւսիս՝ մինչև
ցատելին, որ այժմ կոչի Լինինուսէր սանք։ և մինչև
յթաքէզել ֆրիզեոյ։ և ունէր ՚ի միջի կողզի անուան-
եալ ֆլեգուն, որ էր ՚ի նմին վայրի, ուր այժմ էն
Ուր և Լինինուս փոքրիկ կողզեկն։ Եւ վերոյգրել ա-
ռաջք հռենոսի շարունակել զընթացս իւր, մերձ ՚ի
թաքէզել, կոչեր ֆլեգուն։ և մտանէր ՚ի ծովին հիւ-
սիսային, ըստ մէջ ուլիէլանետ և շէլլէնիկ կողզեաց, որք

շախմաք էին : Եւ ծոցն՝ որ 'ի հնկհոյսեր սանտայ՝ և թաքեզելայ՝ ձգի ցծովին հարաւոյ, մինչեւ ցծք դարն էր ցամաք երկիր : ուստի և հիւսիսային հոլանտա՝ կմ արեկելեան ֆրիզիա՝ ֆլեպուս դեառմեն և եթ բաժաներ 'ի ֆրիզեոյ : Այլ 'ի նորին դարու ջուրը ծովու ողոզել զայն ցամաք, բարձել տարան անտի հող բշմ, և ծածկեցին զաեղին : յորմէ գործեցաւ ծոցն, զոր կոչեն ծառ հարաւոյ, կմ Զայտէր վէ : յանուն նախայիշատակել լճին :

Պ. ՕՌ Հայութականի :

() Ին հոլանտայի թանձը է և խոնաւ, շոդիսիստան և մառախօսապատ և անձրեալից, պատմառել 'ի ծովէ, և 'ի բզմապատիկ դեասց, լճից, և 'ի հախիմ վայրաց, և յարեմաեան հովմոց, ովք ստէոլ շնչեն անդէն : ուստի և իմաստակար կենաց, և պատճառ պէսպէս ախտից և հիւանդուեց : Յաճախ է անդանդամալուծուեն, և ախտն անունանել Ստօրպան : որ է նեխուն արեան, և ներքին հիւթոց : ոոկ և հազ ասստիկ, և ջրգողունի : Եւ 'ի ծովեզերեայ նհնդո յորս տիղմն բերել յալեաց ծովու շնչէ նեխուալ և ժահահու շոփիս, ուր և նուազուեն է առողջարար ջրոյ, կարի յանախ է հնողլորդ փոխումն, և ջերմ ախտուեն տապահառն և որդնեռաց : և այլ ևս ոկտ ոկտէս ախտք, պատճառելը 'ի նեխուուն օդոյն :

Ե. Բեր Հայութականի :

Երկիր սր ը մեծի մասին է գաշտային հարթածածաւալ : և 'ի բշմ տեղիս ցած ք ցծովին, և ք զգետս : ովք ողոզեալ ծածկէին արդեօք զհամօրէն վայրս, եթէ չին կառուցել առ նոքօք ամբարտիք և թումբք մեծամեծք անհնարին աշխատանօք, և անքաւ ժախիւք : Բայց և այն թումբք չեղեն բաւու կան 'ի զերծուցանել զերկիրն յոշովմանէ ջուրց ոորելոց ը թումբս, և 'ի բազմապատիկ մեռել լճից : նմին իրի բնակիցք նր ը սնիսնջ աշխատասէր բարուց իւրեանց՝ ը ամ տեղիս հատին բազմապատիկ խրամս, և ծոցս խորինս երկայնաձիդս և լարձակս : յորս 'ի ձեռն հողմավար աղօրեաց հաւաքին մեռել ջուրք լճից : և անտի ը բշմ ստհանս գնան զեղուն 'ի գետս : որք և մեծամկն նապատահն վհոկանուեն ուսալ համարձակ անցո նսուակաց : առանիլ զվահաւառ

տեղւոյնէ 'ի տեղի . միանդամայն են և զարդք երկրին , և զուարձալի զբօսարանք մերձակայ բնակչաց , և նաւարկելոց ը գետու , և ը այն ջրալից խրամս . վժ զի առ թմբովք գետոց՝ և առ խրամովք՝ գրեթէ առ հնրէ անկել կան ծառք առտի և անախ . և առ նոքօք բշմ ուրեք պարակզք , և գեղազք յոլովք : Սակայն տակաւին լի են 'ի նմ լիճք մեռելք , և Ճահիճք ժահահոտք , և վայրք ավտավտուկք . ուստի տիրապտ խոսելով երկիր նր անբեր է բշմ հարկաւորաց , մնդ ցորենոյ , և այլ ամարմտեաց , և փայտի , զորս յայլ լոց ։ Տաց ըստնի առատանկս : Ուրեք ուրեք ունետրուու խոտաւէտս և արդաւանդս , և անդեայս արջաւոց . բայց աւաւելանկս ոչսար բշմ յոյժ , մնդ 'ի հիւսիսային կողմանաւ :

Ուստի գլխաւոր բերք նր են խաշինք ընտիլք , և արջաւոք , ասր պատուական , որ անունանի է յեւրուայիա . և կոգի , և պանիր առատ և պատուական յոյժ . զոր 'ի բշմ տեղիս բարձեալ տանին , և ամ ուրեք 'ի յարգի են . ունի ուրեք ուրեք և ծխախոտ , և պտուզս , և բանջարս պարակզաց , և զրօպապիա կոչեցել բոյսն 'ի պէտա ներկարարաց , և ձուկն առատ 'ի ծովէ , և 'ի գետոց , մնդ առինկ ձուկն զոր (ոող 'ի ստորադրուե սկովախոյ յիշտկեսցուք .) Շմեծի մասին որսան 'ի հիւսիսային ծովին 'ի շրջակայս սկովախոյ և անդղիոյ . առ որ յոջագոյն կարգել կային իբրև 1500 նաւք . այլ յետոյ նուազեցաւ մեծապատ սյու թիւ նաւուց . զի 'ի 1764 չէին աւելի ք 150 սակայն տակաւին ը հնրէ հաշունի 'ի բարելից տար ւոյլոկ շահն զոր առնուն անտի բաց 'ի ծախուցն , հասանէ ցերկու միլիոն ֆիորին . (որոց մին առնէ երբեմն 53 փարայ) : Ունի և աղ՝ գործեալ 'ի ջուրց ծովու , զոր և գիտեն քաջ մաքրել . այլ և բովս երկամթոյ 'ի զուֆանիա : Իսկ զայլ ամ պակասուիս ընուն անսպառ վշնկանութն . զոր առնեն բնակիչք նը ը ամու :

Հ. Վաճառք Հոլանդայի .

♦ ոլանտա 'ի բուն արդասեաց Շի իւրոյ սակաւինչ մասակարարէ արտաքնոց . որք են պանիր , կոգի , և առինկ ձուկն որ կարի շահաբեր է . զի 'ի 1610 հաշիւ արկել զաւեւորուի , զոր առնէր ը մասկալս , ը գերմնիա , ը ֆիանտրա , և ը գալլիա առինկ ձկամբք՝ յամին հասանէր ց2,659,000 սդէսլին ոսկի .

ոսկի . այլ 'ի վերջին ֆմկս պատճառու . յարախսուով պտղմաց , մեծապէս նուշաղեցաւ այս առեւտրութէ հուլանուացոց : Բայց յերից վճռեց աստի գրեթէ այլ ինչ ոչ ունի՝ ոչ միայն 'ի վաճառել , այլ և ոչ 'ի լնուլ զպէտս բնակչաց իւրօց : Եւ թէպէտ այսոզ ամուլ և անբերէ , սակայն ճարտարութէ և աշխատասիրութէ ընակչաց լնու զպակասութ ամի . որով և է մի յառաւել բարելից նաց եւրոպիոյ . քզի անբաւ տրհեստական ձեռակերտք ելանեն 'ի նմէ . զբ կտաւ ընտիր յոյժ . բեհեզդ . չուխնայ պատռնական . և այլ ազգի ազգի ասունեղէն և մետաքսուայ կերպաւոք . և պատօնական նրբանիւթ վշեղէն ասղանի , այն է՝ թիրէ սպիտակ իրբե զձիւն , և այլ պէսպէս ձեռակերտք . այլ զնիւթս նց գրեթէ բովանդակ յարտաքնոց առնու . ոնդ զատլանիս և զկտաւս , (զոր ինքեանք միսյն սպիտակացուցանեն ,) և զարք՝ 'ի գերմանիոյ , յանդղիոյ , 'ի լէհասատանու . և յայլ և այլ կողմանց ասիոյ , զի իւրն չէ նմ բաւական . նոյնպէս և զմետաքս 'ի պէտս կերպասուց՝ բովանդակ յարտաքնոց աւանու . ոնդ և զբամբակ , այլ և զուշ բղմ . զի թէպէտ լինի և անդ վուշ , բայց սակաւ ։ Նոյնպէս և զզորեան , և զայլ արմատիս . և դինի , և միայտ 'ի պէտս շինուենաւուց , և այլոց շինոնածոց . ոնդ և զածուխ հանքսյին , 'ի պէտս հրոյ առնու յանդղիոյ և 'ի սկսվածիոյ . միայն կաւն՝ և կեղծել յահնապակին՝ է իւր սեփական . յորոց գործեն աղիւս բղմ . զոր ը գեաս՝ և ը ծով բարձել աանին յայլ և այլ տեղիս 'ի պէտս շինոնածոց . և լիւլէ անբաւ . և այլ պէսպէտ պատռնական անօթս կաւեղինս , և կեղծել յաղճապակեայս . յորոց լաւագոյնքն գեղեցկութ դրեթէ չեն ինչ ք հատ 'ի ճշմարիտ յաղճապակեայ անօթոց : Գործեն անդ և թուղթ բղմ յոյժ և պատռնական . որոյ զուգահաւասար հազիւ ուրեք գտանի , որք և ը ամտելիս 'ի յարգի են . այլ և օսլա , այն է՝ նիշաստաընտիր , սպիտակ՝ և կապուտակ . մնկրեն և շպար բղմ . զոր բրդաձե ձուլել , սփոեն ը այլ և այլ կողմանս նի . գիտեն և քաջ գործել ոսկեսօսինձ . ուր է լէհիմ ոսկւոյ :

Եւ ահա այսոպիսի ճարտարագործ ձեռակերտ արհեստին բարգաւաճել են յոյժ , և ծաղկել վճռկանուի և նաւարկուի նց ։ Որով և նա ինքն հոլանտա փարթամացաւ և զօրացաւ , մինչեւ կարօղ լինել ը բղմ ֆմկս ծանր ծանր պտղմաց դիմադրաւ լինել . և պատսպարել զազատութիւն իւր , և բղմ տեղեաց սիկ .

տիրել, և նաւուց նը սփռիլ ը ամ կողմանս Ֆի, յեւրօպիա, յափրիկէ, յամերիկա, և յասիա, մինչև՝ ի չին և 'ի Անտարօն կղզին, ուր ոք միայն կարեն գնալ. և յամ կողմանս յայնոսիկ ունին կալունածս, քղբու, և ամրոցս, և նւհնդիստս, ողջ ունիսք նշանակել յիւրաքանչիւր տեղիս. յորս բարձել տանին պէսոպէս վաճառս յեւրոպիոյ, մէնդարհեստոկան ձեռակերտա զորս Երկար իմա լինէր մի առ մի նշանակել, ողջ և զտուրեառուն՝ զոր տանեն անդ, մւնդ յասիս, յաէ յն նաւարկելով. և անտի բերեն յեւրոպիա բջմագտիկ վաճառս. յասիոյ՝ մէխակ, ընկոյզհնդկային, և ծաղիկ ընկուզոյ, և կինամսն, որ է տառչին. ծաղիկ կինամսնի. պղղեղ, չայ, խահվէ, որիզ, հիլ, որ է քեաբիւլէ, քափուր, այն է՝ քեաֆիրի, բորտկ մոքրել, ոսկի, մարդարիա, տկանս պատուականս, և աղդի աղդի բամբակի կտաւս, և բեհեզս, և մետապսեայ կերպասս, և պէսոպէս նիւթս զեղորէից: Յափրիկոյ բերեն փոշի ոսկոյ, փղոսկր, մորթս, խէժս, և պէսոպէս ծխանելիս, փետուրո ջայլեման, մամ, և նիւթս ներկարարուն. ևն: «Եօյնողս և յայլ կողմանց»:

Ջվճէկանունին հոլանտացւոց յաւէտ ծաղկեցուցին ընկերունք վճռկանաց նց. մւնդ ընկերունին վճռկանունք արևելեան հնդկաց, որ բաղմապատիկ ազատունս ունի. բայց առ 'ի ցուցանել զկախումն ըշհարկապետուն, պարտապանն է ը ժմկս ժմկս ինդրել զնորդումն ազատունց իւրոց. որոյ վա 'ի 1696 յորժամ շնորհեցան նմ այն ազատունք՝ յայլ ևս ամս 44 դր՝ մինչեւ ց1740, ետ հորկապետուն 545460 վէնէս՛ ոսկի: Խակ այժմ զօրուք դաշնադրուն՝ որ եղեւ 'ի 1700 'ի մարտի 15 ամի ամի վճարէ 66190 ոսկի. և 8 ամբագործիս, յն դօփս, և դնատակս իբր 8 օխայ կշռոյ 'ի մաքս վճռցն, զոր վն իւր բերէ անդ, կմ տնտի տանի 'ի հնդիկս: Այս ընկերուն ունի ոռվարտեար իբրև 38 կմ 40 նառս. ոլք յամին երիցս ելանեն 'ի ճնողհ գնալ 'ի հնդիկս. ոմանկք 'ի մարտի կմ յատլր՝ ոմանք 'ի սեպտ' կմ 'ի հոկտ'. և ոմանք 'ի դեկտ' կմ 'ի յունվ'. յորոց իւրագանցիւրն առանց բեւսին համարի արժել 100000 ֆիօրին. որ առնէ իբրև 18180 ոսկի. խակ հնդձ բեռամբ, և պատրաստ գրամովք, յն նաղս ստկով, իբրև 72720 ոսկի: Այս ընկերուն փարթամացոյց զհոլանտա լցել զնա ամբարեօք, մինչև բջմ ծաց կտրօտ լինիլ նմ. զի գրեթէ ամ համեմք, յն պահապր՝ 'ի նմէ սիսին ոչ միայն

յեւրոպիա , այլ և 'ի բշմ տեղիս ասիոյ . որով և գանձս ժողովէ : Ե անդ միւս ևս ընկերուի վու արեւ մուեան հնդկաց . որ նաւարկէ և 'ի ծովեզերեայս ափ քիկոյ . այլ չահ այսր ընկերուե սակաւ է . զի ուր ուրեմն պաղաբերէ աւելի ք շ և կէս ը հարիւրոյ . 'ի բաց հանել զամ ծախսն : Այլ յաւետ շահարեր է տուրեառութն՝ զոր առնեն ը ծովս միջերկրական յեւրոպիա , և մենդ յասիա :

Է . Համալսարանի , և Ապարանի Հոլանդայի :

Դոլանտա հինգ համալսարանս ունի . որ են Լեռ դա . Առ-Երեւան . Հաբէնը իւլիս . Ֆանէւճք . Կըօնինին : Այլ բաց 'ի համալսարանաց աստի , ունի և այլ յոլով դուրոց մեծամեծս , և հեմարանս գետուեց . վս զի զկնի դուրուց ինչ փոյթ մեծ կալան հոլանտացիք ծաղկեցուցանել զգիտութիւն , ողկ և զարուենոս յօհի իւրեանց , կոչելով յայլ և այլ տեղեաց զբշմ մեծահամբաւ խնտառունս . ուստի այժմ բաց յածաբանական գիտուեց՝ ամ մակացութք , և աշտատկան արհեստք ծաղկել են 'ի հմ . երեւելի են և 'ի նկարչուե , և 'ի փորագրել 'ի պղինձս :

Մի միայն արքենկո է 'ի հոլանտա , յուդրեք քղքի . որ և գլուխ է յանուենեանց դասու , և ունի ը իւրի 51 եկեղեցիս . և 74 քահանայս :

Իսկ եպսարանք յառաջադրոյն էին հինգք , այլ յետոյ բարձան իսպառ 'ի միջոյ :

Ը . Բարք , և Լեռն Հոլանդայւոց :

Դոլանտացիք իբր 'ի բշմ համարել են առ փոքր մի բիրտ , տմարդի , և անքաղաքավար , վարեն կեանս շինականս , չունին ևս փոյթ վայելուչ քաղաքականութիւննամբն բերելոյ . վո՞զ զի ամքն աբք և կանայք յայլ ինչ ոչ հային , բայց եթէ 'ի շահիւ , և 'ի մեծանալ . ուստի սպատասէր են յօյժ , փոյթ , ազուրք , դործունեայ , երկայինմիտ , և անյագ 'ի շահիւ . յայն սակա ունանք զհողանոտա բեթակի նմանեցուցանեն . որոյ դուռն է ամսագրտամքքն , ուր անհամար նաւք զօրեն մեղուաց երթեւեկս առնեն անշադար , բաղվասպատիկ բարիս բարձեալ բերելով : Այսուիկ ճարտարութ , և ժբաշան աշխատաս սիցութք որահեն , և 'ի դոբծ ածեն յօհի իւրեանց զամ սրհեստս ոքք կաքի շահեկան են նց , որով և

առնեն չ արտաքինս զանսպառ իմն առևտրութեն, ոող և վերագոյնդ լիշտատակեցաք . յայն սակս երեւլի են փարթամուբն, և կարողութ . և կարի նախանձայոյլք աղատուե իւրեանց : Եւ ևս մաքրասէր են յոյժ . քղքք նց այնչափ մաքուր են, մինչ ը ասելոյ ոմանց, գերազանցել յայսմ մասին դրեթէ ըղհամարէն քղքօք եւրոպիոյ : 'Ի կերակուրու և յըմպելս, և յայլ ամիրս չափաւոր, մենդ թէ ձիշտ : Իսկ լեզու նց եթէ զարմատ բարբառոյ բուն հոլանտացւոց խնդրեցուք, է ստորին գերմանիոյ . բայց բջմ խաւնուրդո ունի 'ի բարբառոյ գաղղիացւոց, լատինացւոց, և յանդիացւոց . ուստի ոչ է յատուկ բարբառ մի, այլ խառնուրդ իմն ի բջմաց . մոյ և անախորժ լսելեաց օտար ազգաց : 'Եաւ լեզուն գաղղիական իբր հըրկ է 'ի հոլանտա, և գրեթէ զամ տուրեառութ նովին լեզոնաւ վճարեն :

Ե . Կառավարութ Հուանդային

ամօրէն տրութն՝ կմ հսրկապետութին հոլանտայի՝ բովանդակի յեօթն նէնդս անձուկ դաշնադրուք միացելս ը միմեանս . որոց քղքական կառավարութն է ռամկապետական, միանգամայն և ազնունապետական . վն զի իւրաքանչիւր նէնդ է ինքնիշխան, և բացարձակ, և անկախ : Ունի իւր սեփական գերագոյն ատեան, զոր կացուցանեն հրեշտակքն առաքելք յամ քղքց նորին նէնդի, յոմանց մի յոմանց՝ երկու, կմ աւելի ը արտօնուեն իւրաքանչիւր քղքի, Յայս ատեան, կմ ժողով որոշին ամ մեծամեծ իրողութք պատկանեալք առ համօրէն նէնդն : Եւ ևս իւրաքանչիւր քղք ունի բացարձակ իշխանութ 'ի վր իւր, և 'ի վր շրջակայ վիճակի իւրոյ, որոշել զամ դատու, և պատժել զյանցաւորս, և զայլ ամ ինչ առնել, որք մասնաւորապէս հայրին առ քղքն, և առ քղքացիս : Այլ բաց յայսմանէ՝ գոյ և այլ ատեան, կմ ժողով ըհանուր, զոր կացուցանեն հշտկք առաքելք յեօթն հորկապետութ նէնդաց միացելոց . ուր իւրաքանչիւր հըրկապետութ կարօղ է առաքել հրշտկս որչափ և կամի, միայն թէ շնախս նց մատակարարեսցէ, ուստի թիւն նց երբեմ ժամանէ ց40 և ց50 . բայց ամքն միտնդամայն եօթն և եթ քունէ ունին ը եօթնեակ նէնդաց : Ժողովութն սց սովորաբար լինի 'ի հայեա, կմ հագաքղքն, որ է 'ի հարաւայինն հոլանտա . 'ի դպետկն նախ-

նախնի կոմիլիցն հոլանտայի . անդ սահմանին իրողութեան՝ որք հային՝ ի համբէն որութիւն հոլանտացւոց . պը խաղաղութեան և պարզմ . անհագրութիւն ը օտար ուրութեան , դրութիւնոր հարկաց , շինութիւն ամրոցաց , և այլ սոցին նման մեծամեծ իրողութիւն :

Եւ այս նմ ոչ սահմանի անդէն բազմաւորութիւնը քունէից , այլ միաբան հաւանութիւն համբէն եօթն նէնդաց . կմ հորկապետութեց : Վայ նախայիշատակ եաց ժողովականքն յետ սահմանելոյ ինչ ՚ի ժողով անդր , առեալ զսահմանսն դառնան յիւրաքանչիւր նէնդս իւրեանց . և անդ ՚ի դւռական ժողովին , զորութ ասացաք՝ կացուցանեն հրեշտակ . աւաքեալք յամ քղզց այնր նէնդի , առաջի առնեն զսահմանսն . առաքա առեալ զհաւանութեանցն , դառնան անդրէն յըհանութ ժողովին , և տան զվերջին բացորոշութիւն : Բայց կարօղ է առանց նախընթաց հաւանութ եօթն հորկապետութեց , հաստել օրէնս յօգուտ նց . սակայն այն օրէնք չունին ինչ զօրութ , եթէ ոչ ՚ինահանդսն , յորս ըռունելի եղեն : Ոչ կացեն անցանել զօրինօք , և զսահմանադրութիւնը որք հաստեցան հաւանութ մասնաւոր նէնդաց . և ոչ առնել ինչ ընդդէմազատութեցն , զորս մասնաւոր նէնդք ինքեանց ողահեշեն : Սակայն յայլ բղմ իրս ըարձակ իշխանութես ունին հրշտկ . հորկապետութեց . զի յանուն նց վճարին իրողութիւն խաղաղութե , և ուղղմի . նք առաքեն և ըռունին զգեստապանս . սպարապետն զօրաց և այլ զօրապետք՝ նց առաջի առնեն զերդումն հաւատարմութեն : ՚ի ժմկս պանզմի առաքեն զոմանս ՚ի խմբէ իւրեանց , կմ ՚ի ժողովոյ 12 սինկղթուսաց , զոր արդ ունիմք յիշտիել , ը զօրութին իբրև հրեշտակս . որք ՚ի միասին ը սպարապետաց մտանեն ՚ի խէդ սակու պանզմի . որք և յանդիման առնեն զեօթն հորկապետութիւնն . զի առանց նց հաւանութեն չէ մարթ վճարիլ երեսելի ինչ իրողութե : Ունին իշխանութե իացուցանել զոմի գլխաւոր զօրավար զօրաց , կմ ը եւրոպ՝ ֆելթմարշալ : Տան դիրս ապահովութեն ՚ի ժմկս պանզմի . դնեն կապալս ՚ի վր վաճառաց , որք ելանեն , կմ մտանեն յն իւրեանց : Ունին գերադոյն իշխանութե ՚ի վր տեղեացն , զոր ստացան հոլանտացիւն յայլ և տու կողմանս նի , կացուցանեն գատաւորս ՚ի քղքս , և հրամանատարս յամբոցս : և այլ սպաշտօնատարս ՚ի վր այլ և այլ իրողութեց : Զնոցանէ կախեշ կան գործադրութիւն մեծի մասին վճառաց , զոր ինքեանք արարին յօգուտ հասաւ

բակաց : Եւ ևս ինքնին վճարեն զնմ թեթև իրուցւիս , ոնկ և զծանունս . յորժամ չէ մարթ յապահել զնն , մինչ աշխուլ զհաւանուի հարկավետութեց : Եւ և այլ ատեան , կմ ժողով , զոր կացուցանեն 12 հրեշտակը առաքեալք յեօթն նհնդաց . 3 'ի հոլանտայէ , 2 'ի քելտրիոյ . 2 'ի զելանտայէ . 2 յուդրեքայ 1 'ի փրիսիոյ . 1 յօվերիսսէլ դւռէ . և 1 ևս 'ի կրօնինիայ : Այս ժողով կախեալ կայ ըս իրաց ինչ նախընթաց ըհանուր ժողովոյն . և գումարի 'ի վերոյիշատակեալ դղեակն հայեայ քվքի : Գլխաւոր գործք նր են իրողութեք պաղմին , և մուտք հասուրակավետութե . նաև որոշել , թէ զո՞ր նիւթ յառաջադոյն պարտ իցէ տուածադրել ըհանուր ժողովոյն 'ի քննութե . և կարգաւորել զհնրկաց ծախս վայ յետագայ տարւոյն . այլև առաջադրել զմիջոցս 'ի գտանելք գրամն 'ի ստիպելն ծանր հարկաց հարկաւորութե : Բաց 'ի սցնէ են այլես 3 ատեանք , կամ ժողովք . յորոց մին կոչի ժողով հաշուից , զոր կուցուցանեն 14 հրշորկը առաքելք երկու երկու յամ նհնդաց . որոյ գլխաւոր գործ է համար պահանձել 'ի մասնաւոր դւռաց . քննել զհորկաց հաշին , և զմատեանս . և թէ յինչ իրս ծախին հսրկց մուտքն : Եկդն կոչի ժողով , կմ ատեան ծովու . և 5 են այս պիտի ժողովք . որոց գործ է հսկել 'ի վր ծովոց , և գետոց , նւհնդատից . պարասել նաւս 'ի պաղմ , 'ի լինիլ հրամանի յըհանուր ժողովոյն , և 'ի որաշոպանուի նաւուց վճռկանաց՝ յերեսաց ծովային առարակաց . ևն :

Երդն կոչի ըհանուր ժողով փողերանոցի , յա տարապիսանայի . որոյ գործ է խնամ ունել 'ի վր հասարակաց փողերանոցի :

Բաց 'ի ժողովոց աստի 'եր 'ի հոլանտա մի ոմն հրամանատար 'ի բարբառ . նց Ծագ հալւեր ոնունանել . որ ը շնորհելոյ հսրկասլետութեց՝ կոչէր Ընդհանուր կառաջոր , սպարապետ , և ծովախալ իշխան համօքն նաւանդաց մաշնուց , և իշխանութիւն նր ժառանգութիւն անցանելոց յորդուոց յորդիս . յոր կարօղ էին յաջորդել և կանոյք 'ի պակասիլ տրուաց . բայց ընդ սովին պայմանաւ զի կանայք մի լծակցեոցին որդուոց թագաւորաց , կմ կայորընարաց : Ար գործ և պաշտօն էր պաշտպանել , և ծաղկեցուցանել զմեծութե , զեշիանութե , և զազատութե , և զարտօնութե եօթնեակ նհնդաց միացելոց . և տեղեացն՝ յորս տիրեն հոլանտացիք յայլ և այլ կողմանս ովի , և բնակչաց նց . Ճեսն

ձեռնորութեան կամ կալվինութեան աղանդոյն . և ովատուպտորել զնաց յամ հարստահարսւեց , և գիմամարտութեց : Եւ ևս կարօղ էր տալ գիրս շնորհաց , և աղատութեց : և առնել իրաւունս , և տալ զօդնուն զիսաստացելն յօրինաց ումեւ իցեւ . որ խնդրիցէ ՚ի նմէ . ուներ և այլ բջմ իշխանութիւն :

բայց գրեթէ յամի կախել զընդհանուր ժողովչյ : Այս իշխանուն հրամանատարին կալաւ զսկիցըն՝ ՚ի ժմիրին , յորժամ եօթն նէնդք թօթափեցին զլուծն սպանիցուց . ընարելով ինքեանց զօրավար զքուլիկն առաջնու արանքան օրանժայ կարգել՝ ՚ի սպանիցուց ալքայէ կառավար այսր մասին բեզգիոյ : Եւ թէպէտ յետոյ իբրեւ եղեւ խաղաղութեն՝ ՚ի մեջ սպանիցուց . և եօթն նէնդքացն , բարձին՝ ՚ի միջոյ զայս իշխանուն , այլ յետոյ՝ ՚ի գրգուիլ անդրէն պազմաց . վերստին հաստատեցին . տեսեալ եթէ կարեոր է յամի այնպիսի իշխանութիւն : Այլ բարձաւ խալառ այն իշխանութիւն՝ ՚ի ժմիր մեր . զիդաղիցիացիք յետ տիրելոյ և մնալոյ ՚ի հոլանտա ամս ինչ , թէպէտ զառաշին արուենին անդրէն գարձուցին առ հոլանտացին . մենգ յետ գաշնագրուեն տմիէնի , բայց զքլիսաւոր հրամանատարն ոչ գարձուցին յամոռ իւր , և հասարակապետութիւն հոլանտայի բջմ փոփոխութան եմոց յիւրում կառատվարւեց : շորս ժողովս սահմանելով . և զիշխանութիւն գլխաւորին՝ փոփոխական որոշում յերից ամսոյ յերիս ամիսս , ևն :

Յ . Կնէտ , Մասք , և Զօրէ Հայութայէ :

Կնիք կմ նշան եօթն հորեապետուեց առ հորէ՝ է ոսկի առիւծ՝ ՚ի վլր ոսկեզօծ ենթակայի . կանդնեալ՝ ՚ի վլր երկուց յետին ոտից . և յառաջին ոտսն ունի՝ ՚ի մին՝ սուր , իսկ ՚ի միւսն՝ եօթն տէգս , կմ նետոս , որք ցուցանեն զեօթնեակ նէնդս , և մակագեր կնքոյն է այս բան . իր ժողովն մարտառաբ մէջանան : Եւ բաց յայսմանէ՝ իւրաքանչիւր նէնդ և հասարակապետութիւն ունի իւր սէփական կնիք :

իսկ արքեկան մուտք համօրէն եօթն նէնդաց ըստ ՀՀդագոյն հաշունի՝ է 21,000,000. ֆիօրին , որ տանէ իբրեւ 3,818,190 վէնէտիկեան ոսկի . զոր հաւաքեն՝ ՚ի ծանր ծանր մաքսից , ՚ի գլխահարկաց , ՚ի տանց , ՚ի կարուածոց , և յամ ընցից , յարուեստից , և յոյլ մանր և չնշին իրաց . մինչեւ ճշգրտիլ ասացումնոյ ուրումն , թէ ՚ի հոլանտա ամ ինչ է ը հարկաւ :

բաց յօդովն՝ զոր շնչեն : Սակայն ոյս գլուխ մասից՝
շեղեւ բաւական՝ ի ծախս բղմու լեռկար պաղմաց,
զոր մկեցին հոլանտացիք . յայն սակս բռնադատեցան
շահ ըստարաեցք մտանել , քիմ գլուխու դրամաց՝ ի
փոխ առեալ՝ ի բնակչաց իւրեանց : Կոյնող և մաս-
նաւոր նհնդք ստիպեցան բղմ գրամս ՚ի փոխ տո-
նուլ . և մննդ հոլանտայն առանձնակ բղմ գրամս
՚ի փոխ էառ , որ և միշտ անվթեպ հատոց հորկա-
ռետուե զստհմանել առուրս , զոր այլ նհնդք բղմ
անգամ զլացան . և բաց յայնմանէ նաև մեծամեծ
գումարս գրամս ետ ՚ի փոխ հորկապետուե ՚ի ժմկս
հարկաւորուենք յուժ Եւահասակս այսորիկ առաւելես
ծանրացուցին զլուծ հարկաց , մինչ գրեթե անտա-
նկլի լինել : Սակայն ՚ի վր այսր ամի ՚ի ժղվդու նց
մննդ նախ քան զվերջին խռովունն , գտանէին անդ-
բազմութիւ յոյժ մասնաւոր վճռկանաց բազմահա-
րուստք . որք ՚ի ժմկս հարկաւորուե կարօղ էին
ձեռնտու լինիլ հորկապետուե նց . որով հոլանտա
հաւասարի ասէին ոմանք փարթամուե սպանիոյ ը-
խրում համեմատուե : Այժմ զինինոր հաշտութեն-
զհետ են անգրէն ծաղկեցուանել զվաճառականուն
խրեանց , և նովաւ լցուցանել զգանձ հորկց և մաս-
նաւորաց : որ գատար կացաւ ՚ի պատճռս գժեդակ
ունացիս :

Զինուորական զօրունն հոլանտացւոց կրկին է . ցա-
մնքային՝ և ծովային . սյլ երկոքին ևս ը թունյ զ-
րաց և նաւուց՝ յուջադոյն բղմ էին . այլ զինի դաշ-
նագրուեն ագուխկրանիոյ՝ որ եղէ ՚ի 1748 , նուա-
զեցաւ յոյժ թիւ ցամաքային զօրաց նց . զի խնայե-
լով ՚ի թոշակս , առ սակաւ սակաւ զբղմս ՚ի բնիկ
հոլանտացի զինուորաց արձակեցին ՚ի զինուորուէ .
վայ ՚ի 1759 . թիւ բովանդակ ցամսքային զօրաց նը՝
էր 35497 յորոց 2274 հնծեալք էին , բաժանեալ
յեօթն գունդս . 1008 վիշապաւորք , յերիս դունդս
բաժանեալք . և 33150 հետեւսկազօրք , ՚ի 38 գունդս :
Իսկ մնացեալքն այլ և այլ սկաշոնատարք : ՚ի մէջ
այսց համօրէն զօրաց՝ էին 2000 սկովտիացիք . յերկու-
գունդս բաժանել . և 7120 հելվետացիք , կմ զվեց-
յերիք , ՚ի 6 գունդս : Յառաջ ք զվերջին խռովու-
թիւն թիւ զօրաց հոլանտայի համարիւր լինել 74
հազար .

Կոյնող և ծովային զօրունն հոլանտայի յառաջադոյն
զարհուրելի էր . վա զի երբեմն ՚ի ժմկս ունացի թիւ
ունացմական նաւուց նը՝ հասանէր յ100 . իսկ ՚ի ժմկ-

իսպաղուռե՛ սովորաբար ոչ պահենաւելի քը ՅՈՒՆՈՒՍ
կազմի և պատրաստ թէմ իրօք : Ասկայն և սյնդու տռ
համեմատաւթ անձկուեն արուե՛ իւրեանց՝ զօրսւոր
են , մւնդ զի 'ի վէրջին Ֆմկս և ևո ամրացուցին
զգինուռական զօրութի իւրեանց ը ծով և չ ցու
մուք . և նախ քը զվերջին ողոզմն ունէիննաւս իբր 95 :

ԺԹ. Կրօն Հունակայի :

Աւետարանն քոի դրեթէ ՚ի նմին Ֆմկի քարոզեւ
ցաւ 'ի հոլանտա , յորում 'ի գերմանիա , բայց
չ յայտ , թէ ո եղեւ առաջին քարոզիչ նշ : Յնտ
յառնելոյ հերեսիովտուեց լութէրի և կալվինի ,
այնչափ նորանոր կրօն և օտար ուսմունք յաճախիւ-
ցին 'ի սմ , մինչեւ 'ի բոլանդակ եւրոպիա դրեթէ
չիք տեսանել թղրուի կմ ուր այնչափ աղանդք
իշեն որշափի 'ի հոլանտա . և թէնդտ 'ի 1583 հորեց
հաւանութ սահմանեցաւ , զի միայն աղանդն կալվի-
նական պահեսցի 'ի համօքէն եօմն նհնգան , և մի
երեք լիցի թոյլտուուի հրապարակական որաշուու-
ման այլոց կրօնից՝ բաց 'ի կալվինականէն , սակայն
այժմ աղատուի է անդ ամ կրօնից և աղանդից՝ ոչ
միայն քրիստոնէից , այլ և հրէից . միայն թէ մի ու-
սուսցեն , կմ արասցեն ինչ ուղղակի ըդէմ հիմաւ-
կան օրինաց հորկապետուեն , և վարդապետուի նց
մի արձակեսցէ զհնաղանդելս 'ի ստարտաւոր հիմ-
զանդուէ իշխանաց երկրին . որք յայս սկիզբն հաս-
տատել , թէ միայն ած է ար խղմի մոաց : միանգա-
մայն և կամեցեալ բազմացուցանել զբնակիչ յոնի
իւրեանց , և ծաղկեցուցանել զվաճառականուին ,
շառնեն ումեք բռնութի ինչ սակս հաւատոյ : Վայ
բաց 'ի կալվինական աղանդոյն՝ որ գլխաւորն է 'ի
բովանդակ հոլանտա , դրեթէ երդ մասն բնակչոց
եօմն նհնգացն՝ ուղղափառ են . որք և ունին իբրև
350 եկեղեցիս . և 400 քհնյս . յորոց 51 եկեղեցիք՝
և 74 քհնյք՝ զհետ երթան վդպառուեն յահսենիսոփ .
իսկ մնացեալքն առ հորկ հշմարիտ ուղղափառ են :
Բայց ոչ կարեն ելանել յերեկի ինչ պաշտօն քա-
զաքական , բաց 'ի զինուռականէ . սակայն և անդ
ոչ կարեն ելանել 'ի ստարապետուի , այլ միայն 'ի
ստորին պաշտօնատարուիս ինչ :

Են անդ և լուտերականք , որք ունին և հրապարա-
կական եկեղեցիս 'ի քղքս . և 'ի գեղու . թէնդտ յո-
վհաւոյ՝ որ եղեւ 'ի 1655 . ոչ կարէին ունիլ եկեղե-
ցիս

յի գեօցս : Այ ևս արգելել է Եղանել յերեւ-
լի ինչ պաշտօն քղբական գոտանին և Արթմինեանք,
յայս անունն անօւշանելը՝ ի յակովը արթմինեցոյ .
և Կրինակինունք , կմ Մհմաննեանք . Հունասպոր-
եցիք . կմ Ժողովականք , որք զառաջին անունն
առնուն ՚ի հարիսպորի գեղջե . իոկ զերկդն՝ ՚ի մաս-
նաւոր ժողովոց , զոր ստեղ առնեն նք յայլ և այլ
տեղիս : Եղբարք աւետարանականք միացիլք , որք
կոչին և Հեռենհուտեանք : Գոււագերեանք . որք
սակաւ են յոյժ . և այլ ևս պեսպէս աղանդաւորք ,
որք գրեթէ առ հորկ շառաւիր են կալվինական ա-
զանգոյն : Եւ թէսկա այլափառ աղանդաւորք են ՚ի
հոլանտա , այլ կառավարունք Երկրին և ամ դլխա-
ւոր իշխանունք՝ և պաշտօնատարունք՝ են ՚ի ձեռս
կալվինականաց և եթ :

Ժը . Բաժանառն Հունագայի :

Պյս մասն ֆիանտրայի՝ կմ հոլանտայի՝ առ հորկ
առեալ , բաժանի յեթին նէնդս , և ՚ի նոյնափ
հորկապետունս . որք են Հունակա սուսնիան . Զէ-
շանգա . Ուրբէտ , կմ Ուրբէտ . Քէլորիս . Օվերեն-
կրէնինիս . և Ֆրէնիտ ուրբէտան . զրոյինչեկայդ մի
առ մի ստորագրեցուք :

Կահանդ առ . Հոլանտա առանձնակ :

Պյս նահանդ մեծ է ք զամ նէնդս միացիլս ,
՚ի հարաւոյ՝ ունի իւր սահման զարբազանդէ .
յարեելից՝ զքէլտրիտ , և զուգրէք , և զծովն հա-
րաւային . իսկ ՚ի հիւսիսոյ և յարեմուից՝ զծովն հիւ-
սիսոյ : Դիրք նր ցած է յոյժ . և բջմուրեք զիստա-
գոյն ևս ք զծով . յայն սակս ոչ միայն բազմապա-
տիկ թումբք մեծամեծք կառուցել կան ՚ի նմ , ալ
և խրամք , և ջրանցք հատեալք առ ՚ի նս հո-
ւաքելոյ ջուրց ՚ի ժմկի աճման ծովու . լի են ՚ի նմ
լինք մեծամեծք և ճածէնք . վնյ և օդն թանձր է և
միասակար . և երկիրն ըհանրանկս անբեր . զի սակաւ-
ուրեք ունի անդաստանս մակեալս . իսկ մնացեալ
ցամպին գրեթէ առ հորկ թողել է յարստ անտանց .
զի արջտոս բշմա դարմանեն անգեն . և հորկ գործ

ժե

վ.

շինականաց՝ և արածել զնո՞ւ և գործել կոդի, և պանիք. որ անոնանի է ըստ առջիս։ Աւնի գետաբնամաս։ յորս գլխաւորքն են սք։ Վէխի. որ գայ յուղը հետոյ։ և առ մուխտէնաւ մուանէ 'ի ծովին հաւաւոյ։ որ և է ձնդին նաւուց՝ որք 'ի բարձր հոենոսէ գնան յամսդրտամ։ Ալմատէլ, որ անցել ը մեջ ամսդրտամ քղզին, խառնի յէյ գետն։ Զառն։ որ հոսի 'ի հիւսիսայինն հոլանտա, և առ զաանրէտամ քաղաքաւ մուանէ յէյ գետն։ Սիստէն։ որ ելեալ 'ի ծովակէն հարլէմայ, և անցեալ ը հարլէմ քաղաք, խառնի յէյ գետն։ ը այս գետ անցանեն նաւքն, որ յամսդրտամոյ գնան 'ի զէլանտա, և յայլ տեղիս։ Ըի. որ անցել առ տէլֆդ քաղաքաւ ապա առ շիտամ քաղաքաւ խառնի 'ի մասա գետ, և ընմ 'ի Ռոօդդէ առ ռօդդրտամաւ։ Լուլէ. ելանէ 'ի հին ռէնոյէ. և առ կուտա քաղաքաւ խառնի յիսէլ գետ։ Թո՛ղ զայլ մեծամեծ գետս, որք հոսին ը հոմօրէն նոհանգութ հոլանտացւոց։

Եւ է բազմամարդ յոյժ։ զի ունի 37 քաղաքս։ 8 աւանս։ և իբրև 400 գեօղս։ 'ի 1732 գտան 'ի շմ 16;462 տունք. չը՝ 79957 'ի քղզու հարաւային հոլանտայի. և 46932 'ի գեօղս նր։ Եւ 11154 'ի քաղաքս հիւսիսային հոլանտայի, և 25419 'ի գեօղս նր։ Ալդ տալով 6 ոդիս առ մի տուն, թիւ բնակչաց նր լինի 980772։ Սոյն թիւ բնակչաց գտաւ և 'ի 1743 'ի գուլիելմոսէ գէլսէլպրնեան. որ զթիւ ուղայոց բազմապատկել, հասուցանէ ց28000։ Տունք քղզուն իբր 'ի բղմս են աղլւոսակերտք, և փողոցք նր մոքուր և վայելուչ։ Սոյնովս և գեօղք նր առ հորի այնչափ մաքուր են և վայելուչ։ զի գրեթէ շիք ուրեք յեւրոպիա գեօղ զուդական նց՝ յայսմ մասին։ 'ի առւնս և յամ կարասիս նց՝ տյնովիսի մոքրութի փայլէ, մինչ անհաւատալի իմն երեկիլ։ Տունք նց՝ և յատակ տանց՝ և ամ փայտակերտ կարասիք՝ ներկել են. ոոկ և շրջապատ ցանգք տանց նց, և ցիցքն իսկ տնկեալք. առ 'ի քորել 'ի նո արջառոց. և իբր 'ի բղմս նաև ծխնելոյզքն նկարէն են. նոյն մաքրութի երեկի և յախոռս անասնոց նց։ յորս երբեմն և ինքեանք շինականքն բնակին. խը. նոյելով 'ի գեղեցկուի, և 'ի վայելուն բնակարանաց իւրեանց. և զՃնողհս սողիւսայատակս ոտեպ լունան, և սպիտակ աւազ արկանեն 'ի վր. և զի համառօտիւ ասացից, յամի փոյթ մեծ ունին ոպահէ զմաքրութի։ Այս նշեդ բաժանի 'ի հարաւային ժշ.

և 'ի հիւսիսային 'ի ձեռն դետոց, որք ելանեն 'ի հարաւային ծովէ, կմ' 'ի առւտէրզէե ծոցոյն զորոց զդլսաւոր տեղիս յառաջիկայդ ստորագրեսցուք:

Պաշտամունք անդիւ հարաւային Հոլանդայի:

ՄՄՍԴ-ՌՏԱՄ. կմ Աշխարհապամ, և կմ Աշխարհապամ: Ես հինգերդ քղք սորին նհնգի, միան գամային և գլսաւոր մայրաքղքամօրէն հոլանդայի: մեծ, հոյակապ, փարթամ, բաղմանարդ, և բազմավաճառ գրեթէ ք զմմ քղքս եւրոպիոյ, կառուցել առ տեղեաւն՝ ուր եյ վտակ խառնի յամն գէլ գետ: յորմէ և քղքն ունի զանուն: 'ի գէճ և յաղտաղառւի և լճային վայրի: յայն ուակս հիմնելք շինուածոց նը՝ գրեթէ առ հորկ հաստատել կան 'ի վրց ցցեց խիտ առ խիտ ը երկիր վարսելոց: և որի նակի շինուածոց վէնետկեան քղքի: բչմ ջրալից իրամք ևն 'ի նմ, որովք քղքն ողջոյն բաժանել է 'ի բշմ կղզիս: որք 'ի ձեռն քարաշէն և փայտակերտ կտմրջաց կցին ը միմեանս: Այն խրամք՝ որք առ հորկ մտանեն յէյ և յամոդէլ դետս, թէնդտ բշմ գիւրուն ընծայէն 'ի վճռէկանուն սյլ և 'ի մաքրուն քղքին, բայց ջուրք նց յամառնային ջերմ աւուրս արձակեն թանձր և ժահահոտ շոգիս, որք ապակունեն զօդն: որ յուսեգոյն ևս լինէր, եթէ ոչ շընչէին անդ սակապ հողմունք, և ջուրք նց ոչ շարժէին: 'ի ձեռն երկուց մեծամեծ ուղօրեաց: բայց 'ի խտարին գիշերի վտանգաւոր են, անկանիլ 'ի նունը մարդկան, և հեղձտմուղձ լինիլ: յայն սակս առ խրամովք՝ և ը փողոցս քաղաքին՝ առ հորկ ը գիշերն ողջոյն վառին անհամար լապտերք հաւասար հեռաւորուք, իւրաքանչիւրն ունելով 'ի միոյ կաղմանեթիթեզն սպիտակափայլ, որ անդրէն ցոլսցուցանեցաւաւիս լուսոյ, որով և առաւելու լոյսնց: ուստի մարթ է 'ի գիշերի համարձակ շրջել ը քղքն, ոնդ 'ի տուննցեսն:

Զե քղքին է կիսոշընանակ ձգել առ եյ գետով: 'ի ցամաքակողմն ունի շն մարտկոցս կանոնսւորս, և սլարիսով կմ' սրատուար հողալից: իսկ 'ի գետոյն կողմանէ՝ չունի սյլ ինչ ամրուն, բայց միայն երկու կարդս ցցեց: որք քանի մի ուսնաշափ բարձր են քղջուրն: և միջոցն 'ի մէջ երկուց կարգաց է իրրե 70 ուսնաշափ: իսկ բոլոր տարածութիւ ցցեցն՝ ձգի ցիսօօօօ

ոչ 50000 ոտնաշափ. և ուրեք ուրեք թողել կանանցք. ող զի նաւք կարասցեն մտանել և ելանել. այլ 'ի գիշերի փակել պահին : Արտաքոյ ոյսը ըրջալատի խարիսխ արկանեն նաւք մեծամեծք . ողք պյուջափ բջմեն, զի կայմք նց 'ի հետուստ երեխն իրեւ ան ոտո. մեծ . որ և է նւհնդիստ ամսոդրամ քաղաքի . զոր փեթակի նմանեցուցանեն, սակա հնդղորդեան ելեմտից անհամար նուռոց : Այսքաղաք ամսոդր գետովն բաժանի յերկուս մասունս . յորոց մին՝ որ է յարևելեան կողմն գետոյն, կոչի Հին Բաշ. իսկ արևմտեանն՝ Նոր Բաշ : Եւ բոլոր տարածուի քաղաքին՝ է իրեւ 13 . քառակուսի մզոն . յորում 'ի 1732 դասն 26835 առնդք . իսկ թիւ բնակչոց նը իրը 200000. նախ քան զվերջին պաղմ՝ հասանելը առեն 'ի 360 հզը . բայց տարեկան թիւն ծնելոցն 'ի նմ՝ յոյտ տանէ, թէ ոչ զանցանէր քան լ155 հզը . իսկ յետ պաղմին կմ յետ 1789 ամին, ևս առաւել նուազեցաւ : Են անդ և բազմութիւն օտարականաց . յորս գատանին քանի մի և յազդես հայոց . որք և ունին եկեղեցի փոքրիկ 'ի ներքոյ տան՝ կոչեցել Սբ հոգի . իսկ դերեզմանատուն նց՝ է 'ի մեծաշէն եկեղեցւոջ անդ հոլոնտացոց, հեռի յեկեղեցւոյն հայոց . զոր ստացան 'ի նցէ նախնի հայք յուջ քը զիոնիւլ հունտացւոց զաղղափառ հաւատու . զի յուջ Ֆմկւ ոչ ստիտ տունք հայոց է ին յայս քաղաք : Հունտացի կայվինականք ունին անդ 11 եկեղեցիս . յորոց երկուքն ժղվդոլնին են, և դաղղիացի կալվինականք 2. նոյնողս և անդդիացիք 2. լուտերականք 2. արիմինեանք 1. մեմոննեանք 3. նոյնպէս և հրեայք ունին բջմ ժողովրդանոցս, կմ սինակովկայս, յորս երևելի է փօրդուգալացի հրեից . որ է շնուռած քառսկուսի՝ մեծաշէն և դեղեցիկ : Են անդ և 24 եկեղեցիք, կմ երևելի աղօթատուզիք ուղղափառուց : Եւ բջմ մեծամեծ և հայակառ տնիելանոցք և աղքատանոցք՝ մոքուր և վայելուց . որք ունին հտառյթու առատու : Յորս գլխաւորքն են անկելանոցն անուանել Տառ ողբնուն . որ է 'ի նոր թաղեանդ . ուր բաշին աղքատաց հաց, կոդի, պանիր, են : Անկելանոցն ծերոց . և միւս ևս նորուշէն նման այսմ : Անկելանոցն անուանել Տիագոնիս . վե պառաւել աղքատ կանանց, ուր գարմանին և արքծերացեալք . որ մեծաշէն է ք զայլ ամանիելանոցս : Են և որբանոցք, յորոց 'ի մումն երբեմն գտանին 2000 որլք . այլ և գործարանք պատմոց՝ ուր զյան-

ցաւորս առ. 'ի պատիժ դնեն. 'ի դործ հնրկց : Եւ
տեղի յիմարաց. այն է՝ թիմարիտնա :
'ի մէջ ամ շինուածոց ոչ միայն ամսդրտամ քղքին,
այլև բովանդակ հոլանտայի՝ յաւետ երեւելի է ա-
պարանքն քղքին, կմ խորհրդարանն մեծաշէն, կա-
ռացեալ 'ի լոյնարձակ հրապարակի համակ վիմա-
տաշ, բաց 'ի ստորին մասնէ. լայնութինը է 282 ոտնա-
շափ հռենոսիան. իսկ բարձրութին՝ 116. թնդ զաշտո-
րակն, կմ զանգակատունն, որ 41 ոտնաշափ բարձր
է ք զյարկ ապարանից. հիմունք այսր հոյակապ
շինուածոց՝ հաստատել կան 'ի վր 13659 երկայնա-
ձիդ ցցեց, 'ի խորս երկրի վարսելոց. որ և սկըզ-
բնաւորեցաւ յամին 'ի 1648. և 'ի 1655 յապրիլի 23
զառաջինն գումարեցան 'ի նմ ատենակալք. թէնդտ
շեւ ևս եր աւարտել յարկ նր. Եօթն դրունս ու-
նի, բայց աւագ գուռն փոքր է, և անհամեմատ
մեծութե շինուածոյն. 'ի ներքուստ զարդարեալ է
ընտիր ընախր մարմարին քարամբք, և պատուա-
կան նկարուք, և ճարտարագործ քանդակիզ : 'ի
սկնեակս վերնայարկին, հաւաքել պահին հին զէնք.
և յաշտարակի անդ՝ կմ 'ի զանգակատան՝ մեծամեծ
զանգակ քաջ յարմարելք միմեանց, զրոս 'ի հնցե-
ցուցանելն՝ զեղուս միայն շարժեն : Եւ 'ի ներպոյ
ունի գեանափոր նկուզս, կմ ներքնատունս. ուր
ոլոնի գանձն մեծ հոքակաւոր դանձատան ամսդր-
տասմու. զոր Պանգա կոչեն. որ հաստատեցաւ 'ի
1609: Են անդ և բանաք մահապարտից. և 'ի մու-
սին ինչ նաև բնակութե մարդկան : Բաց 'ի նմէ են
'ի սմին քղքի այլ ևս բշմ երեւելի շինուածք հնրկց.
յորս յաւետ նշանաւորք են ժողովստեղին վճռկա-
նաց՝ քառակուսի մեծաշէն և հոյակապ. մաքստ-
տունն. համբարանոցք, այն է՝ մաղազա վաճառաց
արեւելիան և արեմանեան հնդկաց. գործարանն նու-
ռուց. գուրոց լատին լեզուի. և մեծ դպրոցն ան-
դամադնուե, և վիրահատուե. և պարտէզն բժշ-
կական խոտոց. և այլ ևս բշմ շինուածք. թնդ ըշ-
բազմապատիկ հոյակապ ապարանս մեծամեծացնքա-
զաքին. Ունի և յոգնաթիւ գործարանս սկէսպէս
արուեստից. քզի գրեթե Փմ արհեստք ծաղկել են
յոյժ 'ի սմին քղքի :

Աստ զառաջինն փորագրեցաւ դիր հայոց ընտիր և
վայելուչ ամ մասամբ որ գերազանցէ քան զամ տե-
սակտ գրոց՝ որբ յոյշ ք զայն և զինի փորագրեցան
'ի պէսպէս տեղիս. քզի և 'ի նմին թմկի աստանքը
հան.

հանդիսացել էին ճարտարք յայնմ արհեստի . որք անուանի են մինչև ցայժմ ըստ համօրէն եւրոպիա : Այսմ սկիզբն արար մատթէոս սարկաւագ ծարեցի . որ 'ի 1660 եւտ փորագրել 'ի սմին քղքի երկատեսակ գիրս . մի մեծ՝ որով և սկսաւ տպադրել զոտանաւոր գիրս որյն ներսէսի շնորհալւոյն , Յո որդի անուաննել . և միւս ևս միջական և վայելու ք զառաջինն . զոր մինչեւ եր աւարտել , փոխեցաւ 'ի կենաց աստի : Ապա աւետիս եղբայրն ոսկանայ վդպաի երիվանեցւոյ , որ յոշագոյն ևս ձեռնառու եր մատթէոսի , լրացոյց զթերին միջակ գրոց . ը նմին և զուպագրուն յա որդւոյն : Յետոյ հասեալ անդր և ոսկանայ վդպաի , եւ փորագրել զնոտր գիրս համեմատս նախասացել միջակ գրոց . և 'ի 1666 ըստ հրամանի յակօրայ կամուղիկոսի՝ տպագրեաց զածաշունչ գիրս . և զոյլ ևս պէսսկ գիրս : Այլ զկնի մահու նորին ոսկանայ վդպաի , կորեան դաշտիարք գրոց նը : Ապա մատթէոս վանանդեցի՝ որ քաջավարժ եր յարհեստ տպագրուն , և օգնական ևս լեալ յոշագոյն ոսկանայ վդպաի , եւ նորոդ փորագրել 'ի քղքի աստ գիրս , հանդերձ նոոր գրովք իւրեանց . համեմատս , և վայելուցս , որով և տպագրեցան այլ այլ գիրք : Այս այլ ինչ համառատիւ ծանուցել յոդքս փորագրուն գրոց մերոց եղելոց 'ի քղքի աստ , դարձցուք անդրէն 'ի կարդ բանիս մերոյ :

Կառավարունք քղքիս է 'ի ձեռա 90 անձանց : որք ընտրին 'ի քղքացեաց անտի . յորս ևն 36 տաենակալք . և ժողով նց կոչի խնդի , կմ իմաստութեն . որ յանդիման առնէ զբոլոր մարմին հորկութեն , և ունի զգերագոյն իշխանունք . և ամ երեւելի իրավութենք քղքին 'ի ձեռան նց վհարին : Իրրև մոին դաշդիացիք 'ի սմ , փոփոխեցաւ և կարդ և իշխանութեն այսր ժողովոյ : Առաջին հիմնարկունք քղքիս եղե 'ի ժք գարուն . և 'ի 1658 եհաս 'ի վիճակ , յորում կայ այժմ :

Տօրդէնտ . ռամէ" Տօրտ . լու . Տօրդէնտան , կմ լաւ ևս Տօրդէնտան : Է առաջին քղք սորին նհնդի , երեւելի և բազմավաճառ , առ մերլէ գետով . 'ի կղզի ինչ որ երեւեցաւ 'ի 1421 պատճուռել 'ի մեծ ինչ ջրհեղեղէ . որ եկուլ 72 գեօղս , և աւելի ք 100000 ոգիս : Չունի արհեստական ոմրուիս . ստեայն բնական դիրք նոր այնուա ապահով է , զի պիշե ցայժմ ոչ ոք 'ի թշնամեաց կարօղ եղեւ առնուլ զնս :

՚Ի 1732 էին 'ի նմ 3954 տունք : 'Եւրոպանդիստ նը յաջըզակ է և պատունակոն, և վճռկանութիւն բարդաւաճ . որ գլխաւորաբար յածի զցորենով, զգին ռով և զիայտիւ, որք գան 'ի գերմանիոյ ըստէնօ գետ : ՚Ի 1618, և 1619. եղե 'ի սմին քղքի երեելի ժողով է կեղեցական :

Հարլէյ, կմ Հարլէյն : Ե երկր քղք երեելի սորին Նհնդի՝ յարեմուռան կողմն ամսոդրտամու . իբրև 12 մշոնաւ հեռի 'ի նմէ , առ սփարեն գետով . մերձ 'ի ծովին գերմանիոյ, և է բազմամարդ և բազմավաճառ : ՚Ի 1732 էին 'ի նմ 7963 տունք : Չորս եկեղեցիս ունին անդ հոյանտացի կողմինականիք . մի գաղղիուցի կողմինականիք , և մի ևս լուսերականիք , այլ ու ուաւել ք զսոսա ամինին ուղղափառք . վոր զի ուղղափառք աւաւել են անդ ք զհերետիկոսս : ՚Ի 1559 դ պօզոս պատն հիմնեաց անդ ենուարան , որ առաքարձաւ 'ի միջոյ . սակայն 'ի գահակալ Եկեղեցւոշ կան գեւանս ութն քնչնյ.ք , որք կոչին կանոնիկոսք հարլէմայ : Ունի և պատունական գործարանս ասունեղինաց , մետաքսէից , և վեկղէն կտաւոց , և թափչուն կտաւոց , այլ և պարտէզս գեղեցիկս . Փոքր ինչ յիշ բնակիչք քղքիս առնէին բնշմ վճռկանուիս 'ի ձեռն ծաղկանց , մենդ կակաչի . որ է լալէ , և զիւմպիւլի , և այլոց այսպիսի ծաղկանց . որ և այն պէս բանահնեշ էր , մինչ անցանէր ք զափն . վոր զի գրեթէ փոխել էր յազգ իմն մոլուն , մենդ թէ յի մարուն :

Բ շրմատենադիլք , մենդ հոլանտացիք , պնդեն թէ 'ի 1440 'ի սմին քղքի գտաւ զառաջինն արհեստ տը պլադրութէ 'ի լորենտիոսէ յովհաննու կլոսթերայ , որոյ արձանն կառուցել կայ 'ի սմին քղքի մարդաշափ մեծուք , հնդ վերտառուք՝ որ զսոյն ակնարկէ . և ասեն , թէ դառաջինն ապագրեցաւ գիրքն կիկերոնի , մակադրեալ Յաղակս պաշամանց . որ պահի անդ մինչև ցայսօր : Սակայն այլք իբրև անտարակոյս և հաւաստի իմն հաստատեն . թէ բուն ապագրուին գտաւ յամին 1436. 'ի շդրասպուրկ 'ի յովհաննու կութթէնակերկացւոյ . որ ծնաւ 'ի մոդունտիս , այն է մոկրնցա . և թէ սնդ 'ի մոդունտիս կատարելագործեցաւ 'ի պետրոսէ շէֆքէրայ : ՚Ի 1573 առին սալսմիացիք զայս քղք . որք զակնու ՚ի բնակչաց սրախողիսով կտարեցին :

Տէլքէ . որ և Տէլքէ : Ե երդ քղք սորին Նհնդի . կառուցել ՚ի գեղեցիկ , և յարգտանդ վոյրի , առ շնուր

շի գետով. Փողոցք նը ուղիղ են, զորս իբր ՚ի բարում ընդհատանեն ջրալից խրամք. յորս են երեք մէծամեծք՝ որք անցանեն լը քղքն ողջոյն ՚ի միոյ ծայրէ մինչև ՚ի միւսն : ՚ի 1732 էին ՚ի նմ 4870 տունք. բնակիչք նը լը կրօնից խառն են. ք’ կալվինականք. լուտերանիք. գտանին անդ և ուղղափառք. որք ունին զերիս եկեղեցիս : ՚ի 1584 ՚ի սմին քղքի յապարանս իշխանին՝ որ յ՛շագոյն էր մենաստան կրօնաւորաց, գաղտնաձիգ հրացանիւն, ց’ թիւֆէն կով սպանուաւ գուլիելմոս ա իշխանն օրանժայ. որ յապստամբիլն եօմն նէնգաց ՚ի սովանիացւոց, եղեաւաշնորդ և զօրագլուխ նց. ոող և ՚ի ներածութեանդ յիշատակեցաք. յորոյ ՚ի պատիւ ՚ի 1609 հասարակապետութիւն հոլանտայի կառուցին հոյակապ դամբարանն ՚ի նոր եկեղեցւոջ քղքիս. և յայնու Յմկէ մինչեւ ցայժմ՝ ՚ի նմին եկեղեցւոջ թաղէին իշխանք ՚ի տանեն նասաւեանն օրանժայ ցորչափ նոյն տունն էր ՚ի հոլանտա. քղի յետ այժմեան խոսվութեն և հաշտութեան հարկ եղեւ նմ մեկնիլ աստի ՚ի գերմանիա: Բէմ մեծամեծ շինուածք են ՚ի սմին քղքի. յորս գլխաւորքն են՝ խորհրդաբանն քղքին, և եկեղեցին սբյն հիսուսողիստոսի, որ յառաջագոյն էր մայր եկեղեցի ուղղափառաց, այլ այժմ է ՚ի ձեռագերեալիկոսաց. ունի և զանդակատուն գեղեցիկ, և ՚ի նմ ժամացոյց ճարտարագործ: Այս քղքի ՚ի 1536 դրեթէ առ հորկ հրկեզ եղեւ. այլ յետոյ վերուախն շինեցաւ ըստ ևս ք զառաջինն:

Եւրոպ, կմ Լիպո. ՚ի հն՝ Լոգուտուն պատմուացաց. այլ և Լոգուտուն առ հուենասիւն ՚ի կուին պարապայոց և գլուխ գերմանայաց: Ե չորրորդ քղք սորին քւոփի. որ մեծութ և գեղեցկութեն երկդ է զկնի ամսգրտամու. ՚ի 1732 դասն ՚ի նմ 10891 տունք. Փողոցք նորալայն են, երկայն, և մաքուր, և ուրեք ուրեք ունի և խրամս ջրալիցս. ուստի մարթ է և նաւակօք շրթել լը քղքն: Նինդ եկեղեցիս ունին անդ հոլանտացի կալվինականք. մի գաղղիացիք, երկու լուտերականք, մի անգղիացիք, միւս ևս մենոնեանք, իսկ ուղղափառաց եկեղեցիք առաւել են ք զամցն սց. վս զի մեծ մասն բնակչաց ուղղափառ են: Ե ՚ի նմ և համալսարան մեծ, հիմնեալ ՚ի 1575 ՚ի գուլիելմոսէ ու, որ և է հնագոյն, և գլխաւոր ՚ի մէջ համօրէն համալսարանացն հոլանտայի. յորում բաց յանհամար ընտիր ընտիր տպագրեալ մատունից են և 2000 ձեռագիր արևելքան գրեանք, մշնդ. ՚ի

բարբառ արաբացւոց . և մեծ գումա մի Երկնից ը դրից կուպերնիկոսի . զոր շարժէ մեքենայ իմն , որ է 'ի ձև ժամացուցի : Են 'ի նմին համալսարանի և այլ ոլէսպէս նորանշան և սակաւագիւտ իրք . ոչի եղջիւր մի և մօրթէ և գլուխ ողարանոցաւ հնդէ , և միջնողն ըռնդեղջէր : Պատեան մի ծովային խեցւոյ՝ որ կը է 130 լիուրէ , կմ 52 օինայ : Երկու մորթէր մարդոյ՝ առն և կնոջ , գործեալք և յօրինեալք՝ ոող գործին մորթք անսամնոց : Եւ զայդ մի հռղաթափ , և մագաղաթ մի 'ի մարդկային մորթոյ : Շապիկ մի հիւսել յաղեաց մարդոյ : Կենդանագիր գիւղականի միուլութք . զոր յետ հանելոյ 'ի ստամոքսէն , եկեաց այլ ևս ամս ութն : Վահան մի նորանշան 'ի սատափոյ , ևն : Ունի և գիտանոց բարձր վասաղարաշխուել . և պարտէղ բժշկական խոտոց : Բաց 'ի համալսարանէ աստի , են անդ և այլ ևս գուրոցք մեծամեծք , և պատուական գործարանք չուխայի . Թէպէտ չեն այժմ այնողս բարդաւաճ , անդ էին յառաջն . վո զի և վճռկանուի նր նուազելէ : 'ի 1573 կրեաց դժեդակ և երկար տղաշարումն 'ի սպանիացւոց . և յետ 1789 ամին ոչ սակաւ փոփոխուի կրեաց 'ի պատճառու խռովուել և պտղմի գաղջիացւոց :

Ա-Հա-ռ-ռ-ա-մ-կ" Տէր ի-ւ : Եւ վեցերդ քղք այսր գւռի առ կուլէ փոքրիկ գետով . որ առ սովին քղքաւ ը երկու բերանս մտանէ յիսէլ գետն : 'ի 1732 գտան 'ի սմին քղքի 3974 տունք . յամ շինուածս նր յաւէտ երեւելի է եկեղեցին սրբյն յովհաննու մկրտչին . որ 'ի 1552 հրդեհակէղ լեալ , վերստին նորոգեցաւ , մնդ թէ նորոգ շինեցաւ արդեամբք ը փիլիպպոսի սպանիացւոց արքայի , և մարդարիտայ տւադրիացւոյ դշխոյին բեղդիոյ , և ու գուլիկլմոսի իշխանին . որ բաց յայլոց մեծագին ըարդուց , ունի և պատուհանս սքանչելարունեստ նարտարսւը նկարեալս յերկուց ելքարց հռչակաւոր նկարչաց , որք կոչին Տրիդ , և Ալովթէր գրապալէթ : Գրեթէ ամնաւք վճռկանութեանց հոլանտոյի ը զէլանտոյի և աւսդրիական Ֆիանտրայի՝ ը այս տեղի անցանեն , 'ի կուվէ գետոյն մտանելով յիսէլ , և անտի 'ի մէրմէ : Այս քղք չունի ինչ ամրութի , բաց 'ի ջուրց՝ առ որովք կառուցեալ կան ամբարտակք կմ թումբք մեծամեծք . և 'ի ստիպել հարկին՝ արձակեն զօւրս , որք և ծածկեն զամ շրջակայ վայրս քղքին . մինչեւ անհարին լինել թշնամեաց մերձենալ 'ի քոք անդը :

Ուուրքամ : Եշ Կօթներդ քղք այսր նհնդի առ մօստ
կմ մէրվէ գետով, որ յայսմ վայրի յինքն ընկալել
զողդէ գետն, որ Շ քղքն անցանք, ընդարձակի
յոյժ. Շ որ և նաւք միջականք կարեն՝ ի ծովէ մը-
տանել՝ ի նւհնդիսա նր. և անտի ընդ մեծամեծ և
շատաջուր խրամս 'ի քղք անդր՝ մինչև ցորդոստայն
վճռկանաց, ուր են համբարանողք վճռաց 'ի բառ-
նալ, կմ' ի թափել անդ զրեռինս. ուստի զկնի
ամսդրտամթ, սա է լաւագոյն վաճառատեղի 'ի հա-
մբարէն հոլանտա, 'ի 1732 դատան՝ ի նմ 6621 տունք.
և թէպէտ 'ի 1565 մեծ մասն նց հրդեհակէզ եղեն,
այլ յետոյ վերստին շինեցան լաւ ես ք դառաջինն է
բնակիցք նր նախ ք զվերջին պազմ համբարէին լի-
նել 50 հշլ, ոլք ը մեծի մասին կալվինական են,
իսկ մնացելին լուտերականք, և յանդղիական հերձ-
ունածոց. որք և ունին անդ 10 եկեղեցիս. 'ի սմին
քղքի կառուցել կայ ճարտարագործ արձան պղնձի
մեծ ք զբնական հասակ մարդոյ առ տեղեաւն, ուր
ժողովին վաճառականիք 'ի վերայ մեծի կամբջին մո-
ստ գետոյն, 'ի պատիւ գետիդերիսի տռն գիտ-
նականի, որ եղե նորոգիչ դիտառթէանց 'ի հո-
լանտա :

Կորիսէմ, կմ կորնիին, և կորդոմ : Եշ ութերդ քղք
սորին նհնդի, բարեցէն, և ամուր, սահմանակից
քէլտրիոյ, առ մէրվէ գետով, յորում առ սովորն
քղքաւ խառնի լինկէ վտակ զկնի անցանելոյ Շ մէջ
քղքին, և բաժանելոյ զնայերկու մասունքս : Արեել-
եան կողմն քղքիս՝ որ հայի 'ի քէլտրիս, քաջ ամ-
բացուցել է. իսկ 'ի միւս կողմն 'ի ժամանակս պա-
տերազմի մարթ է արձակել ջուր, և ծածկել զըր-
ջակայ ցամաքն. առ 'ի չկարելոյ թշնամոյն մերձե-
նալ 'ի քղք անդր : 'ի 1732 էին 'ի սմին քղքի 1398
տունք. և հարիւր ամօք յոջ՝ 1609. յորմէ յայտ է
թէ յոջագոյն առաւել բազմամարդ էր : Գլխաւոր
վաճառք նր են արմոլիք. ունի և սէրմօն անըա-
նել ձուկն առատ 'ի մէրվէ գետոյն :

Շիդամ : Եշ իններդ քղք սորին նհնդի առ մօսա գե-
տով, կալել զանուն 'ի շլյ վտակէն, որ աստ իառ-
նի 'ի մօսա գետն : Ունի առւնս 1504. և բնակիցք
նր գրեթէ առ հսրկ ձկնորս են և ձկնավաճառք .
մեծատունք՝ տան շինել աստ նաւս յորս առինկ ձը-
կան . իսկ աղքատք ուռկանս գործեն :

Շօնկոչէն : Եշ տասներդ քղք սորին նհնդի, փոքր
սոյլ ամուր և բազմավաճառ, առ լէք գետով. յոր

յայսմ վայրի իտաւնի վելեթ վտակ որ անցանէ ընդ
մէջ քղբէն . ունի տունս 588 և թ : 'Իսմին քղբէն
գործեն պատուական թուղթս :

Պէտք : Եւ մետասանելի քղբէ , և ամրոց հզօր 'ի հիւ-
սիսակողմն վօրաէն կղղւոյն . մերձ 'ի գուռն մօսա
գետոյն՝ ուր ունի նւհնդիսաւ մէծ և յաջողակ : Ու-
նի առանս իբրև 942 և թ . մէծ մասն բնակչաց նր-
ժկնորս են , և ուղղեցոյցք նաւուց ը մօսա գետն ,
որք գան 'ի ծովէ : Այս ամրոց է , որում զաւածինն
տիրեցին հոլանտացիք յազստամբիլնոց 'ի սպանիաց-
ւոց . որ և եղեւ հիմն աղատուեն նէնդաց , կմ՞ հա-
սարակապետուեց միացեց :

Հայես : իրավնենակէ . ռամկ' Հասկ . լս՝ Հախա Գօդրիս :
Եւ քղբէ գեղեցիկ 'ի վայելուչ և 'ի զուարժալի տեղ-
ւոյ . որ շունի ոչ դրունս , և ոչ սպարիսպս , այլ
խրամ ջրալից . և 'ի վը նր շարժական կամուրջս , ը
որս լինի մտանել 'ի քղբէ : 'Ի 1732 գտան 'ի նմ 6164
տունք . թող զհսրիաց շնուշածս : Ունի բշմ հոյա-
կապ մեծամեծ շնուշածս , և հրադարակս գեղեցիկս
և ըարձակս . յորոց յոմանո տնկեալ կան ծառք աս-
տի և անտի , ոոկ և առ խրամովք շուրջ զքղբաւ .
որք յամստան վայելուչ մէմելի են բնակչաց քղբին :
Աստ գումարի ըհանուր ժողովն հոլանտայի . ոոկ
և այլ ժողովք , որք հային յիրազունս հսրիաց , յա-
պարանս նախնի կոմսից՝ եւր յետոյ բնակեր նախայիւ-
շատակեալ մարդուանն հոլանտայի : Բնակիչք նր ը
կրօնից իտաւն են , յա՝ կալինականք , լուտերականք ,
և ուղղափառք . դտանին անդ և բազմութիւն հրէից
որք ունին երկու սինակովկայս : Են անդ Յ մեծա-
մէծ անկելանոցք . երկուքն վն աղքատաց , և մի վո
որբոց : Խրամք սր և փողոցք՝ շեն ինչ ըհատ ըստ
մաքրութիւն յամսդրտամու , և յայլոց քղբաց հոլան-
տայի : Իսկ օդն լաւ ես համարել է ք զայլոց տեղ-
եաց . բայց և աստ՝ ոոկ և յայլ քղբէ՝ ոոկի և ար-
ծաթ ժանդահար լինին և սեանսան :

Բաց : 'ի քղբաց տստի , են յայսմ մասին հոլանտայի
այլ ևս փոքրին քղբէ , կմ՞ ամրոցք . յորոց գլխա-
որքն են :

Կապէտէն : Ամրոց հզօր առ ափն հարաւային ծովու ,
ունի տունս 747 :

Մակուտէն : Քաղաք փոքր առ վէքթ գետով , որ աստ
մտանէ 'ի ծովին հարաւային . ունի տունս 190 . բնա-
կիչք նր ը մեծի մասին ձկնորս են , որք գործեն
և աղ :

Վէսէտ, կմ Վէսէտ: Քաղաք փոքր առ վէքթ գետով,
ունի տունս 500:

ՍԻՆԵՐՈՒՄ-ԻՆ: Ամրոց հզօր, երից ժամուց չնողհաւ
հեռի 'ի վէղեփայ, առ վէքթ գետով:

Ո-ԴԱԼ-ՆԵՐԵՐ: Քաղաք ամուր առ խել գետով, որ
ունի 562 տունս:

ՆԻ-ՀԵՐՈՒ: Քաղաք փոքր՝ այլ ամուր, առ լեք գե-
տով, որ ունի տունս 142. և է ը տէրութիւն տանի
նասաւեան օրանժայ:

ԼԵՂԵՐԱՅԻ: Ամրոց փոքր առ սահմանք քէլարիոյ,
ուր մօսա և վահալ գետք խառնին 'ի միմեանս, և
այնուհետեւ մէրվէ կոչին: Չայս ամրոց ումանք 'ի
քէլտրիս նհնդին դնեն, այլ վրիպին:

Հայսպէն, կմ Նէրէր հայսպէն: Է մի 'ի գլսաւոր
ամրոցացն հոլանտայի, մերձ 'ի մօսա գետն. ը ո-
րում հաղորդի 'ի ձեռն ջրալից խրամայ. և ունի
տունս իբրև 600:

ԱԷՐԵՐԱԿԻՆ-ԴԵՐԻ, կմ Լէտոն սիյն գէրերաւէայ, ուամկ'
Տէր դէրի: Է քաղաք փոքրիկ, և ամրոց հզօր, առ
պիսպօղ ծոցով, ունի տունս 456:

Հայսպէն: Է քղք փոքրիկ, և ամրոց հզօր յարեմա-
ւան կողմն մօսա գետոյն:

ԼԵ-ՊԱՏԻՆ-ԷՆ, կմ ԼԵ-ՊԱՏԱՆ: Է գեղզ փոքրիկ. յորոյ
Եկեղեցւոջ են երկու պղնձի կոնք, յորս գուլիկէլմոս
Եղիս ոմն՝ որ էր ը արքենպատ գրիվէրիոյ, 'ի 1276
մկրտեաց ասեն 365 մանկունս, կմ լաւ ևս ասել
վիժանս. յորոց 182 արու էին, և նոյնչափ էգք,
խոկ մին խառն. զոր մարդարիատ աթիկինն Եննէքեր-
գայ, գուստը վլորենտիսի չորրորդի կոմսին հո-
լանտայի ծնաւ միանդամայն 'ի միում ծննդեան. յո-
րոց մին ասեն պահել կայ մինչև ցայժմ 'ի մէջ նո-
րանչան իրաց գանեաց արքային: Բայց բշմք ը իրա-
ւանց յառասպելեաց սակս գրեն զայս պատմուի:
Յայսմ մասին հոլանտայի գանին քանի մի կղզիք,
զորս ումանք յատրաց ը հանրակո կոչեն Մասունդ,
կմ Տէն լանդ ռուսէր գեր ճառս. որ թարգմանի Երկիր
յայնկոյս մօսայի. իբր զի առ համեմատութ ցամա-
քային հոլանտայի՝ ձգին յայնկոյս մօսա գետոյն,
առ սահմանք վէլանտայի. յորոց զցլիաւորսն յաջի-
կայշ նշանակեսցուք:

ՕՒՐ ՔԱՄ, կմ ԶԱ-Գ ՀԱ-Ր: Է կղզի մեծ յարելեան
կողմն կերէ կղզւոյն. և է բազմամարգ. ունի գլ-
քէմս, յորոց գլխաւորքն էն՝ Մէլլունդ. Խօնդրիտ.
Գլուխ. Սէլթօնի. ևն:

կերէ, կմը լաւ ևս՝ կեռէ բերէ, այլ է վեստ չօքն։ Եցր կղզի բաժանել ՚ի նախընմժաց կղզւոյն, այլ յետոյ առ սակաւ սակաւ լցաւ նեղուցն որ էր անջրապետ ը մէջ երկուց կղզեացս. ուստի այժմ գրեթէ կցել են լը միմեանս. և ունի իւր համանուն քղք փոքր, որ յառաջադոյն լաւ ևս էր, այլ այժմ է իրրե գեղ աննշան։

Պեյքըանդ, կմը Պէքըանդ։ Եւ կղզի մեծ բաժանել յեր կու մասունս. յն՝ յարեմտեած՝ և յարեելեան. որոյ գլխաւոր տեղիք են Ազլ, և ՚Նէլ պէքըանդ. որք են աւանք կմը գեղք մեծամեծք։

Դոսէլմննդ։ Եւ կղզի ը մէջ մոսայի, բաժանել յարեելեան և յարեմտեան. չիք՝ ՚ի նմ քղք, կմ աւան, այլ միայն գեօլք. յորոց գլխաւորքն են. Պարէնդրէ+լ.

կմը Փէնդրէ+լ. Մրոն. Մրիդրտէր+ւ.

Տորտէ+ր։ Եւ մասն ինչ Սրուդ հօլոնդ կոչեցել մեծի կղզւոյն. որ ՚ի 1421 ՚ի գիշերի՝ նոյ՝ 18 իսպառ ծած կեցաւ ՚ի ջուրց. միայն շրջակայ վիճակ տօրդրէրդ քղքին՝ զերծ գտաւ. որ և յետոյ առ սակաւ սակաւ շարձակեցաւ. որ բաց ՚ի տօրդրէրդ ամրոցէ, մի միայն գեօլ ունի Տուպուլուամ կոչեցել։

Կալիսաւոր տեղէտ հիւսիսային Հովանոպայի։

Իյս մասն հովանտայի՝ որոյ հիւսիսային կողմն կոչի Ազրէմտէան քրիւլիս, փոքր է յոյժ քան զհարաւ տայինն. և է իրրե կղզի շուրջ պատել ՚ի հիւսիսային և ՚ի հարաւային ծովէ. անձուկ կրծիւ և եթ միաց եալ ը հարաւային մասին։ ՚ի հիւսիսային կողմանն նը գտանին մեծամեծ խաղիսաղք աւազակոյտք, որք իրրե պատուարք են նմ ըդէմ ծովու, զի մի ողոզեցէ զերկիրն՝ որ ցած է ք զջուրս ծռգու. որք և ամզք ինչ յուջ ողոզեցին զմեծ մասն ցամաքի նը, զոր բշմ և ը երկար աշխատութ հաղին ցամաքեցուցին, և գործեցին ՚ի նմ պատուական արօտու անասնոց. և վէ սորին պտճռի շնուցին բշմ հովմավար աղօրիս, առ ՚ի վանել զջուրս ՚ի ցամաքէն ՚ի ծովին։

Ազլէմտը։ Եւ առաջին քղք հիւսիսային հովանտայի, կառուցել իրրե ՚ի միջակեան այսր մասին՝ մերձ ՚ի ծովին գերմանիոյ. որ ը ամսդրտամու ունի ՚ի ներքս ՚ի ջրալից խրամս, և տունս 2581. և բշմ եկեղեցին հերետիկոսց և ուղղափառաց. զի բնակինք ՚ի կրօնից խառն են, յու կալվինականք, լուտերականք,

կանք, մեմնոնեանք, և ուղղափառք բջմք. գտանին
անդ և հրեայք: Գլխաւոր վաճառք նր են արմատիք,
և կոդի, և պանիր ընափեր: 'Ի քղքէ աստի մինչև
ցհօրնա քղք՝ է ջրալից խրամ, հատելը՝ ի ժէ գարուն:
Հօրնա, կմ Հօրն: Եւ երկդ քղք երևելի այսր մասին,
առ երի հարաւային ծովու. որ ունին նւհնդիստ պա-
տունական, և տունս 2817. և շեկեղեցիս հոլան-
տացի կալվինականաց. 3 մեմնոնեանց. 1 արիմին-
եանց. 1 լուտերականաց. և 3 ուղղափառաց, զի
ուղղափառք բջմք են անդ: Աստ գումարի իւլուական
ժողովն հիւսիսային հոլանտայի, ոնդ և ժողովն ծո-
վային իրողունց. որ ամիսս երիս կացել աստ, ապտ
փոխադրի յէնքհիզէն: 'Ի սմին քղքի գործեն նաւս
բջմա վա վճռկանուն, և վա ողթզմի: Ունի կոդի, և
պանիր սկատունական. որք են 'ի սակի գլխաւոր վա-
ճառաց նր: Արտաքոյ քղքին են վայրք գեղազուարնք
և վայելուցք. յորմէ սկսանի Ճնպհն իրըն միոյ ժա-
մու երկայնունք. առ որով աստի և անտի տնկեւալ
կան ծառք գեղեցիկք. և յատակ նր բովանդակ ա-
զիւսակերտ. յաւարա այնր Ճնպհի սկսանին գեօղք
շարունակելք ցմիոյ ժամու Ճնպհ մինչև ցէնքհիզէն

Քաղաք:

Էնցիւն, կմ Էնցունիա: Եւ երդդ քղք այսր մասին,
որ մեծ է գրեթէ ք զայլ ամ քղքո նր. զի ունի
տունս 2600, և է առ երի հարաւային ծովու. ունի
նւհնդիստաքաջադէպ, որ ձգի 'ի ներքս 'ի քղք անդր,
3 եկեղեցիս կալվինականաց, 1 լուտերականաց. 2
մեմնոնեանց. և 3 ուղղափառաց: Աստ գործեն աղ
բջմ 'ի ջուրց ծովու, զոր բարձել բերեն նաւուք 'ի
հիւսիսային ծովէ. շինեն և նաւս բջմն՝ մնիդ յայնց
աեսակաց նաւուց, որով գնան յորս առինկ ձկան.
փոքր միյնջ այս քղք առաքէր երբեմն 400 կմ 500
նաւս յորս առինկ ձկան. իսկ այժմ ուր ուրեմն
առաքէ աւելի ք զօօ:

Էդամ: Եւ ջրբորդ քղք այսր մասին մերձ 'ի ծովին
հարաւոյ. ը որում հաղորդի միշնորդունք յաջողակ
նւհնդստի. ունի և սա 'ի ներքս անդ ջրալից իւրամս.
և տունս իրըն 1000. և քանի մի եկեղեցիս ազտն,
գաւորաց՝ և ուղղափառաց: Գլխաւոր գործ բնակէ
շաց նր է շինել նաւս. գործել աղ եւսուցել զջուր
ծովու. և մաքրել զհարպ կէտ ձկանց, յորոց բջմն
շահին. յառաջադոյն գործէին անդ և պանիր բջմ.
յորմէ մինչև ցայսօր ոպանիրն՝ որ գործի 'ի հիւսիս
այինն հոլանտա, կոչի պանիր էտամաց:

Մօնիքէնտամ, կմ Մօնիքէնտամի կադ . լո՛ Մոնտա
պահում : Եւ հինգերդ քղբ այսր մասին սռ փոքրիկ
ծոցով հարաւային ծովու . յոշագոյն էր նւհնդիստ
յաջող, իսկ այժմ լցի է աւաղով' ի վաս մեծ բնակ-
չաց : Ունի տունս իբրև 700, յորոց ոմանք են մեծա-
շեն . և մի մի եկեղեցի կալվինականաց, լուտերակա-
նաց, մեմնոնեանց, և ուղղափառաց : Գլուհաւոր գործ
ընակցաց նր է ձկնորսուի, գործել օճառս, և ան-
կանել մետաքսեայ կերպառս :

Մէհւէտ . կմ Մէդէնպէտ : Եւ վեցերդ քղբ այսր
մասին առ երի հարաւային ծովու . որ ունի տունս
700, և դշեակ մի հին . և 5 եկեղեցիս . յորոց մին է
ուղղափառաց . իսկ մնացնէ չորքն աղանդաւորաց :
Գլխաւոր վահուք նր են փայսաք բերելք 'ի նորվե-
կիոյ, և յայլոց ծաց . ունի նւհնդիստ փոքր՝ այլ
սրատունտիան, յոր 300 նաւք կարեն կալ տպահով :
Այս քղբ հին է ք զնմը քղբս հիւսիսային հոլան-
տայի . զոր բշմք համարին լինել աթոռ նախնի թա-
գաւորացն ֆրիզիոյ, և մասնաւորակա հաւակաւոր
ուսդպորդոսի, զոր համարին բնակել 'ի հին դշեակ
անդր :

Փաւրմէնպ . կմ Փաւրմէրլանպ : Եւ եօթներդ և վերջինն
'ի քղբը՝ որք ունին իրաւունս մումնելոյ 'ի իւլուական
ժողով այսր մասին հոլանտայի . կառուցել յարե-
մտեան կողմն էտամայ . ունի առւնս իբրև 600 և եթ .
յոշագոյն ուներ և ամքոց հզօր, այլ 'ի 1741 իսպառ
քանդեցաւ :

Իսկ հիւսիսային կողմն այսր մասին հոլանտայի ան-
ռանել վէսթքէիւլանպ, այն է՝ Արևմտեան ֆրիզիա,
է փոքր ինչ տարածուի երկրի՝ որ ձգի ը արեւելս,
և աւարտի անկիւնաբար . ձգեալ 'ի ներքս անդ 'ի
հարաւային ծովն . որոյ ծայրն 12 մզնաւ և եթ հեռի
է 'ի ֆրիզիոյ նհնդէն . և կողի Տէկտէրլանպ, և ունի
58 գեղողս աննշանս . և մի միայն աւան, կմ քղբ, կո-
շեցեալ վէսթքէիւլանպ, կմ Էնդհույզէն : Եւ առ նովաւ
քանի մի մանր կղզիք՝ որք յոշագոյն կցել էին ը ցա-
մաքն . և առաջ 'ի մեռն միրկալից ալեաց ծովու հա-
տան 'ի նմէ . որոց գլխաւորքն են . թիւնէլ, կմ թիւ-
նէլ . էյրլանպ . ֆլէշնապ . Շէլլինէ . կրինտ . Վիրինին .
Մարգէն . Ուրդ . և Ծօդլանպ, յորս ցիք ինչ նշանաւոր
ուեզի . այլ միայն գեօղք ինչ յոմանս յաւետ, և յոմանս
նուազ . և ընակիչք նց իւաշնադարմանք, ձկնորսք,
և նաւավազք :

Կահանգ ք . Օէլանտա :

Ա մի 'ի լոււագոյն նահանգացն միացելոց՝ որ ձգի
 առ երի ծովուն գերմանիոյ . 'ի հիւսիսոյ՝ ունի
 իւր սահման զհոլանտաս առանձնաւկ . յարեւելից՝ զպրա-
 պանդէ . յորմէ բաժանի 'ի ձեռն շելատ գետոյն . 'ի
 հարաւոյ՝ զֆիանտրա առաջնաւկ . իսկ յարեմոից՝
 ղովկիանոս, կմղծովն գերմանիոյ : Զէլանփիայդ անուն
 նշանաւկէ Երկիր, կմղզի 'ի մեջ ծովու : Եւյիրաւի՝
 վա զի համօրէն նէնդն բաժանել է 'ի կղզիս . որք վո
 զի ցած են յոյժ, բղմ անդամ ծանկեցան 'ի ջուրց
 ծովու և գետոց . յարում բիւրաւորք 'ի մարդկանէ
 ջրահեղձոյց կորեսն . յայն սակս առ ՚ի զերծանիլ
 բնակչացն 'ի հնդզորդ վտանգէ անախ, շուրջ զհամօ-
 րէն կղզեօք կառուցին ամբարտակս մեծամեծս, որք
 'ի ստորին կողմն լայն են իբրև 25 դրկացափ, իսկ 'ի
 վերուստ՝ այնչափ է լայնուն նց, զի կարեն դնալ
 ը այն երկու կառք առ միմետմբք . նոյնդս և բարձ-
 րուն նց չէ ինչ նունազ . սակայն տակաւին 'ի շնչել
 ուստիաշունչ հողմոց՝ զպրացեալ ալիք ծովու բղմ
 ուրեք անցանեն զնոքօք : Օդ նր խոնաւ է, ուստի
 և ծանր և վնասակար մւնդ օտարաց . իսկ երկիրն
 ը մեծի մասին արդաւանդ է ըերի . բերէ ցորեան
 պատռւական, և այլ տղգս աղցս արմտեաց, և պը-
 տուղս, այլ և ըուսիա բղմ յոյժ, որ է բոյս ինչ
 յորմէ գործեն ներկս : Ունի և պարարտարօտս, և
 անսասունս, մւնդ խաշինս . և ձուկն առատ, և աղցի
 սպցի ծովային խեցեմորթս, և զայլ մոմ հարկաւորս
 մարդկային կենաց, բաց 'ի փայտէ՝ զոր այլուստ
 բերեն : Վճռկանուն նր բարդաւան է յոյժ . որում
 մեծանոս նսլաստէ դիրք նր դոլով ծովեղերեայ, և
 ունելով բաղմասպատիկքաջադէպնւնդիստաս . ուստի
 և բնակիչք նր փարթամ են ք զայլ հոյանտացիս .
 զսրոց ասի՝ թէ ղմեծ մասն փարթամունք իւրեանց
 կուտեցին ասպաստիկուք 'ի ժմկս պտղմաց : Առա
 նհնդ ըհանրանդս 'ի ձեռն շելտա գետոյն բաժանի
 յերիու գլխաւոր մատունս . որք գրձլ բաժանին յայլ
 ութն կղզիս . յորս են 11. քղքք . և 110 աւանք և
 գեօլք . զորս յաջիկայդ ստորագրեսցուք :
 Աւշերն . և Վաւտրիս : Է մի 'ի կլեաւոր կղզեացն

զէլանտայի, առ Երի ծովուն գերմանացւոց . որ թէպէտ չէ այնցափի ինչ մեծ, բայց լաւագոյն է և բազմամարդ ք զայլ ամ կղզիս սորին նհնդի . որոյ գլխաւոր տեղիք են :

Մէտէլպուրի . որ և **Մէտէօպուրի :** Ե առաջին քղք և գլուխ համօրէն զէլանտայի, կառուցելը մէջ կղզւոյն . պարապաւոր՝ սմուր՝ փարթամ՝ բազմավաճառ՝ և գեղեցիկ . ունի շինուածս մեծաշէնս, և հրապարակս գեղեցիկս . և օ եկեղեցիս հոլանտացի կալվինականաց . և մեմոն եանց . ոոկ և սինակովկայ մի հրէից : Գտանին անդ և ուղղափառք՝ որք ունին սեփական եկեղեցիտ : **Աստ** գումարի դւռական ժողովն զէլանտայի, ոոկ և այլ մասնաւոր ժողովք, և ատեանք նր : 'ի 1532 և 1533 և 1534 առ սովին քղքաւ հատաւ իրամ՝ կմ ջրանցք զոր նւհնդիստ կոչեն . որ ձգի իրրե կէս ժամու ձնպհ . որով քղքու այս հաղորդի ը դեռոյն, որ բաժանէ զատեղին կոշեցել **Սանտ Էստ լանդ ի վալաքէրնայ,** և նովու միանայ ը շէլտա գետոյն, որ զեղու ի ծովն . ը որ նաւք մեծամեծք և մանունք մտանեն 'ի խրամ կմ 'ի նւհնդիստ անդր, որ ունի լոյնուի և խորուի բաւական նաև մեծամեծ նաւուց : **Վլինինին .** որ և **Ուլինինին :** Ե քղք փոքր՝ և բար գաւաճ վճռտեղի, առ բերանով շէլտա գետոյն յարեմուեան կողմն կղզւոյն . ունի նւհնդիստ մեծ և քաջագէտ, յոր կարեն խարիսխ արկանել 80 նաւք մեծամեծք : **Այս նւհնդիստ է,** զոր ե կարոլոս արքայն սպանիոյ 'ի մեռանիլ իւրում՝ յանձն սրար որդւոյ իւրում ք փիլիպպոսի, հաստատուն պահել ը այլոց երկուց . յօրոց մին է 'ի սպանիա, զոր 'ի ստորադրութ անդ սպանիոյ յիշտիկեցաք . իսկ միւսն յափրիկէ : Բնակիչք նր լու մեծի մասին կալվինական են . իսկ մնացելքն կէս մի յուրաքական, և կէս մի մեմնոննեան :

Վէսէ, կմ թէեր վէո . 'ի հն' Քամէնիտ . այլ և Քամէնիտ : Ե քղք փոքրիկ և նւհնդիստ յարմար յարեմուեան կողմն կղզւոյն . բնակիչք նր գրեթէ առ հորկ կալվինական են, և են քաջ վճռիանք . որք բղմ տուրեառուիս սունեն, մանուաւանդ ը սկովտիոյ .

զի գտանին անդ և սկովտիացիք բնակելք :

Վէսի գոտիւն : Ե քղք փոքր յարեմանեան կողմն կղզւոյն . որ ունի իւր պատապարան յերեսաց ջուրց ծովու ամրագտակս կմ թումբու մեծամեծս, զոր յետոյ շինեցին . վու զի խաղիալք աւաղակայուք 'ոք

յաջակոյն իրր պարիստք էին նմ, բարձել տարտն
'ի ջուրց ծովու . վեյ և զեղքն փոխեցին 'ի խորագոյն
կողմն կղզւոյն . զի յառաջադոյն առաւել մօտ էր 'ի
ծովի :

Աշխաւական է առաջնութեան . կմ Աշխաւական : Եր քղք երևելի մեծ՝
և փարթասոմ . այլ իրրե լցան մուտք նւհնդատի նր
աւաղով մինչև գլխովին անպիտանանալ, ոյնուհետեւ
և քղքն նուազեցաւ, և անկառ ՚ի նախնի բարդա-
ւաճ վիճակէ իւրմէ . ուստի այժմ է աւան փաքրիկ
և աննշան :

Տանդուրի : Ե, քղք փոքր և աննշան, 'ի հարաւային
կողմն կղզւոյն :

Չուր պէլլէլանդ . այն է՝ Հարաւային պէլլէլանդ :
**Այս կղզի մեծ է և զուարձալի ք զայլ տմ կղզիս
զէլանտիոյ :** 'ի հնում ըարձակագոյն ևս էր . զի
ժամանէր մինչև օսթէր շելտա, դր արևմտեան շելտա
անունսնել աեղին . այլ 'ի 1532 զարևելեան կողմն նր՝
ուղ և զհամօրէն կղզին՝ ծածկեցին ջուրք ծովու . և
թէպէտ յետոյ աեղի տուել անտի ջուրցն՝ ցամաքե-
ցաւ կղզին, այլ արևելեան մասն նր ոչ ևս դարձաւ
յառաջին վիճակ իւր . և Ռոմերան անուն քղքն՝ որ
էր յայնմ մասին, մեծանու վնասեցաւ, բայց իսպառ
ոչ կործանեցաւ . զոր 'ի 1574 հրկէզ արարին սպա-
նիացիք, և զմեացորդս նր առ սակաւ սակաւ բարձ-
եալ աարան ջուրք ծովու . ուղ և զմօրնէլն քղքն :
Ուստի այժմ բաց 'ի հետագայ քղքէդ, չի ՚ի նմ
այլ ինչ քղք, բաց միայն քանի մի գեօղք աննշանք :
Կէս, կմ Տէր կէս : Ե, քղք փոքր 'ի հիւսիսային կողմն
կղզւոյն՝ որ ունի երկու նւհնդիստու . յորոց մին կոչի
նոր, իսկ միւսն հին . որոյ մուտք լցել են աւաղով,
ուստի չետ առ այլ ինչ պիտանացու, բայց միայն 'ի
պահպանուի նորոյն . նորին աղագաւ յամբարատկն՝
որ է ը մէջ երկուց նւհնդստիցս, կառուցեալ կոյց
դուռն մեծ . զոր 'ի ժմկի մակընթացուն կմ աճմոն
ծովու՝ բանան, զի 'ի նոր նւհնդստէն անցցէ ջուրն
'ի հինն . առա փակեն, և ոչ բանան, մինչև 'ի ժմկի
տեղատուն կմ նուազման ծովու՝ ցամոքեսցի նոր
նւհնդիստոն . և յայնժամ բացել զդուռն, ջուրքն ար-
դելելք 'ի հին նւհնդիստն՝ անհնարին բռնութ հոսին
'ի նորն, և բարձել տանին անտի զաւազն, և զտիզմն .
որով և մաքրի նւհնդիստոն : **Այս քղք թէպէտ փոքր**
է . այլ գոլով բնակչաց նր հարուար, և աշխատասէր,
բարեշէն է և բազմավաճառ . չորք եկեղեցիք են 'ի
նմ, մի հոլունտացի կալվինականաց, մի դաղլիացուց .
միւս

միւս ևս մենոնեանց . և մի ուղղափառոց : ՚Ի 1554
երբե 600 տունք հրկէլ եղեն 'ի նմ . յորոց մեծ մասն
վերստին շնորհաւ :

Վըլֆէրսդիտ . 'Ի հն՝ Ազգարակ Շետէրէտէայ : Ե՛ կղզի փոք-
րիկ ըստ մէջ հարաւային և հիւսիսային ոլեվէլանտայ .
յորում չիք այլ ինչ . բայց գեօղ մի Օսթէր լանդ ա-
նուն . յուղագոյն էին 'ի նմ և այլ քանի մի գեօղք .
որքյեաոյ առ հնրկ ջրահեղձոյց եղեն :

'Եօրք պէտէլանդ . յն՝ Հիւսիսային ոլեվէլանտ . որ և
Պէտէլանդիտ : Այս կղզի 'ի նախնումն էր արդաւտնդ-
յոյժ և զուարձալի քը զայմ կղզիս զէլանտայի . այլ
'ի 1530 և 1532 առ հնրկ ծածկեցաւ 'ի ջուրց ծո-
վու . յորում բաղմուն մարդկան և անասնոց ջրա-
հեղձոյց եղեն . և 'ի բովանդակ կղզին այլ ինչ ոչ երե-
էր , բայց միայն աշաարակք , և զանդակատունք :
Առաջ զէնի 100 տոմաց 'ի բարձրանալ երկրին 'ի աղմոյ :
և յաւաղոյ , զոր ջուրք ծովու առ սակաւ սակաւ
գիղեցին անդէն , ցամաքեցաւ կղզին . և սկսան մար-
դիկ վերստին շինուիս գործել 'ի նմ . ուստի այժմ
ունի քանի մի գեօղս . յորոց գլխաւորքն են :

Քօրտէն , կմ Քօրտէն : Ե՛ աւան փոքր , կալել զա-
նուն 'ի քօրտէն քղքէն , որ 'ի նախադրել ջրհեղէղէն
իսպառ քանդեցաւ :

Վիսանգէրտ . Գալ: Են գեօղք փոքրիկ :

Ըէլքէն . որ և Ստատիտ : Այս կղզի ունի զանուն 'ի
շէլտա կմ սքալցիս գետոյն , որ առնովաւ անցանէ .
'Ի հն՝ քարձակ էր յոյժ . և շէլտա գետն՝ որով բա-
ժանի 'ի հիւսիսային ոլեվէլանտայ , այնօտք նեղ էր .
զի բնակիչք երկուց կղզեացս կարեին խօսիլ ըստ
մեանս . այլ յետոյ առ սակաւ սակաւ քերելով ըզ-
շրջակայ ցամաքն նըր , անձկացաւ յոյժ կղզին . զի
այժմ ուրեք ուրեք լոյնութի նըր հաղիւ ժամանէ
ցմղոն մի :

Ցիրէ , կմ Զիրէ : Ե՛ գլխաւոր քղք այսոր կղզւոյ .
որոց գիրք կարի յարմար է վճռկանութեն , ունելով
հազորդուն ըստ ծովու 'ի ձեռն շէլտա գետոյն . ուստի
և մեծանքս ծաղկել է 'ի նմ վճռկանութին . և ունի
70 և մինչեւ ց90 նաւս կարգեալս 'ի վճռկանութի ը
սպանիոյ , ըստ փորդուքալոյ , և ըստ այլոց Շաց : Վեց
եկեղեցիք են 'ի նմ . շուանտացի կալվինսկանաց .
և մի մի գաղղիացոց , լուտերականաց , մենոնեաց .
և ուղղափառաց : 'Ի ոմին քղքի գործեն աղ բշմ 'ի
ջուրց ծովու . այլ և մեզրաջուր ընտիր . զոր փինկ գին-
ոյ լմպէն : 'Ի 1414 այս քղք կիսով չափ հրկէլ եղեւ :
Պիրու

Վիրօվելքսահեն : Եշ քաղաք փաքր ոռու կրեվելենկէն ան-
սեանել ջրովք . ուր ունի նւհնգիստ քաջայարմար :
Բնակիցք նր ըլ մեծի մասին նաւավարք են , և ձըկ-
նորդ : Խրբե կես ժամու ձնողրհաւ հեռի 'ի քղքե-
աստի 'ի հիւսիսոյ արեւելից էր Պօմէ կոչեցել քղքն .
որ յէ Ֆմկո Ֆմկո բաղիսել 'ի յորդուէ ջուրցն , մէնդ
'ի 1682 այնուս աւերեցաւ , մինչեւ չմնալ և հետոց
խեկ նր : Ապա 'ի ներքուագոյն կողմն 'ի ցամաքն շինե-
ցան քանի մը տունք , որք ձեւացուցին զաւանն կմ ըլ-
դեօղն կոչեցել Նոր պօմէ :

Տահվանդ : Եշ կղզի փոքր առ երի նախընթաց կղը-
ւոյն . որ 'ի 1530 առ հորկ ջրահեղձոյց եղեւ . յարում
կորեան բաղմունիք մարդկան և անասնոց : այլ փու-
թով ցամաքեցաւ . և վերստին սկսան մարդիկ շինել
'ի նմ բնակուիս . ուստի այժմ ունի քանի մի դեօզ :

յորոց գլխաւորն կոչի Օ-Ռ պահվելանդ :

Գումէն , կմ Տէր Բուլէն : Այս կղզի աւանու զոնուն
'ի գլխաւոր քղքե իւրմէ , որ այնինքն է Յօլէն . կա-
ռուցեալ առ էնտրաքդ գետով . որ է քղք փոքր ,
այլ ամուր . բնակիցք նր գրեթէ առ հորկ կալվինա-
կան են :

Սէ Իւլիպու : 'ի բարբառ հոլանտացւոց . Սանտր Քի-
լիդ լանդ : Եշ կղզի փոքրիկ , որ ունի գեօղ մի և եթ :

Կահանդ դ . Ուղրենք : Կմ Ուղրեդք :

Ո'ի է յեօթն նհնգաց միացելոց . զորով գրեթէ ը-
բուրին չուրջ պատել են հոլանտայն առանձ
նակ , և քելտրիա . փոքրիկ մասն ինչ նր և եթ սահ-
մանակից է 'ի հիւսիսոյ հարաւոյին ծովսւն : Օդ նը-
լաւագոյն է ք զհոլանտայինն . վո զի չիք 'ի նմ այն-
չափ յահախուն լնից , և ճախին տեղեաց , ող 'ի հո-
լանաս : Եւ երկիրն ուրեք ուրեք արգասաւոր , և
ուրեք ուրեք աւազուտ և անթեր : Ունի հինգ քղքս .
և 65 աւանս և գեօղս : Մեծ մասն բնակչաց նր
կալվինական են և լուտերական . յորս գտանի և
բաղմուն ուղղափառաց . որք 'ի սմին նհնգի ունին
աւելի ք 30 եկեղեցիս . և 45 քահանայս : Են անդ-
ե կրկնակնունք , որք զերկու և եթ եկեղեցիս ունին .
ող և լուտերականք :

Այս նհնգ՝ ող և նհնգն արանսիսալանայ 'ի նախ
նումն

նումն էր ըստ տրութեականին ուղրելք քղբի . որ և կոչէր Սրբին եպուահ . իսկ տրանսիստալանայն՝ Վերին . որոյ առաջին եպս եղեւ վելլէրրարդոս . որ ՚ի 695 ՚ի Թուարդուէ հուովմայ հյրապտէն ձեռնադրեցաւ ՚ի հռոմ արքեպիս Ֆրիզիոյ , և կոչեցաւ կղէմէս . և ողեւ երեխ՝ ՚ի 719 շննեաց վանայ յուղրելք քղբի , և եկեղեցի . և անդ հաստատեաց զաթուա եղաստէ իւրոյ . որում այնուհետեւ յաջորդեցին այլ ևս ենդսունք ՚ի նոյն իշխանուե մինչև ՚ի 1524 յորում ամի նստաւ ենրիկոս պաւարիացի . որ խստիւ գնալով ըստ ժողովրդեան , ՚ի թշնամունի իւր գրդուաց զնու . ուստի գլխաւորք նց միացել ըստ կարոլոսի իշխանին քէլտրիոյ՝ յարեան բդէմ եղասին . որոյ չունելով բաւական զօրուի առ ՚ի զդէմ ունիլ նց , զհամօրէն վիճակ իւր ըստ մարմնաւոր տրուե վաճառեաց եւ կարոլոսի կայսեր . որ և միացոյց զնա ըստ հոլանտայի . զքղբական կառավարուի նրանձնեալ զկուսակալն հոլանտայի : Այս ՚ի 1579 միացել ըստ այլ նէնդու . եղեւ մի յտզատ և յինդն իշխան հասարակառետուեց . զորոյ զդլիսաւոր տեղիս յայսմ վայրի ստորագրեսցուք :

Ուտրէտ , կմ Ռուտենէտ . ՚ի հն՝ Ռուտրայէտում . և հն դրայէտում , կմ Արուին , կմ Ալունուսին : Լուգիսաւոր քղբ սորին նահանդի , կառուցեալ յարդաւանդ և ՚ի զուարձալի վայրի առ հին հռհնուահ . որ յայսմ վայրի բաժանի յերկու առաջա , կմ խրամա հատեալու արուեստիւն . և երկոքին անցունեն ըստ քղբն ողջոյն ապա դրձլ միանան : Այս քղբ թէպէտ չէ տյնշափ ինչ մեծ , զի ըրջաւպատ նրէ իսրեւ միոյ ժամու ձնպհ , այլ բաշմամարդ է և բազմավաճառ . եօթն մեծամեծ եկեղեցիք են ՚ի նմ . որը են ՚ի ձեռս հերետիկոսաց . յորոց դլիսաւորն է եկեղեցին սէյն մարտինոսի . ըստ մեջ քաղաքին . որ յուջագոյն արքեղուանիթա էր , այլ այժմ դասն միայն կայ կանգուն . զի ՚ի 1674 մրրիկ սստիկ յարուցեալ , քանդեաց զայն մասն նը , որ էր ՚ի դասէն մինչև ցղանգակատառնն . ուստի զանդակատունն՝ որ յուջն կից էր եկեղեցւոյն , այժմ մեկուսի է ՚ի նմ . Են անդ և բշմ ուղղափառք , բայց չունին հրատպարական եկեղեցիս . այլ յառանձնական առւնս կատարեն զածային պաշտամունս : Աք յերկու դասս բաժանել են . ոմանք զհետ երթան վդողառուն յան սենիստի , որք և ունին անդ արքեղոս . որ է գլուխ համօրէն յանսենեանց հոլանտայի . իսկ այլք մերժեն զդողութիւն զայն իրրեւ մոլորական : Է ՚ի նմ և հա-

համալսարան Երևելի՝ հիմնել՝ ի 1636. որ ունի և
պարտէզ բժշկական խոռոց : Եւ առ ՚ի սթափումն
ուսումնականաց՝ յարեւելեան կողմն քղքին անկեալ
կան եօթն կարգ ծառոց . և ՚ի միջի ճանապարհք,
որոց երկայնունն է 2000 քայլ : Աստ է աթոռ գտ
ւառական ժողովոյն սորին նէնդի . ող և այլ մաս
նաւոր ժողովոց : ՚ի սմին քղքի եղե՝ ՚ի 1579 հուն
կաւոր միաբանութիւն ՚ի մէջ եօթն նէնդոց միացե
լոց . նոյննպս ՚ի 1712 աստ գումարեցոն թէքը գաղ
զեց , անգղիոյ , բրուսսիոյ , փորդուքալոյ , և կու
սակալք հոլանասոյի , և մեծ իշխանն սավոյեայ , ՚ի
շիշուցաննել զհրդեհ մեծի պաղմին ՚ի պատճուս յա
ջորդուե ուրանիացւոց թէքը յետ մահուն ք կա
րուցուի . որ և խաղաղութ վճարեցաւ :

Աշերքօրեն . որ կոչի և Լոնֆօրեն . և Աշերքօրեն : Է
երկո քղք սորին նէնդի՝ առ ոսս լերանց , որք ՚ի
քղքէ աստի առնուն զանուն . յարգաւանդ և ՚ի
զուշարձալի վայրի , առ եկմ գետով որ աստի ելա
նէ , և ասու աւնու զանուն . յոր խուռնել այլոց ձո
րակաց և վոակաց , լինի գետ մեծ բաւական ՚ի նա
ւել չ այն փոքրիկ նաւակաց . ուստի և աստ բառ
նան ՚ի նաւակո , և տուտքեն յամսդրտամ զնմը վա
հառս , որք ՚ի սայլս բարձել բերին ՚ի գերմանիոյ .
Շնակիչը նոր առ հորկ կալվինական են . որք ունին
շ եկեղեցիս ևեթ : Գլխաւոր վաճառք նոր են գա
րեջուր ընտիր , և ծխախոտ ազնիւն . զոր անդ դար
մանեն . այլ այժմ չէ այնպէս բարգաւաճ , ող յա
ւաճն : Ունի և գործարանս պատուական բամբակի
կատաւոց :

Ունին , կմ Ունին : Ե երդ քղք սորին նէնդի՝ ՚ի
դի լերին , մերձ ՚ի հուենոս կմ ունիո գետ , յորմէ
առնու զանուն . որ ՚ի նախնումն ուներ իւր սեփա
կան իշխան . որոց յետինն լեալ ենս ուդրեքայ .
միացոյց զնուած զայս հնդրձ շրջակայ վիճակաւ իւրով
լ ենիսուեն ուդրեքայ : Յարեւելեան կողմն սորին
քղքի իբրև կէս ժամու ձնողհաւ հեռի ՚ի նմէ՝ է
լեառն հեյմնուէս անուանել . յօրոյ ՚ի գագաթան
ը մէջ ծառոց՝ գոյ տախտակ քարեղէն , զոր կոչեն
տախտակ արքայի յորմէ սեղւոչէ գեղեցիկ երնի
գաւառն Պէթ-լէ . այլ զպտճու այսր անուանակոչու
թե նորին քարեղէն տախտակի՝ ոչ նշանակեն պատ
մադիրք : Այս լեառն հայակաւոր է ՚ի նախնի
պատմուես բեղդիացւոց , սակս պաղմին՝ որ ՚ի 1198
եղե առ նովաւ չ բնակիչ քելորիոյ : և ուդրե
քայ .

քայ . յորում կոտորած անհնարին ընկալան . քէլու-
րիացիք :

Վիգ. հանդերձյարադրութիւն՝ թեզ, կմՊի, Տառութեա-
կ չորրդ քղք փոքրիկ սորին նհնդի՛ առ ունօին .
յորմէ 'ի սմին տեղւոջ ելանէ լէք գետն : Այս քղք
որ ըստէ նուազի առ ՚ի ցդոյէ առեւտրութէ 'ի նմ .
աստ էր ՚ի հն՝ 'Պատառօդուրում երևելի քղք պագա-
ւացւոց : Այս սովին քղքաւ կան մինչև ցայժմ աւե-
րակք Դառըօստադէայ բերդին . առ որով 'ի հախնութին
անցանէր ունօ գետն յորդաջուր . և գնայր յուդ-
րէք . իսկ այժմ է փոքրիկ վատակ ևեթ լէք գե-
տայն . և կոչի Ունօ նիւրաթէ :

Մծնթքը : Է քղք փոքրիկ առ իսէլ գետով հո-
ւանացյի , որ զսկիզբն իւր կալաւ ՚ի բերդէն . զոր
ամրացոյց գոփրեդոս ենքն ունօնի . առ որով բղմք
վո ապահովութ շինեցին բնակուլու , և այնպէս առ
սակաւ սակաւ կառուցաւ քղք : Զայն բերդ զո-
ւածինն ըստ մասին քանոդեցին սպանիացիք . զոր ա-
պա ՚ի 1672 գողղիացիք հիմնայատակ տրարին :

Հաճանգ է . Ատորին քէլուրիա :

Իյս մասն քէլուրիոյ նհնդին՝ անուշանի Ադրին
+էլպրիս , առ ՚ի զնշնութին՝ 'ի վերին քէլուրիոյ՝
յորմէ 'ի դաշնադրութէ անդ վէստֆալիոյ ՚ի 1648
բաժանեցաւ : Ար յարեւմտից ունի իւր սահման՝
զուդրէք , և զոլանատային սռանեհնակ . ՚ի հիւսիսոյ՝
ըստ մասին զծովին հարաւային , և ըստ մասին զօվէրիս-
սէլ , կմ տրանսիսալանա . յարեւելից՝ զենքառութին
մօնթէրոց , և զգլէվէս . իսկ ՚ի հարաւոյ՝ զպրա-
սպանդէ . յորմէ բաժանի 'ի ձեռն մօսա գետոյն :
Դլասւոր գետք նր են Ունօ , և երեք առաջք , կմ
բազուկք նր , որք են Վառ . իսէլ . և Լէտ . և մօսա
գետն քէրէ առ հարաւային սահմանօք նր : Օդ նր
լաւադոյն է ք այլոց համօրէն եօթն նհնդաց , և
երկիրն ըստ մեծի մասին բարի և արդիւնաբեր . որ
քէրէ արմաիս , մէնդ ազդի ազդի պառվս առասա .
ունի և արսոտ խռտաւէտս , և սննասունս ընտիրս ,
նուե բովս երկաթոյ ՚ի զուտֆանիս : Ունի 20 քա-
ղոքս . և 2 երեւելի աւանս , և գեօզս յոլովս : Բնա-
կից նր ըստ մեծի մասին կալվինական են . գտանին
՚ի

՚ի նմբ և բաղմութեք ուղղափառաց , այլ և լուտերան կանք , որպ և այլ աղանդաւորք . բայց սակաւ : Այս նահանգ առաջին է և նախապատին 'ի մէջ եօթն նհնդաց միացելոց . վայ հրեշտակը նի զնաւիապատին տեղին ունին յըհանուը ժողովն , որ և բաժանի յերիս մասունս , կմ գաւառու . որք են դաւառ . 'Եմեկայ . Զէրքանիս . և Աղնակայ . զորոց զշմաւոր տեղիս յն չիկայդ . ստորագրեսցուք :

Գաւառ 'Եմեկայ :

Այս գաւառ Ճի 'ի հարաւային մասն քէլտրիոյ . Այս մէջ հսկնոսի , կմ ռէնօի , վասուսյ , և մօսայի և թէպէտ փոքր է ք զոյլ երկու դւռս , սակայն ըսւագոյն է ք զնու . որոյ գլխաւոր ուեղիք են : 'Եմեկայ , ը գերմ "Եմեկայ . կմ 'Եմեկայ . և կմ 'Անչ չեկայ . լո՞ 'Եմեկայ : Ե գլխաւոր քաղաքը այսր մասին քէլտրիոյ . և աթոռ գաւառական ժողովոյն սորին դւռի , կառուցել 'ի վը բղմ բլրոց առ վաալ գետով : 'Ի ցամաքակողմն է քաջ ամրացուցել , գուլ վերջին ամրոց յարեւելեան կողմն այսր հնրկապետուն . բայց ոչ նոյնուկը յայլ կողմանո . վայ 'ի թմկո պտղի պէտոս ունի բազմուն զօրաց 'ի պաշտպանութեայնց կողմանց : Երկու եկեղեցիս ունին անդ հոլոնաւացի կալվինականք . յորոց մին՝ որ է յանուն սրբն ստեփաննոսի , է գլխաւոր եկեղեցի քշքին . և մի լուտերականք . իսկ ուղղափառը անին է եկեղեցիս , զի ուղղափառք բղմ են անդ : 'Ի մէջ քշքին 'ի գլուխ բարձր բլրոյ 'է գղեակ մի հին իշագէնէօք անունել . զորոյ զհիմնարկութին մեծին կարուսոի ընծայեն . անդ է բնակուի քղքաղեաթին . որ է մի 'ի նախառութին ազնունականաց անտի քէլտրիոյ : Մերձ յայն գղեակ է գեղեցիկ ճնոպհ՝ ունելով բղմ կարգս ծառոց աստի և անտի տնկել : Աստ կատարեցաւ 'ի 1679 հռչակաւոր հաշտութին 'ի մէջ կայսեր՝ և գաղղիացւոց արքայի . որ յայն սակո կոչ նիմէկեան , կմ նոլիսմակոնեան հաշտութի : Այս քշք յն ջագոյն մի էր 'ի կայսերական ազատ քաղաքաց :

Թօնէւ : Ե Եկի քշք սորին գաւառի առ վաալ գետով , յարգաւանդ և 'ի զունարձալի վայրի . որ և է քշք հին , և 'ի նախանութի մէծ էր և հզօր , ոյլ բղմ անդամ 'ի բաղում պտղմաց քանդեցաւ և հրկել եղւ .

Եղեւ . վկյ այժմ նմարտաքին ամբուլֆ նր հիմնայա-
տակ են . և հողալից պարիսպք նորա բզմ ուրեք
քանդել : Սակայն քղքն տակաւին չէն է և բաղ-
մամարդ . և վաճառականութի նր բարդաւաճ՝ ի
պատճառ նոււարիութեն չը մօսա գետն . բայց այս
յաջողութի նր կայ ՚ի մնծի վտանգի , վկ զի մերձ՚ի
քղքն աւազն օր լը օրե գիզանց . որ և խափանէ
զնուարիութի : Ասին , թէ այս քղք էր մայրաքղք
կամսուն թէկյօթէրպանտայ :

Պօմիւլ . Սուշ գօմիւլ : Ե երգ քղք փոքրիկ սորին
կւոի , տու վաալ գետով՝ ի հիւսիսոյին կողմն կզզւոյ՝
որ կոչի Պօմիւլ Հարդ : Եր սա ամբոց հզօր . որոյ ամ-
բութի առ անհոգութեն բնակչաց՝ աւերեցան , զկնի
անկանելոյ նր չը տրութիւն հնրկապետութեն հոլան-
տացւոց :

Գիտուել պարտ է աստանաօր . զի ընդ մէջ նիմէկայ
գւոին՝ և հոլանտայի՝ և ուգրէքայ՝ են երկու փոք-
րիկ վիճակէք . յորոց մին կոչի կամուլի գուրէնայ ,
յանուն Պատրէն փոքրիկ քղքի իւրոյ , որ և ունի
իւր սեփական իշխան : Խակ եկդն կոչի կամուլի գլո-
ւնկուրիսայ , կալեալ զանուն ՚ի Գաւիւնդունի քղքէ
իւրմէ . որ է պարսսկա քղք բազմավաճառ առ լէք
գետով . և բնակիչք նր խառն են . կալվինականք և
լուսերականք . գտանին անդ և ուզափառք յերկու-
դաս բաժանել . զի օմանք պաշտպանեն զվարութու-
թի յանսենիոսի , խակ այլք մերժեն :

Դաստիա Ո Հարժանիոյ :

Այս գտառ՝ որ կոչի և կամուլի վերբանիոյ , բա-
ժանի ՚ի գւուեկն արնհեմոյ ՚ի մեռն իսէլգետոյն .
որոյ արեւմտեան և հարաւային կողմանք՝ մնեց առ-
խել գետով , արդաւանդ են . իսկ արեւելեան կաղ-
մանք նր՝ լճային են և աղտաղտուկ , ուստի և ան-
քեր . որ և միացաւ չը քէլտրիոյ ՚ի ժա դարուն .
յորում յուտոն անտովիացի՝ որ եղեւ ա կոմաքէլտ-
րիոյ՝ եսու յիւր կնութեն զսոփիտ զմիամօր գուստը
կոմսին զիտֆանիոյ . որոյ գլխաւոր տեղիք են :
Զիտֆանիս . կմ Զի-Ֆիւն : Ե առաջն և գլխաւոր
քղք այսր գւուի յաշմէ իսէլ գետոյն . որ յայսմ վայ-
րի յինքն ըունի զՊօրգէւ . կմ Բէրգէւ գետն՝ որ գայ
՚ի մունիսթէրայ . և անցել չը մէջ քղքին՝ բաժանէ
զնույերկուս . որոց մի մասն՝ կոչի հին քղք . իսկ
ժէ

և կդին՝ նոր, և ունի շուրջ զիւրեւ արուեարձան պարս-
սպաւոր. բայց և բուն քղքի ունի շուրջանակի սե-
փական ամրութիս. և 'ի ժմկի պազմի մարթ է ար-
ձակել զըուր գետոյն՝ ի ծածկել զըրջակայ վայրո նը.՝
որով և գրեթէ անհնարին լինի թշնամեաց մերձե-
նալ.՝ ի նա: Այս քզք 'ի հնումն էր ազատ. զոր
ապա երկիցս առին սպանիացիք, երիցս հողանտա-
ցիք, և միանգամ գաղղիացիք. այլ 'ի վերջոյ մնաց
'ի ձեռս հողանտացոց: Բնակիչք նը լը մեծի մա-
սին կալվինական են. որք և ունին դպրոց երեւլի՝
հիմնել.՝ ի 1686. ուր ուսուցանեն վեց ուսուցիչք
այլեւ այլ մակացութեց. բայց 'ի կալվինականաց՝ են
անդ և պէսսիս աղանգաւորք. գտանին և ճշմարիտ
ուղղափառք ոչ սակաւք: Յնեկեզեցով սիյն պետ-
րոսի՝ որ և գլխաւոր եկեղեցի քզքիս, և աղքիւր
պղնձի՝ գործ պանչելի:

Տեսդուք: Քզք փոքրիկ այլ ամուր, մերձ 'ի տե-
ղին՝ ուր նոր և հին իսկը գետքն խառնին՝ ի մի-
մեանս: Բնակիչք նը գրեթէ լը մեծի մասին ուղ-
ղափառ են. շրջակայ վիճակ քղքիս բերէ ծխախոս
պատօնական, որ և մի 'ի գլխաւոր վաճառաց բնակ-
չաց նը:

Այս դւռ ունի և զայլ փոքրիկ քաղաքս, որք են
Տէվիկէմ, առ հին իսկը գետով. Լուկէմ, առ պօր-
գել գետով. Կէօւ, կմ Կրօնէլո. առ օլինդ գետով.
Պօրգելո, առ պօրգել գետով. Հետէնպէրի, որ հա-
մագոտուն աղաղաւ կոչի Պէրի. են:

Պատառ Ալբեհեմայ:

Դյս գաւառ բաժանի 'ի նախընթաց գաւառէն 'ի
մանուն իսկը գետոյն: Երկիր նը 'ի սատրին կող-
մանս ցած է ք զգաւառն նիմեկոյ, մշնդ 'ի մեջն.
որ սակս բազմապատիկ թփոց և մացառաց և աւա-
ղակոյտ բլբոց՝ իրը անտառ իմն երեխ. բայց 'ի գե-
տեղերեւոյ կողմանս ուրեք ուրեք ունի անդաստանս
արդաւանգս: Գլխաւոր տեղիք նը են:

Ալբեհ կմ Ալբեհ. 'ի հն՝ Ալբեհագում կմ լաւ ևս
Ալբեհս: Ե առաջին և գլխաւոր քզք այսր պւռի,
զոր մարթ էր համարիլ և գլուխ համօրէն նհնդին,
կառուցեալ առ ստորոտով լերանց Վէլախոյ, կէս
ժաման Ճնաղհաւ հեռի 'ի տեղւողէն՝ ուր իսկը գետէ
բաժանի 'ի սէնօէ. և է քզք ամուր՝ բարեշէն՝ և
մէ R գե.

գեղեցիկ, ունի բզմ հոյակառ ապօրանս, զի բաղ մուն ազնուականաց բնակին ինմ, որք զձմեռն ող ջոյն անդ անցուցանեն. իսկ յամառան սփուին ՚ի դիւղօրէո վէլաւիոյ: Աստ է աթոռ գաւառական ժողովոյ սորին նշնուի, և գերագոյն գիւանի նր, և այլոց մասնաւոր ժողովոց: Աստ էր ՚ի նախանումն և բնակուն իշխանացն քէլտրիոյ, և ապա կուսակա լաց նր, որք բնակէին յապարանս, որ մինչև ցայսօր եռչի ապարանք լշխանաց. և այժմ անդ բնակի քա զաքապետն յորժմ առաջնկոյ գոտանի ՚ի գաւառա կան ժողովս: Բնակիչք քղքիս կալվինական են, որք երկու կմ երիս եկեղեցիս և եթ ունին. յորոց ՚ի միումն՝ որ կոչի Սբ Էռեբիս, որ և է գլխաւոր եկեղեցի քղքին, են մեծավէն գամբարանք կոմսից, և դքսից քէլտրիոյ: Դասանին անդ և լուտերականք, այլ ուղղափառք ոչ բնաւ, և կմ սակաւ յոյժ: Զայս քղք ՚ի 1672 առին գողղիացիք. զոր զինի երկուց ամաց ՚ի բաց թողին, բայց քանդեցնախ զամրուիս նր. որք յետոյ վերստին շինեցան, ոող էին յուն: Հարդէրէն: Քղք փոքր, այլ ամուր. ունի համա լսարան փոքրիկ հիմնել ՚ի 1648: Գլխաւոր վաճառք նր են արմուիք, և փոյտ, և մւնդ ձուկն. զի մեծ մասն բնակչաց նր ՚ի ձկնորսուն պարապին: Վահնինին. ՚ի հն՝ Վարո. լու Վահնուս. կմ Վահն նին: Ե քղք փոքր մերձ ՚ի ունս. առ ոքով ունի նւհնդիստ յաջողակ: Ըրջակայ վիճակ նորա բերէ ծխախոտ ընտիր:

Հարդէն: Քղք փոքր մերձ յիսէլ գետ. բնակիչք նր գարմանեն անստունս, և մշակեն ծխախոտ: Լուսորի: Քղք մերձ ՚ի հարաւային ծովին. որ ունի նւհնդիստ քոջայարմար. բնակիչք նր լը մեծի մա սին ձկնորսք են: Վէլսլիս, կմ Վէլսլի: Ե փոքրիկ իմն վիճակ, և մասնաւոր իշխանուի ՚ի հիւսիսոյին և յարեմական կողմն այսր գաւառի. ուր չիք քղք, բայց միայն գեղք ինչ:

Կահանգ է . ()վեր - իսսել . որ և
Տըանսիսալանա :

Յարևմտից՝ ունի իւր սահման զծովն հարաւոյ-
ին . ի հիւսիսոյ՝ զֆրիսիա . յարեւելից՝ զկոմսու-
թին պէնթհէյմայ , և զեղակութին մունսթէրայ . իսկ
ի հարաւոյ՝ զցիտֆանիա , և զվելաւիա քելտրիոյ :
Այս նէնդ է յայնկոյս իսել գետոյն յարեւելեան
կողմն նր և հոլանտայի , ուղրեքայ , և վելաւիոյ .
և յայն սակա կոչեցաւ Տըանսիսալան , կմ Դիրոնսիսա-
լան , որ նշնկե յայնկոյս իսելայ . կմ իսաւլայ . ուղ
և անունդ Օվեր - իսսել 'ի բարբառ հոլանտայւոց
դեօյն նշնկե : Երկու մեծամեծ գետո ունի , որք են
Իսել . զոր 'ի ներածութե անդ ֆիտնորայի ստորա-
գրեցաք . և Վէտբ . 'ի հն' Վէտբ . զոր չէ պարտ
շիոթել չ միւս համանուն գետոյ . որ հոսի չ հո-
լանտա առանձնակի , և չ ուղրեք : Երկիր նր չ
մեծի մասին դիւր է և դաշտային . և լի են 'ի նմ
հահիճք , և լիճք մեռեալք . ուստի և օդ նորայո-
սի , և երկիրն անբեր . բայց առ եղերբք իսել գե-
տոյն՝ ունի պարարտարօտա , և անդաստանս ար-
դիւնաբերս :

Այս նէնդ 'ի վախճան թ դարուն էանց չ ՛ըրուք
եղասին ուղրեքայ . և կոչեցաւ Վէրին եղասին . զոր
յետոյ ենոս նր ենրիկոս պաւարիացի՝ վաճառեաց
է կարողոսի 'ի միասին չ ուղրեքայ : Ապա 'ի 1580
միացաւ և սա չ այլոց նէնդաց միացելոց . և եղեւ
ինքնիշխան հորկապետութե : Որունի 16 քղքս , որք
ը մեծի մասին փոքր են . և 80 գեօղս : Եւ բաժա-
նի յերիս մասունս , կմ գաւառս , որք են Սուլոնդ-
թաւլէնիէ . և Վըւլէնհովէն . զորս յառաջեկայք ստո-
րադրեցուք :

Սուլանդ . որ և Խոտլանդիտ :

Այս գաւառ մտի 'ի հարաւային կողմն նէնդին .
որ և է լաւագոյն մասն նր . յորում պարփառ
ին և փոքրիկ վեճակն անոնանեալ իսոկլուխիքն :
Գլխաւոր տեղիք նր են :

Տեղաբնէ . 'ի հն' Տառենութիւն , և Տելքնափառում : Եւ տռաջին և զլխաւոր քղթ համօրէն նհնդին՝ առ իսկ սկզբ գետով , 'ի զուարձալի և յարդաւանդ վայրի . որ լը դրից թէ կուտած փոքր է , այլ տունք նր խիտ են , և բնակիչքն բզմ . որք լը մեծի մասին կալվինական են . և ունին անդ գեկեղեցիս . յորոց երեքն՝ են հոլանտացի կալվինկնց . իսկ մին՝ դաշ-ղիացւոց . գոտանին սնդ և լուտերականք և մեմնոն-եանք , այլ և ուղղափառք յոլովք : Ունի և դուրոց երեւելի , որ գրեթէ ոչինչ ըհատ է 'ի համալսարա-նէ . հիմնել 'ի սկիզբն ժէ դարուն : Ունի և իշխա-նուել հատանելոյ ոսկի և արծաթի դրամն : 'ի նախ-նումն էր ազատ քղթ կայսերական . և 'ի 1589 'ի ձեռն մասնութեանց ը իշխանութե սպանիացւոց . յորոց 'ի 1591 էտու իշխանն մաւրիտիոս . ապա 'ի 1672 առանց ծանր ինչ գժունարութե առին զնու գաղղիացիք վլ եղուին մունխթէրայ . զոր և պահեցին իբրև ամս երկուս . և ապա անդրէն գարձուցին տեսարց նր : Գամբէն : Ե քղթ փոքրիկ առ իսկ գետով . յորոյ վլր ունի փայտակերու կամուրջ ճարտարագործ . երկոյն 723 ոսմաչուփ , և լայն 20 . հաստատել 'ի վլր մեծամեծ գերանաց վարսելոց 'ի գետ անդր . որք ոյնասփ հեռի են 'ի միմեանց , մինչ թուի թէ կամուրջն ը օգս կախել կայ : Անյս քղթ 'ի հն' էր աշխատ քղթ կայսերական . և բարդաւաճ բնակչոք . և վաճառութեան նր ծաղկել . մինչդե էր բերան իսկլայ 'Գամբէն Տիետ անուանեալ՝ լցեալ աւազով . այլ այժմ փոքր է և անզօր . սակայն տակութին ունի իշխանութե հատանելոյ ոսկի և արծաթի դրամն : Բնակիչք նր կալվինական են և լուտերական . յոր գտանին և ուղղափառք : 'ի 1672 զօրք գաղղիացւոց և մունխթէրայ տիրեցին նմ . և բզմ չարիս գործե-ցին 'ի նմ :

Զուրէ , կմ Զառուէ : Ե քղթ գեղեցիկ բազմավա- շառ և փարթամ ք զնում քղթս տրանսիսալանայ - և ամբոց հզօր առ այս գետով . որ 'ի ձեռն 'Նայ վետի խրամոյ հազորդի ը վեքթ գետոյն , և նովաւ ը հարաւային նրվու . որ գոլով նաւարկելի , մեծա- պէս յաջողէ զվաճտուակունութ քղթիս : Ունի շուր- ջանակի հողալից պատնեշ , կմ այարիսակս , և ամրոց հզօր : Բնակիչք նր ը մեծի մասին կալվինական են . բայց են 'ի նմ և ուղղափառք բխմք . որք ըորս աղօթատեղիս կմ եկեղեցիս ունին : Աս ևս '(ո՞պ և երկու առաջինքն) 'ի նախնումն էր ազատ քաղսփ կայ :

իոյսերական . և ունի , ուզ և նք , իշխանուն դրամս
հատանելոյ :

Բացյերից առտի գլխաւոր քղքց , ունի այլ ևս ե-
րիս փոքրիկ քղքա . որբ են հասելու , առ այս գե-
տով . Ոմն , առ վեքթ գետով . և հուրենուիքի : առ
նովին վեքթ գետով :

Ուստի մասնէն . որ և Հուշեական . կմ Տուբանդիտ :

Ոմանք յաջրաց ասեն . թէ զայս գաւառ պարտ
է կոչել Տուբանդիտ . յսնուն Տուբանդայուց , որբ
եղեն նախնի բնակիցք նր . իսկ այլք՝ թէ Տուշե-
տիս , կմ Թուս-չենիւն . իբր զի այս անուն (ասեն ,)
նշանակէ զեկդ մասն սորին նէնդի , որ ձգի առ
երի սաշանտայ կմ իսլանտիոյ՝ յարեւելից կուսէ :
Չիք 'ի սմ մեծ և երկեւի ինչ քղք . այլ միայն քա-
նի մի փաքունք , և աննշանք , որբ են . Անիսէն : Թրք
'ի բեկէ գետն : Ալմելու , առ վեքթ գետով . ուր
դործեն պատուական բեհեզդ , և պէսպէս կտաւա-
օչոմտուն . Օտենուն . Տեւէն . Կոր . ևն :

Ա յ ուշեական . կմ Ա յ ուշեական :

Այս գաւառ կմ վեճակ՝ ձգի 'ի հիւսիսային կողմէ
նէնդին , առ երի հարաւային ծովու . որոյ
գլխաւոր տեղիք են :

Վեւէնհօչէն : Է գլխաւոր քղք այսր գաւառի : առ
երի հարաւային ծովու . ը որ բնակիցք նր առնեն
նաւարկուին , և տուրեառուիս ը այլոց ծովելեր-
եայի Յաց : Այս քղք Թեպէտ փոքր է , այլ շուրջ
զնովաւ բնակին բազմութիք ազնուականաց , որո
մեծ զարդ են նր : Գոփիրետոս եպսն ուենոնի 'ի 1173
շնեաց աստէն բերդ . առ 'ի զսպել զյանդդնութի
ֆրիսիացւոց . և յաջորդք նր բզմ անդամ բնակե-
ցան 'ի նմ , յորժամ հարկ լինէր գալ նց 'ի վերին
եղուուի իւրեանց . անդ բանտարկէին և զեւեղե-
ցականս' որբ զմեծ ինչ յանցանս դործէին . այլ 'ի
Ֆմկս ենրիկոսի եպսի պաւարիացւոյ՝ 'ի յառնել ա-
պատամբուե ըդէմ նր . հիմնայատակ եզեւ բերդն
այն :

Արէնչի : Քաղաք փոքրիկ , որ յառաջն էր ամուր
R 3

Վաճառաւաեղի, այլ յետոյ քանդեցան ամրութիւնք
նորա :

Պլուտիւ: Եւ ամրոց առ հարաւային ծովու . ուր այս
գետն ը երկու բերանն մատնէ 'ի ծովին ,
Գրունտեր, կմ Գրունտեր : Եւ ամրոց առ սահմանօք
Ֆրիսիոյ, առ հարաւային ծովու , ուր լինտէ գետն
մատնէ 'ի ծով անդր :

Շարդ ուղարկու: Եւ ամրոց կառուցել առ տեղեաւն՝
ուր վտակն անոնանեալ Հայկակեր այս՝ խառնի 'ի
գետն՝ որ կոչի Սես Հուր . ը հոլանտացւոց Շարդ
Հայկակեր անոնանել :

Աահանգ Հ. և Է. Տրենթէ . և Արենինկա :

Առաջինն՝ 'ի հիւսիսոյ և յարեելից՝ ունի իւր սահ-
ման զկրենինկա, և զեղսուին մունսթէրայ . 'ի
հարաւոյ՝ զտրանսիսալանա . իսկ յարեմտից՝ զֆրի-
զիա . Երկիր նր բարձր է ք զֆրիզիա, և զկրե-
նինկա . սակայն և այնպէս լի են 'ինմ լիճք մեծա-
մեծք, և ձահիճք, մւնդ 'ի հարաւոյին կողմանս .
իսկ 'ի հիւսիսային կողմանս նր բարձրագոյն տեղիք
իրը 'ի բլու լցել են անտառովք, բայց ուրեք ու-
րեք գտանին անդ պարարտարօտք, այլև անդառ-
տանք արդիւնաբերք : Սովորութին է անդ համօրեն-
դիւղականաց 'ի սահմանել թմի միանգամայն սկսա-
նելզհունձու, (զորյամ գեօդս 'ի ձայն զանդակի աշ-
առնեն,) և 'ի միասին աւարտել :

Զայս նէնդ բզմք յագրաց համարին մասն տրան-
սիսալանայ դւռին . այլ վրիպին յայնմ, վա զի է սա
մասնաւոր հնրկապետուի ինքնիշխան . որ ունի իւր
տեփական ժողովս, և տեխնակալս . իսկ պատճառն
չլինելոյ նր ընկալեալ 'ի դասս Դ դւռաց միացելոց,
և չտնելոյ տեղի յըհանուր ժողովս նց, ը հաւանա-
կան կարծեաց ոմանց՝ է փոքրկուի իւր, և նուա-
զութին բնակչաց նր . զի չեք 'ինմ քզք, ոյլ միայն
երկու աւանք, որք են Ալուէն . որ և է գլխաւոր
տեղի նր առ հօրենտիփ գետով . և Մետիւն առ
հավելու այս գետով : Եւ երկու ամրոցք . յորոց
գլխաւորն կոչի Գրենդիւն, կմ Գրենդիւն :
Կրէնիստ, կմ Կունինիէր լուդ նէնդն՝ 'ի հիւսիսոյ

ունի իւր սահման զծովն հիւսիսային . յարեմակից՝ զփբիշիա . 'ի հարաւոյ՝ զորէնթէ . իսկ յարեւելից՝ զեպսունին մունիսթէրայ , և զարեւեանն ֆրիշիա . յորմէ բաժանի 'ի ձեռն Տօւմեր , կմ Տօւման ծոցոյն : Գլխաւոր դետք նր են Հունաէ , և Ֆիւէլ , և Վէսէ Հութէր : Ունի և բշմ խրամն հատել ը տամ կողմանս . առ 'ի ցամաքեցուցանել զգէն և զլխային երկիր նր 'ի յորդուէ ջուրց , վոյ և ոդ նր խռնաւ է և թանձր = խայց ունի բշմ ուրեք պատուական արօտու անամ = նոց . և գլխաւոր գործ բնակչաց նր՝ է դարմանել անասունս , և դործել կոդի , և պանիր ընտիր = դտանին անդ և անդաստանք մշտկեալք , այլ առ կաւ : Այս նհնդ երիս քղքս եեթ ունի . և 165 գեօդո : Եւ բաժանի յերկու մասունս . որք են Ուրբ իւնինիս տաշտին . և Օնուլանդ , կմ Օնեւնդէն , որոց գլխաւոր տեղիք են սոքա :

Կրէնինիս . կմ Լիւնինին : Ե գլխաւոր քղք համարէն նհնդին , առ որով ջուրք բշմ հաւաքին 'ի միասին , յորոց ծագին ֆիւէլ , և Հունաէ դետք : Այս հունսէ մեծ է , և բշմն նոպաստէ վճռկանուն քաղաքին . զի մեծամեծ բեռնաւոր նաւք կարեն 'ի ծովէ ը այս գետ գնալ մինք ցքղքն : 'ի նախնումն փոքր էր քղքս այս . այլ 'ի 1613 և զկնի՝ ըարձակեցաւ յոյժ . և կառուցան առ նովաւ սպատնէշք , և մարտկոցք , որք առ անհոգուն բնակչաց՝ եղծեալ քանդեցան . բայց և այժմ ունի միւս ևս ամրոց նորաշէն իրեւ կէս ժամու Ճնկղրհաւ հեռի 'ի նմէ : 'ի սմին քղքի գումարին գլւռական ժողովք այսր նահանգի . յայն սակա գլխաւորքն յաղնուականաց և 'ի փարթամաց նհնդին՝ աստ բնակին . 11 եկեղեցիք են 'ի նմ . 3 կալվինականաց . 2 մեմնոնեանց . 1 լուտերականաց . և 5 ուղղափառաց . զի ուղղափառք բազումք են 'ի նմ : Ունի և համալսարան երեւելի հիմնեալ 'ի 1615 . և այլ բշմ հոյակապ շինուածաւ , և մեծամեծ հրապարակո . յորոց մին՝ որ և է վճռտեղի քղքին՝ մեծ է յոյժ . որոյ հաւառար չիք 'ի համօրէն ֆիսանորա : 'ի 1559 դ սլողոս պատն հաստատեաց եղուարան 'ի սմին քղքի . այլ փութով բարձաւ 'ի միջոյ : Եւ 'ի 1672 պաշարեցին զքաղաքս զայս զորք եղուարան մունսթէրայ . որոց քաջուք դիմադրաւ ւել բնակչաց նր՝ զմշմն 'ի նշէ կոտորեցին . իսկ զայլ ՚ի փախուստ գարձուցին :

Տամ , կմ Ալյունիւ - քամ : Ե քղք անպարիսուպ առ Ֆիւէլ գետով , որ 'ի քղքէ աստի առնու զանուն ,

Տամբէր գիւել՝ անունանեալ։ 'Ի 1536 հրտամանաւ Շարողոսի քանդեցան պատանեցք սորին քաղաքի, Տեւքցէլ լո՛' Դաւթիսիս։ Եւ ամրոց հղօր առ բերա նով էմս կմ ամասիս գետոյն, յոր առ սովին ամ բոցաւ խառնի ֆիվէլ, կմ ամեւթէր տիէլ գետն։ Այս ամրոց է իրը նախալզարիսպ, և գուռն կրե նինկայ և ֆրիսիայ։ Նորին աղադաւ բնակիցք եր կուց դւռացս փոյթ մեծ ունին պահել զայն հաստատուն։ Դուքսն պոմպէեանն ալպայի կամեր զայս տեղի փոխարկել 'ի քղք, առ 'ի կուրացուցանիլ զեմպտէն քղքն, որ յարեւելեանն ֆրիսիա։ Բայց կրենինկա քղքն խափանեաց զայս յառաջադրութի նորա։

Վինչունէն։ Եւ քղք փոքրիկ առ բէնսել գետով։ զոր 'ի 1593 պատեցին պարսպօք և հաստապինդ ամրացուցին, 'ի պաշտպանել յերեսաց ասպատակաւորաց սպանիացոց, ոչ միայն զայս նէնդ, այլև ըշ ֆրիսիա, և զորէնթ։

Պարեանի։ Ամրոց հղօր 'ի մեծամեծ և լայնածաւալ ճահիճս, որք յամրոցէ աստի առնուն զանուն։ յորում հատել կայ իրամ, որ սկսանի յամրոցէ առափի և գնայ մինչև ցվէսթվօլտէր աւէ գետն։ Ը որ մննդ 'ի ձմեռան տանին կերակուր յամրոց անդր, յորժամանձուկ կիրճն՝ որ է 'ի ճահիճս անդ, ծած կի ջրով։

Են այլ երկու երեւելի ամրոցք 'ի սմին նէնդի։ յորոց մին կոչի հին ամրոց։ ո.մկ' Պելլինիլուրելել իսկ միւսն նոր ամրոց, կմ Պառներ լուց։

Աահանդ և Ֆրիսիա, կմ Ֆրիզիա, և կմ Ֆրիսլանտ։

Այս անուն ածանցի 'ի ֆրիսիանոց։ որք են ժղվուհին և քաջամարտիկ։ այլ թէ ուստի կարան նք զայս անունն, տակաւին անորոշէ առ մատենագերս։ 'Ի պէսովէս կարծեաց յաւետ հաւսնական է այն՝ որ տռէ։ թէ ֆրիսէ անունդ նշանակէ գետնափոր, ելեալ 'ի ֆրիսէն բայէդ, որ է բրել։ վո զի ֆրիոք կմ ֆրիսիացիք բրելով, և թումբս գործելով, զերծուցին զերկիր իւրեանց յոզողմանէ ջուրց ծովու, և գետոց։ Աք բնակեցան յեղերս ծովուն գեր։

դերմանիոյ, սկսել՝ ի չելտա դետոյն մինչեւ ցվլսասէր
դես: Ուրբանակէին ը մէջ դրանց չելտան ֆլիսթ-
բօմ գետոց, կոչեցան Ալբանիան Գրէտիտշիտ: յայս
անուն կոչի մինչև ցայժմ հիւսիսային մասն ինչ հո-
լանտա նշնդին: ուղարկած գետը՝ ի ստորադրուե-
անդ նր: իսկ այլք մինչև ցվլսերա գետ՝ անունե-
ցան Ալբանիան Գրէտիտշիտ: Հայսմ սահմանի էր նա-
հանգն՝ որ այժմ կոչի ֆրէտիտ: և է մի յեսթն նա-
հանգաց միացելոց հոլանտայի: զոր ոմանք վրիպա-
կաւ կոչեն Ալբանիան Գրէտիտ, Վեր Գրէտիտն: վո-
զի ող ասացաք՝ արևմտեան ֆրիտիա այժմ կոչի
հիւսիսային մասն հոլանտայի: իսկ սա պարզապէս
ֆրիտիա, առանց յարադրուե անունիդ՝ Ալբանիան:
Ար ՚ի հիւսիսայ՝ ունի իւր սահման զծովն հիւսի-
սային: յարևմտից՝ զփիստրոմ: ՚ի հարաւոյ՝ զծովն
հարաւային, և զօվէրիսսէ: իսկ յարևելից՝ նոյնողա-
զօվէրիսսէ և զկրէնինկա, և զտրէնթ կը ուն: Օդ
նր խոնաւ է և ծանր: և երկիրն գէճ և լճային,
մւնդ: ՚ի հիւսիսային և յարևմտեան կողմանս՝ ուր
ցած է ք զծովն: սակայն գաանին սնդ պատուա-
կան արօտք անասնոց: ուստի գարմանեն անդէն
ոչ միայն արջառս և խաշինս պարարտս, այլ և երի-
վարս ընտիրս, զորս տանին ՚ի գերմանիա, և այ-
լուր: իսկ յայլ կողմանս՝ յորս երկիրն առ փոքր մի
բարձրագոյն է, գտանին պատուական անդասանք
արդիւնաբերք, ուրբ բերեն ցորեան պատուական,
և զայլ պէսպղս արմտիս: յորս անունի է սիսեռն:
Այս նհնդ բշշմուրեք գոլով ստորին քան զծովն,
մւնդ: ՚ի հիւսիսային կողմանս՝ ող ասացաք, յառա-
ջին Ֆմիս մինչև էին պատսպարեալ եղերք նր ամ-
րակուռ ամբարտակօք, բշշմ անդամ ջրահեղձոյց լի-
նէր ՚ի յառնել հիւսիսային և արևմտեան մրրկաց:
յորում բազմութիւն մարդկան և անասնոց կորնչեր:
Եւ բնակիցք նր առ ՚ի զերծանիլ յայսպիսի հանա-
սլազորդ վտանգաց, կուտեալ հող բշշմ աստ անդ,
կառուցին լեռնակս, կմ բըրերս բշշմ: որոց բարձ-
րուին հասանէր ց20. և 25 ոտնաշափ: յորս ՚ի յառ-
նել ջուրցն հեղեղաց՝ լինէին ապաստան հեղձ ա-
նասնովք, և կարասեզք տանց իւրեանց, թէ տայր
նց ջուրն Ֆմի զերծանելոյ ՚ի նո: և մնային անդ
մինչև ցցամաքիւլ ջուրց յերեսաց երկրի: ՚ի սկզբան
անդ այնպիսի բլուրք անսւանէին Վերա, ապա կո-
չեցան ՚ի երփ: յորոց յոլովք կան և այժմ, և յո-
մանս ՚ի նշնէ լինել կան առւնք և քիքք, և աւանք:

և գեղօղք : Այս այս է պատճառն , զի անոնանք բջմ քզբաց , և աւանաց Փրիզիոյ 'ի Վէրտ . կմ 'ի Դերի աւարտին : Այլ յամին 1570. հնրկաց ծախ իւք կառուցին թումբս կմ ամբարտակս հաստատունս , և զառաջինսն և ես ամբացուցին . որով և զերծաւ երկիրն 'ի հնապղորդ վտանգաց , թէպէտ ոչ ը եմի . միանգամայն հատին և բազմապատիկ իրացամս , առ 'ի նս հաւաքելոյ ջուրցն 'ի յորդել անձրեաց և գետոց , որք և մեծապս նպաստեն վաճառականունք նր : Բնակիչք նր կարի նախանձախնդիր են աշատուն , և նախնի սովորուն իւրեանց . որք ունին և լեզու մասնաւոր , զոր ոչ խմանան բնակիչք այլոց նէնդաց հոլանտայի : Գործեն անդ նրբանիւթ ասունեղէն կերպասս , և վէղէն բեկեզս պատուականս , որոյ մի կանգունն վաճառի 12 ֆիորինի հռանտայի , որ առնէ իրբե 2. գ վէնէտ" սսկի : Խսկ ը կրօնից՝ թէպտ ը մեծի մասին կալվինական են , ակայն գտանի անդ և բազմուի ուզդափառաց , և աւաւել ք զնս մեմնոնեանք . վս զի 'ի դւռէ աստի եր սիմոն մեմնոն աղանդապետ իւրեանց . որ և անդ զառաջինն սերմանեաց զաղանդ իւր :

Այս նէնդ ը Ֆմկս Ֆմկս ը քզբական կովարուն պէտպէս մինակս կալաւ . զի զառաջինն մասնաւոր իշխանք տիրէին նմ , ապտ գուշոք . յետոյ թդրք . յորոց վերջինն եղե ը միլիսպառոս արքայն ապանիոյ . առ որով թօթափեալ զութ սպանիացւոց , միացաւ ը այլոց նէնդաց . և եղե մի յեօթն ինքնիշխան հաւարակասպետունց : Ունի 11 քզբա , և 336 աւանս , և գեղօղք . և բաժանի յերիս մասունս , կմ դւռու , որք են Օսմերիու . Վէսերիու , և Զէլէնէցէտէ , որոյ գլխաւոր տեղիք են :

Անշարժէն , կմ Անշերին . լո՛ Անշարժիս : Ես առաջին և գլխաւոր քզբ համօրէն նէնդին , և աթոռ գւռական ժողովոյն , և նախապատիւ աղնունականացն Փրիզիոյ , մեծ գեղեցիկ և բազմամարդ : Ունի բջմ ջրալից խրամս 'ի ներքս անդ , ը որս ոմանք 'ի մեծամեծ արտաքին խրամոց եկեալ հաղորդին , որք և մեծապէս դիւրացուցանեն զառեարուն նր . ունի և յոլով հոյակապ շինուածս . յորս երևելի են ապարանքն անունել Փրիզէնկոք . որ թարգմանի , Տան իշխանի . որ եր բնակարան նախնի իշխանացն Փրիզիոյ , որոց իշխանուն ժառանգութ անցանէր յորդւոց յորդիս : Եւ ապարանք կմ խորհրդարանն քոքին որոյ հիմն արկաւ 'ի 1715 : Բայց 'ի քանի մի եկե .

և կեղեցեաց ուղղափառաց՝ են անդ այլեւ 8 եկե-
զեցիք հերետիկոսաց . յորոց 3 են հոլանտացի կալ-
վինականաց , մի գաղղիացւոց , և մի լուտերականաց-
և 3 մեմնոնեանց : Ունին անդ և հրեայք սինակով-
կա : 'Ի նախնութեանց ծովին հիւսիսային ձգել 'ի ներքո
'ի ցամաքն՝ մերձ 'ի քղբն , դործեաց անդ ծոց մեծ .
որ կոչէր՝ ծայ դրաբեռայ , և ՄիԱԱնեւ չե , որ բաժա-
նէր զօնթէրկով դրան 'ի վեսթէրկովայ . այլ բղմ
շմկք են՝ յորմէ հետէ ցամաքեալ է . և այժմ հեր-
կեն 'ինմ և սերմանեն : 'Ի 1489 հրդեհ անկեալ 'ի
սմին քըրի , բկմ և մեծամեծ պասս դործեաց 'ի
նմա :

Պատմէտ , կժ Պօլուշորաք : Ե քղբ հին , մրով ժամանա-
և կիսով հեռի 'ի ֆլիսթըրոմայ , 'ի դաշտային վսյրի .
ուր բացել կան բղմ ջրալից խրամք՝ որք ձգին յայլ
և այլ քղբս ֆրեզիոյ : Գլխաւոր վաճառք այսր քա-
ղաքի՝ է կոգի , և ազդ մի թաւարծի չուխայի՝ զո՞ր
ը մեծի մասին անդէն գործեն :

Ֆրանէտէր . լո՞ ֆրանէտէր : Ե քաղաք փոքր և ան-
զօր , ոչ կարի ինչ հեռի 'ի հարլինկէնայ : Ունի հա-
մալսարան փոքր հիմնել 'ի 1585 . և 'ինմ պարակզ
բժշկական բուսոց :

Հարլինկէն : Ե քաղաք ծովեղերեայ . երկո զինի լե-
վարտէն քաղաքի ը մեծուե և ը բազմամարդուե .
յարեելից՝ ունի իւր պատսպարան շդէմ ամեհի ալ-
եաց ծովու ամբարտակս հաստատունս . նոյնպա և
'ի ցամաքակողմն ամբակուռ պատսպարանս . և 'ի
ստիպել հարկին՝ մարթ է զըրջակայ վայր նր ծած-
կել ըրուլ առ 'ի շմերձենալ 'ինա թշնամոյն : Ունի
և հւհնդիստ պատունական . այլ քանզի առ մուտք
նր դիզացել կայ աւազ բկմ , վոյ առ 'ի մտանել 'ի
նմ նաւուց՝ հարկ է թեթեացուցանել զբեռինս .
Բնակիչք նր ըստ մեծի մասին կալվինական են , և
մեմնոնեան . գտանին անդ և ուղղափառք . այլ և
լուտերականք , այլ սակաւ : Գործեն սնդ ազ , և
'ի շրջակայս նր աղիւս բկմ : 'Ի 1472 մեծ մասն քա-
ղաքին հրդեհակէղ եղե .

Սնէգ , կժ Սնէլ : Ե քաղաք հին , փոքր՝ անշուք՝ և
անզօր . 'ի ճախին վայրի մերձ 'ի լիճ մի բազմու-
թուեն , որ 'ի նմէ առնու զանուն :

Տօդքամ . 'ի հն՝ Դրինման : Ե քաղաք փոքր , բայց
ամուր և քաջայարմար վաճառատեղի , որ շենք
ժամուց Ճնդչաւ . հեռի է 'ի հիւսիսային ծովէ , ը
որում հաղորդի 'ի ձեռն գետոյ . Ը որ 'ի Շմիս մակ-

շնթացուն ծովու կարեն և նաւք մեծամեծք դնուլ
մինչ ՚ի նւհնգիստ նր , որ և ը մեջ պարսպաց քա-
շաբին : 'Ի 1572 առին զքաղաքս զայս սպանիացիք ,
և անհնարին կոտորածս դործեցին ՚ի նմ . միանգա-
մայն և հուր արկին ՚ի նմ , յորում իբր 400 տունք
՚ի մոխիր լուծան :

Աբավերն . 'ի հն' Սրբութիւն : Ե քաղաք փոքր առ երի
հարաւային ծովու յարեմուեան ծայրն Ֆրիզիոյ . Յ
մղոնաւ և եթ հետի յարեմուեան ֆրիզիոյ : 'Ի հնում
եր սա քաղաք մեծ և բազմամարդ քան զնմ քաղաքս
ֆրիզիոյ , և հրամանատար ամցն . զի ը ժմկս բշմ
անդ նստան թէրք ֆրիզիոյ : Բնակիչն նր բշմնա-
ւարկուիս առնեին ը պալդիկ ծովին , որք ը կարծ-
եաց ոմանց Շագրաց՝ առաջին և զեն 'ի մատանել ՚ի
պալցիկ ծովին ը սունտ նեղուցն : Այլ քանզի յե-
ռոյ առ սակաւ սակաւ դիզացաւ խաղխաղ աւազա-
կոյտ հանդեպ նւհնգստի նր , որով և գժունարա-
ցաւ մուտ նր , և բազում անգամ վտանգաւոր եղե
յոյժ . յայն սակս բշմք յերեւելի վճռկանաց անտի
քնըին՝ զրնակուի իւրեանց փոխադրեցին յայլ նա-
ւահանդիստու . որով և սնկաւ քղքն յառաջին բար-
գաւաճուէ իւրմէ . այլ և ալեք ծովու բարձել տա-
րան զմասն ինչ քաղաքին : Կրեաց և այլնս բազում
հարունածս . յորոց սակի և հրկիզուին՝ զոր արա-
քին ՚ի նմ սպանիացիք 'ի 1572 : Սակայն և այժմ
գտանին ՚ի նմ բշմք՝ որք ունին նաւս , զորս տան
ոյլոց ՚ի վարձու . բայց զնաւսն զայնոսիկ պահեն
յամսդրտամ , կմ յայլ յաջողակ նւհնգիստու :

Ամրէն : Ե քաղաք փոքր՝ որ երկու և եթ փողոց-
ունի , որք խաչաձև հատանեն զմիմեանս . և է շուրջ
պատել ՚ի լճից , որք փինկ պարսպաց են նմ . 'ի միոյ
՚ի լճից անտի ելանէ գետ մեծ , որ և անցանէ ընդ-
քաղաքամեջն . և միով ժամու հեռի ՚ի քաղաքէ տա-
տի մոռանէ ՚ի ծովին հարաւային : Յայն սակս բա-
զումք՝ ՚ի նաւուց ը այս ճանապարհ գնան . մանա-
ւանդ որք ՚ի ֆրիզիոյ կամին անցանել ՚ի ծովին հա-
րաւային :

Ալօրդում . 'ի հն' Վըլքէրդում : Ե քաղաք փոքր իբրե-
կիստամ հեռի ՚ի հարաւային ծովէ . որ ունի շուր-
ջանակի լիճս , և խրամ , և ՚ի հարաւային կողմն նա-
ւահանդիստ երկայն և նեղ . բայց անյարմար մեծա-
մեծ նաւուց :

Խոսք . Տիւլք . որ և խոսք , կմ Խլտուպում : Ե քաղաք
փոքրիկ , որ ունի երկու և եթ կարգս տանց բաժա-
նեալս

Դեալս 'ի միմնանց 'ի ձեռն գետոյ, որ հսկի է երկայն։
'Ի սմբն քաղաքի շինեն նաւոս բղմն։

Հինգեւթեն։ Եւ քաղաք փոքրիկ, և նւհնդիստ 'ի
հարաւային ծովն։ որ 'ի հն՝ յաւետ երևելի եր և
քաղմամարդ, այլ յետոյ մեծապէս նուշաղեցաւ յա-
մնհի ալեաց ծովու, և յայլոց հարուածոց։ յորոց
սակե է և հրդեհն՝ որ եզւ 'ի 1500. որ գրեթէ առ
հորկ սպառեաց զքաղաքն։ Բնակիչը նր՝ յորս գը-
անին բաղմուկը մեմնոնեանց, կարի այլաղան են
յոյլոց Ֆրիզիացւոց 'ի ձե զգեստուց և 'ի լեզուն։
Առքա զդարման կենաց հայթհայթեն շինութիւնա-
ւուց, և ձկնորսութիւն։

ՄԵՐՃ 'ի Ֆրիզիա 'ի հիւսիսային ծովին՝ են երկու
կղզեք, որք 'ի հն՝ մացել էին և ցամաքի, այլ այժմ
բաժաննել են, անջրպետ 'ի միջի ունելով զՎու, կմ
զՎուտեն նեղուցն, յոր յաճախեն նաւք։ Թեպէտ և
կարի վտանգաւոր է սակա բաղմապատիկ աւաղա-
կոյտ խաղիսաղից՝ ընդ որս մարթ է խրիլ նաւուց։
ԱՆՅ կղզեք և երաց ինչ պատսպարան են Ֆրիզիոց
ըգեմ բռնութեն ծովու 'ի ֆմկս մըրկալից հողմոց։
որի են Աղնելնա, որ է յարեմուեան կողմն Ֆրիզիոց։
և է մասնաւոր տրուի ինքնիշխան և անկախ, և ու-
նի երիս գհօղս եեթ։

Ծիր մօնիգոչ։ Եւ կղզի փոքր քան զնախընթացն յա-
րելեան կողմն նր։ ունի փոքրիկ գեօղս ինչ։ և
դորժ բնակչաց նր է ձկնորսութիւն։ յորոց բշկ մտա-
նեն և 'ինաւավարուի։

Ա. Ը Խ Ա Բ Դ Յ Ո .

ՄԵԾԱ ԲՐԻՏԱՆԻԱ . ԿՄ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ
ԱՆԳԼԻՅ . ԱՃ ԽՍԿԱԼԻՁ .

Խ. ԱՀԱՆ :

ԷՇՆ ԲՐԵՄԱՆԻԱ , ԿՄ ՎԱՐԴԻՔԱՆԻԱ . Ը անդղ'՝
ՊՈՒՏՈՆ . Ե ԿՂՋԻ ԸԱՐՃԱԿ յարեմուեան
կողմն Եւրոպիոյ 'ի մեջ ադլանդեան ովկիանոսի , և
ծալուն գերմանիոյ , 'ի հիւսիսակողմն գաղղիոյ . զոր
նախնիք ԱՀԵՒՆ կոչէին . ապա կոչեցաւ ԲԱՇԻՔԱՆԻԱ .
որ Ը ստուգադոյն կարծեաց բաղադրի 'ի բըետ բա-
ռեդ . որ նշանակէ 'Սկարեն . զի նախնի ԲԵՇԻՔԱՆ-
ՈՒՆ սովորուի ունէին գունագոյն ներկել զմարմինս
իւրեանց . յայն սակա և հռովմայեցիք կոչէին զիս
ԲԻՒԴԻ . որ թարգմանի Նկարեն , կմ 'Սկարելք . և
'ի Դասյին գուուէն գերմանիոյ . զի սանտի եկին նք
յայս կղջի : Յետոյ անունանեցաւ ԱՀՆԻՒՒՅ . յանկլիա-
կան սաքսոնացւոց . որոց 'ի 449 'ի ստորին սաքսո-
նիոյ ԵԿԵԼ յօդնուի բրիտանացւոց ԸԴԵՄ սկովաց-
ւոց . ոչ ևս դարձան 'ի հայրենի ճ իւրեանց . այլ
կացել մնացել անդէն , 'ի սուղ ժմկի տիրեցին բո-
լոր երկրին . զոր և յանուն իւրեանց կոչեցին ԱՀՆ-
ՈՒՅ , որ 'ի մեզ դառնայ ԱՀՆԻՒՅ : Ապա 'ի թ դա-
րուն եղերերդոս արքայն անդղիոյ , որ էր 'ի սերն-
դոց անկլիական սաքսոնացւոց հրովարտակ եհան ,
զի բոլոր կղջին անուննեցի ԵՆԻՆԵՆԴ . յորմէ ել
անունդ ԵՆԻՆԵՆԴ Ը հնաման անդղիացւոց . և ԵՆ-
ԻՆԵՆԴ Ը գերմ . ոող և ԻՆԻՆԵՆԴ-ՅՈՅ ' Ը այլոց ազ-
դաց : իսկ անունդ ՄԵԾ յաւելաւ 'ի վը բրիտանիոյ
առ 'ի զնշնութե 'ի բրիտանիոյ գաղղիացւոց . որ 'ի
նախնութին կոչէր Փուր ԲԵՇԻՔԱՆԻՅ :

Ա-Յ Ա ԿՂՋԻ յաջագոյն բաժանել ԵՐԱԵՐԿՈւ ԹՖՐՈՒ-
ԹԻԱ . ցյանգվիս և 'ի սկովափիա . այլ 'ի 1706 միա-
ցուցան 'ի մի թֆրութի . Ը որս յետոյ յօդեցաւ և
իւլանտիա կղջին . որ է առ երի մեծին բրիտանիոյ
յարեմութից . և երկոքին 'ի միասին կոչին առ հնրկ
յամ հագրաց կոչեւ ԲԵՇԻՔԱՆԻՅ . սրբ և կացուցա-
նեն շիահեծան թերուին անդղիացւոց , կմ ինկէ

Ավագ . զոր յաջեկայդ սառագրեացուք ըստ կարդի երից գլխաւոր մասանց նր . որք են ԱՆԳՐԻՄ : Ըստում և կաւլէն . Սիւլտիս . և խռանդիս . դնծլով նախ զներածուն անդղիոյ մասին , որ 'ի բնշմայ յածի նաև զներածութք մասցել երկուց մասանց . դոլով անդղիոյ՝ մասն թգրանիստ , որ իշխէ և 'ի վր այլոց մասանց :

Բ. ԴԻԷՒ ԱՆԳՐԻՄ :

Ինախնութն անուններ սա ըստ մերումն քեր թողահօր ԱՆԳՐԻՄ . որ է մի յերնելի և 'ի հզօր թգրուեց եւրոպիոյ , 'ի հիւսիսոյ՝ կցի ըսկով տիոյ , ըստում կացուցանէ զմի միայն կղզի մեծ և ըստրձակ . յորմէ անջառի երկորումբ գետովք , որք կոչին Դայդ , և Եստ . իսկ յայլ ամ կողմանց պատեալ է 'ի ծովու . յարեւելից՝ ունի զծովին գերմանիոյ . յարեւմտից՝ զծովին իռլանտայ , կմ զադլանդեանն ովկիանոս . իսկ 'ի հարաւոյ՝ զնեզուցն բրիտանիոյ . ումի Ամանիտս ասացել , կմ՝ Սելլու տուլեայ . որոյ անձ կադոյն տեղի 'ի մեջ գաղղիոյ և անդղիոյ՝ է իրը 24 կմ 25 մղոն . իսկ ըստ մարդինիւուայ՝ 18 մղոն և եթ . Զե նր է եռանկիւնի . վու զի ստորե ձգի 'ի լայն . իսկ 'ի վերուստ՝ ամփոփի 'ի սրածայր . կմ ըստ գեր թողահօրն՝ աղքամեն . իրը զի ըստ աղքի դաշարամեն տարածի :

Դ. ՏԵՐԱԾՈՒՅԻ, և ՇՐԻՖ ԲՆԱԿԼՈՅ ԱՆԳՐԻՄ :

Տարածունին անդղիոյ դատուցել 'ի սկովունոյ , ըստ երկայնուեն 'ի հիւսիսոյ ըստ հարաւ՝ է իրը և 420 մղոն . իսկ ըստ լայնուեն՝ 'ի միոյ ծովէ մինչեւ ցմիւն՝ իրը 330 : Եւ է ըստ մեջ 12 և 19 ասաինանաց երկայնուեն . և 50 և 55 և իրը կէս լայնուեն : Ուստի և ըստ միշտ չափու հագրաց՝ բովանդակ տարածութիւնն անդղիոյ՝ է իրը 46656 քառակուսի մղոն հագրական . և ունի 18 քղքս երևելիս . և 650 փոքրիկ քղքս և աւանս . և ընակիչս 5 միլիոն , և առաւել ևս : Քանզի 'ի դնելն յանդղիա հարկս 'ի վր պատուհանից տանց , դան 690000 տունք . թուղ դաղքատաշէն բնակարանա , և զիսրձիթս աղքատաց : որք զերծ են յայնովիսի հարկաց . որք ըստ հաշունք բրանկենրիտկեաց քայլ հագրի անդղիացւոյ՝ են իրը 200000 : Ուստի և բոլոր դումաք տանց՝ և ոյնով :

սի աղքատին բնակարանաց՝ հասանել ց890000. և
եդել առ իւրաքանչիւր ուռն 6 բնակից, թիւ հա-
մօրէն բնակչաց անդզիոյ՝ լինի 5.340,000. թէպէտ
այլք հասուցանեն ց 7 միլիոն, այլբրանկենրիտիկէ ոչ
հաւանի այնմ:

Խակ սկովափիա ունի բնակից իրբև միլիոն մի և կէս:
Եւ յիռլանտա 'ի 1696 գտան միլիոն մի և 34000
բնակիչք: Վայ և բոլոր գումար համօրէն բնակչաց
այսց երից թէրութեց, և իրբև 8 միլիոն: Բայց այս
թիւ ոչ թունի օր լը օրէ աճել, այլ մենք նունազիլ.
Մ' զի գրեթէ անընհատ ելեալք 'ի հայրենին ուն իւր-
եանց սակս անյագ շահաստանուե սփուխն յայլ և այլ
կողմանս ունի, և մենք յարեւելեան հնդիկս: ոող յա-
ռաջուգոյն և յամերիկա: և բնիք ու ևս գառնան
անդրէն, այլ անդ հաստատեն զբնակունի իւրեանց.
շատք ևս 'ի նաւարկունի ծովակուր լինին: Քզի կա-
րի յանդուգն են 'ի ծովու: Երկգ՝ սակս զեղիս և ան-
կարդ գնացից, որով կարձին կեանք նց: թէսկո ոչ
սակաւ անհատք գտանին 'ի նոն երկայնակեացք:
Երկ՝ 'ի պատճառս յաճախ պտղմաց: զի գրեթէ
շիք թէրունի ինչ յեւրոպիա, որ սյնչափ պտղմունս
մղել իցէ, ոող անգղիա: յորս բշմ արունի քաջուեն
եցոյց: ոող և 'ի պտղմի որ 'ի 1782, յորում ըդէմ
երից բաղմազօր թէրութեց: քաջ ախոյեան հանդի-
սացաւ: և յոյսմ վերջին պտղմի որ ըդէմ գալ-
շիացւոց:

Դ. ԵՐԵՒԵԼԻ ԳԵՐԱ ԱՀԱԳԱՅ:

Ուեհաւ. իս" Շառդմէ: 'ի հն" Տամէկիս: Եւ առաջին
և մեծագոյն գեան անդղիոյ: որ հատանէ
զստորին մասն սորին թրուեն: և անցել առ լօնառա
քզքաւ, ը քարաշէն հոյակապ կամրջաւ, գնայ զե-
ղու 'ի ծովն գերմանիոյ:

ՍԿԱՀՆ. 'ի հն" Սոբէդիս: որ բզիսի 'ի Պլինիւի հան-
լեռնէն 'ի քէյմպրիձ գաւառին անդղիոյ: և հոսել
'ի հիւսիսոյ ը հարաւ, գնայ մտանէ 'ի ծովն իռլան-
տայ, կմ 'ի նեղուցն սըյն գէորգեայ:

Ա-Ն-Դ-Ա-Ր. 'ի հն" ԱՀԱԳԱՅ: Ելանէ յեօրք գաւառէն անդ-
ղիոյ: և հոսել յարեւելը կոյս, գնայ զեղու 'ի ծովն
գերմանիոյ:

ՇՈՐԱԿ. 'ի հն" Տըհէնդա: որ զսկիզբն իւր ունի 'ի
շէսթէր գւռի անդղիոյ: և հաանէ ը մէջ զանդղիա:
գնայ իսառնի 'ի վերոյգրել ումպըր գեան: և ասպա
'ի

'ի միասին ըև նմի մտանէ 'ի ծովին դերմանիոյ : Յայն սակա ունանք յԹագրաց՝ ըև որս և պիշխնկ՝ զերկոսին զայսոսիկ գետս իրբե մի գետ ստորագրեն . երկու անոնամբ անունանել . բայց իրօք այլ և այլ են . թե պետ յետոյ խառնեալ 'ի միմեանս՝ կացուցանեն զի գետ :

Օդ. 'ի հն' Ուրս : Առյա գետ ելանէ յօքս ֆըրտ գւռէն . և անցել ըև արեելեանն անգղիա , մտանէ 'ի ծովին դերմանիոյ :

Ե. ՕՇ ԱՀՆԳԵԼԻԱ :

() դն անգղիոյ 'ի բջմց Թագրաց համարել է լաւագոյն ք զայլոց Յաց , որք են ըև նովին գլծիւ կմ բաժնիւ . և թէպէտ խոնաւ է և թանձր , բայց չէ վնասակար կենաց : Յանախ են անգէն մէգք թանձրսմածք , և անձրեք յորդահոսք , մանաւանդ 'ի ձմեռան . յորում հաղիւ երբեք երեխ փորբիկ իմն նշոյլ արեգական . զի գրեթէ հնողմաս սախլապատ են երկինք . և օդն յար 'ի փոփօխման և 'ի խոռվուն . այլ ցուրտն չէ այնչափ ինչ սաստիկ , որդ պահանջէր հեռաւորուի նր 'ի հնրակածէն . և այս սակա լինելոյ նրյամմ կողմանց պատել 'ի ծովու . ուստի և փութով լուծանին անդ ձիւնք 'ի մշտատեղաց անձրեաց , և 'ի թանձր միդաց . և երկիրն ես սակաւ սառի . վոյ ըև ձմեռն ողջոյն հերկեն և սերմանեն ազգ մի արմաեաց . և անասունք ինքնին կարեն դտանել արօտս 'ի դաշտային տեղիս :

Ղ. Բեր ԱՀՆԳԵԼԻԱ :

Երկիրն անգղիոյ ըհանրանկս բաժանի 'ի դաշտս , 'ի բլուրս , և 'ի հովիտս . որք առ հնրէ արգասաւոր են , ոչ այնչափ առ ընական պարարտուն իւրեանց , ք թէ առ ժրաջան մշակութե ընակաց նր . որք գրեթէ 'ի վերջին կտրելուն հասուցին զերկրագործուին : Վոյ մի միայն հունձք՝ թէ չիցէ վնասեալ , այնչափ ինչ բերէ : որ ըև ամս Տ բաւական է համօրէն անգղիոյ . որում մեծանկս նպաստամատոյց եղի , պարգեն սահմանել այնոցիկ , որք անդղիացի նաւու տանին արտակս ցորեան . և այլ արմուխ . ուստի 'ի 1746էն մինչև 1750 , յո ըև ամս Տ , ը 57 հւնգիսաս անգղիոյ՝ տարան 'ի փորդուքալ . 'ի Ֆիանտրա , 'ի հոլանտա , 'ի գաղղիա , 'ի նորվեկիս :

յօն ռուսաց, յափրիկէ • են • ցորեան, հաճար, գարի մաքրել, և անմաքրուր 7,405,786. սդէռլին լիբէի. որ առնէ իրը 15,204,310. վէնէտ" ոսկի: Եւահա այս իսկ է սրատձառն, զի թէնդու առատարեր է երկիրն, սակայն 'ի վը այսր ամի նուևադութի է անդ ցորենոյ, և այլոց արմաեաց • և ամինչ թան կագին վաճառի. յայն սակս բնակիչք նր բշմ' ուրեք և մէնդ 'ի հիւսիսային կողմանս՝ հաճարեղէն հաց ուտեն. ուրեք ուրեք ևս 'ի վարսակոյ. որ այն ինքն է իւլաֆ: Բայց ամօք ինչ յոջ առ 'ի դարման ծանր՝ մէնդ թէյետին կարօտուն բնակչաց երկրին, արգելաւ հանել արտաքս զցորեան և զոյլ արմախ. և հրաման եղե՛ զի և արտաքուստ մուծցի անդ ցորեան: Բնդիք համարին, թէյ այն նուազուի արմուկաց՝ յոջ գայ 'ի խուռոն բազմուէ երիվարաց. զի մատենագիր ոմն անանուն հաստատէ, թէ 'ի 1558 'ի լոնտուա քզք գտան 1700 երիվարք և եթ. և 'ի համօրէն թէրուեն անդզիոյ 200000: Իսկ այժմ լոկ 'ի լոնտառա ևն աւելի ք 100000 երիվարք վու կառաց. իսկ 'ի համօրէն անդզիա իրբե 500000. որք ոչ միայն անքաւ արմախ սպառեն ուտելով, այլ և խափանեն զհողագործուին. զի հարկ է բնդ վայրի թռոզուա անդործ վու խոտոյ 'ի պէտս նց. և զի տեսել բնակչաց՝ զի առաւել շահին 'ի խոտոյ, և այն՝ առանց ծանր աշխատութեն, ք ՚ի սերմանեաց, յոյն սակս լաւ ևս համարին զերկիրն թողուլ անդործ վու խոտոյ, ք սերմանել:

Ունի և պտուղս պարտիզաց. իր տանձ, խնձոր, են. ողք քրբում, և վուշ. և կանեփ, այլ սակաւ. իսկ 'ի գինւոյ զուրկ է. զոր 'ի գաղղիացւոց ըունի թանկագին. ուսաի փիսկ գինւոյ ունի գարեջուր զոր կոշեն Պիբը. և պատռական ք զայն՝ գինի 'ի հիւթոյ տանձի՝ հալարջոյ՝ և խնձորոյ՝ զոր կոշեն Սայտը. ունի և պարարտարօտս անասնոց, և անսառնս բնդմս, մէնդ երիվարս ընտիրս և արագըն թացս, սերելս յարաքացի երիվարաց. և խաշինս բնդմս և ընտիրս՝ որք բերեն ասր պատռական. մէնդ այն տեսակ խաշնոց՝ որք սերել են 'ի խաշանց սպանիոյ. զի դ եղվարդոս արքայն անդզիոյ իւընդրեաց 'ի սպանիացւոց արքայէ 3000 ոչխարս. որք ամեցել բազմացան անդ, յորոց կան և այժմ. ուստի ունի և ասր սպատռական. որ զկնի ասունին սպանիոյ. և փորդուքալոյ՝ բաւագոյն է համարել. յորմէ գործեն շուխայ, այծենասկան. այն է զօֆ,

և այլ պէսպէս ասունեղէն գործածս պատուականս, որք անօւանի են չ ամ ՞, մւնդ չուխայն: Ունի և կոգի, պանիր, և մորթ, և ռարու, և ձուկն առատ 'ի ըրջակսց ծովէն, մւնդ Սալամն անօւանել ձուկն, որ լը նց Սէմըն, և սարտել, և առինկ, այն է՝ ըռինկա: որք են 'ի գլխաւոր վաճառաց նր: Չիք յանդզիա գայլ արջ, կինչ վոյրննի, օձ, և իժ, և այլ այսպիսի թիւնաւոր զեւուն: Ունի և աղահանքս առատաբերս: սակայն 'ի վր այսր ամի տղն զոր հանեն 'ի նոցունց, չէ բաւական 'ի պէտս բնակչաց նր: և բովս պղնձոյ, երկաթոյ, կապարի, և անագի, ասի՝ թէյեւրոպիտ զառաջինն յանդզիա գտան բովք անագի: Ունի և ածուխ հանքային տռատ: որ ամի ամի վաճառի անդ աւելի ք 5 միլիոն սգէուլին լիրէի: որ է իրրե 10,265,150. մէնէտիւան ուկի: զոր 'ի գործ ածեն 'ի վառարանս փրկ փայտի: զի փայտ յոյժ սակաւ ունի: 'ի քօրնուլ գւռի գտան և սոկեհանք, այլ լքեալ կան անգործ սակս անպիտանուն: 'ի լիրինս անդզիոյ գրտան: ու ակնվանի, բայց սակաւ: այլ և պաղեղ, այն է՝ շառ: և բորտի: Ունի և հանքային ջուրս, որք ուրեք ուրեք իւնդային են և խիմային: Պատմի: թէ 'ի լէնքէշըր գւռի է ջրհոր մի, յորում ջուրն եռայ իրրե 'ի կաթսայյեւանգեան: յոր թէ մերձեցուսցի մըրադ վառել, առ ժամայն վառի լը օրինակի ցքոյ: Եւ 'ի թէսփ գւռի են քարանձաւք, յորս ջուրն հոսել 'ի վերուստ շիթ առ շիթ 'ի քար մածանի:

Հ. Վանասպ ԱՀԿԱՅԻ:

Անդզիա ունելով դիրս քաջայարմարս վճռկանուն: և քաջմ պատուական նւհնդիմտս, և նաւս յոդաթիւս, և նաւավարս անհամարս և քաջավարժու: ձգել լիարձակեաց զառետրուի իւր չ ամ ՞: զի գրեթէ յամ երեւելի նւհնդիմտօ անպակաս գտանին նաւք անդզիացւոց: իսկ գլխաւոր վաճառք նր են բաղմասատիկ քաջարուեստ ձեռակերտք երկաթիք, և պղնձիք, և ասունեղէնք, այլ և պատուական սպիտակ կաւեղէն անօմք, յորս գերազանց գտանին անդզիացիք: լը մասին նաև բերք երկրի նր, զի արմտիք, երկաթ, կապար, անագ, աղած ձկան, պանիր, կոգի, ևն, բայց և ինքեանք բչ մց իրաց պէտունին, զրս չունին յայլոց: Յիդալիա առնին չունայ:

խայ, և այլ պէսպէս ասունեղէն գործածս, և կաշի, անագ, կապար, ձռւկն, պղպեղ, և այլ պէսպէս վաճառս արևելքան հնդկաց. և անտի տոնուն մետաքս, գինի, իւղ, ձէթ, օճառ, ևն. ուստի երաց ՚ի վաճառաց իւրեանց՝ թողուն անդ իբրև 200000 սդէուլին լիրէ առձեռն, զի՞նտղտ ըստակ. որ առնէ իբրև 410610 վէնէտ" ոսկի: 'Ի սպանիա, և 'ի փորդուգալ տանին շրւխայ. և պէսպէս՝ ասունեղէն գործածս, կաշի, աղած ձեան, կապար, և արմտիս, և առնուն անտի գինի. իւղ, ուտուղս, ասր, ևն: Բայց ոյժմայս տաեւորուի ըստանիոյ նուազեալ է: 'Ի դաղլիւս սակաւ ինչ տանին, և բզմս առնուն անտի. զի բաց ՚ի գինւոյ, և 'ի ցքւոյ, և 'ի փոյտից առ 'ի սլէսս շինուածոց՝ առնուն անտի և պէսպէս կտաւս, և սնդուս, ոյն է՝ պիւրիւնձիւկ. և բհհեզ, և ոսկեթել և արծաթաթել մետաքսեայ կերպասո. վայս առև առև տրուի չէ ինչ շահաբեր անդպիսցւոց: 'Նոյն պէս և առւրեառութին զոր առնեն 'ի հիւսիսային կողմանս ընորվէկիացւոց՝ և շվետաց՝ և ը գերմանացւոց՝ ը մեծի մասին առ ձեռն դրամովք կատարի: ք թէ փոխանակութ իրայ. ուստի և. տնտի սսկաւս շահին: 'ի տրուիս օսմանեանց տանին շրւխայ բշմյոյժ, անագ, կապար, պէսպէս երկաթի և պղնձի ձեռակերտս. և երբեմն գնեալ շաքար 'ի դաղլիոյ և 'ի փորդուգալայ աանին անդ, և տանուն անտի մետաքս, բամբակ, պտուղս, և իւղ. ևն. այս տուրեառուի կարի շահաբեր է նց. բայց առաւել է ք զայս շահավաճառուին՝ զոր առնեն յամերիկա, և յարեւելքան հնդիկս, ողի և յափրիկէ. զի անհամար ուշցս իրաց բարձիշ բերեն անտի. զոր սփռեն յայլեայլ կողմանս նի, որով և շահին յոյժ. թէ պէտ սուրեառուին՝ զոր առնէին յամերիկա՝ մեծակո նունացեցաւ զկնի ելանելոյ 'ի նորուեն նց այնը մասին ամերիկոյ, որում յաջագոյն աիրէին: Այս վաճառք արտաքինք և խրքն, որք ամի ամի ելանեն յանդղիոյ, և սփռին յայլեայլ կողմանս նի, ը հաշունի ոմանց նագրաց՝ են 6, և 7 միլիոն սդէուլին լիրէի. որ առնէ իբրև 12. 318. 180, և 14. 371. 210. վէնէտ" ոսկի: Ծւ բոլոր վաճառք, որք մատնեն 'ի նա՛ չեն առաւել ք 5 միլիոն. որ առնէ իբրև 10. 265. 150. վէնէտ" ոսկի. Բայց քղի մեծ մասն արտաքին վաճառաց՝ որք անդ մատնեն՝ անտի անշանեն յայլեայլ նա, յորո բշմ ծափիք լինին, ը մանց մինչեւ 8 միլիոն, և աւելի ևս վէնէտ" ոսկի.

ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՆԱԽԱՍՏԱԳԵԼ ՅՈՒՆԵԼԵԿԱԼ ՀԱՅԻ ոչ մնայ բոլոր ՚ի
ՃԵՌԱ ՆՅ :

Հ. ՀԱՅԱԼՈՐՅԱՆԻ ԱՆԴՐԻ :

Պամօրէն անդղիա երկու և եթ համալուսրտնս
ունի . որք են Օ՛ՉՖԵՐՄ . և ՔԵԿՄՈՐԻՃ : Այլ
բաց յայսց երկուց երևելի համալսարանաց՝ ունի և
այլ բաղմապատիկ մեծամեծ դպրոցս գիտուեց , և
պէսպտ աղտատական և մեքենական արհեստից . յորոց
յոմանս զմանկունս չափաւոր թունով ձրի յարքու-
նուստ ուսուցանեն , և 'ի պէտս թդրուե ծառայե-
ցուցանեն . ունի նաև ճեմարանս գիտուեց . յորս
երևելի է արքունի ճեմարանն որ 'ի լոնտուա՝ սկսել
'ի 1645 . և պէսպտ աղատուըք ճոխացուցել 'ի 1662 .
'ի բ կարուսու արքայէ . որ և է առաջին 'ի մէջ ամբ
այսպիսի ճեմարանաց եւրոպիոյ : Վշյ մեծապս ծաղ-
կետ են 'ինը գիտուելք , մնդ ուսումնականք ան-
ունանելք , ոյն է՝ մաթէմատիդիգականք , նաև ճադրա-
կանք , և ֆիզիդականք . ոնդ և արհեստք՝ պղնձի և
երկաթի պէսպտ ճարտարակերտ գործեաց , և առ-
ունելիքն գործուածոց յորս հռչակաւոր են անդղիացիք
ը ամուս : Ասի , թէ անդղիացիք մուծին յեւրոպիա
զարուեստ գործելոյ ասունեղին և մետաքսեայ գորդս,
այն է՝ խալի , սպանչելի ճարտարուք զայլեայլ ե-
րանդս խառնել 'ի միմեանս յար և նման բնական ծաղ-
կանց : Երևելի են և 'ի գործել անունաւոր ժամա-
ցոյցս , և հայելիս մեծամեծս և անարաաս . այլ ոչ
նոյնու ՚ի նկարչուեն , և 'ի քանդակագործուեն . յորս
անունի են իդալացիք , և գաղղիացիք . յորոց բիշմ
ճարտարք գնան յանդղիա : Խսկ արհեստն գործելոյ
մետաքսեայ կերպասս՝ զառաջինն մուծաւ յանդղիա
'ի վերջին աւուրս թդրուե այակորայ . և 'ի սկիզբն
ակարոլոսի . յորում թէնդայացին անդղիացիք ,
ասկայն ոչ հասանեն գաղղիացւոց :

Ծ. ԱՆԴՐԵՊԵՐՅԱՆԻ ԱՆԴՐԻ :

Անդղիա երկու և եթ արքեպսարանս ունի . ք՝
ՔԷՆԴՐԵՊԵՐՅԱՆԻ . և Եօրէ : Արքեպսն քէնդըրսպայ
է առաջին և նախապատիկ առաջնորդ համօրէն անդ-
ղիայ . կարդ նր 'ի գասս սինկղիաոսաց՝ է զկնիւ ար-
քայական տանն . որ և նախապատիկ է ոչ միայն ք-
շամբ գուքառ անդղիայ . ոչև և ք շլիաւոր և զա-

ուաշն նախարարս և զիշսանո թէքրուե . որ կոչէ և
մետրոպօլիտ . և է Թագադիր թէքրին : Կարէ անհո-
քինել' ի բշմ իրս , որք չիցեն հակառակ ածային պա-
տուիրանաց , և թէքրական իշխանուե . և ունի ը-
իւրե 21 եղամարանս . իսկ տարեկան մուտք նր է
իրրե 11380 վէնէտ" ոսկի : "Նոյնպէս և արքեպոսն
Եօրքայ կարդաւ 'ի վեր է ք զամ դուքսս , որք չեն
յարքունի առհմէ . և ք զնախարարս , բաց 'ի մեծ
դիւնանտորքին . որոյ կարդն է անմիջակա զինի արք-
եղուին քէնդրուպրայ : Կոչի և նա նախապատիւն ա-
ռաջնորդ և մետրոպօլիտ թեմի իւրոյ . և է Թագա-
դիր դշիոյին անդղիոյ , և մշտնջենաւոր մատրանո-
պետ նր . և ունի ը իւրե 4 եղամարանս :
Իսկ եղամարանք անդղիոյ են 25 . ոող է տեսանել
յառաջիկայդ :

Թ. Լուսաւ կմ
Լ. Առաջնորդ .

Թ. Տէլէւ .	Ժ. Սիրուակ .	Ժ. Առաջնորդ .	Ժ. Լինդ .
Դ. Անդրէւ .	Ժ. Չէմարտ .	Է . Գաւական .	Ժ. Լինդէֆ .
Դ. Օ՛ժոֆէր .	Ժ. Նուկիւ .	Ի. Վէնէտ .	Ժ. Վէնէտ .
Ե. Ֆէյնդիէմ .	Ժ. Բուկար .	Ի. Առաջնորդ .	Ի. Առաջնորդ .
Հ. Հուբէր .	Ժ. Իլուուր .	Ի. Առաջնորդ .	Ի. Առաջնորդ .
Է. Լուսաւ .	Ժ. Ուշաւար .	Ի. Գունդէնտ .	Ի. Գունդէնտ .
Ը. Պատու .	Ժ. Փէտակար .	Ի. Իւլիւս .	Ի. Իւլիւս .
Բ. Առէւ .			

"Ի սոսա զառաջն տեղին ունի եպսն լօնտուաի , ապա
արքընոյ՝ որ ունի և Շական իշխանութի . յետոյ
զյնչսգրայ : Իսկ ոյլք դասաւորին ըստ յաւէտ և
նուազ յաշնուե ընտրուե իւրեանց : Եւ ամքն են
'ի կարդէ սինկզիտոսաց վերին փառլամէնդին , կմ
դերագոյն դիւնանին անդղիոյ , բաց յեպսէն սոսո-
րայ և մէնայ . որ զեղսուե իւր ոչ առնու 'ի թէքրէն .
ոյլ 'ի դքուն աթօլոյ . վայ և միշտ յետադաս է , և
չունի տեղի 'ի մեծ փառլամէնդն : Եւ դլուխ ամցն
աց՝ արքեղոսաց և եղամարաց , է թէքրն . զի՞նա է դերագոյն
դուր համօրէն ուխտին անդղիական եկեղեցւոյ , եպմ
իրաց առ համու , և առ կրօն պատշաճն ըոց . և 'ի նմէ
ունին ամքն զեղսուե իւրեանց . ոող և ոյլ Շական
իշխաննք , և պաշտօնատարք թէքրուե : Վայ չի՞ն նք
ճշմարիտ եղասունք , ոող և ոչ քէնչյք նց ճշմարիտ
քէնչյք . այլ Շական իշխանաւորք կարդէլք 'ի վը
իրաց կրօնի , չունելով զըրինաւոր ձեռնադրուե :

Եւ չեմարթ ասել, թէ սք են յաջորդք նախնի հշմարիտ ենպաց անգղեոյ. վծ զի իբրեւ հերձան անգղիացիք յուղափառ հւաոց՝ այնուհետև գլխովին խանգարեցաւ 'ինն կարդնք հնյապետական. և Շականք ևս կալան զեղսութիւն, կի՞ լու ևս ասել, զանուն եղութե, թափուր 'ի ճշմարտուել:

Ֆ. Բարդ ԱՆԳՈՒՅԱՅԱՀ :

Անգղիացիք խառնել են 'ի հիւսիսային և 'ի հարաւոյին ազանց. ուստի երկոցունց ևս բնաւորուեց հաղորդին, ը մշջ երկուց ծայրից զմշջն ունելով. ը մաղասային ծանրութեն և հանդարտուեռունին ևս դըմքոյս իմն եռանդնոտուեն և դուարթուի. յայսմանէ է զի հարտարամիտ են, աժխոյժք, աշալուրջք, գործունեայք, ուսումնասէրք, և հետաքրքիր. ը նմին և ծանր, հաստատունք, վեհանձն, առատասիրտք, ազնուաբարոյք, զբօսասէրք, 'ի կերակուրս և յըմպելիս շուայառոտք, քաջ պաղմականք. մնադ 'ի ծովու. յորում բշմ մեծամեծ յաղթութք ը ֆմիս ֆմիս հանդիսացան. հմուտ են յոյժ և 'ի նաւարկուիս 'բայց և յանդուպն. զի յինչ և իցե վտանգս ծովու համարձակ միջամուխ լինին առ ովնչ գրելով ըմահ անձանց:

ՀԵ. ԱՆԴ ԱՆԳՈՒՅԱՅԱՀ :

Խառնուրդ իմն 'ի բարբառոյ նախնի բրիտանացւոց, նորմանատիացւոց, նորմեկիացւոց, գերմանացւոց, և գաղղիացւոց. ունի ինչ ինչ և 'ի լատինաց, և 'ի գանեաց, այլ և 'ի կեղաեաց: Չեն բշմ ֆմիք, յորմէչետէ կատարելագործեցաւ բարբառնց, և այժմ է ճոխ և վոեմ մինչեւ զուգահաւասար գտանիլ այլոց երեւելի լեզուացն եւրոպիոյ. զամիրաց մարթ է ճառել 'ի բարբառ նց. որոց ոչ պակասին բառք 'ի բացատրուի, և ոճք 'ի վայելուի. թէպէտ գաղղիացի մատենագիրք ոչ հաւանին այսմ դովեստի լեզուին անգղիացւոց. զի պնդեն, թէ բշմ թերուեք գատնին 'ի նմի,

Ժ. Կոստանդնուպոլիս Աշխարհութեա :

Рազմական կառավարութեան անգղիոյ ը դարս
դարս պէսպէս փոփոխութեան կրեաց . զի առ
նախնի բընտանացւովք կմ պրիդանացւովք , որք
էին 'ի նախնի բնակչաց անտի գերմանիոյ , էր ինք
նիշխան . ապա առ տրութեան յուլիոսի կայսեր իրրե
տիրեցին նմ հուովմայեցիք , կարգեցին անդ հիւարտ
առաս : Այս եղանակ կառավարութեակաց մինչև
'ի վաղենտինիանոս կայսր . որ ինքնակամ լքեալ
եթոզ 'ի ձեռաց զանգղիա . ապա հասել անդէն անգ-
ղիական սաքսոնացւոց , տիրեցին նմ . և եօթն թա-
գաւորութիո կանգնեցին 'ի նմ . զորս յետոյ եգեքեր-
գոս միացոյց 'ի մի թղթութե . և թէպէտ 'ի թ գարուն
դրձլ բաժանեցաւ յերկու տրութեան , զի միոյ մասին
նը դանիք տիրեցին մինչև յամն 1041, այլ 'ի նմին
ամի անգրէն միացաւ 'ի մի միահեծանն ինքնակալութ .
և կառավարութեան նը առ թմկ մի եղեւ պարզ միապե-
տական . ապա փոխեցաւ 'ի խառն . յու 'ի միապետա-
կան , յաղնունական , և 'ի սամկապետական :
ուզ է և այժմ : Վս զի իշխանութեան թղթին ամփոփել-
է . իբր զի պարտապանն է անսալ օրինաց թղթութեն-
զի առած է առ անգղիացիս . թղթը չէրում թղթութե-
'ի չէր տա չինք ռուի զնծ , և զօրենս . և ինդրի հա-
ւանութեանաւարարաց , և ժողովրդեան 'ի հասաել
նոր օրէնս , կմ 'ի իւափանել և 'ի մեկնել զհինս .
կմ դնել նոր հարկս , և յայլ այսպիսի ծանրակշիռ
իրողութեա :

Աւստի ըհանրանկս խօսելով , կառավարք համօրէն
տրութեան սնգղիոյ , նախ՝ թղթը է . որոյ իշխանութեան
ժառանգութեան փոխադրի յորդւոց յորդիս . և 'ի պա-
կասիլ արուի , էգն ևս կարէ յաջորդել 'ի թղթութե-
իրկդ՝ առաջին կարգի աղնունականք , կմ նախարարք
թղթութե : Եւ երդ՝ հարկ ժղվիդն : Աք առ հարկ
կացուցանեն զմեծ ժողովն թղթութե , զոր փառլա-
մէնդ կոչեն . որ և է գերագոյն ատեան անգղիոյ :
և դործ նը է հսկել 'ի վրեան եղանակի հովարութե . պայ-
ծառացուցանել զմեծ թղթութեն , պահպանել զաղացութե
ժողովրդեան . հայթհայթել դրամն 'ի հարկաւորութե .
հաստել օրէնս օգտակարս , և վճարել գանգատա-
նաց ժողավրդեան : Զայս ժողով թղթը դումարէ
միւրաքանչիւր եօթն ամս : Որ և բաժանի 'ի կրնին
խարհրդարանս , կմ ժողովս . մի որ և առաջին է և
գէ գլուխ :

գլխաւոր , կոչի Վերին . ուր ժողովին միայն երկու արքեպոսունք , 24 եպսունք , և առաջին կարդի ազնուականք , որք կոչին ըօրտ . որոց չէք բացորոշ թիւ . և 16 դեսպանք սկովտիոյ , որք ՚ի նմին Շմկի ընտրին : Խակ երկդն՝ կոչի Ստորին . զըր կացուցանեն դեսպանք առաքելք յազնունականաց , և յոյլեայլ քղբաց և յաւանաց համօրէն Ծին անգղիոյ՝ որք միանգամբոյն են 513 անձինք . յորս յաւելեալ և զ45 դեսպանք սկովտիոյ ժողովրդեան , լինին 558 ոգիք . որք յան դիման առնեն զժղիլդն՝ յորոց առաքինն . և ունին իշխանուն անուաննելոյ կմ առաջարկելոյ զըք ՚ի պատիւ ինչ . կմ յի խանունի :

Բաց յշհանուր ժողովոյ աստի՝ են անդ այլ ևս բշմ ժողովք և դիւանք կարգեալք վս այլեայլ իրաց թփրուե . յորոց դլխաւորքն են հետագայքութեան : Եւ գերազոյն ժողովերիրին . յորումնախադահ բաղմի մի ոմն յինն նախապատիհ սինկղիսոսաց թփրութեն , անգղիոյ ընտրուե և թիւ ժողովականաց այսր դիւանի կախել կայ զհանոյից կամաց արքային . և դլխաւոր գործ նր է ինչդ ՚ի մեջ առնուլ զբարւոք կառավարուե թփրուե : Յայս ժողով մտանեն և երեք դլխաւոր դիւանադպիրք անգղիոյ . որոց գործ է ինամունել քղբական իրողուեց ներքնոց և սրտաքնոց : Արտաքին իրողուենքն զայս օրինակ բաշխել են ՚ինս . զի ժն ՚ինցէ մատակարարէ զքղբական իրողուես , որք հային ՚ի հիւսիսային կողմանս եւրոպիոյ . զր ՚ի ֆիանտրա , ՚ի գերմանիա , ՚ի գանիս , ՚ի շվեյտա , ՚ի ճուկրվաստան , և ՚ի լէհաստան : Երկդն՝ զիրողուես՝ որք հային ՚ի հարաւային կողմանս . ուղ ՚ի գաղղիա ՚ի զիեզցերին . յիդալիա . ՚ի սպանիա . ՚ի փորդուքալ . և յծո սմանեան թրուե . ևն : Խակ երդն կացուցաւ ՚ի 1763 վս ամերիկոյ : Եւ ոք իւրաքանչիւր ունին վարձայամին 3000 լիրէ սգեռիւն . որ առնէ աւելի ք 6000 վէնէտ" ուկի , և ունին ՚ի ներքոյ իւրեանց երկու դիւանադպիրս . և վեց քարտուղարս :

Ասեանն դիւանադպիրի : Հյորումնախադահ բաղմի մեծ դիւանադպիրն թփրուե . զըր կոչեն Շէնաըլլը . որ ՚ի մեռս իւր ունի զկնիքն թփրուե , ունելով ը իւր 12 խորհրդականս կմ առաջակայս . որք ՚ի բղման վշպաք քղբական օրինաց . և կոչին Գլէրը . որ թարգմանի՝ գղերիկոս . վս զի յաւաջին Շմկա կուրիկոս էին : Յատենէ աստի չէ մարթ ոյլուր բաշքել . բայց միայն ՚ի վերին իորհրդարանն կմ

ատեանն, ուր մմ դատից լինի վերջին բացորդ շութեն :

Ատեանն անոնանել աթսու արքայական : Քշի յառաջին ժմկո թէքրն անձամիւ մոտանէր յայս ժողով, և բաղմէր 'ի դահ վերամբարձ . զոր կացուցանեն չորս դաշտը . յորոց առաջինն ունի վարձոյակին 4000 սդէուլին լիրէ . որ առնէ 8210 գէնէա" ոսկի . իսկ այլք իւրաքանչիւր 2000 սդէուլին լիրէ . թ 4105 տսկի . և դլսաւոր դործ այսր ատենի յածի զմէքրական իշխանութք :

Ատեանն հօրէ քննուեց : "Եղինակս կացուցանեն չորս դաշտը . ուր նախապատիւ փաստաբանք փոփոխակի առաջի առնեն զայլեւ այլ վէճս :

Ատեանն դանձուց : Որ է ժողով չորից դաշտաց . որոյ դործ է ըունել զերդմունս կուսակալաց , քննչաց, վերակացուաց, արքունի մաքսից . ևն : Այս ատեան կոչի և Դատաստան արդարուե . զի զեղստուի օրինաց մեղմացուցանէ . յորմէ մարթ է բողոքել յատեանն դիւանագովրին :

Այս դերագոյն ատեանք յամին չորիցս անդտմ ժողովին յատեան . և չորք գումարմօւեց նց միան դամայն ձգին աւուրս 80. իսկ 12 արքունի դատաւորք երից վերջին ատենից՝ ամի երկիցս շրջին ըստամորէն անդպիս . որ յայն սակո բաժանեալ է 'ի 12 դւռս . յորս միշտ երկու դաշտը պնան : Իսկ 'ի կալլէօ' որ յերկու դւռս է բաժանել, չորս դլսաւոր փաստաբանք, երկու երկու առ իւրաքանչիւր դւռս, հանդերձ լիապատար դաշտական իշխանութք : Եւ նք առ հօրէ անոնանին դաշտը խաղաղուն . իրը զի բառնան 'ի միջոյ զամ խռովիչս խաղաղուն . և յիւրաքանչիւր դւռս 'ի դլսաւոր քզք նց յամին չորիցս ատեան կաղմն . որոց յանդիմոն լինին և 24 երդունելք, որք առաջի առնեն զմիասիւրեանց 'ի վը առաջտրկեալ ամբաստանուեց :

"Դվը չորից նախայիշատակիել ատենից՝ յաւելաւ և ատեանն անոնանել **Ա**տեան լանքասթերայ դքսուե . որ կարգեցաւ 'ի վը մտից այնր դքսուե . զի մուսք նը 'ի վաղ ժմկո հետէ տուան յարքունիս . իսկ դատաւոր նը կոչի դիւանագովիր դքսուե :

Բաց 'ի դլսաւոր ատենից աստի՝ են այլ ևս բշմ մասնաւոր ատեանք 'ի լօնտուա մայրաքղք անդղիոյ . ող և իւրաքանչիւր դւռս ունի իւր սեփական ատեանս և դտսննս . զորս չէ տեղւոյս մի ըստ միովէ նշանակել :

ԺԴ · ԿԱՅԱ · ԿԻՄ ԼԻՆԵՒ ԱՅՆԳՐԱՎ :

Սան կիմ կնիք անգղիոյ տրուե՞ և համօրէն մեծին բրիտանիոյ՝ է ձուաձեւ՝ ի չորս խորշա կամ խօրանս բաժանել։ Առաջինն է կապուտակ, և ՚ի վր նր երեք ոսկի շուշանք։ Եկիդն է կարմիր, և ՚ի վր նր երեք փոքրիկ առիւծք։ և յետնասէ նց առիւծ մի մեծ՝ ի դոյն ծիրանի՝ ի վր երկուց ոտից կանգնել։ և այս ամ միանդամայն նշանակէ զգաղղիա, զանդղիա, և զսկովտիա։ Երբդ խորշն՝ որ է ՚ի ստորին կողմն կնքոյն՝ է նոյնպէս կապուտակ։ յորոյ վր է տասնազեան նուադարան ոսկեգոյն։ որ նշնկէ զիոլանտա։ Խոկ չըրդ խորշն է նոյնպէս կապուտակ։ և ՚ի վր նր արձակ երիվար արծաթի, ունելով ՚ի վր զթագ մեծին կարոլոսի։ որ նշանակէ զգանձապետն արքունի, որ գլխաւորն է ՚ի թղրութեն։ և արծաթի առիւծ մի ուղղաբերձ, և ըռնդեղջիւր։ որպ են նշանակք սլրունավայկ, և ըռնէպուրկ դւոց որք ՚ի գերմանիա։ Ապա բոլոր կիլիքն շուրջանակի պատեալ է ոսկի երիզաւ ՚ի ձեւ մանեկի։ և ՚ի վր նր թագ կայսերական։ և ՚ի գլուխ թագին առիւծ՝ թագ ՚ի գլուխ։

Խոկ վերտառութիւն թղրին՝ է այսպիսի։ Շնագաւոր մեծին բրիտանիա, Գաղլեյ, և հիոնեռնիա, իմ խոլանդայ, պալապան հասապոյ։ Կոչի թղր գաղղիոյ։ վազ զի ենրիկոս ը պլանտացինեառս անուանել։ կալաւ ժառանգութ զանժու, զմենը, զթուրբէն նահանգո գաղղիոյ։ կալաւ և զկուէն, և զկասդոյնը ՚ի վարձանս կնոջ իւրոյ։ Եւ թէպէտ այժմոչ ևս են սոքա ը տէրութ անգղիացւոց արքային, սակայն տակաւին սպահեն դանունն ՚ի յիշոկ + թէ երբեմն աիրեցին և ոյնց նահանգաց։ Խոկ յետին մասն վերտառութեղ, յու Պաշտպան հաւատոյ, ՚ի հռովմայ հայրապետէն տռնաւ ը ենրիկոսի անգղիացւոց արքայի, սակա քաջութ պաշտպանելոյ նր գրով զուղղափառ հւառ ըդէմ լուտերոսի։ թէպէտ յետոյ և ինքն ՚ի նոյն աղանդ չարաշար կործանեցաւ, ՚ի 1801 յորժամ կառավարթւի իուլանտայ միացաւ ը անգղիոյ, այսպէս դնել սկսաւ թղրն զվերտառութիւն իւր։ Թժր

Ժայշտաւ թղրուեց մեծին բրիտանիա, և իուլանդայ։ Խոկ արքայորդին յաջորդ և ժողով թղրութեց ը ծնանիլն՝ անուանի Դիւտս տօննուայ։ ապա կայզուց նի իշխան կալեսի, և յերկուց աստի քւոց՝ ամի

ամի առնու սահմանեալ ինչ մուտք : Ունի և այլ
վերտառութիւն . զի կոչի և Դուռք է դիմուրիայ . մար-
տեղ էլի իշխոյն : Ենա Ա-ն ըստ . և ան :

• ۷ • U --- ++ . ۴ ۲۰۰۰ + ۲۲۰۰۰ .

Առվարական մուլտք , կմ հասք անդղիացւոց արու-
թե , որ ինչ 'ի հարկաց , 'ի մաքսից , և 'ի կա-
պալաց , 'ի տասնորդաց , և յայլոց իրաց , հասա-
նէ ց 9 և ց 10 միլիոն սդէռլին լիրէ . ֆ ց 18 , 477 -
270 : և 20 . 530 . 300 . վէնէտ' ոսկի : ԱՅԼ 'ի
1760 Եհաս ց 15 և կէս միլիոն սդէռլին . որ առնէ
31 . 308 . 710 . վէնէտ' ոսկի : Թաղլ զմուտոս իրան-
տայ , որ է իրրե 216018 սդէռլին . ֆ 443490 վէ-
նէտկեան ոսկի . զի այն գրեթէ բովանդակն ծախսի
'ի պահպանուի այնր կղզւոյ . ուստի սակաւ օդուտ
ունի անտի արութեն անդղիացւոց : Եւ թէպէտ
այսչափ մեծ է գումար մոնից անդղիացւոց , սա-
կայն 'ի վը այսր Խմի 'ի ժմկց անտի դ վելլելմոսի 'ի
սկատմառու ծանր ծախսուց , հարկեցաւ թէպրուի նշ
մտանել ը պարտեզք . որ 'ի 1763 զկնի եօթնամեան
պարզմին Եհաս ց 122 միլիոն սդէռլին լիրէ . որ առ-
նէ իրրե 250 , 469 , 700 . վէնէտ' ոսկի . որոց լոկ
պտուզն կմ շահն՝ զոր ամի ամի վճարէ . հասանէ
ց 4,400000 լիրէ . ֆ՝ իրրե 9 . 033 . 330 ոսկի . որք
ը մեծի մասին առեալ են 'ի մեծամեծացն անդ-
ղիացւոց : Սակայն զկնի այնց պարտուց՝ բջմկու-
ռեածու ստացան յայլ և այլ կողմանս Ֆի . յորոց ոչ
ոսկաւ նողաստոս ըունին . որով և օր լ օրէ առա-
ւեյուն մուլտք թէպրուե նզ :

իսկ զինունորական զօրութիւն անդղեացւոց տրութե
բաժանի ՚ի ցամսգային և ՚ի ծովային։ Ցամաքային
զորքն ՚ի 1755 էին 44486։ բաժանել ըստ այս օրեւ
նակին, բազ ՚ի զօրաց իրավանուային։

Պահապաններ արքայականներ հեծելաղօրբե . 1052 .

Վեշապաւորք • ԿՄ Ղ ՆԵ , ԹԱՅԿՈՒՆԻ • ՅՊՐՈՅ

Երեք գունդք են՝ ի պահապանաց արքայի. 3276.

Հետեւակազորք հանդերձ արթունի պահապա-

Top 20706.

Տեղական ինվելիտս . և 25 դաստիարակության կամաց . 1815 .

• 17637 •

Հակ իսլանտառ ուներ զօրս 10000 .

՚ի 1763 սահմանեցին պահել յեւրոպիա և յամերիկա գունդ մի 41500 հետեակ զօրաց : Եւ 'ի 1757 սկիզբն արարին կացուցանել կանոնաւոր գունդ Փընիկ ինկիլիզ զօրաց, կարգել ըստ հրամանատարութեաւսակաւոցն անգղեոյ . յոր ամ կուսակալ պարտապան է տալ զսահմանեալ իմ թիւ մդկն . որք վիճակաւ ընտրին 'ի և ամենից մինչեւ ցյիսնունեան . որք և ըստ ամս 5 ծառապյել 'ի դործ զինունորութե , արձակին . և այլք Փինկ նց յաջորդեն : ՚ի 1759 մեծ փառլամենդն սահմանեաց, զի և յիռլանտա կացուոցի հաստատուն գունդ մի աղջային զօրաց : Իսկ արքայն անգղիացւոց ունի իւր սեփական 2 դաստիքինապահ զօրաց . յորոց մին 'ի բարբառ սնիք զիսցւոց կոչի Շենելեմն գենչուներ . յորում բաց 'ի զօրապետաց՝ են 40 անձինք, որք 'ի հանդես ուղղեկից լինին ալգոյի առ 'ի շուք և 'ի փառս ? Իսկ եկդն կոչի Շենեմն ոք Ահե խուռդ . յորում են 110 անձինք . և այլ ես 70 'ի վրյաւելելք : Սբ տանին զսկտեղս կերակրոյ 'ի մեծ դահղիձն, ուր ուտէ արքայն . և ուղեկից լինին նմ ըստ ամ տեղիս, ուր և երթայ :

Իսկ ծովային զօրութեան անգղիացւոց ոչ երբեք եղեայինպէս զօրաւոր, աղ է այժմ . որոց յոյսմ մասին ոչինչ թիքրութե եւրոպիոյ զուգահաւասար դասնի . զի 'ի վերջին ժմկս բջմանգամեղւ ունիլ նց 200 այլ և 250 . և առաւել գլխաւոր նաւու պտղի . թող զայլ բազմապատիկ պէսպէս մանր նաւու . յորս եին մինչեւ ց 90000 նաւավարք : ՚ի 1760 յեօթնամեան պտղին՝ թիւ ուղղմական նաւուց անգղիացւոց՝ էր 414. պէսպէս ձեռվ . իսկ թիւ նաւավարքն 184898 . յորոց 49673 . և եթ մնացին կենդանի և իսկ 'ի ժմկս խաղաղութեան սովորաբար պահեն 10000 նաւավարս . և չափաւոր իմ թունով նաւու պտղի : Յորժամ թիւն, կմ իւումբն արքայսկան ողղմա . կան նաւուց լրացել է, բաժանի յերիս դասս, կմ խումբս . որք ըստ այլ և այլ գունոյ դրօշիցն, այլ և այլ անուամբ կոչին . մի կարմրադրօշ . Սովիտակադրօշ, կապուտակադրօշ : Եւ իւրոքանիցիւր խումբ ունի իւր գլխաւոր ծովակալ իշխան . բայց ծովակալ իշխանն կարմիր դրօշին՝ գլուխ է ամցն . և ոք հրամանատարութիւն իւրեանց ունին զայլ և այլ պաշտօնատարս :

ԺԵ. Կըօն Աշնաբելոյ :

Ճաէպէտ չէ յայտ, թէ Ե՞րբ համօրէն անդղիա
ընկալաւ զհաւատս քնի, սակայն ը բղմց
մատենագրաց՝ կարի հաւանական երեխ, թէ յեկդ
դարու եկեղեցւոյն բղմ տեղիք անգվիոյ լուսաւու-
րեցան քարոզութեք աւետարանին . ոող և ցուցանեւ-
աերտուղիանոս 'ի դիրս որ ըդէմ հրէից . և զինի նր
սըն աթանաս 'ի թուղթն որ առյավիանոս կայսր :
ԱՅԼ' է գարուն իրեւ տիրեցին անդղիոյ կուա-
պարիշտ սաքսոնացիք, իսպառ բարձաւ անտի հա-
ւան քրիստոնէական, և անդրէն զօրացաւ կուա-
պաշտութին : **Ապա** սը դրիգոր պատկն յելս չ դա-
բուն . դ 'ի 596 առաքեաց անդր զնբ օգոստինոս
աբբայն հանդերձ ընկերօք . որբ ածային հոգւով
վառելք 'ի սուզ թմիի զհամօրէն անգվիա դարձու-
ցին 'ի հւաս քնի . որ և եկաց մասց 'ի նոյն ուղ-
ղադաւան հւաս անդրդունելի և անշաղափ 'ի հերե-
տիվտացն պղծութեց . մինչև ցենրիկոս ը . որոյ
ապստամբէլ 'ի հռովմայ աթոռոյն, ը նմին ապս-
տամբեցաւ գրեթէ և համօրէն անդղիա հանդերձ
եկպատք . որբ ը պատրունակաւ նորոգելոյ զեկեղեցին
քնի, և 'ի նախնի վիճակ անդր դարձուցանելոյ ը
զդեպտուն հաւատոյ . ը մատակարարուն խորհրդոց,
ը հրապարակական ածային պաշտամանց, և ը ե-
կեղեցական կառավարուն, նոր հւաս, նոր օրէնս .
նոր կրօնս, և նոր եկեղեցի հնարեցին :

Եւ քանզի այս մտացածին նորոգուն՝ կմ լաւ ևռ
ասել, իսանգարումն 'ի ձեռն եկպաց վճարեցաւ .
յայն սակս անդղիական եկեղեցին հաստատեալ
թէրական օրինօք, կոցի ենթսական, որոյ գլուխ է
թէրն . որ և պահէ ինչ ինչ և 'ի ծիսից հռովմէա-
կան եկեղեցւոյ . ոող ը իրաց ինչ և զկարգ քահա-
նայապետին . զի ունին արքեպատունս, եկպատունս,
և երիցունս . թէպէտ ոող 'ի վեր անդր յշտեղեցաք .
անունամբ և եթ : **Ապա** և յօվհաննէս կալին բղմն
ջանահնար եղեւ ձեռն արկանել յայն սահմանադրու-
թիս անդղիական եկեղեցւոյ, այլ չետուն նմ թոյլ
եպսունքն . վն զի կամէլ մերկացուցանել զեկեղե-
ցի նց յամ եկեղեցական իշխանութեց, և մուժանել
'ի նմ զսահմանադրուն եկեղեցւոյն ձինէվայի :
Սակայն եգիտ իւր համախոհս զբշմայանգվիացաց
անտի . ը որս արար զնոր սահմանադրուն եկեղե-

ցական գլխովին հկուկ սահմանադրութեց անդղիս կան եկեղեցւոյ . յորմէ ելին նոր աղանդաւորք , որք կոչէին զանձինս Մատրուշանս . իբր զի պարծէին զանձանց մաքրել զեկեղեցին 'ի նորամուռ աղանդութեց : Սք կոչեցան և Երեսաւոնտ . զի մերժեն զեկաւական իշխանութին . և պնդեն , թէ ամ երիցունք հաւասար են ը իշխանութեն : Ասին և Տարածայնտ , սակա հեռաելոյ նց 'ի սահմանադրութեց անդղիսական եկեղեցւոյ : Ապա յարեաւ և 'ի սոսա խռովուն մեծ , որով դրաւ յայլ և այլ աղանդս բաժանեցան . յորոց ելին Անհախտ . որք սկնդէին , թէ քրիստոնէական հարկութին ազտատ է ամիե . և ոչ ճանաչէ ոչ եպս և ոչ եկեղեցական ինչ ժողով . զի չունի բնաւ կախումն ինչ զեկեղեցական իշխանութեց : Եւ կը ինաւոնտ . կմ ուղ ինքեանք անունանեն զանձինս , Միւրուտ . որք ոչ միրաւէն զմանկունս , այլ զափահանաս և եթ . և այն՝ ընկղմօմբ : Եւ Քանէ ուշ կմ ուղ օտար աղդք հնցն Գալուեր : Ֆ' Եւ բախանտ :

Յայտ ամ խառնակոյտ խեշերանաց՝ 'ի ժէ դարուն 'ի վեր երևեցաւ յանդղիս հրասպարակաւ աղանդն անունանել ԱՀնդուրբէւ . որ 'ի սուղ ժմկի անցեալ ըարձակեցաւ յայժ . և անտի իբր հրդեհ ապականադործ ձգել ծաւալեցաւ յայլ և այլ կողմանս Շի : Այս աղանդ ոչինչ խտիր դնէ 'ի մէջ ճշմարիտ ուղղադաւան հւառոյ , և այլոց աղանդից . այլ զամ աղանդս համարի բաւական առ փրկուն : Կմ յայտնադոյն կոմեցեալ ասել , ոչինչ հաւաստ , և ոչինչ կրօն ըունի . ուստի է է գլխովին անկրօն և անմատ . վոյ և գուռն և Ճնդհ ըարձակ առ ամ ամպարշտութիս և աղդունիս . զի ը դաւթի մարդարէին . * Ու է ան առաջի աշաց նր . (Վոյ) պիղծ են Ճնդհք . նր յամ ժամ : Եւ յիրաւէի է այսմ լինել . զի որք միանդամ խոտորին 'ի ճշմարտութե Ճնդհէ , այնուհետեւ հարկ է նց՝ ը այլ և այլ ծամսծուռ շաւիզս մոլորիլ , և ոչ երբէք գտանել զուղեզն Ճնդհ , մինչև գարձցին 'ի մի կաթուղիկէ եկեղեցին քոյի : Բայց դատանին յանդղիս և բշմ ճշմարիտ ուղղափառք 'ի բուն անդղիացւոց անտի , որք և ունին հրապարական եկեղեցի :

Ճշ : Բաժնեառն Ազնաշիոյ :

Վարիտանիա՝ ուկ ասացաւ՝ ՚ի սկզբան անդ, բաժանի յԱզնաշիոյ, ՚ի Սլուշիտա, և յիւլսնդու. զ Ազնաշիոյ, ոմանք յՇագրաց՝ Ը որս և պիշինկ՝ համօրեն բաժանեն ՚ի 40 փոքրիկ գւման: իսկ ժանվիլիէ, և անտոն քիւզողեան, և այլք յոլովք՝ ըստ հին բաժանման նիսիշտկեալ անդղիական սպասոնացւոց՝ բաժանեն յեօթն թէրուիս, կմ նահանդս, ոլք են:

Ա. Էսուետա.

Բ. Քենդ.

Շ. Սըւետա.

Դ. Ու-էսիւէտա.

Ե. Բ-ըսուիլ, կմ է Նորբերտուլուդ.

Օսբոնիլ.

Զորս դիմլ բաժանեն յայլ 40 փոքրիկ գւման, կմ կոմառուիս. որք ՚ի բարբառ անդղիացւոց Ըլք. (Սլուշիոյ) կոցին: Յայս եօթն նահանդս յաւելուն և զկալվէս նահանդ. որ թէպտ իրրե մասնաւոր իշխանութեն համարի, զի ՚ի նախնի Ֆուլց անտի միշտ կառավարեցաւ յիւր սեփական իշխանէ, սակայն դուրս ։ Ը գերագոյն տրութ անդղիացւոց արքայի, ՚ի կարգս նահանդացն անդղիոյ գասի: Ալյսմ յետին բաժանման և մեր զհետ գնացել, ունիմք ստորագրել յոջիկայդ զիւրաքանչիւր նահանդս անդղիոյ հանդերձ գաւառոց, և դլխաւոր քշտոք իւրեանց:

Անդղիա կմ ինկիլդեռուա:

Նահանդ ան. Լասեքս:

Այս նահանդ ունի շանուն յարեւելեան սաքսոնաց, և չդի առ երի հիւսիսային կմ ուլէմանիոյ ծովուն. ունելով իւր սահմանակից ՚ի հիւսիսոյ՝ և մասամբ իմն յարեւելից՝ զըսթանկըլ. կմ օսթանկէլ. ՚ի հարաւոյ՝ զսըսէքս, և ըստ մասին պատճենտ, յորմէ բաժանի թէմզ գետով: Տարածուի նը թէպտ չէ այնչափ ինչ ըւարձակ, սակայն առաջին է և նախաղատիւ. ՚ի մէջ համօրէն նահանդացն անդղիոյ. և աթոռ արքայանիստ մայրաքղքի նը:

իսկ

իսկ երկիրն 'ի ծովեղերեայ կողմանս թէպէտ արդաւանդ է այլ գիծին , ուստի և օդն յոռի . իսկ յարեմտեան կողմանս մենդ 'ի միտլսէքս , և 'ի հարտ ֆըրդ դւռսն ը մեծի մասին արդաւանդ է և զուարձալի , և օդն բարի : Այս նհնդ ը ունանց բաժանի յերկու դւռս , այլ մեք չ ժանվեայ քաջ նա , դրին՝ բաժանեսցուք յերիս . որք են Միտլսէքս . իսսէքս առանձնակի . և շարտ ֆըրդ , կմ հէրտ ֆըրդ ըլր . զոր ունանք 'ի մէրս դնեն . որք ունին 44 քաջաքս և աւանս , և առաքեն 'ի փառլամենդն 22 սինկղիտոսս : իսկ գլխաւոր տեղիք նց են հետագայութեալ գույք :

ԼՕՆՏԻՒԾ , կմ լքուն . ը անդզ " Լընդն . 'ի հն Օդոստա ունեմացւոյ : Եւ արքայանիստ մայրպքաղաք , և գլուխ անդղիոյ , և համօրէն մեծին բրիտանիոյ , հոյակապ , մեծադանձ , մարդաշատ , և բազմավաճառ , մի 'ի հռչակաւոր մայրաքաղացն եւրոպիոյ , իտուցեալ աստի և անտի թէմզ գետոյն մեծի . որ ը ծովու կրէ զուեղատութիւն , և զմակընթացութիւն . վայ 'ի մակընթանալն նր նաւք մեծամեծք և բեռնաւորք մտանեն մինչեւ ցկամուրջն հին . որ կարի գիւրացուցիչ է վճռկանուն : Եցրկայնուն քաղաքիս ը ունանց է ն մղոն . իսկ լայնուին . 2 և կէս իսկ ը այլոց երկայնուին է իրլու 9 մղոն . իսկ լայնուին 3 . բայց այս չափ լայնուն չէ ամուրեք միորինակ . որ օր ը օրէ և ևս ըարձակի : Չունի չուրջանակի նչ խրամն , և ոչ բարձր պարիսպս : Ութն մեծամեծ գրունս ունի , թոնդ զմանունս . և ը մայդանագայ պատմագրի անդղիացւոյ , 'ի 1738 էին 'ի նմ 95998 տունք . բայց 'ի 1754 թիւ տանց նր ասի , թէ եհաս ց120000 . թոնդ զհոյակապ մեծաշէն ապարանս , որք բովանդակ են 'ի կոփածոյ քարանց . իսկ մացել տունք առ հնրկ են աղիւսակերտք գեղին և կարմիր . թէպէտ յարտաքին տեսիլ նց չերեի ինչ շքեղուի , բայց 'ի ներքուստ գեղեցիկ զարդարեալ են , մենդ տունք մեծամեծաց , որք անխնայ ծախեն սակս ընտիր նկարուց . փողոցքն կանոնաւորք բաց յինչ ինչ փողոցաց հնոյ քղթին :

իսկ միշտ թիւ բնակչաց նր անստոյդ է . վո զի 'ի սարեկան ցուցակս մեռելոց զնս և եթ նշանակեն . որք ը ծիսի անդղիական եկեղեցւոյ թաղին . ուստի չիք 'ի ցուցակի անդ մեծ մասն մեռելոց քաղաքին՝ որք թաղին յայլ եկեղեցիս . և ոչ անուանք մեծամեծաց՝ որք թաղին 'ի սեփական գերեզմանս .

տռհմի իւրեանց 'ի դաշտի . այն զի՞ են և բջմ գերեզմանատեղիք նոյն իսկ անդղիական եկեղեցւոյ . որք ցունին զսովօրուի նշանակելոյ զմեռեալս իւրեանց . վեց 'ի 1729 . ոչ դժան 'ի ցուցակի անդ 3038 մեռեալք : 'Սոյնով և 'ի ցուցակս ծնելոց՝ զնու և եթ նշանակեն , որք են յանդղիական եկեղեցւոյն . իսկ Պատրիարքայոց եկեղեցեաց՝ սով և դրիմց աղքատաց՝ անդղիական եկեղեցւոյ՝ զորս անկնունք թողուն , ոչ նշանակեն . ուստի ամի ամի թիւն ծնելոց բազմոք առաւելու , ք որչափ ինչ գրեալ կան 'ի ցուցակի անդ : Բայց ը վեր 'ի վերոյ հաշունի նախայիշատակեալ մայդանդայ , 'ի ժմկս իւր թիւն բնակչաց քաղաքիս էր իւրեւ 725903 : Ասի , թէ յամաց անտի 1713 թիւն մեռելոց և ծնելոց անդղիական եկեղեցւոյն նուազ է ք որչափ էր յուն . և պատճու տան այսմ , մի դառաւելուն շօնայտուն և անառակուն . երկրորդ՝ զբաղմանալ այլոց եկեղեցեաց . իրը զի բջմք յանդղիական եկեղեցւոյն օր ը օրէ անցանեն յայլ եկեղեցին . և երդ զբարդաւաճիլ վճռկանուն և յայլ քղքս . եր 'ի լուվրը ըուլ , 'ի պրիսդլ . ևն : Վոյ բջմք ելեալ 'ի լոնտուայէ 'ի պատճու վճռշահութէ , 'ի նոհաստատեն զբնակուն իւրեանց : 'Սախ ք զվերջին ոլտղմ հնրկ կարծիք զբնակչաց լոնտուայի ' գնէր 800 կմ 900 հնր . յանցեալ ամի 'որ է 1801 , ասացին 1,250,000 դուցէ հաշունելով և զբնակիչս մերձաւոր և հեռաւոր շրջակայ տեղեաց , և զբաղմուն զինուն րաց՝ քզի տարապայման թունի այս գումար :

Ասյս քղք բաղկանայ յերից քղքաց , որ և բաժանեալ է 'ի 26 թաղս : ք' մահալլիս . և 'ի վրեաքանչիւր նց կարդել կայ մի ոմն վերակացու կը դուր . յորոց ամի ամի 'ի սեպտ 29 ընտրի ոմն դըլուխ տմցն , որ լինի միշտ յազնունականաց . և անտնանի լօրտ , յորչափ կայ մնայ 'ի նմին ովաշտօնի . և է պերագոյն դուր . քղքին . որոյ իշխանունին ձգի ոչ միայն 'ի վրեաքանչիւր լոնտուա քղքի , այլ և 'ի վրեաքանին ինչ արունարձանեայց նր . և շրջակայ շնիից : Յայս 26 թաղս են 189 մղթդպութէք և ը ամ 244 եկեղեցիք անդղիակ ան գենի . 189 և առաւել ևս այլոց գենից լուտեր ականաց , ք' դանեաց , շվետաց , մատունն համպու բկացւոց , սալոյացւոց , և եկեղեցին անուննել սբ յակոր . 2 սինակովլկա հրէից . 196 անկելանոցք հնր կաց . 20 մասնաւորք 'ի դարման աղքատաց . տար եկան ողորմուն աղքատաց , հասանի տանեն 'ի 830,0 00 սդէովլն լիրէ . 8 մեծամեծ դըպ-

բոցք, յորս ձրի ուսուցանեն. Յ ուսումնարանք հնրկք. և այլ ևս 15 ուսումնարանք լոկ փաստաբանից. Դ մեծամեծ թատերք խողուց. 20 բանովք մեծամեծք. 42 որդոստայք կմ վաճառանոցք. յորց 12 մեծ են, և 20 փոքր, կարգեալք վա մնավաճառաց: Բաց յայսցանէ՝ են անդ և 27 քառակուսի հրապարակք. յորոց ոմանք մեծամեծք են և հոյակառք. որք և են գլխաւոր զարդք քղքին:

Չիք 'ի նմ ջրհոր, և ոչ աղբիւր ինքնաբուղլս. այլ 'ի ձեռն արունեաւաշէն գործեաց բաշխի ջուր 'ի մասն ինչ քղքին 'ի թէմզ գետոյն. և 'ի մասին ինչ նր գայ ջուրն արտաքուստ ը ջրմուղս. ուստի և ամ կողմանք քղքին առատացելեն ջրով: Բայց կարի նուազութեն է անդ փայտի. վայ մեծ մասն քղքին փնկ փայտի վառէ ածուխ հանքային. որ արձակէ ծուխ թանձր, որ իրը մէտ թանձրամած պատեալ կայ հնազ զբաւ. ուստի փոքր մի 'ի հեռուստ ոչ երեխ քղքն սակս ծիսոյն յորդուեն. նաև զպատուական շինուածու քղքին թիսացուցել ագեղացուցանէ: Բայց ասեն, թէ ծուխն այն ոչ է ինասակար, այլ մենդ օգտակար: Եւ քզի ըսրձակ է քղքն, առ 'ի դիւրուի բնակչոց 'ի գնալ 'ի տեղուջէ 'ի տեղի, է տոգեալ կան 'ի գլուխս շնորհց իրը 1000 կառք պատրաստականք. բաց 'ի կառաց՝ գտանին անդ և բաղմուի պատգարակաց: Մարթ է ևս ը թէմզ գետն անցանել նաւակօք 'ի միոյ կողմանէ քղքին 'ի միւսն: Են անդ և սուրհանդակք կմ թղթատարք կարգելք, առ 'ի տանիլ թուղթս կմ ծրարս ը քղքն կմ 'ի մերձակայ շէնս. և ող զի մի ինչ նենդ գործեցի յայսմ կարեոր և օգտակար իրութեն, կարգել կայ մի ոմն գլխաւոր պաշտօնատար 'ի վը այնպիսի սուրհանդակաց. զորմէ կախել կան այլ հինդ ստորին պաշտօնատարք:

Չորք մեմարանք գիտուեց են 'ի նմ: Առաջննն է հուշակաւոր մեմարանն գիտութեց. որոց գործ է օր ըս օրէ ծաղկեցուցանել զգիսաութիս: Երկդն է մեմարանն հնուեց, հիմնել յեղիսաբեթէ դշոյշէն անդղիոյ. և նորոգեալ 'ի յովհաննու կոտտովինեան 'ի 1718. ոտ 'ի խնդիր է հին իրաց, և հետազոտնախնի հանդամանաց մեծին բրիտանից: Երդն է մեմարանն կմ ընկերութին քրիստոնէական կրօնի. որոյ առաջադիր նպատակ է, տարածել լուրիստոնէական հաւատու. վայ 'ի 1749 լոկ 'ի լոնտոառնէր 149 դպրոցս. յորս ձրի սնուցանէին, միանդամացն

և մարզեին՝ 'ի քրիստոնէութե՛ 3406 տղայս . և 2172
աղջկունս աղքատաց . թոնդ զայլ բազմութե՛ գողրո-
ցաց . որք են յայլ և այլ քշքս անդզիոյ : Առաքէ
և քարոզեց յամերիկա . յարևելեան հնդիկս , և
յափրիկէ . 'ի տեղիս՝ յորս տերեցին անդզեցիք ,
քարոզել և այնց բարբարոս վայրենի ազանց զքրիս-
տոնէութե՛ . այլ զինչ օգուտ է , 'ի միոյ մոլորութէ
հանել զոք , և յայլ մոլորութե՛ արկանել . քշի յայտ
է , թէ այն անուաննել քարոզիչ՝ զաղանդ իւրեանց
քարոզեն նց , և ոչ զշմարիա ուղղափառ վգաղտու-
թին եկեղեցւոյն քսի : Իսկ չըրդ ձեւմարանն է կարդ-
եալ 'ի վր արհեստից . որոյ գործ է յուշացուցանել
զարուեստս , և զձեռակերտս , և զվանկանութիւն :
Նոյնպս և վճռկանք քղքին առ ՚ի դիւրութիւն և 'ի
բարդաւաճութիւն վաճառականութե՛ , բաժանել են 'ի
72 կմ ը այլոց՝ 'ի 84 և կմ 90 ընկերութիւն . որը
բջմազատութիւն ունին , և յիւրաքանչիւր ընկերութիւն
է մի ոմն դլուխ , որոյ պաշտօնն ձդի ը ամ մի և
եթ . զորմէ կախել կան այլ ստորին պաշտօնտատարք .
և խորհրդականք : Այսաշփ զըհանրական ծանութեան լունտուայի :

Ամրդ՝ ստորագրեցուք և զոմանս յերևելի շինուա-
ծոց նր : Ո՞ղ վերադոյնդ յիշատակեցաք , բջմ մե-
ծամեծ և հոյակապ շինուածք են 'ի սմին քղքի .
Ֆ' եկեղեցիք , ապարանք , և այլ պէսպէս շինուածք :
Յեկեղեցիս՝ դլիսաւորքն են մայր եկեղեցի քղքին
յանուն սբյն պօզոսի , 'ի վերամբարձ վայրի քղքին
կառուցել ը ձեռյ եկեղեցւոյն սբյն ոլեարոսի , որ
'ի հռովմ . և է մի 'ի հոյակապ և ճարտարագործ շին-
ուածոց նի . արտապուստ զարդարել յոյժ բազմու-
թի կնիւյ սեանց՝ զորս տարան ահտի և անտի ,
մինչև նաև յաւերակաց հին արովադա քղքին .
բայց 'ի ներքուստ՝ հնրկ , և անշուք : Երկայնութիւնը
է 500 ոտնաշափ լոնտուայի կմ իբր 215 օսմանեան
արշըն . իսկ լայնութեն յաւանոյ կողմանէ 250 . կմ 108 ար-
շըն . բարձրութիւնը մինչև ցիսաշն կաթուղիկէին , 340
ոտնաշափ . կմ 147 արշըն . իսկ որամագիծ ճարտա-
րագործ գմբէթի նր 'ի ներքուստ է 100 ոտնաշափ .
կմ 43 արշըն . իսկ արտապուստ 145 կմ 63 արշըն : Կազ-
եալ 'ի դլուխ գմբէթին , բովանդակ քղքն յանդիման
լինի աշաց . այլ չէ մարթ տեսանել զնա սակս միդա-
պւտ ծխոյ հանքային ածխոյ . Զառաջինն էր սա մէհ
եւան անահաւայ . ապա շինեցաւ եկեղեցի . բայց 'ի
ժմկս խոռովու քղքին այրեցաւ . ապա կամեցեալ
անդ .

անդրէն կանգնել, եղին առւրս 18 փողոյ 'ի վր իւր պանցիւր չափոյ ածխոյ՝ բացյայլ կամաւոր արոց։ և առ 'ի կտրել, յաւել 'ի վր տրուին 30000 սդէր լին լիրէ։ Եկեղեցին սըյն ստեփաննոսի, մեծաշխն համեմատ և գեղեցիկ։ որ համարեալ է գլուխ և աւարտ ճարտարպետական արհեստի։ Եկեղեցին սըյն մարտինոսի։ Երկու եկեղեցյիլ սըյն գեորգ եայ։ Եկեղեցին անոնանել որ մարիամ լէ պուռ ունի զանդակատուն գեղեցիկ։ յորմէ ամի ամի ակսել 'ի սեպտեմբերէ մինչև ցապրիլ յամ օր քարոզէ մի ոմն առ ժղվդն։ Հին եկեղեցին տաճարականաց ը ձևոյ նախնի գթաց, որ է մի յերեւելի վաղնջական շինուածոց քղքին։

'Ի գպրոցս և յանկելանոցս՝ գլխաւորքն են գպրոցն իրէսհըմայ. կալել զանուն 'ի հիմնադրէ իւրմէ Ծովմայէ կրէսհըմայ. որ է շինուած մեծ և հոյակապ, ուր ուսուցանեն զամ գիտուիս։ յայն սակս են 'ի նմ եօթն գասատու վլապտք. յորոց իւրպանցիւրն բաց 'ի պատուական բնակարանէն՝ յամին ունի 50 սդէռլին լիրէ 'ի վարձ. և իբրև 102 ոսկի 'ի պարզե։ Հոյակապ անկելանոցն քոի, յորում գարմանին և մարզին յուսամունս և յարուեսս։ 900 արու մանկունք, և 200 աղջկունք. և քառասնից 'ի նցէ ուսուցանեն զուսսւմնականուի. որք են մաթէմաթիզական մակացուիք։ Անկելանոցն սըյն բարթուղիմէոսի, որ է շինուած նոր և հոյակապ. յորում երբեմն 5 կմ 6000 հիմանդք գարմանին։ Մեծ որբանոցն՝ ուր բազմութիւն որբոց աղքատաց գարմանին։ որք 'ի մեծ մասն աւուր պարապին 'ի նիւթել ըշվուց։ Երկելի է և յիմարանոցն, և այլ հիմանդք նոց մի մեծ 'ի յուէսդմինսդըր։

Խոկ 'ի կարգի ապարանից՝ և այլոց շինուածոց՝ գըխաւորքն են մեծ աշտարակն, ը անգղ՝ Դամուլը, անոնանեալ, 'ի բուն լոնտուա քղքի. ուր բնակին մեծ մասն վճռկանաց. որ է ամրոց հին առ թէմզ գետով. առ որով յանցանելին նաւուց՝ արձակեն հրազենս 'ի պատիւ. և յերեւելի աւուրս հանդիսից՝ և 'ի տօնս՝ արձակեն անտի 60 հրազենս։ Ըստ ջապատ նր է իբրև մըսն մի. անդ է դիւանն արքունի մատենից, և բանան ուր արդելել պահին վեասապարտք թղրուե. և զինարանն մեծ, յորում կան ովատրաստական զէնք բաւական 60000 զօրոց։ և գանձարանն, ը անդղիացւոց։ Լիքէսաւուա. յի տուն ականց, զի սնիդ պահին ակսունք և այլ մեծա-

դին

գին իրք անդղիացւոց թքրուեն . և փողերանոցն ,
ո՞յ զարսվամնէն . այլ և մասնաւոր ինն տեղի , ուր
պահին կենդանիք բերեալք յայլ և այլ Շաց : Եւ
մօտ յայս տեղի՝ է մաքսատունն հոյակապ , այն է՝
կէօմրիւք . ժողովատեղին վաճառականաց ըստ անդ-
ղիացւոց Տիույլ էսանիէ անուննէլ , որ է շինուած
մեծաշէն . յորոյ 'ի շինուեն ծախեցւ 80000 սդէս-
լին լիրէ . որ առնէ իրրե 164245 վէնէտ" ոսկի .
յորում կառուցել կան արձանք թքրցն անդղիոյ ,
սկսէլ յեղմարդոսէ մինչեւ ցդեսրդ ք : Առ սովաւ
է Պանքս կռւեցնէ տեղին , աւանդարանն դրամոց .
ուր տարի . թէ գտանի 4 միլիոն սդէսլին լիրէ . յո-
րոյ վր կարգել կան 16 պաշտօնեայք . յորոց եր-
կոքն են դլիսաւորք , իսկ այլք պաշտօնատարք ը-
նոքք : Ապարանք մեծակառոց , ը անդղ" Մէնչէն
հասաւ , ուր բնուիի մեծ լորտն լոնտուայի . համակ 'ի
կոփածոյ քարանց : Ապարանքն Սըմէրէն կոչեցեալ .
շինուած մեծաշէն . և առ նովաւ պարտէզ մեծ և
գեղեցիկ , որ բաց է ամցն : Աչ կարի ինչ հեռի ան-
տի՝ է միւս ևս պարտէզ կմ մարդ ծառալից գեղեցիկ
և զուարձալի . յոյժ . որ և է վայր սթափուեց քա-
ղուքացւոց : Ապարանքն արքունի , ը անդղ" Սը-
մէնա . է շինուած մեծ և հին . ուր զինի հրդեհա-
կէզ լինելոյ վէրթհալլ անուննէլ ապարանից , փո-
խադրեցան արքունիք անդղիոյ : Ապարանքն գը-
խոյին . զոր 'ի 1762 արքայն անդղիոյ դ գեորգ գնոց
էտու վր գշխոյի կնոջ իւրոյ 28000 սդէսլին լիրէ .
որ առնէ իրրե 57485 վէնէտ" ոսկի . որ է շինուած
մեծաշէն : Խորհրդարանն մեծ փառլամէնդին . յո-
րում բաց յայլոց մեծամեծ սենեկաց , և հոյակապ
սրահից . է գահզիմ մի մեծ , երկայն 170 ստնաշափ .
և լայն 148 . կմ ը շափոյ այլոց՝ երկայն 228 ստնա-
շափ , և լայն 66 . չունելով 'ի ստորև ոչ սիւն , և ոչ
այլ ինչ յենարան 'ի հաստատուի :

Երեկի է և նորաշէն շինուածն հոյակապ առ ճու-
նապարհամն զքսֆըրտայ , անուննէլ Բանքէն . յո-
րոյ 'ի շինուեն ծախեցաւ 40000 սդէսլին լիրէ . որ է
տեղի խալուց և նուադարանաց , և այլոց սթափու-
թէց մեծամեծաց քղքին : 'ի մտանելն 'ի նմ նախ
ը առաջ լինի գաւիթ մեծաշէն . ապա գահզիմ մեծ ,
ուր բաշխին թուղթք , որոց կամին մտանել 'ի ներքս .
յետոյ զհետ գայ ըարձակ սրտաքին սենեակ , և
միւս ևս գաւիթ , որում կցել է փոքրիկ բռլորաձե
գահզիմ . զարդարել և յորինել 'ի զարդ մեծադին .

յորմեւ լինի մասնել՝ ի հոյակապ գահղիճքառակու, սի և գմբէթայարկ, որոյ իւրաքանչիւր կողմն է 75 ոտնաշափ. յորում գիշերայն ըուցանեն 4000 մեծամեծ լաւդտերս, որք այնպիսի արուեստին կարգելեն, զի լուսաւորեն զդահղիճն, այլ բոց նց ոչ երևի, առ ՚ի չխտաելոյ զառ բաղմականաց : Եւ այս շինուած ողջոյն հաստատել կայ ՚ի վր 84 սեանց, և 78 մահարձանաց բաղադրելոց ՚ի կարծր իմն զանդաւածոյ, որք դրեթէ ոչինչ ըհատ երևին ՚ի մարմարիոն քարախոց : Եւ ՚ի գլուխ այնր մեծի սրահի՝ է երգէհոն . և յորմունս բջմ մանր արձանք, և պատկերք կճայք քանդակեալք, այլ և ՚ի գաճէ ձեացուցեալք : Զկնի սր զնետ գայ այլ դահղիճ հաստատել՝ ՚ի վր 22 սեանց, և լուսաւորել՝ ՚ի գիշերի 118 լապտերօք, յորում բազմին արք իբրև 600. և անդ մատուցանին նց խահվէ, և չայ կաթամբ. լուսուրուեն իւրեանց, և այլ սկսապէս պատուական և զովացուցիչ ըմպելիք : Առ սովաւ է դահղիճն մեծ կաքաւմանց, զարդարել ոսկեդոյն կերպասիւք : Ապա դահղիճն խաղուց, առ որով են երեք սենեակք գեղեցիկ . յետոյ այլ ևս երկու դահղիճք վատիկնաց : Զայս տեղի խաղուց երիցս յեօթնեկին բանան . ք ՚ի բժի ՚ի գծի, և յուրբաթու :

Բաց ՚ի սցէ են այլ ևս բջմ մեծամեծ շինուածք հասարակաց, և մասնաւորաց, զըրս երկար իմն լիներ մի ըմբովի նշանակել : Այլ ոչ ՚ի դեպ համարիմ անյիշատակ թողուլ և զերկու մեծացէն կամուրջո սորին քղքի, որք են ՚ի գլխաւոր շինուածոց անտի նր : Մին կոչի կամուրջ հին, շինել՝ ՚ի 1176 և ՚ի 1209 ՚ի վր թէմզգետոյ . որով միանայ բուն լոնտուա քղքն ը Սառբուրէ անուանեալ թաղին : Եւ է համակ վիմատաշ . երկայնութիւնը 800 ոտնաշափ և լայնուին՝ 30. իսկ բարձրուին՝ 60. հաստատեալ՝ ՚ի վր 19 կամարաց . և յերկուց կողմանց նր կառուցեալ կան տունք խիտ առ խիտ, մինչև շնորուլ բընաւ ՚ի միջի միջոց դատարկ : Երկգ կամուրջն կոչի նոր . իբր զի շինուածի նր սկզբնաւորեցաւ ՚ի 1738 և աւարտեցաւ ՚ի 1750. յորոյ ՚ի շինութիւն ծախեցաւ 500000 սդէռլին լիբէ . որ առնէ իբրեւ 1,026,520. վէնէտ՝ ոսկի : Երկայնութիւնը է 1223 ոտնաշափ . խակ լայնուին՝ 44. հաստատել՝ ՚ի վր 13 մեծամեծ կամարաց, և երկուց փոքրունց . և կամարքն հաստատին ՚ի վր 14 մահարձանաց, որոց երկայնուին է 70 ոտնաշտոփ, յեցեալք ՚ի յատակ փայտակերտ :

Յեր.

Յերկուց կողմանց կամքին՝ են անցք սալոյատակ զն նց՝ որք հետիոտս անցանեն. որ իրրև 12 բոյթ բարձր է ք շմէջ կամքին, ը որ անցանեն գրասոք բեռնաւորք և սայլք:

'Ի 1666 'ի սեպտ' 2. անկաւ հրդեհ մեծ 'ի լօնտուա, որ եկաց մեաց աւուրս ըորս, և հրկեզ արար զերբրորդ մասն քղբին, և տունս իբրև 13000. որոյ 'ի յիշտկ առ հին կամքաւ՝ ուստի սկսաւ. հրդեհն, կանգնեցին սիւն 'ի կոփածոյ քարանց. որոյ բարձրուն հանդերձ խարսխաւ է 202 ուժնաշափ, և է գմբէթայարկ. 'ի ներքուստ ունի սեաւ կձեայ սան գուխս 345 աստիճան. ը որ մարթ է ելանել մինչեւ ցդմբէթ նր. և 'ի նմքանդակել կան գրուածք 'ի լառին և յանդղիական բարբառ: Եւյոյն ամի ամի 'ի սեպտ' 2 ծամապատհ լինեին, և յաճախէին յեկեղեցիս, աղաշելով զած պահել զբղք նց յայնպիսի պատուհանէ: Խակ 'ի 1750 'ի փեարկ 17 եղեւ անդ երկրաշարժուն սաստիկ. յանհնարին երկիւղ բնակաց քղբին, թէպ մեծ ինչ մնաս ոչ արար:

Արտաքոյ քղբին յարեմուեան կողմն են երկու երեսնելի անկերանոցք. մի՛ վո՞ որբ և անտէրունչ մանեկանց. իսկ երկդն վո՞ հիւանդացել նաւավարաց. ուր ըունին և զաղքատ քղբացիս, և զարհեստաւորս: Այլ և մենսատան մի կարդուսեան կրօնաւորաց, որք դարձել յաղանդ անդղիական եկեղեցւոյ, կացին մնացին 'ի վանս անդ. և դարմանեն 80 ուղարտութեան ծերացելս, և 44 մանկունս. որոց ձրի ուսուցսնեն զոյն և զւստին լեզու:

Քենդինկուն. (Քիւնինիթոն): Եւ աւան մեծ. կալեալ զանուն յարքայական առարանից եղելոյ 'ի նմք. որ էշինուած հոյակապ, այլ անկարգ. ունի բզմ սենեակս փառազարդս, դահղիճն վայելուշ. և առնովաւ պարտէզ անոնանի վո՞ մեծուն, և պէսալիսուն իրաց՝ և վո՞ վայելուչ դրէց նր:

Չելի. (Քելի): Աւան դեղեցիկ. որ ունի անկերանց երեսնելի վո՞ անզօր և ծերացել ցամաքային զօրաց: Անդ է և հոչակաւոր պարտէզն բժշկական բուսոց ընկերուն դեղավաճառաց. ը անդզ՝ Սնանէյն ժաբ. զորմէ ասենն դերազանցել զպարտիզաւ դեղորէից փարիզու. սակս բազմատեսակ բժշկական բուսոց որ 'ի նմք: Աւտի սկսեալ ը երկայն առ թէմզ գետովաստի և անափ են բկմասստիկ աւանդ և դեօղք, յորս գտանին տունք վայելակերտք, և ապարանք մեծակառայցք, 'ի սակս զբօսանաց մեծա-

Անծացն լոնտռայիր, յորս յաւէտ երևելի է ֆուլէշ
աւանն գեղեցիկ, ոչինչ կարի հեռի 'իթէմզ գետոյ.
ուր գտանին երկու նշանաւոր գործարանք դորդի.
Հիմքն ուրդ (Հանդօն ուրդ)։ որ թարգմանի Համը
գոնեան գիւնան։ Եւ արքունի ապարանք առ թէմզ
գետով շինել 'ի ուլցէ կարդինալէ առ մերուքն չ
ենրիկոսի ընդ հեղեցրի։ ապա անկաւ ը իշխանուք
արքային անդզիոյ զորոյ զմի մասն յետոյ նորոգեաց .
մնագ գրեթէ 'ի հիմանց նորոդ շինեաց դ վելլելմոս
արքայն անդզիոյ։ Եւ թէպէտ արտօքին տեսիլ նոր
չէ այնչափ ինչ վայելուց, զի է 'ի ձե մենաստանի,
բակայն 'ի ներքուստ դեղեցիկ զարդարել է սեսմի
ճարտարագործ նկարուք։

Քօւմէոդր. 'ի նախնութն Քօւմէոդրիս։ Գլխաւոր քղչ
էսսէքս գւռի, մեծ՝ հին՝ և բաղմամարդ։ Ը մասին
բարեշէն և գեղեցիկ, և ը մասին անշուք և աւել
րակ շրջասպատեալ յորեւելից և 'ի հիւսիոյ 'ի քոյն
գետոյ, որ անցանէ ը քղքն, յորոյ վր են երեք քա-
րտշէն կամուրջք։ Աւնի 8 եկեղեցիս, բաց յայլոց
հնդից՝ որք աւերել են 'ի Ֆմկս խռովաւեց։ Յ անկե-
լանցու . Յ հասարակաց դպրոցա, և այլ ես երկու
վու ալքատաց . և դրատուն մի երեւելի։ Ընդ քօւն
գետ հարուստ մի 'ի ներքս մոտանեն նաւքն . այլ ոչ
կարելով մերձենալ 'ի քղքն, Յ մղնաւ հեռի խա-
րիսխ արկանեն . ուր առ դիւրուն վճռկանաց կա-
ռուցել կայ պատուար հաստակառոյց, և մաքսա-
տուն լարձակ, ուստի նաւակօք մուծանեն ղբեուինս
'ի քաղաքն։

Հետիւ. (Հառ-Հիւ)։ Գղք փոքր ծովեղերեայ, յես-
սէքս գւռի առ բերանով Ստար փոքրիկ գետոյն .
որ զոյտ ը ծովու պատէ զերիս կողմանս քղչին .
ունի նւհնդիստ մեծ և ասլահով, պաշտամանել տմ-
րակուռ ամբոցաւ . ուստի ելանեն նաւքն գնալ 'ի հո-
լանտա։ Մերձյաս քղք առ ստորոտով լըլըոյ՝ բղիէ
աղբիւր, որոյ չուրն արջասպային է, ուստի և
տախալ։

Ջէմօֆէտ. (Ջէմօֆօդր)։ Եւ քղք փոքր 'ի սմին գա-
ւառի, այլ բարեշէն . մերձ առ չէլմըր գետան 'ի գե-
ղեցիկ գաշտավայրի . ուր Ջէմէս և Քէն գետք խառ-
նին 'ի միմեանս . բղմ անդամ 'ի սմին քղքի ժողովին
գւռական գատաւոլք . աստ են և բանագք գւռին։
Օւի, կի՞ Օսիւ։ Կղզի փոքրիկ, բայց անուանի սակա
յաճախուե զայրի բադուց, որք 'ի սահմանաւոր Ֆմկս
դատանին անդ։

Առօլըն (Վաղոն) . Քօհըսհօւ . Ույգը (Վելամ) . Մօւնը (Մալոն) . Ռուֆը : Են փոքրիկ աւանքյէս սէքս դւռի :

Հարդիքը : (Հերթիքոր) : Ե գլխաւոր աւան համանուն դւռի . փոքր և աննշան , յորում չիք այլ ինչ երեւլի , բայց միայն ամրոց մի փոքրիկ :

Սմբաւուկ , յո Սբ աւբանիս : Քղք փոքրիկ 'ի հարտ փըրտ դւռի . որ առնու զանուն 'ի սըյն ալբանիոսէ առաջնոյ վիայէն անդղիոյ : Այս քղք շնեցաւ յաւերակաց նախնի Վերաւահոմ քղքի . յորում 'ի սկզբան անդ կառուցաւ մենաստան բենեդիկտեան միանձանց յանուն սըյն ալբանիոսի . որոյ եկեղեցի կայ մնայ մինչեւ ցայժմ , բայց է 'ի ձեռս անդղիացւոց . որք ունին անդ այլ ևս Յ եկեղեցիս . յորոց մին այժմ է վաճառանոց :

Կունյի - պարփհեստէս . 'ի հն' Տապաւուինս : Քղք փոքր . որ երբեմն էր արքայանիստ քղք թղթին մերսոյ : Աստ մեծն վիլէլմոս արար զհաշակաւոր ժողովն մեծամեծաց անդղիացւոց զկնիյալընելոյ արնալուսի : Արայսդն : Աւան մեծ . որ լը մասին անկանի 'իքէյլ պրիչ գաւառն :

Դրին . Ույտիքը . Վարփոր . Հերփիլ . Հըտւըն (Հոգոսն) : Են փոքրիկ աւանք 'ի հարտ փըրտ դւռի :

"Լահանդ ը . Վենդ . 'ի հն" Վահ ցիում :

Զգի առ նեղուցաւ բրիտանիոյ . վերին մասն նր որ առ թէմզ գետով թէպէտ ունի օդ բարեշուն , այլ անբեր է . միջինն առողջարար և արդաւանդ . իսկ ստորինն արդաւանդ , այլ օդ նր յոռի : Անունանի է ը համօրէն անդղիա միս որթուց սորին նհնդի . զի պարարտ է և քաղցր , փափուկ և սպիտակ յոյժ : Զայս նհնդ զառաջինն կալան սպասնացիք . որ և էր մի յեօթն թղթուեց անտի նց : Ունի երկու քղքս երեւելիս 'ի կարգէ գլխաւոր քղքյն անդղիոյ . և այլ ևս 10 փոքրիկ քղքս և աւանս . և առաքէ 'ի փառլամենդն 10 սինկղիտոսս : 'ի սմին նհնդի են չորքն 'ի հինգ գլխաւոր նւհնդահիցն անդղիոյ , որք բշմաղատուեն ունին . և առաքեն սինկղիտոսս 'ի փառլամենդն . որք և կոչն Պարոնք հինգ նաւ .

Նւհնդստից : Գլխաւոր տեղիք նր էն հետապայքու : Քէնդողըշտ : (Քանդերպարտ) : 'ի հն' Քանդշարիս : 'ի հռովմայեցւոց' Տարօնելուամ անոնանեալ . իսկ 'ի բրիտանացւոց' Քէնդ : Է գլխաւոր քղք այսր նա հանգի , և աթոռ արքենպական . որ և է նախապատիք առաջնորդ և մետրոպոլիտ համօրեն անդղիոյ . բայց ինքն հնրիօրեն ընտիկի 'ի լէմսոլդ առ թէմզ գետով , որ է հանգէւպ ուեսդմինստըրոյ : Այս քղք ձգի առ թէմզ գետով , և է խաչաձե . առնք նր անշուք , և քղքն ադեզ : Մայր Եկեղեցի նր է մեծակառոյց ը ձեռյ գթաց . 'ի ներքոյ գասին՝ որ բարձր է յերկրէ , է Եկեղեցի գաղղիացի կալվինա կանաց . որք փախուցեալ յայս քղք Եղեն ապաստոն , և մուծին անդ զարհեստ մետոքսուդործուն : Ունի այլ ևս 14 եկեղեցիս , և գպրոց մի արքունի , և անկելանոցս :

ԵՇՀԵՐ (ԵՇ-Փօրդ) : Դէնտէստն . Եշէլու (Եշէլութոր) : Ան փոքրիկ քղքք , կմ աւանք 'ի ամին նհնդի : Առօրնի , կմ Առօրնի . 'ի հն' Առօրնէս : Քղք փոքր ծով վեղերեայ . և մի 'ի հինդ գլխաւոր նաւահսմնդսախցն անդղիոյ :

Հայել (Հիլ) : Է քղք փոքրիկ , և մի 'ի հինդ նաւահսմնդսախցն անդղիոյ :

Փօտոդն : Աւան հին ծովեղերեայ . որ 'ի հն' երեելի էր , այլ այժմ աննշան :

Եւլիս : Քաղաք փոքր , այլ բարեշէն :

Տօւլը : 'ի հռովմայեցւոց' Նախահանդիս դուբրայ անունանել : Է մի 'ի հինդ գլխաւոր նւհնդսախցն անդղիոյ . յորմէ յամ եօթնեկի երկիցս փոքրիկ նաւահք անցանեն 'ի գաղղիա ը նեզուցնքալեայ . բայց այժմ այս նւհնդիստ գոլով լցել աւազով , չ մարթ մուանել 'ինմ մեծամեծ նաւուց , այլ միայն փոքրիկ նաւակաց . և այն 'ի ժմկս մակընթացուն ծովու :

Տեւ (Տեւլ) : զոր կեսարոս կոչէ Տօւլ : Քղք փոքրիկ ծովեղերեայ , այլ բարեշէն . ուր յաճախին նաւորդք որք խարիսխ արկանեն 'ի մերձակայ խաղխաղն որ անդ : Աւ սովին տեղեաւ յափն ծովու են երեք ամբոցք . Երկուքն 'ի հարաւակողմն որք կոչին Տեւ : և Առօլը (Վշլեր) . իսկ երդն է 'ի հիւսիսակողմն : և կոչի Սընչը . (Սանդուն) :

Անդուլ (Սանդունիշ) : 'ի հն' Սանդունիս : Քաղաք փոքրիկ , և մի 'ի հինդ գլխաւոր նւհնդսախցն անտի . այլ այժմ նւհնդիստ նր գրեթէ գլխովին անալիտանէ . վազի 'ի ժմկս մարիամոյ գլխոյին անդղիոյ նաւակ :

մի ընկղմեցաւ առ մօւսու նր՝ զոր անհադացեալ՝ ի հանել, առ սակաւ սակաւ կուտեցաւ անդ աւազ մինչև իսպառ խնօսւլ զնաւոհհանդիսան։ Մերձյայն աեղի և Սրբնութ աւանն։ ուր 'ի հն' էր Բոստոնիս քաղաքն։

Արեւակեդ. (Արամակաբէ) Ֆղք Փոքր, և նւհնդիստ 'ի Դիեւն։ (Դիեւնետ) Կղզի. որ բոյրովին ոչ է պատել ՚ի ծովէ. ունելով 'ի մի կողմանէ շադըր գեան։ Բը նահիւ սորին կղզւոյ տշխատաւէր են, և ճարտար ՚ի ծովու և 'ի ցամաքի։ Յոյս կղզի են այլ ևս 2 նւհնդիստք, որք կոցին Վիրութէր, և Մարտ։

Ֆիւնը. (Ֆաւնան)։ Ե քղք Փոքրիկ, այլ բարե շէն, և հռչակաւոր 'ի պատմութեա անդղեացոց։ Մի զի անդ թաղել կայ ստեփաննոս արքայն։ և երկդ՝ զի 'ի փախչիլն 'ի դաշզւոյ ք յակոբոսի անդղեացոց արքայի, անդ կալան զնա։

Սրբնութառը. Մեււճ, կմ Մեււլութառն։ Են աւանք բարեշէնք։

Քայրընդպատճ. (Քայրնութառն)։ Ե քղք Փոքրիկ 'ի Ըեւն կղզի. որ բաժանի 'ի ցամաքէն 'ի ձեռն Սուեյլ։ (Սուալ) գետոյն։

Բուխութը. 'ի հն' Արօխ։ կմ 'Իսուրիս'։ Քղք հին կառուցել աստի և անտի Մեււճ, գետոյն։ 'ի հն' Մեււլութառ անունանել. և է ենդսանիստ ունի դպրոց մի վո ազքսուաց. և կամուրջ բարաշէն բարձր՝ երկայն՝ և ամուր, երկդ զինի կամրջին լընտընի կմ լոնտուայի։

Չելս. (Քայրամ)։ Աւան Փոքրիկ առ մետվէ գետով, գրեթէ կից ը բօչեսդըր քղքի. ուր է գըլիստուոր և առաջին գործարան նաւուց անդղեայ։

Արեւականդ. (Արամականդ)։ Քղք Փոքր առ թէմզ գետով, ուստի սովորութէ նաւուց առնուլ զպաշար, և մնեդ ցքի աստի մինչև են մոնել 'ի ծովին անդն դախոր. յայն ստկո միշտ լի են 'ի նմ նսւավարք և օտարականք։ 'ի քղքէ աստի տանին բանջար բղմ 'ի լընտըն 'ի կերակուր. և մնեդ ծներեկ ընտիր, որոյ նման չիք 'ի համօրէն անդղիա։

Տորֆաս. Քղք գեղեցիկ առ տարընդ գետով. որ ունի բղմ տունս գեղեցիկս, և ջրազացս վառօթոյ. որ 'ի 1730 մինչև 'ի 1738 չորիցո բորբոքել ը օդն ցնդեցաւ. այլ ինաս ինչ ումեք 'ի գործավարաց կմ 'ի բնակչաց քղքին ոչ հասոյց։

Աւել. (Վզըլլ)։ Քղք Փոքրիկ, առ թէմզ գետով. ուր գործին նաւու ողջ զիմի. և է 'ի նմ համբարանոց մեծ

մեծ զինուց և այլոց կարասեաց նաւուց։ Մերձ
յայս տեղի է լայնարձակ դաշտավայրը Պատայի ան-
ուանել։ յորում են պարտէզք և տունք զբուանաց
աղնուականացն սնգդիացւոց։

Կը իւլ. կմ կը իւլ. ՚ի հն՝ Քրօնվառու։ Քղք գե-
ղեցիկ տութէմզ գետով։ յորում է փոքրիկ արքունի
ապարանք, ուր բղմ թղթք և դշխոյք բնակեցան։
և առաւել ք զայլս դշխոյն եղիսաբեթ զօրացուցիչն
անդղիական հերձուածոյն։ իսկ այժմ է բնակարան
գլխաւոր վերակացուի արքունի անկելանոցին նաւ-
առդաց։ զոր ՚ի 1694 շննեաց դ վելլելմս արքայն։
որ ը գրից՝ ը մեծուե՛ և ը ձեւոյն՝ անունին է
յոյժ։ ՚ի մեծ հրապարակի անդ՝ որ է ը մէջ երկուց
թերոց այնր հոյակապ անկելանոցին։ կայ կառուցել
սպիտակ մարմարիսնեայ արձան ք գէորգայ արքայի։
Այս անկելանոց սահմանել է վս 1500 ծերացել և
անզօր նաւովարաց։ որք ՚ի ծնյուի մեծին բրիտա-
նիոյ մաշել են զանձին։ որք և գարմանին անդ մին-
չն ցմահ։ Հանդերձք նց կտապուտակ են։ և ցւնին
անդ այլ ինչ գործ, բայց միայն սրահպանել զանկե-
լանոցն։ Յանկելանոցի անդ է և պարտէզ գեղե-
ցիկ։ և ՚ի միջի գիտանոց բարձր վշ աստղաբաշխուի։
Սովորական ծափք այնր անկելանոցի՝ յամին հա-
սանէ ՚ի 10000 սդէռլին լիրէ։ որ առնէ իրրև 20530
վէնէտ՝ ոսկի։

Դշմորիւ. (Դաստորիւ)։ Քղք փոքր առ փոքրիկ գիշե-
գետով։ որ անունի է առ անդղիացիս սակս հան-
քային ջուրց՝ որք իբրև 4 մզոնաւ հեռի են ՚ի տեղ-
ւոջէ աստի, և կոչին Սբէ հըւստ ուել։ բայց սո-
վորաբար գըմորին անունին։ Այս քղք է ը մէջ
երկուց լերանց, զորս կոչին Սիսն և Երայիմ, յորոց
վը աւուրց յաւուրս բղմ տունք շննեցան և շնին
միշտ։ զի յամառան բազմուի արանց և կանանց գնան
անդ ՚ի սկանուս այնց առողջարար հանքային ջուրց։

՚յահանգ դ ։ Ալսէքս։ (Ալսսսէքս),
կմ Ասութսէքս։

Ժարդմանի համար կամ կալուած հարաւային սաք,
օննացւոց ։ զի եր մի յեօթն թկրութեց նց։
որ ձդի առնեղուցան բրիտանիոյ, ՚ի հարաւակողմն
էս,

էսուէքս և քենդ նշնդաց : Ելեկիր նր ՚ի հիւսիսային և յարեւելեան կողմանս՝ լեռնային է և անտառալից : յորս գտանին բովք երկաթոյ . իսկ ՚ի միջին կողմանս՝ գաշտային , պարարտ , և բերրի : Այս նշնդ բուժանի յերկու փոքրիկ գւռս , որք են Սըսէտ առանձնակ . և Սըսէ (Սըսէ) . որք ունին Յ քղքս և աւանս , և առտքեն 'ի փառլամենդն 42 սինկղիտոս :

իսկ գլխաւոր տեղիք նց են հետադայքդ :

Չիւտը . ՚ի հն' կիւտրիտ : Գլխաւոր քղք համերէն նշնդին , առ Լուսնափ . (Լուսնափ) դետով . եղասանիստ . բնակիչք նր սակաւ են , այլ շնուռածքն գեղեցիկ . զի ՚ի հն' էր տրքայանիստ քղք թիգրաց հարաւային սաքսոնացւոց : Բաց ՚ի մայր եկեղեղ' , ունի սյլ ևս հինգ եկեղեցիս : Գլխաւոր վաճառք նր են ցորեան , և այլ պէսպէս տեսսակք արմանեաց :

Երնդէլ . (Երնդէլ) . ՚ի հն' Երնդէլիտ : Աւան հին ը զառ ՚ի վայր բլրոյ առ էջն դետով . մերձ ՚ի բերան նր՝ ը որ զեղանի ՚ի ծովն . ուր յնչափոյն դոյլ նշնդիստ պատուական . իսկ այժմ զբեթէ դլխո վին եղծեալ է : Ունի և ամրոց հզօր . յորոց վլր որ միանդամ իշխէ , անունանի առաջին կոմս՝ և նախարար տնդղիոյ , և ցունի պէտս այնուհետեւ զոյն անուն իշխանութեառնուլ ՚ի թիգրէն , զի այս ազատութիւն սեփական է այսոմ ամքոցի :

Պահպէտ . (Պահպէտ) . Սիւնինի : Են փոքրիկ և անհան աւանք ՚ի սրսէքս դւռի :

Լիւիլ . (Լիւիլ) : Աւան մեծ և բարեշէն ՚ի սմին գաւառի . որ ունի ճժղվապետութմ . և նոյնցափ եկեղեցիս : Յայս աւան ուզ և ՚ի շրջակայս նր՝ բշմերեւ ըսելիք ազնուականք բնակին :

Շօրէմ , կմ' Նիւցրէմ . (Նիւցրէմ) : Աւան փոքր ՚ի սմին դւռի . ուր գործեն բլր նառակս , յայն սակս բնակիչք նր ը մեծի մասին նաւավար են :

Նիւցրէմ . (Նիւցրէմ) . յթ' Նոր նշնդիստ : Աւան ծովեղերեաց ՚ի սմին դւռի . իբրև 11 մզոնտւ հեռի ՚ի լիւիլ աւանէ . ունի նշնդիստ առ բերանով դետոյն , բայց ը մեծի մասին լցեալ է աւազով :

Անգորդ : Են ծովեղերեայ աւան փոքրիկ և նաւահանդիստ , որ և համարեալ է իբրև մի ՚ի 5 նաւահանգստիցն անդղիոյ : Բնակիչք նր գրեթէ առ հասարակ ձկնորսով են :

Բենչէ , կմ' Բենչէ . (Բենչէ) : Քղք և նշնդիստ , ուր եմուտ գուլիէլմոս , յորքամ գայր հարկանել շանդղիս . բայց այլք ասեն , թէ այս եղէ ՚ի պաւլհիտ :

հիտ նուռահանդիսան, ոմանք ևս 'ի հեյսդինկս : Հեյսդինկս . (Հասդինկս) : Քըք փոքրիկ, որ բովանդակի յերկու մեծամեծ փողոց։ և ունի երկու եւ կեղեցիս : Աւ հենդիստ նը 'ի հն' հաջակաւոր էր, և էր գլաւիս հինդ մեծամեծ նւհնդստիցն անդղիոյ։ Խոկ այժմ է փոքրիկ նոց սակաւաջուր, յոր փոքր նաւք ևեթ կարեն մտանել :

Ոյնդլի . (Ախնէլսէա) : Ալան փոքր շնոկը 'ի մ եղավարդոսէ՝ յանկեան ուրեք 'ի մեջ քէնդայ, և ուսէփայ. 2, 3 մզոնաւ հեռի 'ի տեղւողիչ անտի, ուր էր նախնի համանուն քղքն, որ ունէր 18 եկեղեցիս, որ և բովանդակ ծովակուր եղեւ : Այս աւան յաջագոյն ծաղկել էր և բազմավաճառ . այլ իբրև հեռացաւ ծովի յեղերաց նը, մեծ մասն բնակչաց նը ելին անտի . ուստի այժմ 'ի ներքո անդ նը բազում ուրեք խոտ հնձեն, զի բնակիլք նը սակաւ են : Պէտը, կմ Պէտը . (Պատել) : Ե քղք՝ ուր դործեն վառօթ, յը՝ պարութ պատուական : Ունի զանդռն իւր 'ի հոչակաւոր պազմէն՝ որ եղեւ 'ի 1066. 'ի հոկտ' 14. 'ի հետքիւր, այն է՝ Պաշտ գլխոյ անունանեալ դաշտավայրի, գուցէ սակս բազմապատիկ գլխոց մեռելոց, որք անկան 'ի մեծ պազմի անդ, 'ի մեջ արալդոսի արքայի անդղիացւոց, և գուլիելմոսի դըքսին նորմանտեայ, որ և տիրեաց համօրէն անդղիոյ . և 'ի դաշտի անդ, ուր դուռը մարմին արալդոսի, հիմնեաց մենաստան քենեդիկտեան միանձանց՝ անունանեալ Պէտը եղեւ . ուղ զի միանձունքն աղօթս արացեն վն անկելոց 'ի պազմի անդ : Ասդա 'ի մենաստանէ անտի սկիզբն կալաւ շնուրն այսր քղքի : Ստուբրէ : (Սասի Հարժ) : Եր գլխաւոր քղք Սւրբ դւորի զոր շեղվարդոս՝ ետ 'ի պարզե լօնտուա քաղաքի . յայն սակս այժմ համարել է իբրև արուարձան նը . որ և կցի ը նմ կամրջաւ միով . և է բազմամարդ . ունի 14 ժղվապատին եկեղեցիս : Երկայնութին նը է իբրև 7 մզոն . իսկ լայնուին իբրև մզոն մի : Աստ է սովորական բնակուն արքեպալսին քէնդըռոլըրայ . և թէպէտ այժմ մի քղք կացուցանէ ը լօնտուայի . ստկայն ունի իւր մասնաւոր առեւան դատաստանի : Կէլքուք : Ալյս քղք այժմ համարեալ է գլխաւոր տեղի սըռի դւուի . թէպէտ օմանք ոչ տան զայն անուն նմ, զի գլխաւոր առեւանն դւուին ոչ է 'ի նմ : Եւ է քղք փոքրիկ, այլ գեղեցիկ և բարեշեն . ունի 3 ժղվապատին եկեղեցիս :

Գիւհուն : Ե քղք փոքր առ թէմզ գետով 'ի սպն դաւ .

դրախ . հին և գեղեցիկ . որ 'ի հն' հռչակաւոր էր . վն զի անդ թագ գնելին թփրք բրիտանացւոց , և սաքսոնացւոց : Ունի երեկը դպրոց տղատ . ուր ձրի ուսուցանեն , հիմնեալ 1670:

Ուշընդ : (Ուինձնու) : Ե քղք Փոքրիկ 'ի սմին պւռի առ թէմլ գետով . յորում են ապարանք արքունի սակս զրուսնաց : Այս քղք յնչագոյն եղեւ աթոռ բազմաց թփրաց անդղիոյ : 'ի տեղովոչէ առտի մինչեւ ցլօնտուա առ եղերք թէմզ գետոյն բռվանդակ են գիւղօրէք , գեղեցկաշէն տունք , և շարձակ պարտէցք , որք են սեղեք զասանաց մնամածաց լօնտուա , կմ լընտըն քաղաքի:

Եահանգ Շ . Ուկսթէս . (Ուկսթսէս) :

Ի հնում կոչեր Անկուսիս . որ է նհնդ շարձակ ձգետլ առ մանիքա նեղուցաւ մինչեւ ցնուխիս լաւ լանտայ . որ և է իբրև թերակղզի յերից կողմանց պատեալ 'ի ծովու : Երկիր նր ը մեծի մասին լեռնային է , բայց ուրեք ուրեք ունի և գաշտս . և համեստ արգաւանգս , որք բերեն ցորեան , և զոյլ արմախ առատատ . այլև վուշ , և կանեփ . մենդ 'ի տօրսըդ պւռի , որ կոչի պարտել անդղիոյ . ունի և անասուն բշմ , և բովս առատաթերս պղնձոյ , կապարի , և երկաթոյ . որք առաւելապէս գտանին 'ի գունուվոլ պւռի . ուր 'ի վերջին ժմկս գտան և երակունք ոսկւոյ : Ունի և քարտհանքս պատուական մարմարիոն քարանց . ոտի և մագնիս , և ակն վանի . որ բերե զնմանուն անդամանդի . որ և գտանի 'ի սըմբրսըդ պւռի . այլև ձուկին առատ 'ի ծովէ : Ծն 'ի նմ և երկու հրուանդանք 'ի գունուվոլ պւռի . յորոց մինն է յարեմաեան ծագ անդղիոյ , և անդղիարեն կոչի Տի լենոս ընդ . որ թարգմանի Եղի երկրի . իսկ 'ի հն' Բազէրեան հրու : Եկղն է 'ի հարաւակողն . իբարբառ անդղ՝ Լիտուա կոչեցել . իսկ 'ի հն' Հրու՝ Օդինեան . կմ Տուննացոյոց :

Այս նհնդ բաժանի յեթն պւռս . որք են գունուվուլ . 'ի հն' Գայնուդիս , որ է Դիտունի . յորք անդրանիկ որդի արքայի առնու զանուն , գուք գունուվուլոյ անուանեալ . Տէկն ւը . 'ի հն' Տէկնիս : Տէրու ւը . 'ի հն' Տօրէրիս : Աւ հոււտ ւը . 'ի մէ

ՀՅՌ Սահմանելու : Ո՞ւ ևս . 'ի հն' Վայրություն : Հետ առ . 'ի հն' Հանդեսիւ : Պըք շաբ . 'ի հն' Պերելու : Ուր ունին 170 քշքս և աւանս . և առաջեն ՚ի փոռլու մէնդն 177 սինկղիառաս : Խոկ գլխաւոր աեղիք նց են հետագայքու :

Լուսեաւըն . (Լուսեաւըն), կմ լաւ ևս, Լան դիւ գչն . որ թարգմանի Տաճար սլեյն ստեփաննոսի : Ե գլխաւոր քղք գոռնուվու գաւառի, ՚ի վերամբարձ վայրի : Մասն ինչ նր հին է և աւերեալ :

Փերուտօ : Ե քղք փոքր ՚ի գոռնուվու կուսի, որ ու նի նւհնդիստ պատուական գործել՝ ՚ի Քեմել . (Կամաւ) դետոյն . յորմէ յաջողակ հողմավ ՚ի 24 ժամն մարթ է անցանել յիւլանտա կղզին :

Գումըն . (Գումընութ) . զոր պտղոմես կոչէ Պատու իւնիւտ : Քղք առ ծոցով ծովու ՚ի սմին կուսի . և դ ՚ի յաշողակ նւհնդստիցն անդղեոյ . որ պատսպար եալ է երկոքումբք ամբոցովք :

Աւետ այլըն . (Աւետ իւլիս) : Աւետն, և նւհնդիստ : Փենսեն . (Փենսեն) . Աւետութ . Ուստպէմ (Վառ ըն) . Հետեւըն . Փենտին . Աւետ նայւըն . Ներքօրտ . Քենիւտըն : Են փոքրիկ քղքք, կմ աւանք ՚ի գոռնու վու գլխաւորի :

Հանդէպ գոռնուվուլայ իբրև 36 կմ 40 մղոնաւ հեռ ոի ՚ի Տէ մենտութ (Տմէլսնդ ունդ) անուննել հըրունդանէն յարեմտեան կողմն՝ են մանր կղզեք ինչ, ՚ի նախնի Շադրաց անուննեալք . Սիւլւէ . Սիւրէ լու . Սիւլին . Սիւրէն . Հետեւրէնու . կմ Պատեւ ընեպէն . խոկ լը գաղու՛ Լէ սորէնդու . որք են 145 . մի առ միով՝ շրջանակաւ . ՚ի հն' Սիւլւէ կղզին համար իւր լաւագոյն ք զայլս . յորմէ և կալան զանուն . բայց այժմ դլխաւորն ՚ի նո է Սբ Խարիս . լը անդ զիացւոց Աւենտ մէրին գոլով առաւել մեծ և արդասաւոր ք զայլս . ունի և պատուական նւհնդիստ . և ամրոց ՚ի պաշտպանուի նր : Զինի սր երեսելի են սք, Սբ Խարին . իւնուտ . Սամիոն . Բէկբուք . Սբ 4եւ շնէն . Ալինն . Ալիննու . ՚ի բետօ . Պայր . Ուսուն : Խոկ այլըն ոչ նոյնուկես . դատանին ՚ի նս պատուական արօսք, և բղմ ջրային թռչունք, այլ և քանի մի բավք անադի :

Եւուտէւ . (Եւուտէւի) : Գլխաւոր քղք տէվըն գտառի . և մի յերեսելի քղքցն անդղեոյ, առ Եւու գետով, եղանակիստ . և ունի 15 ժղվապետուիս : Բւեմբ . ՚ի հն' Պատու գանձարայ : Եւ քղք փոքրիկ ՚ի պէմըն գլխաւորի, և քաջադէպ նւհնդիստ, կալել զամբաւ :

նուն 'ի դրեց եւրոց . երբ զի և առ դրամբ թւին
գետոյն . որ մինչը է յինքն ընկալել զի՞ւ վատակ ,
կոչի Դահնը , յայն սակս նախնիք Դաւուն դահորայ ան
ուշանեցին զայս տեղի :

Տարին , կմ Տարին : Քաղաք փոքր 'ի սմին գւռի ,
այլ բարեշէն և բաղմամորդ . առ բերանով Տէրի գե-
տոյն . ունի նւհնդիստ յաջողակ , կրկին ամրոցովք
պաշտպանեալ : Քանի մի միջնուտ հեռի 'ի տեղւոցի
աստի 'ի հիւսիսակողմն՝ է 'Իօնի սնունանեալ նա-
ւահանդիսան , որ է ապաստան արքունի նաւուց .
յորժամ 'ի կողմանս յայնոսիկ դատանեն հակառակ
հողմունա :

Մառակերի . Դեչիստու . Պիտիքըք . Դիւլուտը . 'ի հն'
Դաւուքըք . Էւսմուուքը . Պարնուէքը . Հարթւուք . մօտ
յայս քղք է սարն անունանեալ 'ի նախնեաց Սար և
բայլեան , կմ Հերտուէսի . ըս անդղ՝ Հարթւուք բոն
ստոցեալ :

Տօրւեր . 'ի հն' Տարնաշրիտ , կմ Տարնիում . և կմ
Տօրւերիտ : Գլխաւոր քղք համանուն գւռի , առ
ֆուէ գետով : Անունի է այս քղք առ անդիեացիս
սակս պատուական գարեջրոյն , զոր անդ գործեն .
'ի 1613 մեծապէս լիսասեցաւ 'ի հրկիզուէ :

Ուեյը . (Վէյօուն) : Աւան մեծ և բարեշէն 'ի տօր-
ուց գւռի , առ Տիւեյ . (Դեչի) գետով . որ ունի
բշմբնակիչս մեծատունս և բազմավաճառ :

Բօրտւենիտ . (Բօրտւանի) . 'ի հն' Վէնդէլիս : Էցա-
մոք կղզի փոքր , այլ արդաւանդ յոյժ 'ի սմին գւռի .
ունի և բարահանքս պատուական քարանց . յորոց
հատել քարինս , տանին յայլե այլ կողմանս անդ-
ղիոյ , առ 'ի պէտս մեծամեծ շինուածոց :

Բուլ . (Բուլ) : Աւան մեծ , և մի յերեկոլի նաւա-
հանդստիցն տնդղիոյ 'ի սմին գւռի . գլխաւոր վա-
ճառք նը են ձուկն , և ծովային խեցիք մեծամեծք .
և ընափիք . յորս գտանի և սատափ մարդարտարեր :
Ըրջակայ զիճակ նը կացուցանէ զմասնաւոր դւու ,
որ և է ցամաք կղզի յամ կողմանց պատեալ 'ի ծո-
վու , բաց 'ի հիւսիսային կողմանէ :

Ըըրդըն . (Ըիրէպուրն) : Քաղաք բարեշէն 'ի սմին
գւռի . որ ունի տունս 1300 . և բնակիչս 10000 :

Լայլ ռէմիս . (Լիւլ ռէմիս) : Աւան և նւհնդիստ քա-
շադէպ : Գորգ գտավու . Պըտիքօրտ . Ուինդըն . (Վի-
դունիւ) կմ Ուինդըն հնուց . Պէնքըք : Են քշքք ,
կմ աւանք փոքրիկք 'ի աօրսրդ գւռի :

Պիւտւ . (Պիւտու) . 'ի հն' լա՝ Վէնդա սիւրբամ .

ը մեզ . Վէնդա սիւրբացու : Եւ դշիաւոր քաղաք
սըմբուրդ գւոհի . որոյ մի մասն ձգի 'ի կլօսդըր գա-
ւառն առ Եւջն գետով , ոչ այնչափ ինչ հեռի 'ի
ծովէն . ուր աւարտի ծոց մի ծովու , որ յանուն
քղքին կոչի 'Եւջո պէտէսա : Այս քաղաք զինի
լոնտուայի է յաւետ փարթամբ բաղմավոճառ , մեծ և
մարդաշատ քը զիմ քղքս մեծին բրիտանիոյ : Փո-
ղոցք նր ուղեղ են և մաքուր . ոչ մողուն մտանել
անգ ույլից , ոյլ զկանառս՝ և զայլ ամ բեռինս
բեռնակիրք մուծանեն 'ի քղք անգր : Եւ է երկառ
նիստ . ունի 17 ժղովներուն , և բշմ եկեղեցիս .
յորս երեելի են մայր եկեղեցին , և եկեղեցին սըյն
մարկոսի : 'ի քղքի և 'ի շրջակայս նր իբրև 2 մղոնաւ
չափ՝ առեն , թէ են 9000 տունք . և 70000 բնա-
կիչք . իսկ այլք զթիւ տանց հասուցոննեն ց 13000 .
և պրնակչացն ց 95000 : Եւ 'ի նմ և կամուրջ մեծա-
շէն 'ի վր գետոյն , որ անցանէ ը քղքն . և գոր-
ծարան լսարձակ յոյժ , ուր շինեն աղասիի անօթո :
Երկու մղոնաւ հեռի 'ի քղքէ աստի բղինէ աղբիւր
յագառամք վկան . որ անուննի է 'ի բովանդակ
անգղիս սակս զորուե իւրոյ շղէմ սկսողս ախտից .

մնդ շղէմ լերդացաւ ախտին , այն է՝ վէրէմ :
Կլշունպէրի . (Կլշունպարի) . 'ի հն' Ելաստնիս : Եւ
քղք բարեշէն 'ի սըմբուրդ գւոհի , ը մեծի մասին
պատել շուրջանակի 'ի գետոց : 'ի նախնունն մինչ-
դեռ ուղղափառուն էր յանդղիա , էր 'ի սմին քա-
ղաքի մնասան արբայժնիստ գեղեցիկ յոյժ , և
փարթամբ գրեթէ ք զայլ ամ մնաստանս անդղիոյ .
որ քանդեցաւ առ ենրիկոսիւն ը . առ որով ճարա-
կեցան հերձուանք յանդղիա : Միանձունք այնը
վանաց առէին , թէ անդ թաղել կայ յովսէփ արե-
մաթացին . յայն սակս բրիտանացիք մեծասրէս 'ի
յարդի ունէին զայն մնաստան . անգ էր և գե-
րեզման տրտուրոսի սրբայի , որդւոյ ուտերոսի
պենգրատոնի . որ 'ի 516 թղրեաց 'ի բրիտանիա
ամս իբրև 26 : Եւ այլ բշմ թղրք բրիտանացւոց
տնդ թաղեցան : Որ և էր ապաւէն բրիտանացւոց
փախուցելոց յերեսաց սաքսոնացւոց : 'ի 1750 առ
ասացել մնաստանաւ բացաւ աղբիւր բժշկական

ջրոյ . զորոյ զորուն զփորձ առին բշմք :
Ուկէլ , կմ Ուկէլ . (Վէլ) . 'ի հն' Թեսպօրագունում ,
Քղք 'ի սմին սըմբուրդ գւոհի . գեղեցիկ բաղմա-
մարդ և երկառնիստ առ ուս լերանց , յորս գտա-
նին բովանդակ անադի : Այս քղք առնու զանուն 'ի

բազմալատիկ բժշկական ավելքրականց , որ ՚ի նելքս ՚ի քաղաքն , և որ արտաքս . մայր Եկեղեցի նը է մի ՚ի մեծաշեն եկեղեցեացն անդղիոյ :

Վար . Ա լո՞ Ա զգի՞ն առէն . Ֆ ջուրք արեգական : Ե կ քղք ՚ի սմին գւանի . Փոքր՝ այլ բազմումարդ ՚ի ձորամիջի՝ պատել չուրջանակի բլուզք . յորոց բղիւն հռանկաւոր ջերմուկք առողջարարք . յայն ստիս ՚ի գարնան և յաշնան յաճախեն անդ ախտաժէտք : Եւ ՚ի սթափուն այնոցիկ . որք գնան անդ ՚ի լուսանալ ՚ի ջերմուկսն . շինեցին ըարձակ հրատարակ քառակուսի , և պարտէզ գեղեցիկ , և տուն վայելուչ . ուր ժողովին նը ՚ի կենակցիլ . և ՚ի խօսակցիլ ը միամանս : Գտանին ՚ի քղքի անդ և այլ տեղիք զբանաց , և պէսպէս իրք նշանաւորք առ ՚ի զուարձուն : Անդս ուվելւայ ունի և աստ աթոռ , և իշխէ միանդամայն ՚ի վրե երկոցուն ևս :

Եօնի , կմ իւլի . Դանդն (Գունդուն) . Անդրետ (Լուիսուր) . Տէնուրէ . Ուուրէտ : Են Փոքրիկ քաղաքք , կմ աւանք ՚ի ուրմըրսըդ գւանի . յորոց երկու յետինքդ ծովեղերեայ են :

Սօւպէտ . (Սալպուտ) . Կմ Նիսէր : Գլխաւոր քղք Անւ (Վէլլ) գւանի . Ած , գեղեցիկ , և բազմամարդ առ տեղեաւն՝ ուր եվըն և ույլ գետք խառնին ՚ի միեւանս . յորոց ՚ի ձեռն ստորերկեայ անցից բաշխի ջուրն ը քղքն ողջոյն . Փոզոցք նորա ուղիղ են և լայն և գեղեցիկ : Եւ է ենսանիստ . որոյ ենթան է ը արքեղուսան քենդըրալըրայ . և ունի տարեկան մուտս իրք 1848 վէնէտ՝ ոսկի : Մայր Եկեղեցի նը է մի ՚ի գլխաւոր շինուածոցն անդղիոյ . որ ը ոմանց շինեցաւ ը ամս 39 . իսկ ը այլոց 42 . և է մեծ և բոլորաձեւ . զորմէ ասեն այնչափ պատուհանս ունել . որչափ աւուրք են տարւոյ . և մահարձանս՝ և բրդունս՝ ը թունոյ ժամուց տարւոյն . և գրունս ը ամսոց տարւոյն : Աշարակ կմ զունդակակառուն նը ը բարձրուն՝ է 410 ունաշափ . իսկ օսմանեան կանգնաւ . 177 արշն . բայց ոչ զօրե բառնալ զծանրութիւնն զանդակացն . յայն սակս մօտ յայն ուեղի կառուցել կայ միւս ևս , յորում կախուալ կան զանդակք Եկեղեցւոյն :

Մալուպէն . ՚ի հն՝ Մալիսպուրիտ , կմ Ջենովէն հալուսնէնդէ ք՝ Մալուսնէն վանի : Եւ աւան ՚ի միւլ գւանի . հին և գեղեցիկ ՚ի բարձրաւանդակ գւայրի . շրով յերեց կողմանց պատէ եվըն գետ . յորոյ վր ունի 6 կամուրջս :

Մօղաբար. (Մօղաբար) : 'ի հն' Գումանեցիս : Է աւանք հին՝ այլ գեղեցիկ, առ դէնըտ դետով՝ 'ի սմին դաւորի :

Օւր-սէր. կմ Օւր սօլպէրէ : 'ի հն' Սորպիօպանում : Յառաջադրոյն էր 'ի գլխաւոր քղզցն անդլիոյ . այլ շունելով ջուր բարի, և օդ առողջարար, բնակիչք նր առ սակաւ սակաւ ելին անտի :

Ուշորինութէր. (Վաշորինութէր) : Առան հին 'ի սմին գաւառի : որ երեսելի է սակս սոսատուե ցորենոյ որ յամ շաբաթս վաճառի անդ : Մօտ յայս տեղի է հռչակաւոր անտառն անդղիոյ, կոչեցել Սեւան : յառաջադրոյն Գուր օր . որոյ շքապատն է իբրև 13 մզոն :

Էւրոպէտ. կմ ԱՀՆՊԱՏԻ : (ԱՀՆՊԱՏՈՒՐԻ) : Քղք հին առ ելմրն գետով, 'ի սմին գւռի :

Ուշութէր. (Վանցութէր) : 'ի հն' Վանցութէր բնութաշուզ : Վանցաւոր քղք 'ի շէր գւռի, բարեշն և հին . զոր մէ ասեն շինեալ 900 տմօք յոջ ք զծնունդն քորի . շրջապատ նր է իբրև մզոն մի և կես : 'ի հն' մեծապէս ծաղկել էր . որ և էր ամեռո. թղրց արեմուեան սաքսոնացւոց . բայց բղժմ աւերածս կրեաց, մինչդեռ դանեաց տրութ էր . մձնդ առ ողրութ ստեփանն արքոյի : Բղժմ աղնու ականք և մեծատունք բնակին 'ի նմ . և է եկամանիստ, որոյ եղուն է ը արքեղուաւ քէնդրացրայ . և փարթամ ք զամ եղուունու . անդղիոյ . զե տարեկան մաւոք նր են իբրև 7185 ուկի : Բայց 'ի մայր եկեղ', յորում են դամ բարակք ինչ թղրց սաքսոնացւոց . և 2 դանեաց . և այլ ևս 2 նորմանախացւոց . ունի այլ ևս 5 ժողովութապետական եկեղեցիս . և դպրոց երեսելի . յորում 70 մանկունք ձրի դարմանին և ուսանին . որոց յաւարաել զընթացս ուսմանց՝ զոր տնդ ուսուցանեն, անցանեն 'ի նոր դպրոցն օքսոնիայ : Է անդ և մենատաան մի հին՝ բենեդիկտեան միանձանց ուղղափառաց . որ և է գլխաւոր դպրոց ուղղափառացն անդղիացւոց :

Սաս-թէնթէն. (Սասթէնթէն) : Քաղաք և նւհնդիստ քաջայարմար 'ի համանուն գւռի, ը մէջ երկուց գետոց, զոր փիլիպոս արքայն դաղղիոյ առ հնրէ հրդեհակեզ արար . այլ եդվարդոս կ փութով սնդ ըէն նորոգեաց և ամրացոյց : Ապա հաւեկարդոս թ առ և ես քաջալերել զբնակիչս, և յորդորափոս առնել 'ի վաճառականութ, կառոյց առ նովու բերդ հզօր . և շնորհեաց պէսպէս աղատութիս բնակչոց

Նը . որով ըստ օրէ ծաղկեցաւ քաղաքն . ուստի և այժմ է բարդաւաճ և բարեշնեն :

Փօրտուլբ . (**Փօրտուլուլ**) . որ թարգմանի Մեծ նու և ահանգիստ : Եւ մի 'ի գլխաւոր նւհնդստիցն անգղիոյ . և քաղաք բազմավաճառ 'ի համանուն գւոնի , ամուր և փարթամ . կառուցել 'ի կղզին անոնանել . **Փօրտուի :** Ունի երկու ամրոցս առ մուտս նւհնդստի իւրոյ , և գործարան նաւուց . և ամբարանոց ամ կարասեաց նաւուց . այլ օդ նը յոռի է , և զնասու կար կենաց :

Կանի Ռուադայ . (**Վէյտայ**) . 'ի հն' Վեհար , կի՞ Վէի դիս , և կմ' Վէիտէսիս : Եւ կղզի գեղեցիկ և արգաւանդ մօտ 'ի ցամաքն . ունի ընտանի անասունս բջմն , այլ և նազաստակ , ձագար , և ձուկն առատ : Առ ֆմկք չենիրիկոսի անգղիացւոց արքայի այս կղզի իրեւ ամս 2 անոնանեցաւ թիգրութի , և իշխան նը թիգր : Չորս փոքրիկ աւանք են 'ի նմ . և 52 ժղվդպետունիք . և 27000 բնակիչք : Գլխաւոր սեղի նը է 'Նի-Բօրտ աւանն մեծ և բարեշնե :

Ճըսուի . (**Ենըսէյ**) . 'ի հն' Կիւսուիս : Կղզի մեծ քան զնամ մօատակայ կղզիս . երկայն իբրև 11 մլոն . և լայն իբրև 6 : Երկիր նը է ուրեք , զի քարուտ է . է ուրեք զի աւազուտ . և է զի՝ բարի և արդասաւոր : Ունի տղգի ազգի ծառս լեռնայինս և ոլտղաբերս . և պէսովէս բոյսս , և խոտս , և արմախ . և 20000 բնակիչը . բաժմնելս 'ի 12 ժղվդպետութիս . որք խօսին 'ի վաղնջական բարբառ գաղղիացւոց : 'Ի 1748 իբրև 80 սգիք 'ի կալվինականաց անտի նորմանտիոյ եկին յայս կղզի . զորս բղդմ մարդասիրութ ընկալան բնակիչք կղզւոյն : Գլխաւոր տեղի նորա կոչի որ իւլարիսն , յանուն եկեղեցւոյն իւրոյ . յորում են իբրև 400 տունք . ունի նւհնդստիստ յաջող , և ամրոց հզօր :

Կէընդի . (**Կիւնէնէյ**) . 'ի հն' Սունիս : Եւ կղզի 20 մլոնաւ հեռի 'ի նախրնթաց կղզւոյն 'ի հիւսիսոյ արեւելից , պատել շուրջանակի սեպացել ժայռիւք , յորս դժանի և ամարագտոս տկն կարծրակուռ , զոր տօլակեգործք 'ի կիր աւանուն 'ի յղկել զազա կիս . իսկ ակնագործք յարծնել զակօւնս : Այս կղզի բաժմնել է 'ի 12 ժղվդպետութիս . և գլխաւոր տեղի նը կոչի Սբ պէտրոս , յանուն եկեղեցւոյն իւրոյ . որ և ունի նւհնդստիստ քոջադէսք , և առ նո վաւ ամրոց հզօր :

Օքունի , կի՞ Օքունի . (**Ազունէյ**) . 'ի հն' Վէհար . Եղա-

Եղասիս, կմ Եւստիս : Կլշն Փոքր . որոյ շրջապատն է իբրև 7 մղոն . և է 'ինչ քղբ Փոքրիկ յորսւմնեն իբրև 200 տունք . ունի և նւհնդիստ Փոքր անբաւական մեծամեծ նախուց :

Սարտ, կմ Սելը . 'ի հն' Սարգիս : Կղզի ը մէջ այլոց կղզեաց . իբրև 2 մղոնաշափ ը մեծուե , բարձր և արգաւանդ . ունի բնակիչն իբրև 300 :

Ռեւտին : Գլխաւոր քղբ ալըքս գւռի , գեղեցիկ և բարեշն , առ Քէնը Վատակաւ որ մօտ յայն տեղի խառնի 'ի թէմզ գետ : Ունի 3 եկեղեցիս . և գլխաւոր վաճառք նորա են դարի , և աղիւր , զոր վաճառեն 'ի լոնտուա . այլ և օձաձուկն , և սաղան ձուկն . և այլ տեսակ մի ձկան , զոր որսան 'ի քէնըք գետոյն :

Ույնուք . (Վյնուքոր) : Աւան Փոքրիկ , այլ գեղեցիկ 'ի պըքս գւռի , առ թէմզ գետով : Ունի բերդամուր 'ի բարձրաւանդակի , որ է աշապարակ բոլորաձե . և յերկուց կողմանց նը են երկու մեծամեծ քառակուսի շինուածք : Ըննուածն արևմտեան է արքունի առարանք հոյակապ . յորում երեսելի է բարձակ գահղիճ մի անունանեալ սըյն գեորգայ . զարդարել բղմ ճարտարագործ նկարուք : Ունի և մատուռն կմ եկեղեցի մեծաշնչն յարեմտեան կողմն . ուր են դասբարանք սմանց թղրց : Խակ Երկու չինուածն երկայնագոյն է քան զայն , զոր սատրադրեցաք . առ որով 'ի հիւսիսակողմն է մատուռն մեծ սըյն գեորգայ ըստ ձեռյ նախնի գթաց : Եւ 'ի կողմըն մի բերդին միւս ևս ասպարանք Փոքրիկ . և ը մէջ երկուց ապարանից անցք , որ հանէ 'ի պարտէզ գեղեցիկ և զուարճալի . և անտի յայլ պարտէզ մեծագոյն :

'Սեպէրէ , կմ 'Սեպէրէ . ('Սեպուրէր) : Է քղբ Փոքրիկ առ քէնըդ գետով յարգաստոր վայրի : Ասսովին քղբաւ վճարեցան երկու հոչակաւոր պարմունք զօրաց կարուսի արքային , և փառլամենդին լոնտուայի :

Եղինիշը . (Աղինիթօն) . 'ի հն' Աղինիթոնիս : Է ուան փոքր . ուր գործեն դարելուր բղմ , զոր բարձրաւալ տանին 'ի լոնտուա ը թէմզ գետն :

Ուունի Քըք (Վւնին Քօք) . Հնին Քըք : Են Փոքրիկ քղբ : կմ աւանք 'ի պըքս գւռի :

‘Ամհանգ Ե . Պաթանկը .
(Ամթանկէլ) :

Յարեւելից և 'ի հիւսիսոյ՝ շուրջ պատել է 'ի ծովէն ալէմնինից . իսկ 'ի հարաւոյ՝ ունի իւր սահմանակից զեսէքս , և մասամբ իմն զիեթօրթ . և յարեւմուից՝ զիօրդհէմդըն , զլիչէսթըր , և զլինդուն գւառս մէրսիայ : Երկիր նր մւնդ 'ի ծովային կողմանս աւազուտ է և անգործ . և ուրեք ուրեց , ուզ 'ի հընդինկդըն և 'ի քէյմուրիճ գւառս՝ լճային . վոյ և օդն 'ի աեղիսն յայնոսսիկ յոռի . բայց ունի և արգաւանդ տեղիս . որք բերեն ցորեան , թէոլէս սակաւ . և այլ ազդի ազդի արմախ . և վուշ . և մէնդ քըրում սրատունական , և մեղք . ունի և արսուն անասնոց , և անասունս , մէնդ խաչն : Այս նէնդ բաժանի 'ի չորս գւառս . որք են Սւէֆէ . (Սւէֆ . Գուշ) . կմշաւ ևս Սւէֆէ . Նօրֆէ . կմշ Նօրֆէ . Քէյմուրիճլը . և Հնդինկդըն . (Հնդինկդըն) . զլէաինս զայս ոմանկ 'ի մէրս նահանդի դնեն . այլ մեք և ժանվեայ աստ եպսք . վազի և 'ի նախնումն 'ի սմին թէքրուն անկաներ : Ուք ունին 78 քղքս , և աւանս . և առաքեն 'ի փառլամենդն 33 սինկղիւտոս : Իսկ գլխաւոր տեղեք նց են հետագայքդ : Իտէւ . (Իտէւէն) . 'ի հն' Ճիպկէշին : Եւ գլխաւոր քշք սըֆլք դւորի , առ ճիպկըն դետով , զոր ոմանկը օրուէլ կոչեն . ձև նր է իրեւ կիսաշընանակ . և տարածուին իրրե մղոն մի . փողոցքն լայն են , և առունքն հին , այլ դեղեցիկ : Ունի 12 եկեղեցիս , դպրոց , և դրատուն հորից . և նւհնդիստ յանող : Եւ ևս բդիմ ազատութիւն :

Աւադ էտէնդուպէրի . որ թարգմանի քղք նրյն եդմոնդէայ , յանուն եդմոնդէայ արքային արեւելեան սնդզիացոց . կոչի և դեօղ փառստոսի : Եւ քղք փոքրիկ 'ի սմին դւորի , այլ դեղեցիկ և զուարձնալի առ լէք դետով : 'ի 1608 առ հարկ հրդեհակէզ եղե . այլ փութով անդրէն շինեցաւ : Ունի 2 մեծամեծ եկեղեցիս , և լատին դպրոց , և այլ շինունածս մեծամեծս : Գոյր անդ և մենաստան հոյակառլ բենեդիկտաւն միանձանց :

Հետէւ (Հնդէւ) : Քղք փոքր առ պրիոր դետով : Սւէր .

Սւրպութիւն . (Սուսպառութիւն): Եղ քղք հին առ սդըր գետով . Միւլընհօւ : Քաղաք փոքր առ լեռք գետով : Պահէնդըն Ուղպրիւ (Վահուցպրիւ) . Փակէնդիւլը (Փրանչ լինիկիւ) : Եղն փոքրիկ աւանք 'ի սըֆըք դւռի : Կուսէտ : Գլխաւոր քղք նօրֆըք դւռի . մերձ 'ի տեղին՝ ուր Ույնշը (Վահուցպրիւ) . և Եւու գետք խառնին 'ի միմեանու : Եւ է քղք հին բազմամարդ . բազմավաճառ , և եղանակիստ . որ բաց յայլոց գեղեցիկ շինուածոց՝ յորոց մի է և մայր եկեղեցին , ունի 32 ժղվագույն եկեղեցիս . և այլ ևս ժողովրդանաց պէսպէս աղանդաւորաց . և անկելանոց վ՛ 100 ակաքատաց արանց և կանանց . և երեւելի գործարան պէսպէս ասունեղէն պատուական կերպասուց : Այլ յաւետ երեւելի են 'ի ոմին քղքի հիւսիսակողմնոն որմունք Պրէտոււէ անուանել շինուածոյն . որոյ երկայնութիւն է 114 ոտնաշափ . իսկ բարձրութիւն 30 . առ հնրկ 'ի կոփածոյ քառակուսի գայլախաղ վիմաց . որք այնպէս ուղիղ և կատարելք քառակուսի են , զի հողին կարէ ոք զարածայր կողմն դանակի առ փոքր մի մմսելը մէջ երկուց քարանց . և այնովէս հարթ և հաւասար են և ողորկ , ոող թէ հախարակաւ գործեալ էին : Եւ թէնդտ առաւել ք 350 ամք են , յորմէ հետէ կաւուցել կան այն որմունք , ուակայն անթերի և անդինաս կան մնան , ոող թէ նորոգ շինեալ էին : Յորմէ յայտ է , թէ գոյր յայնժամ արհեստ հատանելոյ 'ի հաւասար հատորս զգայլախաղ վէմն . որ այժմ բարձել է 'ի միջոյ : Զայս քղք ասեն շինել սովորոնացոց յաւերակաց քղքին , որ կոչեր վէնդա իննացաց . և այժմ անուանի բէսութէր . հոչակաւոր ապստամբութին գեթթայ , որ եղեւ առ կ եղ վարդոսին , մեծամեծ քանդմունս գործեաց 'ի սմին քղքի . այլ 'ի Ֆմկս եղիսաբէթի գշխոյին վերստին շինեցաւ . որ առաքեաց անդր զմամն ինչ 'ի վալոնացոց անտի կալվինականաց , որք 'ի գաղղիոյ փախուցել , եկին յանդղիա . և 'ի ձեռն արհեստից իւր հանց հասուցին զքղքն յայն բարգաւառն վիճակ : յորում այժմ գտանի :

Եարմբ . (Եարմօնի) . 'ի հն ' գալէէնում : Եղ քղք 'ի նորթ քըք դւռի . գեղեցիկ և մարդաշստ 'ի ցամաք կղզի ինչ ը մէջ երս գետայն . յորմէ առնու զանուն իւր . և զանուն ծովու . Ունի նւհնգիստ ամուր և աղահով 'ի հողմոց . և երկու եկեղեցիս . և աշուարակ կի՞ զանդակատուն բարձր յոյժ . որոյ գլուխին է նշան և առաջնորդ նաւավարաց : Գլխաւոր վա-

Հառաբ քղթիս է առինսկ ձուկն, այն է՝ ըռինսկա . զոր սկսանին որսալ "իսեպտ" 29. մինչև ցաւարտ հոկտ" . և ունին 150 նաւո, յորոց 40 կմ 50 նաեք բարձել ձուկն, և ազգի ազգի ասունեղէն գործածու, ասանին "ի ձենուա, յալիկուոնա, 'ի նափոլի, 'ի մէսինա, 'ի վէնէտիկ, 'ի սպանիա, և 'ի փորդուքալ:

Լայլ Արէմիս. (Լին ռէմիս). որ կոցի և Գինիւ լին : Է քղթ գեղեցիկ և բարեշէն, տռ օուղէ գետով . որ ունի իրեւ 2400 տունս . և նաւահանդիստ պատուական :

Քրօնը . Քւայ : Են ծովեղերեայ քաղաքք փոքրիկ 'ի նորթ ֆըք դւռի :

Քէյ, Տղիկա . 'ի հն' կանդաբրիտ . կմ' կանդաբրիտիտ : Գըլ խաւոր քղթ համանուն դւռի, մեծ՝ այլ աղտեղի և անշուք, յըարձակ դաշաավայրի առ քէմ գետով . որ չ մէջ նր անցել, բաժանէ զնա յերկուս մասունս հաւասարս : Եւ է արքեպսանիստ . ունի 13 եկեղեցիս . և համալսարան երեւլի . յորում են 16 գուրոցք . և 16 ուսուցիչք, և 406 օդնականք և ընկերակիցք նց . 662 ուսանօղք . 236 թոշակաւորք . այլ երբեմն յաւելանան այս թիւք, մինչև բոլորեցուն հասանել ց1500 ոգիս : Ունի և գրտտուն մեծ, յորում գտանին 30000 հատոր մատեանք . զորս գնոց էառ և գերգ արքայն անգղիոյ յեղանէն իլեայ քղթի, իրեւ 12935 վէնէտ" ոսկւոյ : Աստ ուսոյց երեւլի իմաստասկրն իսահակ նեւթոն ը անդղ" այզք.ք նիւգըն, յամին իբրեւ 1660, որ մի էր 'ի հրշտկց առաքելոց 'ի համալսարանէ աստի 'ի մեծ փառլամենդն անգղիոյ 'ի 1669. յորժամք յակոբոս արքայն շնորհեաց բշմ ազատուիս այսմ համալսարանի :

Իւի . Քաղաք փոքր և անշուք, և օգ նր յուի . այլ եղանիստ :

Պոյպիւ . (Վիսկիւ) . Թօրնի . Մարտ : Են փոքրիկ աւանք 'ի քէյմովրիմ դւռի :

Հընդինիտը . (Հանդինիտը) յըջակոյն հընդը էպուն : Է գլեաւոր քղթ համանուն դւռի . որ յառաջակոյն երանելի էր, այլ այժմ ոչ նոյնպէս :

Յահանդ շ. Արես . կմ Արեսէ :

Առք և միջին նհնդ , վո զի ձգի ը մէջ անդղիոյ
Էհի . ունելով իւր սահմանակից յարեմոից՝ զիաւ-
լէս . 'ի հիւսիսոյ՝ նօրթը ըմպը լընտ . յարեւելից՝ դէ-
սէքս զըսթանկըլ , և զծովն ալէմանիոյ . իսկ 'ի հա-
րաւոյ՝ զուէսդըս , և մասամբ իմն զըսէքս : Եւ ե-
լարձակ ք զայլ ամնհնդս անդղիոյ . երկիր նր ը-
հանրապս իսօսելով , լեռնային է . ուրեք ուրեք և
աւազուտ և ճախիին . մւնդ 'ի լինքըն դւոի , զորոյ
զարեւելեան և զհարաւային կողմանս գրեթէ առ հա-
սարակ լիճք և աղտազտին ճահիճք ծածկեալ են .
բայց ունի և անդաստանս արդասաւորս , և հովիտո
պարարտարօտս , ուստի և ցորեան , և այլ աղցո
աղցս արմուեաց , և անասունս , մւնդ խաշն , և ասր
պատուականն , պահիր , և կուփի , և մեղք , յորմէ գոր-
ծեն մեղրաջօւր աղնին . զոր փիսկ դինւոյ ըմսեն .
զի ուղ ասացաք յուշադոյն , անդղիա ոչ բերէ գինի :
Ունի և բովս երկաթոյ , և ածուխ հանքային , ուրեք
ուրեք և անտառս փայախ . այլ և քարահանքս պա-
տուական , քարանց 'ի տարրպի դւուի . ուր դտանի և
ալաբաստր , և ակն վանի : 'ի սմին դւուի է լեառն
մի ապառաժուտ անուանել Փիտ . յորոյ 'ի դադաթան
է միհ մեծ . և բերանն 'ի մի կողմն է 20 ունեաշտփ .
և 'ի միւս կողմն 50 կմ 60 . իսկ խորութն ուղիղ դժիւ
ասեն , թէ հասանէ ցմկոն մի : 'ի ձախակողմն այնը
լերին՝ է միւս ևս քարանձաւ Փըլ (Փաւլ) Հու կոշե-
ցել . որ եր տեղի ապաւինի հոշակաւոր տւազակի
միոյ Փըլ անուն . յորմէ և քարանձաւն կոչեցաւ Փըլ .
պատմեն , թէ շիթք ջուրց՝ որք կաթեն 'ի քարանձաւ
անդր , 'ի քար մածնուն . և պէսպէս ձես գործեն =
ի անդ և ազբիւր մի նշանաւոր , որ երբեմն հսսի ,
և երբեմն դադարէ : Այս նահանդ բաժանի 'ի 17
դւուս , որք են Պէտքըւ շըք . Պէտինկէմ շըք . (Պ-տին-
կան) Օտքըւ շըք . Կուրտքըւ շըք . Մընքըւ շըք . Հար-
քըւ շըք . Ա-ստքըւ շըք . Ա-օւնէտ ար Նօրթենետըւ շըք .
Արտւետ շըք . Լէստքըւ շըք . Լինքըւ շըք . Նօրինկըւ շըք .
Տարոի շըք . Ալեմքըւ շըք . Շուտ շըք . Զեւտըւ շըք =
Որք ունին 208 քղքս և աւանս , և առաքեն 'ի բառ-
լամէնդն 126 սինկպիտոսս . իսկ դլիաւոր տեղկը
նց են հետագայքու :

Պէտքը ։ Եւ գլխաւոր քղթ համանուն կւոփ , բարեշէն և մարդաշատ . բաժաննելյերկու մասունն ՚ի ձեռն ուղղ դետոյն : Ունի 5 եկեղեցիս . 3 անկելանոց . 2 գլուխոց . մի՛ հարկց , և միւս ևս վն 40 աղքատ տղայոց . զորս ձրի դարմանեն և ուսուցանեն :

Աւրծ . Դըդինիտծ . Տընտըլւ . Լիստծ . Ուղըն : Են փոքրիկ աւանք 'ի պէտքը վերու դւոփի . յորոց վերջինն քանի մի ամօք յո՞ջ դրեթէ իտպառ հրկէղ եղե . այլ դուքսն պէտքը տայ՝ ը որոյ իշխանութ է մեծ մասն նր , որ և ունի անդ վն իւր հոյակառ առպարանս , անդրէն նորոգեաց :

Պէտինիը : Աւան փոքր առ ուղղ դետով , և գլխաւոր տեղի համանուն կւոփ . որ ունի դղեակ հին 'ի դլուխ բարձր լերին , որ բաժաննէ զնտ 'ի հիւսիս , և 'ի հարաւ :

Ներօրդ բէինէւ : Աւան բարեշէն և բազմամարդ , առ ուղղ դետով . յորոյ վր ունի երկու կամուրջս : Յայս աւան՝ և 'ի շրջակայս նր շինեն սպատումական ծակոտկէն ժապաւէնս , այն է մուշապախ :

Մրճ . Մրէկտքը : Լյուդունի . (Ալյէսուդու) : Են աւանք մեծամեծ . 'ի պըքինկըմ կւոփ :

Օտսքը ։ (Օտսքօրդ) . 'ի հն՝ Օտսոնիա . կմ՝ Օտսնիում : Եւ գլխաւոր քղթ համանուն կւոփ , անշուք և անզարդ , և բշմ ուրեք աղտելիք . 'ի դեղեցիկ դաշտավայրի , առ ուեզ դետով : Ունի 13 ժղթդպոկին եկեղեցիս . յորս գլխաւորն է եկեղեցին ածամօրն , և համալսարան երեելի , յորում են 20 գլուխոց . որ ունի դրատուն մեծ , անունանել Պօտլէանէան . յանուն հիմնադրի իւրոյ թավմայի պալեայ . որ վի է ընտիր ընտիր դրեամբք . յորոց մեծ մասն են հին ձեռագիր մատեանք . և 'ի վր դրատան է ընդարձակ սենեակ պահեստի՝ յորում ամբարել պահին պէսսլէս նորանշան և սակաւագիւտ իրք . և նկարք ճարտարագործք . 'ի վր նր այլ սենեակ մեծ վո անդամազնուե . և առ նովաւ թատրոն մեծաշէն , անունանել Ըէլլունէան . յանուն դիլբերգոսի շէլառնեան արքեպասին քէնդր պըրայ հիմնադրի իւրոյ , որ դրեթէ ամեննեին բոլորան է . յորում կարեն համարձակ բազմիլ 4000 անձինք . սակայն չունի 'իներքուսու հաստատուիս . ոչ սիւնս , և ոչ կամարս . այլ բոլոր այն շինուած հաստատեալ կայ 'ի վր շրջապատ որմաց . յորում յուռուս ինչ տարւոյն լինին խնջոյք պարուց : և կաքաւմանց : Յարևմտեան կողմն է միւս ևս հոյա

կապ շինուած . որ ունի զանուն հիմնադրե իւրոց Եւիս էմօլ . ուր բաց 'ի բազմապատիկ հին նորանը շան իրաց , գտանին և պէսպէս մատեանք բնազննաւ կանք : Բայց յայլոց շինուածոց՝ ե անդ միւս ևս շին ունած նորաշէն և հոյակապ . յորումէ գրատուն մէծ , զոր ետ 'ի պարգև համալսարանին յոհաննէս բառը լիֆ այր երեկլի : Այս ամ շինուածք են մասունք համալսարանին , այլ ցրիւ են . ոմկ' ու 20 դպրոցքն , ընակարանք վշտաց և ուսանողաց համալսարանին , ցրունել կան ը քղքն խառն ը այլ տանց : Բաց 'ի շինուածոց աստի համալսարանի լիք այլ ինչ երեկլի շինուած 'ի սմին քղքի :

Ո-դուրութուն . կմ' Սիւ Ո-դուրութուն (Վը-դուրութուն) : Եւ աւան յօքս ֆըրու գւռի . ուր գործեն գեղեցիկ պողպատի շղմայս փոքրիկ ժամացուցից . ոմկ' սահաթի քէստիէկ . և այլ պէսպէս գերազանց արունեստակերտ պողպատեայ գործածու : Յուշագոյն էր սա կալուած անդիսացւոց թքրուն . ապա 'ի 1705 յորժամ յովհաննէս իշխանն մօլպըրայ արար զհոչակաւոր յազ-թուն ըգէմ դաղղիացւոց , և պաւարիացւոց , անհա դշիոյն՝ կմ փառլամենդն անդզիոյ ետ կառուցանել մերձ յ՛՛ ուստադք հոյակապ ասլարանս . որ անունանեցաւ Պէնակիմ հաւուղ . զոր հանդերձ աւսնաւն , և շրջակայ վեճակաւ նր՝ ետ 'ի պարգև նախայիշտկել յոհաննու իշխանին , և ժառանգաց նր , սակս մեծի քաջադործուն՝ զոր արար վն հայրենեաց . որ և է ապարանք մեծաշէն զարդարեալ բղմ գերազանց պատկերք , և ճարտարագործ գորգոք . յորս կենդանի երանդօք ձևացուցել կանքաջադործունք նորին իշխանի : Եւ նա ինքն աննա դշխոյն ես կանդնել անդէն մահարձան . և 'ի դադաթան նր զարձանեայ պատկեր նորին իշխանի . որոյ քաջադործունք գրել կան 'ի շորեսին կովմանսո ստորնախարսիսի նր : Մերձ յայն տեղի փառլամենդն անդզիոյ ետ շնուր կամուրջ հոյակապ 'ի վր փոքրիկ առունի , բովանդակել 'ի մի միայն կամար , թէովէտ և երկայն է յոյժ . յորոյ 'ի շինուն ծախեցաւ 20000 սդէուլին . որ է իմրե 41060 ոսկի :

Կլուրը . (Կլուրէնէն) . 'ի հւովմայեցւոց Կլէպուն անուննել . 'ի բրիտանացւոց ֆեյր կլք : Գլխաւոր քղք հմուն գւռի , մեծ բղմամարդ և ենպանիատ . և մի յառաջին կարդի քղքցն անդզիոյ . առ սէվըն գետով : Ունի 11 ժղվդպատունս , բայց 6 եկեղեցիս և եթ , յորոց մի է մայր եկեղեցին , յորում են գուլ

բարանք վելլելմասի և ը եղարդոսի . այլ և անկելանոցք . և դպրոցք: Յոջագոյն ունէր և ամրոց հզօր . այլ կարոլոս Խետ քանդել զայն , սակա ըներկար Ըդէմ կալոյ նմ քղքացւոց :

Սայստը . Կմ Սայրէնսէստը . 'ի հն' Գորինիսամ: Աւան 'ի կլստըր դւռի բարեշէն . որ յոջադոյն լաւ ևս էր , առ Զըմ (Քուռան) գետով . ունի գործարանս պատուական չուխայից . և դպրոց մի հնրից . և ան-

կելանոցս վոհ հիւանդաց և աղքատաց :

Սրո մ պէ ուս . որ կոչի և Սրո ունդ էտըր : Աւան 'ի սմին դւռի , բարեշէն . որ ունի հնրից դպրոց մի . և երկու անկելանոցս : Գլխաւոր վաճառք նր են ոպանիր և խաշն :

Գիւտողը . (Գէլխողուրը): Աւան 'ի սմին դւռի , մեծ և բազմամարդ ը մեջ էվըն , և քէոըն գետաց . յորում գործեն չուխայ բղմ:

Մընք . (Մօնօսութ): Աւան փոքրիկ և անհյան , այլ դլխուռը տեղի համանուն դւռի . մերձ 'ի տեղին , ուր երկու գետք խառնին 'ի միմեանս :

Ջէտոր . (Ջէտոր): Աւան առ ույ վոակաւ , որ մերձ յայս տեղի խառնի 'ի սէվըրն գետ . ունի նաւահանդիստ պատուական :

Էպրիեսի . (Ապրիավէննի): Աւան մեծ բազմամարդ և բազմավաճառ . 'ի սմին մընմըթ դւռի :

Հուժքութ: Գլխաւոր քղք համանուն դւռի առ ույ գետով . շնիւտը յաւերակաց նախնի արիդօնիում քղքի . յորում տեղւոջ այժմ գտանի բէնստըր աւանն չ մղոնաւ հեռի 'ի տեղւոջէ աստի : Այսքազաք թէնդու փոքր է , այլ գեղեցիկ և եպխանիստ :

Ուստը . (Վուտէստը), 'ի հն' Վէդունիա , 'ի հռովմայ . եցւոց Պրանօնիսամ անուաննեալ : Գլխաւոր քղք համանուն դւռի , ըարձակ՝ ենզսանիստ , առ սէվըրն գետով . յարոյ վր ունի կամուրջ . բարաշէն . բաց 'ի մայր եկեղ' , ունի այլ ևս 10 եկեղեցիս - 3 դպրոցս .

Դ անկելանոցս վոհ աղքատաց . և հնրից գործարան մի , ուր զգատարկապորտս գնեն 'ի գործ . և պատուական գործարանս չուխայի : Աւ սովոն քղքաւ 'ի 1651 վճարեցաւ պտղմ ձախողակ վոհ կարոլոսի . Ուօքիտ . (Վարչէտ): Գլխաւոր քղք համանուն գաւառի . փոքր , առ Եվլ գետով . յորոյ վր ունի կամուրջ մեծ . ունի և ամրոց , և հնրից գողրոց , և անկելանոց վոհ աղքատ սեղուէնեաց :

Քօնչէնտը: Քղք յուօրիք դւռի : ըարձակ և բազմամարդ առ շրջաւըն փոքրիկ գետով : Ունի 11 եւ կե-

կեղեցիս . և հսրկց դպրոց մի հանդերձ երևելի դրատամբ . և անկելանոց մի վահանդաց : Ենդսարան նր միացուցել է ը ենդսարանին լիքֆելտոյ . որ է 'ի Սլեմֆլուտ դւռի : Յայս քղք դումարեցան երկու փառլամենդք , կմ ժողովք նախարարաց անդ զիացւոց . մի՝ առ ենրիկոսին դր . որ կոչի ժողովանիմաստից . իսկ երկդն՝ առ ենրիկոսին դր . և կոչի ժե ժողով սատանայական :

Պիտինիան: Քշշ յուօրիք դւռի կառուցել ը մասին 'ի դիւրի , և ը մասին 'ի բարձրաւանդակ վայրի . ստորինն անշուք է , բայց վերինն գեղեցիկ , ունելով բշմ գեղեցիկան շինուածու . դլիաւոր վաճառք նր է երկաթ :

Սօբն հեմբը: Գլխաւոր քղք համանուն դաւառի . փոքր՝ այլ բարեշն և գեղեցիկ . առ նայն դետով . ունի 4 եկեղեցիս . 2 անկելանոցս . և գպրոց մի վահագատաց . ունի և եպո , որ նոտի 'ի Փենէր պօրուի . քղքն փոքրիկ :

Օտհը: Աւան փոքր , և գլխաւոր տեղի Ռետւնդ Ռաւուլուդ դւռի 'ի մէջ ձարոյ . ունի ամրոց և դպրոց մի հսրկց :

Լեստեւ . (Լեստեւեր): Գլխաւոր քաղաք համանուն դաւառի , բարեշն և բաղմամարդ . որ առ ժմկօք հռովմայեցւոց կոչէր Բարէ իրիդանացոյ : 'ի սմին քղքի գործեն բշմ սունազանս ընտիրս :

Լետերի . (Լետերերեր): Աւան հին 'ի սմին լեստեր դւռի . ուր ծնաւ հռաշակաւոր հերեսիովտապետն միկողեփոս :

Լինէ . (Լինուլը): 'ի հն' քօլնիա լինտայ : Գլխաւոր քղք համանուն դւռի ենդսանիստ , առ ույտըմ գետով , որ անցանէ ը քղքն . ունի 13 եկեղեցիս : Յառաջագոյն առաւել ծաղկել էր , ք զոր սյժմդ է :

Մումիանիա: Քշշ երեելի 'ի կարգէ գլխաւոր քղքցն անդ ինոյ տու ուելէնտ գետով , որ 'ի մէրձակայ ժմկս եղեւ նաւարկելի , որով և դիւրացաւ վաճառականուն քղքին . ունի 6 ժղվիդունունիս : Առ ժմկօք քեդվարդոսի ունէր և համալսարան . որոյ երկու դպրոցք կան դեռևս : Եդվարդոս դք բշմ ազատութիս շնորհեաց այսմ քղքի : Գլխաւոր կմ դերադոյն իշխանն սորին քղքի՝ է լորա , և փոխանորդարքայի , որ անմիջական կախել կայ զարքայէ . և զոյդէ իրաւանց քղքին՝ ունի զերկդ կարգ 'ի թագաւորութեանդ անդ ինոյ :

Պօտը: Եւ քդք 'ի լինքըն դւռի , հին և անոնանի մերձ 'ի բերան ույսորմ գետոյն . ունի նւհնդիստ պատուական . և մի միայն եկեղեցի , որ մեծ է և դեղեցիկ , և զանդակատուն նիդ բարձր , որ է նշան ուղղաւորիչ նաւորդաց :

Քառօլնդ: Աւան 'ի սմին լինքըն դւռի , ուր 'լայն և լիւելնդ գետը խառնին 'ի միսեանս կառուցեալ 'ի ճահիճս ջուրց . և բաժանել յերիս պողոտայս ան ջտտելս 'ի միմեանց 'ի ձեռն ջրալից խրամնց . որք կցին միմեանց միջնորդուք եռանկիւնի ճարտարու գործ կամբջի . տունք շինել կան 'ի վր ցցից 'ի ճահիճս անգ 'ի խորս վարսելոց . ուղ 'ի վէնէտիկ , և յամսդրաամ . իսկ բնտկիչք նիդ հայթհայթեն զդարման կենաց որսորդուք վայրենի բագուց , և ձըկնորսուք :

Ետուլ: (Ալգոհուլ): Կղզի 'ի սմին դւռի գործել 'ի 'իրենդ , և Տառ գետոց . որ մասամբ իմն անկանի յեօրք դւռի , որ և է բովանդակ ճահիճ կմ լիճ ըսարձակ և խորայտակ . ուր ասի , թէ 'ի հն' եր անտառ բազմածառ . զոր ցուցանեն մեծամեծ ծառք կաղնիք , և շամք , որք գտանին 'ի լիճ անդր : Բայց չե յայտ թէ երբ այս վայր անտառային ծածկեցաւ 'ի ջուրց . սակայն երեկի , թէ 'ի բշխ թմից եղե . զը և խորուք լճին ցուցանե :

Կոտինչը: Գլխաւոր քդք համանուն դւռի , դեղեցիկ . կառուցեալ 'ի վր ժայռի , մերձ առ դրէնդ գետն . յորոյ վր ունի կամուրջ . բարաշէն . ունի և ամբոց . և Յ ժողովրդապետուն :

Մէնքիլ: Աւան 'ի սմին դւռի , մեծ և բարեշէն . երեկէլի սակս պատուական գարեջրոյն իւրոյ , և մաքրել գարւոյ , որք են գլխաւոր վաճառք նիդ :

Նիււը: (Նեւլլութ): Քդք փոքրիկ , այլ դեղեցիկ և փարթամ , առ դրէնդ գետով : Մէրձ յայս աեզի դոյր յառաջադոյն դդեակ սմօւր :

Տերդի: Գլխաւոր քդք համանուն դւռի առ տէրունտ գետով բարեշէն գեղեցիկ և բազմամարդ . ունի 5 ժղվդպտկն եկեղեցիս . և բշխ աղատուն :

զի ոչ է սլաբաական վճարել կապալս ոչ նի լիւնտուա և ոչ յայլ բշխ տէզիս անգղիոյ :

Ստեֆութ . (Ստեֆութ): Գլխաւոր քդք համանուն դւռի առ Սառ գետով , բարեշէն . ունի պատուական գործարանս չուխայի . 2 եկեղեցիս . և մի հասարակաց դպրոց :

Անտեսու Ընդէլայն: Քաղսկ փոքրիկ առ վտակաւ դրէնդ

գրենդ գետոյն . և ունի պատունական գործարանս
արտախուրակաց եւրոպացւոց , որ է շափիս . և
չուխոյի . մերձ յայս տեղի գործեն պատունական
անօթս կուելդէնս :

ՊՐԵԸ ՇԵԸ ԴՐԵՆ (ՊՐԵՐԴՆ ԱՒԹԸ ԴՐԵՆԴ) : ԱՐ ԾԱՐԴ-
ՄԱՆԻՇ ՊՐԴԸՆ Առ ԳՐԵՆԴ ԳԵՏՈՎ . զի է աւան առ
ՆՈՎԻՆ ԳԵՏՈՎ . յորոյ վր ունի կամուրջ հոյակաս ,
ԿԱՌԱԿԵՑ 'Ի ՎՐ 34 կմ ուղ առեն այլք՝ 37 կամա-
րաց : ԱՅՍ քղք անունանի է սակա պատունական
չուխոյից՝ որք գործին 'Ի ՆՄ :

ԼԻՖԻԼՄ : ՔՂՔ բարեշէն , որ զինի լէսդըր քղքին
յաւետ երևելի է 'Ի մէջ քղքը հիւսիսային արևել-
եան կողմանց անգախոյ :

Շ-ԱԿՂԱԲԻ (Հ-ԱԿՂԱԲԻ) . 'Ի ՀԻ' Սալբիս , զոր ոմանք
համարին լինել նախնի Ուրիգօնիում : Գլխաւոր
քղք շատի դւուի . բարեշէն և բաղմամարդ . ունի
5 Եկեղեցիս այլ և այլ կրօնից . և դպրոց մի հա-
սարակաց : Ընդ մէջ նր անցանէ սեվլըն գետ . յո-
րոյ վր են երկու բարաշէն կամուրջք :

ՋԵՄԵՐ . 'Ի ՀԻ' ՋԵՄԵՐԻ : Գլխաւոր քղք հստանուն
դւուի առ տի գետով . հին , ամուր , պարսպապատ ,
և եղանակատ . շրջապատ նր է իրրեւ և մզոն . ունի
դղեւակ ամուր . որ է շինուած հին . այլ գեղեցիկ .
և 'Ի ՆՄ' աշտարակ բարձր , որ կոչե ՅԱ-ՀԻ-Ն կայու .
և նաւուհանդիստ ապահով : 'Ի քղքի աստ էր բը-
նակութ և լէդէոն զօրաց հռովմայեցւոց . որ կոչեր
Վաղերիայաղմանակօվ : Անդրանիկ որդի անդղիաց-
ւոց արքայի անունանի կոմն չէսդըրայ : Գլխաւոր
վաճառք նր է պանիր . զի ամի ամի հանեն անտի
113740 օխոյ պանիր . յորմէ 72380 օխոյ գնայ 'Ի
լոնտուա , իսկ մնացեալն այլուր :

Ա, ահանդ է . Ա, օրթմակը լընտ .

(Ա, օրթումակէրլայնտ) :

Ի հնումն կոչեր 'Աօրդունդրիս . որ է 'Ի հնդ Շար-
ձակ 'Ի հիւսիսակողմն անդղիոյ . յարեւելից՝ ունի
իւր սահման զծովն , և մասամբ իմն զսկովախ .
յարեմակից՝ նոյնողս զսկովախ , և զծովն իւլանտայ .
իսկ 'Ի հարաւոյ՝ զմէրս , և մասնաւսրանդս զէսդըր .
շըըրպի , և զնոդինկըմ : Երկիր նր լէոնային է և
տալա .

ապաւաժուտ . և բնշմ ուրեք լճային և ձախին ,
մնդ ՚ի Լենտէլիր . (Լանտանդէր) գլուխ : Բայց ուրեք
ուրեք ունի արգաւանդ տեղիս , և պարարարօսս
անտանց , ուստի և անասունս , մնդ խաշինս , և
երիվարս ընտափիրս . ունի և բռվս պղնձոյ , երկու
թոյ , և կապարի . և ածուխ հանքային . այլ և սնն
առաւս փայտի : Այս նահանդ բաժանի ՚ի վեց գա-
ւառս , որք են Երտւըք , Տըքը . որ է եպսունի . լո-
ւնդը՛ Տի Պիւստուիտ ու Տըքը . ՚ի նախնումն Եղու-
րոն դունելուն կոչեցել . Կորլուցւուք առանձնակի .
Քիուցւուք . Ունուցւուք . և Լենտէլիր . որք ունին
117 քղքս , և աւանս . և առաջեն ՚ի փառլամենդն
64 սինկղիտոսս : Իսկ գլխաւոր տեղիք նց են հետա-
դայքդ :

Եօրտ . ՚ի հն՝ Խպօրագում : Գլխաւոր քղք համանուն
գլուխ ՚ի կարգէ երեելի քղքացն անդղիոյ . և աթու
երկդ արքենպսին անդղիոյ , առ առող գետով . յն ջա-
գոյն յաւէտ երեելի եր և այնչափ բղմամարդ , զի առ-
թմիք և ենրիկոսի 41 ժղվապտկն եկեղեցիս ու-
նէր . և 17 մատուռս . 16 անկելանոցս . և 9 ար-
բայանիստ մնաստանս + բաց ՚ի մայր եկեղ , որ է
շինուած հին ը ձեռյ նախնի գլմաց , և մեծ յոյժ -
որոյ համեմատ ը մեծուն չիք ՚ի համօրէն անդղիա :
Իսկ այժմ 17 և Եթ եկեղեցիս ունի : Խշան կմ
քղքապետ նը ը օրինակի գերադոյն իշխանին լօնտ-
ուայի , անունանի Լզրք . և 2 սինկղիտոսք՝ զոր առա-
գէ ՚ի փառլամենդն , ՚ի ստորին փառլամենդի սինդը
բաղմին անմիջակս զկնի իշխանին լօնտուայի : Առ
ժմիք որուե հառվմայնցւոց աստ նուռան , և աստ
մեռան սեւվերոս կայսրն . և կոստանդինոս կղըրոս
հայր մեծին կաստանդիանոսի քնասէր կայսեր :

Հեւէթէտա . (Հաւէթէտա) : Քղք յեօրք գլուխ + գե-
ղեցիկ և բաղմամարդ ՚ի սմին գլուխ առ բերանով Հընդու-
դակի վայրի :

Քինկըտըն ըէւլ հըւ . կմ պարզակո Հըւ : Ե քաղաք
բազմավաճառ ՚ի սմին գլուխ առ բերանով Հընդու-
դակի վայրին :

Պէւստէ : Աւան մեծ և բաղմամարդ ՚ի սմին դա-
ւառի : Անոտ՝ արքենպսն եօրքայ յուհաննէս ողէ վըր-
լացի հռչակաւոր առ անդղիացիս՝ վախճանեաց ըղ-
կեանս իւր . կեցնէ ՚ի նմ ամս 4. վլյ ՚ի պատիւ նը
բղմք ՚ի թքրցն անդղիոյ ողէակս ազատութիս շնոր-
հեցին այսոմ աւանի . յորոց մի է և այս՝ զի բնա-
կիչք նը ոչ վնարեն կապալս ը ամ տեղիս անդղիոյ .
Տը-

Տեսք: Քղք Երևելի ՚ի կարգէ գլխաւոր քղքացն անդղիոյ ՚ի համանուն դրսի . ըարձակ յոյժ , հին , և եղամանիստ . պատեալ շուրջանակի հողաբլուր պատնշաւ . ունի և դղեակ մեծ , և քաջ ամրացու ց եալ . և 6 Ժղվդպակին եկեղեցիս , բաց ՚ի մոյր եկեղեցւոյն :

Կիւռեաւը . (Կիւռ գալիւն) որ Թարգմանի , Կոր բերդ : Ե գլխաւոր քղք նօրթմալըրլընտ գաւառի , բազմամարդ , առ ՚Այս դետով . ունի նւհնդիստ պատուական . և մի միոյն ժղվդպակին եկեղեցի մեծ յոյժ . և բանի մի ազօթատեղիս , և դոլրոց վուաղքատաց , և անկելանոց մի մեծ : Այս քղք յառաջադոյն կոչէր Մանուշը . (Մանուշեր) , այլ իբրև շինեաց անդ բերդ հռոբարդոս որդի վիլլէլմասի , այնուհետեւ ՚ի բերդէ անտի անունանեցաւ Կիւռեաւը , ոյն է նոր բերդ :

Պէտք . (Պէտքիւն) , հանդերձյարադրութս՝ առ Պատրիքէրով : Ե քղք բարեշին և բազմամարդ , ը մէջ ստհմանացն սկովոիոյ , և անդղիոյ , որ յաջադոյն անկանէր ՚ի սկովախա :

Հարւեյ : Տեղի իմ ՚ի նօրթմալըրլընտ դւռի . ուր ՚ի 1761 ձեռն տէլավալ ոմն անուն սկսաւ շինել նաւահանդիստ , ը մէջ հատանելով զժոյր մի մեծ իբրև 900 ստհմաշափ ըերկայն :

Հետք . ՚ի հն՝ Վշտելունում , Քղք փոքր առ դայն դետով . որ յաջադոյն եղամանիստ էր , այլ արքայն ենրիկոս ը միացոյց վենքարան նը ը Եղամութեն արրհըմայ :

Հօւի այլընդ . (իշխան) . որ Թարգմանի Այ նաւահանդիստ . յայս անուն անունանեցաւ , վու զի երբեմն սրբակրօն եղամունք ոմանք և միանձունք ընակեցան անդ . իսկ բուն անուն նը է Լիքութիւն : Եւ է կղզի փոքր հանդ էպ նօրթմալըրլընտ դւռի . որոյ ոչ օդն բարի է , և ոչ երկիրն արգասաւոր . ուստի և բնակիչք եր սակաւ են :

Քառալայլ . (Քառալիուն) : Ե գլխաւոր քղք Քիւռեւընդ դւռի ՚ի կարգէ երևելի քղքցն անդղիոյ , առ իտըն դետով . եղամանիստ , բազմամարդ , և դեղեցիկ : Առ Ժմկօք հռովմայեցւոց կոչէր Լուկօ Հաւան , կմ Պրօվոնիագաւամ . իսկ բրիտանացիք կոչէին Քէյր լուկ . յօրմէ ել այժմեան անուն քղքիդ :

Քէյրիտ . Քօւըրտառ . Արտիները . Ույշէյլը . (Վէրհուն) . Ամբ դէւ : Են փոքրիկ քղք , կմ աւանք ՚ի բմուլըրլընտ գաւառի :

և սմինքմակըրըլընտ դւռի ՚ի բշմ տեղիս դեռ ևս եր՝
ո՞ի մնացուածք հոջակաւոր պարսպին կաւուցելոյ .
և երոսի կայսեր ըդէմ ըլիգդաց առաջատակողաց
որ և ամրացուցաւ աշտարակօք . որք միով մղնաւ
հեռի էին ՚ի միմանց : Բարձրութ պարսպին էր 12
ոտնաշափ . իսկ թանձրութն 6. որ ՚ի ծովէն իռլան-
տա . կ՚ ՚ի բնըրանոյ իտըն գետոյն ձգեր մինչեւ ցըրլ-
ջակայ վիճակ նախագրել նիւքեասըլ քզքին նօրթմ
պըրլընասոյ . ք՝ գրեթէ մինչեւ ցծուն գերմանիոյ :
Երեցի . (Եբւ-պի) . ՚ի հն՝ Աշուածապա : Աւան ան-
շուք , այլ գլխաւոր տեղի ու էսդմըրլընտ դւռի :
Քնութւ : Քշք փոքր առ գէն գետով . ուր գործեն
շուիոյ բշմ , և խոյր եւ րոպէացւոյ , ք՝ շափիոտ . և
սռնապանս , և այլ պէսնպս ատուեղէն գործածս .
վոյ և ծաղկել է ՚ի նմ վաճառականուն :
Լօնցիւ : Կի՞ Քըւոդի լօնցիւ : Քըւոդի որիքն . Օ-
րէն : Են փոքր աւանք :

Լենտէուք . ՚ի հն՝ Լօնգովիգում : Գլխաւոր քշք հա-
մանուն կըսոի . առ լօն գետով . փոքր և անշուք . և
բնակիլք նիդ սակաւ . յորումէ մի միայն եկեղեցի .
ունի և ամրոց և նւէնգիստ . բայց անբաւական մե-
ծամեծ նաւուց :

Լիւլիքու : Քշք գեղեցիկ ՚ի լէնքեշըր դւռի , առ
բերանով մըրզի գետոյն . ունի նւէնգիստ պատուա-
կան պաշտուանել հզօր ամրոցաւ :

Մէնքսուք : Տեղի ինչ մեծ գեղեցիկ և մարդաշտ .
որ աիրանկս գեղ ոնուանի , բայց լը գեղեցիուն
և լը բազմուն բնակչաց՝ առաւել գտանի ք զմեծ
մասն քղբացն անգղիոյ . որ և է առ Ծոռւեւ (իրեւ)
գետով ՚ի լէնքեշըր դւռի : Ունի մի միայն եկեղե-
ցի . և դպրոց մի հարկ հանդերձ երեսելի գրա-
տամբ . և բազմապատիկ ճարտար արհեստաւորս՝ ՚ի
գործ բամբակեղինաց :

Ուայիւն . (Վայիան) : Աւան ՚ի սմինքւուի . ուր գոր-
ծեն սեկ , այն է՝ սահատիան բշմ . և երկաթի գոր-
ծածս : ՚ի շղթակայս նը գտանի աղք մի հանքային
ածխոյ , որ անդղքարէն անունուի կէնտւ գուն . և
աղբեւը մի հանքային չըոյ :

՚ի սմինքւուի են երկու լիճ մեծ , կի՞ ծովակք . յո-
րոց մին լը անգղիացւոց լիւյնէնքը լը . (Վայիանգէր) .
կոչի . երկայնուի նը 10 մղոն , իսկ լայնութն 2. յո-
րում գտանի աղք մի պատուական և սակաւագիւտ
ձկան : իսկ երկու լիճն կոչի Մայիւն ճք :

Պահանգ շ. Ատլես, կմ Աւելիուս:

Իստ անդզ" կոչք Տէ թէնսիտէւէտի ու սեյլ. "ի հն" Քառնորդա, կմ Քաղցօ - Պէտաննիս. իսկ 'ի հոռվայեցոց՝ կոչքաւ Եւերբէ Էւերանիս: Յարեւլց՝ ունի իւր սահման զանդղիս. իսկ յայլ երից կողմանց. յո՞ 'ի հիւսիսոյ 'ի հարաւոյ և յարեւմտից՝ զծովին իւրանտայ: Տարածութիւնը նր 'ի հարաւոյ ոչ հիւսիս՝ է իւրեւ 20 միլիոն. իսկ յարեւմտից յարեւլը՝ 32. ուրեք ուրեք ևս մինչ յ56: Օդ նր բարի է և առողջարար. և երկիրն լեռնային յոյժ, վշյ և ոչ այնցափ ինչ բերրի: Ծակէ բնակչաց նորա հասանէ յ300000. որք ը մեծի մասին աղքատ են, այլ բարուք յօխորա, ցամանուք, դահավէժք 'ի դատաման: և յամառուք 'ի կարծիս. զի գիւրաւ հակին 'ի կործիս ինչ, ոյլ դժունարաւ թաղուն զայն. հաւատարիմ և անկեղծ առ միմեանս, և առ օտարս: Խօսին 'ի լեզու օտար, որում և ոչ անդղիացիք լեռվ հասու լինին. որ չունի մերձաւ օրուն ը այլոց լեզուաց եւրասկցոց, բայց միայն ը լեզունին ստորին բրիտանիոյ դաշլիացոց. և ասեն, թէ այն է բուն նախինի լեզու դաղղիացոց ոոկ և անդղիացոց. իսկ լեզուն՝ զոր այժմ ունին անդղիացիք ասեն, խառնեալ է 'ի սաքսոնացոց. որք ը երկար Ժմկո տիրեցին 'ի նմ, բայց 'ի կալվէս ոչ դոին մուտ, վշյ և լեզու նց մնաց ոպ երն. այլ սակաւք են յարտաքնոց. որք յօժարին ուսանիւ զայն լեզու. զի յոյժ բշմ բարաձայնս ունի. ուստի և ծանրալուր է աշ հանջոց: 'ի բշմ Ժմկաց բշմք 'ի թեքրացն անդղիացոց ջանացին խտփանեւ զայն լեզու, այլ չեղե հընար: Ունին 'ի նոյն լեզու թարգմանել և տպագրեալ ոչ միայն զանազան գիրս, այլև զայլ պեսպէս ուսմանց գիրս: Այր ոմն երեւլի 'ի բնակչաց սորին նէնդի՝ կոփիք ճօնըս անունանել, կացոյց 'ի նմ բշմ դպրոցս կոչքեւ Ըրջապարոյը. իւր զի սմանք յուսուցաց նց գնան յածին տեղւոքէ 'ի անդի՝ ուր սւրեք կոչքին, և ուսուցանեն ամ հասակաց մարդկան ընթեռնուր, աղօթել, և զսկզբունս քրիստո, նէտկան հաւատոյ, բայց ը լուտերական աղոնդոյ: 'ի 1749 էին 'ի սմին դւռի 142 այսպիսի դպրոցք.

Ա 72864 ուստահողք, որք չունեին հաստատուն մուտք, այլ որ թօրէական տրքք բնակչաց երկրին ապրին: Այս նհնդ է մասնաւոր Դրտութիւն: որ յնջին թմք ունէր իւր սեփական թիգր: առա ՚ի 1282 եղվարդոս ա արքայն անդղիոյ էառ զնա: յետոյ տեսել նը եթէ դժողհի իմն թունէր ժողովրդեան երկրին: լինել թ իշխանութե ստարաց, կացոյ նց դուքս և իշխան զօրդի իւր, իրրե բնական թիգր նց, զի անդեզե ծնունդ նը: և այնուհետե անդրանիկ որդիք թիգրցն անդղիոյ անունանեցան դուքս կալվասի: Այս ենրիկոս ը բոլորովին միացոյց զնա թ թիգրուն անդղոյ: որ և առաքէ ՚ի փառատմէնդին լոնտայի 42 սինկղիտոսս, և բաժանի յերկու գլխաւոր մասունս, յո՞ի հարաւային և ՚ի հիւսիսային: և երկոքին դարձաւ յոյլեայլ փւռս:

Հարաւային հալւես: թ անդղ՝ Այսուն ունկալ:

Պյս մասն ձգի ՚ի հարաւակողմն: և պարագրէ 6 փոքրիկ գւռս և կամ վիճակս: որք են թէմպէտ շւշ: Քըմարթն շւշ: ՚ի հն՝ Մորիդունիս: կլէմորիշն շւշ: ՚ի հն՝ կլամորդանիս: Պէտքն շւշ: ՚ի հն՝ Բէտինիս: Քըրտին շւշ: ՚ի հն՝ կերերին, և իւենիս շւշ: ՚ի հն՝ Արտուրիս: զորոյ զբանաւոր աեղեսն յառաջեկայդ ստորագրեսցուք:

թէմպէտ: Պլխաւոր քղք համանուն քւափ, բարեցն: առ նւհնդուախին Մէլֆըտայ, որ է մի ՚ի լուագոյն նւհնդստիցն հարաւային կալեսի: Ունի քերդ ամուր: ուր ծնաւ ենրիկոս է: և երկու եկեղեցիս:

Սմբ ուներդ: յ Ար դաւիթ: Քղք ծովեղերեայ ՚ի սմին քւռի յարեմտեան ծայրն: յնջադօյն լաւ ևս էր, այլ այժմ անշուք, և աղքատ ՚ի բնակչաց, սակայն ուակաւին ենկանիստ է:

Դրէնդի, կմ ՚ի ենպի: Քղք փոքր ծովեղերեայ: Հեյլը քըստ ունդ: Ե քղք փոքր այլ բարեշն և բազմամարդ: և աթոռ քւռական դատաստանի: Բնակիչք միոյ մասին սորին քւռի: են ՚ի ֆիանտը անտի, որք եկին անդ առ ենրիկոսին ա: և քղք սովորութ է նց խօսիլ ՚ի բարբառ անդղեացւոց, յայն սակա և քւռն կոչեցաւ Փուր անդղիս յայնիս խունիս: ՚ի սմին քւափ դատանի մասնաւոր իմն մախիք:

խիր հանգային ածխոյ , յորմէ գործեն դնոտական , որք վառին բարւոք , և ծուխ սակաւ օրձակեն . յայն սակա մեծամեծք յաճախ ՚ի կիր առնուն զայն ՚ի պէտո հրոյ :

Քըրմարթէն , կմ Քըր Վարչէն . (Քայերմարթէն) . ՚ի հն՝ Մարիտունամ : Եւ գլխաւոր քղք համանուն դւռի առ գառյ գետով . բարեշէն և բաղմամարդ :

Լէնդիւօն : Լէնդուօն : Են փոքրիկ քարդար ՚ի սմին դւռի :

Լէնդէք . ՚ի հն՝ Լանդալս : Եւ քղք փոքրիկ , և գըլիսաւոր տեղի Ալենօրին դւռի , առ թէք գետով , եղասնիստ : Պատմի , թէ ՚ի սմին քղքի զառաջինն սկիզբն եղեւ յանդղիա հրատարակաւ կատարել ըշտացամանսոր քրիստոնէական կրօնի :

Սունդի : Քղք ծովեղերեայ ՚ի կլէմերկըն դւռի . որ ունի նւհնդիստ պատուական : Ծոտ ՚ի քաղաք անդր գատանին հանգային ջուրք առաղջարարք :

Գենչրէք : Քղք ՚ի սմին դւռի , գեղեցիկ և բաղմամարդ , յարդաւանդ վոյրի , որ ունի նւհնդիստ քաջադէակ առ թէք գետով . և երկու արուարձանս , և գեղակ ամուր յարեմուեան կողմն . և երկու ժղվդողետութիս : այլ մի միայն եկեղեցի :

Նէր : Են նհնդիստ : Ալուերաւան . Պրիմիլն . Պրաւութիւն : Են փոքրիկ առանք ՚ի կլէմերկըն դւռի :

Պրենտ : Եւ գլխաւոր քղք համանուն դւռի , բարեշէն և բաղմամարդ . կառուցեալ ՚ի տեղեւոյ ուր հօտնիյ . և ըսք գետք խառնին ը միմեանս : Իբրև 2 մզոնաւ հետի ՚ի քղքէ աստի՝ և լիճ մի մեծ ձըկնարեր . ը անդո՞ւ կոչեցնել Պրենտ : ուր եր քղք մեծ . որ ՚ի սաստիկ իմն գետանաշարժուել ոլտառել երկիր . խորառոյշ եղեւ , և ՚ի տեղի նը ել լիճն այն : Հեյ . Պիլք : Են փոքրիկ առանք ՚ի սմին դւռի :

Քարդիւն . ՚ի հն՝ Ռապնօրիս : Գլխաւոր . քղք համանուն դւռի , կառուցել յարդաւանդ հոլախ , փոքր և անշուք :

Հետափային հալլէս . ըստ անդղ՝ Աօրեն
ու-էլլզ :

Այս մասն ձգի ՚ի հիւսիսակողմն , և պարագրե 5
փոքրիկ դուս , կմ վիշտակս , որք են . Մօնթիո-
նտ չը . ՚ի հն՝ Մօնթերիտ . Մերիոնետ չը . ՚ի հն՝
Վերլինտ . Փլինի չը . Տենդի չը . Քարնորդը չը .
՚ի հն՝ Ալբունիտ :

Մօնթիոնտ : Գլխաւոր քղք համանուն դռափ , մերձ
՚ի Սևլը դետ , հառուցել ՚ի վր բլրս .

Լենտուս . Ներտը . Լենլինիտ . Ուելտուս . Են
փոքրիկ աւանք ՚ի սմին գաւառի :

Հարլէս : Գլխաւոր քղք մերիոնէդ դռափ , ծովեղեր-
եայ , այլ փոքր , և անշուք :

Ջլինի . կմ Փլինի : Գլխաւոր քղք համանուն գա-
ւառի , այլ փոքր յոյժ :

Սմբ եղբ . (Սևնտ աստֆ) . որ թարդմանի , Սբ ա-
ստֆ : Եր քղք փոքր , այլ եղանակատ , առ Քլին դե-
տով :

Տենդի : Գլխաւոր քղք համանուն դռափ , գեղեցեկ
և բազմամարդ . ունի և դղեակ ամուր :
Պինիլ . (Պանիօր) . ՚ի հն՝ Պանիօրիտ : Գերող փոք-
րիկ , առ տի գետով , եղանակատ . որ ՚ի հն՝ էրքա-
զղք համբաւել յեկեղեցական պատմութեա ՚ի պատ-
ճառուս պեղագլուխի հերեսիովտապետի , որ անդ ծը-
նուա : Եր ՚ի նմ և մենաստան հռչակաւոր , բղմու-
րեք յիշատակեալ ՚ի գիրս :

Քարնարլէն . (Քայերնակն) . ՚ի հն՝ Ալբունիտ : Գլխ-
աւոր քղք համանուն դռափ , առ մենի նեղուցաւ ,
որով դռափ այս բաժանի յենկլսի կղղւոյն . ունի ամ-
րոց հզօր , յորում ծնաւ եղարդուս բ . առաջին իշ-
խան կալլեսի :

Քանակ , կմ Էպուս + օնառէ . (Ալպէր + օնառէ) : Ալւան
մեծ , և նւշնդիաս յաջողակ առ ըերանով համանուն
դետոյ :

Երկու երեւելի կղղւք են ՚ի ծավա իւլանտայ հան-
դեակ հիւս իսային մասին անգղիս առ կալլեսի ,
զա յայսմ վայրի ստորագրե սցուք .

Էնիւտ . (Ալնիւելի) . ՚ի հախնութն , Մոնտ անուն-
եալ : Եկացի ՚ի հիւսիսակողմն կալլեսի . յորմէ ան-
ջառի մշն ՚ի նեղուցաւ . շրջապատ նր է իրրե 78 մը-
ղոն . ունի արգաւանդ արօնու , և յորեան , և 74
միջ .

Ժայռապետութիս, և 2 քղբս, որոց գլխաւորքն են : Պայմանական : (Պօմարիս) : Քղբ շինել յեղվարդուէ ա . առ մէնի նեղուցաւ 6 մզոնաւ հեռի ի պէնկըր քաղաքէ ՚ի հիւսիսոյ արեմտից . ունի բերդ հզր, և նւանդիստ քաջայարմար :

Դիսպան : Քղբ, կմ աւան փոքրյայս կղզի : ՄՇան . զոր կեսարոս կոչէ ՄՇան . պաղոմեոս ՄՇանէտս, կմ ՄՇանէին . իսկ պլինիոս ՄՇանապիս : Եւ կղզի մեծ ՚ի ծովին իրաւնասոյ յամ կողմանց պատեալ ժայռիւք . վոյ և եղելք նը վասնդաւոր են . երկիր նը ՚ի հիւսիսակողմն աւազուտ է, ուստի և անբեր . այլ ՚ի հարաւակողմն գտանին արդաւանդ արօտք անանց : Ունի իւր սեփական իշխան, և առեան գատաստանի, և եղու : Այս կղզի մինչեւ ցայսօր ե տեղի պահեստի վաճառաց փախուցելոց ՚ի մաքսից - զի անդ հանեն դինի, օդի, խահֆէ, շոյ, և զայլ վաճառս հնդկաց . ապա պէսպէս հնարիւք առ սակաւ սակաւ մուծանեն յանդղեա, ՚ի սկսվոիա, և յիրանոտա : Եւ լիսան որ լինի անտի արքունեաց, ը հաշումի ոմանց՝ ամի տմի հասանէ իւրեւ 410666 վէնէտկեան սուկի : Պ.լիսաւոր տեղի այսր կղզւոյ՝ ե թէնը, որ ունի բերդ քաջ զինեալ . անդ է եղուտրանն, բայց եղուն սովորաբար բնակի ՚ի դեօղն Պէտ + բ'ը ասացեալ :

Տէւլս . (Տառիւլս) : Եւ քղբ բաղմամարդ և դլիս ևոր նւանդիստ այսր կղզւոյ :

Ակովտիա, կմ Աքոցիա :

(1. Ազնան :) **Ա**յս Յ Ս ո ոմանց կոչեցաւ Ախուտիս . յանուն դատեր միում'ի թէրաց եղիպտասի . իսկ ը այլոց՝ որ ստուգագոյն ևս թունի, ՚ի սկիւթացւոց անդոի հիւսիսային ալէմանիոյ, կմ գերմանիոյ սկիւթիա քւրին . որոց եկել կալան զարեմըտնան մասն այսր նի . և յանուն քւրի նը կոչեցաւ և սա Ախուլիս, կմ Ախութիս . զի ՚ի հն՝ կոչէր Քալմադոնիս . և բնակիչք նը, ուզ և համօրէն նախնի բրիտանցիք Բ.իւրի, այս է՝ նկարելք . զի և ՚ի ներածուն անդ անդղեայ յիշտակեցաք :

(2. Գլուխ. Աւճի իւր սահման յարեւելից՝ զմասն ինչ
Տար' :) ծովուն գերմանիոյ . յարեմտից՝ զծովին
անդղիոյ . 'ի հարաւոյ՝ զանդղիա . յարմէ
բաժանի Բուլիք և Ես գետովք . և Ըստու լերամբք .
իսկ 'ի հիւսիսոյ՝ զծովին սկովտիոյ . որ Կոչի և Ուստու-
նս բետալնան , կմ Դաւալէւտնեան , յանաւն նախնի
անոնան իւրոյ : Սահման նր չէ այնչափ ինչ ըար-
ձակ , վո զի երկայնուն նր 'ի հիւսիսոյ ը հարաւ .
և իբրե 215 մղոն . որ Փոքր մի մեծ է ք զմղոնի ի-
տալական . իսկ յարեմտից յարեւելո՝ 140 մղոն . և
բովանդակ տարածութեան՝ 25600 Նագրական կմ ի-
տալական մղոն . և է ը մեջ 11 և 16 առախճանաց
երկայնուն . և 55 և 59 առախճանաց լայնուն : իսկ
թիւ ընակչաց նր՝ ոնդ և 'ի ներածուն անդ . անդղիոյ
նշանակեցաք . և իբրե միլիոն մի և կէս :

(3. Գլուխ. Առւնի սկովտիա մեծամեծ գետս , զորս
Օ՛՛ :) արժան իցէ առանձինն ստորագրել , ըաց
'ի Գլուխ գետոյն . 'ի Հն' Պանս , կմ Պա-
սա անոնանեալ . բոյց և այն չէ այնչափ մեծ , որ
ելանէ 'ի պրեյտ օլպին վիճակէն . և անցել ը մեջ
նր , զոր և բաժանէ յերկու մասունս , քո 'ի հիւսիս
սային և 'ի հարաւային , ասլու գնայ մասնէ 'ի ծովին
գերմանիոյ : Այլ Փինկ գետոց ունի աստի և ան-
տի ցորս մեծամեծ ծոցս ծովու . զոր բնակչք Փիւր
կողմն . երկու՝ յարեմտեան կողմն , և այլ ևս երկու՝
յարեւելեան կողմն , որք հարուստ մի ձդին 'ի ներքս
'ի ցամաք անդը . զորս աստէն նշանակեցաք :
Սովէն Քիւրէ . 'ի Հն' Խորունեան ծոց : Ել յարեմտեան
կողմն սկովտիոյ , ուր կառ . 'ի Հն' Խորուն գետն
բաժանել ը մասին զանդղիա 'ի սկովտիոյ , մտանէ
'ի ծովին իռլանտայ :

Քիւրէ , կմ Գլուխ . 'ի Հն' Գրշտէան ծոց : Որ է նոյն
պէս յարեմտեան կողմն 'ի հիւսիսոյ նախընթաց ծո-
ցոյն առ բերանով Գլուխ . 'ի Հն' Գրշտ գետոյն .
որ գնայ մասնէ 'ի ծովին իռլանտայ :

Քիւրէ , կմ Քօրէ . 'ի Հն' Բարսպրէան ծոց : Ել յարեւել-
եան կողմն սկովտիոյ , մօտ 'ի հիւսիսային սահմանս
անդղիոյ . ուր Քօրէ գետն , 'ի Հն' Բարսպրէան անոնան-
եալ , մտանէ 'ի ծովին գերմանիոյ :

Մուրէ , Քիւրէ . 'ի Հն' Վառայէան ծոց : Ել նոյնպէս
յարեւելեան կողմն 'ի հիւսիսոյ նախընթացին , ուր
ծովին գերմանիոյ ձեացուցանէ ծոց մեծ : Բաց 'ի

ոցնէ են՝ ի սկզբանիա այլ եւ բնմ լիճք մեծամեծք : Կմ ծովակէք . զորս ունիմք յիշատակել՝ ի ստորագրուիս մասնաւոր էւռուաց : Օդն սկզբանից ըստ ոմանց հաղրաց գրեթէ անհամեմատաբար լաւագոյն է քոզդն անգղիոյ , մաքուր և առողջարար . ուստի երնակիմք նր իրը՝ ի բազմ երկայնակեաց են . զի՝ ի համօրէն եւրոպիա հաղին ուրեք մարթ է տեսանել այնշափ բազմուն զառամել ծերոց , որջափ ՚ի սկզբան : Եւ թէպէտ առաւել ցուրտ է անդ , քան յանգղիու , բայց և այն չէ սասափիկ յոյժ՝ ՚ի պահնաւ մերձակաց ծովուն , որ մեղմէ զխուսութի ձմեռան : Երկայնագոյն առուրք սկզբանիոյ ՚ի հիւսիսային կողմանս են 18 ժամք . և րուդէ 2. իսկ ՚ի հարաւայինս իրրե 17. դոլով ըստ բաժնին . յայն սակս յամառնամիջի անդ չունին նք իոր խաւար ՚ի գիշերի . ոյլ միշտ ըստ աղօտ իմն լրյա , ոտք է առ մեզ արշալոյն առաւտեան , և նուազ լոյսն երեկոյեան :

(4. Բ. Ե. Ք. • Ակովանային է յոյժ , մենդ՝ ՚ի հիւսիսաման :) սիսային կողմանս . ուր լերինք՝ ՚ի վը լերանց ամբարձել կան սնբեր և ամսոյի . բայց ՚ի հարաւային կողմանս ունի վայրս արդասուորս , որք առ ժրաշան մշակուե բնաւկչաց . ըերեն աղքս աղքս արմտեաց . զի մսրացորեն , հաճար , գարի , ոլոռն , բակլայ , ևն . այլ և կանեփ , վուշ բնմ . յորմէ գործեն պատուական կտաւս : Ունի և տնտառս , և արօտս խոտաւէտս , և տրջառս , և ոչխարս , և պանիր , և կոտի բնմ , այլ և երիվարս , բայց երիվարք նր մանր են , և առը պատուական , և մեղր , և ձուկն առատ ՚ի ծովէ . և ՚ի դետոց , մանաւանդ առինկ ձուկն , զոր սովիսուել , տանին յայլ և այլ կողմանս նի . ունի և բովս ոսկւոյ , արծաթոյ , սղնձոյ , և կտապարի . թէպէտ բովքն ոսկւոյ , և արծաթոյ գրեթէ անգործ լքեալ կան . ունի և քարահոնքս սպիտակ և մոխրագոյն մարմարինաց . գաանի անդ և գոճաղմ , սյն է՝ լաճնովէրտ . և տմէթոս քար պատուական , և ածուխ հանգսյին , որ լաւ ևս է քանդղիոյն : Այլ և հանքային ջուրս . և իւղային , կմ կպրային աղբիւր մի , յորմէ հաւաք եալ նիւթ մածուցիկ , ՚ի գործ ածեն ՚ի բժշկութի սլեսպէս ախտաժէտուեց , մենդ բորոտուն : Եւ ՚ի լը կընս ՚ի դլուխ լերին , որոյ բարձրուն և իրրե շմզն , է լիճ մի խորանգունդ . զորոյ զատակէ ոչ կարացին չտանել . և ջուր նր քաղցր և պատուա-

կան: Նոյնու երևելի է լիճն, կմ ծռվակն մեծ 'ի մոռայի գուսի. որոյ խորութին ը կորտոնի անդ զիացի Շագրի՝ առաւել է ք 500 գրկացափ. և ոչ երբեք ուսուի: Ըստ ոմանց՝ 'ի ծովեղերեայս նը գըտանի և մարդարիտ, և բուստ, այն է՝ մերձան: Գլխաւոր վաճառք սկսվտիոյ են բերք նը. զի պըղինձ, կապար, ածուխ հանքային, մարացորեն, գարի, հաճար, արջառք, և ոչխարք, կոդի, և սրանիր, ասր, և ասուեղէն գործածք, և մորթ վայրի երես, վուշ, և կտու, և ածուխ հանքային, և մարմարիոն քար, և պէսովէս աեսակք ձկանց, մանաւանդ առինկ ձուկն, ևն: Իսկ ինքն ըռւնի յայլոց աղցաց դրեթէ զայնոսիկ, զոր և անգղիա. իսկ վճռկանութի նը՝ մնդ հարաւային կողմանց՝ ը իրաց ինչ համեմատի վճռկանութեն անդղիոյ. զի ունի անդ ուատունական նւհնդիու, և նաւոյոլովս: Բայց 'ի հիւսիսային կողմանս նուազ է վճռկանութին, ուզ և բերք երկրին, մինչ հազիւ դասնել բնակչաց զարկաւորս կենաց:

(5. Համաց'':) Ըորք են համալսարանք սկսվտիոյ. Երինդը. Կլէսիօ. Սընտ ենդրուդ. Էցու ուն, որք են 'ի ձեռս երիցական աղանդաւորաց, և նք միայն ուսանին 'ի նո. բայց դրեթէ զանուն եւեթ ունին համալսարանի, իսկ իրաք են մասնաւոր գըտրոցք: Բայց 'ի սցնե են այլ ևս բվմ դպրոցք 'ի ըստ կովտիա՝ ոչ միայն 'ի հարաւային մասին, այլև 'ի հիւսիսայինն. յորում մնդ 'ի վերջին դարս կարի յահաինցին հասարակաց դպրոցք, որք 'ի 1743 հասին ց134. կարգեալք առ 'ի ծաւալել և 'ի պայծառացուցանել զքրիստոնէութին 'ի մէջ լեռնորնոկ սկսվտիացւոց, և բնակչաց հիւսիսային կղղեաց. այլ իրկական վտիման նց և շիջուցանել 'ի նո զյօժարութին նց առ ուզդափառ հաւատու. (Վո զի սկովակացեք կարի յօժարամիա են յուզդափառուի. ուստի և բշմուզդափառք դտանին 'ի նո.) և հասանել զին յազանդն կալվինական:

Զառաւշագոյն էին 'ի սկովտիա 2 արքենցսարանք. ց 'ի կլէսիօ, և 'ի Սընտ ենդրուդ. ց Սընտ անդրէառ, և 12 եպսարանք: Առյլ երրե զօրացոն 'ի նմ կալվինական աղանդաւորք, որք պնդէին՝ թէ չմք ինչ առաւելուն եպսաց 'ի վր պարզ երիցանց, բարձին շենքունս, և զամեկեղեցական իշխանութիւն ետուն երիցանց. և յայն սակա երիցականք անօւանեցան:

Ուստի այժմ կառավարք սկսվութիւնցւոց Եկեղեցւոյն
են քարոզիչք Երիցունք, կմ ծերք, և սարկաւա-
գունք • որք և կացուցանեն զեկեղեցական տաեան,
կմ ժողով նց.

(6. Բարձ.) Ակովոտիացիք ըհանրապէս բաժանին 'ի
հիւսիսային և 'ի հարաւային, կմ 'ի մե-
րին և 'ի ստորին, ը նց Հայութը և Լոշնուշը ո-
սացել: Աիսսիսայինքն բնակին 'ի լերինս և 'ի կղզին-
որք և կոչեն զանձինս նախնի սկովաացիս • և զանա-
զանին 'ի հարաւայնոց լեզունաւ, ձեռվ զդեսասուց,
բարուք և սօվորութք • որք մինչեւ ցմերձակայ Ձմիս
էին վայրադք, բիրաք, տղէտք, և աւելորդապաշտք •
մինչեւ իրր տռասական անուամբ կոչել զնո՞ գերմա-
նացւոց, Վիլդ ստուեն. ցը սննտառային, կմ վայրենի
սկովոտիացիք • այլ այժմ 'ի յաճախիել առ նո՞ հնրկց
դպրոցաց, առ փոքր փոքր սկսան մերկանալ զնոսինի
բրառուին, և ստանալ զբշքականուի: 'ի 1760 մեծ
փառլամէնդն վերստին հաստատեաց զօրէնս, զոր
փոքր Փյառաջ արարեալն էր վս լեռնաբնակ սկով-
ոտիացւոց • յորում կոչէ զնո ազատ հպատակս, և
պատուիրեն նց մարդիլ 'ի քրիստոնէական կրօնո-
իսկ զնե զբեսառուց նց 'որ էր ը նախնի հռովմայեց-
ւոց, Թոյլ տայ նց և եթ կրել, որք են 'ի կարդե
զինունորուեն: Եւ զայս յետին օրինադրութիւն, ուզ
թօնի՝ խորհրդով արար, առ 'ի բազմապատկել զիթիւ
զինունորաց • քզն գոլով նց մեծանոս յարել: յայն ձե-
զբեսառուց, բկմք վս սիրոյ զբեսառուցն՝ յօժարեացին
մասնել 'ի զինունորուեն: իսկ հարաւային սկովոտիա-
ցիք են ժայռք խառնելք 'ի նախնի սկովոտիացւոց, 'ի
բիքգեաց, 'ի բրիոսանացւոց, 'ի գաղղիացւոց, յանեց
զիացւոց, 'ի դանեաց, 'ի գերմանացւոց, 'ի հունկա-
րաց կմ մաճառաց, և յայլոց ազանց, և նք ազնումա-
կանագոյն են. և իրր 'ի բկմք խահականք, աշխա-
տասերք, քաջք և յարմարաւորք զինունորուեն. 'ի կե-
րակուրս և յը նպելիս չափաւորք, խոչոր և անպա-
ռոյն կերակովք շատացել: 'ի վարս իւրեանց պար-
կեցք, հեռի 'ի զեղիսուենց և յանառակուեց. և ը-
հանրանդս խօսելով, ը սմանց Յագրաց՝ կարի յօժար-
եալ են յապստամբուի: իմէնդա կորածն անդզիացի
և զայս կեղտ 'ի բաց քերե 'ի նցէ. հաստառելով զնո՞
լինել հաւատարիմն. յորոյ ապացոյց ասէ, ահա
թէք նի ը ամս 300 հաւատացին զանձինս պաշտ,
պանուեն, և հաւատարմուեն նց. և ոչ ոք 'ի նոցանմ

երբեք զշացաւ ը այն, կմ փոխեաց իւիք երօք
զայն հնացել կարդ իւր :

(7. Կառավարութեան :) Ո՞գ վերաբոյնդ յիշտկեցաք, սկովտիա
յըջին ժմկս ուներ իւր թդր ինքնա.
կալ, ուստի և միապետական էր կառավարութ նր .
բայց յետ անկանելոյ ը տրութ անդղիոյ, այնու հետեւ
ճանաչէ իւր թդր ինքնակալ զարքայն անդղիացւոց,
զանուանեալն միահեծան թդր մեծին բրիտանիոյ :
Վայ այժմ 'ի գլուխաւոր իրազութօ կախել կայ զմեծ
փառլամենդէն, կմ զնախարբարակոյտ ժողովոն լոն-
տուայի : Եւ ինքն ունի իւր սեփական երիս դիւանս,
կմ ժողովս : Առաջինն է դիւանն անուանել Արդա-
րուել զոր կացուցանեն և խորհրդականք կմ դաւրք .
2 դիւանադպիրք . և 6 ստորին սպաշտոնատարք . եր-
բեմն մտանեն յայս ժողով այլ ևս 2 դաւրք . որք
ահուանին արտաքոյ կարդի . և նախասգահ ժողովուր
յանձին բարձել բերէ զփախանորդուի արքայի . և
անուանի արքունի գործակալ . Երկդն՝ է դիւանն
անուանել Յանցանաց, որոյ է դատել զդատուն ար-
եան . կացուցիչք այսր ժողովոյ են 5 դաւրք 'ի նա-
խապատիւ դաւրց նախընթաց ժողովոյն :
Երկդն՝ է դիւանն ծոլու, և վճռկանուեց, և ար-
քունի մոլից : Բայց յայսցանէ են այլ ևս մասնաւոր
գտատնիք վե պէսպէս իրաց : Խակ վո կնքոյն սկով-
տիոյ ասացաք վերաբոյնդ 'ի խօսիլն զկնքոյն անդ-
ղիոյ :

(8. Ալոն . Ալոնն սկովտիոյ է ազանդն կալվինեան,
Բառ :) կմ երիցականաց . բայց և նք ը նովին
ազանդիւ պէսպէս մոլորական կարծեք
հերձանին 'ի միմեանց . և այսող գրեթե ըս թօնոյ
մարդկան, նոյնչափ են և հաւատք նց . բայց և ոյն
փոփոխական, վե բայց ՚ի նշէ զոր ինչ այսօր հա-
ւատան, վաղին զնի հիշէն դաւանին . ըս թելադ-
րելոյ ախտից, և մոլար երեակայուե նց . զոր հա-
մարին շարժումն հոգւոյն սրյ : Սաստիկ նախան-
ձայօյզ են ողահպանուե կիրակէից . որք և խոտիւ
պատուհանն զնա, որք զանցանեն զպահպահութ
նց : Եւ ող բայց անդամ ասացաք, չունին եպստենս,
այլ պարզ երիցունս . բայց և նք չեն ճշմարիտք հնյք .
զի չունին զօրինաւոր ձեսնադրութիւն : Գաանին 'ի
սկովտիա և բայց ուղափառք, որք երկիւղանք յայ,
և ճշմարիտ ածապաշտք . որք և օրէ բարմանան :

Ըստ ստուգագրոյն ֆակտութեական հաւատոք քարոզեցան 'ի սկովտիա յաւուրս դիոկլետիանոսի կայսեր . Վազ զի բարձր 'ի քրիստոնէից խոյս տունել յերեսաց հալածանաց , անցին 'ի մեծն բրետանիա . և մասնաւորանկություն յայն կողմանս , ուր ըվիայելոյ նախնի պատմուգրաց ոմանց , ոչ երբէք մտին զէնք հռովմայեցոց : Պատմի , թէ առաջին քարոզելու աւետարանին քնի 'ի սկովտիա եղեն միանձունք ու մանք , որոց 'թղթին սկովտիոյ հաւատացել 'ի քս , ետ 'ի սկարդ և զամ կաշունածս քրմաց . որք և շնուցին վանս 'ի ման , և յիւնա կղզիս սկովտիոյ . և բաղմացան անդ միանձունք սրբակրօնք , մինչև ցճարակել և անդ մահաբեր աղանդոյն կալվինի : Եւ ևս ասեն , թէ սըն րուղոս , և սըն հանկուզս բերին 'ի սկովտիա զբայլուկ , կմ զի 'ի սրունից սըյն անդրէի առաքելոյն . զոր թաղեցին 'ի նմին տեղւոջ , ուր այժմս է քղքն անոնքանել ոք անդրէաս , կմ Անդրէանուագոլս յանուն նորին սըյ առաքելոյ :

Յամաքն սկովտիոյ 'ի ձեռն դայ գետոյն բաժանի յերկուս մասունս իբր հաւատարս . 'ի հարաւ և 'ի հիւսիս . և շուրջ զցամաքաւն են բշրմ կղզիք սփռել 'ի ծովու . որք ը նորին տրուբ են , և համարել են մասն սկովտիոյ : Վայ երրեակ է բաժանումն սկովտիոյ . յթ 'ի հարաւային 'ի Հայուսային , և 'ի Կովս , որք շուրջ զնովաւ . և ոք գրձլ յայլեայլ դաւուս բաժանին :

Յօդ առ Հարաւային սկովտիա :

Այս մասն սկովտիոյ պարագրէ զայն տարածութեարավանդակ , որ 'ի դայ գետոյն ձգի ը հարաւ , մինչև ցսահմանս անդզիոյ . և ը մեծի մասին լեռ , նային է : բայց ունի և բաղմապատիկ արօտս իսուաւէտս , և անասունս բշրման , մենդ խաչինս . և 'ի կըւս ինչ երիվարս ընտիրս , և ասր , և կոդի , և պանիր , այլ և ձուկին , որք են դլիսաւոր վաճառք նը , և ածուխ հանքային . և բաժանի 'ի 17 կըւս :

որք են :

Շահը ու Պէտիտ , կմ Մըրու . Լընէն . որ է դւռ արգաւանդ և բշրմասարդ ք զամ դւռս սկովտիոյ . որ և բաժանի յերիս վիճակս . Վասյիրէլ , կմ Բիպը ,

ունի զանուն՝ ի գույս գետոյն. Աչ շաբ. Դիմաց քեւ. Կմ Արտօղը. Տէնքը. որ բաժանի յերիս ձորս. Ա-ի կուտ. Ես. Ա-կութը. Լէնը. կմ Քլայդուել. Մուրունի, կմ Մուրուն լինի. Քլայդուը. ֆարֆ. Քլայդը լու. Տէնքուրիդ. կմ Տէնքուրու. և կմ Լէնը լու. Ինվենի. կմ Ալբիւ. և Փըբ լու. Որոց

Քլինաւոր տեղիք են հետագայքդ :

Խորինպէք. որ և Լոգենպուրի : Ես առաջին մայրաքղք համօրէն սկովտիոյ, ՚ի լոթիլն գոււառի. յառաջուցոյն եպստնիստ, և աթոռ թագաւորութեն սկովտիոյ, մեծ և բազմամարդ, ՚ի զուարձալի և յարդաւանդ վայրի կառուցել իրրե Շ մէջ գոււառին. 4 մլրնաւ և կիսով հեռի ՚ի նախայիշտկել բոդուրեան ծոցոյ. ունի բերդ հզոր, որ իրր անառիկ համարել է. վո զի է ՚ի դլուիս վերամբարձ սեպացել լերին. որ մի միայն անցս ունի, բայց և այն ամրուկուա կուռ ոպատապարանօք ամրացուցել. և առ նովառ խրամ իուրին՝ ՚ի նոյն ապառաժուաս հատել : Բայ ՚ի Քլինաւոր փողոցէն՝ որ երկայն է և գեղեցիկ, ունի այլ ևս վեց մեծամեծ փողոց. և վեց հրապարակս, կմ որդուստայս վշտկանուեց. և միւս ևս հրապարակ հոյակապ, յորում կանգնել կայ հեծեալ արձան բ կարուս արքայի : Ունի 11 եկեղեցիս երիցական աղջանդ աւորաց. և 20 մատուռս վն այնոցիկ՝ որք զհետ երթան անդպիական եկեղեցւոյն. և հոմալսարան հիմնել՝ ՚ի 1580 ՚ի շյակովայ. որ է շինհեան հոյակապ. յորում են 6 ուսուցիչք այլ ևս այլ մակացուեց, և գրատուն երեելի, և սենեակ՝ յորում հաւաքել պահին պէսովէս նորանշան իրք բնականք. յորս երեելի է եղջիւրն երկայն քանի մի մատնաշափ՝ ՚ի 1671 հատել՝ ՚ի Քլինոյ յիսնամեայ կնոջ. որ յետ հատմանն եկեաց այլ ևս ամս 12. Ունի և գպրոց բժշկուե. և պարտեզ պէսովէս բժշկական բուսոց. և 2 արքունի անկելանոցս մեծաշէնս : Եւ յարեելեան ծայրն քզքին՝ է հոյակապ ապարանք, որ յուշադոյն էր բնակարան արքային սկովտիոյ. են և այլ ևս մեծամեծ շինաւուծք՝ ՚ի սմին քզքի. ՚ի 1701 հրդեհ մեծ անկաւ՝ ՚ի քզքի ասա. յորմէ բաց յայլոց բազմապատիկ շինուածոց՝ ՚ի մոխիր լուծաւ և գիւղանն եկեղեցական գրուածոց. ուր Շ այլոց մատենից պահել կային և գրուածք կալվինի. որում իրրե սրբազն ինչ իրաց զգուշանային սկովտիացիք : Լայք. կմ Լայք : Ես քաղաք փոքր. և նաւահանդիսա պատճական՝ ՚ի լոթիլն գոււառի մերձ ՚ի ըերան հա-

մանուն գետոյ. և և նաւահանգիստ էտինպըրայ:

ՏԵՇԱՐԸ: Աւան թէրական առ բերանով ֆօրդ գետոյն, և նւհնդիստ պատուական 'ի սմին դւռի:

ԼԻՆԼԻՄԻ: Քղք փոքր, և աւան թէրական 'ի սմին դւռի. որ ունի գործարան մեծ վշեղեն կտաւոյ:

Թժրք սկովախոյ 'ի հն' ունեին անդ ապարանս:

ՍԵՆԴ ԷՆԴՐԻՆ: յի լիք անդրէտ. կմ ԱՎՆԵՐԵանուուին:

Է դլսաւոր քղք ֆայֆ դւռի, և աւան թէրական:

յի ջադոյն մեծաշեն և բազմամարդ, այլև արքենկասանիստ. իսկ այժմ անցուք և կիսաւերակ: Մայր է կեղեցին սեյն անդրէի, զօրմէ ասեն, թէ մեծ էր քղեկեղեցին սըյն պետրոսի որ 'ի հոռովմ, այժմ է կարկառ քարանց. ուն և այլ եկեղեցիք, և շինուածք մեծամեծք: Աւստի շիք այժմ նշանաւոր շինուած 'ի սմին քղքի, բաց 'ի համալսարանէ անտի, որ հիմնեցաւ, 'ի 1412. յորում են երրեակ դպրոցք, կմ դաւար ուսումնականաց:

ՔԵՐԵՎԵՒԻ: (ՔԵՐ + ԵՎԵՒԻ): Աւան փոքրիկ, և նաւահանգիստ պատուական 'ի ֆայֆ դւռի:

ՊՐԵԴԻՄԵՆԴ: Աւան թէրական 'ի սմին դւռի, և նւհնդիստ պատուական. ուր գործեն բշմագտուածական վշեղեն կտաւու:

ՊՀԵ-ԼԻ+: Քաղաք բազմամարդ, և ամուր առ գույտ դետով. որ յի ջադադոյն էր մայրաքղք մերսեայ դաւառին. բայց այժմ անկանի 'ի սահմանս անդղիոյ:

ՊՀԼՍԱՎԵՈՐ վաճառք նը են արմտիք:

ՔԵՐԵՄԻՆԻՅՄ: 'ի հն' ՔԵՐԵՆԻ: Քղք փոքր 'ի մերս գուառի, մերձ 'ի ծովն բրիտանիոյ. յորում յի ջադոյն էր հուշակաւոր մենաստան բենեդիկտեանց: 'ի քղքէ աստի առնու զսնուն լիչ մի՝ կմ ծովակ՝ որոյ երկայնունն է իբրև և մզոն:

ՏԵՇԱ: Քղք փոքրիկ, և գղեակ ամուր, և բազմավաճառ 'ի մերս դւռի. ուր 'ի 1274 ծնաւ երեսելի ածարանն յովհաննես տունս սկովտիացի:

ՓԻՇԵԼ: ՊՀԼՍԱՎԵՈՐ քղք հումանուն դւռի, և աւան թէրական յարգաւառնդ վայրի, առ գույտ դետով. և մզոնաւ հեռի յետինպըրայ 'ի հարաւակողմն:

ԲՈՎԴԱՐ: Խը քղք, և գղեակ ամուր, յորմէ շրջակոյ դւռն առնոյր զանուն. այլ այժմ աւերտի է. ուստի և դւռն փսխել զանուն, կոչի ՊԻՇԵԼԵՐՔԵԼ (ՊԻՇԵԼ ՔԱԼ):

ԷՐԴԱՐ: Աւան թէրէն 'ի դիվիլիցդակէլ դւռի, առ եէտ դետով. յորում գործեն պատուական ասունն զէն գործածու:

Տօնքրիս : Գլխաւոր քղթ համանուն դւռի , և աւան արքունի առ բերանով նիթ դետոյն . դիրք նր կարի յարմարաւոր է վճռկանուե . ունի և ամրոց հզօր .

և կամուրջ քարաշէն 'ի վր նիթ դետոյն : Ենընդ . որ և Աղնանդ : Է աւան թփրական 'ի համանուն վիճակի սորին դւռի առ դրամք էնըն դետոյն . որ ունի նւհնդիստ յարմար : Քընդիսպապայդ . (Քիրէնապէիլ) : Քղթ ծովեղերեայ , և աւան թփրին 'ի համանուն վիճակի կալովէյ դաւառին . որ ունի նւհնդիստ յաջող , առ բերանով տէէ դետոյն :

Ուարըն . (Վիրէնան) . 'ի հն' Քանդիգա տաղա անուանեալ : Քղթ ծովեղերեայ , և աւան թփրական յույիկդըն վիճակի կօլուէ դւռին . ունի նաւահանդիստ քաջադէպ :

Փօքթ ինչուն : Քղթ փոքր և նւհնդիստ . աստ է սուլորական անցք անցանել 'ի պէլֆըսթ , և յայլ տեղիս իւլանաւայ :

Սրբականք : Աւան թփրական յույիկդըն վիճակի կալովէյ դւռին 'ի հիւսիսակողմն կրծին . որ ձեւացանէ զյամաք կղզին . ըստ սկովտիացւոց **Տի հընձնէն անուաննել** . իսկ 'ի հն' **Եղիշենդամ էնդունէլ** . այլև Փրօմօնտօդիսմ . թ Հրուանդան :

Խյր . (Աղյիր) . 'ի հն' Երեխեն : Գլխաւոր քղթ համանուն դւռի , և աւան թփրական առ էյր դետով յաւաղուտ վայրի . որ ունի նւհնդիստ յաջողակ : Ըրոյն . Լարմիս : Ին ծովեղերեայ փոքրիկ քղթք , և աւանք թփրականք 'ի քենինկըմ վիճակի էյր դւռին : Մրէյնքրի : Գլխաւոր քղթ համանուն դւռի , և աւան թփրական առ քլայտ դետով :

Կոբին : Քղթ փոքր , այլ բարեշէն 'ի ռէյնֆրի դւռի , առ ծոցով ծովու . սոր որս առինկ ձկան աւաատդոյն է , քյայլ ծովեղերեայս արեմաեան կողմանց սկովտիոյ :

Լինըն : Գլխաւոր քղթ համանուն դւռի , և աւան թփրին առ քլայտ դետով . յորոյ վր ունի կամուրջ քարաշէն :

Ալմակ . (Ալմակալ) : Քաղաք և աւան թփրական 'ի լէնըրք դւռք , առ քլայտ դետով յարգաւատնդ վայրի : Դեղիցիկ և բարելից . որ յայն սակս կօժի դրախտ սկովտիոյ . ունի 4 մեծամեծ փողոց գեղեցիկս . առ որով տունք առ հնրէ քարաշէն են և միաձեւ : Այլ և համաշարան հիմնմը 'ի 1453 . 'ի ը յակովայ արքայէ , և այլ քանի մի մեծամեծ շինուածո . յորս եր-

երեւելի է մայր Եկեղեցին՝ որ յաջագոյն էր արք և եպանիստ, և առ նովաւ դղեակ, կմ ապարանք տւերակ, յորում բնակէր արքենզս նր: Արհեստ և վճռկաննուիք ծաղկիւ Են, 'ի նմ: ունի և նւհնդիստ անուաննել 'Նի- բու ինչո: որ թէպէտ առ փառ մի հեռի է 'ի նմէ, բայց կարեն փոքրիկ նաւակէք ը քլայտ գետն գնալ մինչև 'ի բուն քղք անդր:

ՄԵՇ- ԼԻԿ: Գլխաւոր քղք համանուն գւոի, և աւան թէքրէն, կառուցեալ 'ի վր բլոց տու ֆօրդ ծոցով. 'ի հն' Բառապէտն ծոյ ասացեալ համանման ը գրից էտինպըրայ, գեղեցիկ և բարեշեն: ունի ամրոց հզօր, որ հայի 'ի կամուրջն քարաշեն: որ է մի միայն յաջողակ ձնողհ անցանելոց ը գետն, որ զեղու 'ի ֆօրդ ծոցն: 'ի ժմկս մսկընթացուն ծովուն կարեն նաւք գնալ մինչև ցկամուրջն: իսկ նաւահանգիստ նր առ փոքր մի 'ի վերոյ է:

ՓՕՄԸ: Քղք փոքր 'ի սդըրլինկ գւոի: առ որով 'ի 1745 եղե պատգմ սաստիկ 'ի մէջ արքունի զօրաց, և պատասմբելոցն 'ի թէքրէն: Մերձ յայս տեղի է անտառն թօր կոցեցել:

ՏԾԱԿ-ՀՐ: Գլխաւոր քղք համանուն գւոի առ քլայտ ծոցով, ուր զեղու լեվըն գետ 'ի բարձրաւանդակի: ունի գվեակ, ամուր, և յոջագոյն էր մի 'ի բաղմավաճառ քղքցն սկովտիոյ, այլ այժմ ոչ ևս ևս:

Ք.ՔՆՐԸ: Գլխաւոր քղք համանուն գւոի, փոքր և անշեն: առ որով կառուցել կայ ապարանք գեղեցիկ յարեմտեան կողմն Լը Քւէչըն անուաննել լճին: յորում է կղզի, և 'ի նմ բերդ հին:

ԼՆՎԸ: Աւան թէքրական, և գլխաւոր տեղի համանուն գւոի: և ամոռ դքսի նր այլ և գլխաւոր դիւանի համօրէն գտւասին: զայս իշխանունի ժառանգութ ունի սունն սորին դքսի: Յայսմ դւուի է մասնաւոր իմն սովորութի, զի յամուսնանալն աղջկան ուրուք 'ի տանէ դքսի նր, իւրաքանչիւրք 'ի սուրկաց անտի նորա ը թուոյ անասնոց խորոց ուարտապան է տալ ինչ վարձանս այնք աղջկան: Այս գաւառ շարձակ է, և ունի եօթն ծոցս: յօրս անուանի է Լուքայն ծոցն սակս առատութեառինկ ձկան: 'ի ծովեղերեայս սորին գւոի մինչեացք յլոքՓոյն՝ ը մեծի մասին են ժայռք մեծամեծք, և լերինք սեառոյնք: յօրս արածին բազմութիւն անասնոց, որք առ հսրկ սեադոյն են ը գունոյ ժայռիցն: և ը մեծի մասին վայրենիք: որք և ը իրաց

ինչ բերեն զնմանունի եղջերունի . միտ նշ համել է յոյժ . իսկ ճարպն յետ միտանդամ ըուծանելոյ , ոչ ևս պնդանայ ը ճարպոյ այլոց անասնոց . այլ ը աւուրս ինչ մնայ հեղեղուկ իրրե զիւղ . զոր բնակիւց տեղուոյն՝ վաճառեն սկովտիացւոց :

Փըրի . որ յառաջադոյն կոչեր Եօնսթօն . կմ Սընտ Շօնդաւան . իսկ 'ի հն' Բերդիս : Գլխաւոր քազոք համանուն գւոփի . ը կարգի երկող մայրաքղք սկովտիոյ , և աւան արքունի . առ գայն գետով . ը մր մարթ է նաւել մինչև ցքլքն : Արուեստք և վաճառականունիք ծաղկեալ են 'ի նմ . ունի ձուկն առատ . զոր ը մեծի մասին բարձեալ աանին յետինպըր . բնտկիւչ նր յաճախիւն 'ի նօրվէկիս , և 'ի պալդիկ ծովն : 'ի 1715 այս քղք եղե ապաստան ապստամբացն սկովտիացւոց . և 'ի 1745 պաշտպանեցաւ յարքունի զօրաց . ապա յապստամբաց անտի . յորմէ օգուտ ըկլմ ընկալաւ քղքն :

Ստո՞ն : Է տեղին այն՝ ուր 'ի հն' թագ դնեին թագաւորք սկովտիոյ . ուր կան տակաւին արքունի ապարանք . իսկ հռչակաւոր աթոռն փայտեայ՝ որ եր յասլարանս անդ . յորում նստաւ 'ի հանդըլ դեննետ արքայն սկովախոյ զինի գմնդակ պտղմի . յորում յաղթեաց բիքդաց , փոխադրեցաւ 'ի աեդվարդոս արքոցին անդղիացւոց 'ի մենաստանն պատմնաթըլը անսւանել . ուր կայ մինչև ցայժմ : Եւ քզի նա ինքն գեննետ արքայն պսակեցաւ 'ի նախարարաց անտի սկովտիոյ , մինցեռ նստել եր յաթոռն յայն . հրամայեաց՝ զի սյնուհեան եմ

թքրք սկովտիոյ յայն աթոռ թագ գիցեն :

Տնկէլ : Աւան մեծ առ թայ գետով , առ սոս կրանփիան լերին , ուր կան ապարանք գքսին աթօլոյ :

Յօդ ք . Հիւսիսային սկովտիուա :

Լյա մասն սկովտիոյ ձեր 'ի թայ գետոյն մինչև ացծովն հիւսիսային : Երկիր նր ըհանրանոս խոռնելով . թէպէտ չէ այնշափ ինչ արդաւանդ , զի ը մասին լեռնային է , և ը մասին լճային , բայց ունի ուրեք ուրեք և անդաստանս արդասաւորս և բազմապատիկ արօտու խուռաւէտու , և անստունս , մենդ

իսան ընտակիր - ուստաի և ասր . կոդի , և պանիր . այլ
և փոյտ 'ի պէտս հրոյ , և շինուածոց . և մարմա-
րիոն խոյտախարի՛ պատուական յապէրտէն դւռի .
և ուրեք ուրեք 'ի գետու և 'ի լիճն դտանի և մար-
դարիտ . ողք 'ի դետու ապէրտէն դւռի , և 'ի լիճն
սութհըրլանայ : (Այս մասն սկզբանիոյ բաժանի 'ի
10 դւռան , որք են իշնիւն . (Ֆանէսու) , կմ ֆօրֆը .
Քինչըրդիւ . կմ Մերնը . կապըրդին , (Աղուրդին) .
կմ Մեր . Պէտք , և Պըտնես . Մանոր . որ բաժանի
յերկու վիճակս , որք են իշնիւն . և Ներն . ինչընը ,
որ բաժանի յերիս վիճակս , որք են ինչընը ա-
ռանձնակ . Պոդենոտ . և Լուպիր . Ռոս . որ բաժա-
նի յերկու վիճակս , 'ի Քրօմարդի , և 'ի Թիեյն .
Ստրունդտ . Ստրէբնէրն , որ է մասն Սըտըլընտայ .
և Քեյրնէս : Զորոց զշլիսաւոր տեղիս յըշեկայդ
ստորագրեսցուք :

Ֆօրֆը : Քշք փոքր , և դլիսաւոր տեղի համանուն
դւռի . որ կոչի և աւան թէրական :

Տշնդի . (Տանդէ) , 'ի հն" Տանդամ . կմ Շնէպունուն :
Ե քզք մեծ , և աւան արքունի 'ի ֆօրֆըր դւռի ,
դեղեցիկ և բազմամարդ մերձ 'ի թայ դետ . ունի
նշնկիստ քաջադէպ . դլիսաւոր վաճառք նորա են
կուտ , ցորեան , և առինչ ձուկն . զոր բարձեալ
տանին 'ի լօնտուտ , 'ի հոլանտա , և 'ի ծովն տաղդիկ :
Ե պրոլուտ . (Աղուրպրօտ) : Աւան թէրական 'ի ֆօրֆըր
դւռի , և պատուական վաճառատեղի . ուր յունա-
դոյն դոյր մենաստան մեծ և հոյակապ ք զամ մե-
նաստանս սկզբանիոյ , որոյ աւերակք կան մասն մինչն
ցայսօր . դտանի անդ և աղբիւր մի հանդային :

Մընդրօշ . որ թարգմանի Աւան վարդից : Քշք
փոքրիկ , և աւան արքունի 'ի սմին դւռի . որ ան-
ուանի է վշտ առատուն սէրմօն ձիան :

Պրէտին : (Աւան արքունի առ էսք գետով . որ 'ի
նախնումն էր եղանիստ :

Խնըդի : Աւան արքունի ծովեղերեայ 'ի մէրնըս
դւռի . փարթամ և բազմավաճառ . ունի և նաւա-
հանդիստ :

Քինչըրդին : Աւան փոքրիկ 'ի համանուն գաւառի .
որ թէպէտ ծովեղերեայ է , բայց ըունի նաւահան-
դիստ :

'իս էպըդին . որ թարգմանի . Աոր էպրտին : Ե քա-
զաք մեծ և բարեշէն , 'ի համանուն դւռի , առ բե-
րանով տի գետոյն , 'ի վր երից բլբոց : Աւնի հա-
մալսարան հիմնել 'ի 1593 . և միւս ես դոյրոց վլ

Հատին լեզունի . և աղքատանոց մի . և այլ ևս երիս
անկելանոց . և նւհնդիստ :

Օ՛ւս էպըրդին . (Հօլդ աղերդին) . կմ սլարզապէս
Էպըրդին : Քզ ք բարեշէն , առ բերանով Տօն դետոյն ,
ուր առատուն է յոյժ սէրմոն անուանեալ ձկան .
յնջագոյն ենդանիստ էր . ունի համալսարան փոր-
դիկ : “ Դիրք նր կարի յարմարաւոր է վճռկնութեն .
ուստի և ծաղկել է ’ի նմ վաճառականութին , ող և
արուեստն սսայնանկուն . զի գործեն անդ ոկես
ոլես կտաւս պատուականս , և սանապանս աղնին
յոյժ . որոյ մի զըդն վաճառի երկու և կէս վէնէտ ”
սոկւոյ . զոր բարձել տանին յանգղիա ’ի հոլանտա ,
և ը ծովին ողալդիկ ’ի հիւսիսային կողմանս : Ասեն
թէ աղած խոզենին այսր քզքի պատուական է
յոյժ , և ըերկար պահի անեղծ . յայն սակս հոլան-
տացիք գնեն անտի բզմ յոյժ ’ի նաւելն յարեելեան
հնդիկս :

Պէճք . ’ի հն “ Բամբիս : Աւան արքունի և դլխաւոր
աեզի համանուն դրսի , առ բերանով Տուլըն դե-
տոյ . աստ և դլխաւոր գիւան այսր դրսի :
Ֆրէնըրդի , (Փրալէրէսպուրէ) : Քաղաք փոքրիկ և
նւհնդիստ յաջողակ ’ի սմին դրսի :
Քըւին : Աւան արքունի , և նւհնդիստ ’ի սմին դրսի :
Ֆօրէն , զըւ : Քզ ք փոքրիկ ’ի սմին դրսի , առ Սի
դետով :

Կօրդի գետաւ . յնջագոյն Պօտ , կմ Շնիլ սնուանել :
Ապարանք հօյակապ դքսին կորտոնայ . որ ը մե-
ծի մասին անդ նստի :

Էւմին : Աւան արքունի ’ի համանուն վիճակի մըի
դրսի առ Լոսի գետով , մերձ ’ի ծովին . յառաջագոյն
ենդանիստ էր , որոյ մայր եկեղեցին կայ մայ մինչև
յայժմ . ունի նւհնդիստ յարմար :

Ֆօրէն : Աւան արքունի ’ի սմին դաւառի . ուր կան
աւերակք արքայական դղեկի . և առ Ճնողհաւն՝ որ
հանէ ’ի ֆօրէս . կանդինէլ կայ մահարձան մեծ ’ի
միաստանի վիմէ , ’ի յիշտկ յաղթութեն՝ զոր արոր
մալկօլմ մաք գեննէտ ըդէմ սվենսի դանեաց ար-
քայի :

Նեյրն : Աւան արքունի , և նւհնդիստ առ բերանով
համանուն դետոյ , ’ի մատոր դրսի :

Դարենըրդին . և Քէրդէլ , կմ Քօլդէր : Են երկու
դղեակք ’ի Նեյրն վիճակի . յորոց ոչ այնչափ ինչ
հեռի՝ գտանի քարահանք հնրկ քարանց . ուր ’ի
բզմ նշանաց երկի գտանիլ և սրջնայ :

ԽԱՀԵՐԵՍ : Քղք գեղեցիկ , և աւսն տրքունի 'ի համանուն դւռի , մերձ 'ի բերան 'Սիս դեաոյն . ունի քարաշէն կամուրջ հոյակապ , և դղեւակ ամուր . և նւհնդիստ յաջողակ . և շեկեզեցիս : Այս 'Սիս դետ ոչ երբեք սառի , և ոչ իսկ 'ի ցրտասառոյց ձմերան . զի ջուրք նր գրեթէ միշտ ջերմ են . և եթէ 'ի ձմեռնային ժմիս բռնուի ծովուն ընկեսցէ 'ի նմ սառոյց , թէպէտ և մեծամեծ հատորս . 'ի ջերմուէ ջուրց նր լուծանին : Ա'երձ յայս քղք 'ի 1746 բարձաւ 'ի միջոյ խոռվուի ապսատամբաց առաջի արքունի զօրաց , որոց առաջնորդ էր իշխանն քումակերպնայ :

ԿԱՀՆԻՉ : Քղք փոքրիկ . և գլխաւոր տեղի լօքըպիր վիճակին , որ է յինվըրնըս դւռի :

ՔՐԵԺՄՐԴԻ : Աւան արքունի , և գլխաւոր տեղի համանուն վիճակի 'ի ուղղ դւռի . առ բերանով համանուն ծոցոյ , որ է մի 'ի գլխաւոր նւհնդիստից մեծին բրիտանիոյ . բայց ոչ այնչափ ինչ յաճախեն անդ նամաք :

ԳԵՎՅԻ : Աւան արքունի , և գլխաւոր տեղի դեյն վիճակի , 'ի ուղղ դւռի . կառուցեալ առ համանուն ծոցով , որ է երեերի վաճառատեղի :

ՔԷՆԸՆՈՒԻ , կմ Տի ժենընուի ու բու : Քղք փոքր առ մուրէյ ծոցով . որ յատաջադոյն ենպանիստ էր . ու բոյ մայրը եկեղ՝ կայ մնայ մինչև ցայժմ :

Տօրնը : Գլխաւոր քղք սըտըրլընտ գաւառի . և տւան արքունի . որ ունի և ամրոց փոքր :

ՄԵՐԵԲՆԵԼՅՆ : Ե մասն ինչ սըտըրլընտ դւռի , կալել զանուն 'ի բառէգ ՄԵՐԵՅ , որ նշանակէ Զոր , կմ 'Սեղուց , և 'ի 'ՆԵԼՅ գետոյն . և է լեռնային յոյժ . ուստի և անբեր . բայց ծովեղերեսոյ ծոցք և գետք նր ' բերեն ձուկն առատ : Զիք 'ի նմ նշանաւոր ինչ տեղի , բայց միայն քանի մի գեօղք փոքրիկք և աննշանք :

Ոյտ , կմ Ո-ՆԵԿ . (ՎՀԻ) : Գլխաւոր քղք քեյթնէս դւռի , և աւան արքունի . ունի նաւահանդիստ քաջայարմար :

Թօքոս : Քղք փոքրիկ 'ի սմին դւռի . և նւհնդիստ յաջող , 'ի հիւսիսային ծովեղերեայս առ փոքրիկ ծոցով ծովու :

Յօդ Ք. Խլզիք Ակովտիոյ :

Պատ դրեց ընդհանրամկս բաժանին յերկուս . յթ՝ յարեմքեան , և 'ի հիաստային . որք առ հարկ համարեալ են մասն սկսվածիոյ . և անկանին չը որութիւն նր : Ալքեմիան իշխուն լը անդիմացւոց կոչին ծեւվերենը այլը . իսկ 'ի հն' Երեւեան , կմ Երարեան իշխուն . այլ յաճախագոյն հարկ անունամբ կոչին Ալքեմիան : որք բջմ են . այլ մեք զգլեսաւորսն և եթ յոջիկայդ ստորագրեացուք :

Լի-էւ . կմ Լէ-ւ . 'ի հն' Լէ-գու : Եւ կղզի մեծ բաժանել յերկու մասունս . յթ՝ 'ի հիւսիս , որ և տիրական կոչի Լէ-ւ . և 'ի հարաւ , որ անունի հառի . Տարածուն նր 'ի հիւսիսոյ չը հարաւ՝ է իբրև 93 մլոն . իսկ լայնունին 12 կմ 13 : Երկիր նր ը մեծի մասին անբեր է . բայց յարեւմտեան և յարեւելեան կողմանս՝ ուրեք ուրեք յարմարաւոր է 'ի մշակութեւ Ունի ձուկն առատ 'ի ծովիէ , և անտառս , և անտառնս . Ուեք 'ի նմ նշանաւոր ինչ , բայց միայն քանի մի ամբոցք , և տաճար մի կոոց մերձ 'ի քլէսէր նըս գեղզն :

'Եսու անսպ . 'ի հն' լու' Վ յուրաւ : Եւ 'ի հարաւակողմն նախընթաց կղզոյն ուղիղ գծիւն : Երկայնութ նր է 9 մլոն . և բնակիչքն լուսերական են : Եւ միւս ևս կղզի 'ի ներքոյ որ 'ի հարաւակողմն , անունել Սառբ վեար . որոյ երկոյնութիւն է 12 մլոն . իսկ լայնութիւն 'ի բջմ տեղիո 3 և 4 մլոն . բնակիչք նր առ հասարակ ուղղափառ են , և խօսին 'ի լեզու իռանացւոց :

Ստա . (Ստիւ) : Խլզի երեւելի 'ի հարաւոյ արևեմուից ինվըրնըս գւռին սկսվածիոյ . յորմէ զատանի անձուկ նեղուցաւ : Երկայնութիւնը է իբրև 42 մլոն . իսկ լայնութիւն՝ ուրեք 20 , և ուրեք 30 մլոն , և է բարձրամարդ . բնակիչք նր իբր 'ի բջմն լուսերական են . ուրեք ուրեք ունի պարարտարօսս , և լերինս , և անտառս , և ձուկն առատ :

Մըլլ . (Մալլ) : 'ի հն' Մալլ : Եւ առ երի լօքապիր վիճակի ինվըրնըս գւռիսկովտիոյ . 'ի հարաւոյ արեմուից . երկոյնութ նր է իբրև 14 մլոն . և ուրեք ուրեք դրեթէ նոյնշատ և լայնութիւն . ունի արօտտի լուս .

խոտաւէտս . և երկու պարոյրոքաջադէպս նաւուց խարիսխ արկանել 'ի նմ . յորոց մին կոչի Տառըր . իսկ երկդն Լուլէթը . ուր լի է առինկ ձուկն , և ասղաձուկն . ունի և 2 դղեակն , և գեօղս ինչ տննշանս :

Դամբի . (Դիրէ .) 'ի հմ' Տիւբինս : Այս կղզի Թէ պէտ փոքր է , զի երկայնութիւնը է 18 մզոն , իսկ լայնութիւն 5 , սակայն յաւէտ արդաւանդ է ք զամ կղզիս սկովտիոյ , և ունի զամ՝ որ ինչ հարկաւոր են կենաց մարդկան , բայց ոգ նր չէ այնչտի ինչ լաւ : Քօւլ . 'ի հն' Քօլ : Եցարեմուեան կողմն նախընթաց կղզւոյն . երկոյն իրրե 10 մզոն , իսկ լայն 2 : Ունի պատուական արօտու անառնոց , և ձուկն բղմ , մանաւանդ բախտակ անուածել ձուկն . տէ՛ ալլա պաւզը . և պտդալս ձուկն : Ասի , Թէ յայս կղզի արտք բղմ ծնանին ք եղք . և ը հինկն 'ի նախայի շատակել դայրի կղզին՝ էղք բղմ են , ք զարուս . ուստի երկուքին ևս պէտու ունին միմեանց առ աճուուն բնակաց նց :

Ճարէ . (Իւրա) . 'ի հն' Տիւբ : Ե 'ի հարաւակողմն նախընթայ կղզւոյն . երկայն իրրե 20 մզոն , իսկ լայն իրրե 6 կմ 7 . ունի պարարտարօտու , և անառունս ընտիրս . ոգ նր բարի է , և ընտիշքն երկայնակեացք : 'ի ժմկը ը կարոլոսի մեռաւ անդ կին մի մարդրային անուն . որ եկեաց 'ի միջւմ տան ամս 180 : Այս կղզի ունի երկու բարձրաբերձ լերինս , որբ են կանոն ուղղիչ նաւորդաց :

Աշուշ . (Իւր) . 'ի հն' Էպիշտում : Ե կղզի մեծ . երկայն 24 մզոն . իսկ լայն ուրեք 8 . և ուրեք 16 . և ե արդաւանդ յոյժ , ունի ցորեան , և անասունս բղմ ընտանիս և վայրենիս . և բովս կառլարի , և քար . յարմէ գործեն կիր . ք քիրէճ . և քանի մի փոքրիկ գետո ձկնալիցս , և լինս քաղցրաջուրս . առ որովք կան կառուցել փոքրիկ գշետնք . ունի և աղբիւր բժշկական , ուր յանախեն ախտաժէտք : Գտանին անդ և քարանձաւք , յորոց ումանք այնչտի մեծ են , մինչև տանիլ 'ի ներքս 200 ոգիս : Օգ նր չէ այնչափ ինչ լաւ : Չորք եկեղեցիք են 'ի նմ , և քանի մի մատուոք : Ընդ մէջ կղզւոյն է Լուգիւլակն անունան եալ աեզին , որոյ շըշապատն է 3 մզոն . և պարփակէ փոքրիկ կղզի . անդ էր բնակարան մարդուալդոսի արքայի սորին կղզւոյ . որոյ հետքն երեխն

մինչեւ ցայժմ :

Խըն . (Աշուշ) : Ե ը մէջ գանթիր ցամաք կղզւոյն :

և հէր դւռին սկզբանիա . Լայնութե՛նը է իբրև 24
մլրճ . ունի արմատիս տռատ , և պատուական արօտու :
Երկու եկեղեցիս , և քանի մի գվեակո . յորու գլխաւ-
որն է Պրօֆիլ անուննեշ՝ գղեակն , և նւշանդիստ
պատուական . պաշտպաննեշ՝ ի ձեռն Լէմլը կղզւոյն ,
որ կոչի և Հօլի այշընա . այն է՝ Ար կղզի : Բնա-
կիչք նը լուտերական են , և խօսին ՚ի բարբառ իո-
լանտացոց : Ըլակայ ծով նը յորմանուտ է և վը-
տանդաւոր . մւնդ յորժամշնչէ հողմն հարաւային .
ալլ ի է ձկամբք : ող և գետք նը :

իսկ հիւսիսային կղզիքն դրձլ յերկուս դասս կը
խռոմբս բաժաննին : Առաջինքնը սկովախացւոց կո-
չին Տէ օք Նիւնդ վէտւէտ : 'Ի հն' Ուշւրեան իշխէ :
որք են առ երի սկովախացւոց . յորմէ զատանին վտան-
դաւոր նեղուցան՝ որ կոչի Փէթւընդ Քըրտ : որց
երկայնունն է իբրև 24 մղոն . իսկ լոյնուն 12 : Այս
կղզիք ըստ պլինիոսի՝ են 40. ըստ որսոսիոսի՝ 33. իսկ ըս-
մերումն քերթողահօր՝ ըստ ապագրելոյն 45. բայց մ-
երկուց ձեռ՝ 21. որպէս այժմ իրաք սակաւ են, 28
կմ 29: Օդ նց ուրեք ուրեք բարի է, բայց երկիրն
ըստ մեծի մասին անքեր . զի՞ թշմ ուրեք լնային է և
խոնաւ, և ուրեք ուրեք անջրդի և աւազուտ :
Բնակիցք նց ըհանրապս գեղեցիկ են և ուժեղ,
այլ բարուք սոսա և վայրագ . լեզու նց է խառ-
նուրդ իմ՝ ի լեզունեն անդղիացւոց, գթաց, թետո-
նացւոց, և գերմանացւոց : 'Ի հն' ունենին սեփական
թղթ . ապա իբրև յաղթեցին սկովախացիք բիրդեաց,
տիրեցին և ոց : Եւ 'ի 1099 առին զնոն նորմանախա-
ցիք . և տիրեցին նց ըստ թմիս . ապա անցին 'ի
ձեռս նօրվեկիացւոց, և գանեաց . մինչեւ 'ի թքրի-
տիանոս թղթ գանեաց . որոյ տունեալ զբոյր իւր 'ի
կնութի իւ յակորայ սկովախացւոց արքայի, ետ 'ի
վարձանս նմ զկղզիս զայտոսիկ . յորոց զուսաւորսն
յառաջիկայդ ստորագրեացուք :

Փօմօնը: Ե կղզի մեծ ք զայլ ամ ըսթակայ կղզիս յայն սակո ՚ի բարբառ անդպահցւոց կոչե Տե Ռու Աւագ.

ԼԵԿ. յի՞ Գլխաւոր 3, կմ երկիր : Երկայնուեն նը
է իբրև 22 մղոն . իսկ լոյնուենն ուրեք 8 , և ուրեք
ուրեք իբրև 6 . և է արգաւանդ և բազմամարդ :
Ունի բովս սեագոյն կապարի . իսկ գլխաւոր տե-
ղի նը՝ կոչի Քըրտուել . (Քերտշալ) . որ է աւան ար-
քայական առ ծոցով ծովու , և աթու գլխաւոր ա-
տենի , կմ դաստինի կղզեացս այսոցիկ . 'ի հն' եպստ-
Նիստ էր . որոյ մայր եկեղեցին կայ մնայ մինչեւ ցայ-
սօր . ունի և ամրոց հզօր 'ի հիւսիսակողմն : Եւ 'ի
բոլոր կղղին են 9 ժղվեավետուեք :

ԲԵՐԸ ԱՆԵՒԴՐԸ . (Բարբա Հետուաց) : Առյս կղղի թէպէտ
փոքր է՝ զի երկայնուեն նը է իբրև 3 մղոն . իսկ լայն
ուին 1 և կէս և եթ , այլ բարդմամարդ . ունի բովս
սեագոյն կապարի . և 4 նւհնգիստա , և բղմ լիճա
ձկնալիցս : Են անդ և երկու տաճարք մնացեալ 'ի
Նախնի հիթանոսաց . որք ը աւատնդութեն բնտկչաց
նը՝ էին նուիիրել արեգական և լուսնի . որ և հա-
ւանական երեի . քզի փոքր տաճարն է 'ի ձե լուս-
նի : Երկօքին տաճարքն ևս յարեելից և յարեմնից
ունին լերինս դալարագեղս , և ըջանակի իրամս .
առ փոքր տաճարաւն են երկու քարինք 24 ռանա-
չափ բարձրութ . 5 ը լայնուեն . և 2 ը թանձրուե .
յորոց մին ծակել է 'ի մեջն , զորմէ 'ի հն' կապեին
զարագործու , և զուտարակս զոհից :

Իսկ այլ գլխաւոր կղղիք 'ի 28 կղղեաց անտի են
այսոքիկ : Սուսի առանց . Այէլ . և Հօյ . որք են
մնասունք միոյ կղղոյ : Պըս . Փըս . Փէտէ Սրունչը
Ռանակը . Եկէւր . Նուբ Փէր . Սուսի Փէր . Ուեւ-

ԴՐԸ :

Իսկ երկդ դասու կղղիքն ը անդղիացւոց կոչին Տե
այլ ու ԸԷՐԸՆԿ . 'ի հն' Եմուեան կոչիտ . որք ը ումանց
96 են . իսկ ը այլոց 116. յորոց 40 փոքր են յոյժ .
30 ժայռք անմարդաբնակք . իսկ 46 չարձակք .
յորս են և բնակուի մարդ կան : Ըստ հաւանական
կարծեաց Շագրաց 'անդ է և Ուսւլիս կղղին , յիշա-
ռակեալն 'ի նախնի Շագրաց , ոնկ և 'ի մերումն խո-
րենացւոյն : Գլխաւորքն կղղեացս են այսոքիկ :

ԸԷՐԸՆԿ . որ և ՄԵԽՆԵՆԿ : Է կոզի մեծ ք զամ-
շէց լանտեան կղղիս , և գլուխ ամցն նց , վոյ և 'ի
նմէ կալան զանուն . երկայնուեն նը՝ է 60 մղոն . իսկ
լայնուենն ուրեք ուրեք 16 : Ճառվեղերեայ կողմանք
նը բազմամարդ են , և քաջ մշակել . այլ ոչ նոյնակս
միջին կողմանքն . ուր չեք այլ ինչ . բայց եթէ լե-
մինք անբերք , ժայռք , լիճք , և ճահիճք : Բնակիցք
նը

Նը են 'ի նորվէկի խցւոց . և 'ի դանեաց . որոց դլխաւոր գործ է ձկնորսութիւն , և գործել սռնապահու . և աեստկ մի խոշոր չուխայի . և ըսկ կրօնից լուսերական են : Երկու փոքրիկ քղքս ունին . յորոց մին կոչի Անրուտ . որ է դլխաւոր տեղի կղզւոյն՝ կառուցեալ 'ի վլր ժայռի , առ նեղուցաւն . որ կոչի Պահանջ սառար . և ունի 300 տունս համակ քարաշենս . զի չկը փայտ 'ի կղզի անդ . իսկ Երկդ քղքն կոչի Ծելուկ . քղք փոքրիկ . 3 մղոնաւ հեռի 'ի նու խայիշտիկն քղքէ :

Պահանջ: Կղզի փոքր , որ գործէ զնախաստցեալ նեղուցն . ունի նւհնդիստ պատուական յոյժ : Երկայնութիւն է իբրև 5 մղոն . իսկ լայնութիւն 2 :

Սրածնչը: Կղզի փոքր , Երկայն իբրև 6 մղոն . իսկ լայն 3 . և է արդաւանդ . և բաղմամարդ . և ունի նաւահանդիստ քաջագեպս :

Սիւնչը: Կղզի Երկայն 12 մղոն , իսկ լայն 8 . և է բաղմամարդ . ունի երկու նւհնդիստ . յայս կղզի գործեն աղ պատուական :

Եւս: Կղզի Երկայն 18 մղոն . իսկ լայն 8 : Ունի 3 եկեղեցիս : Են և այլ կղզիք անունանեալք Վեյս . կրեյք բաւե . Պըս-ի . Մ'եյ . Պիս . ևն :

Համօրէն այս կղզիք բաժանին 'ի 12 ժաղկապտութիւն : 'Ի շրջակայս սոցին կղզեաց հոլանտացիք ամեն ամի որոշոն առինկ ձուկն ըզմ յոյժ . զոր սկսանին 'ի 25 յունիսի . 'ի 12 ժամու գիշերոյն . որ և կարի շահաբեր է նց . զի քաջավարժ են յորս առինկ ձկան , ոնդ և այլոց ձկանց ևս . և յապիստել , և 'ի զետեղն զնս 'ի տակառս . որք յայսմ մասին գերազանցեն զանդղիացւովք :

Խոլանտա , կմ Խոլանտիա :

(1. Ազնաւուն
Դիրք .
Տարու)

Խյս անուն որ ըսկ անդղիացւոց իւն . լանդ կոչի . ըսկ կորսոնի անդղիա . Տարու) ցի Յագրին՝ Ելանէ 'ի բառեդ էստիցնուր . որ 'ի բարբառ իոլանտացւոց նշանակէ Երկիր . կմ Յ արևմտեան , իեր զի է յարեամտեան կողմն մեծին բրիտանիոյ . իսկ 'ի հն' պէսպէս անուամբ անունանեցաւ . զի Եւրու . Խոլուն . Իրիւ . և

՚ի պազոմեայ Փոտը բրիտանիա : Յետոյ չը մերումն
քերթողահօր՝ ('ի ձեռ'') կողեցաւ Ուիլենանիա կմ
Նուիբառնիէ . որ ըստ հնչման հռովմայեցւոց գրի Հե-
պեանիա . այն է ձմեռնային կմ ցըտոյին , սակա
ցրտուե օդոյ նր :

Մի է սա 'ի բրիտանեան կղղեաց . որ յարեելից՝
ունի իւր սահման զծովին իրլանտայ , կմ զնեղուցն
սրին գեորգայ , որով բաժանի յանդղիոյ . յորմէ հե-
ռի է 45 մղոնաւ . և 'ի ոկովախիոյ , յորմէ 15 մղոնաւ
և եթ ասրակայի . յարեմոից և 'ի հարաւոյ՝ սահ-
մանի արեմուեան ովկիանոսիւն . իսկ 'ի հիւսիսոյ
գեկալեան ովկիանոսիւն : 'Դիրք նր է ձուածն , 'ի
բաց առել զցցունել անկիւնս նր . իսկ հանգերձ նո-
քոք՝ ըստ մերումն քերթողահօր ասելոյ՝ և գարեհա-
տածն հզձկէն : Եշ է անկել 'ի մէջ 7 և 12 աստի-
ճանաց երկայնուն , և 'ի մէջ 51 և 55 աստիճանաց
լոյնուն . և ըստ տարածուեն գրեթէ 'ի կէս է անդ-
զիոյ . զի երկայնուն նր յարեմոից յարեելս՝ և 280
մղոն . իսկ լսյնուեն 'ի հարաւոյ ըստ հիւսիս՝ 240 . և
բոլոր տարածուեն 243²⁰ քառուկուսի մղոն Շադրա-
կան : իսկ թիւ բնակչաց նր ըստ ստուգագոյն հաշ-
ումի Շադրաց՝ իրրե երկու միլիոն և կէս : Բնդմ-
քլքս ունի , այլ գրեթէ առ հարկ փոքր են և
անշան :

(2. Գետ . Ռաշմգետք և լիճք մեծամեծք են յիշա
Օդ . Բերտ . Հանտա կղղին . բայց 'ի գետաց գլուխ-
ված :) որքն են երկու Սըւնն . կմ Սկանն .
'ի հն' Սէնն : Աս է գլխաւոր գետ հա-
մարէն իրլանտայ . որ ելել 'ի լիլիթրին գլուխ , հոսի
ըստ իրլանտայ ըստ հարաւ . և անցել ըստ երկու լիճն ,
խոտորի ըստ արեմուեան . և ապա առ քլեր գլուխ
գետաց զեղույացկիանոսն արեմուեան .

Պատու . 'ի հն' Բարյոս : Ես գետ մեծ . որ ելանիէ 'ի
քելտերք գլուխ , և հոսել ըստ հարաւ յաջմէնախըն-
թաց գետացն , զեղու 'ի ծովին իրլանտայ :
Օդն իրլանտայ չե այնափ ինչ ընատ յօդոյն անդ-
զիոյ , գոլով երկոցուն և ու նովին զուգահեռական
գծին լայնուն . կմ ընովին բաժնին . այս ինչ միայն
է խորի , զի յորդահօս անձրեք առաւել յանախէն
'ի նմ . և կողմանք ինչ նր կարի լճային են և գիճին .
ուստի և օդն առաւել խոնաւ է և թանձր . որ և
ուստիճառէ հարբուխս . այն է զիւքեամ . և իջուածս ,
և ոյլ գետակա ախար յանախէլս անդէն : Բայց են

և կողմանք ինչ թէ սկս ստկաւ, յորս լաւագոյն է
օդն ք զանգզեցին:

Ունի արօտս խոտաւետս, և արգաւանդս յոյժ. այլ
ցորեան՝ և այլ արմատիս՝ ուղ և պատշաճ սակաւ. վն
զի մեծ մասն երկրի նը լճային է և դիմին. յայն սակա
և բնակիչք նը մինչև ցայժմ դրեթէ յայլ ինչ ոչ պա-
րագեին, եթէ ոչ ՚ի գարման անասնոց, և ՚ի ձենոր-
սուի. բայց այժմ սկսան մատգիր լինել և երկրա-
դրսուեն. ուստի դշխաւոր բերք նը են անասունք,
մնագ խաշն, և մորթ, հարս, ասր, կոգի, ողանիր,
մկար, մոմ, աղ, կանեփ, և վուշ. զոր ՚ի վերջին
ժմկս սկսան սերմանել. և փայտ, և ատխտակս ՚ի
ողէտս տակառաց, և այլոց շնունածոց. այլ և բովս
կաղարի, և երկաթոյ, և ածուխ հանքային ՚ի պէտս
հրոյ. և քարահանքս մորմարիսն քարանց. և արջան
պային ջուրս բժշկականս: Ասի, թէ շքբյայս կղզի
բնաւ թիւնաւոր զեռուն. և եթէ տարցին յայլուսաւ,
սատակին յամառան:

Յայսմ վայրի ՚ի գեպ համարիմ յշտիել զոմանս ՚ի
նշանաւոր իրաց սորին կղզոյ: Հանթրիմ դւռի. Դ
մզնաւ հեռի ՚ի քութ հեյմ քղքէ է նորանշան իմն
ստորերկրեայ ճնողհ, անունել Ճնողհ հսխիչ. որ
անցել ձգի ՚ի ներքոյ բարձր լերին հարուստ մի ՚ի
ներքս ՚ի ծովին. յորժամ ցածռուն են ջուրք ծովու
երկայնուն նը է 600 սանաչափ. լայնութեն՝ իբրև
140. խակ բարձրութեն՝ ոչ է ը ամ տեղիս հաւասար.
է ուրեք զի 15 սանաչափ է. և է ուրեք՝ զի 36:
Այս ահադին փաղար հաստատեալ կայ ՚ի վր հա-
զարաւոր բրդանց, կմ մահարձանաց, որք ուղիղ
ձգին վերսւստ ՚ի վայր, այլ ձեռով և թանձրութք
պէսպէս են. սակայն ը մեծի մասին հեգանկիւնի,
կմ վեցանկիւնի. խակ ը դրեց խառնիխուռն: Զայն
մանէ ոմանք ասեն ՚ի մարդկանէ շնել. խակ այլք
հաւանականագոյն պնդեն, լինել դործ բնուեն:

Յուլգոնիա կը ուի՝ է լինմի, ը խոլանացոց Լու-
նէակ անուննեալ. զոր յառաջին ժմկս համարէին
ունել զքարացուցիչ զօրութենի. բայց յետոյ գտին.
զի այն զօրութեն ոչ եր ջրոյն՝ այլ հողոյն որ շուրջ
զիւվու: Սակայն ոչ եթէ բոլորովին ՚ի քար փոխար-
կէ զմարմինս, զի զփայաս արկելս ՚ի նմ, այլ ար-
տաքրուստ պատէ զնովաւ կարծրակուռ կեղեանս.
խակ ՚ի ներդուստ մեայ գոյացուի փայտին, ստացել
զերկու քարելզէն յատկունս. յը՝ զկարծրուեն և ըշ-
անըրուեն. պատման լարտաքին կեղեանաց անտի. և

՚ կ հանգային մասանց ՚ի ներքս ՚ի փայտն սողուկելոց : Գլխաւոր վաճառք իւրանտայ են նախայիշատակելը բերք . զոր հոլանտացիք և փորդուքալք դիւրագին գնելը յիւլանտայ , բարձեալ տանին յ՛՛ իւրեանց , Գործեն անդ և վեղէն կտաւ պատուական . այլոյն ը մեծի մասին յ՛՛ անդ իւրում ծախի ՚ի սկսութնակչաց նը . և սակաւ վաճառեն արտաքնոց : Խսկ ինքն ըունի յայլոց՝ դրեւթէ զայն ամ , զոր և անդ զիա . բաց ՚ի փայտէ , զի ունի անտառս փայտի . թէպտ ոչ այնչափ առատ :

(3. Համալ” . Ո՞ի միայն համալսարան ունի իւրան Եպոս” :) առ , որ է ՚ի արդպլին մայրաքաղաք նը . բոյց և այն՝ փոքր և սննչան : Այլ բաց յայնմանէ՝ ունի բազմապտտիկ հսրկց դպրոցս , որք ՚ի 1748 էին 168. յորս ուսանէին 3003 ման կունք . թող զայլ Յ^թ դպրոցս , յորս 885 մանկունս աղքատս ձրի դարմանէին , և ուսուցանէին . և գրչիաւոր վախճան այնց դպրոցաց՝ եր կրթել զեռ ՚ի կրօնս անդզիական եկեղեցւոյն , և ՚ի քղքականութե . վոզ զի և իւրանտացիք չեն ինչ ըհատ ՚ի բրատւթէ սկովտիացւոց :

Չորս արքենդսարանս ունի՝ որք են , Ալբէտ . (Հերմ) . Տեղին . Քէւել . Թուամ : Արքենդս արմըկայ՝ է առաջին և նախապատիւ մետրադոլիս համօրէն իւրանտայ , և ունի ը իւրեւ և եկպարանս : Նոյնողս և արքենդսն արդպլինայ՝ անունուի նախապատիւ առաջնորդ և մետրապօլիտ . այլ կտրդաւ երկդ է . և ունի ը իւրեւ Յ եկպարանս և իւրանտայ : Խսկ քէսհէլոյն՝ ունի Տ եկպարանս . նոյնչափ և թուամայն . ուստի համօրէն եկպարանք իւրանտայ՝ են 16 ուղարկանի յառաջիկոյդ :

Թ . Քէւել .	Է . Քէւել .	Ժ . Լէնդէտ .
Բ . Քէւոր .	Ը . Կէւհ .	Ժ . Ալբէտ .
Կ . Տեղէւս .	Ծ . Քէւուֆէտ .	Բ . Բէժոյ .
Դ . Տաւան .	Ճ . Քէւել .	Ժ . Քօրտ .
Ե . Քէւէր .	Ժա . Էլքին .	
Զ . Լէնդէւթէր .	Ժը . Ույութէֆէր *	

(4. Բարտ . Իւրանտացիք քաջ են և ուժեղ մարմ Լէւս :) նով , և մաօք կորումք . այլ խմբժարաւրց , վայրագ , և սոպւ , արհամարհօղ կենաց . տանին քաղցու և ցրտոյ , անհաշտ թշնումք .

և հաստատուն բարեկամ, յամառու և անհու ոն, սրբ յոր կողմն միանգամ հակին, ոչ ևս գիտեն գառնուլ, ծոյլ յաշխատանս, և զբուանէր: Իրեւ առին անդզիացիք զիռլանտու, ծանուցել զիմֆանական և զապառում բարս նց, առավեցին անդ զբազմութին մարդկան յանդզիացւոց անտի, բնակել խառն ընդնս, և չէ հկեկն արձակեցին զբշմն ՚ի նցնէ, մատնել ՚ի ծառայութի օտարական իշխանաց: սով զի առ փոքր փոքր հրահանդեսցին, և մերկասցին յըարոյս տմարդուէ, և ՚ի գաֆանուէ իւրեանց: Զայս ևս պատմեն վս իրլանտացւոց, եթէ քաջ են ՚ի զնուռուն, և հաւասարիմ յօտար ՚ի ը դրօխն օտար մըրուեց զնուռորեալ: այլ առ իւրեանս ոչ նոյնոպէս: Լեզու նց երեխ ածանցեալ ՚ի լեզոնէ նախնի բրետանացւոց, զի բշմ մերձաւորութ ունի ը բարրա, ոյ բնակչաց կալէսի: զորմէ ՚ի ստորագրուե անդ կտղէս քւոխ ասացաք: Իսկ անդզիացիք և սկովտիացիք՝ որպ անդ յիրլանտիա կալան զբնակուն, պահեն զիւրեանց բարբառ. բայց և այն ըստ իրաց ինչ խառնեալ է ՚ի բարբառոյ իրլանտացւոց:

(5. Կառավարութիւն իրլանտաէր մասնաւոր կրօն. Բարձրութիւն, և ուներ սեփական թագաւոր ինքնիշխան: ապա ՚ի 1372 առ բ հնրիկոսիւ անկաւ ը անդզիացւոց մըրութ: յետոյ և ենրիկոս ՚ի լդ ամի իւրոյ թքրուե՝ կոչեցաւ զառաջինն թժիւ իւլսնդոյ: զի յուջ ք զետ թքրիք անդզիոյ՝ կոչէին իշխանտ իւլսնդոյ, և այնուհետեւ պէս պէս անցք անցին ը իրլանտա: Անդ զինի մեռունելոյ ենրիկոսի է: Ը նմին և քղբական կոնվարուն նը պէսպէս փոփախութիւն կրեաց: հուսկ յետոյ ՚ի բշմն նմանեցաւ անդզիական կովարութեն: Եր ՚ի նմ մի ոմն գերագոյն իշխան փոխանորդ անդզիացւոց արքայի, որոյ իշխանութիւն ըարձակ էր յօյժ: ոնզ և արտաքին շուքն և հանդէսն էր իրը թագաւորական: Ուներ սեփական ժողով, կմ առեան խորհրդականաց: որք ձեռնուտու էին նմ յիրս մեծամեծս: ՚ի բացակայութեն նը գերագոյն իշխանութիւն մայր առ գլխաւոր խորհրդականն, կմ ատենտկալն ժողովոյն: որ էր իրը փոխանորդ նը: իսկ հարդ իշխանաց և պաշտօնատարաց նոյն էր: որ ինչ յանդզիա: Բայց ՚ի 1800 յետ բշմ հակառակութեց կառավարութիւն իւլսնդոյ առ հասարակ միացաւ Ը իւռավարութեանդից:

ՀՅԱՎԱԾԵՆ ՅԱՐԱ ՄԻՒՋԵԼ ԷՐ ՚Ի ՎԵՐ ԵՐԱԵՎԱԼ ՀՊԱԿԵՐ
ՔԱԿԱՆ ԱՊԱՆԴԻՆ, մԵծապէս պայծառացեալ փոյլե-
ցաւ յիռլանտա ուղղափառ կրօնն ՇՐՋՄ գարս, այլ
զինի ը Ենրիկոսի ոչ սակաւ աղօտացոյց զոյն՝ ա-
ղանդն լուտերական, քզի մթողին հնարս, զոր շար-
կին ՚ի գործ լուանրականք առ իսպառ անհետ առ-
նելոյ անտի զուղղափառ հաւատաս, սակայն և այն
պէս ոչ յաջողեցաւ նոյ, ուզ ակն ունեին. վո զի և
ոյժմ կան յիռլանուայ բազմուն ուղղափառաց իշխա-
նաց և սոսկականաց, թէպէտ տակաւին չեն այն
շափ ինչ համարձակ, իսկ մնացելքն առ հորկ զհետ
երթան անդպիտկան եկեղեցւոյ : Կատմի, թէ առեւ-
տարանն քանի զտռաշինն քարողեցաւ յիռլանտա 'ի
435 ՚ի սբյն պատրիկիոսէ. զորմէ ասեն լինել եղ-
բօրորդի, կմ այլ մօսաւոր աղջակից սբյն մարտի-
նոսի եղասին տուրովնի. այն է՝ թուրս քղքի գաղ-
ղեցւոց : Իոլանտա կղքին բաժանի 'ի չորս նհնդո,
որք են Լէնտէր, Բլուտ, Գօնօթ, կմ Գօն, և Մըն-
տէր, և ոք գրձլ բաժանին յայլեայլ փափրիկ դռս :
զոր յառաջիկայդ ստորտըրեացուք :

Կահանգ ան. | Հնսդըր. (Լինսդէր):

Պատ բռն հնցման իոլանտացոց կոչի Լեյինը. լո-
րրիտանացւոց՝ Լէյն, ՚ի հն՝ Լալէնիս, կմ Լա-
լէն, բաժանի ՚ի 11 կոմունիս, կմ փոքրիկ գւռա,
որք են Տըուին, կմ Տայլլին. Ուտց. Ուեւքըւ-
քիւէնի. Քետըւէն. Քիւլէն. Աբայնշ + առուտի. Քինէն
տառուտի. ի՞դ մի. Ուեւու մի. և Լօնիքըւ. որոց
գլխաւոր տեղիք են հետագայքդ :

Տըուին. որ և Տայլլին, ՚ի բարբառ իոլանտացւոց՝
Պէւէլէսէ : Եւ մայրաքղք համօրէն իոլանտայ. մեծ,
որ օր լորէ և ևս շարձակի. բազմամարդ և բաղ-
մավաճառ. արքենդսանիստ, և ամժոռ արքունի փռ-
խանըրդին, և գլխաւոր դիմանին, և գրեթէ նմ
մեծամեծաց, և գլխաւոր աղնոնականաց իոլանտայ,
առ Լուֆ. (Լէքէ) գետով. ունի բլշմ չինուածս հոյ-
ակաւոս, և եկեղեցիս. զի բաց ՚ի մայր եկեղեցւոյն՝
ունի միւս ես կանոնիկոսական եկեղեցի. և 13 ժո-
ղովրդայիտականս. և համոլսարան կմ գոպրոց ե-
րեւլի հիմնել 'ի 1591 յեղիստրեթէ դշոյէ. և ան-
իս

կելանոցս, յորս երենլի և Քիշմեյնը անկելանոցն մեծ և գղեակ հին . և նւհնդիստ շարձակ և առահով առ քերանով լայֆ գետոյն : ՚ի 1711 հրդեհ մեծ անկել՚ի քղթի անդ, ըստ այլոց շինուածոց այրեաց բովանդակ և զհոյակաալ դիմանն արքունի մատենից . յորմէ ոչինչ զերծուցաւ, բայց միայն արկղն գրամոց : Սակայն այնուհետեւ ևես շարձակեցաւ քղթն . զի լոկ յարուարձանի նը են իրրե 400* տունք նորաշնք . և օր ըստ օրէ յաւելուն :

Ոյտօ . (Վելլու) : Ես քղթ փոքր ծովեղերեայ ՚ի համանուն դւռի, որ ունի նւհնդիստ փոքր :

Պիկոնիքն . Ալբալու . Պալմինիւս : Են քղթք, կմ աւանք փոքրիկք և աննշանք յիշտօ դւռի :

Ուելսիքը . (Վելսիքը) : Քղթ ծովեղերեայ, և նաւահանդիստ ՚ի համանուն դւռի մեծ և բարեշէն : Քիշէնի : Քղթ ՚ի համանուն դւռի առ նիւր դետով, բաժանել յերկու մասունս . յը ՚ի հին՝ որ կոչի և քղթ իռլանտացւոց . զի բնակիչք նը են բուն իռլանտացիք . և է իրրե արուարձան : Եւ ՚ի նոր որ և է բուն քղթն . և բնակիչքն անդղիացիք, յայն պակս կոչի քղթ անդղիացւոց : Յառաջադրյն եկած նիստ եր, այլ այժմ ոչես :

Քետրւեկ . (Քուելսիկ) : Քղթ ՚ի համանուն դւռի առ Պէրո գետով :

Լուին . Քղթ փոքր ՚ի սմին դւռի :

Քիսեր . Քղթ ՚ի համանուն դւռի եկածանիստ :

Մեւելուս, կմ Քայնկ դառն . որ թարդմանի . Քայլաք դանոյի : Ես գլխաւոր քղթ համանուն դւռի :

Փիւէտ դառն, կմ Քայնկ դառն . (Քիւն դուն) :

Ես քղթ փոքր ՚ի քույնզ քառունդի դւռի :

Դրէմ : Գլխաւոր քղթ իսթ միթ դւռին առ պօյն գետով :

Մունիք, կմ Մունիք : Ես գլխաւոր քղթ Ուելշ գլ . (Վելշ Նեն) դւռին :

Լուիֆը : Քղթ փոքր ՚ի համանուն դւռի :

* Արհանդ ք . Բլսդը . (Ուլսդեր) :

Ա բարբառ իռլանտացւոց Քատ կիւն . և կոլլեսցւոց Ուլտը . իսկ ՚ի նախնունն Ուլտնիս, կմ Ուլիւտ : Ունի լիճու մեծամեծու շրջապատելս ան-

տառավագ . ուրեք ուրեք ունի և արգաւանդ տեղիս : Այս նհնդ 'ի նախնունն էր մասնաւոր թէրութէ ինքնիշխան . որ և բաժանի 'ի 10 կոմսութեա , կմ փոքրիկ գլուխ . որք են Քէշը . յոջագոյն իսթ պինի . Մահեն . Լաստ . Ալբէն . Տառն . Ենտէն . Լուրծներէ , կմ Քուեն . և կմ Բաւայ . Տընելէլ , կմ Տօնիւլ . Պայչը , կմ Դիքը օն . և Քըրչը . որոց Դըլ-իսւոր տեղիք են հետագոյքն :

Քէշը : Քաղաք փոքր 'ի համանուն գլուխ :

Քէլմօր : Քաղոք , կմ լուս ևս ասել , գեղզ փոքր և անշուք 'ի սմին գլուխ . այլ եպսանիստ :

Մահեն . (Մանակէն) : Քըլք փոքրիկ 'ի համանուն գաւառի :

Տառմարը , կմ Դրաեւը : Եր գլխաւոր քղք Լաստ . (Լուր) գլուխ . որ թէրպէտ փոքր է , այլ ամուր և բաղմանարդ . ունի և նւհնդիստ պատունական 'ի սմին գաւառի :

Տընդըլ : Քըլք եպսանիստ , և նւհնդիստ պատունական 'ի սմին գլուխ :

Ալբէն . (Հերմէն) : Եր քաղաք երեելի 'ի համանուն գլուխ , այլայժմ անշուք և աղքատ . բայց արքենպատնիստ :

Չարւընտ : Գլխաւոր քղք արմըկ գլուխ , առ Պիտուատը գետով . որ ումի գղեակ ամուր :

Տառն , կմ Տառն Փերէն : Քըլք եպսանիստ 'ի համանուն գաւառի . որոյ եպսարամն միացուցաւ ընկառուեն քօնօր քղքի . որ է յենդրինմ գլուխ :

Քէնէն Գըրէն . կմ Գօնօտքըւը : Եր արքայանիստ քղք թէրուել ըլոդրսյ , կառուցել առ ծոցով ծռվու : 'ի հնումն երեելի էր . ունի նւհնդիստ քաղէպ , և առ նովաւ դղեակ ամուր :

Ենտէն . Գօնօր . Պէտքըն . Լիւղըն : Են փոքրիկ քղք 'ի սմին գլուխ :

Լարմարէն , կմ Տեռի : Քըլք եպսանիստ 'ի համանուն գլուխ :

Տենիւլ , կմ Տենիւլ : Քըլք 'ի համանուն գլուխ առ ծոցով ծռվու . մերձ 'ի ըերան խտ գետոյն :

Բէքօ : Քըլք փոքր 'ի սմին գաւառի . եպսանիստ : Քէտէն , կմ Գէւղէն : Եր քղք փոքր , և նաւահան գիստ 'ի սմին գլուխ :

Գուշէն : Քըլք փոքր եպսանիստ 'ի դայրն գաւառի : Ենիստէննէն , կմ Խնիստէննէն : Քըլք փոքր 'ի ֆըրմընը գլուխ . կառուցել ըն մեջ երկուց լջից . պալուզանել կրկին ամրոցովք :

**Ա, ահանդ դ. • Վթոնող, կմ Վթան
(Վթօնակդ) :**

Ի բարբառ իուլանտացւոց Դժուակիւն+ . 'ի նախնումն
էր մասնաւոր թքրութեն . երկիր նր ըստ մասին
լճային է և անտառային , և ըստ մասին արգաւանդ .
և բաժանի 'ի ճպւռ . որք են Անդրէմ . Սլեհօ . Մեյօ .
Ռոստօնն . Կըլսէ . և Գայլըր , կմ թօմնուք . որոց
գլխաւոր տեղիք են հետադայքքդ :
**Լեյրիմ : Գլխաւոր քղք համանուն դւռի . փոքր և
անշուք :**

**Սլեհօ : Քղք փոքր 'ի համանուն դւռի առ ծովով
ծովու . որ ունի նւհնդիստ պատուական :**
Մեյօ : Քղք անշուք , և աւերակ 'ի համանուն դւռի :
**Գիււէ : կմ Գիււէ : Քղք փոքր , այլ եղանիստ
'ի սմին դւռի :**

**Ռոստօնն . և Թաւուք : Են փոքրիկ քղք 'ի ռոպքոմըն
դւռի : Է՛նսն : Է միւր ևս քղք 'ի սմին դւռի , առ
Ընն գետով :**

**Կըլսէ . (Կալէյ) : Էր արքայանիստ քղք թքրունն
քօնօդայ , ամաւր և բարեշէն . իսկ այժմ թէնդաք այն-
պէս բարդաւաճ , ողջ էր յոջն , բայց և ոչ կարի
անշուք . որ և եղանիստ է . և ունի նւհնդիստ
յաջողակ :**

Գիււէքք : Է քղք անշուք . այլ եղանիստ :
**Գիււէ . կմ Լեյրիմ : Քղք փոքր և աւերակ . այլ
եղանիստ :**

Բւէյր : Քղք փոքր առ ծովակաւ , կմ Հաիւ մրով :

Ա, ահանդ դ. • Մընսդըր :

Ո սու իուլանտացւոց Մընսդ . 'ի նախնումն Մըն-
սդ . էր մասնաւոր ինքնիշխան թքրուի . եր-
կիր նր լեռնային է . ունի հովիտու իստաւէաս և
բաժանի 'ի Տ դւռաս . որք են Դիեւէւեն . Ռութքք .
Լինք . Քետի . Քօրտ , կմ Քօրիւ . որոց գլխաւոր
տեղիք են հետադայքքդ :

Դայն

Դասի : Քաղաք ամուր . և գլխաւոր տեղի գերբերի կը լիւռի .

Յեւաւ . Ֆէտէստ . Դէեւէտ : Են փոքրիկ քաղաքք : Ա-ՌԵՎԵՐ : (Վ-ՌԵՎԵՐ) . Եւ խոլանտացւոց , Փօւելուն : Եւ գլխաւոր քղք համանուն կըւռի . առ շը դետով , եկղուանիստ . որ ըստ մեծուն և ըստ բազմութեանակաց՝ երկդ . է զինի աըպլինայ . գերք նր կարի քաջայարմար է վճուկանուն . ունի նաւահանդիստ պատուական :

ՏԱՒԵՐԼԸ : Քշք ծովեղերեայ : Լիւմօր : Փոքրիկ քաղաք 'ի սմին կըւռի :

Լիմիտ , կմ Լեֆդի : Եւ քղք բարեցէն 'ի համանուն դւռի , ամուր , բազմամարդ . և եկղուանիստ , բաժանել 'ի վերին և 'ի ստորին :

Մ-ՌԵՎԵՐ : (Վ-ՌԵՎԵՐ) : Երդուս . Քիւմւուտ : Են փոքրիկ քղքք 'ի սմին գաւառի :

Վ-ՌԵՎԵՐ : Քաղաք փոքր ծովեղերեայ , և եկղուանիստ 'ի քէռի կըւռի :

ՏԲԻԼ : Քշք փոքր 'ի սմին կըւռի . այլ լաւ քղնախընթացն :

Դ-ԿՈՎԵՐ : Քշք փոքր , և նւհնիկիստ պատուական : Քօրտ : Քշք երեւլի 'ի համանուն կըւռի , եկղուանիստ . որ ունի նւհնիկիստ պատուական :

Դ-ԻՆՉԼ : Քշք փոքր , սյլ բազմավաճառ և բազմամարդ 'ի սմին կըւռի :

Ուսու : Եր քղք եկղուանիստ . այլ այժմ գեօղ աննշան . որոյ եկղուարանն միացւուցաւ ըստ եկղուուն քօրքայ : Պ-ՌԵՎԵՐ : (Վ-ՌԵՎԵՐ) : Քաղաք փոքր , և պատուական նւհնիկիստ 'ի սմին կըւռի :

Բաց յայսց երեց թթրունց , կմ Շաց , ունին անդղեացիք և այլ բջմ կալունածս յայլ և այլ կողմանունի . կը յեւրոպիա՝ զամբոցն հիպուալդարայ . զոր 'ի հառաս սպանիոյ սասրադրեցաք . յափրիկէ՝ քանին մի ամրոցս , առ սէնեկալ գետով . և 'ի մասնաւոր կութիչա . և զիղզին սըյն հեղլինեայ . յասիա՝ բջմ տեղիս . 'ի ծովեղերեայս գորոմանուկւայ զարումզայի . 'ի ծովեղերեայս գունդանայ զիթապօլ . և զմօլպլը ամրոցն , որ 'ի սումագրաս կղզին՝ և զիսան ինչ սէլեան կղզւոյն . նոյնպս և յամերիկա՝ ունին բջմ կալունածս . թող զայնոսիկ . յորս աիրեն ընկերունք վճականաց անգլիացւոց , զօրս յիւրաքանչիւր աեղիս ունիմք ստորագրել :

Այսափի ինչ յաղագս անգլիացւոց արութեա որ 'ի սկովիա , և յիւրանուս շատ լիցի :

Ա. Ը. Խ. Բ. Տ. Հ.

ԴԱՆՏՔ. ԿՄ ՏԱՆՏՄԱՌԻ ՔԱՅ.

Տ. ԱԼԱՎԵ, և Դիտ :

Պնախնումն կոչեր Ջիմբիս գրեսնեան, որ և
էր մի ՚ի մասանց անտի Սիանդինաւիոյ. առ
երի կայ գերմանիոյ ՚ի հիւսիսակողմն. յորմէ
բաժանի ՚ի ձեւն իշտէւա. և Լէվնաստէ գետոց.
իշտէւա գետն ՚ի նախնի Ֆմկց անտի միշտ համարել
է կուպար և անջրպետ ը մէջ գերմանիոյ. և դան
եաց Շի. վոյ ՚ի վլր դրան րէնտսպուրկայ՝ որ հանէ
՚ի հոլսացիտ, առ որով անցանե էյտէրա գետն՝ գրել
կայ սյունկ. իշտէրա և սահման հոռչմշական դրսթիչ:
Յարևմտից՝ ունի իւր սահման զծովն հիւսիսային.
՚ի հարաւոյ՝ զկոտանեան ծոցն. որ կոչի և քադդե
կադ. կմ շակեւաք. իսկ յարևելից՝ զծովն ողալցիկ
ուր ՚ի մէջ ցամսպին, և ֆիօնիա և զէլանտիա կղզ
եաց, և շվէտաց Շի. են երեք նշտնաւոր նեղուցք.
յորոց երկուքն կոչմն Մէծ, և Փուր Պէլտ. իսկ
երգն՝ Նեղուց սահմանայ. կմ ը գանեաց՝ Էրեսունդ
որոյ լայնուի առ հէլսինկէր քղքաւ՝ է իբրև 2 մղոն.
որ և բաժանէ զշն գանեաց ՚ի շվէտաց: Այս երեք
նեղուցք են ը նեղուցք դանեաց արքայի:

Բ. Տարծունի, և Թէհ բնակչաց Դանեաց:

Աշսարհն դանեաց բովանդակի յերկու մեծամեծ
կղզիս. և յայլ զնզն կղզիս փոքրագոյնո. և ՚ի
մեծ ցամաք կղզին իւդլանտայ. վոյ դժուարին է
ճշտիւ սահմանել զյափ տարածուենր. սակայն առի՝
թէ ըհանրապս բովանդակ ցամաք նր է իբրև 13600
քառակուսի մղոն Շադրական, այլ ստորեւ նշտնա
կեսցուք ճշտիւ զյափ տարածուեն իւրաքանչիւր մաս
սանց նր: Ունի 68 քղքս մեծ և փոքր. 22 աւանս.
583 կալուածս ազնուականաց՝ 16 պտրոնական կա
լուածս անուանել, և 15 կոմսուիո. և գեղոլս բնշմս:
իսկ թիւ բնակչաց նր՝ ը հաւանական հաշունի. է
իբրև միլիոն և 55240. և ը հաշունին զոր արարին
՚ի 1779, բոլոր սահմանք և կալուած արքային գան
եսց

Եաց ունի շ միլիոն, և 400000. յորոց բշմք՝ մշնդ՝ 'ի ու ամկաց և 'ի գիղականաց՝ ամը ամէ գնան՝ 'ի ֆիսնտրա, և յանդղիա, և մտանեն՝ 'ի ծառայուն նաւարկուն. այլ այսու ոչ նունազին բնակիչք նր. վազ զի զպակառութիւնը լնուն այլք, որը ամի յայլ և այլ Շաց գնան անդր, կմ 'ի զինունորուն, և կմ իբրև սրհեստաւորք. և կին ածեշ, անդ հառաաաաեն զբնակուն իւրեանց:

Պ. ՕԴ Դանեայ:

Դանեաց Շն գոլով ը 10. 11. և 12 հիւսիսային բաժնիւք, ըհանրապէս առեալ՝ ցուրտ է. բայց ոչ ը մմ տեղիս միապէս. 'ի հիւսիսային կողմանս մեծի ցամաք կղզւոյն իւդլանտայ, խիստ է յոյժ և դժնդակ. իսկ յարեւելեան և 'ի հարաւային կողմանս նր՝ ոոկ և 'ի զելանտիա և 'ի ֆիօնիա կղզիս առաւել մեղմէ, և բարեխառն և առողջ: իսկ 'ի տիդմարս՝ և 'ի տէլմէն հօրսդ՝ և 'ի լալանտ՝ պղտոր է ե յոռի, և յար 'ի փոփոխուն, 'ի պտնոս հնդզորդ ոստուկաշունչ հողմոց. որք թէպէտ նեղացուցիչ են, այլ միանգամայն և մաքրեն զօդն, մնդ արեւմտեանն. ապա թէ ոչ գրեթէ գլխովին անազիտան լինէին 'ի բնակուն մարդկան.

Պ. Բեր Դանեայ:

Երկիր սր լը մեծի մսսին ցած է և դաշտային և արդաւանդ, բաց 'ի միջին կողմանց իւդլանտայ. և բերէ զամ, որ ինչ հարկաւոր է կենաց մարդկան. զբ ցոլեան, հաճար, գարի, վարսակ, որ է իւլաֆ, ոլոռն, բակլայ, կորեակ, ոսպ, և այլ զնակն աեսակս արմտեաց. յորոց ամի ամի մշնդ՝ 'ի ժմկս առատուն՝ բազում տանին 'ի վաճառ 'ի նորվէկիա, և յայլ տեղիս, առաւելանդս 'ի ֆիօնիոյ, և 'ի լալանտ կղզեաց, որք են արգամասաւորագոյն աեղեք դանեաց. այլև 'ի լանկելանտայ և յիւդլանտայ. իսկ 'ի զելանտիոյ տանին զտեսակ մի գարւոյ, զոր դանիք Մալց կոչնի: Ունի և պառւզս, թէպէտ սուկաւ աեսակս. և մանանայ պաստեական 'ի լանտ կղզին, և ծխախոռ, և առոռն բոյս, որով ներկեն 'ի գոյն կարմիր. և զայլ տեսակ մի բռւսոյ, զոր լատիք կլաստում կոչեն. որով ներկեն 'ի գոյն կապուտակ: Ունի պատառնական արօտա, և անտառնեն,

Ե արջառս և երիվարս , և խան , և խողս բդմա .
Ե զինք և երիվարք շնէսվլիքայ՝ առաւել մեծ են և
յազթանգամ , քը զայլոց տեղեացն դանեաց : Աւնի
պանիր և կոդի պատոնական . և ձուեկն առատ 'ի
ծովէ , 'ի լճից , և 'ի գետաց . այլ և պաղլեզ , այն և
շապ , և արջասպ , և զնդն առասկս հանքային հողոց .
բայց զուրկ է 'ի գինւաց , վոյ փինկ գինւայ՝ մեղրաւ
ջուր ըմպեն . զոր այնպիսի արուեստին կաղմեն ,
մինչեւ բերել զնմանութիւն անուշահամ գինւոյ բայց
չունի զօքրուի գինւաց : Զուրկ է և 'ի բովուց հրտ
հալելեաց , որ և յաղէ . զի այն սակաւ աղն՝ զոր
գործեն յիւղլանտ յոռի է և անպիտան :

Ե. Վաճառք Դանեաց :

Եյս Յ գոլով ը մեջ երկուց մեծամեծ ծովուց , յո
հիւսիսային ովկիանոոի . և պալդիականին , դիրք
նր քաջադէպ է վճռկանուե և նաւարկուե . սակայն
մինչեւ ցի քրիստիանոս արքայն՝ չառնէին ինչ առե .
տրուե ը այլոց : Վոյ զի յոն քը զայն՝ բովանդակ վա .
հառականուեն գտնեաց՝ եր 'ի ձեռս դաշնակից քա .
զաքացն գերմանիոյ . յորոց ապա տռին հոլանտացիք
և անգղիացիք : Յեացոյ 'ի ժմկս նորին քրիստիանոսի
արքայի սկսան և դանիք առնել զվճռկանուեն , զոր
յաջորդ թիգր նց օր ը օրէ ծաղկեցուցին , և ա .
ռաւել քը զտման և փիդերիիոս : Աւստի այժմ և
դանեաց Յ է մի 'ի բազմավաճառ Յացն եւ րոպիոյ .
որոյ գլխաւոր վաճառք էն զնդն արմանիք , և մա .
նանայ . քեման , որ է քիմրօն . մանսնեիս , այն է՝
հառտալ . պէսպէս պտուղք թարմ և չորացուցել ,
ովի , դարեջուր , արջառ , երիվար , և խոզ , և խո .
զենի ասլիսուլ , պանիր , կողի , ձարող , մամ , մեղր ,
և մեղրաջուր , մորթ , սոսր , առինկ ձուեկն , և այլ
պէսպէս տեսակք ձեանց , և ծովային խեցեաց :
Կոյնոպ և զնդն ձեռակերուք . կը շուխա , թաթպան ,
ժապաւէն ծակուակէն , այն է՝ մուշտպախ . մնիգուս .
որ է պիւրիսնձիւկ . և պէսողս կտաւք , և ասուե .
զէն կերպառք , սունասլան , յազճապակեայ անօթք ,
զնդն գործածք երկաթիք , առասաննաւու , արկեզք ,
և պէսողէս կարտսիք տան . ևն : Խմող զվաճառս
արևելեան և արևեմուեան հնդկաց . վոյ զի առ ա .
ռաւել ծաղկեցուցանել զվճռկանուն դանեաց , զա .
նազան ընկերուիք վճռկանաց կացուցան 'ի քօրէն .
հայկն մայրաքղք դանեաց . յորոց գլխաւորն է որ .
գունիք

քունի ընկերութիւն ասիսց . որ ամի ամի երկու նաւս
առաքէ 'ի դրանկիպար 'ի ծովի զերեայս գորոմանտէ
լոյ . զի ունի գործակալ 'ի պանկալա . և անտի
բարձել բերեն բեհեղս , և ոլէսպէս բամբակի կտաւս
սպիտակս , և նկարէնս , և թաշկինակս , և ասոն
եսց և մետաքսեայ կերպասս , ալ 'ի դրանկիպարայ :
իսայտ գալեադուրայ , բորակ պանկալայի , սրբազն
և այլ զնիշն վաճառս , զոր առ ձեռն դրամովք . յա
նազտ ըստըկով գնեն : Նոյնեպս և 'ի քանդոն չինաց
առաքէ ամը երկու նաւս . և բարձել բերէ
արմատ քինայի , խաշնդեղ , այն է՝ ուշվէնտ , զնիշն
տեսակս չափի , ազդի ազգի մետաքսեայ կերպասս ,
և պատուական յաղճաղակեայ անօթս , և այլ զնիշն
իրս բնականս և արհետականս . յորոց մասն ինչ
յօի անդ ծախիլ , և մասն ինչ սփուի յայլ տրուիս .
և վամ ասիական վաճառաց՝ որք ելանեն յօէ ան-
տի , ը հարիւրայ մի միայն վճարի 'ի մաքս . իոկ վա
այնց՝ որք անդ մնան , շահ ը հարիւրայ : Յոշագոյն
էր առ գանիս և ընկերութիւն վճռինց վամ ամերիկոյ և
աֆրիկոյ . այլ 'ի 1754 բարձաւ 'ի միջոյ , և հրաման
տուաւ մոմցն՝ որք կարօղ են առնել նաւարկութիւն 'ի
կողմանս յայնոսիկ՝ արասցեն : Է միւս ևս ընկերութիւն
ը հանրական , որ առաքէ նաւս յամ երևելի նաւս .
հանդիստս եւրոպիոյ , ու յարևելեան կողմանս :

Ձ. Համալսարանի , և դպրուի Պահեաց :

Ո'ի միայն համալսարան է յօն գանեաց 'ի քօրէն-
հայկն մայրաքղք նր . բայց ունի և այլ մեծա-
մեծ երևելի գոլրոցս հասարակաց , և ճեմարանս
գիտուեցյայլն այլ տեղիս . ոող 'ի սօրուէ քղք . յօ-
տէնսէ . են . և 'ի քօրէնհայկն բաց 'ի համալսարաննէ
անտի , են զնիշն ընկերութիւն վամ այլ և այլ մակացուեց .
որ արքունի ընկերութիւն գիտուեց հիմնեալ 'ի 1742 :
Ընկերութիւն վամ պատմուեց և հիւսիսային լեզուաց .
ընկերութիւն վամ անտեսական հմտուե . ընկերութիւն վամ
բժշկական արհեստի . ընկերութիւն վամ գեղեցկարսւ-
նուե . սյյեւ ճեմարան մի նկարչուե , քանդակուգոր-
ծուե . և ճարտարապետուե . և սյյ այսպիսի ազ-
նուական արհեստից , և մակացուեց . և բզմ մեծա-
մեծ գրատունք : Վա զի այժմ ը մասին գիտուեց՝
ոող և ը զնիշն արհեստից ոն գանեաց չէ ինչ ը
հատ յայլց նաց եւրոպիսյ . յորս ծաղկել են գի-
տութիւն և արհեստի :

Հ. Եղիսաբէդ Պատմէա :

Յաշխարհին գոնեաց բաց 'ի նօրվէկիոյ . և յիսլան տիոյ կղզւոյն , են վեց առաջիկայ եղաստրանքդ . Քօքէնհային . Բիբէն . Օւպօւ . Վիպուրի . Աղքհուսէն . և Օթէնէ :

Եղան քօքէնհայինայ՝ յըջադոյն էր արքեպս . այլ այժմ ը արքեպսական իշխանուեն՝ խափանեալ է և անուն նը . և է մի յսյլոց վեց և պաց . որոց իշխանուին մեծ էր 'ի հն' , զի ը այլ գլուաւոր եկեղեցաց կան առաջնորդս կացուցանէին զերդ դաս իշխանաց ժին . բայց սյժմ չունին ինչ առաւելուիք ք զվերակացուս , կմ զառաջնորդս եկեղեցեաց լուաերականացն գերմանիոյ . ոճ և յօքէնս գանեաց՝ վերակացուք և եթէ կոչին : Եւ իշխանուին նց այժմ ոչ այլ ինչ է . եթէ ոչ՝ այց առնել եկեղեցեաց , և դպրոցաց վիճակի իւրեանց . քննել , և ձեռնադրել զպաշտուեայո եկեղեցւոյ : զորս հոգաբարձւու կոչին . և 'ի սահմանել ժմկս դւուկն սիւնհոգոսս գումարել 'ի միասին ը այլոց եկեղեցական վերակացուաց . յորս ինքեանք նախագահ բաղմին ը դւուակալ իշխանաց վիճակի իւրեանց : Ընարուին նց թդրին է . զի նա ընտրե և կացուցանէ զնշ յիշխանուե իւրեանց . իսկ զձեռնադրուին առնուն յեղպսէն զելանտիոյ՝ յեկեղեցւոյ ածամբն՝ որ 'ի քօքէնհային : Ամբն աղնունականք են , 'ի կարդէ նախարարուցն գանեաց . և սւնին զառատ հասս 'ի կալուածոց , 'ի տասանորդաց . և սակաւ ինչ նաև յաթուանիստ եկեղեցեաց իւրեանց :

Շ. Բարդ Պատմէա :

Դաանիք յըջին ժմկս էին 'ի սակի այլոց հիւսիսային բարբարոս ազանց , դաժանք և վայրենամիոք . և քաջ պարմականք . որք և զիշմհ հիւսիսային ազինս ը նորուիք իւրեանց նունաձնցին : Իսկ այժմ բնական խառնուած նց գրեթէ չէ ինչ ըհատ 'ի շվետաց . և 'ի գերմանացւոց . բայց մայն զի ոք իրը 'ի հոքէի համարել են աղնունականադոյնք , և առաւել համբոյրք և քղթականք , ք զայլ հիւսիսային ազինս . այլև մեծամիոք , և ինքնահանք . և հակամիոք 'ի շաղամարարուիք և 'ի մարդելուզուիք մենք առ թդր իւրեանց . զորոյ զինչ է իցէ փոքր և աննշան գործ առ .

տարապայման չափազմնցութ հռչակեն, մինչև դրամա ևս հատանել 'ի յիշատակ այնպիսի գործողութ, և ապադրութ 'ի գիրս արձանացուցանել, և սփռել ը ։ Ճարտարամիտ են, և աշխատատէր, քաջա փոյթ յաւսումն գիտուեց և արհեստից . որբ դրեթէ բովանդակ յայսմ վերջին դարու մուծան 'ի նո . 'ի ձեռն թդրց նց փիդերիկոսի դր. քրիստիանոսի դր. զր Ե փիդերիկոս մեծանոս ծաղկեցոյց . զի յոջ ք զայն՝ բաց 'ի խոշոր և 'ի հնրկ արհեստից, ոչ գոյր անդ այլ բարձրագոյն արհեստ . նոյնպէս և 'ի գիտուեց մասին աղքատ էին յոյժ : Յուղին ժմկս կարի շափաւոր էին 'ի կերակուրս, և մենդ յարրեցուցիչ ըմպելիս, բայց այժմ ոչ ևս նոյնպէս . զի ժղվդն վերին գերմանիոյ՝ եմոյծ և 'ի նուղարբեցուի, յորում այժմ և գանիք զուգահաւասար գտանին նց . թէ շառաւելուցուն : Նոյնպէս և 'ի զարդս հանդերձից համեստք և շափաւորք, հեռի 'ի ինենէշ և յաւելորդ զարդուց, որք ուրեք ուրեք յաճախեալ են յեւրու պիտ :

թ. Աւագ Դանիք :

Եղու սց չէ այնշափ ինչ ոնչըն 'ի լեզուացն նօրվէ կիոյ և շվետաց, եթէ ոչ յարտասանուեն ևեթ, և յեղանակն խօսից . ուստի և բնակիչք երից հիւսիսային արուեցու այսոցիկ իմանան զբարբառ միւմանց . բաց 'ի սակաւ բառից ոմանց, որ և խառնուրդ իմն 'ի լեզուաց նախնի գթաց . Փրեղիացւոց, և գերմանացւոց, կմ թեղոնացւոց . և յարտասանուեն ունի զբշմ մերձաւորութ և զնմանութ ը բարբառոյ անդզիացւոց . ոնկ և յոլով բառք 'ի հնրկ են երկացունց լեզուացն ես . որ և կարի յարմարաւոր է 'ի տաղաւորիւն : Բոյց աղնուականք և քղթացէք՝ սովորաբար խօսին . կլեզու գերմանացւոց . և երբեմն մենդ 'ի հնրկ կենակցուն 'ի բարբառ գողզիացւոց : Խակ 'ի գքսուեն՝ կմ 'ի գւոնն շենվիքոյ՝ յերիս գլխաւոր բարբառս խօսին . ֆ 'ի բարբառ գերմանացւոց, Փրեղիացւոց, և գանեաց :

թ. Ավագ, և կառավարութի Դանիք :

Ըստարհն դանեաց 'ի հն' բաժանել էր 'ի բշմ փոք թրիկ թդրուեն ինքնիշխանս մինչև ցիւվար վետ Փաշմոս, և 'ի դ արալցոս թոռն նր՝ կոչեցել և հեւ-

տեղւանս . որ 'ի է դարուն Թէքրեաց 'ի վը համօրէն Շին , էաւ և զվլէա , և զսաքսոնիս , և զւուսսիս , և զմասն ինչ անգլիոյ . մինն 'ի թէքրաց աստի Ընելու անուն եղեւ մեծահամբաւ այնշափ' զի ը հարուստ մի թմկ թէքրք գանեաց՝ յանուն նը կոչեցան Ընելու բառնիեւ . յո յաջորդք շքեւլասյ : Կոթրիկոս կմ կո Փրետոս՝ որ մղեաց պտղմ ը մեծին կարողոսի , թա գաւորէր միայն 'ի վը իւղլանուայ : Սվենոս՝ որ կո շեցաւ դիմուքէկ կմ դիկկէուքէկ 'էր թէքր գանեաց , և համօրէն անգլիոյ 'ի ժամ դարուն . ոնց և որդինը մեծն կանուտոս : 'ի յաջորդս սր նշանուոր է տ վալտեմարոս 'ի ժք դարուն , որ անունեցաւ թէքր վանդալաց . և ապա թուն նը վալտեմարոս թ . սյլ յաջորդք սր դժբախտ դտան , առ որովք տկարա ցաւ յոյժ թէքրունն գանեաց մինչեւ ցվալտեմարոս իք . որ 'ի ժդ դարու թէքրեալ , անդրէն ուգի էաւ Շն դանեաց . և մարդարիտա դուստր նը յաւարտ ժդ դարու ամուսնութ իւրով միացոյց զնօրվէկիս . և յաջողութ զինուց միացոյց և զվլէտո ը դանեաց Շ . և 'ի 1397 'ի ժողովն քալմարսյ հաստատեաց զմիունի երից հիւսիսային թէքրուեց : Բայց զկնի մահուան նը ոչ ը երկար վայելեցին յոյս բարեյաջող միութե աղդակիցք նը . քզի թէքրն ենրիկոս բոմերանիացի՝ վլտարեցաւ յաթոռոյն , և թէքրն քրիստափոր իք պա վարիացի մեռաւ անորդի : Ապա յաջորդեաց քրիս տիանոս կոմս օլտէնպուրկայ 'ի 1447 . 'ի սոյն օլտէն պուրկեան տոհմէ թէքրեն առ դանիս մինչեւ ցայսօր , Զկնի նը թէքրեաց որդի նը յովհաննէս թ . որ նախ առաջին բաժանեաց զդքսութես շլէսվլքայ և հօլդ դայնայ , կմ հօլսացիոյ : Զսա փոխանսրդեաց ը քրիստիանոս որդի նը . առ որով իսպառ բաժանե ցաւ շլէտ 'ի դանեաց : Յետոյ ընտրեցաւ հօրեղ բայր նը փիդերիկոս թ . որ սկիզբն արար լուտե րական աղանդոյն , զոր գլուխորեաց քրիստիանոս իք . ոնց ունիմք ստորև նշանակել : Սոյն այս քրիս տիանոս 'ի 1537 միացոյց զնօրվէկիս ը դանիս . և երկդ անդամ բաժանեաց զդքսութես շլէսվլքայ և հօլդայնայ : Փիդերիկոս թ ձեռնառնութեր դքսից հօլդայնայ 'ի 1559 նուաճեաց ը իւրեւ զբնակիս տիգմասիոյ . ապահնովացոյց միջնորդութեր դտնաւ գրուե բօշիլուայ և սդէդինայ զկարողուն թէքրութե իւրոյ , և ընտանեաց իւրոց . և հաստատեցաւ 'ի թ մաքսիմիլիանոս կայսերէ յաջորդ և ժառանդ կումառ թենց օլտէնպուրկայ և աէլմէնհօրսդայ : Քրիստիա նուս

նոս ք քաջակորով արքայն որդի նորին ք փեղերեւ
կոսի ստացաւ կալունած յարկելեան հնդիկս, բոյց
յերեմնամեան պաղմին անյաջող եղեն իրողութք նր։
Չսա յաջորդեաց ք փիդերիկոս որդի նր, որ տկա-
րացաւ յոյժ լեշեմ շլետաց, 'ի պահաւուս տարապայ-
ման իշխանութեան աղնունականացն դանեաց։ որ և ե-
բաց նմ ճնպհ չարձակել զտբքայական իշխանու-
թին։ քզի 'ի 1660 սահմանեցաւ յաջորդութեան թա-
դաւորութեան ժառանգութք անցանել յորդւոց որ-
դիս, և 'ի ողակատիլ տրունի, մաանել և իդաց 'ի
ժողովութ։ (զի ցայն վայր ընտրութ նախարարաց լի-
նեին թղթը դանեաց), միանգամայն և ինքնակամց
հաւանութք համօրէն ժողովրդեան՝ տունաւ նմ իշ-
խանութ ամենեին բացարձակ և տնկուպար։ որով և
բարձան այնուհետեւ նախնի հիմնական օրէնք թա-
գաւորութեան դանեաց։ և փինկ նց հաստեցան սյէ-
որէնք։ որք կոչեցան Ալբայական օրէնք։ իբր զի 'ի
ք փիդերիկոս անսի հաստատեցան իբր կանոնք։
զար պարտապան են պահել յաջորդք նր, և յորմէ-
շեն կարող խոտորիլ. վա զի նա ինքն փիդերիկոս ք
իբրև առաջին ստացող սյսր անկուպար որութեան, ու-
նէր իշխանութի պարտաւորել զնո՞յ յանվրէպ պահ-
պանութ այնց օրինաց։ որք պատունական են և գո-
վանի յոյժ։ իբր զի հիմնել են յիրաւունս և յար-
դարութ։ և զի համառօտ են, բռվանդտկեալ 'ի մի
մատեան միջական, և պարզ և դիւրինաց։ զի տմբին
դիւրաւ կարեն հասու լինել զօրութեան և իմաստից
նոցին։ որով և զդատ իւրեանց ոնճամբք վարել.
ոչինչ պէտք ունելով փաստաբանից։ Եւ ևս ամ-
դատախոազութք և մէնք, 'ի մէջ միոյ ամի՝ կի՞ փոքր
մի տեւելի՝ պարտին անլիւէպ վճարիլ։ Նաև կարգ
յաջորդութեան թղթութեան այնպիսի իմաստութեան և հան-
հարով ստահմանել է։ ք զոր ըս պիշինկայ՝ չիք յո՞ի
կատարելադոյն օրէնք յաջորդութեան 'ի թղթութեան։
Չսայս մի ինչ և եթ ոմանիք ստդտանեն 'ի նո՞յ, իբր
զի տան անկան իշխանութեան թղթին 'ի մեկնել, և 'ի
մոտիւել զօրէնս ըս հաճայից։ Անյսչափ ինչ վա սյոր,
արդ մատիցաք անդրէն 'ի կարդ բանից մերոց։
Չկնի՞ նորին ք փիդերիկոսի թղթեաց քրիստիանու-
թ, որ յիտ ըերկար հակառակութեաց՝ կալաւ 'ի ձեռն
գալաքտութեան զժառանգութեան երկուց կամութեցո օլ-
ամուպուրկայ և տէլմէնհօրսդայ։ որք են 'ի գեր-
մանիա 'ի շրջանակին վէսդ ֆալիոյ։ Չսա փոխա-
նորդաց փիդերիկոս դ։ որի յետ բշմակոիւ վէճից

Ետանն դքսութեն հօլցդայնայ , և յետյոդնադէմ մարտից Շվեյցար , հուսկ ռւրեմն կալաւ ղդքսուն շէսվեքայ : Ազա թէքրեաց քրիստիանոս է . առ որով խազազացաւ երկիրն . յոր վայելեաց և փիդերիկոս է որդի նըր , որ փոխանորդեաց զհայր իւր : Զննի մը նատաւ քրիստիանոս է , որ այժմ թէքրէտառ սովաւ նէլածն սովարատիւտ անդղիազոց 'ի 1801 բազմութ նաւուց անցել ը նեղուցն սունտայ , ետանտգորոյն պաղմ ըդէմ գանեաց :

Ալբդ.յայտ է թէ կառավարութի դանեաց՝ է միա պետական . ղի թէքր նըր է ինքնիշխան ար . և ունի Շիւրե հինդ կմ վեց դլխաւոր ատեանս կմ ժողովս . որով կառավարէ զհամօրէն արուելի իւր . և են այսոքիկ : Գերադոյն ասեանն՝ զոր կացուցանեն 4 խորհրդականք , որոց նախադահ բազմի ինքնին թագաւորն . որ է խորհրդադ 'ի մէջ առնուլ և որոշել զծանր ծանր իրողութիւն թէքրութ զնելքինս և զաքաքինս : Ատեանն արքունի մտից . որ է խնամունիլ 'ի վը արքունի մտից և ծախուց , և հարկաց . և մաքսից . և կապալաց համօրէն թէքրութն : Ատեանն արքունի մտից և առեւորուեց ամերիկոյ . և կուինեայի . որ յանուն թէքրին կառավարէ զամերուեցին ամերիկոյ , յորու աիրեն դանիք . որը կոչին . Սբ Խաչ . Սբ Բաշտ . Սբ Յովհաննէս . և Քրիստիանպատէ 'որ է ամբոց 'ի կուինեա : Ընդհանուր ատեանն արքունի սնաեսուեն , և վաճառականուեն . որ է փոյթ ունիլ 'ի ծաղկեցուցանել զվաճառա . կանուեն , զնաւարկութիւն , զարհեստու , զձկնորութիւն , և զերկրադորթութիւն : Ատեանն եկեղեցական իրողուեց . զոր կացուցանեն ճ ատենակալք . յորոց Յ Եկեղեցական են . և Յ Ետական . որ գործ է խնամունիլ և հսկել 'ի վը համօրէն եկեղեցեաց Շին դանեաց , և հօրվէկիոյ . և 'ի վը ամ Եկեղեցականաց , համալսարանաց , և գողբոցաց , և գրոց , և հակածուուեց 'ի վը հաւատոց , ևն : Ատեան ծռվոյին և ցամաքային պաղմաց . որք են երկու զնքն ատեանք . որոց գործ է խնամունիլ 'ի վը համօրէն զինունորական իրաց . պր . զինուց . բերդէց . ամբոցաց . նաւուց . և նւէնդստից . 'ի վը զրաց . և ռաժկաց նը . ևն : Բաց 'ի վեց ատենից աստի ունի և սյլ զանազան ատեանս թ զահազան քու . կան իրողուեց :

Ճա . Կէիտ , Վերդառնել , Մռուստ , և Զօրտ
Դասնեաց :

Այսիք կմ նշան դանեաց՝ և վահան ձռնաձեւ բա-
ժանելը՝ ի չորս գլխաւոր խորանս , կմ խորշը .
զիսանն ասպետուե տանեսպրոկայ ունելով անջրապետ
՚ի գլխի : Յոշնուան՝ են Յ առիւծք կապուտակք , և
շուրջ զնոքք ՚ սիրաքք , ՚ի նշան թղթուեն դանեաց :
Յերկդումն՝ առիւծ ոսկեգոյն թադ՝ ՚ի գլուխ . ու-
նելով սակր յառաջոյ թաթին , ՚ի նշան նօրվէկիոյ :
Երդն՝ բաժանել է յերկու մասունս . ՚ի վերին մա-
սին՝ են երեք ոսկի պսակք , ՚ի նշան երից հիւսի-
սային թղթուեց . իսկ ՚ի ստորին մասին՝ են երկու
առիւծք ՚ի նշան շետավեայ : Պորդն ևս բաժանեալ
է յերկու մասունս . ՚ի վերին մասին՝ է առիւծ
կապուտակ նախինի նշան կիմբրացւոց , և գթաց , և
ց սրտաձեւ նշանք . և ստորև վիշապ ոսկեգոյն թադ
՚ի գլուխ ՚ի նշան վանդալաց : Իսկ ՚ի մէջն կնքոյն՝
է աերե եղնձոյ բացեալ , և երեք բնեռք առ նո-
վաւ , ՚ի նշան հօլսացիոյ . և արագիլ թռչուն , վա-
սդորմարնայ . և հեծել մի սպառազնն , վա տիդմար-
շենայ : Եւ ՚ի միջակետն վահանին՝ են երկու ե-
րեղք , վա ոլտէնպուրկայ . և խաչ , վա տէլմէնհօրո-
դայ : Իսկ յաջմէ և յահեկէ կնքոյն՝ երկու արք
վայրենիք յաղթանդամք ստուար բակուզո , այն է
ոսփառ ունելով ՚ի ձեռաւ :

Վերտառուն արքային է այս . Ըստհօտն այ թիւ դան-
եաց , հօրվէիխայ , Հանդալաց , և գիւաց . Դրաւու վեհովի-
տայ , և հօլովայնայ սդօրմարնայ , և դիդմարչենայ . Կամ ու-
ղենպարիայ , և պէլմէնհօրուրայ : Այլ զերկու յե-
ափին կոմսութիս՝ արքայն դանեաց ևս մեծի դքսին
մոսկովաց դ ոլողոսի մինչքն եր ամբարձել ՚ի դահ
թղթուե , փինկ միոյ մասին հօլցդոյնայ՝ զոր պօղոս
շնորհեաց արքային դանեաց :

Տարեկան մուաք թղթուեն դանեաց ՚ի մաքսից , ՚ի
կսովուլաց , ՚ի հարկաց ևն , և իբրե 5 . և 6 միլիոն
դալեր դանեաց . որ առնե իբրե 1,960,220 . և
2,332,260 զէնետ՝ ոսկի . ստկայն այժմ առաւելել է
յոյժ յոյժ :

Իսկ զինուռական զօրուին բաժանի ՚ի յամաքային ,
և ծովային : Յամաքայինքն՝ կէս մի են յ՛ն դան-
եաց , և ՚ի դաւառան գերմանիոյ , յորս տիրեն դա-
նիք , և ՚ի նօրվէկիա :

Յաշխարհն գանեաց և 'ի դւռս գերմանիոյ են 12
գունդք հեծելոց . յորս 'ի 1757 էին 5784 զինուուրք :
Եւ 12 գունդք հետեակաց , յորս էին 26768 . ուս-
աի և բովանդակ թիւ հեծելոց և հետեակաց՝ էր
32552 : 'ի նօրվեկիս էին 5 գունդք հեծելոց . յորս
էին 3120 զինուուրք . և իւրաքանչիւր գունդ՝ ուներ
զիւրե երկու երկու խումբ , կարգեալս 'ի պահ-
ուանուի նիւն . յորս էին 780 զինուուրք : իսկ թիւ
հետեակ զօրաց նօրվեկիս՝ էր 22866 . բաժննեալ
յայլ և այլ գունդս . որք 'ի միասին լը հեծելոց՝ էին
26766 : Աւստի և բովանդակ ցամաքային զօրք՝ որք
միշտ կազմ և 'ի պարատի ունին կալ , էին յայնժամ
59318 . այլ 'ի վերջին ֆմիս յաւելու թիւ զօրաց
նց ոչ սակաւ մինչև հասանիլ 'ի 76 հշր :

Աղյնակէս և 'ի ծովաւ զօրաւոր են գանիք . զի 'ի
1743 ունին 23 պաղմական նաւս մեծամեծս . յո-
րոց ոմանք 40 , և ոմանք ց 90 հրազենս այն է՝ գօփո՛
ունին . և այլ ևս 13 նաւս փոքրադոյնս , որք ու-
նին հրազենս յութիւց մինչև ց 36 : Թէպէտ այս
թիւ պաղմական նաւուց՝ ոչ է միշտ միակէս . այլ
երբեմն առաւելուն , և երբեմն նուազին ըստ բեր-
ման ուարագայից ֆմիկին . ոպայաց խռովալից ֆմիկ
յաւելան : իսկ թիւ ծովային զօրաց նրա սուլորսուբար
է 4400 . բաց 'ի սոցանէ են ոյլ ևս 20000 գրեալք .
որք 'ի ֆմիկ հարկաւորուն մոտնեն 'ի նաւս :

ԺՐ · Արև Դրանեա :

Պանիք մինչև 'ի թ գարն 'ի խորին կռապաշտու-
թե կային . և պաշտէին 5 կուռս . զորս կո-
չին ֆրայէտ . մօր . միէյ . օդին . և ֆրէյտ . և
յանուն չորից վերջնոցն՝ անուննեցին զըորեսին
աւուրս եօթնեկին . զիշէն՝ կոչեցին թէնուդան , կմը
'իրայուտակ . զիշէն՝ օնուտակ , կմը օրէնուտակ . զեշին՝
թէնուդակ . զուրբաթն 'ի ֆրէյտակ . 'ի ուստին չոչճն եր
աւաշին և դլուի տմցին : Ալով 'ի 822 երբոն ենթան
հուեմայ գաղղնոյ՝ զաւաշինն քարոզեաց զաւեատա-
րանն քնի առ դանիս . և ըստ այն ֆմիս արալդոս
արքայն գանեաց գիմեալ գնաց առ լուգովիկոս
կայսրն . ուր 'ի 826 ընկալաւ զնը մկրտուն . և 'ի
գտռնալ իւրում անդրէն , ած ըստ ինքնան զմիան-
ձունս ոմանս , որք մրաջան քարոզութիւ զրկմա 'ի
գանեաց ածին 'ի քսական հւթոս . մնդ 'ի նահան-
չին զետիլայ . ուր 'ի հատախպէ քղքի հիմնեցաւ

առաջին Եկեղեցի դանեաց, և աւանդեցաւ անսպարիոսի եղամի : Այլ յետ այնորիկ վերսուին զօրացաւ կռապաշտուին . զի թղթք՝ որ զինի արալդոսի թղթեցին՝ գմնդակ հալածանս յարուցին 'ի վր նորահաւատ քրիստոնէից, մինչև ցավենոս արքայ, որ թղթքաց 'ի 1000. առ որով բարձաւ կռապաշտութին, և քրիստոնէական ուղղափառ հաւատքը ծաւալեցաւ ը համօրէն Ծն քանեաց, յոր Եկաց մնաց անիսախոս մինչև ցը քրիստիանոս արքայն . առ որով ողականակործ աղանդն լուսերի սկսաւ ճարակիլ և 'ի սոսա . որ և առաւել ծաւալեցաւ առ ա իիդերիկոսին . և 'ի 1537 առ կ քրիստիանոսին հաստատեցաւ ժողովով 'ի քօթէնհայկն քղքի . որով համօրէն մրութին ընկալաւ զայն աղանդ յոր կոյ մինչև ցայսօր :

Բայց դատանին անդ և ուղղափառք, որք 'ի տեղիութիւն՝ ոնզ 'ի քօթէնհայկն, 'ի ֆրիդերիկիա, 'ի ֆրիտերիգդատդ՝ որ 'ի նորվեկիա, և յայլ տեղիս, ունին հրապարակական Եկեղեցիս, յորս հանդիսին կռապարեն զանային որացամունու : Գտանին անդ և կալվինականք, և հրեայք, այլ և արիմինեան, և մեմոնեան հերետիկովք . բայց սակաւ են, և միայն 'ի ֆրիտերիգդատդ դատանին . ոնզ և դուաբերեանք : Ժագաւորք դանեաց փոյթ ունին ծաւալել զքրիստոնէութիւն առ զանազան բարբարստ ազինս, զոր և մուծին 'ի ֆինմարդ, 'ի կրենլանտիա, յասիա, և 'ի կղզիս ինչ ամերիկոյ . և առ տուաւել ծաւալութիւն քրիստոնէութե, 'ի 1717 սահմանեցին միտրանութիւն և դպրոց վշ քարոշութե աւետարանին . այլ երանի թէ ը ողջախոհ ուղղագաւան վարդապետութե :

Ժդ. Բայժանառն Պատեաց :

Աշխարհ, կմ լաւ ևս ասել մրութին դանեաց՝ ը բնակսոն դրից իւրոց ըհանրապէս բաժանի յերիս մասունս, ա 'ի թնիկ աշխարհ դանեաց . ը 'ի Նորմէնիս . և դ 'ի հինգեստային իւլիս նօրվէնիոյ : Եւ ոյս երեք մասունք դրձլ բաժանին յայլ և այլ մասունս :

Բնիկ աշխարհ Պանեաց :

Բաժանիսայերիս. Առաջինն՝ պարագրէ զերկու
մեծամեծ կղղիս. որք են Սէլսնդիտ. և Քիւ
նիտ: Երկուն՝ զՓուր իւնիտ. իսկ երդն զԱւալսնդ, կմ
իւնիտ. որ է մեծագոյն մասն բնիկ դանեաց Շի.
Դրս ըստ այսմ կարդի յառաջիկայդ ստարադրեացուք,
հնդրձ գլխաւոր քղքօք իւրեանց:

Յօդ նու:

Օ Տէլանդիտ:

Իբարբառ դանեաց Սէլսնդ, կմ Ստալսնդ. այն
է Երկիր սերմանեաց, կմ սերմանելի. զի Առան
առ դանիս նշանակէ Սերմանել. իսկ Լանդ՝ Երկիր:
Առլու հանեն՝ ի բառէս Սէկ, որ է ծառվ. և ի բա-
ռէս Լանդ. իբր թէ Երկիր ծովապարփակ: Որ եէ
մեծագոյն ք զայլ ամ կղղիս դանեաց. շրջապատել
՚ի մեծ ողելդայ, ՚ի պալդիկ ծովու, և ՚ի նեղուցացն
սունառայ և կագդէ կադայ: Տարածութիւնը ը եր-
կայն՝ է 64, 68 մզոն. իսկ ը լայն՝ 52, 56: Երկիր
՚ի արդաւանդ է, բերէ զնիչն տեսակս արմաեաց,
բայց առաւելապէս ազդ մի գարւոյ, զոր գանիք
Մալզ կոչեն. յորմէ ամի ամի բղմն վաճառեն և
սարաց. և վարսակ, այն է իւլտֆ ազնիւ. և հո-
ճար՝ բայց սակաւ, որ և բնակչացն իսկ չէ բաւա-
կան: Աւնի և անհաւառ, բայց ոչ ամուրեք, և դետօ
և լիճս մեծամեծս. և ծոցս ծովու ձկնարերս, և
արօտս անասնոց: Աւնի քղքս և շենս բղմն: որոց
գլխաւորքն են հետագայքդ:

ՔՕՓԷՆՆԱԾԿՆ. կմ Գօբբէնակէն. ՚ի բարբառ
դանեաց՝ Քէպէնասուն. յոնքայն Քէպէնասուն. այն է,
՚Նէկնդիստ վճռինաց. սակս քաջայարմուր ՚Նէկնդատի
՚ի առ վճռենաւի. ՚ի հն՝ Հաքնիտ. այլէ Գօբանիտ: Է
արքայանիստ մայրա քղք դանեաց, մեծ, հոյակապ:
բղմամարդ և բղմի ճառ, և մի ՚ի հռչակաւոր մեծամեծ
մայր քղքացն եւ բռպիսյ, ՚ի յած և ՚ի ճախճախիուտ
վայրի:

վայրի . շբջապատել ընովք քաղցր ջրոյ . իբրև 20 մզունաւ հետի ինեպուցիւն սունտսոյ առափն պալդիկ ծովու . ուր ունի նւհնգիստ մեծ և պատուական : Երկայնուի նը 'ի վէսթերթօր կոչեցել գրանէ' մինչեւ ցդուռն նօրվէկիոյ 'է իբրև 7480 վէնէտ' ունաշափ . կմ 3673 արշըն , իսկ շրջապատն 22767 . յա իբրև 4 կմ 5 մզոն Շատր' : Շանապարհն կմ փողոցն որ առ չեղ հատանէ զքզքն ողջոյն ուղղագիծ բաժանելով ըղհինն 'ի նորոյն' ձգի ըն երկայն աւելի ք 3762 ունաշափ : Եւ բաժանի յերիս գլխաւոր մնառունս . յա 'ի հին քզք , 'ի նոր քզք , և 'ի քրիստոնս հաֆէն . որ թարգմանի նւհնդիստքրիստոնուսի . որք դարձեալ բաժանին 'ի 12 թաղս . յորս են 4 արքունի ապարանք . 10 ժղիկութին եկեղեցիք . և այլ եռ 9 երկեղեցիք . բշմ մեծամեծ շինուածք հնրկաց և մասնուրաց . կը դուրոցք , դրատունք , անկելահոցք , դործարանք ունաղս արհետակից , և պալատք իշխանաւորաց . և առաւել ք 4000 տունք քղեացեաց . յորոց այնք՝ որք են 'ի վը հրապարակաց , և 'ի վը դլիաւոր փողոցաց , առհնըրկ քարացէն են . իսկ որք յաննշան տեղիս՝ փայտակերա են . սակայն և այնք ը արտաքին տեսլեան վայելուց են . և 'ի բղմն 'ի նցէ բնակին մինչեւ ցտասն դերդաստանք . նախ ք զվերջին պաղմ' բշմք զթիւ բնակչաց քղբիս դնեն 40 հզր , բայց ըն հաշունին՝ որ արարու 'ի 1784 , դտան 'ի սմ' ոգիք 93719 : Եւ ես 11 մեծամեծ վաճառանոցք , և հնրկց հրապարակիք . և 186 փողոցք . որք ը մեծի մասին լայն են և ուղիղ , և 'ի գլուխի լուսաւորել լապտերք . զորս փոյթ մեծ ունին մաքուր պահել . որոց 'ի մաքրուի ամի ամի ծախւեն 10 կմ 12500 դալէռու . որ առնէ իբրև 3900 կմ 4700 վէնէտ' ոսկի . սակայն և այնպէս չեն այնշափ մաքուր . արշափ արժան էր : Այսափ ինչ ընդհապէս . արգ՝ ստորագրեսցուք 'ի մասնաւորի' զոմանս 'ի գլխաւոր շինուածոց նը :

'ի հին քաղաքի երեւելի են հետապայ շինուածքդ : Եկեղեցի ածամօրն որ է կանոնիկոսական , նորոդեալ կմ լաւ ևս տսել վերստին շինեալ զինի մեծի հրկիզուեն . հոյակատ և մեծաշէն . անգ ձեռնադրին եղուունք երկուց աշխարհաց , յա դանեաց , և նորվէկիոյ : Զանդակատուն նը բարձր է ք զայլ ամ զանդակատուն քաղաքին , զի բարձրութիւնը է 380 ունաշափ . և է 'ի բարձրագոյն տեղուջ քղբին . ունի զանդակս քաղցրածայնս , և քաջ ներդաշնակաւորի :

որս : Եկեղեցին սբը երդուե , շինել 'ի 1637 հրու
մանաւ դքքիստիանոսի արքայի ուակս դպրոցի ման-
կանց . այլ 'ի 1683 եղեւ ժղվագլուկն . որ սովորա-
բար կոչվ Բալբարի , 'ի ոպատճառս բոլորաձեւ աշտա-
բակին . որ առ նովաւ : Արամարակատ առաստաղ
այսր եկեղեցւոյ՝ բարձր է յոյժ , հաստատել 'ի վր
երկիարգեան ութանիկիւնի մահարձանաց՝ որք չեն
այնշափ ինչ ստուար , վայ և ոչ խափանեն զպայ-
ծառուե եկեղեցւոյն : 'ի վր առաստաղաց այսր ե-
կեղեցւոյ էր ըարձակ գրատունն համալսարանին
դանեաց , լի բաղմատատիկ ընտիր ընտիր ձեռադիր
մատենիք . թող զտուպաղրեալսն . որ 'ի 1728 'ի մե-
ծի հրկիղուեն՝ բավանդակ այրեցաւ : Առ սովին եկե-
ղեցեաւ է աշտարակ կմ գիտանոց աստղաբաշխուեն
Ճարտարագործ , զորմէ ասեն լինել գլուխ գործոց
Ճարտարագետական արհեստի , հեարեալ 'ի գերտ-
հոջակ աստղաբաշխէ քրիստիանոսէ լօնկօմնաեցւոյ .
որ է բոլորաձեւ գլուխն տափարակ , և շուրջանատ-
կի վանդակապատ . բարձրուե նր 115 ունեացափ .
իսկ թանձրուեն 54 . սանդուխք նր շրջապառյատ են .
այլ այնիպս ըարձակ և հաստատուն , զի մարթ է
ը այնս ձիով և կուռքք ելանել և իշանել . ոող 'ի
1716 ել մեծն պետրոս ինքնակալն մոռկովաց . ունի
զի՞մ կարեոր գործիս աստղաբաշխուեն և երկրաշա-
փուեն , զորս ետ շինել դքքիստիանոս արքայն .
Փիսկ այնոցիկ՝ որք 'ի մեծի հրկիղուեն քօքենհայկնայ
այրեցան : Եկեղեցին սբյն նիկոլայոսի . որ զինի
եկեղեցւոյ աճամօրն մեծ է ք զայլ , և գեղագարդ-
նելոււստ և արտաքուստ . շինել 'ի 1517 . և ձեղուն
նր ծածկել պղնձի թիթղամք . ունի զտուդակատուն
գեղեցիկ և բարձր՝ շինել 'ի 1666 . զինի կործանելոյ
'ի սառափիկ իմն միրկէ առաջնոյ զտուդակատան :
Խակ յայլ շինուածս հին քղքին երևելի են՝ Ապո-
րանք թղթին մեծ հոյակառ և ըարձակ , Քընդիան-
պարէ կոչեցել . ուր 'ի 1168 գերահռչակն արիսո-
զոմ ենդս դանեաց կառոյց եղուարան . զոր յիւր տ-
նուն կոչեաց Աղուելնուն , կմ Աղուելնուն . որ թարգ-
մանի Տուն արիստոնայ . որ յետոյ եղեւ բնակարան
թագաւորացն դանեաց : Այլ քզի հին շինուածն
այն թէկտ մեծ էր . այլ անկարգ և անկանոն . յայն
սակս 'ի 1731 հրամանաւ քրիստիանոսի զք քակեցին
զայն 'ի հիմանց . ը նմին և զտունս քանի մի 'ի շրջա-
կայ տանց . զորս գնոց ետու նո ինքն արքայն . և
շինեցին լոյն հրաշակառոյց շինուածն , ուր ոյժմ
բնաւ

քնուին թէրք գանեաց, հանդերձ ընտանեօք, և
համօրէն արքունի պաշտօնէիւք: Արքունի առա-
րանք մերձ առ քրիստիանսպուրկ գվեակն՝ մեծ և
հոյակալ շինել՝ ի դիմուրկիոսէ արքայէ վու ար-
քայորդւոյն, որ հանդերձէլ է թէրել: 'Սորաչէն
տունն խորհրդայ քղքին, ըարձակ և մեծաչէն, ը-
մէջ նոր և հին հրապարակաց կմ վաճառանոցաց:
Եւ այլ ևս երեք կմ շրբ մեծամեծ տովարանք ժո-
ղովուակզիք իշխանացն գանեաց: Ընունած մի մեծ·
որոյ առաջին յարկն է գործարան նաւուց, և զե-
նարան: Յերկգն՝ ալքունի գրատունն մեծ և գեղե-
ցիկ. երկոյն իրքեւ 200 սանտուափ. յորում են 60
կմ 7000 հատոր դիրք. որ արտաքուստ կարինման
է մեծի գրատանն մինեւալայի որ ՚ի հուվմ: Յեր-
բորդ յարկն՝ սենեակ պահեստի ճարտարագործ
պատկերաց, և հին գրամոց: Իսկ ՚ի շրբրդ յարկն՝
է սենեակն պահեստի գաղափարաց, և օրինակաց
զնիշն արտօնեստական իրաց: Ժողովատեղին վաճա-
ռականաց՝ ը ձեռյ շինունածոց նախնի գլխաց, Եր-
կայն 406 ոսնուափ. և լայն 66 ։ որոյ մեծ մասն
շինեցաւ ՚ի 1624 ՚ի դիմուրիանոսէ արքայէ. ստո-
րին յարկն կորդեալ է ՚ի պահեստի վաճառաց, որ
յերկուց կողմանց ունի լայն և խորին խրամս ջրա-
լիցու, ը որո նաւք դնան մինչև ցուորին յարկն, և
անդ թափեն զբերուինո ՚ի դիւրուի վճռկանաց: Յերկ-
րորդ յարկն ՚ի հիւսիսակողմն՝ է ժողովատեղին վա-
ճառականաց. և ՚ի միջնիերկուց կողմանց են կրպակք
վճռկանաց, և աեղիք լումայափոխից: Անդ է և
մեծ արքունի համբարանոցն վաճառաց, ուր հա-
ւաքեալ ամբարին մեծ մասն չուխոյից, մետսքսեւոյ
կերպասուց, և բեհեղաց, որք դործին ՚ի քղքի անդ.
և անտի խմբովին գնեն վճռկանք: Համալսարանն
շինել՝ ՚ի 1478. ՚ի առ քրիստիանոսէ արքայէ հրամա-
նաւ իւ սկսուոսի պապին. և ճոխացուցեալ առատ
ոռնեք ՚ի յաջորդ թէրքաց. որ և է շինունած ըար-
ձակ: Ապօւնի դպրոցն մեծ հիմնել՝ ՚ի 1618 ՚ի դի-
մուրիանոսէ արքայէ վու 120 ուսանողաց: Դոգրոյն
է էրսինեան. և այլ ևս դպրոցք մեծամեծք վու զա-
նազան մակացուեց. և գրատանք մեծամեծք և ճե-
մարանք. և անկելանոցք մեծամեծք և հարուսաք:
Անդ է և դործարանն նաւուց, և ծովային զինուց,
զորմէ ասեն թէ մեծ է ք զվենէտկեանն:
Դնոր քղքի՝ երեւլի են ապարանք Քարցիւղուրի
կոչեցեալ յանուն քարլոդդայ ամալիայ դշխցին կո-

զակցի Եքրիստիանութե՝ գեղեցկածէ Անտոլին և ընդարձակ յոյժ . չինել 'ի 1672. այժմ է տեղի ճեմարանին հկարչուեն , քանդակագործուեն , և ճարտարապետուեն ճախացելոյ բազմասրատիկ աշտառութք 'ի է փիդերիկուէ տրքայէ . ուր հաւաքեալ պահին և բջմ նորանշան իրք բնականք և արհեստականք : Դիրք Նր վայելուց է զի հայի 'ի վլր նոր արքունի հրապարակին . ուր կառուցել կայ հեծել արձանն է քրիստիանութիւն , հսկայածն կապարտածոյլ և ոսկեզօծ : Արքունի ապարանք բուենպուրկայ , փոքր այլ հոյակապ , և 'ի ներքուստ զարդարեալ մեծագին զորգուք . անդ սրահել կայ և արքունի գտնածն : Խոկ 'ի քրիստիանու հաֆէն քղքի երեւելի են եկեղեցի փրկչին գլուխ գեղեցիկ ք շնմ եկեղեցիս քօրէնհայկնայ , չինեալ 'ի 1694. բուրդն որ է 'ի գլուխ զանդակատան նր այնպիսի արուեստին չինել է , զի մարմ է քայլել 'ի վերայ նորա շուրջանակի մինչև ցգագաթն : Եկեղեցին գերմանացւոց անուանել քրիստուկետն . չինել 'ի 1759 'ի վլր հրապարակին , ուր յոշագոյն երաբբունի շումարանն աղի : Անկելանոցն մեծ չինել 'ի 1755. 'ի սնունդ և 'ի դաստիարակութիւն աղքատ աղայոց : Մեծ չինունածն ապատժապարտից : ուր յանցաւուք արք և կանոյք 'ի դործ արքունի ծոռայեցուցանին : Պարծարանք տմբրիկոյ 'ի մարրել զաքարի : Աղողարանն ընկերուեն վճռկնաց արևելքան հնդկաց . և : Կաւահանգիստ քղքիս է 'ի գալքէպէնեղուցն 'ի մէջ զելանտիա և ամաք կզգեաց :

Այս քղք 'ի ժք դարուն 'էր գեղզ կմ աւան փոքր . որ 'ի վարս վալդեմարոսի արքային կոչի 'Սաւահան գիւղ շամաստիւաշ . որ 'ի 1254 տնօւնեցաւ քղք . և ըրջմ ժմկ եղեւ արքեպիսանիստ կոչեցել Արէնէլդորի . կմ Աղունէլառա , յանուն աքսէլայ . կմ որի սոլոմոյ արքեպիսին . խոկ 'ի կոտակի սորին արքեպիսի 'կոչի Քասթրամ ուն հաքքն . յն Պաղեակ հաֆայ . որ 'ի 1443 եղեւ արքայանիստ , և Ճոխացուցաւ մասնաւորինօք , և զանազան ազատութք , որք յետոյ 'ի 1581 բարձան , և այլ նոր օրէնք հաստեցան : 'ի 1360 և 1372 աւար հարաւ 'ի դաշնակից քաղաքացն վանդալաց : Յետ այնորիկ հինգ անգամ ողաշտրեցաւ 'ի զննն ամս սկսեալ 'ի 1472 կմ լ՛ այլոց 1728 մինչև յ1619 . յորոց վերթին ապաշարումն երկարաժդեցաւ գրեթե լը ամս երկուս . այլ ոչ անկառ 'ի շեռս թշնամեաց : 'ի 1700 ոչ սակաւ վնասս կրեաց 'ի հրազէն ոմբաց նահնդիսի շնչաց անդշիացւոց

և հոլանտացւոց միաբանելոց ընդդեմ գանեաց : ՚ի
1801 յապրիլի 2 առաջի քղթիս եղեւ հոչակաւոր ծովամարտիկ պազմ ընդդեմ գանդ գանեաց , և ըստ նելու նի մեծանուն զօրապետի անդղիացւոց . որոյ քաջութ անցեալ ըստ նեղուցն սունտուց , եկն և մարտեաւ ըստ հնդիսի գանեաց՝ որ կայր պատրաստել առ քաղաքաւս . և յետ չարտչար հարուածոց երկոցունց կողմանց , արար գաղարումն պազմի : առ ՚ի խաղալ ըդեմ ըլէտոց և մենդ մասկովաց : ՚ի 1711 և 1712 ժանտախտ դժնդակ անկաւ ՚ի քղթիս . յորմէ մեռան աւելի ք զ40070 ոտիս : Ապա ՚ի 1728 եղեւ ՚ի նմ հրդեհ մեծ , սկսեալ ՚ի փոքրիկ տանե մրոյ , որ էր մերձ ՚ի վեսդերամօր դուռն . յորմէ ըստ 48 ժամս այրեցան 24 փողոցք ՚ի գլխաւոր փողոցաց նր . 1650 տունք . 5 եկեղեցիք . շինուածն հսմալարանին , և այլ չորս մեծամեծ դողրոցք . և գերահոչակ գրաւունն համիօլսսրանին , զոր վերապոյնդ յիշատակեցք . առւնն խորհրդոյ , և այլ բջմ հորկաց շինուածք . որով մեծ մասն քաղաքին ամայացաւ . այլ յետոյ վերսատին շինեցու , լաւ ևս քան զուտչինն Զայիշտակ սցաց դժնդակ արկանից ամի ամի ՚ի 23 հոկտ առնեն յեկեղեցիս քօրէնհայկնոյ :

Աշխատ : Ե կղզի հանդեւլ զեւանտիոյ . ուր է Քըտի դիման համբէն քղթին միացուցեալ ըստ քօրէնհայկնոյ . անձուկ նեղուց մի ծովու անշրոտետ ՚ի միջի ունելով , ըստ որում կցորդի երկու կամրջք . յորոց մինն փոքր է . ըստ որ տապել յանախնեն երկեւեկք . իսկ երկդն՝ երկայն իրը և 6000 քայլ , կմ ճ միզն . և լոյն՝ իրը և միզն : Այս կղզի բովանդակ դաշտոյին է , չունի ոչ լերինս , և ոչ անտառս , այլ միայն փոքրիկ մայրիս թփատեսակ ծառոց . նոյնով զուրկ է և ՚ի բարեհամ ինքնարուղի ջրոյ : Երկիր նը տղուարտ է յոյժ և արգաւանդ . որ է իբր ողարտէզ և շոեմարան քըրէնհայկնոյ . ուր երկիցս՝ յեօթնեկին տանին ՚ի կշզւոյ աստի պառւզս ողարտիղաց , և կաթն . կողի , պանիր , ևն . դունի անդ նապաստակ բիզմ . որոց միսն բերէ զհամ կազամբոյ , զի նովու սնամին : Այլ և աղուեաք , որք ՚ի ձմեռնային ժմիո ըստ ուղեցեալ ծուխ դնուն ՚ի կղզի անդք . և բաղմանան . բայց սպառեն զնամլուտակս : Բնակեցք սորին կը լոյ ըստ մեծի մասին են ՚ի վէդերլանոտ դրակ հիւսի սային հոլոնատիոյ , կոչեցեալք անդք ՚ի 1516 ՚ի քըրիստիանոսէ արքայէ ըստ ինդրոյ կողակցի իւրայ եղիսարէմէ դշաոյին , որ էր ՚ի կողմնաց անտի : ՚ի

բովանդակ կղզին ևն իբրև 800 գերդաստանք , կէս մի դանիք , և կէս մի հոլանդացիք . ուշը ուրիք ուրեք խօսին 'ի բարբառ դանեաց , և ուրիք խօսն . յա 'ի բարբառ գերմանացւոց , գանեաց , և հոլանդացւոց . ուստի և լեզու սց է իբրև երդ իմ խառնեալ յերից :

Ճեղիներ , կմ Ճեղիներ : Ե քղթ փոքր , ոյլ գեղեցիկ , և փարթամ ք զայլ քլքս զելանտիոյ զկնի քօրէնհայկնայ , կառուցել զնեցուցաւն սունտայ , հանդէպ հէլսինկուրկայ որ 'ի պքանիտ՝ ը լանջակողմն լերին . յայս անուն անօնանեցաւ 'ի հէլսինկացւոց նախնի ժողովրդոց դթաց : Ունի առունս իբրև 600 ևելմ . և բնակիչն իբրև 5000 . և երկու դլխաւոր ժողովրդապետական եկեղեցիս , և դուրոցս , և անկելանոցս : Եւ է բազմավաճառ . վազի մամ նաւք՝ ուրի նօրվէկիոյ . կմ 'ի շվեյտաց գնան յան դանեաց՝ ը այս անցանեն և ասն զմաքսս վո վհաց իւրեանց . ուստի և ամենայն բնակիցք ծովեզերեայց ութցիկ ծովաւն ունին ասա դործակալս , վասն նաւուց իւրեանց :

Ռէսդէլտ . Ռէսդէլտ : կմ Ռէֆանդէս : Ե քղթ հին և հռչակաւոր . միով մզոնաւ հեռի յիսէֆեօրս ծոցյն , ը ամանց՝ շինել 'ի թէ , կմ թիւէ ժու արքայէ դանեաց՝ յորմէ կալու և զանուն իւր , ը մասնի՝ և 'ի բառէդ Գիշէ , որ նշանակէ Աղքիւր . վ ըդմ պատուական և բարեհամ աղքերաց , ուրբ գտանին առ նովաւ : Այս քղթ 'ի նախնութմն մեծ էր յոյժ . որ յայտ անտի է , զի ոմանք 'ի շրջակայ գիւղօրէից նր 'ի նմ էին պարփակել , և պողոտայք նր հաստնէին մինչ յեղի ծովուն , որ և էր աթու ենդասնիոս , և ունէր 27 եկեղեցիս և մենաստանս . անդլինէր և ընտրութն և թագագրութն թդրաց : Սայւ ապա սու սակու սակաւ մեծասպէս անշքացու և նունացեցաւ ստկո հրկիզութեց՝ և երկպառակութեց՝ որբ ծագեցան 'ի պատճառս նորահնար լուաերական աղանդոյն . և ը մասին ևս պատճառաւ ըարձակելոյ քօրէնհայկն քղթի՝ յորմէ հեռի է իբրև 16 մզոնաւ : Ուստի այժմ փոքր է և անշուք , և բնակիչն նր աղքատք : Համ շինուածս նր տակաւին երկելի է ենդասնիստ նկեղեցի նր մեծաշէն և բաղմազարդ . որոյ դլխաւոր զարդք են մեծակառոյց գամբարանք թդրացն դանեաց , զի և այժմ անդթազին թդրք նց . ձեղուն նր կէս մի սրբնապատ է . և կէս մի կապարապատ . ունի և երկու բարձրակարգ :

բերք զանգակատունս : Առ սովին եկեղեցիաւ և
արքունի ապարանք, շնորհալ 'ի 1733. այլ չէ այնչոփ
ինչ մեծաշէն :

Սէստվէթ: Քղք փոքր և անշուք, 'ի գեղեցիկ և յար-
դաւանդ վայրի առ նէս գետով, որ բաժանէ զբա-
ղաբն յերկու մասունս անհաւասարս, և ապա դնայ
մուածէ 'ի ծովի պալդիկ : Աւնի 2 ժղվագուն եկե-
ղեցիս, և զործարանս ասունեղէն գործունածոց, ուր
գործեն և չեթ : Գրանին աստ և սակաւ ոմանք
ու զուտիառք :

Գիտ: Կմ Գրանիտ : Քղք փոքր առ գուկոյէ գե-
տով, և պալդիկ ծովու, յարդաւանդ վայրի : 'ի
նախնումն էր մի 'ի բազմավաճառ քղքացն զելան-
տիոյ . այլ այժմ ոչ նոյնպէս, զի 'ի 1633 մեծ մասն
նը հրկեղ եղեւ :

Ալովիւն: Կմ Ալովիւնիտ : Քղք փոքր, այլ բազմա-
մարդ . բայց շնորհածք նը անշուք և աղքատին՝ շին-
եալ 'ի ք գարուն . ունի երկու ժղվագուն եկեղե-
ցիս . և անկելանոց մի մեծ և փարթամ : Բնակիչք
նը ը մեծի մասին երկրագործ են, որք բացյայլոց
երաց մշակեն ծխախոտ բշմ : ունելով դաշտս լայն-
արձակս : 'ի 1652 և 'ի 1740 հրկեղ եղեւ :

Գուլընգորի: որ և Գուլընգորիտ : Ե քղք փոքր,
այլ բազմամարդ և բազմավաճառ, ունի նւհնդիսա
պատունական, որ զինի նւհնդստին քօրէնհայկնայ
լաւագոյն է ք զայլ նւհնդիսաս զելանտիոյ : Աստ
է սովորական անցք 48 մզոն ը լայն առ օրհաւուս
քղք հանդիպակաց իւդլանտայ . ուր յամ եօթնեկի
երկիցս լինին երթեեկքնաւակաց յայսոցիկ երկուց
քղքաց : Յառաջտգոյն ունէր և ամրոց հզօր, ուր
քը քրիստոնոս արքայն մեւաւ 'ի կալանս . նոյնողէս
և ալբերդոս արքայ զիկաց աստ բանտորկեցաւ-
յոյր ասկս շվեսպ 'ի հանել դրէն վրիժու 'ի 1658,

ը օդս ցնգեցին զամրոցն 'ի ձեռն վառօթոյ :

Վէրինիպօրի: որ և Օւեռնիտ : Քղք փոքր, այլ բա-
րեշեն . 'ի հարաւոյին ծայր զելանտիս կզզւոյն առ
իրէն սունտ կոչեցեալ նեղուցաւ 'ի գեղազզունարձ
վայրի : Բնակիչք նորա զդարման կենաց իւրեանց
հայթհայթեն երկրագործութիւն . և ոմանք ևս նա-
ւարկութ ը ծովս : Աստ է անցք 'ի զելանտիոյ առ

ֆալսդէր և առ լալանտ կղզիս :

Քօրսէր: որ և Քրուլիսօրտ : Քղք փոքր 'ի վր բլրոյ
առ մեծ պելդաւ, հանդէպ նիստօրկ քաղաքի որ 'ի
ֆիւնիս, 16 մզոնաւ հեռի : 'ի մէջ այսց երկուց
իր

Քղքաց՝ և սսվորական անցք մեծ պելգայ : Եւ է
մի 'ի բազմավաճառ քղքցն զելանտիոյ, առնել բշմ
առետրուն 'ի ձեռն նաւարկուն, ունելով պատ-
ուշական և քաջադեպ նւհնդիստ մւնդ միջական նա-
ւուց, որք ոչ սուզանին խորագոյն 'ի ջուր քան 9
ոտնաշափ : Այլ շինուածք քղքին՝ են անշուք . ուր
միք այլ շինուած երեկու, քայլ միայն պալատ մի
արքայական հին յափն ծովու, շրջապատել ամբար-
տակօք և խրամօք, որ այժմ կարգեալ է 'ի պաշա-
պանութիւն նաւահանգստի քաղաքին . անդ է և բնա-
կութիւն ծովակալ իշխանին, և այլոց սմանց պաշու-
նատարաց :

Հգիսկէր, կմ Շելքէւնը : Ե քղք փոքր, այլ վայել-
շագոյն ք զնախընթաց քօրսէր քղք, որ և առնե
միջական իմն առետրուն և նաւարկութիւն . ժողովը-
դասիւտական եկեղեցի նը 'ի նախնումն էր 'ի ձեռո
կարմեղական միանձանց, առ որով ունեին և վանս
հիմնել 'ի 1418 : Ըրջակայ լիճք այսր քղքի բերեն
ձուկն առատ, մւնդ օձաձուկն .

Հօլոկէտ : Քզք փոքր կառուցել յարգաւանդ վայրի
առ միով 'ի բազկաց 'ի սէ ֆեռաս կոչեցել նեղուցեն .
ունի նւհնդիստ քաջադեպ ուստի ամի ամի բշմ
արմտիք ելանեն : 'ի 1317 պիկերստ տարագրել թէքը
շվէտաց աստ աղաւինեցաւ . զոր և կոլաւ 'ի վար-
ձու յաղքականէ իւրմէ ենրիկոսէ ցորչսփ ապրե-
ցաւ :

Ֆրետէրէւպօքի : Ե հաւակաւոր դղեակ կմ պաշտառ
արքայական, 16 մլոնտ հետի 'ի քօրէնհայկնայ կա-
ռուցեալ 'ի լՃի բարեհամ ջրոյ . որ յերիս գլխաւոր
մասունս բամանի . իւրաքանչիւրն շրջապատեալ
ջրով, և կամիջօք կցորդել միմեանց : Առաջինն է
իւր եղեւրածեւ, արտաքուստ պարսպապատ, և 'ի
միջի ձնդհ՝ ունելով յերկուց կողմանց զնդն շին-
ուածս կարգելս լը մասին 'ի բնակունի պէսնպս ար-
հեստաւորաց դղեկին՝ և այլոց, և լը մասին 'ի պէտա
արքունի երիվարաց : Եւ անտի անցել լը հոյակապ
կամուրջ քարաշէն, լը առաջ լինի մեծաշէն աշուտ-
րակ, ուր է դուռն՝ որ հանէ յերկիդ մասն դղեկին
որ է քառակուսի, ունելով չուրջանակի կրկին շին-
ուածս հոյակապս 'ի բնակութիւն արքունի պաշտօնա-
տարաց : Աստի անցել լը կամուրջ քարաշէն, տե-
սանի զբնաղակերտ հրաշակառոյց հակատ արքունի
տպարանից . անդ է դլինաւոր դուռն վիմատաշ հար-
տարագործ տսկեղօծ քանդակագ և դրօնագործ հա-
մակ :

մակ զարդարել: Գլխաւոր շինուածն տարածի յերիս թեևս քառայարկո ողջնձապատ ձեղուամբ , և վայելցացուցեալ բրդօք և աշտարակօք :

'Ի մոտանել ի ներքսուգոյն քառանկիւնն ապարանից , աղուշ կրթին միտք ը մեծակառոյց շինուածս , Եգերազանց մարմարինն քարինս , ը սբանչելարունեսո քանդակս , և արձանս , և ճարտարագործ նկարս , և ը ճօխութել ոսկեղօծ դարդուց : Իսկ արտաքոյ սպարապաց՝ առ միովն 'ի թեւոց ապարանից՝ դոյ շատրուան արտնեստակերտ , ուր բազմատեսակ ձեռվ ցոյախն ջուրք : Իսկ յեկեղեցւոջ դղեկին՝ դրեթէ այլ ինչ ոչ երեխ , բայց եթէ ոսկի՝ արծաթ՝ մարմարինն և այլ մեծադինն զարդք : Անդ է աթոռոն թէրական , ոչ թէրդք դանեաց այժմ անդ դնեն թադ և օծանին :

Գլեւինսպատրի , կմ ֆրէտինսպատրի : Ե գեղ արքունի 8 մղոնաւ հեռի 'ի քրօնոպուրկ դղեկէն . շինեալ 'ի գիտերիկոսէ ալքայէ , որ և գուն գործեաց 'ի 1720 'ի կատարումն հասուցանել . զի անդ կատարեսցի դաշնադրուի իազարդուեն 'ի մէջ դանեաց և շվետաց . յայն ստկս թիգրն կոչեաց զտեղիս զայս Փրէւինսպատրի . յն Դղեակ խազալուեն : Որ է շինուած մեծ բազմայարկ , ունելով և պարուէզ արքոյավայել . և շուրջ զնովաւ անտառ ծառախիտ , ուր բնութին նըսպասաւորել մարդկային ճարտարութ , զտրմանալի իմն աեսարան ընծայեցոյց մարդկան :

Քրօնապօքի . Քրօնապատրի , կմ Քրօնինսպատրի : Դղեակ հռչակաւոր , և տմրոց հզօր մերձ 'ի հելսինկէր քղք միմատաշ . շինել 'ի ը փիդերիկոսէ 'ի 1585 . յաւետ երեւելի 'ի մէջ հին դլեկաց այսր կզզւոյ զկնի Փրետէրիշորկայ . զարդարել բդմաշտարակօք և ճարտարագործ դրուադօք , ունելով 'ի միջի և եկեղեցի դեղեցիկ : Նեղուցն ստւնտայ՝ մերձ յայս տեղի՝ է 1331 ձող . յն իբր 2 մղոն լայն . ը որ էանց 'ի 1801 նւհնդէո անգղիացւոց : Այս դղեակ 'ի 1659 ոլոշարեցաւ , և առաւ ոչ ոլողմաւ , այլ ճարտար իմն հնարատգործութ :

Հերնօմ : Դղեակ թէրական իբր 4 մղոնաւ հեռի 'ի քրայտէնլունտայ.զոր'ի տեղի վաղնջական դղեկի միոյ հերկում անունոնելոյ սկսաւ շինել կքրիստիանոսարքայ , և պարգևեաց դշնոյին իւրոյ , զոր նա 'ի 1739 'ի կատարումն էած . յետ այնորիկ հետղհետէ և ես զարդարեցաւ և վայելցացաւ . և է այժմ շինուած հրաշակերտ և դեղեցիաղարդ ներքոյ և ար-

տաքոյ : Ունելով 'իներքս անդ և մատուռն հոյակապ , և պարտէզ գեղեցիկ : Աստ մռաւ շքրիստիանս արքայ 'ի 1746 յունոստ' 6 :

Սօբէնութեր : Աւքայական դղեակ փոքր , 2 մղոնաւ հեռի 'ի հիրշնումնայ . 'ի բարձրաւասնդակ վայրի յափն ծովու , շինեալ 'ի սովիիայ մադդաղենեայ այրի դըշխոյէն . աեսիլ նր մւնդ 'ի ծովակողմն՝ գեղեցիկ և յոյժ . և 'ի ներքուստ զարդարել արքայավայել կարասեօք :

Գրետէւելութեր : Դղեակ 'ի վր լերին , 2 մղոնաւ հեռի 'ի քօրէնհայկնայ յարեմտեան կողմն . կալել զունուն 'ի հիմնադրէ իւրմէ դ փիդերիկոսէ . զոր դքրիստիանոս սրբայն յետոյ եես մեծացոյց : Եւ է այժմ շինուած մեծ , և ամ մասամբ փառահեղ և վայելսատեսիլ . պարտէզ նր որ է 'ի ստորոտ լերին՝ ըարձակատարր և զունարձագեղ . ունելով 'ի միջի Ճիկհս յոգնաշաւիզս հովանաւորս , փոքրիկ մայրիս զովտրարո , և բազմապատիկ արձանս , և ամարաւ տուն ապարանս սկատշաճակերաս , և թատրոն , այլև սահանք մեծ կարկաջտհոս ջուրց հանդեպ պալատանն , որ երեխ անխնամ . առ որով ը երկու քարսչն լայնարձակ սանդուխս լինի իջանել 'ի բարձանց անտի լերին՝ յորոյ վր է դղեակն՝ 'ի վայր 'ի պարտէզ անդ . առ որով գոյ և գաղանարան , ուր պահին զանազան տեսակք սակաւադիւտ վայրի երեոց , այլև թռչնարան սկսուպէս թռչնոց : 'ի դղեկէ աստի սկսանի Ճնդի զունարձալի , ունելով յերեոց կողմանց ժառոս սաղարթագեզս . որ գնայ աւարտի միով մղոնաւ հեռի 'ի քօրէնհայկնայ :

Վուլէ : Դղեակ ոշինչ կարի հեռի 'ի դիկէ քպեէ . զոր շինեաց հռչակաւորն պետրոս քառէ , և աիկինն իւր մէդդէ ռօսէնքրանց 'ի 1575 . զոր յետոյ ըարձակեցին յաջորդք 'նց : Ապա իրրև անկաւ դղեակն հնդրձ ըթակայ կոմուռք 'ի ձեռոս թքրուեն , դ փիդերիկոս եես մեծացոյց . իսկ դ քրիստիանոս պարգևեաց զդղեակն հնդք կոմուռք դշք դշխոյին սովիիայ մադդաղենեայ տիկնոջ իւրում . և նա հիմնեաց անգ . վանս ազնուական օրիորդաց , կարգել 'ի պարէն նց զժմում մուռոս այսր կոմուռք , և սյլոց կալուածոց իւրոց . առաջին աբբասուհի ընտրեցաւ աիկինն վեր գէնպէրկ - նայպուրկայ 'ի 1738 :

Փետնէտ :

Այս կղզի որ կացուցանէ զմասնաւոր նհնդ : ըստ
Տպերմ՝ ֆիւնք . իսկ 'ի բարբառ գանեաց Ֆիւն
կոչեցեալ՝ է ըստ մեջ երկուց նեղուցաց փոքր և մեծ
պէղայ, երկայն իբր 40 մղոն . և լայն 36. ունի 6
կմ 7 քղքս փոքրունս և գեօլս . և բղմ տունս կը
ասլարաննաց զբօսաննաց մեծամեծացն գանեաց . վոր զի
արդաւանդ է յոյժ և զուարձաւլի . բերէ զնիշն տե-
սակս արմաննաց առատ, յորմէ տմի ամի բղմն վա-
ճաւաւն նօրվկեկիացոց և շվետաց : Ունի և մեղս, և
մամ բղմ, և պտուղս պարտիզաց, և պէսապէս տե-
սակս ձկանց 'ի լճից, 'ի փոքրիկ գետոց, և 'ի ծու-
վէ : իսկ գլխաւոր աեղիք նը են հետագայքդ :

Օւնան . 'ի հն' Օթինիս . Օթինիս . Օթին : Ե
զ լիսաւոր քղք համօրէն կղզւոյն, հին, մեծ, և բազ-
մամօրդ՝ շինել յուջ ք զծնունդ փրկցին . և կալեալ
զանուն յ Օթին կռոց, և ոչ 'ի առ ստոռն կայսերէ,
ող կարծեն ոմանք . վոր զի նա ոչ երբէք եհաս ցայս
վայր : Եւ է 'ի միջակէտ անդր կղզւոյն 'ի գեղեցիկ
դաշտավայրի առ փոքրիկ գետով, որ ձուկն բղմ
բերէ, և դնայ մասնէ 'ի Սրբաւունդ ծոցն . երկայ-
նուն քղքին է իբրեւ մղոն մի . իսկ լայնութին կես :
Չորս գլխաւոր եկեղեցիս ունի, յորս երեսնի է
մայր եկեղեցին, նորոգել 'ի ներքուստ 'ի 1752. այլ
արտաքուստ անշուք է, և է եկամանիստ . որոյ եղաս-
րանն հիմնեցաւ 'ի 980 յարալդոսէ արքայէ . և 'ի
1020 անդրէն նորոգեցաւ 'ի մեծէն կանուտոսէ ար-
քայէ, զի բարձել էր 'ի պատճռս հալածանաց սվե-
նոնի : Ասի՝ (թէ յեսկոյս աւագ խորանին 'ի պղնձի
յոսկեղծ տապանի թագուցելը) յամրափակ կամա-
րտկապ այրի՝ տահել կան ոսկերք սբյն կանուդոսի
արքայի և նահատակի, որ նահատակեցաւ 'ի 1086
կմ 1087. զկնի արկանելը նը զիմն այսր եկեղեցւոյ .
յորում գտանին և այլ բղմ հին յիշատակարանք .
ող և յեկեղեցւոջ սեւպգետաց ֆրանչիսկեան միտն-
ձանց՝ տապանք մեծաշինք թքրաց և գշխոյից : Յա-
ռաջ ք զնարակին 'ի քղքի աստ լուաերական ո-
վանդոյն՝ էին 'ի նմա և այլ 4 եկեղեցիք և մենաս-
տանք կրօնաւորաց . որք յեառյայլ և այլ պէտո կար-
դեցան : Ե 'ի քղքի աստ և արքունի ասլարանք 'ի
տեղւոջ, ուր յուջադոյն էր մենաստան սբյն յովհան-

նու՝ շինեալ՝ ի դ փիդերիկոսէ արքայէ ՚ի լինիլ նմ
ուեղի իջևանի, յանցանելն իւրում ը այս կղզին:
Ռւնի մեծամեծ անկելանոցու ։ և գպրոց մի մեծ,
որ է մի ՚ի դլիաւոր դալրոցացն դանեաց ։ և մեծ
նաստան մի ազնունական օրիորդաց հիմնել՝ ՚ի 1716:
Այլ ՚ի էնդիստ քաջագեպ, թէպէտ իբրեւ 2 մլու
նաւ հեռի ՚ի քղթէն, ուր ամի ամի առաւել քան
զհարիւր նաւս մտանեն, և ելանեն. ուստի եւ է մի
՚ի բաշխավաճառ քղթցն դանեաց ։ զի լոկ վաճառ
ռականք նր պահեն միշտ 34 նաւս. ունի և գոր
ծարանս զնիլն իրաց. զր չուխսայի, և այլոց ասունե
զէն գործունածոց, մաքրելոյ զցաքար, և օճառի, յի
սապոնի, յորս առաւել անունանի են թաթպանք ՚ի
մորթոյ, փոկք, պախուրցք, թամրք, և այլ զնիլն
գործածք ՚ի կաշոյ ՚ի պէտս ձիավարուն: ՚ի 1538
՚ի սմին քղթի գումարեցան զնիլն ժողովք. յորս
ընկալան դանիք զաղանդն լուտերական, և սահման
նադրեցին նոր կանոնու, և ծէստ վլ եկեղեցւոյ իւր
եանց. յորս պահեցին ինչ ինչ ՚ի ծիսից կաթուղիկէ
եկեղեցւոյն. զր զնոսոտվանուն յեշ ք զմատցիլ ՚ի
հազորդութի, բայց բշմ այլայլութ. զպատկերս
խաչին քոի. ևն:

Նայորի: կմ ՚Սիպորի. ՚ի հն՝ ՚Սեպուրիում: Քաղաք
փոքր, այլ բարեշէն և տմուր, առ նեղուցաւն մեծ
պէլդայ: Գլխաւոր շինուած նր է ժողովրդապե
տական եկեղեցին. և տունն խորհրդոյ քղթին մե
ծաշէն: Յաջադոյն դոյր ՚ի քղթի աստ և արքունի
ապարանք մեծաշէն, որոյ մի մասն և եթ այժմ
կանգուն կայ. անդ ծնաւ ՚ի 1431 բ քրիստիանոս
արքայն դանեաց. զոր մինչդեռ ստնդեաց եր՝ յա
փշտակեաց կապիկ մի, և տարել եհան ՚ի ձեղունս
ապարանից, և ապա անդրէն դարձոյց անվնաս ։
Գլխաւոր շահաստանուն բնակչաց քղթիս, է այն
զոր շահին ՚ի հնկղորդ երթեւեկուեց նց, որք աս
տի անցանեն ՚ի քօրսեր՝ որ ՚ի զէլանտիս, 16 մկո
նաւ հեռի. և անտի դառնան: Նաւք որք անցանեն
ը նեղուցն մեծ սլէլդայ՝ պտրաւազան են վճարել
աստ մաքսս: Հիմնարկուն սորին քղթի ասի լեալ
՚ի 1170. կմ ը այլոց 1175. որոյ առաջին հիմնարկու
եղեւ կանուդոս արքայն կմ դուքս լանայ. յորմէ
կալաւ զանուն և մերձակայ հրունանդանն կոչեցել
Հրունանդան կանուդոսի. ը դանեաց Գրանդի հօվէտ:
Գրետէինդէ. ՚ի հն՝ Գրարդէնանդան, կմ Գրէզէի դռառն
գէրոյ: Քղթ փոքր առ մեծ ծոցով ծովու, ուր առ
բեւ:

բերանով գետոյն ունի նւհնդիսա պատմական . և
հանդէս նր է թամսէ կղզի փոքրիկ , որ գրեթէ բո-
վանդակ ծածկել է անտառով :

Ֆօղօրի , կմ ֆաղօրի : Քղք փոքր նովեղերեայ 'ի
հարաւային կողմն կղզւոյն յարգաւանդ վայրի :
Գլխաւոր վաճառք նորա են արմատիք , և այլ զնդն
պարենք . ունի և նաւահանդիսա , բայց չէ այնչափ
ինչ լաւ :

Սէնդօրի . կմ Սէնդպօրի : Քղք փոքր 'ի հարաւային
ծայր կղզւոյն յանտառալից վայրի . որ և է նաւա-
հանդիսա քաջադէոլ ք զայլ ամ հաւահանդիսա
կղզւոյն : 'ի քղքի աստ ծաղկեն զնդն ազգս ոս-
տայնից , կը ասունեղէնս , և վշնդէնս : 'ի ժդ դարուն
աստ էր բնակուն թէրական տոհմին՝ սերելոյ յար-
քայէն աբելայ :

Ազսէնս , կմ Ազսէն . որ թարգմանի Սբ հրուան-
դան , կմ սար : Եշ քղք փոքր և անուռ առ նեղու-
ցաւն փոքր պէլդայ . ուր ունի նւհնդիսա . այլ ոչ
այնչափ ինչ լաւ : Սովորական անցք նեղուցին փոքր
պէլդայ ը որ ասաի անցանեն 'ի կղզին կոչեցեալ

Օրէ կմ Ազօն սոսնցո քարի , և ծ մղոն :

Միտքէլքարի : Քղք փոքր առ նեղուցաւ փոքր պէլ-
դայ . որոյ լայնութէն յայսմ վայրի է իբրև մղոն
մի և եւ :

Յօդ ք . Փոքր Խղզիք :

Անիելանդ : Եշ կղզի երկայնաձև ձգել 'ի հարաւայ
ը հիւսիս՝ իբրև 28 մղոն . իսկ ը լայն՝ 4 և եթ .
և է արգաւանդ ը ամ տեղիս : 'ի ժդ դարուն էր
ը իշխանութե ումանց իշխանաց յարբայական սերն-
դոց . ուրախի և կոչէր իշխանուի , կմ իտալ՝ Փրին-
ւիտո . այլ այժմ կոչի կամունի . զի մեծ մասն նր է
'ի ձեռս կոմսից 'ի տոհմէ ահլէ ֆէլտայ : Եւ ունի
մի միսյն քղք կոչեցել Բարդենպինի , որ է քաղաք
փոքր , այլ բարեշէն . որոյ գլխաւոր վաճառք են
արմատիք : Ունի և վաղնջական դղեակ մի Դիրանեգէր
անունանեալ . որ է բնակարան ահլէ ֆէլտեան կոմ-
սից . 'ի հնութն էր մի 'ի հզօրագոյն ամրոցաց դան-
եաց թի , կառուցիլ 'ի գլուխ սեպացել բարձր լի-
քին . և շըշապատեալ հոստակառոյց պարսպօք ը
սովորուն համինեաց :

Լուսնդ . կմ լաւնդ : կղզի առ ֆալսդեր կղզեաւ յորմե բաժանի լուսը ոգոն ունդ փոքրիկ նեղօւցաւ . իոկյայլ կողմանց շրջապատեալ է 'ի մեծ պեղայ նեղուցէ , և 'ի պալդիկ ծովէ : Երկայնութեն նր է իրրեւ 30 մղոն , իսկ լայնութին 12 . և է արդաւանդ և բեղմաւոր ք զնմ դւաս դանեաց Ֆի . բերէ զնմ տեսակս արմաեաց առատ , յարս անունանի է ուղուն նր . ող և մանանա կոչեցել պտուղն , որ է պտուղ կարմրագոյն , և ունի զհամ նշոյ . բոյս նր է երկայն նուրբ և մորչ , և պտուղն 'ի դադախան . ունի և աղջի աղջի պտուղս , և փայտ , բայց անասուն սակաւ . զի բնակիչք նր ոչ ջանան բաղմացուցանել անասունս . վոյ զի առաւել շահաբեր է նց երկրագործութին : Այլ ոդ նր յոռի է , ող և ջուրն ծանր և այլիհամ . վոյ զի երկիրն ցած է և գէճ . վոյ բշմ զգուշուն պէտք են , առ 'ի պահել անդ զառողջուն մարմնոյ : Գլխաւոր տեղիք նր են հետագայքդ :

Կասկու : Գլխաւոր քղք համօրէն կղզւոյն , որ յաբաջագոյն էր ամրոց հղօր , այլ այժմ ոչ ևս . բայց բարեշէն է , և լուրում համեմատառ նութեն բաղմա . մարդ . վաճառք նր են բնական բերք երկրի իւրոյ : Բնակիչք նր լուտերական են . և չեք անդ հրաման այլոց կրօնից ունիլ հրապարակական եկեղեցիս , բաց 'ի հրեից՝ որք ունին անդ հրապարակական սինակովկայ :

Մարիէպէ . որ թարգմանի բնակարան մարիսմու : Յայտ անուն անունանել 'ի հոչակաւոր մենսաստանէն կուսանաց , որ էր յարեւմուեան կողմն քղքին՝ հիմեել 'ի 1416 . այլ 'ի 1623 բարձաւ 'ի միջոյ , և մուաք նր յարգունիս առան : Իսկ քղքն յովագոյն Սգեմնիէ կոչէր . որ է քաղաք փոքր , առ մեծ և քինարեր լճին : 'Ի քղքի աստ է դլխաւոր ատեանն ոչ միայն

այսր կղզւոյ , այլ և ֆալսդերայ :

Այսուշէդ . 'ի հն՝ Նեստորիում : Քղք փոքր յարեւելս եան ծայր կղզւոյն . որ յովագոյն մեծ էր և բաղմամարդ , այլ երկիցս գրեթէ իսպառ հրկեղ եղէ . ք 'ի 1560 և 'ի 1760 . և սյնուհեաւ ոչ ես շինեցաւ , ող էր յովագոյն : Սակայն և այժմ բնակիչք նր բշմ առեարութիս առնեն ը գերմանացիս , մւնդ ը մէքլէնապուրկացիս :

Ֆալսդեր . որ և ֆալսդեր : Կղզի առ երի լուսնատայ 'ի հիւսիսոյ արևելից . 4 մղոնաւ հեռի 'ի զելանտիոյ : Երկայնութին նր է 24 մղոն . և լայնութին 'ի հիւ-

հիւսիսակողմն 12 . իսկ 'ի հարաւակողմն հաղթե 4
մզոնաշափ : Զայս կղզի մարթ է կոչել պարտեզ
պողոց դանեաց թի . զի բերէ զանազան տեսակո
սլողոց առատ . ունի և ազգի ազգի վայրի թուչունս
բղմն պատուականս 'ի կերակուր : Իսկ գլխաւոր
տեղի նր է :

'Այգէպին . 'ի հն' Սէտուի դանեաց , կմ Նիւպիս :
Է մի յառաջին քղքացն դանեաց մերժ 'ի նեղուցն
կուլտ պօրկ սունտ կոշեցել . մեծ և ամուր , այլ 'չ
այնպէս ծաղկեալ , որպէս էր յորժմ այրիացեալ
դշնոյք դանեաց՝ և այլք ոմանք յարքայական տու-
մէ բնակելին 'ի նմ : Գլխաւոր զարդ նր է արքունի
ապարանքն շնել 'ի 1589 'ի սոփիայ այրի դշնոյէն ,
կողակցէ ը փիդերիկոսի արքայի . որ է մի 'ի մեծա-
կաւոյց արքայաշն ապարանիցն դանեաց . ուր նախ
բնակեցաւ ոռփիայ դշնոյն , և թուն նր քրիստիա-
նոս իշխանն , և կողակից նր , և այլ դշնոյք մինչեւ
ցքարլոդդա ամալիա կողակից ե քրիստիանոսի , որ
մեռաւ 'ի 1714 . և անտի մինչեւ ցայժմ եկաց մնաց
անրնակ . ուստի և ոչ սակաւ անշքացաւ , մենդ լը-
ներքին զարդուց , զի բղմ զարդք նր բարձան . ու-
նի և պարտեզ , զըր մինչեւ ցայսօր բարւոք գարմա-
նեն . է 'ի քաղաքի աստ և անկելանոց մի մեծ
և փարթամ , որ և է մի քերեկելի անկելանոցացն
դանեաց :

Սամս , կմ Սամսէ . Սամս : Է կղզի իբրև 16 մզոնաւ
հեռի յօրհաւուս քաղաքէ իւդլանտայ 'ի հիւսիսա-
կողմն ֆիօնիսյ , ուր մեծ պէլք կոշեցել նեղուցն
բաժանի 'ի փոքր սկէլրայ : Երկայնուի կղզւյն՝ և
12 մզոն . իսկ լայնութին 4 : Ունի բղմ բլուրս և
լեռնաւիս , յորոց երեքն ծովեղերեայք՝ են հրուան-
դանք . չիք 'ի նմ սղբիւր կմ գետ հոսական , այլ
միայն ջրհորք կմ ջուր անձրեսյ : Երկիր նր արգա-
ւանդ է , բերէ արմախ մենդ ոլոռն պտտուական
և առատ , յորմէ վաճառեն և արտաքնոց . Ծիւ
բնակչաց նր հասանիէ ց4000 , որք գրեթէ առ հորկ
երկրագործ են : Զիք 'ի նմ քղք , այլ միայն գեղք
աննշանք . և շուրջ զնովաւ են բղմ մանր կղզէք , և
աւազուս աեղեք վասանգաւորք նաւուց :

Մօնա , կմ Մէն . 'ի հն' Վիքինիա պանիդայ : Է կղզի
'ի հարաւայ արևելից զելսնուտիոյ , յորմէ բաժանի
Վշալք սունդ , ք' Նեղուց աղունիսու կոշեցել նեղու-
ցաւն . է երկայն 16 մզոն , և լայն 8 . եղելք նր 'ի
կողմն սղալդիկ ծովուն բարձր են և լեռնային սղի-

տակահող, յայն սակս 'ի հեռուստ երևին 'ի ծովէ .
մին 'ի լերանց անտի բերէ զձե գահոյից, նմին իրի
կոչի Դահոյդ արտայի . ունի մի միայն քաղաք փոքրիկ
կոչեցեաւ Արեկէ, որ 'ի հն' հզօր էր . զոր 'ի 1510
պաշարեցին լուսպէքացէք, այլ ոչ կարացին առնուլ .
իսկ դղեակ նը 'ի 1534 քանդեցաւ 'ի բուն բնակչոց
քղքին 'ի խռովուն իրիք :

Պօրնհօլմ. Պօրնհօլմիա, կմ Պօրնհօլմիա : Կղզի 'ի պաշ-
տիկ ծովու, 64 մղոնաւ հեռի 'ի զելանտիոյ . եր-
կոյն 24 մղոն . և լսյն 12 . Երկիք նորա ապառա-
ժուստ, բայց ունի և արդասաւոր տեղիս, և արօտ խոտաւէտս 'ի դարման անասնոց արջառոց, և մշնդ-
ոչխարաց . զասր նց նիւթեն կանայք կղզւոյն, և
ինքեանք գործեն չուխայ : Բնակիչք նը բովանդակ
զինուոր են քաջամարտիկ . իսկ լեզու նց է խառ-
նուրդ իմ 'ի դերմանացոց և 'ի դանեաց : Աստ ոո-
վորաբար աքսորին ազնուականք դանեաց վ՛ մեծա-
մեծ յանցանաց : 'ի 1625 առին շվետք զայս կղզի .
և 'ի դաշնագրուն ոօշիլտոյ հաստատեցաւ մրուն
նց 'ի վր նը 'ի 1658 : Այլ 'ի նմին ամի բնակիչք
կղզւոյն չհանդուրժեալ դժնդակ դնացից շվետացի
իշխանին, ապստամբել անդրէն ինքնին անձնատուր
եղեն ք փիդերիկոսի դանեաց արքայի : Ապա 'ի
1679 զինուորք շվետաց իբրև 5000 ոլք 'ի բամերա-
նիոյ ունեին անցանել յ՛ շվետաց՝ դիմել 'ի վր այսր
կղզւոյ, անդ 'ի մերձակայ ծովու ծովահեղձ եզեն .
իսկ ապրեալքն գերեցան 'ի կղզեցոց անտի իբր
կալանաւորս 'ի սլովմի . ոչինչ հայեցել թէ ունեին
նք գեր 'ի դանեաց ազատաբար անցանել ը ծով
նց : Այս կղզի ունի մի միայն քղք փոքր թէնէն կմ
թէնտէ կոչեցել, և իբր 100 գեոզս :

Յօդ Շ. Խւդլանտ, կմ Խւդլանտիա :

Առջի և իւդէա, կմ կիւդէա . ը դան' լոյպանդ .
իւլանդ . 'ի հն' Ջիմորիա, կմ Քերոս լիմարէան .
զրյիշատակեն նոսխնի մատենագիրք . ուզ տակիտոս,
պլինիոս, և հոմերոս, ը որոյ նա այս համարել էր
առ յոյն իբրեւ գլխովին զուրկ 'ի լուսոյ արեգակսն :
Այլ այժմ առ հերկ կոչի իւդլանդ, կմ իւդլանդէա .
զի չեմպրիոյդ անուն 'ի վաղուց խափանեցաւ : Եւ է
ուս

ԱՅ ցամաք կղզի մեծ ը մէջ հիւրիսային ովկիանոսի .
և պալդիկ ծովուն , բաժանել 'ի հոլցդայնայ , կմ
հոլտայիոյ 'ի ձեռն Երաբերա , և Լեշենոս գետոց :
Երկայնուն նր է իրեւ 208 մղոն . իսկ լայնուին 76.
և լիանը բաժանի 'ի Հիւրիսային , և 'ի Հարա-
սային : Հիւրիսայինն պարզանակ կոչի Խորլանդ , և
Խորլանդ , կմ կիւրիա : իսկ Հարաւայինն՝ Դրտուն շւէն-
չիւա : Պոլս ուրոյն ուրոյն յառաջիկայդ ստորա-
դրեսուք :

Խորլանդ . Խորլանդ , կմ կիւրիա :

Խյս մասն մեծի ցամաք կղզւոյն յերից կողմանց
ծշջալատեալ է ովկիանոսի . իսկ 'ի հարաւայ՝
ունի իւր սահման զդալդինի , և զօլուկեր . կմ Սգու-
պուրի գետու : Երկայնուն նր է իրեւ 52 մղոն . իսկ
լայնուն 60. և ուրեք ուրեք ց80. որ և մեծ է ք
զամ միաստանի ցամաքս դանեաց տրուն , և շա-
հսուետ : Գլխաւոր գետք նր են կապէն . յորմէ տսեն
ելանել անունդ Խորլանդ . որ զբար վտակու և ձո-
րակու յինքն ընկալել , զկնի 100 մղոնացափ լնթացից
զեղու 'ի կողանեան ծոցն : Սգերն , կմ Լենդուրի - սուէ .
Վշրէ . և հուրէրպէ . ունը և մեծամեծ լիճն ձկնա-
բերս , և պատռւակոն ծոցն ծովու : Օդ նր խիստ
է և ցրասառոյց , մենգ 'ի հիւրիսային կողմանս .
բայց խառնուած բնակչաց նր քսջառողջ , և ուժեղ ,
որով կարեն տոկալ սաստկուն տաւնամանեաց : Եր-
կիր նր ը մեծի մասին դաշտային , մենդ 'ի միջին
կողմանս , ուր են ըարձակ դաշուք ամայիք 'ի բնակ-
չաց , կարդելք յարօտ արջառոց , խաշանց , և այժից .
բայց 'ի վերջին ժմկու սկսան և անդ ուրեք ուրեք
մշակել . իսկ մնացել տեղեք նր առ հօրկ արգաւանդ-
են և բերրի , զոր ցուցանէ առատուն արմուեաց՝ զորս
տմի տմի տանին աստի 'ի նօրվէկիա , յՇն շվէաց ,
և 'ի հօլանտա . և բազմուն անասնոց նր , դր սրջառոց ,
ձիոց , խաշանց , և խոզից . զորս վաճառեն յարեւել-
եան կողմանս : Ունի և անտառս մեծամեծս , բայց
յարեմտեան կողմն չիք բնաւ անտառ . վոյ փոխա-
նակ փայտի այրեն անդ զեղեգն մնրացորենոյ , որք
մեծամեծ լինին անգ . և ե փիդերիկոս արքայն էած
անդ բշմ գերմանացիս 'ի մշակել զերկիր , և 'ի բալ-
մացուցանել բնակիչս . վոյ ասի թէ լեզու դանեաց՝
որով խօսին իւդլանտացիք՝ աղաւաղել է . Այս մասն

իւդլանտայ 'ի նախնուումն բաժանել էր յինն փոքրիկ գուռս, որք էին Վէնդ . Հիմնէր . Կիմնէր . Կմ Կիմնէր . Սուլլինի . Հան . Լէնդ . Օպէ , Կմ Վզէ . Օմէ . Իւլինի , և Վզմինդ , Կմ Պաշինի : Խակ այժմ բովանդակ նահանգն բաժանի 'ի չորս գուռս . որք առնուն ջանուն 'ի գլխաւոր քղքց իւրեանց . և իւրաքանչեւրն ունի իւր սեպհական իշխան , և եղիս . զորոց զգլիխաւոր տեղիս յառաջիկայդ . ստորագրեսցուք :

Վէնդուրի : Գլխաւոր քղք համանուն գուռի , և համարէն իւդլանտայ , կառուցել գրեթէ 'ի միջակէտ անդր նահանգին առ Ավանդ ձկնաբեր լճին : Եւ է մի 'ի վաղնջական քղքցն դանեաց . և եղուանիստ . որոյ եղուարանն հիմնեցաւ 'ի 1065 . այլ այժմ եղու նր լուտերական է : Այս քղք 'ի հն' մեծ էր , հզօք և երեւելի . և մինչեւ էր ճարակել 'ի հմ լուտերական աղանդոյն , ունէր 12 եկեղեցիս , և 6 մենաստ' :

Այլ այժմ բովանդակ շրջապատ նր է իրրե 2 մզրն . և ունի 3 ժղվդպտկն եկեղ' . և 3 հրտպարակս կմ վաճառանոցո . 6 գրունս . և 24 փողոցս մեծ և փոքր :

Գլխաւոր շմուշածք նր են , մայր եկեղեցին շինել 'ի 1169 . և նորոգել կմ նորոգ շինել զինի հրիել լենել 'ի 1726 . մեծ գորոցն մայր եկեղեցւոյն , հիմնել 'ի գեղրդեայ ֆրեյլ վերջին ուղղափառ եղուէ սորին քղքի . մեծաշեն սապարանքն՝ ուր յամայ ամիս լինի գուռին ժողով իշխանաց իւդլանտայ , որ ոչ սակաւ նողաստէ 'ի շինուել քղքին . ունի և անկելանոցս , և գործարանս զանազան իրաց :

Օւգորի , Կմ Վզմօրի : Գլխաւոր քղք Հմեուն իւռի , հին բարեշէն մեծ և բազմամարդ . և զինի քօրէն հայկնայ , շաւագոյն և փարթամ ք զայլ մմ քղքս դանեաց , կառուցել առ ծոցով լիմֆուրդայ 'ի հարաւակողմն : Եւ է եղուանիստ . որոյ եղուարանն հիմնեցաւ 'ի 1065 . որ 'ի հն' զեղն անունամբ կոչեցաւ . զր Վանդալէն , յանուն Վէնդուիսէլ վիճակին . Պուրիւնայ , 'ի Պուրիւն դղեկէ . ևն . այլ եղու նր այժմ լուտերական է . ուղ և բովանդակ բնակիչք քղքին . ուր չք թոյլտունուե այլոց կրօնից ունել հրապարակական եկեղեցի : Ունի 2 ժղվդպտկն եկեղեցիս . 3 մեծամեծ անկելանոցո . գպրոց մի մեծ ը ինամովք ոթուանիստ եկեղեցւոյն , հիմնել 'ի 1553 'ի գքրիս . տիանուէ արքայէ վթ լուտերական եկեղեցականաց . և գղեակ հին , որ է բնակարան իւռուակալ իշխանին . և նւէննգիստ պատուական , խոր , և ապահով , այլ մուտ նր առ հալք քղքաւ առ փոքր մի դժուարին

է : Ունի և զնշն գործարանս , յորս գործեն մետաքսեայ կերպասս , մաքրին շաքարս , գործեն օնառս , և զնշն գործունածս 'ի մորթոյ . այլ դլխաւոր վաճառք բնակչաց նր՝ և առինկ ձուկն ապիստել , և հաճար :

Օբնառասս , կմ Աղքառ . 'ի հն' Տառ հունացաց . լո՛ թէմօւմ դօմուս : Գլխաւոր քղք համանուն դւռի մեծ և բազմամարդ , այլ անզօր , կառուցել 'ի ցածուն և 'ի գեղեցիկ դաշտի , ը մէջ ծովու և լշի միոյ յորմէ ելանէ խրամ ջրալից լայն յոյժ . որ բաժանէ զքղքն յերկու մասունս անհաւասարս . 6 դրունս ունի , և 2 մեծամեծ հրապարակս վաճառաց . և է եղանակիստ . որոյ եղանակիստին հիմնեցաւ 'ի 948 կմ 950 . այլ եղանակիստ այժմ լուսերական է : Մայր եկեղեցի նր մեծ է և հայակատ . զի երկայնուի նր է 150 քոյլ . լայնուին 96 . իսկ բարձրութիւն առաւել ք զշօ կանգուն . որոյ հիմնարկուին եղել 'ի 1201 . ուր բշմ պատունական հին յիշատակարանք դտանին , ունի և նւհնկիստ , որ թէպէտ ապահով է 'ի հողմաց , բայց փոքր է , և ջուր նր բշմ անգամ անբաւական մեծամեծ նուռուց : Աստ է սովորական անցք յիւղանտիոյ 'ի զելանտիա կզզին իրրե 48 մղոնաւ հեռի 'ի միմնանց :

Ռանդէրս . 'ի հն' Ռանդէրստիա , կմ Ռանդէրստիան : Քղք բազմավաճառ անունանի՝ բարեշէն՝ և միջակտի ը մեծուն , մերձ 'ի կուտէն գետ 'ի սմբն գաւառի . շնունածք տանց նր ը նախնեաց սովորութ բարձր և հաստակառոյց . յնջագոյն էին 'ի նմ 4 եկեղեցիք , և 2 մենաստանք . այլ զինի տիրելց անդէն լուսերական աղանդոյն , բարձան եկեղեցիք և մենաստանք , և մնաց մի միայն եկեղեցի մղմէդորին . ունի և գորոց մի մեծ լատին լեղունի , և անկելանոց փարթամ 130 աղքատաց : Անունի է այս քղք 'ի սրբառս ոպատունական մորթեգործ թաթապանից , և ոտլամօն ձրիան . գործեն անդ և գորեջուր ազնիւն . մաքրեն և շաքար և ձուլենէն բարձրակառութի . ոչ կարի ինչ հեռի է հռչակաւոր հրօմանդանն ակւլնեն կմ

շաքար և ձուլեն բրդաձեւ ևն :

Խպէւտէֆէտ . Խպէւտէֆէտ , 'ի հն' Բօմակրիստ : Քղք փոքր առ էսլէլդոֆդէրվլք ծոցով ծովու , որ է նաւահանգիստ քաջագէտ վոր միջական նուռուց , ը որ բնակիչք նր առնեն բշմ տուրեառութի . ոչ կարի ինչ հեռի է հռչակաւոր հրօմանդանն ակւլնեն կմ

շելլնեն , յո շրունանդան սրց :

Հուրսէնս . Հուրսէնսիտ , կմ Հուրսէնսէսիստ : յո շրունանդան հօթերսայ : Քղք բազմավաճառ . 'ի սմբն դւռի

առ պալգիկ ծովուր կալեալ զանուն յարքայէն հզ
թերայ յորմէ շինեցաւ . ունի դործարանս չուխայի
և այլոց զնշին առունեղէն գործունածոց : 'Նը հնդիստ
նը չունելովքաւական խորուն վշ մեծամեծ նաւուց ,
նոթին իրի խարիսխի արկանեն միջնաւ մրով հեռի , և
զվաճառս նաւակօք տանին 'իքաղաքն ը գետն , որ

ուռոգանէ զհարաւային կողմն նր :

Ծիբեն , կմ Ռիպէ . 'ի հն' Ծիբէ լիմպիւն , կմ Ծիբէ
ժանդասիսիցուց : Եւ գլխաւոր քղք համանուն կըւոի
առ 'Նիկ' գետով . որ ը ոմանց շինեցաւ իրեւ 'ի իշ
դարուն , յորժամքրիստոնեկուին սկսաւ ծաւալիւ 'ի
կողմանս յայսոսիկ . ուստի և է հնագոյն 'ի մեջ քղքցն
հիւսիսային իւղանտիոյ , և մի 'ի մեծամեծ և յերեւ
նլի քղքցն հիւսիսային տրուեց . որ բաց 'ի մայր
եպսանիստ եկեղեցւոյն՝ ունէր 4 ժղիդպտկն եկե-
ղեցիս , 4 մենաստանս հնիք նոյնցափ եկեղեցեօք , և
5 մատուռս , և դղեակ ամուր . և 600 կմ 700 աղ-
նանական քղքցիս . և բզմ նաւս , որովք նաւար-
կուիս առնէր 'ի նօրվեկիխա , 'ի գաղղիխա , յանգղիխա ,
'ի հոլանտա , և յայլ տեղիս . ունէր իշխանուն և գը-
րամս հատանելոյ : Այլ յետոյ յայտղիսի բարդաւաճ
վիճակէ առ սակաւ սոսկու մեծանողս անցքացաւ 'ի
ոլորձուս բաղմապատիկ հրկիղուեց . ջօնէղեղաց , և
ոլորձուս : Ուստի այժմ 2 եկեղեցիս և եթ ունի
հնիք մայր եկեղեցեաւ , որ է շինունուն մեծ և հոյա-
կուպ , և է եպսանիստ . որոյ եպսարանն հիմնեցաւ
'ի այտուտոն կայսերէ 'ի 946. զկնի յաղթելոյ արալ-
դոսի ոլագանտայ դանեաց արքայի . և ածելոյ զնա
'ի քրիստոնէական հաւատու : Գլխաւոր վաճառք նր
այժմ են արմակք , արջառ , և երիվար , և այլ այս-
պիսիք . իսկ նաւարկուի նր նունաղել է յոյժ . վոր զն
դեան ցածուցել է , ը որ չէ հնար նաւել մեծամեծ
նաւուց . այլ միսյն փոքր նաւակաց՝ որք ելանեն 'ի
Ֆմկի մակընթացուն ծովու , յորժամ և ջուրք գե-
տոյն բարձրանան :

Գուշին : Քողք փոքր՝ այլ բարեշէն 'ի սմին կըւոի ը
մեջ երկուց լերանց առ համանուն գետով . որ մատանէ
'ի ծոց մի ծովու , որ ձգի մինչև ցնեղուցն պէլդայ 4
մետրաշափ տարածութ . ունի նհնդիստ , բայց գոլով
ցել աւաշով , դրեխէ անոփատանացել է : 'ի հիւսիւ
սակողմն քղքեն՝ 'ի սարահարթի՝ է դղեակ դեղեցիկ
զուշինի հառա կոչեցեալ . իսկ 'ի հն' Երնողօչի . որ
թարգմանի Գրդեակ արծունոյ . զոր 'ի 1248 սկսու
չինել աշել . և զենի նր երեք թոքրք բզմ շինուն

գործեցին 'ի նմ': 'Ի մէջ այլոց շինօւածոց նր՝ երես
ելի է Աղքառախն կոչեցել Հոկայի՛, շինել 'ի դ քրիս-
տիանոսէ արքայէ, բարձր, և հոյակապատ քարաշէն վանդակագը-
և 'ի չորեսին անկիւնս չորթ քարակրոփ արձանիք 7 ու-
նազափ բարձրութ: (Օդ նր բարի է և առողջարար:
յայն սակս դ քրիստիանոս զայս տեղի ընտրեաց 'ի
բնակութիւր, որ և անդ մեռաւ: Նոյնու և դ փե-
ղերիկոս հանդերձ համօրէն արքունի ընտանեօք տսա-
եղև ապաստան 'ի 1711. յորժամ ժանտախտն զբրա-
ցաւ 'ի քօթէնհայկն:

Քըիրէրիթ: Ե՛ մի միայն բերդ իւդլանտայ, և քղք
նորաշէն, յարգաւանդ վայրի առ փոքր պէլդաւ.
որոյ հիմնարկութին եղեւ 'ի 1651 'ի դ փեղերիկոսէ
արքայէ: բայց հաղին թէ աւարաել էր շինուն ամ-
րուեց նր, և տանց, 'ի 1657 'ի վր յարձակել շվե-
տաց, առին զրերդն և զդղքն, և հրձիդ արարին
զնն, այլ յետոյ վերստին շինեցաւ. և առ 'ի բազ-
մանալ 'ի նմ բնակչաց, 'ի 1682 ե քրիստիանոս ար-
քայն՝ արար զնա քղք ապաստանի վն ամցն, որք
միանկանան: (ք միւհլիւլ կմ սընդըն լինին,) թէ
օտարք իցեն, և թէ բուն դանիք. ես և հրաման
ամ կրօնից շինել անդ եկեղեցիս, և հրապարակաւ
կատարել զպաշտամունս իւրեսնց. յայն սակս բաց
'ի լուտերականաց, դտանին անդ և ուղղափառք-
այլեւ կալվինականիք, և հրէայք:

Պատութե՛ շւէավեհայ:

Այս դքսութ՝ որ առնոււ դանուն 'ի շվեավիք գլխա-
ւոր քաղաքէ իւրմէ, 'ի հն' կոչէր հարաւային
իւդլանտիա: զոր ոմննիք յթագրաց միացուցանեն ը-
գերմանիոյ, իբրև մասն հոլցգայնայ կմ հոլսացիոյ
համարելով. բայց պիշինկ՝ ոոկ և այլք բղւիք՝ հաս-
տատել 'ի նախնի պատմութիւն, գնեն զնա մասն բուն
դսունեաց Շի. զի թէպէտ տաեն զինի գարուց ինչ
ունի զանձուկ միութի ը դքսութեն հոլցգայնայ, և
բղմ ազատունս հորկ ը նմ. և բնակիչը նր սովո-
րարար, բայց պիտակութ՝ հոլցացիացիք կոչին, և
հազին երբէք շվեավիքացիք: սակայն 'ի վարդիջուց թմից
է միացել ը դաննեաց Շի, և իբր իսկական մասն նր՝
միշտ զնոյն եզանակ կառավարուե կալաւ ը նմ, ոոկ
ապացուցանեն նախնի պատմութիք, և ներքին հան-

դամանքը երկրին: Եւ թեովէտ չե Ֆմկս Ֆմկս բկմ
փռփոխութիք եղին 'ի նմ', և զնդն իշխանք գերմանու-
ցիք աիրեցին 'ի նմ', այլ այժմ է թ իշխանութ գան-
եաց արքացին բովանդակ դքսութին, կմ նհնդն, որ
յարեւելից՝ ունի իւր ուահման զպալդիկ ծովն: յարեւ-
մտից՝ զարեւմանեանն ովկիանոս: 'ի հարաւոյ' զեյտե-
րա, և զւեվենս գետու: որով անջատի 'ի հոլցդայնայ:
իսկ 'ի հիւրիսոյ' Գօւշին: և Սփոտպուրի գետովք
բաժանի յիւդլանհաիս: Երկայնութին նր ուրեք նօ-
մզոն է, և ուրեք մինչեւ ց72. իսկ լայնութին պէսպէս
է, ցր 32. 36. 40. և 52. առանց ըրչակայ կղզեաց:
Եւ ունի 13 քղթութեած և փոքր. 11 աւանս. 7 գըլ-
եակս. և 1500 գեօղս. իսկ բնակիչը նր են խառ-
նուրդ զնդն ազդաց. զր գանեաց, սպասոնացւոց,
Ջրիզեացւոց, հոլանտացւոց. են և պբաղանդե-
ցիք 'ի հօրտսդրանտ կղզին: յայն սակս և 'ի զնդն
լեղուս խօսին: Գլխաւոր գեաք նր որք ը մեծի
մասին յարեւելից չե արեւմուտա հոսին: են Եւդեւ:
Դրէն. և 'ի իբսու:

Երկեր նր առ եղերք արեւմուտան ովկիանոսի՝ ցած
է, գիշին և արդաւանդ. բայց չիք անդ լեսուն, ոչ
անտառ և ոչ ինքնաբուշի ջուր բարեհամ. վայ բը-
նակիչք կօղմանցն այնոցիկ շատանան անձրեսյին
ջրով, զսր հաւաքեն 'ի դուքս. և առ 'ի պատսպա-
րուն երկրին յողովմանէ ջուրց ծովու ամբարտակք
ամբակուռք կառուցելկան առ եղերք ծովու: Մէ-
ջին կողմն նհնդին հարուստ մի աարածութ աւա-
զուտ է և անբեր. ուստի թողեալ կայ անգործ:
իսկ արեւելեան կողմն չե հկուկն զուարձալի է, և
արդաւանդ. բերէ զամազգս արմտեաց, ոնդ և վուշ-
ունի և պարարտարօսու և անասունս բղմս, զր ար-
ջառս, երիվարս, և խաչն, և կոփի, և պանիր, և
թուշունս ընատնիս, և վայրենիս, և ձուկն առաս:
իսկ գլխաւոր տեղիք նր են հետագայք:

Ըստէն: Գլխաւոր քղթ համօրէն դքսութ առ չեյ
ծոցուլ, յորմէ առնուռ զանուն. կառուցել 'ի զուար-
ձալի վայրի 'ի ձե կիսալուսնի. երկայնութին նր է
իրեւ 2 մլրն. և բաժանի յերիս մասունս: Ունի 3 կմ
4 եկեղեցիս, յորոց գլխաւորն է մայր եկեղեցին
սբին պետրոսի, որ յոշն եր եպանիստ, շինեալ 'ի
1260. այլ զկնի երկերիւր ամաց հրկեզ եղեւ. ուստի
և 'ի 1441 ժողովն բասիլիոյ շնորհեաց ներօղութին,
որոց ձեռնտու լինին 'ի նորոդաւի նր, որսվ և անդ-
րէն նորոգեցաւ: 'Ի դասի սորին եկեղեցւոյ թաղել
կայ

կայ և փետերիկոս արքայն . և երկոքին կողակիցք նը , զոր կալաւ միմեանց զկնի . և գուբաք ոմանք 'ի տոհմէն ոլտէնալուրկայ . և ենդսունք : Մինչդեռ ծաղկեալ էր ուղասփառ հաւատոն 'ի քղքի աստ , 7 ժղղդպանին եկեղեցիք էին 'ի նմ . և 13 մենաստանք , իսկ այժմ ուղ ասացաք՝ 3 կմ 4 . և մի մենաստան վո 10 օրիորդաց լուսերականաց : Այս քղք մեծաղո ծաղկեցաւ 'ի 808 և զկնի , յորժամյաւերիլ մէքլէն պուրկ քղքին՝ գոդրիկոս արքայն զդլխաւոր վաճառականս նը ած 'ի սմ : Այլ 'ի ժամ դարուն աւար հարաւ , և հրձիդ արարաւ 'ի հարալգոսէ արքայէ նորվէկիոյ , և 'ի հոլսացիացւոց , 'ի վանդալաց , և յօսլոդրիտացւոց : Ապա իբրև առ փոքր մի նորոգեցաւ , 'ի 1447 անդրէն բովանդակ հրկէղ եղեւ . բայց գոլով աթոռ դւռակալ իշխանին՝ վերստին ծաղկեցաւ . այլ իբրև այլուր փոխադրեցաւ աթոռ նը , սյնուհետեւ կարի անշքացաւ , ը նմին նուազեցաւ և նաւարկուն և վճռկանուն նը . վո զի լցաւ ծոց նը իբրև 20 մզոնաւ չափ հեռի 'ի քղքէն :

Կորուրք , կմ կորուրք : Եւ դվեակ պատունական 'ի գեղեցիկ վայրի մերձ 'ի շեմվեք քղք , մշնդ թէ առնովաւ . ուր էր յուջագոյն աթոռ իշխանին շեմվեքայ . զոր ը ժմկո ժմկո թդրք դանեաց նորոգեցին և զարդարեցին . ուր 'ի մեծ սրահի միում՝ էր մեծ գունտ մի Շի բազմարունեստ , որոյ արամադիծն էր 11 ոտնացափ . արտաքուստ՝ ցուցանէր զերկիր . իսկ 'ի ներքուստ՝ որ դատարէ էր , զերկինս՝ հնդձ համօրէն ծանուցել աստեղօք , որք էին արծտթիք ոսկեզօնք . և միջին կողմն նը այնցափ ըստրակ էր , զի կարէին բազմիլ 'ի նմ առ սեղանով 10. 12 անձինք . բովանդակ կաղմանն այն շրջան առնոյր զառանցիք իւրովք 'ի 14 ժամու 'ի ձեռն ջրոյ . և կարէր շարժել և 'ի ներքուստ առանց ինչ դժուարուն 'ի ձեռն ողըտուտակի , այն է՝ ողուռմայի , որ կոչի՝ արքիմեդեայ : Այս դունտ 'ի 1713 տունաւ 'ի սլարդե մեծին պետրոսի ինքնակալէն մոսկովաց . զսր տարաւ նա 'ի փեդրսուրկ արքայանիստ քղք իւր . ուր ըարձակագոյն ունինք ստորագրել զայս գունդու արտնեստակերտ :

Հապերսլէպէն : Քղք միջական ը մեծուն , այլ անշուք և անսլարիսուլ , մերձ 'ի սլարոյր ինչ՝ որ 'ի պալգիկ ծովե ձգի հարուստ մի 'ի ներքս 'ի ցամաքն . բնակիչք նը զդարման կենաց շոհին 'ի հնաղղորդ երթեւ կունց վճռկանաց , որք դնան յիւղլանտիս , և 'ի քիու-

Ֆիօնիա, և դառնան անդրէն. և լու մասին 'ի վաշառականուեց' և 'ի նուռարկուեց' որք չեն ինչ մեծ. վու զի մուտք նւհնդստի նր ոչ ունելով զբաւուկան խորութիւն, մեծամեծ նաւք ոչ կարեն մտանել 'ի նաւահանդիստ նր :

Աշխարհագիտեալ: Վիզք բարեշէն առ ծովածոցով՝ որ լայն է և մեծ, և յերից կողմանց շրջապատել բլրովք. ունի նւհնդիստ, բայց չէ այնչափ ապահով յարեւելեան հողմոյ. նոյնալէս և խորութիւնը անբաւական մեծ նաւուց: Գլխաւոր գործ բնակչաց նր՝ է նաւարկութէ և վճռկանութիւն: Այս քղք վեց անդամ հրկեղ եղեւ, և միշտ անդրէն շինեցաւ:

Ֆլենսուուրի. լու՝ ֆլենսուուրի, կմ ֆլենսուուրիան. է քղք մեծ, գեղեցիկ, բազմավաճառ, և բազմամարդ դրեմէ ք զայլ ամ քղքս շեսվեքայ. կառուցել ը մեջ բլրոց առ Երի ֆլենսալուրկեր վայք կոշեցեալ ծոցով, որ 16 մղոնաւ չափ ձգի 'ի ներքս ՚ի ցամաքն, և գործէ անդ նւհնդիստ մեծ և ապահով է խոր բաւական և մեծ նաւուց: Նիստ քղքին է երկայ նաձիք՝ այլ նեղ. որ բաց 'ի գլխաւոր պողոտայէն աւնի այլքս 12 փողոց, որք ը ձմեռն ողջոյն 'ի գլեշերի լուսաւորին 'ի ձեռն լապտերաց: Գլխաւոր գործ բնակչաց նր՝ է ձկնորսութ նաւարկութիւն և վաճառականութիւն: Ուներ յնջագոյն է գղեակ՝ որ այժմ աւերակ է, ուր 'ի 1646 ծնաւ ե քրիստիանոս արքայն: 'ի 1655 յորժամ ժանուարին սաստիանայր 'ի քօրէնհայէն. թէքրն հանդերձ համօրէն արքունի պաշտօնեիւք յայս քղք եղեւ ապաստան:

Հայուսամ: Է քղք փոքր, այլ բարեշէն առ Աշխ վտակաւ որ մասնէ 'ի Հեղէր գետ՝ և մղոնաւ հեռի ը արեմուտս: Այս քղք յնջագոյն լաւ ևս էր, այլ շնի Երկիցս ջրաղող լինելոյ 'ի ջուրց ծովու, և քանի դելոյ 'ի պտղմաց, նուազեցաւ յոյժ:

Դէննինէն: Է քղք փոքր, այլ քաջ ամրացուցել, և գլխաւոր տեղի Աշխէրտէր կաւառի, կմ ցամաք կղզւոյ, որոյ երկայնութիւնն է իրը և 56 մղոն. իսկ շայնութիւնն է ևեմծ. և է ցածուն և քիմին, ուստի և օդ նր յոռի և լիւառակար մննդ օտարականաց:

Սիւտ: Է կղզի յարեւմուեան կողմն շկսվիքայ, միացեալ 'ի հիւսիսակողմն ը միակցորդ աւազակոյտ բլրոց, որք ձգին ը երկայն իրը և 16 մղոնաւ չափ: Տարգուծութիւն նր 'ի պտղմուս թիւրաթեկ գրից իւրոց յայլ և այլ տեղիս, այլև այլ է. այլ չէ այնչափ ինչ արգաւանդ, և բնակիչքն սակաւ առ համեմատութ մեռնել:

ծուեն նր. զի միտյն 720 տուն կմ գերդաստան գտա-
նի ՚ինմ. շիք անդ փայտ, և ոչ հանքային հող՝ ՚ի
պէտս հրոյ. վոյ բռնադատին ՚ի ցամաքէն բերել
զփայտ. գործ բնակչաց նր է. գործել զերկեր, գար-
մանել անասունս, և ձկնորսութիւն:

Ուկէ, կմ ֆօրտ: Կղզի յարեւմտեան կողմն շլէսվի-
քայ, երկայն 6 մղոնացոփ. և լայն 4: Երկիւն նր լո-
մասին չոր է, և ըստ մասին գիշին և աղտաղտուկ. սակայն բնակիչք նր բդիմ են, քը զբնակիչս սիլդ-
կղզւոյն. զի են ՚ի նմ 1440 գերդաստանիք. որոց

գործ նոյն է, զոր ինչ ասացաք զսիլդացւոց:
Բեւլոյ, կմ Սօրբուրանդ: Կղզի յարեւմտեան կողմն շլէսվի-
քայ, 4 մղոն լու երկայն, և 2 լու լայն. որ է
մնացորդ մեծի կղզւոյն Սօրբուրանդայ, յարեւմտեան
ովկիաննոսի. որոյ երկայնութիւն՝ էր 12 մղոն. իսկ
լայնութիւն՝ 6. արգաւանդ էր և յօւթի. բնակիչք նր
ֆրիղիացյեք՝ էին ամբարտաւանք և յանքգունք, բա-
ժանելք՝ ՚ի 22 ժղիլդուտութիւն: Այս կղզի լու ժմկս
ժմկս բազմապատիկ լնասս կրեաց ՚ի ջուրց ծովու.
այլ մեծագոյն և դժնդակ քը զամ՝ եղե սյն, որ դի-
պաւ. ՚ի 1534 ՚ի հոկա 11 ՚ի 10 ժամու արեկոյին. զի
ամեհի ալիք ծովաւն բարձրացեալ ծածկեցին զբո-
վանդակ կղզին. ուր ջրահեղացոյց կորեան 6+8 ոգիք.
1332 տունք. 30 հողմավար ազօրիք. 6 զանդակա-
տունք. 50000 անասունք: Սոյնիկս և յայտէրսդէդ-
դուոի՝ կորեան 2107 ոգիք ՚ի բնակչաց անտի. 6100
արջառք. 6738 ոչխարք և խողք. և 664 տունք:
Եւ ՚ի բոլոր նօրտսդրանտ կղզւոյն մնաց միայն ոյս
բելվօրմ կղզի. և այլ ևս փոքրիկ կղզի՝ որ այժմ կո-
չի ՚օրբուրանդ և Լիւդիուկ կղզեակն:

Աղւեն: Կղզի յարեւելեան կողմն շլէսվիքայ ՚ի պար-
դիկ ծովու մերձ ՚ի ցամաքն: Երկայնութիւն՝ նր՝ է 12
և ուրեք 16 մղոն. իսկ լայնութիւն. մի մղոն. ուրեք
ուրեք ց6. արգաւանդ է յոյժ և բազմամարդ. գըւ-
խաւոր աեղիք նր են Սևանապարի, քը զը փոքր՝ այլ
բարեշէն. և ՚օրբուրանդ՝ դղեակ և աւան փոքրիկ:
Աղւեն, կմ Աղւեն: Կղզի ՚ի ծովն պալդիկ ՚ի հարա-
ւային կողմն ֆիօնիա կղզւոյն. 6 մղոնաւ հեռի ՚ի
նմէ, և 8 յալսէնայ. երկայն 12 մղոն, և լայն 2
և եթ. և է արգաւանդ և բազմամարդ: Ունի 2
պատուական նւհնգիստ, և քը մի համանուն:
Ֆենէն, կմ Ֆենարն, և Վենէն. ՚ի հն՝ ֆինդիկ-
իմպրիտ. և Փուր Շինուիտ: Կղզի ՚ի ծովն պալդիկ ՚ի
հիւսիսային ծայր ստորին ստքսոնիոյ, երկայն 10
մղոն.

մղոն, և լայն գ և եթ . և ըրջապատճ 32 : Երկիր նը
ը ամ տեղիս արդաւանդ է և բերրի , բայց կարօ-
տուի մեծ կրէ բարեհամ ջրոյ մշնդ յամառան , զի
չփ 'ի նմ նը գետ և նը աղբիւր ինքնաբուղին . բայց
զայս առաւելութի ունի 'ի վր այլոց կղզեաց , զի
բարձր գոլով ոչ երբէք ծածկեցաւ 'ի ջուրց ծովու .
նախնի բնակիլք նը էին վանդալք , և սլավք կի՞
շաւոնք . իսկ այժմ են դանիք : Գլխաւոր տեղիւր
կոչք Պօրէ կմ Պուրէ . որ է քղք փոքրիկ . բաց յայն .
մանէ ունի և 40 գեօպս :

Լորիլէկիւա :

(Ա.Ալևուան) **Լ** բարբառ գանեաց և նօրվէկիացւոց
Տարած " Սօրէէ . 'ի հն" " Սօրէէիէ , 'ներէիօն . ' Սօ-
բնակ" .) վէկիւա . և նօրէէիւա . որ ձգի 'ի հիւսիսա-
կողմն բնիկ նին գանեաց . 'ի հարաւոյ և
յարեմտից՝ ըրջապատել է 'ի հիւսիսային ծովու . 'ի
հիւսիսոյ՝ ունի խոր սահման զավկիանոսն հիւսի-
սային . իսկյարեն լից՝ զարբանիս մոսկովաց , և չվե-
տաց . յորմէ անջատի 'ի ձեռն միագօտի լերանց , յո-
րոց բարձրագոյնքն՝ կոչին դէն , իսկ 'ի հն" Գո-
գաթ + սունկունեան լւրին :

Եթէ 'ի մեջ առցուք զամ ծովեղերեայ ծոցս 'ի սլին-
սունայ մինչև ցհրուանդանն կոշնցեալ Հրամանան
հիւսիսոյ . է 2004. մղոն Շագրական ը երկոյին . այլ
ուղիղ գծին 'ի լինդէ հրուանդանէն՝ ուր բարձրուն
բեեւին է աստիճ" 57, բոպէ 47. մինչև ցհրանդանն
հիւսիսոյ՝ է 1160 մղոն : Իսկ լայնունին կարի անհա-
ւասար է , զի ուրեք 275 մղոն է , ուրեք 220 , 165 .
և ուրեք ուրեք 33 և եթ : Իսկ բովանդակ տարա-
ծուն նը՝ է իբրև 84000 քառակուսի մղոն Շագրա-
կան . թող զբազմապատիկ կղզիս՝ որք շուրջ սլա-
տեն զնովաւ յարեմտից . յորոց ոմանիք ձգին լեր-
կայն 16. 33. 50. մղոննաշափս . իսկ այլք ը մեծի մա-
սին մանրեն յոյժ . յորս ձկնորսք և նաւալարք ոմանիք
բնակին : Եւ բաց 'ի կղզեաց անտի՝ դտանին անդ 'ի
ծովու և հազարաւոր ժայռք բարձրացեալք ան-
բնակք . իբրև նախառպրիսպք նօրվէկիոյ ըդէմ
ամեհի ալեաց ծովու կուրդեալք . և բայց ուրեք յե-
ղէրս

զերս նօրվէկիոյ գործեն նւհնդիստոքաջայարմարս. միանգամայն և մեծապա նողաստեն. որոց նաւեն անդ փոքրիկ նաւակօք. մշնդ ուր հարուստ միտարածութ միակցորդ կան առ միմեամբք հանդէպ ցամաքին. վը զի անդ ջուրն խաղաղ է և անդորր. բայց ուր գոտիք ժայռից լեհատել են, կարի վտանգ գաւոր են անդ ջուրք. աւստի և ամի ամի բկմ նաւակք կորնցին յայնպիսի տեղիս, զի 'ի յառնել փոթորկաց՝ բռնութիւն ալեացն լեհարկանէ զնս 'ի ժայռս, կմ յեղերս ցամաքին և խորտակէ: Գտանին առ նօրվէկիաւ 'ի հիւսիսային և 'ի հարաւային կողմանս նր՝ և խաղիսաղք տարածեալը լերկային՝ 16. 24. 48. և 64 մղոնաւ հեռի 'ի ցամաքէն. զրոս կոչեն Ստոր էլլին. յը կեռք մեծամեծք. այլէ Հապութ. այն է՝ կամուրջ ծովու: Ալոր յայս ամ աեղիս, յը 'ի բովանդակ ցամաքն նօրվէկիոյ՝ և 'ի շրջակայ կղզիս՝ միայն 18 քաղաքք գտանին. իսկ թիւ բնակչաց նր առ համեմատութ լեարժակ տարածուել իւրոյ սակաւ են. զի ը հասարակ հաշունի է 586,440.

կմ² առաւել 700,000:

(2. ԳԵՐԱԾ Բաց յանհամար գետակաց և ճորա ՕՇԼԵՐ կաց ունի և գետոս մեծամեծս, զորս նք Էլլին կոչեն. որոց գլխաւորքն են Նախագէ. Առաջ էլլին. Կուլին. ՕՇԵՐ. Սիր. Նիտ. Սէր. Տըամին. Ալամին. Լինդու. ևն. որք թէսկոտ մեծ են և շատաջուր, այլ գժունարին է յոյժ նաւարկել 'ի նո, սակս ժայռիցն' որ 'ի նո. և վոր բաղմապատիկ սահանաց ջուրց՝ որք իջանեն 'ի. 6. 8. 10. և մինչեւ 40. 50. և 100 ձողաչափ բարձրուէ. ստեղայն փայտ բկմ բերեն, զի հատել յանտառաց, և արկել 'ի գետս, ինքնին գտն ը զառ 'ի վայր գետոցն. և առ 'ի արդելուլ և ըմբռնել յիջանել նց 'ի բարձրութէ սահանացն, շինեն առ բարձրադրցն սահանօք իբր պատնէշ իմ 'ի բկմ գերանաց երկութաքամ առ մի մետրք պնդելոց առ շեղ ը լայնուէ գետոյն. զոր Լէնց կոչեն. առ որոյ պահպանուի ամի ամֆ ծախի 300 և մինչեւ 400 ոիսլի. սակայն տեարք տեղեացն շահին անտի յամին աւելի ք 1000 ոիսլի. զի առ նորք շինել կան հարիւրաւոր մեքենայք՝ որք շարժութ ջուրց հատանեն տախտակս: Ջուրք նց բարի են և առողջարար, և 'ի յոլովս 'ի նցէ գտանին երկաթի մասունք. են անդ և հանքային կծուահամ շուրք բժշկականք. ոնկ և լինք մեծամեծք ձգէ:

հարեւը յորոց յոմանս լինի և նաւարկութիւն . այլ ծոցք և պարոյրք ծովու , որք 24. 32. և ց40 մղոն . նաւ լափ ձգին 'ի ներքս 'ի ցամաքն :

Օդ նր 'ի մեծագոյն մասին բարի է և առողջարար . բաց յարեւանու ան ծովեղերեայց՝ ուր թանձր է և դիմին և փոփոխական յոյժ . վոյ կարի յաճախել է անգախտն անունանել Աքօրպութ , կմ սքօրսպիթ , որ է նեխութիւն արեան : Բայց ըհանրապէս խօսելսվ սաստիկ է անդ ցուրտն ձմեռան , զի երկիր նը անգր ք զժք , ժդք բաժինն ձգի երկայնել ՚ի հիւ սիս , սակայն ոչ ը ամ տեղիս միապէտ . վոյ զի յար և ելեան կողմն սաստիկ ձմեռն սկսանի ՚ի հոկտ' . և ձդի մինչև ցկեսն , կմ ցաւարտ ապրիլի , ուր և իջանէ ձիւն բջմ յոյժ . որով ը ամսն ովզոյն ծածկել կան դլուիք բարձրագոյն լերանց նր , և ձողքն՝ որք 'ի հիւսիս հային 'լցել . և բջմ անգամ հիւսք կմ մեծամեծ բարդք ձեսն 'հատել ՚ի բարձրարերձ սե սլացն ժայռից , հոսին ը զաւ իվայրս անհնարին քռնութ մինչև կործանել զտունս , և զծառս մեծամեծս , և սովանանել զբնակից : Բայց յարեւանուն կողմն ոչ այնչափ յորդ իջանէ ձիւնն , և ոչ այնալիս ը երկար մնայ . ՚ի նոյն Ժմկի՝ յորժամ յարեւելեան և ՚ի հիւսիսային կողմանս սաստիկ սառնամանիք տիրեն , բջմ անգամ յարեւանուն կողմն մեղմ է օգն և բարեխառուն . վոյ դէպ լինի երբեմն , զի բնակիչք տրեելեան կողմանց զվաճառս իւրեանց բարձել ՚ի բալխիրս կմ 'ի դաշնուրկս , այն է՝ խըզախ , ՚ի վրձեան և սառուցից տանին ը արեւանուտս . և գոտնեն զբնակիցս նր պարապել յորս ձկանց , ունելով օդ մեղմ և բարեխառան : Եւ թէպէտ այսովէս սաստիկ է անդ ձմեռն , բայց նախախնամուին այ հոդացաւ բնակչաց նր դարման ՚ի սկասապարուի անձանց ՚ի սառնամանեաց ձմեռան . զի ունին փայտ բջմ , և թաւ մուշտակս յոշնարենեաց , և ՚ի մորթոյ վայրի էրկոց , և փետուրս ընտանի և վայրենի հաւուց . նաև յաճախուի ձորոց մեծամզս պատսպարէ զնս 'ի ցրտաշունչ հողմոց : Խակ ամառն թէպէտ համառօտ է , բայց բջմ անգամ ջերմագին է յոյժ . մի՛ սակս երկարուե տռնչնեան , զի 'ի հիւսիսային կողմանս ամաօրեայ Ժմկւ ձգի տիւն . և երկդ 'ի սկասառս անգրագարձ ցոլացման շառաւիզաց որեգական ՚ի բարձրարերձ ժայռաւոր լերանց . վոյ և սերմանիքն փութով 'ի հունձս ժամանեն . ուրեք ուրեք զինի ջետնեկաց , և ուրեք ուրեք 12 կմ¹⁶ .

Արքինք սր Են մեծամեծք և բարձրաբերձք , և ին կրկնառեսակ . ոմանք միադատի ըերկայնեալ ձգին 'ի հիւսիսոց ը հարաւ , այլք տարանջասք 'ի միմէանց ցրուելկան ունելով շուրջանակի տափարակ դաշտու : Մին 'ի գոտեռը լերանց անտի 'որ կոչի Գեն , սկսանի առ Աւանինքաւ և ինպիտիեր ջրով 'ի ֆիննեարք դուռի , և ձգի ը հարաւ մինչև 'ի Ռիես և 'ի Փենունք լիճն իբր 600 մղոն ըերկայն : Այս գոտի լերանց համարելէ երկոյնագոյն ք զայլ ամ միադատի լերինս նօրվեկիխոյ . որ և բաժանի յերկու գլաւուր բազուկս , յորոց մին անջրազետէ զնօրվեկիխա 'ի շվետաց , և կոչի Ռիութ Քիւթ . Սուն Քիւթ . Սուրբ Քիւթ . իսկ ը հանրական անուտմբ Սէլչպիտիէտ : Իսկ միւս բազուկն փոխէ զանտւնն , և 'ի սկզբան անդերկայնի ձգի 64 մղոն յարեւելից ը արեւմուտս մինչեւ 'ի Ռիունպալլ . և անտի մինչև 'ի Լինպէնէս 280 մղոն խոտորի ը հարաւ : Առաջին մասն այսր երկդ բաղկի 'կոչի Տօֆէն Քիւթ . 'ի բնակարանէ 'որ գոտանի 'ի սկիզբն նորին 'ի հարաւակոյմն . և նիսա նը ը լոյն 'է 36 մղոն . իսկ երկդ մասն 'որ ձգի ը հարաւ , և 48 , 56 ը լայն . և կոչի ը հանրանկս Լոնկ Քիւթ : Տօֆէն Քիւթ է բարձր ք զամ լերինս նօրվեկիխոյ . ուր կան շորք տունք բնակարանք կաշեցեալք Քիւթ սրուեր , շնորհալք և ոպատրաստեալք ամ հարկաւորք հերկց ծախիւք 'ի հանդիսաւ ճանդհորդաց : 'ի 1685 ե քրիստիանոս արքայն էանց ը այս լեառն հեծելյերիւմը . ուր աւղեկիցք նը երկուցել 'ի վախից անտի լերին , ամքն հետի դնացին զկնի նը . և 'ի բարձրագագաթն գահ լերինն վիայէ անուն մեծ ապարապետն ինն անդամհրազենս արհակեաց 'ի ոպատիւ ալլքային . և ետ արքայն կանդնել անդ արձտն առ յիշատակ : իսկ տարանջատ լերինք 'ի մէջ լինտէնէսայ և շդադդա 'ուղղին 'ի հիւսիսոյ ը հարաւ . բայց 'ի հիւսիսակողմն աղեղիաձե թեքին ը ձեւյ ծովեզերեայ ցամաքաց . 'ի սարահարթ գագաթան լերանցս 'են պատուական խոտաւէտ արօտք . և 'ի լանջակողմանս նց անդաստանք հերկադորժեալք , և անտառք մայրից . իսկ հովիոք և ձորք 'ի մէջ նց յուռթիք ռոռոդեալք 'ի գետոց և 'ի վատակաց շահեկանաց : Գտանին 'ի նո և բովք ործաթոյ , պղընձոյ , երկաթոյ , և այլոց հանքաց . այլև մեծամեծ վիճք փապարք և ծործորք : Բարձրագոյնքն 'ի հարաւային լերանց 'են 'Դինք , և կուլէ լերինք 'ի Դաւինարք դուռի . Քւիթիւթ լեառն մերձ առ ողերւ կէն

կէն քղբ, որ հայիւ հասունեւ 'ի կէսի ձօքնելին լե-
րին՝ որ է 'ի նօրտքիլտ, կմ Անեւ հօքներ լիրին՝ որ
է 'ի սունամեր դւռի, բարձր է իբրև 1052 սահմա-
շափվենետկիան. որ առնե իբր 517 սոմանեան արշըն.
իսկ Օւբիէն լեառն որ է առ նովաւ, բարձրագոյն
է՝ գոլով 1400 սահմաշափ, որ առնե իբր 688 սոման-
եան արշըն :

(3. ԲԵՐԵՒՄ ԱՅՈՐՎԵԿԻՄ ԱՌԵ Եղաք 'ի վերոյ՝ լեռնային
ՎԱՅ' :) Է յոյժ և աղասամուռ . բաց 'ի մեծամեծ
լերանց և 'ի սեպացել ժայռից , լի են 'ի
նմ և լինք և ձահինք , և անապատք ամեյլիք և զար-
հուրելք , վոյ սակաւս ունի դաշտավայրս յարմա-
րաւորս 'ի մշակուն . և այն սակաւք ևս բազմաց պա-
տահարաց ներքոյ անկել կան . վոյ զի բջմ անդամ
վաղահառ ցրտութ տպականին սերմանիքն . երբեմն
առ ցամուքուն և առ յանկարծական սաստիկ տօ-
թոյ ըրտնան , և երբեմն ը հինկն՝ 'ի յանտիսել տնձ
րեաց , ուղիք յորդախաղացք հոսել 'ի լերանց . ողո-
ղանեն զարտորայս : Յայն սակս արմախ կարի սա-
կաւս ունի . որ և ոչ կիսոյ մասին՝ մենդ թէ և ոչ
երբդ մասին բնակչոց նր բաւական էին . բայց այլ
զնիքն բերք լցուցանեն զպակասուննց . զի յարել-
եան և 'ի հիւսիսային կողմանս՝ ունի անտառու յո-
չուս , մեծումեծս և բարձրածառս . և ամի ամի վա-
ճառուեն այլոց տղթաց եւրոպացւոց կայմա նստուց .
և այլ դերանս մեծամեծս և մանունս , և տախտակս
'ի պետու շինուեն նաւուց , տանց , և այլոց շինուա-
ծոց . գործեն և ածուխ բջմ , վոյ ինքեանց և վոյ
տարաց : իսկ յարեմաեան կողմն ունի զնիքն տե-
սակս ձկանց առաս 'ի ծովէ , մենդ Ծգոգֆիշ կո-
չեցել ձուկն . և Պագալա . զոր տախտել վաճառեն :
Այս երկու բերք՝ թ փայտ և ձուկն են գլխաւոր
և առաւել շահաբեր վաճառք նօրվէկիոյ : Ունի և
արօտս իստաւետս 'ի մէջ հովտոց և ձորոց . և ըն-
տանի անասունս , զր արջառս , և երիվարս , և ոչ
խարս , որք առ հորկ փոքր են մարմնով . և կովք
նր կաթն սակաւ բերեն . իսկ երիվարք թէպէտ
փոքր են , այլ ուժեղ և արագքնիթաց . և ոչխարքն
չեն այնցափ բջմ , որչափ մարթ էր նց ունիլ : իսկ
յանտառու նր լի են զանազան տեռուկք թռչնոց և
երեոց : զորս որսացել վաճառեն զմորթ նց :
Ունի և պէսողս տեսակս պատուական մարմարիուն
քարանց բջմ յոյժ . զի բջմ 'ի մագատի լերանց
իր

Նը գրեթե բովանդակ միասմասնի մարմարիոն քար
 էն այլև աշաբաստի , որ է պալղածի . և այլ
 զննաւ տեսակս լուսափոյց թափանցիկ քարանց . և
 քար , յորմէ կօրծեն կիր . և գաճ , այն է՝ աշխի . և
 տեսակ մի դայլախաղ վիմի , զրբ Գուարզ անուա-
 նեն . և առաջ շողովնեւն , զրբ 'ի կիր առնաւն գրա-
 գիրք . վիշ և բնի մս վաճառեն օտարաց : Գտանին
 անդ և ազդի աշգիակունք . զր ակն վանի՝ որ գոյա-
 նոյ 'ի լերինս , և բնի անդամ ևս յերեսս գետոց և
 Հինգ տառանին . և շողովնեն 'ի ճառագայթից արե-
 գական . յորս են՝ որք կը ըստն և լիովրէ . ֆր իրրէ . 2
 սիսոյ . 12 բոյթ չերկայն , և 7 լը թանձրութեն :
 Ասոն ծովային , զոր կունեն և ապակի մասկովիոյ .
 որ է սառնատեստի աղջ մի ական : Ակելեսն , ամե-
 թոս , որ և մեղեսէ կ , այն է՝ լէալ քար : Քաղկե-
 տոն , ակն սովիտակսգոյն . որ ուր ուրեմն հասանէ
 'ի մեծուն կաղնոյ : Ակառ , որ է՝ այնիհուր . և այլ
 տեսակք հօրկ ականց : Եւ 'ի մերձակայ վայրո-
 տրոնդհամոյ , ուղ և 'ի բնիմ գետս իւրոցն պէրկե-
 նոյ և քրիստիանսանտոյ՝ գտանի մարգարիտ . որ
 սեփականնել է թագուհուոյն գոնեաց : Ունի և բովա-
 զնն հրահաշելեաց . զր արեաթոյ , որ յոշադոյն 'ի
 բնիմ տեղիս գտանենին . այլ սյժմ միայն 'ի գոնկո-
 պէրկ . և 'ի գաւառն եարբսպէրկիոյ . պղնձոյ , որք
 սյժմ հինդ են . յորոց պղնձ բնիմ անգործ բարձէլ
 'ի նուռս , տանին յայլ և այլ տեղիս . երկաթոյ , որ և
 է մի 'ի գլխաւոր վաճառացն նօրվէկիոյ , ուղ և կա-
 պարն պատուական , քղի և կապար բնիմ ունի :
 Գտաւ անդ երբեմն և ոսկի մոքուր , այլ ստիկա .
 սյժմ ևս գտանի խառնել 'ի շանգուածո արծաթոյ և
 պղնձոյ , բայց ոչ անշատեն զայն . զի առաւելուն
 ծախքն , ք որչափ ինչ ոսկի ելանե 'ի նոցունց : Ու-
 նի և ծծումք քարացէլ . այլ չէ ինչ օգուտ անտի
 բնուկաց նը , զի ծախք յոլավք պիտէին 'ի լուծանել
 և 'ի մաքրել . վիշ կայ մնայ անգործ . այլն պաղպղ
 բնիմ . և հանքային իմն հող կապուտակ դունով պէ-
 ղեցիկ յշտ : Եւ 'ի ծովեղերս հիւսիսային ծովու-
 գտանի աղ 'ի խոռոշ և 'ի ծերպո ժայռից . և ք
 բնիմ տեղիս գործեն աղ՝ եռացուցել զջուրս ծովու-
 այլ ծախք յոլովք լինին 'ի նմ . վնկ օրէնք նօրվէկիոյ
 սրգելուն գործել աղ աւելի , ք զկարեոր պէտու
 թնակցոց նը . Սակայն և այն չէ բաւական վշ հա-
 մօրէն նօրվէկիոյ . զի 'ի միջին կողմանս նը չէ ծով .
 'ի դործել աղ . և զի բնիմ աղի պէտունին 'ի պատ-
 իք

Հառս ապխտելոյ ձկանց, յայն սակա ամի ամի աւել
լի ք 60 նաւք սպանիացւոց և դաղղիացւոց բարձ
եալ տանին անդր աղ :

Գլխաւոր վաճառք նօրվէկիոյ՝ են բերք նը . զի տասիւ
տակ, գերան, 'ի սլետս շինութե նաւուց, և այլոց
շինուածոց . և հրահալելիք, ող պղինձ, երկաթ ան
գործ, կապար, արջասով, պաղլեղ, և աղած ձկան,
ող շդօգֆիշ, և պադալա, քար, մորթ արջառոյ,
քաղի, ծովային շանց, և մաւշտակք զնշն վսյրի
երեոց, փետուր թռչնոց, կոդի, ճարպ տնամոց,
և մեծամեծ կետ ձկանց, և այլ զնշն իբք : Բայց
քի կարօտ է ցորենոյ և այլոց արմաեաց, զի չիք
տնդ փոյթ մշակուե երկրի, ուզ արժան էր, նոյն
պէս և արհեստք և ձեռակերտք սակաւ են յոյժ,
վոյ և ինքն բազմաց իրաց պէտս ունի . ուստի ա-
ռեն, թէ բնակիչք հարոււային նօրվէկիոյ՝ բաց 'ի
վաճառաց իւրեանց՝ ամի ամի տան գանեաց պատ-
րաստ դրամն . թ նազու ըստակ, 3 և մինչեւ ց400000
գալէոս . որ առնէ իբրև 117600 և 156810 վե-
նէտիկեան ոսկի, վու արմաեաց՝ զոր նը տանին անդր
նաւուք և զոյեկոս և բնակիչք հիւսիսյին կողմանց՝
մննդ թէ և բովանդակ երկրին՝ հարկադրին զնծ
մասն արդեանց իւրեանց՝ տալ օտարաց փիսկ ար-
մանքաց, ձեռակերտաց, և այլոց զնշն իրաց, ուզ
զնան անդր 'ի գանեաց, և յայլոց նաց . և թէ ուտ
տուաւել բդմ են իբրն, որք ելանեն 'ի նօրվէկիոյ,
ք որք յօտար տրուեց մռանեն 'ի նմ, սակայն առու-
սել շահաբեր լինէր առետրութի նը, եթէ երկրա-
գործութին և արհեստք առաւել ծաղկել լինէին 'ի
նմ . այն զի՝ ասի զնօրվէկիացւոց, թէ Շաբոյս իմն
յօտարութի և յարմարութ ունին առ արհեստոս . զի
և զիւզականք նց բնական ճարտարութ՝ առանց ար-
հեստի՝ գործեն ովէսովէս ճարտարագործ արուես-
տակերոս . յորմէ երեկի, թէ մարթ էր Փութով
ծաղկեցուցանել 'ի նմ զարհեստոս, ուզ և յայլ նա-
իւրագացւոց . որով և բդմ օգուտ լինէր երկրին,
ք թէ անդործ վաճառելով զայնշտփ հրահալելիս և
զայլ բերս իւր : Գլխաւոր վաճառասեղեք նօրվէ-
կիոյ՝ են Պէտէէն . Տրուդհայն . Դրիսդիտիունիս . և Տրու-
դին :

(4 Եպսար). 'Ի համօրէն նօրվէկիա են չորք հետաւ Բարդ-Լէշ' :) գոյ եղասարանքդ Քբէսպէանիս . Քբէս պէանսանպ . Պէրին . և Տընդէւյժ : 'Ի չոր եսին եղասունո նախասպատին է եղան քրիստիոնիոյ , բայց չունի ինչ խնանութիւն իվր ոյլոց . զի տամքն կախել կան անմիջանու զարքայէն դանեաց . զի նա միոյն կացուցանէ զնո՞ , ոոկ ասացաք և վա եղասցն դանեաց . և դործ ոց և իշխանութիւնիւրաքանչիւր թեմս իւրեանց՝ նոյն է , որ ինչ եղացն դանեաց : Իսկ համալսարան չէք 'ի նօրվէկիա . այլ միայն մի մեծամծ գորրոց յիւրաքանչիւր գլխաւոր քզքս նը . վայ որք միանդամ 'ի նօրվէկիացւոց փափաքին մարզիւ 'ի զնո՞ն գիտունս , դնան 'ի համալսարանն քօրէնհայկնայ , կմ' 'ի համալսարանս այլ

լոց թէրուեց :

Յոշին Ճմկս էին սք դաշնաբարոյք , վայրենամիոք , յանդգունք , և ինքնայօժմարք յապսուամբուն . վայ մեծ մռան 'ի նախինի թէրաց նը՝ ֆիկ ըդէմ օտարաց տալց պազմ , բռնադասեցան զլէնս 'ի վր ապտուամբաց ժողովրդեան իւրեանց դարձուցանել . 'ի նունաձել զնո՞ 'ի հնազանդուն . յայն ոտկս յոլովք 'ի թէրաց նօրվէկիացւոց՝ յայսպիսի ներքին պազմունս մռան : Ահարկու էին և այլոց հիւսիսային աղանց . զի յաճախ տատ և անդ 'ի մերձակայ Շս տապատակէին , անհնարին չարիս դործելով 'ի նո՞ : Բայց զկնի դարուց ինչ մենդ զինք վերջին մուե չ դանիս , առ սուկու ոտկաւ հրահանգեցան , և միշտ կացին մնացին հնազանդ և հաւտատարիմ առ թէրին իւրեանց : Ուստի այժմ իրը ոռհ հերկ համարել են ժողովուրդ հաւատարիմ , պարզամիտ , աշխատասէր , ուժեղ , և կիրթ 'ի ծանր ծանր աշխատունս , մենդ 'ի նաւարկունս . վայ և եմ ազդք յօժարութ ըռունին զնո՞ 'ի ծառայութ նաւուց . ուստի և հաղարտւութ 'ի նշէ յայլ և այլ Շս սփուն կան 'ի նաւալավարունս օտար աղցաց : 'Նոյնու և 'ի վճռ կանունին հարաւր են և յաշողսկ . և 'ի կենակցութե քաղցր , մենդ ը օտար : Ասի թէ բշմք 'ի հիւսիսաբնակացն նօրվէկիոյ վրանաբնակ են . և չունին ուրեք զհաւտատընակուն , այլ խմբավին տեղութէ 'ի տեղի փոփօխին ինդրելով զտեղիս , յորս յաճախագոյն դտանին սրոց .

զի դործ նց է որսարդուն վայրի էրէոց :

Իսկ լեզու նց նոյն է ըլեզունի չմէտաց և դանեաց . արտասանութ և եթ զնո՞ն լու զի խօսիլն երկայնին

հաւսայ, շնեալ՝ ի 1060 յարալցոսէ հարժրատեայ նօրվէկիացւոց արքայէ . որ և անդ հաստատեաց զաթոռ թէրուե իւրոյ . ուր զինի նր նստան և այլ բարձրէք : Աւնէր 4 եկեղեցիս . և 'ի 1306 Եղե՛ի նմ ժողով եկասաց . 'ի 1589 յակորոս չ արքայն ըստ կովտիացւոց անդ արար զհարսանիս իւր, առեալ 'ի կնուն զանեա զդուստր դանեաց արքայի : Եւ 'ի ժաւալի լուսերական աղանդոյն 'ի նօրվէկիա, աստ փոխադրեցաւ ենպարանն համարայ : 'ի 1624 բոլոր քղքն հրկեղ եղեւ, բաց յապարանից ենպսին, և տանց ոմանց որ շուրջ զնովաւ . առաջ իրեւ շնեցաւ քրիստիանիա քղքն, այն մնացեալ մասն օպսլոնայ միտ ցուցաւ չ նմ, որ այժմ կոչի հին քղք :

ԱՀՅԵՐԻՆԻ, կմ ԱՀՅԵՐԻՆՈՒ : Դ.ղեակ ամուր առքրիստիանիա քղքաւ . զոր երեցս պաշարեցին շվետք 'ի զանազան ֆմկս, այլ ինչ ոչ կարացին առնել նմ : Պէտքերնէն, և Սուրբնէն : Են երկու քղքք աստի և անտի արամմէն գետոյն հանդեպ միմեանց . որք և սովորաբար միով անոնամբ կոչին Տըմէն, յանուն գետոյն :

Գրծինիսպէրի, կմ Գրծինիսպէրի . որ թարգմանի 'Աւաւն արքունի . և քղքք բարեշէն և անոնամի տու նօրվէկիացիս սակա առատարեր բովուց արծաթոյ, որ գտաւ անդ 'ի 1623 ուր 'ի նոյն ֆմկի շնեցաւ և քազաք՝ որ տունաւ 'ի բնակուն գերմանացւոց գործավարաց բովուցն այնոցիկ . գտանի անդ և ոսկի խառն ընդ արծաթոյ, և 'ի 1697 գտաւ և ոսկի մաքուր յորմէ հատան ոսկի գահեկանք :

Շունսպէրի, կմ Դ.ենսպէրի : Քղքէ հին ք զնմ քղքս նօրվէկիոյ 'ի վերայ մասին միոյ խորայտակ ծոցոյն դօնսպէրկայ . որ և ունի զանուն 'ի Պ.օն, կմ Պառն վաղնջական բառէն նօրվէկիացւոց, որ նշանակէ ըղհաւաքումն տանց կմ շնունածոց . և 'ի մերձակայ լեռնէն . զի սնունդ Պէրի 'ի բարբառ նց՝ ոոկ և գանեաց՝ զլեաւն նշանակէ : Այս քղք 'ի նախնումն մեծէր և բազմամորդ . և ունէր 9 եկեղեցիս . իսկ այժմ 2 և եթ ունի, և իրեւ 200 տունս փայտակերտա ալքատաշէնս :

Փրիտէրշնալդ. Քղքք բարեշէն, և բերդ ամուր առ սահմանք շվետաց, ուր գիսդէտալ գետն մտանէ 'ի սվինէսունտ ծոցն . յոշագոյն էր աւան փոքրիկ, և կոչէր Հակոբն . ունէր և տմրոց, յորմէ 'ի 1660 քաջուր պաղեալ լոդէմ շվետաց, յաղթեաց նց . և փոխարէն այնը քաջագործունէ՝ տունի նմ ազտտունք

քղբականք . և այնուհետեւ քաղաք անոնանեցաւ : Վը էրեւէն իշտոր : Քլք բարեշէն և գլխաւոր տմրոց՝ և իբր նախապարիսպ ոչ միայն 'ի պաշտպանութիւնորդէն կիոյ , այլև հաղորդուեն նր ը ան դանեաց ը ծով , շնուել 'ի 1567 . 'ի բ փետերիկոսէ արքայէ առ ծոցով ծովու :

Համար , կմ Համեր : Եց քղք մեծ , հզօր , և եկամ նիստ . ոք 'ի 1300 ունէր 1800 զինունորս . այլ 'ի 1350 ժանախտու սաստիկ անկաւ 'ի նմ , յորմէ մեռան բա զումք . և 'ի 1567 շվետք իսպատ ուղոււ հրձիդ արարին զնա , և այնուհետեւ ոչես շնուեցաւ . ուստի չեք անդ այժմինչ , բայց միայն ապարանք , կմ ընդարձակ շինուած ինչ մասնաւոր իշխանի . իսկ եկամ նր փոխագրեցաւ յօպալոն քղք :

Լինուաւ : Աւան փոքր և անհշան առ համանուն գետ առվ 'ի մեջ լերանց , առ սահմանոքն շվետաց Շի : Լարվանին , կմ Լարվանին . Սրավէրն , կմ Ֆընեւէն վէրն . Գրաւէրն . Սրէն , կմ Ըեյն . Մոսս . Պառէ : Են փոքրիկ քղքք յայսմ մասին նօրվէկիոյ :

Վ. բիստիանանիպ :

յս դւռ 'ի հն՝ Սրավանիէն կոչեցել , յանուն ստա վանկէր քղքին , ձգի 'ի հարաւային ծայր նօրվէկիոյ , յերից կողմանց պատել 'ի ծովու . որոյ գլւ խաւոր տեղիք են հետագայքդ :

Բիստիանանիպ : Գլխաւոր քղք համօրէն գաւառին , բարեշէն , ենքսանիստ , և աթոռ դւռակալ իշխանի , շնուել 'ի 1641 'ի դ քրիստիանոսէ , յորմէ և ընկալաւ զանուն միանդամայն և յաւագոււ վայրէ անտի՝ ուր կայ կառուցել . զի անունս Սանք առ նօրվէկիացիս Աւագ լոի : Եւ է անպարիսպ , նիստ նր քառակուսի . և փողոցքն լայն և ուղիղ . ունի նւհնդիստ պատուական յերից կողմանց շրջապատել զնովաւ . և կարի յաջողակ նաւորդաց , զի 'ի հարաւոյ՝ և 'ի հարաւային արեւմտից մարթէ է նաւուց գնալ մինչեւ ցհամբարսնոցս վաճառաց . իսկ արեւելեան ցամաքակողմն ուր դսուխտալ գետն մտանէ 'ի ծովն՝ է քաջ պատսպարան նաւուց 'ի ձմեռան : Ըստակայ ցամաք սորին քղքի օր ը օրէ բարձրանայ . վո զի սաստկաշունչ հողմունք հանապաղ բարձեւալ բերեն աւազ բշմ յեղերս ծովուն . ուստի զկնի ոչ բշմ մկաց բնակիչք ծովեղերեայ կողմանց բանագատին

բարձրացուցանել զտունս իւրեանց . եթէ կոմին
բնակել անդ . առա թէ ոչ՝ գլխովին թաղել մնան
և աւաշով : ՚ի 1734 հրեկեղ եղե գլխուսր եկեղեցի
նր , ը որում և մեծ մասն քղքին :

Ալեքնառ: Քղք փոքր , այլ բարեշին , առ համա .
նուն գետով , որ անդ գործէ ծոց պատռւական Դ
մզոնաւ հեռի ՚ի ծովէ . առանք նր ը մեծի մասին
շինել կան ՚ի վր ցցից , մնան այնք որք են ՚ի հրա
սիսային կողմն ծոցոյն . ը որ մեծամեծ նաւք իտ
քեն գնալ մինչև ցկամուրջն , և մինչև ցհամբարանոց
անդր վաճառաց . իսկ փոքրիկ նաւակեք կարեն մը
ասեկը և ՚ի ներքս ՚ի քղքն ը ջրալից խրամս նր : ՚ի
քղքի աստ գործեն նաւս բղմն , զօր բնակից նր
՚ի վարձու տան վճռկանաց նօրվէկիացւոց , այլն
ոտարաց : Աւմբն մղոնաւ հեռի ՚ի քղքէ առարի է
մետաղ երկաթոյ կոչեցել Պարէսէ , կմ Պօլոնէլանդը

վէրդ :

Մահլանիկ: Քղք հին առ ծոցով ծովու . որ յառաւ
ջադոյն առաւել մեծ էր և բազմամուրդ , և եզաւ
նիստ . այլ ՚ի 1686 հրեկեղ եղւ . և թէովէտ վերս
ակն նօրոդեցաւ , այլ ոչ ոչ էր յաջն . ուստի և ը
այն ժմկս ե քրիստիանոս արքայն զեղսարան նր ՚ի
քրիստիանանոտ փոխադրեաց . բայց տթոռանիստ
եկեղեցի նր կայ մնայ մինչև ցայսօր . որ զկնի մայր
եկեղեցայն տրոնտհայմոյ գեղեցիկ է և մեծաշէն ք
զայլ տմ եկեղեցիս նօրվէկիոյ :

Պոյէ: Քղք փոքր ծովեղերեայ . առ որով ՚ի 1612
հորաւ գունդ մի զօրաց շվետաց :

Պէրին :

Ա գաւառ շարձակյարեմուեան կողմն նօրվէկիոյ
առ եղերբք ծովու նդերմանիոյն . յարեւելից և
՚ի հարաւոյ ունելով իւր սահման զքրիստիանամիտ ..
երկայնուի նր է իբրև 160 մղոն . իսկ լայնուին 72
իսկ գլխաւոր աեղեք են հետադայքդ :

Պէրին . ՚ի հն՝ Պէրին , կմ Պէրին : Գլխաւոր
քղք համանուն գւարի , մեծ և բազմավաճառ ք զայլ
ամ քղքս նօրվէկիոյ , և եղսանիստ . լինել՝ ՚ի 1069 կմ
1070 . ՚ի հովու առ ավին ծոցոյ ծովու . զոր բնակիցք
նր Վոհ կոչեն . ՚ի ցամաքակողմն է շրջապատել եօմն
բարձրաւուրձ և անմուտոյց լերամբք . իսկ ՚ի ծովու
կողմն է քաշ ամբացացել անառիկ ամբոցովք : Ան-

եկե .

Եկեղեցիք և հասարակաց շինուածք՝ և մեծ մասն տանց կառուցեալք առ ափն ծովու՝ քարաշէն են . իսկ այլք փայտակերտք . ունի բնակիչն իբրև 19000. և յոշադոյն 'ի ժմկս ուղղափառուե ուներ ՅՈ Եկեղեցիս , և մենաստանս կրօնաւորաց . իսկ այժմ ն և եթ եկեղեցիս ունի . յորոց չորք ժղվդպակն են . հնդձ մայր եկեղեցեաւն . և երկու մեծամեծ դըպրոց : Գլխաւոր վաճառք նր են զնշն տեսակք ձըկանց , ճարապ անասնոց , և ծովային կիտից . մորթ , և փայտեղէնք՝ զորս բերեն աստ 'ի նօրալանտայ , և աստի տանին յայլ և այլ օտար ՅԱ . յորոց փոխարէն առնուն արմախս , և այլ պէտպէս վաճառս . վակ վաճառսկանք որբէմա , լուպէքա , և համպուրկ քսպաքացն գերմանիոյ՝ ունին աստ սեփական ժողովատեղի և վաճառանոց , որք և բշմառետրուիս առնեն ը նօրվէկիացիս : Յայս քը 'ի նախնուռն երիցս գումարեցան եկեղեցական ժողովք , և բշմանգամ դրեթէ ըոլորովին հրկեղ եղե . այլ միւս անդրէն շինեցաւ :

Համեստալ , կմ Եսթերտաւ , և կմ Օսթերտաւ : Քաղաք , կմ աւան փոքր , և գլխաւոր տեղի համանուն վիճակի . գլխաւոր դործ բնակչաց նր է դարմանել անասունս . որք թէպէտ դործեն և զերկիր , այլ սակաւ . վոզ զի բշմ անգամ սերմանիքն հարեալ 'ի վաղահաս ցրտոյ , ապականին :

Առլարու , կմ Վալսկէրու : Գլխաւոր տեղի համանուն վիճակի 'ի մէջ բարձրաբերձ լերանց :

Օլբենէն , կմ Օլտեն : Ես կղզի փոքրիկ 'ի ծոց ինչ ծովուն դերմանիոյ յարեելեան կողմն հրուանդանին հիւսիսոյ :

Տրոնդհայմ , կմ Դարժեդհայմ . 'ի հն"
"Ներբոսիտ :

Գաւառ Շարձակ 'ի հիւսիսակողմն նօրվէկիոյ , առ ափն ծովուն գերմանիոյ . յարեելից՝ ունելով իւր սահման զնն շվետաց . յորմէր բաժանի երկայնաձիգ քարաժայս լերամբ , և մասամբ իմն զմօսկովաստան . երկայնաւթի նր առաւել է ք 600 մզոն . բայց լըսյնուն նեղ է . իսկ գլխաւոր տեղիք նր են հետա-

Դայքդ :

Տրոնդհայմ . 'ի հն" Ներբոս , և "Ներբոսիտ : Գլխաւոր քը համօրէն քւոխս , բարեցէն և եղուանիստ , առ

Նիտ գետով. զոր շինեաց 'ի 997 ոլոփ դրիկեսին արքայ նօրվէկիոյ. և առ ֆմկ մի եղեւ աթու թաւ դաւորացն նօրվէկիոյ. առա արքենպանիստ. որոյ արքեպսուն հիմնեցաւ 'ի 1552. և բարձաւ 'ի ծաւալիլ լուտերական աղանդոյն, և փիկ նր կացուցաւ պարզ ենկս : Ուներ յովագոյն 10 եկեղեցիս, և 5 մենաստաննս . իսկ այժմ 3 եւթ : Մայր եկեղեցի նր բավանդակ վիմասաշ 'ի 1530 հրկեղ եղեւ . դասն միայն մնաց ամբողջ, որ կայ մնաց մինչեւ ցայտօր : Գլաւոր վաճառք նր են ձուեկն, փայտ 'ի պետաշինուց նաւուց, և այլոց շինուածոց, պղինձ անգործ հանել 'ի բավլուց, և ձարակ անասնոց և ձկունց : 'ի 1686 Ե քրիստիանուս արքայն դանեաց կացեալ անդ աւուրս ինչ, արար ընթրիս 'ի մէջ գիշերի առանց լուսոյ ճրագի . վոր զի յամառան ոչ երբեք լինի անդ խորին խաւար, քզի արեգակն միշտ պատէ զեղերտիւք նր : Ունի առ իւրեւ և երկու արուեարձաննս, և բերդ ամուր 'ի գլուխ ժայռի, որ է 'ի նւազնդատի անդ նր :

Վիրէսպիանսանպ : Քշք փոքրիկ առ ծոցով նովու . որ ունի նւազնդիստ պատուական, ուր բառնան 'ի նաւազ զիայտ, զոր աստ հաւաքեալ կուտեն :

Բանսփալ : Աւան փոքր, և գլխաւոր տեղի շրջակայ վիճակի իւրոյ, ուր յուջագոյն էր քշք մեծ Վետէ կոշեցեալ . յորմէ չմնաց ինչ, բայց միայն եկեղեցին սրյն ոլեարոսի : Բնակիչք նորա ըստ մեծի մասին 'ի ձկնորսուն պարապին :

Օժրէլ . Հօթալն . Ֆուութն , կմ ֆուութն . Սալդն . Սէրէն . Ծոհբւ-Քօրտ . Ալլէն : Են փոքրիկ աւանք, կմ գեողք գլաւաւորք համանուն վիճակաց 'ի տրոնակայմ գաւառի :

Առ նօրվէկիաի գտանին բազմապատիկ կղզեք և ժայռք մեծամեծք և մանունք բնակաւորք և անքնակք . որք համարել են իբրև մասունք ցամաքին նօրվէկիոյ . որոց գլաւաւորքն են՝ 'ի նուպաւ . Կռւիտ հայլէլէլսնպայ . Սանթը իշլ . Ծորէնօին . Վէրյեան իշլիտ . Լուիւրեան իշլիտ . Սանթին . Ծորօնսն . Սուրոյ, և ի յուր չիք ինչ յիշատակաց արժանի, բայց 'ի վասն գաւոր անցից, կմ նեղուցին, որ 'ի վերոյ վէրոյեան կղզեաց : Զայն նեղուց նաւալալք Մահէ, կմ Մահէւ սրբօն կղզեն . ուր ջուրն ըժամս 6 գտհավէժ ընթանայ 'ի հիւսիսոյ ը հարաւ, և ապա դըմլ 'ի նոյն ցափ ժամն 'ի հարաւոյ գաւոնայ ը հիւսիս : Ուստի ըստ տեսղուն ֆմին համաւայնի շարժման ծովուն . իսկ

Ենթացից գլխովին ըհկռկն շտրժի . վաղ վելու-
ժամ ջուր ծովուն՝ ի բարձրանալն՝ դիմե՛ ի հարա-
ւոյ ը հիւսիս , ջուրք նեղուցին՝ ը հկռկն՝ ի հիւ-
սիսոյ ըհարաւ ընթանան : Եւ ՚ի աեղատուե՛ ի դի-
մեն ջուրց ծովուն՝ ի հիւսիսոյ ընդ հարաւ , սորայս
՚ի հարաւոյ ը հիւսիս ընթանան անհնարին սրբն-
թացուք , և այն՝ ոչ ուղղագիծ այլ շրջապտոյտ , իրը
զե ըհկռկն ընթացից ծովուն շարժի . ուստի և մե-
ծամեծ ալիս յարուցանէ անհնարին շառացնամբ ,
և յորմանս գործէ : Խսկ յորժամ զկայ աւնու ծովն
՚ի շարժմանց , նեղուցն ևս խաղաղի իբրև յերիս քա-
ռորդու միոյ ժամու . որ յաւուրն երկիցս դիսկի . և
յայնժամ բնակիչք կղզեացն կարեն փոքրիկ նաւա-
կօք համարձակ նաւարկել ը այն , բայց այն աաստ-
կուն ընթացից ջուրցն սովորաբար լինի ՚ի ծննդեան
և ՚ի լըման լուսնի . և ՚ի գարնանային և յաշնանային
գիշերահաւասարս , և ՚ի շնչել սաստիկ մըրկաց . իսկ
յայլ ժմկս չունի զնոյն սաստիկ բռնութիւ : Յորժամ
ընթացք նեղուցին սաստիկ են , հարկ է յայնժամ
նաւաց՝ որք գտանին առ կղզեօք , կմ առ ցամաքաւ
նօրվէկիոյ հեռանալ անափ Ց և մինչև ց12 մղոն . ա-
պա թէ ոչ բռնութիւ ընթացից ջուրցն՝ յափշտակեալ
ընկենու զնն ՚ի յորձանուաս , յորոց չկք զերծումն :

I աբբոնիա դանեայ :

Այս նահանգ կմ ո ձգի ՚ի հիւսիսակողմն նօրվէ-
կիոյ առ երի հիւսիսային հրուանդանին շրջա-
պատել ՚ի հիւսիսային կմ սառնապատ ծովու . յայն-
սակս կոչք և լաբբոնիա նօրվէկիոյ , այլև Վարդսոսիտ
՚ի վարժօս , կմ վարժութ գզեկէ . որ է ՚ի կղզեով
հիւսիսային ծովու յարեւելեան հիւսիսային ծայրն
նօրվէկիոյ : Եւ է լեռնային ապաւաժուտ և անտա-
ռային . և լերինք նր ող և ձորք՝ ը մեծ մասն տար-
ւոյն սառնապատ և ձիւնալից առ սաստիկ սառնա-
մանեաց երկրին : ՚ի ծովեղերեայ կողմանու ունի մե-
ծամեծ ծոցս ծովու . յորոց ոմանք իբրև 40 և մինչև
ց60 մղոնաւ շափ ձգին ՚ի նեղքս ՚ի ցամաքն : Բնակիչք
նր են ՚ի լաբբոնացւոց անտի շվետաց , և ՚ի ֆինլան-
դիացւոց . յայն սակս կոշին ֆինլանդէան լաբբոնացիւ ,
և ֆինլանդէանք , յորոց և նէկնգս այս կալաւ զանուն .
և են ժողովուրդ բիրտ և վայրագ . յորոց մեծ մասն
չունելով ուրեք հաստատոն բնակութիւ : Թափառա-

կան շրջին 'ի լերինս 'ի խորածորս և յանառառս , 'ի գոտանել արօտս անաւանոց իւրեանց . և երբեմն իջանեն 'ի ծովեղերս յորս ձկանց : Իսկ ըստ հաւատոց՝ թէ պէտք քրիստոնեայ համարին դոնէ առաւելադոյն մսոն նց , այլ իրաք գրեթէ չեն ինչ ըհատ 'ի կռապաշտից : Եւ թէպէտ դանիք փոյթ մեծ ունին վագարձի նց , յոյր սակս և կառուցան գպրոցք և միաբանուիք 'ի քօրէնհայկն ողի և յայլ տեղիս վը քարոզուե աւետարանին 'ի հիւսիսային կողմանս . յորոց հանապազ առաքին առ նո քարոզեցք . որք և 'ի բշմ տեղիս շինեցին եկեղեցիս , և մատուռս , և գպրոցս , ուզ 'ի Վարոնիէր . 'ի Հայլսօնաք . 'ի Ծրծնոս . և յայլ տեղիս լաբբոնիոյ , և քրտնաշան վաստակին 'ի նոյն գործ . սակայն զինչ օգուտոյ յայնմանէ եղկելի լաբբոնացւոց . զի նք ոչ եթէ զնշմարիտ զրւզուադաւան հաւատս քարոզէն նց , այլ զաղանդն լուսերական : Այլ զացանէ ճոխագոյնս ունիք խօսիլ սաորե 'ի ստորագրութէ անդ լաբբոնիոյ վկտաց :

Կղզիք նօրվէկիոյ Պահեաց :

Պաղում կղզիք անկանին ը նօրվէկիաին փռքունք , և մեծամեծք , զորս յայսմ վայրի ունիք ստորագրել , որք են ֆերեւոն իզնիտ . և իւլանդիս . յորս յաւելցուք և զկրեւանդիտ կղզին . զորմէտակաւին ինդիր է 'ի մէջ Շագրաց . թէ առ որ կողմն Շի պատկանիցի . բայց քզի 'ի վաղ ժմկց միացեալ է ը նօրվէկիոյ , և է մասն տրութեն դանեաց , յայն սակս 'ի դեռ վարկաք յայսմ վայրի ստորագրել և զայն . ողի և զՄբիուպէր կղզին . զոր ոմանք 'ի կարդս կղզեաց ամերիկոյ գնեն :

Ֆէրուեան իշխէտ :

Ֆէրուեան . կմ ֆերեւ իշխէտ , որք կոչին և ֆերօն , այլ կլէսարէւն : Են 'ի ծովին հիւսիսային 336 մղոնաւ հեռականանտիոյ 'ի հարաւակողմն և փոքր մի հեռագոյն 'ի նօրվէկիոյ ը արևմաեան կողմն . ը մէջ 61 և 62 աստիճանաց հիւսիսային լայնուեն : Եւ են 25 թունզ .

յորոց 17 և եթք բնակաւորք են. իսկ այլք անբնակ. որք և տարածին 60 մղնացափ ըստ երկոյնութե. և 40 ըլայնութե. Երկարագոյն տիեն յահառան՝ ի կղզիս անդ է ժամ 19. բողէ 25. նոյնչափ է և երկարագոյն գիշերն՝ ի ձմեռան: Օդ նշ խոնաւ է, և թանձր, որ և պահակ զղիղն ախտու. կը զհարբուխ ծանր, որ է զիւքեամ. զհազ. զախտն անունանելուրպութ, որ է նեխութեմի արեան. ևն: Խստութ ձմեռան չէ ոյնչափ ինչ սաստիկ. որ չափ ցուցանէ գիշեր նշ. թերես սակի շրջապատ ծովուն, և խոնաւութ օդոյ նշ. վոյ խաշինք նշ ը ամն ողջոյն՝ ի բացի կան. թէկտ երբեմն՝ իշնչել սաստկասառոյց հոզմոց բջմ կոտորած գործի ինս: Խոկ երկիր նշ պարարտ է և բերբի. զի թէպէտ առլառաժուտ է, և դրեթէ միաստանի ժայռ, սակայն ժայռքն ծածկել կան իրին կանգնաչափ թանձրութ հոզոյ. և բերեն ցորեան, և այլ արմոխս առառ. ունին և պատունական արօտս անասնոց, և անասունս բջմս, մննդ խոշն. որ է գլխաւոր փարթամութ նշ. և պէսնդ տեսակս ժոշնոց ցամաքոյնոց և ջրայնոց: Խակ գլխաւոր վաճառք նշ են ապխտել միս ոչխարի, գրիչ սադուց, և փետուր 'ի ոկտոս բարձի և անկողնոյ. առը, և ճարպ. և զնիղն ասունեղէն գործածք: 'ի ժմկս արալ գոսի հարփակերեան սկսան մարդիկ յաճախել 'ի կղզիս յայսոսիկ, և բնակուխո շինել 'ինս. և այժմ ը սառուգադոյն հաջունի թիւ բնակչոց նշ հասանէ շ20000: Եւ 'ի 1000 ամին՝ յորժամ քրիստոնէական ուղղադաւան կրօնն հաստատեցաւ յթին դանեաց, ծաւալեցաւ և 'ի կղզիս յոյսոսիկ, և 'ի սթռոմ կղզին՝ որ է մի 'ի գլխաւոր կղզեաց անտի հիմնեցաւ եպսարան: Ապա 'ի ժմկս դքրիստիանոսի դանեաց արքայի՝ ճարակեցաւ և 'ի ս՛ս աղմաղն լուտերակուն. և փինկ ուղղափառ եպսին՝ կարդեցաւ առաջնորդ լուտերական. որ է ը եպսաւ զէլանտիոյ. և ունի ը իւրե 39 եկեղեցիս. և 7 ժողովրդապետու. զի յայսչափ ժղվդպետութ բաժանին համօրէն ֆերուեան կղզիք. յորոց գլխաւորքն են հետագայքդ: Աթում: Կղզի մեծ ք զայլ ամ ֆերուեան կղզիս, երկայն 24 միլիոն և լայն 8. բաժանել յերկու ժղվդապետութես. գլխաւոր տեղի նր՝ ող և համօրէն կղզեաց՝ է թօրոհառան. իր Վւհնդիստ լուրայ: Եւ քզք փոքրիկ, և նւհնդիստ յաջողակ. իշխանանիստ և գլխաւոր վճռտեղի համօրէն ֆերուեան կղզեաց աստ է և բնակութ արբունի վաճառապետին դան ևաց

և արքայի , որ խնամ ունի 'ի վր վճեկանուն կղզ
եացս այսոցիկ ըքօթէնհայկեայ մայրաքղթի դանեաց =
Անձն , կմ Վահոյէ : Կղզի երկայն իրրե 8 մլրն . որ
ունի 4 եկեղեցիս . և նւհնգիստ քաջադեպ =
Վէրերէ : Կղզի լոյն իրը 6 մլրն . որ ունի մի ժղուր
դպրէն եկեղեցի . ը որով ևն 6 եկեղեցիք այլոց
կղզեաց :

Փռւէ : Կղզի 'ի հիւսիսակողմն , երկայն 3 մլրն , և
լոյն 6 :

Պորտէ : Կղզի 8 մլրն ը երկայնուն . ունի նւհնգիստ
յաջողակ կոչեցել Գլագ : Ընդ մէջ այսց երից վեր-
ջին կղզեաց՝ է յորմանուտ փոքրիկ 'ի ծովու :
Սանդէ : Կղզի 8 մլրն ը երկայնուն , որ ունի երիս
եկեղեցիս . 'ի հարաւային կողմն այսր կղզւոյ՝ առ
երկու մեծամեծ ժայռիւք է վտանգաւոր իմն անցք
'ի ծովու :

Առ սովին կղզեաւ են այլ ևս երկու փոքրիկ կղզեք .
յարոց մին կոչի Սրուէ քիմէն . յը ՄՌԾ տիմէն . ու է
միաստանի ժայռ բարձրացել 'ի ծովու , որոյ բոլոր
շրջապատն է 4 մզոն և հիթ . ողորի յամ կողմանց ,
ուստի և անմատոց 'ի թշնամեաց : Իսկ եթկդն կոչի
Լիւլէ քիմէն . որ թարգմանի Փոքր տիմէն . այս կղզի
զոյս ինչ ունի իւր սեփական , զի յորժամտանին .
անդր այլուստ սպիտակ ոչխարս յարօտ , 'ի սուզ
ժմիի սեանան . որ սկսանի յոտից , և առ սակաւ
սակաւ ը բոլոր մարմինն տարածի :

Առափէրէ : Կղզի 20 մզոն ը երկայն . և 8 ը լայն .
ունի նւհնգիստ քաջայարմար Լողէ կոչեցել . և 'ի
հարաւակողմն կղզւոյն՝ է անցք մի վտանգաւոր յոյժ ,
և 'ի միջի նր ժայռ բարձր՝ ուր առաւել բանութք
հոսի ջուրն . ք 'ի նախադրեալ վտանգաւոր՝ անցս
նօրմէկիոյ : Եւ մերձ 'ի ժամոյէն գեղն 'ի գլուխ լե-
րին՝ է փոքրիկ լիճ . որ օր ըստ կրէ կրէ զուզատուն :
և զմակընթացուն՝ ը օրինակի ծովու :

Խալանդիտ :

(1. ՀՀՆԱՆ . 1¹ ՅՄ կղզի զառաջինն կոչեցաւ ԸՆԴ-
ՏԱՐ . ԲՆԱԿ .) լանդ . յը Երկիր ձեան . 'ի նահտուգայ
տւտզակէ որ 'ի 860 անդ վարեցաւ 'ի
հողմոց . առա զկնի շորից ամաց էնաս անդ-ր չվե-
ացի ոմն կարտար անուն , յորմէ կարտարմէւմ ան-
ուսանեցաւ . յեաոյ այլ ոմն ֆլոքօ անուն հասել անդ-ր
կոչ :

կոչեաց զկղզիս զայս խաւնդ , կմ Աշուշնդ . թթ Երկելը
սառնասլատ . ի սառուցից անտիզորսետեսնատ անդ ,
որք գային ՚ի սառնապատ ծովէն ՚ի հիւսիսային
բեեռէ : Ոմանք համարին թէ այս կղզի է՝ զըր նախ
նիք ը որս և մերս խարենացի թռուին կոչեն . որ
կարի հաւանական երեի . զի ՚ի կողմօտնս յայսսսիկ
դնեն ըմուլս կղզին : Եւ է սա ՚ի վերին կողմն ադ-
լանդեան ծովու , ՚ի հիւսիսոյ արևմասից ֆէրուեան կղզ-
եաց . 480 մղոնաւ հեռի ՚ի տրոնտհայմայ . և 240 ՚ի
կրենլանտիոյ :

Այս կղզի է մի ՚ի մեծամեծ կղզեաց Շի . զի երկայ-
նուի նր է 490 մղոն . իսկ լայնուին յըարձակագոյն
տեղիս 200 . և յոնձկագոյն տեղիս իբրև 50 . որ
և համարել է իրը կրկին անդամ մեծ ք զսիկիլիս
կղզին . իսկ թիւ բնակչաց նր ը ձիչու հաշուի հա-
սանէ ց50000 . որք ը մեծի մասին ցրիւ բնակին յադ-
քտատկերտ առնս , առ երկիւղի երկրաշարժուել . և
սառորերկրեայ հրոյ՝ որք բջմ անդամ բորբոքին , ոոկ
ունիմք ասել . և շատք ևս ՚ի գետնափոր խոռոչ ,
առ լաւ ևս ովատսղարելոյ ՚ի ձմռոնային ցրտասա-
ռոյց հողմոց . վիյ տիրապես խօսելով չիք անդ քոք .
և թէպէտ առ նւհնգիստս նր՝ որք են 22 , դտանին
քանի մի տունք , զր երեք , կմ չորք , զրը բնակիչք
տեղւոյն քոքս կոչեն , բայց պիտակաքար . զի ոչ
այլ ինչ են՝ եթէ ոչ կրաքաք , կմ համբարանոցք
վհնկանաց : Նոյնու ասելի է և լու գիւղօրէից նր .
զի թէպէտ ուրեք ուրեք գտանին 20. 30. և մինչ-
ց50 խրձիթք , զրոս նը գեողս կոչեն . բայց տիրտ-
պէս ոչ են դեօղք . այլ կալուածք , կմ գործարանք
մասնաւորաց :

(2. Գետ . Դասնդա Քէաբարօ : Եւ գետ մեծ , որ
ՕՌ.Լէ՛ր :) զիւսիսային մասն խալանտիոյ բաժա-
նէ յարեմուեան մասնէ . և գնայ մոտանէ
՚ի ծովն : Պլանդ . է մի ՚ի գետաց անակ որք կոչին
կաթնագէտ . իրը զի բարձեալ բերեն զկիր . յորմէ
և ջուրք նոցա առ փոքր մի ՚ի գոյն սպիտակ հար-
կանին : Հայրադ վէրն . է գետ մեծ , որ զփայտ ՚ի
քար փոխարկէ : Լորէոր Քլոր . է յարեելեան կողմն
կղզւոյն , հառոկաւոր ՚ի պոճուս մեծի ծովային գեռ-
նոյ՝ կմ որդմն . որ ը առասպելական կարծեաց
գտանի ՚ի նմ : Եօդուլո , է նոյնմա յարեելեան կողմն
կղզւոյն , որ ունի ՚ի վր կամուրջ երկայնաձիդ հա-
տատել յերկու բարձրաբերձ ժայռ , որք են աստի
և

և անտի նորին գետոյ : Այս գետ՝ ուղ և այլ ոմանք
'ի գետոց արեւելեան կողմանն՝ չնչեն ժահահոտ ծը-
ծմբային գոշորչես . որոց գարշահոտութիւն հասանէ
ցա մղսն հեռաւորութիւն : Մարդ Քվեութ ծմբառու . որք են
'ի հարաւոյին կողմն կղզւոյն . և նոյնպս կոչին Կաբ-
նափետ + Գաւառաւում . որք և 'ի ծովին մտանեն :

Օդ սրբարի է և առողջ , այլ ձմեռն ցուրտ սառահիկ
և երկար . իսկ ամսուն տօթագին՝ բոյց ստիտատեւ .
զի հազիւ տեսէ ը ամիսս երիս . նոյնպս և աշունն և
գարունն հմւոտ են . բայց և զայնս առ համեմատութ-
մերոց Շաց խօսելով առաւել ձմեռն արժան էր ասել
Քդ արուն կմ աշուն . զի եղանակք նց գրեթէ շինչ ինչ
Շհառ 'ի ձմեռնային եղանակաց մերոց : 'ի հիւսի-
սային կողմանն նր 'ի ձմեռան յառաւել համառօտ
առուրս մի ժամեւթ երեխ լոյս արեգական զեզեր-
տիւք , իսկ 'ի հարաւային կողմանն ժամն իբրեւ երիս :
Եւ ը հկուկն՝ յամառնամիջի ոնդ յերիս ժամն ևեթ
ծածկի արեգակն ը եզերտիք նր . որով և յայն-
ժամունի անդ խոր խաւար . այլ լոյս ը աղօտ :

ոող է առ մեղլոյս առաւոտեան արշալուսոյն :

Խոշանտիա բովանդակ լեռնային է յոյժ . յորում
բազմութիւն բարձրաբերձ լերանց շղթայաբար ձգեալ
տարածին յարեւելից ը արեւմուտս , յորոց յոլովք ը
ամն ողջոյն ձիւնալից են և սաւնապատ : Ոմանք
անձիւն և անսառն . այլ գոշով ապաւաժուտ և ժոյ-
սաւոր , անքեր են գլխովին : Են ևս՝ որք 'ի գադա-
թան ունին լայնարձեսկ գաւոտավայրս խոտաւետու .
յորս յամառան բնակիցք կողլոյն արածեն զանա-
սունս իւրեանց . 'ի ձիւնալից լերանց անախ նր յո-
լովք ը Ֆմկս Ֆմկս բորբոքել հուր բղխեցին , և մե-
ծամեծ լիւսս գործեցին . յորս հռակաւոր են ձեւլ ,
և Գրազաւ լերինք : Ձեւլու լեառն մեծ որոյ բարձ-
րութիւն 'ի ստորոտաէ մինչեւ ցգլուխն է շորից ժամուց
ձնպհ , 'ի հիւսիսակողմն ունի պատառունած ահագին
'ի գլխոյ անախ մինչեւ ցսաւրուտ նր . որ տասն ան-
դամբ բոլրպիեցաւ յայլեայլ ֆմկս . յորոց վերջինն
եղեւ 'ի 1693 . որ և անհնարին վնասս գործեաց . վն զի
120 մղոնաւ . և առաւել 'ի բացեայ ցնդեցաւ միխիր
հրացել 'ի լեռնէ անտի : Եւ որ յաւէտ զարմանալի
է , յորժամ մի կողմն լերին հրդեհել բոյցակիշեր .
սառն և ձիւնն թանձրումած գիզացել 'ի մրւս կողմն՝
ամենեին անլուծանն լի մնացին . այն զի՝ այնցափ
սասաիկ էր հուրն . մինչ զեծամեծ հատորս վիմաց
'ի մօխիր լուծահեր , և ը օդս ցնդելր :

Կոյնարկու և Գլուխութ լետուն մեծ, 'ի 1724 ՚ի մայիսի
 17 յանկարծակի իմն բորբոքեցաւ, և ահագին բուշ
 բիւնիւ և շառաջնամբ արձակէր ծուխ իրրե հնոցի
 մեծի, և բոց վասեալ, և մոխիր, և վէմն . տպա
 րդիսեաց 'ի նմէ գետ հրեղէն դանդաղաւմած նման
 ամեննեխն հալել հրահալելեաց, որ հանդարտ հոսել
 զեղոյր 'ի ԱՄԷՀՏԷՆ կոչեցել լեճն . 6 մերնաւ հեռի
 'ի լեռնէ անտի . որ և ոչ սովառեցաւ 'ի բղխմանէ
 միհնեց 1729. յորժամ դադարեցաւ և հրայրեցուն լե-
 րին : Բայց յերկուց հոչակուոր լերանց տատի՝ այլեւ
 լերինք բորբոքեցան . ող 'ի 1721 և 'ի 1727 երկու
 լերինք սկսան հուր բզիսէլ . և 'ի ջերմումէն անոտի
 ըուծել ձեանց և սաւուցից՝ սարսափի լի ու զիստ և
 հեղեղս դործեցին . որք քարինս մեծամեծու, և հող
 բջմտարել լցին 'ի ծով անդր : Զկնի բորբոքեցուն
 և այլ լերինք . ող 'ի 1734, 1752 և 1755. գուցէ մինչեւ
 ցայչմ' այլք ևս բորբոքեցան, կմ բորբոքեցին . վե-
 զի ող երեխ 'ի հրայրեցունց աստի' թէ ոչ ը բօ-
 վանդակ կղզին, գէթ յարեւելեան և 'ի հարաւային
 կողմանս նը, ուր առաւել յանախեն գետնաշար-
 ժուիք, սփռել դարանեալ կայ ծծումի, և այլ դիւ-
 րավառ հանք, որոց լուցել գործեն զայնպիսի հրա-
 բուղիս : Բնակիչք կղզւոյս մասնաւոր դիտողութք
 շնել դտին, զի յորժամ 'ի Վը այնպիսի հրաբուղի
 լերանց կարի թանձրացել գիղանայ սառն և ձիւն .
 և յորժամ խոռոչքն յորոց բզիսեաց հուր՝ լցել լինին .
 խափանելով զելս ներքին գոլորշեաց, յայնժամ մերձ
 են վերստին բորբոքիլ :

Սակո այսր համատարած ստորերկրեայ հրոյ 'ի բշը
 տեղիս գտանին չերմ աղբիւրք ինքնարտուղինք, և
 վտակք . յորս են՝ որք գաղջ են . են՝ որք եռան
 իրրե 'ի կաթայ յեռանդեան . և են որք առ սառ-
 տիկ եռացմանն իրրե կանգնաշափ բարօրութ աշխա-
 յարուցանեն, մինչեւ առ սաստիկ բռնումն և զատ-
 րինս արկելո 'ի նմ՝ 'ի բաց ընկենուլ : 'ի նս երեք
 աղբիւրք կմ ջրհորք յաւետ նշանաւոր են . որք են
 'ի հիւսիսային կողմն կղզւոյն իրրե ՅՈ ձողաշափ
 տարակաց 'ի միմեանց . որք յեռալն սրահեն զսահ-
 մանաւոր իմն կարգ և տեղողութ . զի 'ի միումք-
 ռորդի ժամու իւրաքանչիւրն երիցս եռայ . բայց
 ոչ միանգտմոյն, այլ յաջորդաբար միմեանց զինի .
 որ և յայտնի նշան, թէ ստորերկրեայ Ճնակհաւ զհա-
 զորդուի, ունին ը միմեանն : Երկուքն 'ի նյէ, լոկ
 ալիս յերուցանեն . ծրի երդն՝ որ և իւրեւ ջրհոր-

բոլորակ, յեռաշն իւրում' և 6 կանդնաչափ՝ ի վեց
ցայտեցուցանէ զջուրն նախասացեալ կարդաւ. և
առա անդրէն ցածուցեալ իջանէ 'ի խոր 'ի ջրհոր
անդր իրրէ և կանգնաչափ . և յայնժմ մարթ է
մերձենալ 'ի զննել զնորանշան ջրհորն զայն : 'ի թմ
ունին և զայլ իմն կարդ յեռալն . զի յերիս նախա-
սացել եւացմուն աստիճանաւ բարձրանան . յա-
ռաջնուռն ելանեն մինչև ցկէսն ջրհորոյն կմ քա-
րանձաւին . առա մինչև ցըրթունս . և հսւսկ յե-
տոյ ցայտեն արտաքս . և յանդրէն զիջանիլ ջրոյն
թէ արկցի ինչ 'ի նմ . թէպէտ և թէթէ, զր նուրբ
շերտ փայտի, սուզանէ ը ինքեան 'ի խորս . և ը
հկոկն, յեռալն ընկենու արտաքս և զքար, թէ
տրկցի 'ի նմ : Մերձակոյ բնակիչք այնց ջրհորոց
նղքք հասուցանեն զկերակուր իւրեանց . դնելով
զկաթսայն մսոյ հանդերձ ցուրտ ջրով 'ի գետակն,
հոսել 'ի ջրհորոց անտի . բշմ անդամ ևս լսանան
'ի նո իբրև 'ի բազմիս, արձակելով 'ի նո զայլ գե-
տակս ցուրտ ջրոյ, որով բարեիառնի ջերմութէ
նց : Ասեն, թէ արջառք՝ որք ըմպեն ջուր 'ի գե-
տակաց անտի, զառատագոյն կաթն բերեն :

Բազմք 'ի ջերմ աղբերացն իւլանախոյ՝ ունին զհամ
հանքային . սմանք արձակեն և զծնմբային գոլորշի
թանձրամածս և ժահահոաս . տմանք ևս ունին
այնչափ զօրուի, մինչև այրել . և 'ի կիր փոխարկել
նաև զստկերս . նոյնակս և ալք ունին զդնդն որա-
կունս, ը տեղեացն յորոց բղիսնեն :

Ե անդ և այլ աղբիւր կմ ջրհոր սցանչելի, ոչ կա-
րի ինչ հեռի 'ի սքահոլոտայ . որ ը պատմուեն սլա-
վիոսի, որ 'ի 1746 ետես զայն ացք, և խուռով 'ի բա-
րանձաւի մեռւմ ձադարաձև՝ թխունիի ձեռվ . շրջա-
պատ շրթանց նը է 20 ձողաչափ և առաւել . և ուռ
փոքր փոքր անձկանալով . գնայ աւարտի 'ի ծերպ
կմ ծակ փոքրիկ . ը որ ջուրն առ սակաւ սակաւ
բղիսեալ բարձրանոյ . և ընու վիորոփիս ջրհորոյն
մինչև ցըրթունս . և 'ի սկսանիլ ջրոյն զեղանիլ ար-
տաքս, 'ի յատակ անդր հնչեն բոմբինքահագինք,
ընմանուեն հնչեան հրազինուց յու գօփի, մինչև զբո-
վանդակ ժայռն դղբդեցուցանել . և զինի երիցա
կմ չորիցս կրկնելոյ, յորդաւատ չուր ջերմ ուժգին
բանուր 'ի վեր ցայտէ իբր 60 կանգուն բարձրա-
թիք . հանդերձ թանձրամած ծխով, յորմէ բշմ գե-
տակք գործին շուրջ զիովաւ . սպա յես 5 կմ 6 րո-
ուէից՝ դադարի ցայտուն ջրոյն ը նին և թնդիւն .

և քարանձաւն գլխովին դատարկանայ 'ի ջրոյ =
Առյա գործ նորառքանը լինի յամօր 'ի մասնաւոր
և յորոշել ժմկի . բայց չեւ է յայտ , թէ արդեզք
մղումն այն լը ընթացից տեղատուե և մակընթա-
ցուե ծովուն կանոնաւորի . թէ յայլ ինչ պոտեսէ :

(3. Բերտ. Լայս կղզի ոնց ասացաք լեռնային է յոյժ
Վաճ' :) և ցըտագին , ուստի և չք 'ի նմբ բնաւ-
երկրագործուի . մի՛ զի սակս բազմապա-
տիկ ապառաժուտ լերանց՝ սակաւս ունի տեղիս
յարմարաւորս 'ի մշակուե . և եղիդ՝ զի առ վաղա-
ժաման ցրտուեն՝ արմակիքն ոչ ժամանեն 'ի կտրել
հասունուի : Աակային ասեն , թէ 'ի նախնումն գոյր
'ի նմբ երկրագործուի . ոնց ցուցանեն նախնի յիշա-
աակարանք իսլանաիսյ՝ որք յիշատակեն զարմուիս
նը . և օրէնք հաստելք վո՞ երկրագործութէ . ան-
ուանք կալունածոց ածանցելք 'ի մշակեալ անդաս-
տանաց . մնացորդ հետք ցանդոց , որով երբեմն
շրջապատել էին արտորայք նը : Վայ . ասեն թէ 'ի
ժդ գարուն սկսան տու սակաւ սակաւ 'ի բաց թո-
ղուլ զմշակուի երկրի . որ յետոյ իսպառ բարձաւ
'ի միջոյ . թերես աեսանելով եթէ բիշմ աշխատին
և տառապին , և սակաւս շահին : Ուստի այժմ՝
հորկ ժողովուրդն ոչ ուտէ հաց տռ 'ի չքոյէ ցո-
րենայ , կմ գարւոյ , և այլոց արմաեաց . և թէ
պէտ սմի ամի տանին 'ի նաւահանդիսաս նը ալ-
իւր բշմ , և հաց , բայց հորկ ժողովուրդն ոչ կո-
րէ գնել բաւական 'ի պէտս իւր . (Վո՞ զի կարի
թանկադին վաճառին ,) այլ մեծամեծքն և եթ և
Գտանի յիսլանտիա ազդ իմն վայրենի գարւոյ .
բայց և այն սակաւ , զոր ժողովել լուեն , և դոր-
ծեն հաց : Վայ սովորական կերակուր հորկ ժո-
ղովրդեան է ձուկն , միո թարմ և ապիստեալ , ար-
մատք խոտոց , կոդի և պանիր . և աեսակ մի ծո-
վային խոտոյ , որ 'ի լատին բարբառ կոչի ծովային
կինիւն շաքարաբեր . զոր առ փոքր մի խածղեն , և
այնպէս ուտեն . բայց զայս սովորաբար ուտեն 'ի
ժմկ նուշազուե այլոց պարենից . զի ոչ է կերա-
կուր մարդոյ . բուսանի յեղերս ծովու , և ժողովեն
'ի ժմկ ստեղատուե ծովուն . ըստ այն ժմկ և անա-
սունք արածին անդը : Գտանին անդ և պէսպէս
բոյսք բժշկականք . սյլ և բանջարք 'ի կերակուր
մարդկան , բայց սակաւ , զի չք առ նո՞ տնկա-
գործուի :

Խսկ գլխաւոր ըերք իսլանտիոյ՝ Են ընտանի անտունց, զդ արջառ, ոչխար, և երիվար : Ոչխարք նրամօնք եղջերաւոր են, և ոմանք անեղջիւր . ողկ և ոչ ամմարջառք նր ունին եղջիւրս . այլ յեղջերաւորաց անտի, են՝ որք չորս եղջիւրս ունին . և են՝ որք հինգ . բայց սովորաբար երկու . զօրս յամառան դափիւ և զգիշեր թողուն 'ի բացի յարօտս 'ի մէջ հովտաց, այլ և 'ի գլուխս լերանց ոմանց, ուրդանին արսուք . խսկ 'ի ձմեռան յորժմ չե ևս է կարի սաստկացել ցրտուն, և ոչ ձիւնն դիշացել յոյժ, 'ի գիշերի փակել պահեն 'ի գուն, և 'ի քարանձաւս լերանց . խսկ 'ի ցերեկի արձակեն 'ի բացի ինդրել ինքեանց կերակուր 'ի ներքոյ ձեան . այլ եթէ գեոյ լիցի յանկարծիւ իջանել յորդ ձեան, յայնժմ բոլոր հօտն 'ի մի խումք ժեղովի գլուխ տուգլուխ մերձեցուցել, և այնպէս ծածկին 'ի ներքոյ ձեան . յորմէ ոչ կարեն ինքնին զերծանիլ . վոյտեարք նց եկեւալ հանեն զնոս սնտի . և երբեմն 'ի յանախել ձեանն՝ մնան այնպէս թաղեալ աւուրսին . և յայնժամ առ սովուն՝ ուտեն զասր միմեանց . յորմէ սննկանին յախտ հիւնդութե : Երիվարք իսլանտիոյ փոքր են մարմնով, այլ զօրաւոր և արագընթաց . զորո՛ բաց յայնցանէ, որոց պէտս ունին տո հնազդորդ գործածուի . ը ամե ողջոյն թողուն կալ մնալ 'ի բացի մննդ 'ի հիւսիսային կողմանս կղզւոյն, իւրաքանչիւր զիւր նշանն գրոշմեսլ 'ի վր իւրոյ երիվարի . որք ինքնին գտանեն կերակուր 'ի ներքոյ ձեան և սառուցից . և յորժամ պէտս ունին նց, հնարիւք կալեալ, զնտելացուցանեն և վարժեն . քզի ըերկար մնալով անսահճ, վսյրեհանան և դաղանանան : Խսկ զարջառս 'ի հարաւային կողմանս՝ ուր առաւել առասուն է ձկանց, դարմանեն՝ մննդ 'ի ձմեռան խեշերանօք եփել ձկանց . զի եփեալ զժուկն, տեարքն ուտեն զփս նր . խսկ զփոշո՛ և զայլ մնացորդ խեշերանս՝ հանդերձ ջրովին յարօւմ եփել է ձուկն՝ տան նց : Ոչ պահեն անդ խողս, այլ շունս ունին բշմս . ողկ և կատուս, բայց ոչ յոյժ բաղում :

Չեյիսլանտիա երէ վայրի, բայց միայն աղօնէս . որք կմ սպիտուկ են, և կմ դորւ . և թէպէտ երբեմն 'ի գարնանային ֆլկս ծովն չարձել բերէ անդ 'ի վր մեծամած երկայնաձիգ բեկորաց սառուցից արջու, այլ ը աեսանելն զնոս բնակչոց տեղոյն : առժամանց սոլանանեն . վոյ ոչ կարեն բազմանալ անդ :

անդ : Բայց վայրենի թռչունք գտանին . կը արծուի , բաղե , ագռաւ , որսր , ձկնաքաշ կմ փոր , և վայրենի սադ , և բադ . և այլ զննն թռչունք . այլ ընտանի հաւք կարի ստկաւք առ 'ի ցոյէ արմանեաց 'ի կերակուր նց : Այլ առաւել ք զնո՞ւ առատուն է անդ ձկան 'ի գետոց , 'ի լճաց , և 'ի ծովէ , մնադ 'ի հարաւային կողմանս . զի բնակիչք սյար կողման՝ առաւելապէս պարապին յորս ձկանց , ք 'ի դարման անասնոց . որ է գլխաւոր գործ բնակչաց հիւսիսային , և արեւելեան կողմանց կղզւոյն : 'ի մեջ այլոց զնզն ձկանց՝ գոյ անդ և սմանուկն . զոր բնակիչք կղզւոյն տեսակ մի օձի համարելով , 'ոչ ուժեն :

Բաց յայս ամ իրաց՝ գտանին անդ և տեսակք ինչ ականց . զի անն վանի պայծառ և վճիտ . յորս են՝ ը որս հայեցել . կրկնապատկեալ երեւցանեն զառարկաց : Ակատ , որ է՝ այնինուր , կրկնատեսակ . յորոց մինն 'ի լուցանիլն՝ վասի իրրե զջրագ . որ է աղդ ինչ փայլուն սոսնձոյ սեաւ և կարծր : Խսկ երկդն է առաւել կարծր ք զառաջննն . բայց ոչ վասի . զոր մարթ է հատանել 'ի նուրբ թիթզունս թափանցիկս ը ապակւոյ : Գտանի և ծծումբ , այլ և տեսակ մի խիժային հոգոյ , կոշեցել Դրօֆ : որ արծակէ զբարշ հոտ ծծմբոյ , զոր վառեն փխկ փայտի . ողի ուրեք ուրեք զոսկերս մեծամեծ ձկանց , առ 'ի ցոյէ փայտի . վա զի չկը տնատա մեծամեծ ծառոց . այլ մայն մացառք թփոց և փարիկ փշուց ծառոց . և ոյն ոչ ամ ուրեք : Բայց և զայս արժան է յիշուկել . զի երբեմն բարձնէլ բերէ անդ ծովին ծառս մեծամեծս և մանունս մնադ 'ի հիւսիսային կողմանս նր . այլ մեծ մասն նց անդ փտեսլ պականին . զի բնակիչք տեղւոյն չունին նաւաւ , տանիլ 'ի փայտից տնտի և յայլ կողմանս կղզւոյն : Վերյիսլանտիա և աղ , ոչ 'ի ծովէ ' և ոչ 'ի հանքաց . և թէպէշ գտաւ երբեմն առ ոստ հրաբուղին լերսնց ոմանց , բայց և ոյն թունի թէ չէր պարզ և իսկական աղ , այլ խառնուրդ իմն հանքաց : Ասի , թէ 'ի լերինս խոշանախոյ տեսանին ուրեք ուրեք նշանք , որք ցուցանեն գտանիլ 'ի նս բովուց եր կալոյ ողջնձոյ այլ և արծաթոյ . բայց մինև ցայժմ չեզեւ ումեք փոյթ ձեռն արկանել 'ի նո :

Գլխաւոր վաճառք որը եշանեն յիւլանտիոյ , են չնչն տեսակք չոր ձկանց . ապուխտ ոչխարինոյ , այլ և արջառոյ . ճարտու անասնոց , և էտ ձկանց , կու

կողի, ասր, մորթ ոչխարաց և գառանց, մաւշտակ ազունիսու 'ի զնդն դոյնս. փետուր 'ի ողետս անկողնոյ և բարձի. ոյլ և լուսելոյ ոմանց ձունձ ասունի խոշոր և նրբանիւթ. սռնապան, թաթպան. և նի : իսկ վաճառքն արտաքուստ բերեալք յիսլանտիա՝ վիսկ վաճառացն իւրոց, են երկաթ անդործ և գործեալ. փայտ 'ի ողետս շինուածոց ատրել 'ի նօրվեկիոյ. ալիւր, հաց, օղի, գինի, ծխախոտ, աղ, կտաւ խոշորանիւթ, ոյլ և մետտքսեայ կերպառ, բոյց սակաւ. և ոյլ զնդն իրք՝ որոց պէտս ունին բնակիչք նր՝ Յառաջին Ֆմկս առեւտրութել վաճառաց այսր մմի եր 'ի ձեռս հոլանտացւոց, համը պուրկացւոց, և սլրեմացւոց. տողա 'ի 1602 դքքիստիանսս արքայն գանեաց՝ երարձ 'ի նցէ, և կարգեաց 'ի քօրէնհայկն ընկերուն վաճառականաց տոնել առեւտրութ լուսանտիոյ. բոյց 'ի 1662 խափանեցաւ այն ընկերուն. և զվաճականունին խպանտիոյ՝ մասնաւորք ոմանք անձանց սեփականեցին. ասդա 'ի 1733 էանց 'ի ձեռս սյլ նոր ընկերութե. որ ամի ամի առաքէր 20 նաւո 'ի 22 նաւահանդիսաւ խոլանտիոյ. այլ 'ի 1759 ե փիդերիկոս արքայն ետ 'ի պարգև ընկերութ միոյ խոլանտացւոց՝ երկու մեծամեծ նաւո. և իբրև 50000 դալեռս, որ առնէ իբր 19600 մլնէա՛ սոկի առ 'ի ինքնին առնել զվաճառուսկանութ ձկանց իւրեանց. միանդամայն և խափանեաց զնախասացել ընկերուն գանեաց. ոող զի խոլանտացիք զառեւտրութ իւրեանց ունելով 'ի ձեռին, առաւել շահեցին 'ի վաճառաց իւրեանց. և առաւել դիւրագին 'ի ձեռս բերցեն զկարւոր պէտս :

(4. Բարձ. Խոլանտացիք ըստ բնական խտոնուալզնդ. կառ. ծոյ ուժեղ են և պնդակապիմ. բայց քզի կրն. բաժ." է) 'ի հնդզորդ ձկնորսութել և 'ի դարման անասնոց տարժանին՝ մընդ յերկարատեև և 'ի սաստիկ ձմեռան, 'ի ժամանել նց 'ի հասակ ծ ամաց՝ ախտանան զպէսպէս տխտս, և մընդ ցաւկրծոց, որով և մեռանին. յոյն դակս սակաւք 'ի նցէ հասանեն 'ի ծերութել : Եւ 'ի հիւանդութել զամ թողուն բնութ. զի չիք առ նու ոչ բժիշկ, և ոչ վիրահատ. և ստկաւք են որք 'ի տան իւրեանց պահեն զդեղորայս ինչ, բերեալս 'ի գանեաց, և որք դիտիցն զդործածութ նց : Սովորական կերակուր նց է ձռւկն օսարմ և ապխտեալ. կաթն, կողի ը

պարի մազրել, և միս . բայց առաւելապիստել ձուկն է կոգւոյ . և զայս տմ ուտեն առանց աղի : Իսկ ըմպելի նց՝ է շիճուկ կաթին , զոր անխառն ըմպեն ցորչափ ոչ է քացախետլ . իսկ 'ի քացախիլն ջրով խառնեն . սիրեն դդարեջուր , և զցքի . այլ դժուարաւ 'ի ձեռս բերեն , զի թանկադին են . ող և դինի , զոր 'ի գողզիոյ տանին . վայ միայն նք՝ որք առաւել փարթամեն , ըմպեն զգինի . բայց և նք ոչ միշտ : Հանդերձն նոցա է խռորանիւթ ասուեղէն դործած , և կտաւ խոշոր . զոր ինքեանիր դործեն . բայց մեծամեծքն զգենուն և նրբանիւթ կտաւս . և չուխայ դանեաց . այլ և մետաքսեայ կերպասս : Յորժամ դնան յորս ձկանց՝ զգենուն մաշկեայ հանդերձ օծեալ Ճարպով ձկան : Նոյնալէս և շինուած տանց նց է փայտակերտ ելաղքատաշէն , զորս ինքեամնք շինեն մեծաւ ինայութ . վայ զի փայտն թանկադին է : Իսկ գլխաւոր դործ նց է որս ձկանց , և դարման անասնոց . և 'ի ձմռասն՝ յորժմ դադարին 'ի դործոց անտի , արք և կանայք հանդերձ սրդովք դործեն զնզն տառւեղէնս . զր ձունձ . այն է՝ քեղէ , թաթպան , սոնապան , ևն , այլ և խոշոր և անպիտան կտաւս : Իսկ լը մատպն կտրողուն՝ ասի զնցէ , թէ չեն ոյնչափ բթամիտ , որչափ ցուցանեն հանգամանք բիրտ խառնուածոց նց . որ յայտ անտի է , զի ելին և 'ի նցնէ արք գրադէաք , որք զրեցին զդնզն իրաց . ահա դանիք և նօրվէկիացեք զողատմուն հիւախոյցին թրուն իւրեանց 'ի սցնէ ունին . առ որս սկսաւ ծանօթանալ դպրութի և գրադիտուն 'ի 1130 . յթ 240 ամօս զինի մոտանելոյ նօրվէկիացւոց 'ի կղզի անդր . և 'ի 1530 կմ 31 . բացաւ անդ տպարան 'ի յովհաննու մատաթեայ շինուածոց . և այժմ ուրեք ուրեք դասնին 'ի նմ դպրոցք լատին լեզունի . ոմանք ևս զնան յուսումն 'ի համալսարանն քօբէնհայկնայ : Լեզու նց է նախնի լեզուն նօրվէկիոյ , բայց հնդերձ բղմ խոռնութ : 'Ի թմկս արագոսի գեղեցկավարս կոշեցելոյ արքայի նօրվէկիոյ , տաղտկացեալ նօրվէկիացւոց 'ի խիստ և 'ի բունական կառավարութէն նր , բջմք 'ի նցէ լքեւալ զհայրենի բնիկ ո իւրեանց , ելին 'ի խնդեր ընակուն յայլ տեղիս . յորոց միջն եին արք երկու աղնուականք կոշեցելք ինկուլք . և հերլայք , որք 'ի 870 հասին յայս կղզի . և զինի չորից ամաց՝ անդ հաստատեցին զընակութի համերձ ընտանեք իւրեանց . ուստի ոյն երկու անզիք ա-

ուաշին բնակութ նց՝ մինչև ցայսօր 'ի նյ անուն կոչվեն. որք և գտնին զկզլեն գլխավիճ անդարման և ամսյի 'ի բնակչաց. բայց միանդամոյն տեսին անդ նշանս, որք ցուցանէին՝ թէ և յաջքան զնն հասին անդ մարդիկ: Յետ այնորիկ օր ը օրէ բազմացան անդ բնակիչք, 'ի նօրվէկիոյ, և յայլ հիւսիսային կողմանց եկեալք. և կացւցին անդ մասնաւոր արքունի ռամկաղետական կացին. և մատցին ննքնա դլուխ ը ամս իբրեւ 387. ապա 'ի 1261 ննքնակամ անձնատար Եղին հաղվենայ նօրվէկիացւոց արքայի. յետոյ 'ի 1387 դադ ը նօրվէկիոյ անցին ը մրտւք դանեաց. ը որով կան մնան մինչև ցայսօր: 'ի 1627 հասին անդը մեզայէրք առպատակաւորք ծովու. որք զինի բազմապատիկ անդ թուեն և կոտորանու դործւլցյ, գերի վարեցին անուի որս և կանայս թուով 242: Ապա դարձեալ 'ի 1687 հենք առաջաց յարձակել 'ի կզզի անդը՝ բշմ մարդադերիս և ինչս յափառակեցին. այլ այնուհետեւ ոչ ես կրեաց այսուիսի ինչ:

Իսկ կառավարութ նր այժմ է միապետական. ունելով իւր սիփական իշխան, և գերադոյն կառավար կարդեալ յարքայէն դանեաց. որ նոտի 'ի քօքէնհայկն. և ունի իւր փոխանորդ 'ի կղզի անդը. բաց 'ի ոմէ է անդ միւս ևս գաւառակալ իշխան որ ժողովէ զամարդունի հասս, և տայ համար արքունի գանձապետին, որ 'ի քօքէնհայկն. իշն և այլ երկու դերագոյն դատաւորք. յորոց մին իշխէ 'ի վր հարաւային և արեւելեան մասանց կղզոյն. իսկ Երկուն 'ի վր հիւսիսային և արեւմտեան կողմանց. բաց 'ի սցէ են այլես 21 դատաւորք կարդեալք 'ի վր զնդն գաւառաց. կմ վիճակոց կղզոյն. յորոց լինի բողոքել յատեանն դերագոյն դատաւորաց. անտի յատեանն գլխաւոր իշխանին. յորում բաց յիշխանէ անտի, են այլես 11 բարձակիչք կմ' առենակալք. ուր և վճարին ամ դատք. եթէ չիցեն 'ի վր այնալիսի ծանր իրողուեց. որք սահմանեալ էցեն յօրէնս նօրվէկիոյ. վո զի յայնժամ մարթ է յատենէ աստի բողոքել 'ի բարձրագոյն ատեանն քօքէնհայկնայ. որ է վճռատու եմ ծանր իրողութեց:

Ըստ առաւել ստուգագիր պատմագրաց լոյս աւետարանական քարոզութեն իբրեւ 'ի կէսն ք դարուն ակսաւ ծագիլ յայս կղզի. բայց իբրեւ ը ամս 50 եկաց մատցուն: Ապա 'ի 1000 հրատարակեալ է

հանգիսացու . և 'ի 1057 խոլեփ անուն առաջին
եպս իսլանտիոյ՝ հիմն էարկ առաջնոյ եպսանիստ
եկեղեցւոյ Աքահոլթայ , ուր կտույց և դպրոց մի .
յետոյ հիմնեցաւ և եպսարանն հօլայ . և այնուշ
հետեւ օրըօրէ բարդաւաճէր ուղղափառ հաւատք
յիսլանտիս ը ամս իրբէ 500 . ապա 'ի 1539 տր
քայն դանեաց նախանձայոյզ աղանդոյն լուտերի .
ձեռն էարկ և աստ մուծանել զայն աղտնդ . որում
քնակիչք իսլանտիոյ ամս իրբէ 12 քաջութ ըդէմ
զինեցան . բայց յետոյ զկնի բշմ խռովուեց և հար
ռնածոց՝ ընկճեալ , առ սակաւ սակաւ զիջան 'ի
կամս արքույին . և այնպէս առ հնրկ ճարակեցաւ
'ի նո աղանդն այն . յոր կան մնան մինչև ցայսօր .
և չիք բնաւ թոյլտութեամ կրօնի լինիլ ան-
դէն : Երկու եպսարանք կզգոյն , ոչ Աքահոլթայ ,
և հօլայ կան մինչեւ ցոյսար , այլ անունամբ եեթ ,
և ը քղթական արտաքին իշխանութե , զուրկ 'ի
հոդեոր եպսական իշխանութէ :

Այս կղզի համօրէն բաժանի 'ի չորս մագունս .
որք 'ի չորից կողմանց ոի առնուն զանուն , և կո-
չին Ալբելէլան . Ալբելէլան . Հարաւային . և Հիւսիսային .
որք դրձլ բաժանին 'ի փոքրիկ գւռս . յորս են եր-
կու եպսարանք , կմ վիճակք եպսականք . յր Հօ-
ւա , և Ստոհոլմայ . եպս հօլայ , իշխէ իվր հիւսի-
սային մասին . իսկ սքահոլթայն 'ի վր այլոց երեց
մասանց կզգոյն . որոյ գլխաւոր ուղիք են հե-
ապայքդ :

Ստոհոլմ , կմ Շալտոլֆ : Ե՛ եպսարան , և գլխաւոր
տեղի կղզւոյն , ուր չկը այլ ինչ , բայց միայն եպսա-
նիստ եկեղեցին . և բնակարան եպսին , և դպրոց
մի հիմնել 'ի 1057 յիսլեփայ ա ենիսէ իսլանտիոյ :
Հօւ . որ և Հօւան , կմ Հօյլան . և Հուլա : Ե՛ երկդ
եպսարան իսլանտիոյ . ուր է եպսական եկեղեցին .
և բնակարանն ենիսէն . և դպրոց մի ուր միայն 'ի
Ճմեռան ուսուցանեն . հիմնել 'ի 1106 'ի յովանու-
ա եպսէ նր . և տոպարան :

Պիւսէսթէպէտ , կմ Պիւստադափէր : Ե՛ բնակարանն ար-
քունի կուսակալ իշխանին . ուր է և գործարան
ասունեղէն իրաց , և ջրաղաց ջրիսայից :
Հանգ , կմ Հանուր : Վաճառատեղի և նւհնդիստ .
ուր բառնան ձուկն :

Քրիտ , կմ Քրիտա , Քիրէլուար , կմ Քիրէլուայ , և կմ
Քիրէնուոյ , ինն երկու մենաստանք միանձանց .
այլ 'ի ճարակիլ լուտերական աղանդոյն , բարձան
իդ

անտի միանձունք, և մենաստանքն կարդեցան 'ի պէտո
Շական իրաց :

Սբագութ. Եյագիօրդ. Ֆիենէտօֆ. Հուսէլիս. ևն :
Են նւհնդիսոք և վաճառատեղիք իսլանտիոյ :
Քրուլա - ռուս : Ե ջերմուկ հոչակաւոր 'ի ձոր ինչ լե-
րանց, ուր 1000 ոգիք մկրտեցան 'ի քնակչաց արե-
մտեան մասին խոլանտիոյ . որ և յայն սակս կոչե-
ցաւ Քըւաշ-պապ, թ Բաղանիք խաչ :

Ընէքէլսնէս : Ե հրանանդան 50 մղոն ըներկայն . և
8, 12, և 16 ը լայն 'ի զնշն տեղիս : Անգ է սառ-
նապատ լեառն Ընէքէլս կոչեցել, բարձր ք զամ-
լերինս իսլանտիոյ, Ուղ և Հէլագիէլլ լեառն, որ
թարգմանի Սք լեառն . ուր իսլանտացիք 'ի հնումն
համարէին, թէ զկնի մահունան իւրեանց ունին վա-
րել երջանիկ կեանս : Գոյր անդ և մենաստան
միանձանց . որ յետոյ փոխադրեցաւ 'ի ֆլադէյ
կղզի :

Էւնէրժ : Ե տեղի ինչ առ թինէ-շաւլա-շադն կոչեցել
մեծի լընիլ . ուր ամի ամի համօրէն դատաւորք ը-
բեց մասանց իսլանտիոյ, և ըրջակայ կղզեաց, դու-
մարին 'ի ժողով . որ սահմանել է յամին 930. միշտ
'ի բացօթեայ դաշտի, մինչև զ քրիստիանոս ար-
քայն շինեաց անդ փայտակերտ առռն մի մեծ . անդ-
այժմ կատարեն զժողով իւրեանց :

Արէնլանդիա :

(1. Դիէրտ) **Զ**գի յարեմաեան կողմն իսլանտիոյ
Օր. Բէրտ.) իրրե 160 մղոնաւ հեռի 'ի նմէ .
զոր ոմանք մինչև ցայժմ համարին կղզի
բարձակ . իսկ այլք առաւել հաւանական համարին
ցամաք կղզի լայնարձակ տարածել . որ սկսանի 'ի
59 աստ" . և 50 րոպէ" լայնութեն . որոյ արեմաեան
կողմն ծանուցել է մինչև ց 78 աստիճ" լայնուեն .
ուր եհաս յովհաննէս տաւիսեան 'ի 1585 . յորմէ-
նեղուցն՝ որ է ը մեջ կրէնլանտիոյ, և հիւսիսային
ամերիկոյ, կալաւ զանուն՝ Նէրու Տաւիսէան ան-
ուաննել : Իսկ յարեմելեան կողմն՝ որ ձգի ը հիւսիս .
հասին նաւաստիք ոմանք մինչև ց 82 աստիճանն
լայնուեն . բայց այժմ չէ այնչափ ինչ ծանօթ, մնդ-
կողմն այն՝ որ հայի յիշալանտիա . ուր չէ հնար նա-
ւաց մատչիլ սակս անհնարին սառուցից, որք 'ի
կողմանս յայնտիկ կուտակել դիղացել կան . և ը

նմանութեած մեծամեծ աշաւոր լեռանց բարձրացեալ .
զորս առեն թէ ալիք ծովուն բարձեալ բերեն 'ի
սովորպէրկոյ կղզւոյն ը երկուս մեծամեծ նեղուցա-
ռլը ը ոմանց՝ են ը մէջ հարաւային եղեր կրկն-
լանտիոյ , և երկուց կղզեաց . մին ը հիւսիս , որ
կոչի 'Նեղաց Փօրդիւնէքայ , յանուն Փօրդիւնէ կղզւոյն .
ը ճշ աստ" լայնուե . իսկ միւսն ը հարաւ 'Պէրն
ունդ կոշիցել . ը ճշ աստ" , կմ ը այլոց ը մէջ 60
և 61 աստ" լայնուե : Բայց յովհաննէս եգեգեան
նօրվէկիսացի որ 'ի 1723 նաւել եհաս մինչև ց 60
աստ" կրէնլանտիոյ , ոչ ետես' ոչ զերկու ասացել
նեղուցս , և ոչ զեղզես . նաև հին պատմութք կրէն-
լանտիոյ ոչ յիշատակեն զնո՞ . վայ տակաւին անստույդ
են : 'ի շրջակոյ եզերո կրէնլանտիոյ լի են 'ի ծովու
քարաժայոք լեռնացեալք . և կղզիք մէծամեծք և
մանունք . և ծոցք ըստրամաք և խորայատակք , որք
հարուստ մի ձգին 'ի ներքս ի ցամաքն , յորս զեզա-
նին դեռք , և գործեն պատուական նաւահան-
դիստս :

Օդն անդ առ հարկ զուրտ է սաստիկ , և փոփոխա-
կոն յոյժ , խոնաւ և թանձր : Ամառն սկսանի
յաւարտ մայիսի , և ձգի մինչև զսեսվոյ" . ը այն երիտ
ամիսս հանապազ տիէ է անդէն , գոլով արեգական
միշտ զեղերտիւք նր . որ և մեղմէ զիսատուն ցըտու-
թե . ուստի և 'ի ցամաքային կողմանո ը այն աւուրս
բարեխառն է օդն և զռնարձալի , այլ 'ի ծովեզեր-
եայ տեղին 'և 'ի շրջակոյ կղզիս' միշտ պատեալ կայ
զերկնիւք մէդ թանձրամած և ցրասսառոյց . որ հա-
զիւ յօդուտոսի առ փոքր մի փարատի , և գարձել
անդրէն դիզանայ . որ և խափունէ զծուռագայթա-
արեգական : Հաղին երբէք իջանէ անդ անձրե , և
այն՝ սակաւ . նոյնովս և որոտումն ուր ուրեմն լսե-
լի լինի . բայց և այն մեղմ և բթաձայն , ողջ թէ
'ի հեռուուտ հնչէր : Իսկ ձմեռն ը հկոկն՝ երկա-
րատն է , զի ձգի ը ամիսս ինն . յորս արեգակն
առ սակաւ սանկաւ ծածկի ը եղերտիւք , մինչև 'ի
խորին ձմեռան անդ հազիւ առ փոքր մի երեխ , և
անդրէն թադչի . և թէպտ նախ ք զերեկիլ արե-
գական յոնէ ը աղօտ իմն լոյս , ողջ լինի առ մեղ 'ի
պահու արշալուսոյն , նոյնովս և զկնի մտից նր , այլ
երկոքին միանգամայն ոչ աւեն առաւել ք ժամն
երկուս . իսկ 'ի մնացեալ ֆմին աւուր՝ և խաւար
ախրադին . յորում բնտկիչք նր ոչ կարելով ելանէլ
'ի գործ , արգելեալ մնան դատարկ 'ի դետնափոր

իրմիթս իւրեանց . ը այն ֆմկս անհնարին սաստ-
կանայ ցրտուին . սակայն գանեաց և նօրվէկիացոց
թունի չոփաւոր իմն և բարեխառուն . առ որ ոչ սա-
կաւ ասեն նպաստէ պարզուի և հսնդարտուի օդոց .
զի 'ի ներքս 'ի ցամպքն՝ ոչ այնչափ յաճախեն ցրտա-
սառոյց մառախուղք , և սաստկաշունչ հողմնւնք ,
որք սովորաբար 'ի հարաւոյ շնչեն , ուստի և շնի
այնչափ իսիտ . բայց յորժամ' շնչեն 'ի հիւսիսոյ ար-
ևելից 'ի սառնապատ ձիւնալից լերանց , յայնժամ
այնչափ սաստկանայ ցուրտն , մինչեւ սառիլ և օդոյն ,
և լինել սառուցել մասնկամբք . սակայն և այնմ
դժնդակ խստուե տոկան բնակիչք նր՝ Չիք անդ
այնչափ յորդուի ձեան , որչափ 'ի նօրվէկիա , մւնդ
'ի ներքին կողմանս երկրին առ գետովք , ուր հա-
զիւ կէս կանդնաչափ բարձրանայ : Ըսթակայ ծոցք
և նւդնդիստք յօդոսառուի սկսանին սառիլ . և յա-
ւարտ մայիսի 'սկսանին խորտակիլ , առաւել 'ի հող-
մոց՝ ք թէ 'ի ջերմուէ արեգական :

Կրէնլանտիա լեռնային է յոյժ և ապառաժուտ .
և լերինք նր հնպզ սաւնապատ և ձիւնալից , ողպ և
յոլովք 'ի հովտաց նր՝ սակայն հին պատմուիք նր
ցուցանեն , թէ 'ի նախնումն արգաւանդ էր . ուներ
բզմ արօտս խոտաւետս , և արջառս , և այլ անտ-
առւնս բջմս , այլև ցորեան , և այլ զնշն տեսակս
արմաեաց : Բայց այժմ եռոչ մի ինչ յայսցանէ դառ-
նի անդ , ոչ արմուիք , ոչ ծառք ոլորչաքերք , և ոչ
ընտանի տնաստունք , բայց 'ի շանց՝ ոզք ոչ հաշեն , այլ
ը խողից խանչեն և կողկանձեն , որք մէծ են և
յաղթանդամ , այլ երկոտ յոյժ , և անպիտանք յօրս
երեց . որք եթէ 'ի մանկուէ ոչ լնտելացուսցին ,
վայրենանան . զորս կրէնլանտացիք լծեն 'ի դահուկս
ց 'ի խղախս փիսկ ձիոյ . այլև զենուն և ուտեն զմիս
նց : Դամնին անդ ուրեք ուրեք արօտք , և պէո-
ոլէս բանջարք , ողպ և կաղամք , այլև շողդամ . զոր-
ք ասի թէ քաղցր է և համեղ . մէնդ 'ի հարաւոյին
կողմանս շ 60. 61. և 64 աստիճանոք հիւսիսային
լայնութեն , բայց սակաւ . նոյնոզ և փայտ սակաւ
ունի , զի հազիւ ուրեք երեխն 'ի նմ փոքրիկ ան-
տարք : Բայց գտանին անդ զնշն ազդք վայրի ա-
նասնոց . կը նտպաստակք փոքրիկք , որք յամառան
մոխրագոյն են , իսկ 'ի ձմեռան սպիտակք . և տե-
սակ մի եղջերուի 'որ փոքր է ք զնորկ եղջերուս ,
զոր հիւսիսաբնակք բէնստայր կոչեն . և աղուէկք .
սպիտակք և մոխրագոյնք , այլև ը իրաց ինչ 'ի գոյն

կապուտակք, այլ փոքր են, և չեն այնչափ ինչ
թաւ. և այծեամն. իսկ 'ի ներբին կողմանո՛ դտա-
նին և արջք սոլիտակք, որք աննման են այլոց հա-
սարակ արջուց. զի դլուխ նց երկայն է ը դլուոյ
դայլոց. բայց սակաւ են, զի կրէնլանտացիք կարի
հետամուտ են նց. յըմբռնել և զենուլ: Են և աւ-
սակք ինչ վայրենի թռչնոց. եր ագուաւ, արծուի,
բազէ, և այլ թռչունք, որք 'ի ծերպավիմաց դնեն
զբոյնս, այլ սակաւ: Եւ ը հկակն՝ մամ տեսակք
ջրային թռչնոց յաճախեալ են յոյժ, ոչինչ ընհատ 'ի
նօրվէկիոյ. նոյնպաս և ձանձք, որք վիշա մեծ հա-
սուցանեն բնակչաց: Իսկ օձ և այլ թիւնաւոր զե-
ռուն չիք բնաւ: Այլ ք զամ' առատութի է անդ
ձկան՝ 'ի ծովէ և 'ի գետոց: Իսկ դլուսւոր վաճառք
նը՝ զոր կարեն վաճառել օտարաց, են ձարպ կէտ
ձկանց, մորթ այծեաման, աղուիսու, և ծովային
գայլոց. որոց փոխարէն առնուն 'ի նցէ նիւթս հան
դերձից, և կահս 'ի ուեաս տանց. զի չունին զդու-
ծածութի դրամոց. զոր և ոչ իսկ ձանաշեն. բայց
միայն երկաթն 'ի յարգի է առ նո:

(2.Բարձր. Վագք և կանայք կրէնլանտիոյ իբր 'ի բշմ
Լէղն:) կարճահասուակ են, այլ բարեշափիք, ու-
ժեղք, և տարարտք շտփաւորապէս. հերք
նց սեաւ են այլ աղտեղի, և գոյն երեսացն թխա-
գոյն կարմրախառն, Հազիւ գտանի ոք 'ի նոն, ոք
զբնական ինչ խեղութի, կը երևելի արատ ունիցի 'ի
մարմնի: Ճաշիկ և հարսանիթ, այն է՝ խղամուխ,
և այլ այսպիսի ախտք, անծանօթ են առ նո: Այլ
սովորական ախտք նց է ախտն կոչեցել սքօրպութ,
որ է նեխուութի արեան, կեղք և խաղաւարտք 'ի
մարմնի. ցաւ աշաց և կրծոց, յորմէ մեծ մասն նց
մեռանի ցաւագին և երկար հիշանդութ: Չունին
բժիշկս և ոչ վիրահասս, այլ փոխանակ նց գտա-
նին առ նո աղանդաւորք ունանք, կոչեցելը Ազ-
էգօքն: որք են փիլիսոփայք, բանաստեղծք, և
բժիշկք նց, բոժանեալք յայլ և այլ աղանդս. որոց
բանք և խորհուրդք այնպս 'ի յարգի են առ կրէն-
լանտացիս, իբրև ոյ: Սակաւք յարանց անցանեն
զօ ամենիւք. բայց կանայք ը երկար ապրին: Հան-
դերձք նց են 'ի մորթոյ այծեամանց, և ծովային
գայլոց. այլեւ ջրային թռչնոց սմանց. զոր կարեն
լարիէ՝ կազմել յաղեաց, փիսկ ատղանւոյ. իսկ ձե-
զեսաւց արանց և կանանց սակաւ զնէնուի ու-

Նին . այլ երկոքին և աղտեղի են և մրցութել : Ակը բակուր նց է միս այծեման , նապաստակի , ծռ վային դայլոց , և Ծռչնոց ծովայնոց և ցամաքոյնոց . և առաւել ք զամ՝ ձուկն թարմ և ասիստեալ . և առվորական ըմպելին ջուր . ուտեն՝ յորժամ քաղց նուն . բայց զգլսաւոր ճաշ իւրեանց յերեկոյի առ նեն : Կրկին բնակարանս ունին , մի՛ վ՛ ձմեռան , և միւս ես՝ վ՛ ամառան : Բնակարանն ձմեռան՝ մեծա դրյն է . դոր շինեն կանայք նց՝ ի մուտս ձմեռան , հմ յորժամ կամիցին մնալ ուրեք ըերկար , յանկոփ քարանց դաշտի , կմ հերձելոց ՚ի ժայռից , զորս մածուցանեն կպրային ինչ նիւթով : Այս տուն նց է քառակուսի երկու կանդեաւ շափ և կթ բարձ ըացել յերկրէ . իսկ մնացել մասն բարձրուել է ՚ի ներքոյ երկրի առ ՚ի պատսպարուել ՚ի հողմոց , և ՚ի սաստիկ ցրտուել . իսկ ՚ի վերուստ ծածկել են հո զով : Մուտ նր է թիւրաթեկ ձննդէ իջել ՚ի խորս երկրի . իսկ մեծուել տանն՝ չէ ինչ առաւել ք զ քառակուսի ոտնազափս . սակայն բջմ անդամ ՚ի միում տան բնակին 7 և 8 գերդոստանք . որով և ՚ի բուն ձմեռան՝ այնշափ ջերմութ է ՚ի ներքս անդ , զի արք և կանայք միջով ցափ մերկ նստին . բայց և գարշահոտուի անհնարին . յորս սկսանին բնակիլ ՚ի հոկա” . իսկ ՚ի մայիսի անցանեն յամառնային բնակարանս . որք են վրանք գործել ՚ի մօրթոյ ծռ վային դայլոց .

Յամուսնուել պահեն զկարդ աստիճանաց արենակ ցուել , մինչեւ ցերդ և ցչըրդ աստիճանն : Սովորա բար միակին են , բայց չէ արդելել առ նն և բաղ մակնուին , առ որ օրինաւոր կանայք նց յորդորեն զարս իւրեանց : Հաւատարիմ են յամուսնութել . բայց ոչ է այնպս անլուծանելի՝ մինչեւ չենիլ կարող առան երբեմն արձակել զկին իւր : Յամուսնալին այրն հայի , զի աղջիկն իցէ փոյթ և գիտակ առանին գործոց , մննդ կարել , գործել զլար յաղեաց . իսկ աղջիկն հայի , զի այրն իցէ քաջավարժ , փոյթ , և բարեբախտ յուց ձկանց , երեոց , և Ծռչնոց . և եր կրքին , զի փեսայն և հարսն՝ պարտին լինել իբրե նոյնշափ ամաց . կմ ստկաւ մի ք զի առաւել : Օժիոք գստերաց յերեելեացն նց՝ չեն այլ ինչ , բայց միայն երկու հանդերձք . դամուկ մի . և լապտեր : Կանայք նց ստկաւածին են . զի ուր ուրեմն գեպ լինի միոյ կնոշ ծնանիլ 6 զաւակս . սյլ սիվո բարար երիս կմ չորս . և սյն՝ յերիս ամս միան գամ .

գամ, որք և կարի խանդակաթ են առ զաւակս իւր
եանց. զորս ոչ երբէք դանեն, կմ կշտամբեն. այլ
թողունյամի գնալ ը հաճոյից իւրեանց. և զդը-
տերս մինչև ցժդ ամ հասակի նց ոչ գնեն 'ի դործ:
Չեք առ նս երկրագործուն. ոչ ոստայնանկուն, և
ոչ այլ ինչ այտպիտի արհեստ. այլ բովանդակ դործ
և պարապումն արանց՝ է որսորդին ըն եռեց և
թոշնոց, և ձկնորսուն. առ որս ունին յարմարա-
ւոր դործիս. զի ովարսատիկս, և այլ այտպիտի դոր-
ծիս վա ցամաքային որսոյ. և փոքրիկ նաւակս վա
որսոյ ձկանց. որք են երկոյնաձեւ, նեղ, և որս-
ծայր գործել ի նուրբ տախտակաց մեցելոց փշվք
կետ ձկանց, և արտաքուստ ողասել լեզկ մաշկաւ
ծովային դայլոց. Քզի չիք առ նո ոչ բնեռ, և ոչ
կուպր:

'Ի մանկութէ միշտ ազտոտ և ինքնակամ կեանս վա-
րեն. յամի ը հաճոյից դնալով, ը վայրենի անաս-
նոց անկիրթ և անխրատ, չունելով բնաւ երկիւզ
'ի քշքական իշխանութէ. վո զի ոչ ոք կարէ հրա-
մայել ընկերին, կմ պատժել. զի ոչ դոյ առ նո
իշխան հրամանատար, կմ դատաւոր բաց 'ի հարց
առ որդիս. և ոչ հպատակ կմ հնազանդեալ, բաց
յորդոց առ հարս. բայց և այն առաւել ը հա-
սակին է. ը որում հարք երիցադոյն են ք զորդիս
ք թէ ը իշխանուն և ը հրամանատարուն. զի ինչ
ոչ կարեն հրամայել որդոց Շդէմ կամաց նց. ք
զի բնաւ ոչ տանին կը ել ինչ բանուն յումեցէ. կմ
բռնի վարել 'ի դործ, այլ քաղցր և ամոք բանից
անսան: Բայց խաղաղութ և միաբանութ են ը մի-
մանս. և ունին հիմնական ինչ օրէնս, ը որոց դա-
տեն, թէ ում որչափ ինչ անկանիցի յորսոյ ձկանց
կմ վայրի երկոց, յորժամ բշմք 'ի միասին առնեն
զորագործուն: Վէճք նց՝ եթէ տարածայնեսցին յիմիք,
յերգս և 'ի կաքաւո վճարին. վո զի եթէ ոք ունի
ինչ պահանջել յայլմէ, ոչ իշխէ յայլում ֆմիի խնդրել.
այլ միայն յորժամ բազմուն 'ի միասին ժողով-
եալ հարկանեն թմբուկս, երգեն, և կաքաւեն, զի
յայնժամ զուարթացել, առնեն զամ: զոր ինչ ոք
ինդրեսցէ 'ի նցէ. 'ի նմին ֆմիի տունեն և զաւե-
տրուն ը միմեանս փոխանակելով իրս լը իրաց, զի
ուղ ասացաք, չիք դրսմառ նո: Բնաւ ոչ գողահան
ինչ 'ի միմեանց, և ոչ առնեն ողազմը դէմ միմեանց:
կմ ը սահմանակիցս իւրեանց. այլ 'ի դանեաց, և
յայլոց արտաքնոց զոր նուսաստս համարին ք զինք.

եանս՝ անիսիղջ՝ գողանան զեմ, զոր կարեն բառնալ
 'ի ծածուկ : Հազիւ կմ ոչ երբէք դործի առ նո
 պոռնկուի կմ շնուի . նոյնպս և երդմնահարուի և
 հայհոյուի , ոչ երբէք լսի 'ի բերանոյ նց . քզի և
 բառս իսկ երդման , և հայհոյուեն շունին 'ի բարբառ
 Քւրեանց : Չիք առ նո քզքականութիւ , և արտօ
 քին վայելուի 'ի բանս և 'ի շտրժմունս . սակայն 'ի
 կենցագուկցուեն քաղցր են և ուրախ . սիրեն զաւեշաս
 և զիսեղկատակուիս 'ի փարատումն բնածին տիրուի .
 Չի բնուրե սեամաղձային են և տրտմադին . յորժամ
 Երթան յայցելուի միմեանց , միշտ տանին պարդես
 ինչ:

Եղու նց թուի խաւնուրդ իմ 'ի զնին լեզուաց
 հիւսիսային աղանց . զորմէ ասեն թէ դժուարին
 է , մնող արտասանուի նը . բայց չէ այնչափ ինչ
 քիրտ և խժդժական . ոոկ մարթ էր համարիլ . ու
 նի արտասանուիս դեղեցիկս , և եղանակս խօսից
 վայելուչս : Ընդ բոլոր կրէնլանտիա 'ի մի բարբառ
 խօսին . բայց արտասանուիք զնին տեղեաց զնին
 են : Կանայք ունին զարտասահուրդ իմ սեփական ,
 որք զմեծ մասն բառից 'ի տառմ 'Սուարտեն :

(3. Ազնոյ .) **Օ** առաջինն՝ պահու գիւտի կրէնլան-
 կրօն. Բայք' :) տիզ եզեւ այր ոմն կունպէրն անուն .
 որ զկնի գիւտի իսլանտիոյ , նաւել անդր
 էս , եգիտ կղզի մի , զոր յիւր անուն կոչեաց կուն-
 դիունը քնչը , այս է՝ յայտ կունպէրնայ : Ետես 'ի հե-
 ռուստ և զայլ երկիր 'ի հիւսիսակաղմն , բայց ոչ ե-
 հաս անդր : Այս լուր հռչակել յիսլանտիա , այր
 ռմն երիդ անուն , մականունամբ ոօթ գօթ . թ կար-
 միր գլուխ , յօժարեցաւ ելանել 'ի ինդիր այնր երկ-
 րի . որում առաւելապէս առիթ եզեւ զայն Ճննդէ
 առնել ձախող դիպուած իմն , որոյ վոյ եւամեսյ Ճմկւ
 տարագրեցաւ յիսլանտիոյ : Աս 'ի 981 կմ 982. Ելել
 'ի Անեգէլնես նւշնգստէն՝ որ է յարեւմտեան կողմն
 իսլանտիոյ , և նաւել ը գիծ ուղիղ , եհաս յայն
 լեառն կրէնլանտիոյ , որ այժմ կոչի Պլասէրդ : Եւ-
 անտի նուել ը հարաւ , զառաջին ձմեռն անդ ան-
 ցոյց 'ի կղզի ինչ , զոր յիւր անուն անունանեաց . ա-
 պա այլ ևս ամս երկուս շըջել 'ի կողմանս յայնոսիկ ,
 դիպաւ և այլոց զնին կղզեաց , որոց եղ զիւր ա-
 նուն . իսկ յերդ ամառան իրրե կատարեցաւ Ճմկ
 պեսորանտց իւրոց , դարձաւ անդրէն յիսլանտիոս :
 Աղայամին որ զկնի 'վերստին Ճննդէ արար 'ի կրէն-

լանտիւս . և կոչեաց զնա կրէնլանդ . որ թարդմանի
Երկիր դալարագեղ . զի ետես անդ ծառս , և գաշտա
դալարագեղս . ուր եղիտ և բնակիչս՝ որք եին ալք
վայրենիք . ը հաւանական կարծեաց ոմանց՝ յամե-
րիկացւոց անտի սերելք . և մերձ առ նւհնդիստն
էրիդսֆերտ՝ սկսաւ շինել զպրագդալիտ գեօղն , և
անդ հաստատեաց զքնակուի իւր : Ապա բշմք յիս-
լանտացւոց յորդորելք 'ի նմէ առ սակաւ սակաւ
գնացին զկնի նր 'ի կրէնլանտիւս : Յետոյ որդի սր
լայֆ անուն զինի 14 կմ 15 ամաց բնակելոյ հօրնր
անդ , չփաւ 'ի նօրվէկիիս . և ծանոյց արքային նօր-
վէկիացւոց զգիւտ կրէնլանտիոյ 'ի հօրէ իւրմէ . իսկ
արքայն ես ուսուցանել նմ զքրիստոնէական հա-
ւատս , և մկրտել զնա , և անդրէն առաքեաց զնա
ը քհնյի միոյ , և ը այլոց ոմանց եկեղեցականաց .
որոյ հասել անդը յամին 1000 , հաւանեցոյց զհայր
իւր ըունիլ զքրիստոնէական հաւատս . և օրինա-
կաւ նր այլք ևս բշմք 'ի կրէնլանտացւոց անտի
'ի նոյն յորդորեցան : 'ի 1023 եղեն հարկասու ար-
քային նօրվէկիոյ , և 'ի 1024 արնալդոս ուն անուն
ձեռնադրեցաւ 'ի լունտ քղք շվետաց առաջին եղե-
կրէնլանտիոյ : Ապա աճեցել անդէն բնակչացն ,
յերկու հատուածս բաժանեցան , կէս մի յարեելս ,
և կէս մի ը արեւմուտս : Յարեելեան մօսին վե-
րոյիշատակեալն էրիդ շինեաց զկարտէ քղքն . զոր
կրէնլանտացիք տրարին վճռատեղի . ուր ամի ամի
առնէին առնավաճառս . անդ հաստատեցաւ և աթոռ
եղսին . որոյ աթոռանիստ եկեղեցի նունիրեցաւ սիյն
նիկողայոսի : Յետոյ շինեցաւ և ալպէ անուն քղք
յայնմարեելեան մասին կրէնլանտիոյ , և 3 մե աս-
տանք . և 12 եկեղեցիք . և իրրւ 190 դեօլք , կմ
ագարակք մշակելք : Նոյնպս և յարեմաեան մասին
շինեցան 4 եկեղեցիք . և 110 դեօլք . ուր արքայն
նօրվէկիոյ տռաքէր կուսակալս : Այլ 'ի 1256 կրէն-
լանտացիք տալստամբեցան 'ի մագնոսէ արքայէն նօր-
վէկիոյ . բայց նա 'ի 1261 ձեռնտունուր ենրիկոսի
դանեաց արքայի՝ անդրէն ը հնազանդութը իւրով
նուանեաց զնս :

Ապա 'ի ժդ դարուն 'ի խանձիւ դժնդակ ժանտախ-
տի 'ի մեծագոյն մասին եւրոպիոյ , և մւնդ 'ի հիւ-
սիոային կողմանս նր , (զոր համարէին առթեալ 'ի
հրէից առ դժոխային ատելութե իւրեանց ըդէմ
քրիստոնէտկան ժղվեան , Ժունաւորելով զջընորս .
յորմէ սեադոյն ուսոյցք ելանէին 'ի մարմինս մարդ-

կան . զոր և յայն սակա կոչեցին սեաւ ժանտախտ .
յորմէ 'ի մէջ 5 ամաց մեռաւ գրեթէ եղդ մասն եւ-
րոպիոյ ,) դադարեցան այնուհետև երթեւեկը նա-
ռուց 'ի կրէնլանտիա . որ և զինի դնալոյ անդր 'ի
հօրմէկիոյ անդրէի վերջին եպսի նրբա , որ եղւ 'ի
1406 , բոլորովին 'ի մռուացօնս եղւ : Յետոյ զինի
ժմկաց թէքլք դանեաց վերստին շարժել , առաքե-
ցին նաւս 'ի կողմանս յայնոսիկ 'ի ինդիր կրէնլան-
տիոյ . յորոց ոմանք յածեալ առ ժմկ մի 'ի կողմանս
յայնոսիկ , դարձան անպտուղ . պատճառուելով , թէ
ոչ կարացին գտանել . այլք թէպէտ տեսմին 'ի հե-
ռուստ , բայց ոչ կարացին մերժենալ 'ի պատճառս
բազմապատիկ սառուցից : Հուսկ յետոյ 'ի 1576
մարտինոս Փօրպիսհէռ անդղիացի եհաս 'ի կրէն-
լանտիա . այլ ոչ կարաց մերժենալ առ նա , մի՝ սակա
անհնարին լեռնացել սառուցից . և երկդ 'վո 'ի վը-
հասանելոյ ձմերային ցրտաշունչ եղանակի . բայց
յանցանել ձմեռան 'հրամանաւ եղիսաբեթի դշխոյին
գարձաւ անդրէն , և ել 'ի ցամաք : Ապա 'ի 1605
գրիստիանոս արքայն դանեաց առաքեաց անդր
երիս նաւս . որք առետրուեն արարել լու կրէնլան-
տացիս , 'ի դառնաւին իւրեանց 'ի դանիս , ածին լու
ինքեանս արս հինդ 'ի բնակչաց անտի : 'ի 1606 դրձլ
առաքեաց անդ 5 նաւս . և զինի նց այլես 2 մե-
ծամեծ նաւս : Սա 'ի 1616 առաքեաց զբաջ նաւսա-
պետն մունգ երկու նաւուք 'ի կողմանս յօւտսոնեան
պարուրին 'ի ինդիր անցից , առ 'ի անցանել 'ի հիւ-
սիսային արեւմտեան կողմն կրէնլանտիոյ . որ զհա-
րաւային հրուանդանն կրէնլանտիոյ կոչեաց ֆարչէլ .
որ թարգմանի ՈՂջ լերուք , յթ կեցիք բարով . վե-
զի 'ի հասանիլ ուրուք 'ի կողմանս յայնոսիկ , այնու-
հետեւ զհրաժարական ողջոյն աայ հնոյ Շի . զի ան-
ցանէ 'ի հակակայ կիսադունտ երկրի : Ապա 'ի 1636
ընկերուին վՃռկանաց քօրէնհայկնայ առաքեաց 'ի
կրէնլանտիա 2 նաւս , որք խարիսխ արկեալ 'ի նե-
ղուցն տաւիսայ , արարին առեւտրուեն ինչ լու կրէն-
լանտացիս , և բերին նաւ մի լի ոսկիախառն աւա-
զով . այլ ոսկերիչք քօրէնհայկնայ ոչ կարելով ան-
ջատել զոսկին յաւաղոյ , մեծ մարզպանն դանեաց .
որ եր գլուխ այնր ընկերուեն , ետ ամալ 'ի ծովին ըզ-
բովանդակ աւաղն . այլ յետոյ սարջացաւ ընդ այն
խուճապ և դահավեժ վՃռիւ իւր . քզի լու այն ժմկս
դաւաւ 'ի նօրմէկիա համանման աւալ , յորմէ հանին
ոսկի ընտիր :

Դ. 1654 և 1670 առաքեցան և սյլ նաւք. բայց այնուհետեւ վերստին գաղարեցան երթևեկք գանեաց 'ի կրէնլանտիա, մինչեւ ցամն 1721. յորում երեց ոմն լուտերական յովհաննէս եգեդոս կոչեցել. զկնի բջմ գժուարունց՝ միջնորդութ արքային դանեաց, ետ կացուցանել 'ի պէրկէն քղք ըսւկենայ կլզւոյն շվէտաց քնկերուն վաճառականաց վ՛ կրէնլանտիոյ. որ և առաքեաց երիս նաւս 'ի կրէնլանտիա, յորոց 'ի միումն եմուտ նա ինքն յովհաննէս եգեդոս, որ ը բջմ վտանգս անցել, եհաս ողջանդամ 'ի կպղի մի, որ էյսրեմուեան կողմն կրէնլանտիոյ հանդէպ պալսրէվիր դւռին ը 64. ասսիհձ' լայնուե. ուր եկաց մնաց զամեռն զայն ողջոյն. և յամին որ զկնի՝ էանց 'ի ցամաքն կրէնլանտիոյ հնդրձ 40 համաշխարհիկ արամբք. և ետ շինել անդ տուն բնակուե. որում 'ի շինութիւն տանն ձեռնտու եղեն և կրէնլանտացիք. և 'ի սուզ ֆմկի ուսեալ նր զւեզունց, քաղցրաբանութ և պարգևատունութ յինքն յանկոյց զնո. որք և այնշափ 'ի պատուի ունեին զնա, մինչեւ մատուցանել նմ զիհեանդո, ուզ զի շնչութիւնով ըժշկեսցե զնո: Ապա 'ի 1728 նա ինքն արքային դանեաց առաքեաց անդր սյլ ևս նաւս հնդրձ թմկարեսր սկիտոյիւք 'ի շինել անդ բնակուիս, և ամբոց 'ի պաշտպանուն իւրեանց, ը որս ուղեկցեաց և լուտերական երեցս, որք հասել անդ շինեցին ինքեանց բնակուիս 2 մըռնաւ հեռի 'ի նախագրեալ բնակչաց ը արևելս: Այլ 'ի 1731 ը հրամանի նորին արքայի ամժղվիւն դարձաւ անդրէն 'ի հայրենի քիւրեանց. բաց 'ի յովհաննու եգեդոսէ, որ եկաց մնաց անդր հանդերձ ընտաննեօքն, և այլովք ռմամբք, որք ինքնայօժար կամեցան մնալ մինչեւ յ 1736. յորում ամի և ինքն դարձաւ 'ի քօրէնհայկն կացել 'ի կրէնլանտիա ամս 15. և ետ կառուցանել 'ի քօրէնհայկն դպրոց վ՛ քարոզաց կրէնլանտիոյ. ուր յետ այնորիկ տպագրեցան և զանազան գիրք 'ի լեզու կրէնլանտացւոց ը լուտերական վարդապետութ, և առաքեցան 'ի կրէնլանտիա. վ՛ զի թէպէտ վէրստին առ ֆմկ մի թհատան երթևեկութիւնաւուց, այլ 'ի 1733 անդրէն սկսան առաքել անդ նաւս 'ի դանեաց:

Յառաջին ֆմկ արևեմուեան բնակիչք կրէնլանտիոյ, և բջմք ևս յարեելեայց առ որս եհաս քարոզութիւնաւուարանին, առ հորկ ուրլափառ էին. այլ իբրև դագարեցան երթևեկք առ նո՞ 'ի դանեաց, և յայլ

հիւսիսային կողմանց . և 'ի պակասիլ 'ի նշնէ հովուսուց և ուսուցաց , որք 'ի դանեաց գնային անդր . անխրատ մնացել , մընդ զի դիրսես ոչ ունեին , առ սակաւ սակաւ իսպառ մոռացան զքրիստոնէութիւն , և անդրէն 'ի նախնի մնութիւապաշտութիւն իւրեանց դարձան : Ապա ոող վերտունդ նշանակեցաք . 'ի 1721 կմ 1722. հասել անդր յովհաննու եղեդոսի լուտերական երիցու , և ղինի նր այլոց լուտերական քարողաց , ը քրիստոնէութե մուծին 'ի նու և զաղանդի լուտերական . սակայն տօկաւին բուն բնակք երկրին 'թէ ոչ ապրին 'գէթ մեծ մասն նց , մընդ որք 'ի ներքսագոյն կողմանս բնակին , կան մնան 'ի կռապաշտութե : Հաւատան թէ դոյ էակ մի գերադոյն և աներեւոյթ , զոր Բաբնիաբուգ կոչեն . ոքում թէպէտ ոչինչ համդիսաւոր պաշտօն մատուցանեն , սակայն բջմ յարգութիւն և պատկաւանօք խօսին զնմէ . յորժամ երթան յորս ձկանց , կմ վայրի երեսոց , միս կամ ձուկն զոհեն նմ 'ի վր վեմի , բայց առանց ինչ արտաքին ծիսից կմ խարանաց : 'Ի վր բանական հոգւոյ զանազան կարծիք են 'ի նո . բայց մեծ մասն նց ըունի զանմահուի նր . և ասեն թէ ղինի մահու մարմնոյն 'հոգին իսկոյն գնայ յերկինս , և անդ որսորդութիւն զբօննու . իսկ մարմինն մնայ յերկրի , և անդ փտել գնայ յապականութ . զի ոչ հաւատան զյարթաւի մարմնոց , ոչ դժոխիս և ոչ զպատիժ դատապարտելոց : Կանոյք սոսկականօք որք յուսահատ են 'ի կենաց 'երբեմն կենդանւոյն թաղին :

Կրէնլանտիա ըհանրապ բաժանի յերկու մասունս . ֆյալքւէլյան , և յալքւէմպէտն : Արևելեան մասն որ ձգի ը հիւսիս , ը մեծի մասին անծանօթ է այժմ . սակայն կարի հաւանական է թէ 'ի ծովեզերեայս նր դոյ բնակուի մարդկան : իսկ Արևմտեան ծովեզերք նր ծանօթ են իբրև 1200 մղոնացափ տարածութ 'ի հարաւոյ ը հիւսիս , որ և կոչեցաւ Սուհման անծանօթ ֆօրպէնէեւոյ , կմ լաւ ևս ասել Եւխոմէքի անգլիացոց դշիւոյ : իսկ գլխաւոր տեղիք այսց ծովեզերեայց՝ կմ տաւիսեան նեղուցին 'են հետա-

Դայք :

Հյունանդան քարշլայ . որ թարգմանի Հրուեանդան հրաժարական ողջունի . զի ոող վերագոյնդ նշանակեցաք , աստ աւարտի սահման հնոյ Ֆի : Այս հըրթանդան է 'ի կղզի մի 'ի հարաւոյին ծայրն կրէնլանտիոյ :

Փըտերէտ հապ : Ե ժղվակետութ դանեաց հաստատեալ 'ի 1741. Ը 62 աստ" լայն". ուր դասանի և քարոզիչ մի 'ի դանեաց Ֆէ :

Ժաշէւրէ հօդդհապայ, կմ Բարեյսուրոյ : Ե բնակութ մարդկան 'ի ցամաքն կրէնլանտիոյ ը նզ աստիճանաւ լայն". որ 'ի սկզբանն յորժամ գնաց անդր եղեղոս հիմնեցաւ 'ի մին 'ի կղզեաց անտի տաւիսեան նեղուցին, այլ յետոյ փոխագրեցաւ 'ի ցամաքն . բնակիչք տյսր տեղոյ քրիստոնէութք հնագոյն են ք զայլ քրիստոնեայս կրէնլանտիոյ . բայց լուտերական են, և ունին զքարոզիչ մի լուտերաւ կան :

Աեւ հերէնհութ . ֆ Նոր հերէնհութիս : Ե ժղվդ շմղոնաւ հեռի 'ի կոդդհապայ, հիմնել 'ի 1733. հրամանաւ դանեաց արքային՝ յոմանց 'ի հերէնհութիաց լոց տղանդաւորաց, որք են հատուած մի 'ի լուտերականաց . և այժմ այնչափ բազմացեալ են անդ, մինչև հաւատարիլ համօրէն ժղվդեան դանեաց . որք դասանին 'ի չորեսին տեղիս կրէնլանտիոյ : 'ի 1749 շննեցին անդ շննուած մի մեծ, յորում է դահղեճ' ուր կատարեն զպաշաամունո իւրեանց : Ունին և շտեմարան պարենից, ուր իւրաքանչիւր գերդաստան նց ունի սեփական տեղի 'ի պահել զպարէնս համբարեալս յամառան :

Քրիստիան հապ . ֆ Ակնկալութ քրիստիանոսի : Ե ժղվդ բնակիել 'ի տիսդոպութատ կոչեցել տեղւոջ, Ը 69 աստ" լայն" :

Գլուխուհաւէն, կմ Գլուխուհաւէն : Ե բնակութի մարդկան 16 մզոնաւ հեռի 'ի քրիստիանս հապ տեղւոյն 'ի հիւսիսակողմն՝ ուր 'ի 1752 կացուցաւ քարոզիչ լուտերական :

Եսգոպիհաւէն : Ե ժղվդ դանեաց, 8 մզոնաւ հեռի 'ի նախընթաց տեղւոյդ առաւել ը հիւսիս : Են անդ և այլ չորք տեղիք բնակելք, հաստատելք յընկերուէ անտի վճռկանաց . յորոց մին է ը մէջ Քրիտէրիքհապայ, և կոդդհապայ . երկդն 60 կմ 80 մզոնաւ հեռի 'ի կոդդհապայ ը հիւսիսակողմն . երրորդն՝ նոյնող ը մէջ Քրիտէրիքհապայ և կոդդհապայ . իսկ շըդն 60 մզոնաւ հեռի 'ի եագոպսհաւէնայ առաւել ը հիւսիս :

Գիւլլաշ . ֆ Տեղի ձկնորսուն : Վալլքիւ նսէն . այս է 'կղզիք կէտ ձկանց, են ը մէջ 68 և 69 աստիճան լայնութեն, ուր դասանի բազմաւթի մեծամեծ կէտ ձկանց :

Տիւտօ : Ե կղզի մեծ 'ի տառիսեան նեղուցն, առ եւ
բի կրէնլանախոյ:

Պարոյր պաքչնայ, կմ թագինեան ծոց : Ե սկարոյր մեծ
և ըարձակ, գտել 'ի 1622. 'ի ողափինայ անդղիաց-
ւոյ. 'ի ծայրին սորին ծոցոյ յայն կոյս 78 տատիճա-
նի՝ է նեղուցն թռվմայի սմիթայ. ըստ անդղիացւոց
Թուման սիրեն սունդ ասացել. որ է սահման, զոր ոչ
ոք էանց մինչև ցայժմ. ուր և դտանին մեծամեծ
կէտք:

Աբեղպէրէ :

Դ կղզի մեծ յայնկոյս արջային շրջանակի, զոր ո-
մանք յամերիկա դնեն. բովանդակել յերիս մե-
ծամեծ կղզիս անձուկ նեղուցիւք անջատելո 'ի մի-
մեանց. թող զայլ մանունս. գլխաւորն՝ որ և մեծ է
ք զայլս և աիրապէս կոչի Սթիցէրի, յորմէ և այլք
առնուն զանուն. 'ի 76 աստիճանէ և կիսոյ հիւսի-
սային լայնուեն՝ ձդի մինչև ց80 աստիճան. 'ի հիւ-
սիսային կողմն ունի ծոց լայն, անունսնել ծայ և Ք-
րայ. իսկ յարեելեան կողմն ցամաք կղզի մեծ կոչեց-
եալ իշին հարաւային աբուելեան: Իշիդ կղզին կոչի
Սթիցալուս, կմ Վըրշանդ. որ է յարեելեան կողմն
սրիցպէրկայ, 'ի հարաւոյ ցամաք կղզւոյն, անձուկ
նեղուց անջրապէտ 'ի միջի ունելով. ձե նոր է իրը
քառակուսի. և երկայնութիւն իւրաքանչիւր կողման
իրը 79 մղոն: Ընդ մէջ այսր կղզւոյ, և արեելեան
եղերաց սրիցպէրկայ՝ գոյ ծոց մեծ, որ կոչի ծայ
յանցանեան հիր: Իսկ երգն կոչի կառի նշանին հարու-
սի, որ է յարեմտեան կողմն սրիցպէրկայ, ը մէջ
78 և 79 աստիճանաց լայնուեն:

Պատմէ ֆիր նաւապէտ անդղիացի, որ ը հրամա-
նի անդղիացւոց արքայի նաւարկել 'ի կողմանս յայ-
սոսիկ՝ 'ի 1773 եհաս յայտնիկ կղզիս, թէ ոչ ետես
անդ ձանձն, ոչ սոզունս, ոչ զեռունս, և ոչ հետո
ինչ կմ նշանս հանքաց, և ստորերկրեայ հրոյ, որ
յանախեալ է յայլ հիւսիսային կղզիս. ուղ յիսլան-
տիա, և 'ի կրէնլանտիա, և յայլ տեղիս. և ասէ թէ
մեծ մասն քարանց նը է տեսակ իմն մարմարիոնի որ
դիւրաւ լուծանի: 'Նոյնողս ոչ եդիտ անդ գեա կմ
աղբիւր ինքնաբուղիս, այլ բավանդակ ջուրն՝ որ ա-
ռատ էր անդ, գայլը 'ի լերանց լուծել ձեան: Ընդ
բովանդակ թմին, յոր եղե նա անդ. յի յերդ որէ

յուլիսի՝ մինչև յշահ օդոստոսի, ոչ եզեւ անդ քնառ
ու փայլակն, և աչ որոտութիւն։ Օդ նր գրեթե միշտ
միդալից է։ Աւստի և արեգակն՝ որ իբրև ը ամիսս
6 միշտ առ եղերտիւք պատէ, շառադրյն երևի։ վա
զի և 'ի պարզ երկնի եղերտք նր մառախլապատ են։
Խակ շըջակայ ծովին թէնդտ ոչ է բոլորովին սառուց
եալ, բայց լի են 'ի նմ սառուցք, որք 'ի չնչել հող-
մոց պատառեալ, դան միանան ը միմեանս։ և դոր-
ծեն մեծամեծ լերինս սփիւռ ը համատարած ծովին՝
ը նմանուեն կղզեաց։ զորս հողմք և ընթացք ջուրց
ծովաւ այսր անդր սարութերեն։ մերթ 'ի մի վայր
հաւաքել, ձեացուցանեն զնմանութիւն արշիպեղադո-
սի։ և մերթ ցանել ցրուին 'ի հիւսիսային բենուա-
կողմն ը ծովին, որով սրիցպերկ բաժանի յանսահ-
ման սառնապատ ծովային դաշտաց, որք ոչ երբեք
լուծանին։ և իբրւ 50 կմ 60 մղոնաւ հեռի են 'ի
սրիցպերկայ։

Ա. Ը. Խ. Ա. Բ. Հ. Ա.
ՀԱՅԵՏՔ. ԿԺ ՍՎԵՑԻԱ:
Ա. ԱԼԱՆ, և ԴԻՌ:

Այսուհետու կմ Ըլք (յորմէ Ըլքերիա, կմ Սլքեցիա)։
լը գերմ՝ Ըլքերն ու մանք համարին ելանել'ի
Ըլքնաղ նախնի բնակչոց այսր թի ։ զի Ըլք
ունի ։ կմ Ըլք ունի անունդ նշանակէ Երկիր կմ ո
չվենաց ։ բայց գետենք զի նախնի շվետք կոչեին զին
քեանս Ըլքնատար ։ այլ չէ յայտ թէ անունդ Ըլքնատ
ուստի ելանիցէ ։ են որք ասեն թէ Ըլքն որ նշնկէ
երիթասարդ կորովի՝ ելանէ ՚ի Ըլք ։ կմ Ըլք ան
ունանէ ։ և թէ անտի բնակիչք տեղւոյս կոչեցան
Ըլքնա՛ք մէն ցը Երիթասարդք կորովիք ։ կմ զինուորք
քաջալանջք ։ իսր զի էին ահարկու պազմնիք ։ իսկ
նոն ՚ի հնումն ՚ի բարբառ շվետաց կոչեցաւ Ըլքնիօդ ։
զոր ասեն ածանցիլ ՚ի բառէդ Օրին ։ կմ Օրին ։ որ
էր մարկանուն միոյ ՚ի նախնի հռչակաւոր գիւ ցազանց
հիւսիսայնոց զոր և ածացուցին ։ և զորմէ բաղմապա
տիկ տռասովելս յօդեցին նախնի պատմուիք շվետաց ։
և նօրվէկիացւոց ։ և ասի թէ զօրն դշի յանուն նր կո
չեցին Օնսթակ ։ կմ Օտինսթակ ։ զորմէ հռամոս ա
նուն ոմն երեւելի մատենագիր ասէ ։ թէ էր նա ինքն
զերահւշակն օտիսես՝ զոր լատինք ուլիսսէս կո
չեն ։ և թէ հռչակաւորն օկինկիա է նոյն իսկ հել
կելանտ ։ կմ հայլէկելանտ կողին նօրվէկիոյ ը կու
սակալուք տրոնտհայմայ ։ Ալրդ Շա այս՝ որ է մասն
նախնի պքանտինաւիոյ ։ ձգի ՚ի հիւսիսային ծագ եւ
բուզիոյ ։ և ունի իւր սահման յարեւելից՝ զմնսկովաս
տան ։ ՚ի հիւսիսոյ և յարեւմոից զնօրվէկիա ։ իսկ ՚ի
հարաւոյ ։ և մասամբ իմն յարեւելից՝ զծովն պալդիկ ։
որ կիսարուղոր ըրջանակաւ պատէ զնովաւ ։ և զծոցն
ֆինլանտայ :

Բ. Տարածուի, և թիւ բնակչութեաւուց:

Այս հետէ մի յըտրձակ նացն եւրոպիոյ. զի բոլովանդակ տարածուի նր է իրրե 204800 քառակառի մղոն նագրական. և 'ի շրջակայ ծովեղերս իւր ունի զանհամար լեզուս հաղոյ, որք հարուստ մի ձգին 'իներքս 'ի ծովին, և կղզիս, և ժայռս, այլ բնակիչք նր առ համեմատութ ըարձակ տարածուեն սակաւ են. զի լը հաւանական հաշումի ոմանց՝ թիւ բնակչաց նր չէ ինչ առաւել ք զերկու միլիոն. և լը այլոց 2 միլիոն և 700 հշը. իսկ որք 4 միլիոն դնեն, գուցէ 'ի միասին առնուն և ղբնակիչս կալունածոց թիւրին շվետաց՝ զոր ունի 'ի գերմանիա. նոյնաղէս և քղքք նր սակաւ են յոյժ. զի 'ի բովանդակ շվետոս 102 քղքք և եթ գտանին մեծ և փոքր. զի 'ի հիւսիսային կողմանս նր՝ ուղ և 'ի ֆինլանտ՝ սուկաւ են յոյժ քղքք. յորս են դւռք մեծամեծք, զր է իմդլանտ, և հերտալէն, որք չունին բնաւ քղքս. Այս նունազուի քղքք բաց յայլոց ինասուց, ունի և զայս. զի գեղջուկ մի կամեցեալ վաճառել զցորեան կմ զայլ ինչ, բռնադատի երբեմն առնել 100 այլև 200 մղոնացափ ճնիզհ գժունարակոխ, առ հեռաւորուե քղքք: Ապաքէն զարմանայր, եթէ որ զժղթապետուին բալտամայ, որ 'ի ֆինլանտ, որոց երկայնուին է 160 մղոն. իսկ լայնուին 48. յորում ուրեք ուրեք 28 մղոնաւ մի գերդաստան դիւզականաց՝ հեռի է յայլմէ, համեմատէր լը միում 'ի գւռաց հոլանտայի, որ լը տարածուե հազիւ հասանէ 'ի կէսն նախառացել ժղթգապետուե, և այն՝ անբեր. սակայն ունի 37 քղքս. 8 աւանս. և գեօդս բջմս և մեծամեծս. յորոց տանկք մեծադրոյն լն, և առաւ ւել բազմամարդ՝ ք լրջմ քղքս շվետաց:

Դ. Երևելի գերտ Ընկրա:

Ա-րաւա: Գետա մեծ, որ ելել 'ի վեդդէր լնէն, առ սրով գործէ ձկնարան մեծ օձաձկան և սկոմնէ կոչեցել ձկան, և յինքն ընկալել 17 գետակս: Հասանէ զգւոն ողջոյն արեելեան գթաց. և առ նօրդիրինկ քղքաւ 'ի 80 ունացափ բարձրուե գահավէժ հոսմամբ գործէ քարավազ, առաջ գնայ անկանի 'ի ծովին պալդիկ: Եւդա գեա. Կէրա ելք: Ելանէ 'ի վէնէր լնէն, և 40 մղո.

մզնաւ հեռի 'ի բերանոյ' ը որ զեղանի 'ի ծովն ,
գործէ բարձրահոս ահարկու քարավազո ը մէջ եր-
կուց ժայռից Դրօւնետա անոնանել . որ աիրապես
եռապատկել է , իւրաքանչիւրն հ ձողաչափ մի ք զմի
բարձր . և 300 ձռդ հեռի 'ի միմեանց . ապա շ մղ"
'ի վայր մօտ ռանում դեղջ , ունի կամուրջ 'ի մէջ
երկուց ժայռից : Ը որուլ գործէ միւս ևս սրահոս
սահանս , և ձկնարան մեծ սէրմսնէ կոչեցն ձկանց .
և 10 մզնաւ ենս 'ի վայր է և այլ սահանք , ուր
հարկ է նաւակաց անցանել ը երիս գրունս :

Տաւ եւդա . Տաւ եւթէ : Ելանէ 'ի լերանց նօրվեկիոյ
ը երկու առաջս , յորոց մին հոսի ը արեելս , և կոչի
Տաւ եւդա արեեւնան . իսկ միւսն ը արեմուտս , յորմէ
և անունանի Տաւ եւդա արեմթէան . որք և բաժանեն
զատալէքարլիս քւոնյերկու մասունայարեելեան և
յարեմտիան . և ապա միացել դնայ անկանի 'ի սլութ
ճեան ծովն առ ելքքառլիպ քղքաւ :

Շունի : Գետ մեծ , որ զդուռն արեելեան գթաց բա-
ժանէ յերկու մասունս յարեելս և յարեմուտս . առա-
առ լինդիրինի քղքաւ դահավեժ անկանի 'ի ուօքսէն
լիճն :

Կաւսբէնի : Որ զարեմուեան գութս բաժանէ 'ի վեր-
մշշանայ :

Պ. Ա. Ինէ եւթ . Ո-ւնէ եւթ և գորբութէիմ : Են դետք
'ի ֆինլանտիա :

Երեելի է և Ճնպն նաւուց՝ բացել 'ի սդօքօլմայ
մինչև ցկօթէնպուրկ և ցծովն արեմաեան : Այս
Ճնպն գնայ անցանէ ը մէլար լիճն , ը գետն , և
ը ջրալից խրամն արտղոկայ , ը հիլմար լիճն առ ե-
րեպրօ քղքաւ , անտի ը վենէր լիճն մաանէ յէլորա
գետ գթաց , և անախ շարունակի ը ջրալից իրամա
և ը բշմ դրունս մինչև 'ի ծովն . զի 'ի պտղնւս վե-
րոդրեալ սահանաց՝ չի հնար նաւուց ը սյն դետ
գնալ մինչև 'ի ծովն :

**Բաց 'ի գետոց աստի' դտանին յաշխարհին շվետաց
և բազում ծովսկք և լիճք մեծամեծք . որոց գլւ-
խաւորքն են Վէնէր . Վէրրէ , հմ Վէնէր . Մնալ .
Նիւնար . Ֆէմմանք . Սիւնէն . Փրդէն . Մրօւս առան .
50 Մեծ աւան են . յորս գտանին և կզզնք :**

Հ. Աւելի ԸՆԿՐԴ :

Հանողերի : Լեռան ճագարածե , յթ խունիի ճեղազ
'ի սմալանտիա դրւի , որ 40 մլոնտ 'ի հեռուստ
երևի :

Աշողերի : 'ի դրւի առանձնակին արևելեան գթաց ,
բարձր յոյժ , յորոյ 'ի գագաթան կացել . մարթէ
թունել 50 զանդակասունու եկեղեցեաց . որք 'ի հե-
ռուստ երևին . 'ի գլուխ այսր լերին՝ գոյ տափարակ
վէմ մի , Ը որով ասի թէ թաղել կայ նմն 'ի նախնի

թերց գթաց :

Գընա Գուլէ : Լեռան բարձր մանրախիճ աւազուտ
և կրային 'ի դրւի առանձնակին արևմտեան գթաց
'ի մէջ վէներ և սգարա լճից . երեի 'ի Յ0 կմ 40 մլ .
հեռաւորուէ իրբե խոյր եւրոպացւոց , յթ 'ի ձե-
շափայի . 5 գեօլք են 'ի սկին լերին , և բշմկա-
լուածք , և պարակզք ազնուականաց երկրին , և
ծառք պտղաբերք :

Հաննեղերի : Լեռան ըարձակ , ուր 'ի հն՝ հարան
հսկք . 'ի գագաթան նր գտանին շ3 լիոնք , և հեղե-
զատք , որք շարժեն ճ ջըաղաց : Սեպք և ժայռք
սորին լերին 'ի հեռուստ երեին 'ի նմանուի յոնեան
և կորնթական սեանց :

Հետև . և Միասկաների : Երկու լերինք սեղացելք և
գահավէմք 'ի դրւին առանձնակին արևմտեան գր-
թաց . յորոց նախնի հեթանուք 'ի հն՝ 'ի ապահով
կուց ինքնակամ գահավէմ լինէին . և տոպա լուսցել
զդիակունս նց , առ ոտս լերանցն թաղեին ընո՛ ,
բլական կանկնելով 'ի վր գերելըմանաց նց .

Վորգուլէն : Լեռան մեծ և ըարձակ նոյնող 'ի դրւին
արևմտեան գթաց . յորոյ վր գատանին սփռեալ Յ8
գեօլք Փոքրիկք :

Ե. ՕՇ ԸՆԿՐԴ :

Ա շնորհն ըլետաց է ը մէջ 55 և 68 աստիճանաց
և հիւսիսային լայնութ . օդ նր ցուրտ է տաստիլի .
և ձեռն ըերկար . բայց մաքուր պարզ , և ասող,
բաց 'ի լճային տեղեաց . թէնդտ և անդ Շնկվարդ-
եան հիւսիսային հողմունք մաքրեն դօդն . և ըդէմ
խստուեց ցրաոյն նախախնամնեն ոյ եա բնակաց
նր զբազմուի վայրի երեոց , և ընտանի տնամնոց ,
յորոց գործեն մուշտակս 'ի պաշտպանուի անձանց :

Այս բնակելչք նր ուժեղ են, քաջառողջ, և երկարակեցաց, մինչև բազմաց անցանել զհարիւրամենիւք։ Բայց այս միտոյն է, որ կարճէ զկեանս նց, զիյարեալ են՝ ի գինի և՝ ի ցքի. զոր թէ դտանեն անշափապէս ըմպեն, որով և մնասեն առողջուե իւրեանց։ ՚ի ձմեռան, որ երկարաձգի գրեթէ ը 8. 9 տմիս և ը 2 ոչ տեսանեն զարեգակն. գոլով ը 25, 26 բաժնիւք, սակայն ոչ է խորին խաւար. վողի լոյս լուսնոյ, և աստեղաց, և ուզիտակուե ձեւանն առ փոքր մի փարատեն զաղջամուղջ խաւարի. ուստի ը այն թմկս, ողի և ՚ի գիշերի կարեն բնակելչք նր երթալ ՚ի ձնողհ։ Բայց ՚ի հարաւային կողմանս ոչ երբեք խսպառ ծածկի արեգակն, զի և ՚ի խոր ձմեռան ը ժամն է կմ 6 երեկի առ եզերտիւք նր. գոլով անկել ը 12, և 14 բաժնիւք։ Իսկ ամառն ը հկոկն՝ թէպէտ համառօտ է, այլ տիւն երկայն մնդ՝ ՚ի հիւսիսային կողմանս, ուր ամսօրեսոյ թմիաւ ոչ երբեք խսպառ ծածկի արեգակն. իսկ ՚ի հարաւային կողմանս թէպէտ մտանէ ը եղերաւիւք, այլ փութով անդրէն ծագէ. և ողի զկնի մակց արեգական մնայ ը ժամն ինչ լոյս ը աղօա, նոյնպէս նաև ք զծագումն կանխէ արշալոյս առաւօտեան. որով ը բովանդակ ամառն ոչ երբեք լինի անդ խոր խաւար։ Յայն սակա ը այն աւուրսն առ ը երկար մնալոյ արեգական ՚ի վր եզերտիւց, չերմանայ յոյժ օդն, որով և սերմանիքն հասանեն։

Հ. Բէրդ Ընկայ։

Երկիր սր լեռնային է յոյժ, և ը մեծի մասին աւազուտ, լնային, և երկաթախուռն. սակայն ուրեք ուրեք ունի և արդասաւոր սեղզիս, ուղի ՚ի մասին արևելեան գթաց, և ՚ի պքանիա, այլև ՚ի յառանձնակն ըվէտ. որք բերեն մնրացորեն, դարի. հաճար, վարսակ, ոլոռն, ոսպ, և այլ զնշն արմուխ. այլև ազդի աղդի պտուղս, և բանջարս, և արօսու սղատունականս։ Եւ ը հկոկն՝ բովանդակ նահանգն քինվանտայ և նորտլանտ և լարբոնիա գրեթէ գլխավին զուրկ են յամ արմատաց. վոյ ամի ամի ցորեան բշմ և այլ արմակս ըունին ըվէտք ՚ի լիվօնիոյ, ՚ի բօմերանիոյ, և ՚ի վիսմար քղթէ. քղի արմտիք իւր և ոչ կիսոյ մասին բնակչոց նր բաւական են։ Բնակչք հիւսիսակողմանց առ ՚ի չգոյէ ցորենոյ՝ և այլոց ար-

արմակաց՝ գործեն հաց՝ իյարդից, 'ի կեղևանաց
եղեին ծառոյ, և սոճւոյ. որ է շամ աղաջը. և 'ի
մասնաւոր տրմատոց : 'Իյարդից այսպիս գործեն.
զի ժողովել զդատարկ հասկս'իյարդից, մանրեն 'ի
մասունս. զոր չորացուցել լուսնիքը զալիւր. ապա
լուն 'ի նիմ չուր եռացել և գիրտ գարեջոյ. յոր
խառնեն և ոլիւր հաճարոյ թէ գտցեն, և զանդել
'ի միասին գործեն հաց : Խոկ 'ի կեղևանաց զայս օրի
նակ գործեն. զի հանել զիեղև եղեին ծառոյ, կը
սոճոյ գարնան Ֆմկի, յորժամ առաւել խոնաւ են,
և գիւրաւ անջատին 'ի բնոյ, և 'ի բաց քերել զար-
աքին խոշոր կեղևանս, արկանեն 'ի փուռն 'ի վր
հրացել կայծականց, կմ ըմբռնեն 'ի վր բոցոյ, մինչեւ
խածղեցին յերկուց կողմանց, և սպառեսցին խի-
ժային մասունք նց. ապա մանրեն, և լուսեն, և յե-
տոյ արկեալ 'ի նմ չուր, զանդեն և գործեն հաց :
Այս ազդ հացի շունի պէտս այնձափ աշխատանաց,
որչափ այն՝ զոր գործեն 'ի մասնաւոր լինչ բուսոյ,
զոր միսնէ կոչեն. որ բուսանի 'ի լիճս և 'ի ճահիճս.
զոր 'ի գարնան Ֆմկի ժողովեն, և ցամաքեցուցեալ
յարեւու, գնեն 'ի փուռն զի առաւել ցամաքեսցի.
և հանել թանան չերմ ջուզ. և անդրէն արկանեն
'ի փուռն առ 'ի խապառ չորանալ, մինչեւ ինքնին 'ի
բաց թօթափիլ տերեւոց, և խոշոր կեղևանաց 'ի
գնատակաց նր. ապա լուսեն զայն իբրեւ զալիւր. և
խառնել 'ի նմ ջուր եռացել. կմ գիրտ ցքոյ, որ
լը որում ասեն 'համեղ գործէ զհացն. յետոյ երկար
և բկմ աշխատութ զանդեն մինչեւ ամ մասունք մած-
նուցուն 'ի միասին, և լիցի խիժային իմն զանդուած.
յոր ապա խառնել լը երդ մասին ալիւր հաճարոյ,
գործեն հաց : **Այս**՝ և այլ սոցին նման հացք՝
զոր գործեն 'ի հիւսիսային կողմանս շվետաց, շեն
ինչ սննդարտար մարդկային մարմնոյ, վոյ և ոչ կերա-
կուր մարդոյ :

Վարդ թէպէտ կարօտ է արմաեաց հն շվետաց, ստ-
կայն ունի զայլ զնին բերս. որք լուն զպակասոյ
նց. եր անասունս ընտանիս, խաշն, և արջառ. և
երիվար, որք առ հնրի մանր են և ասր խաշանց նց
խոշոր. ստկայն 'ի վերջին Ֆմկս ածին անդ նոխազս
'ի սպանիոյ, և յանդզեոյ, յորոց որ լը օրէ բազմանան
անդ խոշինք լաւագոյնք, որք բերեն ասր ազնիմ :
Նշյնպէս և երիվարք նր թէպէտ փոքր են, այլ
շրեղ և տեօղք յաշխատանս. ուղ և բանկի ֆէր
կմ ըն կոշեցւ կենդանին ոլիտանի և օդտակար,

զրմէ շարձակագոյն ունիք խօսիլ՝ ի տարագրուեանդ լարբռնիոյ: Ունի և զնշն տեսակս վայրի էրես: զի եղջերու, այծեամն, նապատակ, արջ, գայլ, աղունս, քաւթարինէ, կմ քօթսրինէ, բէշկ մհկոյ, նապատակ, սամոյր, աքիս սողիտակ, այն է՝ քաքում այլև հաւս ընտանիս և վայրենիս: Ունի և աղփի տղփի ականս պատուականս: զի ամեթոս, որ է լետ, կմ լալքար, տպազիոն, այն է տօպաճ: լամիլերտ, ակն վանի, ակատ, որ է՝ այնիհուր. եւելմ, ամիանտ, և հարկ զմբուխտ կարմիր, կանաչ, և մանուշակագոյն, և տորփիւրեանքար, որ է՝ սումախի: բուստքարի փորձաքար, տճ" մէհէնի գաշի: մագնիս քար, հարկ մարմարիոն քար, սալիթատկագեղ, տճ" իւստիւպէճ: քար երկանի, և քար յորմէ դործեն կիր և դաճ, ոյն է՝ աղչի: ԱՅԼ տուաւել առատ և շահաւետ բերք սր են բազմատեսակ համնք և մետաղ: զի ունի կուտր հանքային: ժանկառ հանքային, այն է ժէնկէռ, զնշն տեսակք համնքային հողոյ: զի կարմիր, սողիտակ, կանաչ, կապոյտ: ևն: արջասոպ, պաղցեղ, այն է՝ շապ: սնամիկ, ծծումբ, քարամիւղ, և մարդարիտ ՚ի ծովին ֆինլանտայ: այլև բովս առատաթերտ արծաթայ, սպինձայ, կապարի, և երեաթոյ, այլև ոսկոյ: Ունի և ձուկն առատ ՚ի ծովէ, ՚ի լճից, և ՚ի գետոց: և աղ՝ զոր դործեն ՚ի սմալանտ և ՚ի պոհուուզէն ՚ի ջուրց ծովու, բայց սակառ, որ չէ բաւական բնակցաց նր: Ունի և վուշ, և կանեփ, յորմէ դործեն առասանս ՚ի ուկտանաւուց: և փայտ ՚ի պէտա շինուեն նաւուց, և այլոց շինուածոց: և զնշն տեսակս իսիժից: ևն:

Է. Վաճառք Ընդդադ:

Դաից սր քաջայտրմար է վճռկանուն: զի է ըմէջ արեմանեան ովկիտնոսի, և պալդիկ ծուզուն: և ՚ի միջերկրեայս իւր ունի մեծամեծ լինս, և ծովակս, և գետու: որը հազորդին ը ծովու: սակայն ՚ի վր այսր ամի չեն բզմ ֆմկք, յարմէ հետեսկսան շվետք առետրուիս տռնել ը օտար աղցս: զի յոշ ք զսյն՝ ամ վճռկանուն նր եր ՚ի ձեռս բազմավաճառ դտշնակից քղքացն գերմանիոյ: նայնպէս և հարիւր ամօք յառաջ չուներ բնաւ արհեառ: այլ զնմ արուեստակերտո որոց պէտս ունեին, յօտուրաց առնուին: ԱՅԼ յաւարա ժէ դարու կացուցան ՚ի նմ զնշն ընկերուիք վճռկանաց: և սկսան ինք.

ինքնին առնել զվաճանութե իւրեանց . ուստի այժմ՝
նաւք նց յաճախեն դրեթէ յում նւհնդիստս եւրո,
պիոյ , այլև 'ի հնդիկս : 'Նոյնպս և արհեստք 'ի վեր-
ջին Ժմկս սկսան ծաղկել 'ի նմ . ուր կառուցան զո-
նազան գործարանք արհեստից . ի՞ր մետաքսեայ կեր-
պառուց , չուխայի , և այլոց պեսնպս ասունեղէն իրաց ,
վշեղէն և բամբակի կտաւոց , ապակւոյ , յաղճապակւոյ ,
և այլոց զնին իրաց : Իսկ գլխաւոր վաճառք՝ որք
ելանեն յօթէ նց են պէսպէս հրահալելլիք . դր եր-
կաթ , պողոստատ , պղինձ , կտուկար դործել և ան-
դործ , կուպր , խէժ բշմ . և ալկատիան մոխիր .
բորակ , արջասպ , մորթ վայրի երեսց , տախտակ և
գերան 'ի պէտո նաւուց . ձարոպ , մեղր , և մոմ , և
զնին տեսակք ազած ձկան . առասան 'ի պէտո նա-
ւուց . այլև զնին արունեստակերտք : Իսկ շվետք
ըունին յօտարաց ցորեան , և այլ ազդս ազդս ար-
մանաց , գինի , օլի , քացախ , աղ , շաքար . և զո-
նազան համեմն , ի՞ր պահարս . և դեղորայո . այլև
բեհեզդ , և կերարաս մետաքսեայս , ևն . իսկ չուխա-
յանդզիացւոց ,

Ե. Դապրուիտ , և Համալսարանի Ըլքատ :

Այս արհեստք՝ նոյնպս և գիտութեք 'ի վերջին Ժմկս
սկսան ծաղկել յօթին շվետաց . ուր և 'ի մեր-
ձակայ Ժմկս երեք համալսարանք կառուցան . որք
Են յիւնաւ . Լանդ . և Ազգո , յորս առաւելանդս յա-
հախին են տնտեսական գիտութիւն , բնաբանականքն ,
հնագիտութիւն , պատմութիւն , և Յագրութիւն՝ մենդ նի
իւրեանց . իսկ այլ գիտութիւն՝ հազիւ լոին 'ի նո-
թաց 'ի համալսարանաց աստիք են 'ի շվետս և զնին
հեմարանք գիտութեց , և ազստական արհեստից .
ուզ 'ի սղօքոլմ մայրաքղթի նց են երկու արքունի
Շեմարանք . մի՝ գիտութեց , և միւս ևս նկարչութե
քանդակագործութե . և գպրոց մշ քժշկականութե .
և դործարան քիմիական արունեստի . և այլես դըպ-
րոցք :

Բ. Արքեդարան . և Եղանգանի Ըլքատ :

Ինքութե այ է մի միայն արքեպսարան յիւնաւ
քշքի . որոյ արքեպսն է թագոգիր թդքին . և
առան եկիսարանք . յու

ԼԽԳՔՔԻՆԻ .
ՎԵԲԵՐԵՆ .
ԼԱՆԴ .
ՄԵՐԵ .

ՎԵՏԻՆԻ .
ՊՐԻՈ .
ՄՐԵԵՆԻՆԻ .
ՀՂԻ .

ԿԵՎԵԿՈՅԻ .
ՎԻՆՅԱՐ :

Ժ. Բարե Շվեդաց :

Վկետացիք կօ՞ գութք 'ի նախնումն էին վայրեանաֆոք, գաղանարարոյք, դժնդակք և ահարկուք, որք 'ի եւ գարուն վեր'ի վայր արարին շնամորէն իդալիա, ոնկ և զմեծ մասն եւրոպիոյ . այլ յետոյ առ սակաւ սակաւ եմուտ և առ նոն քաշաքականուի . յորում այժմ չեն ինչ ըհատ յայլոց եւրոպացոց : Ըստ բնական խառնուածոյ քաջառողջ են, երկարակեաց, ուժեղ, և յարմարաւորք 'ի զինունորուի . որք և 'ի բաշմ պազմունս հոչակառորք գտան, յորս յառաջին թմրութեաց ուժով մարմնոյ, և բաղմութք յաղթէին . զի ոչ դոյր առ նոն զինունորական կրթութիւն մինչև ցկուսդաւոս արքայն, և ցյաջորդս նոր . որոց կացուցել գերմանացի և սկովաիացի զօրաւուս զօրաց իւրեանց՝ մուծին 'ի նորքաջ կրթութիւն զինունորական : Հիւրընիալուին կուրի 'ի յարդի է առ վկեաս՝ որք բաշմսիրով և քաղցրութասպնջական լինին օտարաց : 'ի կերակուրութ և մենդ յորբեցուցիչ ըմպելիս՝ անշափաւորք . 'ի դժեստս անպաճոյն . զի չիք առ նոն յաճախութիւն թանկագին ձորձոց : Ասի, թէ ռամիկ ժողովուրդ նոց կարի յանզակ և 'ի դործ մեքենական արհեստից . այլ ոնկ թունի՝ ոչ նոյնուղան 'ի նուրբ և 'ի բարձրագոյն դիտութիւն : 'ի դործ աշխատուեց չեն այնչափ ժրաջան . և յունին ինչ փոյթ 'ի դարման երկրի իւրեանց . զորթէ մշակէին, ոնկ արժան էր, արգասաւորագոյն ես լինէր :

ԺԹ. Աւան Շվեդաց :

Լեզուն ոչ ոնկ և գանեաց՝ անանցել է 'ի նախնի լեզուէ պանախնավիոյ . բայց զնշն է լո զնշն դւռաց նոր . զի լեզուն՝ որով խօսին 'ի սաւլեքարլիա կարի մերձաւոր է նախնի լեզունին գթաց և իսլանդակացոց և սարրին գերմանացոց : Լեզուն ֆինլանդայ գրեթէ չէ ինչ ըհատ 'ի լեզունէ եստոնացոց բաց յեղանակէ արտասանութեն . ունի և բաշմի իդ :

մերձաւորուն չ լեզուին լարբօնացւոց, և մանաւուաց . և ուրեք ուրեք իսոսին ՚ի բուն լեզու դերմանացւոց, մընդ մեծամեծք նց : Սք ՚ի ժմկս կռապաշտուն ունէին սեփական գիրու . զոր թանօր կռցէին . յորոց մինչեւ ցայսօր գտանին գրումն ՚ի վը սեանց՝ և տապանաց՝ դրեթէ ը ամ դւռս նը հանդերձ թունագրօք :

Ժ. Կառավարուն ԸՆԿԱԿԻ

Ուագաւորուն սց՝ և մք ՚ի վաղնջական թէքրունցն եւրոպիոյ . բայց չիք ստուգագիր պատմուն վշ նախնի բնակչաց նը , և թէքրաց : ՚ի նախնունն զնշն անուամբ կոչեցաւ ուս այս . ֆ Եօդուլանդ . կօդունհէմ . Եսուտահէմ . Մաննահէմ . Սգիտէօդ . Աշտանդ . Նորդուգլունդ . Ստանջէյ . Ստանիտ . Ստանդի . կմ Ստանդինավիտ . Պալտիտ . Կելիտ . Գուլիտ . ՚ի հղօր և ՚ի հռցակաւոր գթաց անտի . որք անուանի գործեցին զայս աշխարհ ՚ի ձեռն արշաւանաց իւրեանց : Թագաւորութին շվետաց մինչեւ ցժք դարն բաժանեն էր ՚ի թէքրունց գթաց . այլ ՚ի 1132 յորժամ Սուերկերոս թէքր արեելեան գթաց՝ կացրցաւ թէքր շվետաց և համօրէն գթաց միանգամայն . երկոքին թէքրութիքն ևս հանգերձ ամ կալունածօք իւրեանց միացան ՚ի մի թէքրուն . և հաստատեցաւ . զի իշխանք շվետաց և գթաց միմեանց զկնի թագաւորեսցեն ՚ի վը երկուց թէքրութեց . այլ այս հաստատուն փութով փոխեցաւ հանգերձ բէլց արեանց հեղմամբ : Ալյա զկնի պէսպէս անցից՝ ՚ի 1397 ՚ի գաշնագրունն քալմարայ բովանդակ ոն շվետաց անկաւ ը թրութք արքային դանեաց . ը որով եկաց մեաց մինչեւ ցամ 1520 . յորում շվետք տաղտկացեն ի ծանրաբեռն չծոյ գանեաց , միանգամայն և զայրացել յանողորմ կուտրածէ անտի , որ հրամանաւք քրիստիանոսի գանեաց արքայի գործեցաւ ՚ի սգօքում քու շվետաց , ընտրեցին ինքեանց իշխան և զօրտգլուխ զկուսդաւոս զորդի ենրիկոսի վասայ . զոր ՚ի 1523 անուանեցին թէքր , որ զերծոյց զու իւր ՚ի ծանր չծոյ գանեաց . և այնուհետեւ թէքրական իշխանուն շվետաց հաստատեցաւ ՚ի սերունդս նը մառանդուք . զի մինչեւ ցայնժամ թէքրք շվետաց ընտրուք լինեէին :

Այլ առ յութի անտեսութեւ որդւոց նը բռվանդակ աշխարհն շվետաց լցաւ խռովութիւն . մինչեւ թէքր

կարոլոս ալբայն . և ապա որդի նր կորուլին կուռ
գաւասաղողփոս՝ ի կարգի և զել շամ, խաղաղացու-
ցին զերկիրն : Այս աղողփոս ստացաւ գրեթե զբո-
լոր լիվոնիա, և զբրուսիտ լէ հացւոց, գողացոյց
և զիայսրն գերմանիոյ, որ և անկաւ՝ ի պարզմին
լիդցենայ՝ ի 1632. ը նմին և ժառանդունն տոհմին
վասայ յարուսկան գծի սպառեցաւ . վայ ի տեղի
նր նստուցաւ քրիստիանէ գուստոր նր . որոյ՝ ի 1654
հրաժարել, տունաւ թիգրունն նր աղերսանօք՝ աղ-
գականի իւրում կարոլոսի կուսդաւոսի իշխանին
տուէ բոնդեայ . զինի նր թիգրեաց որդի նր կարուլոս
ժա . ասդա կարոլոս ժբ . առ որով խառնակեցաւ ոն
գլխովքն ի պարզմու բռնակալուն նր . որ և մեռաւ
անժառանդ . և յուջորդեաց քայր նր ուլցիքա էլեօ-
նորա աղատ ընտրութ իշխանաց . որոյ հրաժարել
ի 1720. հաւանութ իշխանաց՝ ընծայեաց զիգրերուն
փիդերիկուի ժառանդակալ իշխանին հասսիայ քառ-
սէլայ նւրութն լժակցի . այլ գոլով նր անժառանդ,
իշխանք երկրին՝ ի 1743 ընտրեցին զադողփոս փի-
դերիկու գուքս հոլդայնայ , և ենդու եռուդինայ .
որ զինի մահուն նախագրել փիդերիկուի հասսիայ
քասսէլայ . որ մեռաւ՝ ի 1751, կալաւ զաթուու թա-
գաւորութն : Ի մեռանիլ սր՝ ի 1771. թիգրեաց քա-
ջակորուլ դի կուսդաւոս եռուդինայ հոլդայնայ . որ
զերծոյց զիգրերուն՝ ի լծոյ ատենակալաց : Զոա փո-
խան որդեաց որդի նորին դի կուսդաւոս ադողփոս
ի 1792. որ այժմ թագաւորէ խոհական կառավա-
րութք :

Յայսմանէ յայտ է թէ քղքական կառավարութի
շնէտուց՝ է միապետական, սւնելով իւր գերազոյն
հրամանատար զիգրեն . որոյ թիգրական իշխանութին
այժմ ժառանդութ անցանէ յորդւոյ յորդիս յար-
սէական գծի , որ կրօնին պարտի լինել լուսերա-
կան : Այլ իշխանութն նր ը սահմանաւ ամփոփեալ
եր . քզի նախ ք ի ձեռին առնուլ զմառակարարու-
թի թիգրութն , հարկ եր նմ երդմամբ ովարտաւո-
րել զանձն խորչել յինքնագլուխ բացարձակ իշխա-
նուէ , և վարելոյ իրեւ թշնամի թիգրութն . ոչինչ
ատարացուցանել ի մտից թիգրութն . ոչ տալ կալ-
ուածու արքայորդւոց՝ ի պարէն , և դստերաց պաշ-
տատական , այլ սսսկ գրամ . ոչ առնել պարզմ կմ
հաշտութ . ոչ նոր տուրս կմ հսրկս արկանել . ոչ
ոյլայլել զնեքին նիւթ կմ զյարդ գրամոց . ոչ սե-
մականել ինքեան զհասոյթս թագաւորութն սահ-

մանեալս 'ի օկտոս զօրապետաց և զօրոց ու խա-
փանել զսահմանադրութեա արարեալս կմ առնե-
լիս առ յառաջադէմ զարդացութեա նաւարկութեց,
վաճառականութե, արհեստից, ևն . և գլուխ ամի՝
պարտասուան էր անսատը խորհրդոյ իշխանաց, և հապա-
տակ կալ հանրական օրինաց երկրին : Խակ 'ի
1755. և 1756. 'ի թագաւորական ժողովս և ևս ամ-
փոփեցաւ իշխանութե նը . ուր բաց յայլոց հաստա-
տեցաւ և այս, թէ յորժամ ատեանն թէրուե ու-
ռաջի առնէ թէրին ինչ, որում թ օրինաց երկրին
ողահանջի յատուկ ստորագրութե նը, եթէ նա ոչ
կամիցի ստորագրել. յայնժամ կորու է նոյն առ-
եանն ստորագրել յանուն թէրին :

Զայն գերագոյն ատեանն կացուցանեն 16 իշխանք
ատենակալք, որք զկնի արքային վարեն զնախապա-
տիւ պաշտօնատարութեա թէրուե . յորոց իւրաքան-
չիւրն ամի ամի ունի հասոյթ 12000 արծաթի գա-
լէռ, որ առնէ 1760 վէնէտ" ոսկի : Այս առ սակաւ
սակաւ բռնակալել, գրեթէ զամ իշխանութե թէրին
յանձննս գրաւել ունէին, մինչև չզօրել թէրին առ-
նել ինչ առանց նց . խակ նք գործէին զամ ինքնիշ-
խանաբար, և չին պարտաւոր տալ համարս, բայց
միայն քհանուր ժողովոյն : Այլ կուսդառու դ խո-
հական իմաստութ, և արիական քաջութ, ունձել
զապերասան բռնութեա տենակալացի, 'ի 1772 զեր-
ծոյց զթէրութեն շվետաց 'ի դերուե նց : Բնդ որ
զարել մի ոմն յերեւելեաց յետ բկմ տմաց 'ի մոռմ-
հարկց հանդիսուե, սպան զթէրին օդալից անձայն
հրադինու, 'ի 1792 'ի մարտի 29. սակայն ուղղու-
թին զոր արար նա, մնաց անխախուտ : Առդ՝ ա-
ռաջին և գերագոյն ատեանն թէրուե շվետաց է առ-
եանն այսց 16 ատենակալաց . որ բաժնի յերկու-
դասս, մին ինամ ունի արտաքին և զինուորական
երազութեց . խակ երկդն հակէ 'ի վը արդարուե դը-
խաւոր յանցաւորութեց : Զկնի սը են անդ և այլ
զնչն ժողովք կմ ատեանք . որոց դլիաւորքն են
հետագայքդ :

Երեք գերագոյն ժողովք կմ ատեանք թէրականք .
յորոց ա 'ի Սդօքօլմ. ը յէօնդիրինկ յն չթաց .
խակ դ յԱլո որ 'ի ֆինլանտ . և իւրաքանչիւրն ու-
նի իւր սեփական նախագահ, և փոխան նախագա-
հի, կմ ետեղակալ նը . և ատենակալս և առա-
ջակայս . որք տան զվերջին վճիռ գասատանտկան
քննութեց :

Երկու ատեանք թէրականք զինսէորուն և պաշլի .
մի վշ ցամաքային զինունորունց , որ ինսամունի 'ի
վը ամ իրաց ցամաքային զինսէորունց : Երկդ՝ վշ
ծովայնոյ . որոյ աթոռ է 'ի գարլաքրօնա , և հսկէ
'ի վը ծովային զինունորունց . որոց նախագահ են
դլատւոր սպարապետք իւրաքանչիւրոցն :

Ատեանն թէրական դիւնանադպրին , որոյ նախա-
գահ է մի ոմն 'ի դլիաւոր ատենակալաց թէրուն ,
որ և է իբրև առաջին և նախապատիւն պաշտօնա-
տար թէրունն . և ունի յարբունուստ ամի ամի հա-
սոյթս 8000 դաշեռու արծաթիս : Զայսժողով կա-
ցուցանեն երկու դլիաւոր դիւնադպիրք , և քար-
տուղարք թէրուն , և ատենակալք . աստի ելանեն
ամ վճիռք և սահմանադրունք որք հային 'ի դլիաւոր
իրողունս համօրէն թափաւորուն , և 'ի մասնաւոր
ազատունս և արածնուն : 'ի թէրակոն քարտու-
ղարաց սյսր ժողովոյ՝ մին մատակարարէ զարտա-
քին իրողունս , որք հային 'ի թէրունն . երկդն զամ
զինունորական իրողունս . խոկ երդն զայլ նմ ներ-
քին գործս թէրուն . ը խնամք սորին ժողովոյ է
և մատենադարանն հնունց :

Արկդիմ ատեան երկրին . ուր մի ոմն է նախագահ ,
ունելով զոմանս գործակալս , որք անտեսեն զնախս
երկրին :

Ատեան դանձապետի , որ ունի և սեփական նա-
խագահ , և ատենակալս , և հսկէ 'ի վը համօրէն
արքունի մատից :

Ատեան բովուց , որ խնամ ունի 'ի վը բովուց վէ-
տաց Թի . ունի իւր սեփական նախագահ , ատե-
նակալս , և խորհրդականս :

Ատեան վճռկանուն . որ ունի զմի ոմն նախագահ .
և ատենակալս և խորհրդականս . և գործ նր է
ծաղկեցուցանել զվաճառականուն և զարհեստս :

Ատեան քննուն արքունի հասից . որ դատէ զամ
երկրայական դատով երաբերելու առ արքունի հասս ,
և քննէ զհաշինո :

Այս նմ ատեանք պարտապան են տալ համարո մմի
երաստս երկրին . որք յամ երիս ամս գումարին ,
և ժողով նց սովորաբար երկարամդի յերիս ամիսս
և երբեմն անդր ևս :

Ժ. ԿԱՒ. ՄՌԱՋԻ. և ԶԵՐ ԸԼԵՊԱՅ:

Անիք թղթուեն՝ է վահան ձուաձեւ բաժանել՝ ի չորս
խորանս. յառաջնումն՝ և 'ի չըրդումն՝ են երեք
ոսկի պատակ. ի վր կապօւտակ ենթակայի, 'ի նշան
տրուեն բուն շվետաց: Խսկ յերկդումն և յերդումն՝
առիւծ կարմիր թագ՝ ի գլուխ. և երեք գետք վա
գթաց, և ֆինլանտայ: 'ի միջի անդ կնքոյն՝ է նը-
շանն հոլդայնայ, կմ հոլսացիոյ: Խսկ 'ի գլուխ
կիքոյն՝ թագ արքայական. և զբոլոր կնեքն բարձել
ունին երկու առիւծք պատակաւորք. և մակագիր
կնքոյն է այս Տեր տպառեն իմ:

Վերտոտութիւն արքային է՝ Ազյ անոն զնորհուն ոյ,
թափառք շվետաց: Գլաց, և լոնդալաց. Ած Դրանց
ֆինլանդայ: Ժառանգ Նորվեգիոյ: Դրանց Աւելիութայ:
հուշայնայ, սուրմարնայ, և պիտմարսնեայ. Այս օլուն-
պարիայ, և պէլմէնհուդայ: Թէկդա այժմ ումանք 'ի նա-
հանգաց աստի՝ չեն ը տրութ նր, ոմանք ևս ը մա-
սին և եթ:

Տարեկան մուտք թղթուեն շվետաց՝ ոչ է միշտ միա-
պէս, այլ երբեմն յաւետ, և երբեմն նուազ. և է
կրկնատեռակ. ցո սովորական, և արտաքոյ սովո-
րականին. յամին 1762 սովորական մուտք թղթուե-
ենաս ց928315 վէնէտ" ոսկի: Մուտք արտաքոյ
սովորականին 293180 վէնէտ" ոսկի: Յաւելեալն
'ի նախընթաց տարւոյն՝ 227215. իսկ գումար ողջոյն
մոխց այսր տարւոյ 1,448,710. վէնէտ" ոսկի: Բայց
և ծախք թղթուեն բշմ են, մինչև բշմ անգամ ա-
ռաւելուլ զմուտսն. զի 'ի նախագրել ամին հասթ
'ի 1,729,795 վէնէտ" ոսկի. վայ բշմ պարտս ունի-
որոց ամի ամի վճարե տոկոսիս 5 կմ 6 ը հարիւ-
ըոյ: Այլ այժմ կրկնապատիկ առաւելել են մուտք
տրուե շվետաց, զինի ծաղկեցուցանելոյնց զնաւար-
կութիս, և զներբին և զարտաքին վճռկանութիս, և
զարհեստս. որոյ գումար նախ ք զվերջին սլոզմ՝

համարիւր յամին 4 միլիոն պրուտ:

Խակ վինուսը որական զօրուե շվետաց է կրկնատեսակ.
Մ շամաքային և ծովային. 'ի ցամաքային զօրոց՝
ոմանք հետեւակք են և ոմանք հեծեալք:
Հետեւակ զօլք բովանդակին յերկատեսակ դունդս.

Նախ՝ 'ի գունդս վարձելս յայլուստ . որք են . 13800.
և սք բաժանին յայլ և այլ գունդս , յորոց
3000 ռմբակիր են :

Երկր՝ 'ի գունդս բնակաց երկրին . որք են . 24238.
և ես բաժանին յայլ և այլ գունդս :

Գումար բոլորեցուն 38038.

Նոյնպս և հեծելազօրն բովանդակի յերկա
տեսակ գունդս .

Նախ՝ 'ի զսահաւորս . որք են 7162.
Երկրորդ՝ 'ի սոսկ հեծելս կմ վիշտապաւորս .
որք են 3154.

Գումար բոլորեցուն 10316.

Այլ՝ 'ի Ֆմկս ոլողմի սլարտաւոր են ամքին նք'յո-
րոց վը անկանին հոգալ զպիտոյս միոյ զինուորի ,
ողահել զմիւս ևս զինուոր վը վերջապահ զօրաց :
Այս գունդ վերջապահ զօրաց ը հեծել , և ը հե-
տեսակ 'ի բնակաց երկրին , է 33997.
Որով ը ամ զօրք այսր թշքրուե 'ի Ֆմկս խազաղու-
թե՝ հասանի 'ի 50 հշը :

Իսկ 'ի ծովու յամին 1749 ունէին 28 մեծամեծ նաւա-
սպազմի , որք կրէին 42 և մինչև 390 ռմբագործիս .
Ֆո դօփս . և 15 փոքրադոյն նաւս դանաղան ձեռվ ,
որք ունէին 26 մինչև 340 ռմբագործիս . և ոմանք
18 մինչև 330 և այլ ևս քանի մի ցականաւս : այն է՝
չեթիրիս : Այս բավանդակ հանդես ոլողմական
նաւոց բաժանի յերիս տեղիս , կմ քղքս . առաջինն
և պլաւաւորն է 'ի քարպերոնու . երկրն 'ի կոթեն
ոլուրկ . իսկ երդն 'ի սդօքօլմ :

ԺԴ . Կբօն Շվետաց :

Ոնչել ցմկս մեծին կարուսի կացին մնացին սք
'ի խորին կռապաշտուեն , ապա նա ինքն մեծն
կարուս ը խնդրոյ ոլիօրնոյ արքային շվետաց՝ ա-
ռաքեաց անդր զերբերդս ոմն , որ բարոզեաց դա-
ւետարանն քնի 'ի մասին արեւելեան գթաց : Ցետոյ
'ի 829 լուգավիկոս կայսր աւտոքեաց անդ զերեւելին
անսկարիս միայնակեաց գորովիացի , յետոյ արք
եկոս պրեմենոյ , որ զքարողուեն աւետարանին սփիւռ
ծաւալեաց 'ի համօրէին Ծ շվետաց . զոր և յայն սակս
մարթ է առաջին լուտաւորիչ շվետաց տսել : Ցետ
այնորիկ գնացին և այլ առաքելաշնորհ մշակք 'ի
մշակել զայն նորատունկ այդի քնի . զոր և հառա-
տե-

տեցին յուղղափառ հաւատոս . յոր կացին մնացին շվետք մինչև յանդարձ . յորում մի ոմն յաշակերտաց անտի լուտերի ոլառոս պետրոս կոչեցել , եմոյժ և առ շվետս զաղոնդ վարդապետի իւրոյ . զօր ընկաւ կուսդաւոս վասայ թէդր շվետաց . և 'ի 1593 հաստատեաց զայն տարածողովն ուփսալայ . և այնու հետեւ բովանդակ Են շվետաց կայ մնայ ՚ի նոյն աղանդ : Յն ջադայնոչ գոյր անդ թոյլառունուն այլում կրօնի հրապարակաւ կատարել զպաշտամունս . բայց 'ի լուտերականեն . այլ 'ի 1741 տունաւ հրաման աղանդաւորաց անգղիական եկեղեցւոյն և կալվինականաց՝ ազատաբար կատարել զպաշտամունս յամ ծովեղերեսոյ տեղիս . այլ ոչ ուղղափառաց :

ԺԵ. Բաժանուան Ըլքութաց :

Դամօրէն Են շվետաց այժմ բաժանի 'ի հինգ գլխաւոր մասունս . կիմ մեծամեծ նահանգու . որք Են Ըլքութառանինքնակ . Գրութիա , Կմբ Գրութի . Նորդ Անդ . Ֆիւնդիա . և Լաբբութիա . որք դրձլ բաժանին յայլ և այլ դրուս , զորս յառաջիկայդ ստորագրես ցուք հանդերձ գլխաւոր քլքոք իւրեանց :

Եահանգ Թ . Ըլքութիա , կմ Ալլեցիա , առանձնակ :

Լյս մասն շվետաց Թի , յորմէ բովանդակ առունեն զանուն , 'ի հիւսիսոյ ունի իւր աահման զիւռան նորալանատայ : Մ զիկսդրիցիս , զհելսինկիա , և զեկմիցիա . յարեւելից՝ զծովն . իսկ 'ի հարաւոյ՝ և մասամբ իմն յարեւմախց զդութես : Բովք շվետաց ը մեծի մասին Են 'ի սմին նհնգի . որ 'ի հն' է զի լի նէր ինքնագլուխ թէդրութեն , և է՝ զի միահոսյր ը թէդրութեն գթաց . ը որում 'ի 1132 թունականէն միշտ եկաց մնաց միացել մինչև ցայսօր : Եւ բաժանի 'ի հինգ դրուս . որք Են Առաջնութիւն . Սառպէրմաննիս . Ենէրէւս . Վէսրմանիս , և Տաւէտարլիս . որք 'ի հն' է են զանազան թէդրութեն , և ունէին առանձին օրէնոր . յորս գլխաւորն էր ուփլանակա . իսկ այլք ը իրաց ինչ կախեալք զնմանէ :

Ուժանդիտ , կմ Ուժանդ :

Լա գլխաւոր քւու այսր նէնդի . երկայն 90 մղան .
և լայն 75 . ունի 12 գետու . և լիճս բշմս . յու-
րոց գլխաւորն է Մելար լիճն կմ ծովակն , որ է ը-
մէջ ուփլանտիոյ , սուտէրմանիոյ , և վէսթմանիոյ .
երկայնուշի նր է 60 մղոն . և բերէ ձուկն առատ .
ասեն թէ 1290 կղզէք գտանին 'ի նմ . և 'ի շրջակայ
եղերս նր են քղքք , բերդք , եկեղեցիք , դեղք ,
և կալուանք ազնուականաց . որ և հաղորդի ը ծով
'ի ձեռն ջրալից խրամոյ սդգբօլմայ : Երկիր նր առ
համեմատութ այլոց տեղեաց նին՝ արդաւանդ է .
բերէ մսրացորեն , հաճար , և դարի , և վարսակ .
բայց արօաս և անտառս սակաւս ունի . իսկ գլխա-
ւոր աեղիք նր են հետագայքդ :

ՍԴԻՕՔՈԼԻՄ , որ և Արտօւլիտ , և Հունիտ : Է դը-
խաւոր և արքոյանիստ մայրաքղք համօրէն արսւե
շվետաց մեծ , հոյակապ , բազմամարդ , և բազմավա-
ճառ , կառուցել 'ի տեղւոչ՝ ուր մէլար լիճն միա-
նայ ը պարդիկ ծովււն . որով սդգբօլմ քղք ունի
ջուր աղի 'ի ծովէ , միանդամայն և քաղցր 'ի լշէ ան-
տի : Ըսթապատ քղքին է 10 մղան , շինել 'ի վր կղզ-
եազ և գամած կղզեաց , որը 12 կամրջօք միանան ը-
բուն քղքին . փողոցք նր գրեթէ առ հորկ լայն են
և մաքուր . և հրապարակքն և վաճառանոցք ըար-
ձակք . բուն քղքն ունի աւելի քզ 5000 առւնս լո-
վանդակ քարտչենս . քառայարկս կմ հնդայարկս ,
յորոց յոլսվք 'ի վր զցից հիմնարկել են առ խօնա-
ռութե երկրին . և ձեղուն նց՝ ոմանց պղնձապատ
են , ոմանց երկաթի , սպիտակ թիթղամբք ծածկել
իսկ այլոց կղմնարաւ . բայց յարուարձաննս նր բղմք
'ի ատնց փայտակերտ են . իսկ թիթ ընակչոց նր հո-
սանէ 'ի 75 կմ 80 հզք . ոմանք հասուցանեն մինչև
ց100000 . և ունի 20 եկեղեցիս . որոց գլխաւորքն
են եկեղեցին սըյն նիկալայսի , որ կոչք մեծ եկե-
ղեցի . եկեղեցին սըյն գերդրուգեայ , առ որով է
գորոց մեծ լատին լեզունի . եկեղեցին Արէտէրէհօլ
կոչեցին , կմ սըյն ֆրանչիսկոսի , որ է 'ի Արէտէրէհօլ
կղզին , յորում են գերեզմանք թղբացն շվետաց մե-
ծին լադուլոսի , ը կարոլոսի , կուսդառոսի աղող-
փոսի , կարոլոսի թ . ժա . և ժք , փիդերիկոսի թ ,
և դշխոյից ոմանց , և իշխանուհեաց :

Խոհ յայլ շինուածո՛ երևելի են նորաշն արքոնկը,
որ է 'ի բուն քղքի անդ . յորում 'ի 1754 սկսան
քնակիլ . հոյակապ ասլարանք ասպետաց , առ որով
է մեծ հրատարակ կմ վաճառանոց , որ յապարա-
նից աստի առնու զանուն : Խորհրդարանն՝ ուր գու-
մարին գերագոյն ատեանք , և այլ ևս բղմ հսրկաց
շինուածք մեծամեծք : Ունի և բղմ անկելանոցս , և
Երկու ձեմարանս , մի գիտունց՝ հիմնել 'ի 1739. և
միւս ևս ազատական արհեստից նկարչութե և քան-
դակադործութե . և գործատուն մի մեծ վո քիմիա-
կան արուեստի . և մեծաշն արքունի գրատուն . և
գիտանոց բարձր վո աստվաբաշխութե , և զանազան
գործարանս վո պէսպէս արհեստից . զր չորս գոր-
ծարանս յորս մաքրեն զաքար . գործարան մի վասն
ապակւոյ . և միւս ևս վո յախճապակեայ անօթոց .
և այլ գործարանս յորս գործեն մետաքսեայս , առ-
ուեայս , բամբակիս , և վշեայս : Ունի և գործարանս
նաւուց՝ ուր շինեն նաւս ոչ միայն վո շվետաց , այլ և
վո օտարաց . այլ և նւհնգիստ քաջագէպ , որ գոլով
շվապատել Երամբք , ամենելին ապահով է և ան-
քոյթ 'ի հազմոց , բայց մուտ նր գժուարին , վասն
քազմապատիկ ժայռից , որք գտանին 'ի ծով անդր .
վոյ բղմ հմառել և զգուշուե պիտի , առ 'ի անվասա-
մուանել 'ի նաւահանգիստ անդր :

Զայս քղք ասեն շինեալ բերգերիստի եարզեան 'ի
1252 կմ 'ի 1260, խեկ այլք պնդեն թէ իբր 100 ա-
մգք յոջագոյն շինեցաւ . որ և բղմ անդամ պաշարե-
ցաւ 'ի դանեաց . ուր 'ի 1520 բղմ արեան ձապա-
շկք գործեցան 'ի ը քրիստիանոսէ դանեաց արքայէ :
'ի 1710 անկառ 'ի նմ ժանոտախտ գմնդակ , յորմէ
բկմք մեռան . 'ի 1751 հուր անկել 'ի նմ 310 տունք
հրկեզ եղեն , ը որս և եկեղեցին սրբուհոյն քլարայ :
'ի 1759 մի յարուեարձանեայց նր Սուտերնալ կոչեցել
բոլոնդակ այրեցաւ , այլ յետոյ վերստին շինեցաւ :
Այս քղք հեռի է 'ի քօթէնհայկնայ 24 մլ . 'ի վիեն-
նայէ աւսդրիոյ 750 . 'ի փարիզու 917 . 'ի կոտանդն
1313 . 'ի մօսքվիս քղքէ 750 : Եւ է լ 59 աստ" . 20
րոպ" հիւսիսային լայնութե :

'Ի շըշակայս քղքին ովինչ կարի բացագոյն 'ի նմէ են
արքունի գեղուք և ուարտէղք գեղեցիկք և մեծա-
շնկք . որոց գլխաւորքն են լուրիչուլ , 3 մզոնաւ հե-
ռի 'իսդոքուլմոյ . Տրունինիւլ , որ երևելի է քան-
դայլս , 4 մլ 'ի հեռի 'ի սդգրօլմայ . և Գուրլուկէ : յօրս
են հոյակապ շինուածք . զուարժալի ծառատունկք .

և անտառք, և շատրունանք արունեստաշէնք . և աղբիւրք առողջարարք :

Ժայռութեանդին : Սովորն անուամբ իմանամք զեղզիս, և զիսքրիկ տեղիս և զժայռս շրջապատելու ի չուրց . որք միանդամայն մօտ են առ ծովեղերս ուփալանտիոյ, և են իբր անառիկ նախապարհսպ սդօ, քոլմայ ըդէմ յարձակմանց թշնամեաց, զի չե հնարմերձենալ անդ առանց մեծի վտանգի : Բնակիչչք նցը առաւել մասին ձկնորսութ հայթհայթեն զդարման կենաց :

Վագոնհում : Ե դզեակ 8 մզոնաւ հեռի ՚ի սդօքօլմայ ՚ի բերան ծովու ՚ի վր փորրիկ կղզւոյ, շինել ՚ի 1549- և ապա լուր ևս նորոգել և ամրացուցել, որ այժմ բերէ զնմանուի քղթի : Աստ քննին նաւք՝ որք ընդայս տեղի դնան ՚ի սդօքօլմ : Յայռոսիկ կողմանս են և ոյլ զանազան մուտք և գողք, ը որս գնան նաւք ՚ի սդօքօլմ, որք կսցն բացանդէր . Սանդիան . Աւ-

րա - Սդէտե :

Նօրէւէն, որ և Դիւլա պօրեաւիս : Քղք ծովեղերեայ հիմնել ՚ի կուսդաւոսէ ադողփոսէ արքայէ, և ճոխացուցել զանազան տրտօնութերք . յորոց մի էր և այն՝ զի ՚ի 1622 արար զնա վաճառատեղի, յոր ՚ի սակաւ ժմկտ վայելեաց, իթ մինչև ց1637 : Այս քազաք ՚ի 1719 քանդեցաւ ՚ի մասկովաց . որ յետ այնորիկ ը իրաց ինչ նորոգեցաւ . որ և ունի պատուական դորձարանս զինուց ուր շինեն զանազան աշխազինուց : Բնակիչչք նր նաւարկութ և ձկնորսութք հայթհայթեն զապրուստ իւրեանց :

Օրէնկրունք : Քղք ծովեղերեայ, շինեալ ՚ի 1491 ՚ի բնակչաց էսթհամմար քաղաքի, զոր ՚ի բաց թողին, սակս հեռանալոյ ծովու ՚ի քղքէ իւրեանց, մինչև ոչ ևս կարօղ լինել նաւուց մերձենալ ՚ինա : Այլ յետ այնորիկ երիցս քանդեցաւ . վերջին քանդումն արարաւ ՚ի մասկովաց, որք ՚ի 1719 իսպառ հրձիգարարին . սակայն յետոյ անդրէն շինեցաւ, բայց ոչ ոող էրն :

Ուժաւ, կմ Ուժաւիտ : ՚ի հեռումն էր քղք մեծ և հոյակապ . աթոռ թղրացն շվէտաց, և դերագոյն ատենից նց, և դլիաւոր տեղի զոհից և քրմաց հիւսիսային աղանց, և մայրաքղք վերին շվէտաց, և մեծադոյն զարդ նր . այլ այժմ առ համեմատութք առաջնոյ շբեղուան մեծապէս նուշազէլ է և անշքաց եաշ . սակայն սակաւին է դի ՚ի դլիաւոր քղքացն շվէտաց զինի սդօքօլմայ՝ կաւուցեալ առ ֆիւրիս գեւ-

դետով . որով բաժանի յերկու մասունք . ք յարել
ելեան և յարեմասեան . արեելեանն՝ է բուն քղքն ,
իսկ արեմաեանն՝ է իբրև արունտրձան նը : Ըն-
ուածք նը բաց 'ի մայր եկեղեցւոյն , և յայլսց ուահց
սակաւ քարաշէն տանց : այլք առ հորկ փայտակերտ
են , ծածկել կեղեռվ Պիդուլա անունել ծաւոց ,
և 'ի վլր եղել հող առ 'ի հասաւատուի . ունի 3 եկե-
ղեցիս . յորոց գլխաւորն է մայր եկեղեցին շննել 'ի
ժկ դարուն ը ձեզ մայր եկեղեցւոյն փարիզու .
որ կոչի տիրուհի մեր . վս զի ճարտարապետ նը էր
փարիզացի , այլ հինգ անգամ հրկել եղեւ . յորոց
վերջինն գիպաւ . 'ի 1702. բայց միւս անդրէն նորու-
դեցաւ : 'ի սմին եկեղեցւոջ են դերեղմանք սմանց
թդրաց շվետաց , ը որս և թ ենրիկոսի , որոյ ու-
կելք ամիսովիել կան յարծաթի ասպանի : Եւ ժա-
մացոյց ճարտարագործ , որ ոչ միայն զժամն և զըռ-
ուիկու աւուրց ցուցանէ , այլև զընթացս ամ մոլորա-
կաց , և զտօնս շարժականս , և զանշարժս , և այլևս
զանազան իրս : Ընդ այսմեկեղեցւոյ 'ի 1702 այրե-
ցան և արքունի ապարանք . զոր 'ի վերջին ժմկս սկը-
սան անդրէն շննել : Յաւարտ ժան դարուն , և 'ի
սկիզբն ժը , հիմնեցաւ 'ի քղքի աստ եպստրան .
զոր դ սպեքսանդր պատվն ը խնդրոյ արքենցուն կա-
րուոսի է ամբարձ 'ի պատիւ արքենցուն . և այժմ
լուտերական արքենցունը նը է նախապատիւ առաջնորդ-
համօրէն Շին շվետաց : Ունի և համալսարան , և
ձեմուրան դիտունց , և հոյակալ գրատուն հոթից ,
յորում դատանին իբրև 1000 ձեռագիր հին մատեանք .
յորս երեելի է մատեանն սնիւննել մատեան ար-
ծաթի . յորում են չըրք աւետարանք թարդմաննելք
'ի բարբառ . դթաց . ունի և դիտանց բարձր վասն
աստղաբաշխուն , և այլ հորկաց շննունածու : Թնդըք
շվետաց սովորաբար 'ի քղքի աստ թագ կապէն :
Անդունա : Քղք փոքր առ ծոցով մէլոր լզին . 'ի
հն' էր մի 'ի դլխաւոր քաղաքաց շվետաց , ունելով
զանուն 'Օրէն կոչեցեալ յառնէ , և մականուն նը
Անիկ . սա յառաջ ք զծնունդ փրկչին եկել յասից
'ի հիւսիսակողմանս յայսոսիկ , ասսա հաստատեաց
զբնակութի իւր . ուր և շննեաց տաճար կոսոց ,
կտնունեաց և ատեան . յայն սակս կոչեցաւ քղքն
Անիկու դռնա . այն է 'Բնակութի սիկկեայ : Այլք
թէպէտ հաւան են լինիլ քղքիս հիմնել յօտին սիկ-
կեայ , այլ առեն 'թէ անուն նը այլ ինչ ոչ նշանա-
կէ , ք թէ քղք յաղթանակովի . ոոկ և հանդիսաւ

Դայն զոհն զոր սահմանեաց նա Ահեւրակլօդդ . ց Զոհ յաղթուե : Առայետ բաղմապատիկ խռովութեց , զոր կրեաց 'ի ժմկա կռապաշտուե , 'ի 1008 կռզուլ տեցաւ և հրկեզ արարաւ օլուֆ անուն յարբայէն նօրվէկիոյ . և իբրև փոքր մի շինեցաւ , դրձլ քանդեցաւ 'ի քարելացւոց , յեսդոնացւոց , և 'ի մոսկովաց 'ի 1188. այլ յետոյ անդրէն շինեցաւ . բայց 'ի ծաղկիլ սղգրօլմայ՝ սա օրը որէ անշքացաւ . երեխն 'ի նմ մնացորդ աւերակք եկեղեցեաց և այլոց զանազան մեծամեծ շինուածոց :

Մօրա շայնէ , ց Քարիք մօրայի : Ե՛ կարկառ քարանց 'ի գաշտի միում իբր մշտնաւ միով հեռիյուփալայ . առ որով 'ի հն՝ ընտրէին զթքքս , և անգ խոստանային նմ հաւատարմուի : Այս սովորութիւն սկիզբն կալաւ 'ի 1059. և վերջացաւ 'ի 1457. 'ի քարինս յայնոսիկ որոց մեծ մասն կորեաւ , գտան քանդակել նշանք թիրաց , և գրուածք ինչ . այժմ շինեաւ կայ 'ի վլր քարակուտին այնորիկ տուն ամրափակ . և յահճնել 'ի պահսրանուի վերակացուի շըրջակայ վիճակին :

Կալմա սիստալա , ց Հին ու փսալա : Ե՛ դեռ 2 միջնաւ հեռի 'ի քղթէն . ուր ը կարծելոյ ոմանց՝ եր հախապատիւ տեղի զոհից , և գլխաւոր քղթ հիւսիսային քւռաց . յետոյ 'ի վլր աւերակաց տաճարի հեթանոսաց 'ի 1138 շինեցաւ եկեղեցի քրիստոնէից . որ կայ մինչեւ ցայսօր . և 'ի շրջտկայս նըր աեստնին բլրաձև գերեզմանք նախնի հեթանոսաց :

Ենգիբինգ . կմ Լնեգիբիս : Քաղաք հին յարդաւանդ վայրի . ուր 'ի ժմկա հեթանոսութեն թիրք հարկատուք ֆիրտհունարայ՝ ունէին զաթոռ իւրեանց , ոոկ և յետ այնորիկ գերադօյն դատաւորք երկրին՝ գումարէին յատեան 'ի քաղաքի առոտ . զոր 'ի 1388 քանդեցին գերմանացիք . ապա 'ի 1572 և 1609 երկիցս իսպառ հրկեզ եղեւ : Տեսանին անք դեռես մնացորդք երկուց եկեղեցեաց , և երկուց մնաստանաց :

Փինշապ : Ե՛ կալուած առն աղնուականի , ուր ծնաւ որբուհի կոյսն պրիմիտա . և ուր զարդ երեխն բաղում մնացորդք հնուեց :

Առաջին մասնիւա . Այս էր մասնաւնը :

Այս գլուխ ձգի 'ի հարաւակողմն ու փլանտիոյ . Երկայնութեան է 125 մղոն . իսկ լայնութեան 60 : Ունի գետու բղմս , և լեռն , կմ ծովակս մեծամեծս . յորոց գլխաւորքն են Մելսու ծովակս . Հիւմար , լիճ մեծ , որոյ երկայնութեան է 35 մղոն . որ հաղորդի Շմելարայ 'ի ձեռն խրամոյ , և արպոկսոյ գետոյն . Պաֆէն : Ճառվակ 'յորում են հարիւրաւոր կղզեակաք , բր բերէ զմասնաւոր իմն տեսակ պատուական ձկան , զոր շվետք Մալմ կոչեն : Ունի և դաշտս խոտաւէտս , և անդաստանս մշակելս , և սնտառս . և բովս : 'Դիելք նր կարի յաջողակ է վճռկանուե , գոլով 'ի մեջ մելարայ ծավակին , և պալդիկ ծովուն . և վաճառք նր են արմտիք , փայտ , վայրի օրսք , ձուկն , և երկաթ . իսկ գլխաւոր տեղիք են հետագայքդ :

Ներգիբնի . 'ի հն' . 'Ներգիբնի : Գլխաւոր քղք այսր դւորի , և մի 'ի նախնի քղքցն շվետաց . բարեցէն՝ բազմամարդ՝ և բազմավաճառ . դիրք նր գեղեցիկ է , և օդն բարեշունչ . յայն սակս 'ի զօրանալ երբեմն ժանտախտին յնս շվետաց , ընտանիք արքային՝ և ժողովք նախարարաց՝ յայս քաղաք եղեն տպաստան . յորում 'ի 1665 հրդեհ մեծ անկել , այրեաց զվաղնջական զամրակուռ , և զհոջակաւոր բերդ նր . որ էր բնակարսն նախնի թմբրցն սուտէրմանն նիոյ . իսկ 'ի 1719 մասկովք ու սակաւ քանդմունն գործեցին 'ի նոր : Ընդ մեջ քղքին անցանէ գետ մի կոչեցեալ Լանկհաւնն . յորոյ վր 'ի 1728 կառուցաւ կամուրջ հոյակապ . որ է մի 'ի գլխաւոր և 'ի մեծաշէն կամրջացն շվետաց : Փողոցք նորա վայելուն են . մննդ մեծ սլողոտայն , առ որով աստի և անտի տնկել կան ծառք մեծամեծք : Ունի դղեակ ամօւր . և նւհնդիստ յաջողակ . և շեկեղեցիս . և գործարանս զնզն իրաց : Ասի թէ լեզուն շվետաց՝ որով խօսին 'ի սմին քղքի և 'ի շղակայս նր՝ առաւել մաքուր է և անվթար , ք այլոց տեղեաց :

Դրօսու : Քղք փոքր և հին ծովեզերեայ 'ի լեռնային վայրի . որ ունի նւհնդիստ քաջադէու :

Մարիկիքէտ , կմ Մարիկիքէտ , որ թարդմանի խաղաղուն մարիամու : Քղք փոքրիկ առ ծոցով մելարայ ծովակին , կալեալ զանուն 'ի մենաստանէն :

590 Եւրոպէտ :
որ հիմնեցաւ 'ի 1490 'ի պատիճ ամէնօրհնել կու
սին մարիամու :

Սրբնէնէ : «Քղք վաղնջական առ ծովակաւն մէլաւ
րայ . եղանակատ , որոյ մայր եկեղեցին մէծ է և
հոյակառլ . յորում են գերեզմանք ոմանց թագաւո-
րաց , և դքսից շվետաց . ունի և դպրոց մէծ հիմնել
'ի 1626 . յաբքայէն կուսդաւոսէ ադողիոսէ :

Եսունիլուանու , կմ Գարւ խարառ Շառտ . որ Թարդ-
մանի Քղք կարուսի կուսդաւոսի : Ե Քղք փոքր
այլ բարեշէն . կառուցել 'ի ծայրն հիւմարայ ծո-
վակին , ուր սոյն այս ծովակ 'ի ձեռն սրընթաց
վասկի , կցորդի ը ծովակին մէլարայ : Այս Քղք
ունի զանուն իւր 'ի սըյն եսքհիլոսէ անգլիացւոյ .
որ 'ի 1082 եկել քարոզեաց զաւետարանն քնի 'ի
սուտէրմաննիտ , և եղեւ առաջին եղանը . Ճ կարո-
ւու աբքայն զայս Քղք միացաց ը այնմ : զոր յետոյ
չնեաց կարուս կուսդաւոս . յորմէ ել երկիր վե-
րոդրել անունգ :

Դարսնէլա . Դարսնէլտ : «Քազաք փոքր միով մղոնաւ
հեռի 'ի մէլարայ , առ սրով անցանէ դետակ մի մեծ
սորին ծովակի :

Ուտէր դէմէ . կմ Սառար դէմէ . յր Հարաւային
գէլկա : Ե Քղք փոքր ը մէջ ծովու , և մէլարայ
ծովակին . որ ունի նւհնդիսա քաջայտրմար . յուջա-
զոյն լաւ ևս եր , այլ այժմ ոչ նոյնպէս , զի 'ի 1719
հրձիդ արարաւ 'ի մասկովաց . և թէսլէա յետոյ
վերստին շննեցաւ , այլ ոչ ուղյան : 'Ի ժդ դարուն
աստ գումարեր Շախումբ ժողովն շվետաց :

«Եւրէլչտ . կիմ «Եւրէտէ :

Կ աւառ յարեմտեան կողմն սուտէրմաննիոյ . եր
կայնուն նը է 50 մղոն , իսկ լայնուն 40 . եր
կիր նը ը մէծի մասին արգաւանդ է . ունի պա-
րարտարօտո , և բովս երկաթոյ , և ծծումբ , պաղ-
լել , մադնիս քար , և անտառա , և ձուկն քղմ 'ի
դետոց և 'ի լիր : Վաճառք նը են արմտիք , վայրի
որոք , երկաթ , և այլ զնիվն հանք . իսկ գլխաւոր
տեղիք նը են հետուգայքդ .

Օքէպր , կմ Եւրէպր : Քղք վաղնջական հռչակաւոր
'ի պատմութէո . կառուցել առ հիւմար ծովակաւ-
ուր շվարդ դետն ելանէ 'ի ծովակէ անտի . նիստ
նը երկայնաձիդ , աՅԼ նեղ . ունի բերդ տմուր շրջա-
պատա-

պատել ջրով. զոր ղկնի բազմադատիկ պաշարմանց
քաջ ամրացոյց առ կուսդաւոս արքայն. իսկ ՚ի վեր-
ջն ժմիս և ևս ամրացուցաւ. ունի և շեկեղե-
ցիս. և գործարան մի. ուր գործեն զէնս պարզմի,
և միւս ևս ուր գործեն գորդո. այլև նւհնդիստ
յաշողակ առ ծովակաւ հիելմարայ, յորմէ ը արագ-
կա գեան լինի մտանել ՚ի ծովակն մելարայ, որ
հանէ ՚ի սդօքօլմ. վայ ծաղկել է վճռկնութի նր՝
Աշխոք և չափիք սորին քղքի՝ անուննի են սակս ուղ-

զութե նց :

ԱՀԳԵՐՍԱՆԻ : Քղք փոքր ՚ի ծայր Վէնէր, կմ Վէրէր
ծովակին, ուր ունի նւհնդիստ քաջադէպ. ծաղկել
է վճռկնութի նր, որոյ գլխաւոր վաճառք են արմը-
տիք, զնշն տեսակք բւեռոաց, և ծխախոտ :

ԱԵԼՆԱՅ : Են երկու քղք աւերեալք,
որոց հետք դեռևս երեխն :

ՕՒՆԻ : Ե աղբիւր բժշկական, յորմէ ելանեն
ծծմբային գոլորշիք 10 միոնաւ հեռի յօրէպրօ քա-
զոքէ :

Վ ՀԱՐՄՈՆԻԱ . Վ ՀԱՐՄԱՆՆԱՆԻ :

Վաւառ յարեմուեան կոզմն ուփանտիոյ. Երկայն
85 մզրն. և լայն 70. ունի դեմոս բշմն և լինս
ձկնաբերս. իսկ երկիր նր ը մեծի մասին արդաւ-
ւանդ է. որ և բաժանի յանդաստանս մշակելս, և
՚ի գտշտս խոտաւէսս և յարօտս անասնոց. ունի և
անտառս, և բոլս արծաթոյ, պղնձոյ, և երկաթոյ.
և այլ զնշն հանքո : Վաճառք նր են արմտիք, փայտ
՚ի պէտս շինուածոց, զնշն տեսակք հրահալելեաց,
և մւնդ երկաթ. վայ զի առի թէ միայն ՚ի վէսդէ-
րագ, յարպոկա, և ՚ի գիրինկ քղքաց ամի ամի
ելանէ երկաթ իբր 48,540,000 լիպրէ. որ առնէ
օխայ 19,416,000. են անդ և պատուական հնոցք
ուր զտեն զպպինձ, զպոլոպատ, և զոսկեպղինձ :

Իսկ գլխաւոր տեղեք նր են հետադայքդ :

Վ ՀՈՒՐԵՐԱ : ՚ի հն՝ ԱՀՇՈՒՅ : Քղք վաղնջական՝ կա-
ռուցեալ ՚ի տեղւոջ, ուր շվարդ գետն անցեալ ը
քղքն՝ մտանէ ՚ի ծովակն մելարայ : Եւ է եղաս-
նիստ, որոյ մայր եկեղեցին մեծ է. ուր տեսանի
դամբարանն ժիկ ենրիկոսի արքայի. և զանդակա-
տուն նր ճարտարագործ և մեծաշէն, զոր սակս
պքանչելի համեմատուեն համարին գլուխ ճարտար-

ովեւ

պետութ արհեստի : Աստ է և աթոռ գաւառակալոց
սպարապետի : Ծաղկել է վճռկնութ սորին քղքի .
վՃ զի 'ի ձեռն ծովակին մէլարայ ունի հաղորդութ
և սգովորմայ և ը պալդիկ ծովու : Այս քղք բշմ
անդամ հրկեղ եղեւ . որոց վերջինն , որ դիպաւ 'ի

1714, սնցոյց զւյլովք :

Սալս , կմ Աւլերի : Քշք գեղեցիկ և բարեշէն առ
սակ գետով . հիմնել 'ի 1624 յարքայէն կուսդաւու
ու ադողիսուէ . և ձոխացուցել 'ի նմէ պէսսէս ա-
շատուքք . յորոց սակի է և աղատութին 'ի մաքսից ։
Մերձ յայս քաղաք՝ են գլխաւոր բովք արծաթոյ
շիկտոց . և 'ի քաղաքի անդ ինչնաբռուղի աղբիւր
բժշկական : 'ի 1736 գրեթէ քղքն ողջոյն հրկեղ
եղեւ . Մօտ առ այս քղք են մեծագոյն և հարստա-
գոյն բովք արծաթոյ շիկտոց , որը յովագոյն առաւ-
ապելը էին , այլ այժմ ոչ ես :

Վըպիտ : Քղք փոքր առ սդօրա գետով . յովագոյն
առաւել մեծ էր և բազմամարդ , այլ այժմ ոչ
նոյնպէս . ունի բնակիչներեւ 800 կմ 900 . և եր-
կու եկեղեցիս . սակայն վճռկնութ նր ծաղկել է :
Ու կարի ինչ հեռի 'ի քղքէ աստի՝ կայ մնայ մինչեւ
ցայժմ անտառն և այլ մնացորդք ինչ կռապաշտու-
թե , ուր շիկտք 'ի ժմկո հեթանոսութե զոհս մա-
տուցանէին կռոց :

Գիբին : Քղք փոքր և վասկինական յոյժ , առ ծո-
ցով ծովակին մէլարայ . վճռկնութ նր ծաղկել է :
Մերձ 'ի քղքն՝ է բլուր մի , որ կոչի Դաբասպան
գիբինէայ . վՃ զի 'ի նախնումն անդ առնէին զդա-
տաստան :

Լինգեռուէրի : կմ Լինգէ . և Լինգեռուէրի : Քղք փոք-
րիկ ը մշջ երկուց լճից , շինել 'ի 1643 . և 1644 .
'ի քրիստինեա դշնոյէն . ունի ինքնաբռուղիս աղբիւր
բժշկական :

Մօք : Քղք փոքր առ համանուն լճիւ . շինեալ 'ի
1643 . վճռկնութն նր ծաղկել է առաւել ք այլոց
քաղաքաց սորին գւռի : 'ի 1731 գրեթէ բովանդակ
այրեցաւ . այլ յետոյ անդրէն շինեցաւ :

Տաշ , կմ Տաշիտի : է կղզի , կալել զանուն 'ի սթյն
դաւթայ առաջնոյ քարոզք քրիստոնէական հաւա-
տոց 'ի վէսթմաննիա . որ 'ի 1660 յանդղեոյ եկել 'ի
կողմանս յայտուիկ , շինեաց աստ մենսուտան . որ
այժմ է գեօղ աղնուական առն միում շիկտացւոյ :
Լատ : է աղբիւր բժշկական , որ ը առաւել ագոյն մա-
սին բաղկացել է 'ի մասնկանց ծծմբոյ և անուշագրի :

Տալեւարլետ . կմ Տալետ . ՛՛ շվետաց
[Ուալլանոր :

Յայս անուն անուանել 'ի բազմատատիկ խորոց
և ձորոց , որք գտանին 'ի նմ . զի անունն
թալ . առ շվետաս Ձոր լսի : Երկայնուն նր է 200 .
մզոն . իսկ լոյնութն իրրե 130 . ունի բջմ գետս .
և լիճու մեծամեծու և ձկնաբերս . այլ երկիր նորա
լեռնոյին է և անապալից , և բղմ' ուրեք տմայի .
վեյ սակաւ անդաստանս ունի յարմարաւորս 'ի
մշակուն . սակայն այլ բերք լցուցանեն զպակասու-
թի արմտեաց . զի ունի բովս արծաթոյ , պղնձոյ ,
և երկաթոյ , և քարահանքս հնրկ քարանց , և ան-
տառս մեծամեծու . և տրօտս խոտաւէտս , ուստի
և անտառունս բղմս և ընտիրս , որք կարի շոհարեր
են բնակչաց նր . այլեւ ձուկն բղմ' ի գետոց և 'ի
լժից : Բնակիչք սորին գւռի 'ի բարբառ շվետաց
Տուէ Գորլու կոչեցել այս է՝ Քաջակորով Ժողովուրդ-
աորոց , 'ի նախնի Ֆմկց անտի միշտ համարեալ են
անկեղծ , հաւատարիմ առ թէրն , և առ հայրենի Շ-
իւրեանց . կորովի և քաջ պտղմականք . որք թուին
իջանել 'ի նախնի սկըւթացւոց . աշխատասէր են ,
և տանին եմ գմնդակ աշխատութեց , և յետին
թշունառութեց . յամ մարմնաւոր կարիս , կը 'ի ըլ-
դեստս , 'ի կերակուրս , և յըմազելիս , կարի չափա-
ւոր են և ժուժէկալ . յոր 'ի մանկուէ վարժին առ
'ի ցցոյէ պարենից 'ի դւռի իւրեանց : Այ բղմ ան-
դամ քնան և յայլ գւռս գտանել զդարման անձանց .
ուր մաքրեն լիճու , բանան խրամս , հատանեն զփայտ
յանտառաց , մշակեն զերկիր , կատուն զցորեան ,
և զայլ այսպիսի ծանր և աշխատալի գործս գոր-
ծեն . Առնեն և վճռկանուն 'ի ձեռն զնդնի իրաց , զի
գործեն զնդն անօթս 'ի կեղեոյ ծառոց . կոփեն եր-
կանս աղորեաց . գործեն և կիր , և մանդազ , ևն .
Լեզու՝ զոր իօսին 'ի հիւսիսային կողմանս սորին
գաւառի՝ կարի նման է նախնի լեզունին գթաց , և
իոլանտացւոց . որ և բաժանի յերիս տեսակս ար-
տառանուեն . և առաւել մերձաւոր է լեզուն ստո-
րին գերմանիոյ , ք շվետաց . յայն սակս լաւ ևս ի-
մանան զբարբառ նց : ք զվետաց : Փոյթ մեծ ունին
'ի պահել զսովորուիս : զեղանակ կենաց , և զձե-
զգեստուց նախնի շվետաց . ոչ սիրելով լնորուիս .

յորում մեծապէս տարածայնին՝ ի նորասէր բարոյից
այլոց եւրոպացւոց : Իսկ դլխաւոր տեղիք սորին
դւռի՝ են հետափայքդ :

Գաօքբարպէրի . կմ կամլա գօբբարպէրին , այս է՝ Հին
բովք պղնձոյ . կոչի և ֆալուն : Ե մի ՚ի գլխաւոր
՚ի մարդաշատ և ՚ի բազմավաճառ քղքցն շվետաց ,
կառուցել ՚ի մշջ երկուց լերանց . տունք նը բո-
վանդակ փայտակերտ են . ունի շամաւմեծ հրա-
պարակս , կմ վաճառումնոցս . յորոց մին մեծ է գե-
ղեցկադիր և վայելուչ . ՚ի հիւսիսակողմեն նորա՞ է
տունն խորհրդոյ բարաշէն և հոյակապ . իսկ յարե-
ելեան կողմն՝ է քարաշէն եկեղեցի մեծ ծածկեալ
պղնձի թիթղամբք . ողկ և դրունք նը պղնձիք . ու-
նի և ղանդակատուն բարձր : Ե միւս ևս եկեղեցի
արտաքոյ քղքին քարաշէն , և ձեզուն նը պղնձա-
պատ : ՚ի 1761 դլխաւոր մասն սորին քղքի հրկեղ
եղեւ : Մերձ ՚ի քաղաքն յարեւմաեան կողմն՝ է մեծ
բովք պղնձոյ , առատարեր , խոր իբրև 300 կան-
դուն . յորում են պէսովէս մեքենայք և գործիք
քաղմարունեստ հարտարութ կերտեալք :

Հետեմօրա : Քղք հին , ՚ի վերջին ժմկս նորոգել առ
հէքրան լշիւ . և է բազմավաճառ . ուր ամի տմի
յաւարտ յունիսի՝ լինի երևելի տօնավաճառ , որ
մեծ է ք զեմ տօնավաճառ սվետաց : ՚ի քաղաքէ
տստի գայ վառօլմն կոչեցել Վառօլ հէտեմօրա : ՚ի
հն՝ գոյր ՚ի քղքի աստ փողերանոց , այն է՝ զարպ-
խանէ , հաստատել ՚ի կուսդաւոսէ յորդւոյ ենրիկ
կոսի . որում վկայեն և դրամք հատելք ՚ի նմ՝ յո-
րոց դաւանին և այժմ :

Սէտէր , կմ Սատէր : Քղք առ լինսոգէրն լշիւ հիմնել
՚ի ժմկս արքային կուսդաւոսի ադողփոսի . որ բջմ
անդամ գնայր անդ , և մնայր զաւուրս ինչ ՚ի զրօ-
սանս զուարձութե : Յոջագոյն աստ հատանէին
դրամն պղնձիս , այլ յետոյ փոխեցաւ ՚ի աժվեշդաս-
քազսպ :

Ազքէլտաք : Ե ըարձակ արքունի բովք պղնձոյ
առ տալելսպա գետով , որ բերէ զնմանուի քղքիւ :
Աստ այժմ հատանեն զպղնձի դրամն մանունս :

Կահանգ ըւ. Գառթիա, կմ Գառթք.
և շվետաց, լոթլանտ:

Ունի իւր սահմանյարեելից և 'ի հարաւոյ՝ զծովս
պալդիկ. յարեմաից՝ զծովս գերմանիոյ, և զնօր-
վէկիտ. իսկ 'ի հիւսիսոյ՝ զվետ առանձնակ: Երկիր
նր արգաւանդ է. ղի առաւելադոյն մասն արմատեաց
հին շվետաց՝ աստի եւանէ. ունի և բնմ գետս, և
լինս մեծամեծս ձկնարերս, և բովս, և զանազան
հանքս: 'ի հն' էր ինքնիշխան թիքրուի. զի ուներ
իւր սեփական թիքր, այլ 'ի 1132 յորժամ սուերկերոս
արքայն արեելիան գթաց՝ եղեւ թիքր շվետաց և գթաց,
այնուհետեւ երկոքին միացան 'ի մի թիքրուի: Կնիք
նր է առիւծ, որ անցանէ և երիս գետս: Զայս
նշան թունի թէ ընտրեցին նախնի գութք 'ի ցուցա-
նել զանապարաելի զօրուի իւրեանց. որով զենք նց
և երիս կողմանս նի յաղթանակեցին: Այս են սե-
րունդք նախնի գեդաց կմ գթաց՝ որք ելին՝ 'ի ցա-
մաք կղզւոյն խրիմայ, և 'ի շրջակայ երկրէ անոի՝ որ
'ի խրիմայ ձգի և հիւսիս մենց ցածն, կմ տոնաւիս
գետ. և եկել կալան զթս ղայս. որ և կոչեցաւ
Գութիս կմ աշխարհ գիտ. և անոի կայծակնարար
արշաւեալ 'ի զնդն կողմանս նի, բնմ տեղեաց տի-
բեցին: Այս նհնդ՝ յերիս գլխաւոր մասունս բա-
ժանի. թ Յարեելան, Յարեմակէան, և 'ի հարաւոյին
գութիս:

Աշեւելան գութէ. և շվետաց () սորո իօն:

Դգի առ երի պալդիկ ծովունյարեելեան կողմն
ոին գթաց. և բաժանի յայլ չըրս նեւուս. որք
են Աշեւելան գութէ առանջնակ. Այսնդ. կանդ իւնէ.
և կօթւանդ իւնի. զորս յայսմ վայրի ստորադրեսցուք
հանդերձ գլխաւոր քաղաքօք իւրեանց:

Աշւելեան գուբ + առանցնաք :

Այս դժու ձգի առ երի վէդդէր լճին կմ ծովահին Այարևելեան կողմն նր : Երկայնութի նր է 88 մղոն . իսկ լայնութին 82. ունի գետս բշմն , և լիճն ձկնաբերս 23. յարս երևելի է Վէտրէր լիճն ը մէջ արեւելեան և արեւմտեան գթաց . երկայն 82 մղոն . և լոյն 14. երկու կղզիք են 'ինմ , որք կոչին Վիստիս , և Ստոր առնեն . 40 գետակք մտանեն 'ինմ , և մի միայն Մուտալս գետն ելանէ 'ինմ . երեսք ջուրց նր 70 կանգուն բարձր են ք զծուին արեւմտեան և ք զպատճիկ . խոր է յոյժ , այլ ջուր նր ականակիտ . 'ի ձմեռան վտանգաւոր . յուջագոյն աայ նշանս մօտալուս մրրկաց : Երկիր նր արդաւանդ է . բերէ մարտցորեն . հաճար , կորեակ . գարի , առատ ևն , մինչն կերակրել և զըրջակայ դւուս : Ունի և պատուական պարտէզս . և արօտս խոտաւետու , և անտառս , և բավս երկաթոյ , և այլ զնշն հանքս . և քարահանքս .

իսկ գլխաւոր տեղիք նր են հետագայքդ :

Անգիբինի . Անգիբիս : Ե քաղաք հին և բարեշէն , եպսանիստ և աթոռ գւռակալ զօրապետին , կառուցել առ շդէնկ գետով . մօտ առ ոքսէն լիճն . ունի գզեակ ասուր շնուալ 'ի մէ գարուն . և 3 եկեղեցիս . յորոց գլխաւորն է մայր եկեղեցին , որ չորից հրկէզ եղեւ . 'ի 1527 վալտէմարոս արքոյն որդի պիր կերպսի աստ պատկեցաւ թիգր . և 'ի 1600 եղեւ աստ երաստ հոչակաւոր , յորում սիդիսմունառոս արքոյն ընկեցաւ յաթոռոյ :

Արգիբինի . Արգիբիս : Ե քշք առ մոդալա գետով , բարեշէն և բաղմավաճառ . զոր 'ի 1719 աւերեցին մոտկովք . այլ յետայ վերստին շնեցաւ , թէպտ ոչ ըստ առաջին ամրուն . ունի 5 եկեղեցիս , և զնշն գործարանս պղնձեաց , երկաթեղինաց , և սցըց իրաց : 'ի 1604 կարոլոս գուքոն աստ կացուցաւ թիգր շիկտաց . և աստ արարաւ հոչակաւոր գաշնապրութին վու ժուռանդութ յաջորդուն թիգրուն :

Աւրեգիբինի . Աւրգիբիս : Ե մի 'ի հնագոյն քղքացն գթաց . որ 'ի հն' մեծ եր և բարգաւաճ . ուր երկու թիգրք վլէտաց թագ կապեցին . այլ այժմ ոչ սակաւ անշացել է : Արտաքոյ քղքին է աղբեւր Բախնից կոշեցել . 'ի Փաքրիկ աշարակի միում . յորմէ ը ամին ողջոյն բղիսէ ջուր յորդառաւտ ը երկու խողովակս , որք գործեն զերկու գետակս ականակիտս :

Ստէ

ՍԴԱՆԻՆԻ : Ք. Զ. Փ. Փաքր առ. ՍԴԱՆԻ գետով, յարդաւանդ վայրի, որ յ՛նջագոյն յաւէտ բարդաւաճ էր, և ուներ բշմեկեղեցիս և մենաստանս, այլ այժմ ոչ ես : Սակայն տակաւին ամի ամի յաւարտ յուր լիսի լինի անդ երեւելի տօնավաճառ : 'Ի 1248 առ քննյապետութն եւ եննովկենտիոսի գումարեցաւ 'ի քաղաքի աստ ժողով մեծ եղած, յորում արգելաւ արևմտեան քննյից ամուռնական կեանս վարել: Վարդութեան . Վարդութեան : Ք. Զ. Փ. առ վէդդէր լճիւ 'ի գեղալունորմ վայրի . ուր յ՛նջագոյն էր երեւելի մենաստան հաւատաւոր կուսանաց 'ի կարդէ որբուհոյն պրիմիտայի . զոր յեաոյ արարին անկելանոց զօրաց : 'Ի հոյակապ եկեղեցւոջ նր կան թաղել թագաւորք սմանք շվետաց : Ունի և դպեակ ամուր շինել 'ի 1545 :

ՍՅԱԼԱՆԿԻԱ . ՎԼԵԱՆԿԻ :

Գաւառ ըարձակ 'ի հուրաւակողմն նախընթաց կւոփդ, երկայն 120 մզոն. և լայն 66: Ունի գետու և լիճն բժմն և ձկնաբերու . երկիր նր լեռնային է, առկայն ուրեք ուրեք ունի անդաստանս արդաւանդս, և արօտս խոտաւէտս, և անասուն բշմ, և բովս երկաթոյ, պղնձոյ, և արծաթոյ, ուր դտաւ և ոսկի: Այս կւու 'ի հն' ուներ իւր սեփական թիքրու, և եր ինքնիշխան թիքրուի . յեաոյ առ ժմկ միացաւ ը նախընթաց կւոփիդ, և նր օրինքն վարէր . ապա զոյդ ը նմ անկաւ. Ը տրութ շվետաց :

Գլխաւոր տեղիւք նր են հետագայքդ :

Քալմար: Է քղք գեղեցիկ, բարեշնն, և մի 'ինախնի քղքն գթաց առ ափն պալդիկ ձովու, հանդէու ելանտ կղզւոյն, 'ի ցամաքակառողմն ընջապատեալ քսւակի պարսպավ, և իսրայատակ ինդամօք. իսկ 'ի ծովակողմն է միաղարիսպ. ունի տունս իբրև 491 և եթ . և փողոցս բարեկարգս . յ՛նջագոյն ուներ և եկեղեցիս, և մենաստանս բշմն, այլ այժմ ոչ նոյն պէս: Ունի և բերդ հզօր, 'որ էր իբրև գուռն և բանալի նին գթաց . ուստի և յամ պաշմունս՝ պը դանիք մղեցին ը շվետս, զայս բերդ զառաջինն գուռ գործեին առնուլ, զոր և առին առ քանի մի ծունագս: 'Ի 1397 'ի քղքի աստ կատարեցաւ հոգակաւոր միաբանուին 'ի մեջ երից հիւսիսային տրութեց: ուր ենրիկու իշխանն ըսմերանից թագ եղել, կացուցաւ թիգ էղը 'ի զոր երից ասացկազ արքէց: Այս

Է եղանակատ . մայր եկեղեցին նր՝ գեղեցիկ է . ունի
և գործարան նաւուց , և նուշնդիստ : Աչ կարի ինչ
հեռի աստի գատնի ՚ի ծովին աղբիւր քաղցր ջրոյ , որ
է նշանաւոր ինչ :

Եօնգիբինի . իւնկագօբիտ : Գղք հին կառուցել ՚ի ցա-
մաք կղզւոյն՝ որ ը մէջ վէսրը , մունկ , և ըոք լնից .
յն ջագոյն էր ՚ի բարձրաւանդակ վայրի , այլ առ
ֆիկօք արքային կուսումասի ադողփոսի փոխադրե-
ցաւ . ՚ի տեղին , որ այժմդ է : Աւնի երիս եկեղեցիս ,
և գործարան մի զինուց , և արքունի զինարան : Աստ
է և արքունի ատեանն թդրուե դժաց , որ հաստա-
տեցաւ . ՚ի 1634. հին քերդ սորին քղքի բկմ անդամ
քանդեցաւ , այլ միշտ անդրէն նորոգեցաւ . առաջ ՚ի
1737 բուլորովին հրկեղ եղե , ը որում և զինարանն
մեծ , որ էր ՚ի նմ :

Վ էսթէրլիտ , կմ Վ էսթէրլուրի : Բղք բարեշէն , և պատ-
ուշական նուշնդիստ կառուցել առ ծովածոցով՝ յորոյ
՚ի մուտս է Սբէրէ ունի լեառն մեծ , որ է իբրէ կա-
նոն ուղղից նաւարկուցաց :

Վ էտսի . Վ էտսիոնիտ : Բղք կառուցել դրեթէ ը մէջ
կըւոին . բարեշէն և եղանակատ : որոյ եղանարանն ը
ոմանց հիմնեցաւ . ՚ի 989. ՚ի յօլօփ ստիօդ դօնունկ կո-
չեցեալ արքայէ , որ հիմնադրեաց և զքզքին . բայց
ոյլք ստուգուգոյն ևս զիմնարկուե եղանակ գնեն
՚ի 1030 : Այս քղք երկիցս դրեթէ խաղաղ . հրկեղ
եղե . ը նմին և հօյախուզ մայր եկեղեցի նր՝ որ էր
իրեւ 900 ամաց , ուր Թաղեալ կայր սքն սիգեփ-
րետոս հիմնադիր նր . ը նմին և հօյակապ դրատունն .
զրուապէրէ : Էր զպեակ ամուր ՚ի կղզի ինչ հելիէ
ծովակին . զոր ամեն թէ սքն սիգեփրետոս առաջին
առաքել և քարոզ քրիստոսական հաւատոց ՚ի սմէ-
լոնտ կըւոի՝ եւ ՚ի բնակուե եղաց : Ազա ՚ի Ֆմկս
արքային առ կաւոդաւոսի ՚ի 1545 նորոգեցաւ . և ըար-
ձակեցաւ , և կոչեցու դրօնօպերկ . զիյունն կոչէր
Պլիտօֆուուէրէ : որ թարգմանի Լեառն եղսի : Ծեառյ
՚ի թմկս ժդ ենրիկոսի բովանդակ հրդեհակէղ եղե .
որոյ աւերակք և եթ երեխն այժմ :

Եշտակ :

Լ ա կղզ գեղեցիկ և զուարժալի ՚ի պալցիկ ծովու ,
հանդեսպ քալմար քղքի . յորմէ նեղուցն օր ը
մէջ ցամաքին ե կղզւոյն՝ կոչւ ուղնար սռնդ . լոյն 4 և
5 մէջ : Այս կղզ է 80 մէջ երկսյն , և 8 եթ ը
լոյն ,

լայն . ունի գաղոս արդասաւորս , և արօտու խո-
տաւէտս , և անասունս բջմս ընտանիս , պա ոչխարս
և արջաւու՝ յորոց դործեն կոդի և ողանիր , և
Երիվարս . որք թէտէտ փոքր են մարմնավ , այլ
ուժեղ և որընթաց . այլեւ վայրենիս , ուղ եղջերու ,
այծեամն , վարազ , նապաստակ , են : Ունի և մեղք ,
և մում , և քարահանքս ազգի ազգի քարանց . և
սպաղմեղ , և այլ այստիսի հանքս : Բնակիչը նր բո-
վանդակ են իբրև 7000 ոդիք . որոց դործ է մակուն
Երկրի . գարման անասնոց , որսորդուն , ձկնորսուն .
հատանելքարինս 'ի լերանց , և գործել կիր . ունանք
և մուանեն ինաւարկուիս : Դլխաւոր տեղի նր է
Պօրիհօլմ : Դպեակ արքունի ամուր , զոր բջմ ան-
դամ առին դանիք . այլ միշտ անդրէն գարձուցու
շվետաց : Կարուլս Ֆ մինչև եր թդրեալ , աստ
նսակր . և վայելեր զհասոյթս կղզւոյս . որ և նորող-
եաց զհին դղեակն , ածել զնոս 'ի ձե , յորում կայ
այժմ :

ԼՅԵԼԱՆԳ :

Ազդի մեծ 'ի ողալդիկ ծովու կոչեցել ակն ողալդիկ-
եան , զի կարի պիտանի է 'ի ծովու անդ . եր-
կայնութի նր է 100 մղն . իսկ լայնուն՝ 27 մինչև
ց33 : Եւ է արդաւանդ . ունի տնդաստանս բարե-
բերս , և արօտու խոտաւէտս , և անասունս ընտանիս
և վայրենիս . չեք անդ արջ , և ոչ դայլ . բայց եղ-
ջերու , այծեամն , ազունէս , և նապաստակ բջմ :
Ունի և զնշն տեսակս ձկանց , և ծովային դայլս ,
և քարահանքս ազգի ազգի քարանց . դունին անդ
և տեսակք ինչ հնրի ականց : Դիւղականք նր ոչ
երբէք վաճառեն ինչ քղքացւոց ոչ ը գրամոյ , և ոչ
փոխանակութ իրաց . և յորժամ գնան 'ի քղքս , քա-
ռաքացիք լնուն զնմ կարեոր ոկտոս նց , տան նց և
դրամն 'ի վճարել դհարկս . իսկ ինքեանք փոխարէն
տան նց զարդիւնս աշխատանց իւրեանց : Կարի
պարզամիտ են և անկեղծ և հաւատարիմ . ոչ վիճեն
վա գնոյ իրաց ինչ , այլ սակ արկանին ամի ը ինաւ-
կան արդարուն և իրաւանց : Այս կղզի 'ի նախնումն
ուներ իւր սեփական թդր և օրէնս , ուստի և եր
ինքնիշխան թդրուն . այլ յետոյ ը Ֆմկս Ֆմկս ըղմք
տիրեցին նմ : Ենթիկոս արքոյն բոմերանիացի երբե-
ընկեցաւ յաթուոյ թդրուն դանեաց , եկաց յայս
կղզի ամս իրը 12. զոր 'ի 448 կտմեցել ը կարուլս

արքայի տարագրել անտի, առ ՚ի տիրել կղզւոյն, Ենթիկոս ետ զեղզին տքրիտիանոսի դանեաց արքայի. որ և մնաց ՚ի ձեռա դանեաց մինչև ց 1645. յորում ՚ի դաշնագրուն ողբիմէպրոյի՝ անդրէն դարձուցաւ առ շվետու և թէ թէ յետ այնորիկ վերատին տիրեցին նո՞ւ դանիք, բայց փութով ելին անտի. թողել զեղզին ՚ի ձեռա շվետաց, ը որոց իշխանութ կայ մնայ մինչև ցայտոր: Ասի թէ զանուն իւրունի ՚ի գթաց. իբր զի ՚ի սփռիլն նց յասպատակուն ՚ի կողմանս յայսոսիկ, աստ սովորուն ունէին ձմերել: Ըուրջ զառվին կողետւ դատանին ՚ի ծովառ այլ ևս 20 կողեք փոքր և մեծ. իսկ դլխաւոր տեղի նր և քղքդ որ զկնի:

Վիսպի. Վիսպիա: Ել քղք հին, որ մինչև ցը դարն եր յայլում տեղւով. ապա ՚ի նմին գարու փոխագրեցաւ անդ, ուր այժմդ է. որ և էր մի ՚ի բազմավաճառ դատաշնակից քղքց, մեծ և բազմամարդ. յորում բնակէին զնշն աշզք. ուղ շվետք, դութք, դանիք, նօր զէկիացիք, դաղղիացիք, անդղիացիք, սաքսոնիք, լիվոնիացիք, մոսկովիք, սպանիացիք, յոյնիք, և յայլոց աղդաց. այլ յաւետ չարձակեցաւ զկնի ջրահեղձոյց լինելոյ վինեդայ բաղմավաճառ քղքին, որ էր յՈւնկար կողուով յը տրութ բօմերտնիոյ. զի բղիք ՚ի բնակցոց նր աստ եկել հաստատեցին զբնակուն իւրեանց: Յաւաջ ք զնարակիլ ՚ի նմ լուտերական ազմնդոյն, ուներ 13 եկեղեցիս. և 5 մենաստանս ՚ի ներքս. և 2 արտաքրոյ. իսկ այժմ զմի միոյն եկեղեցին ունի. նաև ըստ այլոց մասանց մեծապէս նուազել է ՚ի նախնի բարդաւաճուն իւրմէ. նւհնդիստ նր թէ, պէտ փոքր է: այլ պատուական յոյժ: Վիսպօն գըլւեակն, զոր ՚ի 1417 շինեաց անդ արքայն ենրիկոս բօմերանիացին. յորում գոյր և դրատուն երեելի չոխ հնագիր մատենիք, ՚ի 1679 քանդեցաւ ՚ի դանեաց:

ԱՀՐԻՆԴԵԱՆ ԳԱՍՏԻՔ. ը շվետաց ԱՀՐԻՆԴԵԱՆ շանք:

Այս մասն Շին գթաց՝ անկանի յարեման կողմն. Ազոր մարթ է բաժանել ՚ի չորս դւռս. որք ևն ԱՀՐԻՆԴԵԱՆ գասթ առանցնասի. Վէրեւնդ. Տալիս. և Պահան. զորս յոթինկայդ ստորագրեսցուք հորձ գըլւաւոր քղքօք իւրեանց:

Աշխարհական գործի սռանինակ:

Զգի ՚իներքոյ ծովակին վեներաց . Երկայնութենք
կ իրեւ 140 մղոն . խակ լայնուին 88 . ունի գետս
և լինս բղմս և ձկնաբերս . յորս նշանաւոր է Վեներ
լինս կմ ծովակին , Երկայն իրը 80 մղոն . և լայն 40 .
և աճեւ և նուշացի լը նմանուե տեղատուե և մակ-
ընթացուե ծովու . 24 գետակք մտանեն ՚ինմ . և
մի ժայն կեխտ էլք կուցցել գետն Ելանե ՚ինմ .
ունի բղմ մանր կղզիս : Երկիր նր լեռնային է , վոյ
ուակաւ անգաստանո ունի մշակելս . սակայն արօտս
ունի բղմ , և պատռականս , և ծառս պաղաքերս ,
և անտառս մեծամեծս , և զնշն հսնքս . և քարա-
հանքս , և ծուկն բղմ , մշնդ առինկ ծուկն . որ և
է մի ՚ի գլխաւոր վաճառաց նր : Խակ գլխաւոր տե-
ղիք նր են հետագայքու :

Կոմինապուրի , կմ ՚ի ինքու : Քղք բարեշեն , փարթամ
բազմամարդ , և բազմավաճառ , Երկդ զկնի սդօքու-
մոյ յամ քղքսն շվետաց՝ կառուցցել ՚ի ծոյրս սահ-
մանաց արեւմտեսն դթոց , ուր մելնտալ գետն մը-
տանէ ՚ի ծովն արեւմտեան , նախ ը զնզն վտակս
սիրուլ ը քղքն : Ծինուածք նր քարաշեն , և փո-
ղցքն լայն և մաքուր . և է քաջ ամրացուցել , ու-
նելով երկու բերդս մի ՚ի ցամաքակողմն , և միւս ևս
՚ի ծովակազմն : Եւ է ենպասնիստ , և աթառ դւռա-
կալ ընսանի , և երկուց մեծամեծ ժողովոց կմ ա-
տենից . յորոց մին գատէ զնմ զինուորական իրո-
զունս . խակ Երկդն իշխէ ՚ի վը արհեստից : Ունի և
նւհնդիստ քաջագեղ : ՚ի 173 : կացուցու ՚ի սմին
քղքի ընկերուն վնոկանաց վն արեւելեան հնդկոց .
որ բղմնաւս առաքեաց ՚ի հնդիկս : Այս քղքյա-
ռաջագոյն էր ՚ի հիսինկէն կղզւոյ , և մղնաւ հեռի
յէ ֆուգորի նորաշեն ամրոցեն . այլ ՚ի 1611 քանդել-
զայն դ քրիստիանոսի գանեաց արքայի , զինի 7 ա-
մաց փոխագրեցու ՚ի անցքն , ուր այժմդ է . և զի
շինուածք նր ը այն ժմկս գրեթե բոլանդակ փոյ-
տակերս էին , յայն սակս երիցս հրկեղ եղեւ . ապա
՚ի 1746 սկսան շինել ՚ի քարե և ՚ի թրծել աղիւոյ .
ուստի այժմ ողկ վերագոյնդ նշանակեցաք՝ շինուածք
նր քարաշեն են : Արտաքոյ դրան՝ որ կոչի կարու-
լուի , ՚ի 1711 դասու աղքիւր բժշկական շրոյ :
Նայ , կմ Շինուածք . ՚ի Շ ՚ի լուսութա . խակ այժմ
կոչի Եւալս - Շաք . յու հին քղք հանդէպ Հիւնին

կղզւոյն . 'ի հն' էր ծովեղերեայ գեղեցիկ և բազմու վաճառ . ունելով սեփական օրէնս : Այս նոր լու տօսիա շինեցաւ 'ի 1545 , յորժամ բնակիչք հնոյ լու տօսիսյի ընկալան հրաման բնակելոյ յայսմ վայրի առաւել մօտ 'ի ծովի , և առաւել յաջողակ վճռկա նուե : Այլ 'ի 1611 յորժամ քղքն ողջոյն 'ի մոխիք լուծաւ , բնակիչք նր փոխադրեցան յալինկսէշ քղք : Ալինսէշ : Քղք առ Սելլանկա գետով , շինեալ 'ի քնակցաց անտի Նայ հետեւ քղքին , որ 'ի 1611 բոլո րովին հրկեզ եղե :

Պօրէն . 'ի հն' Պերուի : Քղք բարեշէն 'ի լեռնային և յանտառալից վայրի առ Վիստա գետով . շինեալ յարքայէն կուսդաւուէ աղողփոսէ . և ճոխացուցել պէսպէս աղատուք 'ի 1622 : Բնակիչք նր յածել շըր ջին և բոլոր ան շվետաց վճռկանուեն առնելով , պէսպէս եղեգնաշէն օրուեռոտական կերտուածովք առ որ ունին զմասնաւոր աղատուին . որք և այն շափ վարժել են 'ի շվթագայուին , մինչև ամեթ համարիլ անձանց և ամիսս ինչ կալ մուալ 'ի քղքի իւր եանց . 'ի 1727 բովանդակ քղքն հրկեզ եղե , այլ յետոյ վերստին շինեցաւ :

Ոււրիւեկամ : Քղք հին առ Ալանդա լքիւ . յառա ջադոյն Պօհեսունդ կոչեցել . առաջ 'ի 1741 յերաստն իշխանաց յոյս սնուն կոչեցաւ 'ի յիշատակ ուլրիքա էլեօնօրայ թագուհւոյն :

Սկաչա . 'ի հն' Սկաչում : Են հնագոյն քղք այսր դւռի . և 'ի նախնուն գլխաւոր մայրաքղք գթաց , և աթոռ բշմց թէրաց նց . որ չ այն ժակս մեծ էր և հոյակապ . և ուներ բշմեկեղեցիս , և մենաստանս , որոց աւերակք երեխն մինչե ցայտմ : 'ի 1611 գանիք հրկեզ արարին զբերդ նր , ը նմին և զքշեն . և առա հազը թէ շինել էր 'ի 1719 , վերստին հրկեզ եղե և սուաւել մասին . ուստի այնուհետեւ մեծաղ անշքացաւ յառաջին ճոխուէ , սակայն և այժմ է աթոռ եղանիստ :

Հուստոդի : Էցր 'ի հն' հոյակապ և հռչակաւոր արքունիք . ուր թէրն կոչեցել ոլոֆ սդիկդ գօնունկ փոխուաց յեկեղեցի . յորումնա ինքն արքայն և գշխոյ կողակից նր թաղեցան . և այն հկեղեցի եղե առաջին մայր եկեղեցի համօրէն շվետաց , և սուածին աթոռ եպսանիստ , և դպրոց քրիստոսական հաւատոց : Իսկ այժմ աւերակք նր և եթ երեխն . առ որով է աղբիւր մի կոչեցել սրբյն սիդեքրեգոսի . ուր 'ի 1013 մկրտեցաւ նա ինքն ոլոֆ արքայն :

Լիուգեբին։ 'ի հն' Լիուգօրիս։ Քղք Փոքր՝ այլ բարեշեն, 'ի տեղւոջ՝ ուր Լիուգ գետն մտանե 'ի վէներ լիձն։ բաժանել նախ զեղչն յերկու մտսունո, 'ի հին և 'ի նոր։ 'ի սմին քղքի ամի ամի 'ի շա սեպտ' լինի երևելի տօնավտնառ։

Մարտեւտադ: Քղք Փոքր՝ այլ բարեշեն, 'ի տեղւոջ՝ ուր Դիտո գետ մտանե 'ի վէներ լիձն։ Զայս քղք շինեաց կարողոս դուքսն, և կոչեաց զիա յանուն կողակցի իւրոյ մարիէշդատ։ Ֆ քղք մարիտմու։ Վէներոցը։ Քղք ը մէջ Վէներ, և Վարդուն լիճ, առ տեղեաւուն, ուր Կերտ գետ ելսնէ 'ի վէներայ։ շինել 'ի 1642 'ի բնակչաց Պիետրէ քղքի շ մզոնաւ հեռի աստի։ Ընդ այս տեղի անցանե բովանդակ երակաթն՝ զոր 'ի վէրմէլանտիոյ տանին 'ի կօթէնոպուրկ։ Աստ է աթու դւռապետ զօրապետին։

Վէրմէլանդ ։ Վէրմէլանդիա։

Վայս դւռ ձգեալ տարածի 'ի ձեւ կիսաբրուլոր առ վէներ լիճն 'ի հիւսիսակողմն նը։ Երկայնուեն նը է իւրեւ 180 մղոն։ իսկ լայնուեն 120։ Անունդ Վէրմէլանդ, կմ Վարմէլանդ՝ ելանէ 'ի Վարս, Վարիտ ։ կմ Վարտու անուանէ, որ 'ի բարբառ դթաց նշանակէ Պաշտոպանել։ վոր զի բնակիցք սորին դւռի միշտ ոպատրաստական կային 'ի աղաղականուեն Ծի իւրեանց յերեսաց նօրվէնիացւոց տահմանակից Ծննամեաց իւրեանց։ 'ի գետանը նը նշանաւոր է Մեծ ելզա կոշեցել գետն, որ բերէ սէրմօն ձուկին առատ։ իսկ 'ի լիճն՝ բաց 'ի վէներայ՝ զոր 'ի վէրոյ ստորագրեցաք, երևելի է Ֆրեյտէն լիճն երկայն 44 մղոն։ այլ նեղ։ որ 'ի ձեռն Նորու, կմ Ֆրեյտէն ելզէ կոշեցել գետոյ՝ կյորդի ը վէներ լիճն։ Այս դւռ լեռնային է և անտառալից, մընդ 'ի հիւսիսային և յարեւմտեան կողմանս նը։ իսկ յարեւելեան և 'ի հարաւային կողմանո՛ ունի և գաշուավայրս, այլ սակաւ։ վոյ և արմտիք նը սակաւ են յոյժ։ բայց ունի ոպատուական բովս արծաթոյ, պղնձոյ, կապարի, և երկաթոյ։ ունի և ձուկն։

Բնակիչք նը զդարման իւրեանց հանեն 'ի բովսց, 'ի գործածուէ արհեստից, որք կարեւոր են անդ։ 'ի ձկնորսուէ, և մասամբ իւիք 'ի հողադորնուէ։ Գլմաւոր վաճառք նց են գերանիք 'ի պէտու կոյմոց հաւուց։ և այլ հարկ գերանք և տախտակք 'ի սակա շինուածոց։ 'ի ժմկս հեթանոսուէն էր մատնաւոր թաւ-

գաւորուն ի բնքնի շխան առպա անկաւ շնթրութ շվետաց:

Գլխաւոր տեղիք նր են հետագայքդ:

Գաւութագութ: Քղք բարեշէն, և դլիսաւոր տեղի սորին դւռի, շնել 'ի կարոլոսէ դքսէն 'ի դինվալա կղղին, ուր մեծ ելպա, կմ սպիտակ գետն մտանէ 'ի վէնէր լիճն 'ի գեղազուարձ վայրի. և է քղք ամուր եղաւ նիստ: 'ի տեղւոջ ուր է այժմ եկեղեցի քղքին, էին արքունիք արքային կարոլոսի թ: Ունի գործարան շուխայի, և այլոց աղջի ազգի ասուեղինաց. և տուն մի ուր կըռին երկախ և պղինձ, զի ամի ամի անրաւ երկաթ ելանէ աստի, այլ պղինձ ոչ նոյնչափ:

Ջիւիպագութ: Քղք նոր շրջապատեալ լերամբք, և ընօվք, շնել 'ի թ կարոլոսէ արքայէ. զոր կոչեաց յանուն եղբօր իւրոյ կարոլոսի փիլիպոսի, և ճու խացոյց զնին ազատութք:

Քրիստինէ համ. որ թարգմանին կանգիստ քրիստին եայ: Քղք փոքրիկ մերձ առ վէնէր լիճն. սրում 'ի 1642 քրիստինէ գլխոյն ետ ազատութ քղքական: Պայնագոյն էր տեղի աննշան:

Տաւիա:

Տաւ. 'ի բարբառ շվետաց նշանակէ Ձոր. յորմէ և գւռս այս կոչեցու առ ն՛ս Տաւ. կմ Տաւիա, յի բարդմածոր: Որ ձգի ը մէջ նօրվէկիոյ, և ծովակին, կմ լիին վէնէրայ. երկայն իբրե 55 մլոն. և լայն 30: Իշ է լեռնային և անտառալից, այլ 'ի մէջ լերանց նր գաանին բլուծորք, և հսկիաք արգաւանդք, որք բերեն արմտիս ըրաւական 'ի պէտս բնակչաց նր. ունի և արտաս խոտաւէտս, և անտառունս, մնեդիան: Սպորական գործ բնակչաց նր է մշակութիւն երկրի. գտրմանել անասունս, տռաւելապի խաշինս. սնկանել ասունեայս, գործել 'ի մետաղս: Առնեն և տուրեառութիս, վաճառելով գերանս 'ի պէտս կայմից, և այլ փայտեղէնս. և կուպր, երիվարս, ոչխարս, խողենս, կոդի, պանիր ևն. իսկ գլխաւոր տեղիք նր են հետագայքդ:

Ալմաւ. կմ Ալմէւ: Է քղք փոքր առ լիին վէնէրայ, կիմել 'ի 1640. գլխաւոր վաճառք նր են փայտ 'ի պէտս շնուռածոց, և տախտակ, և կուպր ևն. ունի նւհնդիստ առ լիին վէնէրայ: Երկեցս հրկեղ եղեւ սա, այլ անդրէն շինեցաւ:

Տաւագոր: Էր դղեակ և ամրոց հզօր շնել 'ի 1304. որ 'ի 1434 առաւ, և սովառսպուռ քանդեցու: Վրեւու:

Պէտքէ: Եթ քղք առ վէնէր լզի՛ յորմէ բնակից
նր արքունի հրամանաւ փոխադրեցան 'ի վէներուցէ
քղք, շինել շ մզնաւ հեռի. որով պրէդդէ մնաց
սմայի:

Պահան, կմ Պօհան լէն:

Ասի՝ թէ յայս անուն կոչեցաւ 'ի Պահան, կմ Պօհան գղեկէ. Պա, 'ի նախնի բարբառ նօրվէկից
ոց նշանակէ Մեծ, կմ մեծաշէն. իսկ Հաս Տուն.
իր թէ Մեծաշէն տուն, կոչի և Վէտէ. և ձգի զարեւ
ստեան ովկիսանոսին, առ երի տալիոյ: Երկայնուն
նր է 120 մզնն. իսկ լայնուն 40 և եթ: Երկիր նր
ը ամտեղիս գաշտային է և արգաւանիդ. ունի ան-
գառատնս արգասաւորս. գաշտս պարտրտարօտս,
և անտառս, և գետս. յորս նշանաւոր է Լայտ գլաշ,
կմ կելտ ելք գետն, զոր 'ի ներթծուն անդ շվէտաց
ստորագրեցաք. այլեւ լեճս ձկնարերս. և 'ի ծովե-
զերեայս 'ի մէջ ժայռից' ունի սրարոյրս և գոփս. ուր
շինեն ազ 'ի ծովային ջուրց: Առ ուտէվալլա քղքաւ
է լետոն մի բարձր, որ ը աւաւելադրյն մասին
բաղկանոյ 'ի խեցեաց, յորոց գործեն կիր: Եւ յայլ
լերինս սորին դւռի՝ գտանին փոսպարք սենեկաձնք:
Դվիսաւոր վաճնառք սորին դւռի՝ են գերան 'ի պէտս
կայմից, տախտակ, կուսպ, անասուն, մարպ, մորթ
ընտանի անասնոյ, զանազան տեսատկ ձկան, և մընդ
առինկ ձուկն. իսկ գլխաւոր տեղիք նր են հետա-
գայքդ:

Գոնէկւ կմ Գոնէսէւլ: Քղք հին առ կեթա ելք
գետով. որ 'ի ժը դարուն 'ի Ֆմկս սիդուրդայ եօր-
ստֆարայ արքայի՝ էր երկելի քղք նօրվէկիոյ. զոր
նա ինքն արքայն մեծամեծ տղատութք ճոխոցոյց,
և հոյսկապ շինուածովք զարդարեաց և ամրացոյց.
կառուցել 'ի նմ և բերդ ամուր. շինեաց և արքունի
տպարանս. որ զինի մահու նր փոխեցաւ 'ի վանս
միսնձանց: Այլ յետոյ 'ի ժմկո հարալդուի կիլ-
լէսի արքայի՝ քանդեցաւ 'ի վանդալաց. և այնու-
հետեւ ոչ ևս դարձաւ յառաջին ճոխութիւ և պայծա-
ռութիւր: Ազա առուել ևս անշքացաւ 'ի Ֆմկս կա-
րուցուի կուսդաւոսի արքայի, որ մեծապս նոնազե-
ցոյց զազատուն նր. սակայն տակսուին է գլխաւոր
սեղի այսր գաւառի:

Մարտրանք: Քղք փոքրիկ հին, այլ բարելին, և
վաճառատեղի առ սին ծովու. ունի նունքիստ

Առաջ, իսր, և ապահով, և առ նովաւ ամբոց հղոր .
այս քղք ըստմանց շինեցաւ 'ի 1132. իսկ ըստ պատկանաց,
1262. 'ի վերջին ժմկս կարի անշատացաւ 'ի պղղմաց ,
և 'ի հրկեղութեց :

Պահուս, կմ Պօհուս : Բերդ ամուր մերձ առ դօնկս
հալլ, յորմէ գուռն ողջոյն առնու զանուն կառուցել՝
'ի վր ժայռի . և շրջապատել 'ի կեթայ գետոյն . 'ի
աերքս անդ ունի աղբիւր պատուական : Այս բերդ
յնջադոյն փայտակերտ էր, այլ 'ի 1448 ա քրիւ-
ախանոս արքայն շինեցաւ 'ի քարանց :

Գաղրւացայն : Երերդ ամուր 'ի գլուխ բարձր լերին ,
մերձ 'ի մարսդրանա քղք, շինեալ 'ի 1682. զոր 'ի
1719 առին դանիք, այլ յետոյ անդրէն դարձուցին
առ շվետս :

Ուդելաւլս : Քղք փոքր ծովեղերեայ, և հին . ունի
Նուդնդիսա պտտուական, և դղեակ ամսոր : Առ
սովին քղքաւ է նախագրել լեառն խեցեաց :

Ստրիմադդ : Քղք փոքր սահմանագլուխն և վահա-
ռատեղի մերձ 'ի սկսէսունտ, հիմնեալ 'ի ժմկս ժա-
կարոլոսի արքայի . որ 'ի 1717 բղմ քաջութ վանեաց
ուարձակուն դանեաց . 'ի մերձակայս սորին քղքի
բրսոն ծովային խաշափառս և խեցեմորթ բղմ
յոյժ :

Հարաւային գունդ :

Այս մասն Ֆին գթաց՝ ձգի 'ի հարաւային կողմն ,
ոչ որ 'ի նախնի ժմկց բղմ անցք անցին . Է՛ զի
շվետք աիրեցին նմ, և է՛ զի դանիք . ապա 'ի 1658
'ի գաշնադրուեն բօշիլտայ՝ արքայն կարոլոս կուռ-
դաւոս միացոյց մշտնչենազս ըստքրուեն շվետաց .
բաժանի յերիս դւոս . որք են Ստանիտ . Հալւակովիտ .
և Պատինիէն զորս յնջիկայդ ստորագրեսցուք :

Ստանիտ . Ստանիտ, կմ Շօնէն :

Զդի առ դանեաց Ֆաւ, անձուկ նեղուցաւ բար-
ժանել 'ի զելանտայ կղզւոյն : Տարածուկ նը
'ի հիւսիսոյ ըստ հարաւ՝ է իրրե 60 մզոն . և յարեւ-
լից յարեմուտս՝ 50 : Իսկ շափել չը արքունի Ճննդհա-
նի հիւսիսոյ ըստ հարաւ՝ է իրրե 70 մզոն . և յարեւ-
լից յարեմուտս՝ 60 : Այս գաւոս առաւել բարե-
խառն է և դուարձալի՝ ք շայլ դւու Ֆին շվետաց .
եր .

երկիր նր լո մեծի մասին գաշտային է, և ցած ք զծովն ։ և ուրեք ուրեք աւազուտ և գիճին ։ բայց ունի և անդաստանս արգաւանդս, և արօտս խո տաւետաս, և անասունս բջմս, զը ոչխարս, արջառու և երիվարս, որք մեծ են մարմնով ք զանասունս այլոց դւոցն շվետաց, բայց ուժով տկար ք զնու ։ սակայն տարեսլք 'ի հիւսիսային կողմանս՝ զօրա նան : Են անդ և անտառք, մենդ 'ի հիւսիսային կողմանս, ուր և երկիրն բարձրագոյն է, ունելով ելեկիս բլրոց և լերանց ժայռաւորաց, և ածուխ հանքային, և ծծումբ, և պաղեղ, խէժ, կուսկր, և քարահանք, այլէ ձուկն առատ 'ի գետոց, 'ի լճից, և 'ի ծովէ . 'ի հնումն եր ինքնիշխան թքրութի, և ունէր սեփական օրէնս : իսկ գլխաւոր տեղիք նր են հետագայքդ :

Լանգէն . Լանդ . Լանդա գթա : Քղք հին, որ 'ի նախնումն եր աթոռ թիքրաց այսր դւոփի . ուր 'ի 1065 հիմնեցաւ ենդսարան . որ ապա 'ի 1103 ամբար ձաւ 'ի պատիւ արքեպառուեն . որոյ առաջին արքեպա եղե ատղէր ոմն անուն, և իշխէր 'ի վր համարէն երից հիւսիսային թքրութեց, զր դանեաց, նօրվէ կիացւող, և շվետաց . և 'ի Ժմկտ ուղղափառութեն քղքին եին 'ինմ 22 եկեղեցիք . և 5 մենաստանք . այլ սցմմ չիք 'ինմ մենաստան և ոչ մի . նոյնեց և եկեղեցիք սակաւ . ող և արքեպառարանն փախեցաւ 'ի պարզ ենպարան : Ունի և համալսարան հիմնել 'ի 1666 յարքային կարոլոսէ ժմ. վլյ և կոչի կարոլ և ան համալսարան դթաց . ունի և դեղեցիկ հանդիսարան անդամաղնութեն . և պարտէղ պէսպէս բժշկական բուսոց . իսկ 'իքջակսյս քղքին են անդաստանք ծխախռույ, և թթենիք, որք կարի շահաւէտ են բնակչաց նր :

Մալդ . Մալմօիտ : Քղք երևելի ծովեղերեայ . 'ի հոլանտացւոց էլւէնոգին . ք Արմունկն կոշեցել . վ զի արմնկածե ձգի յափն ծովու : Յառաջագոյն եր 'ի ներքանակողմն ցամաքին . այլ 'ի 1319 փոխադրեցաւ 'ի տեղւոջ, ուր սցմմ է . 'ի ցամաքակողմն ունի հոլարլուր ամբարտակ, և առնովաւ խրամն, և այլ ամրուեն . իսկ 'ի ծովակողմն դղեակ և ամրոց հզօր : Եւ է մի 'ի գեղեցիկ ամուր և 'ի բարեշեն քղքայն շվետաց . որ ունի փողոցս վայելուց, և հրապարակս մեծամեծս, և շինուածու հոյակապս : Հ 'ի նմ շնկերուեն հիմնել 'ի ժամ դարուն 'ի յիշտակ ոլյ ազգային կանուառոփի դ որ 'ի ժամ դարու, որ 'ի

բարբառ շվետաց անուանի Գնուութեալիք . այս է՝ ընկերուն, կմ միտրանունի կանուտոսի . որոյ են պէս պէս սահմանադրունք և սովորունք . յայն ընկերուն կարեն մատանել արք և կանայք . յորս գտանին և թէքք, եշխանք, և զնզն կարդի աղնունականք . որք փառս համարին տնձանց կոչել եղայրակիցս կանուտոսի :

Լանդսդրօնա . Դիօրօնիս : Ք. լ. ծովեղերեայ բարեշն և բազմավաճառ, հիմնել 'ի 1413 յենրիկոսէ արքայէ քօմերանիացւոյ . ունի նւհնդիստ քաջադէպ, և բերդ հզօր ընել 'ի 1549. 'ի դ քրիստիանոսէ գանեաց արքայէ : Ըմբետք գուն գործեն զայս նւհնդիստ բաթ ամբացուցանել ըդէմ գանեաց . և զմասն ինչ ոպիդմական նաւոց իւրեանց անդ պահեն . վն զնմէծ է և յաջողակ . յորմէ մարթէ միոյ ամբողջ նաւահանդիսի միանդամացն առաջառու պարզել : Զայր քզք, ոպ և զբերդ նր 'ի 1676 առին դանիք . և 'ի 1677 եղեւ աստ պայզմ սաստիկ 'ի մեջ նց և շվետաց : Հեւբնիպօքի : Ք. լ. վաղնջական, ընել 'ի հելսինկացւոց, յորոց ունի զանուն . և մասին ը լանհակողմն լերին, և ը մասին առ սառրոտով նր : Յառաջադոյն մեծ եր և բազմավաճառ, ունէր և բերդ հզօր, այլ 'ի պայզմաց ժէ դարու քանդեցու ' ոչ միայն բերդ նր 'այլև քզքն . վն ոյժմ հազիւն գտանին 'ի նմ 200 տունք . նոյնու և նւհնդիստ նր լցել է աւարդով, ուստի և անբաւական մեծամեծ նաւուց : Առ սառրոտով լերին՝ բզիսէ աղբիւր ականակիա և շատաջուր, բաւական բովանդակ բնակչաց քզքին :

Քրիստիանցապէ : Ք. լ. գեղեցիկ, հիմնել 1614 'ի դ քրիստիանոսէ դանեաց արքայէ 'ի ճախճախուավայրի առ հելկէ գետով, ըզջապատել հողալից պատուարք, և պարսպօք . ունի և ամրոց հզօր, և է մի 'ի բարեշն և 'ի բազմավաճառ քզքն սքանիոյ :

Գ. ի մարդիսկան : Այս է՝ նւհնդիստ կիմպրացւոց, քզք փոքր և նւհնդիստ առ ուղղիկէ ծովու . կալել զանուն 'ի նախնի կիմպրացւոց :

Հանէն, կմ Ռուն : Ե կղզի փոքրիկ բլբաձեւ, այլ արդաւանդ 'ի նեղուցն սունտ . ըրջապատ նր 8160 քայլ . յաջագոյն եր ը նրութ դանեաց : Անուանի է 'ի պայմաս տիքոնի պրահեան գերահուզակ սստեզարակի . որում ընորհեցաւ այս կղզի 'ի ը փիդերիկոսէ արքայէ, որ այլ ևս կալունածս եւս նո՞ 'ի պարդէ 'ի նօրվէկիա : 'Սա նիցն արքայն նտ ընել անդ

անդ բազմանախ դղեակ կոչեցիլ Ռուբաէնպուրի ՚ի ձև քառակուսի . 60 ոտնաշափ ը Երկայն , և 75 բարձր . և առ նովաւ չորս գիտանոցս 'ի զննութեն աստեղաց . յորոց Երկուքն ցածագոյն էին . և պարտեզ դեղեցիկ : Այլ նախանձ թշնամեացն տարագրեաց անախ զտիքոն ընտանեօքն հեղձ . ՚ի 1597-որ և մեռաւ 'ի 1601 . Երկնային գունտ նր՝ յոր սակ թէ ծախեաց 1465 վէնէտ" ոսկի , որոյ արամագիծ եր 6 ոտնաշափ , զառտջինն տարաւ 'ի պէնաստի քղք պօհեմիոյ , ապա 'ի բրակա , և հուսկ յետոյ 'ի նայս սէ քղք շեղիոյ . զոր 'ի 1632 առել ուլրիկոսի իշխանի դանեաց . էած 'ի քօրէնհայկն , և եղ 'ի բոլորաձև կոչեցեալ տշտարակին . այլ 'ի 1728 յանկոնիլ հրդեհ մած 'ի քղքին , այրեցաւ և այն գունտ բաղմարունեստ . իսկ այլ պատուական գործիք նր առ սակաւ սակաւ կորեան , և դղեակն քանդեցաւ .

որոյ այժմ աւերակք ևեթ երեխն :

ԵՆԼԵՀՈՅ : Քղք ոչինչ կարի բացագոյն 'ի ծովէ , 8 մլոնաւ հեռի 'ի հէլսինկէնպօրկ քղքէ . ասի՝ թէ կալաւ զանուն յանդղիացւոց , զի կարծի թէ աստի ելին նք . կմ թէ շինել իցեն նք զայս քղք 'ի պէտս վհնկանուն : Ըստակայ վիճակ քղքիս աւազուտ է . ուր մանրամաղ թուշական աւաղն ոչ սակաւ վիշտ հասուցանէ բնակչաց . առ որոյ գարման՝ սերմաննեն վարսակ , յարգելուլ զիներելս աւազոյ :

ԽՄԱԳ : կմ Եյէշագ : Քղք փոքր՝ այլ բարեշէն , ծովեղերեայ և վաճառառեղի , ուստի ը սահմանեալ աւուրս՝ ելանէ նաւ մի թղթաստր երթալ 'ի Ստրւռնիք . ուր 'ի 7 կմ 8 ժամն հասանէ : Ունի երկու եկեղեցիս . իսկ մենասուանն՝ որ գոյր անդ , յնչ քդառնալ բնակչաց յաղանդ լուաերական , փոխեցաւ յեկեղեցի :

ՀԱՌԱՆԴԻԱ . ՀԱՌԱՆԴԻ :

Բատ ոմանց անունդ Հարանդ նոյն է՝ որ ինչ Հօռալանդ . որ նշանակէ Երկեր բարձր . իբր զի այս դւռ բարձր է ք զսքանիայն : Բայց այլք ասեն , թէ անունդ Հարանդ տաճաւ այսմ դւռի սակս բազմապատիկ լերանց իւրոց : Երկայնուշնր է իբրենդ մզնն . իսկ լայնուին 16 . լեռնային և և անտառալից . այլ ծովեղերեայ կողմանքն զուրկ են յանառաւաց . և ուրեք ուրեք անբեր և անքնակ , սակս շարժական աւազոյ , զոր հողմունք տարուբերեալ

եղծանեն զշրջակայ անդաստանու . յայն ստկս և բնու
կիցք նր սակաւ են : Սակայն 'ի տեղիս աեղիս ունի
արօաս , և անասունո , մւնգ արջառս , որք են գըլ-
խաւոր վաճառք նր . և ձուկն առատ 'ի ծովէ , և
'ի գետոց և 'ի լճից . այլև մարդարիտ , որ և առա-
մել շահաբեր վաճառէ նր : Իսկ գլխաւոր տեղիք
նր են հետագայքու :

Հաւմագորդ : Քղք փոքր՝ այլ բարեշէն և գեղեցիկ .
առ որսվ Նիստ գետն մոտանէ 'ի ծովին . ունի առունս
իրք 150 եեթ . և գղեակ ապահով . որ և է բնա-
կարտն գաւառակալ իշխանին . շրջապատ ամրուկք
նր շինելք 'ի դ քրիստիանոսէ դանեաց արքայէ , 'ի
վերջին ժմկս քանդեցան .

Լահում , կմ Լահեհօմ : Քղք փոքր , առ որով Լախ-
շետն մոտանէ 'ի ծովին , ուր որսան Սէրմօն ձուկն
առատ յոյժ . զոր աղել տանին յայլ և այլ տեղիս :
Ֆաւդենուրի : Քղք փոքր , հին , ծովեղերեայ , յաւա-
զուտ վայրի ուր ֆաւդենուրի գետն անկանի 'ի ծովին .
ունի նւհնդիստ փոքր , և սէրմօն ձուկն , զոր որ-
սան 'ի գետոյ անտի :

Վարդերի : Քղք փոքր , այլ բարեշէն , և մի 'ի լաւա-
դոյն վճռտեղեաց սորին դւռի՝ առ արեմոտեան ծո-
վու . ուր ունի և նւհնդիստ փոքր , և սակաւաջուր ,
յայն սակս անբաւական մեծամեծ նաւուց . և գըլ-
ետի ամրուր 'ի վր ժայռի մերձ 'ի մուտո նաւահան-
դստի նր :

ՊԱԿԻՒՆԻՒ . ՊԱԿԻՒՆԻՒ :

Լուսի և Պակիւնի . Պակիւնս . և Պակիւն . և ձոք
յարեելեան կողմն սքանիոյ . երկայնուն նր 80
մղոն , լայնուն 22. լեռնային ե և անտառալից . սա-
կոյն այնչափ գեղեցիկ է և զուարձալի , մւնգ 'ի
մեջ գարլսդրօնա և գարլսհամն քղքաց , զի զու-
գական նր սակսւ վիճակք գտանին յնին շինաց .
բայց մշակելի անգաստանս սակաւս ունի սակս
անձկութեն սահմանաց իւրոց , վոյ կարօտի յիւրոց
սահմանակցաց դնել ցորեան և սոյլ արմտիս : Այլ
բայց պակասուն լնու այլ իրգք . զի ունի ուրեք ու-
րեք 'ի լերինս և 'ի հովիտս պարարտարօտս և անս-
ոււնս բնշմ , որք փոքր են մարմնով ք զանասունս
պքանիոյ . և աղ ալկատղեան , կուպր , ճարպ , կաշի .
գերան , տախտակ , և ձուկն առատ 'ի լճից և 'ի
գետոց . զի բաց 'ի լճից 'են 'ի նմ և վեց գետք ձկնա-
բերք .

բերք . և սոքք բշմ շահաբեր առ և տիրութես առնեն
բնակիչք նր : Այս դւռ ունի ը իւրե բշմ մանր
կղզիս . որոց գլխաւորքն են իրը 130. իսկ գլխա-
ւոր սեղիք նր են հետագայքութեա :

Գրաբագրուն : Եր քղք գեղեցիկ , բարեշէն , և մի 'ի
լաւագոյն քղքացն շվետաց առ պալդիկ ծովու .
շնել 'ի կարուսէ ժա . յորմէ կալաւ և զանուն :
Դիրք նր գեղեցիկ է և զանարձալի . զի է 'ի վր
զեղն կղզեաց , և ըրջապատել գեղեցիկ անտառօք :
Ունի երիս եկեղեցիս . և գովրոց մեծ վս նաւար-
կուեց 'ի 1680 'ի սդօբումայ աստ փոխադրել . և զե-
նարան արքունի . և նւհնդիստ մեծ և յաջողակ
պաշտպանել կրկին ամրոցք , ուր սովորաբար ըշ-
եւեղի առնուն արքունի նաւք պտղմականք : Առ
սովուն նւհնդստին 'ի ցամաքակիողմն է Տօնե անուն-
եալ նկուղն ցը մողազայ արժանի տեսուե , շնել
'ի մէջ 1715 և 1724 ամաց . որ է խորափիտ շարձակ
ջրալից 'ի մէջ լերին , խօր 80 ոտնաչափ , և երկայն
350. չափելով , 'ի տեղւոջէ՝ ուր խարիսխ արկանեն
արքունի նաւք . բերան նր 'ի ծովակողմն այնչափ
մեծ է , զի հմբակ կարէ մատնել ը այն մեծագոյն
նաւ սկտղմի . զոր կրկին դրամբք ամրափակել . ըշ-
ջաւրն բովանդակ 'ի 24 ժամու 'ի բաց հանեն մինչեւ¹
խոպա ցամաքին . և յայնժամ մարթէ է ը հանուիլ
նորոգել զնաւն . և ապա առ սակաւ սակաւ անդ-
րէն արձակեն զջուրն , որով նաւն ինքնին ելանէ
արտապու :

Գրաբական : Այս է 'Նւհնդիստ կարուլուի . յայս
անուն անուննել 'ի կարուլոսէ ժ . զի նա սկսաւ շե-
նել զքղքս զայս , զոր ապա ժա կարուլոս արքայն
շարձակեաց և ամրացոյց . կառուցել առ նովաւ
ամրոց , 'ի պաշտպանութ քղքին և նւհնդստի նր .
այլ նւհնդիստ նր այժմ գրեթէ անպիտան է
Սուլէնորի , կմ Սեւֆէնորի : Քղք փոքր առ պար-
դիկ ծովու , որ յոշագոյն լաւ են եր , այլ այժմ
ոչ նոյնպէս :

‘Ամհանդ Շ. • ‘Յօրտլանտ :

‘Ամհանդ Շաբաթակ . որ յարեւելից՝ ունի իւր սահման զորդանեան ծոցն . ՚ի հարաւոյ՝ զուփլանտիս . և զաւելքարլիա . յարեմտից՝ նոյնպէս զուվելքարլիա ; զնօրվէկիա , և զարբօնիա : Երկիր նր լեռնային է և ապառաժուտ . վայ և բերք արմտեաց սակաւ են . բայց ունի ՚ի մեջ լերանց հովիտոս պատուական յարօտ անասնոց . և անասունոս բշման ընտանիս և վայրենիս . և ձուկն ՚ի լըլից և ՚ի գետոց . և անտառոս մեծամեծս : ՚ի ժմիս հեթանոսունե էր սա առանձին թղթուի , և ուներ իւր հարկատու զանազան իշխանու . այլ այժմ անկել կայ ըտրութեալիքաց , և է մի ՚ի նահանգաց նց բաժանել յեօթն փոքրիկ դրու . որք են կեսարիւմ . Հելլինիա . Մետելքութիս . իսկէտ . Ալիկերմանիտ . Հերդուլիս , և Պատնիտ :

Կեսարիւմ . կեսարիւթընտ : Զգի ՚ի վերոյ ուփսաւիայ . երկայնութեալ նր է իրեւ չո մզոն . իսկ լայնութին 33 . երկիր նր անքեր է . այլ ունի պատուական բովու երկաթոյ , և այլոց հանքաց . և ձուկն առատ . իսկ դլիսաւոր տեղի նր է քղքդ որ զինի : Կեֆէ , կմ կեսարէ , և Ճեշաւիտ : Է քղք բարեշէնե և մեծ ք զայլ ամ քղքս նօրտլանտայ առ ծոցով ողալդիկ ծովուն , և ոմանց շինել 300 ամք յոչ ք զոգօքօլմ քղք : Տունք նր Ը առաւել մասին փայտաշէն են , և փողոցքն անշուք և թիւրաթեկք սկզե է հրապարակք նր . այլ բնակիչքն տու համեմատու , Թը մեծուն բշմ են . յորսց մեծ մասն ձկնորս են : Ունի նւհնգիստ մեծ և պատուական , և գործարան , ուր շինեն նաւս . և շուեմարան արմտեաց . և այլ հորկց շինուածս . բերդ ամուր , որ ուներ վեց աշտարակս , այլ ՚ի 1727 հրկեղ եղեւ , բայց յետոյ վերստին շինեցաւ . որ և է բնակարան դաւառակալ իշխանին :

Հելլինիտ . Հելլինիւնտ : Զգի ՚ի հիւսիսակողմանախընթաց քւուիդ . երկայնութեալ նր է իրեւ 110 մզոն . իսկ լայնութին 88 : Երկիր նր լեռնային է , ուստի և անքեր . բայց ունի ողատռական բաներկաթոյ . և անասունոս ընտանիս և վայրենիս և զինի :

Նեղն տեսակս վայրենի թուշնոց, և ձուկն, և փայտ
բջմ: Նախնի բնակիչք նր երեելի են 'ի գիրս սակա
քաջուե իւրեանց, որք բազմաց տեղեաց աիրեցին.
որք և ունէին զմաննաւոր գիրս, ոող և այժմ ու
նին, առ փոքր մի զնշնել 'ի գրոցն գթաց. և կոչն
Դիր ըունիքեան հելսինիոյ. իսկ գլխաւոր տեղի
նր է քղթ որ զինի:

Հ Ա Մ Գ Ի Ւ Հ Ա Լ Լ : Ե ծովեղերեայ քղք փոքր . որ յոշն
եր յայլում տեղւոջ, իսկ 'ի 1640 փոխադրեցաւ. 'ի
տեղին՝ ուր այժմգ է . շնեալ զաւուշին 'ի 1590
հրամանաւ իբ յովհաննու . որ երիցո գրինթէ բովան
դակ հրկեղ եղե, այլ միշտ անդրէն շինեցաւ . ունի
և նւհնգիստ ողատունական . իսկ գլխաւոր վաճառք
նր են փայտ 'ի պէտա շինուածոց, կանեփ, և վուշ,
կոգի, և պանիր, և ձուկն:

Մ Ե Գ Ե Լ Բ Պ Դ Շ : Զգի 'ի հիւսիսակողմն
հելսինիոյ . երկայնուն նր է իբրև 70 մղոն . իսկ
լայնուն 40 . ունի զանուն իւր 'ի նախինի մէտալ
անունէդ սկանդինաւիացւոց, որ առ նո Միջա-
դես լսի . զի է ը մէջ երկուց գեաոց : Երկիր նր
լեռնային է և անտառալից, և ունի բազմատեսակ
վայրենի անտառնո , այլև ընտանիս , և ձուկն:

իսկ գլխաւոր տեղի նր է քղթ որ զինի:

Ա Խ Ա Գ Ի Ս Ա Լ Լ : ծովեղերեայ քղք փոքրիկ ը մէջ լե-
րանց յաւազուա վայրի . նւհնգիստ շարձակ և քու-
ջարէպ . ունի և դործարան նաւուց : Այս քղք 'ի
թմկս արքային կուսդաւոսի ագողգոսի 'եր յայլում
աեղւոջ, որ այժմ կոչի Հին քղք . և էր ճոխացու-
ցել արտօնութք ը որայմանաւ շնելոյ անդ զէնս .
այլ առ թմկօք քրիստինա դշնոյին 'ի 1647 փոխադ-
րեցաւ աստ, ուր կայ այժմ . իսկ դործարանն զի-
նուց 'ի Մ Ե Գ Ե Լ Ա Խ ն քղք :

Ի Մ Ե Զ Ի Տ Ա Ն Վ : Զգի առ հօրվեկիաւ, և է
գրեթէ բոլորամե . երկայնուն նր 132 մղոն, իսկ
լայնուն 110. որ և լեռնային է յոյժ մէնդ յարե-
մուեան կողմանս . և լերինք նր ը ամն ողջոյն ձիւնա-
պատ . բայց յարեելեան կողմանս ունի և գաշտս,
որք բերեն գարի, հաճար առատ' թէ ոչ հարցին
վաղաժաման ցրտութ, որ բղմ անդամ հանդիպի .
և յայնժմ բնակիչք նր բռնադատին առնել հաց 'ի
կեղեանաց ծառոց . ը օրինակին՝ զոր 'ի ներածուե
անդ թին շվետաց նշանակեցաք : Ունի բոլս երկա-
թոյ, կապարի, և պղնձոյ . այլև պալեղ, և հող-
ոպիտակ կրախառն . դասնի անդ և աեւակ մի

կան՝ կոչեցեալ ապակի լեռնացին, և այլ ևս զնշն հանք : Բնակիչք նր սակաւ են, զի ՚ի բովանդակ դւռին են իրրե 717 գերդաստանք . յորոց իրրե 100 տունք՝ լաբրօնացիք են . յայն սակս մասն ինչ սորին դւռի՝ կոչի Լաբրօնիա . որք բնութե մաղձոյին են տիրապին և աղտեղի . և գործ նց է դարմանել անասունս, և որսորդուն վայրենի էրեոց և թռչոց . և ձկնորսուն . գործեն և զնշն խոշոր արհեստա . որք և բջմառեարութիս առնեն ը հօրվէկիացիս . որոց վաճառքն պղնձի կաթսայս, երկաթի գործիս, և աղ . գիտեն գործել և աղք մի մորթոյ՝ որ անթտփանցելի է ՚ի ջրոյ : Չիք ՚ի սմին դւռի քղք, զի զի բնակիչք նր ը առաւել մասին ցրին բնակին . այլ միայն փոքրիկ աւան մի կմ դիւզաքղք, ֆէսէն, կմ Փրոսոն կոչեցել, ՚ի կղզւով Սրբուն լճին կմ ծովակին . յորմէ գրեթե բոլոր դւռն երեխ, զի է ը մէջ նր :

Հերակուն . Հերեւուն . Է գաւառ մեծ, երկայն իրրե 100 մղոն . և լայն 48. այլ լեռնային յոյժ, և անտառալից . վայ ոակաւ տեղիս ունի յարմարաւորս ՚ի մշակուն . բայց ունի պատուական արօտա, և անասունս բջմս . յորոց բնակիչք նորա հայթհայթեն զմեծ մասն դարմանոյ կենաց իւրեանց . ունի և վայրենի անասունս, և ձուկն : Չիք քղք ՚ի նմ, և ոչ աւան, և ոչ գեղ միահաւաք . վս զի բնակիչք նր ցրին բնակին ՚ի հովիտ լերանց :

Ազնիերմանիա . Ազնիերմաննլուստ : Է դւռ ը տրձակ առ պոդանեան ծոցով, երկայն իրրե 132 մղոն . և լայն 88. և է լեռնային և անտառալից, բայց ունի և դաշտա արգաւանդս, մւնդ ՚ի հարաւային կողմանս, և արօտա պատուականս, և անասունս, և ձուկն առասա ՚ի լջից և ՚ի գետոց : Իսկ գլխաւոր տեղի նր է քղքդ որ զկնի :

Հերնիսանստ : Քղք ծովն զերեայ ՚ի Հերնէն կոչեցեալ կղզի, առ բերանով Ազնիերմաննա, դետոյ ՚ի ծոցն պոդանեան . շինել ՚ի 1584. ՚ի ք յովհաննու արքայէ, և կցեալ ը ցամաք կամրջաւ՝ որոյ երկայնութին է իրրե 170 մղոն : Տունք նր փայտակերա են, որք ՚ի հարաւակողմանէն ձգին մինչե ՚ի ծովին : ՚ի հիւսիսկողմն քղքին այնչափ խոր է ծովին, զի նաւք մեծամեծք կարեն խարիսխ արկանել անմիջապէս զքազաքաւ ՚ի թափել զբեռինս . բայց ոչ նոյնպէս ՚ի հարաւային կողմն . ուր միայն փոքր և թեթևարեան նաւք կարեն մերձենաւ : Գլխաւոր վաճառք նր են վշեն

վէնդէն կտաւք: զոր անդ գործեն: ուր ամի ՚ի
12 սեպտ" լինի երեելի տօնավաճառ: Զայս քղք
յանցել դարու երիցս հրձիդ արարին մոսկովք: այլ
յետոյ վերստին շինեցաւ:

Պատնիա: Ե գւռ Շարձակ, որ ձգի աստի և անտի
ոլողանեան ծոցոյ: և բաժանի յերկու մօսունն: յթ
յարեելեան և յարեմուեան: արեելեանն՝ անկանի
՚ի ֆինլանախա, զորյայն սակս անդ ունիմք ստո-
րագրել: յայսմ վայրի դարեմտեանն ստորագրես-
ցուք: Ասդ երկայնութիւն արեմուեան պոդնիոյ՝ է
իրեւ 320 մղոն: իսկ լայնութիւն՝ իբրւ 100: ՚ի ծռ
վեղերս ունի բղմ՝ մանր կղզիս գեղեցիկս և զուար-
ձալիս: իսկ ՚ի ցամաքն՝ ունի լիճն մեծամեծս, և
գետս, անտառս, և լերինս: այլ և բղմ դաշտա-
վայրս, յորս թէպէտ անագան սերմանեն, սակայն
՚ի 6. 7. կմ 8 եօթնեակս ՚ի հունձս հասանեն առ
երկարուն տունջեան: բայց բղմ անդամ յանկար-
ծահաս ցուրտն եղծանէ զսերմանիս նը: մէնդ ՚ի
գիշերային ֆալս յուլիս սոմսոյ: զորս բնակիչք նը
գիշերս երկաթիս անունանեն: յայն սակս գրեթէ
միշտ սովէ ՚ի գաւառի աստ: ուր իբր ՚ի բղմ ՚ի
յարդից և ՚ի կեղեստնաց ծառոց գործեն հաց: ու-
նի և պատուական արտաս, և անասունս ընտանիս
և վայրենիս: և ձուկն առատ ՚ի ծովէ, ՚ի լճից, և
՚ի գետոց: Ուստի և գլխաւոր վաճառք նը են զնդն
տեսակք ապիստել ձևան: և գերան և տախտակ ՚ի
պէտս շինուածոց: կուպր, կողի և պանիր և և
մուշտակ վայրենի էրէոց: ևն: Վծ բնակչաց նը ա-
սեն, թէ ուժեղ են մարմնով: և տեօղք սովու, և
աշխատանաց, յորս վարժին ՚ի մանկութէ: իսկ
գլխաւոր տեղիք նը են հետադայք:

Ունէտ, կմ 11-ն: կը ծովեղերեայ քղք փոքրիկ առ
բերանով համանուն գետոյ: ուր ունի նւհնդիստ
ուստուական:

Բնէտէտ: Բնէտէտ: Քղք փոքրիկ ծովեղերեայ, և
նւհնդիստ առ բերանով համանուն գետոյ:

Լուլէտ, կմ 1-ն: ծովեղերեայ քղք փոքրիկ շին-
եալ յարբայէն կուսդաւոսէ ադովփոսէ:

Դուշնէտ, և Դուշնէ, կմ Դուշն: Քղք փոքրիկ առ
պոդանեան ծոցով: ՚ի աեղւոջն, ուր համանուն
գետ մոտանէ: ինոյն ծոց ընճ աստ: և 41 րոպ' հիւ-
սիսային լայնուն: որ է վերջին քղք եւրսողիոյ ՚ի
հիւսիսակողմն: ուր ՚ի 1641 ժա կարուս արքայն ը-
այլոց ոմանց ՚ի 14 յունիսի ետես լսրեգակն ՚ի թէ-

գիշերի , ելել՝ ՚ի զանդակատուն եկեղեցւոյ քղթին . և այս չէ ինչ զարմանք . վո զի յամառնամիջի ոչ մոտանէ անդ արեգակն ՚ի խորս , այլ ը եղերտիւք նր քերէ . վոյ թէ ոք ելցէ ՚ի բարձրաւանդակ տեղ-ւո՞ կարէ ը ժամն 24 միշտ տեսանել զարեգատին : ՚ի 1736 , ունանք ՚ի գիտնականաց համալսարանին փարիզու աստ եկին ՚ի ղննել , և որոշել ճշգիւ զՃե հողագնացոյս մերոյ , զորմէ վէճ էր ՚ի մշշ չափաբա-նից և Շադրաց :

Աահանդ Շ . Ֆինլանդիա . Ֆիննին- կիա . Ֆիննոնիա . Ունետիա :

Յայս անուն անուանեցաւ՝ ը ոմանց ՚ի վանդա-
լաց , որք աստի և անորի ֆիննեան ծոյշն բնա-
կեին . և ը այլոց՝ ՚ի ֆին կմ ֆին անուանէ գթոց ,
որ առ նո լիք կմ հաճիճ լսի . վո զի բշմ ճահիճք
են ՚ի սմին նահանդի : Իսկ ՚ի բնիկ բարբառ ֆին-
լանդացւոց՝ կոչի Սուօմէննա . Սուօմ . Սուօմէննա , կմ՝
Սուօմէն սօմի . և անկանի յարեւելեան կողմն առանձ-
նակ շվետոյ , յանկեան անդր , ուր ծովի սրադիկ
տարասրոհի ՚ի պոդանեան և ՚ի ֆիննեան կմ ֆին-
լանսեան ծոցա : Տարածուի նր է իրրե 48000 քա-
ռակուսի մղոն Շադրական . բայց բնակիչքն առ հա-
մեմատուք ը ըարձակուե իւրոյ՝ սակաւ են . զի թիւ-
նոյ ը մեծ և ը փոքր՝ հաղիւ հասանէ ցմլիսն մի .
վոյ առ սակաւութե բնակչացն՝ երկիր նր ը տուտ-
ւել մասին լքեալ կայ անդործ : Օդ նր թանձր է
ծանր և լիսասակար ՚ի որոճնւս բշմապատիկ ըմից ,
և ազտաղուուկ նախին աեղեաց , և անտառաց . թէ-
պէտ եթէ էին անդ բշմուի աշխատասէր մշակաց .
հնար էր արգասաւոր գործել զերկիրն , և լաւուե-
ոդոյն ոչ սակաւ նպաստ մատուցանել , բայց եալ
խրամս և սուռուս ը արձակու ՚ի ծովակողին . որ դիւ-
րին իմն էր , դոլով ցամաքի ֆինլանդիոյ բարձր
յայժ ք զծովին : Բայց ը պիշինիայ՝ առ այս պիտէին
դէթ իբր 3 միլիոն գործոււրք ՚ի գարմանել զեր-
կիրն ողջոյն , որ բաւական էր կերակրել զայնցափի
թիւ մարդկան :

Աք կրկնաահսակ վայրու մշակեն . յք անտառացինս ,
և լայլինս , դոլով էրկը նոյ ը առաւելադոյն մա-
սկին

ոին յանոտառացե 'ի լճից գրաւել . զորս և վաղնջաւ-
կան սովորուե իւրեանց մօխրով պարարտացուցա-
նեն՝ զայս օրինակ : Զի համեցեալ մշակել զանոտա-
ռային վայրս , հատանեն զծառս 'ի դարնան յոր-
ժամ առաւել տերեւաղդեաց են . եթէ մեծամեծ և
ստունարաբուն են ծառքն . թողուն 'ի գետնի ընդ-
ամս 2. և ապա հուր արկանեն զնոքօք և այրեն
մինչև յաճիւն դառնալ . և զայնալիսի աեղիս կոչեն
Հուտդա , կմ Հալմէ : Եթէ մանր իցեն ծառքն , յետ
հասանելոյ՝ թողուն ը ամ մի 'ի գետնի , և ապա
այրեն . զօր և կոչեն Քաստի : Խակ զմացառախիս
փշալից տեղիս փոքր մի այլազդ մաքրեն . զի 'ի
դարնան հատել զոստս և զգադաթունս նց , նոյն
հետայն սյրեն , միանգամայն և սերմանեն . զայսպի-
սի տեղիս , որք սովորաբար բարձր են քը ըլքակայ
վայրս , կոչեն Քիստանօ : Բայց յետոյ առ 'ի կակղել
զայսպիսի տեղիս՝ և դիսլաւորս գործել սերման
եաց , նախ հարկ է բղմաշխտու տաժանմամբ 'ի
բաց խլել զկոճեզս և զգնոտակս և զարմատու ծա-
ռոց , յար չէ մարթ խոփս 'ի կիր արկանել 'ի հեր-
կադործութի , այլ բրիչ և ակիր ևեթ . կրկնելով
զայսպիսի տաժանակիր աշխատութի ը ամս նիշ ,
մինչև խօսպառ մաքրեսցին . և յայնժմ ասի թէ բե-
րեն ը միոյ 30 կմ 40 . և մինչև ց100 և 150 : Խակ
զլքային տեղիս զայս օրինակ դարմանեն : Զի նախ
առել անտի բռւնծ մի կմ կոչ հողոյ հողոյ , այրեն . ե-
թէ փոխեսցի 'ի մօխրիր սովիտակ , 'ի բաց թողուն ,
զի անսպիտան համարին 'ի մշակութի . խսկ եթէ կար-
միր , նշան է թէ բարի է , և դիսլաւոր 'ի մշակութի
Յայնժմ նախ ջանան ցամաքեցուցանել՝ բացեալ
խրամս՝ զի 'ի նոս սորեսցին ջուրքն . և եթէ գացին
'ի նոս թուփիք կմ շամբք եղէդանց . հատանեն զայնո-
սիկ . ապա զկնի ամաց նիշ ը ֆմկս ֆմկս բրին և
հերկեն 'ի բաց խլել զարմատու . յետոյ թողուն առ
ֆմկ մի 'մինչև խօսպառ ցամաքեսցի , և յայնժմ այրեն
զմամռուս , և զայլ մնացորդ խեշերանս մացաւաց .
և զզէզի տրօրագրեն , զի մի հողմ 'ի բաց տարցէ
զմոխիրն , և ապա սերմանեն : Աւենին նք և այլ
նշանս առնուլ զփորձ տղտազտուկ աեղեաց , թէ ի-
ցեն յարմարաւոր 'ի մշակութի :

Ամդ՝ յայտ է թէ այս նհնգ կաքօտ է սրմանեաց .
քզի թէպէտ ունի առքեք ուրեք հաճար , մնրացո-
րեն , և աեսակ մի կորճկոյ , այլ և ցորեան հն , բայց
սակաւ . վայ աղքատք զարդս չորացուցեալ և խա-
րակ .

բակել լոսեն . և խոռնել 'ի նմ զայլ իմ ռեսակ ա-
լեր , գործեն հաց , զօրյաւետ հերակուր ռւղառւց
ասիցես , ք մարդոյ : Սակայն ունի զայլ բերս , ո-
րով լը իրաց ինչ լնու զպակառութ արմտեաց . ոզ
ձուկն առաս 'ի լնից , 'ի գետոց , և 'ի ծովէ . արօտս
խոտաւէտս , և անտառս բջմն , յորոց շահին բնա-
կիչք նր առաքելով 'ի սդօքօլմ և յայլ տեղիս՝ գե-
րանս 'ի պէսս կայմից նառուց , և այլոց շինուա-
ծոց , և տախտակս , և ածուիս : Ունի և ընտանի ա-
նասունս , որք փոքր են մարմնով . և պէսպէս տե-
սակս վայրի էրէոց , ոյլն բովս կապարի . և 'ի ծո-
վեղերեայս նր՝ գտանի և սատափ մարդարտաբեր :
Բնակիչք նր առքատ են , այլ արիք և քաջասիրտք .
լեզու նց ոչ զանազանի այլով 'ի բարբառոյ եստո-
նացւոց , բայց միայն արտասանութք . որ և ունի
բշմ աղդակցութիւն լեզուին լաբրօնացւոյ և մո-
խոռաց :

Այս նհնդ՝ (ասկ սդուրլէսօն) թէ 'ի հոռւմն բազ-
մամարդ էր յայժ . ունէր ինքնիշխան թէրս . վա-
լանտ թագաւոր շվետաց՝ որդի ովէկտերսայ էառ
'ի կնութի 'ի 1000 զորիվա դուստր սնիցի թէրին
ֆինլանտիոյ . յորմէ ծնու նմ որդի վեսպուր կո-
չեցել : 'Սոյնպէս ակնէ որդի տակոսյ էառ 'ի կնութի
զուբեալֆ դուստր դրօսդայ ֆինլանտացւոց ար-
քայի : Եւ ը քէլլքայ՝ և այլոց ոմանց՝ գրեթէ բո-
վանդակ հիւսիսային ժղկուդք եւրոպիոյ 'ի ֆինլան-
տացւոց ունին զնագումն , իսկ ոք յասիոյ . որոց
թօղել զարևելս , եկին բնակեցան յարեմուտս . որք
և շերկար ժմկ ինքնիշխան կեանս վարեցին . յետոյ
անկան ընդ տրութք շվետաց . որք 'ի ժը գարուն
փոյթ մեծ կալան դարձուցանել զնո 'ի քրիստո-
նէական հաւատս . ուր ենրիկոս եպսն ու փսալոյ
'ի 1156 հիմնեաց զառաջին եպսանիստ եկեղեցի .
ուր և նահատակեցաւ 'ի 1157 : **Ագա** 'ի դառնուլ
շվետաց յաղանդ լուտերական , մուծին զայն և 'ի
ֆինլանտիա : Վայ այժմ համօրէն ֆինլանտացիք
լուտերական են : **Այս նահանդ** բաժանի 'ի հինդ
կւոր . որք են ֆինլանդիա տռանյեակ . Վորնիս արեւ-
նան . թալաստիտ . Նիւշնդիտ , և Սալշնտսիտ , զորս
յառաջիկայդ ստորագրեսցուք հանգերձ գլխաւոր
քաղաքոք իւրեանց . յաւելել և զ Ալտնդ կլզին ֆին-
լանտիոյ :

Ֆինլանդիա առանյեակ : Զդի յանկեան անդ՝ ուր պո-
դանէան և ֆինեան ծոցքին միանան ընդ միմեան
հան .

հանդեպ ուիլանտիոյ, և կեսդրիցիոյ . Երկայնուեն նը է իբր 160 մղոն . իսկ լայնութեն 100. և է լաւ ևս մշակել քան զայլ դւռս, վոյ և առաւել արդա- սաւոր ք զայնուիկ :

Աշո, կմ Աշոս : Ե, գլխաւոր քղբ ոչ միայն այսր դւռի, այլև համօրէն ֆինլանտիոյ . ՚ի ծայր անկ- եանն գործելոյ 'ի պոգանեան և 'ի ֆիննեան ծոցոյ, առ Աշոսէօդի գետով, որ անցանէ ը մէջ քղբին . հիմնել 'ի 1155. և է եպսանիստ, որ հաստատեցաւ 'ի 1226. որոյ աթոռանիստ եկեղեցի դեղեցիկ է և մեծաշէն : Ունի նւհնգիստ պատուական և յաջո- յակ . և դարոց մեծ, զոր կառոյց կուսդաւոս ա- դուլփոս արքայն 'ի 1628. որ յետոյ փոխեցաւ 'ի ձե- մարան : Գլխաւոր վաճառք քղբիս են կտաւ, արմբ- տիք, և այլ կերակրեղէնք, տախտակ, գերան . ևն : 'ի 1713 կողոպատեցաւ 'ի մոսկովաց, որք եօթնամեան ժմկաւ կացին 'ի նմ . և բղմ անգամ մեծամեծ լինասս Կրեաց 'ի հրկիզութէ : 'ի 1743 աստ կառարեցաւ դաշնադրութն 'ի մէջ շվետաց և մոսկովաց :

Նեփէնստալ. Չոր նորհաց : Ե քաղաք փոքր, սկիզբն կալել 'ի մենաստանէ միոյ կուսանաց՝ որ յետոյ խռ փանեցաւ, և կալուածք նը յարքունիս դրաւեցան . բայց կուսանքն մնացին 'ի նմ մինչև շ: 595. և ծաղ կեցուցին անդ զարհեատ սռնապանս գործելոյ . որ մինչև ցայսօր շարունակէ 'ի քղբիտ . ուր անթիւ սռնապանք գործին, և դիւրագին վաճառին 'ի սդօ- քօլմ, և յայլ տեղիս :

Պէնէպօքի. Աշոտօհօւէն : Քղբ փոքր ծովեղերեայ յերկայնամիշ աւազուտ լեզունի, առ Գումօ էլքս գե- տով : Ասի թէ յառաջն էր յայլում տեղուջ, ապա 'ի 1558 փոխագրեցաւ աստ : Վաճառք նը են փայ- տեղէնք, և ձուկն, մնադ սէրմօն ձուկն, զոր տա- նին 'ի սդօքօլմ և յայլ տեղիս : 'ի 1602 եղեւ աստ ժո- ղով իշխանաց շվետաց :

Ռատօ, կմ Ռատօ : Քղբ փոքր ծովեղերեայ և վա- ղընջական, որ ունի պատուական նւհնգիստ, և առնէ զնոյն առետրուն . զոր առնէ 'ի հւտադ քղբն : Գրտնիս աբեւլէն : Պաւառ՝ որ անկանի 'ի հիւսիսա- կողմն նախընթաց դւռի առ պոգանեան ծոցով . եր կայնուի նը չափել ը արքունի Ճնդէն 'է 490 մղոն . իսկ լայնուին իբրև 220 . շրջապատել բարձրաբերձ լերամք՝ որք անջրպետեն զնա յայլոց դւռաց, յո- րոց բղմ գետք ելանեն : Երկիր նը առաւելագոյն մասսմբ դաշտային և, (մնադ 'ի ծովակողմն,) և Հնային :

Հնային . բայց ունի և անդաստանս արմենեաց , և արօտս , և անտառս մեծամեծս , այլ և բովս երկա Ծոյ . գտանի անդ և սատափ մարդարտարեր : Վա Ճառք նր Են գերան , տախտակ , իւղ կէտ ձկան , ուրմօն ձուկն , կուպր , և արմտիք :

Քայանա , կմ Քայանեպօրի : Քղք փոքր 'ի սմին դաւառի . շըջապատել կարկաչահոս թիկա դետով . որ ոչինչ կարի բացադոյն 'ի քղքէ աստի՝ դործէ քուրավազս ահաւորս . բնակիչք քղքիս հաղիւ հաստնենց 135 ոդիր ը մեծ և ը փոքր : Քայանեպօրի դղեակ նր շնել 'ի 1607 մօտ առ քղքն , 'ի 1710 առաւ դաշ-

նադրութ , և իսպառ քանդեցաւ :

Ունէտ , կմ Ունպօրի : Քղք ծովեղերեայ 'ի ցամակ կղղւոջ առ բերանովք Ունէտ դետոյ , ը որս հոսի 'ի ծովին . է մեծագոյն ք զայլ քղքս արեելեան պոդնիոյ , շնել 'ի 1610 . բարեշէն և բաղմամօրդ . փողոցք նր ուղեղք և երկայնաձիգք . ունի դուրոց , և նւհնդիստ ովատունական : 'ի 1714 աւար հարաւ 'ի մոսկովաց :

Կալմա Գարկեպի . դ Հինդարոլեան : Քղք ծովեղերեայ շնել 'ի Շմկս կուսդուռսի տդովիսոի 'ի դաշտային յարգաւանդ և 'ի ղուճարնալի տեղւոջ ։ Ունի նաւա հանդիստ պատուական և յաջոզակ , և դործարան նաւուց . ուր շնեն նաւս մեծամեծս և մանունս , յորմէ թղմն շահին բնակիչք նր : 'ի շըջակայս սորին քղքի դիւղականք 'ի գարնան և լոշնան եռացուցել զնուր ծովու , դործեն ազ . որ 'ի սկզբան անդ առ փոքր մի սկագոյն է : ապա անդը էն արկել զայն 'ի կաթսայ , և լցել 'ի վր փոքր մի թթու կաթն , մաք րի և սպիտականայ իրբե զձիւն :

Ան Գորկեպի . դ Նոր գարուեան : Քղք ծովեղերեայ 'ի սմին դւռի , շնել 'ի 1620 յարքայէն կուսդուռսէ ադողփուէ առ Լաբեննոգի դետով . որ 4 մղոնաւ հոսի 'ի քղքէ աստի մասնէ 'ի ծովին . ուր և դործէ նւհնդիստ . գլխաւոր վաճառք նր է կուպր , և փայտ :

Եագողդապ : Քղք և նւհնդիստ 'ի սմին դւռի . որոյ հիւսիսային մասն է 'ի ցամաքի , իոկ հարաւայինն՝ որ մերձնայ 'ի ծովին 'ի վր Պոտեսլ կոչեցել փոքրիկ կղղւոյ , շնել 'ի 1653 'ի տիկնոջէ ապալայ ողրանեան , զօր կոչեաց յանուն առն իւրոյ յակորոսի կոմսին , որ յըջագոյն մեռել էր . զի անունդ Եագողդա-

դաբ :

Վասայ : Քղք փոքր ծովեղերեայ հիմնել 'ի թ կա-

բաշտուէ արքայէ . և նախացուցել արտօնութ՝ ՚ի 1611. կուշտ զանուն յարքայական տոհմէն վասայ : Ունի նւհնդիստ , այլ մռւտ նր գառնարին է . գլխաւոր վաճառք քղթիս են զանազան տեսակք ձկանց : Թաղամիտիս , որ և Դաշտադշնուք : Գաւառու ՚ի միջակէտ անդր նհնդին Ֆինլանդիոյ . Երկայն իրը 120 մղոն . և լայն՝ 80 . որոյ հիւսիսոցին մասն լեռնային է և անտառալեց . իսկ հարաւայինն առաւել դաշտացին : Ունի գետս բլժմն , և լիճն ձկնարերու , և պատռնական արօտս անասնոց , և անասունս ընտանիս և վայրէնիս , և անդաստանս արմտաքերու . բայց երբեմն արմատիք նր ՚ի վաշահաս ցրտոյ հարեալ եղծանին : ՚ի ճախինու և յանդործ աւազուտ տեղիս գտանի տեսակի ինչ հաղոյ Երկաթախառն . զոր զաեալ և մաքրեալ , հանեն աւազ Երկաթաթոյ : Վաճառք բնակչաց նր Են արմտիք , ոլուն , բակլայ , վուշ , կանեփ , ձուկն չորտցուցել անսասուն , կալի , կոդի , ճարոլ , կիր . և նու : Հիւսիսական , կմ Գրօնէպօքի : Շնչք փոքրիկ հիշնել ՚ի 1650 ՚ի գեղեցիկ վայրի առ լճիւ միտք . զոր ՚ի 1713 առին մոսկովք , և հրկեղ արարին , այլ յետոյ վերստին շննեցաւ : Ունի բերդ ամուր , և ՚ինմ զինարան պատռնական , և շտեմարան ցորինոյ : Կախագրել Թաղամիտիս անուսամբ՝ տիրառ բերդն կոչքի . յարմէ և քղքն կալաւ զանսուն : Նիւշնափիս : Գաւառու որ անկանի առ Ֆիննեան ծոցվ . ուր զառաջննն Ֆինլանդացիք եեթ ընակէին . ապս մոլին անդ և շվետք . և բղմք ՚ի հելսինկիացւոց . յայն սակս կոչեցաւ ՚ի խալափ , կմ ՚ի այլնուք . որ թարգմանի ՚ի օր երկիր , որ ը երկայն՝ է 126 մղոն . իսկ ը լայն՝ 28 ևելթ . և ը մեծադոյն մասին դաշտային է . արդաւանդ , և զունարձմի , և բազմամորդ ք զայլ սահմանակից իշւու : Ունի գետս ձըկ . նարերու , արօտս իստաւէտու , և անտառու , և անտառնս ընտանիս և վայրենիս . և առ գետովք գործիս հատանելոյ տախտակս շարժութ ջրոյ . և հնոց զաելոյ և ձուլելոյ զերկաթ : Սովորական գործ բընակչաց նր՝ է երկրագործութեն . դարմանել անսունս , և ձկնորսուն : Գլխաւոր տեղիք նր են հետադայք :

Հետինիքօք : Քղք ծովեզերեայ շինել ՚ի ա կուսդառուէ արքայէ ՚ի ցամուք իղզւոջ . զոր բազմք յառաջ հրկեղ արարին մոսկովք . և շենու է նորոքեալ ը թմի : Կաւահանդիստ նր է մի ՚ի լուսագոյն նառականդու :

Հանգստից շվետաց : Գլխաւոր վահառք նր Ե՞ն տախտակիք և այլ փայտեղէնք, և զնդն աեսակ ձկոնց ։ Աստ է ամոռ դւռակալ զօրապետին թավասթիոյ և սորին դաւառի :

Լուսուս : Քղը նոր առ ֆիննեան ծոցով, հիմնեալ 'ի 1745 լու վերջին դաշնադրուե՝ 'ի լինիլ սահմանագլուխ և նախապարիսով ընդ մէջ մասկովաց և շվետաց . զառաջնին՝ կոչեցաւ Տէէւողի՝ յանուն աղնուական կալուածոց, յորոց Վը շինեցաւ : Այլ 'ի 1752 կոչեցաւ Լուսուս յագողվոսէ փիդէրիկոսէ արքայէն : Աստ է ամոռ դւռակապետ զօրապետին նիմլոդայ :

Սահմանագլուխ : Գրաւառ 'ի ներքոյ արևելեան պոդնիոյ, առ առ համեմատութիւն այլոց դւռաց, չէ ինչ մեծ, միանգամայն և անրեր . սակաւ տեղիս ունի մշակեալս, զի զառաւել մասն նր գրաւել են անտառք՝ գետք՝ հահիճք՝ լիճք . յորս նշանաւոր է Սույն լիճն, որ տարածի 'ի հիւսիսոյ ը հարաւ մղոնս իբր 160. և ունի 'ի միջի բազմազատիկ կղզիս լեռնայինս . անգ մասնեն գրեթէ մամգետք ոորին դւռի . և անտի ելել՝ խառնին 'ի գետն մեծ և կարկաչահոս Վետէն կոչեցել . որ մտանէ 'ի լատոկա լիճն : Այս գուշառ բշմելսելիւք լերանց և բլուզ գոլով ընաւեալ, բաժանի 'ի զնին մասունս . յոյր սակս և բնակուն գիւղականաց կարի անդէպ և անյաջող է . զի կալուածք նց բշմուրեք 40, 60, և մինչև ց80 մըղոնաւ հեռի անկանի 'ի բնակութէ նց . որոք զգարման կենաց հայթհայթեն յանանոց, 'ի ձկնորսութէ, և 'ի փայտից անտառաց իւրեանց : Գատնի անգ եղն և ըէ կմբ բանկի ժիկը բշմ : Գլխաւոր տեղի դւռիս է 'Նիշեր . որ անկանի 'ի մոսկովաստան, զոր անդ ունիք ստորադրել :

Ալանդ, կմ Առշէ Ալանդայ :

Ա կղզի մեծ ը մէջ ուփլանտիոյ և ֆինլանտիոյ . երկայն իբր 23 մղոն . նոյնչափ գրեթէ և ընդլայն . 'ի մէջ նր և ցամաքին գոտանին 'ի ծովու բշմ մանր կղզիք, և ժայռք, որք կարի գժուարացուցանեն զնաւարկուն : Երկիր նր առ համեմատութիւն այլոց ցամաքային դւռաց ֆինլանտիոյ արգաւանգ, և . բերէ արմաիս բաւական 'ի պէտս բնակչաց . ունի և գաշտու պարարտարօտս, և անառունս բշմ :

և անտառս մեծամեծս, և վայրի էրէս, ոող քոթարինէ, աւղոնէս, դայլ, նապաստակ, այլու արջ, բայց սակաւ : Բնակիչչնի խօսին՝ իլեզու շվետաց : որոց գործ է երկրագործուի, դարման անասնոց, ձկնորսուի, և հաւորասութիւն : Իսկ վաճառք նց՝ կոգի, պանիր, ձռւկն, փայտ՝ ի տղէտս շինուածոց, ածուի, կիր, ևն : Ասի թէ՝ ի հնումն կը առանձին իմն որուի անջատ՝ ի ֆինլանդիոյ, ունելով սեփական թդր . աղա անկաւ ը որութ շվետաց, և միացուցաւ ը ֆինլանդիոյ : Գլխաւոր տեղիք նը են բարելիօլ : Կը լուսի : և Հայա . որք են կազուածք

(Պագաւորականք :

Համէ : Ազդի Փոքր իւր 12 մղոնաւ հեռիյալանտայ՝ ի հարաւոյ արևմտից . ուր ՚ի ժմկս ուղղափառութ դոյր մենաստան կրօնաւորաց . որ յետոյ խափանեցաւ :

Կահանդ Ե . | աբբօնիա շվետաց . կմ | աբբիս . | աբբլանտ :

Յայսմ վայրի ունիմք խօսիւ միայն զլաբբօնիոյ շվետաց, որ ՚ի բարբառ բնակչացն կոչի Սամելանդ, և Սամելունցայի, կմ Սամելունգնա . ունի իւր ստհման յարելցից՝ զարւեմտեանն պոդնիա, և զլաբբօնիոյն մոսկովաց . ՚ի հարաւոյ՝ զիմեցիա . իսկ ՚ի հիւսիսոյ և յարեմտից՝ զլաբբօնիա նորվէկիոյ : Երկայնուենք ը ոմանց՝ է 385 մղոն . իսկ ը այլոց՝ 600. նոյնշափ է դրեթէ և լոյնուեն : Բոյց բնակիչք նը առ համեմատութ ըարձակ տարածուեն սակաւ են յոյժ . որոյ գլխաւոր պտճառ է խոժոռուի երկրին, և անսարգասաւորուի նը . վաղի շմեծ մասն նը գրաւելը ունին բարձրաբերձ լերինք ապառաժուաք և անը բերք, որք մինչև ցամովս հասանեն, և հնազ ձիւնալիցք և սառնասլաւոք . իսկ գաշուային տեղիք նը՝ բիշմուրեք գիճին են և աղտաղտուկ . և բիշմուրեք անսպատ անջրդի և աւազուտ, որք բաց յանպիսան ինչ թփոց և փշոց՝ ովինչ պիտանի բուսուցանեն . ուստի և չիք բնաւ երկրագործուի՝ ՚ի լարքոնիա . որ թեակէտ և լինէր, սակայն և այսպէս ՚ի զուր վաստակէին մշակք նը . քղի վաղահաս ութրաւուին ոչ թողայր ժամտնել՝ ՚ի հունձօս սերմանեաց

Դյ. : 'Առեւ գիրք նը՝ և այլ հանդամանք՝ ոչ սակաւ խափուն լինին բազմանալոյ բնակչաց . վազ զի ձմեռն սաստիկ է և երկար և թախծագին , որ ամսօրեաց ժմկաւ ոչ երեխ արեգակն . թէպէտ և յայնժամ ոչ է խոր խաւար . զի լոյտ լուսնի , և սատեղաց , և արշալոյսն հիւսիսային , և ձիւնն մածեալ զերեսոք երկրի , առ սակաւ մի լուսաւորին զերկարատեւ գիշեր ձմեռան . յորում կարեն դործել , այլ և ձնողն առնել . մւնդ զի՝ գտին հնարխ ինչ , որովհել լը գի զացել ձեան ոչ միայն համարձակ քայլեն , այլ և ընթանան ը զառ ՚ի վեր ձիւնադատ լերանց , մինչեւ բշմանդամ ըմբռնել զգայլս , որք գան ՚ի յափտակել զոշխարս : Եւ ՚ի պատապարուի անձանց ՚ի խիստ ցրառուէ ձմեռան , բարեխնամն ած ետ նց յաճախուել վայրի երեսոյ՝ յորոց գործեն մաւչափակս , և փայտ բշմանդամ ՚ի ապէտոս հրոյ : Խսկ յամառսն ը հկուկն ձմեռան՝ ու իւներն համառօտ է և տիւն երկար . մւնդ յամառան միջի անդ ամսօրեայ ժմկաւ ոչ մատանէ բնաւ արեգակն , այլ միշտ առ եղերտիք նը պատի . յորում յառաւելու ջերմունք՝ անհանդուրժելի բազմութել մածանեծ ձանդից ցանախեն . որք խմբովին թռուցել զըրէն մարտիրոյ , բշմանդամ խափաննեն զնառագայլժմ արեգական , և անհնարին տառապանս հասուցաննեն ընակչաց : Զորոց կամեցեալ զհամառօտ իմն ծանօթուիս առ ընթերցասիրաց , ՚ի գէոդ է նախ զուստն նց նշանակել , և առպա զոյլ հսնդամանս բարուց և կենաց նց ստորագրել :

Արդ՝ սք ը ոմանց թռուին լինիլ հատուած մի ՚ի գինլանտացւոց կմ գիննացւոց՝ և վենետացւոց . որոց ՚ի փոխելն զնախնի եղանակ կենաց , և ՚ի սէրսանել շինել տունս , և գործել զերկիր , սք հատուածեալ ՚ի նցնէ , եկին ՚ի կողմանոյ յայսոսիկ . խսկ այլք ՚ի մերձաւորուն լեզուի սց ը լեզուին երայեցւոց , ՚ի ձեռոյ զգեստուց , և ՚ի պահպանուն շաբաթու . և յայլ պէսնպս խտրանաց , համարին թէ յերայեցւոց տնտի են . բայց այս ամ նշանք թռուին պատահական , և անբաւական ՚ի հաստատուն այսրկարծեաց : Լարբօնացիք ունին զմասնաւոր լեզուածանցել ՚ի լեզուն քինլանտացւոց . յորում խառնել կան յօրով բաւրբյայլեալ լեզուաց , մւնդ շվետաց . և նօրվէ կիացւոց . խսկ Լոբին , կմ Լոբիս . անտնդ որով այլ ազինք կոչեն զսն , ոչ է ՚ի բարբառ լարբանական , զո զի ինքեանք ՚ի բարբառ իւրեանց կոչեն զինքեանս Սաբմեշիս , կմ Սաբեշիս . և ոչ խսկ գիտեն թէ

թէ այլք լաբրօնացիս կոչեն զինքեանս . վայ Լեբրօն
անունդ թունի մականուն տուել նշ յայլոց աղբաց
'ի 1077 , կմ 1190 :

Սոքա իբր 'ի բղմա միջահասակ են մարմնով . իսկ լը
սմանց իբր գ ոտնաշափ և եթ . գոյն նշ է թուխ .
որոյ պահաւ ոչ թունի լինել լուբոյս խառնուած նշ .
այլ խոշոր և դժնդակ եղանակ կենաց նշ , և հանա-
պազրոդ ծուխն՝ զոր կրեն 'ի վրանս , և ընդերկար
մնալն 'ի բացի . կզակ կմ գունչ նշ է սրածար .
ծնոտքն վտիա . և դէմքն լայն . իսկ հերք գլսոց
ուեւ . զգեստ նշ է 'ի խոշոր չուխայէ , յորոյ վը-
զգենուն և մուշաակս : 'ի կենակցուել ալահեն զնախ
նի սովորուիս . 'ի հանդիպիլն իրերաց՝ համբուրեն
զմիմեանս . Կիբազմիլն 'ի սեղան նախ աղօթս տո-
նեն , և ապա տուեալ ձեռս միմեանց , նատին յու-
տել . զնոյն առնեն և զինի ճամացն : Կարի շահախըն-
դիր են յառեարուեն , և 'ի պարգեատունուեն . բնութ-
երկըոտ և փղքրոդի , ծոյլ յաշխատանս , սիրեն զնըն-
շել . զարհուրին 'ի զինունորուէ , և 'ի ծանր աշխատ-
անաց . վը թէսղէտ բազմատեսակ հանք գտանին
'ի լաբրօնիա , այլ կան մնան անգործ . Պիք առ նշ
երկրագործութի , ոչ անկել , ոչ սերմանել . ոչ նիւ-
թել , ոչ ոստայնս անկանել , ոչ հաց գործել . և
ոչ այլ ինչ այսպիսի կարեոր արհեստք . բայց միայն
շինեն նաւակս , վը որսոյ ձկանց . և դահուկ կամ
բալսիր այն է՝ խզախ . և գործիս 'ի պէտս որսոր-
դուեն , և այլ կարեորս . բայց և զպինս աղքատք նշ
գործեն առ հարկի . զի չունին անասունս 'ի դար-
ման կենաց . յորմէ յայտ է թէ կարէին ուստանիլ և
զայլ զանազան արհեստս , թէ կամէին :

Իսկ դլխաւոր գործ նշ է որսորդուն վայրի երեսոց ,
և հաւուց որք յաձախ են 'ի լաբրօնիա , ձկնորսութի .
գարման ընտանի անասնոց , մենդ ուանկի ֆէր կամ
ուէն կոչեցել կենդանեաց . որոց երկու տեսակք են ,
թը ընտանիք և վայրենիք . և գրեթէ տմ իրօք նման
են եղջերունի , բայց միայն զի դլսւխ սց առաւել
թեքեալ է . և եղջիւրքն՝ որք են ոստալից ը եղջեր-
ունի , առաւել տարածել են յառաջկոյս . առ որոց
արմատովք 'ի վը ճակատու բուսանին այլ ես եր-
կու փոքրիկ եղջիւրք , որով երկելն ունիլ չորս եղ-
ջիւր : Այս անասունիք շահաւէտ նոյ յոյժ լաբրօ-
նացոց . զի ծաւայեն նշ յամի փինկ արջառոց և
ձիոց . լծեն զնն 'ի դահուկս , և բառնան 'ի նն բե-
ռինս . 'ի կաթանէ նշ գործեն պանիր և կողի . մին
իէ

Ե՞նց կերակուր պատուական, զոր ապխուեալ վաս մասեն և օտարաց. մորթն ՚ի պէտս հանդերձից՝ զոր և փոխանակեն լը այլոց իրաց, որոց պէտս ու նին. զի ըստոր չուխայից վնամառնային զգեստառոց, և ըստ վասնաց. ջելքն փինկ տաղանւոյ. իսկ ոսկեբքն ՚ի զոհ կորց. քըլ ողդ հանդերձել եմք նշանակել սառըն, տակաւին գտանի առ նս աղդ իմն կռապտշտուն, կմ լաւ ևս ասել տւելորդապաշտուն: Եւ որ յաւէտ նպաստաւոր է նց, այս անասունք չունին այնչափ ինչ պէտս մարդկային խնամոց. զի զօրն ողջոյն աշխատաեցուցել զնո՞ ՚ի գործ, յերեկոյի արձակեն ՚ի բացի. և նք ինքնին գտանեն զկերակուր: ոչ միայն յամառան, սյլե՞ի ձմեռան. զի սովորական արօտ նց՝ է աղդ ինչ բուտոյ, որ առատ բռւսանի ՚ի լաբրօնիա. զոր ՚ի ձմեռան ինքնին պեղելով ըզձիւնն հանեն և ուտեն. զի բնուը ճանաչեն զտե՞զիս, ուր բուսանին ոյն բոյոք: Եւ զի միանդամայն ասացից, ամ փարթամուն լաբրօնացւոց և մեծուն նց, մենդ թէ և կեանքն իսկ գլխովին՝ յանասնոց աստի կախել կայ. յայն սակս փոյթ մեծ ունին ՚ի բազմացուցանել զնո՞: ուստի ասի թէ են ումանք ոլք ունին ց3000 ռանկիֆէրս կմ ուէնս: Եւ առ ՚ի գտանել բաւական արօտ ոյց միանդամայն և ՚ի պատշառս որսորդուն, և ձկնորսուն, բռնադատին ոտէպ փոփոխիլ տեղուոջէ ՚ի տեղի. վայ և ՚ի վրանս բնակին, զորս բոյլորակ բրդամել շնեն, բայց գլուխն ոչ որոշայր, այլ տափարակ աւարտի. ուր բանան և զնինելոց, որ է նց փինկ լուսամտի. և ՚ի միռւմ յայսպիսի վրանաց՝ բնակին մինչև 20 ոգիք: Զվառարանն ՚ի մէջն շնեն շրջապատել քարամբ, զի մի ցրուեսցի կայծն և մասիրն. և զկողմամբք վրանին ՚ի ներքուատ աարածեն զհանդերձո իւրեանց ՚ի պաշտպանութի ՚ի հողմոց. իսկ ՚ի գետին արկանեն շուրջանակի ոստս ծառոց, և ՚ի վը զմորթ ուէն կենդանւոյ, և այն է նց նստարան, և սնկողին: իսկ ուրեք ուրեք փինկ վրանաց՝ շնեն խըճիթս ՚ի տախտակաց: Կարասիք նց են երկաթի պուտունք, սղնձի կաթսայք, փայտի գրդալք, ձունձ, և մորթ ուէնի ՚ի պէտս անկողնոյ. նաւակիք վն որսորդուն, և դահուկք՝ որէ ՚ի խըլախի. բայց գտանին բղմք՝ որք ունին և արժաթի անօթս, այլ և գրամս մենդ գալէսս հոլանտացւոց. վազի նօրվէկիացիք ՚ի վաճառելն ինչ նց, ոչ առնուն զայլ գրամն ՚ի նցնէ, բաց ՚ի դաշեռից անտի հոլանտացւոց, յայն սակս և ինքեանք յառեւ.

Էտրուն իւրեանց ջանան զայնպիսի դրամս հաւաքել։ Այս սովորութիւն ունին զգանձս իւրեանց յերկիր թալկել։ զոր և բազում անդամ ոչ դտանեն։ Կերակուր նց յամառան՝ է կաթն, կոդի, պանիր, և ձուկն։ զի ողպատճառ շունին ցորեան, ոչ համար, և ոչ դարի 'ի դործել անտի հաց։ բաց 'ի սակառուց ոմանց՝ որպ գնեն 'ի քղզը, և 'ի գիւղօրէից, բայց և նք ուր ուրեմն։ Խոկ 'ի ձմեռան՝ է միս ունինի։ յորոց 'ի սեսլո' յոց ք գժամանել սաստիկ ցրտուել՝ զենուն զարուս, այնցափ որչափ համարին բաւական ինքնանց ը ձմեռն ուղոյն։ ոմանք ևս 'ի դեկո' զենուն։ զի յայնժամառաւել պարարտ են։ Ուրք հարուստ են՝ գնեն յամառան 'ի նօրվէկիացւոց կաթնտու կովս, և ովսարս, և յամառան՝ կերակրին կաթամբ նց։ իսկ 'ի ձմեռան՝ զենուն և ուտեն։ Ուտեն զմիս արջոյ, և ոյլոց էրէոյ, և թոշնոց ջրայնոց, և ցսմաքայնոց։ Խոկ աղբատք ուտեն և զմիս գայլոց, շանց, աղուիսու, ձիոյ, և այլ ամկենդանեաց զրբս և դաանեն։ Ըմպելի նց է լոկ ջուր, զի շունին բնաւ գինի, և ոչ գարեջուր։ ցքին կարի 'ի յարդի է առ նո է ախորժական։ բայց հազիւ երբէք գտանեն, և այն հարստագոյնքն եեթ։ կանայք նց բնաւ ոչ մերձենան 'ի խահարարուն կերպոց։ զի այն դործ ուեփականել է տանուտն, կմ ծառապից, եթէ ունիցին։ Ճնողք որոշեն զժմկ սամուսնուել զաւակաց իւրեանց և նց ընտրեն զանձինս, ը որո պարտին ամուսնանանու լիք կամիցին, և թէ ոչ կամիցին։ Բայց քզի դլսաւոր փոյթ ծնողացն է փարթամուլ, և բարեկեցուն զաւակաց իւրեանց, յայն ստկս հազիւ երբէք լինի առ նո ամուսնուն 'ի մեջ անձանց, յորոց մինն փարթամ իցէ, իսկ միւսն ալքատ։ Յորժամ երթան 'ի հարսնախոսուն, տանին և զիեսայացուն։ և զումնոս 'ի մերձաւոր ազդականաց նոր, ունելով ը ինքեանս և ցքի՝ թէ կարիցեն դտանել։ զոր նախ ք բանս 'ի մեջ առնուու վո հարսնախոսուն, մատուցանեն առ փեսաւէրն։ որ թէ լինկալցի զայն, յայնժամնան է թէ յաջողի հաբունախոսուն։ ասրա թէ ոչ յաջողեսցի, ծնողք աղջկանն ոքարտական են վճարել զցին ցքոյն։ իսկ եթէ յաջողեսցի, յայնժամ գաշնադրել բացորոշեն թէ որչափ ինչ դրամն, կմ այլ վարձանս տարտին տալ ծնողք փեսային ցծուու հարսին, և ցմերձաւոր ազգականս նոր։ Նշանակէս և ծնողք հարսին բաց 'ի վարձանուց դստեր իւրեանց, տարտական են տալ փեսային այսչափ ինչ կարասիս տան։

տան . և այնչափ ուեն , կմ ռանկիֆեր , որքափ բաւական են 'ի հաւասարիլ պարգևաց , զօր ընկալան 'ի ծնողաց փեսային . նոյնու և ազգականք հարսին , որք ընկալան պարգևո 'ի ծնողաց փեսային . պարտապանն են տալ նց անդրէն պարգևս փինկ պարգևաց : Խսկ զպասակս առնենյեկեղեցւով . ուր 'ի ժամուռ պակին , այնչափ պարկեշառուի և պատկառափնո ցուցանեն հարսունքն , և խուսեն , մինչեւ բջմանդամ հարկ է բռնի ձգել զն՛ , և ստիպել 'ի պատասխանաւտուռի հարցմանց : Ապա դառնան անդրէն 'ի վրանս իւրեանց , և առնեն իրախճանս , հրաւիրել զազդուկից իւրեանց . որոց իւրաքանչվերն ը իւր տանի զիերակուր իւր , զօրս խառնեն ը կերակուրս փեսային : Ամբոն միակին են . և ոչ երբէք եմուտ առնեն սովորուին բազմակնուռ . ոչ 'ի նախնումն , և ոչ 'ի վերջին ժմկս . հաւատարիմեն յամուռուռն , թէ պէտ ոմանք զհկնեկն առեն վն նց , այլ առանց պատճառի : Զզաւակս 'ի մանկութէ վարժեն 'ի խիստ կեանս . զորս պատեալ 'ի խանձարուրս , հանգերձ օրօրօցաւն կախեն զտաւաստազաց վրանին 'ի մէջ ծխոյ-որք իրրէ աճնցել մեծանան՝ վարժեն զն՛ 'ի սովորակամն դրիծս իւրեանց :

Սք ոող և այլ հիւսիսային ազինք յուջին ժմկս ինքնիշխան էին . և ունեին իւրեանց ուժիական թէրս . ապա 'ի 1276 մեծն լադուզաս արքայն շվետաց՝ հրովարտակ եհան . եթէ ոք զարբօնացիս ը տրութը շվետաց նսճաճեցէ , նմ եղիցի կառավարուի նց ժառնդութ յորդոց յորդիս . զօր 'ի դլուխ տարին բնակիչք արևմտեան պոդնիոյ Պիէտրէնէի կոչեցելք . վնյ և 'ի ձեռոս նց մնաց կառավարութիւն լաբրօնիոյ մինչեւ ցլթ կարոլոս արքայն . վնյ անտի և այսր համօրէն լաբրօնացիք են ը տրութ շվետաց . և թէնդա թշմք 'ի նցէ հարիս հարկանեն և դանեւաց . և մոսկաց , վն զի 'ի ժմկս ինչ տարւոյն 'ի սահմանս նց բնակին , սակայն զթէրն շվետաց նանաչեն ինքեանց օրինաւոր թէր , որում և հարիս հարկանեն . և ամ կառավարուի նց ուղղի ը օրինաց . և ը սահմանութրունց շվետաց . և զնցնէ կախել է կան . ոող և ը եկեղեցականին՝ Են 'ի ներքոյ ժողովրդապետացն շվետաց : Յամառնային ժմկս 'ի տեղիս տեղիս լուրբօնիոյ լինին երևելի տօնչճառք ը ստհմանելոյ թէրցն շվետաց . ուր 'ի սահմանակից քշքց ժաղավին վճռեկանք . յորոց լաբրօնացիք գնեն զնմ պէտս իւրեանց . ուրագ , ծխախոռա , ալիւր , խոչօր չուխոյ , ձունձ , կունք :

ՆԵՐԻ, կաթսայս, պուտունս, գանակ, մկրատ, մորթ
էղին, վառօթ, կաղար, անագ, ծծումբ, գինի, ևն -
այլ արծաթի դրգալս, ճարմանդս, գօտիս, մա-
տանիո, և այլ անօթս արծաթիս. իսկ ինքեանք վա-
ճառեն նց մուշտակս ովեսպիս վայրի էրեոց, միս և
մորթս ուն կենդանւոյ, կոգի, ուանիր, ձուկն,
կոչիկս, և այլ զնշն իրս : Յա ռաջագոյն դամ առե-
տրութիւնը իւրեանց փոխանակութ իրաց առնեին, այլ

այժմ դրամք վճարեն :

իսկ ըստ կրօնից՝ մինչք էին անկել ըստ տրութ շինուաց,
առ հարկ կռապաշտ էին. այլ իրեւ տիրեցին նց
շինուաք, թիգրք նց փոյթ մեծ կալան 'ի քնական հա-
ւատ դարձուցանել զնս : Զառաջինն մինչդեռ յուղ-
զախառութ էին շինուաք, զայս ևելթ կարացին մու-
ծանել 'ի նա . ֆ մկրտել զմանկունս, և զպաակս
ամօւնութ տանել առաջի քէնյից հանդերձ քէնյա-
կան օրհնութ : Ապա իրեւ քակեցան շինուաք յուղ-
զափառ հաւատոց, այնուհետեւ ևս առաւել յահա-
խեցին առ նո քարոզիչ լուտերականս . շինեցին ե-
կեղեցիս, և դպրոցս, կարգեցին ժողովրդապետս,
շանալով ըստ քրիստոնեութ և զազանդ իւրեանց տա-
րածել 'ի նա : Սակայն 'ի վրա այսր ամի 'ի տեղիս տե-
ղիս մւնդ 'ի հիւսիսային կռզմանս՝ չունին ինչ 'ի քրիս-
տոնեութ, բաց 'ի մկրտութ . և այլ ամ իրօք ողնու-
շնատ են 'ի բուն կռապաշտուից : Քանզի անհնարին
հախանձայոյզ գոլով տանդութ նախնեաց իւրեանց,
ոչ կամին հրաժարիլ 'ի նախնի բշման կրօնից նց-
ճանուացեն ըհանուր ած մի, զոր իւպմէլս կոչեն . և
ըստվաւ այլ ոճս և ոճուհիս ստորինս, բարիս և
շարս : Իւպմէլս և այլք ոմանք ընակին առեն յեր-
կինս, և կոչեն առ ինքեանս զբարեգործս : Ոմանք
բնակին յօդս . ոոզ Պէյլէ, որ է Աւեգակն . Հօրտնե-
հէլիս . որ է կոյծակն կօք որոտումն . սա կոչի և
Այս, կօք Ռօր . և Պուակւօլմաի . որ իշխէ հողմոց :
Այլք բնակին յերկրի 'ի սրբազն լերինս . որոց
դիսաւորն են Լէիս - օլմաի . Ած որսոյ . Մաստե-
րաքքո . Չածուհի 'որ ըստ երից դստերաց իւրոց ևնամ
ունի կահանց, մատակարարելով զթմ, որ ինչ անկ
է կսնացի բնութ : Սահիվ օլնիաք . Չած մոդուց և
կախարդաց որ բնակի 'ի լերինս : Եալմէաքքո . Մայր
մահու . բնակի 'ի գերեզմանս, և պահէ զհոդիս մին-
չև վճռեսցի լիճակ նց : Բէպքալ . Ռօդա . և այլ
բշմք չածք դժոխայինք : Բէպքալ . Խշան շար ածոց,
բնակի 'ի կեդրոն երկրի . որ լարբօնացիք դնեն

զդժոխա . և իշխէ 'ի վր դատապարտելոց . զնոյն առնէ և Ռօդա : Ունին և այլ շար ածս 'ի դետս և յանտառս , լորո համարին ոկղընապատճու ամ բնական շարեաց և լիսասուց վոյ փոյթ մեծ ունին միշտ հաշտ պահել զնո ը ինքեանս , զի մի' լիսասեսցին 'ի նցնէ . մւնդ զմնակելս 'ի հրաբուղիս լերինս , զորս շարագոյն համարին ք զայլս : Բայց յայսցանէ ունին և լերինս , լիճս , և դետս սրբազանս , ուր ը ամ տեղիս տեսանին ծառք կոփելք ոյլանդակ կերպարանօք , և առ նորօք սեղսնք 'ի պէտս նուն իրաց . և ուրեք ուրեք առ լճովք և դետովք քարինք օտարատեսակ իմն ձեռվ կուտելք , որոց պաշտօն տանին ահին և գողութ . բայց առաւելագոյն պատին ըն ծայեն քարանց , ք փայտից . որոց 'ի վր մեծի վիմի փինկ սեղանոյ պատարագէն զեղջիւրս և զոսկերու ունի . և յորժամ մերձենան 'ի տեղին՝ ուր եղեալ եան այն կուռք , 'ի տեսանելն 'ի հեռուստ՝ բացեալ զդլուխս՝ և խոնարհել անկանին 'ի վր երեսաց , և այնպէս յափսիթերս գնան մինչեւ ցտեղին , ուր և մասուցանեն զբոհս : Հմայութեք կարի յանախել են առ նո . որոց անսան սրտի մտօք 'ի բժշկուի հիւանդաց . 'ի գիւտ կորուսել կմ գողացել իրաց , 'ի ծանօթուի ապագայից՝ և հեռակայից , և յորսորդուի վայրի երեսոց , մւնդ արջուց :

Բաց 'ի բնիկ լաբրօնացւոց՝ 'ի վերջին ժմկս գնացին անդ գիւղականք 'ի շվետաց և 'ի ֆինլանսացւոց մուծանել և անդ զերկրադործուի , յոյր սակս բշմ ազատուիս ընկալան յարքայէն շվետաց . ը որ չեն ինչ հաճել լաբրօնացիք . բայց մինչեւ ցայժմ սակաւ արդիւնս երեեցուցին . մի' զի գժունարին է գտանել անդ տեղի յարմարաւոր դաղթականաց 'ի բնակուի . Երեկ՝ զի կարի աղքատք են անբաւականք 'ի հայթհայշ թել զնմ հարկաւորս առ վահիճանն իւրեանց :

Այս նկնդ լաբրօնացւոց՝ բաժանի յեթին մասունս , որք Լաբբմարդ կոչին , և առնուն զանուն 'ի սահմանակից տեղեաց նօրտլանտայ . և են այսոքիկ : Լաբբմարդ ինչշիա . Լաբբմարդ անէւր յաննիայ , կմ առէլւայ . Լաբբմարդ ունէայ . Բէդէայ լաբբմարդ . Լաւլէայ լաբբմարդ . Դուրէայ լաբբմարդ . Գիւն լաբբմարդ : Յորս չիք բնաւ քղք կմ աւան , և ոչ իսկ գեօլ հաստատուն . զի չունին ուրեք հաստատ բնակուի , այլ թափառին ը համատարած երկիրն . և յայսմանէ յերկու ցեղս բաժանեն զն Նադիրք . ք յանտառայինս , որք ը յանտառս բնակին . և 'ի լեռնականս , որք բնակին 'ի լերինս :

ՅԱԻ ՅԵԿ

ՄՐԱՆԵ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԵՒՐՈՊԻԱ

Ա.	Ա	
Բ.	Տերտ Եւրոպիա .	3.
Բ.	Տերտ Եւրոպիա .	4.
Դ.	Տարածութ , և Բնակչութ Եւրոպիա .	5.
Դ.	Գլխավոր Հերին + Եւրոպիա .	7.
Ե.	Երևելի գեղ + Եւրոպիա .	7.
Հ.	Բնաշխանան Եւրոպիա .	8.

Ա Ը Խ Ա Ր Հ . Ա .

Փորդուքալ . "Ի ՀՆ" Լուսիտանիա :

Ա.	Ա	
Ա.	Աշխան .	9.
Բ.	Տերտ , Տարածութ , և Բնակչութ Փորդուքալայ .	10.
Բ.	Երևելի գեղ + Փորդուքալայ .	10.
Դ.	Օ՛Ռ Փորդուքալայ .	11.
Ե.	Բերտ Փորդուքալայ .	12.
Դ.	Վաճառ + Փորդուքալայ .	13.
Է.	Համալսարան + Փորդուքալայ .	15.
Ա.	Աշխանան + Փորդուքալայ .	15.
Բ.	Եղանական + Փորդուքալայ .	16.
Ֆ.	Բարտ + Ավան Փորդուքալայ .	16.
ԺԹ.	Աշխան , և Կառավարութ Փորդուքալայ .	18.
ԺԲ.	Կարտ , կամ Նախ , Վերդառութի , և Մուսա + Փորդուքալայ .	20.
ԺԴ.	Կըօն , կամ Հասապ + Փորդուքալայ .	21.
ԺԴ.	Բաժանան Փորդուքալայ .	22.
	Նահանգ Ա. Էնդուկապուրտ .	23.
	Նահանգ Բ. Պէիրա .	30.
	Նահանգ Դ. Էնդուկ գավրո + և Ջնհո .	33.
	Նահանգ Դ. Պատականանդեն .	36.
	Նահանգ Ե. Աշխանի .	38.
	Նահանգ Զ. Աշխանի . կամ Աշխանի .	41.

Սպանիս :

ա. Վշառակ , և Դիբու .	44 .
բ. Տարածութ , և Բնավիլ Սպանիս .	45 .
շ. Երեւելի գետք Սպանիս .	46 .
թ. Օ՛ Սպանիս .	46 .
է. Բերք Սպանիս .	47 .
չ. Վաճառք Սպանիս .	49 .
է. Համալսարան + և դպրութ Սպանիս .	50 .
շ. Վշրժեղասան + Սպանիս .	51 .
թ. Եղանակ + Սպանիս .	52 .
ժ. Բարք Սպանիսաց .	53 .
ժ. Լեզու Սպանիս .	54 .
ժ. Վշառք + Կառավարութ Սպանիս .	54 .
ժ. Կնիք , Վէրբառութի , Մուսք + , և Զըրք Սպանիս .	58 .
ժ. Կրօն , կմ Հաւաքար + Սպանիս .	60 .
ժ. Բաժանառն Սպանիս .	60 .
‘Սահանդ ա . Նոր ժամանելիա .	62 .
‘Սահանդ բ . Հին ժամանելիա .	68 .
‘Սահանդ դ . Լեռն .	71 .
Գլխաւոր գեղիք + հետախային մասին .	71 .
Գլխաւոր գեղիք + հարաւային մասին լեռնի .	72 .
‘Նահանդ դ . Էստուէ մաքաւրա .	73 .
‘Սահանդ ե . Վշնդալստիա .	
Յորումն Սիւլիւս , Գորդոն , և Եսէն .	75 .
ա. Սիւլիւս .	76 .
բ. Գորդոն .	85 .
դ. Եսէն .	89 .
‘Սահանդ շ . Կառավարքա .	91 .
‘Սահանդ է . Մուսքիա , կմ Մուսքիա .	97 .
‘Սահանդ ը . Վաշնդա .	99 .
‘Սահանդ թ . Կաւիշիա .	101 .
‘Սահանդ ժ . Վշրժելիա .	104 .
‘Սահանդ ժա . Վիզանէա , կմ Վիստալիա :	
Յորումն կն Կիւտաֆոնա , և Վշառք .	106 .
Կիւտաֆոնա .	108 .
Վշառք .	109 .
‘Սահանդ ժբ . Կառավարքա .	110 .
‘Սահանդ ժդ . Վշրժելիա .	113 .
‘Սահանդ ժդ . Գորդալունէա , կմ Գորդալուն- նա .	116 .

633
118.
120.
122.

Հին ժադալունեա-
Նոր ժադալունեա-
Անդիվարիա.

Կղզեք Սովանիոյ :

Պալերեան և Բիթիսանեան իշլիտ .	122.
Մայօբիտա , կօմ Մալեօբիտ .	123.
Կողեանի՝ որդի էն առ Մայօբիտ իշլեան .	125.
Մինօբիտա , կօմ Մինօբիտ .	126.
Բիթիսանեան իշլիտ .	128.

Ա Ը Խ Ա Բ Հ . Գ :

Գաղղիա . այծմ Ֆրանչեա . ի՞ Ֆրանսա :

Ա. Անուն .	130.
Բ. Դերտ Գաղղիա .	130.
Շ. Տարածունի , և Թիմ Բնահեաց Գաղղիա .	131.
Դ. Երեւելի գերտ Գաղղիա .	131.
Ե. Օր Գաղղիա .	133.
Զ. Բերտ Գաղղիա .	134.
Է. Վաճառտ Գաղղիա .	136.
Խ. Համալսարանի . և Դպրունի Գաղղիա .	138.
Ծ. Ա'րտեղարանի , և Եղագարանի Գաղղիա .	139.
Ժ. Բարտ Գաղղիացաց .	143.
ԺԱ. Լեզու Գաղցւեցաց .	143.
ԺԲ. Վեցի , և Կառավարունի Գաղղիա .	144.
ԺԳ. Կինի . և Վերպատունի Գաղղիա .	152.
ԺԴ. Մասպի . և Զօրտ Գաղղիա .	154.
ԺԵ. Կրօն Գաղղիա .	155.
ԺԶ. Բաժանունի Գաղղիա .	157.
Նահանգ Ա. Կրըլի Գաղղիա .	162.
Նահանգ Բ. Օւլեանեն . 'ի հն' Վլուելիա .	181.
Նահանգ Ռ. Մենը , և Փերւ . Փերւ .	185.
Նահանգ Ռ. Վահանան .	186.
Նահանգ Ա. Վենժու . (Վենժո .)	187.
Նահանգ Է. Թիմուրին .	189.
Նահանգ Դ. Պետրի .	190.
Նահանգ Է. 'Ելլընե .	192.
Նահանգ Ռ. և Ծ. Մարչ . և Լինունի . Մարչ . 'ի հն' Մարտիա .	194.
Նահանգ Ժ. Պարագանե . 'ի հն' Պարա- նիա .	196.

Կայ-

Նահանգ ԺԹ. Օվերն.	197.
Վերին օվերն.	198.
Սուրին օվերն.	199.
Նահանգ ԺՇ. Լիոն.	200.
Լիոնէ առանցնոտի.	201.
Ֆոուէ.	203.
Պօժուէ.	203.
Նահանգ ԺՇ. Փիւարդի, կմ Փիւարդ.	204.
Վերին դիւարդի.	205.
Սուրին դիւարդի.	207.
Նահանգ ԺՇ. Աօրյանդի. որ և Աօրյանդիա.	209.
Վերին նօրյանդի.	210.
Սուրին նօրյանդի.	212.
Նահանգ ԺԵ. Բրիտանիա. լո դաղլ. Պըն քայն.	214.
Գրեմսուր քեղիտ վերին բրիտանիա.	215.
Գրեմսուր քեղիտ սուրին բրիտանիա.	217.
Նահանգ ԺՀ. Փօքլա.	219.
Վերին Փօքլա.	220.
Սուրին Փօքլա.	221.
Նահանգ ԺՀ. ԺՇ. ԺՇ. Օն. Սինդոն.	221.
Աշխանդ.	221.
Օն.	221.
Սինդոն. (Սինդոնի). Ի հն Սան դոն.	223.
Աշխանդ. կմ Աշխանդունդ.	224.
Նահանգ Ի. իա. Լան. և Լանգոն.	225.
Կանէն առանցնոտի.	226.
Լանգոն.	229.
Նահանգ ԻՇ. ԻՇ. Սուրին նաևառաս. և Պէտուն.	232.
Սուրին նաևառաս.	232.
Պէտուն.	233.
Նահանգ ԻՇ. Լանիլուտ.	234.
Վերին Լանիլուտ.	240.
Սուրին Լանիլուտ.	241.
Նահանգ ԻԷ. ԻՇ. Ուօստիլու. և Ֆուէ.	248.
Ուօստիլու. կմ Ուօստիլու.	248.
Ֆուէ.	250.
Նահանգ ԻԷ. Փրօլան. որ և Փրօլանցա.	251.
Սուրին Փրօլան.	253.
Վերին Փրօլան.	260.
Աշխանդ.	262.

Վեհանդն .	
Սահանգ իշտ. Տօքինե . ՚ի հն՝ Տեւքին .	265 .
Վերին աօքինե .	269 .
Սրբին աօքինե .	271 .
Սահանգ իշտ . Պարիօյնը . ՚ի հն՝ Պարիօնն .	274 .
Նահանգ լ . Ըստայնը . իս՝ Քամբանիա .	278 .
Սահանգ լա . Լուկն ը դաղը՝ Լուկն . և Լուկն . ՚ի հն՝ Լուկրինդիս .	285 .
Լուկն առանցնավ .	287 .
Պառակ .	289 .
Շառակ .	290 .
Մեսուն .	290 .
Վերպառն .	291 .
Նահանգ լի . Կամանի պարիօյնայ .	291 .
Սահանգ լի . Ալսացիա , որ և Եւստ .	
ը դաղը՝ Ալստ .	294 .
Սրբին ալսացիա .	296 .
Վէրին ալսացիա .	299 .

Ա Ը Խ Ա Բ Հ . Դ :

Քիւանարաւ :

ա . Աղոստ , Պէրտ , և Տարաշոնի .	300 .
ի . Երեւնի գեղտ Քիւանարայի .	301 .
է . Օր Քիւանարայի .	302 .
դ . Բերտ Քիւանարայի .	302 .
ե . Վաճառտ Ջիւնարայի .	303 .
զ . Դարբունի և Համաշարանտ Քիւանարայի .	303 .
է . Ալբենդարանտ , և Եղանակտ Քիւանարայի .	304 .
ը . Բարտ և Մեղս Քիւանարայոց .	304 .
թ . Կյառավարուն , Կնիտ , և Մոռու Քիւանարայի .	305 .
ժ . Կրօն Քիւանարայի .	306 .
ժա . Բաժանուսն Քիւանարայի .	306 .
Նահանգ ա . Ալբենեսիա . ը դաղը՝ Ալբեն .	309 .
Նահանգ ը . Քիւանարաւ առանցնավի .	312 .
Քիւանարաւ Ալ-Շաբեւ .	313 .
Քիւանարաւ Գալաւն .	317 .
Քիւանարաւ Հաւանարայի .	319 .
Նահանգ դ . Հաննօնիա . ը դերմ՝ Հեն .	
Նէխաւ . ը դաղը՝ Հենօ .	321 .
Հաննօնիա Ալ-Շաբեւ .	321 .

Համենօնիս Պատգամիոյ .	322.
Սահանդ թ. Արմառ, կմ Սամէն .	323.
Սահառ Աշուրիոյ .	324.
Սահառ Գառզլիոյ .	324.
Սահանդ Է. Լուսավորութ, կմ Լուսավորութ . Ա գերմ' Լիցենցութ .	325.
Գլխառոր պեղիտ Աշուրիախան ըստուել պարիոյ :	326.
Գլխառոր պեղիտ Գառզլիախան ըստուել պարիոյ .	327.
Սահանդ Շ. Լիմպութ .	328.
Գլխառոր պեղիտ Աշուրիախան մասն .	328.
Գլխառոր պեղիտ Հոլանդացոց մասն .	329.
Գլխառոր պեղիտ մասն Գերմանիոյ .	329.
Սահանդ Է. Քելտրիս . Ի ճ' Քելք . Քելտրիս Աշուրիոյ .	330.
Քելտրիս Բրուսովիացոց .	331.
Գլխառոր պեղիտ Հոլանդացոց .	331.
Սահանդ Շ. Պրապանդէ .	332.
Պրապանդէ Աշուրիախան .	334.
Պրապանդէ Հոլանդացոց .	339.
Սահանդ Ռ. Լիլի, կմ Լիլի .	343.

Ա Ը Խ Ա Բ Հ Ե

Հոլանդա, կմ Հիւսիսային Ֆիանսրա .
տմ' ֆիլէմէնկ :

Ա. Վնաս, և Պէրտ .	347.
Բ. Տործծուխ, և Բապմանարդուխ Հոլանդայի .	347.
Գ. Երեւլի Գէորգ և ծոց Հոլանդայի :	348.
Դ. Օ՛ Հոլանդայի .	349.
Ե. Բէրք Հոլանդայի .	349.
Զ. Վաճառք Հոլանդայի .	350.
Է. Համալսարան +, և Անդարան + Հոլանդայի .	353.
Ծ. Բարտ, և Լիլոս Հոլանդացոց .	353.
Թ. Լուսավորուխ Հոլանդայի .	354.
Ժ. Լիլի, Մասպատ, և Զօրք Հոլանդայի .	357.
Ժ. Կըօն Հոլանդայի .	359.
Ժ. Բաժնեառան Հոլանդայի .	360.
Նահանդ Ա. Հոլանդա առանձնական .	360.
Գլխառոր պեղիտ հարաւային Հոլան դայի .	362.
Գլխառոր պեղիտ հիւսիսային Հոլանդայի .	372.

Նահանգ Բ. Ջեղականքան .	375.
Նահանգ Շ. Առ-Երեւան, Կմ Առ-Երեւան .	379.
Նահանգ Շ. Սուբրին + Ելուրիա .	382.
Գառառաւ Այսէնիայ .	383.
Գառառաւ Զիտքանիայ .	384.
Գառառաւ Ազրուկնայ .	385.
Նահանգ Ե. Օվեր - Խոսկը . որ և Տրանս- սալանա .	387.
Սաւլանդ . որ և Խոսլանպիա .	387.
Թուալենիլե . որ և Տանլենդիա , Կմ Տա- բանդիա .	389.
Վալենինովին , Կմ Վելենինովին .	389.
Նահանգ Շ. և Է. Տրենթե . և Կրէնինիա .	390.
Նահանգ Շ. Ֆրէնտիա , Կմ Ֆրէնտիա . և Կմ Ֆրէնլանդ :	392.

Ա Ը Խ Ա Ր Հ Զ :

**Մեծ բրիտանիա , Կմ Տերութե Անդղեյ .
տՃ" Ինկիլիզ :**

Ա. Անգլիա .	398.
Բ. Դեր+ Անգլիա .	399.
Գ. Տարծունի . և Թիւ Բնակչութեա Անգլիա .	399.
Դ. Երեւելի Գեր+ Անգլիա .	400.
Ե. Օ՛ Անգլիա .	401.
Զ. Բեր+ Անգլիա .	401.
Է. Վաճառ+ Անգլիա .	403.
Ը. Համալսարան+ Անգլիա .	405.
Լ. Արտեղարան+ Անգլիա .	405.
Ժ. Բար+ Անգլիաց-ոց .	407.
Ժ. Լեռ+ Անգլիաց-ոց .	407.
Ժ. Կառավարութ Անգլիա .	408.
Ժ. Կ. Ա. Կմ Կրի+ Անգլիա .	411.
Ժ. Մասութ . և Զօր+ Անգլիա .	412.
Ժ. Կրօն Անգլիա .	414.
Ժ. Բաժանուն Անգլիա .	416.

Անդղեյ , Կմ Ինկիլիթեռա :

Նահանգ Ա. Իսակիա .	416.
Նահանգ Բ. Քենտ . ՚ի ՀՆ' Քանդալա .	426.
Նահանգ Շ. Արեւա . (Առասկեց) . Կմ Սասելուկա :	429.

Սահանդ Պ.	Ուեսթես . (Ալեքսանդր) .	432.
Սահանդ Ե.	Ըսթանիլլ . (Էսթանիլլ) .	440.
Սահանդ Ջ.	Մ'երս , կմ Մ'երս .	443.
Սահանդ Հ.	Կոբիլայըլենդ . (Կոբիլայէլենդ) .	449.
Սահանդ Հ.	Կալես , կմ Ուելլ .	453.
	Հարաւային Խալես . լը անդշ" Սահան-	
	դելլ .	454.
	Հիւսիսային Խալես . լը անդշ" Նոր	
	սահան .	456.
Սկզբանիա , կմ Սքզբիա :		457.
Յօդ Թ.	Հարաւային սխալիա .	463.
Յօդ Բ.	Հիւսիսային սխալիա .	468.
Յօդ Բ.	Կամիտ սխալիա .	472.
Իռլանտիա , կմ Իռլանտիա :		476.
Սահանդ Թ.	Լենտեր . (Լենտեր) .	481.
Սահանդ Բ.	Ըւուրեր . (Ըւուրեր) .	482.
Սահանդ Բ.	Քուուր : կմ Քուուր . (Քուուր) .	484.
Սահանդ Բ.	Մ'ենուրեր .	484.
Ա Շ Խ Ա Բ Հ Ա Ե :		
Դանիիք , կմ Տանիմարքա :		
Ա.	Ճշնան , և Դիեր .	486.
Բ.	Տարուծունի . և Թիւմ բնակչաց Դանիեր .	486.
Բ.	Օտ Դանիեր .	487.
Բ.	Բիեր : Դանիեր .	487.
Ե.	Վաճառք : Դանիեր .	488.
Ջ.	Համալարանի , և Դուրու Դանիեր ,	489.
Է.	Լողաբնի : Դանիեր .	490.
Ջ.	Բարի : Դանիեր .	490.
Ջ.	Լեզու : Դանիեր .	491.
Ֆ.	Վշնչի , և Կառավարութ Դանիեր .	491.
Ժ.	Կիվի , Վերփուսունի , Մուդի , և Զէր : Դան-	
	իեր .	495.
Ժ.	Կրօն Դանիեր .	496.
Ժ.	Բաժանուան Դանիեր .	497.

Յոդ ա.

Ջեւանդիս .	498 .
Ֆիօնիս .	509 .
Յոդ Բ. Փուր իւլիս .	511 .
Յոդ Գ. Խորլուկ . 4մ խորլուկիս .	514 .
Խորլուկ . Խոյիս . 4մ Կիոյիս .	515 .
Դիտուն ընկալիտայ .	519 .

Աօրվէկիս :

Քըիսպիսնիս .	533 .
Քըիսպիսնստիք .	535 .
Պիքիւն .	536 .
Տրուտհայ . 4մ Դարուտհայ . ՚ի ՀՀ	
՝ Նիդրայիս .	537 .
Լաբբախ Դանեաց .	539 .

Աղջկե Աօրվէկիս Դանեաց :

Ջերսեն իւլիս .	540 .
Խոլսնպիս .	542 .
Արենլուկիս .	554 .
ԱՌԵցիւն .	566 .

Ա Ը Խ Ա Ր Հ . Ը :

Ըլեսք . 4մ Սլեզիս :

Ա. Վլասն . և Պիյս .	568 .
Բ. Տորոնդին . և Թուշ բնակաց Ըլեսք .	569 .
Գ. Երեւել գեր Ըլեսք .	569 .
Դ. Արին Ըլեսք .	571 .
Ե. ՕՇ Ըլեսք .	571 .
Զ. Բեր Ըլեսք .	572 .
Հ. Վաճառ + Ըլեսք .	572 .
Ի. Դարբան + Ըլեսք .	574 .
Ջ. Խոյրան + և Համաշարան + Ըլեսք .	575 .
Բ. Վրտեղարան . և Էղոարան + Ըլեսք .	575 .
Ճ. Բար + Ըլեսք .	575 .
Ճ. Աղոս Ըլեսք .	576 .
Ճ. Կառավարան + Ըլեսք .	576 .
Ճ. կոնդական + Ըլեսք .	577 .
Ճ. կոնդական + և Զօր + Ըլեսք .	581 .

ՀՂ. Արծ Ծվետաց .	582.
ՀՂ. Բաշանդառ Ծվետաց .	583.
Նահանդ մ. Ծվետիս , կմ Սլեզիս առանձ նակ .	583.
Ո-իւնիսիս , կմ ուիլսնպ	584.
Սուրեմաննիս . Սիրեմաննլսնպ .	589.
Ներիւիս . կմ Ներիւէ .	590.
Վերմաննիս . Վերմաննլսնպ .	591.
Տալետարլս . կմ Տալետ . և ըլլետաց թաւլլանպ .	593.
Նահանդ բ. Գումիս . կմ Գումիտ . և ըլլե- տաց կօթլանպ .	595.
Ալբելետն գումիտ . և ըլլետաց Օմբօ իօբ .	595.
Ալբելետն գումիտ առանյինով .	596.
Ալ-լանիս . Ալ-լանդ .	597.
Էլանպ .	598.
Կօթլանպ .	599.
Ալբելետն գումիտ . և ըլլետաց Ալբ- իօբլանպ .	600.
Ալբելետն գումիտ առանյինով .	601.
Վերմանպ . Վերմանպիս .	603.
Տալետ .	604.
Պահառս . կմ Պահառս լէճ .	605.
Հարաւանդ գումիտ .	606.
Ալ-լա- . Ալ-լա- . կմ Ըօնի .	606.
Հաւանդանիս . Հաւանդան .	609.
Պահառիս . Պահառիս .	610.
Խանդ դ. Խանդլանպ :	612.
Խանդ դ. Ֆինլանդիս . Ֆինլանդիս . Ֆին- լանդ . Վենեգիս .	616.
Ալլանպ . կմ Կուզի Ալլանպայ .	622.
Նահանդ ն. Լաբբօնիս Ծվետաց . կմ Լաբ- բօն . Լաբբօնպ .	623.

